Karin Michaëlis: Kroniker i *Politiken* 1912-48

FORORD

Kroniken i dagbladet *Politiken* er en institution i dansk presse. Den blev indført i 1905 af bladets redaktør Henrik Cavling og blev bragt dagligt som avisens længste artikel. Det eneste krav til en kronik er – i dag som dengang – at det er en velskrevet tekst, som kan sætte gang i tankerne og samfundsdebatten. (Bemærk at Kroniken skrives med kun et 'k', ligesom *Politiken*.)

Karin Michaëlis bidrog fra 1912 så længe hun levede med ialt 137 kroniker. Dermed tegner hun sig som en af avisens største bidragydere. Hun skrev også artikler til andre aviser såvel i Danmark som i udlandet, men det synes som om *Politiken* er hendes foretrukne talerør, måske fordi *Politiken* var en frisindet avis, der tog vel imod Michaëlis' indlæg, der ofte kunne være kontroversielle og stride imod borgerskabets almindelige meninger.

Kronikerne er et væsentligt bidrag til Karin Michaëlis' journalistiske virksomhed, som igen er en betydningsfuld del af hendes forfatterskab. I journalistikken møder man en anden Michaëlis end i romanerne. Kronikens stramme form sætter nogle grænser for hendes udfoldelser som hun ikke er underkastet i de skønlitterære værker. Dog må man ikke være blind for at hendes trang til at digte også kommer til udtryk i journalistikken. Det har hun fælles med kronikens fader, journalisten Henrik Cavling. Hun indrømmer det selv og erkender med et suk at hun somme tider må nøjes med "den tarvelige Sandhed" (19.4.1940).

I februar 2023 luftede jeg over for redaktør Kirsten Klitgård fra Karin Michaëlis Selskabet den idé at fremstille en samlet digital udgave af alle 137 kroniker. En sådan samling findes ikke, faktisk er kun ganske få af kronikerne trykt. Kirsten Klitgård var med på idéen og vi diskuterede mulighederne for offentliggørelse, enten som en trykt forlagsudgave eller som en søgbar pdf-fil lagt på Karin Michaëlis Selskabets hjemmeside. Den sidste mulighed har den fordel at den tillader søgning på ord i alle teksterne på en gang.

Alle avisens udgivne numre siden stiftelsen i 1884 er tilgængelige i *Politikens* arkiv på hjemmesiden politiken.dk. Hvis man har betalt abonnement kan hvert nummer hentes som pdf-fil, der formentlig er fremstillet på grundlag af en tidligere affotografering.

En OCR-skanning af pdf-filerne er ikke praktisk mulig, dertil er det til grund liggende avistryk for uregelmæssigt og gnidret. Selv den bedste optiske læser producerer alt for mange fejl, der så skal rettes i hånden. Den eneste farbare vej frem er at afskrive teksterne på gammeldags manér i et tekstbehandlingsprogram.

Hermed præsenteres resultatet: en digitalisering af samtlige kroniker. Det er en ren tekstgengivelse uden redaktionelle noter og kommentarer. Jeg har tilstræbt at gengive teksten præcist som typografen har afskrevet Karin Michaëlis' indsendte manuskript, som mig bekendt ikke er bevaret i noget tilfælde, og som derfor ikke kan bruges som kontrol.

Teksten er korrekturlæst af to personer uafhængigt af hinanden, hvilket dog ikke udelukker at der kan være afskrivningsfejl, der ikke er opdaget. Nogle få steder er avistrykket afbleget eller udvisket så læsningen er umuligt. Sådanne steder er markeret med kantet parentes og kan findes ved at søge på dette tegn. Avistrykket indeholder enkelte utvivlsomme trykfejl, men de er uhyre sjældne. De er stiltiende rettet.

Karin Michaëlis skrev et livligt dansk som hun jævnligt krydrede med sine egne nydannelser når det passede hendes formål.

Når hun skriver "jeg har ikke Tid at slæve flere Kander Vand" (12.9.1926) er "slæve" talesprog modsat skriftsprogets "slæbe". – Hun skriver "vi burde skyve Skoene af" (8.9.1938) med "skyve" i stedet for det mere gængse "skubbe". "Skyve" er lånt fra norsk eller svensk. *Ordbog over det danske Sprog* (ODS) har registreret hendes brug heraf i opslaget "skyve".

Mange af hendes afvigende konstruktioner er simpelthen ældre danske udtryksformer. Hun skriver således "passe ikke at styrte" (19.2.1933), hvor man i dag ville skrive "passe på ikke at...". Men "passe" uden efterfølgende "på" var korrekt dengang; det er bevaret i fx. "vi må passe tiden". – "Opramsning" (i st. f. opremsning; brugt 18.12.1913) er korrekt, men er en forældet stavemåde der allerede var ved at gå af brug da Michaëlis gik i skole. – Fælleskønsformen "Katalogen" (brugt 22.1.1914) er ikke en fejl, men en ældre bøjning der i dag er afløst af intetkøn: "Kataloget".

Jo, Michaëlis mestrede sprogets musik. Hun spillede suverænt på sprogets tangenter som om det var et klaver og improviserede og fraserede når det passede hende. Det var hendes stil. Det ligger mig derfor fjernt at forsøge på at "normalisere" hendes retskrivning, det ville jeg anse for intet mindre end helligbrøde. Det er heller ikke nødvendigt, hendes tekster er fuldt ud læselige selv af en nutidig læser uanset alder. Det er min hensigt at sproget i nærværende tekstudgave skal fremstå som en tro kopi af originalen, uden retouche.

Den tanke at udgive kroniksamlingen som trykt bog må nok anses for urealistisk uden substantiel finansiering. Langt bedre er det at stille den digitaliserede udgave til rådighed for litteraturhistorikere og filologer der kunne tænke sig at arbejde videre med stoffet i deres forskning. En oplagt ting ville være at forsyne teksten med realkommentarer. I sidste ende kunne jeg derfor ønske mig at denne fil blev lagt på Karin Michaëlis Selskabets hjemmeside. En kopi burde også sendes til Det kongelige bibliotek.

Egå 29. marts 2024
Henrik Loft Nielsen

Indholdsoversigt

Noter:
Ø = oversat til tysk og publiceret i Karin Michaëlis: "Von Walzer bis Untergang", hrsg. Anna Wegener. Wien 2023. (24 kronikker).

Lb. nr.	Dato	Titel	Note
1	1912 07 16	Pengeforholdet mellem Mand og Hustru	
2	1912 08 13	De Hjemløse	
3	1912 08 20	Bort med Dyrene	
4	1912 09 20	Svendborg og Omegn	
5	1912 10 06	Børn og Straf	
6	1912 10 13	Daisy	
7	1913 01 02	En Prinsesses Trousseau	Ø
8	1913 01 07	Wien. Adolf Loos	Ø
9	1913 02 21	Kunstnere og Mennesker	
10	1913 03 26	Selskabelighed i Wien	Ø
11	1913 04 14	Hænder	
12	1913 04 20	"Eugenic"	
13	1913 06 03	Jeg har en Uven	
14	1913 06 13	Amerikansk Selskabsliv	
15	1913 11 28	Kvindeværk	
16	1913 12 18	Tarrytown	
17	1914 01 22	Paris	
18	1914 03 22	Marguerite Audoux	
19	1914 04 05	Fantasi og Forbrydelse	
20	1914 05 18	Moderne Eventyrlyster	
21	1914 06 01	Ærkebisp og Vidunderrabbi	Ø
22	1914 06 14	Brudeparret	Ø
23	1914 06 22	Et gammeldags Synspunkt	
24	1914 09 13	Galizien	Ø
25	1914 10 23	Nødskillingen	
26	1914 10 28	Draaben, der huler Stenen	
27	1915 10 02	Breve fra London	
28	1916 02 12	De nye Sibirier	Ø
29	1916 04 11	Skoda I	Ø
30	1916 04 12	Skoda II	Ø
31	1916 12 27	I Sparsommelighedens Tegn	Ø
32	1917 01 21	Jul i Tyrol	Ø
33	1917 03 19	Staten er min Far	
34	1917 10 26	Galningen Kokoscha	Ø
35	1917 11 30	Kvinden og Ræven	
36	1918 11 29	Svære Dage	Ø
37	1918 12 05	Tilstanden i Wien	Ø
38	1919 02 17	Christan Wahnschaffe	
39	1919 06 10	Hos Czekernes Præsident	
40	1920 03 23	Det haster ...	Ø
41	1922 09 24	Det Wien, der morer sig	Ø
42	1923 02 01	Fra Ruhr	
43	1923 02 14	Razzia	
44	1925 05 02	Fængslet ved Ohiofloden	
45	1925 07 11	Da Kongen besøgte Thurø	
46	1925 08 04	Fra Aulestad	
47	1926 01 03	Levende Model	
48	1926 02 27	Berlin	
49	1926 04 07	Billeder fra Berlin. Den grænseløse Elendighed	

50	1926 04 28	Den afhuggede Fod	Ø
51	1926 08 03	Jeg tror ikke mine egne Øjne...	
52	1926 09 12	Vi flager i Dag	
53	1926 10 20	Brev fra Wien. Den store Panevropakongres	Ø
54	1926 11 10	Vivisektion	
55	1926 12 03	Et nyt Navn	
56	1927 11 13	Et Talent og tusind Kroner	
57	1928 06 24	Stepan Raditsch	
58	1928 08 01	Samvittigheden rører paa sig ...	
59	1928 09 08	Friedell. En Original og en Kulturhistorie	Ø
60	1928 10 06	Balkans Paris I	
61	1928 10 10	Balkans Paris II	
62	1928 11 20	Selma Lagerlöf	
63	1928 12 30	Polen … ak Polen I	
64	1929 01 06	Polen … ak Polen II	
65	1929 04 26	Den tomme Plet	
66	1929 06 09	Alle Frankrigs Mimoser er døde ...	
67	1929 06 09	Venusbæltet	
68	1929 08 03	Knut Hamsun	
69	1929 08 11	Edna Bryner	
70	1929 12 26	Serbien I	
71	1929 12 27	Serbien II	
72	1930 09 28	"Fjerde Armés Søster"	
73	1930 10 19	Kendsgerninger I	
74	1930 10 20	Kendsgerninger II	
75	1930 12 10	Adolf Loos	
76	1930 12 26	Øjenlægen, Dr. med. Grev Wiser	
77	1932 02 10	Emma Goldmans mærkelige Liv	
78	1932 03 24	En Afsløring	Ø
79	1932 07 03	Paa Foredrags-Rejse	
80	1932 12 04	Haabløst …	
81	1932 12 20	Juletale	
82	1933 01 22	Film	
83	1933 02 19	Liselotte og de løsladte Fanger	
84	1933 03 12	Berlin. Boligforhold, Underernæring og Nøgenkultur	
85	1933 07 27	Sløjfede Grave	
86	1933 09 13	Adolf Loos	Ø
87	1933 12 26	Kvinden i Fascismens Italien	
89	1934 01 05	In Memoriam. Jacob Wassermann	
89	1934 01 14	Arme Kina –	
90	1934 03 13	Den menneskelige Hjernes Labyrint	
91	1934 06 20	Det nye Rusland. Tal, der taler.	
92	1934 07 17	Volga, Volga ...	
93	1934 08 16	Krupskaja	
94	1934 09 03	En ejendommelig Kommune	
95	1934 10.15	Lov og Ret i Sovjetland	
96	1934 11 25	Montagnarderne	
97	1934 12 16	Strindberg og hans andet Ægteskab	Ø
98	1935 01 27	Edgar Poe psykoanalyseret	
99	1935 11 03	Gensyn med Wien	Ø
100	1935 12 04	Det Ufattelige	Ø
101	1936 05 30	Om Beskyttelse af Menneskesjælen	
102	1936 07 08	Lille Svalemor …	
103	1937 01 24	Rejsen til Amerika. Overfald paa Sø og Land	
104	1937 02 02	New York. "Man gaar i Fare, hvor man gaar" …	
105	1937 03 01	Haardtprøvede Land	
106	1937 05 02	New York laver Verdensudstilling	
107	1937 06 27	New Yorks Logihuse	

108	1937 07 09	Potters Field. De navnløse Dødes Ø	
109	1937 07 16	Selskabelighed i New York	
110	1937 08 28	Naar man bygger i Højden	
111	1937 09 24	Kvindesagens store Forkæmper	
112	1937 11 14	Hvordan Amerika modvirker Forbrydelse	
113	1937 11 21	Hvad Amerika gør for sine kvindelige Fanger	
114	1937 12 05	Dans paa Roser	
115	1938 03 27	Musiklivet I New York	
116	1938 04 14	Amerikansk Velgørenhed	
117	1938 05 08	Hjemkomst og Foraar paa Thurø	
118	1938 06 01	Sing-Sing	
119	1938 06 02	Fængselspræster og Dødsstraf	
120	1938 09 04	Med Bil gennem Verden – Fødebyen	
121	1938 09 08	Med Bil gennem Verden – Heden	
122	1938 09 14	Med Bil gennem Verden – Besøg i Lykkeland	
123	1938 10 09	Den amerikanske Indendørs-Arkitekt	
124	1938 11 18	Agnes Henningsen	
125	1939 01 13	Amerikas Sindssvage	
126	1939 06 24	Til Penklub-Kongres i New York	
127	1940 04 19	Paa Fart gennem Staterne	
128	1940 06 24	Paa Fart gennem Staterne	
129	1940 07 05	Paa Fart gennem Staterne	
130	1940 10 02	Paa Fart gennem Staterne	
131	1945 07 30	Hilsen til Danmark	
132	1945 08 06	Her samles ind!	
133	1945 08 27	"Landet, der flyder med Mælk og Honning"	
134	1945 09 10	De Krigsbeskadigede	
135	1946 06 02	En Dag for Herren…	
136	1948 08 01	Til Champagnegilde med Drachmann	
137	1948 10 01	Livsaften og Livsglæde	

Politikens Kronik 16.7.1912

Pengeforholdet mellem Mand og Hustru

Der er en Ting, som ofte bringer Disharmoni ind i Ægteskabet, det er Ordningen af Pengespørgsmaalet.

Kvindesagen vilde ikke have taget saa stort Omfang, hvis Mændene i Tide havde indset Nødvendigheden af at ordne dette paa en klogere, mere værdig og mere naturlig Maade.

I gamle Dage var Forholdet saaledes, at Hustruens Gerning i Virkeligheden ikke rangerede saa højt som Tjenestepigens. Denne fik sin Løn, hun fik ofte kun Føden. Manden bestemte, hvor meget der maatte gaa til Husførelsen. Ofte forestod han Indkøbene. Om Hustruen trængte til Klæder, maatte hun vente paa en gunstig Lejlighed til frygtsomt at fremsætte Ønsket om en ny Kjole. Fandt Manden, at det var unødvendigt, eller var han i slet Lune, blev Ønsket afslaaet uden Motivering. Men Kvinden er Kvinde – og til en Kvinde hører nu og da en Sommerhat, et Par Handsker, en fornøjelig ny Klædning. Hun vænnede sig da til at gaa bag Mandens Ryg. Hun førte falsk Regnskab. En Sommerhat blev fordelt mellem Slagter og Bager, et Par Sko kom paa Kulregningen.

Eller – hun var modig og lavede Gæld i Mandens Navn. Hele Aaret rundt voksede Gælden, og naar ved Nytaarstid Regningerne strømmede ind, var Hjemmet som en Egn, hvor Jordskælv hører til Dagens Orden.

Manden vænnede sig til at ansé Hustruen for et lavere Væsen, der ikke var værdig at betroes Omgang med Penge. For at hindre hende i at ødsle, fortiede han Størrelsen af sine Indtægter. Begge Parter mistroede hinanden og løj for hinanden. Det kunde ikke være anderledes.

Haanden paa Hjertet: Findes der ikke den Dag i Dag i civiliserede Lande og blandt højtkultiverede Mennesker talløse Ægteskaber, hvor Manden slænger Husholdningspengene til Hustruen som Ben til en Hund. Eller hvor Hustruen maa benytte sig af sin kvindelige Charme til at lokke Husholdningspengene ud af ham?

Dette er depraverende. Det nedsætter begge Parter i samme Grad. Det gør dem til Fjender. Det skaber Scener. Det avler Brutalitet og Kynisme.

Stillede man Hundrede Kvinder det Spørgsmaal: Hvad er den hyppigste Aarsag til ægteskabelig Strid? vilde de fleste svare: Penge!

Hustruen mener – og ved Gud med Rette! – at hendes Gerning i Hjemmet ikke paaskønnes nok af Manden. De allerfleste Ægtemænd er i vor fremskredne Tid taabelige nok til at tro, at den selverhvervende Hustru udfører en større Gerning end den, der giver al sin Tid og Kraft til at skabe Hygge i Hjemmet, til at frede om Mand og Børn, til at holde Orden, sørge for Børnenes Klæder og deres Opdragelse.

Jeg vil gaa saa vidt at hævde, at en Mand almindeligvis synes, Stenografdamen paa hans Kontor udfører mere reelt Arbejde end Hustruens hjemme, forsaavidt der holdes Tjenestefolk.

Denne baade sørgelige og latterlige Vildfarelse er noget en Tradition, men skyldes ogsaa dette, at Manden ikke har Lejlighed til at overskue og følge Hustruens mangfoldige Arbejde. Den Tid, han tilbringer i Hjemmet, tages der saa store Hensyn til ham – fordi Kvinden af Naturen er hensynsfuld og fintfølende – at det hele synes ham at glide af sig selv.

Ikke én Mand blandt Titusinder vilde have Taalmodighed og Omtanke og Kærlighed nok til Dag ud og Dag ind at sysle med de talløse smaa og store Pligter, der paahviler den rige som den fattige Hustru og Moder.

Manden skatter sit eget Arbejde, fordi han ser Resultatet i klingende Mønt. Han mener, at siden han tjener Pengene, tilkommer ogsaa Dispositionsretten ham. Giver han Hustruen, foruden Husholdningspenge, ogsaa visse Penge til Paaklædning til hende og Børnene, synes han, dette er en stor og god Handling, hvorfor hun skylder ham Tak. Hører han til de

Ægtemænd, der overøser Hustruen med Klæder og Smykker og opfylder hvert af hendes Ønsker, gør han det ikke i Følelsen af nogen Ligeberettigelse, men fordi han er forelsket.

Han vilde, inden han giftede sig, handle paa samme Maade overfor en Elskerinde.

Jeg vil her fremkomme med et Forslag, hvorved ikke blot Hustruen vilde blive tilfreds, men hvorved alle Stridspunkter angaaende Penge ophørte, og hvorved Mand og Hustru samtidig var selvstændige og stod mere Last og Brast.

Det er en Idé, jeg har syslet med længe. Mennesker, jeg omtalte den til, indsaá dens Fordele og adopterede den straks, og de har siden indrømmet, at denne Ordning er den eneste ideale og gennemførlige for baade Høj og Lav.

Der maa forudsættes, at Manden indser, Hustruen udfører en Gerning indenfor Hjemmet, der ganske svarer til hans udenfor. At hun indirekte fortjener det samme som han.

Lad os sætte, han har en Indtægt af 12 Tusind Kroner om Aaret, at han faar disse Penge udbetalt med 1 Tusind hver Maaned. Nu bringer han Pengene hjem og deler dem i to lige store Dele. Mand og Hustru sætter sig overfor hinanden ved et Bord hver med en Regnskabsbog og 500 Kroner foran sig. Der tages først Penge fra til Husleje, Skatter, Husførelse, Skolepenge, Pigeløn, Livsforsikring osv., begge lægger lige meget ind paa Midten af Bordet. Nu drøftes visse Udgifter, der ikke gentager sig, enten forudsete eller saadanne, der altid kommer til, hvor der er Børn. Nødvendigheden af visse Indkøb til Huset eller Børnene overvejes. Et Selskab planlægges. Summen, det maa koste, fastsættes og lægges ind paa Midten af Bordet.

Tilbage bliver en Sum, lige stor for begge Parter. Over denne Sum har Mand og Hustru absolut uindskrænket Raadighed. Hun kan ligesaa lidt gribe ind i hans Anvendelse deraf, som han i hendes. Den er beregnet til Klæder, Gaver, Fornøjelser, Dyrkning af visse Passioner som Indkøb af Billeder, Bøger eller Kunstgenstande. Den kan anbringes i Banker, den kan anvendes til Rejser, ligemeget hvorledes, hver har Ret over sin Halvdel.

Sætter vi nu, at Manden kun tjener 4 Tusinde om Aaret, da vil hver Sum blive meget mindre og Overskuddet forholdsvis mindst, men Ordningen er lige god.

Kommer vi op paa de store Indtægter, siger vi, at Manden tjener 100 Tusinde om Aaret, og hele Husførelsen anslaas til 40 Tusinde, da bliver der Tale om Overskuddets Anbringelse. Da er det ikke blot Penge til personlige Udgifter, men Kapital. Nu maa det antages, at Manden her er langt den klogeste, og Hustruen vil indsé det rigtige i at ønske hans Raad og det praktiske i at følge dem.

Men Halvdelen af den gennem Manden anbragte Kapital er til enhver Tid Hustruens.

Der kan modsat tænkes Forhold, hvor Indtægterne er saa smaa, at hver Øre maa vendes og drejes. Men selv dér, hvor der hverken er Tale om Overskud til Banken eller Penge til Klæder og Fornøjelser, men kun til det daglige Brød, vil Ordningen vise sig lykkebringende, idet den ene aldrig vil have Lejlighed til at bebrejde den anden en uklog Anvendelse af Pengene.

I et lille Hjem kan Indkøbet af en Flaske Vin, en Kasse Cigarer, et Par Strømper blive til det samme Stridspunkt som i et større Anskaffelsen af et Avtomobil, en Fuldblodshest eller en Flyvemaskine.

Meget ofte vil det irritere den ene Part, hvis den anden hjælper fattige Slægtninge. Eller Hustruen bebrejder Manden, at han er Medlem af en kostbar Klub, hvilket hindrer hende i at dyrke Ridesporten.

I de største som i de mindste Forhold vil i givne Tilfælde Mand og Hustru komme til at staa overfor hinanden som to Duellanter, begge søgende at ramme det Punkt, der gør den anden ukampdygtig.

Penge og Sjofelhed følges uendelig ofte. Om man gennemgik et Tiaars Skilsmisseakter i et af de Lande, hvor Skilsmisse kan opnaas paa Grund af "Gemytternes Uoverensstemmelse", da vilde Klangen af Ordet Penge overdøve alt andet.

Da Penge nu en Gang er en af Livets Hovedfaktorer, bliver Ordningen af Indtægterne et Spørgsmaal af videstrækkende Betydning. Bringes de ud af Hjemmene som Stridspunkt, da er et stort Skridt naaet henimod Meningen af Ægteskabets Fællesskab.

Mange Mænd vil her indvende, at Kvinden ifølge Mangel paa Logik og hvad ved jeg, *ikke kan* raade over Penge. Det er en gammeldags dum Indvending. Føler Hustruen, at hendes Mand virkelig regner hende for Kamerat, vil hun, selv om hun er tankeløs og taabelig, sætte en Ære i ikke at gøre hans Tillid til Skamme.

Mangen Hustru, der, naar det gælder Mandens Penge, var uforsvarlig ødsel, vilde snart opdrage sig selv til Maadehold, naar hun følte Ansvaret paa sine egne Skuldre.

Og naar Hustruen først blev gennemtrængt af Vished om, at Manden regnede hendes Gerning for ligesaa værdifuld som hans egen, vilde hun ikke bryde sin Hjerne med Drømme om selvstændig Virksomhed, men være lykkelig over indenfor Hjemmet ødselt at sprede hele sit Væsens Glæde, Glans og Kraft.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 13.8.1912

De Hjemløse

Der var engang en god Mand ...

Han vidste, hvad det var at være hjemløs, mere end det, han forstod, at for den Hjemløse er et godt, hvidt, velsmagende Brød bedre end Præsternes kærlige Ord om et evigt Liv paa den anden Side af Graven. Han var Bager, han tjente mange Penge, han var en rig Mand.

Og saa bestemte han da, at alle de hjemløse Stakler, der Nat efter Nat i Kulde og Slud, Sommer og Vinter, vandrede om i New Yorks Gader, fordi de ikke havde Raad til at købe sig Ret til at sove selv under det usleste Tag, at de skulde have en Glæde. En Glæde, som var deres Ret, og som ingen kunde hindre dem i at nyde. Denne Glæde skulde bestaa i et velbagt, velsmagende hvidt Brød.

Han lod vidt og bredt forkynde, at hver Nat paa Slaget tolv, kunde hvem, som vilde, komme til hans Dør og faa et Brød – ingen skulde gaa forgæves. Nu er Manden længst død, men jeg er mere end overbevist om, at Vorherre har givet ham et Ridderkors og en god Plads i Himlen. Og jeg er vis paa, at hver Nat paa Slaget tolv gaar denne gode Mand hen til Porten, hvor Sankt Peder staar og lukker Folk ind, og siger: Lad mig slippe ud et Øjeblik! Og han gaar ud fra Paradiset, holder Hænderne som et Rør for sine Øjne og spejder gennem Stjernemyriader, gennem Skyer og Blæst ned over Jorden, til han finder den lysende Plet, der hedder New York, til han finder den Gade, hvor de Hjemløse staar i Række foran Bageriet, ventende til deres Tur kommer. Taalmodigt staar han der udenfor det dejlige Paradis og ser til, at hver Mand faar udleveret sit Brød, saadan som han forlangte det i sit Testamente – han var jo en rig Mand, og han vidste ikke nogen bedre Maade at anvende sine Penge – og først naar den sidste Mand er gaaet bort med et Brød under Armen, nikker han og vender sig mod St. Peder: – Saa vilde jeg gerne lukkes ind igen! Maaske spørger St. Peder, der jo ogsaa er interesseret i jordiske Ting: – Var der mange i Aften? Og den gode Mand svarer med et bedrøvet Smil: – Ja, der var mange.

– – –

Af al Godgørenhed, jeg har set, har intet virket paa mig saa simpelt og smukt som denne New Yorker-Bagers Uddeling af Brød til de Hjemløse. "Hjemløs" – Mon i Grunden alle vi, der har Hus og Hjem, der har skønne Møbler og Billeder, der er vor Ejendom, mon vi kan fatte Forfærdelsen i Ordet "hjemløs"? Jeg tror det ikke. For kunde vi, var det forbi med vore Nætters rolige Søvn, med vore Dages Glæde over vore Ejendele – over *vort Hjem*.

Den "Hjemløse" er vistnok for os mere et Begreb, en fjern Tanke, saadan som Ordene "Krig", "Pest". Vi forbinder noget trist derved og skyder det saa længst muligt bort fra os. Vi nødes til at være Egoister. Det er det sørgelige ved Livet. Thi var vi ikke det, havde vi kun en eneste Vej at gaa – den Kristus vandrede. Og hvem af os er villig til skyldfri at lade os korsfæste? I overført Betydning, hvem af os er villig til at bære Byrden af andre Menneskers Sorg og Nød?

– – –

Véd I, som læser dette, at man kan have et Hjem og dog ikke have fire Vægge omkring dette Hjem? Først nylig erfor jeg, at saadant eksisterede. En lille Pige gik i Søndagsskole her i New York. Hendes Lærerinde forærede hende et Billede og forklarede hende, hvordan hun skulde hænge det op paa Væggen hjemme for altid at have det at se paa. Den lille Pige stod med Billedet og saá hjælpeløs ud. Hendes smaa Læber begyndte at skælve: – Det ... det kan jeg ikke! Lærerinden spurgte: – Hvorfor ikke? Og Barnet svarede: – Vi har ingen Væg, for vi ... vi bor i Midten!

Saadan var det. De var fem Familier om et Værelse. Hver Familie, Mand, Kone og Børn, havde et Hjørne, den femte "Familie" boede i Midten.

– – –

Men da jeg over denne Artikel skrev Ordene: "De Hjemløse", tænkte jeg slet ikke paa dem, der maa tilbringe Nætterne under aaben Himmel, fordi den skønne Jord ikke tillader dem at gaa ind i Husene at sove, heller ikke paa dem, der "bor i Midten". Jeg tænkte paa en hel anden Kres af Hjemløse. Overfor hine haabløst Fattige er jeg hjælpeløs som Barnet overfor en Lavine. Jeg formaar intet. Jeg er mindre end Draaben i Havet. Men mine Ord kan bidrage til, at Titusinder af Mennesker, der *har* Tag over Hovedet og *dog* er hjemløse, faar dannet Hjem. Blot disse Mennesker vilde læse og *forstaa*, hvad jeg her siger.

– – –

I hver eneste By, lille og stor, lever unge Kvinder, der er uden Slægt, og som er henvist til at skaffe sig Brødet ved deres Hænders Arbejde. De gaar ud om Morgenen, vender hjem om Aftenen. De bor i Pensionater, Boardinghouses eller smaa Hoteller. I de store Byer er deres Tal Legio.

Da de forlod deres Forældres Hjem for at gaa ud og deltage i Kampen for Tilværelsen, eller da deres Forældre døde, og Barndomshjemmet opløstes, var der for dem kun det ene at gøre: Tinge sig i Kost og Logis hos Fremmede.

I den første Tid følte de Savnet af et Hjem som en sugende Smerte, derefter med en Følelse af Tomhed – efterhaanden blev det en Vane.

Det blev en Vane at være hjemløs.....

Ofte naar et Hjem splittes eller opløses, da splittes eller opløses ogsaa den inderste Sjæl i de Mennesker, der levede i dette Hjem. Aldrig glemmer jeg følgende, der blev den drivende Aarsag til, at jeg allerede for Aar tilbage kæmpede for den Idé, som jeg vil udvikle i denne Artikel.

En Moder levede med sine syv – det er mange, men saa mange var der – ugifte Børn, seks Døtre og en Søn. Hver for sig maatte de have et Erhverv, hvorved de skaffede Penge til at leve for. Døtrene arbejdede paa Kontorer og i Forretninger, to af dem havde Arbejde, der kunde udføres i Hjemmet. Sønnen var paa et Lager. Moder styrede Hjemmet for dem, et smukt, rummeligt, gammeldags Hjem, med Møbler nedarvet gennem Generationer. Børnene kom hjem midt paa Dagen og spiste i Hast deres Middag, om Aftenen var de først rigtig samlede.

De seks ugifte Søstre havde naturligvis deres Smaavaner og – Uvaner. De var ikke fri for at smaaskændes om Bagateller, men Moderens vidunderligt mildnende Indflydelse gjorde, at der aldrig blev virkeligt Uvenskab. Mennesker besøgte dem, de havde af og til Spillepartier, de gik i Teatret – kom de hjem, havde Moderen den sene Aftenté rede, og der var en Pludren om, hvad de havde hørt og set. Om Sommersøndage pakkede Moderen Madkurv, og hele Karavanen drog i Skoven.

Børnenes Indtægt var forskellig. Moderen bestemte, hvor meget hver skulde bidrage til den fælles Husholdning, saaledes at den, der kun tjente faa Penge, ikke følte sig mere fattig end den, hvis Indkomst var større.

En af Døtrene anskaffede et Klavér, og de tog alle Undervisning. De var ikke musikalske, heldigvis, ellers vilde det have været uudholdeligt at høre paa det idelige Aftenklimperi. Altid sad en ved Klaveret og fuskede, men de var glade, saa saare de blot opfattede en Døgnets Melodi eller en Dans.

Saa døde Moderen.

Et halvt Aar blev Børnene sammen. Dette halve Aar var en eneste Strid. Hvem skulde regere? Den ene Søster fordømte den Andens Handling. De stredes om Maden, de spiste, om Lyset, de brændte, om Turene, de gik.

Der var kun en Udvej: at opløse Hjemmet. Den sidste Strid stod om Møblerne. De skiltes som Fjender, alle med Hjertet fuldt af Nag og Bitterhed. De flygtede ind i Pensionater.

I to Aar førte de en Tilværelse, der var ikke blot gold og glædesløs, men som nedbrød dem alle og gjorde dem til indesluttede, menneskefjendske Skygger. De mødtes ved Moderens Grav – for at græde og skændes.

Jeg havde ofte bebrejdet dem, at de ikke blev sammen og at de ikke kunde holde Fred, men de forklarede mig, at det var umuligt. Den Ene kunde ikke finde sig i at rette sig efter den Andens Vilje. Der var syv Viljer. Syv stakkels hjemløse Væsner. Altid sluttede deres Klager med Ordene: – Havde blot Mo'r levet, hun forstod at ordne det for os allesammen!

En Dag fik jeg en gylden Idé. Jeg samlede alle syv hos mig og sagde: – Nu véd jeg, hvad I skal gøre, I skal anskaffe jer en ny Mor!

De troede straks, jeg var gal. Og længe vilde de ikke høre paa mig. Men til sidst lyttede de og overvejede, og vi blev enige.

De havde slet ingen Slægt. Saa henvendte vi os til en Datter af en af Moderens Veninder, en barnløs, midaldrende Enke. Hun var villig til at agere Mo'r for disse "Børn", der længst havde traadt deres Børnesko. Hun skulde have Lov paa Prøve at dirigere et Hjem for dem et halvt Aar. En Gang hver Maaned, Lørdag Aften, skulde de have en Slags "Bestyrelsesmøde", hvor enhver kunde komme med Forslag om Ændringer i Husførelsen, og der skulde da stemmes om, hvorvidt de nye Forslag duede eller ej.

Inden Aaret var omme, havde de syv Søskende levet sig sammen paany. De betragtede mig siden som en frelsende Engel, og jeg fik ofte Lov at overvære deres "Bestyrelsesmøder".

Den nye "Mo'r", en stilfærdig, elskværdig og huslig Kvinde, var lige saa glade over dem, som de over hende. Og nu er dette Sammenskudshjem et af de lykkeligste, jeg kender.

Hver af de seks Søstre havde et Par Veninder, ogsaa unge Piger henviste til at forsørge sig selv, men de havde intet Hjem, de boede rundt om i tredje Rangs Pensionater. En Gang sagde en af dem til mig: – Gid det var mig, der havde saa mange Søskende, jeg skulde den Dag i Morgen flytte sammen med dem. Oh, hvor jeg længes efter at have et Hjem!

Uden egentlig at tænke over Ordene plumpede det ud af mig; – Lav et Hjem med nogle af Deres Veninder! I samme Nu havde jeg Planen rede og udviklede og forklarede. Og, om ikke en Maaned senere fire unge selverhvervende Kvinder havde lejet en lille net Lejlighed og anskaffet sig en "Mo'r" og var begyndt at sætte Bo!

Til en Begyndelse var det smaat med Møblementet. Seng og Kommode og Skab havde de alle, men Borde og Stole og Tæpper og Billeder og Køkkenudstyr og Dækketøj kneb det med. Ikke blot havde de faa Penge mellem Hænder, men de skulde jo enes om Indkøbene. Jeg blev taget med paa Raad. Og jeg tror ikke, at nogen Brud har været mere frydefuld over at købe efter sine Hjertensønsker det kosteligste Udstyr end disse fire hjemløse unge Kvinder over hver Stol, vi fandt paa en Avktion eller købte billigt hos en Pantelaaner. Tro ikke, vi købte det Daarligste. Tværtimod, jeg lærte dem, ud fra min egen Teori, at det Smukkeste var aldrig for smukt. Vi købte gamle pjaltede forgyldte Stole og forgyldte dem selv op, købte Stumper af Brokade og betrak dem selv. Vi købte, ja tænk, vi købte et ægte Tæppe. Der var brændt Hul i det ene Hjørne, derfor fik vi det til Spotpris, men siden tilbragte vi en herlig halv Nat med kunstfærdigt at stoppe Hullet med de rigtige Farver.

Jeg siger "vi", for jeg havde jo den Glæde at hjælpe til. Sølvskeer og Sølvgafler købte vi. Det var en Luksus, men saa enedes "vi" om en hel Vinter at opgive al Teater og Opera og i Stedet anskaffe ægte Damask og betale Guldsmederegningen.

Hjemmet bestaar den Dag i Dag – men hør hvordan! For det er nemlig det morsomme derved. Disse fire unge Kvinder, der før næsten havde været udelukket fra mandligt Selskab, fordi de ikke havde noget Hjem, begyndte nu at indbyde Gæster og gøre smaa, beskedne Selskaber. Alle befandt sig vel. "Moderen" havde en egen Evne til at lave Fest ud af intet, og ikke en Uge gik hen, uden at der blev Anledning til en lille Festlighed. Her tænker jeg ikke en Gang paa de dejlige Fødselsdage med Overraskelser i Form af Blomster og Gaver og Arrangement af Selskab, som Fødselsdagsbarnet ikke anede, før Gæsterne stod i Stuerne.

En skønne Dag var en af de fire forlovet. En anden skønne Dag var en Anden forlovet. Saa blev der for Alvor købt ind til Udstyr, og alle fire hjalp til at klippe og sy det. Alle fire hjalp til at arrangere de to nye Hjem. Men den Dag, den første Brud forlod Sammenskudshjemmet, rykkede en ny Veninde ind, og da den næste drog ud, kom atter en ny ind. Af de oprindelige fire er kun én tilbage, men stadigt er der fire Veninder og en "Mo'r".

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 20.8.1912

Bort med Dyrene

New York er en stor By. I denne Storby fndes mange gode Mennesker, der tænker kærligt paa Dyrene. De danner Foreninger til Dyrenes Beskyttelse. En af disse Foreninger har bygget et Hus paa 16 Etager, hele Huset arbejder paa at forhindre Grusomhed mod Dyrene.

I Gaden, hvor jeg bor, ligger et andet Hus helliget Omsorgen for Dyr, men i selve Huset, hvor jeg bor, har "Hestehjælpsselskabet" Kontor.

Mine Vinduer vender ud mod en aaben Plads, hvis ene Halvdel er holdt som Park. I denne Tid kravler mange graakitlede Mænd rundt i Træerne med Vacuumslanger, hvormed de suger Larverne ud af Barken. Den anden Halvdel indrettes som en italiensk Plads med Mosaikgulv, lagt af store, forskelligtfarvede Marmorblokke.

Fra mine Vinduer ser jeg Dyrene pines, saa jeg er nær ved at faa ondt. Jeg bærer mig ad som de fejge Folk: jeg lukker Vinduerne, stænger Skodderne for og tænder Lys, skønt det er midt paa Dagen. Jeg prøver at arbejde, men maa opgive det. Jeg flygter ind i Sideværelset og holder Hænderne for mine Øren, men det hjælper ikke. Jeg véd jo, at det Forfærdelige bliver ved, og at jeg er magtesløs. Igen gaar jeg hen til Vinduerne, jeg slaar Skodderne fra ... jeg stænger igen ... jeg flygter ...

Langsomt skrider Timerne. Selv med Fingrene i Ørene er det, som jeg hører Raabene dernede fra. Ikke fra Dyrene, de er stumme, men fra deres Bødler. Hører jeg Faldet af de snublende og styrtende Heste, hører jeg Piskenes Hvislen og Menneskenes rasende Tilraab for at drive Dyrene frem med Byrder, som de ikke *kan* trække.

– – –

I Syden har jeg før set Dyrplageri, og jeg kom Hadet til Mennesker saa nær, som det er min Natur muligt. I visse Racer synes det umuligt at udrydde Grusomhed mod Dyr. Jeg vidste saaledes, at den græske Konge forgæves havde benyttet al sin Indflydelse for at bibringe sine Undersaatter den Humanitet overfor Dyr, der ligger Nordboerne i Blodet. Ved Indgangen til Athen lod han paa alle Landeveje henstille Vægte, som hver eneste Vogn, der kom ude fra Stenbruddene med Læs, skulde køre hen over for at bevise, Læsset ikke var ulovlig tungt.

Men ved Nattetide var der ingen til at passe Vægtene, og ved Nattetide kørte Grækerne deres Stenlæs gennem Gaderne. Dyrene var jo stumme. Natten saá ikke de gabende Saar i deres Sider.

I New York har man ingen Vægt, som Vognene kan køre hen over. Men man har Selskaber for at hindre Grusomhed mod Dyrene. For 2 Dollars bliver enhver Medlem, faar et Emblem og har nu Ret til naar som helst og hvor som helst at gribe ind, at tilkalde Betjente, lade tage Rapport og møde i Retten som Vidne.

Man skulde tro, dette var nok.

Og det vilde være nok, hvis Mishandlingen var Undtagelsen, ikke Reglen.

Uhyre Værdier gaar tabt, fordi der handles saa grusomt og ligegyldigt med Liv. Det er en daarlig Økonomi at sprænge Heste ved at lade dem faa dobbelt Læs, men Amerikaneren er i den Retning storstilet ødsel. Alt her er kostbart, kun ikke Livet – hverken hos Mennesker eller Dyr.

For nogle Aar siden standsede en Dame et Køretøj og anklagede Kusken for Mishandling; han nægtede at være skyldig, men indrømmede, Hesten var udslidt, og han tilbød Damen Dyret for 5 Dollars. Hun købte Hesten og – satte den i Pension paa New Jersey, saa den til sin Dødsdag gik paa Græs om Sommeren og stod paa Stald om Vinteren.

Denne Hest har jo nok opsendt talløse Takkebønner for sin Velgører, alligevel tør man ikke rose en saadan Handling, saalænge Tusinder af Spædbørn dør af Mangel paa Mælk, og Hundredtusinder vokser op uden at naa fuld Udvikling, fordi de underernæres.

Men lad os se bort fra de Heste, der pines af Menneskers Brutalitet, Haardhed og Griskhed. Selv Luksushestene fører i New York en fortvivlet Tilværelse, omgivne som de er af lutter Fjender: Asfalten, naar den er vaad og glat eller tør og glat, Avtomobilerne, der suser dem om Ørene og bringer dem til at skælve af Angst. Og Solen – ja, selv Solen, den naadige, gyldne Sol, er dens Fjende.

– – –

Sommer og Vinter befærdes Hudsonfloden af brede, flade, sortmalede Pramme. De ligger dybt i Vandskorpen og er saare hæslige. De fragter Kadaverne af døde Heste ud mod Havet, hvor de sænkes ned. Paa hede Dage styrter saa mange Heste, at Ambulancen ikke kan overkomme at føre dem bort. De ligger i Gaderne, stundom Natten over, og Folk vænner sig til Synet.

– – –

Der er kun et eneste virkeligt Middel: Dyrene maa bort fra de store Byer. Deres Tid er udspillet, de har intet dér at gøre. De kan dog ikke tage Kampen op mod Damp og Elektricitet.

– – –

Men der er endnu en Grund til at skaffe dem bort, foruden det uforsvarlige i at lade dem pines, foruden det, at den opvoksende Ungdom lærer Raahed mod Mennesker ved at se Raahed mod Dyr. De moderne Krav til Renlighed *forbyder* Mennesker at dele Luft og Vej med Dyrene inde i de store Byer.

– – –

En berømt Pessimist blev en Gang spurgt, hvilket Fremskridt den moderne Kultur havde at opvise. Han svarede: Der er to og ikke flere, Indførelsen af Waterclosets og saa, at dannede Mennesker ikke har Lus!

I Sporvogne og Jernbanekupeer findes Opslag, der forbyder Spytning. Straffen for Overtrædelse er Bøde eller Fængsel, eller begge Dele. Og det henstilles til Folk *ikke* at spytte paa Gaderne. Inden mange Aar vil vi sikkert opleve paa samtlige Gadehjørner at se kunstnerisk udførte Spyttebakker.

Imidlertid vader vi rundt i Hestes og Hundes Uhumskheder. Hvilket Nonsens at prale af Waterclosets for Mennesker, saa længe det er Dyrene tilladt at øve deres Urenlighed, hvor og naar de vil. Japanerne, som de renlige og sparsommelige Folk, de er, fandt en Gang paa at anbringe smaa Indretninger under Hestenes Hale, saa Gødningen ikke blev ødslet paa Gader og Stræder, men kom derhen, hvor den var til Gavn – ud paa Marken. Der hører den til, der kan den ligge i Fred og behandles af Sol og Vind og synke ned i Jorden og skabe Frugtbarhed.

Enorme Summer udgives aarligt for at holde Kæmpebyen ren – og hvori bestaar saa denne Renlighed? At af Dyrenes Efterladenskaber fejes det sammen, der ikke allerede har sat sig fast i Menneskers Øjne, Øren, Næse, Lunger og Klæder. Gadefejeren kører frem med sit hele Apparat af Børster og Koste, men efter ham – som Spurvene i Plovfuren efter Pløjeren – kommer Heste og Hunde og sviner til paany.

Hvem kender ikke Ordsproget om Kællingen, der var *saa* renlig, at hun vendte Særken Nytaarsaften! Mig synes, Gadefejningen i de store Byer er en lignende Renlighedsproces.

I New York betales ikke som i Evropa direkte Skatter. Alt sligt paahviler Ejendomsbesidderne. Husværten er kostbar med sin Leje, men sandelig, han har ogsaa Udgifter.

Først kommer de ordinære Skatter. Saa maa han betale en Mand for at holde Huset nogenlunde frit for Rotter og Mus, en anden for at dræbe Kakerlaker, en tredje til at udrydde Væggetøj, en fjerde til at myrde Myrer. Aar ud og Aar ind.

– – –

Faktisk er hele Byen forpestet og undermineret af Rotter. En By som New York ligger dels over, dels under Jorden. Rotterne gaar ikke i Procession paa Fifth Avenue Søndag Formiddag med Salmebog i Hænderne. Men det betyder ikke, at de sky'r det fornemme Kvarter; kun at de foretrækker Natten og Mørket. Ingen véd sig fri for Rotter. I Gaar var Huset rent fra Kvist til Grund, i Dag stiger Stanken af gnavende Rotter op fra Kælderen – og Træværket forfalder.

Nede i Byen, hvor Gaderne er snævrest og Husene højest, hvor de store Købmænd har deres Forraadskamre og Lagerbygninger, er Rotterne værst.

Naar Skraldemændene kommer i den aarle Morgenstund, er Gaderne dér som dækkede af et graaligt, levende Tæppe – det er Rotterne.

– – –

Hvert Aar, hver Sommer forefalder i New York Tilfælde af Hundegalskab. De kommer i Agurketiden, Bladene serverer dem med store Typer, og straks opstaar en Panik, der resulterer i Razzia paa herreløse Hunde.

Disse indfanges i Tiden mellem Nat og Morgen. I Fjor fangede man i Løbet af fire Dage 30,000 – tredive tusinde – herreløse Hunde, hvoraf de fleste var i saa udhungret Tilstand, at de lod sig tage med Hænderne.

Og det er langtfra Aarets Høst af herreløse Hunde. Nederst i Byen findes et Hus med det løjerlige Navn *Bide a wee home*, en Anstalt, hvor to Gange daglig herreløse Hunde – ca. 50 ad Gangen, smertefrit og af kærlige Hænder sendes over i en bedre Verden ved Hjælp af en Gasovn.

– – –

Men er der mange Hunde, er der dog langt flere Katte. En Hund koster Hundetegn, men Katten er, som visse Ølsorter, skattefri. Den kan ikke faa Hundegalskab. Og den – er renlig. *Carnegie* mener, at Katten er ubetalelig som – Børneopdrager. Han, der ellers skænker Biblioteker bort i Øst og Vest, gav en Gang en stor Sum Penge til Udarbejdelsen af en Bog om dette Emne. Ifølge hans Antagelse synes Katten at staa langt højere end Mennesket. Skulde denne Teori trænge igennem, kom vi til at ende, hvor Ægypterne begyndte, med at dyrke Dyrene som Guder.

– – –

Bort med Dyrene fra Byerne! Bort med dem! Bort med Heste, Hunde, Aber, Guldfisk, Katte, Rotter, Mus, Kakerlaker, Væggetøj og Fluer. Sæt Skel mellem By og Land. Lad Byen være Menneskenes, Pladsen er endda snæver nok, Luften er endda tung nok.

Og det er ingen Utopi, det er Tidsspørgsmaal altsammen. Hestene kan i Længden ikke eksistere i en moderne Kæmpestad. Alene af den Grund, at de hindrer Gennemførelsen af praktiske Trafikforhold. Man ser allerede nu, hvor besværligt det er at dirigere Færdslen af Avtomobiler og Hestekøretøjer ad samme Veje. Bliver Færdslen endnu stærkere, lader det sig ikke gøre.

Hunde og Katte blev man nemt af med. Paa Katte kunde lægges en høj Skat, der steg fra Aar til Aar; blev ogsaa Hundeskatten føleligt stigende, beholdt man højst den Hund, man havde, men anskaffede ingen ny, naar den døde.

Fjernelsen af disse tre Husdyr vilde have en saa uhyre Virkning, hvad Byens Renlighed angaar, at man slet ikke kunde udholde at leve under Tag med Mus og Rotter. Kampen mod dem vilde blive saa fælles og ubarmhjertig, at den maatte krones med Sejr.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 20.9.1912

Svendborg og Omegn

I Svendborg skinner Sydens Sol, de blaa Druer modnes paa Murene, Roserne blomstrer til Jul, og Vandene fryser aldrig til. En genial Arkitekt – *Magdahl-Nielsen* – har givet Byen sit Præg og paatvunget eller paalistet Befolkningen en Skønhedssans, der er ganske forbavsende. Kernen af Byen er rød og rødtaget med Gyder saa krumme som Kringler og saa stejle, at den, der taber en Toøre oppe i Byen, først finder den igen nede ved Havnen; men saadan skal det indre af en god, gammel dansk Provinsby se ud. Til alle Sider breder sig saa Villakvartererne, blændende hvide Bygninger i store, blomsterbugnende Haver. Den, der ikke véd bedre, kunde fristes til at tro, alle Danmarks Rigmænd havde slaaet sig ned paa denne ene Plet.

Det er jo en af Fordelene ved Svendborg og Omegn, at Baadebyggeriet her paa Stedet maaske er gaaet i Arv fra Fader til Søn helt ind i den graa Oldtid. Skibsværfter og Baadebyggerier ligger tæt og trindt i Øernes Udkanter, stundom ved Foden af høje Skrænter med hundredaarige Ege ludende udover. Som Spætternes Slag i de dybe Skove lyder her daglangt ud over Søen Tømmermændenes ensformige Hamren. Det er stolte Dage baade for dem, der udførte Arbejdet, og dem, der lever i Nærheden, naar et nyt Fartøj "løber af Stablen". Hver ny Baad, hvert nyt Skib betyder ikke blot Penge, men Ære. Og ærekære er Folkene paa disse Kanter, snarere mere end godt er, end det modsatte.

Egnens fornemste Skibsværft er vel nok Brødrene *Webers* i "Hestehaven", lidt forbi det snart verdensberømte "Christiansminde". Der ligger Lystfartøjer beregnede paa de store Punge, dejlige slanke Baade, hvor alt fra Køl til Mastetop er behandlet med samme kælent forfinede Omhu. *Sophus Weber*, Sjælen i Foretagendet, ejer foruden Skibsværft og Skove op imod en Snes pragtfulde Frugtplantager, der ligger saa vel skærmede mellem Skove og Bakker, at ikke en Vind kan røre dem. Der fortælles – for Sandheden vil jeg ikke fæste – at for mange Aar siden lod en Weber, Sophus eller hans Fader, fra Udlandet indkalde en dygtig Vinkyper. Det hedder da vel Vinkyper, saadan en, der forstaar sig paa at lave Vin? Der skulde i stor Stil startes en Frugtvinfabrik, Plantagerne leverede jo første Rangs Frugt.

Vinen blev saa lavet og et Udsalg aabnet inde i Skoven i et yndigt, vinomranket Hus lige ved Vejen. Svendborg Borgere kunde nu om Søndagen læske sig efter den lange Vandring ad Stranden ved en herlig og uskyldig Drik Æblemost.

Jo Tak! Vinen smagte nok vidunderlig, men havde den lille Skavank, at den var om muligt mere berusende end Druevin. Saa fik Vinfabrikationen en brat Ende, men Æblerne gror lige lystigt for det.

De Svendborg Folk har det godt. Kun er det ubegribeligt, at de finder sig i at forlade dette sikre jordiske Paradis for det mere uvisse himmelske. De gør det vel ogsaa højst ugerne. Naturligvis har de indrettet deres Kirkegaard saa hyggeligt og bekvemt, det lod sig gøre, midt i Villakvarteret, dog kunde Udsigten fra den lille Sladrehøj være større, og der savnes Musik om Aftenen, ligesom Servering ikke er tilladt.

Nej, saa er *Thurø* Kirkegaard langt at foretrække. Den ligger saa smukt, at selv Pessimister – hvis de kendte den – vilde forsone sig med Livet blot for en Gang at kunne sove den evige Søvn der. Af alle de Kirkegaarde, jeg har set – og jeg samler paa Kirkegaarde, det er en fornøjelig Mani, og jeg behøver ikke at frygte, hverken Tyve eller Ildebrand skal berøve mig min Samling – kan, hvad Beliggenhedens Skønhed angaar, kun én eneste maale sig med Thurøs, og den findes i Konstantinopel.

Dejligt er det at sidde og falde i Tanker paa Bænken under det store Træ med Ryggen til Kirken, medens Klokkerne ringer Solen ned over de dunkeltblanke Vande, hvor Baade flyder stille og fredeligt som Blomsterblade i en Havedam. Der er saa uendelig stille henunder Aften, ingen skulde ane, at Havet var nær, at Stormene kan tude, saa Husene ryster og Træerne, set oppefra, ligner hvirvlende Malstrømme.

Men fra Kirkegaarden ser man kun udover de stille Vande. Svendborg Sund skal ses fra den anden Side – ses og høres. Der er ikke en Dag. hvor ikke Hundreder af Sejlskibe og Smaadampere og Lystbaade sejler forbi, de hvide Sejl skinner saa stolt mod Bregningeskovens grønne Mur. Fædrelandssangene toner i det uendelige, snart fra smaa Orkestre, der følger Foreninger paa Visit fra Ø til Ø, snart fra Harmonikaer, fra Feriebørns lyse Struber, fra unge Kvinder, der efter Badet ror sig en Tur, fra Sangforeninger, der firstemmigt fryder sig over Livet. ... Der synges ved Dag, der synges ved Nat.

Naar Mørket falder paa, stiger de unge Mennesker om Bord i deres smaa Joller – de smaa brede Nøddeskaller, der ingen Verdens Ting koster, er uopslidelige, og saa nemme at haandtere – og ror syngende ud paa Vandet over mod Christiansminde. Som hvilende Maageflokke ligger de saa rundt om den lange Bro, hvortil Skibe med røde og grønne Lanterner bringer Gæster fra alle omliggende Øer.

Eventyrlig skønt ligger ved Aften, badet i grønliggyldent Skær, i Duft af Roser selve det Christiansminde, som ved Dag blot er et hyggeligt Endepunkt for en Spadseretur. St. Hansaften her, med Tjærebaal og Blus af Kvas i hver en Bugt og paa hver en Højde, med alle Baade illumineret, med Musik til Lands og til Vands, med Nattergale i hver en Have ... nej, det kan ikke beskrives, det maa opleves.

Men sker det nu, man sejler ud en af de mørke Avgustaftener og venter, at Maanen og Himlens Stjerner skal vise Vej hjem, da hænder det, at Vandet driller og sender de hvide Taager op fra Bunden, og da gælder det at være i Pagt med Heldet, thi én, to, tre, véd man ikke, hvorfra man kom, hvorhen man styrer, om det gaar mod en Sten inde under Kysten eller ud mod det aabne Hav. Da staar Fiskernes kloge Koner inde paa Stranden og dunker den knyttede Haand mod en Blikbakke som et Signal, at her er Hjemmet, da raaber man og faar Svar og famler ind efter Lyden og er pludselig langt borte; for atter pludselig at løbe lige i Armene paa den rette Landgangsbro.

– – –

Thurinerne er et eget Folkefærd, af en forunderlig Karakter. De holder sammen som en velordnet Familie og bøjer sig ikke for nogen eller noget. De er langsomme, men støtte, deres Stædighed giver sig ikke Udslag i Ord, men i Handling. Indgiftede indtil almen Sygelighed er de, dertil propre og uhyre nøjsomme. Det nye har for dem endnu en Bismag af det onde.

Indtil for hundrede Aar siden var Thurø et Fæstegods, der ejedes af en vis brav Mand ved Navn *Neergaard*. Han vilde skænke sine Fæstebønder Friheden, men de nægtede at tage imod den. Først da han sagde: Godt, saa sælger jeg jer til Baronen paa Taasinge! makkede de Ret og tog allernaadigst imod Friheden.

Men nu ønskede han, de skulde dyrke deres Jord og plante Frugttræer. Det faldt dem ikke ind. De aad Kartofler, hvad gik Frugt dem an! Herremand Neergaard gjorde sig vred, han lod Frugttræer fordele mellem Bønderne, red selv fra Sted til Sted og sagde: Om otte Dage kommer jeg igen, og Gud naade jer, hvis Træerne ikke er plantede!

Ugen efter kom han, jo, Træerne var plantede, men hvordan? Med Toppen ned og Roden op! Efter Sagnet vankede der saa tørre Prygl.

Nu er hele Øen som én stor Frugthave, og til Minde om Friheden, den gode Herremand gav dem, har Befolkningen rejst en stor Sten, som blev fundet i en af Skovene.

Thurinerne ser med tavs Foragt ned paa Taasingerne. Det er ikke længe siden, det blev anset for en lignende Skam for en Thuriner at gifte sig med en Pige fra Taasinge, som det i Jylland ansaás for en Bonde at tage en Tatertøs til Ægte.

Folkene paa Taasinge havde ingen brav Neergaard til at paatvinge dem Friheden, og de er Fæstebønder den Dag i Dag.

Troense er et stort Gæstgiveri, hvor Turister fra Syd og Nord for en billig Penge kan faa et rent, men lille og lavloftet Kammer, en proper Seng og al den Mad, der er nødig. Troense Hovedgade er et Stykke Østergade uden Asfalt, i Stedet for *Dina Schuldt* og *Løwe*'s Vinduer

gror Blomsterne frit paa Fortovet. Husene er dukkeagtige indvendig og udvendig, alle Fremmede falder i Ekstase over det gratiøse Sommerbo.

Lidt borte derfra ligger *Valdemarslot*, den øde røde Stenkolos, der vender sin ene Side ud mod en forfalden Slotspark, sin anden ud mod en bedaarende Gaard, hvorigennem er den alfare Vej. Hvorfor ikke en Konge eller Kejser for de Penge, han forhaabentlig har i Sparekassen, gør sig selv den Villighed at købe Valdemarslot med Tilbehør af Skove, Marker og Enge, er mig en Gaade. Maaske kommer det af, at det ikke er til Salg. Men naar Familien alligevel maa lade Ejendommen staa tom og selv leve som Valdemar Daa og hans Døtre – "fyge hen, fyge hen" – saa kunde den da lige saa godt sælges.

Poppelalléen, der i sin Tid førte fra Slottet tværsover Øen, er nu snart fældet, om Vinteren falder Grenene ned og skræmmer de agende Bønders Heste. Inde paa Godskontorerne sidder man og har travlt med at administrere Penge sammen, men det lader til, at Hullet, der skal fyldes, er et Danaïdernes Kar.

En lille halv Mil derfra igen er den lille Landsbykirkegaard, hvor Grev Sparre og Elvira Madigan hviler. De skød sig 89 – det er ikke længere siden, end at Folks Øjne, naar man nævner dem, endnu uvilkaarligt straaler ved Mindet om det skønne Par, som alle havde set sværme rundt i Skovene. Det er ikke saa længe siden, og dog ... Man fortalte mig, hvorledes i hine Dage fra fjernt og nær Unge og Gamle – især dog vel Unge – valfartede til Graven, og hvorledes det uhyre Egetræ, der spændte over den halve Kirkegaard, i hine Dage var som et Juletræ pyntet med Lys og Kurve, behængt med de utallige Kranse, der ikke kunde faa Plads paa Graven. Det var navnløse Skarers Hilsen til det unge Par, der slet ikke vidste anden Udvej end Døden. Saa besluttede jeg en Dag ogsaa at "valfarte" til Stedet. Paa en Landsbykirkegaard maatte de to Grave jo være lette at finde.

Egen stod der. Som en Kæmpehaand strakte den sine Grene ud over de Dødes Have: – Fred være med Eder! Inde i Kirken, det var en Søndag, talte Præsten. Gennem de aabne Vinduer saá man ham staa for Alteret og hørte ham messe. Med bøjede Hoveder og staaende lyttede den stille Menighed.

Paa alle Grave groede Sommerens Blomster, ikke et Ukrudt var at øjne, alt var hæget og puslet med Kærlighedens Omhu. Jeg gik rundt og ledte, jeg saá efter de store Marmorkors, Monumenterne, de helt blomsterdækkede Grave – *Grev Sparre – Elvira Madigan ...?*

Endelig: To fuldkommen nøgne Grave. En Vedbend, der en Gang havde kranset dem, var gaaet ud. Der var ikke Blomst, ikke Straa. En sort Sten bar hans Navn, en hvid Sten hendes. Ikke *Elvira Madigan*, men *Hedevig Jensen*, som hun borgerligt hed. End ikke de barmhjertige Snerler, som ellers bygger Bro overalt, holdt Gravene sammen.

Glemte, skyede, forladte, laa de dér ... Og jeg ønskede, at det Billede, Folkets Fortælling havde nedspejlet i min Sjæl, ikke var blevet knust. Thi nu var det ikke muligt mere at tænke paa de to Elskende under Egetræet, der sprang ud med Tilgivelsens og Medfølelsens skønne Blomster. Men det undrede mig, at paa Landet, hvor Folkeviserne trivedes længst, hvor Karle og Piger samler hele Hjertets Poesi i enfoldige Sange om ulykkelig Elskov, at der ikke fandtes den Kvinde, ung eller gammel, som i Smug stak en Rosenkvist ned paa de to nøgne Grave.

Og det undrede mig, at ikke et af de hvidhaarede Landsbybørn, hvoraf Digtere bliver til, i Uskyld og Godhed flettede Kranse af Gærdets Blomster til Grev Sparre og Kvinden ved hans Side.

– – –

Selskabeligheden strækker sig ikke saa langt. Men op til Bregninge Kirke, hvorfra ses i klart Vejr 65 Kirker, skal alle. Og Vejen opad lønner sig rigeligt – selv om Himlen er fuld af Tordenbyger og Lynene flammer i Øst og Vest og Tordendrønene bringer Taarn og Hvælvinger til at skælve. Staar man øverst oppe og ser ud over Langeland og Ærø, Fyn og Als, Thurø og Taasinge, da kommer der piblende inde fra Hjertet en Fornemmelse midt

imellem Fryd og Smerte, en Undren over, at noget Menneske, der har den Lykke at være født i Danmark, kan gribes af Udvé efter det Fremmede. Stavnsbaandet er løst – men alle er vi stavnsbundne, hver til sin Plet af Jorden, og det Stavnsbaand kan ikke løses af nogen eller noget.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 6.10.1912

Børn og Straf

Jeg besøgte en Gang i Udlandet en Familie, der havde tre Børn, tre Smaapiger. Forældrene priste i høje Toner den Ældstes Kløgt og Talenter og den Yngstes yndige Sind. Om den Midterste blev der ikke talt.

Den Ældste kom og viste sin Karakterbog med Udmærkelsestegn fra øverst til nederst, sine fejlfri Stile, sin Skønskrift, hun citerede for mig engelske og franske Digte, spillede Klaver, gjorde Kunster i Trapez og paa Cykle. Forældrene saá henrykte paa Barnet og ventede, at jeg skulde synge med i deres Jubelkor. Men jeg tav.

Den Yngste, en lille blaaøjet Due, trippede om og viste mig sine Dukker og sit Legetøj, sin nye Kjole og sine fine Sko. Og Forældrene fortalte, medens hun hørte paa det, hvor henrivende hun om Aftenen sagde Fadervor og bad for baade Dukker, Fanger, Sommerfugle og Blomster. De ventede, jeg skulde sige, hun var det yndigste Barn, jeg havde set. Men jeg tav.

Jeg havde været der før og havde set alle tre Børn sammen, de to visende deres Forstands og Yndigheds Kunster – den tredje staaende smal og bleg og tavs i en Krog med det dejlige Ansigt skamfuldt sænket. Og jeg mindedes, hvorledes, da Forældrene sagde: – Løb ud og leg i Haven! de to var stormet af Sted, mens den tredje sky hviskede: – Maa jeg ogsaa gaa ud i Haven? Da hun var borte, havde jeg talt om hendes rørende, skønne Blik, men Forældrene afbrød mig og fortalte, at hun var det uartigste, underfundigste og mest forhærdede Barn, der var til. Sjusket, griset, løgnagtig og tyvagtig. Dertil vild og støjende, naar den Side var ude af hende.

Overfor dette Barn følte jeg samme haabløse Smerte, som naar jeg ser Dyrplageri uden at kunne gribe ind.

Senere viste Forældrene og Søstrene mig – i hendes Nærværelse – hvor mange Fejl der var i hendes Stile, hvor slet hun stavede, hvor uordentlig hendes Sager var holdte, og de fortalte, at hun nylig havde været lukket inde i Kælderen en hel Dag, fordi hun havde gjort Sengen vaad, skønt hun "fik saa mange Prygl, der kunde ligge paa hende", hver Gang det skete. Barnet stod med nedslagne Øjne, snart hvid i Ansigtet, snart rød op i Haaret.

Denne Gang saá jeg hende ikke, og jeg spurgte, hvor hun var.

Søsteren skyndte sig at fortælle det: – Hun er lukket inde. Hun har stjaalet!

Faderen havde Chokolader i en uaflaaset Skuffe, deraf uddelte han til Mønsterbørnene, og nu var man kommen efter, at hun "stjal" af Chokoladerne.

Forældrene tænkte paa at sende hende til en Opdragelsesanstalt, det gjaldt blot om at finde en, der var streng nok.

– – –

Bliver dette Barn ikke et slet Menneske, er det et Mirakel. Eller fordi hvert Barns Hjerte som de gamle jødiske Templer er omgivne af Forgaarde, og at visse Børn ikke tillader Uvedkommende at betræde hverken det Hellige eller det Allerhelligste. Og saa – fordi der nu en Gang *er* Engle, som vaager over Børn.

– – –

Jeg husker herhjemme fra Danmark et Tilfælde om en lille Dreng, der blev sendt fra sit Hjem, fordi han "løj og stjal og var i det hele taget et slet Barn". Man sendte ham til Himmelbjerggaarden, det var den Gang, gamle *Budde* levede. Det var spaaet, at Drengen skulde ende i Tugthuset. Saa traf jeg gamle Budde og spurgte til Drengen, der da havde været hos ham i fire Aar. Gamle Buddes Øjne straalede: – Det er den dejligste Dreng, jeg nogen Sinde har haft med at gøre. I de fire Aar, han har været hos mig, har han ikke en eneste Gang behøvet Skænd endsige Straf! Jeg spurgte: – Jamen, hvor er det da muligt, han før Deres Tid ikke var til at tumle hverken af Forældre eller Lærere?

Gamle Budde svarede ganske stille: Han trængte vel til Kærlighed, andet ikke!

– – –

En Veninde af mig har en Skole med 600 Børn. 600 Menneskesjæle er hos hende i saa god Varetægt, at intet ondt kan ske dem. De véd og forstaar det. Naar der hænder dem en Glæde eller Sorg, gaar de først til hende dermed, og hun véd Raad for alt. Naar de unge Piger forlover sig, er hun den første, de betror det til, Aftenen før Brylluppet skriver de, midt i den travle Glæde, Breve og takker hende for Skoledagene.

Jeg véd det, for jeg har set det.

En Gang spurgte jeg, om det nu ikke hændte, hun iblandt fik daarlige Elementer ind i Skolen. Hun rystede paa Hovedet: – Jeg har aldrig kendt et Barn, om hvem man kunde sige, det var et daarligt Element, men jeg har haft mange Børn, der først paa Skolen mødte den Forstaaelse og Kærlighed, der blev dem nægtet i Hjemmene!

Jeg spurgte: – Jamen, nu Børn, der lyver eller stjæler? Hun saá alvorligt paa mig og svarede: – Børn lyver kun, naar man tvinger dem dertil, og de er bange ...

Pludselig lo hun: – Nu skal du høre en Historie om en lille Mestertyv! Og hun fortalte, hvorledes der i en af Klasserne forsvandt alle mulige Ting, Bøger, Sysager, Penalhuse o.s.v. Der blev holdt Øje med Børnene, og man fandt let ud, det var en lille Pige, Datter af en hovedrig Mand. Ikke et Ord blev sagt til Barnet, hvorimod Faderen blev sat ind i Sagen mod Løfte om ikke at lade sig mærke med noget.

Julen nærmede sig. En Dag kalder min Veninde Barnet ind, taler lidt med hende om Julens Betydning og siger saa: – Nu er det kun kedeligt, at de, der har noget paa Samvittigheden, altid mærker det saa slemt om Julen. Saa ligger Samvittigheden nede i Maven som en tung Kampesten, og man har slet ingen Fornøjelse hverken af Gaver eller Gaasesteg! ... Du véd jo nok, man ikke saa gerne skal tage noget, der tilhører andre, men naar det er gjort, er der jo i Grunden ikke noget at gøre ved det ... Jo, nu faar jeg en Idé. Du skulde samle alle Tingene og bringe dem herhen den sidste Dag før Ferien og give dem tilbage. Men du maa gøre det pænt og fortælle dine Kamerater, at du er ked af det og nok skal lade være at gøre saadanne Dumheder en anden Gang. Jeg tror, du skulde holde en rigtig lille Tale ...

Den fastsatte Dag holder en Avtomobil for Døren, og baade Chauffør og Tjener slæber Snesevis af Pakker op. Klasselærerinden melder, at Ilse v. D. har noget at sige Kameraterne, og saa træder den lille Tyvekvind op ved Katedret og holder den sødeste Tale om, at hun "aldrig skal gøre det mere". Hun sluttede med Ordene: – Jeg har taget alle Tingene med herhen og vil forære Jer dem i Julegave.

Min Veninde ler lykkeligt: – Og dermed var Ilse færdig med at "stjæle"!

– – –

Mange Forældre mener, at Børn ikke kan opdrages uden hyppig Anvendelse af Begreberne *Pligt* og *Straf*. Men det er saa evig forkert. Pligtfølelse er en Art Æresfølelse, der har stor Forbindelse med Ordenssans. Ligesom det ene Barn altid trækker Strømper og Støvler paa i en bestemt Rækkefølge, begynder det andet snart med Skjorten, snart med Strømperne, eller sidder fortabt paa Sengekanten og véd ikke, hvormed det er klogest at begynde. I samme Øjeblik man giver sig til at behandle et Barn som en Naalepude og stikker det fuldt af Pligter, har man lært Barnet at sukke – det er naturstridigt at bebyrde Barnet med Pligter. Dermed mener jeg langtfra, Børn skal gaa efter deres eget Hovede. Man skal blot give dem Lejlighed til at *elske* Arbejdet i Stedet for at hade det.

Lad os sætte, en Mor ønsker, hendes lille Pige skal støve af i en Stue, da skal det ikke være en Pligt, der koster Skænd og Taarer, hvis den forsømmes. Da er det Moderens Hverv at faa Barnet til at finde en Fornøjelse i at hjælpe til. Da maa Moderen vise sin Glæde og Taknemmelighed. Ingen Vægt er mere haarfin end Barnets Samvittighed og Retfærdighedsfølelse. Og der øves ofte stor Vold imod denne.

Hvor ofte hænder det ikke, at et Barn aldeles uforvarende "kommer til" at slaa noget itu, og derfor bliver straffet, som var det en overlagt Forbrydelse. Straffen bliver større, hvis Genstanden er mere kostbar. Det er jo at forvirre Barnets fintmærkende Begreb om Ret og Uret. Det er at forkvakle dets Tankeliv.

Eller hvis Forældre straffer det ene Barn for en Forseelse, det andet sladrer om. Derved forbryder Forældrene sig mod al Moral. De bidrager til at ødelægge den skønneste og reneste af alle Følelser, Søskendekærligheden. Det vækker det hæslige mørke Nag, der før eller senere faar Udslag i Hævn, det nedværdiger dem selv, thi ogsaa Angiveren véd, hvor foragtelig Angiveri er. Det gør det ene Barn skadefro og lærer det Farisæisme. Det vækker Mistro og Utryghed hos det andet. Det dræber Hjemmets Fred.

Ofte undersøges end ikke, om Angiveren taler Sandhed, man tror ham – han belønnes maaske tilmed, fordi han begaar en Lurvethed.

– – –

Kommer man saa og spørger: Hvormed skal da Børn straffes? svarer jeg: Børn behøver *ikke* Straf. Det Barn, der faar Sukker nok, stjæler ikke Penge til at købe Kager for. Det Barn, der faar Kærlighed nok, begaar ikke med Vilje nogen Forseelse, som kan volde Forældrene Sorg. Og en Forseelse, der sker i Uvidenhed, er det lovløst at straffe.

– – –

Og dog – jo, jeg gør én Undtagelse, der oven i Købet rammer Uvidenhedsforseelse. Hvis et lille Barn piner Dyr, det kan nemlig ske uden Eftertanke, eller gør et andet Barn Fortræd, der volder Smerte, da vilde det være gavnligt til en vis Grad at handle efter det jødiske Ord: Øje for Øje, Tand for Tand. Jeg husker saaledes en lille 4-Aars Pige, der morede sig med at rykke Fjer af en Fugleunge, hun havde fanget. Da tog Moderen hende paa Skødet og talte med hende, forklarede hende Smerten, det forvoldte, og sagde: – Nu rykker jeg tre Haar af dit Hoved, saa kan du mærke, hvor ondt det gør!

Hun rykkede det ene ud. Barnet gav et lille Skrig. – Hvis det gør saa ondt, maa du godt rykke de to andre ud paa mig! Barnet tænkte lidt efter, saa rystede det paa Hovedet – dets Retfærdighedsfølelse var stærkere end Smerten. Moderen rykkede da to Haar til ud af Barnets Hoved, og den lille Pige sagde: – Mama, tror du, Fuglen græder endnu? For saa maa du gerne plukke alle Haarene af mig! Men Moderen kyssede sin lille Datter og sagde: – Nej, for jeg tror, Fuglen var meget klogere, den forstod godt, at du ikke vidste, hvor ondt det gjorde at rykke Fjerene af den.

Denne lille Pige havde faaet en Lære, hun aldrig glemte. Havde Moderen nu i Stedet for skændt paa hende eller pryglet hende, havde Barnet sandsynligvis en anden Gang taget Hævn ved at pine et værgeløst Dyr, naar ingen saá det.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 13.10.1912

Daisy

Der er slet ingen Tvivl om, at den moralske Standard er højere i Amerika end i Evropa. Jo mere man trænger ind i Forholdene, jo mere slaaende er dette – til Trods for det Faktum, at megen Daarligdom, der i Evropa bæres fri og frank til Skue, her er skjult under Hykleriets folderige Kappe.

Manden her betragter Kvinden som et højere staaende Væsen. Naar han bekæmper hendes Ret til at stemme, hendes Krav om Adgang til Arbejdsmarkedet under samme Vilkaar som han selv, er det *ikke* af gammeldags Snæversyn, er det ikke, fordi han ikke mener hende god nok, dygtig nok, dertil, hans Modstand bunder allerdybest i hans Syn paa Kvinden som *Prydsgenstand*. Han synes simpelthen, det er naturstridigt, at den kvindelige Skønhed, Ynde, Sansefryd, hun ejer, skal jaskes til i Arbejdet. Han er villig til at arbejde dobbelt, tredobbelt, tidobbelt – om det var muligt – blot hun vil holde sig borte fra Arbejdets grove, brutaliserende Tilværelse.

Han synes ikke, det gør noget, at han slides op, fures, ældes, mister Chancen for al aandelig Udvikling, mister Kraften til at modtage Livets Nydelser, medens hun bliver mere og mere et blot og bart Skønhedsbegreb.

Jeg talte nylig med en Kvinde, der har haft 14 Børn, deraf 8 i Live – hun er endnu en ubetinget Skønhed, og hendes Mand gør hende endnu den mest ubetingede Kur. Jeg spurgte hende: "Hvor er det muligt, at De baade faar Tid til at føde og opdrage alle disse Børn og endda bevare Deres Charme og Ungdom i Forholdet til Deres Mand?"

Hun smilede og sagde: "Jeg véd, at Manden ikke er indrettet som Kvinden. Hun elsker med Hjertet, han med Øjet. Følgelig har jeg al min Opmærksomhed henvendt paa at være smuk for ham!" Og hun skildrede, hvorledes hun i alle hine Svangerskabets Perioder aldrig nogen Dag havde forsømt sit Ydre, hvorledes hun til det sidste havde baaret Korset for at beskytte sin Figur, hvorledes hun hver Dag var mødt til Middagsbordet i fuld *evening dress*, skønt hun ofte var ved at besvime, medens hun blev klædt paa. Resultatet var, at hendes Mand – en af Amerikas mest berømte Malere – hver Dag, naar han gik til sit Atelier, maatte "se Billedet i Vinduet", se hende staa og vinke.

Denne Trofasthed indenfor Ægteskabet er Normen i Amerika – i Evropa er den det store Undtagelsestilfælde.

Som bekendt kan Kvinden gaa uantastet paa New Yorks Gader saavel ved Dag som ved Nat. Den Fremmede, der er vant til Evropa, forundres over dette og véd ikke, at det skyldes en Lov – en Lov skabt af Mænd – der straffer fornærmelige Henvendelser til Kvinder overordentlig strengt.

Selvfølgelig er der i New York, som i alle andre Storbyer, Kvarterer, hvor Lovene synes at sove, eller rettere, hvor Folk opfører sig, som det en Gang er Kutyme dér. En Dame af det gode Selskab, ja en anstændig Kvinde har intet i saadanne Kvarterer at skaffe. Begiver hun sig derind, bliver det paa hendes eget Ansvar.

Men, som sagt, i de Dele af Byen, hvor "man" kommer, vilde det være utænkeligt, at en Dame uden at give Anledning selv, blev tiltalt endsige forulempet af en Mand.

Flerkoneri er ikke usædvanligt i New York, men det forløber paa en mere stilfærdig borgerlig og elskværdig Maade end andre Steder. Den gifte Mand er som Helhed sin Hustru absolut tro – og hun ham. Hendes Troskab er maaske allermest en Følge af, at hun er saa tilfreds, som hun har det. Hendes Mand gør alt for at glæde hende, han paalægger hende ingen Forpligtelser, han behandler hende efter femten Aars Ægteskab nøjagtig saa opmærksomt som efter femten Dage. *Han* er stolt af hendes Skønhed. *Han* er stolt af hendes smukke Klæder.

Medens i andre Lande Kvinderne maa snyde og luske for at faa de nødvendige Klæder, giver Mændene her gerne deres sidste Skilling ud for at opfylde Hustruens Tøj-Ønsker. Manden er ikke gnaven i Hjemmet. Han er saa uhyre optaget, medens han arbejder, at Hvilen i Hjemmet bagefter altid synes ham sød og herlig.

Konens Temperament er elskværdigt, uden store Svingninger, hun kender ikke Melankoli, hun er fri for Drømme om "den blaa Blomst". Hvad hun har, er hendes, og hun er fornøjet dermed.

Nede paa Mandens Kontor sidder mangen nydelig kvindelig Kontorist eller Stenograf. Det hænder nu, at den amerikanske Flirt, der regnes for uskyldig, men ikke er det, udvikler sig til Forelskelse. Men den kvindelige Kontorist eller Stenograf er lige saa dydig – omtrent – som Principalens legale Hustru. Og han elsker sin Hustru lige højt og beundrer hende lige ubetinget trods Stenografens smukke Øjne.

En skønne Dag tager han ud til *Haarlem* (en af Forstæderne) og lejer en net lille Lejlighed og installerer Stenografen der. Ikke for et Par Maaneder eller et halvt Aar – men som Hustru paa foreløbig Livstid. Og hun føder ham Børn. Han har nu to Familier, men er ikke efter Loven Bigamist. Han er en mønsterværdig Mand og Fader i begge Familier, han har stor Glæde og ingen Sorg af Hustru og Børn begge Steder. Ingen véd om det, det er hans private Sag. Og det falder ikke hans Haarlem-Hustru ind at opsøge hans Riverside Drive eller Fifth Avenue Hustru og stænke hende Vitriol i Ansigtet.

Ægteskaber mellem unge Folk indgaas hyppigere her end paa den anden Side, især i de højere Klasser. Det er ikke ualmindeligt, at Bruden er 18 og Brudgommen 21. Og i saa Fald at Brudgommen virkelig er lige saa uskyldig som Bruden.

Alligevel er der i New York den samme Prostitution som overalt; og det er snarest saadan, at den fordærvede Del af den mandlige Befolkning er endnu mere fordærvet end andre Steder.

Hver Eftermiddag mellem 2 og 5 er Fifth Avenue en Korso af skøntklædte Kvinder, kørende og gaaende. Det er ikke helt let at skelne mellem Demimonden og "the upper ten", begge Parter har en udmærket Smag, begge Parter er stærkt sminkede. De Pastelfarver, som benyttedes paa Gainsboroughs Tid, er igen komne til Ære. Kvindernes Hud er virkelig hvid som Bladene paa hvide Roser, Skæret af rødt er som blegrøde Hyacinter, deres Haar er farvet som gammel Guld, og sandelig, "Violøjne" er i Brug. Hvordan de gøres violblaa, véd jeg ikke, men de virker saadan.

Saavel Demimonden som de lovformelige Fruer fører sig med samme selvbevidste, temperamentsløse Ynde, har samme uhyre smalle Fødder og Ankler og samme saftrøde Læber.

Men foruden disse to Klasser af Kvinder færdes mellem 2 og 5 paa Fifth et Mylder af purunge Piger, der ser ud til allehaande – og gerne vil være det. De er slet klædte, forsaavidt Tøjet tydeligvis er købt "second hand" eller i billige Forretninger, men deres Hatte er kæmpemæssige, deres Kjolers Snæverhed farlig for Gangen, deres Ansigtsmaling foretaget uden Kunst. Det er de unge kvindelige Statister, Modeller, Korpiger og endelig de unge Pigebørn, der er saa blændede af New Yorks Toiletpragt, at de *vil* "den Vej", som de tror fører til al Herligheden.

De er saa unge, de er saa naive – selv om de er godt nede ad Skraaplanet, der ender i Elendighed – og saa barnligt glade over deres grøn-gyldne Haar, deres højhælede Sko og deres sminkede søde Ansigter, at man formeligt kommer til at ønske Eventyret ikke alt for snart er ude for dem.

Paa Fifth Avenue gaar de to og tre sammen fnisende og tiskende som Skoletøse. Det var Synd at sige, de gør noget galt – rigtignok er der heller ingen Mandfolk at gøre galt overfor. Korsoen bestaar *kun* af Kvinder – Mændene arbejder – men disse smaa Begyndere synes, at Turen opad Fifth gør dem fornemmere, de føler sig som "rigtige Damer" i Vrimlen.

Om Aftenen ser det hele anderledes ud. Da ligger "Fifth" hen i stille Fornemhed. Avtomobilerne kører mellem de hvide Buelamper, enkelte Fodgængere vandrer adstadige hjem, men Livet er forbi.

Da er alt koncentreret om Broadway og Teatrene. Intet Sted i Verden er der Lys som her og Trængsel som her. Trængslen er livsfarlig, men hvad gør det. Oppe i Himlen skinner og funkler og spruder det – deroppe ligger en anden Broadway af Skilte, elektriske, bevægelige Reklameskilte af fantastisk Størrelse og drastiske Former.

Da "arbejder" den enorme Skare af Skøger og Demimonden, der er fjortenaars Piger, der er Kvinder paa Halvtreds. Man tager ikke fejl af deres Metier – men alligevel, de er hverken frække eller raa. Og naar de har fundet "Bytte", spaserer de saa himmelfornøjede af Sted dermed som et Barn med en stor Kage.

– – –

Den amerikanske Literatur, baade Bøger, Aviser og Magasiner ledes efter et stiltiende fælles Princip. Der er Ting, der er *Tabu*, absolut Tabu. Visse Forbrydelser som Mord og Lynching udmales baade i Tekst og Billeder, saa Haarene rejser sig paa Læsernes Hoved, men alt, hvad der angaar Forholdet mellem Mand og Kvinde, er bandlyst.

De store internationale Boghandel *Brentano* har vel alle Tider sine Vinduer fyldt med moderne fransk og italiensk og tysk Literatur, og Bøgerne sælges, men de købes af Fremmede, Amerikanerne selv giver sig ikke af med Udlandets "usædelige" Literatur. Desuden kan Amerikanerne Engelsk og dermed Basta.

Saa meget mere Opmærksomhed vakte en Bog, der udkom i Fjor. Dens Titel var "The house of bondage", Forfatteren hedder *Kaufman*.

Denne Bog behandler "den hvide Slavehandel", som finder Sted i New York. Bogen er ikke velskrevet, den er tung og ubehændig, dvælende ved betydningsløse Ting, glemmende vigtige Spørgsmaal og kemisk fri for en Digters Flugt baade i Stil og Menneskeskildring.

Alligevel har den udført sin Mission. Den har skudt en Bresche i hin meningsløse kinesiske Mur, der omgav al literær Fremstilling af Kønsforholdet. Fik denne Bog *Lov* at udkomme, vil den drage Tusinde Bøger af lignende Art – forhaabentlig bedre – efter sig.

Dens Paalidelighed er hævet over al Tvivl. Ydermere er den forsynet med Noter og Uddrag af Rapporter og Retsprotokoller.

Dens Hovedidé er at bevise, hvorledes et tankeløst Barn kan blive spærret inde i et Bordel og, skønt det lykkes hende at slippe ud, ikke har nogen som helst anden Udvej end at ernære sig ved Utugt. Med andre Ord, at den én Gang Prostituerede er redningsløst fortabt, at hun hverken ved egen eller andres Hjælp kan frelses.

Mere tragisk end noget andet virker Skildringen af to mindreaarige Veninder, der af en samvittighedsløs Skurk er tvunget ind i Gadeprostitutionen, skønt de er rene Børn. Men de "elsker" denne Mand og er ivrige for at tjene rigtig mange Penge til ham, for "aah, han er saa forfærdelig rar! Han prygler os næsten aldrig!"

Bogen afslører noget af den Raaddenskab, der hersker indenfor Domstolene, og vilde have været af omfattende reformatorisk Betydning, havde den været skrevet af en virkelig Digter eller en ildfuld Agitator.

Nu er den – *kun* en Bog om Skøger og Bordeller.

– – –

Der hændte en Aften følgende: Vi sad paa en af de italienske Restauranter, hvoraf det vrimler i Byens Centrum, de eneste Steder, hvor man faar forholdsvis velsmagende Mad for forholdsvis smaa Penge. Lokalet var smykket med Blomster og Guirlander af Papir, barnligt og skrigende, som alle de italienske Restauranter.

Pludselig hørte vi et skingrende Raab: – Daisy! Daisy! Det er mig, Daisy!

Alle fo'r op. Gennem Glasruderne i Døren saá vi ude i Forhallen en ung, velklædt, fyldig Dame. Det var hende, nu raabte hun igen: – Daisy! Daisy! Raabet skar Luften som Knive.

Et Øjeblik, og "Udsmideren" bevægede sig martialsk mod Udgangen. Han begyndte at tale med Damen. Døren var nu aaben, hun banede sig Vej ind. Hun sagde ind til os alle i den roligste Tone af Verden: – Daisy er min Veninde. Man har lokket hende op her i Huset. Jeg vil ikke lade hende i Stikken!

Var hun fuld? Eller gal? Vi saá nu, hun stod og tørrede noget af sin Kaabe – Vin eller Vand – hun var vaad i hele Ansigtet og Haaret og Hatten: – De sprøjtede paa mig for at faa mig bort, men jeg lader ikke Daisy i Stikken, hun er kun 16 Aar! Hun er kun 16 Aar!

Kvinden talte fuldkommen roligt. Hun var køn. Naar hun talte, smilede hun undskyldende og talte sagte, men saa distinkt, at man hørte hver Stavelse. For tredje Gang kaldte hun: – Daisy! Daisy! *Saa* blev hun sat paa Gaden.

Da vi noget efter kom ud, var der Opløb foran Huset. Damen stod der endnu. Under den Restaurant, hvor vi havde spist, var der en anden, dreven af samme Mand, men besøgt af et andet Publikum, dernede serveredes Middag med Vin for 40 Cents.

Damen stod i Døren. En Opvarter stod overfor hende. Han holdt en Sodavandssifon i Haanden. Nu rettede han den mod hende og sprøjtede hende lige ind i Ansigtet. Rolig tørrede hun Ansigt, Haar og Kaabe: – Jeg gaar ikke, før jeg har set Daisy!

Fuld var hun i hvert Fald ikke.

Folk talte om, hvorfor Politiet ikke blev hentet, og Nogen svarede, der var sendt Bud. Opvarteren sagde ud i Mængden: – Hun er jo skrupgal, vi kender ikke noget til hendes Daisy!

Saa traadte en ung Mand ud af Kresen, gik hen til Damen og foreslog hende at gaa bort og komme igen siden, naar alle de andre var borte. Men hun svarede roligt: – Hvis jeg gaar, faar de Daisy ført bort, og saa finder jeg hende ikke igen. Det er ubehageligt for mig at staa her, men Daisy er min Veninde, og jeg véd, hun er deroppe!

Endelig kom en Betjent, et Øjeblik efter to andre. Damen bad og bønfaldt dem om at gaa med op i Huset, siden vilde hun gaa med dem, hvorhen de ønskede. Det hjalp ikke, de tog hende med Magt.

En sidste Gang skingrede Raabet: – Daisy! Daisy! gennem Luften. Saa lagde den ene Betjent sin Haand over hendes Mund, og vi hørte ikke mere.

– Hvor var Daisy? – Hvor *er* Daisy? Hørte hun Raabene?

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 2.1.1913

En Prinsesses Trousseau

Wien.

Jeg har set en Prinsesse-Trousseau.

Da jeg var Barn, hørte jeg om Prinsessen, der skrev paa Guldtavle med Diamantgriffel. Selv skrev jeg paa Skifertavle med almindeligt Griffel, og de fattige Bønderbørn skrev paa Grydelaag med Kridt. Den Gang fik jeg ind i mit Hoved, at der var en uhyre Forskel paa Prinsesser og andre Smaapiger, og jeg syntes i mit Hjertes Uskyld, at det maatte være mere fornøjeligt at være Prinsesse end at være Engel.

Senere lærte jeg et Par Prinsesser at kende, og de havde hverken Guldkrone paa Hovedet eller Diamantgriffel i Haanden, men jeg tænkte mig dog, at maaske, hjemme paa Slottet, mellem det øvrige Legetøj laa baade Krone og Griffel og Tavle. Nu er det hele sælsomt omstyrtet.

Jeg har set en Prinsesse-Trousseau. Det er muligt, de nioghalvfems Læsere véd, hvad en Trousseau er, men den Hundrede er maaske i Vilderede dermed. Derfor vil jeg være saa venlig at forklare det: Naar en Prinsesse skal giftes, faar hun to Ting, en Mand og en Trousseau. Manden bestaar af Kød og Blod og Uniform eller andre velsyede Klæder. Trousseau'en bestaar kun af Klæder. Trousseau'en er hendes personlige Udstyr.

Vore Tipoldemødre spandt og vævede eller lod deres dertil indrettede Tjenestepiger spinde og væve stridt og mindre stridt Hørlærred til Udstyr for deres Døtre. Uforgængelige Ting, haarde, men solide. Lagner og Dynevaar, Skørter og Nattrøjer (Natkjolernes Tid kom først senere) og Særke med Ærmer til Albuen. Den Gang holdt man Storvask en Gang om Aaret, og derefter var Udstyret beregnet. Man skiftede Linned en Gang om Ugen – oftere var af det onde, oftere var utænkeligt. Og i de store Skabe, i de dybe Kister blev stablet op saa mange Særke og Nattrøjer og Skørter som Uger i et Aar – havde man Tid, saa flere endnu. Den dydigste Jomfru havde de fleste Skørter.

Sæderne forfaldt. Man begyndte at holde Storvask hver Maanedsdag. Lærredet blev tyndere, man skiftede to Gange om Ugen. Et Dusin af hvert til daglig, et Dusin af hvert til Stads regnedes for rundeligt. Vaskebræt blev indført, og Vaskekoner, der brugte Klor. Naar Solen skinnede paa Blegpladsen, mørnede Tøjet. De unge Fruer maatte tænke paa ny Forsyning.

Værre og værre blev Tidens Forfald. Renligheden øgedes i uhyggelig Grad. I New York indførtes den ugentlige Vask, og de unge Kvinder klædte sig i Flor.

Selv Prinsesserne ... Ja, selv Prinsesserne.

Stoffet blev ikke mere spundet og vævet af flittige Hænder, ved Tællelys. Paa uhyre Maskiner blev det forfærdiget, ofte af Tugthusenes mandlige Fanger.

Maskinerne lærte at kniple. Det vil sige, Maskinerne, der var uden Sjæl og Hjerte, lærte at lave noget Krimskrams, som Mennesker havde Mod og Frækhed til at kalde Kniplinger.

Men i Klostrene og ude paa Landet sad endnu stille Kvinder og slog Kniplepindene i hver ledig Time. Og endnu fandtes Mennesker, som indsaá, at en ægte Knipling var i Forhold til en Maskinblonde som et Maleri til et Olietryk.

For Aar tilbage traf jeg i Beguinagen i Gent to ældgamle Søstre, de var nær de Halvfems. Fra deres femte Aar havde de kniplet, ustandseligt, og deres Kniplinger var fine som Spindelvæv. I det skøre Spind saá man nu de rystende Fingres Værk. Hele deres Sjæl kniplede de ind i hine bladeagtige Mønstre, og ingen, der saá deres Arbejde, var i Tvivl om, at Kniplingerne var levende Vidnesbyrd om rene stille Sjæles Eksistens. Disse to Søstre fortalte mig, at fra deres fjortende til deres tredivte Aar havde de arbejdet paa en Bryllupsklædning til en nu længst afdød Dronning.

Og jeg forstod, at selv om Tiderne havde forandret sig, saa Landenes unge Kvinder tilbragte Tiden med Klaverspil og Eksamenslæsning og følgelig mistede Sansen og

Respekten for gamle Dages Haandarbejde og nøjedes med Imitationer efter Imitationer, saa var der dog højt oppe paa Rangstigen endnu Kvinder – de, der hverken saar eller høster, men dog sanker i Lade – Prinsesser, som til Pryd for sig selv og til Hæder for andre bar de ægte Kniplinger – og *kun* de ægte.

Men nu har jeg set en Prinsesse-Trousseau, og mine Tanker er i Vilderede. Fire Dusin af hvert – lagt frem paa lange Borde, smukt ordnede, som Bonbons i en Æske – fire Dusin Chemiser, fire Dusin Natkjoler, fire Dusin Underliv, fire Dusin af alt. Hvert Stykke af gennemsigtigt Battist (i Trousseauen fandtes ikke den temmelig nødvendige klorfri og vaskebrætløse Vaskerkone) med herligt syede Kroner og Navn. Hvert Stykke udstafferet med blegrødt Silkepapir og de blegrøde Silkebaand, den franske raffinerede Demimonde for nogle Aar tilbage indførte i Modeverdenen. Hvert Stykke besat med kostbare ægte Kniplinger.

Om Forladelse, der fortalte jeg mig. Det var netop, hvad *ikke* var Tilfældet. Prinsessens Trousseau var ikke garneret med ægte Kniplinger. Eller rettere kun delvist. Side om Side med Natkjoler, besatte med de skønneste Malineskniplinger laa andre besatte med hine Imitationer, hvormed man overtrækker Lampeskærme. Jeg kom til at tænke paa, at fyrstelige Damer og fornemme Demimondedamer anbringer deres ægte Perlesmykker i Bankernes underjordiske Bokser og bærer Imitationer af Frygt for Overfald og Tyveri. Men Natkjoler ... Er det muligt, at man bærer sig ligesaadan ad med Natkjoler? Anbringes de med ægte Valenciennes i en *safebox*, og bæres de imiterede? Af Frygt for Overfald og Tyveri? Maaske. Maaske. Hvem véd. Der findes mange slette Mennesker, som lever af at røve og stjæle. Altsaa, lad gaa!

Fra disse *dessous*-Herligheder vender man sig til Udstillingen af Prinsessens Toiletter. Gud i Himlen: hvilken Pragt, hvilken Smag, hvilke Raffinements! ... Jeg skal vel vogte mig for at beskrive disse ubeskrivelige Delikatesser. Dertil behøver man mere Fantasi, end jeg raader over. Det hele virkede saa mimoseagtigt, at man næppe vovede at drage Aande for ikke at derangere de kostelige Paafund. Teagowns saa sarte som Sæbeskum. Aftentoiletter, der ikke fyldte mere end de mageligt kunde krammes sammen og gemmes i en Pudderdaase. Baldragter ... Og endelig Brudekjolen.

Brudekjolen. Ja, den hang paa en silkebetrukken Galge – men en Galge er nu en Gang en Galge – og saá ud, som om den blot ventede paa Orgeltonerne for at begynde at spasere op mod Altret. I Bæltet sad en Buket Orangeblomster. Dunkelt mindedes jeg i et Skuespil at have set, hvorledes Brudgommen i den aarle Morgen kommer sprængende til Hest og paa sin Kaardespids rækker Bruden de dugvaade Orangeblomster, han selv har plukket.

Disse var ikke dugvaade. Heller ikke duftede de overmægtigt stærkt, som Orangeblomster har for Skik. De var nemlig falske, var de. Kniplingsslæbet derimod var ægte – men alle de øvrige Kniplinger paa Kjolen var saa uægte, som Imitationer almindeligvis er. Hvert eneste Toilette var besat med Kniplinger, og alle disse Kniplinger var Imitationer.

Stakkels lille Prinsesse! Har du nogensinde skrevet paa Guldtavle med Diamantgriffel? Og stakkels jeg, der troede, at Adel forpligter, at en Prinsesse før vilde styrte sig i Havet og dø den store Død end bære Imitationer paa sit fyrstelige Legeme! –

Og mine Tanker vendte sig mod en lille dansk Ø, hvor alle smaa Skolepiger med deres spinkle brune Fingre sidder og knipler Meter efter Meter af de skønneste Mønstre til deres grove Særke og til Lagner til deres Udstyr.

Maaske er det dumt. Men det er smukt. Det er ædelt. De sidder paa Grøftekanterne, i Sommersolen, under vilde Roser med deres Kniplebræt. Ikke for at tjene Penge. De knipler ikke til Prinsesser og Demimonde-Damer. De knipler til sig selv, og de føler sig som Prinsesser. Og de er Prinsesser. Men Ordet Trousseau kender de ikke. I Skolen lærer de om "Prinsesser af Blodet". Og hvis jeg kom og fortalte dem, hvad jeg havde set, vilde de med Foragt vende mig Ryggen. De véd bedre. En rigtig Prinsesse skriver paa Guldtavle med Diamantgriffel og bærer kun ægte Kniplinger, Kniplinger, der er mere end ægte.

Jeg har set en Prinsesse-Trousseau – – –

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 7.1.1913

Wien. Adolf Loos

Spørg hver Gadedreng, spørg hver Droskekusk i Wien, spørg hver Arbejder og hver Adelsmand: – Hvem er Adolf Loos? Svaret vil lyde: – Det er ham med Huset paa Michaelerplatz! Hvad er der saa med det Hus? Ja, det er en lang Historie, der ikke er naaet til sidste Kapitel. Sidste Kapitel vil først blive skrevet, naar Adolf Loos ikke er mere, men naar Virkningen af hans agitatoriske Liv giver sig Udslag i et Monument i en eller anden af Wiens smukke Parker. Thi at Loos vil faa sit Monument, det er saa sikkert, som var det allerede rejst. Men det er muligt, det først rejses om femogtyve Aar, ja muligt, der vil gaa Hundrede. Adolf Loos er forud for sin Tid, og det er jo altid en Forbrydelse, der betales med Dødsdom straks og Monument senere.

Adolf Loos var en Gang – "var en Gang" lyder saa langt borte, og hele Personen er endnu kun lige fyldt de fyrre – en Rigmands Søn, for hvem hele Verden med alle dens Nydelser og Laster stod aaben. Men han, af Ydre saa blond og blid som man forestiller sig den store Galilæer – dette Ydre bidrager sit til hans fascinerende Magt over Mennesker – havde hverken Sans for Nydelser eller Laster. Betegnende i saa Henseende er, at han, der i fem Aar paa Grund af en Mavesygdom har holdt en Diæt bestaaende udelukkende af Fløde og Skinke, ikke en Gang Brød, aldrig har ytret Lede ved denne Diæt. Sligt er ham saa usigelig ligegyldigt. Han er den fødte Skønhedsdyrker, hvorfor ogsaa et Glas svagtgullig Fløde og et Stykke smukt rød Skinke volder ham idelig æstetisk Behag.

Han holder Foredrag i Østrig og Tyskland – og Gud skal vide, det tiltrænges – om "at gaa, staa, sidde, ligge og spise", og Folk hyler af Henrykkelse og gererer sig akkurat lige saa uskønt og meningsløst efter som før. Det gør ham i Grunden intet, han er "Røsten i Ørken", han véd det, han er fri for enhver Forfængelighed. Kampen for Skønhed er ham nok, om han saa forbløder og gaar under uden at se Sejren.

Fra Begyndelsen gik han sine egne Veje, gik dem tværs over Husenes Tage, hen over Menneskenes Hoveder – den wieneriske Slentretakt ad Fortovenes Fliser passede ham ikke. Saa kom han derhen, hvor hyppigt de unge Brushoveder kommer, naar Familiens Vaner ikke passer dem – til Amerika, og dér prøvede han, som det hedder, "alt". Men medens andre unge Rigmandssønner, naar de af Nød og Trods tvinges til at vaske Tallerkener i amerikanske syvende Rangs Restauranter, føler sig ynkeligt til Rotterne, fandt Loos en egen bedaarende Glæde ogsaa i dette. Det praktiske Liv, som det leves hinsides Havet, fortryllede ham. Han dannede sig en ny Religion. Før hed hans Gud: *Det Skønne*. Nu hed den: *Det Skønne og Formaalstjenlige*.

Han vendte tilbage, tilsyneladende den samme – det slanke, drømmende, overforfinede Ydre lod sig ikke amerikanisere – men indre fuldkommen revolutioneret. Og nu skrev han i *Neue freie Presse* en Række Artikler om, hvad han havde set og lært i Amerika. Disse Artikler vakte uhyre Opsigt. Han forkyndte sin nye Religion, hidsigt, glødende, paradoksalt, aandfuldt, overlegen, selv saa fanatisk overbevist, at Mængden lyttede og han vandt Proselyter.

Adolf Loos, Arkitekten, indførte med disse Artikler i Østrig en ny Stilart. Og han prækede en ny Lære om det gamle Tema: Kunsten.

Han hævdede og hævder den Dag i Dag, at en Arkitekt ikke bør være Kunstner, og at Arkitekten ikke bør have med Kunst at gøre. For ham er Arkitektens Opgave at skabe Huse, hvor Mennesker bekvemt kan indrette deres Boliger. Er Arkitekten tilfældigvis Kunstner, kan han øve sin Kunst paa *Slotte, Kirker og Mindesmærker over Døde*. Kunsten i det daglige Livs Tjeneste er ham modbydelig.

Han er Kunstkender som faa. Giv ham i Haanden et gammelt kinesisk Potteskaar, en Bit sønderreven Knipling, et Smykke, et Bogbind, et Gobelin, han vil *stante pede* bestemme,

hvor, naar og hvorledes det blev til. Hans Kærlighed til de skønne Ting, Kunsten *har* frembragt, har indgivet ham det – ofte blinde – Had til den Kunstindustri, hvormed vor Tid ofte gaar paa Akkord med selve Kunsten.

Ord som *Ornament* og *Imitation* virker paa ham som det røde Klæde paa en Tyr, og i talløse Foredrag drager han til Felts mod disse. Han vilde vise Mennesker, hvorledes man indrettede skønne Boliger uden at anvende Ornamenter, og Resultatet findes allerede i de mere end Hundrede vidunderdejlige Hjem, han har skabt for Wiens Rigmænd. Det at "blive indrettet" af Loos svarer nærmest til at faa sine Smykker fra Lalique – det er det højeste, højere kan man ikke naa, noget højere gives ikke.

Naar han alligevel ikke har vunden *den* Sejr, der burde være hans, at Alverdens Millionærer paa deres Knæ kom krybende og bad ham allernaadigst velsigne dem med sin Smag og Skønhedssans, saa skyldes det to dybtmenneskelige Egenskaber: Skinsyge og Dumhed. De, der *er* "indrettet" af Loos er lyksalige derfor, men de vil helst være ene om det, de frygter, han skal gøre det lige saa smukt eller endnu smukkere for Andre. Og de, der i deres Dumhed vil prale med Rigdom, vover sig ikke til Loos: de har hørt, at han præker "Simpelhed", og de *vil* have Forgyldning og Purpur.

Saa har han en Fejl: Han er for billig. Da han har indrettet saa herlige Hjem for – lad os sige – Hundredtusinde Kroner – tror man ikke, han kan anvende Millioner. En Rigmand bebrejdede ham en Gang dette, sigende: – De kan jo ikke anvende en Million paa et fem Værelsers Udstyr, naar De ikke vil bruge Forsiringer og Nips! Hertil svarede Loos: – Kære Herre, jeg kan lave Dem et Forhæng til den Pris! – Hvorledes? – Ganske simpelt. De kender de japanske Forhæng af Perlerækker. Nuvel. I Stedet for Glasperler udsøger jeg Barokperler og Smaragder, og jeg garanterer, at en saadan Portière vil tage sig ud! Manden tav.

– – –

Naar Adolf Loos indretter et Hjem eller – som ofte – blot et Par Stuer i et Hjem, ser han først sine Folk an. De, der "staar" til Marmor, faar Marmor, de, der staar til Træ, faar Træ. En af hans smukkeste Spisestuer har Panel, Dørkarme, Kamin og Buffet af Onyx. Ind i de svære Onyxmure er lavet Fordybninger, hvor paa Glasplader staar kostbare gamle Glas og Krukker. Et Sted er Gulvet forsænket og belagt med Guldmosaik. Fra en Æskulapsnog risler Vandet ustandseligt ned i dette Bassin, der er oplyst med usynlige Glødelamper. Møblerne i denne Stue er nøje Kopier efter Chippendales bedste Ting.

Overalt, hvor det lader sig gøre, laver han en "Niche" – en ganske lille Stue med kun en Dør og et Vindue. Midt for Døren er Kamin, til højre og venstre lutter lave Løjbænke med talløse Puder, betrukne med gamle Gobeliner og guld- og sølvindvirket Brokade. Det hænder, at han beklæder alle Væggene med Porphyr eller med gulligt Marmor, at han hen under Loftet anbringer en forgyldt Donatellofrise, at han skyder Vinduet udenfor Muren og i det fremkomne Hul laver et Akvarium, det hænder, at han blot panelerer med hvidt Træ og beklæder Bænke og Puder med Kretonne, alt efter de Mennesker, der skal bebo Nichen.

Jeg har set Værelser, der synes udskaarne i et eneste Stykke Mahogni, hvor de bregneagtige Flammer i Træet stod Side om Side i fem Alens Højde hvor man ikke anede Døren, før den svingede op og i, Værelser med smaa Borde, hvori var indlagt rødlige og brunlige Kakkelskaar, samlet Stump for Stump som Perler af samme Størrelse til en Kæde, Stuer, hvis Fornemhed henaandede Ordene: – Bliv borte, Fremmede, her har du intet at gøre! og andre, der spøgende og lokkende vinkede fra alle Kroge.

Loos' Kærlighed til Materialet er maaske det allervigtigste Element i hans Kunst. For ham er Træet ikke blot levende, saa længe det nærer sine Rødder af Jorden, saa længe Kronen grønnes. For ham bliver Træets Sjæl først synlig, naar Saven spalter det og lægger Aaresystemet blot.

Som "Indearkitekt" er han kejst og kaaret som den Ypperste overalt. Og havde han holdt sig til det, havde man næppe vovet at røre en Finger imod ham. Men da han byggede "Huset

paa Michaelerplatz", brød et Uvejr løs – et Uvejr, der kun kan lignes ved Valgkampagnens værste Dage i Amerika. Man overdrog ham at bygge Huset paa et afskaaret Hjørne i Wiens Centrum med Front mod tre Sider – overfor en Del af det gamle Slot. I Huset skulde bo en fornem Skrædder. Saa byggede han da sit Hus. Saadan som han nu syntes, det var rigtigt. Foroven nogle Stokværk med Vinduer uden Udsmykning, forneden to Etager beklædt med det grønaarede dejlige Euböa-Marmor. Foran Indgangsdøren store Marmorsøjler.

Uvejret brød løs fra alle Sider. Huset var en Skandale, der burde rives ned. Det var en Profanation, det var ... Kort og godt, Manden skulde stenes, fordi han vovede at bygge et Hus, der ikke lignede alle andre.

Tilsidst tog han Revanche ved at holde et Par Foredrag, der overværedes af adskillige Tusinde Mennesker. Overfor dem klargjorde han sine Grunde og – man jublede. Nu staar Huset fast og sikkert, Byen har en Seværdighed mere, og om Hundrede Aar vil man med Stolthed pege paa det Hus, der gav Stødet til en ny Kunst uden Ornamenter. Og skulde Skrædderen, der bor i Huset, faa Højhedsvanvid, fordi saa mange Berømtheder skriver sig ind i hans Fremmedbog, og alle erklærer, at saa fornemt bor ingen anden Verdens Skrædder, da er dette jo Loos' Skyld.

Thi hvem har bedt ham om at lade sig føde Hundrede Aar før sin Tid, og hvem har bedt ham om saa ødselt at berige Byen Wien og specielt denne Skrædder med sin Smags og Fantasis Fornemhed?

Loos er tunghør, men er glad derfor. Han erklærer selv, at derved slipper han for at høre alle de menneskelige Dumheder, der siges mellem Aar og Dag. Hans to Ører er de eneste overflødige Ornamenter, hvis Tilstedeværelse han uden Modsigelse finder sig i. Og dog kunde det ligne ham at bevise sin Tro ved sine Gerninger og lade dem hugge af.

Karin Michaëlis Stangeland

Politikens Kronik 21.2.1913

Kunstnere og Mennesker

Jeg behøver ikke at slaa op i noget Konversationsleksikon for at erfare, hvad en *Kunstner* er. Ikke heller for at finde ud, hvad et Menneske er. Dog vilde det falde mig svært, hvis jeg skulde forklare disse to levende Begreber med Ord. Derfor er det godt, at alle véd, hvad der menes, naar man siger "Kunstnere og Mennesker".

Enhver vil indrømme, at medens alle Kunstnere er Mennesker, er ikke alle Mennesker Kunstnere. Hvis en Paradoksmager kom og sagde: Ikke alle Mennesker er Kunstnere og ikke alle Kunstnere er Mennesker, vilde man le ham ud.

Og dog begaar saa at sige hele Samfundet denne Fejl. Kunstneren bliver ikke behandlet som Menneske. Man fritager ham for Ansvar. Man berøver ham hans Menneskelighed, man bidrager til at gøre ham umyndig.

Bestandig hedder det: Man kan ikke forlange dette eller hint af ham – han er jo Kunstner! Og man tror derigennem at sige en Kompliment, medens det i Virkeligheden er Udtryk for en forblommet Foragt.

Sandt nok, at mange Kunstnere – og ikke de ringeste – hele Livet bevarer en Barnlighed, der ofte vækker Smil og Skuldertræk, men hverken Barnlighed eller Naivitet berettiger Ansvarsløshed. Der var en Tid – der har for Resten vist været mange saadanne Tidsrum – hvor Samfundet ansaá Kunstnerne for en Flok Zigøjnere, der levede udenfor Lov og Ret. Men det var ikke Kunstnernes Fejl, det var Samfundets. Samfundet, der behandlede dem som forkrøblede Hofnarre.

Der var en Tid, hvor Ordet "Bohème" klæbede ved næsten alle Kunstnere som en Art Brændemærke. Kunstneren var en Gøgler. Han havde at gøgle og grimassere for alt Folket. Hans Hjerte vedkom hverken ham selv eller andre.

Og da Kunstnerens Følelser svinger heftigt, og Stemningerne – Materialet hvoraf han skaber – er saa myldrende mange, bliver let hans Følsomhed større, hans Paavirkelighed lettere, hans Troskyld enfoldigere, hans Tillid mere skæbnesvanger end hos almindelige Mennesker. Men dette betyder ikke, at hver enkelt Følelse hos ham ikke har akkurat samme Værdi som hos Ikke-Kunstnere.

Samfundet gaar ud fra, Samfundet og endnu mere Societetet, at Kunstneren lyver mere, er mere upaalidelig, mindre ægte, end andre, og at Løgnen, Uægtheden, Upaalideligheden er nødvendige Ingredienser i hans Væsen.

Dette er en blodig Uretfærdighed, og den fører til, at man ikke blot bærer over med disse Egenskaber, men finder dem tiltalende, *naar* de viser sig hos Kunstneren. Ja, man gaar endnu videre. Man er tilbøjelig til om den skabende eller udøvende Kunstner, der lever sit Liv som en god Borger, at sige: Han er vist ikke nogen rigtig Kunstner.

I et Selskab traf jeg nylig en ung Skuespillerinde, hvis Navn har Klang hele Evropa over. En fin, blid, spæd lille Kvinde af en egen rørende sky Skønhed. Der blev fortalt om hende, at store Digtere havde været Vanvidet nær af Kærlighed til hende, men at hun, der var lykkelig gift, var sin Mand absolut tro. Man fortalte videre, at hun syede alle sine Klæder selv, at hun var en fortrinlig Husmoder, at hun udenfor Scenen kun levede for Mand og Børn. Dette sidste blev ikke fremhævet som Fortrin, tværtimod, man undrede sig over, at hun *trods* disse Egenskaber virkelig kunde spille Komedie.

Ikke en eneste af de Tilstedeværende syntes at forstaa, at hendes vidunderlige Talent netop, fordi hun helt igennem var Kvinde og fandt Glæde i alle kvindelige Sysler, og fordi hendes inderste Kvindelighed havde fundet Hvile i ægteskabelig Lykke, netop derfor roligt og stadigt kunde udvikle sig.

Ved samme Lejlighed faldt Talen paa en berømt mandlig Skuespiller, hvis Liv bestod af en Række gemene og nedværdigende Handlinger, en Mand, der ikke skyede nogen Sjofelhed

for at opnaa de Fordele, han attraaede, en Mand, der var Bedrager og Løgner til Marven i hans Ben. Om ham sagde man ikke: Trods alle disse Laster er han en stor Kunstner! Man sagde: Fordi han er en stor Kunstner, er han, maa han være saadan!

Samfundet fordærver Kunstneren. Hans Natur maa være renere end ren, om han skal modstaa denne Fordærvelse. Og ingen hjælper ham. Han staar ene. Det Snobberi og det Afguderi, der drives med Kunstneren i vore Dage, er til at græde Blod over. Var det Kunsten selv, det Skabte, det, der er Kunstnerens Tribut til Verden og Evigheden, saa maatte man snarest skatte et Samfund, der rejste Kunsten et Alter og brændte Røgelse til dets Ære, men saaledes er det ikke. Det er Snobberi af samme Art som den, der lader Parvenuer behænge deres Kvinder med Smykker for dermed at demonstrere deres Rigdom.

Der snobbes med de levende Kunstnere, de benyttes som kunstige Blomster til Balpynt, de benyttes som Borddekoration. De hyldes – og foragtes.

Bevares vel, Foragten udtales ikke med Ord, men med smaa infame Skuldertræk, med Smil. De er Samfundets Kælebørn – og de har i Virkeligheden ikke den Vraa, hvor de er fredlyste. Deres Dyder kaldes Laster og omvendt.

Kunstneren er ikke uden Skyld, han lader sig misbruge, han lader sig prostituere af Samfundet, af Selskabet. Han kvitterer for den snobbede Hyldest med at posere.

Den Kunstner, der er Menneske blandt Mennesker, bliver ikke hyldet. Han har sine Kvalifikationer, han kan være en stor Billedhugger eller Maler eller Musiker, Kunstner, rigtig Kunstner er han ikke. Kustneren tillader sig ofte med bevidst Hensigt at sprænge alle selskabelige Former, og det, der vilde føre til, at en Ikke-Kunstner blev vist Døren, taales, ja, bifaldes af Kustneren, fordi han er Kunstner.

At der hersker en Dobbeltmoral, en for Mennesker og en for Kunstnere, er længe en kendt Sag. Dette vil sige, at man opstiller denne Dobbeltmoral og tolererer den. Der er kun én Moral – eller der er ingen. Ethvert Menneskes Natur er en saare indviklet Blanding af Godt og Ondt, og ofte kan selv det ærligt villende Menneske kæmpe med Tvivl om, hvad der i Øjeblikket er Ret eller Uret, men standser han og tænker over, véd han det bestemt som Hedningen, der har Loven skrevet i sit Hjerte.

Det er sagt saa ofte, at tilsidst lyder det som Sandhed: Af en Kunstner kan man ikke forlange Troskab! Og: En Kunstner er ikke Herre over sine Følelser!

Hvis der blev sagt: Man kan ikke af et Menneske forlange Troskab! Og: Et Menneske er ikke Herre over sine Følelser! – da var Ordene berettigede. Men i det Øjeblik, man gør Skellet mellem Kunstner og Menneske, ikke blot gør man Uret mod Kunstneren og fordærver hans Sjæl, men man gør Kunsten ubodelig Fortræd.

En meget kunstnerbegejstret og forøvrigt menneskeklog Dame citerede nylig for mig med dyb Beundring en Udtalelse af en Digter: – Jeg elsker kun den Kvinde, jeg tillader mig at elske! Han havde nok tilføjet noget om at en Digter maatte økonomisere med sine Følelser. Da jeg svarede: – Kan De da ikke høre, at dette enten er et Paradoks, eller at det drejer sig om et Menneske, der slet ikke véd, hvad det er at elske?

Damen blev ganske fornærmet. Hun ansaa Digterens Ytring for Udslag af hans Kunstnernatur.

Den samme Dame talte om en anden Digter, der var en næsten daglig Gæst i hendes Hus, og han fortalte smilende forskellige Eksempler paa hans Kunstnernatur, deriblandt flere, som rentud var Beviser paa Taktløshed og Uopdragenhed. Da jeg imødegik hende, sagde hun: – Jamen Herregud, man forlanger dog ikke af Hr. N.N., at han skal være chevaleresque! Hvortil jeg tørt svarede: – Jeg troede ikke en Dame kunde have Fornøjelse af at pleje Venskab med en Mand, der ikke var chevaleresque! Rød helt op i Panden af Vrede sagde hun: – Manden er jo Kunstner! Det var ikke hendes Hensigt at fornærme Vennen, og hun anede ikke, at hendes Udtalelse virkede som en knaldende Ørefigen. Hun følte sig som en Beskytter af Kunst og Kunstnere. – – –

Kunstnerne er Societetet værgeløst prisgivet. Medens ellers mellem dannede Mennesker der hersker en stille Overenskomst, at Husets Gæster er fredlyste for Sladder, baade saa længe de sidder ved Ens Bord og senere, danner Kunstnere en Undtagelse.

Mennesker, der ellers véd, hvad Takt og Gæstevenskab forpligter, bliver skændigt troløse, naar Talen gælder Kunstnere. Man vover den ene Dag som fornemste Gæst at indbyde en fejret Kunstner og hylde ham paa den mest iøjnefaldende Maade, for den næste ubarmhjertigt og brutalt at kritisere hans Væsen, Klædedragt og Udtalelser. Man omtaler hans intimeste Anliggender, som var de Allemands Eje.

Selskabet mangler overfor Kunstneren enhver Taktfølelse, enhver Blufærdighed.

Man er kommen til den latterlige Tro, at en Kunstner kun kan tale om sig selv, at man gør ham en Tjeneste, ja, beviser ham en Ære ved at underholde ham med hans Værk. Visselig, det lader sig ikke nægte, at *Barnet* i Kunstneren i mange Tilfælde derved efterhaanden faar sin Forfængelighed saaledes opgejlet, at han til sidst virkelig finder Fornøjelse deri. Men ligesaa sikkert er det, at de fleste, langt, langt de fleste Kunstnere anser dette for en Anmasselse, som de kun finder sig i, fordi de er sig sørgelig bevidst, at "de andre" – Selskabet – ikke fatter Kunsten og derfor ej heller er i Stand til at behandle Kunstneren med Respekt.

Naar en Maler udstiller et Billede, naar en Digter udgiver en Bog, naar en Musiker dirigerer sit eget Værk, er han underkastet Kritik fra alle Sider, forstaaende og uforstaaende. Hans Arbejde er da givet den store Offentlighed i Hænde, men dermed være ikke sagt, at han behøver eller længes efter eller skal paatvinges Enkeltmands konventionelle Smigerord eller forblommede Angreb. Noget helt andet er, hvis Kunstneren tilfældigvis befinder sig blandt Sagkyndige, da maa enhver Udtalelse være ham værdifuld.

Vi nu nogen her indvende, at det netop for en Kunstner har Interesse at vide, hvad Lægmanden spontant føler og tænker i Forhold til hans Værk, skal jeg indrømme den delvise Rigtighed heraf – for saa vidt Lægmanden udtaler, hvad hans Hjerte tvinger ham til at sige. Men bild mig ind, at Selskabet, der hylder Kunstneren som Gæst, siger Ord, der springer frem fra Hjertet og ikke kan holdes tilbage!

Intet glæder vel en Kunstner mere, end naar han paa sit Bord finder Breve fra Venner og Ubekendte, Breve, der takker ham for hans Værk. Saadanne Breve kan være slet skrevne og ubehjælpsomme og uforstandige. Kommer de fra Hjertet, gaar de til Hjertet. Medens de fade Lovsange, der drysser over Kunstneren, naar han er bedt som Gæst hos Kreti og Pleti, oftest forekommer ham som det uundgaaelige Kulstøv, der trænger ind gennem Vinduer og Døre og sætter sig fast i Øjne, Næse og Mund. Bagefter behøves baade varmt Vand og Sæbe for at faa det skrubbet af.

Det var paa Tide, at Selskabet indsaá sine Pligter mod Kunstneren, dermed vilde saavel han som Kunsten være vel tjent.

Den første Pligt er at behandle ham som Menneske, at give ham samme Ret som andre, ikke mindre men heller ikke mere; at lade ham forstaa, han er Borger i Staten, Æresborger maaske, men at ogsaa Æresborgere er underkastede *alle* Landets Love.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 26.3.1913

Selskabelighed i Wien

Det ene Sted vartes op med hvide Bomuldshandsker, det andet med strikkede Uldvanter, det tredje med hvide Vaskeskindshandsker, og det er altsammen meget godt, hvis man ikke bestandig havde en vis Fornemmelse af, at Handskerne tjener til at skjule særdeles malpropre Hænder. Hverken Bomulds- eller Uldvanter gør Hænderne mindre eller smukkere eller mere appetitlige. Hvor uendeligt meget gratiøsere ville det ikke være, om Gæstebudenes ædle Givere ogsaa sørgede for, at det opvartende Tjenerskab havde velplejede Hænder? Mig synes det ærlig talt mere nødvendigt, at Kokkepigen, der rører ved Maden, og Tjeneren, der bærer den om, har nette Hænder end Herskabet, der dog spiser med Kniv og Gaffel.

Jeg mindes en noget parvenuagtig Dame, der afskedigede sin Stuepige, fordi denne tillod sig at have elegante Hænder – det saarede Fruens Standsfølelse. Og en anden Dame, der mistede sin Mand, fordi Kammerjomfuens Hænder vendte hans Sind fra Hustruen.

Men Parvenufruerne har jo altid Lov at holde Tjenerskab med Underklassehænder og ligesaa de Hustruer, der ikke er sikre paa deres Herrer Ægtemænd. Tilbage bliver et – større eller mindre – Antal Mennesker, der meget godt kan overkomme den Luksus og tillade sig det æstetiske Behag at lade det opvartende Personale have anstændige Hænder uden at ty til Uldvanter eller Vaskeskind.

Jeg véd, det er en Mode, der har mangeaarig Hævd, det er ogsaa en Mode, at Kelnere fra Morgenstunden er i *Evening dress*, derfor bliver Tingen selv ikke ideal.

Opvartning er en Kunst, som al anden Kunst kan den ikke tilegnes af enhver. Medfødt Gave maa haves, men medfødt Gave er ikke nok. Man kan roligt sige, at tre Fjerdedele af samtlige opvartende Aander forstaar ikke deres Kunst. Jeg skal ikke tale om, hvor mange Uheld der foregaar under Serveringen, hvor mange Saucekander der væltes over intetanende Gæster, og hvor mange Vinglas der hældes i Skødet, det er de grove Ulykkestilfælde. Jeg behøver blot at gøre opmærksom paa Forskellen i Tryghedsfølelsen i det Hus, hvor Serveringen foregaar diskret, elegant og behændigt, og i de Huse, hvor Tjenerne har ti Tommelfingre. Det ene Sted aner man ikke Tjenernes Eksistens, det andet Sted puffes man af Fade og Bakker og sidder i dødelig Angst for Klæder og Liv. Allerværst er det dog, hvor man for at hædre sine Gæster lader unge skønne Damer varte op i Stedet for dresserede Tjenestefolk. Da maa der ske Ulykker.

I en Retning egner Wienerbefolkningen sig ypperligt til Selskabelighed. Man bekymrer sig ikke for meget om sine Gæster. Dette kunde synes som et Paradoks, men det er en virkelig tiltalende Egenskab. Den altfor omhyggelige Værtinde spreder Nervøsitet og Usikkerhed til alle Sider. Tyske Selskaber er stive og kedsommelige, fordi Værtinden fra Begyndelse til Slutning tænker paa, om nu ogsaa alt gaar, som det skal. I Wien gaar det, som det kan bedst.

Det har alle Dage været en Kunst at stille Mennesker sammen, og faa, uendelig faa forstaar denne Kunst. Man forsynder sig atter og atter og bliver ikke klogere. En Dame, der fører stort Hus og har aaben Salon for "Alt, hvad der duer", beklagede sig nylig over det tilfældige Udfald af Selskaber, hvis Sammensætning havde kostet uhyre Hovedbrud. Hun sagde: Jeg forstaar ikke, hvori det ligger, at en Samling hver for sig betydelige Mennesker saa ofte virker kedelige, naar de sidder om et Bord!

Jeg svaede: – Kære Frue, det kommer simpelthen deraf, at der ikke er Plads nok!

– Plads nok? gentog hun undrende.

– Sagen er jo, at de saakaldte eller virkelig betydelige Mennesker meget ofte ogsaa er betydeligt forfængelige, de vil have Avditorium, de vil være Centrum. Men hvor lutter Betydelighed er til Stede, har den ene ikke Albuerum for den anden. Det bliver Stjerner uden Drabanter.

Hun forstod mig ikke. Jeg sagde:

- Ser De, hver udmærket Fortæller maa mindst have seks andægtige Tilhørere! Naivt svarede hun:

– Naar Nogen fortæller godt, hører dog enhver til med Glæde!

Jeg svarede: – Kunde De tænke Dem et Selskab af tolv Primadonnaer og intet Publikum?

Hun lo: – Tolv Primadonnaer! Den ene vilde da rive Øjnene ud paa den anden!

Jeg svarede: – De tager fejl. Alle tolv vilde sidde og kede sig gudsjammerligt.

Det er en af den store Selskabeligheds Hemmeligheder: Betydelige Folk har ofte Primadonnanykker, og man maa regne dermed, ellers bliver Resultatet slet.

Jeg fortalte hende, hvorledes en Gang et Selskab bestaaende af halvthundrede Personer nær var gaaet i Stykker, fordi der var to mandlige Primadonnaer, to eminente Causeurer, til Stede. Den ene kunde ikke udfolde sig i den andens Nærhed, og alle ventede at høre Aandrighederne sprudle fra disse to, der – sad og surmulede i hver sin Krog. De var ikke Fjender. De var blot begge vant til, hvor de kom, at være den Magnet, der trak alle til. Den ene brød tidligt op, og straks efter kom den anden i Aande, og pludselig var det, som blev tusinde funklende Kerter tændte. Alle morede sig kongeligt.

I Wien spiller Navne, Rang og Position en stor Rolle, og Selskaberne er for saa vidt ofte "blændende". Men Gæsterne er ikke besjælede af den selskabelige Forpligtelse, der burde findes hos ethvert velopdragent Mennesker.

I Amerika, hvor man stadig sukker efter evropæisk Kultur og Sikkerhed, er Selskabeligheden uendeligt mere gratiøs – fraregnet de Krese, hvor man tror, at Stivhed er Tegn paa Kultur. I Amerika véd enhver voksen Mand og Kvinde, at ikke blot Adel, men Selskab forpligter. Den, der tager imod en Indbydelse, det være sig til Bal, Diner, Five o'clock tea eller hvad andet, møder med godt Humør og Ansvarsfølelse overfor hele Selskabet. Enhver yder sit Bidrag til en fælles Underholdning, har man ikke andet – og i Amerika har man ofte ikke andet – fortælles spøgende Anekdoter eller vises smaa Trics. I Wien synes det, som om man for Alvor mener, at et Kostume fra *Maison Spitzer* eller en Række Ordener er tilstrækkeligt. Følgen er, at langt over Halvdelen af Gæsterne sidder hen som mekaniske Dukker, der venter paa, at man skal komme og trække dem op. Naturligvis, mekaniske Dukker kan være pyntelige, men morsomme er de ikke – naar Maskineriet ikke fungerer.

I de store Saloner tyer man saa til at indbyde – eller engagere – Verdensvirtuoser. Dette er overordentligt elskværdigt mod Gæsterne, men Elskværdigheden paaskønnes ikke tilstrækkeligt. Nylig ved en saadan Rout, hvor saavel Operasangere som Klaverberømtheder assisterede, hørte jeg flere Gæster hviskende beklage sig over, at Börsendorferflyglet ikke var Steinway, og at Salens Akustik ikke var saa god som Operaens og endelig, at der var "altfor mange Mennesker til, at man virkelig kunde nyde den enkelte Kunstner". Jeg var ondskabsfuld nok til at bemærke, at naturligvis var en Fonograf at foretrække!

Men der er en anden slem Ting ved de store Kunstneres Optræden ved private Receptioner: Hver Gæst tror sig beføjet, ja forpligtet til at øve Kritik. Jo større Kunstner, jo mere uforbeholdent uforstaaende og dristig er den hviskende Kritik. Almindeligst er det at frakende Virtuosen "Sjæl". Det lyder saa sjælfuldt.

I gamle Dage, hvor Dilettanterne havde Ordet, fornøjede man sig langt bedre. Og jeg er vis paa, at ogsaa nu passer de mere til den selskabelige Underholdning.

Et Eksempel: Ved en Soiré havde adskillige Verdensstjerner præsteret deres ypperste og som Tak høstet det beherskede Bifald, der lyder, som naar en doven Tjenestepige banker Tæpper. Tilfældigvis erfor man, at en tilstedeværende ung Pige "sang". Hun blev opfordret. Og uden Akkompagnement stillede hun sig hen og sang. Hun havde intet lært, hendes Stemme var lille og nydelig, hun selv lille og nydelig. Hun sang, som en tyveaarig ung Pige

synger, naar hun er glad. Og – Jublen vilde ingen Ende tage. Med Rette. Det var den Art af Underholdning, der passer i et Selskab af lade velklædte Mennesker.

Præsentationen er et saare vigtigt Moment i det selskabelige Velvære. I en Provinsby kan man gladelig indbyde hundrede Mennesker, selv den flygtigste Præsentation er nok, thi man kender hverandre. I en lille Hovedstad gaar det ogsaa glat. Gennem Bladene og fra Gaden er man orienteret. Men i de store Centrer, hvor Mennesker fra alle Lande mødes, bør den, der ønsker vellykkede Selskaber, sørge for, at i hvert Fald de Mennesker forestilles for hinanden, der passer sammen. Almindeligvis gaar man bort og erfarer længe efter at have været i Stue med den og den, som man særdeles gerne havde lært at kende nærmere. eller man indlader sig i behagelig og fængslende Samtale med Mennesker uden at ane deres Navn. Man er maaske forestillet, hvem husker det i Myldret, man spørger sig for, andre véd akkurat lige saa lidt som én selv.

Ved store Havefester i England og Frankrig gives der ofte Gæsterne en lille Tavle eller et sirligt tegnet Kort med Navn og Titel, som man maa bære paa et synligt Sted, saaledes at man dog har Muligheder for at vide, med hvem man er sammen. Dette er godt, men ikke nok. Det virker lidt udelikat, hvis man gaar og stirrer sig et Navn til og enten, naar Navnet intet lover, vender sig bort, eller, fordi Navnet fængsler, trænger sig paa. Muntert og naturligt vilde det være, hvis man havde smaa elektrisk oplyste Navneskilte. Damerne kunde bære dem som Diademer, Herrerne som Ordener.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 14.4.1913

Hænder

Det gamle Ordsprog siger: Sku Hunden paa Haarene! Det nye siger: Sku Mennesket paa Hænderne! Vi har alle saa ofte hørt: Øjnene er Sjælens Spejl! Saa ofte, at vi uvilkaarligt tror det. Men det er ikke sandt.

Enhver, der har en Smule Skuespillertalent, véd, hvor Øjne kan lyve. Og der lyves mere med Øjne end med Ord. Da Sjælen ikke kan lyve, og Spejlet ikke kan lyve, følger deraf, at Øjnene ikke er noget paalideligt "Sjælens Spejl".

Nej, ikke Øjnene, men Hænderne er Sjælens Spejl. Og Hænderne kan ikke lyve.

Men det er ikke Hvermands Sag at læse i Hænder. Sjælens Spejl i Menneskenes Hænder er et saa fint og sindrigt konstrueret Apparat, at man ikke opdager alt med det blotte Øje.

Kiromantien spiller – især i den lavere Befolkning – i vor Tid en uhyre Rolle. Før gik man til en gammel Heks og lod sig spaa i Kaffegrums, nu gaar man til en Kiroman og lader Nutid, Fortid og Fremtid spaa af Haandens Linjer. Hvis det, Kiromanen siger, ikke stemmer, forsøger man at faa det til at stemme, eller man siger: Han duer ikke, han er en Bedrager, en Charlatan! Og man gaar til en anden, der maaske er saa heldig at faa flere stemmende Fakta draget ud af de spørgende Hænder.

Der er ikke Tvivl om, at den, der forstaar sin Kunst, kan læse Menneskers Karaktér og Egenskaber, ofte dets Beskæftigelse eller Lediggang af Hænderne, men saare faa af disse Herrer og Damer forstaar deres Kunst. De fleste tager Kiromantien op som – som Kællingen sin Kaffegrumsspaaning, som et Middel til at narre Penge fra godtroende Taaber. Der er skrevet Bøger og Pjeser i Hobetal om Kiromanti, enhver kan ved at læse en af disse Bøger eller Pjeser tilegne sig nok til – at drive Charlataneri dermed.

Var Menneskene ikke samtidig saa lidettroende som lettroende, var det en farlig og syndig Leg. Men fordi Kiromanen siger: Deres Livslinje er paafaldende kort. Den spaar tidlig og voldsom Død! gaar ingen hen og skyder sig i Munden eller springer i Donau.

Det bedste Bevis herfor er de talløse – i Øjeblikket blindt troende – Kabalelæggere. Man skulde synes, det var umuligt i vor "oplyste" Tid, at sundttænkende Mennesker for Alvor spørger Kortene til Raads, dog er det saaledes. Ingen eller kun meget faa vedkender sig denne Svaghed, men uhyre mange besidder den. Disse Kabaleforfaldne spørger Kortene om den samme Ting Snese af Gange, snart svarer Kortene ja, og man er lykkelig, snart nej, og man er fortvivlet. Men saavel Lykke som Fortvivlelse har kun Øjeblikkets Varighed. Kabalelæggeren hænger ved sine Kort som den fangne Flue i et Spindelvæv, han spræller men kommer dog ikke løs.

De Mennesker, der lægger Kabaler og *tror* paa Kortenes Evne, tror ogsaa paa Kiroman-Charlatanen, og denne gør dem ikke større Skade end hine, fordi Troen kun har Øjeblikkets Virkning.

Bertillon-systemet er noget, man kan tage og føle paa. Det er solidt som den lille Tabel. Det er urokkeligt. Hvor mange stakkels Forbrydere skylder ikke salig Bertillon Aar og Tiaar tilbragt i Tugthuset, blot fordi deres Hænder en Gang er maalt og opbevares i Politiets Album! Den opmaalte og fotograferede Haand er et Indicium, som ikke lader sig omstøde af nogen falsk Ed. Endnu er der ikke fundet to Hænder, som er ens. Ikke en Gang paa det samme Menneske.

Men Bertillon-Systemet siger ikke: Fordi dine Hænder er saaledes, har du begaaet denne eller hin Forbrydelse! Bertillon identificerer Aftrykkene paa Aastedet med Aftrykkene i Forbryderalbum'et. Bertillon var ingen Kiroman, han spaaede ikke i Hænder, han blev en Skæbnefuldbyrder i Kraft af et genialt simpelt Indfald. Voilà tout.

Den opmaalte Forbryder gaar rundt i Verden med to usynligt brændemærkede Hænder, der naar som helst kan rejse sig og vidne imod ham.

Alle Mennesker gaar rundt med Hænder, der vidner godt og ondt – for den, der forstaar at læse i dem.

Hvor ofte hører man ikke unge Kvinder selskabeligt pludrende fortælle, at for dem spiller Hænder en stor Rolle, fortælle, at de bedømmer Mennesker efter Hænder! Og hvad betyder saa denne Udtalelse? Intet. Mindre end intet. Eller rettere, at de snakker om Ting, de ikke har Forstand paa. Almindeligvis bestaar denne "Bedømmen" i, at de foretrækker smalle smuktformede velplejede Hænder for ru, brede Arbejdshænder. At de foretrækker hvide Hænder for røde, tørre for fugtige, rene for smudsige. Samme Smaadame vil ikke være i Stand til at skelne en gemen Haand fra en sjælfuld, naar begge er hvide og soignerede.

Jeg mindes med varig Uhyggefornemmelse en Kvinde, om hvem ikke stort mere godt er at sige, end at hun var begavet med et skønt Ydre, hvilket hun aagrede med, som man nu kan aagre med sligt. Hendes Hænder, der hver Dag behandledes af Massøse og Manicuredame, var ganske vist hvide og blankneglede, og hun yndede at spille med Fingrene, saa hendes Ringe glimrede. Hellere tog jeg et Lig i Haanden end vekslede Haandtryk med hende. Hun løj med sine Øjne, med sin Stemme, med sit hele Legem, men Hænderne forraadte hendes skidne Sjæl, og hun vidste det ikke. Hendes Haandtryk var dødt, klamt – skønt Hænderne *ikke* var fugtige – og af en Ligegyldighed, der beviste, hvad jeg vidste, at hun ikke i hele den vide Verden brød sig om noget Menneske udover sit eget kære Jeg.

Denne Kvinde havde Mod til atter og atter at docere hin Sætning: Jeg bedømmer Menneskene efter deres Hænder! ...

Den, der uvilkaarligt beskæftiger sig med Forholdet mellem Menneskers Væsen og Handlinger og deres Hænder, vil gøre store forunderlige Opdagelser. Han vil se, at kun i de allersjældneste Tilfælde, kun hos de allermest harmoniske Naturer svarer Hænderne til det, hele Personen forestiller.

Man vildledes ofte af det gængse Skønhedsbegreb og siger om en hvid, velplejet Haand, at den er smuk, og om en Arbejdshaand, at den er styg. Hvis den hvide velplejede Haand tilhører et Menneske med en raa Latter, bliver man dog straks mistænksom. Thi Menneskets Latter kan heller ikke lyve. Og saa snart man har trykket denne hvide Haand i sin, véd man, at Latteren og Haanden staar i nøje omend hemmelig Forbindelse med hinanden.

Og de ru Arbejdshaand, der flygtigt set kun er hæslig, kan give et Haandtryk, der varmer helt ind i Sjælen.

Den store norske Digter, Bjørnstjerne Bjørnson, havde de skønneste Hænder, jeg har set hos nogen Mand. Dobbelt skønne blev de, fordi de helt og aldeles afspejlede hans Menneskekærlighed, hans Blidhed og hans Styrke. Han selv var barnligt glad for disse Hænder, og jeg har en Anelse om, at Synet af dem ofte har hjulpet ham, hvor han var i Vaande. Disse Hænders Adel forpligtede, og han glemte det aldrig.

Ogsaa han "saá" paa Hænder, ogsaa han bedømte Mennesker efter deres Hænder, men saaledes som han gennem Menneskets Tale fandt Vej til dets Sjæl, søgte han i Hænderne Menneskets sande Væsen.

Man kan læse sig til det i hans Bøger.

En Gang var en ung Dame Gæst paa Aulestad, hun elskede Bjørnson og hele hans Hus og blev elsket igen som en Datter. Hendes Hænder var ikke skabt efter det gængse Skønhedsbegreb og uvilkaarligt skammede hun sig over dem. Hun selv syntes at hvis Hænderne var Sjælens Spejl, burde Vorherre have skabt dem lidt smukkere, thi hun var ret tilfreds med den Sjæl, han havde givet hende.

En Dag sagde Bjørnson: – Ræk mig dine Hænder. Hun blev rød i Hovedet og tøvede. – Ræk mig dine Hænder! kom det igen og i den Tone, der ikke indbød til Modstand.

Han tog Hænderne, en for en, undersøgte dem nøje, nikkede smilende og sagde: – Tror du ikke, jeg har set, hvordan du ved enhver Lejlighed skammer dig over dine Hænder, men det er, fordi du er en dum lille Pige. Jeg har holdt af dine Hænder fra den første Gang, jeg følte

dem i mine. Sandelig de Hænder behøver Ingen at skamme sig over! Og medens han, spøgende, vedblev at vende og dreje dem, fortalte han alt, hvad der stod skrevet i disse Hænder, og det var kun godt.

– – –

Hænderne spiller i Forholdet mellem Mennesker en langt større Rolle end almindeligvis anes. De drager og de frastøder. I den erotiske Leg mellem Mand og Kvinde er efter min Formening Hænderne mere betydningsfulde end Blikket, end Stemmen, kun med ét kan de lignes, med Smilet.

Men Hændernes erotiske Magt og Evne er noget saa individuelt, at ingen Forsker kan trænge til Bunds deri. Som Menneskene er forskellige er Hænderne det. Hvad der drager én, frastøder en anden.

Paa én Mand virker den bløde, vigende Haand som berusende Kærtegn, paa en anden virker den lille helt tørre meget faste Haand. Det ene Menneske elsker den energiske fordrende Haands Styrke, det andet betages af et Haandtryk, hvis Varme er lige paa Grænsen af Fugtighed. En Mand ønsker, at den elskede Kvindes Haand skal ligge i hans som en Fugl i sin Rede, trygt hvilende, næsten sovende, den anden behøver et Haandtryk knugende som et Favntag. En nyder den løse spinkle Haand, der ruller sig sammen i hans, viljeløs, eftergivende, den anden finder Lykkefølelsen i en Haand, der trodsigt prøver Kræfter med hans.

– – –

Men der gives Hænder, som udstrømmer ubeskrivelig Magnetisme, Hænder, der udøver Magt, skønt man ækles ved deres Berøring.

En Veninde betroede mig, hun holdt af en Mand med et meget slet Rygte, med et Rygte saa slet, at hun paa enhver Maade fandt det nødvendigt at forsvare sit Valg. Jeg sagde, at hun naturligvis bedst selv maatte vide, med hvem hun kunde finde Lykken, dog frabad jeg mig al Samkvem med den paagældende Herre. Hun overrumplede mig ved at bede os sammen. Jeg glemmer aldrig den Afsky, Synet af ham – et Dyr i Menneskeskikkelse – indgød mig. Hun forestillede os, han gik frem imod mig med udstrakt Haand, og, for ikke at demonstrere min Modbydelighed, tog jeg mod den.

Og i samme Nu, gennem dette ene Haandtryk, begreb jeg med hele mit Væsen, hvad hverken min Forstand eller hendes Forestillinger havde kunnet forklare, hvorfor og hvorledes det var muligt, at hin fine højtkultiverede Kvinde havde ladet sig betage af et saadant Monstrum. Gennem dette ene Haandtryk...

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 20.4.1913

"Eugenic"

New York.

I Evropa har man – i hvert Fald siden "Gengangere" kastede sin sorte Slagskygge ud over de sorgløst letlevende Folk – haft Opmærksomheden henvendt paa Følgerne af den "unævnelige" Sygdom. Læg og Lærd har tumlet med Problemer til Udryddelse af, eller lad os sige, formindsket Udbredelse af denne fordærvende Sot. Man har indset, at Prostitution og Syfilis er uløseligt knyttet til hinanden, og man forsøger her og der med større eller mindre Held at ophæve den offentlige Prostitution, haabende derved at den hemmelige Sygdoms Ofre skal forringes i Tal.

I Amerika er Bevægelsen ny, men til Gengæld virker den med overvældende Styrke. "Eugenic" (udtales Ju·djen·ik) er i Oversættelse "Foreningen til Racens Beskyttelse og Forbedring". Den har som Formaal Ophævelsen af hvid Slavehandel og Prostitution, Udryddelse af Syfilis og Kravet om Sundhedsattest inden Indgaaelse af Ægteskab. Amerika er Landet, hvor dette kan opnaas.

Pruderi og Hykleri trivedes i Amerika mere end noget andet Sted. Kvinderne holdtes i komplet Uvidenhed ikke blot om de frygtelige Samfundsonder, men Lægerne skjulte for dem Arten af og Navnet paa Sygdommen, der undergravede deres Helbred og lod dem føde Krøblinge og Idioter til Verden.

De kunde ikke, som Evropas Kvinder, faa Oplysninger gennem Bøger. I engelske Bøger stod intet, der vedrørte Kønslivet end sige dets Sygdomme, og Oversættelser af oplysende Bøger fandt ingen Forlægger. Ikke heller kunde den ene Kvinde erfare noget af den anden, Uvidenheden var fælles. Ægtemanden vilde anse sig selv for raa og taktløs, hvis han til Hustruen gav den Viden, han sad inde med. Ofte var ogsaa han uvidende. Amerikanske Huslæger kan berette om de talløse Tilfælde, hvor den smittebringende Ægtemand var uden Anelse om Ulykken, hans Ungdomsletsind (eller "Uheld") bragte over Familien. Og Huslægerne nænnede ikke at knuse de mange Hjems Lykke. De tav.

"Eugenic"-Foreningen gaar ud fra, Uvidenhed bærer den halve Skyld for Sygdommens Udbredelse og kæmper derfor først og fremmest for fuld Oplysning. Med en saadan Voldsomhed arbejder "Eugenic"-Medlemmerne, at det næsten ubegribelige herovre allerede er sket: at begge Køn i alle Samfundslag nu aabent drøfter Nødvendigheden af at staa Last og Brast i Kampen mod "the social evil".

Forleden opførtes i New York efter nogen Besvær med Myndighederne for lukkede Døre *Brieux*'s Skuespil: "Les Avariés". Stykket er udramatisk og Hovedpersonerne af saa ringe menneskelig Værdi, at det tætfyldte Teaters glødende Applavs tydeligvis maatte skyldes Sagen og ikke Stykket. Dette handler, som maaske erindres, om en ung Mand, der trods Lægens indtrængende Forbud gifter sig paa et Stadium, hvor han er til Fare for Hustru og Afkom. Et fra Fødslen stemplet Barn hidfører Opdagelse og Katastrofe.

Omkring mig sad en Klynge Læger, der i Mellemakterne højlydt drøftede deres Anskuelser. Den eneste Lægmand i Flokken hævdede, at Stykket havde mere Betydning i Frankrig, fordi Sygdommen dér var mere almen. Samtlige Læger holdt bestemt paa, at dette ikke var Tilfældet, og at Sygdommen snarest var mere udbredt i Chicago og New York end i Paris, trods det, at amerikanske Mænd førte et mere regelmæssigt Liv. En af dem sagde: – "Det er rigtigt, at der kastes Lys over Tingene, og havde jeg en Søn, skulde jeg selv tage ham rundt paa Hospitalerne og vise ham det, der nok skulde afskrække ham i Tide. Men – – – jeg kunde ikke tænke mig at drøfte sligt med min Hustru eller mine Døtre. Jeg véd, det er gammeldags, men jeg kan ikke overvinde denne Følelse."

I Stykket hentydes til det urimelige i, at unge Mænd tilbringer deres Aftener i Teatre, hvor Stykkernes Art og Udførelse kun tjener til at ophidse dem erotisk, og medens dette synes naturligt, tænker ingen paa at advare dem mod de Farer, der venter paa Gader og

Stræder, naar de i ophidset Tilstand gaar bort fra Teatret. Disse Hentydninger vakte minutlange Bifald.

At "Eugenic"-Bevægelsen kan føres til Sejr i Amerika, kommer af, at Ungdommen er ufordærvet og uden Tilbøjelighed til Udsvævelse. Man vil nu arbejde hen til, at Ægteskaber indgaas i ung Alder, saa den letlevende Ungkarleperiode, der i Evropa synes uundgaaelig, her af sig selv bortfalder.

Den, der gentagne Gange har haft Lejlighed til *paa nært Hold* at iagttage amerikansk Ungdom, maa indrømme, det ikke er nogen Utopi.

Den amerikanske Ungdom drikker ikke. Et Par Glas Champagne i Løbet af en Balaften er Undtagelsen, ikke Reglen. Paa hvert Gadehjørne i store Dele af New York er *Salooner*, men de besøges ikke af *unge* Mænd. Ungdommen ryger saa godt som ikke og aldrig ved Arbejdet. Livslysten faar Udslag i Sport og Latter over de dumme og groteske Vittigheder, hvoraf Bladenes Bagsider myldrer. Fantasien ophidses ikke af Literatur – da Ungdommen ikke læser.

Naar alligevel "Sygdommen" breder sig, som den gør, er det en Følge af virkelige "Ulykkestilfælde" – og disse skyldes igen det manglende Tilsyn med Prostitutionen.

Politiet, der er vidunderlig opmærksomt mod Kvinder og Børn, naar det gælder at gaa over en Gade, staar i Pagt med den hemmelige, vel ogsaa med den offentlige Prostitution og betales herfor saa højt, at ingen Straffelovs Strenghed hindrer dem i at løbe Risikoen. Den sikreste Udvej vilde være, om "Foreningen til Racens Beskyttelse og Forbedring" resolut selv blandt alvorlige Medlemmer udvalgte unge Mænd, der frivilligt traadte ind i Politihæren.

Og hvorfor ikke?

Hverken Prostitution eller hvid Slavehandel forsvinder som Følge af Lovparagraffer, det hjælper ikke heller, at Rigmænd giver Formuer i dette Formaal, kun hæderlige Mænds utrættelige og aarvaagne Undersøgelse kan føre til Sejr.

Aarligt forsvinder i New York og Chicago Tusinder af Mennesker, men da en stor Del af disse forsvinder med Vilje, og da mange omkommer af Nød og samles op som "ukendte Lig", er det vanskeligt at konstatere Tallet paa dem, hvis Forsvinden skyldes Forbrydelse.

Selv om en ung Pige forsvinder fra sit Hjem uden Strid eller tilsyneladende Aarsag, véd ingen, om det er Mord, hvid Slavehandel eller fri Vilje. Desværre lader de ellers saa uromantiske unge Piger her sig altfor ofte lokke bort til hemmeligt Ægteskab. Naturligvis fører de fleste saadanne "hemmelige Ægteskaber" til Ulykke, den unge Kvinde forlades kort efter, skammer sig for at gaa tilbage til Familien, er uden Midler og – synker til Bunds i en fremmed By.

Familien selv tøver ofte, til det er for sent, med at gøre Anmeldelse om den Forsvundne, og Politiet, der er vant til romantiske Bortførelser, tager sig ikke alvorligt af Sagen, med mindre det drejer sig om evidente Tilfælde eller rige Folks Børn.

Det er en Kendsgerning, at store Procenter af New Yorks "Shopgirls" har saa lav Gage, at de for at leve sælger sig til den Mand, der vil give dem lidt Klæder og lidt Fornøjelser. Det kommer ikke hverken under Prostitution eller hvid Slavehandel. Derimod lokkes utvivlsomt Tusinder af uerfarne Emigrantpigebørn ind i offentlige Huse i den Tro, de gaar ind til hæderlig Beskæftigelse.

Slavehandelens Agenter arbejder med djævelsk Opfindsomhed, stundom kresende Maaneder om et enkelt Offer, ventende paa det gunstige Øjeblik. De fleste af os har vel ved en eller anden Lejlighed, det være sig paa en Restaurant, i Toget eller paa et Skib, set noget, der fik os til med Gysen at tænke: Dette er hvid Slavehandel! Men griber vi ind? Falder det os ind, naar vi ser et modbydeligt skinhelligt Fruentimmer øjensynligt love Guld og grønne Skove til et ungt Gudsord fra Landet, falder det os da ind, at gaa over og ruske Pigebarnet og sige hende Besked? Nej, vi er for fejge, for dovne og for ængstelige. Vi siger til os selv: Paa Mistanke kan ingen skride ind, vi maa have Bevis!

For at vise Slavehandelens Trafik vil jeg fortælle et Tilfælde, som en af mine nære Venner – en af de ivrigste Ledere i "Eugenic"-Bevægelsen – fortalte mig, og som hændte hendes Søsters og [Svogers?] *eneste* Barn. Familien var velstaaende og plejede og passede derfor deres lille 14-aarige Pige paa enhver Maade. De boede Vest for Central Park, Musiklærerinden Øst for Parken, og det var det eneste Sted, hun fik Lov at gaa alene, fordi den befærdede Park ved højlys Dag syntes saa absolut sikker.

En Dag kommer hun fra Musik drivende gennem Parken. Hun mærker, at en Herre bliver ved at gaa efter hende, saa hun gaar raskere, han ogsaa. En Dame kommer hen og siger venligt: – Jeg ser, du er bange for Manden dér, nu skal jeg følge dig ud! Hun følger hende, men ikke til den Udgang, der er lige ved Hjemmet. Herren bliver ved med at krese om dem. Nu siger den venlige Dame: – Jeg kan ikke lide, du skal gaa alene, jeg kender godt din Far og véd, han vilde ikke synes om det! Se, jeg bor lige her, nu gaar du blot med mig op, saa telefonerer vi hjem efter din Frøken!

Næppe kommen over Tærsklen slaas et Klæde over Barnets Hoved, hun føres ind i et Værelse, noget stoppes i Munden paa hende, og der siges: – Hvis du skriger, naar det tages bort, bliver du slaaet ihjel, men hvis du er lydig og fornuftig, skal du komme tilbage til dine Forældre om to Uger!

De to Uger bliver til tre Maaneder. Man har lammet hende med saadanne Trusler, at hun hverken skriger eller beder for sig.

Mænd kommer, og Mænd gaar. En Dag kommer en Chauffør i sin store Skindpels. Da han ser hende, udbryder han: – Det er jo Helen W.! Trods den skrækkelige Forvandling, der er foregaaet med hende, kender han hende straks. To Aar før var han Chauffør hos hendes Far.

Nu vover hun at tale, og Manden lover at hjælpe hende: – Jeg skal skaffe Dem hjem, men jeg vil ikke indblandes i noget, jeg er gift!

Han svøber hende i sin store Kappe, bærer hende ned og kører hende hjem. Tager hende ind i Elevatoren som en Bylt under Kappen og ringer paa. Pigen, der aabner, ser Barnet i Natdragt, besvimet ligge foran Døren, og hører Elevatoren gaa ned.

Da hun kommer til sig selv og ser Forældrene, begyndte hun straks halvt forvirret at fortælle. Faderen, der midt i den sønderrivende Fortvivlelse over at gense sit Barn saaledes, ikke kan slippe Tanken om at ramme de Skyldige, spørger hende ud. Alt maa han vide. Alt vil han vide. Og alt faar han at vide, indtil en taalelig Beskrivelse af Huset. Saa besvimer hun igen, og da hun vaagner, er hendes Sind forvirret.

Dette skete for tre Aar siden. Forældrenes eneste Barn har tilbragt tre Aar nær New York i et privat Hospital, men Lægerne har erklæret hende uhelbredelig sindssyg. Og skønt Faderen har gjort alt for at opspore Chaufføren, for derigennem at finde Huset og Fruentimret, der mere end myrdede hans lille Pige, er det ikke lykkedes endnu.

Min Ven tilbød at tage mig med ud at se til dette sytten Aars Vrag, men jeg afslog. Jeg havde hørt nok til at forstaa Betydningen af "Eugenic"-Bevægelsen.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 3.6.1913

Jeg har en Uven!

Jeg har en Uven!

Om Morgenen, naar jeg vaagner og hilser Dagen med Ordene:

– Hvor er det dejligt at være til! mumler det dybt inde i Baghovedet:

– Jamen, du har en Uven! Og om Aftenen, naar jeg træt og veltilpas skal til at dukke ned i Drømmenes underfulde Verden, vandrer det som kolde Skygger forbi min Bevidsthed: – Du har en Uven.

En Uven. Som jeg aldrig har set. Som jeg ikke aner, hvordan ser ud.

Om ung eller gammel. Høj eller lav, klog eller dum, ond eller god. En Uven. Som jeg aldrig har set.

Jeg véd kun, at om Søndagen bærer han en lang sort Kjole af fint Klæde og om Halsen en smukt pibet Krave. Og at han er Herrens Tjener. Men Herren har mange Tjenere, og han er min Uven.

Men jeg er ikke hans Uven. For jeg har jo aldrig set ham. Og hvor skulde jeg kunne blive det Menneskes Uven, som jeg aldrig har set?

Han beskæftiger mine Tanker meget. Maaske fordi han er den eneste Uven, jeg har. Mig bevidst.

– – – Forunderligt, at han er Præst!

Jeg har netop en Ven, der er Præst. Han er elskelig, og hans Hustru er elskelig. Og deres Hjem er saa skønt. Der er altid Sol, mere Sol synes jeg end hos andre Mennesker!

Undertiden har jeg tænkt, at de to dog vist var prægede af det, at han var Præst. Deraf Freden, Mildheden og den dybe, altomfattende Kærlighed.

Ellers kender jeg ikke mange Præster. Ikke mange, men dog nogle. Enkelte.

I min Barndom drømte jeg af og til – som Mareridt var hine Drømme – at en "Munk" forfulgte mig. Jeg anede ikke, hvad en Munk var, havde vel fanget Ordet ind paa Grund af dets ejendommelige Tyngde og Klangfarve. Denne "Munk" forfulgte mig altsaa. Jeg jog over Stok og Sten, han var efter mig, han greb efter mig – og jeg vaagnede, badet i Sved, gispende som en Fugleunge i en Haand af Skræk, skønt Faren var ovre.

Da jeg første Gang saá en Præst skride hen ad Gaden i et Begravelsestog, gav jeg mig til at skrige, jeg troede, det var en Munk.

Men fem Aar gammel blev jeg Ven med en Præst, der gik paa Gravens Rand, og jeg var en af de faa, der græd, da han døde – han var ikke saa afholdt.

Senere opdagede jeg en Slægtning, der var Præst. Han boede lidt udenfor Byen i en lille Landsby. Hans Hindbær var uden Orm, og om hans Mund var en hel Løbegang af Rynker fra Piben, som han altid bar mellem Læberne. Han var Sognets Fader og alle Menneskers Ven. Et Besøg hos ham var som et Besøg i Paradisets Have – med heftige Mavesmerter om Natten.

Saa véd jeg ikke af flere Præster. Jo! Jo, en uendelig gammel én, der sad i et lille magert Kald i en dejlig Egn og var saa fattig og saa træt, men maatte vedblive at varetage sin Forretning, fordi Pensionen var ikke til at leve af. Han havde, tror jeg, men maaske husker jeg fejl, to Enker paa Kaldet og selv en ret ung Kone, der ogsaa havde været Enke, og havde Børn af flere Ægteskaber – alle med stor og stadig Appetit. *Han* læste sine Prækener op og vendte Bunken, naar Aaret var omme! Stakkels gamle, fattige Præst! Han pustede for hvert Skridt, han maatte gaa, og Kirken laa paa en høj Banke.

Men hans Datter havde det fagreste røde Haar, og alle Egnens unge Landjunkere var turvis forelskede i hende – og giftede sig turvis med Herregaardsfrøkner. Hun var Eventyret med et Smil som den dybeste Gaade, med en Latter som uskyldige Børns og med et Haar, der altsaa var rødt og ellevildt.

Hun slap for at gaa i Kirke. Hun skulde, hed det sig, passe, at Kagen ikke blev brændt. Men ung Else – det hed hun, og det var det eneste Navn, der passede til hende – red snarere en Tur mellem Skovene, naar hendes ældgamle Far pustede oppe paa Prækestolen. – –

... Jeg har en Del Frimærker, fejlfri Eksemplarer (med alle de Takker, fuldbaarne Frimærker skal have) fra mærkelige Lande og Byer med Navne paa Sprog, som vist ikke en Gang min Hr. Uven, trods al den Lærdom, jeg er vis paa, han sidder inde med, formaar at tyde.

Sæt, han var Frimærkesamler! Og jeg sendte ham mine sjældne, kostbare Mærker! Samlere skal, har jeg ladet mig fortælle, være rede til at skille sig ved deres Sjæls Salighed for et Par udgaaede Mærker af en vis Aargang – endsige da for en lille Smule Venskab.

Men sæt, han saa *ikke* var Samler! Og lod Mærkerne gaa i Papirkurven sammen med Kladdderne til sine Prækener! Nej, jeg har opgivet den Tanke.

Jeg kunde naturligvis prøve at gaa i Kirke. I hans Kirke. To Gange hver Søndag eller saa ofte, han nu holder Foredrag, og saa sidde og nidstirre ham af lutter Venskabslængsel. Men det vilde blive paafaldende for alle andre. Man vilde tro noget ganske andet. Og maaske tro, det var galt fat med min lille Forstand – og spærre mig inde, siden jeg i Timevis sad og stirrede paa en vildfremmed Herre, som jeg slet ikke kendte, udover det, at han var min Uven.

Jeg har grundet, gransket og grundet igen.

Hvis hans Barn – i Fald han har Børn, faldt i Vandet, og jeg sprang ud og reddede det! Hvis han blev forfulgt af en gal Tyr, og jeg lod mig stange i hans Sted! – Eller lignende. *Det* maatte da blødgøre ham. Ja, sikkert. Men det skal der Held til.

Skønt, der er da nok af baade Vand og Tyre i Danmark.

– – –

Mødtes vi, blev vi Venner, derom er jeg saa overbevist, som havde jeg allerede hans Venskab i en lille rød Æske foret med Vat. Det gælder altsaa blot at mødes. Men hvor? Hvorledes?

Til Brylluper og Begravelser gaar *jeg* ikke, og til Bal og Selskabelighed gaar *han* ikke.

Tilbage bliver – Barnedaab. Barnedaab er godt, udmærket endog. Jeg har en hel Flok kære smaa Veninder, der hver for sig har en hel Flok kære smaa Børn, hvortil jeg regelmæssigt staar Fadder. Min Gudbørnesamling er pragtfuld, ja vistnok i sin Art enestaaende. Ved saadanne Lejligheder træffer jeg jo de Herrer Præster og føler mig ligesom lidt i Familie med dem ogsaa.

Man skulde mene, nu var Vejen let. Jeg behøvede kun at bede en kær lille Veninde anskaffe sig et kært lille Barn og lade mig staa Fadder og lade min Uven døbe Barnet.

Ak og Ve! Det er jo netop det usigeligt sørgelige, det rent umulige, det absolut ugørlige. Det var jo derved, jeg mærkede, forstod, begreb og indsaa, at han var min Uven.

Han skulde døbe to kære smaa Børn, til hvem jeg skulde være Gudmor. Jeg skulde til Middagen have ham til Bords. Min Glæde var stor.

Da *nægtede* han! Han nægtede at tage mig for god som Gudmor! Hvorfor? Ja hvorfor?

Det ligger nu saa langt tilbage, at det næsten ikke er til at huske, uden man gaar paa Bibliotek og graver det frem. Jeg havde dog ikke den Gang begaaet saa meget eller saa slemt som en Bog, men i vort fineste Tidsskrift en lille Novelle, der siden kom over paa andre Sprog – og som maaske er Skyld i, at jeg, der dog har Gudbørn baade i Afrika og Amerika, mærkværdigvis aldrig har kunnet faa et eneste i Tyskland, Sverig eller Holland. Den Novelle handlede om noget, som han ikke holdt af, og derfor, som sagt, nægtede han at lade mig blive Gudmor. – – –

Jeg blev det nu alligevel. Naturligvis. Det stod ikke i hans Magt at hindre mig i at anskaffe to ypperlige Eksemplarer til min udsøgte Samling, men min Uven var han og blev han. Gennem Tiderne.

Derfor er jeg saa bange for at dø. Sæt, han staar op paa Graven og siger en hel Bunke onde Ting om mig! Og jeg saa skal ligge dernede og være ked af det og ikke have en eneste, der kan trøste mig!

Og det kan ikke – tror jeg – være mig nogen synderlig Trøst, at min Uven var saa kultiveret, at han paa et Tidspunkt, hvor mine Evner, om man saa maa sige, næsten laa i Svøbet, var med til at "opdage" mig. – Naar det kostede mig hans kostbare Venskab.

Eller kunde det maaske hjælpe, hvis jeg sendte ham mine, saa vidt, "samlede Værker" i Pragtsalmebogsbind og lagde mig til at dø og bad ham holde Talen? – – – Jeg tror næsten, jeg gør det!

I hvert Fald, naar jeg mærker, det er paa det yderste med mig. – – –

Hvordan maa det ikke være at have *tyve* Uvenner, naar det føles saa tungt at have *én!* – Og han tilmed er Præst.

Var han dog Biskop! Det kunde maaske smigre min lille Forfængelighed. At være Uven med *Paven* maa jo være en formelig Fryd. Eller tager jeg igen fejl?

Diamanter kan man pantsætte, og *gamle Klæder* kan man sælge til Kludkræmmere, men en *Uven* er der Ingen, der for gode Ord og Betaling vil skille En af med!

Ak, jeg Elendige! Jeg har en *Uven*.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 13.6.1913

Amerikansk Selskabsliv

Washington.

Første Gang, man kommer til Washington, undres man over Byens Skønhed, Renhed og Ro. Hvorhen Øjet ser lange lige Avenuer med Træer ved Siderne, smaa runde Skæringspunkter med Hestestatuer, Parker og Haver.

I Grunden virker Washington selv ved Vinter som en eneste vældig, udstrakt og velholdt Have, hvor Folk i Enighed bygger deres hvide Huse og i Enighed planter nye Træer. Lyset er i Washington stærkt og mildt paa samme Tid, saa saare Solen skinner, er Byen lutter Smil, og springer Foraaret ud med Violduft og Duft af frodig Muld. Der er en usigelig Ynde over Byen, en evig Hviledags- eller rettere Feststemning, men Fest uden Støj, Hvile uden Kedsomhed.

Man sover ikke længe i Washington, Medens Moderen er til Messe i "sin" Kirke før halvotte, sidder Datteren med Chinchillatøfler paa de nøgne Fødder og japansk Kimono over Natkjolen ved Telefonen og aftaler med aarvaagne Veninder, hvorledes Dagen bedst kan tilbringes. Hvis Moderen ikke er vendt hjem fra Messen og øver Chopin, giver Datteren sine – efter Badet kolde – Fingre Klavergymnastik, flyvende fra "Turkeytrot" til "Tristan og Isolde".

Tankerne vakler mellem Skøjteløb og Maling – der kan, fordi man er heldig at have Talent, muligvis naas et lille Selvportræt inden Lunch – eller en Ridetur i Parken og Udarbejdelsen af en Sonnet. Beslutningen taget, ivres med Paaklædningen. De unge Piger kender hverken til Sminke, Pudder, kunstige Valke eller stramme Korsetter, alt er Natur, sød, frejdig og utrolig udholdende Natur. Deres Klædedragt er saa enkel, som Pariserindens er sammensat – det sammensatte og brillerende, Klæderne fra Worth og Paquin, bæres af Mødrene.

Nu ud i den "Elektriske", der ikke er en Sporvogn, men en let haandterlig elektrisk Avtomobil, der er en ligesaa selvfølgelig Ungpigeudstyrsgenstand som Tennisketseren og Golfstokken. Den holder for Døren hele Natten for at være rede til enhver Tid. Hun springer ud, griber Styrepinden og af Sted. Moderen er imedens til Foredrag om "Eugenic" eller "Montessori" og har bagefter fransk Konversation med den fra New York en Gang om Ugen arriverende Lærerinde, der behersker Politik og andre Samfundsspørgsmaal "set fra alle Sider" – endelig lader hun sig frisere og omklæde til Hjemmelunchselskabet.

Lunchen indtages med Hat paa – selv Husets Damer sidder med Hat. Det runde Mahognibord er ikke, aldrig til Lunch og sjælden til Middag, dækket med Dug. Paa det runde Kniplingscentre staar en alenhøj Sølvvase med hvide Liljer, fire andre Sølvvaser og tre fortrinligt modellerede massive Sølvhøns med vajende Fjer (Chantecler) staar deromkring. Foran hver Person er anbragt en rund Kniplingsserviet akkurat en Tomme større end Tallerkenen, paa en anden mindre Serviet staar Smør og Brødtallerkenen. Knive, Gafler, Glas og Skaale med saltede Mandler staar paa selve den blanke Bordflade. Servicet er altid forskelligt for hver Ret, ofte repræsenterer hver Tallerken en lille Formue. Maden selv er saa ens som Middage taget fra Christensen i Palægade – men ikke saa god.

Lunchen er saa at sige en Dameinstitution. Ved de fjorten forskellige, hvori jeg deltog, var der kun én Gang Herrer til Stede. Efter Bordet sidder man smaa ti Minutter og passiarer over Kaffen, saa er Vognen sagt til, og hver kører bort i sin. Der "lægges Kort". Da Washingtonselskabet samler sig om Diplomatiet, er denne Formalitet uundgaaelig.

Den unge Datter har nu overstaaet sin muntre Lunch i "Chevy Chase Club" – Selskabets Stolthed. Der staar altid et Par Hundrede paa Ventelisten, og det holdes for en Ære at blive Medlem. Til Gengæld kender alle hverandre venskabeligt, det Hele ligner et fælles Gæstebud, hvor man vandrer paa Visit mellem Bordene. Forunderligt virker det at se unge henrivende Kvinder i fuldstændig Rideherredragt, høje Støvler, Bukser og kort Frakke.

Datteren udser blandt sine Veninder eller Venner – thi det er her, Mænd viser sig til Lunch – den, som har Lyst at køre en rap Solskinstur i *Rock Creag* Park, hvor det er en af Fornøjelserne at speede tværsover den lille Sø, saa Vandet staar i Kaskader op om Vognen. Maaske klæder hun sig saa om til Receptionen, maaske, thi medens de modne Kvinder møder i Pomp og Pragt, har de unge Piger Lov at komme med forblæst Haar, i Silkebluse og Nederdel og med Handsker, hvis Hvidhed bærer Spor af Styrets Støv.

Receptionerne finder Sted mellem tre og syv. Boligerne er nogelunde ens indrettede, om end Størrelsen er forskellig. Nederst til højre og venstre er en Flok smaa hyggelige Værelser, paa første Sal de store Modtagelsessaloner og Spisesalen, ovenpaa igen Soveværelser og Gæsteværelser. Man ser tydeligt paa Udstyret, hvilke Familier der lever Diplomatens farende Liv, og hvilke der er stedfaste. Er det nu en almindelig Modtagelsesdag samt "1ste og 3dje Torsdag i Jan. og Febr.", sidder Husfruen gerne i sin meget elegante "Teagown" bag det store Sølvarrangement, hvor Teen tilberedes. Hun rækker den selv til Gæsterne. Disse kan uden Anstød fjerne sig fem Minutter efter Ankomsten, enten Huset er myldrende fuldt af Gæster eller ej. Alle véd, at der er flere Receptioner end ens egen.

En Ven af mig – Enke med en purung Datter – fortalte, hvorledes hun i Fjor havde haft Reception med Dans en Aften i Ugen hele Sæsonen igennem. Hun havde udstedt 150 Indbydelser, gaaende ud fra at næppe Halvdelen mødte. Om Forladelse, de mødte alle 150 hver eneste Uge. Tegn paa, at den bedaarende Værtinde forstod at gøre Opholdet godt for sine Gæster.

Er Receptionen i særlig Anledning, til Ære for en tilrejsende Gæst, eller efter et Bryllup, da er Huset et Væld af Blomster – end mere end ellers, og da vrimler det med Tjenere. I saa Fald tager Vært og Værtinde imod staaende nærved Indgangen til den første Salon, medens i Spisesalen for Enderne af det overdaadigt smykkede Bord to Veninder præsiderer, den ene serverende Te og Chokolade, den anden Kaffe. Champagne, Punsch og Is hører under Tjenerne.

Her er der Mulighed for, at Moder og Datter mødes, men sikkert er det først ved den "Thé dansant", der mellem 5 og 7 finder Sted paa et af Gesandtskaberne eller hos en af Byens Familier. Dér mødes alle efter at have gjort Receptionsronden. I Dobbeltrækker holder Vognene langs Gaden, man tager ikke fejl af Stedet.

Denne Dagdanseskik stammer vist fra Syden, men har vundet glødende Anklang i Washington. Ikke mindst, fordi det Hele er saa lidet formelt. Jeg saá unge Kvinder *danse* i Spadseredragt, bræmmet med Pelsværk, med Muffe og Fløjlshat, andre i tynde Sommerkjoler med smaa Straabaretter, og atter andre i fuldt Aftentoilette med Guldsko og Aigretter i Haaret. Alt tages for givet, intet fremkalder Skumleri. Baade unge og ældre Kvinder er i Ordets bedste Forstand *Venner*, de ærer og elsker hverandre paa *Kønnets* Vegne.

Sortøjede pikante unge Piger af spansk-fransk-amerikansk Afstamning udfører i spansk Kustyme og med Kastagnetter ildfuldt og dog saa kysk deres inciterende *Tango* – i næste Øjeblik vrikker hele Selskabet med, sænkende ligesom alderdomssvækkede Knæ rundt i deres forgudede "Turkeytrot".

Efter denne sunde Motion, der morer Unge og Gamle i lige Grad, gælder det at naa hjem og udruste sig til Aftenens Strabadser. Mor og Datter taler fra Stue til Stue under Paaklædningen. Moderen iføres det mangeradede Perlekollier, det nedarvede Brillantdiadem, Platinkæder og Armbaand, de straalende Ringe – Datteren hægter om sig en smidig svagtfarvet Charmeusekjole med Halvandentommes Slæb, spidst eller klippet ud som en Svalehale; hun bærer hverken Smykker eller Blomster. Hun snor selv i en Svip Haaret op, Kammerjomfruen fæster det med et Par Spænder. Hendes Tusind Dollars Paaklædningspenge slaar rigeligt til – o Vé, om Moderen skulde nøjes med dette!

Vejene skilles. Moderen har først en Middag, saa et Bridgeparti eller en Koncert. Datteren har først Middag, saa Teater, derefter Bal eller "Dominoparty" (hvor man møder i Domino over Baldragten og bærer Maske, til Souperen serveres) eller Møde i Læseklubben.

Hvem har ikke i sin Tid været Medlem af en Ungpigeklub, hvor En læste højt og Resten sad med Haandarbejde? Saaledes er det ikke her. Aldrig har Ungdomsglæden og Ungdomsuskylden vist sig mere levende for mig end ved en saadan Læseaften i Washington, hvor jeg var ene Fremmed blandt de fjorten mandlige og kvindelige Medlemmer. Man samledes lidt før elleve, kommende hver fra sit Bal, endnu hede i Kinderne og blankøjede af Dansen og Køreturen i aaben Vogn. Forældrene var ude eller i Seng. Hele Etagen var stillet til de Unges Raadighed.

Værtinden, en Nipsfigur i guldbroderet Rokokodragt med gulnede Valenciennes, Miniaturehænder og Pipstemme, uddelte "Rollerne". Jublende og hylende af Latter læste de nu fra Bladet en Farce uden Hoved og Hale, men med kvikke Rim og spækket med Ordspil. Replikerne fløj som Lommetørklædet i Panteleg mellem disse tyveaarige Børn. *Helen Taft*s Stemme lød stærkere og mere sonor end de andre.

Stakkels Helen Taft! Det var to Dage før hendes Fald fra Datter af Landets største Mand til Ekspræsidentens uvisse Tilværelse. Modigt spøgte og lo hun med sine Venner, men sikkert var der Graad bag Latteren. Ved Dag og Nat hamredes og bankedes der overalt paa de mægtige Stilladser, som rejstes til Ære for den nye Præsident. Maatte det ikke for hende lyde som Spadejord paa Kistelaag!

Efter Souperen ved 2-3 Tiden tilbød hun at køre en Veninde hjem i sin lille Run-about – maaske sidste Gang, hun kørte i den Vogn, der tages fra hende sammen med det hvide Hus. Men er ikke dette det bedste Bevis paa, hvor sundt, rent og naturligt Livet former sig i Washington, at selv Præsidentens Datter ved Nattetid – som alle andre unge Piger – er sin egen Chauffør? Kunde sligt tænkes i London, i Paris, i Berlin?

Og nu er Dagen forbi – omtrent, men ikke helt. Naar den unge Datter kommer hjem, kaster hun et flygtigt Blik paa de Snese af Kort, der er lagte i Dagens Løb, gennemflyver de mange Indbydelser, lister ind og kysser den sovende Moder og giver denne, hvis hun vaagner, et let Resumé af Aftenens Forløb – og saa paa Hovedet i Seng.

Solen og Morgenavisen vækker hende. Smilende og rød efter Søvnen, den korte, men trygge, kigger hun nedover Spalterne og finder i Dag som i Gaar og som alle Sæsonens Dage sit og Moderens Navne overalt i "The social news". Endmere, hendes Sonnet til Suffragetternes Pris er trykt med festlige Typer, fordi den skyldes *hendes* Pen.

Men vovede man at honorere hende, vilde hun betragte det som en topmaalt Fornærmelse. Saaledes er nu en Gang hendes Opfattelse af "l'art pour l'art".

Hun slipper Bladet og griber et Bind *Ruskin* – Telefonen afbryder hende. Den nye Dags Arbejde er begyndt.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 28.11.1913

Kvindeværk

I et af New Yorks Fattigkvarterer boede en Mand og en Kone. De var saa fattige, som det gaar an at være, naar man ikke akkurat vil lægge sig ned paa Gaden og dø af Sult. De var ellers flittige nok begge to, naar der var Arbejde at faa. Konen var en flink Husmoder – naar hun havde noget at være Husmoder for.

Det hændte en Dag, at en Italiener kom forbi og havde sin Trækvogn fuld af Agurker, som han solgte "for ingen Verdens Ting". Den gode Kones Hjerte løb over af Længsel, hun vidste netop en saa dejlig Maade at sylte dem paa, men hun havde slet ingen Penge at købe Agurker for, end sige Eddike og Sukker og hvad der ellers hører til, naar syltede Agurker skal komme til at smage af den syvende Himmel.

Hun klagede sin Nød til Nabokonen. Og denne vidste Raad: – Jeg køber Agurker og Tilbehør, du sylter, og vi deler! Et Ord er et Ord. Agurkerne blev syltede, og de to Naboer delte Resultatet.

Dejligt smagte de, og det rygtedes snart i Kvarteret, hvor man syltede Agurker, saa de smagte af "den anden Side" – af Tyskland. Og Nabokonerne kom paa Tur og foreslog den gode Kone at sylte for dem, mod at de delte halvt. Paa denne Maade fik vor Heltinde snart Huset fuldt af "picklede" Agurker, flere end hun og Manden kunde spise, selv om de spiste dem baade til Kaffe og Chokolade.

Saa en skønne Dag siger hun til sin Mand: – Hør, véd du hvad, laan en Trækvogn og prøv, om du ikke kan sælge nogle af alle vore picklede Agurker!

Vognen lejet og Agurkerne solgte, det gik som en Blæst, Rygtet om deres Godhed rullede jo foran Hjulene. Det blev snart til, at Manden ikke mere behøvede at søge Arbejde, han havde nok og mere end nok med at sælge Konens Agurker. Nu syltede hun dem baade med sødt og med surt og med bittert, hun opfandt nye Maader, hun saá Syner i Drømme, Engle steg ned fra Himlen og hviskede hende i Øret, hvorledes man picklede Agurker i selve Vorherres Køkken, og hun havde et kvikt Nemme, næste Dag lavede hun Agurker efter Engleopskrift.

Folk var som tossede efter hendes picklede Agurker. Hun flyttede om i en finere Gade, Manden fik Hest for Vognen, to Heste, og saa en Lejekusk, og Konen fik en Silkekjole og et stort Komfur og Tjenestepiger til at skrælle Agurker og putte dem i Gryden.

Og inden man vidste et Ord af, var Forretningen bleven saa stor, at den kaldtes *Fabrik*, og det er efter Aktieselskab det fineste, nogen kan drive en Forretning til her i Verden. Og inden man vidste et Ord af, var Manden og hans dygtige Kone Millionærer, og hvert Barn i New York, ja, vist i hele Amerika, kender Navnet paa dem og deres Fabrikat. Hvem kender ikke "Heintz's Pickles"?

Saa godt kan det gaa, naar en klog og modig lille Kvinde tager fat med de Ting, der naturligt ligger indenfor hendes Omraade.

Jeg kom til at tænke paa denne absolut sande Historie ved her i Tarrytown at finde ikke mindre end to eventyrligt rørende smaa Kvindeboder. Den ene bærer det poetiske Navn *far and near* og ligger i Byens Udkant.

Det er en Tesalon, hvor man ogsaa kan spise en let lille Middag og Søndag og Onsdag faar varme Boller! Værelset – helt beklædt med mørkt Træ, hvor langs Væggene under Loftet løber Hylder fyldte med beskedne Kunstværker saasom Porcelæn, Billeder, Vaser og Smaating – er saa stort, at det knebent rummer tyve Mand. Der er mindst tyve Vaser, alle fyldte med omhyggeligt ordnede Blomster.

Paa Væggen er slaaet op i Glas og Ramme et Digt skrevet af to Kunder, der fandt hinandens Hjerter i "Fjern og nær" og nu raader alle til at forsøge Lykken paa samme Maade.

Over Spisesedlen er trykt: *Ejes og al Maden laves af* og saa Navnet. Naar man har siddet en lille Stund i det dæmpet oplyste Værelse, er man under den sødeste Fortryllelse af noget – jeg véd ikke hvad. Det er det kvindelige Instinkt i al sin Barnlighed, i al sin Ynde. Ingen Mand i Verden kunde have indrettet dette. Det fortæller en hel Historie om Ejerindens Troskyld, hendes Hjertes Poesi, hendes Evne til at finde Skønhed i alle smaa Ting.

Man ringer, og en ung Pige, helt klædt i Hvidt, Sko, Strømper, Haarbaand og Kjole, tager mod Ordren og smutter ud, lydløst som en Alf. Lidt efter sidder man med Teen foran sig, glemmende at drikke for blot at se paa dette Sted, der ser ud, som om det er lavet af en eller anden venlig Fé for at passe ind i Eventyret. Hvorhen Øjet ser, opdager man nye Ting, selv i de mørkeste Kroge er Blomster gemt.

Et Par Bøger i bedaarende bløde Skindbind vidner om, at hun "som ejer og selv laver Maden", ikke er bange for overflødige Udgifter. Det er Carlyle! Carlyle og Mad!

Paa Bordene staar Krystalstager med smaa hjemmelavede røde Skærme. De pynter – de er ikke til at bruge, hvem kommer her, naar Sol gaar ned? Men vi forstaar, at længe før Sol staar op, er hun paa Færde, denne Ejer af "Fjern og nær" for at samle Blomster til alle sine Vaser og viske Støvet af alle sine Skatte.

Det kan være, hun nu er gammel, at hun er hæslig, at hun er arrig – men "far and near" er hendes Værk, og det vækker Poesien i de saa poesiforladte amerikanske Hjerter. Der kunde oprettes Hundrede "far and near" Tesaloner i New York, de vilde alle trives, og Ejerinderne vilde tjene mange Penge. Thi det er *Kvindeværk*, som kun kan udføres af Kvinder.

Det andet Sted hedder *Den lille Hjemmebagebod*. Og den ligger i Hjertet af Byen. Dér er alt hvidt i hvidt, det skinner af Renlighed. Nogle faa gamle Møbler vidner om, at Ejerinden ikke er moderne. Paa den ene Væg er sømmet fast et Stykke blaat Brokade – det kunde have dannet en Pragtklædning til hende, der har hængt det op. Men hun har andet i Hovedet. Med et usigeligt vindende Smil spørger hun om, hvad man ønsker, og man har i bedste Forstand Følelsen af at være Gæst, saa længe hun pusler om, bredende Dug, stillende til Rette.

I Vinduet er en lille Udstilling af Kagerne, hun har bagt, og Syltetøjerne, hun har fyldt paa Glas. Hun er ny paa Egnen, ny i Stillingen, skønt Haaret er graat, men hun har allerede "alt, hvad hun kan overkomme" at gøre. Fra Klokken fem om Morgenen er hun i Aktivitet, og hele Dagen er det varme, fine Smil i hendes Ansigt, et Genskær af en skøn Sjæls indre Sol. Hun er af Omstændighederne bleven tvunget til at ernære sig selv, og jeg tænker, hendes Ungdom faldt i en Tid, hvor ikke enhver Kvinde blev sat til Kontorarbejde, hvis hun ikke havde Hovede til at studere. Man ser, at hun har en personlig Glæde af hver Kage, der kommer vellykket ud af Ovnen, en yndig Lykkefølelse, hver Gang en ny Kunde gaar bort, tilfreds og smilende.

Hun er klædt i en Dragt af fransk Serge, et af de billigste Stoffer der findes – og ikke en Storhertuginde med elleve Pager til at bære Slæbet kunde se mere elegant ud. Tro mig, hun véd ikke, hvad Aarets Mode er, hun bærer sit Hovede knejsende, men ikke af Stolthed, hun bærer det saaledes, fordi det voksede paa saa rank en Stængel, og fordi hun – maaske først nu – hvor hun selv erhverver sit daglige Brød, føler sig "paa rette Plads".

Og naar jeg saa tænker paa de talløse unge og ikke unge Kvinder i New York, der fra Morgen til Aften sidder lænket til en Pult, skrivende, regnende, steograferende, de, hvis største Glæde – Gud skal vide, den er surt fortjent – bestaar i at være velklædt, at være klædt efter sidste Mode, synes jeg, Livet er vanvittig forkert.

Der er Kvinder, som absolut ingen Sans har for Huslighed, men jeg tror indtil videre, det er Mindretallet. Det er intet Bevis, at unge Piger i Overgangsaarene, hvor de almindeligvis staar paa en lidt spændt Fod med Mødre og anden Avtoritet, ikke har Lyst at gaa hjemme og tørre Støv af og faa Skænd i Flæng med Tjenestepigerne. Men ingen Far eller Mor, der under deres Datter det godt, og som har Raad at gøre noget for hende, skulde forsømme Lejligheden

til at lade hende uddanne *først og fremmest* til alle de Sysler, der kommer Hjemmet ved – lad hende saa siden vælge Kontor, hvis hun synes.

Hvor fortvivlende for disse Kontor- og Forretningsdamer, naar de gifter sig, og først gennem et Niagara af Taarer, grædt over Ukyndigheds Uheld, skal tilegne sig Erfaringer om, hvorledes et Hjem skal føres!

Saa vist som jeg synes, det er en trang Beskæftigelse for en ung Pige at komme ud som Tjenestepige – endnu, hvor hverken Husmoder eller Tyende har fundet den rette Maade at te sig paa, saa vist finder jeg, at Kontor og Fabrik for unge Piger er et evigt *i Mangel af bedre* – – og det "bedre" er i *Mangel af et Hjem*.

Et Hjem betyder ikke, behøver ikke at betyde en Mand og Børn, skønt det selvfølgelig er det naturligste og derfor det "bedste". Et Hjem kan være en lille Butik med hjemmebagte Kager, en Forretning med Broderier, hvortil Ejerinden selv giver Tegning. Et privat Hattepyntningslokale, det kan være mange Ting, naar det blot er det Sted, hvor Kvinden kan udfolde hele sin Naturs Genialitet, anvende sit Snille, sit Taalmod, sin Omtanke i smaa Ting til Fordel for sig selv og for dem, hun har at sørge for.

Der er for øvrigt en Stilling her i Amerika, hvor unge Piger fra gode evropæiske Hjem – vel at mærke, hvis de er *meget* dygtige – kan tjene mange Penge. Det er som Husbestyrerinde i saadanne Hjem, hvor Husmoderen ikke kan eller vil have Besværet med at dirigere det store Tyendehold. Den unge Pige maa da helst kunne Engelsk perfekt og om muligt Fransk, maa vide, hvorledes et stort og rigt Hjem føres, maa kunne regne godt, maa have den Art af Personlighed, der véd at sætte sig i Respekt uden mange Ord, maa have glimrende Hukommelse, Overblik og ikke tænke et Øjeblik paa eller for sig selv.

Hun kan opnaa en Gage paa 100 Dollars eller mere om Ugen, men hun har et kæmpemæssigt Ansvar. Paa hendes Skuldre hviler alt. Hun har ingen at lægge Ansvaret over paa. Hun antager og afskediger Tjenestefolk, hun har at tilse, intet mangler, fra Service til Dækketøj og Husgeraad. Hun maa i rette Tid sende Tjenerskab ud paa Sommergodset eller Godserne, saa alt dér er i Orden, naar det naadigst behager Familien at flytte ud. Hun maa arrangere saavel Baller som Middage, Havefester, Jagter og Bryllupper. Hendes Pligter er mangfoldige som Stjernerne – men kan hun udfylde dem, er hun ogsaa sin egen Vægt værd i Guld – Amerikaneren véd som ingen anden at skønne derpaa.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 18.12.1913

Tarrytown

Kun én Times Jernbanekørsel fra New York, og man er i Tarrytown. Det er det Ubegribelige.

Alt er saa stille, saa dybt fredeligt, saa fjernt fra Slid og Slæb, saa udenfor al Kamp og Ærgerrighed. Byen burde have Navn efter Kirkegaarden: – The sleepy Hollow (den slumrende Dal). Byen selv, som den ser ud nede ved Banegaarden og i de Gader, hvor der handles, virker som en lille gammel Købstad, der ligger gemt og glemt langt borte fra alfar Vej. Intet Hus er uden Have. Køerne brøler, Markerne er fulde af Kvæg. Bønderne kommer kørende i deres skrøbelige Pindevogne, gammeldags at skue, gammeldags i Lader som i Klæder.

Gaderne gaar stejlt op. Deroppe er det vel, de Fremmede bor, for nede i Byen er intet Tegn paa Hotel eller Pension. En ældgammel, rystende Mand kommer krykkende over Gaden og spørger saa ydmygt og bedrøvet, om han ikke skal tage de Fremmedes Kofferter. Han ser saa ynkelig ud, at man vægrer sig ved at lægge nogen Byrde paa hans gamle Skuldre, men en af Stationskarlene nikker: – Han er god nok! Og saa faar han da Lov – siden naar Hotellet er fundet.

Dette burde være let. Tarrytown er kendt af hver Skoledreng i De forenede Stater. Det er jo dér, deres forgudede Digter *Washington Irving* levede og skrev, og dér han ligger begravet.

Men det er ikke saa let at finde Logis ...

Vi gaar efter Rejsebogen til det store Pensionat med det poetiske Navn, en yndig hvid Bygning, der synes at aande Fred og Hvile. Indenfor gaar gamle, venlige Damer og Herrer omkring. De har sikkert boet der de sidste Snese Aar og er idel Begejstring. Man fører os op til de ledige Værelser. Kalken er faldet ned. Tapetet hænger i Flager. Støvet ligger tykt. Møblerne ser ud, som om de kunde brække, blot man rørte ved dem. Men Udsigten!

Er Kødet sejgt som Saalelæder, er Sengene haarde som Kampesten, er Trapperne stejle som Taarnbestigninger, hvad gør det, naar Udsigten er saadan! Dér ligger Hudsonfloden og overfor Palisaderne, den pragtfulde Klippemur, der strækker sig mere end tyve Mil langs Floden, skovklædt, forgyldt af Eftermiddagssolen.

Alt aftales, men tilfældigt, foraarsaget ved en besynderlig Lugt, finder vi paa at spørge: – Her er da vel ikke ...? Og Damen, der viser om, rødmer over hele det søde, gamle Ansigt: – Jo, naar De spørger! Der er ... Væggetøj! ...

Og tungsindige forlader vi Stedet. Hvorfor skulde der nu være den Slange i det Paradis!

Men en Time efter har vi fundet det Fuldkomne, det helt Uventede. Oppe paa Højden, midt i en stor Have, i et Hus lig et Jagtslot, bor den Dame, som har aabnet sit Hjem for tilfældige Vandrere.

Man tror næppe sine egne Øjne, naar man betræder dette Patricierhus, hvor kostbare, ægte Tæpper dækker hver Gulvfjæl, og hvor Kunstgenstande, samlede fra alle Verdens Lande, fylder Vægge og Skabe, hvor der spises paa ægte Sèvres og Limoges Porcelæn, at dette er et Sted, hvor man for Penge kan købe sig Kost og Bolig. Dog er det saaledes.

Hvilken Ulykke har mon ramt dette Hjem? Hvilken dyb Tragedie ligger til Grund for denne Verdensdames Stigen ned til Pensionatsværtindens Lod? Men med hvilken Gratie bærer hun og hendes unge Døtre Skæbnens Aag! Og med hvilken Takt véd Gæsterne at opføre sig!

Som altid i Amerika erfarer den Ene intet om den Anden. Man forestilles, det er alt, og veksler ligegyldige Bemærkninger om Vind og Vejr.

Fra den ægformede Spisesal ser vi hver Aften Solen gaa ned over Floden. Paa de smaa Borde brænder Vokslys, men det forstyrrer ikke Solens røde Brand. Vi ser ligefuldt de mægtige, graalilla Skyer rulle deres mørke Skarer ind i Himlens luende Solbaal og slukke den

sidste Glød. Næppe er Solen ned, før Lysene tændes paa den anden Bred, højt op ad Fjeldsiderne; det ligner Stjerner, der faldt fra Himlen og blev spiddede paa Træernes Grene.

Og ude paa Floden glider Færgerne tindrende og straalende som Eventyr og svindende som Drømme – den hele, lange Nat ...

Efteraaret er begyndt. Hvilket Efteraar! Den ene Dag er saa høj som den anden, og Luften er saa stille, at man synes at kunne raabe til Himlen og tydeligt høre Svar igen. Alle Blomster staar og bløder af deres Farves Overflod. Skoven skifter Ham.

Saadan er Efteraaret hjemme: – Langsomt gulner Skovene, fra gyldent glider de over i kobberrødt, til en Dag Blæsten fejer Bladene ned, som renlige Kvinder fejer Spindelvæv af Kroge og Hjørner.

Her er alt saa ødselt, saa ubetænksomt, saa meningsløst overdaadigt – Efteraarets Pragt næsten stemmer for Brystet.

En Dag gaar man ud i den grønne Skov. I Gaar var den grøn! Se, et af Træerne er rødt. Ikke som blankt Kobber, nej, rødt, som Granater i Sol, som Haarsløjferne i de smaa Negerbørns Fletninger. Og dér ét til, og dér og dér! Det ser ud som Sygdom, som Kunst. Prangende, pralende staar disse blodrøde Træer og ranker sig i Solen. Skovens Græs og Bregner gror mandshøjt. Skærmplanterne ligner mægtige Buske. Hvor de ikke breder deres fagre Slør, stikker store gule Blomster deres Hoveder frem. Ildrøde Kræmmerhusblomster fægter sig Vej op gennem Klynger og Klaser af lilla Blomster. Farverne gik ikke an i en Stue, men i Skoven, i Efteraarets Skove gaar alt an.

Hvad Farve har Jorden? Jeg har siddet og tænkt derpaa. Men hvorfra skulde jeg vel vide det, hver Tomme er jo dækket. Om ikke af andet saa af den fæle "poison ivy". Uskyldig ser den ud, rører man den, faar man den ledeste plagsommeligste Hudsygdom. Fornylig søgte et sølle Pigebarn, der var efterstræbt af Politiet, at gnide sig ind dermed, saa man skulde tro hun havde Skarlagensfeber og sende hende paa Hospitalet i Stedet for Fængsel. Desværre hjalp Fiffet hende ikke.

Den, der en Sensommerdag vandrer paa Maa og Faa gennem Tarrytown, tror sig hensat til Rhinen. Paa hver en Klippetind – og Egnen har talløse høje Tinder, hvorfra Synet er frit og vidt – ligger graa og røde Borge opført i Kastelstil af raa Kampesten eller af mørke, røde Mursten, alle med Taarne. De ligner skuffende gamle Røverslotte, kun er der intet ruinagtigt over dem.

Men Efteraaret er længst begyndt, og saa tænker man ikke paa her i Amerika, at det er Aarets dejligste Tid, nej, man maa enten til *New York* eller til *Newport* for at promenere de nye Moder.

Straahattene var forhen forbudte i New York fra og med 15. September. (Dette er ikke Spøg, men ramme Alvor). Nu er Dagen sat til 10. September. Paa denne Dag blev i Aar samtlige Straahatte, der befandt sig paa Mandshoveder, ødelagt af Pøblen. Vi er jo i det frie Amerika!

Ligesaa med Kvindemoder. Ganske vist river man ikke Kjolen af en Dame, fordi den er umoderne, men det er kun, fordi man endnu her viser Kvinden en Smule mere Hensyn end Manden. Den amerikanske Kvinde er fuldkommen forrykt i sin Iver for at følge Moden. Næppe skriger Bladene op om, at Efteraarets Modeller er lagt frem, før de smaa, dumme Kvinder som rasende Gribbe styrter af Sted for ikke at komme for sent.

I Løbet af et Par Dage skifter Byen fuldkommen Udseende. De store Luksusdampere bringer en Strøm af Velhavere, der har det, i egne Øjne, Kæmpefortrin i Udlandet at have købt "originale" Modeller.

Samtidig er Bladene fulde af Opramsninger af Navne indenfor Selskabet, hvis Indehavere har søgt at snyde Toldvæsnet. Det amerikanske Toldvæsen kan ikke smile, det er bedemandsalvorligt. Man har Lov at indføre frit for 100 Dollars Værd, forudsat, man har Kvitteringerne i Orden. Og hvem har det?

Det er en stor Synd og Verdens Skam, at Militæret spiller en saa underordnet Rolle i Amerika – det eneste Sted, hvor Uniformen rettelig hører til. Ligesom i amerikanske Husholdninger det Kød og Brød, der ikke spises i Dag, kastes bort, i Skarnspanden saagar, saaledes forsvinder ved Sæsonens Udgang alle ikke solgte Klæder. Her er intet, der hedder, at de smaa Forretninger køber Restoplaget fra de store. De kan ikke gøre det. Ingen vil købe en Kvindedragt, der er to Sæsoner gammel.

De unge Forretningsdamer sulter med Anstand – det slanker at sulte – men de er levende Skilte. Fabrikspigerne, selv de, er up to date, hvad Klæder angaar. Er der endelig nogen, som ikke kan hverken erhverve eller stjæle de Penge, der maa til for at følge Moden, saa tages en Saks og der klippes en Flænge – den moderne Split! Eller ved et Par Sikkerhedsnaale knibes Kjolen ind om Benene, saa Skridtene bliver trippende som paa den mekaniske Dukke i "Hoffmanns Eventyr".

Moden er Skyld i, at i Tarrytown staar allerede nu saavel Borge som Boliger tomme, nu, hvor Haverne er i et Flor, Sommeren ikke har drømt om saa fagert. De store Ejendomme er her paa evropæisk hegnet ind af Stenmure, men Gitterporten er altid aaben, den Fremmede kan gaa ind og se sig om. Druerne hænger i tunge blaa og røde Klaser, Ingen plukker dem, Roserne drysser deres Blade, endnu er Græsset lavere end Luven i noget persisk Tæppe, Rosenbladene ligger derpaa som de røde Korssting i et Uldbroderi.

Midt inde i Parken om et forladt Hus finder vi en lille Kirkegaard. Gravstene fortæller om gode og trofaste Hunde, meddeler deres Alder og Maaden, hvorpaa de døde. Avtomobil. Togulykke. Ben i Halsen. En enkelt Hund ligger uden Prædikat, den var dog i sin Herres Tjeneste i syv Aar. Hvilke Karakterfejl har den mon haft? Var den drikfældig eller tyvagtig?

Og jeg mindes uvilkaarlig *Samuel Pepys* Dagbog fra det syttende Aarhundrede, hvor han fortæller om den prægtige Hund, der i sin Levetid "dræbte over hundrede Katte og begravede dem. Ja, hvis blot en Stump af Halen ragede op over Jorden, grov den et nyt Hul og begravede monsieur Kat paany". Den fik skriftligt Eftermæle, men mon den fik Sten paa sin Grav?

"Til Salg" staar paa et Skilt ved Vejen. Vi gaar ind over en Ejendom, hvis Grund maa være enorme Summer værd. Alt er forsømt.

Huset selv, en Gang en ædel Bygning, synes nu tilfældigt Herberge for ondsindede Vagabonder. Ikke et Vindue er helt. Alt er ødelagt – med Vold.

Vi gaar ind i noget, der flygtigt set forekommer som en offentlig Park, den virker større end Parken ved Wilhelmshöhe og er herligt holdt.

Snart opdager vi, det er privat Grund, men gaar videre for at faa et Glimt af det Slot, der utvivlsomt maa ligge paa dette højeste Punkt i det svimmelt stigende Terræn. Og saa ser vi, omgivet paa alle Sider af enorme Tæppebede og fuldstændig favntaget af slyngende Blomster, en lille Villa, saadan som passer for to enlige Mennesker, og udenfor i en Liggestol en gammel Dame, sortklædt og med Sørgeslør. En Tjenestepige gaar og hænger Tøj op til Tørre. Vi gør en hastig Undskyldning for vor Tilstedeværelse; hun ser paa os saa forskræmt som havde hun ikke set noget fremmed Menneske de sidste tyve Aar.

Men Avtomobilerne spinder i Tusinder og atter Tusinder paa de oljede, støvfri Veje.

Ude paa Kirkegaarden strejfer Turisterne om. De bærer alle Kamera. De ser ikke paa Stedets Dejlighed, de leder efter Washington Irvings Grav. Herregud, en Grav blandt Grave! Og dog, det er betegnende, da Stenen første Gang blev rejst, forsvandt den aldeles i Løbet af nogle Maaneder – man simpelthen huggede den op til Relikvier!

Sleepy Hollow er vel en af Verdens smukkeste Kirkegaarde. Men den har en Særinteresse for Evropæeren. Her findes talløse Gravstene fra syttende og attende Aarhundrede, udelukkende rejste over hollandske Indvandrere. Man kan ved at læse disse Gravstene, der for et dansk Øje synes danske, følge Navnenes gradvise Amerikanisering – og Slægternes

Velstands Forøgelse. Mange af de Slægter, som den Gang nøjedes med en lille Sten, har nu paa samme Kirkegaard hele Hvælvinger, bygget op af Marmor.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 22.1.1914

Paris

Bitterlig koldt og ravende mørkt var det, og Forskellen mellem Skibets lune Luksuskahyt og den petroleumsstinkende Baad, der tog os ind til Cherbourg, føltes i uhyggelig Grad. I Grunden skulde vi være gaaet fra Borde allerede Klokken tre om Natten, men en forskrækkelig vred Jødemand fra San Francisco brugte en saadan Mund, at Kaptajnen skikkeligt lod Skibet ligge for Anker, til Klokken blev fem – som om det gjorde Kulden mindre eller Mørket lysere!

I Cherbourg glippede Toldfolkene søvnigt til Bagagen og satte søvnige Kors paa alle Ting – for Smuglere synes den tidlige Morgentime særdeles velvalgt. Og saa ind i det holdende Ekstratog, hvis Kupéer var kolde som det indvendige af en Snebold. Først da vi efter en Times Venten begyndte at køre, begyndte ogsaa Varmeapparaterne at virke. Bevares, vi er paa fransk Grund, og i Frankrig ødsles ikke.

Solen staar op, en rød blank Skive, der ikke formaar og vel heller ikke prøver paa at smelte Iskrystallerne, der ligger over alle Marker og gør alle Træer spøgelseshvide.

Foreløbig ser vi kun i Skæret af det røde Sollaag store øde Marker, hvor forvoksede og rygradskrumme Popler, omsvøbt af Snylteplanter, staar og stritter med deres nøgne Kviste som stakkels Tusindben med fastfrosne Haler.

Køerne staar ude. De rører sig ikke. Ubevægeligt triste staar de i Rækker langs frosthvide Marker, trætte af forgæves Brøl og Klagen. Naar Bonden en Gang finder for godt at malke dem, sker der ham kun hans Ret, hvis han i Stedet for sød og lunken Mælk faar Hænderne fulde af bidende Istapper. Mon hans Sparsommelighed betaler sig?

Egnen bliver bakket, den, der kunde sin Geografi, vilde vide akkurat, hvad de Bakker eller Bjerge hedder. Paa hver Høj hovmoder sig gamle Borge med himmelstræbende Tage og mangekantede Taarne og Taarnkillinger. Og med Udhuse i Legio, som om hver Hest og hver Gris havde sit private Skur. Landsbyer dukker frem, næsten sammenbyggede, med svære Mure om Frugthaverne. Gaardspladsen er, trods Kulden, myldrende fuld af Smaakræ. Alle Bygninger har Espalier til fin Frugt, selv Lader og Stalde. I en mægtig firkantet Gaard, dér, hvor i Danmark Bonden har sin Mødding, ligger en Dynge Æbler, skinnende røde og grønne. Saa mange, at var det Sten, kunde Bonden bygge sig en ny Gaard deraf. Hvorfor ligger de dér? Skal de til Paris og sælges til Julen? Saa maa Bonden skynde sig, der er kun to Dage igen.

Hvilken underfuld Egn! Hvorfor standser Toget ikke? Maaske vilde vi staa ud og slaa os ned dér for Resten af vore Levedage. Men Toget farer gennem en Tunnel, og paa den anden Side ligger et lille Skur og foran dette en rød og rusten trebenet Kakkelovn, nogle Flasker, en rusten Pande og en Stol med hullet Sæde. Er Ledvogteren død? Rig har han ikke været.

Vi nærmer os Paris. Se, en lille Aa, ikke større end Kjøbenhavns salig Ladegaardsaa, og med Piletræer paa Siderne, og med Villaer med mærkelige Navne og – Badehoteller! Ingen skulde tro, der kunde bo virkelige levende Mennesker i saadanne Dukkehuse, men Franskmanden er nøjsom. Der findes Avtomobilgarager – med Plads til Dukkevogne.

Hvoraf kommer det, at de allerfleste Storbyer ser saa snavsede og forjaskede og lurvede ud, naar man kører ind i dem? Behøver man absolut at lægge Banelegemet gennem de mest uhumske Kvarterer?

Banegaarden St. Lazare er ikke skøn og ikke vellugtende. Men nu er vi i Paris – i Avenue de l'Opéra! Glad genkender jeg den, det er jo dér, vi Danske har Udsalg af vort verdensberømte Porcelæn. Og der ligger Operaen, hvor man altid i Romanerne besøger hverandre i Logerne. Altsaa naar man har en Loge.

Og Louvre, det ene Louvre med uden Gioconda (der imidlertid har holdt sit højtidelige Indtog igen) og det andet Louvre med Godtkøbskatalogen. Rue de Rivoli. Der "stiger vi af" i

et lille Hotel og faar en isnende Hjørnesalon med Vinduer ud mod al Færdselen. Belysningen er saa viselig og – økonomisk – indrettet, at naar vi tænder over Skrivebordet, slukkes Lampen under Loftet. Ak, denne franske Sparsommelighed, der gør sig gældende i Stort og Smaat, hvor den irriterer, naar man kommer fra de storslaaede Forhold i Amerika!

Det hænder Dagen efter, da vi hos en Antikvitetshandler køber et Smykke til et Par Hundrede Francs, at Konen tager Smykket ud af Etuiet, lægger det i Vat og Silkepapir og – sætter Etuiet tilbage i Vinduet med et nyt Smykke i.

– – –

Vi besøger Louvre. Er det mine Øjne, der bedrager mig, eller er "Salle Carré" den urimeligste Sal, der nogensinde har været benyttet til at hænge Billeder i? Alene Gulvet med dets sorte, blækklatlignende Stjerner og Loftets frække Overdaadighed af Guld. I en Kongeborg, til Ventesal, til Foyer, til alt muligt andet, er den maaske pragtfuld, bare ikke til Billeder. Menneskene tager sig stygge ud, og Billederne kommer ikke til deres Ret – Mona Lisa har sikkert følt sig bedre til Pas i sit tvungne Eksil end her. Hvor saa Tuilerihaverne, dækket af den tyndeste Snehinde, tager sig fornemme ud!

– – –

Paul Poiret, ham med Kjolerne, var nylig i New York. Han skældte frygtelig ud paa Byen, noget, alle Hastværksfremmede gør, og fortalte bl. a., at hans Kone efter et Besøg i en af de største og mest ansete "Departmentstores" havde ytret: – Det er første og eneste Gang i mit Liv, jeg har været inde i en Butik, hvor jeg ikke følte mig fristet til at købe noget som helst!

Dette er mærkeligt. Er der noget, New York-Forretninger forstaar, saa er det at ægge Købelysten. I disse Dage har jeg strejfet om i samtlige Stormagasiner her, og lad end være, at Paris, hvad Kunstsans og Smag angaar, staar over Amerika, ét er vist, disse Parisermagasiner er som Karikaturer sammenlignet med de tilsvarende i New York.

I New York er der i hver Storforretning Snese af Elevatorer, der udelukkende er forbeholdt Kunderne, i Paris kan man forgæves vente indtil en halv Snes Minutter oppe i øverste Etage paa en enlig Elevator, og naar den saa kommer, er den fyldt med Varer, som Personalet er andre ti Minutter om at tømme ud. Staar man i New York oppe i et af Gallerierne og ser ud over Lokalet, da hviler Øjet med Velbehag paa Helhedsbilledet – i Paris er Virkningen snarere som af en Karrusel, der tilfældigt staar stille.

– – –

Paris var en Gang saadan en dejlig billig By – nu er den mindst saa dyr som New York, naar netop undtages Klæder, der her saa omtrent "findes paa Gaden". Paa et absolut ikke første Klasses, men nyt og rent Hotel, hvor vi saá paa Værelser, forlangte man 1500 Frcs. om Maaneden for to Værelser med Bad! Vi kunde dog faa ligesaa meget, naar vi vilde tage dem mindre godt udstyret og til Gaarden for 900. Dette var i Quartier Latin! Saa Himlen maa vide, hvad der forlanges i Champs Elysées!

– – –

Jul i Paris! Man har Jul i Norden, man har Jul i Tyskland og i Østrig, i Paris har man 24. December.

Vi tilbragte Juleaften i Operaen og forsøgte bagefter at komme til Midnatsmesse i Madeleine Kirken. Gaderne var næsten ufremkommelige. Langs Boulevarderne var rejst Telte som ved Efteraarsmarkeder i Provinsbyer, og allehaande markskrigerske Ting foregik. Folk fik deres Skæbne spaaet, hvide Mus dansede, blinde Koner sang, Honningskager og Sukkerstænger og varme Vafler og Voksfigurer og Napoleon i Merskum og Øjebliksfotografier og Silhuetter og Strudsfjer solgtes fra disse Telte. Demimondens Parfymer duftede om Kap med Beaumondens.

Udenfor "Madeleine" stod Folk i Række som foran et Billetkontor – Kirken var lukket, stænget. Alt udsolgt, Kirken fyldt til sidste Plads. Saa gik det i susende Fart mod *St. Sulpice*, og dér slap vi ind.

Midnatsmessen med dens Englekor var lige begyndt. Røgelsesduften bølgede lindt og lunt gennem det raakolde Rum, hvor Menigheden nyste og hostede om Kap.

Foran os stod – lyslevende – i Hat og Kavaj og med Halstørklæde kære forlængst afdøde Forlagsboghandler *Salmonsen*. Vi saá paa hinanden. Han lod, som om han ikke genkendte mig, maaske syntes han ikke om at blive overrasket i en katolsk Kirke. Ogsaa han nøs. Paa denne hans Nysen skulde jeg have genkendt ham i hundrede Skridts Afstand. Men da jeg forstod, han vilde være inkognito, lod jeg være at nappe ham i *Æ*rmet.

Bagefter hastede Mængden til deres forud bestilte Borde i Restauranterne, der uden Undtagelse holdt aaben "hele Natten". Hele Boulevard *Michel* genlød af Valse- og Tangomelodier. Paa det brede Fortov sad i Hundekulden ved smaa Borde dumme Folk og drak kolde Drikke, medens her og der en lille rusten Jernovn oste sin Smule Varme op mod Himlen – dens fattige Offer til den hellige Jul.

Men næste Morgen lignede Paris alligevel alle andre Julemorgenbyer. Kvinderne promenerede deres Gaver i Form af Smykker og nye Klæder, og Mændene fik Lov at gaa ved Siden.

I den nydelige *d'Arménonville* Restaurant i Bois de Boulogne, hvor et Vidunderorkester bringer Folk til at glemme Prisernes Uhyrlighed, spiste vi Frokost og saá paa Mennesker, og jeg blev var, at ligesom i sin Tid Konstantinopel udmærkede sig ved sit Utal af herreløse Køtere, udmærker vore Dages Paris sig ved dets fornemme Skødehunde. Hver skøn og velklædt Dame førte, kørte eller bar et saadant Kræ, stundom et Tvillingepar, og naar hendes mandlige Tilbeder saá mest henrevet paa hende, stak hun ham allernaadigst Kræet op i Ansigtet.

Og Mændende lod det ske uden at blinke.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 22.3.1914

Marguerite Audoux

Det kan vel være tre Aar siden, jeg første Gang hørte hendes Navn nævne. Jeg var i *Dortmund*, hin snavsede, hyggelige By, der ligger omgivet af Kulminer paa alle Sider. Folkene var saa tunge i deres Væsen, saa inderlig uskønne. Deres Sprog lød plumpt, men over dem alle var den samme Hjertets Velvilje og Redelighed, som man ellers kun finder hos Folk, der lever fjernt fra store Byer.

I Byens Midte, i en snæver Gyde med et gammeldags Navn, laa en vedbendovergroet Villa bygget i tysk Borgstil. En vældig Mur skilte Haven fra Gyden. Derinde boede en klog og venlig gammel Herre og hans syge Hustru. Kun sjælden kom hun udenfor Hus og Have, men alt, hvad Penge og Omhu formaar, var gjort for at lindre hende det mangeaarige Sygdomskors.

Hendes gamle smukke Mand kom hen til mig paa Hotellet og bragte mig Roser og beklagede, at hans Hustru paa Grund af Sygdom ikke kunde se mig i deres Hjem. Jeg smilede – jeg vidste bedre. Hun var bange for den fremmede Dame, der rejste rundt og holdt Foredrag om noget vistnok forargeligt noget. Hun vilde slet ikke se mig – jeg kunde bringe Fortræd ind i hendes rolige Tilværelse. Men ... om Eftermiddagen kom han igen, og nu havde han sandfærdig Indbydelse fra Hustruen, om jeg vilde med paa en Køretur. Hun saá mig, og Angstfølelsen svandt. Næste Dag var jeg optaget som Medlem af Familien.

Næste Eftermiddag kørte vi saa, sammen med Husets nærmeste Venner, ud til det grønne Bjerg, der baade kan prale af en Borgruin og et Krigsmonument, og hvor de Dormundere aabenbart tilbragte deres Søndage med Øl og Skinkesimler og Prospektkort til Nær og Fjern. Husets nærmeste Venner var et yngre Ægtepar, lige saa fanatisk moderne af Tænkemaade, som mine Værtsfolk var indgroet konservative. Skønt de to Mænd i over ti Aar dagligt saas og drøftede alt, var de aldrig naaet til at kunne skilles en eneste Gang, uden begge at bruse op som to Hanekyllinger – over Politik! Vennen var Fabriksherre og Socialist. Naar han blev ilter, lød det, som om han skældte ud paa sig selv, fordi Skæbnen havde gjort ham til Arbejdsgiver og ikke Arbejdssøger.

De to Mænd kom i Haarene over en Bagatel, og for at hidføre en Forsoning blev jeg med Husets Ven sendt hen for at beundre Ruin og Krigsmonument. Men nu gik det ud over mig, som om jeg havde plantet Monumentet dér for mine Sparepenge. Han talte sig rød og hed. Pludselig stillede han sig foran mig og sagde truende: "Véd De, hvilke to Bøger jeg anser for de to eneste læseværdige, der er fremkommet i de sidste ti Aar? *Lily Braun*'s "Memoiren einer Socialistin", og *Marguerite Audoux*'s "Marie Claire"!"

Nu, jeg havde lige mødt Lily Braun, hin pragtfulde, modne Kvinde, der med sjælden Uforfærdethed vedkendte sig sit Livs Fejltagelser og Forvildelser, og hun havde sendt mig sin Bog. Uvilkaarlig tænkte jeg mig Marguerite Audoux i hendes Lignelse. Og siden, saa ofte jeg hørte dette Navn nævne, saá jeg for mig den glødende Socialist-Fabrikant og Krigsmonumentet. Bogen "Marie Claire" laa for Resten fremme i alle Boglader, og jeg kom over Snese af Anmeldelser af den.

Saa traf jeg Vinteren derpaa en fransk literaturhistorisk Professor, intim Ven af alle unge franske Digteres Afgud: *Charles Louis Philippe*, og han tvang mig saa at sige til at læse "Marie Claire".

Hvor jeg husker Indtrykket, Bogen gjorde paa mig – Handlingen glemte jeg igen, men Indtrykket blev tilbage. En saadan Renhed, Klarhed, Godhed! De smaa korte Sætninger var af en H.C. Andersensk Naivetet. Ting, der i sig selv var uanselige som Klokkeblomsterne ved Grøftekanten, blev fremsat paa en Maade, saa de aldeles fortryllede Sind og Sans. Alt virkede nyt og ejendommeligt. Jeg besluttede, hvis Lejlighed gaves, at lære Marguerite Audoux at kende.

Vi havde fælles Venner, og jeg skrev til hende et paa mit uhjælpelig slette Fransk affattet Brev og bad om at maatte besøge hende. Nogle Dage efter modtog jeg et Kort, at hun gerne vilde se mig hos sig den følgende Dag. Skriften sagde intet. Ordene sagde intet. De var saa konventionelle, som min Henvendelse var formløs.

Gaden, hvor hun boede, laa nær Montparnasse. Jeg var ikke forberedt paa noget Palæ. Portneren forklarede, at Madame Audoux boede paa sjette Sal. Sjette Sal var Loftet. Til begge Sider af Trappeafsatsen strakte sig en Dobbeltrække af Kvistkamre, der tabte sig ind i Loftsmørket. En Mand i Skjorteærmer kom ud fra et Værelse: – Madame Audoux! Helt henne i Hjørnet, og saa Døren ligefor!

Jeg bankede paa. En lille Skikkelse, brungraa som selve Tusmørket, aabnede. Hendes Smil sagde mig uden Ord, hvem jeg stod overfor. Dette Smil havde lyst fra hver af Bogens Blade. Dette kærlige, medlidende, vemodige Smil.

En lille trebenet Kakkelovn fyldte Rummet med Varme, og det gjordes nødig. Dagen var kold. Inden vi endnu havde vekslet ti Ord, trak hun mig hen til Vinduet, der paa sin Fransk gik helt ned til Gulvet. Hun aabnede ud til den lille Jernbalustrade og viste mig sin Udsigt – sit Paris. Ud over de Tusinder af røde og sorte Tage saá jeg Solen gaa ned. Himlen bredte sig uendelig, gylden og skyet.

Vi stod begge fortabte i Synet. Saa trak hun atter Vinduet til og bød mig til Sæde. Selv krøb hun sammen i sin Stol i lunt Velvære, som en spindende Kat.

Nej, hvor hun fyldte mig med Undren! Stille, lille, skyggeagtig og uansélig, saa usigelig beskeden og dog med Værdighed som nogen Dronning. Det var ikke almindelig Nysgerrighed, der fik mig til at skotte rundt i Stuen og ind i det lille Køkken, hvortil Døren stod aaben. De faa og fattige Møbler stod paa deres Plads, som var de vokset op omkring hende, som var de Dele af hendes Væsen, af hendes Tilværelse. Jeg fornam, hvorledes hun med Kær- [*en linie mangler*] Ejendele, der sikkert rummede Minder fra hendes hele Liv. Jeg forstod, at de hjalp til, naar hun satte sig hen og samlede Stoffet og klarede Stilen.

Vi talte om "Marie Claire", og jeg bad, nej, jeg krævede Fortsættelsen. Hun rystede smilende paa Hovedet: "Jeg var ti Aar om at skrive "Marie Claire"!" Jeg véd det, og jeg véd, hun brød Bogen af, hvor Heltinden kommer til Paris – fordi hun ikke endnu kunde udholde at skildre det, der fulgte efter.

"Men jeg skriver paa en anden Bog. Det skrider godt, og hvis alt gaar vel, bliver den færdig, inden Aaret er omme!"

Jeg spørger, hvad den skal handle om. "Om den unge Arbejderske i Paris!" Om en enkelt eller om dem alle? "Om dem alle!" Og hun fortæller, hvorledes hun sidder og skriver midt i Solen, der om Dagen fylder hendes smaa Stuer næsten til Overmaal, skriver om og om igen: "Jeg kender det kun alt for godt! Jeg har jo selv været Arbejderske i saa mange Aar. Jeg har prøvet det altsammen. Og alligevel er det saa vanskeligt at gøre Andre forstaaeligt, hvad man selv véd!"

Jeg er mismodig ved Tanken om, at hun lader "Marie Claire" i Stikken, og hun mærker det. Med en ganske lille kærtegnende Bevægelse stryger hun min Haand og siger: "Men saa, bagefter, kommer Turen til "Marie Claire"!" Og jeg mærker, at ogsaa hun som et Barn glæder sig dertil. Vi taler om Vennerne *André Gide*, *Jourdain*, *Valérie* [læs: *Valery*] *Larbaud* og *Léon Werth* – de danner jo et lille ubrydeligt Samfund indenfor Samfundet. Men først og sidst om *Charles Louis Philippe*. Der kommer en dybere, fuldere Klang i hendes Stemme, da hun langsomt siger: "Han havde alle de Laster og alle de Dyder, et Menneske kan have, og Enhver, der mødte ham, maatte elske ham, den Ene for hans Dyder, den anden for hans Laster!"

Solen er gaaet ned. Der er saa stille, saa stille. Ikke en Lyd trænger op fra den travle By. Der udstrømmer en forunderlig, næsten søvndyssende Fred fra den stille Kvinde, som med ensartet, sagte Tonefald fortæller om sit og Vennernes Liv. Hvor mangen Gang er de ikke

efter en af Livets Storme tyet til hendes høje Kvist for dér at søge og finde denne Fred? Men jeg siger til mig selv: – Hvor er det muligt, at et Menneske med saadanne Evner og med en saadan Indflydelse paa Andre har kunnet vente taalmodigt og ladet Aarene gaa og Ungdommen svinde uden at fortvivle over Skæbnen!

Marguerite Audoux vogtede Faar til sit syttende Aar. Hun kunde den Gang hverken læse eller skrive. Hun kommer saa til Paris og arbejder sig halvblind som Syerske. Næppe altid lykkedes det hende at holde Sulten fra Døren. Hun møder sin Tids højtbegavede Mænd, de drages af hendes Klogskab og Godhed, hun bliver deres Ven, deres Fortrolige. De véd Alle, hvad der slumrer i hende, de fortæller hende det. Hun ryster smilende paa Hovedet, det er *deres Æ*re, *deres* Berømmelse, hun tænker paa, det er den alene, hun er utaalmodig for. Hun selv haster ikke, hun véd, hendes Tid kommer en Gang.

Og med en grænseløs Taalmodighed, hvis Udholdenhed er mere Beundring værd end Maupassants ti Vente- og Prøveaar, former hun i sit Hjerte og i sine Tanker hin Bog, der ved sin Fremkomst med ét Slag gør hende berømt.

Og saa, da dette er sket – dette som vilde beruse og omforme den mest staalsatte Natur – bliver hun den samme. Hun forandrer ikke sine Vaner, ikke sin Bolig, ikke sin Klædedragt. For hende er der ingen Forandring sket. Hun kendte sit eget Værd, og hun kender sit eget Værd.

Hvilken Livsfilosofi, der ligger bag! Hvilken Verdensklogskab! Hvilket Kendskab til Menneskene!

Paris 1914

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 5.4.1914

Fantasi og Forbrydelse

En stor Del af de afskyeligste Forbrydelser begaaes hverken for Hævns eller for Vindings Skyld, ikke heller, fordi Gerningsmændene er "Dyr i Menneskeskikkelse", men fordi Tankesmitten en skønne Dag tager Magten fra dem, saa Dagliglivets smaa Glæder og Sorger ikke mere synes tilstrækkeligt værdifulde at sætte Tilværelsen ind paa. Al Forbrydelse har sit Sportselement. Sin Pirring. Sin Spændingscharme. Akkurat som Hestevæddeløb, Baccarat, dumdristige Bjergbestigninger. Var der ingen Fare, var der heller ingen Spænding, og Spændingen, Sensationen er blevet et nødvendigt Led i det moderne Menneskes Tilværelse.

Jeg kender en fremragende Læge, en Mand, der fører et til Fuldkommenhed regelmæssigt Liv. Han læser hver Dag til Frokost de mest bloddryppende Romaner, der er at skaffe, og han siger, dette er ham lige saa nødvendigt som Mad, Drikke og Søvn. Han er Kirurg og maa Dagen igennem med koldt Hoved og sikker Haand varetage sit ansvarsfulde Hverv. Han er saaledes vant til at se Blod. Livsskæbner fuldbyrdes for hans Øje, det gælder ofte Død og Liv. Alligevel maa han, som Skoledrengen, der læser om Rødhudernes Skalpering for at finde Modvægt til Grammatikens og Latinens Kedsommelighed og Skolens hele regelmæssige Lovformelighed, have "Knaldromanen" at styrke sig paa.

I Amerika er det Nic Carter, som læses af Drenge, de Voksne holder sig til Læsning af virkelige Forbrydelser i Bladene, og naar der er Agurketid paa Forbrydelser, tages til Takke med Magazinernes imaginære samt "movies", d.v.s. levende Billeder.

Om end Alverdens kloge Mænd, saavel de praktiske Dommere, der bestemmer hvor mange Aars Tugthus for dette eller hint, som de videnskabelige Forskere af Sjælelivets Skyggesider, kom til det Resultat, at Læsning og levende Billeder befordrede Forbrydelsernes og Forbrydernes Tal, vilde det sikkert ikke føre til noget som helst Resultat. Den haarde Eksistenskamp, det daglige Livs Trædemøllefærd gør, at Menneskene kræver som Modvægt, hvad "Knaldromanens" Spænding og kun den kan give.

Hver Morgen fra Syv til Ni begiver Mænd og Kvinder i New York sig, i Tal, der maa regnes i Hundredtusinder, til deres Arbejde. Hverken Sporvogne, overjordiske eller underjordiske Baner kan paa anstændig Maade befordre disse Brøderhververe.

Trods det, at den store Halvpart af dem tvinges til at staa ret op og ned, støttende sig til Naboens Ryg eller Side, vil man se, at Enhver, der blot kan faa pint et halvt udfoldet Blad op for Øjnene, læser og – glemmer alt andet!

Der læses ikke om, hvad der foregaar ude i den store Verden, eller det tages kun med i Mangel af bedre, der læses om den sidste Skandale i amerikansk Politik, om det sidste Mord, om den sidste Opstand i et af Fængslerne.

Bladenes Magt over Sindene er formidabel. Disse Mennesker, der er Slaver paa Arbejdsmarkedet, giver sig ikke Tid eller har ikke Kraft til selv at danne sig en Mening om Tingene. Det er Sensationen, man vil, ikke Retfærdigheden. Det er Fantasien, der vil fødes, ikke Forstanden og ikke Hjertet.

For kort siden kom ind paa en landlig Restaurant to unge Mennesker, spiste og gik. Et Øjeblik efter fandtes de liggende i konvulsiviske Trækninger; de havde taget den for Tiden i Amerika saa moderne Gift, der paa Engelsk hedder *bichloride of mercury*. De førtes paa Hospitalet og blev udpumpet, man ventede, at begge skulde dø. De var anbragte hver paa sin Afdeling, men da de hvinede og skreg og bad om at maatte dø sammen, blev de lagt i samme Værelse.

Han fortalte, at han var Søn af en Millionær, der havde slaaet Haanden af ham, fordi han – en Jøde – havde ægtet en kristen Pige. Hans Penge var slupne op, han havde forgæves søgt Arbejde, men da han ikke var vant til at arbejde – han var endnu ikke færdig med College – kunde han intet faa, og de besluttede da at søge Døden sammen.

Han vilde ikke opgive Faderens Navn. Den unge Kvinde – hun var sytten og han nitten – attesterede alt, hvad han sagde.

Saa blev det opdaget, at han saa langt fra at være "Millionærsøn", var Søn af en fattig Skomager, at han selv var i Naadlerlære, tjente otte Dollars om Ugen, hvilke han indtil for en Maaned siden sønnekærligt havde bragt til Hjemmet.

Da han hørte, man havde opdaget ham, blev han saa rasende, at Spændetrøje blev nødvendig. Da hans Fader kom for at se til ham, nægtede han at tage imod ham.

Saavel hans Familie som hans Mester erklærede ham for et yderst elskværdigt, kærligt, beskedent og flittigt Menneske, der tilsyneladende aldrig havde haft nogen Slags Griller i Hovedet.

Han havde set den unge Pige, og de var øjeblikkelig kommet til at holde af hinanden. Deres Kærlighed voksede og bar dem op over Skyerne. Hun var fattig som han, men det faldt ham ind – skønt han vidste, at hun elskede ham – at fortælle, at han gik paa College, at han var af rig og fornem Slægt, og senere, at Faderen aldrig vilde give sit Minde til Forbindelsen, men at han resolut brød for at kunne følge Hjertets Tilbøjelighed!

De giftede sig i al Hemmelighed – det er for Resten besynderligt, saa let Børn i Amerika skaffer sig Adgang til Ægteskabsbevilling – og Selvmordsforsøget fulgte.

Hustruen vilde ikke tro Sandheden, da den blev hende fortalt.

Hvad var nu det Hele andet end et Barns uudtalte Drømme om Storhed og Magt? Drømme, der muligvis længe har dæmret dybt inde i Sjælen, men som først fik Overtaget, da Kærligheden bragte ham til at ønske, han kunde tage Solen ned fra Himlen og give den til den Elskede i Morgengave!

De kommer sig begge. Man spørger uvilkaarligt: Hvad har Skæbnen i Beredskab for disse to Børn?

Politiet i New York efterlyser for Tiden en "Storbedrager", der med sin nygifte Frue lejede sig ind paa et af de fineste Hoteller, tog en Suite Værelser, holdt Avtomobil, holdt – hvor det lyder – Hundeklipper à 5 Dollars pr. Dag, betalte prompte, og forsvandt efter to Maaneders Forløb.

Hver Morgen paa Klokkeslet holdt Avtomobilet for Døren. Den unge Grandseigneur steg ind og kørtes til et vist Gadehjørne i Brooklyn, hvor han steg ud. Paa et givet Klokkeslet var Maskinen der igen og kørte ham tilbage til Hotellet – hvor han paa Grund af sine flotte Drikkepenge var umaadelig afholdt.

Først en Ugestid efter hans Forsvinden fandt man ud, at han var identisk med en ung Kasserer i en stor Forretning i Brooklyn. Han havde bedraget Firmaet for en svimlende Sum Penge – men den hele Tid forøvrigt passet sit Arbejde og saaledes "hæderligt" fortjent sine 16 Dollars om Ugen!

Maaske er han over alle Bjerge, maaske vil han inden ret længe sidde i Sing Sing. Men hvorledes det end gaar, han har haft sin Konge for en Dag-Tilværelse. Og han har sikkert nydt indtil Salighed Fornemmelsen af Dobbelttilværelsen, naar ved Aftentide Avtomobilet førte ham hjem til den smukke Hustru og den højfornemme Suite paa Hotellet, hvor Alle bukkede for ham og behandlede ham som en Inkognito-Prins af Blodet.

I lang Tid fandtes ikke andet Tema i By og Land end den unge Præst, der myrdede og sønderlemmede Kvinden, han selv havde ægteviet til sig som Hustru "for Gud og Mennesker". For en Gangs Skyld havde New Yorks Politi virkelig udmærket sig. Man fandt Dele af Liget – ikke Hovedet – i Floden, og den eneste Nøgle til Forbrydelsen var et Pudevaar med broderet Mønster. Politiet greb dette Spor, fandt ud, at kun et Dusin saadanne var blevne forarbejdet og købt af en lille Forretning. Man havde solgt to. Det ene til en Sagesløs. Det andet? Bøgerne blev set efter. Den og den Dato var solgt en Seng med Tilbehør til et opgivet Husnumer. Kort at fortælle, Politiet fandt Morderen, og uden Hjælp fra hans Side hans Medskyldige.

Det viste sig, at den unge Præst levede under flere falske Navne, var Falskmøntner, udstedte falske Dødsattester og i det hele taget førte den mest eventyrlige Dobbelttilværelse. Maaske er han gal, maaske en snedig Forbryder – med en glødende og sygt arbejdende Fantasi.

Til sit tyvende Aar et eksemplarisk Menneske, saa efter en Sygdom pludselig forvandlet. Dette er, hvad man véd. Og Bladene har været fyldte til Randen, ikke med Gerningen, han har begaaet, men med Formodninger om de Rædselsgerninger, han "kunde have" begaaet. Og det er ikke for meget sagt, at samtlige New Yorks Millioner fra Dag til Dag, ja fra Time til Time – haaber paa mere! Sligt er Føde for den hungrende Fantasi, der vansmægter i Kontorstøv og Fabrikslarm.

Som Bevis paa, hvorledes denne sensationshungrende Fantasi kan misbruges, tjener følgende, der foregik i Byen New York i Aaret 1912: Tre italienske Mordere, to ugifte og en gift, blev paa samme Dag elektrisk henrettede i Sing Sing. En "Undertaker" (Manden, der paatager sig at balsamere Lig og arrangere Begravelsen) gik til de tre Mænds Paarørende og tilbød gratis fin Begravelse, hvis han maatte ordne alt paa egen Haand. Saa gik han til Sing Sing og fik de tre Lig udleveret. I Chrystelstreet, der ligger midt i Italienerkvarteret, havde han sit "Udstillingslokale" – et Slags Kapel, hvor Fattigfolk, der ikke har Plads at have Ligparaden i Hjemmet, kan lade alt foregaa.

Der blev nu hele Lokalet fint draperet, tre Katafalke anbragt, beklædt med sort Fløjl og Sølvfrynser, og paa dem, pudret og sminket og med Lys i Sølvstager paa Siderne, de tre Lig. Kun det sorte Mærke af den elektriske Strøm var synligt i Panden – det kunde ikke sminkes ud.

For Fodenden af hver Baare var stillet en Sølvbakke, hvorpaa Besøgende kunde lægge deres "Skærv til Begravelsen". Undertakeren stod selv i Døren og bad Folk træde nærmere: "Adgangen var fri". Folk defilerede i Skarer som til en Konges Ligparade, Manden havde stort Besvær med at faa dem til at gaa hurtigt nok, saa Alle kunde komme til.

Der kom en styrtende Bunke Penge ind, saa Begravelsen blev fyrstelig. Undertakeren anvendte generøst hele Summen i rette Øjemed. Han erklærede, at han vilde ikke tjene paa Affæren, for ham "var det hele kun Reklame"! Saa de kom i Graven med fuld Musik.

Det er at antage, da Kvarteret er berygtet, at mange af de Italienere, der lagde Penge paa Sølvbakken, selv faar samme Død – om end næppe saa fin Begravelse. Men til Dommens Dag vil det være et aabent Spørgsmaal: Skyldtes Trængslen Respekt for Loven, der havde sket Fyldest, *eller* var det – – Mangel paa Respekt for Loven, der fik dem til at defilere forbi de tre sminkede Lig!

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 18.5.1914

Moderne Eventyrlyster

Paris, 14. Maj.

Jeg kendte en Gang en lille Pige, der ikke var, som Folk er flest. I mange Maader var hun forud for sin Alder, og i andre bagud. Hun kunde hitte paa de usandsynligste Ting. De morede hende over al Beskrivelse, fordi de var usandsynlige. De satte hendes Sind i Bevægelse, netop fordi de var saa usandsynlige. Og hun besluttede, naar hun blev stor og selvstændig og fri for alle Formynderes: "Du skal!" og "Du skal ikke!" at gaa ud og begaa alle de usandsynlige Ting, hun hittede paa. Man lo ad hendes Naivetet, man rørtes over hendes Troskyld. Hun var jo "kun" et Barn, og man mente vel, der blev Tid nok til at faa hele Ejendommeligheden pillet ud af hende, saa hun blev "som alle andre".

Men hun var ikke som de andre. Hun havde saaledes sat sig i Hovedet, at Arv var en Uretfærdighed og en Meningsløshed, og at hvert Menneske selv skulde arbejde sig sine Penge til – og en skønne Dag opsatte hun et Dokument, hvori hun frasagde sig al Arv fra Fader og Moder. Heldigvis var hun ikke myndig, saa Dokumentet havde ingen Lovgyldighed, Arven var reddet.

En anden Gang fandt hun paa, at saa længe der var Mennesker til, der ikke havde det daglige Brød, saa længe der var smaa Børn, som frøs, fordi de ikke havde Kul at putte i Kakkelovnen, sømmede det sig ikke for hende at faa den ene Kjole efter den anden. Hun bestemte, at hun herefter vilde bruge sine Kjoler, til de i Ordets virkelige Forstand var slidt op. Og i syv Aar gik hun med den samme Kjole. Den var af et sort, blankt Stof. Blankere blev det med Aarene. Til sidst gik der Hul midt paa Maven, og saa fik hun da en ny Kjole.

– Tossede Unge! sagde man. – Hun skal vist lade, som om hun er original! Og saa har hun jo ikke en Gang Talent! (For naar Folk bare har Talent, gaar det godt an, at de er originale).

Atter en Gang fandt hun paa at rende rundt i Gaardene og synge og rasle med en Blikbøsse for at skaffe Penge til syge og fattige Børn.

– At Forældrene tillader det! sagde man.

Og senere igen, da hun var gift og havde sat Bo, fyldte hun sit lille rene Hjem med skidne Polakker og russiske Jøder – bare fordi de ikke havde noget andet Sted at være.

– Hun skulde gøres umyndig! sagde man.

Man havde ikke faaet Held med at faa hende lavet om. Hun blev ikke som de andre. Maaske fordi hun ikke vilde, maaske fordi hun ikke kunde. Maaske af begge Grunde.

Folk snakkede om hende. Naar Folk snakker om En, snakker de altid ondt. Det er en af Livets Sandheder. Saa klogt et Menneske er endnu ikke født, der paa en morsom og underholdende Maade kan snakke godt om En.

Hun lod Folk snakke. Ikke fordi det morede hende. Hun frøs i Ryggen og stundom i Hjertet, naar hun mærkede det. Men fordi hun ikke kunde hindre det.

Hendes Sind og hendes Væsen var saaledes indrettet, at alt, hvad der fyldte hende, det maatte hun tale om.

Naar hun havde talt sig rød og varm for en Sag og troede, at nu forstod man da, hvad hun mente, vendte man hende Ryggen og lo.

Hun havde saa mange Planer, der ikke blev udførte. De var vel uudførlige. Men det var i Grunden ikke hendes Skyld, at Fantasien kun hører hjemme i Eventyrerne og i de ganske smaa Børns Smil. Hver Gang hun med bedrøvet Hjerte maatte opgive en Plan, dukkede en ny frem. Hun vilde saa gerne se den store Verden. Hun dannede sig forrykte men dejlige Forestillinger om alt udenfor det lille Hjemland. Men hun havde ingen Penge at rejse for, og selv om hun ikke fik Lov at forære sin Arv bort til dem, der sultede og frøs, bruge den til Fornøjelser, det vilde hun ikke.

Hver Gang Trækfuglene drog mod Syd, længtes hun bort. Hun saá Eventyret i de farende Skyer, hun hørte derom i de susende Vinde. Hun var saa saligt overbevist om, at hendes Eventyr stod udenfor Landet og ventede paa hende og kaldte: – Kom, kom! Hvorfor kommer du dog ikke!

Hun havde en Guitar, og paa den spillede hun helt godt. Synge kunde hun ogsaa, om end baade Nattergal og Solsort sang bedre, for ikke at tale om de rigtige Sangerinder, der klædt i de herligste Maskeradedragter sang paa Operaen. Hun var en god Fodgænger. Hun var ikke bange i Mørke. Hun turde lade Regnen bløde sig igennem til Skindet. Hun var nøjsom, alle de Urter og Rødder, der groede i Jorden, var hendes Livretter, raa eller kogte.

En Dag undfangede hun en ny Plan. Hun vilde rejse og se Verden. Men ikke med Jernbane, det var for dyrt. Nej, hun vilde tage sin Guitar i Baand, tage en lille Randsel paa Ryggen og saa vandre af paa sin Fod, fra Hus til Hus, fra Land til Land, syngende sig frem. Helt ned til Italien, til Venedig, Byen med Vandgader, og til Rom, Byen med Pave og Loppetorv.

Alle berømte Mænd og Kvinder vilde hun faa at se. Naar hun sang udenfor deres Vinduer, vilde de lytte og kalde hende ind og bede hende være deres Gæst. Foran Slottene vilde hun ogsaa synge.

Men andre Eventyr ventede hende. Hun vilde "fare vild i dunkle Skove" – sove under store Træer, vaagne op og ikke vide, hvad der var Syd, og hvad der var Nord, før Solen pegede for hende. Hun vilde, dybt inde i Skovene og ude paa Landevejene, møde andre farende Folk, de vilde slutte sig til hende og fortælle hende deres Livs forunderlige Hændelser.

Og maaske – maaske vilde hun møde det ... den ... som hun end ikke i sine Drømme gav Navn ...

Hun havde sin Plan rede. Dén strandede paa ét: Forfærdelsen. Da hun gik til sine Nærmeste og fortalte dem sin Hensigt, saá de alle paa hende, som om hun havde myrdet sit Barn eller solgt sin Sjæl.

Og alle sagde til hende: – Du er jo gal! Eller: Gør du det, er du fortabt!

– – –

Ved et Tilfælde erfo'r jeg om denne Plan. Og straks korsede jeg mig – som alle de andre. Ja, jeg var lige ved, i den sene Aftentime, at skrive og afsende et advarende Ekspresbrev. Hele min Smule Erfaring om Menneskenes Lumpenhed og Livets Farer vilde jeg prente ned i velovervejede Sætninger. Jeg vilde tale om, hvad Folk vilde sige. At hun forspildte sit Rygte. At hun burde tænke paa sin lille Pige, hvis Fader var gaaet bort, fordi han ikke kunde bruge en Kone, der ikke var som alle andre.

Jeg havde Papiret foran mig og dyppede Pennen, da noget dybt inde i mig pludselig hviskede, halvt med Smil og halvt med Taare: – Hvorfor ikke? Hvorfor i Grunden ikke?

– – –

Jeg glemte at skrive for at lytte til disse spørgende Ord. Gud i Himlen, hvor havde jeg haft mine Tanker! Var det ikke netop det livsalige, det vederkvægende, at der nu og da fandtes et Menneske, der ikke var og ikke kunde blive som de andre? Der havde Mod til ikke blot at tænke og ønske, men til at begaa sine Dumheder?

Og selv Dumheden, den ryggesløse, fantastiske Dumhed, var den da saa grum?

Havde ikke hin unge Kvinde en hel Hærskare af vaagende, paapasselige Engle i sin lyse Tro paa Eventyret? Behøvede hun andet? Var det ikke hendes Ret at gaa Fødderne til Blods, at tigge og sulte og synge sig frem, at fare vild i Skovene, falde i Søvn under Træerne og vaagne med hoven Hals og Hoste? Var det ikke netop det, hun havde faaet i Vuggegave – da det store bærende Talent blev hende nægtet – at Barnets Eventyrtro skulde forblive hendes Ejendom Livet igennem?

Og hvad ondt kunde der ske hende ude – som ikke kunde ske hjemme? Vi har alle frydet os over "Kæmpen, der vilde lære at gyse". Vi har alle saa inderlig gerne villet lære at gyse. Vi har som Børn sneget os langs Kirkegaardsmuren, naar det skumrede, vi har lyttet til Spøgelseshistorier, og – vi har alle syntes, at Livet blev mere tomt og trist, da vi blev saa store, at Kirkegaardsmuren kun gik os til Skuldrene, og vi ikke mere troede paa Gengangere. Vi har alle drømt om den store, vide, vide Verden. Vi har alle længtes ud efter Eventyret. Men naar man sagde til os: – Det gaar ikke an! Det er ikke passende! Saadant gør man ikke! har vi sukket og er stilfærdigt blevet – hos de andre.

Endelig en Gang er der et levende Væsen, der tør vove Indsatsen, der med ren Vilje og rene Tanker har Mod til at handle under eget Ansvar. Burde vi da ikke kaste Blomster til hende og raabe Velsignelse efter hende?

Skulde nu mine Ord føre til, at hun en Nat tog Guitaren fra Væggen, kyssede sin gamle Mor og sin lille Pige, medens de sov, og gik bort, vandrende mod Syd, saa, ja, saa er min Hensigt naaet. Men saa vilde jeg jo ogsaa gerne bidrage til, at alle og enhver, hvor hun kommer frem, tager vel imod hende. Og derfor vil jeg give bare et ganske lille Vink, saa man ikke tager fejl: – Naar hun smiler, skinner hendes Tænder med endnu stærkere Glans end hendes Øjne. Hendes Navn tør jeg ikke røbe.

– – –

Men sæt saa, det gik galt! Nu ja, det allergaleste gale er da vel Døden? Jeg kender intet værre. Og Døden kan kun komme én eneste Gang. Den kan – heldigvis – ikke som en Sølvmønt deles i mange Kobberdele, der hver kan bruges ved sin Lejlighed. Livet kan stykkes ud. Døden ikke. Og skulde hun altsaa betale Livets Eventyr med Døden, har hun dog opnaaet mere end de mange, der sidder stille og tæller Dødens Fodtrin Dage og Aar.

Saa gaa du kun, Veninde – Eventyret være med dig! Jeg angrer kun, at jeg ikke har en Guitar og ikke kan synge, for ellers gik jeg med.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 1.6.1914

Ærkebisp og Vidunderrabbi

p. t. Galicien

Fire Gange om Aaret, to Aar i Træk modtog jeg Brev fra samme Haand, hvis Underskrift jeg aldrig lærte at tyde. Der var Jernvilje bag dette og – Jernfingre!

"Socialdemokratisk Akademisk Forening" i Czernowitz bad mig gennem Manden med Jernviljen komme did og holde Foredrag. Til sidst, da jeg dog skulde til Krakau og Lemberg, lovede jeg at komme.

Ved Hjælp af en Jernbanebillet og et Landkort fandt jeg Vej gennem Galicien og Bukowina – næsten et Kanonskud fra den russiske Grænse. Det var en tyve Timers Rejse fra Wien. Man modtog mig i Flok og Følge paa Banegaarden. Lynsnart maatte jeg skifte Klæder og hen i Teatret, en af Byens Stoltheder, stort og rødt og hvidt og straalende af Guld. I første Parket sad tre og tyve vin- og rødbederøde Bluser med sorte Nederdele. Og jeg saá en ung Skuespiller, *Paul Morgan*, der i en idiotisk Farce gjorde samme Indtryk paa mig som *Kainz*, da jeg saá ham første Gang.

Sent fik jeg Lov at sove, og ved Gry vaktes jeg af et Orgie af Kirkeklokker. Fra Vinduerne saá jeg ud over en stor Markedsplads, der netop fejedes af en Slags Ladegaardslemmer. De fejede, som var Torvet et Stuegulv. Hvor Gulvet alt var fejet, havde Sælgerne slaaet sig ned med deres gode Kram. Som for at opretholde Begrebet Stue, stod ret op og ned et mægtigt grønmalet Klædeskab. Lidt derfra en Seng: Kommer at købe, kommer at købe! Og jeg mindedes den polske Fyrstinde, der med Taarer i Øjnene fortalte mig, at der var Egne i hendes Fødeland, hvor Indbyggerne aldrig havde set en Seng. Fremme paa Gulvet stod Tallerken ved Tallerken, Kop ved Kop, og midt i det Hele, som en Liggehøne, hvem Æggene er trillet fra, og som nu ruger videre paa det bare Ingenting, sad Madammen.

Man kom for at hente mig. Nej, først maatte jeg tage mod Pressen! Mig uafvidende havde de kære Mennesker i samtlige Byens Blade erklæret, at Klokketime fra ni til ti var den allereneste, hvor jeg gav Interview. Hvilket jeg altsaa gjorde. Naturligvis var der ikke den Ting fra Danmarks og Amerikas Stilling til Balkanspørgsmaalet indtil Kunsten i Bolivia, som Czernowitzpressen ikke af min uvidende Mund vilde erfare.

Man fortalte, at Ærkebiskoppen ventede mig. Saaledes erfor jeg hans Herligheds Eksistens. Han var endvidere græsk-orientalsk Ærkebisp. Oh, hvor ønskede jeg at være Barn igen, for at fortælle mine Skolekamerater om mit Næsten-Pavebekendtskab!

I Forhold til den røde trappegavlede Residens, hvori han boede, rakte vort kongelige Amalienborg højst til en Biskop. For Resten var Bygningen baade græsk og maurisk, og hvad véd jeg.

Ærkebispen tog imod i sin Privatbolig, hvilket skulde være en overvældende Udmærkelse. Jeg havde ventet noget røgelsesduftende, asketisk og med Fingersprog for Forstaaelighedens Skyld. Imod mig kom en gammel vidunderlig skøn Herre – en forherliget El Greco Type i sort Silketalar og med hvidt Silkeskæg. Han var blid som den yndigste Solnedgang. En dødsdømt Forbryder vilde have følt Fred i hans Nærhed.

Stuen duftede af Blomster, Solens Skær gennem sydlige og østlige høje Ruder flammede over mægtige udskaarne Møblers purpurviolette falmede Silkefløjl. Overalt laa ældgamle pergamentindbundne Pragtværker med Spænder af Sølv og Guld. Vi talte om Danmark, som han i sin Tid – den Gang som Universitetsprofessor – havde besøgt. Endnu mindedes han tyeligt Eremitagens Bøge og især de blomstrende Tjørne. Med den Stolthed, hvormed en Moder fremviser sine festklædte Børn, fulgte han Gæsten fra det høje Nord fra Sal til Sal: Alabastergulve, Porfyrsøjler, gyldne Kasettelofter, byzantinske Mosaikkupler og paa alle Vægge legemsstore Malerier af tidligere Ærkebiskopper og kejserlige Højheder. Tjeneren

lagde varsomt en vatteret Kaabe om den gamle Herres Skuldre, og han takkede med et Smil, som var det en uhyre Gave.

Residensen danner et Kristuskors. Vi stod ved Korsets Fod og saá gennem det Utal af Sale, vi nys havde passeret. Langt, langt borte tændtes pludselig Kærte ved Kærte, og vi saá ind i Bygningens Juvel: Ærkebiskoppens eget Kapel.

Alt skulde jeg se. I den store Spisesal – tro Kopi af en Sal i Alhambra – stod mellem Søjler, under Mosaikhvælvinger Bord ved Bord, ganske som i en rigtig Restaurant. Til allersidst førte han mig ind i sit Soveværelse. Ogsaa dér var Blomster fra Loft til Gulv, enkelte havde staaet paa samme Plet i mere end tyve Aar. Han viste mig et tilskoddet Vindue, smilede og aabnede det: Det førte ind til Kapellet. Selv i Tilfælde af Sygdom kunde han saaledes fra Sengen deltage i Gudstjenesten.

Vi kom til at tale om Krig og Fred. Den gamle Herre sagde med et næsten voltairiansk Smil: – Det nytter ikke at haabe paa Fred. Menneskene vil jo Krig. De er døve for det talte Ord. De vil se Blod. De vil slaas med Næverne. De kære, taabelige Meneskebørn.

Og jeg maatte se hans store, fredelige Park, hvor Plænerne blaanede af Violer og Anemoner. Der havde han mellem Graner og Fyrretræer ladet opføre Barakker, saa de syge Soldater kunde nyde deres Rekonvalescens i Fred og Skønhed. Senere hørte jeg, at Ærkebiskoppen hver Sommerens Dag aabnede denne sin Privatpark for Byens Borgere og selv tilbragte timevis med at plukke og uddele Blomster og Frugt til Børnene. Intet Under, at han var elsket og æret af Høj og Lav.

Næppe var jeg ude af Residensen, før man meddelte mig: – De er tilsagt hos "Wunderrabbien" i Sadagora Klokken tre! Min Fantasi var fattet paa alt. Jeg havde ikke trukket Øjenbrynene i Vejret, hvis man havde sagt: Hans Højhed, Hr. Røverkaptajnen venter Dem ude i Huzulerbjergene Klokken syv!

Over en græsgroet Borggaard kørte vi frem for det stille sovende Slot. En polsk Adelsslægt havde boet her i Aarhundreder, men i de sidste tyve Aar levede Ejeren i Wien og kom kun nu og da paa kort Besøg. Fra store vinløvsomrankede Jernbalkoner saá vi ud over en Vildpark – der i tyve Aar havde ligget hen uden Gartner og Forstmand. Frugttræerne blomstrede dog. Violerne var blegere end de lyseste Øjne. Ja, paa store Strækninger havde de helt mistet Farven og var blændende hvide. Duften stod stille i den stille Luft. Den hang fast i Klæderne. Da vi siden traadte ind i Slottet, fulgte den med.

Vi gik gennem Labyrinter af Sale, Kamre og Korridorer. De forgyldte Vægspejles Glas var fugtplettet og graaskimlet af Støv, Lysekronernes Krystalprismer havde mistet deres Spil. Sengenes grønne Silkepolstre var sprukne som Hinden paa stillestaaende Vande, naar et Vindpust skiller Andemaden. Bibliotekets Titusinder af Bind var musegnavet og stod tilfældigt paa Reolerne eller laa i Bjerge over Gulvene, hvis Parket var løsnet i alle Fuger, saa man stolprede overalt. En Bibliotekar havde anvendt et Aar paa at bringe Orden i Bøgerne. En kaad Spire paa det polske Adelstræ havde saa en Regnvejrsdag moret sig med at benytte Bøgerne til at bygge Barrikader af og siden beskyde dem med sin Ærtebøsse.

I Fuglesang og Duft af hvide Violer drak vi ungarsk Vin og spiste rumænske Æbler, og saa drog vi til Sadagora.

Her var ikke Duft af Violer. Hele Sadagora er en Ghetto, myldrende af halvnøgne, sortkrøllede Børn – der raabte "Svin" og "Satan" efter os – og gamle Kaftanjøder med Ritualkrølle og rindende Øjne. Snavset ligger meterhøjt og meget malerisk. Som vi nu nærmer os Wunderrabbiens Bolig, kommer vi ind i en formelig Trængsel af Kørende og Gaaende: Russere, Rumænere, Bulgarere – alle i nationale Bønderdragter.

Den aabne Plads foran Rabbiens Bolig eller rettere Samling af Boliger, naar vi gennem en Smøge, hvor Smaagrise og Børn roder om Kap. Pladsen er fyldt med fremmedartede Køretøjer, de fleste til op over Navet bedækket med Snavs og Pløre. Foran Tærsklen har den andagtsfuldt og taalmodigt ventende Skare taget Plads. De gestikulerer ivrigt, men taler

hviskende sagte. Skæggene flagrer. De ser ud, som kom de lige fra den trælse Ørkenvandring, og var Wunderrabbiens Hus det Land Kanaan, der flyder med Mælk og Honning.

Den urgamle, ægte Wunderrabbi er længst død, og døde er hans Sønner og deres Sønner igen. Men Evnen til at gøre Undere gaar efter Sagnet i Arv i Slægten, saa det gør intet. Egnens og fjerne Egnes Jøder ser op til den netop levende Wunderrabbi som til en almægtig og alvis Mand. Hans Kvinde fører Hof, hans Døtre bærer Guldsko. Naar de kommer til Staden, holder Vognen udenfor Butikerne, og Kræmmeren maa bære Varerne ud til Udvalg, de tør ikke vanhellige deres Fødder med at betræde offentlige Boder.

Folk rejser fra det ganske Galicien, fra Lillerusland, fra Ungarn og Balkanstaterne for at forebringe den vise Rabbi deres Ulykker og æske hans Raad.

Rabbiens Tjener, en orientalsk Fyrstetype med gennemtrængende fyrige Øjne fører os ind. Egentlig maa Rabbien ikke kaste sit Blik paa fremmede Kvinder – end ikke være i Stue med dem, men man har udvirket en Undtagelse. Kun maa jeg love ikke at række ham min Haand.

Og dér staar saa Wunderrabbien, en næppe trediveaarig, rødblond Mand med den skæreste, mælkehvide Hud og bange Øjne. Hans stejlt værdige Holdning staar i forunderlig Modsætning til hans hjælpeløse, rørende Forlegenhed. Det er, som om noget inde i ham skælvende trækker sig sammen og beder: Gør mig ikke Fortræd! Baade naar han taler, og naar han hører, virker han som en sky, fangen Fugl, der forgæves i det nøgne Bur søger en Kvist, den kan gemme sig bag.

En kvælende formel Samtale finder Sted mellem Herrerne. Jeg er blevet placeret alene i en Sofa i et Hjørne, medens de sidder med Rabbineren henne ved Bordet midt i Stuen. Vi skotter til hinanden. Endelig taber jeg Taalmodigheden, bryder ind og giver mig til at fortælle, hvorledes vi i Danmark vokser op med Kærlighed til Jødefolket, hvorledes hos os Jøderne ofte er de højstbegavede, de kundskabsrigeste, de mest fremskredne, de mest godgørende og Indehavere af de højeste Stillinger.

Medens jeg taler, foregaar der en Forvandling med ham. Han lytter som til en fjern, sød Sang, der kommer nærmere og nærmere. Herrerne er glemt, han lytter og spørger. Spørgsmaalene falder over hverandre. Alt, hvad jeg véd, maa jeg fortælle. Den fine Rødme kommer og gaar i hans Kinder. Da jeg standser, tager han sig sammen med et Ryk og fortsætter paa ny den formelle Samtale med Herrerne, hvor begge Parter søger at overgaa hinanden i Artigheder.

Paa Hjemvejen ytrede jeg min Forbavselse: Hvor var det muligt, at denne blufærdigt ængstelige, velbegavede Mand kunde nedlade sig til at drive Charlataneri med de uvidende Mennesker? Og man forklarede mig den sandsynlige Sammenhæng. Hvorledes det forholdt sig med den oprindelige undergørende Rabbi vidste vel ingen, men intet tydede i og for sig paa, at hverken han eller hans Efterkommere selv gav sig Ord for at kunne bevirke Undere. Snarest havde den første Vidunderrabbi blot været en usædvanlig klog og snarraadig Mand, der simpelthen blev set op til af de omværende Jøder, fordi han raadede dem bedre, end de selv formaaede. Det blev saa Skik at gaa til ham og spørge, hvem Sønnen eller Datteren skulde ægte, hvilken Fremtid der var at foretrække, hvor man skulde henvende sig for at faa Penge, eller hvor man skulde anbringe Penge fordelagtigt. Han raadede ud fra sin overlegne Dømmekraft, og Troen paa hans Ufejlbarlighed bredte sig rivende. Man tillagde ham Mirakelevner. Han blev en Kendsgerning. Og ligesom Troen paa ham voksede, øgedes ogsaa hans Menneskeklogskab og hans Personalkendskab. Han kendte indenfor sine forhutlede og forkuede Trosfæller Hundredvis af Familier og vidste om hver enkelt, hvilke Karaktertræk der gik igen. Derfor kunde han forudsige Ting, som de uvidende Folk selv ingen Anelse havde om.

Hans Magt til at hjælpe dem til Selvhjælp beroede saaledes nærmest paa den Avtoritet, deres Overtro forlenede ham med – og han lod Overtroen i Fred, af Menneskekærlighed, og maaske af Magtsyge.

De mørkt religiøse, lidet oplyste og evigt undertrykte Folk fandt selv en Trøst i at tro paa, at Mirakelevnen nedarvedes, og man lod dem beholde denne styrkende og kvægende Tro. Sønnen eller Sønnerne af Wunderrabbien blev vel ikke mere spurgt, om de havde Lyst at løfte Arven, de var forudset dertil, de blev opdraget dertil.

Hvem véd, hvad den unge, sky Rabbiner følte i sit Hjerte?

– – –

Atter rutschede vi gennem Stank og Hvidløg og ugarvede Skind og under Raabet: Satan! Satan! fra de halvnøgne Smaabørn, bort fra Sadagora over Pruthfloden og ind i det aftenstille Czernowitz. Paa Hotellet viste den unge Formand for "Socialvidenskabelig akademisk Forening" mig en Kunst, som jeg hidtil aldrig har set. Han stemte sine ti Fingerspidser fast mod en Bordplade, saaledes at Haanden var næsten lodret, og nu hævede han sig langsomt fra Jorden, til Legemet balancerede vandret ud i Luften kun hvilende paa Fingerspidserne. Han var tyve Aar og meget slank, juridisk Kandidat og Opfinder. Da jeg spurgte, hvorledes han havde tilegnet sig dette fabelagtige Herredømme over sit Legeme, svarede han: Det er blot en Viljesag. Naar man øver sig lidt nu og da, saa kommer det af sig selv!

– – –

Om Natten drømte jeg, at Ærkebispen og Wunderrabbien hver paa sin Bordende i det forladte Slot udøvede den svære Balancekunst, og at Paven stod derved og klappede i Hænderne. Men det var jo kun en Drøm.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 14.6.1914

Brudeparret

p. t. Semmering.

Vi kørte anden Klasse, Brudeparret og jeg. Hvorfra jeg véd, det var et Brudepar? Hun bar jo hverken Krans eller Slør, og de talte et Sprog, hvoraf jeg ikke forstod en Stavelse. Jeg gætter, de talte Ungarsk. Mit Instinkt gættede, det var et Brudepar. For Resten røbede de sig senere paa forskellig Maade.

De steg ind i Wien. Først to Dragere med Langfartsbagagen, der fyldte hele Kupéen oppe og nede paa nær de tre Pladser, min og deres. Af Beskedenhed tog jeg min Haandtaske paa Skødet som en anden Silkepuddel. De kom i sidste Øjeblik, og nu gik Toget. Hun var mosgrøn fra Top til Taa. Meget nobel. De sendte mig et samlet fjendtligt: gaa-din-væmmelige-Vej-Blik. Men ikke sandt, man er et Menneske. Det er ikke hver Dag, man hænder at sidde i Kupé med et Brudepar, desuden var Toget overfyldt. Desuden ... altsaa, jeg veg ikke en Tomme.

Hun saá paa ham, som vilde hun sige: Kunde du ikke have sparet mig for dette græsselige Individ! Han bad med Øjnene tusinde Gange om Forladelse.

Han var ogsaa i flunkende nyt fra Top til Taa, med skinnende Negle, skinnende Tænder og skinnende Haar. Med stor Omhu og kærlige Lader anbragte han Damen længst borte fra min Uforskammethed, der oven i Købet havde været fræk nok til at tage Vinduespladsen. Parret havde ogsaa Vinduer, men ud til Korridoren. De saá, saa at sige, Landskabet gennem dobbelte Ruder.

Nu aabnede han sin Pung for at lægge Garantisedlen ind, og derved skete Uheldet: et Møntstykke faldt ud. Vi saá det blinke, vi hørte det falde. Op sprang Bruden som stukket af en Tarantel, og vi søgte alle tre, enkeltvis og samlet. Saa længe Søgningen stod paa, var vi én Familie, hvis Medlemmer hjælper hinanden i godt og ondt og holder sammen mod hele den øvrige lumpne Verden. Vi fandt det ikke. Ægteparret drøftede paa deres malabariske Sprog, hvor det vel kunde have forstukket sig. Nu og da lugtede Bruden til sin Violbuket, som var den et Orakel, hun spurgte til Raads. Han søgte, søgte, søgte.

Han søgte saagar oppe i Nettet, og jeg dristede mig ikke til at sige, at ifølge den Tyngdelov, der foreløbig er i Kraft, falder en Mønt snarere ned end op. Han kunde jo være heldig, og saa var jeg bare blameret. Altsaa tav jeg – paa Ungarsk.

Pludselig faldt noget ham ind. Paa Wienertysk forklarede han mig – som om jeg var en Flodhest af Begreb – at han havde tabt en Mønt og tænkte, at den maaske var faldet – i Folderne paa min Kjole. Jeg rejste mig og rystede mine Klæder. Ikke Spor af Mønt. Med et forlegent: Tillader De? greb han min Haandtaske, undersøgte Laaseværket og Læderet, rystede paa Hovedet og gav den tilbage. Velopdragent aabnede jeg den og tilbød ham at rode. Men han afslog det med Veldædighed.

Parret begyndte at trøste sig og prøve at bære Tabet. Det syntes at lykkes. Ned fra Nettet hentede han Rejseremmen, gul og ny, fremtog en Plaid, mosgrøn og gul, nobel og ny, nok en Plaid, rød og grøn, nobel og ny, to broderede Hovedpuder af Størrelse som til en Babyseng, ogsaa nye, og to Luftpuder, en grøn, en rød, nye. De sidste blæste han op. Bag Brudens Ryg og Hoved anbragte han alle fire Puder, omkring hendes Person hyllede han det nobelt grøngule Tæppe. Om sine egne Ben svøbte han det andet.

Hun saá paa ham med forlibte, taknemmelige Øjne, trak de altfor stramme nye Handsker af og stirrede skiftevis paa den glatte Ring paa højre og Brillantringen paa venstre, lidt røde og meget polerede Haand.

Han trykkede, i Smug mente han, de smaa forlegne røde Hænder, tog sin Tegnebog frem og begyndte at tælle Penge. Ej, ej! Først fire drabelige Tusindkronesedler – han glattede dem stykkevis, lagde dem paa Sædet og satte sig paa dem, som frygtede han, de kunde blæse ud

gennem de lukkede Vinduer, derefter fulgte otte Hundredkronesedler, der undergik samme Behandling. Nu aabnede han Ruslæderpungen og talte sine Sølvpenge. En Flod af Sølv. Han stablede Femkronerne for sig, vejede dem i Haanden og satte dem paa Sædet, Toerne for sig, Enerne for sig. Til allersidst Skillemønten. Efter endt Daad sagde han noget til Bruden og betroede saa til mig paa Tysk: – Det var et 20-Hellerstykke!

Uvilkaarligt gav jeg mig atter til at søge. Han hjalp til. Bruden dirigerede.

Jeg forstod ham saa godt. De skulde til Italien, Pengene – maaske hele Medgiften eller mange Aars Sparsommelighed – skulde strække til 6 eller 9 Maaneder. Naturligvis maatte han omgaas varligt med Kapitalen og ikke strø 20-Hellerstykker, hvor han kom frem. Puder og Tæpper var tagne med for at undgaa Sovevognsudgifter. Visselig, i en af Haandkofferterne var Fødevarer helt til Rom – eller, hvem véd, til Neapel.

Frem af en Sidelomme halede han en rød Silkesnor, hvorpaa hver for sig i Række var knyttet syv blanke Koffertnøgler. Ned tog han én efter én af de fem Kupékofferter og Tasker, prøvede Nøgler og undersøgte Indhold. Min Diskretion tvang mig til at vende Hovedet bort for ikke at se, hvad ikke var mine Øjne tiltænkt.

Duften af Orange fik mig til at dreje Næsen. Brudgommen skrællede en Blodappelsin. Brudgommen aabnede en Æske kandiseret Frugt. Brudgommen trancherede med Frugtkniven en "Sachertærte". Jeg havde Lyst at sige: – Lille Børn, der er langt til Rom, vi er kun en halv Time fra Wien! Men jeg dyede mig og tav. Brudgommen madede Bruden. Hemmeligt kyssede hun hans Fingerspidser.

En Draabe Appelsinblod dryppede ned paa hendes hvide Jabot. Hun fo'r op, han undskyldte sig, han vilde tørre Pletten af med sit Silkelommetørklæde, men det gjorde blot ondt værre. Hun formeligt daskede hans Haand bort. Som en salig Loths Stenstøttehustru sad hun og stirrede ned paa det blodplettede Jabot. Forbryderen prøvede at lugte til hendes Violbuket, hun trak den fra ham. Han hentede tre smaa Bøger frem – Rejselekture til Rom – hun rystede iskoldt paa Hovedet. Han trommede fortvivlet paa Ruden, hun gjorde en irriteret Bevægelse, og han standsede brat, som et Ur, der er gaaet i Staa.

Stor Stilhed herskede. Vi kørte gennem dunkle Skove. Brudgommen lod, som om han tabte noget: han laa paa Knæ for hende. Hun smilede forsonet og gav ham Tegn, at han skulde børste Bukseknæene af. Han hentede en ny Taske, i grønt Beskyttelsesovertræk, fremtog et elegant Toiletteetui og børstede Knæene med en ubrugt Elfenbensbørste.

Vi havde vel kørt tre Kvarter eller saa, da han saá paa sit Ur og i samme Nu med feberagtig Hast gav sig til at pakke ind. Luften blev futtet ud af de to Puder, de andre to blev glattet ud, Rejsetæpperne rystet og glattet, det hele spændt ind i Remmen og lagt paa Plads. Bruden iførte sig Handsker og Slør. Begge rejste sig op og stemte Næserne mod Ruden. Toget peb, gik langsommere, standsede: – *Wiener Neustadt!*

Brudgommen saá forvildet ud:

– Er dette ikke ... Semmering?

– Oh, nej, svarede jeg, Semmering kommer først om en Time!

Og Toget peb videre.

Efter en længere Diskussion paa det mig uforstaaelige Sprog pakkede Parret atter ud og satte sig atter til Rette med Puder og Tæpper. Maaske ventede de Følge fra Semmering.

Vi kom til en Tunnel. Et lille bitte Lys var tændt i Loftet. Jeg vendte mig taktfuldt om mod Vinduet: O vé! det var blankt som et Spejl! Brudgommen bøjede sig over mod Bruden. Tunnel fulgte Tunnel. Jeg lukkede Øjnene. Jeg saá ikke. Jeg hørte ikke. Jeg gav mig selv Ug med Kryds og Slange for god Opførsel.

Kort før Semmering stor Indpakningsscene. Jeg begyndte at blive betænkelig. Mon de havde til Hensigt at gøre Ophold paa Semmering i Stedet for direkte at rejse til Rom? For bare saa Pengene slog til! Semmering i Højsæsonen, ikke sandt?

Ved Semmering steg vi ud alle tre. En sidste Gang undersøgte Parret Sædet, hvor jeg havde siddet, 20-Hellerstykket var og blev usynligt.

De tog Vogn efter først at have sikret sig at alle fem Haandkofferter og Tasker plus to Garderobekofferter var blevet læsset paa en anden Vogn.

Jeg tænkte som saa: De tager op til et af de billige Pensionater! Og jeg tænkte videre: De burde have ladet Kofferterne blive paa Stationen, saa havde de sparet den Vogn op og ned!

Jeg vandrede op mod "Pauhaus". Da jeg stod henne ved Hotellets Postkontor for at spørge, om der var kommet Breve under mit to Dages Fravær, saá jeg Brudeparret i ivrig Samtale med Portieren:

– En Suite med Badeværelse, stor Balkon og Sol? ... Bevares ja, i den nye Fløj, paa første Sal, bevares, bevares! Portieren bukkede dybt, dybere, dybest. Bruden spurgte: – Der er vel Spejl til Gulvet? Og Frisør? Og Manicurefrøken? Bevares, bevares, der var alt.

Vi mødtes i Spisesalen. Ved et Tilfælde var deres Bord ganske nær vort. Brudgommen hilste, Bruden løftede en Stanglorgnet og maalte mig fra øverst til nederst, som havde hun mig hemmelig mistænkt for stadig at leve højt paa det mystisk forsvundne 20-Hellerstykke.

Brudgommen undersøgte Spisekortet og foreslog. Bruden, i hvid Crêpe de Chine, refuserede. Endelig besluttede hun sig. De fyldte Artiskokker kom, hun nippede, skød dem fra sig. Brudgommen vaklede mellem Opsætsighed og ubetinget Underkastelse. Ogsaa han lod den skønne Spise gaa fra sig.

En særdeles fed Vin med Skær som gule Perler satte Bruden i Stemning. Nu baade spiste og drak hun. Parret sendte hinanden liflige, løfterige Blikke, de svævede i Lyksalighedens syvende Himmel. Da – denne Gang var da virkelig Brudgommen uskyldig – taber hun et Kompotkirsebær paa Vejen fra Tallerken til Mund. Det triller over den blottede Hals og bliver liggende som en mægtig Capuchon-Rubin i Kniplingsbruset foran paa Kjolen. De klare Vredestaarer træder hende i Øjnene. Mange Ord. Tavshed. Stemningen borte, forbi, død.

Brudgommen sidder lidt og véd ikke sine arme Raad, medens Opvarterne jager efter varmt Vand og koldt Vand. Pletten er uaftvættelig. Pludselig lysner det i Brudgommens Ansigt. Han trækker noget op af Lommen, et Etui. Han aabner det, skælmsk, melankolsk, og stiller det foran hende: Et Brillantsmykke af Form som en Halvmaane.

Freden er beseglet. Tindrende af Fryd befæster hun Halvmaanen over den vaade Plet. De gaar over i Hallen for at drikke Kaffe. Arm i Arm. Hendes Svalehaleslæb fejer ubekymret Hotellets Korridorer. Alles Øjne er henvendt paa Parret. Kun den Stærblinde kan længer være i Tvivl om, at dette er et Brudepar.

Det bliver ikke nogen lang Kaffepassiar. Bruden begynder at se sky og forskræmt ud. Brudgommen trøster hende. Hun smiler ned til den forud erhvervede Morgengave: Brillanthalvmaanen. De rejser sig og gaar. Hun forrest, med Svalehaleslæbet svajende rytmisk til højre og venstre, han efter. Han vil aabne Døren for hende, iler frem, træder paa Slæbets ene Spids – Krak. Jeg hører et Udraab, et af disse Skrig, som kun udstødes i Livsfare, i Barnsnød og af visse Husmødre, naar Tjenestepigen taber en Tallerken.

Min Lyst til at erfare Handlingens videre Gang er stor, men jeg bekæmper den. Da jeg et Kvarterstid senere tilfældigt kommer gennem Korridoren paa første Sal, ser jeg Brudgommen staa foran en Dør, bankende, bedende. Han er meget rød paa den ene Kind.

– – –

Og fem Dage senere drager Parret tilbage til Wien. Bryllupsrejsen er endt. Den gjaldt ikke, som jeg formodede, Rom, men Semmering. Brudgommen er, erfarede jeg, Indehaver af en større Delikatesseforretning. Bruden skar Tunge, Skinke og Pølse paa Maskine. Maaske skærer hun fremdeles.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 22.6.1914

Et gammeldags Synspunkt

For blot tredive Aar siden var i alle Kloster-, Privat- og Kommuneskoler for Smaapiger Haandarbejde og Religion de to vigtigste Fag. En Times Religion og en eller to Timers Haandarbejde var den sædvanlige Dagration. Hertil kom for Privat- og Kommuneskolernes Vedkommende det fordrede Hjemmearbejde: Saa og saa mange Bibelsprog og Salmevers, saa og saa mange Huller broderet og Omgange strikket.

Skolereformen har efterhaanden indskrænket disse Fag mere og mere: I Amerika er Religion længst afskaffet som Skolefag, og Haandarbejde, der i alle Skoler *var* afskaffet, begynder nu langsomt igen at knibe sig en lille Time ind her og dér, dog kun i de offentlige Skoler.

At Haandarbejde fra at være Regent blev en foragtet, forhutlet Slave, skyldes ikke saa meget Oprør fra Børnenes Side som fra Lærere og Pædagoger.

Almindeligvis betragtes det som et heldigt Fremskridt, at Smaapiger ikke mere tvinges til at sy, strikke og kniple. Man gaar ud fra, at enhver Kvinde senere kan tilegne sig alt, hvad hun i den Retning behøver, enten i Hjemmet eller gennem Privatundervisning.

Lægerne hævder, at Barnets Holdning og dets Syn lider ved Haandarbejde.

Ja, i tidligere Tid, da man syede ved Tællelys, ved elendigt osende Petroleumslamper eller ved aabne, ubeskyttede Gasblus, da man lod Smaapiger brodere Korsstingslandskaber paa haarfint Silkestramaj eller sy Hvidsøm, som vi kun kan vurdere ved Hjælp af Lup, da var rødkantede Øjne og ægyptisk Øjensyge hyppige, og Kvinderne maatte selv i unge Aar gaa med Briller.

Ethvert Arbejde bliver – selv det sundeste – ved Overdrivelse skadeligt.

Kan man end ikke drikke sig Delirium tremens i Vand, kan man dog ødelægge de indre Organer ved overdreven Nydelse af Vand. Jordbærplukning er en yndig Leg for Børn, men den Kvinde, der for en ussel Dagløn plukker Jordbær sine ti Timer i Døgnet, kan meget vel ødelægge Nyrerne ved den megen Bukning.

I Belgien har jeg Sommerdage set Kvinder ligge paa Maven i halvmørke Stuer, hvor Skodderne var trukne for, og – kniple sorte Kniplinger! Deres anstrengte Øjne taalte ikke mere Dagslyset i den lille Gaardhave, hvor Kniplerskerne ellers sidder ved deres hvide Arbejde.

Der er ikke Tvivl om, at Fortiden overdrev Haandarbejdet og dets Betydning. Det synes os med Rette meningsløst, at Kvinder sad halve og hele Dage, Maaneder igennem og broderede paa – et Underskørt. Dog er vi inderlig begejstret, naar vi kommer i Nærheden af en af hine bedaarende Tylskraver fra vore Bedste- og Oldemødres Tid.

– – –

Efter mit Kendskab til Kvinden hævder jeg bestemt: Det er en Ulykke, at Haandarbejdet er blevet trængt ud af Tilværelsen.

Intet er saa pinligt som Afhængighed. Jo mere det enkelte Individ selv kan udføre uden Hjælp, jo friere vil han føle sig, og jo lykkeligere over hver fuldbragt Gerning. Kunde man tænke sig et Samfund, hvor hvert Medlem ikke blot selv forfærdigede sine Klæder og Sko, men selv byggede sit Hus, dyrkede sin Jord og avlede Frugt og Urter til sit Ophold, da vilde dette Samfunds Medlemmer føle sig fuglefri og fuglefro.

I en Krog af Galicien, i de vilde Bjerge, bor et af Jordens armeste Folk: Huzulerne. De har deres eget, for alle Andre uforstaaelige Sprog, deres Sæder og Skikke er fjerne fra alle skrevne Love. Deres Moral – naa, levede de i Danmark, vilde de Fleste sidde i Tugthuset. De erhverver, ved at snitte i Træ og i Træet indlægge kulørte Glasperler, og ved at flette Arbejder af brogede Skindstrimler, ca. 35 Øre om Dagen. Deraf lever de – og lever højt. Deres Føde bestaar af Polenta (Majs) og Hvidløg. De drikker kun Vand. En Gang ejede de Jord, men de

maatte skille sig ved den. Nu lever de i Hytter, der paa ingen Maade er bedre end vore gammeldags Svinestier. Men de lever ude i Bjergene, og de føler Bjergene som deres Kongerige. Paa Kilometers Afstand kender man dem i Bjergenes Grønne paa deres fanfarerøde Klæder. Mænd som Kvinder, Børn som Oldinge tilbeder den røde Farve, de kan slet ikke trives uden den. De arbejder som Bier. Kvindernes Broderier og Mændenes Udskæringsarbejder er ofte rene Kunstværker. De kunde drage til Byerne, til Udlandet og forsøge Lykken dér – det falder dem ikke ind. I deres Armod er de uafhængige, og i deres Uafhængighed er de lykkelige.

Nu mener jeg jo ikke, at Huzulernes Levevis just vilde passe andre Folk, og jeg nævner dem kun som Eksempel paa, hvorledes Selvhjælp kan gøre Mennesker fornøjede med meget smaa Midler.

Den Kvinde, der selv kan hægte sin Kjole i Ryggen, slipper for mange Utaalmodighedskvaler, som den kammerjomfrubetjente Dame ikke kan undgaa. Den Kvinde, der selv kan sy sine Klæder, er friere og har mere Glæde af dem end den, der er afhængig af Sypiger eller fornemme Modeskræddere i Paris og London.

Kvinden har fra Oldtiden stor Lyst til og Sans for smukke Klæder. For mange Kvinder – om end de allerfleste blankt benægter dette – er Glæden over Klæder en af de største og ædleste, Livet byder. Derfor bør man hjælpe dem til i hvert Fald den uskyldige Glæde.

Den rige og den velhavende Kvinde finder ofte en egen sød Lyst i netop at betale sine Klæder til Topnotering, og det er hendes Sag. Men den Selverhvervende, den lidet Bemidlede og den helt Ubemidlede er udelukket fra at klæde sig blot nogenlunde net. Og saa opstaar Mismodet, Misundelsen, Overklassehadet.

Enhver voksen Kvinde burde kunne, let og behændigt, forfærdige sine egne Klæder – i hvert Fald de fleste af dem. Et Skrædderkursus er Nødhjælpen, der gribes til, men det er ikke nok. Den ganske lille Pige skulde i Skolen lære af Silkepapir at klippe Mønstre til Dukketøj, derefter at udføre Klæderne i billigt Stof og af medbragte Rester fra Moderens Kludepose. Saa saare dette var tilegnet, kom Turen til Barneklæder, klippet i enkelte Mønstre og af Børnene selv, under kyndigt Tilsyn, prøvet og syet. Haand i Haand hermed skulde foregaa Undervisning i de forskellige Sømme, saa vel som Brugen af Symaskine.

Blandt en Klasse Pigebørn vil der altid findes enkelte, for hvem det hele blev en Leg, og andre, der aldrig drev det til Fuldkommenhed. Men fordi et Barn er et daarligt Regnehoved, fritager man det jo ikke for Regning.

Vore Oldemødre syede Udstyr af uforgængeligt og groft Lærred, der vilde skaffe os røde Hunde og anden Hudsygdom. Vi er kommet bort derfra, og det er kun godt.

For dem, der har Penge nok, er det en behagelig Tidsfordriv at købe nyt, spindelsvævsfint Undertøj hvert halve Aar. Men for den unge Pige, der selv maa fortjene hver Øre, og som saa inderlig gerne vil være "fin", er det ingen Spas, naar den Imitation af Kammerdug, besat med Imitation af Valenciennes, hun møjsomt købte, brister i anden eller tredje Vask.

For de samme Penge, den kostede, kan hun købe ypperligt Stof, selv klippe og sy Undertøjet og gøre det elegant med eget Broderi. Alt forudsat, at hun som Barn har lært at sy og klippe.

Den sædvanlige Indvending: – Hvorfra skulde hun vel faa Tid! imødegaar sig selv. Den, der som Barn paa en munter og formaalstjenlig Maade har lært at arbejde, véd ogsaa, at Haandarbejdets store og rørende Charme netop bestaar deri, at hvert ledigt Minut kan anvendes dertil. Det vokser fast umærkeligt som Planten. Af egen Erfaring véd jeg, hvorledes selv ganske overordentlig store Haandarbejder saa at sige fuldender sig selv, naar man tager sig af dem i Øjeblikke, hvor man ikke har andet eller bedre at gøre.

Den bekendte og forhadte "Klud", der tidligere var anset som noget glimrende praktisk, er dræbende kedsommelig og ørkesløs som den Flytten Sandbunker, man i slette Fængsler giver Fangerne som eneste Arbejde.

Barnet maa lære alle Sting, men hvert Arbejde maa føre til et praktisk Resultat.

Barnet bør af *praktiske* Grunde selv lære at sy sine egne Klæder.

"Det skønne Haandarbejde" har anden Berettigelse.

Ogsaa dette syntes i Færd med at uddø. I Aartier sank Smagen, hvad Broderier angik, ned til det vulgært hæslige. Man kunde ikke opdrive et smukt Mønster uden at ty til Kopier af gamle Ting. Nu begynder dette at ændres. I Danmark har Fru *Emma Gad* haft sin store, priselige Andel heri. *Kunstflidsforeningen, Klara Wæver, Permin* og enkelte Andre beskæftiger nu første Rangs Kunstnere, som med hellig Iver tegner Mønstre og selv udvælger, ja fremskaffer, Farver i Uld og Silke. Nu kan Barnets Øjne fra de tidligste Aar udvikles ved at se smukke Haandarbejder.

Et Hjem med græsgrønne Puder og himmelblaa Skamler og hæklede Lapper over Stoleryggene er jo ikke nogen Yndighed. Men et kostbart Hjem, hvor Bohavet er tegnet og udført af berømte Stuearkitekter, er og bliver øde, saa længe Haandarbejdets personlige Præg mangler.

Det skønneste Hjem, jeg nogen Sinde har set – et lille Hus i en med Klostermure omgivet Have udenfor Hamborg – var fuldstændig overbroderet. Det virkede ved sine Puder, Tæpper og Forhæng som en straalende Paradishave, selv i den dybeste Vintertid. Den unge Frue havde selv udsøgt og udført hvert Broderi, og, det kan jeg forsikre, hun havde andet at gøre end udelukkende at sidde og hænge over Sytøjet.

Hendes Mand betroede mig, hvorledes han hver Dag, naar han kom hjem fra Kontoret, standsede, inden han drejede om Hjørnet til den Villavej, hvor Huset laa. Han følte daglig den samme lykkelige Hjertebanken, som da han første Gang førte sin unge Hustru over Hjemmets Tærskel.

Kvinden er altid noget af en Kunstner, og kommer dette ikke til Udfoldelse paa anden Maade, viser det sig i hendes Evne til at forskønne Hjemmet og til, ved et Haandarbejde, at gøre en Stue beboet.

Kvindens Natur kræver stadig Sysselsættelse. Hun forstaar ikke som Manden at hvile efter endt Gerning. Hun forstaar ikke Kunsten at drive. Manden kan sidde og føle det saligste dolce far niente med en Cigar i Munden. Kvinden kan tage en eller tyve Cigaretter i Række – Tankerne arbejder dog blot mere rastløst derved.

At Tusinder af Kvinder tilsyneladende ikke gør Gavns Gerning, fra de fødes til de dør, betyder ikke, at de hviler. Deres Nerver beviser dette.

Jo mere Hænderne er i Hvile, jo mere fredløst kreser Tankerne. Og her er det, Haandarbejdet viser sig som det mest velsignet beroligende Middel, der findes. Hvad Digitalis er for det syge Hjerte, er Haandarbejdet for de overanstrengte Nerver.

Men atter – dette er det springende Punkt – kun, hvis Kvinden fra Barneaarene har beskæftiget sig saa meget med Haandarbejde, at alle Vanskeligheder er overvundne, med andre Ord, naar det bliver let og mekanisk som ... som f. Eks. at spalte Tændstikker eller dreje paa en Fingerring eller gribe op og rette paa Frisuren.

Der er mange Kvinder, som først lærer Haandarbejdets helbredende Virkning – paa Nerveanstalterne.

p. t. Thurø.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 13.9.1914

Galizien

I Foraaret gennemrejste jeg det Galizien, hvorom Venner havde fortalt saa mange forunderlige Ting. Det arme, hærgede Land, hvor Hungersnød det ene Aar skyldes Oversvømmelse, det andet Tørke. Landet, hvorfra Folket vandrer ud i Horder for at skaffe sig blot det tørre daglige Brød. Landet med den uhyre Fattigdom og de store Godser, hvis forfinede Ejere hverken har Tal paa Heste eller Agre. Landet med de vanrøgtede Skove, hvis Træer, som i Urtiden, styrter af Ælde, uden at nogen finder paa at bringe dem i Hus til Brændsel i den strenge Vinter.

Det var Foraar, og langs Banelegemet arbejdede i Hundredvis – nej, snarere i Tusindvis – af unge smaa Kvinder i Skaftestøvler, Vadmelsskørter og Hovedklæder af samme fornøjelige Brogethed som de Billeder, hvormed det unge Polens meget moderne Malere har prydet deres Yndlingslokale i Krakau. Vi kender jo herhjemme saa godt de polske "Roepiger" med deres brede, smilende og søde Ansigter, deres korthoppende Gang og urimelige Flid. Men se dem i Hjemmet, arbejdende med Hakke eller Skovl, pludrende og leende ustandseligt, formeligt forelskede i deres Dont – og en Smule vel ogsaa i de unge, brogetvestede Karle, som med Pibe i Munden dels dirigerer og dels tager Haand i Hanke med! Se dette Syn, langs Banelinjen, Mil efter Mil, og det vil synes, at Galizien maa være et Lykkens Land, siden Smilene flyder som Honning i det hellige Kanaan, og alle Folk har Raad at gaa i Kisteklæderne til daglig!

Men flyt saa Blikket bort fra de sladrende og ivrige Klynger, forbi den grønne Baneskrænt, hvor uden at frygte Vaarens lumske Forkølelser, ved Middagstide, Skarerne udstrakt paa Ryggen, med aabne Munde sover Hvil, flyt Blikket ind over Landet, se Hytterne, se Armoden, se Smudset, og Tankerne gyser.

Disse Hytter, hvori Mennesker bor og Dyr og spæde Børn, har ingen anden Farve end Lerets, hvoraf de er klinet op, vinde og skæve, med en enkelt Stump Vindue, der skal give Lys og Luft til Mennesker og Dyr den hele lange Vinter. I mange af Hytterne er der Huller saa store, at Børnene kan rende ind og ud uden at aabne Døre, man fatter ikke, hvordan saadanne Huller opstaar, og endmindre, at ingen forsøger at stoppe dem til. Er det Oversvømmelserne, som har undermineret Grunden og bragt Leret til at revne og smuldre hen?

Man tror at køre langs en mægtig Flod – det er Marker, som staar under Vand. Det kendes paa Hytterne, der gror lige op ad Vandet, enkeltvis uden Vej eller Sti til nogen Kant. Men det synes ikke at forknytte de polske Kvinder. Med Skørterne kiltret op over Livet og en eller anden Byrde, som de holder paa Hovedet, med begge Arme som Krukkehanke, springer de Plask, Plask, gennem Vandet, nøje fortrolige med hver lille Tue, hver Hævning i Jordsmonnet.

Skoven er under Vand. Menneskene hjælper sig her ved at gribe fat i Grenene og saaledes paa Abevis i lange Sæt komme frem.

Endelig er de oversvømmede Egne forbi, og man er i Færd med at pløje Jorden. Heste og Plove vader i Dynd, der skrætter mudret op under Dyrenes Bug, naar de trækker ud, men Plovfuren staar dog fast og dybt i Grunden. Markernes Længde strækker sig helt ud i Horisonten. Sikkerligt, de ejes ikke af Bønder, men af Jorddrotter, hvis Ejendomme ikke kan omrides paa et Døgn.

Og nu er Russerne i Galizien! Fra Bønderne kan de intet tage uden Livet, men Livet har jo ogsaa sin særskilte Værdi for den enkelte, skønt man for Tiden synes at opfatte Liv som i Grammatiken Mel: en Masse, der ikke kan regnes ud i Enkeltheder.

Der siges, at Russerne har tilegnet sig de galiziske Petroleumskilder. Og er det Sandhed, betyder det Guld i Barrer.

Om en af de største Kilder véd jeg Oprindelsen, og den er saare tilfældig: Fyrst L. – Sønnesøn af hin Hædersmand, der fik Polens Krone tilbudt, men afslog med den Forklaring, "der er andre, som kan røgte dette Hverv bedre end jeg", fik en Gang paa sit Gods Besøg af en Jagtkamerat. I Mørkningen passiarer Vennerne om Bjørn og Vildsvin og andet godt, og Gæsten siger: – Hør du, jeg læste i en Avis i Toget om en ledig Jagt med Masser af Vildt. Et Gods vistnok, men saa forfaldent, at hele Stadsen bliver solgt bare for Jagtens Værdi. Var det ikke noget for dig? Fyrsten spørger: – Hvor er det? Og – Vennen har glemt det.

Men om Aftenen, da Fyrsten er gaaet til Sengs, dunker Vennen paa Døren: – Jeg har den, Jagten, jeg havde pakket mine Støvler ind i den! Og Fyrsten fik den krøllede Avis og læste og besluttede at undersøge Stedet. Det var en Dagsrejse borte, og Godset var af enorm Udstrækning med Skove, som sikkert i hvert Fald havde huset baade Bjørn og Enhjørning. Men ufremkommelig var ellers Skovene, og der var en Stank i dem, saa man maatte være lidenskabelig Jæger for at udholde den. Man maatte ogsaa være modig, for pludselig gav Grunden efter, og det hele var Hængedynd. Aarhundredgamle Træer stod og raadnede paa Stedet uden at kunne falde, saa indfiltret var Kronerne i hverandre.

Fyrsten købte – for en Spotpris – Godset og begyndte at jage, men blev mægtigt skuffet. Et enkelt Vildsvin, saa forgemt, at man kunde bruge Uger om at komme det paa Spor, og ikke en eneste Bjørn. Og tilmed den ulidelige Stank, der mindede om snavsede osende Lamper.

Pludselig fik Fyrsten den Tanke: – Sæt, her skulde være Petroleum! Han lod komme kyndige Folk og stak Kapitaler i Foretagendet. Den første Boring var lykkedes, da han døde.

Han Hustru, en af Østrigs mest fremragende Kvinder, overtog ved hans Død ikke blot Forvaltningen af de udstrakte Godser, men Ledelsen af de mægtige Petroleumskilder, der nu skaffer Brødet til Tusinder af ellers hungerfattige Mennesker.

Hendes Indtægter er store, men hun benytter dem ikke til at købe Perlekæder for til sine Døtre, de unge Prinsesser, nej, beskedent lever hun og de om Sommeren ude paa Godset, om Vinteren i et gammelt Palæ i Wien, og hele Overskudet gaar til at ophjælpe Galiziens Folk. I Østrig er Afstanden mellem Herskab og Tyende, som den var i Danmark i vore Oldefædres Tid – men hin polske Fyrstinde behandler sin mest slurvede Tjenestepige som en Ligemand, som en Søster.

– Lemberg er en stor, flot og ganske upersonlig By – den kunde ligge mange andre Steder i Verden uden at se anderledes ud. Saavidt jeg efter mit korte Besøg kan skønne, men Krakau, derimod, Krakau er en Juvelernes Juvel af en By. Man har Fornemmelsen af, at den er lillebitte, fordi alle Forholdene er saa smaa, men efterhaanden vokser den og aabenbarer ideligt nye fortryllende Punkter.

Det er billigt at køre i Paris – i Krakau koster Vognen saa at sige kun Drikkepenge til Kusken. Men man gaar hellere, end man kører: hvert Hus har sin baade forbløffende og yndige Arkitektur – man har simpelthen aldrig set en By, der havde blot flygtig Lighed med Krakau. At Malere og Arkitekter i de senere Aar strømmevis valfarter dertil, er intet Under, og intet Under er det, at den polske Kunst med Krakau som Centrum er ved at skabe sig Verdensry. Alt er malerisk, alt er plastisk, og alt er historisk.

Byen er stilfærdig og livlig paa samme Tid, fornem og imødekommende. Og helt Provinsby. En Mængde af de gamle polske Adelsslægter, der spiser paa Guld og har Kinesernegle af bare Fornemhed, bor dér og omgaas kun Ligestillede. Saa danner Officererne en Klike, hvor det gaar til efter alle Konveniensens Regler. Det hændte, da jeg var der, at paa samme Hotel steg en høj Embedsmand af, en Fyrste, der vistnok forvaltede Galizien. Officer var han ogsaa, høj Officer. Aldrig har jeg da set noget saa trippende nervøst som de Generaler, Oberster og andre Officerer, der nede i Vestibulen ventede Højhedens Komme. De saá ud som sølle Forbrydere, der véd, at Højesteret ikke er til at stikke Blaar i Øjnene. Saa kom den gamle Herre, Elskeligheden selv, og vandrede mellem Palmer og Officerer til sine Værelser – og et Lettelsens Pust gik igennem alle. Straalende promenerede de nu

Gallauniformerne rundt i Byens smalle, eventyrlige Gader, hvor ældgamle Vagttaarne og Borgporte pludseligt kommer til Syne, hvor man mindst venter det.

Intetsteds faar man saa lifligt Bagværk som i Krakau, og intetsteds er Støvlerne saa blanke, og intetsteds har Kunstnerne længere Haar.

Kunstnerkaféen, hvis Navn jeg hverken kan stave eller udtale, er flunkende ny og fyldes Aften efter Aften indtil Trængsel. Der sidder under geniale og barokke Malerier, Lerskitser og Kultegninger – der i den Grad gaar i Et med Lokalet, at Ventilerne f. Eks. findes midt i Malerierne i Form af Kanonmundinger og lignende – de unge sort- og rødhaarede Kunstnere og diskuterer med brændende Øjne og hidsige, men elegante Fagter Polens Kunst og Fremtid. De drkker Chokolade til med Flødeskum og mange søde Kager med Flødeskum, og de mest velhavende spiser til Flødeskumskagerne og Chokoladen sød og fin Konfekt.

Krakaus Ghetto er intet nu mod, hvad den var, og dog synes den mig straalende. Synagogen ligger halvt sunket ned i Jorden, som var den bygget paa Kviksand, og er fyldt med Aarhundreders Dunst af Fugt og Fejeskarn. Fattig, ynkelig fattig er den. I Midten hænger noget, der ligner et Fuglebur, som akkurat var stort nok til at holde et Menneske fangent i. Gulvet er af stampet Ler. I hele Synagogen findes ikke tilsyneladende saa store Værdier, at Kongens Foged kunde gøre Udpantning for en Krone. Ude paa Torvet foran, hvor smaa Jødebørn i Sæk og Askeklæder og guddommelige Krøller og syge Øjne savler om og tigger, har nylig været en større Ildebrand. Alt er her forfaldent. Men gemt, som saa ofte Jødernes Kirkegaarde, ligger Krakaus, stængt inde mellem Baghuse og Køkkenhaver. En aandssvag Kvinde viser Vej, tiggende, klynkende. Og derinde, under en stor Sten, sover Vismanden *Remuh*. Hans Grav er dækket af Græs og hvid af smaa sammenrullede Papirsstrimler og Billetter, som de Troende paa hans Fødselsdag stikker indenfor Gitret. Paa Sedlerne er skrevet de Ønsker, som Remuh, den vise gode Mand, skal frembære for Gudfader.

Oppe over Byen ligger Slottet *Wawel* – ikke et Slot, men en Hoben bygget sammen og flikket sammen, skønt og skændigt behandlet, snart Kongsborg og snart Kaserne. Dejlig er Udsigten derfra over Flod og grønne Dale. Og nede i Dalen skrider langsomt frem et landligt Ligtog. Den hvidmalede Kiste bæres højt over Hovederne. Mænd, Kvinder og Børn følger i Nationaldragter, og sidst kommer Vognene, alle med Studeforspand.

Der er flere Duer i Krakau end i Venedig, og Krakaus Duer lever ikke af fremmede Folks Almisser, de henter hæderligt deres Føde paa Grønttorvene og i Købmandsgaardene.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 23.10.1914

Nødskillingen

Breve fra Udlandet er sjældne i disse Dage, og de, der kommer frem, bestaar mere af aabne Kort, saa meget større Betydning faar de enkelte virkelige Breve med udenrigs Poststempel.

I Dag modtog jeg to. En Oversætter gør mig opmærksom paa, at jeg skylder ham 8 Kroner, og beder mig omgaaende sende dem. Det er Sjuskeri fra min Side, og jeg gør ham i Tanken en let Undskyldning. Tydeligvis er Mandens pekuniære Stilling stærkt berørt af Krigen.

Det andet Brev er fra en Dame, der beder mig om Lov til at oversætte nogle af mine Smaafortællinger. Hun kan ikke tilbyde mig Del i Honoraret, da dette – paa Grund af Krigen – er presset saa langt ned. Hendes Mand er Universitetsprofessor i et af de i Krigen indblandede Lande, men Forholdene er saaledes, at han ikke blot ikke faar sin Gage udbetalt, men end ikke er sikker paa Stillingen, naar Krigen er forbi. Hun maa skaffe Brødet til begge ved at oversætte og skrive Føljetoner, der betales med – – – 3-4 Kr. pr. Styk! Brevet virker som et Nødskrig. Jeg ser Angsten i hendes Øjne, fornemmer den i Skrifttrækkene. Hun er bange for, at al hendes Flid dog ikke skal slaa til, at Sulten staar for Døren.

Hendes Brev gav mig meget at tænke paa, udover den øjeblikkelige Medfølelse med en anden Kvindes Bekymringer. Jeg kender hende kun lidet, men véd, at hendes Mand er højtanset ved sit Fakultet ogaa udenfor Landets Grænser, og at hun er anset for at være en fortrinlig og fin Oversætter. Hver Sommer foretager de lange Rejser – ofte her nordpaa, hvor de har mange Venner. Nu har Krigen altsaa bragt dem Bettelstaven nær. De har ingen Børn.

Og jeg siger som saa: Kan det gaa et barnløst, indtil nu velsitueret Ægtepar saaledes, hvad maa da ikke de Familier lide, som i Forvejen kæmpede en bitter Kamp for at skaffe det nødvendige til en stor Børneflok?

– – –

Er det helt uforskyldt, at dette enlige Ægtepar nu gruer? Burde de ikke have sørget for netop den Nødskilling, der i daarlige Tider bevarer Menneskets Rankhed? Kunde de ikke have gjort det?

Bagkloge er vi alle. "Havde vi forudset ...", det er den staaende halvfuldendte Sætning, der er skrevet paa alles Læber. Ja, men var der ikke Tegn i Sol og Maane? Anede vi ikke alle dybt inde, og hørte vi det ikke hviske i Krogene: Krigen maa komme! Krigen maa komme snart! Saamænd anede og hørte vi, ikke blot i ét Land, men i alle. Det var saa klart som Dagen. Men vi skød det bort – til i Morgen! Held den, der kan lade hver Dag have nok i sin Plage, men om man naar saa vidt uden en Smule Omtanke, er et andet Spørgsmaal.

Den Panik, der greb Danmark ved Krigens Udbrud, beviste, hvor uforberedt Folket var og – hvor inderlig raadløst. Det sælsomme var, at Angsten var ens hos den fattige Arbejder *og* hos Rigmanden, der levede af sine Rentepenge. Hvert Menneske følte sig pludselig Ansigt til Ansigt med den haarde Nød.

En Husmoder, der i Forvildelsen gjorde Indkøb af seksten Pund Panermel og tolv Flasker Soya, blev atter lettet ved Tanken om sin Hønsegaard. Hun havde nok for tre Maaneder, selv om der maatte slagtes hver Dag. Samtidig fandt hun det rædselsfuldt, at Priserne paa Elektricitet blev sat op, og købte derfor saa meget Petroleum, at en hel Sump dermed maatte kunne gøres myggefri. Hendes Broschestilk var gaaet af, og i Stedet for at faa den sat paa – hvilken 50 Øres Udgift hun vilde spare – eller tage en anden af sine Broscher i Brug, fæstede hun Kjolen sammen med en Hægte. Men i Bankboksen havde hun et Perlekollier til Værdi af mange Tusind. Og – gerrig var hun slet ikke.

Hun simpelthen: tabte Hovedet! I Klasselotteriet var hun saa heldig at vinde Fjerdedelen af hundrede Kroner, og disse Penge gengav hende Mod paa Livet. De blev i Ordets virkeligste Forstand – hendes Nødskilling.

Det er naragtigt, ja, men det forandrer jo ikke Forholdet. Som hun bar visselig mange, mange danske Kvinder sig ad.

En anden Familie, der hver Morgen lod Pigerne bage frisk Brød og Kage, fordi Bagerens ikke var godt nok, betroede mig: Nu spiser vi kun Rugbrød! Og da ingen af os kan lide det, spiser vi næsten ikke noget. Rugbrød er uhyre besparende! Samme Familie købte en ny Avtomobil, da den, de havde, "tærede for meget Benzin"!

En frejdig Haandværkerkone sammenfattede sit Sparesystem i følgende Ord: – Fatter er kommet paa Husholdningsøl og Katten paa skummet Mælk!

– – –

Den vidtdrevne, planløse og egenkærlige Sparsommelighed, der med et Slag greb hele Landet, var naturligvis et tveægget Gode, og det var vel baade rimeligt og nødvendigt at advare imod den. Men det forekommer mig, at Bladene gik for vidt og gjorde saa meget Grin med Kniberiet, at Folk for ikke at synes gerrige, mod deres Ønske og mod de naturlige Forhold, tvang sig til at leve som ellers: over Evne. Jeg tror ikke paa, at i Krese, hvor Luksus er blevet en Nødvendighed, og hvor man har Midlerne til at skaffe sig hvert Ønske opfyldt, en Sparsommelighedsmode vilde holde sig længere end enhver anden – Mode. Men i de Titusinder af Hjem, hvor Svaghed har ført det med sig, at man Aarevis har levet over Evne, dér vilde den pludselige tilladte "Sparsommelighed uden Skam" være en ren Velsignelse. Ikke blot for Familiens Overhoveder, for Mand og Hustru, men for Børnene, især for Børnene.

Og mon ikke den gennemførte Sparsommelighed hos mange ellers egenkærlige Mennesker vilde vække Tanken og Følelsen for de "Smaa i Samfundet"? Det er jo en Kendsgerning, at fattige Folk i ganske anderledes Udstrækning hjælper hverandre end Folk lidt højere oppe paa Stigen.

Jo mere den enkelte sparede – og forsagede, jo mere kunde han tillade sig den rene Glæde med aaben Haand at staa andre bi.

I Tyskland taales det for Tiden ikke, at selv de allermest velhavende Damer viser sig offentlig i kostbare Klæder, og man bøjer sig for denne – kald det Mode. Jeg saá forleden i en Annonce, at "Foreningen til Smaabørns Vel" (tror jeg, det var) klager over, at saa faa Damer melder sig som Tilsynshavende. Det ser ikke godt ud. Lad nu være, at en Mængde af Bourgeoisiets Damer for Tiden er optaget af at lave Forbindspakker og paa anden Maade staa Fædrelandet bi – Smaabørnenes Krav burde gaa forud. Thi, som bekendt, det Barn, der i sit første Leveaar ikke faar tilstrækkelig Næring, kommer til at lide derunder hele Livet.

– – –

Men nu kommer jeg bort fra det, jeg egentlig havde paa Hjerte: Nødskillingens Værdi!

Under daglige Forhold er det for store Dele af Befolkningen uhyre vanskeligt at lægge Penge til Side. En Bankbog kan være en overordentlig Luksusartikel. Alligevel burde den forefindes overalt. Der kan komme den Dag, hvor en Tikrone staaende i Banken for det enkelte Menneske har samme Værdi som Aaret før Tusinde Kroner. Visheden om at have Nødskillingen gør Mennesket frit, befrier det for Angst for det tungeste af alt: at skulle gaa Tiggergang. Der kan gaas Tiggergang paa mere end én Maade.

Gamle Folk af Haandværker- og Arbejderklassen sørger altid for at have Penge staaende, "saa de kan komme ordentlig i Jorden". Det er en Fornemmelsessag. I Jorden kommer vi alle – ordentlig eller ej. Der er Tilfælde, hvor en Moders Nødskilling har frelst hendes Hjertebarn for at komme i Tugthuset. Andre, hvor Nødskillingen har lagt Grund til en lykkelig Tilværelse.

Den, der sidder i sit eget Hus – lad Huset ogsaa være en Hytte med skæve Vinduer og Døre – med en Bit Have omkring, har ingen Brug for Nødskillingen. For ham ligger den i Jorden og giver sine Renter i Urter og Frugt og Glæde. Ingen kan lide Nød, saa længe han kan vinde Vand op fra sin Brønd, trække Gulerødder op af Jorden og plukke Æbler af Træerne.

Men de mange, der ikke har gravet Nødskillingen ned i den gode givtige Muld, bør have den i Banken. Og saa gælder det, naar den rette Dag kommer, frejdigt at tage den ud og lade den skinne og rulle.

– – –

Det er jo ikke et gunstigt Øjeblik, jeg har valgt til at slaa til Lyd for Nødskillingen, thi hvem kan nu bære Penge i Banken? Men det kunde jo hænde, at enkelte Mennesker, der – i Forvildelse og Angst – rent glemte, de havde en Nødskilling staaende, at de kom den i Hu og fluks hentede den hjem og filede lidt af Kanterne til at lindre andres Nød med.

Om min Professorfrue hver Sommer havde røvet en Uge fra sin Rejse og gemt Pengene hen, hun havde nu været fritaget for at se Sultens Spøgelse overalt paa sin Vej.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 28.10.1914

Draaben, som huler Stenen

Endnu i Gaar Morges, da Gustav Wied alt et Døgn havde ligget stiv og kold, bragte Posten mig et af de sædvanlige anonyme Breve, der synes at skulle være min daglige Kost. Det begyndte med Ordene "Gemene Fruentimmer" og sluttede med følgende: – Det er ufatteligt, at et Blad som *Politiken* kan aabne sine Spalter for (et Skældsord) som Dem, Gustav Wied og Konsorter.

Havde hin Kvinde – for det var en Kvinde – anet, hvad der var sket, hun havde vel udeladt Wieds Navn ... eller hun havde maaske ønsket, at samme Himlens Straf skulde ramme mig som ham.

Hvorfor hun var vred paa Gustav Wied, véd jeg ikke. Maaske havde han vovet at bryde en Lanse for sin Overbevisning.

– – –

For en Maanedstid siden faldt Wieds Bog "Mellem Slagene" mig i Hænde. Jeg læste "Af en gammel Vinhandlers Optegnelser". Læste er ikke Ordene. Jeg levede Sætning for Sætning med. Jeg hørte, følte, lugtede og smagte disse underfuldt menneskelige Optegnelser. Siden *Marie Bregendahl*s "En Dødsnat" har intet grebet mig saaledes. Natten derefter formaaede jeg ikke at sove. Fortællingen havde i den Grad gennemtrængt mig, at jeg ikke kunde finde tilbage til Virkeligheden. Under Søvnløsheden laa jeg og skrev Brev efter Brev til Gustav Wied – ak, disse Breve, der bliver til i stille, vaagne Nætter, og som falder i Støv og Glemsel, naar Dagen bryder frem! Naturligvis vilde jeg skrive, naturligvis. Ikke blot her – men i Udlandet fortælle om dette gyldne Fund af Hjerte og Vid.

Et Par Dage efter var jeg i Kjøbenhavn, talte med Peter Nansen og udtalte min Fryd over Fortællingen og min Undren over, at den var gaaet saa stille af, at jeg slet intet havde hørt. Nansen beroligede mig: Wied havde høstet stor Anerkendelse og Beundring for Novellen.

Og saa ... saa blev Brevet ikke sendt.

– – –

Det er de Breve, der sendes – og de Breve der *ikke* sendes, som dræber Mennesker.

Ikke, at jeg mener, at mine fattige Ord skulde kunne have Fnug af Indflydelse over Gustav Wieds Sjæleliv, nej, men Draaben huler Stenen, og har Wied, som jeg, med hver Postombæring faaet Smædebreve fra Folk, der fejgt skjuler sig i Ordenes Skarn uden at turde give Navn til, saa havde vel – ja maaske – det enkelte Brev, sprunget ud af Hjertets dybeste Kilde, været Lægedom i Øjeblikket.

– – –

En anden Gang – for Aar tilbage – blev en Mand her i Danmark forfulgt og haanet fra alle Sider. Hans syge Hjerte var ham naadigt – det bristede af sig selv, uden at han behøvede at hjælpe til. Til ham skrev jeg – om hvad vedkommer ikke dette – og han fortalte mig senere: "Deres Brev frelste mig, jeg kom til at græde". Han stod da paa Afgrundens Rand. Det tilfældige Brev blev det Ryk, der holdt ham tilbage.

– – –

Hvorfor er Mennesker saa karrige med gode Ord?

Véd da ikke enhver fra sin tidlige Barndom, at "et godt Ord finder altid et godt Sted"? Gustav Wied døde ikke af Kritik – den dræber ingen, den er oftere Sporen, der driver Hesten over alle Forhindringer – men af Mangel paa gode Ord.

Fjenderne taler altid – og Vennerne ... Vennerne tier.

Jeg kan tale med. I de sidste Aar har jeg udgivet to Bøger herhjemme. Den ene af disse Bøger var for mig Summen af mit Liv. Bøgerne udkom. Og ét eneste Menneske i hele Kongeriget Danmark sagde mig Tak – for den ene Bog! Den anden ... ligger og flyder nede i det store tavse Mørke.

Nu er det: Hvor megen Modgang kan det enkelte Menneske taale, inden det bøjer Hovedet og siger: Her er altsaa ikke Plads for mig! Jeg maa gaa!

Den ene pansrer sig med Smil, den anden med Spot – begge véd de, at deres Panser slet intet formaar. Af Stene slaas Ild. Og Stene kan knuse de haardeste Ting. Men den lille blide, bløde Vanddraabe huler dog Stenen til sidst.

Wieds sidste mislykkede Drama dræbte ham ikke. Gik han hjem fra Teatret, nedtrykt over Stykkets Modtagelse, tro mig, dette var intet imod, hvad han led under Vennernes Tavshed.

Man har saa mange Venner og er dog saa hjælpeløst ene, naar det gælder. Der findes Mennesker, som tidligt laver sig et Valgsprog ud af denne Ensomhed. Og de forsøger at bilde sig selv og andre ind, at "nu har de lært at staa alene"! Nej, nej, ingen formaar dette. Ingen.

Saa mangen Misforstaaelse optaarner sig rundt om det enkelte Menneske. Man er for stolt til at forsvare sig – man lader Draaben hule Stenen ud, til der ikke er mere tilbage. Saa tager man det sidste, det afgørende Spring ...

– – –

Gustav Wied havde det gode, ynksomme Hjerte, som netop først bukker under. Jeg kendte ham kun lidt personligt, havde truffet ham i Ny og Næ, naar mange Mennesker var til Stede. I Aarevis saá jeg ham ikke. En Aftenstund gik jeg alene gennem Kjøbenhavns Gader, dødsenstrist i Sindet – men smilende til alle Bekendte. Og ingen anede Uraad. Wied kommer forbi, hilser, studser et halvt Sekund, gaar videre – vender om og kommer tilbage. Han var saa forlegen, at han slet ikke vidste, hvad han skulde sige. Vi fulgtes ret tavse. – Hvor skal De hen? Jeg: – I Folketeatret! Hurtigt, som var han bange, jeg skulde opfatte hans lille kærlige Usandhed, sagde han: – Det skal jeg ogsaa! Og hvordan det saa gik, vi kom til at sidde sammen.

Hvad godt Gustav Wied hin Aften gav mig, naaede jeg aldrig at betale ham tilbage – end ikke at sige ham Tak for.

– – – Sidste Vinter, mens jeg var i Paris, fandtes paa en Hybel i Quartier Latin en ung Maler – død. Hans Billeder var paa Salonen. Han døde af Sult.

Mennesker dør af Sult paa mere end én Maade.

Verden har saa svært ved at forstaa, at for den ægte Kunstner findes der kun én Vej at gaa. Om den er mod rivende Strøm, om den fører ham ned i kogende Malstrømshvirvler, om den fører ham ud i Sumpe – eller ind i yndige Rosenhaver, han maa gaa den Vej, hans Natur byder ham.

Det vil Verden ikke tillade. Verden vil ikke prøve at forstaa. Børnene piller deres Legetøj itu for at se, hvad der er indeni. Verden dræber det enkelte Menneske – uden at bryde sig om at vide, hvad han indeholdt.

Man siger saa: Hans Sind formørkedes! og dermed undskylder Verden sig. Dermed vasker Pilatus sine Hænder.

Arme, stumme Gustav Wied. Sov i Fred! Du er ikke den første, du bliver ikke den sidste.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 2.10.1915

Breve fra London

"Til Leje"!

Vil man have et møbleret Hus med fem eller otte eller ti Værelser, staar det til Tjeneste, ønskes et med fem og tyve eller endnu flere, behøver man blot at udtale Ønsket, og Huset er der. Hertug, Greve, Præst og Pebermø, alle flytter de ud for at give den Fremmede Plads. En i Sandhed grandios Gæstfrihed. Man gaar ind i Hjemmet, der endnu udstrømmer Ejerens Atmosfære, faar Nøglen til hans Gemmer og dermed – ofte – til hans Hemmeligheder, overtager Ægteseng, Familiebreve, nedarvede Møbler, Billeder og Tæpper, overtager – om man vil – Tjenestefolkene og dermed Ejerens Vaner. Alt paa Maaneder eller Aar.

My house is my castle, siger Englænderen, og det kan jo være godt nok og sandt nok, men han har forbløffende nemt ved at leje sit "castle" ud og finde sig et nyt. Ikke skulde det undre mig, om Sir Edward Grey, Lord Kitchener, og hvad alle de Herrer nu hedder, midt under Krigens Travlhed fik Tid til ogsaa at leje deres "my house is my castle" ud. Der er jo altid Snobber, som soler sig i Fornemmelsen af at bo i Berømtheders Huse – til Leje, naar det ikke kan blive som Gæst.

I Begyndelsen troede jeg i mit Hjertes Uskyld og min Forstands Begrænsning, at denne Lejen ud var en trist Følge af Krigen. Jeg ynkede inderligt de forvænte Mennesker, som pludselig saá sig nødsaget til at forlade deres store dejlige Hjem og lade dem profanere af Fremmede. Men inden ret længe indsaa jeg Vildfarelsen. Englænderen ynder at rejse og skifter gerne Opholdssted og er praktisk nok til at forene det Nyttige med det Behagelige. Naar han ved at stille sit Hus til Disposition for "betalende Gæster" faar sine Rejseomkostninger dækket – saa hvorfor ikke! Vi Danske og Germaner, som elsker vore Hjem med en næsten sygelig Ømhed, kunde kun tænke os at skilles ved dem paa denne Maade i yderste Nød. For Englænderen er det ikke anderledes end for Pensionatsværtinden, der er gladest, naar alle Værelser er lejet ud.

Hvor det gælder et større Hus – og et klingende Navn – hedder det ofte, at Ejeren "paa Grund af Bortrejse" midlertidig afstaar sit Hjem med Inventar og Tjenestefolk. Men der er en usvigelig nøje Sammenhæng mellem Ejerens Bortrejse og Lejerens Kontraktforløb.

En uhyre Mængde Agenter lever af at være Mellemmænd ved disse Handeler. At de staar mere paa Ejerens end paa Lejerens Side, er kun naturligt. Men Forholdet er dog lovligt ulige. Lejeren har slet ingen Rettigheder, Ejeren har alle. Det hænder f. Eks., at i London nu under Zeppelinernes Tegn Lejere, der forsigtigvis friede sig fra Ildsvaadeforpligtelse, fæster for enhver mulig Bombeskade.

Agenten, der er Mellemhandler, kender nøje Ejerens Kaar og Lejerens Krav. Han tilskynder Ejeren at indføre visse Forbedringer – Englænderen er jo konservativ af Natur – og beviser ham, at Lejen mageligt dækker Udgifterne derved. Han raader til at udstyre Huset med smuk Maling og de ydre Vindueskarme med smaa hængende Haver. Det er jo Lejeren, som betaler. Har Ejeren fem Guldfisk gaaende i et Bassin, fæster Lejeren for deres Liv uden dog at have Lov at gøre Gilde paa deres mulige Afkom.

Naar Lejemaalet er i Orden (Kontrakten er en sand Haandfæstning), træder Inventaragenten til. Han er nødvendig, selv om, hvad sjældent sker, Huset kun lejes paa en Maaned. Han er naturligvis Hæderligheden selv, men alligevel ... vi er jo alle Mennesker, og fire Øjne ser bedre end to. Altsaa tager ogsaa Lejeren sin Inventaragent. Disse to Herrer møder op samme Dag, som Lejeren flytter ind, medbringende Dokumentmapper og værdig Strenghed. De gaar grundigt til Værks. Naar man ser dem i Færd med Arbejdet, kunde man tro, det gjaldt Opklarelsen af en Forbrydelse gennem Fingeraftryk, hvert Møbel ses efter og beskrives omhyggeligt. Mangler en Nøgle i en Dør, er der en Bule i Sølvtøjet, en Brist i et Lagen, en Rift i et Gardin, en Slidplet paa et Tæppe, indføres det i denne Himmelbog. Hver

Tallerken vendes og drejes, Sovekamrets Vandstel undersøges med samme Grundighed som Gardinstængernes Forgyldning.

Er Inventarlisten sluttet under Enighed fra de to Herrers Side, overtager Lejeren Ansvaret. Huset gives ham i smuk Stand, alt er ret, blankt, skinnende. Der er Blomster i alle Vaser, Vinterhaven staar i fuldt Flor.

Men nu venter der Lejeren adskillige Overraskelser, han ikke har drømt om.

Han har maaske gennem Agenten opnaaet at faa indlagt Gas i visse Rum, der ellers maatte nøjes med Petroleum. Og Gasarmene er der, med Hane og Kuppel. De kan blot ikke brænde. Ejeren har ladet opsætte noget ældgammelt Bras. Lejeren klager. Agenten trækker paa Skuldrene: Man har lovet at opsætte Gasarme og at montere Blussene, men ingen har givet Løfte om, at de skulde kunne brænde!

Paa Trapperne ligger splinternye, straalende Løbere, hvis Messingstænger glitrer af Pudsecrème og Gnidning. Den første Dag, Tæppekosten kærtegner Løberne, fælder Tæppet som en syg Høne, skaller Luven af for Øjnene af den forskrækkede Pige ... Lejeren har Ansvaret: Hvis Tæppet ikke afleveres i samme Stand, som det modtages, maa han erstatte det med et nyt.

Og i Køkkenet, der altid er i Kælderen – hvor velindrettet, hvor blændende propert end Huset er, Køkkenet er gerne en Slags Svinesti – vil Komfuret ikke brænde. Det er saa ældgammelt og forrustet, at det kun kan gøre Gavn ved at sælges Pundevis som gammelt Jern. Men Ejeren har jo heller ikke lovet, at Komfuret skal kunne brænde. Saa Lejeren maa lade indlægge Gaskomfur.

De nødvendigste Brugsgenstande mangler, derimod er der en Overflod af aarhundredgamle Kobberkar, Kageforme og Mortere. Vidskestykkerne er af Flor, gaar i Las efter første Vask. Lejeren om det!

I London er Køkkenetagen en Verden, der ligger lige saa mange Trin under Husfruens Værdighed om under Gadens Niveau. Er der mange Tjenestefolk, bunkes de sammen dernede, som de bedst kan. Jo større Huset, jo fornemmere Herskabet, jo mere elendigt er der sørget for Tjenestefolkenes Ve og Vel. Overtager Lejeren det til Huset hørende Tyende – et Misgreb, der altfor ofte begaas til Ejerens Fryd – faar han Kærligheden at føle.

De engelske Tjenestefolk er i Almindelighed – glorværdige Undtagelser som de fra Romanerne saa berømte Kammertjenere og Hushovmestre fraregnet – er af en til Idioti grænsende Stupiditet. De er Mennesker født til Verden af Mennesker, men deres Individualitet er i den Grad kuet gennem Generationer, at der end ikke er Sporene tilbage. Den blinde Minehest synes mere Personlighed end nogen engelsk Stuepige eller Kammerjomfru.

Er Herskabet konservativt og snobbet, er Tjenerskabet det endnu mere. Intet Land besidder en saa slavisk underordnende Tyendeklasse som England, men intetsteds behandles det tjenende Personale mere skematisk ens. Man behøver aldrig at lære en engelsk Stuepige hendes Gerning, hun udfører den med avtomatisk Nøjagtighed og Paalidelighed – naar hun da ikke har en Arrigskabsraptus grundet paa Whiskynydelse. Hun strider ikke mod Uniformen. Forlangte det engelske Herskab, hun skulde gaa med Støvle paa venstre Fod og Tøffel paa højre, hun gjorde det med sløv Selvfølgelighed. Hun hverken sjusker eller glemmer. Men – hun udfører ikke og bringes ikke til at udføre det mindste Gran af Arbejde, der ligger udenfor det reglementerede, saa at sige nedarvede.

Hun har fri en Eftermiddag i Ugen, fik hun mere Fritid, hun vidste ikke, hvad hun skulde gøre dermed. Net af Ydre, net af Optræden er hun uden Ærgerrighed og uden Interesser. Sorger og Glæder holder hun for sig selv. Saavel som det vilde betragtes som en Anmasselse, hvis hun begyndte Dagen med at sige Godmorgen til Husets Frue, vilde denne finde det taktløst at udspørge sit Tyende om dets Familieforhold.

Her et lille Bevis paa Stupiditeten: En af Londons mest kendte Brødhandlere, "Lyon", der har Udsalg og Frokoststuer i Tusindvis omkring i Byen, leverede Brød til en af mine Bekendte. Paa hver Vogn staar Navnet med vældige Bogstaver, i Brødbogen staar det paa hver Side. Man kan ikke gaa en Gade lang uden at se hans Skilt over en Dør. Tre engelske Kokkepiger udførte dog den Genistreg hver Morgen i Regnskabsbogen at indføre Navnet stavet "Lejon" (som det udtales) uden nogen Sinde at ane, det var galt.

Samme Dame, Amerikanerinde var hun, overtog et Hus med Tjenerskab. Man overreakte hende blandt andet en Liste med en Snes Punkter, der angik Behandlingen af Folkene. Hun maatte forpligte sig til ikke at give dem mere Frihed, ikke at afkorte dem Arbejdstiden, ikke at forhøje deres Løn! Hver Morgen – om Vinteren – bankede Kammerjomfruen paa hendes Dør og spurgte, om hun ønskede Hjælp til Paaklædningen. Hun svarede, at hun først stod op Klokken ni. Bankningen gentog sig ufortrøden, Uge efter Uge. Endelig fandt hun ud af Meningen ved nøje at gennemlæse Paragrafferne i Listen over Tyendebehandlingen. Det betød blot, at Pigen var oppe og rede til sin Gerning.

I Stedet for at faa den i England saa gængse "Savory" – en lille, pikant Ret, der serveres til allersidst – efter Desserten, bad hun om at faa den inden Suppen. Kokken svarede: Yes, mam' og ... serverede den til sidst. Syv Dage paa Rad gentog hun sin Bøn med samme Resultat. Saa hengav hun sig i sin Skæbne.

Naar man engagerer Tjenestefolk, spørger man ikke, *om* de drikker, men – – *hvor meget* de drikker. Det er en almindelig Skik at udlevere dem et vist mindre Kvantum Whisky for derved at hindre dem i at benytte deres Fridag til umaadeholden Drikken. En totalafholdende engelsk Tjenestepige er ikke trods dette et større Særsyn end en Kalv med fem Ben.

– – –

Grunden til, at engelske – selv meget velhavende – Familier bortlejer deres møblerede Hjem, forklares derved, at Profitten er saa forlokkende.

Man køber ikke dér som andetsteds et Hus paa Evighed, men paa Tid. Saa vidt jeg har bragt i Erfaring, varierer Tidsrummet mellem noget som fem Aar og ni Hundrede og nioghalvfems. Hvis nu en Mand ejer et Hus paa syv Hundrede Aar, kan han godt sælge det paa fem Hundrede, det er slet ikke latterligt. Huset fornyes ganske vist – sandsynligvis da – men Grunden beholder sin Værdi.

Den, der køber paa mindre Aaremaal, maa jo se at gøre mest ud af Huset uden at ombygge. Derfor ser man i London saa mange gamle og gammeldags indrettede Huse.

En Enkegrevinde, hvis Mand ud over en god Malerisamling og et solidt Bohave ikke efterlod hende nogen synderlig Kapital, skaffede sig "Lommepenge" paa følgende Made: Hun købte et ret stort Hus paa enogtyve Aar for den Bagatelsum af 400 Pd. Sterl. Huset laa i oprindelig fornemt Kvarter, men var gennem de i London saa pudsige Fornemhedsforskydninger sunket i Rang og Pris. Det laa mellem to endnu fine Gader og i Nærheden af et særdeles notabelt Torv. Nu kunde hun ved at betale en aarlig Ekstraskat af ca. 100 Pd. Sterl. faa Huset indført i Vejviseren som liggende paa denne Square, hvad det faktisk ikke gjorde, men hun vilde ikke ofre saa meget paa Fornemhedens Alter. Hun foretrak selv at opfine Huset ved at bebo det nogle Maaneder og anbringe Halvdelen af sine Billeder og Møbler deri. Derefter lejede hun det ud for – 400 Pd. Sterl. om Aaret.

Hendes Mands Stamtavle gik tilbage til det tolvte Aarhundrede. Fotografiet af Fædreneborgen, der endnu eksisterede i Edinburgh, klemt inde mellem Forretningshuse, selv med Skotøjsbutik i Stuen, hang i Badeværelset, omgivet af Billeder af Fyrster og Hertuger med egenhændig Paaskrift. Brevene fra Forlovelsestiden laa endnu i det lille Sølvskrin paa Toilettebordet, og Skrinet var ikke aflaaset. Paa Inventarielisten stod det opført som "Toiletteskrin af Sølv med Rekvisiter". Sandheden i Ære, Grevinden havde selv forfattet Inventarielisten.

Hvor haardt der fares frem mod Lejeren, naar Afleveringstidspunktet er inde, fik en af mine Venner eftertrykkeligt at føle. Huset, han beboede, var meget fugtigt, og paa de nye Tæpper, hvormed Ejeren havde flunket det op, kom store Fugtpletter. Men Tæpperne var overtaget uden Fugt – altsaa maatte han erstatte Pletterne med en fuld Tredjedel af Tæppernes Værdi.

Naar man fraflytter en møbleret Ejendom, er man pligtig til at efterlade Gardinerne i nyvasket Stand, at sende alle Sengeklæder til Rensning, at lade Gulvtæpperne støvsuge og rense og at kemisk rense de Betræk, hvori Husets samtlige Stole, Lænestole og Sofaer er indhyllet. Det er en yndig, men uundgaaelig Udgift. Møblernes eget Betræk gør man bedst i ikke at undersøge. Hvis de overhovedet er betrukne, er Betrækket gerne i en saadan Forfatning, at man rødmer paa Møblernes, Ejerens og egne Vegne.

Men – man behøver jo ikke at være saa taktløst nysgerrig. Englænderen er saare fornøjet og sidder mageligt og behageligt paa det Kretonneforklæde, der skjuler Stolens Nøgenhed eller dens Laser. Thi, tænker han, hvad Øjet ikke ser, det Hjertet ikke rør!

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 12.2.1916

"De nye Sibirier"

Wien.

Kære Hr. Anker Kirkeby –

Vi har aldrig truffet hinanden, og jeg véd ikke, hvordan De ser ud. Naar jeg alligevel bruger den fortrolige Tiltaleform, er det, fordi Digteren i Mennesket, Mennesket i Digteren Anker Kirkeby er mig saa usigelig kær. Af alt, hvad jeg under Krigen har læst om Krigen, har intet blot tilnærmelsesvist gjort saa mægtigt Indtryk paa mig som Deres Artikler.

De vil forstaa, jeg ikke tænker paa at polemisere mod Deres dejligt skrevne Skildring af de østrigske Fangelejre. Jeg vil blot have Lov til at berette smaa Enkeltheder, som De maaske i Travlheden ikke har set eller glemt. Dels for at yde "Fangevogterne" Retfærdighed, dels for at hævde, at Fangernes triste Tilværelse ikke er uden Lyspunkter.

Jeg har ikke, som De, set mange Fangelejre – foreløbig endda kun én, men i denne ene tilbragte jeg to Dage, og jeg tør sige, at jeg benyttede Tiden og Tilladelsen til at se og høre. Desuden har jeg været i Flygtningelejrene, og Sammenligningen mellem Fangne og de Flygtede giver mig Bevis for, at den østrigske Forvaltnings Humanitet staar højt, højt over, hvad Udlandet aner og tror.

Den Lejr, jeg nøje har undersøgt, er omgærdet af et Pigtraadshegn, ja, men dette stænger ikke for Synet. Det hindrer ikke Fangerne i at se de vældige Bjerge med Skovene ved Foden, med Borge hængende som Svalereder paa Fremspringene, i at se Landevejen, der er befærdet Dagen igennem, og den nære By, hvis Kirkeklokker er indenfor Hørevidde.

Russerne – i Lejren var kun Russere – er vant til Kulde, men ogsaa til at krybe sammen ved Ovnen, ja, som bekendt til at ligge og lune sig oven paa denne. Jeg har set dem med Huen presset ned over Ørene, med Pelskraven (hver Fange faar en kort, tyk Vams med Pelskrave) slaaet op til Ørene, arbejde med Hakken i den ikke frosne Jord og vise alle Tegn paa Kulde. Medens jeg modsat saa østrigske Soldater mindre varmt klædte med blottede Hoveder staa og passiare uden mindste Frysen.

Fangerne kommer almindeligvis i den sørgeligste Forfatning. Uniformen pjaltet, Støvlerne Laser, der daarligt hænger ved de stakkels saarede, frosne, opsvulmede Ben. Efter Aflusningshistorien klædes de paa fra yderst til inderst. De faar to Sæt Undertøj – lige saa solidt som det, de østrigske Soldater har – og naar de trænger til mere, er der Oplag at ty til. Hver Uge skifter de Undertøj. Hver Uge bader de.

Mest kniber det med at skaffe dem Fodtøj. Men "Vogterne" gør deres Bedste. Ikke blot arbejdes der uophørligt i Skomagerbarakken, Vognladninger af tilsyneladende solide Støvler med svære, sømbeslaaede Saaler kommer fra Sverig og Danmark. Man prøvede – for Varmens Skyld – at give Fangerne Træskostøvler lignende vore danske, men de forstod ikke at bevæge sig i dem. De klagede over, at det gjorde ondt og – man opgav det. Nu laves der Sivsko i Mængde til Overtræk, naar Jorden er frossen.

Jeg har set Barakkerne, hvor de østrigske Soldater opholder sig – de er nøjagtig som Fangernes. Hver Soldat som hver Fange har en Straamadras og to uldne Tæpper. At Tæpperne ikke er varme nok, er jeg tilbøjelig til at tro, men hvor i Himlens Navn skal det arme Land skaffe Uld fra?

Maden! De mener, den lugter ilde. Jeg kan ikke modsige Dem, da jeg jo ikke var i Lejren samme Dag som De. Men jeg har en lillebitte Anelse om, at De forveksler visse Lugte. Fra en Grukedel, hvori koges Løg, Kartofler, Bønner og Klipfisk kan ingen himmelsk Duft opstige, ikke om saa Klipfisken tilberedes paa Hotel d'Angleterre.

Læg blot Mærke til, med hvilket Velbehag Russerne spiser eller svælger denne Suppe. I Fange- som i Flygtningelejren tages der de allerstørste Hensyn til de Interneredes Spisevaner. Italienerne og Russerne faar ikke den samme Kost. Italienerne maa have Løg og Polenta, Russerne maa have Suppe, Suppe, Suppe, Suppe.

At Madvarerne i al deres Tarvelighed er friske, derfor borger jo Lejrens egne Stalde. Jeg har set det endnu dampende Kreatur blive parteret for at laves i Pølser, som Fangerne nogle Dage senere faar serveret.

Rundt om i Lejren er smaa Tehuse, hvor for 3 Heller et stort Krus skoldhed Te med Sukker serveres Dagen igennem. Teen er allenfals lige saa god som den, man almindeligvis drikker i danske Hjem. At en Englænder, der er vant til ypperlig Te, ikke vilde vedkende sig denne Drik, er en Sag for sig.

Der er Intelligensbarakker med Læsehal og Bibliotek.

Her brændte mine Øjne. Plads var der til Tusinder af Bind – og paa Fingrene kunde man optælle de Par Bøger, der fandtes. Men hvis er Skylden for dette? Atten Maaneder har Krigen varet. Da jeg for en Uge siden var i Lejren, viste man mig de første – de første – syv Kister med "Liebesgaben" fra Rusland. Ankomne samme Morgen. En russisk Røde Kors Deputation havde Maaneder før gæstet Lejren og lovet at sende Bøger, Masser af Bøger og Musikinstrumenter. Lovet – men ikke holdt.

Og dog var disse Fanger ikke saa helt ilde farne. De havde den Opmuntring, som vist tør siges at være den trøsterigeste, der gives: Musik. Saa meget Musik, at de hver Dag kunde fylde deres bedrøvede Hjerter dermed.

I "Forlystelsesbarakken" spiller det store russiske Orkester under østrigsk Ledelse, spiller Dagen lang, i Intelligensbarakken det russiske Kapel, der med samt dets pragtfulde Dirigent nylig blev "fanget". Rummet er overfyldt. Intet Under. Det er russiske Folkeviser, der spilles. Man henrives til Taarer, ikke blot fordi Musiken i sig selv er saa gribende, men fordi man uvilkaarligt medføler de Omstaaendes Lidelse og Fryd. Alle smiler – ømt, vemodigt, længselsfuldt, alle smiler. Intet Under, at Dirigenten fører sin Taktstok som en ung Gud. Han selv er berust, han selv er Trylleriet underkastet. Fædrelandet er i dette Øjeblik over, om og i det fangne Folk.

En ung Mand staar med en mægtig sort Foliant knuget ind til sig. Vi veksler et Smil. Mit er et Spørgsmaal. Han aabner Bogen, hvis russiske Skrift, jeg ikke formaar at tyde. Men jeg genkender Billedet og udbryder: Gogol! Han nikker, og jeg i min Armod véd ikke bedre end at opremse Navnene paa de store russiske Digtere. For hvert Navn straaler hans Øjne mere, og de unge Kamerater ved hans Side ser lykkeligt paa mig og nikker. Vi har uden videre Ord forstaaet hinanden.

Musiken spiller i Lejren en uhyre Rolle, vist en endnu større end Tobak, hvilket vil sige noget.

Véd De, Hr. Kirkeby, for hvem der spilles hver Søndag! For de dobbelt Fangne. For de Fanger, der efter Flugtforsøg holdes indespærret i en særlig Barakke. Jeg forlangte at se ogsaa dem. Generalen studsede og smilede: De tror sikkert, de behandles med Tommeskruer og andre Torturapparater!

Fængselsbarakken var separat indhegnet med Pigtraad, i Hegnet en Laage, ved Laagen en Vagtpost. Omkring Barakken en fire, fem Meter bred Sti, hvor Fangerne kan spasere, saa meget de lyster.

At enhver af disse Fangne, i hvert Fald alle de, der har Hustru, Børn, Hjem eller andet at længes efter, gerne i et eneste Spring var tilbage i Hjemlandet, er givet, men de fleste véd efterhaanden, at Flugt er umulig. Naar de alligevel flygter i temmelig stort Antal – for Dagen efter eller samme Dag at indfanges, skyldes det noget andet. Hver Soldat, der har foretaget et Flugtforsøg, faar nemlig et Bevis for dette, og naar Krigen er omme, gavner det ham i hans Hjemland, at han har gjort denne sin "Pligt".

Fangerne befinder sig saa vel i Østrig og Ungarn, at de ikke i Hundred-, men i Titusindvis har besluttet at slaa sig ned der for bestandig. Allerede nu er det noget af et Problem, hvordan man efter Krigen skal blive af med de tvungne Gæster.

Officererne har det ulige værre end Mandskabet. De er paa en Maade frivilligt indespærrede. De kan gaa i hele Omegnen, saa langt og saa ofte de selv vil – men under Ledsagelse. Det vil de ikke. De vil nøjes med at afgive Æresord paa ikke at flygte. Deres Fædrelandspligt er imidlertid større end Hensynet til det givne Ord. Det véd "Vagterne", derfor tages der ikke mod Æresordet, og Følgen er deres frygtelige Marsch paa Stedet.

Men større Honnør end den, hvormed disse Officerer behandles af deres østrigske Vogtere, kan ikke tænkes. Generalen holder en Tale til dem, der baade er Introduktion af Gæsterne og Undskyldning for Besøget. Jeg taler med hvem som helst, bestandig under gensidig Forestillen. Ingen prøver at kontrolere Samtalen. Der er jo intet at skjule. Det eneste, der kunde befrygtes , at Gæsterne skulde smugle Breve ud, synes ikke at falde Østrigerne ind. Altsaa, jeg kan frit og kort eller længe, besøge de fremmede Officerer, der hver har sit Værelse eller er to om et. Værelserne er ikke store og ikke elegante, men de bærer alle Præg af at være beboet og af at Ejeren har slaaet sig ned for længere Tid og fattet Kærlighed til Rummet.

Foruden Læsesal og Kasino har de deres egen lille Købmandsbod, hvor alt forhandles – af en Russer – fra Violinsnore til Schweizerost, fra søde Kager til Pensler og Frugt. Boden viser, at de er store Slikmunde.

Deres egen Kirke har de, Lejrens allerfagreste Udstillingsgenstand. Fra Loftet hænger ned en Krone, spindelvævsfint udskaaret i Træ. Rummet er afdelt af et svært, dybt udskaaret, forgyldt Gitter. Bag dette er Altervæggen, en Række af forgyldte Fløje, hver med et legemsstort malet Helgenbillede. Bag dette igen selve det blomstersmykkede Alter med et lille sirligt Tempel mellem fine Stager.

Officererne faar hver fire Kroner om Dagen. De betaler for Forplejningen 2,50. Spisesedlen er: Morgen Kaffe, Brød og Smør, Middag Suppe, Kød, Gemyse (Søn- og Helligdage Dessert), Aften en Kødret, Salat, Brød og Smør. De maa købe en Fjerdedel Liter let Vin om Dagen.

Sammenlignelsesvis betaler de østrigske Officerer i denne Lejr tre Kroner daglig for følgende Forplejning: Morgen Kaffe, Brød, men ikke Smør; Middag Suppe, Kød, Gemyse (to Gange ugentlig Dessert), Aften f. eks. afskaaret Pølse med Brød, men ikke Smør.

– – –

Hvor godt der – i hvert Fald i denne Lejr – i sanitær Henseende er sørget for Fangerne, forstaar man bedst gennem følgende absolut paalidelige Tal. I Fjor kom halvandet Hundrede syge Russere til Lejren. De havde Kolera. Halvtreds døde. Ikke en eneste af Lejrens øvrige 30,000 Mand blev smittet. Plettyfusepidemien, der mange Streder decimerede Befolkningen, optraadte ogsaa her. Af 4000 Syge døde næppe halvtreds. Men der har været Tider, hvor Lægerne arbejdede Dag og Nat, vidende, at hver Times Søvn, de undte sig, kunde koste Snese af Patienter Livet.

– – –

De mange, de uhyre mange Analfabeter kan her lære at læse og skrive. Jeg overværede en Skoletime. Øjnene var vendt mod Lærerne med en Troskyld, en Hengivenhed og en Forbavselse, der var lige rørende og pudsig. Disse store Mandsbørn haandterede endnu det tyske Sprog særdeles kejtet. De bevægede Ordene i Munden som alt for store Stykker Brød, men gav man sig Tid, blev det dog til Sætninger.

En kristusagtig, paafaldende skøn, blaaøjet Kæmpe fortalte med syngende Tonefald og fjernt Blik, som læste han Ordene i Luften, "Historien om en Moder", H.C. Andersens Eventyr. Og han fortalte det med en Poesi og en Enfold, der virkede saa mægtigt, at vi Tilhørere daarligt vovede at trække Vejret.

– – –

Netop i Dag talte jeg med en af de Jorddrotter, der beskæftiger Krigsfangerne med Markarbejde. Han, som Officererne i Lejren, havde ikke rosende Ord nok for Russernes

skikkelige Natur. Han forklarede mig, hvad jeg ikke forud vidste, at den russiske Bonde, hvis man giver ham samme Madration som den østrigske, ufravigelig gaar og halvsulter.

Brødrationen i Wien er pro Hoved 180 Gram pr. Dag. Fangerne faar 500 Gram, min Meddeler gav Fangerne 750 Gram om Dagen og oplevede endda ofte, at hele Brødrationen var fortæret allerede inden Morgensuppen, der som Middags- og Aftensuppen er og skal være saa tyk, at Skeen kan staa deri.

Han paastod, at den russiske Bonde gennem Generationer havde vænnet sig til at fylde Maven i den Grad, at nu utvivlsomt hans Mave – og dermed hans Behov – var større end andre Menneskers.

Stemmer dette, har man jo ogsaa Grunden til, at den russiske Fange gør et saa kuldskært Indtryk.

– – –

Jeg er mig bevidst, at denne lange Artikel ikke er velskrevet, men jeg staar lige i Begreb med at foretage en Rejse, og da jeg i Morges fik "Politiken" med "De nye Sibirier", var det mig ikke muligt at opsætte mit Indlæg, eller hvad De vil kalde det.

Med venlig Hilsen

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 11.4.1916

Skoda

Fru Karin Michaëlis-Stangeland, der for Tiden opholder sig i Wien, fortæller om et Besøg i de store Vaabenfabriker i Pilsen. Slutningen af Skildringen vil findes i Kroniken i Morgen.

I.

Spektaklet virkede, da den første Forvirring var ovre, som en ensformig Syden og Kogen, nu og da afbrudt af en klirrende Lyd, som naar en Tallerken falder i Skaar, eller Skærverne springer fra Stenhuggerens Ring.

Jeg troede Skodaværket en Sortegryde, hvor selv det Hvide i Øjnene blev betændt af Sod, hvor man aandede sort Dunst og vadede i sort Dynd. Det var ikke værre end i en Storby, hvor der bruges bløde Kul, paa Dage, naar Vinden slaar Støvet ned i Gaderne.

Min Mangel paa Forudsætning for virkelig at forstaa alt det praktisk tekniske Djævelskab fritager mig for enhver Ansvarsfrygt. Jeg bare skildrer, hvad jeg saá, som det nu en Gang tog sig ud for mig.

Enkeltheder springer paatrængende frem. For at blive dem kvit vil jeg først nagle dem til Papiret:

Et Fabeldyr af Jern holder en fingertyk Staalstang. I smaa taktfaste Stød vrikker Staalet frem og tilbage, medens et hemmeligt Ur optæller Slagene. Maskinen arbejder Dag og Nat uden Opsigt. Naar Staalet er blevet "træt" og springer, standser Maskinen, gaar Uret i Staa. Enhver kan da aflæse, hvor meget Modgang Staal af denne Blanding er i Stand til at bære.

Det er saa uhyre menneskeligt. Hvert Stød en lille Skuffelse, en lille Kummer. Ingen ænser det. En Dag bukker selv det sejgeste Materiale under.

Ud i den underjordiske Stilhed trænger et Brøl, et fortvivlet Skrig, og Stilheden lukker sig igen. Vi træder ind i Torturkamret: To Jernarme griber om en blaa, flimrende, slank Staalblok, der høres en sagte, sydende Nynnen, og tusinde Hestes Kraft slider i modsat Retning. Staalet lider stumt og stolt, til det, vild af Smerte, i det Nu, hvor det sønderrives, udstøder hint menneskelige Jammerskrig.

I et Glasskrin gemmes et kosteligt Kunstværk. Intet Fnug tør trænge ind og forstyrre dets harmoniske Hvile. En Vægt er det, bygget op af Platina og andet ædelt Metal. Milliontedele af Pund kan her afvejes og de enkelte Bestanddele af Menneskets Aande.

Overfor dette Skrin brænder en lille Flamme, der oplyser det indre af et Spejlkabinet med Sale og Korridorer. En Metalklump, blankslebet og pudset, lægges paa en Glasbrik over Lyset, og Billedet hvirvles i et Nu gennem Spejlenes Rum. Jeg stirrer ned i en Aabning mindre end en Fluevinge og ser: Et Landskab af Bjerge og snetunge Skove, Dale og ædelstensgrønne Søer, hvis Bredder synes indrammet af dybere grønne Siv. Det er et Stykke "sygt Kobber", der har forvildet sig mellem Staalprøverne. Brik efter Brik af forskellig blandet Staal lægges paa Glasset. Hver Gang viser der sig et nyt Landskab, det forrige saa uligt som Ishavet Junglen og Sahara.

– – –

Pilsen var Øllets By. Det fornemme Raadhus, den gamle Kirke, de trappegavlede Patricierhuse med deres svagt røde, bleggrønne og lystgule strøgne Flader talte ikke med. Pilsen var Øllets By. Intet andet.

I Midten af forrige Aarhundrede opstod her en lille Maskinfabrik, som i 1869 gik over til *Emil, Ridder v. Skoda*. Han begyndte med 80 Arbejdere – han Søn beskæftiger nu 22 Tusind – og udvidede langsomt Bedriften. I 1884 anlagde han det Staalstøberi, hvis Skibsstævne snart overalt fortrængte de hidtil anvendte Smedejernsstævne. Skodastaalet – som Pilsnerøllet – viste sig i Besiddelse af Egenskaber, som ingen Konkurrent kunde gøre efter.

Saa fulgte Anlæget af Vaabenfabriker, og nu nævnes Skodaværkerne i samme Aandedræt som de Krupp'ske Kanonfabriker.

Emil v. Skoda døde ved Aarhundredskiftet. Han var en Foregangsmand og maatte derfor nødvendigvis lide de Skuffelser, der tilkommer den, som ikke vil nøjes med at træde Tiden i Hælene.

Han var et af Ofrene for "det gamle Østrig", det adelige, arrogante Østrig, der ikke bekymrede sig om Fremmedes Dom og helst affærdigede sine egne med Spot.

Nu er Pilsen i første Række Kanonernes, Mørsernes, Haubitsernes By, Øllet er for Tiden ikke, hvad det var. Som det skorter paa Mel, skorter det paa Malt. De Pilsenborgere brummer og skælder ned i Ølskummet, men drikker dog deres mange gyldne Krus og – haaber paa Fredens Malt.

– – –

Skodaværkerne er omgivet af høje, strengt bevogtede Mure, der strækker sig kilometervis. Ingen maa nærme sig disse Mure, end ikke Fortovet er Godtfolk tilladt. Denne militære Opsigt er naturlig, skønt Frygt for Spionage er lig Nul: – Ligesom vi længe før Krigen har kendt de andre Magters Vaabenhemmeligheder, har de saamænd ogsaa kendt vore!

Er man sluppet gennem Naaleøjet, tror man sig først i et Helvedeskøkken, hvor Fanden er Overkok, og hans Oldemoder uddeler Rationer. Man er haabløst forvirret.

Her risikerer man at begraves under et Kulskred, dér fra Kranen at faa dryppet en Tusind Kilo Jernblok ned i Hjernen, her kommer fra to Sider endeløse Godstog asende, og springer man til Side, brænder man sig mod Ovnenes glohede Bagvægge.

Godstogene er fyldt med knuste Brunkul der gennem slangeagtige Rør suges op i større tarmformede Rør, hvor de omdannes til Brændgas, som atter ad underjordiske Veje ledes ind i Ovnene.

Under aaben Himmel ligger Raamaterialet i hushøje Dynger. Rødlige Jernblokke i flade, uregelmæssige Stykker, som vejrmørknede Tagsten føget sammen i en uhyre Orkan. Mægtige Møddinger af blaanende og rødmende Staalspaaner – Krølhaar tømt ud fra en Kæmpes Madras. Spiralernes Farve veksler med Skyernes Skiften. En eneste Solstraale faar dem til at skinne hektisk som udgravede romerske Glasskaar.

Oppe i Luften mellem Jernbjælkeværker glider den magnetiske Kran. Mandskabet sidder i Gondolen og holder Udkig. Ved Krankloen er befæstet en skaalformet Genstand, lig en Gople uden Svømmetraade. Lydløst glider denne Gople henover Jernbjerget, og med klagende og syngende Henrykkelsesskrig springer Blokkene op i dens Favn. Magnetkraften holder dem fast, medens Kranen, som Ørnen med det røvede Lam, suser hen over Afgrunden og lader Byttet falde ned i Reden: den ventende Jernbanevogn. Nu svæver Goplen over de iriserende Staalspiraler. Næppe fornemmer de dens begærende Aande, før de, lette som Dun, fyger, blæser og danser op imod den. Et sandt Hølæs af krøllede Staalstraa vendes ned i Vognen.

Er Toget fyldt, føres det ind paa andre Spor, og Ladningen tømmes over i mindre Karrer, der drives ved Kædekraft og selv kobler sig sammen i Mellemrummene bag Ovnene. Hver Karre har tre Beholdere – tre Skefulde Staal til Ovnen.

– – –

Ude er det Nat. Inde ligger Mulmet tykt og tungt under det kirkehøje Tag, men nede ved Jorden syder den røde Ild fra sælsomme Kratere, snart smaa som Blus under Ellefolkenes Høje, snart blodigt som fra Flænger i Jordens Skød.

Menneskene fylder intet, syner intet. Her lever og raader den hvide Ild, den røde Ild og de sorte Kraner. Kranerne er ikke Venner af mange Ord. Som grufulde Krøblinge uden Ben skurer de sig stumt fremad. Knoklerne rasler, Aandedrættet hvæser.

Kranen udstrækker sine Protesearme og klemmer Kloen om en Beholder. Ovndøren skydes op, Ladningen jages ind, og Kranen er straks paa Vej efter næste Skefuld.

Ovnens Indre er hvidere end Sølv, lysere end Maanelys. En Sø af Sølvsne, hvor Bølgerne lydløst stiger og falder.

Luftblærerne er kogt væk. Det er Tid at hælde Suppen op. I en Fordybning staar et Par – af Størrelse som et Bryggerkar.

Med blaa Glas, der skal hindre Øjnenes Sekraft i at svides bort, afventer vi Menneskemyrer det Nu, hvor Ovndøren aabnes, og Sølvfloden begynder at sitre. Nu ... nu ... Saa straalende klar er ingen Kilde. Det er smeltede Stjerner, lutret i Skærsilden. Blidt og sagte glider de hvide Vande ned i det røde Bassin. Længe, længe. En Skygge danner sig i Udkanten. En Menneskemyre vover at rode i den hellige Strøm med sin Kæp. Atter rinder Kilden klar og ren.

Kun Slaggerne er tilbage. Klohænder griber om Bassinet og bærer det over paa en afsides Plet, hvor det kan staa og svale lidt. Imidlertid er Rummet fyldt med smaa Høje, der staar paa Søjler med Ild under. Det er Formene, der blæses hede, at de ikke skal springe, naar Staalet fyldes i. Men endnu er Massen for varm. Som den omhyggelige Moder, der frygter at skolde Barnet og hælder Suppen fra en Tallerken i en anden, gyder Krankæmpen det røde Bassins Indhold over i et andet Kar og først derfra over i Formene.

Kranerne fjerner sig. Ovnene er lukket. Alt er stille. Ikke saa meget som en Faarekylling synger.

– – –

Det er Dag, og jeg staar i Ammunitionsværkstedet. Der er saa højt op til Glastaget, at baade Mennesker og Maskiner virker som et tyndt, mørkladent Lag nede ved Jorden. I denne Hal arbejder for Øjeblikket 2400 Mand. Her formes Granathylstre. Runde Stænger snittes ud som Pebernødder. Stykkerne rødglødes enkeltvis og lægges i en Presse, hvor en Torn borer Hul i deres Midte. Saa kommer de i Drejebænke, hvor de strækkes i Længden, rulles, glattes og pudses. Den ujævne Kant klippes af, og de stilles i Sand til Afkøling. Kortere Stykker formes som tilspidsede Huer – det er Granathovederne.

Granater af allerfineste Staal behandles paa følgende Maade: Et Reservoir – af Størrelse som et mindre Svømmebassin – fyldes med Olie, der ophedes til en vis Grad. Heri nedsænkes gennemhullede Jernplader med de lige fra Ovnen komne glødende Hylstre. Den pludseligt ophedede Olie bringes ad kunstig Vej tilbage til sin oprindelige Varmegrad, hvorefter Panden hæves op, og en ny Ovnfuld sænkes ned.

Naar Smør koster 8 Kr. 80, hvad koster saa Granatolie?

Mens jeg for en Uge siden ikke kendte en Kanon fra en Mørser, er jeg nu ladet med sand zoologisk Viden paa dette Omraade, men da om andre otte Dage alt er blæst ud af Erindringen, maa jeg skynde mig at prale med Kundskaberne.

Altsaa: Et Menneskebarn er ni Maaneder undervejs, en velskabt Mørser bruger 12-18 Maaneder fra Undfangelsen til Fødselsøjeblikket. Men saa er den ogsaa baade større, tungere og klogere end nogen Elefantunge.

Den berømte 42 cm Kanon – som næst 30,5 cm Mørseren – synes Skodas Yndlingsbarn, er et Pragteksemplar i sin Slags. Alene Røret, hvor Kanonsjælen bor, koster med sit kanelerede Indre og sine Staalkorsetter, der – sagtens af Blufærdighedshensyn – fører det vildledende Navn "Kapper", flere Hundrede Tusind Kroner. Det er en fordringsfuld ung Herre. Han keder sig i sit eget Selskab og forlanger Kamerater. Saa skaffer man ham to ligesindede Legebrødre, og for at skærme dem mod Forkølelse, bygger man om og over dem et lille Pansertaarn, hvorfra de uden Risiko gennem hver sit Hul kan spytte Langspyt efter deres Uvenner.

Et saadant Pansertaarn med dets tre Kavalerer koster adskillige Millioner. Men hvad gør man ikke for de kære Børn?

Projektilet, der har sin Plads inde i Sjælerøret, er noget større end en velvoksen Mand og utrolig træg af Natur. For at faa det til at flytte sig, maa man ofre 200 Kilo Krudt. Krudt koster for Tiden det samme som Smør.

Det er saaledes ikke Hvermands Sag at anskaffe sig Kanoner eller Mørsere, og har man dem endelig, er de lige saa usolide som elegante Toiletter.

En Kanon eller Mørser kan ikke, som f. Eks. en Symaskine, fungere Aar ind og Aar ud. Den har sin Sæson. Og den har fremfor alt sin sprøde, lunefulde Sjæl. Naar den har afgivet et vist Antal Skud, føler den sig træt og utilpas. Sjælerøret strejker. Sjælerøret vil ikke mere. Det nytter saa lidt at lokke som at true.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 12.4.1916

Skoda

II.

En Dag spaserede et Par unge Damer i en Skov i Nærheden af Pilsen. Bedst som det var, laa de begge pladask paa Jorden. Hvad var sket? I mere end en Kilometers Afstand havde man foretaget Prøveskydning med 30,5 cm Mørseren. Der var ikke skudt med Skarpt. Lufttrykvirkningen alene havde slynget Damerne omkuld.

Jeg overværede en Prøveskydning med smaa Bjergkanoner og Haubitser af forskellig Størrelse (den største var 18 cm) og maa tilstaa, at jeg hverken faldt om eller sprængte Trommehinderne. Ganske vist stod jeg en halv Snes Meter bagved Skytset, og der blev skudt ind i en sandfyldt Tunnel, hvorfra man senere kunde udgrave de ubeskadigede Projektiler.

Ejendommeligt var det at se, hvorledes Træer og Buske paa begge Sider af Viadukten var kvalt af Lufttrykket. Ikke et Græsstraa havde holdt Stand.

Gaar man gennem Værkstederne og ser Kraner og Mennesker arbejde støt Dag og Nat uden nogen Helligdagspavse, undres man over, at det tager saa lang Tid at fremstille en Kanon. Det laa nærmere at formode, de blev til med samme Hast som Tinsoldater. Materialets Modstandskraft er vildledende.

Disse Knive og File, hvormed nogle tynde Lag skrabes og files af Kanonrøret, er ikke synderligt større end Redskaberne i Børns Værktøjskasse, men for at sætte dem i Bevægelse, maa de vældigste Maskiner afgive al deres Kraft.

Her saves en Staalplade igennem ved Hjælp af en lille, blaahvid Stikflamme. Staalet drypper som Lak fra en Stang. Flammen selv vilde tilsyneladende passe til at hede Segllak over. Men hvad kræves ikke af Styrke for at frembringe netop denne Smule staalsavende Flamme! Dér snurrer en "Karruseldrejebænk", der kun mangler de malede Heste, Perlefryndserne og Hammerklaveret i Midten. Lydløst vugger den rundt paa Stedet, og hver Gang den fastspændte Staablok strejfer et vist Punkt, drysser en bitte Staalspiral til Jorden.

Det hele er et Taalmodighedsarbejde i stor – som Mayonnæserøring i lille Stil.

– – –

Smedjen maa ses ved Nat. Som et sandt Akropolis af omstyrtede Søjletromler ligger Jernbjælkerne og venter paa at snappes ind i Ovnen for derefter gennemsigtige, rødguldglødende, ilddrivende og gnistsprudende at føres ind i Valseværker, der basker og klasker og former dem, som var de af Smør.

De Stolte har opgivet al Modstand og lader sig gøre ved paa Naade og Unaade.

Fra andre Ovne udskydes store Ildoste, der stille sværer ud i Natten. Saa voldsom er deres Glans og saa blændende, at Mænd, Kraner og Forme, at Gulv, Væg og Loft forsvinder, og kun de er synlige i Mørket.

Forfærdet og forvildet styrter jeg fra én Plet til en anden. Det er som et Mareridt – som Uhyggen i en Poe'sk Fortælling. Snart ruller den hvidglødende Skive frem imod mig, snart føler min Nakke dens listende Nærmen, snart sænker den sig fra oven med mit Hoved som Maal. Men altid havner den i en eller anden Presse, og det er ude med dens Almagt. Fra Pressen svæver den ud, mindre, tyndere, mere vidunderligt blændende – en himmelsk Urskive uden Tal og Viser.

Og saa er det bare ganske almindelige Lokomotivhjul.

Fra Smedjen med dens evigt glidende, svingende, gyngende og skurrende Kæmpekraner, i hvis Udkigshuse menneskeligt Smaakravl vigter sig i Kirkehøjde, fra dens isnende Blæst og svidende Hede, fra Mulmet og det fortærende Lys, er det velgørende at spasere gennem Afleveringshallen. Her staar i Rækker og Geled – i feltgraa Uniform – de færdige Kanoner og Mørsere. De keder sig aabenbart og længes efter at vise, hvad de duer til.

Naar det bliver Dag, kommer Officererne for at føle dem paa Tænderne og se, om de har skjulte Fejl. Hvis ikke, føres de til *Bolewetz* for at prøves og ruller saa ad Fronten til.

Disse kunstige Væsner gebærder sig højst menneskeligt. De véd, at deres eneste egentlige Funktion bestaar i at faa et Projektil kilet ind i Sjælerøret og bagefter give det fra sig med en Skyndsomhed, som var det en forgiftet Frugt. Ikke desto mindre, saa snart de kommer ud paa Skydepladsen, er det galt med Nerverne. Larmen, de selv foraarsager, forskrækker dem første Gang i den Grad, at de ufravigeligt gør et Spring tilbage og borer "Sporen" ned i Jorden.

I gamle Dage kom de aldrig over Skrækken, men fór tilbage, hver Gang de blev affyret. Nu faar de nogle Skefulde Medicin – ganske uskadeligt, bestaaende af Glycerin og Vand – og denne Medicin virker saa nerveberoligende, at de kun reagerer overfor den første Forskrækkelse.

Emil v. Soda fremstillede dette nervestærke Skyts i forrige Aarhundrede, men Ingen takkede ham derfor, Ingen fattede Betydningen deraf den Gang.

Man kan i Skodaværkerne i Pilsen uden større Besvær komme af med Livet paa flere Maader – men alle Farerne er synlige.

Værre er det ude i *Bolewetz*, hvor Sprængstofferne opbevares og Granaterne fyldes. Et Uheld, en Skødesløshed, og Egnen i vid Omkres er raseret.

Da jeg førtes ind i de skarpt bevogtede Bygninger, hvor Granaterne fyldes, var det med en vis, uroblandet Forventning.

Straks sporede jeg en sødligvammel Dunst, lig den, der strømmer ud af en nylig benyttet Operationssal. Men medens den dér nøje lader sig bestemme: Kloroform, Blod, Jod, Fenollugt, var Dunsten her uudgrundelig. Ikke ubehagelig, snarere aromatisk; Mandelbitter, orangeblomstagtig, syrlig, overvældende sød iblandet grim Stank af Bomuld og ram Lugt af Krudt og harsk Olie. Og pludselig en behagelig Duft som af friskbagte Kager.

Denne Dunst var i høj Grad nervepirrende og svækkende, den sløvede Blikket og højnede Modtagelighedsevnen – eller omvendt. Et Sted, indvendig eller udvendig, voldte den en Taage, noget lig den, der fremkommer af overvældende Larm.

I en Krog er henslængt Hundredvis af smaa kulørte dukkesengepudeagtige Genstande. Jeg tager en i Haanden: Det er Poser med Blykugler. Paa en Disk er stablet lignende Poser, hvis Indhold føles som Mel, men er Krudt. Paa et Bord staar en aaben Prøvekoffert. Der er baade Mel og Gryn, Nudler og Makaroni. Lidt mørkladne er de gode Makaroni, men vi lever jo i Krigsbrødets Tegn. Saagar Kolapastiller fører den Rejsende. Jeg snapper en og har den allerede mellem Tænderne, da man raaber: For Himlens Skyld, det er de frygteligste Sprængstoffer!

Se se! Nudler med Nitroglycerin, Pastiller med Trotyl ... Paa ethvert anstændigt Apotek er dog alle Gifte mærket med Dødningehoved – her ligger de og flyder omkring. Maaske er Sprængstof ikke Gift.

Kønne, alvorlige, unge Piger staar flittigt og vejer af – men baade det grovkornede Sukker og Saltet og Majsmelet er Sprængstof, Granatfyld.

Paa Bunden af Granathylstret kommes først et Par Poser med Kugler. De stampes saa fast sammen, at Blykuglerne bliver ganske kantede. Smaa Papstykker stikkes korsvis ned og danner Celler, som fyldes med andre Ingredienser. Over det hele hældes varsomt en dampende Klistersuppe – som Sukkersirupper over Bær, der skal hermetisk henkoges – Silkepapir bredes over, og et Filtlaag presses paa.

Kanonen har en kunstig "Sjæl" i et kunstigt Legeme. Ogsaa Granathovedets Hjerne er kunstig. Menneskets Vilje tvinger den til at tænke og handle. Dens matematiske Sans er saa udviklet, at den er i Stand til at fungere med tusinddelte Sekunders Nøjagtighed.

Jeg ser alt og hører alt som gennem en Taage. Er det Underbevidstheden, der arbejder med sine egne Tanker og lader mig fornemme Ligstanken fra Slagmarkerne? Er det Sprængstoffernes Dunst? Er det Stilheden efter Værkstedernes Brændingsbrus?

Da vi atter er i fri Luft, stirrer jeg uvilkaarligt mod Himlen, som ventede jeg en fjendtlig Flyver. Min Ledsager siger forklarende: – Vi er sikre! Skodaværkerne ligger langt fra Grænsen!

Underligt at tænke: Uden Skodamørserne, hvis Projektiler trængte gennem Flanderns sværeste Pansertaarne og sønderknuste Fæstninger, man hidtil mente uindtagelige, havde Landkortet sikkert i Dag set anderledes ud.

Og lod nu her en Flyver blot en eneste Bombe falde ...

Paa mine Vandringer ved Dag og Nat gennem Skodaværkerne undredes jeg atter og atter over Værdigheden i Væsen og Sjælfuldheden i Udtryk hos disse blege, blaablusede Mænd, der kun havde et flygtigt Blik for den Fremmede. De gik som den, der træder paa egen Grund. De udførte deres slidsomme Gerning med samme indadvendte Optagethed som Kunstneren, der, fordybet i sit Værk, glemmer alt andet og alle andre.

Man kunde formode, de alle var akademisk uddannede Borgere.

Da jeg en Aften bladede Arbejdernes eget Bibliotekskatalog igennem – det var affattet paa Tysk og Czekisk – fik jeg Bevis for, at hvor de end havde tilegnet sig det, Dannelse og Kundskaber var de i Besiddelse af.

Skodaværkerne har til Arbejderne ladet opføre en Foreningsbygning med Bibliotek, Billardsal, Restaurant, Selskabslokaler og Teatersal. I denne, der har 700 Siddepladser, gives med eget Orkester Aaret rundt hver Aften afvekslende Koncerter, Kino- og Teaterforestillinger. Priserne er ganske lave. Foretagendet skal kun bære dets daglige Udgifter. Som oftest er der fuldt Hus.

I Værkslaboratoriet undersøges uden Undtagelse alle de Fødevarer, som den ogsaa for Arbejderne oprettede Konsumforening forhandler til sine Medlemmer. Denne Forening raader over egne Stalde, eget Bageri, Kødhalle, Pølsefabrik osv. Der betales aarligt en pro forma Leje paa ca. 100 Kr. af hele Bygningskomplekset. Medlemmerne faar her alle Levnedsmidler 10-20 pCt. billigere end andet Sted.

Forfalskning er ved den omhyggelige Kontrol udelukket. Alt behandles med pinlig Properhed. Hele Personalet maa saaledes tvungent – hvis ikke frivilligt – hver Morgen tage varmt Bad i Foreningens egen Badeanstalt, inden Dagsgerningen begynder.

Skodaarbejderne, 22 Tusind Mand – med Koner og Børn det fleredobbelte Tal – danner en Stat i Staten for sig. De holder sammen i Slid som i Fest uden tilsyneladende blot at ane den Ufordragelighed, hvormed Czeker og Østriger ellers gør Livet til et Helvede for hinanden.

Maaske kommer det til syvende og sidst deraf, at deres Gernings frygtelige Alvor ikke levner dem Tid og Tanke til smaaligt Kævl. Ingen kan se paa den sprængte Granat, om den blev boret ud, valset lang og fyldt af Tysker eller Czeker.

Karin Michaëlis Stangeland.

Politikens Kronik 27.12.1916

I Sparsommelighedens Tegn

Wien. December 1916.

Det kan ikke nægtes, her tales mere om Mad end nogen Sinde – og spises mindre. Betydeligt mindre. Man slanker sig. Somme klæder det bedre end andre. Mig skærer det i Hjertet at se Hestenes magre Kroppe og bedrøvede Øjne. Gik Menneskene uden Klæder, vilde deres Magerhed vel gøre mig endnu mere ondt. Nu er de – om ikke i andet – hyllet i Pjalter. Men i deres Ansigter og Hænder staar meget at læse for den, der kan tyde Nødens graa Skrifttegn.

Wien har forandret sig, fra jeg i Foraaret forlod den syrenduftende By, til nu, hvor de sidste Blade er traadt ned i Sølet, og sorte Faner hænger ned i stille Gader.

Kulvognene er hørt op at køre. De vældige Vogne, hvis martrende Læs sprænger selv Bryggerheste, rasler ikke mere Bakke op og Bakke ned, overdøvende Sporvognenes Klemten og Kurvernes Hvinen. For Hestene er det en god, om end stakket Frist, for Menneskene højst ubehageligt. Kullene kan komme naar som helst – vi er tæt under Jul – og Kullene, som staar et Sted paa en Sidebane, maa vente til man kan fragte dem ind til Wien.

Petroleum kniber det ogsaa med – næsten som i Danmark. Men siden *Ploesta*, og dermed hele Rumæniens Petroleumsomraade kom i Østrigs Besiddelse, vil den Nød snart være afhjulpen.

Saa er det værre med Kartoflerne. De er en Sag for sig, en Sorg for sig. De er i Landet, men ikke i Byen – kommer Kulden dem i Forkøbet, er det en Katastrofe.

For at undgaa Kartoffelnød har Staten besluttet, at hvert Distrikt skal holde Hus med sin Kartoffelavl. Det rige Sogn maa ikke sælge af sin Overflod, men skal gemme den for muligt senere at dele med det fattige Sogn. Den Ordning huer ikke Bonden, der jo ikke véd, hverken naar eller om han kommer til at sælge. Følgelig bliver han ligegyldig med Overfloden og fodrer den enten op i Smug eller lader den ligge og fryse bort.

Selve Rothschild med sine mange Godser og Hundredtusindvis Tønder af Kartofler har i Wien sin haarde Nød med at skaffe Kartofler til sin daglige Husholdning. Det er pudsigt, men spiller jo ingen Rolle, al den Stund han har Raad til at købe Trøfler som Erstatning. Men Middel- og Underklassen, for hvem Kartofler sammen med Brød er det uundværligste, de lider ilde.

Allerede i Fjor maatte Kartoflerne kun sælges enkeltkilovis paa Torvet i Wien for at skaffe lige Ret for alle. Men Bonden, der kom til Bys med toplæsset Vogn i den Tro, at han straks kunde læsse af til en Opkøber, holdt ikke af den Forordning. Det passede ikke i hans Kram at sidde paa Torvet en hel Dag og fedte med en Vægt. Han blev borte. Han proppede Kartoflerne i sine Svin. Der gav de gode Renter.

Nu hænder det jo, at man – uden direkte at have Fanden til Morbroder – kan faa Anvisning paa et Par Hundrede Kilo Kartofler. Men straks er der en ny Hindring: hvordan faa Kartoflerne i Hus? Lastvogne er der ingen af. Man har Valget mellem Avtomobil og Drosche. Avtomobil hører der samme Held til at finde som Firkløver. Og den kører ikke gratis. Droschen er nemmere at faa fat paa.

Altsaa: paa Forsædet en ung Dame, maaske en Prinsesse, maaske en Millionærdatter, maaske en kvindelig Student. Ved hendes Side og ved hendes Fødder to Kartoffelsække, hos Kusken andre to. I Triumf drager hun rundt hos de Venner eller Bekendte, der har flest Børn, og hvor Skriget efter Kartofler lyder højest. Hun aflæsser Kartoflerne i Partier paa 5-10, højest 20 Kilo, fulgt af Jubel og Velsignelse. Men jo flere, der nyder godt af Fordelingen, jo dyrere bliver Kartoflerne. Almindeligvis stiger de med 100 Procent.

Prisen paa Fødevarer er jævnt opadgaaende. Det gælder at købe med Fornuft. En Gaas til 87 Kroner er en meget billig Spise, naar den – som vor i Gaar – skænker os fulde 3 Kilo klart Fedt, der for Tiden staar i 22 Kroner pr. Kilo.

Den berømte Universitetsprofessor, der hjælper os at spise Gaasen, fjerner sig med en Dobbeltsæk over Skuldrene: i den ene Ende har han 10 Kilo Sukker, i den anden 10 Kilo Kartofler. Desuden har han i Lommen et lille privat Kræmmerhus hugget Sukker...

Emmy Heim, Wiens forgudede Sangerinde, har Koncert. I Stedet for med Blomster hyldes hun med sirlige Pakker, der viser sig at indeholde alskens Fødevarer fra to smaa hjemmebagte Rundstykker til en lang, tyk, røget Aal og et helt Kilo Smør. Men ogsaa – fra en ung mandlig Beundrer – to halve Fjerdingspund Smør, som han har sparet fra sit eget Forbrug. Det vil sige, at han i Ugevis ikke har smagt hverken Smør eller Fedt.

Saadan ofrer man paa Kunstens Alter i Krigsaaret 1916 i Kejserstaden Wien.

Der hersker en hidtil ukendt Varme mellem Mennesker. Det gælder ikke mere, som i Krigens første angstforvirrede Dage at skrabe Forraad sammen for selv at være paa den sikre Side. Enhver, der har Penge, køber raskvæk af de Fødemidler, han kommer om ved – for at kunne dele med andre.

Jeg overhørte i Aftes en halvtimelang Telefonering i Øst og Vest. Ved hver Opringning blev kun sagt følgende:

Bukarest er faldet! Vil du (eller De) have tre Kilo Æbler à 2,25 pr. Kilo? Svar og Afringning.

Penge har ikke deres vante Værdi. Ikke blot er de sunket i Kurs, men som Betalingsmiddel er de sunket i Rang. Man er vendt tilbage til Oldtidens ligefremme Handelsmetode: man tusker.

Hvo, der har nogle faa Kilo Ris – der er en næsten uopdrivelig Raritet – kan bytte dem bort i Smaapartier og faa uhyre Mængder Grøntsager til Gengæld. Grøntsager er der nok af, baade af egen Avl og fra Holland.

Ingen Samtale er saa aandfuld, lærd eller poetisk bevæget, at den ikke naar som helst tør afbrydes med en eller anden Oplysning paa Fødevareomraadet. Et Æble svarer til en Buket Orchidéer. Et lille Brød bagt af ren Hvedemel er saa godt som en Kærlighedserklæring. Et saadant Brød skænket af en ung Kvinde til en ung Mand maa drage formelt Frieri efter sig. Ellers betyder det skammelig Forsmaaelse.

Sørgeligst føles Manglen paa Mælk. Hvad hjælper Mælkekort og Højstpriser, naar der ikke er Mælk nok? Det tør vist desværre siges, at Højstprisen er Skyld i Misèren.

En enkelt Landsby, der før daglig afgav 2000 Liter Mælk til Wien, leverer nu kun 80 à 100 – næppe en Tyvendedel. Grunden er følgende:

Giver Bonden sin Ko 5 Kilo Byg, giver Koen ham 6 Liter Mælk. Sælger han dem til Wiens Mælkeforsyning, faar han 30 Heller pr. Liter. (Højstprisen er noget større, men Distributionen koster jo ogsaa).

Forarbejder han i Stedet Mælken til Smør, svarer 25 Liter til en Kilo. Smørret indbringer ham mindst 10 Kroner = 40 Heller pr. Liter. Endda har han 23 Liter Skummetmælk i Behold. Dermed kan han fodre Svin og beregner sig en ekstra Indtægt af 30 Heller pr. Liter. Ialt 70 Heller pr. Liter mod 30 til Mælkeforsyningen.

Bruger han Skummetmælken til Ost, indbringer den ham 20 Heller pr. Liter, og Vallen, der bliver tilovers, giver, anvendt som Svinefoder, andre 20 Heller. Atter 70 Heller pr. Liter.

Bonden har ikke Lov at anvende sin Høst efter eget Tykke. Staten har første Ret. Staten betaler ham 36 Kroner pr. 100 Kilo Rug, 31 Kr. pr. 100 Kilo Byg, 26 Kr. pr. 100 Kilo Havre. Men Bonden er snu. Anvender han Kornet som Kraftfoder, indbringer hver 5 Kilo ham 1 Kilo levende Vægt = 5 Kroner.

Saa godt kan han regne, at han ser, hvor Fordelen ligger.

Og han véd, at Staten ikke kan føre virksom Kontrol med hans Beholdning.

Har han mange Heste, og Staten afkræver ham hele hans Havrehøst, maa han selv købe og betale ringere Vare indtil tre Gange saa dyrt.

Resultatet er, at han i Tide bortsmugler store Partier, som han saa – selv i Tilfælde af yderste Mangel paa Brødkorn – er nødsaget til at bruge til Foder.

Svineopdrætbetaler sig straalende. Men ogsaa Svinene er en rimelig Højstpris underkastet, og – da i visse Egne Militæret kan rekvirere alle Svin til denne Pris – har Bonden fundet en Udvej, der ikke just er opofrende smuk, men menneskelig forstaaelig. Han graver underjordiske Gange – en Sort Løbegrave – der, dækket med Kviste, tjener som moderne Svinestier i Krigstid.

Tales der end meget om Mad, spises der, som før sagt, mindre, og den forholdsvise Fødevareknaphed har frembragt et overordentligt Gode, der før Krigen var utænkelig: den selskabelige Affodring er ophørt, uden at Selskabeligheden selv er afskaffet. Nu samles Mennesker, fordi de trænger til at udveksle Tanker. Selskabeligheden har aldrig haft et saa fornemt og menneskeværdigt Præg. Jo højere Krese, jo større Beskedenhed.

I et af Wiens skønneste Palæer hos Grev *Berchtold* (den unge Kejsers Obersthofmeister) spiste vi paa hvidt Voksdug og med Papirservietter. Gevinden forklarede mig, det var for Eksemplets Skyld. I en Tid, hvor Sæbeknapheden var saa betydelig, skyldte man sit Land at gaa foran i Sparsomhed ogsaa paa dette Omraade.

Nogle Dage senere ved en Middag hos Grev *Dessenffy* [læs: Dessewffy] i Budapest, var Bordet overdaadigt. Spøgende drog jeg Sammenligning med den Berchtold'ske Middag. Vært og Værtinde lo omkap: Vi har spist paa Voksdug det sidste Halvaar. Dette er jo en stor Undtagelse til Ære for Dem!

Og den unge Frue forklarede ydermere, de havde givet Afkald paa samtlige Tjenere – paa én nær – paa samtlige Avtomobiler, Køre- og Rideheste. Med Stolthed viste hun mig senere, hvorledes hun, af to umage Rester, havde ladet sig forfærdige en ganske snæver Spadseredragt. En ganske snæver Sparsommelighedsdragt. Men hun var jo ogsaa en af Medindbyderne i den nye Forening, hvor Landets første Damer gik i Spidsen med Løfte om at spare paa Stof.

Nylig var jeg Gæst ved et forsinket Rusgilde, som kvindelige Studenter afholdt. Der blev spillet Komedie i Klæder, de unge Studenter selv havde tegnet, klippet og syet. Bagefter var Souper. De kvindelige Russere havde ikke blot uden Hjælp kogt og bagt hver Smule i et Familiekøkken, men – egenhændigt – baaret saavel Mad som Service en uendelig Vej gennem Byens Hovedgade til Lokalerne, hvor Festen fandt Sted.

Flere af disse unge Piger udgiver maanedlig uden Navns Nævnelse Tusinder i velgørende Øjemed, men de vil betænke sig mange Gange, hvor det gælder Anskaffelse af et Par Sko eller Handsker til sig selv.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 21.1.1917

Jul i Tyrol

Politichefen udfærdiger selv vore Pas, og i mindre end en Time er fuldbragt, hvad ellers koster en Uges Renden fra Herodes til Pilatus. Vi har nu Tilladelse til at opholde os en hel Maaned i Tyrol, skønt det er "Kriegsgebiet". Men fra alle Sider hedder det: – Opgiv den forrykte Plan! I risikerer at blive stikkende midtvejs, dagevis, i en kold Kupé, uden Mad! Betænk! Betænk!

Bevæbnet med en stegt Kapun, et Par Dusin haardkogte Æg, en Gaaselever, et Krigsbrød og nogle smaa Pakker Smør, Juleenglen har bragt, sætter vi os i Sporvognen, der fromt bringer os til Vestbanegaarden. Herreje, hvor det myldrer med Orlovssoldater! En gunstig Skæbne skaffer os imidlertid en flunkende ny Førsteklasses-Sovekupé – ophedet som et romersk Bad. Toget afgaar paa Minuttet og ankommer tolv Timer senere paa Minuttet. Kun nu og da banker det paa Døren, og en uniformeret Herre ønsker at se vore Pas. Er hans Nysgerrighed tilfredsstillet, trækker han sig tilbage, og vi har Ro, til næste Herre banker paa.

I Innsbruck ser jeg en Kærre med en Hest for, og en anden med to Hunde for, og for Enden af hver Gade som et truende: hertil og ikke længer! et højt og skummelt Bjerg. Efter en Timestid at have vandret om og bestandig stødt Panden mod denne Mur, faar jeg Fornemmelsen af at være paa Bunden af en Kløft og længes fortvivlende opad. Aldrig har jeg set noget saa frækt paatrængende som disse Bjerge. De nøjes ikke med at stille sig op og glo for Enden af alle Gader, de springer frem bag hver Kirke, hvert Tag, hvert Taarn. Vi vil skyde Genvej gennem en Gaard. Næppe er vi naaet fra Porten ind i Gaardsrummet, saa stritter en næsvis Bjergtop op. Det er i Innsbruck ikke muligt at have et Stævnemøde uden Bjergenes Indblanding. De snuser til Skorstenen og sladrer om hver brændt Steg og sveden Mælkesuppe, de glor indad Vinduerne og forraader, naar det passer dem, hvem der har "hamstret" et Kilo Flæsk eller Sukker. De er mere inde i Familieskandaler og Spionage end den stedlige Øvrighed.

Innsbruck er morgenstille. I Slotskirken, hvor harniskklædte Riddere staar Vagt om Kejser Maximilians Sarkofag, som ingen tænker paa at løbe med, knæler gamle Mænd og Kvinder paa de kolde Fliser og beder med brustne Stemmer om snarlig Fred – – og for de Sjæle, der allerede er paa Vej til Evigheden.

Hvor fattigt er Alteret smykket mod ellers! Hvor nøgne Kapellerne! Hvor faa og sølle de magre Kerter!

Gesvindt vimser den elektriske Bane os opad Bjergene, mod Stubaithal, mod Fulpmes. Til sidste Plads er Vognen fyldt med fjeldvandringsudrustede Familier. Sammenbundne Skier, Rygsæk, sømbeslagne Sko. Rundtom strutter de snepudrede Bjergtinder og Kegler – som et vældigt Fad sukkerstrøede Æbleskiver: Værs'god, tag for Jer af Retterne!

Især er det farligt at klatre om i Tyrols Bjerge. Lavinerne driver deres grusomme Spil som aldrig før. Man kan ikke tage et Blad i Haanden uden at se Beretninger om deres Massemord. Hele Kompagnier Soldater – uden Hensyn til om Ven eller Fjende – har de tilintetgjort. Snart nøjes de med et ungt forlovet Par, da en enlig Tyrolerbonde med sin Hund, snart gør de det af med et helt Turistselskab.

Sneen falder let og fint deroppe paa Højderne. Tynd og skuffende ligger den over Gletsjerne. Revner og Spalter fylder den ud, Skovens Træer overhænger den med tykke bløde Tæpper. En Skifarer skrider ud og sætter Sneen i Flugt: Først danser den let og porøs, saa tager den Form, bliver vægtig, bliver vældig. Lavinen er paa Vej. Grundigt lukker den sig over sit Bytte, kvælende hvert Skrig ...

Hvad er Fulpmes? En hel Udstilling af Bjerglandskaber med en nypudset gul Kirke og store, brede, mange Huse i alle Foraarets Farver. Et Op og Ned, et Ind og Ud. Opad alle Huse mægtige Stabler af gennemsavede Træstammer, der akkurat lader Vinduerne fri. Endeløse

Slædetog med Hø, med Granris, med Kvas. Over Døren er malet Fyndord, og Madonnaer og Billeder af Lidelseshistorien. Mellem Dobbeltvinduerne ligger Puder af tørret Mos eller af finthakket broget Papir. Velnærede Heste damper i den stille blanke Luft. Ud fra Staldene staar frejdig Gødningsluft. Sindssvagt skyder Bjergbækkene af Sted, Snese af Savmøller gaar. Fine Turbiner sprøjter Vandstøv fra sig og væver deraf Istappestrenge, der bliver tykkere end Tove, og former pragtfulde drueformede Isfrugter, der stabler sig selv op paa Markens Snedug.

Kurhotellet er lukket. I Herberget, hvor vi tager ind, er Sorg. Ugen før Jul overskar Døden Baandet mellem Forsørgeren og hans elleve Børn. Sagtmodige og sortklædte gaar de om og røgter deres Dont. Ingen Graad. Men en Stilhed, der virker som Lytten ved en Grav. Enkemoderen sidder høj og rank i det mægtige Køkken, medens Børn og Piger og smaa bedrøvede Hunde pusler rundt om Komfuret i Midten. Pigen, der passer Gæstekamrene, høvler Spaaner med en aparte Hakkekniv. En enkelt Spaan er nok til at tænde op med i en af de hvidglasserede, jernbræmmede Tyrolerovne, der staar midt paa Væggen, enten Værelset har to eller – som saa ofte her – fem Senge.

Enken stirrer frem for sig med et Blik, der anklager. Fjorten Børn har hun bragt til Verden, næret, først med sit Blod, saa med sine Brysters Mælk og siden skænket al sin Kraft og Omsorg. Manden gik ved hendes Side og havde travlt. For ham og for sig havde hun ingen Tid. Altid haabede hun paa de stille Dage, naar Børnene var fra Haanden, naar han og hun med Hænderne i Skødet kunde skue tilbage og leve det Liv, hvorpaa de havde grundet deres Lykkedrøm.

Saa kom Døden. Elleve Børn har hun. Men hvad er de mod ham – som hun for deres Skyld forsømte? Da han gik bort, blev hun en Ensom.

Gæstestuen er foret med Træ, og alle Vægge er, nu til Jul, beklædt med Ædelgran. Bag alle Spejle, over alle Ovne og vel alle Hovedgærder er de duftende Kviste anbragt. Men i Stalden, hvor fyrretyve fede Alpekøer gumler i Baase med Navneskilt over hver, er anbragt et Krucifiks med en blodbestænket Kristus.

Med moderlig Omhu plejes vi af den sørgeøjede, sortklædte Anna. Hun græmmer sig, naar vi ikke spiser op. Naar der kærnes, bringer hun os Mælk, grynet af Smør og tyk som Piskefløde. Naar det sjapsneer, forbyder hun os at gaa ud.

Om Morgenen ser vi fra vore Senge Snetaagerne vikle sig om Bjergene. Snart skinner Solen blændende hvid og rosenrød, snart er alt graat i graat som en Musepels. Men vi spænder de piggede Gletscherjern under Bjergstøvlerne, trækker Vindjakken over den strikkede Vams og marscherer af med Kæp i Haand og et Stykke stribet røget Flæsk i Lommen. Og af Sted gaar det i dryssende Sne, i fygende Sne, i frossen Sne, gennem Skove, hvor Sneen ligger meterhøj. Snart bærer den, snart brister den, og vi stolprer i til Livet. Ingen Fugl rører Fyrrenes Grene. Intet Menneske kommer os i Møde. Nede i Landsbyen har vi truffet et Par russiske Fanger med en Slæde Bark. Den ene har Kone og tre Børn i Kavkasus, den anden – en lang og munter Lømmel – viser grinende fire udpændte Fingre: Saa mange Kærester har han derhjemme!

Oppe i Højderne er vi uforstyrret, der er kun vi og Sneen og Fyrrene og Fjældet. Med halve Timers Mellemrum dukker frem under os en af de smaa Landsbyer, hvis lysmalede Kirkers slanke Spir stolt hævder sig mellem bredbugede Vaaningshuse. Hotellerne – saa vel som Villaerne, Pensionaterne, Konditorierne og Antikvitetsboderne – er lukket overalt. Værten er jo i Felten. Jorden har han lejet ud, Køerne har han solgt. Hustru, Børn og andre kvindelige Slægtninge lever og huserer i det lune Køkken mellem gamle prunkende Kobberkar og Sleve i alle Størrelser.

Vi beder om at maatte drkke Te i et saadant Køkken. Halvdelen af Komfuret – af Omfang som en Dobbeltseng – er altid varmt og rede. Paa den anden Halvdel sover to Katte og et Spædbarn. Ved et lillebitte Barnebord sidder en gammel Bedstemor med et Kuld Rollinger

om sig. Med et Tov er hun og Børn og Bord og Bænke afspærret fra Resten af Køkkenet. Vi driker Te og flænser tynde Skiver røget Flæsk med vore Lommeknive. Det smager ubeskrivelig godt til det mørke Krigsbrød.

Natten falder paa, medens vi er paa Hjemturen. Sneen knirker. Selv uden Maane er Vejen lys. Sagte suser det i Granerne, hidsigt bruser det i Bækkene. Vi møder en grædende fem Aars Pige med kolde Hænder og Mælkespand. Sendt ud af Moderen til en Landsby, hvis Navn hun har glemt. Lykkelig følger hun os, til en Mand med Slæde tager hende op og fører hende som en Eventyrprinsesse ud i den vide, vide Verden.

Saa kommer Nytaarsaften. Hele Dagen har det skammeligt støv-, dryp- og pjaskregnet. Med vældige Smask skrider Sneen ad Tagene. Hen under Aften høres en sælsom Lyd, som naar Menigheden mumler Bønner i en stille Kirke. Tunge Trin lyder i Trapperne. En hel Karavane bevæger sig gennem Huset, opad Trapper, nedad Trapper, ind i Kamre og Sale, og bestandig denne klagende, ensartede Mumlen af mange Munde. Nu aabnes ogsaa min Dør, og en Pige svinger, bønnemumlende det brændende Røgelseskar frem og tilbage i Værelset. Jeg rejser mig og følger efter Skaren – Børn, Børnebørn, Karle, Piger, Husmoder og gamle Fattigfolk. Langsomt bevæger vi os gennem de lange Korridorer, hvor Vinfade ligger i Række, ud paa Vejen og ind i Stalden. Køerne vejrer den krydrede Røgelsesduft og drejer langsomt Hovederne. Hver Baas faar sin Part i Duft og Bønner.

I Gæstestuen tænder vi for sidste Gang Juletræet og vor lille, nydelige Veninde, der i Dag har iført sig sin fulde Feltuniform og grangivelig ligner en attenaarig Knøs, slaar Benene over hinanden og fortæller om Lazarettet lige bag Fronten ...

Halvtredsindstyve af de indbragte døde i Løbet af faa Dage, Resten sendtes videre, amputerede, forbundne. Hendes unge Øjne straaler overjordisk, idet hun taler om de menige Soldaters Taalmod og Tapperhed overfor Smerten og deres Fatning overfor Døden. Hun selv siger intet om, hvad hun betød for dem, der maatte dø, men det staar at læse i hendes Blik. Hvor ofte har hun ikke ved den blotte Berøring med sine Hænder, ved en øm Hvisken, ved et henaandet Kys, lettet en Døendes sidste Øjeblikke?

Lidt efter og lige til Midnat synges gammeldags Wienerlieder, Tyrolersange og italienske Folkeviser. Og da Midnatsklokken har slaaet sine tolv Slag, og da Fredsønsket er udvekslet med fast Haandtryk, gaar vi i Flok ud i Køkkenet og støber Bly for af de smeltede og atter størknede underlige Figurer at læse Fremtiden.

Enken med de elleve sortklædte Børn, de bedrøvede smaa Hunde, og Karle og Piger staar hos. De føler paa vore Klæder og synes, vi er saa fine. Til sidst enes vi om varme Pølser, der spises med Fingrene.

Men Regnen styrter ned, og Lavinerne skrider.

Dagen efter flygter vi. Et Jordskred rammer vor muntre Bjergbane, det sér helt farligt ud, men vi graver Vognene løs og naár Innsbruck i god Behold. Gaderne sejler. Klokken syv Aften sætter vi os hyggeligt til Rette i vore bekvemme Kupéer. Vi venter at være i Wien til Morgenkaffen. Fire Timer ruller vi glat af Sted, saa staar vi foran en lille Station, hvor Mennesker ivrigt svinger Fakler og viser alle Tegn paa Uro.

– Mine Herrer, et Tog er gledet af Sporet ved næste Vogterhus. Jordskred og Oversvømmelse. Trafiken er indstillet paa uvis Tid. Dette Tog gaar nu tilbage og føres om ad Tyskland til Wien!

Rigtigt! Næste Dags Eftermiddag ankommer vi – via Tyskland – til Wien, herligt udsovede og med en misundelsesværdig Appetit. I et helt Døgn har vi maattet nøjes med et lille skrumpet Æble hver.

Nu sner det nok igen i Tyrol, og Lavinerne er holdt op at rulle – men nu er og bliver vi i Wien. Vi har fire Snese Æg i Huset.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 19.3.1917

Staten er min Far

Wien.

Ungarn er et mærkeligt Land, og Magyaren er noget helt for sig. Stolt og stædig. Ikke til at lokke, endsige true, et Skridt videre, end han selv vil. Men paakald hans Ridderlighed, hans Gæstfrihed eller Medynk, og han er parat som ingen anden.

I mangt et Land ser Adelsmanden i Bonden et lavere Væsen, skabt til at slide og lystre. Den magyariske Magnat, hvis Adel gaar tilbage til Árpáds Dage, siger om Pustaens Bønder: – De er Aristokrater hver og en!

For Tiden, hvor Træ i visse Egne er saa dyrt, at Bønderne ikke har Raad til at lave Træsko (om Lædersko er der jo slet ikke Tale), og hvor der af Mangel paa Brændsel maa fyres med alskens Affald, ligger milevidt spredt over Marker og Højder Hobe af svære Træpløkke til Opbinding af Vin og Tomater. De ligger der som Guldringen paa den danske Alfarvej i Fredegods Dage.

Forholdet mellem Adel og Bonde er uden Byden fra den ene Side og uden Kryben fra den anden. Godsejerens gamle Kældermester raader saa enevældigt over Vinbeholdningen, at der kun kommer de Aargange paa Bordet, som han bestemmer. En yngre Broder bad Majoratsherren om et Par Dusin Flasker af en usædvanlig god Tokayer, Svaret lød: – Ja, du, jeg skal gøre, hvad jeg kan. Men du véd, det er svært at faa den Gamle (Kældermesteren) til at rykke ud med noget. Under alle Omstændigheder maa du selv bringe Flasker. Ingen Magt paa Jorden faar ham til at udlevere Flasker!

Pustabonden arbejder, naar det passer ham, tyve Timer i Døgnet, nemlig i Høstens Tid, Maaneder igennem fører han saa den mest fortryllende Drivertilværelse. Han har sin Frihed langt kærere end Pengesækken. Lader han en Søn studere, er det mere med Suk end med Glæde. Han ser ikke op til: min Søn, Advokaten! Dør den Søn, der skulde have overtaget Gaarden, opgiver Juristen straks sin Bytilværelse og er igen Bonde fra Top til Taa.

En Husmand havde taget fem forældreløse Søsterbørn til sig. Konen dør. Han fæster en Husholderske. I Fjor falder han i Krigen. Hvad gør nu Godsejeren? Gaaende ud fra, at den fattige Husmand har taget Børnene for at skaffe dem et Hjem, beslutter han at opretholde dette og giver de fem Børn Hus og Jord, Ko og Gris og fæster Husholdersken som Opdragerske, til den ældste Pige selv kan overtage Husførelsen. I 1903 gav Ungarn Barnet en Ret, det næppe nogetsteds har Mage til. Det "forladte" Barn (Ordet "forladt" dækker hvert Tilfælde, hvor Forældrene ikke kan eller ikke vil sørge ordentligt for deres Børn), det forældreløse og det illegitime Barn adopteres af Staten. Spørger man i Skolen et saadant Barn: – Hvem er din Far? lyder Svaret stolt-frimodigt: – Staten er min Far!

Ungarn udgiver aarligt ti Millioner til sine 75,000 Adoptivbørn. For 133 Kr. om Aaret kan et Barn ikke holdes med Føde, Klæder og alt. Staten bygger ikke Vajsenhuse eller tinger Børnene i Kost til den Lavestbydende. Samtlige Børn er anbragt i 400 – klimatisk og økonomisk velstillede – Sogne, alle enkeltvis i Familier. Der betales for det spæde Barn 21 Kr. maanedlig, for Barnet mellem et og to Aar 10 Kr., for Barnet mellem to og syv kun 8 Kr. Desuden betaler Staten Skolepenge, Medicin og – naar det ønskes – Klæder.

Plejesummen er ikke blevet forhøjet under Krigen, hvor alt er flere Hundrede Procent dyrere end før.

Med andre Ord Ungarerens overordentlige Kærlighed til Børn er en Gang for alle uimodsigeligt bevist derigennem, at hver Bonde, der tager et af Statens Børn til sig, giver af egen Lomme Penge til.

Blandt Statens Børn befandt sig før Krigen 3-400 af udenlandsk Herkomst. Med sand ungarsk Gæstfrihed havde man givet dem lige Ret med Landets egne. Nu, mente man, gik det

ikke an at belaste Statskassen med deres Underhold. Samtlige Plejemødre fik Ordre til at aflevere Børnene, der skulde sende ud af Landet, da Staten ikke mere vilde betale for dem.

Uden Undtagelse kom det prompte Svar fra alle: – Vi beholder Barnet uden Penge!

Det rumænske Gennembrud skete som bekendt ved Nat og virkede overvældende paa Befolkningen, der maatte flygte over Hals og Hoved. Flygtningene blev modtaget med aabne Arme i ungarske Landsbyer. Hvert Flygtningbarns Daab blev af Bønderne fejret med Fest over hele Landsbyen.

I *Jasz* anbragtes 300 Børn. Om end Præsten var katolsk og de ruthenske Børn ogsaa, kunde han ikke rigtig vinde deres Fortrolighed. Sognet Jasz telegraferede da efter en ruthensk Gejstlig.

Samme Landsby havde 400 Mænd ude ved Fronten. Præsten lod Monstransen, som alle Kvinderne havde kysset, sende ud til Mændene ved Fronten.

I hvert Sogn, hvor Staten har Børn, er en lønnet eller frivillig Tilsynsdame, der saa at sige er Mellemled mellem Børnene, Staten og Plejeforældrene. Kun saadanne Hjem, som hun finder egnet, faar Lov at have Børn i Pleje. 24 Timer efter Barnets Ankomst skal hun have set det og afgivet Rapport om dets Befindende. Og fra nu af skal hun ikke blot ofte og uventet besøge Barnet, men det skal, naar det er stort nok, besøge hende. Hun skal taktfuldt udforske dets indre Tilstand og om alt indgive pinligt nøjagtig Beretning. Om Barnet svarer frimodigt, om det er sky, om det synes forknyt, ængsteligt, om det omtaler Plejeforældrene med Varme.

Den Plejemor, der til Opsynsdamen eller Naboerne omtaler Barnet uvenligt eller fremhæver dets Fejl, stryges straks af Listen og faar aldrig Barn i Pleje.

8-10 Tusind Mødre sættes af Staten i Pleje sammen med deres Barn. Staten betaler et helt Aars Pension for Moderen, dels for at hun selv kan amme Barnet, dels for at hun skal lære at holde af det. I alle sytten Optagelseshjem hænger paa Væggen Tavler med Indskriften: Den gode Moder bekymrer sig om sit Barn.

Jeg havde Lejlighed til en halv Snes Mil fra Budapest at besøge en Landsby, hvor Staten har Børn i Pleje. Det var en bidende kold Søndag. Vi gik ind i Kirken i den rigtige Formodning der at træffe nogle af Børnene. Opsynsdamen var med og udpegede store og smaa forsvarlig indhyllede mod Kulden. Min Fører, en af Sagens Ledere, konstaterede baade her og senere, at ingen af Børnene bar en Trevl af Statens Klæder. Skønt disse jo paa Forlangende udleveres gratis, og baade Klæde og Bomuld er saare kostbart, kræver Plejeforældrenes Ære, at de selv udstyrer Børnene. Hofrat S., en stor Børneven, hviskede og tiskede med Børnene inde i Kirken, og de maatte holde Hænderne for Munden for ikke at le højt, naar han spurgte, om det var sandt, de fik Prygl i Stedet for Frokost, eller om de maatte skure og skrubbe, eller om de blev skældt ud fra Morgen til Aften.

Vi gaar fra Hus til Hus inde i Landsbyen og oppe i Vinbjergene. Overalt denne ungarske Properhed, der virker saa meget mere overvældende, naar man har set galiziske og bukowinske Landsbyers Elendighed. Overalt blændende hvide Køkkener, hvor alle fire Vægges Kalkflader er bedækket med frithængende – ofte ældgamle og dejligt blomstrede – Fajancer og hvide med rødt broderede Stykker, forestillende Landskaber eller Hyrdescener. Komfuret staar paa fire tynde Jernben og er ikke tykkere end en Bordskuffe. Alle Gryder og Potter og Pander er blodrødt eller himmelblaat emailleret. Gulvet hvidskuret. Et hvidskuret Bord med Stole om. Et Par Fuglebure. En hvid Kat. En krølhaaret Hund. Blomster i Vinduet. Saadan omtrent ser Køkkenet ud.

Det er Søndag, og Fristelsen til at kigge i de duftende Gryder er stor. Hver af de ca. tredive Familier, deriblandt vel en Tredjedel Zigøjnere, havde enten en Høne over Ilden eller Oksekød i Gryden. Et Sted Oksekød i Suppegryden, Svinekød i Kaalgryden. I Ovnen, der staar for sig som en Gasovn, bages den i Østrig og Ungarn uundværlige søde Melspise.

Her sidder midt paa Gulvet foran de to velopstablede Senge – nu er vi hos Zigøjnere, der har det paa den Façon – en syttenaarig Yndighed med sit Barn ved Brystet. Hendes hele

Aasyn udstraaler fortryllende Sødme. Hun koketterer med Kat og Hund og Spædbarnet og sin egen Næsetip. Som trettenaarig lærte hun sin Ven, Blikkenslageren, at kende, som sekstenaarig løb hun væk med ham. Han er kun tyve og maa ikke gifte sig endnu. For hans Far er rig! siger hun. Hendes Far dirigerer et Zigøjnerorkester i Budapest. Men hans anden Kone siger: – Tre Stedbørn har jeg opdraget, det kan være nok. Deres Horeunger maa de selv sørge for! Hver Søndag kommer "Vennen". Hun sidder og venter paa ham. Han danser allerede Czardás inde i hendes skinnende Øjne.

Den gamle, store enøjede Zigøjner, der er sort af Skæg og Snavs, stemmer sin Basfiol og spiller en drabelig Solo. Katten springer op. Hunden bjæffer, Fuglen synger. Hans høje gamle Kvinde river i Gryderne, træder Takten og stirrer henrykt paa den Syttenaarige.Vi møder en Morlil, der besværligt rokker henad Gaden. Hun har netop ansøgt om at faa et Plejebarn. – Hvorfor, spørger Hofrat S., vil du, der er over de Tres, have al den Besvær? Hun piller ved Forklædet og rokker. Det er saa svært at udtale, hvad hun daarlig selv har gjort sig klart. Jo, altsaa, Manden er død, og Sønnen staar nede i Siebenbürgen, den store Datter har altid travlt med at skrive paa Maskine. Der er saa tomt og kedeligt. Læse har man jo ikke lært, den Gang Tid var. Men saadant et lille Kræ, det véd da enhver bringer Liv til Huse!

Her er hele tre Plejebørn, struttende af Sundhed, sprudlende af Vildskab. Køkkenet flyder af Legetøj, og de er nydelig klædt. Men Plejemoderen selv, ung og glad, og lykkelig gift, henter fra Sideværelset tre flunkende blaa Cheviotsdragter: Til at gaa i Kirke med! I hendes eget plisserede Kirkeskørt er sikkert tyve Meter Stof. Jo mere Stof, des mere af den Vuggen i Hofterne, som Magyarens Øje saa gerne ser. Om hendes Mand holder af Børnene? Hun ler: – Er jeg tosset med dem, saa er han da først rent sparantende gal!

Paa det hvidskurede Køkkengulv en hvidskuret – Gris. To Katte, to Hunde, paa en Stol en Kæmpedukke. Plejebarnets Lunger har været angrebet. Man har maattet fede hende ekstra op. Hun ligner en Elefantunge. Der er Sjælefryd over de syv Kilo, hun har lagt paa i seks Uger.

Her er alt Triumf. Drengens Far har faaet vellønnet Arbejde i en Munitionsfabrik og vilde tage Barnet til sig. Imidlertid havde Sognet sat den begavede Dreng i Gymnasium, og saa manglede det jo blot, at han skulde ind til Byen og halvsulte og gaa i Kommuneskole. Heldigvis har Faderen ogsaa indsét det, og Plejeforældrene faaet Lov til at beholde ham.

En ung Jødinde gaar frem og tilbage med korslagte Arme. Hun er hvid som en kalket Væg. De sorte Øjne har sørget og grædt, saa længe der var Taarer. Nu er der kun Sorg. Barnet smiler i Søvne i sin lille Seng, lavet af to Stole. Seksten Aar var hun, og Kæresten er i russisk Fangenskab. En Halvonkel beder hende under Konens Hospitalsophold bo hos sig og gøre Husets Gerning. Den første Nat forgriber han sig paa hende. Næste Morgen flygter hun bort. Hendes Søstre er pænt forlovede med pæne Mænd. De maa ikke berøres af Skammen. Da Barnet er undervejs, raader man hende til at lægge Sag an mod Onkelen. Tilfældigvis er hendes Sagfører Onkelens Ven. Onkelen nægter at være Fader – beraabende sig paa hendes Modstand.

I Aar og Dag har hun ikke besvaret Kærestens Brevkort, der bliver ved at komme. Hun viser os hans Billede og en halv Snes Brevkort: – Hvordan gaar det dig? Mig gaar det ret godt. Hvorfor skriver du ikke? Skriv dog. Din til Døden tro og hengivne ...

Hofrat S. skriver et Par Ord paa et Visitkort og giver hende Kortet. Da vi kommer udenfor, siger han: Man behøver ikke at være Menneskekender for at se, hun taler Sandhed. Slyngelen skal ikke slippe med falsk Ed, om jeg saa skal gaa fra Herodes til Pilatus. Nu har jeg givet hende Adressen paa en af Ungarns første Advokater – der tilfældigvis er *min* Ven ... Jeg hviler ikke, før Kæresten har forstaaet Pigens Uskyld!

I de fleste Hjem er Plejebarnet ikke langt fra at være Hovedpersonen. Man sætter en uhyre Stolthed i at opdrage det, "saa Staten ikke har noget at udsætte".

Skoletiden varer i Ungarn desværre kun til Barnets fyldte tolvte. Længere gælder Statens Underholdningspligt heller ikke, dog føres der streng Kontrol med dets Ophold de kommende Aar.

Hvilken Skæbne venter nu de 75 Tusind "forladte" Børn?

De allerfleste bliver hos Plejeforældrene i Barns Sted. Drengene gaar ind i Plejefaderens Bedrift og ender som Pustabønder. Pigebørnene hjælper til, inde og ude, udstyres fra Plejehjemmet og gifter sig med Egnens Bønder. Det er ikke tilladt at sende en tolvaarig Pige "ud at tjene". Erklærer Bonden ikke at kunne sørge for hende, anbringer Staten hende i et Uddannelseshjem i Budapest, hvorfra hun nogle Aar efter gaar ud som Stuepige, Kokkepige eller Kammerjomfru.

Mange arver Plejeforældrenes Formuer.

Det kommer – ikke sjældent – for, at de rigtige Mødre presser Penge ud af Plejemødrene under Trusel om ellers "selv" at ville tage Barnet.

Ofte forlanger fattige Forældre Børnene udleveret, naar de er tolv Aar. De skal hjælpe til. Det kan naturligvis ikke forhindres. Og hvad værre er: selv i dette velsignede Land, hvor Barnet regnes for en Helligdom, findes Uhyrer af Mødre, der sælger deres Børn.

Om en saadan solgt lille Pige véd jeg følgende: Staten havde sat hende i Pleje hos gode Bønder. Hendes egen Mor solgte hende som fjortenaarig, og hun blev sendt til Konstantinopel som nøgen Danserinde. Stadigt skriver hun kærlige Breve til Plejeforældrene. Disse Breve er rørende kønne i deres Iver for at glæde de Gamle uden at røbe Sammenhængen. I herlige Farver skildrer hun sine Triumfer, sine Champagnegilder, sine Smykker, sine fornemme Bekendtskaber. Hun beruser sig selv i Ord. Men til allersidst i hvert Brev er hun igen den lille Pustapige og beder: I maa endelig ikke tro noget slemt om mig ...

Hvor findes den Stat, der i Ondt som i Godt véd saa nøje Besked med hver enkelt af sine "forladte" Børn som Ungarn?

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 26.10.1917

Galningen Kokoscha

Jeg ser af *Politiken*, at *Herwarth Walden* har udstillet "Sturm"-Tegninger herhjemme, og at nogle Kokoscha-Makværker er deriblandt. Der er Synd baade for ham og for de Danske, der kun paa denne Maade faar Lejlighed til at stifte Bekendtskab med ham. Thi Galningen Kokoscha, der saavist i kaad Overmod og ungdommelig Usikkerhed med sine Evner ofte benyttede sin egen Pensel som Æselhale, er nu modnet til Mand og Mester.

Mit første Indtryk af ham var det af et Slangemenneske med et Guttaperka-Ansigt, hvori et Par mørkeblaa Øjne svømmede vildt og hjælpeløst omkring. Han kunde den Gang, hvor hans Billeder aldrig betaltes højere end 200 Kroner, nemmere have tjent til Livsens Ophold som Badutspringer i en eller anden Variété.

Kokoscha var ikke talende, men lukkede han endelig Munden op – den var nærmest forskræmt – kom der nogle utydeligt fremstødte Sætninger, man havde største Besvær med at forstaa. Dels slugte han de fleste Stavelser, dels sang han Resten ud paa sin ovenud Wienerjargon. Men fik man fat paa Sætningens Mening (ofte var det nu sort Subtilitetstale) undredes man over, at saa kloge livserfarne Ord netop kom fra denne lange, aaleagtige Dreng. Som en Dreng saá han ud med sine nogleogtyve Aar.

Man kom til at lide ham, han virkede noget som en herreløs, indsmigrende, forkommen Hund. Alle Mennesker havde Hang til at behandle ham oppefra og ned, at rette paa ham og opdrage paa ham. Den Kres, hvor jeg traf ham, tog hans Kunst ovenud alvorligt, men ikke hans Person.

En Dag spurgte han, om han maatte tegne mig. Jeg havde hverken Tid eller Lyst til at sidde, desuden anede jeg det værste. Jeg havde nylig set et Maleri forestillende en ung Pige med hele Ansigtet fuldt af ligesom store Kulstøvfnug eller Prikker i et Slør. Disse Prikker forklarede han dermed, at Modellen – en glimrende begavet Hollænderinde – var saa fraværende og distræt, at hendes "indre Aasyn" viste sig saaledes for ham. Senere fik han for saa vidt Ret, idet den unge Dame, hvad ingen af os den Gang anede, virkelig blev sjælelig formørket. Mit Afslag vakte hans Trods, hans Vrede: Om jeg vilde sidde to Timer? En Time? En halv? Nej, nej, nej! Jeg var jo ved at pakke Koffert! Om han maatte tegne mig imedens? Jeg indvendte, at om tyve Minutter vilde den blive hentet. Gjorde intet, til den Tid var Billedet færdigt.

Jeg pakkede, han tegnede. Naar jeg bukkede mig, kravlede han paa Gulvet for ikke at slippe Ansigtet af Syne. Billedet var færdigt i tyve Minutter – men hvilket Billede! Tre Maaneders simpelt Fængsel havde ikke været for meget for den "Skade paa gode Navn og Rygte", han dermed forvoldte mig. Tegningen kom nemlig i "Sturm". Fra den Tid har jeg saa smaat hadet Herwarth Walden.

Der gik et Par Aar, jeg blev Ven med Kokoscha, men kunde daarligt tilgive ham "Sturm"-Forbrydelsen, ikke mindst fordi han vedblivende paastod, at mit "indre Ansigt" var glimrende truffet!

Jeg lærte en Del af hans Værker at kende uden heller at forsone mig med dem. Det var tydeligt, at her var ganske usædvanlige Evner til Stede, men ogsaa, at Kunstneren aldeles ikke havde fundet sin "rette Vej" endnu. Personligt var han slem til at posere, snart som Allerhelvedeskarl, snart som dvask Degenereret, snart som moderne Flanør, men lykkedes det at faa ham klemt op mod en Væg og tvinge ham til at være sig selv, kom til Syne et allerkæreste, genialt Barn, ligesaa klog som naiv, lige saa ærlig som god. Han vidste godt, at han var en af de Udkaarne, og at de fleste af hans Billeder var famlende, mislykkede Forsøg. Han saá tværsigennem Mennesker, som visse Sindssygelæger, et Blik var nok, og han kunde fortælle Menneskets hemmeligste Fejl, Lidelser eller Laster. Men her var ogsaa hans svage

Punkt som Kunstner: Han saá kun Fejlene, kun det forvredne, kun det fordærvede, kun det uskønne.

Tegnede han en Mand, der i Smug var Gnier, selv om han aabenlyst ødslede med Penge, krøb det Beskueren koldt ned ad Ryggen af Angst for nogen Sinde at skulle bede denne Mand om en Tjeneste. Tegnede han en Mand, der – udadtil dadelløs – førte en lyssky Tilværelse i Tankerne, var Manden tydeligt stemplet med Kainsmærket, og enhver kunde vare sig imod ham. Tegnede han Kvinder, fandt han ud af alt, hvad der i Kvindenaturen kan være af graadigt, vildt, raat, godt, gement. Kvindens skønne varme Egenskaber saa han ikke. Han afslørede, maaske uden at vide, sikkert uden at ville. Han maatte. Derfor blev hans Billeder saa afskrækkende.

Berømt-berygtet var han blevet, og Folk lod sig male af ham. Bagefter raste man vildt imod ham. Ingen erkendte Lighed mellem sig selv og det Skræmmebillede han signerede. Men det hændte Gang paa Gang, at selv svorne Fjender af hans Kunst i fremmede Byer og uventede Omgivelser genkendte de levende Modeller til hans Billeder. Og fra det Nu, de saá Originalen, var de i Kokoschas Vold: Pludselig saá de med hans Øjne. Alt det Hæslige, han havde tillagt Modellen, eller det forvildede eller forbryderiske, blev med ét Kendsgerning.

Kokoscha sjanglede selv gennem Tilværelsen uden Midtpunkt. Et eller andet Sted dybt inde i ham var et Brud – medfødt eller selvforskyldt. Han kunde saaledes ikke holde noget Løfte, der var knyttet til Tid. Dette var ikke Skaberi, men snarere en Sygdom i Sindet. Havde han lovet nogen, Ven eller Bekendt, at møde ham paa en Kafé, i hans Hjem til Middag, i en Loge i Operaen, da var den Dag ødelagt for ham. Timer i Forvejen var han rastløst oprevet, fortvivlet – og han gav aldrig Møde! Tanken om Tid var sikkert for ham som at være smedet i Bolt og Jern uden Haab om nogen Sinde at komme løs.

Han blev ligeligt over- og undervurderet. Det store Publikum, som ikke anerkendte hans Evner, harmedes over hans blotte Eksistens. Ærværdige Akademiprofessorer saá i ham en fræk Charlatan. Men en lille Kres i Frankrig, Østrig og Tyskland hilste i ham hverken mere eller mindre end en ny Rembrandt.

For Kokoscha var denne absolutte Forkastelse og den ubetingede Beundring lige skadelige.

I 1913-14, tror jeg, udskreves der i Tyskland en Konkurrence gældende et Krematorium samt dettes Freskeudsmykning. Bygningen skulde være i Tempelart og større end noget eksisterende Urnehus. Kokoscha fik Lyst at konkurrere til Freskerne og lod sig opgive de Maal, hvorefter den pantheonagtige Bygning var tænkt. Og saa – for sin egen Morskabs Skyld – gav han sig til at tegne et Krematorium, der ikke lignede nogen anden Bygning i Verden. Han arbejdede Nat og Dag, snart kunstnerisk, snart haandværksmæssigt teknisk, foretog matematiske Beregninger, satte sig ind i Behandlingen af Sten og Mørtel, og en skønne Dag var Skitsen færdig. Han indsendte Skitsen af Freskerne samt af det Rum, han fandt passende for dem.

Kokoscha fik ikke blot Freskerne overdraget, men Opførelsen af hele Bygningen. Uden en eneste Ændring. Det var vist den stolteste Dag, han har oplevet.

Men saa kom Krigen.

Kokoscha i Kongens Klæder! Tanken var komisk. Han vilde aldrig hitte ud af højre og venstre, lære at knappe en Uniformsfrakke, møde paa Pletten, opfatte Kommandoraab, selv kommandere. Det blev da ogsaa en Ven, der maatte sørge for, at han fik Uniformen bestilt og meldte sig rettidig.

Med Uniformen – eller med Krigen – skete en Forvandling med det overforkælede, mishandlede Winerbarn. Han fik Holdning og Værdighed.

Det aner mig, han troede, han var forudbestemt til at falde. Men saa vidt kom det ikke. Et Skud gennem Lungen, et i Øret, et Bajonetstik i Ryggen, det blev hans Andel. Dermed blev han fanget af en lille Afdeling Russere. Men ved en af de Tilfældigheder, Skæbnen ene

raader over, lykkedes det ham – halvt i Saarfeberdelirium – at overrumple og intimidere sine Fangevogtere, saa han nok saa nydeligt, men næsten bevidstløs kom trækkende med dem.

Derefter fulgte en Udmærkelse og et langt Sygeleje. Kokoscha har siden været uduelig til Krigstjeneste.

Den gamle Kokoscha blev derinde i de polske Skove, han vil sikkert aldrig mere komme til Syne, den nye er vel værd at lægge Mærke til.

Forandringen udadtil var saa paafaldende, at man daarligt genkendte ham. At denne smukke, alvorlige Officer med det faste lidende Blik og den formfuldendte Optræden, at dette mildtdømmende, selvforglemmende hele-Verden-elskende Menneske var hint Slangemenneske, hin taabelige Posør, der kaldte sig Oscar Kokoscha – ufatteligt!

Hans indre Forvandling viser sig først med Billedet af Vennen, Arkitekten *Adolf Loos*. Den, der har set denne Tegning, tvivler ikke mere om Kokoschas Genialitet.

Ligesom han før i Menneskers Træk søgte Spor af Sjælens Natside, har han her for første Gang udløst det guddommelige, som kan findes i enkelte Menneskers Aasyn. Det er en syg Mand, han har tegnet, en træt, resigneret Mand, men en Mand, hvis Udtryk aldrig glemmes, hverken af Børn eller Voksne, hverken af Kunstnere eller Lægfolk. Der er i disse rene, dødsmærkede Træk, i dette langtudforskende og dog i sig selv hvilende Blik en hel Verden af Mildhed, Visdom og Skønhed. Jeg har hørt adskillige Mænd og Kvinder udbryde foran denne Tegning: – Saadan maa Kristus have se ud!

Kokoscha er begyndt at male Børn, saadan som ellers kun Mødre ser og opfatter dem – han der før af hvert Barn gjorde en led Skifting! Djævlespejlets Splint er fjernet fra hans Øje og fra hans Sind. Det er vel i Grunden det hele.

Vi talte ofte om "gamle Dage" og om "Sturm"-Tegningen. Han vilde prøve igen. Adskillige Gange begyndte han og kastede modløs Stiften: – Ikke nu, men der kommer et Øjeblik, hvor jeg kan!

En Aften havde vi Besøg af en ung Klavervirtuos, der ved Bordet virkede som et sødligt Glansbillede, men ved Klaveret fik hint sælsomt forklarede Salighedsudtryk, der ikke er helt usædvanligt for Musikere under Udøvelsen af deres Kunst. Jeg hviskede til Kokoscha: – Kunde man fastholde det Smil!

Kokoscha hentede et Blad og en Sølvstift og tegnede, medens Manden spillede. Smilet staar til evig Tid. Billedet virker som Donatellos "syngende Dreng". Lidt efter tegnede han en Sangerinde, tegnede i hendes Ansigt *Brahms* "Sapphische Ode", den, hun synger som ingen anden, jeg véd.

Det var blevet sent. Gæsterne brød op. Da de sidste var borte, satte Husets Frue sig til Klaveret og sang *Schubert*: An die Musik! Kokoscha løftede pludselig begge Hænder, som saá han et Syn: – Nu kan jeg! Og inden Sangen var sunget til Ende var den Tegning færdig, jeg kunde ønske ridset ind paa min Gravsten.

Nu sælges Kokoschas Billeder for de Priser, han forlanger, inden de endnu er tørre. Berlins største Kunsthandler giver ham aarlig en hel lille Formue for Tilladelse til først at udstille og tage Aftryk af hans Tegninger. Selv de mest konservative Gallerier skammer sig ikke for at indlemme en Kokoscha i deres Samling.

Under disse Omstændigheder er "Sturm"-Billedernes Udstilling her en blodig Haan mod den unge Kunstner, hvis "rigtige" Billeder forhaabentlig en Gang senere vil finde Vej til det Norden, han elsker for dets Kunst og Literatur.

Thurø.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 30.11.1917

Kvinden og Ræven

Damete i Budapest. Talen faldt paa *Franz Herzceg* eller *Herzceg Ference* [læs: *Herczeg Ferenc*], som han hedder paa Ungarsk. Damerne var enige om, at han var et fuldblods Mandfolk, i sit Liv som i sin Kunst. – Og hvad forstaar man her ved et Mandfolk? En Menneskemand, der ved Nattetid tør gaa over en Kirkegaard, og som ikke, om det gjaldt Livet, kan sy en Knap i en Skjorte, og skælver ved Synet af en Tandlægestol, og render hjemme fra, naar der er Hovedrengøring?

En purung Frue, lige berømt for sine Øjne og sine Elskovsdigte, sagde: "Forestiller jeg mig Herzceg som Adam i Edens Have, er det paa følgende Maade: Roligt og med Hænderne i indbildte Bukselommer, slentrer han rundt om det forbudte Træ, nøje undersøgende, om nu Frugterne ogsaa er helt modne, og om de er større og mere indbydende end paa Havens andre Stenfrugttræer. Saa griber han fat om Stammen og rusker, saa Æblerne dratter i Skæppevis. Han udvælger det bedste, bider i det og mumler mellem Tænderne til Eva: Kog Resten! Hvorpaa han vandrer videre uden hverken Samvittighedsnag eller Figenbladsklæder. Monsieur Gabriel kommer med Flammesværdet, men imponerer ham ikke mere end en Pariser-Apache. Med et Jiu-Jitsu-Tag vipper han ham bagover og gaar videre, spekulerende over Obstruktionspolitik i det ungarske Parlament!"

Den unge Dame blev heftigt modsagt: – Herzceg er alt for meget Kavaler til nogen Sinde at sige: Kog dem! til sin Kone! Man drøftede ham videre, men Paradisbilledet blev tilbage i min Bevidsthed.

Aaret efter traf jeg Herzceg: en høj, trædukkestiv, engelsk udhalet Gentleman med Nøddeknækkersmil. Jeg fik Lyst til at rode ham i Ryggen for at finde Mekanismen og trække ham op. Han talte i Øst og jeg i Vest. Vi kunde for den Sags Skyld lige saa godt have været to Arbejdere paa det salig Babelstaarn i Sprogforvirringens Dage. Jeg vilde være gaaet fra ham med en pinefuld Fornemmelse af spildt Tid, hvis han ikke havde givet sig til at tale om *Stephan Tizca*. Det var ikke blot Venskab, det var Kærlighed, Forelskelse, Forstaaelse, Medfølelse. Jeg fangede et Glimt af ham, som naar man gennem Aandehullet i en frossen Kupérude pludselig i Forbifarten skimter en lysglitrende Storstad i det Fjerne.

Da vi senere taltes ved, vidste jeg, hvad der var overgaaet ham. Han var ingen mekanisk Dukke, men et stakkels, udblæst Menneske, et stivnet Hylster om en rasende Sorg og Ydmygelse. De, der kendte ham bedst, troede ikke, han kunde rejse sig efter det Slag, Skæbnen havde beredt ham. Men han rejste sig. Mandfolket i ham var for sundt til at knuses. Han skrev sig sund og glad igen. Og hans Kunst modtog gennem Sorg og Trods en Fornyelse, som han næppe selv havde drømt om.

To Arbejder: "Den gyldne Violin" og "Blaaræven" er blevet til i Løbet af de to sidste Aar. "Den gyldne Violin", der siges at være hans bedste Roman, handler om Kvinden, der bliver alt og opnaar alt igennem Manden, hun elsker, og som, da de slipper hinanden, blot er en bristende Sæbeboble.

"Blaaræven" er et moderne Skuespil, der har gjort Furore baade i Herzcegs to Hjemlande og lader til at være blevet en stor Sukces i Stockholm. Ved et Tilfælde fik jeg en Del svenske Anmeldelser i Hænde og saá til min store Forbavselse, at ikke en af dem omtaler det, der er det centrale i Stykket, det, hvorpaa Herzceg har anvendt saa uhyre megen Kunst og Kløgt.

Fru Ilona, 26 Aar, har i seks Aar været gift med en goplestuderende Rigmandsbogorm. Der er en Trekant, for saa vidt, at hun, bevidst, elsker Husvennen, og han, ubevidst, elsker hende. Ubevidst, for han holder en lille Elskerinde, hvis eneste Fordel er en ydre Lighed med Ilona.

Ilona er, som hendes Navn klinger paa Ungarsk, "Illlonna", pikant-arrogant, livsklog, dristig, lunefuld, ikke til at faa fat paa, blændende gnistrende, iskold og flammehed paa

samme Tid. Hun har – saamænd paa ægte Kvindevis – forelsket sig i den Grad i Blaarævеskind, at hun synes besat deraf. Tilfældet vil, at en vis Don Juan-Baron bor i samme Hus som Pelshandleren. Husvennen tror at have Bevis for, at Ilona bedrager sin Mand med Baronen, og da hun, intetanende, kommer hjem fra sin evige "Rævejagt", overfuser han hende med Sarkasmer, der ikke er langt fra Gemenheder. Hun forsvarer sig ikke. Han gaar saa vidt at angive hende over for Manden. – Resultatet Skilsmisse.

Som den Dronning, hun er, forlader hun Hjemmet ... ved sin Mands Arm!

Aaret efter, da Bogormemanden er vel gift igen, møder hun atter Husvennen. Deres Opgør er guddommeligt. Hun leger Kat og Mus med ham. Da hun endelig har faaet ham dér, hvor hun vil have ham: I Støvet for sin Fod, krydrer hun de første Elskovskys med den Erklæring, at hun virkelig var hos Baronen. Nu vil Vennen ikke tro det, men nu skal han, til Straf, have den Møllesten hængende om sin Hals Resten af Livet.

Som han ikke ved, om hun er skyldig eller ej, véd Tilskueren det heller ikke. Dette er det nye i Stykket, det, der gør Figuren saa uhyre levende.

Dramaet er bygget saa fabelagtig behændigt, at man kan gaa det efter Replik for Replik under den Forudsætning, at Ilona har bedraget Manden. Alt stemmer, der er ingen Tvivl i øvrigt. Saa kan man gøre Modforsøget, gaaende ud fra, hun er uskyldig. Ogsaa her stemmer alt.

Naar Tæppet falder, gaar Ægteparrene hjem og strides videre, hver for sin Opfattelse. Herzceg betroede mig med et lunt Smil, at han forud kunde sige, for alle de Menneskers Vedkommende, han kendte, paa hvilken Side de vilde staa: Enhver, der selv har gjort slemme Erfaringer, vil lægge Hovedet paa Blokken for, at Ilona "var hos sin Galan", medens de, der endnu har deres paa det tørre, vil frikende hende pure.

Naturligvis kan Skuespillerinden forskyde Rollen efter sin egen Tro paa Figuren og derved komme til at influere Publikums Dom til en af Siderne, men spiller hun saa djævleblændt underfundigt, som Forfatteren angiver, da faar Herzceg Ret, at Individets Erfaringer vil blive det afgørende for dets Dom.

For mig har Stykket en Fejl: Det forekommer usandsynligt, at den kun 26aarige Ilona i et saa roligt henslæbende Ægteskab – selv det ene mulige Fejltrin iberegnet – kan have tilegnet sig sin Overlegenhed, sin Verdenserfaring, sin Menneskekundskab. Men muligvis har hun – som Blaaræven, "der paa sine smaa bløde Poter rastløst traver om i de store Ismarker og maaske opbyder al sin Snedighed og Kløgt blot for at finde en lille stakkels Plet, hvor den kan varme sig" – i de seks golde Ægteskabsaar prøvet at varme sig mange smaa Steder. Det vil aldrig blive opklaret. For, som Ilona et Sted sig er: "Saa dum en Kvinde blev aldrig født, at hun ikke skulde vide at forvare de Hemmeligheder, hun ikke ønsker at udlevere".

Vi har herhjemme to Skuespillerinder, der vilde kunne bære Rollen frem i al sin Pomp og Pragt og sikkert faa Herzceg til at fryde sig, men vi har ingen *Ida Roland*, denne besynderlige, hæslige Fremtoning, der virker som Morfinrus og spiller, som var hun instrueret af Satan selv. Ida Roland naar som Skuespillerbegavelse ikke Betty Nansen til Skuldrene, men der er Omraader, hvor hun yder det, ingen kan gøre hende efter.

Hun er Ræven i Renkultur, den hvide, den røde og den blaa.

Thurø

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 29.11.1918

Svære Dage

I.

Wien, November

Genia ligger i Sengen. Hun vil ikke være ved, at den spanske Grippe har Tag i hende. De sidste otte Dage har hun haft Feber, men syg, nej! Hun er ikke syg, vil ikke være syg. Og Ret har hun. Hvis hun giver op, ser det galt ud for os alle. Altsaa hun ligger i Sengen med høj Feber og er ikke syg.

Telefonen staar ved hendes Seng. Den har forholdt sig fredelig siden Midnat, hvor forskræmte Venner søgte en sidste Trøst for at kunne gaa Natten i Møde. Lidt over seks Morgen tager den atter fat. Hun vaagner med en Stønnen og griber Hørerøret. Gennem Væggen hører jeg ind i Sengen, hvorledes hendes Hjerte banker hende op i Halsen, men Ordene, hun taler, er beroligende. "Vi har kun Levnedsmidler til fem Dage," forstaar jeg. – "Gør ikke noget, saa gaar I allesammen ned i Hotel *Weisse Adler* og bliver der indtil videre"...

I Forgaars var Schwester Louise her. Hun kom fra *Haus in der Sonne* (der ligger dejligt paa en Skraaning, hvor Semmeringbjergene begynder) og fortalte, at Genias 45 smaa forældreløse Krigerbørn sad med blaa Næser og Fingerspidser, at fra i Morgen havde de end ikke Kul nok til at koge Maden ved. Hele Søndag var Schwester Anne (der er saa smuk, at man skulde tro, hun kunde gøre Underværker) travet fra Dør til Dør Landsbyen igennem for at tigge Brænde. Rede til at betale en hvilken som helst Pris. Umuligt. Saa begav hun sig til den to Mils Vej over Bjergene, hvor Hjemmet før laa, og hvor hun var Ven med hver Bonde. Ingen havde et Stykke Brænde at undvære til de smaa Børn. Her i Wien bliver jo ikke udleveret en Sæk Kul mere. Hvad skulde de gøre? Hendes Øjne var stive af Fortvivlelse. Hun elsker jo sine Børn over alt – næst efter Tyskland som er hendes Fædreland.

Genia trøstede: "I Morgen sender jeg en hel Waggon med Levnedsmidler til *Haus in der Sonne* og til *Hart*, saa sender jeg de sidste Kul fra vores egen Kælder med. Imidlertid lejer du en Vogn. Droske, Avtomobil, Fjællevogn, hvad du kan faa, og laaner Brænde fra *Hart*".

"De har heller ikke!"

"Visse vasse, de har lige telefoneret, at de har købt for 5000 Kr. Brænde".

Louise var trøstet.

Waggonen med Levnedsmidler, alle naturligvis købt i Smughandel – Mel 30 Kr. pr. Kilo, Te 120 Kr. o.s.v. – skulde afgaa om Eftermidagen, vi havde saagar erhvervet et Svin og tre Smaagrise, der skulde med, og tre Soldater til at passe paa Varerne undervejs. Vognene, der fragtede de gode spiselige Ting til Banegaarden, gik af, alt var i Orden. Tre Timer senere kom Mænd og Vogne tilbage: Udførsel uden Tilladelse forbudt. "Transportscheine" kan ikke skaffes, da Varerne er købt ad Smugveje. En Renden omkring, en Telefoneren. Myndighederne maa da forstaa, at det drejer sig om Børn, der ellers sulter. Man kender jo Frau Hofrat og véd, at hvad hun siger, er klippefast, hun faar Tilladelsen.

Imidlertid tilspidses den politiske Situation. Østrig kapitulerer. Uroligheder opstaar. Er Banerne sikre? Der telefoneres med Sydbanedirektionen: "Ja, endnu gaar det, men det er paa højeste Tid. Waggonen maa afgaa i Dag!" Den afgaar. En af Husets Venner, Statsbanedirektøren fra Triest, melder telegrafisk sin Ankomst – og kommer ikke. Bange Timer i Hjemmet. Genia maa trøste fra Sengen. Waggonen skal være i Gloggnitz Klokken seks Søndag Morgen. Bladene melder Oprør i Ungarn, fra Fængslet nær Gloggnitz er 250 Forbrydere brudt ud. Halvthundred Tusinde Krigsfanger siges at storme mod Wien. Forældrene, der har deres Børn i *Hart*, (Genias nyeste Institution, en lille fornem Pensionsskole for Drenge, der undervises af ganske unge Piger) begynder at røre Telefonen: "Gaar det an at lade Børnene blive derude?" Fra *Hart* telefoneres: "Alle Tog, der kom til

Morgen, er blevet udplyndret!" Børnene derude har ogsaa hørt om Fange- og Forbryderbanderne.

... Op ad Dagen henvender Genia sig atter til Sydbanedirektøren. Vi har ikke kunnet holde hende i Sengen. Hun ligger i "Nischerl", vor Sladrehule, der har Plads til seks Mennesker og almindeligvis rummer tyve. Huset er fuldt af Venner, der fra deres Villaer kommer til os med den blege Angst i alle Træk. Byer staar i Brand, overalt plyndres, den røde Garde er ved at dannes. Byens Lagerhus staar i Flammer, Soldater bryder ud fra Hospitalerne, inden Aften vil Amerikanerne være i Wien.

Genia har sin egen Art at tage Mennesker paa. Den ene med Kærtegn, den anden med de groveste Udskældninger, den tredje med Spøg. Nu og da fanger jeg et kun mig tiltænkt Blik og forstaar, hvad hun lider. Sydbanedirektøren vil slet ikke slippe Telefonen, saa meget har han at sige. Hun gengiver ikke Samtalen, før Gæsterne er borte.

Det er ogsaa kun det, at hele Strækningen er usikker, at alle Tog, uden Undtagelse alle, er blevet plyndret.

Hvor er vor Waggon? Er den blevet plyndret? Hvorfor telefonerer da ikke Soldaterne og fortæller det? Er de dræbt? Kommer den ikke, maa Børnene tilbage til Wien – de smaa fattige Børn, til hvem kan vide hvilken trøstesløs Elendighed. Og hvordan bringe dem hertil? Nu vi véd, at Togene er livsfarligt overfyldt? I Avtomobiler? Hvert Avtomobil vil for Farten koste et Par Tusinde Kroner, og alle Avtomobiler bliver anholdt, og der skydes efter dem.

Der telefoneres fra *Haus in der Sonne*, at Schwester Anne og Louise begge ufortøvet vil til Tyskland. Og med sig vil de tage de seks unge Hjælpesøstre, de er ved at uddanne.

Da bliver Genia bleg. "Jeg har Ansvaret for hvert af disse Børn! Anne og Louise kan ikke rejse, før Børnene er bragt til Wien – og det er umuligt nu!" Fra *Hart* hører vi opskræmmende Ting. Bønderne i Omegnen er os ikke venlig stemt. De paastaar, *Hart* er en Jødekoloni. Kun et eneste Barn er Jøde, Sønnen af Ejeren, og den Mand er ingen ringere end den øverste Chef for Østrigs Sanitetsvæsen. Paa *Hart* er foruden en Skoletjener ikke vidt og bredt en Mandsperson, kun Drenge og de unge Lærerinder.

Telefonen er ude fra belejret. Vi har Fornemmelsen af, at paa Centralen staar Folk opstillet for at faa Genia i Tale, som de staar opstillet for at faa Tobak eller Petroleum. Hun leder – en lille Bibeskæftigelse blandt andre foruden Skolen, der har Tusinde Elever – otte "Gemeindschaftskøkkener".

"Gemeindschaftskøkkenet" er hendes Opfindelse, hun har kæmpet for denne Indretning mange Aar før Krigen. Først Krigen gjorde Planens Gennemførelse mulig. Da hun begyndte, fulgte mange efter saa vel i Indland som i Udland. De Køkkener, hun personlig forestaar, og hvortil hun saa at sige personlig skaffer hvert Lod Salt, hver Kartoffel, bespiser en halv Snes Tusinde Mennesker, det vil sige holder en halv Snes Tusinde Mennesker fra at gaa til Grunde som Følge af Underernæring. Snart laver hun Spiseseddel for sine Køkkener, snart har hun "Schleichhändlerjour" for at forhandle om for en kvart Million Kroner Mel og Gryn.

Gæsterne betaler deres Middag, tre Retter Mad, med tre Kroner – i ingen Restaurant kunde det samme faas for femten. Hun, der aldrig har lært at lave en Kop Te, véd paa en Prik, hvorledes hver enkelt Ret skal tilberedes for at være velsmagende, og hendes Beregninger er matematisk nøjagtige. Undertiden er Køkkencheferne ved at fortvivle, naar de hører, hvad hun forlanger puttet i Gryderne. De forklarer hende, at Underskudet bliver enormt, at hver Portion koster seks Kroner i rent Udlæg.

Hun ryster paa Hovedet: "Kære Ven, De kan ikke sige mig noget, jeg ikke véd! De har alle Tallene paa Papiret, men jeg har dem i Hovedet. Underskudet bekymrer mig ikke en Døjt. Pengene kommer ind paa en eller anden Maade, og hvis ikke ... hvad saa? Er det ikke vigtigere, at saa og saa mange Mennesker kommer over disse vanskelige Tider, end at Indtægt og Udgift stemmer?"

Nu telefoneres der ikke blot fra Køkkenchefer, fra Personalet, men fra Gæsterne. Alle er alarmeret ved Rygter om forestaaende og uundgaaelig Hungersnød.

Genia, der blusser af Feber, smigrer, skænder, forklarer, beroliger alle andre. Pludselig springer hun op: "Der er ikke andet for, jeg maa selv tage mig af Børnene!" Hendes Mand vrider Hænderne. Hvis ikke et eller andet Mirakel sker, vil hun gøre Alvor af sin Trusel. Den sidste Maaned har alle Skoler i Wien været spærret paa Grund af Grippe. Genias egne Tusinde Børn er ved at plage Livet af hende for at faa Skolen aaben. Tusinde Børn, der anser Skoleferie for en Forbandelse!

Om Aftenen har vi atter Gæster. Gæster betyder Angst og Rygter. Alle rige Mennesker ryster og bæver for deres Skatte. De Ubemidlede er ikke fri for en Smule Skadefryd. Genia beroliger alle. Det ene Øjeblik forklarer hun overbevisende, at intet paa Jorden er saa beskyttet som en ensomt liggende Villa. Det næste, at Hungersnød i Wien er en lige saa stor Umulighed som Forbindelse med Mars.

Høje Statsembedsmænd, der frygter at miste eller allerede – under Omvæltningen – har mistet deres Embeder, kalder op for at raadspørge, hvad de skal tage sig til i Fremtiden. Hun behandler dem som Skakbrikker og sætter dem paa Plads i en Haandevending. Til Gemeindschaftkøkkenerne lader hun udgaa følgende Ordre: "Der skal koges herligt, ligegyldigt om hver Portion koster ti Kroner! Det gælder at holde Modet oppe i Folk og skaffe dem noget, der ligner en Smule Glæde!"

Fra *Hart* telefoneres: "Søstrene fra *Haus in der Sonne* rejser til Tyskland i Morgen tidlig! Vi har skaffet Vogne og henter Børnene over til os!" Genia lægger Hovedet ned over de Kabalekort, hvormed hun prøver at bekæmpe Feber og Angst. "Og de har selv kun Levnedsmidler til fem Dage! Og alle Tog plyndres!" Med et Skrig tilføjer hun: "Og vi har svigtet Tyskland!"

Til over Midnat sidder hun og grunder og grunder, hvorledes det lader sig gøre at skaffe Fødevarer ud til Børnene eller Børnene ind til Wien. For første Gang ser hun ingen Udvej. Natten bliver ikke til at komme igennem uden Sovemiddel.

Men næste Morgen klinger det glade Budskab gennem Telefonen: "Hurra, alle Levnedsmidler ankommet, ikke en Deka mangler!"

Og hen under Aften staar de tre Soldater i vor Stue, blege, forvaagede, men lykkelige. Jævnt fortæller de, hvorledes de har kæmpet sig gennem en 36 Timers Kørsel, hvor paa hver Station Vognen entredes af Plyndrere. Da vi trænger ind paa dem, beretter Ordføreren forlegent, hvilket Tryllemiddel han benyttede: Vi talte godt med dem! For med det Onde udretter man ikke noget. Vi sagde: "Se Kamerater, det er Mad til smaa Puslinger, Børn af jeres Kamerater fra Fronten. I vil da ikke tage Maden ud af Munden paa dem! Vel? Og saa gik de deres Vej!"

En af de andre Soldater indfletter beskedent en lille forklarende Bemærkning: "Ja, men vi sagde ogsaa, I kan jo lige saa godt plyndre et andet Sted. Der er nok at tage af!"

Da Soldaterne belæsset med alt, hvad der er sødt og godt og rygeligt, er borte, siger Genia: "Nu tror jeg, jeg vil give mig selv Lov til at være syg 24 Timer!"

Naturligvis holdt hun ikke Ord.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 5.12.1918

Tilstanden i Wien

Wien, November

Virvaret er grænseløst, men Panik her er ikke det samme som i andre Lande.

Indtil for kort Tid siden var Wien Hovedstaden i et stort om end skrøbeligt og vakkelvornt Rige. Nu er den at ligne ved en arm forpjusket Høne, af hvem de sidste sølle Halefjer plukkes ud. Man har delt Landet i Stumper og Stykker, nu tænker man ogsaa paa at dele Hovedstaden. De Herrer Naboer taler om at hente Indholdet af Wiens Museer. Sandsynligvis ender det med, at hver snapper sin Stump Ring eller Prater, at Schönbrunn forlægges til Prag, Operaen til Varschav, Hofburg til Budapest.

Den ægte Østriger finder sig i alt. Han er paa Forhaand det modstandsløse Offer for enhver brutal Vilje udefra. Men hans Langmodighed, der for Fremmede kan synes at nærme sig det faarede, er dybt begrundet i hans blide, fornemme Natur. Bliver han forfordelt, bestjaalet, forhaanet, han nøjes med at konstatere det med et skamfuldt Smil. Han oprøres ikke. Al Larm er ham forhadt. Han skyer offentlig Fremtræden. Der findes i Østrig begavede Malere, der aldrig udstiller, begavede Virtuoser, der aldrig optræder ved Koncert. Østrigeren giver anonymt. Lader fem være lige. Er aldrig taktløs og ikke personlig fejg. Kunstnerisk eminent begavet. Lærenem – med Hang til Ladhed.

Dette er mit Indtryk af saa vel Aristokrat, Bureaukrat, Videnskabsmand som af Arbejder, Tjener, Handlende.

Hungersnøden staar for Døren. Nu er der det at sige om Hungersnød, at Ordet i disse fire Aar har mistet sin Lødighed, rent ud er slidt op. Det skræmmer mindre end Musen, der løber over Gulvet. De fleste har jo oplevet noget af hvert. Prøvet at sulte, prøvet at fryse. Man er sløvet. Derfor kan det ske, at Børn i en Alder af femten og seksten Aar dømmes til "strengt Fængsel, skærpet ved en Fastedag om Maaneden", fordi de af Sult har forgrebet sig paa fremmed Ejendom. Folket knæler paa de kolde Kirkers Stengulve og haaber paa, at deres Gud lader Kartofler og Mel dale ned fra Himlen.

Tagene er hvide af tungtliggende Sne. Østenvinden skærer gennem Klæder og Mure. Den Familie, der ikke har Gas, faar tyve Kilo Kul om Ugen til at lave Mad ved. Hverken Syge eller Sunde faar Kul til at varme Stuer med. Her nytter ikke en Gang "Protektion". Vi har ingen Kul.

Fra i Dag lukker alle Forretninger ved Mørkets Frembrud. Vi har ikke Kul til Gas og Elektricitet. Men vi har Fred.

De Mænd, der er helt inde i Forholdene, de, der føler Byrden af det moralske Ansvar, de er hvide om Læberne. Deres Tavshed virker langs Rygnerverne paa os andre.

Vi er jo spærret inde. I Budapest stod paa Banegaarden en Ladning Fjerkræ til Wien. En halv Million Kilo. Ungarn nedlagde Udførselsforbud. Ladningen er raadnet. I Wien er ikke Kød at opdrive. Men Kød kan undværes. Endnu har vi Kartofler. Kaffe, Te og Sukker kan ogsaa undværes, saa længe vi har Brød. Men vi mangler Fedt. Og vi mangler Mælk til de smaa Børn. Böhmen vil ikke høre Nødraabet, der gælder Tusinder af Smaabørns Liv. Mødrene er for underernærede til selv at have Mælk i Brystet. Mælkenøden er vel den største, den mest ubarmhjertige.

I femogfyrretyve Minutter klang Raabet: Hunger! Hunger! gennem Wienerfængslets Mure, saa blev alt stille. Men de, der hørte Raabet, hører det ogsaa i Stilheden. Den Døde er stum.

Jeg var til Stede i Parlamentet, da Republiken forkyndtes. Det skete Kl. 3 om Eftermiddagen. Om Morgenen foretog jeg en Rundgang i Byen for at se den røde Garde i al sin Vælde, for at se Barrikaderne, Maskingeværerne. Byen var søndagsstille. Borgerne søndagsklædt. Ringen fuld af langsomt slentrende Folk. Den pludselig saa urimelig forhadte

Dobbeltørn var – hvor man ikke havde kunnet fjerne den i en Ruf – overalt overklæbet med Papir eller indhyllet i Klude.

Alle nyere Forretninger er forsynet med store marmorindfattede Spejlglasruder – uden Skodder eller Jernpersienner. Nu prøvede man ilsomt at raade Bod paa denne Uforsigtighed. Underste Etage var i Nattens Løb simpelthen tilspigret med Brædder. De Butiker, der ikke havde kunnet skaffe Arbejdskraft eller Søm eller Brædder, lod Kniplingsgardinerne falde for og gav sig Gud i Vold.

Man regnede med grundig Plyndring. Rige Folk flyttede fra deres Pragtvillaer og rykkede ind i et Par Hotelværelser. Hellere lade alt i Stikken og redde Livet.

Hofburg var aflaaset og stramt bevogtet af – Officerer! I de sidste Uger havde man ikke kunnet opdrive Menige, der blev paa deres Post. Saa overtog Officererne selv Vagten.

Overalt store Plakater. Byen kaldte Borgerne under Vaaben. God Dagløn og fuld Forplejning. Her sætter Operetten ind midt i Tragedien. Byen mente at maatte danne en Garde til at tage Vare paa den røde Garde, der havde dannet sig for at tage Vare paa Byen. Politiets Opgave var vanskeligere. Det skulde nemlig tage Vare paa disse to Garder, der senere øgedes med to til, og skulde hindre dem i at begaa Dumheder og komme til Skade ved uforsigtig Omgang med Skydevaaben.

Den røde Garde "rekvirerede" Avtomobiler for "lettere at kunne passe paa" – at der ikke blev plyndret! Paa aaben Gade anholdtes en elegant Avto. Den pelsklædte Herre opfordres til at staa ud. Han navngav sig. Det hjalp ikke, han erklærede at have Tilladelse fra Krigsministeriet til at køre i sin Avto. Snik, Snak, vi er den røde Garde, vi maa passe paa, der ikke bliver plyndret. Herren sendte sin Privatsekretær til røde Gardes Hovedkvarter. Da de Herrer hørte, han kom fra selve Baron Rothschild, sprang de op og stod ret. Gjorde mange Undskyldninger. Sendte Undskyldningsdeputation til Baronen. Det var en beklagelig Fejltagelse.

Klokken tre proklameredes Republiken. Mødet indledes med en Mindetale over den Mand, der var selvskrevet til Præsidentværdigheden, hvis ikke Døden havde bortrevet ham i samme Time, hvor han saá sit Livsmaal gaa i Opfyldelse. Saa prægtigt, saa enstemmigt Eftermæle som Socialistføreren *Viktor Adlers*, bliver kun faa til Del.

Statskansleren, Dr. *Renner* har en uskøn, men sælsomt udtryksfuld Røst, der frembringer de mest overraskende Klangvirkninger, saa de banaleste Ord faar ny og magtfuld Betydning.

Da han erklærede Republiken Østrigs evige Troskab mod Tyskland, gik en mægtig Rystelse gennem Forsamlingen. Alle var blege af Bevægelse, de fleste havde Taarer i Øjnene.

Forhandlingerne afbrødes. Parlamentsmedlemmerne begav sig ud paa Platformen. Vi fra Gallerierne forsøgte at slippe ud samme Sted. Det mislykkedes. Raadvild og som under en Forfølgelse styrtede Skaren rundt i de endeløse Korridorer. Alle Udgange spærret, paa nær en, som kun de færreste hittede. Jeg var en af de heldige. Fra min Plads i Døraabningen saa jeg ud over Menneskehavet. Blegrødt, næsten flamingorødt, lyste Ansigterne mod den dunkle Himmel. Blikstille. Slapt hang de blodrøde Faner ned. Kun en, heftigt overbroderet med Guld, af Form som en Kaabe lagt over smalle Skuldre, lod til ved egen Kraft at svæve frem og tilbage over Hovederne, uden at tilsyneladende noget Menneske skiftede Stilling.

Da den rød-hvid-røde Fane skulde hejses, blev, som sikkert bekendt, i sidste Nu den hvide Midterstribe flænget ud, og de to Langstriber knyttet sammen i en mageløs plump Knude. Haandsbrede Trevler og Tjavser hang ned fra alle Sider. Saaledes gik Republikkens første Fane til Vejrs. Et sælsomt Syn, der bragte Tanken hen paa Skibbrudne, som danner Nødflag af deres egen Skjorte. Jublen vedvarede i lange tonende Bølger, begyndende snart her, snart der.

Det hele var en sørgelig Misforstaaelse, der dog ikke var uden Komik. Et Skud, "afgivet fra selve Parlamentsbygningen", blev Signalet for de forskellige "Garder" til at gribe ind.

Dette første hemmelighedsfulde Skud menes nu at have været – – – Knaldet fra et kinematografisk Apparat, der gik af i Utide og paa egen Haand.

Ellers skete der intet. Spejlglasruderne i den indre Staddel er endnu uden Revne. Ikke en eneste Plyndring fandt Sted.

Paa Banegaardene forekommer Skud og en Smule Plyndring i Ny og Næ. Men det er en Sag for sig. Pladsen foran og bagved Banegaardene ligner en teltløs Lejr under aaben Himmel. Mennesker i store stumme Horder venter Dag og venter Nat. Nu, hvor det vides, at mange af de Hjemvendende styrter ned fra Togtagene eller knuses i Tunnellerne, er den angstfulde Spænding endnu øget en Grad. Kvinderne er langt i Overtal. De er saa graablege, saa sammenflikket er deres tynde, luvslidte Pynt. De, der ikke venter Mand, Søn eller Broder, er bevæbnet med Voksdugstaske og haaber paa at slaa en Levnedsmiddelhandel af med Soldaterne.

Stilheden er saa ubegribelig, som var Tale under Dødsstraf forbudt. Men borer man sig ind i Myldret, har man Nerver til at udholde den forfærdelige Stank af et sygnende Folk uden Sæbe, staar man midt i en sagte sydende Hvisken. Lytter man anspændt, fatter man, hvor og hvorledes de fantastiske Rygter bliver til, der trænger ind gennem alle Mure. Elendige uniformerede Skikkelser falbyder ved Tegn Cigaretter af en Kvalitet, der svarer til Mændenes Ydre. Markedsprisen er fast, 20 Kreuzer pr. Stk.

Synet af de Hjemvendende er ophøjet og rædselsfuldt. O, denne Dødsenstræthed, disse udtærede, ældede og dog forventningsfulde – eller fuldkomment slukte – Ansigter! Et Gensynsskrig! Et Gensynsgys! Her og der krammer en Soldat sin Oppakning ud og sælger alt, til Klæderne fra Kroppen, for at skaffe Penge til det Maaltid Mad, hvorefter han har sukket de sidste Døgn. Vaaben og Munition sælges. En Ridehest med Sadel bliver solgt for samme Pris som et Kilo Chokolade.

Nylig saá jeg ved en af Bybanens Forstadsstationer et Tog løbe ind med Frontsoldater. Det regnede. Det var aftenmørkt. Ned over den høje Dæmning klavrede, snublede og rullede Snesevis af graa Skikkelser, hver med sin lange Sæk. Folk strømmede til. Handelen var i fuld Gang. Fineste hvide Mel (staar i 30-40 Kr. pr. Kilo) solgtes for en Krone Kiloet. Politiet holder sig fjernt. Alle véd, det stammer fra et eller andet plyndret Depot. Mel er Mel. Bagt i Brød smages ingen Hæderlighedsforskel. Brød! Brød! er "det Suk, som gennem Verden gaar".

Vi sidder om Aftensbordet. Døren gaar op. En Yngling tumler ind. I Officersuniform. Alle springer vi op og raaber hans Navn. Han ser ud som en Søvngænger. "Vand! Vand!" Han kommer dernedefra. De sidste otte og fyrretyve Timer har han, staaende i en Kreaturvogn, ikke smagt en Bid Brød – ikke drukket en Draabe Vand. Med Varsomhed giver vi ham at spise. Øjnene faar Glans. Han rejser sig, gaar ind i Musikværelset og kommer tilbage med den Lut, der i Fredstid kun forlader hans Hænder, naar han griber Paletten. Hans Fingre kæler for Strengene. Han begynder at nynne en italiensk Folkevise. Fingrene glider ned. Øjnene lukker sig. Da han vaagner, fortæller han ikke Oplevelser fra Fronten, men viser os et lille røgelsesgennemtrængt Krucifiks fra det femtende Aarhundrede. Det lille Kunstværk, som han ikke vil sige, hvor han har erhvervet, opvejer for ham al Krigens Rædsel. Han er Østriger. Han er Wiener.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 17.2.1919

Christian Wahnschaffe

Jakob Wassermann's nye Roman

Wien, Februar.

Den, der med Fornøjelse mindes *Greven af Monte Christo*, den, der sværger til *Raskolnikov* og *Jean Valjean*, den der hylder Tolstojs Moral, der elsker Charles Louis Philippes Skildringer af Paris's Kloakmennesker, den, der holder af at bevæge sig – i Bøger – ad gyldne Trapper, mellem Fyrster, Grever, Baroner uden Tal, der gerne beruser sig i Udmaling af Fabelrigdomme, Fortællinger om ulidelig dejlige Damer med vanvittige Luner, den, der ikke kan faa nok af Rovmord, Lystmord, Bombesprængninger, Sønderriven af vilde Dyr, Sadismus, djævelske Laster, Detektivhemmeligheder, vil styrte sig over Wassermanns nye Bog. Og komme til sin Ret. Alt ovennævnt findes deri og er dog kun en Brøkdel af denne nye Tusind og én Nat.

Ingen fransk Kogebog kan opvise saa sælsomt pirrende Retter, ingen Hof- og Statskalender saa oprivende Navne paa høj, højere og allerhøjeste Adel i alle Landes Sprog, intet Revolverjournalistikblad saa bloddryppende Hændelser og Nydelser som Bogen om Christian Wahnschaffe.

Men – *Biblen* kan ogsaa læses som Underholdningsbog. For ikke længe siden fik en berømt teologisk Professor de første Ark af sin nye Bibeloversættelse tilbage fra Afskrivningsbureauet: Man indlod sig ikke paa Afskrivning af saadanne Svinerier!

Wahnschaffe vil blive læst sønder og sammen i Lejebibliotekerne, blive rast igennem af parfumeduftende og af køkkenfedtstinkende Fingre. Den vil ligge under Arbejderskernes Hovedpude og paa Bordet i Kedsommelighedens Boudoirer, Pengefyrster og Hermelinsfyrster vil studere den. Politikere, Filosofer, Præster vil søge Klogskab og Hjælp i den. Den er et flammende Indlæg i Nutidens største og vigtigste Spørgsmaal: Proletar og Overklasse. Den er et Stykke Kristendom, som ikke kan forbigaas, ja, som, hvem véd, maaske vil danne Grundlaget for Omvæltninger ogsaa paa det Religiøses Omraade.

Bogen er skrevet under Krigen og handler ikke om Krig, men om Menneskene, som de var før Krigen. Er de anderledes nu?

Man læser sig ind i Wahnschaffe, som man paa lange Rejser træffer Mennesker, stifter Bekendtskaber og efterhaanden finder ud af, at mellem alle disse tilfældige Folk, der ikke aner hverandres Eksistens, spinder dog en fælles Skæbne sine fine Traade. Figurerne kommer En i Møde, frækt, sky, ligegyldigt, som paa et Skibsdæk, i en Sovevogn, i en Hotelsal. Tiltrækkende, frastødende. Man bekymrer sig ikke om dem, fæster dog Opmærksomheden ved en Vorte, et Smil, en Bevægelse, erindrer dem senere.

En Hoben glimrende Skaar, en tilsyneladende tilfældig Bunke Glasstumper og Ædelsten. Man pirrer for Tidsfordriv deri med en Stok, iagttager saa undrende Solens Spil og Spejlen, begynder endelig uvilkaarlig at lægge i Orden, Brudflade mod Brudflade, Facet mod Facet. Der dannet sig Enkeltheder, her et Øje, dér en Haand, dér Sømmen af en Kjortel. Mosaiken samler sig. Henrykt, aandeløst fingrer man ved de glimrende Skaar, fingrer, famler, finder, svimler, kan ikke mere slippe, glemmer Tid, Sted, Sult, Søvn. Skaarene maa paa Plads. Og se, i det Nu, den sidste Ædelsten er fældet ind, løsner sig en Skikkelse ud fra den gyldne Baggrund, levende, aandende. Skikkelsen tager Vandringsstav i Haand og forsvinder. Bogen er ude. Man sidder tilbage og stirrer efter ham, vil følge, vil vide ... Bogen er ude.

Christian Wahnschaffe, Millionærsønnen, den fuldendt harmoniske, sjælløse Øjebliksegoist, er ved Bogens Begyndelse kold som en solløs Vinterdag, glædesløs som det Indre af en Grav, ekstravagant som en Eventyrer. Ved Slutningen er han den blide, altforstaaende, alttilgivende, pengeforagtende Forsoner. Ikke Præker. Han forlanger ikke noget af nogen. Er lys i Sindet. Gaar sin egen Vej – som Solen. Sin uafvendelige Vej.

Wassermann sidder ikke som en Flaubert og filer og filer med Sproget, maler ikke Bjerge i Støv for at udvinde Guld til Ordenes Støbning, hans Stil har ikke Evighedsværd. Og dog, hvilket uhyre Stilfremskridt fra hans første Bøgers indviklede, forfarne, ukultiverede Sprog til denne Bogs Klarhed, Skarphed, faste Rytme.

Wassermanns Hjerne besidder ikke en Zolas endeløse Taalmodighed over for Stoffet og ikke en Balzacs visionære Kraft til at trænge ind i de Mysterier af Godt og Ondt, hvoraf hans Menneskegiganter er dannet. Dog falder Zola og Balzac Læseren i Sinde.

Paa tysk Grund har Nutiden ingen større Fortæller. Wassermann vil det samme som Balzac. Balzac kom lettere til sit. Wassermann hejser Stoffet op af en dyb Brønd, Spand efter Spand, drager Vinden, til Hænderne er blodige, men giver ikke los. Ogsaa han gaar ikke af Vejen for nogen Gevalt. Den opmærksomme Læser genkender i mange af de dekameronagtige Pikanterier og Grueligheder Begivenheder fra Dagblade og fra Politikens Overdrev. Omskrevet. Forklaret. Tilpasset.

Wassermann har her – blandt andet – forsøgt at skrive den Samfundsroman, som et Par af Literaturens Heroer i hvert Land og hvert Aarhundrede forløfter sig paa. Som saadan er Bogen ikke lykkedes. Dertil savnes for stærkt Indblik i den borgerlige Middelstand, der sammen med den stilfærdige Haandværker og Arbejder danner Hjertet i Statslegemet. Disse Hundreder af Skikkelser, der vandrer gennem Bogen – er ikke de Mennesker, vi kender fra det daglige Liv. Wassermann har maaske ikke villet det anderledes eller ikke magtet det.

Med forfærdende Paalidelighed beviser han, at to og to er fire, men *ogsaa*, at to og to er fem.

Christian Wahnschaffe formaar – noget i Kraft af sin rent ydre Skønhed, men ogsaa gennem sin urokkelige Ro, sin trygge Hvilen i Troen paa, at alle har Ret – at slaa Vand af Stene. Hvad han siger, er egentlig altid ligegyldigt, slet ikke bemærkelsesværdigt, og dog smelter Isskorpen om forhærdede Hjerter, naar han giver et Menneske Haanden, naar han skænker et Smil. Han køber i Bogens Begyndelse en Brillant til en halv Million og skænker den til en letlevende Dejlighed, ved Bogens Slutning sidder han ved en forpestet Skøges Dødsleje og mildner hendes sidste Øjeblikke. Under hans aabne, blide Blik bekender Lystmorderen sin Daad. Ham følger herreløse Hunde, skabede Katte. Han har vendt sig fra Ædelstenene, elsker Snavset, Ulykken. Elendigheden, Smerten. To og to er fire. Det Godes Sejr over det Onde. Udviklingen. Haabet. Udsoningen. Himlen.

Men –

Over for ham, tegnet med uforlignelig og afskyvækkende Kraft, med satanisk Kunst, med vederstyggelig Sandhedskærlighed, staar saa den lastbefængte *Amadeus*, et Menneske, der saa at sige er født med Syfilis i Sjælen. I ham er Trang til at være god, ædel, anstændig, han kæmper som en Fortvivlet, fortvivler over sin egen Afmagt. Den evigt Kæmpende, den altid Besejrede. Et af de trøstesløseste menneskelige Vrængbilleder, Literaturen har at opvise. Han bliver Christians Ven og stiger, ved Christians Hjælp, opad, i Nærheden af sine Længslers Maal. Han ser i Vennen det store Under, Fuldkommenheden, tilbeder ham i Grunden og – hader ham. Gaar sine skidne Krogveje. Jo mere Godhed Christian viser ham, jo ledere bliver han. Hvorfor? To og to er fem.

Kunstneren bekender sin Hensigt med Bogen, dens Lære, men lægger blufærdigt Bekendelsen i den Mands Mund, der synes ham mest væsensfjern. Ja, Christian Wahnschaffe siger det for Resten ikke engang med rene Ord – og siger det dog: Kun den, der handler saaledes og giver Afkald paa alt, uden at føle det som Savn eller Offer, kun den, der frivilligt, befriet, lykkelig giver Afkald, har fundet de Vises Sten: Fred med sig selv.

Saadan opfatter jeg Bogen.

I Bifigurernes Vrimmel rager enkelte uforglemmeligt op. Saaledes den lille bedaarende, letfærdige *Lætitzia*, sin kynisk letfærdige, klarpandede Faders ægte uægte Datter. Hun flagrer sig gennem godt og ondt og falder altid blødt paa sine egne Kattepoter. *Johanne*, der lever

tungt og elsker tungt. Hun betræder det hellige Land – et eneste Elskovsmøde med Christian – og forgifter siden Legeme og Sjæl i Amadeus's Arme. *Imhof*, den rastløse Nuets Nyder, der jager Lykken op med Syvmilestøvler og først aner Livets Indhold, da han med syg Rygmarv ligger og skal dø den store Død, alene, forladt.

Forældrene *Wahnschaffe*, hvis Millioner ikke formaar at skabe blot en Smule udvendig Lykke. Et af Bogens mange herlige Indfald. Forfatteren vil bevise, hvor lidt Forældre og Børn ofte forstaar hinanden, og tegner to Situationer: Christian kommer ind i Moderens Paaklædningsværelse, der staar et Stativ med en Kjole. Han ser vel, at Hovedet mangler, tager det dog for Moderen. Og Moderen, der kun lever for ham og ikke ejer Fnug af hans Fortrolighed, sætter dig en Aften foran det malede Billede af Sønnen, stirrer i sin Armod, til Billedet hypnotiserer hende, og sidder endnu i denne Stilling, da Dagen gryr.

Den sentimentale Læser med Sans for Blodets Baand spørger: Hvorfor kunde den algode Christian ikke bringe sin egen Moder en Smule Glæde?

Saa er der *Eva Sorel*. En Fantasidanserinde, der sælger sin Gunst – men tager den dyrt betalt. Hende hader man godt og ærligt. Og Wassermann har tegnet hende med forelsket Hu. Hun er stillet op med ren Barnumsk Reklame. Hvis *Pavlova* læste om hende, vilde hun blegne af Misundelse over, at der i Nutiden findes Danserinder, der hyldes paa den Manér. Hun har rigeligt med Naalepenge. Af hendes Kniplingskaabe har hver Tomme – efter Kenderes Udsagn – kostet mere, end en Guvernørs Aarsindtægt andrager. Hvor bor den Guvernør? Hvor forfærdiges saadanne Kniplinger? Paa Gaden bærer hun en Baret med Rejer og en mægtig Rubin, og om Aftenen i Haaret Stene til en halv Million. Hun er, da hun dør, enogtyve Aar, træner sit Legeme syv Timer daglig, har dog tilegnet sig Alverdens Kundskaber og taler mere dannet end nogen af Bogens øvrige kloge Folk. Storfyrsten bygger hende et Slot, opført über Nacht, med en gylden Trappe, der forekommer mig at være lavet, for at hun fra Taarnet kan blive styrtet ned paa Marmorfliserne. Hun fører med sig et Fastelavnsris af fornemme Dagtyve og Narre. Er Kino. Men ypperlig Kino.

Bogens skønneste Skikkelse er "lille Ruth", hun er fra Wassermanns Side henaandet med en Nænsomhed uden Lige. Vidende og blufærdig, sart og stærk, ængstelig og modig. Dette til Liv og Lykke skabte Væsen maa dø den skændigste Død for Lystmorderens Haand. Hun er gengivet uden al Sentimentalitet og dog saaledes, at Læseren underskriver de store Ord, Christian siger til Morderen: De har tilintetgjort et Væsen saa kosteligt, saa uerstatteligt, saa enestaaende, at der vil gaa Aarhundreder, ja maaske Aartusinder, inden noget lignende atter bliver skabt ...

Fra hende til *Niels Heinrich*, Alfonsen, Døgenigten, Voldsmanden, Morderen, er der samme Afstand som fra Christian til Amadeus. Wassermann jager med rolig Lægehaand Sonden i denne Byld – Blod og Materie sprøjter op. Og dog, ingen tør nægte, at Niels Heinrich er et Menneske, og som saadan, selv han, "en Skrue i en vidunderligt bygget Maskine". Han, som alle Bogens Forbrydere, kendes skyldfri. Alle er de kun viljesløst Værktøj i hine ubarmhjertige Hænder, der hedder: Tilfælde og Omstændighed.

Jeg har ikke forsøgt at udrede Indholdet af denne to Bind stærke Bog, der lige er udkommet hos Fischer i Berlin, det er en skær Umulighed, da hver Side er en Roman for sig, jeg har blot villet være en af de første, der i Norden slaar til Lyd for et nyt Storværk. Man vil senere vide mig Tak derfor.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 10.6.1919

Hos Czekernes Præsident

Ogsaa Kurérvognen er fuld. De Herrer staar i Korridorerne og er vrede. Har man endelig opnaaet den Gunst at komme i Kurérvogn, regner man da ogsaa med at kunne strække sig paa langs i de første Klasses Kupéer. Herrerne er vrede. Konduktøren mægler og gestikulerer forgæves. Stationsforstanderen kaldes til. Jeg afventer ængstelig min Skæbne – tolv Timers Staaen er ingen Spøg. Et Dokument tages frem. Dommen falder: De med Pladskort indtil Nr. 25 skal sidde. Resten maa staa. Jeg faar Plads. Vi er seks i Kupéen, der er beregnet til fire. Kurérsækkene stuves sammen. Slovenien, Polen, Czekien er repræsenteret. De Herrer pakker ud og giver sig i Lag med Rejseproviantеn. Den ene skiver en alenlang Pølse sønder og sammen, den anden udhuler et vældigt Stykke Spæk, den tredje smører med Lommekniv Smør paa Brød og spiser Konditorkage til. Søvnen falder over de mætte. De tre mig ukendte Sprog klinger ud i sælsomt snøftende Lyde.

Ved min Side sidder en Herre, graa som en livsvarig Tugthusfange, hans Blik flakker sindssygt, hans Læber bæver – halvt grusomt, halvt smerteligt. For mig en Forbryder. Han rejser i diplomatisk Mission, og vi falder i Snak. Han er ikke egentlig Forbryder, ikke egentlig. Men blev, fordi det nu en Gang gaar saaledes, smidt i Fængsel i Rusland og dér sat til at nedgrave Koleralig. Hver Dag døde i Petersborg henved 600 af Kolera. Han gravede og gravede og sultede og blev graa. Ja, ja, Pariserbelejrings Mus og Rotter troede han ogsaa var en mild Overdrivelse, til han selv lærte med Fryd at spise forraadnede Kadavere. Hans Hustru og Sønner var med til at rive gamle Plakater af Murene, med Neglen kradse Klistret af og spise dette ...

Han underholder mig – ikke for at glæde mig, men fordi det er Nat, og Rædslens Mareridt med Mørket falder over ham. Hans Erindring er nøgen, hans Had drypper Blod. Toget glider lindt gennem Natten. Den silkehaarede sorte Polak plejer i Søvne ustandseligt sit tvedelte Skæg. Sovende flænser Slovenen Spæk. De diplomatiske Postsække vugger op og ned og truer med at styrte over os, hver Gang Toget tager en skarp Kurve. Paa den czekiske Grænse staar vi i Mørke og Kulde tre Timer opstillet for at blive undersøgt. Midt om Natten, tolv Timer efter Wien, er vi i Prag.

Den nye Republik har overstemplet sine østrigske Penge og lavet sig en ny Kurs. For 100 Wiener Papir-Kroner faar vi kun 59 czekiske, 1 og 2 Kronesedlerne er de samme og gælder det samme. Havde man vidst det, det havde jo været Lejlighed til det rene "Kriegsgewinnerei".

Hotellet "Blauer Stern" er gammeldags og ulasteligt som altid. Til mig er der Værelse. Den rare czekiske Gesandt har jo selv telegraferet at der skal, s-k-a-l være Værelse til mig. For jeg skal nemlig besøge Hr. Masaryk, og han er Præsident og bor i Hradschin. Det er umaadelig fint.

Jeg har altid haft en lille faible for Præsidenter. At være Konge, det er almindeligvis som at arve en god gammel Vinhandel eller Guldsmedebutik fra sin Fader, det er man saa at sige født til, men Præsident det kommer over En som Forkølelse. Og gaar jo for Resten gerne over igen efter kortere eller længere Tid. Hvad jeg egentlig havde at søge hos Hr. Professor og Præsident Masaryk var – naar jeg skal sige det aabent – Digterens evige Lyst til at pille ved Urværket, tage Hjulene fra hinanden, prøve Fjedrenes Styrke, kort og godt spørge ud, hvordan Hjernen og Hjertet finder sig til Rette under de forandrede Temperaturforhold. Men den Slags Undersøgelser anses ikke for passende. De maa derfor foretages lidt geheimt.

Jeg købte en Bog, som Professoren havde skrevet, før han gik over i Præsidentfaget. Det var en god Bog, en smuk Bog, kun var Stilen en Smule ubehændig. I denne gode Bog lærte jeg en Mand at kende, der var modig og aabenhjertig og rede til at staa inde for sin Mening, om man saa korsfæstede ham til Straf. En Mand, der ikke kunde dy sig for at springe til og

rode sig ind i fremmede Sager, saa saare han erkendte, der skete nogen Uret. Jeg syntes, det var en god Idé af Nepomukfolket at gøre ham til midlertidig Kongestedfortræder.

Saa kørte jeg da over Floden op til den gamle prægtige Borg. Gerne havde jeg personlig undersøgt, hvorvidt hans Majestæt Paven eller hans Majestæt Præsidenten havde det største Antal Værelser – at afgive i Anledning af Bolignøden. Men ingen indbød mig til at foretage denne Undersøgelse. Gennem mange Gaarde svingede Bilen hen for den Dør, der førte op til Hr. Præsidenten. Ingen aabnede Døren for mig, saa jeg lukkede mig selv ind paa Hradschin.

Inden for Døren stod to Soldater Gevær ved Fod. De var ikke af Tin. Det véd jeg nemlig deraf, at hele den fine, fornemme rødklædte Trappe, der lige saa godt kunde føre op til Foyeren i en Opera, her var gennemtrukket med en sørgelig grim Lugt af stakkels syge Fødder. Oppe i første Forværelse var mange Knagerækker, og der lugtede af Kalk.

Jeg blev ført gennem saa prægtige Sale, at det undrede mig, man ikke først lod mig trække Tøfler over Skoene for ikke at besmudse de fornemme Gulve. Krystallysekroner hang ned som i en Kirke. Langs Væggene stod silkepolstrede forgyldte Bænke og indgød Ærbødighed. Jeg havde gerne nejet for dem. Jeg tænkte, mon Nepomuks Præsident dog ikke alligevel viser sig med Guldkrans og i Hermelin.

Det var vel ikke saa helt korrekt, at jeg medførte min lille Haandkoffert, men Freden var ikke underskrevet, og i Kofferten befandt sig mine jordiske Værdier foruden den Plade Chokolade, Vennerne havde givet mig med paa Vejen. En nydelig og gratiøs ung Herre rejste sig fra et Skrivebord og kom mig hjertelig i Møde. Han lignede en rigtig virkelig Diplomat af god gammel Familie. Jeg skulde lige til at sige: Goddag, Hr. Præsident! da han betydede mig, at Præsidenten var længere inde i Huset. En ny Sal, helt tapetseret med dejlige Malerier af kronede Hoveder. Med Øjne, med Næse, med alle Nerver sporede jeg, at her havde den sande Majestæt til Huse, og jeg følte mig ganske lille.

Hr. Masaryk kom mig i Møde. Jeg havde forestillet mig ham anderledes. Han var saa professoral og pæn, hans velbørstede Klæder og blankpudsede Briller sad saa korrekt og hans Holdning var saa værdig, at jeg pludselig overfaldtes af den skrækkeligste Angst: Sæt, han giver sig til at overhøre mig i Czekiens Grænser, Prags Indbyggere, Böhmens Kongerække. Men Præsidenten havde Medynk med min vist i mit Udtryk forraadte Uvidenhed. Vi satte os og pludrede løs. Jeg tror ikke just, Hr. Masaryk kedede sig, det plejer Folk ikke at gøre, naar man har dem paa Tomandshaand. Og vi kendte jo saa omtrent de samme Lande og Byer, de samme Krese, havde vel endda saa temmelig ens Kulturinteresser.

Alt gik saare net, indtil jeg plumpede ud med et Spørgsmaal angaaende Tysk-Böhmen. Der hørte vort ensartede Syn op. Hr. Masaryk havde jo fuldkommen Ret, naar han hævdede Revolutionens Ublodighed, og naar han omtalte en omstyrtet Kejserstatue, ja, et Par fra czekisk side uddelte Lussinger som Bagateller. Han var sikkert i god Tro, naar han mente, at den tysktalende Befolkning vilde i alle Maader faa sin fulde Frihed og i ingen som helst Retning blive blot det ringeste undertrykket. Jeg spurgte, om han troede paa en fremtidig Sammensmeltning af Czeker og Tyskere i Czekien. Et ubetinget Nej var Svaret.

Mit Forslag om i de czekiske Skoler at indføre Tysk som et Fransk og Engelsk sideordnet Sprog og i de tyske Skoler Czekisk, blev besvaret med et stolt: det staar de tyske Skoler frit for at undervise ogsaa i Czekisk, men i de czekiske bliver ikke undervist i Tysk!

Min Forbavselse var sikkert talende, for Præsidenten forklarede sit Standpunkt med følgende Ord: Hvorfor til ingen Nytte bebyrde de smaa Hjerner med et Sprog, som de maaske aldrig faar Brug for?

Da jeg indvendte, at Tysk, saa vel som Engelsk og Fransk nu en Gang var Porte, der førte ud til den store Verden, trak han paa Skuldrene:

– De czekiske Børn, der faar Brug for Tysk, vil altid tidsnok kunne tilegne sig det.

Jeg havde Lyst til at sende Præsident Masaryk den Bog, Professor Masaryk havde skrevet om Ret og Frihed, tænkte saa, at han havde sikkert for meget at gøre nu til at læse Bøger.

Men det skulde ikke undre mig, om en skønne Dag Præsident Masaryk vandrer gennem de mange fornemme Sale – ligesom jeg med en lille Haandtaske indeholdende de vigtigste jordiske Fornødenheder – gaar forbi de to sygefodede Soldater, lukker Døren efter sig og mumler: – Farvel og mange Tak!

Og at Verden derefter vil se en ny og modig Kampbog af Professor Masaryk, hvor han drager sin blanke Klinge for de undertrykte Tysk-Böhmeres Frihed og højlydt kræver, at hvert czekisk Barn skal lære Tysk og hvert tysk Barn Czekisk.

Hvis jeg var Præsident, vilde jeg sikkert ogsaa have svært ved at holde Tungen lige i Munden og veje hvert Ord paa den inderste Overbevisnings Guldvægt.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 23.3.1920

Det haster ...

Det kan vel være tre Maaneder siden, jeg kom til Wien. De første Dages Indtryk af Forvandlingen – siden i Foraaret – med denne By, som jeg dog under Krigen har lært at kende ud og ind, var saa overvældende, at jeg straks gav mig i Gang med en Opgave, hvis Rækkevidde ikke var mig klar. Jeg saá, at alle led Nød, men jeg saá ogsaa, at inden for Millionbyen var et Lag – ikke et Samfundslag, men et Alderslag – der led mere end noget andet: Byens Oldinge, Mænd som Kvinder.

Uden at tænke, blot i Kraft af en – tilgivelig – Medlidenhed paatog jeg mig det Ansvar at vække Haab hos disse hidtil haabløst Fortvivlede. Jeg nedrablede Dag og Nat en Række Artikler, Opraab til Indland og Udland om at komme Wiens Oldinge til Hjælp. Det faldt mig ikke ind, at hvad jeg skrev, kun var Ord, der maaske aldrig lod sig omsætte i Handling.

Og nu ...

4de Januar stod min første Artikel "Altergemeinschaft" i et Wienerblad. Dagen efter begyndte Brevene at komme, alle skrevet med rystende Haand, mange i – gamle vendte Konvolutter. Kunde jeg aftrykke disse Breve og tvinge hvert Menneske til at læse dem, saa *var* de Gamle hjulpet. Men Brevene vilde fylde mange Bind, og – for ikke at tale om Omkostningen – der vilde gaa for lang Tid hen. Hver Dag dør gamle Mennesker her af Sult, hver Dag begaar gamle Mænd og Kvinder Selvmord, fordi Sult og Kulde gør dem Tilværelsen uudholdelig.

Fru Dr. Eugenie Schwarzwald, Wiens største Organisator – sikkert en af Nutidens største – fattede da den Plan, at vi skulde se at faa de Gamle bort fra Wien. Sammen har vi omhyggelig udtænkt og udarbejdet Planen i alle dens Enkeltheder.

Her er henimod 200,000 gamle Mennesker i alle Samfundslag, som er ensomme og i Følge Alder og Svaghed fuldstændig hjælpeløse. Loven forbyder at give dem en barmhjertig og hurtig virkende Morfinindsprøjtning – her findes heller ikke saa meget Morfin, og Morfin er kostbart. De vil intet hellere end bort fra deres før saa elskede Stad. De er beredt paa at gaa ind paa hvad som helst, at opgive alle personlige Ønsker og Vaner, blot de kommer bort. De er ikke bange for Døden, men bange for Døden her, hvor selv Millionæren, hvis han bliver syg, ikke kan faa nødvendig Pleje.

Nu staar der tomme Slotte, Villaer, Hoteller i Tusindvis rundt om i den tilbageblevne Stump Østrig. Vi kan købe, leje, forpagte dem for en Slik. I Wien er grænseløs Bolignød. Faar vi de Gamle bort, betyder det, at unge Mennesker kan faa Tag over Hovedet, kan gifte sig.

Vi vil give hver af de Gamle et stort Værelse, saa han (hun) selv kan føre Bohavet med. Et Værelse er nok, selv for den mest velhavende, thi alt overflødigt og hver kær Værdigenstand er jo allerede solgt. Vi vil sørge for, at de Gamle i alle Hjem – uden Hensyn til tidligere Kaar eller Stand – faar samme hensynsfuldt kærlige Behandling, faar samme lette beskedne, men afvekslende Kost, og vi vil skaffe dem flest mulig smaa Adspredelser. Vi lader, hvem der kan, betale fuld Pris, ja to, tredobbelt, hvad det koster, lader andre betale efter Evne, helt ned til slet intet. Thi, den "Pfründe" (Alderdomsunderstøttelse) Byen giver sine Gamle er 40 østrigske Kroner, hvad vel tør kaldes intet.

Som Læserne ser, Planen er god nok. Vi har ogsaa nogle Penge og faar fra Bankerne og Privatfolk her, men vi har ikke nok. Og at det er min Skyld, vil vise sig i sin frygtelige Udstrækning. Jeg har vakt Haab hos de Haabløse – svigter dette sidste Haab, kommer de Gamles Død, hvad enten den er selvvalgt eller foraarsaget af Sult, over mit Hoved.

I Begyndelsen af Februar udsender vi de første tre fire Hundrede Oldinge, men paa Listen staar *Titusinder* – og med hver Dag vokser den som en Lavine.

Uddrag af et Par Breve vil overbevise Læseren om, at Hjælpen ikke tør trækkes ud.

En gammel Lærerinde skriver: – Jeg ejer kun en lille Naadegave paa 40 Kroner om Maaneden, og den kan jeg takke vor salig afdøde Kejser Franz Joseph for ...

En Datter skriver: – Gør Dem ingen Ulejlighed med at hjælpe de ulykkelige Wienere. Vi er indesluttet i en uhyre Fæstning, hvor ærværdige Oldinge maa gaa til Grunde og vi Unge hjælpeløst maa se til ...

Enken efter en Pensionist: – Den sidste Spareskilling er nu brugt, tilbage er kun Haabet om en snarlig og smertefri Død ...

En af de Gamle skriver: – Jeg troede ikke mere derpaa, at der endnu gaves Mennesker, der interesserede sig for de Gamle og Svage – jeg finder, der hører Mod dertil ...

... Det rystende Indtryk af Deres Skildring naar ikke op imod Virkeligheden. Selv den stærkeste Fantasi kan ikke udmale, hvad de Gamle lider og lider i Tavshed og Skamfuldhed. Ogsaa jeg 80-aarige hører til de forglemte Oldinge.

En Mand paa 82 Aar fortæller, at han ikke vil tage Brødet fra dem, der trænger endnu mere ... Om vi blot vil skaffe ham Arbejde, han er villig til hvad som helst ...

Fra en hel Stab Postfolk foreligger et Brev. Det er lutter Kvinder, der har tjent Staten i 40 Aar, og nu er deres Pension mellem 130 og 200 om Maaneden.

... Bort fra Wien! det er vort saligste Ønske. Hvor herligt at begynde et nyt Liv. Vi er beredt til ethvert Offer, men det synes, som om hele Verden har glemt os ...

... De skriver, De vil søge de Mennesker, der ønsker at komme paa Landet. De behøver ikke at søge, enhver, der kan krybe, vil prise sig lykkelig for at komme med ...

... Gennem de ulykkelige Forhold lider jeg frygtelig Sult og er blevet hjertelidende, hvad der hindrer mig i at udfylde mit Arbejde som Dameskrædderinde. Jeg vil ikke falde den offentlige Gavmildhed til Byrde, ønsker kun at blive saa rask, at jeg atter selv kan fortjene mit Brød. Jeg kan ikke berøve mig Livet, jeg har ikke Sjælekraft dertil, skønt det vel var det rigtigste ...

... Jeg var tilfreds med min beskedne Skæbne, Nu lever, nej vegeterer, min Mand og jeg. Frysende og hungrende sidder vi i vor kolde mørke Stue og længes efter Døden. Vi er forgræmmet, forbitret, vi gaar i Rette med Skæbnen, der efter et langt arbejdsstrengt Liv kun har bragt os Nød og Sorg. Min Mand har arbejdet i 47 Aar, nu er han paa Grund af Sult og Savn kommet saa langt ned, at han kun vejer 81 Pund (enogfirs). Jeg skammer mig ikke ved at tilstaa, at jeg længe har prøvet at forskaffe mig Veronal, men det er ikke lykkedes mig at faa nok til to, og vi vil følges. Med Gas lader det sig ikke gøre, da vi kun har Petroleum. Vore blodtomme Hjerner er kun beskæftiget med Tanken om en snarlig Død. Vil og kan De hjælpe, da gør det snart, ellers bliver det for sent ...

Til Slutning Uddrag af et Brev fra en Feltmarskalløjtnant ...

... I min Nærhed sidder en frysende 85aarig Generalsenke. Hun sidder alene i sin tomme Bolig. Bekendte bringer hende nu og da en Smule Brændsel for at hinde hende i at fryse ihjel. Men kun nok for nogle Timer, saa fryser og sulter hun atter i sin Ensomhed. Ikke et Menneske har hun til at sørge for sig. Endnu værre gaar det dog Fru v. (Navnet). En Vanvittig skød for Øjnene af hende tre Mennesker og saarede hendes Søn livsfarligt, skød derefter sig selv. Denne gamle Dame henter selv i en Rygsæk hos en tidligere Tjenestepige sin Mad, for fire Dage ad Gangen. I en tom Villa bebor hun et Kælderværelse. Hendes sidste Rengøringskone opbrød hendes Skrivebord og forsvandt med de sidste Værdigenstande og de sidste Penge, 7000 Kr. ...

Nu beder jeg *Politikens* Læsere, hjælp, hjælp, hjælp! Hver Øre kommer paa rette Sted, her gaar ingen Penge fra til Driftsomkostninger. Vi har en hel Stab herligt uddannede Mennesker til Raadighed, og de giver alle gratis deres Tid og Kraft i Menneskehedens Tjeneste. Hvert Brev, der skrives, hver Vogn, der benyttes, betaler de selv.

Men Indsamlingen maa foretages øjeblikkeligt.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 24.9.1922

Det Wien, der morer sig

Nedenfor fortæller Fru *Karin Michaëlis* om det Wien, der døver Sorgen ved Dans og Drik og Halløj.

Ad Serpentiners dristige Zigzag suser vi ned mellem Stjerner og Graners Duft, mellem Villavejes svimlende Dunst af overmodne Roser og blomsterfygende Linde. Køresvenden har mærkelige Øjne, stive, snublende Øjne. Medens han styrer, tænder han Cigaret ved Cigaret. Skibslæge var han og saare velhavende. Verden rundt drog han, jaget af Nysgerrighed. Alt vilde han se, prøve, nyde, lide. *Alt*. Han saá alt, det var *ikke* nok. Mere vilde han se. *Krigen* hjalp ham. To Brødre havde han, der ogsaa vilde se alt. De sidder paa *Steinhof*. Uhelbredelige. Og en *Epileptikers* Haand fatter om Rattet paa vor Vogn. Vi er i Skæbnens Vold, men Skæbnen er os god.

Vi traverserer Wien. Fra Duft af Lind og Rose, Hyld og Humle, stryger vi gennem Lugt af Kat og *Kot* – godt Ord for Snavs af alle Arter – de fattige Forstæders sølle Sommerluft. Glider vi over *Ringens* blide Asfalt, ad smalle Gyder mellem stjernebelyste sørgende Palæer, der nu, i Forfaldets sidste Time, ydmyget venter sin Udenvæltskøber.

Maalet er *Prateren*. Ikke den fornemme, hvor Klæder kappes med Klæder, Heste med Heste, ikke den stille Prater, hvis fjerne Sideveje kun søges af gamle Mennesker, som dér mener at kunne skjule deres pjaltede Klæder og lasede Sko og dog faa en Mundfuld Luft under grønne Træer.

Vort Maal er Wiens *Coney Island*, Wiens Tivoli, Wiens St. Paulli: *Wurstlprateren*. Jeg har aldrig været der før. Vi er ude efter den sorte Mand, "Verdens største Trommeslager", Køresvenden er ude efter Krebs. *Siebensterngasse*: Bred Vej med Fortovsrestauranter foran hvert Hus, glødende Skilte. Musik og Mados kappes om at gøre Luften massiv. Højt oppe lyser Kæmpehjulets langsomt glidende Kupéer. Kæmpehjulets Sneglefart siges at gøre den livsglade til haabløs Melankoliker. Hvad hjælper det, at man fra Hjulets øverste Højde ser om paa den anden Side af Verden, hvor alt er Retfærdighed og Kærlighed, naar man er halvanden Menneskealder om at snurre én Gang rundt!

Krebs? Krebs? Krebs? Vognen holder og Spørgsmaalet stilles.

Endelig nikkes der. Man staar ud og maser sig Plads til det eneste ledige Bord. Herren, der modtager Bestilling paa: "først Krebsesuppe, siden Krebs og saa...", skriver op og forsvinder. Kollegaen, der hersker over Spisekortet, aflægger sit Besøg, saa optræder i rap Rækkefølge de forskellige Individer, der mod øjeblikkelig Betaling afleverer Varerne. Der er Ynglingen med Brødkurven, hvert Rundstykke et Par Hundrede Kroner, Blomsterpigen, Manden med den afskaarne Pølse udbredt paa Karduspapir, Ostedrengen, Frugtdamen, den vandrende Dessertbod, Cigarhandleren, Postkortsælgeren, Silhuetklipperen, Musiktallerkenombringersken i russisk Fantasidragt – Manden med en lille Hund i hver af alle syv Lommer og en Politihund i Snor ...

Krebsene er smaa, men gode, og vi maa videre efter "*Buddie, the drummer*". Hvor skal vi hitte ham? Alt er Lys og Larm. Musik, der smerter som Køllehug, Musik, der sløver, Hede, Støv, Tørhed i Svælget, Smuds, der sluges. Karruseller. Karruseller med et skraalende Helvede i Maven, Karruseller, hvor Folk rider rundt paa stegte Grise med Citron i Munden og Gaffel i Ryggen eller fire Mand høj, lader sig hvirvle avet om inde i et Møbel, der ikke plejer at stilles til Skue. Vi møder et gabende Uhyre. Hver Tand i dets Flab synes en øredøvende Lirekasse. Tænderne afhasper Alverdens kendte Melodier, og Skibslægen beretter avtomatisk, hvor hver Traver hører til, som havde kun han Øren at høre med. Gennem Uhyrets Svælg begiver vi os paa en Rejse i Eventyrets Land. Vi ser adskilligt, medens vi rutscher rundt inde i Udyrets Indvolde.

Saa staar vi paa en aaben Plads i et Hav af ventende Mennesker. Deroppe arbejder, i sit Ansigts sorte Sved, et ihærdigt Negerorkester. Duftene, der udsvedes, minder paatrængende om en vis skoldhed Dag paa det store Hotel ved Niagara. Alle elektriske Vifter i fuldt Sving. Bag hvert Bord en Neger med en Haandvifte. Fra hver Negers Krop denne u-be-skri-ve-li-ge Stank, der for en Evropæer i Væmmelse kun overgaas af Kineserens Atmosfære.

Vi, som alle, er dybt skuffet. Sir Buddie er borte, har optraadt, er paa Vandring til sit næste Engagement. Midnatsklokkerne har ikke ringet endnu. Altsaa videre.

Tabarin er en Station paa Vejen. Noget nyt. Noget vildt og galt. Kors, hvor jeg morer mig! Jeg er selve Pigen fra Landet, der er kommet til Byssens By og glor bredt til alle Sider. Lidt af hvert har jeg jo nok efterhaanden set i denne Vorherres allerkæreste lille Trilleboldverden, men ikke i Wien. Wien var for mig hidtil stille, kloge Aftener med stille, kloge Mennesker. Eksklusive Mennesker i eksklusive Forhold.

Dette er Tabarins Natteliv. Synd og Forskrækkelighed: En bred Gang, tre brede Trin ned med Borde ved Siderne. Salen rundt, oppe, Borde med løjerlige Mennesker. Dér i stribet Bomuld, med Tæerne ind af Forlegenhed, tyggende paa Bagsiden af den røde Haand, en Kokkepige med sin Kæreste, af Profession Barber. Dér, en veritabel Prinsesse, der – sagde man – hver Aften danser med en ny Elsker. Ny Profession for en Prinsesse. Hun havde Hofstab med. Damer og Kavalerer. Kulsort var hun, og alle Rygsøjlens Hvirvler var synlige i den nedskaarne, jetstraalende, til Hoften opslidsede Dragt.

Først dansede de Professionelle. Godt og uden Censur. Saa den fremmede Ung- og Ældredom. Den Herre, der havde Ansvaret for, at alt gik ansvarligt til, og Folk dog fik Smæk for Skillingen, havde meget brændt Haar ned i Panden og nederdrægtige falske Øjne. Han manglede blot et rødt Halsklæde.

Saadan lød det i sin Tid, naar alle Markuspladsens Duer fløj op paa én Gang. En Hvislen, en Hvisken, en Fnisen. En Fnisen, der spruder ud i Latter. En Latter, der stiger til frenetisk Grin. Et Grin, der ender i kvalt Gurglen og krampagtige Skraal. Jeg ser. Og med Goethe siger jeg: – Jeg *ser* det, men jeg *tror* det ikke!

Fulgt af itaktklappende Hænder og stampende Fødder, pøjer, vralter, vrikker, huldt og sveddryppende smilende, den i heliotropblaat Silke omgjordede fede Dame ved den falskøjedes Arm ned ad de tre brede Trin. Nej, jeg tror ikke mine egne Øjne. Det kan ikke være muligt. Det tillader Velanstændigheden ikke. Vi, som ser det, kan dog ikke være saa forsjoflede, at vi tillader det, at vi ler deraf, at vi strækker Hals for at se mere, mere! Men saaledes er det. Gulvet er tømt. Alt er Beskuelse. Den Heliotropblaa vælter sin uhyre Krop over mod Meddanseren, der dog har saa megen Skam i Livet, at han rødmer og prøver at bevare en vis Afstand. De danser. *Han* danser. *Hun* danser. Hendes Elefantfødder i Trebellisko med lyse Silkestrømper, ud over hvilke ligger Huddeller, stolprer frem i smaa dumpende Hop. Hun kaster, legende, spøgende, en Fod i Vejret... Ja, *kaster!* Kaster en Fod i Vejret og lader den dejse ned igen. Svedende, smilende konverserer hun – og højtpustende – sin sødøjede Meddanser. Den halve Side af hans Smil gælder hendes Underholdning, med den anden Halvdel forraader han hende, der betaler ham i Amerikanske Dollars for hver Dans, han træder med hende. Hun er Malkeko for mange. Fyrsteligt siges hun at betale for at faa sin sygelige Danselyst tilfredsstillet. Synet er frygteligt. Sørgeligt. Frygteligt og sørgeligt. Derfor ler vi alle. Saa dybt synker vi Mennesker, naar vi geraader i slet Selskab.

Var Kvinden tres? Var hun fyrre? Hagerne hænger hende til Skuldrene, Pøllehænderne er stive af Ringe. Mellem Dansene puster hun ud ved et Glas Sekt og fortæller Kreti og Pleti med hjerteskærende Naivitet, hvor livsalig hun finder Wien. At hendes amerikanske Ægtefælle allerede er rejst hjem, men at hun ikke kan forlade denne den dejligste Danseby endnu. At hun altid har de bedste Dansere. At alle kappes om at danse med hende. Hun kan slet ikke slippe.

Faktisk er hun blændende uvidende om Virkningen, hun foraarsager. At hun betaler Meddanserne for sin Vægts Overflod af Pund i Pund, at hendes Korpus er en Art *saving bank*, der holder hele Familier oven Vande, at hun er alles Klovn – keine Ahnung! Da hun en Time senere dumper bort, fulgt af drønende Applavs, falder Stilheden og Skammen over os alle. Straks efter tømmes Lokalet.

Atter staar vi ude i Natten. Men inde i Wien. Stefansdomen rager op i Maanelyset. Bilerne spinder de fremmede her og der. Skibslægen foreslaar: *Wiesenthal*. Der maa Negeren være. Godt. Synd og Skam, at en Natkabaret tager Navn efter disse sarte, blege Piger med de blufærdige Knæ og Wienervalssmilet. Men praktisk og lovligt. Manden er ærlig døbt *Eng* og *Dal* som de.

Da vi kom, stod Nattevandrerne i Kø langt hen ad Gaden for at slippe ned i den stopfyldte Kælder. Bilerne holdt i Rigmandsrad og Række. Nede i Salen spillede et Par Virtuoser uden Noder firhændigt paa to Klaverer. Den ene var Fører og fandt paa, at den anden svingede med. De spillede, saa Væggene klang. Wagner, hvor Wagner er værst. Helligbrøde af virtuos Kunnen og Misbrug af Guds gode Gaver.

Foran fyldte Glas paa tynde Stilke sad Østrigs unge Adel. Monokledrenge med sorte eller gyldne Armringe, der tyngede de slanke Haandled, saa Hænderne tilintetgjort hang som hvide Blomster paa brækkede Stængler. Smukke, dorske Øjne, fjogede Lader, stakkels Drenge, der ikke duede til noget og gik deres egen elendige Undergang i Møde, som bedst de kunde. Hvad venter dem? Sultedød i Amerika? Selvmord i Wien? Eller *Steinhof?* Nej, ikke en Gang der kan de havne. *Steinhof*, Østrigs skønt beliggende, grandiose Sindssygehospital er netop købt op af Amerikanere. En af Dagene lukkes Portene op, og en Verden af Forvirring, Forfærdelighed og Bevidstløshed spyes ud over en anden Verden, hvor alt i Forvejen er Forvirring og Forfærdelighed.

Nylig læste jeg et Brev fra en Kvinde, der modløst vaander sig under Skæbnens Slag. Hendes to Svigersønner, den ene en af Nutidens største Dansere – maaske den største – den anden en evropæisk Sanger, er begge paa Steinhof. Hvor skal hun gøre af dem?

Men tilbage til Wiesenthal. *Hawajisangeren* har sunget. Stemningen i det underjordiske Rum er kogende. Der drikkes kun Champagne og spises Is. Prisen sættes af Kelnerne. Der indtræder en Stilhed. *Den Stilhed*. Ogsaa jeg har vendt Hovedet mod Trappen. Der staar han: sort og grinende med Trommen i Favn.

Intet adskiller ham fra de Tusinder af Sorte, jeg har set i Amerika og Afrika. Det skulde da være Smilets Triumf: Gør mig Kunsten efter, I hvide Djævle, om I kan!

Wien er Musikbyen. Den ægte, den ubønhørlige. Derfor modtager man ogsaa i Kabaretkælderen *Sir Buddie Gilmore* som en Kejser – i hine Dage, hvor en Kejser var noget. Fulgt af sin sorte Hjertenskær gaar han frem, Vandene skilles. Hvide Arme rækkes ud imod ham, Blomster fyger om ham. Er det maaske gennem Musik, at Negeren skal kæmpe sig frem til sin Ligestilling som Menneske mellem Mennesker?

Den, der har set Buddie Gilmore i Wien, har svært ved at tro de Skændigheder, den hvide Mand daglig begaar ustraffet mod sin sorte Broder i Amerika som i Afrika.

Mrs. Gilmore drager de hvide Handsker af de mahognibrune Arme. Hun spiller, som Solen brænder og Myggene stikker den hedeste Sommerdag. Buddie ser forelsket paa hende. Saa tager han fat.

Der er gaaet en Maaned og mere, siden jeg hørte denne Trommeslager af Guds ubegribelige Naade. Endnu har jeg svært ved at komme mig af Overvældelsen. Det var jo ikke blot *Trommeslageri. Fakirkunst* var det, *Hekseri*. Alle som én var vi underkastet den Suggestion at overvære noget, der ikke var, *ikke kunde være*, fordi det overgik alt, hvad der før er hørt og fornemmet.

Ak du min Barndoms rare Trommeslager, der "gik" med Rødspætter og tabte Ravhjerter og bortfløjne Kanariefugle! Og du, der slog paa Trommeskindet, naar de blaa Dragoner red

forbi! Der er langt mellem den Gang og nu. Men *kun I* kan maale jer med den Mand Gilmore! For den Gang formaaede min Fantasi at sætte over alle Fornuftens Forhindringer og sprænge Vej ud i den store herlige Uvirkelighed.

Buddie Gilmore slaar paa Tromme. Underligt, men man har ingen anden Benævnelse for det, han gør. Ved Hjælp af en Tromme og et Par Stikker frembringer han Lyd, altsaa slaar han paa Tromme. Ja. Som Konkylien rummer Havet i sit Indre, naar man holder den tæt til Øret, saaledes tryller han Storm og Stille af det spændte Skind. Medens han med venstre Haand holder 3–4 Bi-Instrumenter i Aande, saa Behandlingen af hvert enkelt havde kunnet gøre ham berømt, trakterer han Trommen med højre. Bliver han vild, kaster han Trommestikkerne højt i Luften, griber dem mellem to Fingre og fortsætter den afbrudte Hvirvel med metronomisk Taktsikkerhed. Undertiden slaar han Pindene op i Vejret og lader dem i Faldet stryge ned langs Trommeskindet, og de rammer i netop den Brøkdel af et Sekund, der er beregnet. Snart agerer han Taskenspiller, og naar vi maabende stirrer, beroliges han selv. Et Øjeblik efter synes man at være Barn igen og, liggende i sin Seng, at høre Mørket synge gennem Stilheden. Saa danser de dubbede Pinde atter i Luften. Der hvor de rammer i Faldet, rører de et Hjerte. Nu er det *Batouala*, Negeren fra Gummiplantagerne. Ekko fra de store Skove.

Det, vi nu hører, er det den sidste Rallen fra den til døde martrede afrikanske Lønslave? Denne Hvislen, er det Ilden fra det amerikanske Lynchbaal til Jubellyd af tusinde hvide Mænd? Medens Ilden syder mod Ofrets Fodsaaler, rives hans Øjne ud, flaas Strimler af hans Hud.

Hør! Hør! Buddie Gilmore klager og anklager. Hans omvundne Pinde spørger: *I hvis Billede blev Mennesket skabt?* Og han spørger: – *Er det bedre at have en sort Sjæl i et hvidt Legeme end en hvid Sjæl i en sort Krop?*

Da han lægger de omvundne Pinde fra sig, ser man Kvinder græde, ser man Mænd pludselig blive ædru. Negrene har faaet deres Talsmand.

Jeg har helt glemt Køresvenden, vor Ven Skibslægen. Nu hører jeg ham mumle: – Lige meget, han er og bliver dog ikke stort bedre end et Dyr! Men i samme Nu sker det, at Haanden skriver paa Væggen, for i samme Nu ligger han som livløs paa Jorden, medens Negeren, *Dyret*, som Kongen paa Skjolde, bæres ud til sin Vogn.

Det er ikke Nat mere, og Dagen er ikke begyndt.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 1.2.1923

Fra Ruhr

Det store Øjeblik

Karin Michaëlis skildrer den Jubel, hvormed Befolkningen i Essen modtog de løsladte Bjergværksejere.

Essen, Januar.

Over Essen hænger en evig Taage. Solen sidder et Sted paa Himlen, bleg og straaleløs, som klippet ud af Sølvpapir. Essen er stor som Kjøbenhavn, trist som en Fattiggrav. Menneskene her har glemt at smile. Den haarde Krig, den endnu haardere "Fred" har forhærdet dem. Den magre Droskehest i Berlin fører en sørgelig Tilværelse, dog maa den prise sig lykkelig i Forhold til Dyrene i Essen. Men det hører nu ikke herhen. Saa længe den Gud, mange kalder algod, ikke synes at bekymre sig om sin Yndlingsskabning, Mennesket, lønner det sig ikke at paakalde en Gud for Dyrenes Skyld.

Essen er en Stad, hvor man ikke opholder sig for sin Glæde – og saa skulde det netop blive her, jeg kom til at opleve det største Øjeblik paa denne Rejse.

De sidste Dage stod i den angstfulde Forventnings Tegn. Man vandrede i de sodsorte Gader som langs Randen af et Krater, hvorfra allerede hørtes hin underjordiske Gungren, der varsler snarligt Udbrud.

Befolkningen her er af en egen staalsat Støbning. De inderligt uskønne Ansigter er lukkede, sammenbidte, furede, men forraader en Vilje, som ingen Jordens Magt eller Overmagt formaar at skræmme, endsige kue. Hvad disse Mennesker i deres stride Sind har besluttet, det staar fast. Saa kan de Fremmede besætte deres By, beslaglægge deres Banker, røve Mælken – saa 12 Maaneders Børn maa sendes bort eller dø – jage Folk ud af deres Huse, lade til Tænderne væbnede Dobbeltpatruljer trampe rundt ved Dag og Nat.

Ingen Panserplade er skudsikker som Ruhrarbejderens Vilje.

Man havde her, som overalt i Tyskland, paataget sig Indfrielsen af de Løfter, der blev aftvunget ved Versaillestraktaten. Man arbejdede, saa Blodet sprang fra Fingerneglene. Ikke for at skaffe sunde Boliger, nærende Kost, ikke for at skaffe Børnene en Fremtid og sikre sig mod Nød i Alderdommen. Man arbejdede for at øse Kul i Danaidernes Kar.

Enhver vidste, at den tyske Arbejder sled for en Herre, der ikke kendte Medlidenhed. Hele Tyskland sled, som i sin Tid Slaverne paa Pyramidernes Opbygning. Stenene til denne Pyramide slæbes sammen fra Oberschlesien, fra Pfalz, fra Saargebiet, fra Ruhr.

Saa vidt gik alt sin rolige Gang. Det, Franskmændene det sidste Par Uger tillod sig i Essen og Ruhr, var vel ikke saa meget værre end meget andet, de længe forud havde tilladt sig i Speyer, i Saarbrücken, i Trier, i Mainz – men her stødte de uventet paa Modstand.

Det begyndte, som Læseren véd, den Dag, de med klingende Spil drog ind i Essen, hen foran Raadhuset, og Generalen lod Borgmesteren befale at komme ned og modtage ham. Borgmesteren lod svare, at Hr. Generalen kunde søge ham i hans Modtagelsesværelse, da han ikke plejede at tage imod paa Gaden. Efter flere truende Opfordringer bed Generalen i det sure Æble og umagede sig gennem Soldaterspalier op ad Trapperne.

Da saa – efter en Række større og mindre ydmygende Fordringer og Drillerier – *Thyssen, Tengelmann, Olfe* osv. blev fængslet og slæbt for en Krigsret i Mainz, fordi de nægtede at levere Kul under Omstændigheder, der var Brud paa enhver Overenskomst – – stod de Ruhr og Essener Mænd op og sagde: Nu kan det være nok!

Den Generalstrejke, der blev stillet i Udsigt, som Gensvar, var ikke overilet Mands Handling. Det var Folkeviljen, der endnu en Gang tog sin Beslutning.

Det blødende, udhungrede, forpinte Folk – før splittet politisk og religiøst, Overklasse mod Underklasse – stod nu enigt som maaske ingen Sinde i Landets Historie.

Det er ingen Overdrivelse, naar her formodes, at det tyske Folk én som alle, alle som én i disse Dage kun havde den Tanke: hellere gaa til Grunde med Ære end lade sig trykke dybere i Støvet.

Bagved stod det tyske Folk, men i Forgrunden de Mænd fra Essen og Ruhr.

Man ventede saa smaat, at de "Ulydige" var blevet dømt til Tugthus for en Række af Aar. Var dette sket, da var sikkert det tyske Folk – vaabenløst og forarmet – med blotte Næver gaaet løs paa Dommerne.

Da var Tyskland gaaet til Grunde. Men med stor Ære.

Nu skete det ikke. Hvad saa Grunden var. De "Ulydige" slap med en "Udsættelsesstraf" og en Pengebøde. Tyskland og det tyske Folk er jo saa mageløs rigt, at nogle Hundrede Millioner gør hverken fra eller til. I visse Egne af det Tyskland, der nu er oversvømmet af Franske, har 90 Procent af Skolebørnene ingen Skjorte paa, ikke fordi den er i Vask, men fordi de ingen ejer.

I Dag ventedes de "naadigt straffede" tilbage. I Dag Klokken tre. Essen var ikke smykket til Fest. Essen er ikke Blomsternes By – og Flag er forbudt, som Klokkeringning, som Afsyngelsen af Fædrelandssange. Og dog var det en Fest, der vil spørges viden om.

Henrik Ibsen opfandt Udtrykket: Harper i Luften! Det passede her.

Usynlige Harper, hvis Strenge sloges af usynlige Hænder.

Foran Banegaarden paa den mægtige aabne Plads og i Gaderne til alle Sider havde samlet sig en Menneskeskare paa hen imod Hundredtusinde Mænd, Kvinder og Børn.

Af disse var næppe ti velklædte, næppe halvtreds normalt ernærede.

Bjergmændene havde "pyntet" sig i deres Minedragt og stod oppe paa Jernbanebroen. Ikke blot var alle Vinduer, Lygtepæle, Balkoner og Tagluger fyldt med Ansigter. Man red paa Tagene, man hang ud af Taarnene.

Over for Banegaarden ligger Posthuset – besat af Franskmænd naturligvis.

Posthusets høje Taarn er tilgitret, bag Gitret skimtedes Trikoloremændene med Gevær og Bajonet. Rundt i Gaderne klumpede de franske Soldater sig sammen. De fyldte mindre end ellers. De fyldte mærkværdig lidt. Deres Panserbiler drønede ind mod Byen, men ingen tog Notits af dem. Hver fransk Officer, der viste sig, var dækket af nogle skarpt væbnede Soldater.

Klokken 3 skulde Toget komme. Et Kvarter senere forlød det: Togene staar over hele Linjen. Strejken traadt i Kraft.

Ikke et Menneske rørte sig for at komme bort.

Alle disse Titusinder *vidste*, at gik der intet Tog mod Syd eller Nord, mod Øst eller Vest, *det* Tog, de ventede, det skulde nok komme.

Nu og da borede en Politibil sig ind i den elastiske Mængde, der aabnede og lukkede sig som Vandet om en Svømmer. Den væltede sin Ladning tyske Politisoldater ud, og de tog Opstilling.

Fin Støvregn lod Kulstøvet fyge de Ventende ind i Ansigtet. Mængden er aldrig skøn. Mængden her udsøgt uskøn. Men i alle Øjne brændte den samme ophøjet hellige Ild. Man havde lidt saa længe og saa meget. Man vilde tage sig betalt i Nydelsen af et eneste Nu, et eneste vældigt Øjeblik.

Folkeviljen vidste, at denne Gang havde den sejret. Var end Sejren Indledningen til Død og Fordærv.

Ellers er Ventetid lang og ond. Her skred hundrede Minutter som hastige Sekunder. *Denne* Mængde havde ventet et Døgn, om saa skulde være. Skumringen faldt paa, men inden Mørket sank ned, rullede Toget frem.

Ti Avtomobiler modtog hver sin kostbare Ladning.

Da den første af de Hjemvendende steg ud af Toget, steg som en Torden mod Himlen, en Torden, der rystede Jorden og bragte Hjerterne til at bæve, det Hurraraab, som kom fra de Titusinders raa og hæse, matte og kraftfulde Struber.

Det var Landet selv, der – længe vant til kun at stønne – pludselig fødte et Jubelraab.

Hvert Avtomobil var, af Klogskab, omringet af beredent Politi. Men hvad nyttede det. Mængden fylkede sig saa fast og hengiven om Vognen, at det saá ud, som løftedes den af Menneskehænder.

Næppe var Hurraraabene drønet ud, før den af Franskmændene under Straf forbudte elskede Sang: "Deutschland, Deutschland über alles"! og "Wacht am Rhein" hulkedes og jubledes ud i Skumringen.

Det var jo ikke blot det, at de afholdte Førere atter var paa fri Fod. Hvem véd, hvor mange Dage der gaar, inden de atter er spærret inde.

Snarere var det hele Folket, der tog sig selv i Ed paa at staa fast og enigt til det sidste, til den allersidste Stund.

– – –

Saa kørte Vognene bort, men Mængden blev. Og Sangen vedblev. Det sorte Mørke hængte sit Flor over de matte Lampers By. Som man véd, er alle de besatte Byer af Fattigdom tvunget til at indskrænke Gadebelysningen til et Minimum. Det er kun Franskmændene, der "har Raad til" i de besatte Byer at lade Lampen brænde for fuld Kraft Dag og Nat. Regningens Størrelse gør dem intet – Tyskland betaler.

I "Essener Hof", Krupps Privathotel, et stille fornemt Hus midt i Byen, sidder en Del Gæster forsamlet i Læseværelset. Det er Amerikanere, Skandinaver, Tyske, en Spanier, en Hollænder, Russere. Den ene vidste intet om den anden før denne Time. Nu er det som en Familie, der er samlet om Juletræet. Man bøjer sig frem, smiler og smiler og smiler igen. Alle har vi været med i det store Øjeblik. Det binder.

Saa lytter vi alle: først fjernt, saa nærmere, saa helt nær hører vi Sangen. Den vandrer gennem Byen. Og om Franskmændene vilde nedsende Bomber fra alle deres to Tusinde Flyvere, om de vilde køre op med alle deres Maskingeværer og Kanoner – den Sang kan de ikke dræbe. Ikke ramme en Gang. Den er usaarlig.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 14.2.1923

Razzia

Karin Michaëlis skildrer de unge Pigers Skæbne i Köln under Fremmedherredømme.

Snart hedder Floden *Mosel*, snart *Saar*, snart *Rhin*. Vi farer langs dem alle. Mellem Vinbjerge, der venter paa Sol og pindsvinepigget stritter med sine Stokke, medens Smaavæsner højt oppe maser omkring med Smaapinde som Skovens Myrer med Grannaale.

Saa ofte vi strejfer en Klump Boliger, og en Station suser forbi, kildres Øret af Navnet paa en af de gamle ædle Vine – for Aargang og Ælde indestaar Klippetoppens romantiske Borgruin. Nemmere at *drikke* Vin end at *dyrke* den. Se nu blot de Millioner af Skiferstumper, der som en Skoledrengs Drøm om knuste Skoletavler ligger strøet mellem Vinstokkene! Skulde man tro, de havde en Hensigt? Omhyggeligt som selve Drueklaserne samles de, Stumperne, gemmes hen, naar Tid er, tages frem, naar Tid er. De gør deres Gavn, holder paa Sol, holder paa Væde. Men koster krum Ryg og stor Taalmodighed – skønt de gror ud af selve Bjerget. Nej, det er lettere at drikke Vin end at dyrke den. Allersværest er at kende den. Somme Mennesker er benaadet med den Gave at kunne smage Solens Styrke, Bjergets Form og Muldens Sammensætning gennem en Slurk Vin. Som det er andre givet af to Penselstrøg at bestemme Malerens Navn.

Underligt at se de smaa Væsner sysle deroppe i Bjergene og forberede sig paa Vaaren, den første Forberedelse til Høstens Rigdom, medens nede i Floden sorte Kulpramme glider af Sted med Trikoloren, vajende som en munter Blomst paa en nøgen Fattigkiste. Deroppe gælder Høsten *Fest* og *Livets Glæde*, hernede *Kulde*, *Nød* og *Død*.

Men Køln hedder Byen, og der byder den mægtige Dom alle – Ven som Fjende – velkommen. Klokkerne ringer, og Klokkerne tvinger den fremmede Vandrer til straks at træde over Tærsklen og ind i den mystiske Verden, der sitrer og synger mellem Stengelbundtsøjlerne under de dystre stjernehøje Hvælvinger.

Porten er aaben for alle. Alle. Og alle lister ind. Sagte. Derinde er Fred.

Orglet spiller. Koret synger. Fromt knæler Menigheden langs Stolestadernes Bedeskamler. Der er Lugt af Røgelse og gamle Klæder og Kulde. Gennemtrængende Kulde. I blodrød Kongekaabe glider Kirkens Tjener rundt med Klingbøjtlen, der ikke klinger, men rasler som visne Blade af værdiløst Papir.

Ikketroende og Fremmede sniger sig rundt, indsnuser det hellige Rum, tilegner sig – det kaldes ikke at stjæle – en Smule Stemning, Synet af et skønt Alter, lidt Klokkeklungklang, en Anelse af Ærefrygt, en magisk Lysvirkning gennem de gamle Glasmalerier, der – renset efter deres Fjernelse under Krigen – straaler som ingen Sinde før.

Tynde, forsigtige Barneben, der ser sørgeligt afgnavede ud. Skæve forsigtige Ben i slatne Bukser. Pøjende Koneben, forsigtigt vadende over de glatte Fliser. Flade, forsigtige Synagogefødder. Familier forsigtigt hiflende med alt deres Pik og Pak, med Kurve og Kofferter og Rygsække og Svøbelsesbørn. Alt er Forsigtighed. Madonnas lillablaa Kaabe er vævet paa himmelsk Væv og siden dyppet i den blaa Grottes Farvebad, hun selv til sidst sat højt i den høje Glasrude, hvorfra hun kan se, naar Solen gaar ned over Flod og Bjerg.

Saa er Messen forbi. Alle vælder ud. *Vælter* ud. Men to og to. To og to og to og to, i endeløs Uendelighed, i luvslidte Kjortler, i saaleløse Sko og med hungerblege Ansigter, skrider Seminariets unge Gejstlige forbi Vievandskarret. Som gjaldt det selv her at spare, dypper den nærmeste to Fingre, rækker dem til Sidemanden og væder dermed hans Fingerspidser, hvorpaa begge gør Korsets Tegn, og næste to staar for Tur.

Naar Vinteren er omme, vil Gravkors vise, hvor mange af dem der visnede, før de fik sat Blomst. Gejstligheden i Køln som overalt i de nødstedte Lande er ilde faren. Lykkelig de, der kan faa den ringeste Gerning i en Fabrik eller paa en Skrivestue!

Dette mørke Tog af unge vordende og villende Præster har et Sted i Underbevidstheden Forbindelse med de trikolorevajende Kulkaage paa Floden. Døden gør sin Razzia – Livet sin.

Det er jo Søndag. Skøn Dag. Blaa, med lidt Blæst og mange engelske Officerer, som smukt barberet, med klar Ansigtsfarve og lange, spændstige Lemmer fornøjet spanker gennem Staden. Dagen er deres, Verden er deres.

Men naar Dagen er omme, falder Mørket paa. Ogsaa i Köln. Da fyger om Domkirken Blæsten, flagermuseblindt og hensigtsløst. Fra Floden staar gusten Gus ... I Gaderne – trænges Menneskestrømmen, deler sig til Delta og udgydes i klimprende Kaféer. Derinde er lunt, vellugtende, behageligt. Duft af rigtig levende, ægte Kaffe. Sølvblinkende Opsatser med fedtflydende, søde Kager. Kulørte Likører, Fløjl paa Stolene, Væggenes brogede Billeder fortæller om Herlighed og Glæde.

De engelske Soldater sætter sig ved Marmorbordene og kræver ind. De kan købe med deres Pund baade Himmel, Jord og – Helvede. Stakkels Helvede gaar udenfor og venter paa en Indbydelse. Fryser lidt og sulter meget. Lille Tjenestepige med ingen Løn – hvad er vel to Tusind Mark, naar et Par Sko koster fyrretyve Tusind – og elendig Kost! Arme Syerske med rødrandede Øjne og gennemsigtige Klæder! Sølle søde Ungpige, træt af Ugens seks Dage bag Disk eller bøjet over Skrivemaskine!

Derinde er godt at være. *Dyrt* at være.

Og Gadens Piger! Sølleste sølle ... En Nat for et Maaltid Mad! En Nat for mindre ...

Det er ikke Dødens Engel, der gaar gennem Staden. Kun en Patrulje Politi – tysk og engelsk, der er ude paa Razzia. Den tunge Lastavto med Plads for mange holder om Hjørnet. Kælderrummene under Politipræsidiet er dybe og dunkle som en middelalderlig Troskælder.

Skrig. Hvin. Graad. Hvide, skrækforvredne Aasyn. Ingen Barmhjertighed. *Her handles efter Forskrift. Befalingen er udgaaet fra den engelske Kommandant*.

Enhver Familiefader vil gerne skærme sine Børn. Kommandantens Børn er de engelske Soldater. Altsaa lader han udgaa en Befaling, som *maa* følges. For en Udenforstaaende synes det at have været nok saa nemt og usigelig mere retfærdigt, hvis Faderen selv holdt streng Justits og forbød sine Børn at gøre det, han finder galt.

Mindes jeg ret, kan i London unge Piger gaa hjem fra Teater og Koncert naar som helst om Aftenen uden at blive antastet. Englænderen er jo god mod Dyr og har traditionel Respekt for Kvinder. Dog er det en engelsk Officer, der har givet denne Befaling som er himmelraabende brutal over for et fremmed Lands Kvinder.

Der foretages Razzia flere Aftener hver Uge, og almindeligvis er Udbyttet rigt – mellem tyve og fyrre unge Kvinder smides hver Gang ned i den nøgne, raa Kælder, deres Leje en Træbriks, til at hytte sig mod Kulden et Hestedækken.

Hvem er det, som kastes i den dybe Kælder? Skøger? Tyve? Mordersker?

Var det saadanne og *kun* saadanne, da – ubarmhjertig som Verden er – vilde ingen finde noget særlig ondt deri.

Men den engelske Kommandant gaar grundig til Værks. Razziaen gælder: *Alle de kontrolerede Kvinder, der ikke har givet Møde sidste Kontroldag*. Endvidere alle – alle *de unge Kvinder, der om Aftenen træffes i Samtale med eller siddende ved Bord sammen med engelske Soldater paa Kafé, Restaurant, Forlystelseslokale, Tingeltangel. Enhver Kvinde, der om Aftenen paa Gaden træffes i Samtale med en engelsk Soldat. Enhver ung Kvinde, der ikke har sit Pas i Orden. Der forsøger at gøre sig en Ekstrafortjeneste ved at falbyde Prospektkort paa Gaden eller paa offentlige Steder. Endelig enhver ung Kvinde, der befindes siddende paa Banegaarden i en Ventesal uden bevislig at vente paa Tog*.

Hvad sker nu med alle disse kvindelige Væsner?

Paa Politistationen optages straks en kort Rapport. Hvorefter nu og da en enkelt faar Lov at løbe. Det hænder nemlig ogsaa, at en Datter af en af Byens første Familier ikke straks har kunnet klare for sig. Telefonisk kalder hun her sin Familie til Hjælp, og Fejltagelsen opklares.

Fordi hun til syvende og sidst har Ben nok i Næsen til at fordre Mellemkomst. Men er hendes Paarørende ikke til Stede, og kan hun ikke opnaa Forbindelse, da maa ogsaa hun tilbringe Natten med de øvrige.

At de anbringes i den menneskeuværdige Kælder, er ikke Staden Kölns Skyld. I alle besatte Byer eller Byer, hvor den interallierede Kommission har Tropper, beslaglægges foruden Privatboliger ogsaa Dele af eller hele offentlige Bygninger, saaledes Fængsler. Byen har ikke Raad at bygge for sig selv, ejheller at lade foretage udvidende Ombygninger. Ingen beklager mere Nødvendigheden af at benytte saadanne Rum til Mennesker end Politiet selv.

Nu deles de i tre Grupper: *De kontrolerede*, hvad enten de ikke har meldt sig til Undersøgelse eller har begaaet anden Uregelmæssighed, f. Eks. ikke har Pas hos sig. De spærres inde for sig. Hin Morgen, jeg besøgte Stedet, var der kun en.

I næste Rum opbevares *de ganske unge Piger*, i tredje hele Resten. Tolv var der den Morgen – et usædvanlig magert Udbytte, fortalte man mig. Den kvindelige Fangevogterske, der opholdt sig udenfor i en iskold Gang, henledte tænderklaprende Opmærksomheden paa, at inde hos Fangerne var der varmt. *Maaske* var der varmt. *Jeg* frøs langs Rygraden, som havde jeg tilbragt min Nat paa en Stang Is. Aldrig skal jeg glemme de unge Kvinders fortvivlede Graad, deres angstfulde Hændervriden, deres Bønfalden.

I de færreste Tilfælde drejede det sig jo her om Skøger. Det var unge Piger, der havde Plads som Tjenestepiger, i Forretning, i Fabrik, Døtre, der boede hos deres Moder. Hustruer, der boede hos deres Mand. Unge Mødre, der boede med deres Barn eller Børn. For dem alle gjaldt det to Ting, inden de genvandt Friheden: Deres Udsagn maatte prøves og deres fuldkomne Uskyldighed bevises.

Men Uskyldighed og Uskyldighed er i dette Tilfælde to Ting, som vi om lidt skal erfare.

Her var nu en Kvinde paa fem og tyve Aar, en udslidt Fabrikarbejderske. Hendes Ansigt var opsvulmet af en søvnløs Nats Graad. Hun var, fortalte hun, gaaet hjem fra Fabriken, havde spist lidt, var saa gaaet ud igen for at tjene en Smule ekstra ved at sælge Kort.

Politirazziaen var kommet over hende ved Indgangen til en Kafé. Ingen Straf vilde synes hende for haard, blot hendes Moder i Tide havde faaet at vide, hvad der var sket, men nu sad Moderen derhjemme og ventede og ventede ... – Min Mor, min Mor! blev hun ved at sige. En lille grønsæbevasket og skrabkæmmet Tjenestepige – sikkert et lille Fæ i alle Maader – forklarede, at hun havde været til Fødselsdag, glemt Køkkendørsnøglen, ikke turdet ringe Herskabet op, men sat sig ind i tredje Klasses Ventesal. "For Klokken syv gik det nok an at ringe paa."

Og hun dér, den mørkt fortvivlede, som man maatte vriste Ordene ud af, hun var gaaet med en Veninde for at drikke Kaffe og høre paa Musik i en Kafé. Veninden var gaaet ud paa Toilettet, en engelsk Soldat havde sat sig hen til hende. I *dette* Øjeblik tog man hende.

Var det sandt? Var det Løgn? Hvordan kan sligt bevises?

Dybt inde i Krogen, med korsede Arme og et Blik, der forraader Vildskab, staar en køn, sjusket klædt ung Kvinde. Ja, hun *har* spist til Aften med en engelsk Soldat! Ja! Hun kender ham. Han er Oppasser hos den Officer, der er indkvarteret i Huset, hvor hun tjener. Men hun har *ikke* gjort noget galt, og hvis man rører hende, tager hun Livet af sig!

Hvis man ...

Men hverken jeg eller nogen anden har Magt at hindre det, som i Løbet af et Par Timer sker med hende som med de andre.

Alle, *alle* bliver de tvangsundersøgt!! af Politilægen.

Og naar den Undersøgelse, – der foretages for at fastslaa, hvor vidt de har venerisk Sygdom eller ej, er overstaaet, viser det sig ofte, at et eller flere af Ofrene er *uberørte unge Jomfruer*.

Hvad gør man saa for at bøde paa den lidte Forsmædelse? Sender dem hjem med en Undskyldning? (Som om nogen Undskyldning kunde gøre Forbrydelsen god igen). Nej, man

sender Uskyldige som Skyldige hen i *Schnurgasse*, hvor de forbliver, til man har indhentet Oplysninger om deres Forhold og Vandel.

Schnurgasses Fængsel var vist tidligere en Fabrik, som Englænderne af Mangel paa Plads lod omdanne til Militærfængsel. Vinduerne blev muret til, paa nær en Spalteaabning foroven, foran Spalten blev anbragt en skraa Træklap – omtrent som Klappen for en Brevkasse.

Den ene Etage er nu Hjælpefængsel for mandlige Civilfanger (Fængslet er atter i tysk Besiddelse). En Etage huser de kontrolerede Skøger, der afsoner deres tre Dages Straf for manglende Kontrolbevis eller Pasforseelse. Er de syge, kommer de jo i Tvangskur. De er ikke værst faren. To og to deler de Celle, tilbringer Tiden med at hvile ud, sove og gnaske i medbragte Slikkerier. Jeg saá et Par Snese, ikke én svarede til det gængse Begreb, man har dannet sig om en Skøge. De fleste saá ud som ludfattige pyntesyge Tjenestepiger og var stilfærdige, beskedne, veltilfredse. Paa Søm paa Væggen hang deres udvendige Stadsklæder, for ikke at krølles. Selv laa de Side om Side paa de Madrasser, der som en Søsterseng indtog hele Rummets Bredde. Eller de læste Romaner.

Men i øverste Etage havde de forskellige *Umhertreiberinnen*, som de kaldes, deres Celler. Dog var de ikke indespærret to og to, men maatte om Dagen opholde sig i en Slags Dagligstue. Vi kom netop, som Middagsmaden var paa Bordet. Store Spølkum med en solid Bønnesuppe. *Det* Gode havde de ud af Fængslet, at de – modsat de fleste Fanger i de fattige tyske Fængsler – virkelig kunde spise sig mæt. Nogle spiste med glubsk Appetit og syntes at have glemt alt andet over det ene: *Mad!* Andre var saa sløve af at vente, at deres Forstand syntes omtaaget. Andre igen urolige som vilde Fugle i Bur. Adskillige havde ventet her i Ugevis, skønt Normen kun var tre Dage. Om dem alle skulde indhentes Oplysninger. Var de nu fra tysk Polen, fra tysk Bøhmen eller fra Saargebiet, kunde det vare meget længe, inden Øvrigheden fik Svar, og var Svaret ikke tilstrækkeligt udtømmende, maatte der skrives igen og ventes igen.

Lige meget hvad Svaret end blev, for de allerflestes Vedkommende var Ventetiden her kun en Overgangsstation til ... et Aars Indespærring i Kloster eller Hjem for forvildede unge Kvinder.

Engelsk Befaling!!

Og saaledes kan det gaa til, *at en ung, fuldkommen uskyldig Pige, fordi hun i Naivitet har indladt sig paa at sidde ved Bord sammen med en Mand i engelsk Uniform, rives ud af sin Stilling eller fra sit gode Hjem og – efter den mest ærekrænkende Undersøgelse – efter Fængselsophold endnu behandles som et fordærvet, moralsk defekt Individ*.

– – –

De smaa Tyve hænger man, de store lader man løbe.

Der foretages ingen Razzia i Nærheden af Officerskasinoet. Og ikke i visse særdeles elegante Natkaféer, hvor man netop kunde vente at gøre den rigeste Fangst. Thi at de hemmeligt Prostituerede ikke nøjes med en menig Soldat, hvis der er Chance for en Officer, er jo indlysende, alene paa Grund af den økonomiske Forskel.

Denne Ytring kunde forlede til den Formodning, at man vil skaane Officerernes Damer og Ikke-Damer, men saaledes er det ikke. Grunden er tragikomisk: Det tyske Geheimpoliti kan ikke tillade sig den personlige Luksus at gaa ind saadanne Steder, sætte sig ved et Bord for en Stund og "nyde en Genstand". Genstanden vilde rimeligvis koste mere end en Uges Gage.

Kommunen har nok med at bestride de Udgifter, Razziaen ellers medfører. Den engelske Kommandant betaler *ikke* for de unge Kvinders Ophold i Sædelighedsanstalter. Ham koster det kun Papiret, hvorpaa Befalingen er skrevet.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 2.5.1925

Fængslet ved Ohiofloden

Forfatterinden *Karin Michaëlis* henleder Opmærksomheden paa nogle Fængselserindringer, der har gjort det stærkeste Indtryk paa hende.

Ved et rent Tilfælde kom jeg i Besiddelse af Alexander Berkman's "En Anarkists Fængselserindringer". Jeg fik den en Aftenstund, næste Morgen var den seks Hundrede Sider store Bog slugt. Siden har den og jeg været uadskillelige fire lange Maaneder igennem. Hver Aften, naar jeg gik til Sengs, længtes jeg efter næste Dag for igen at beskæftige mig med *Riverside*, Fængslet ved Ohiofloden.

Nu har jeg lukket Bogen og sat den ind paa en Hylde mellem andre Bøger. Der vilde den kunne staa i lange Tider, til en eller anden tilfældig – som jeg selv – faldt over den. Netop det maa ikke ske. Jeg har sat mig i mit firkantede Hoved, at ikke blot Mennesker i Amerika, hvor Bogen er fremkommet, og ikke blot en lille Flok internationale Anarkister skal kende denne Bog, der har Bud til snart hvert eneste Menneske paa vor arme Jord.

Det er en Bog om et Fængsel, værre end de danske, værre end de bedre russiske, bedre end de værste amerikanske Fængsler. En Bog altsaa om Fanger, Opsynsmænd, Dommere, Moral og Umoral. En Bog om Samfundets Uret mod de Mennesker, det sætter sig til Doms over. Det beviser klarere end noget, jeg hidtil har læst eller hørt, hvor uendelig lidt det ene Menneske i Grunden véd om det andet – og allermest, hvor forfærdende uvidende selve Samfundet er over for dets saakaldte "Udskud".

Bogen er skrevet af en Mand, der tilbragte to og tyve Fængselsaar inden for Murene – da et Fængselsaar er kortere, bliver det fjorten almindelige – fjorten Ungdoms- og Manddomsaar! Manden, der skrev Bogen, forsøgte at dræbe et Menneske. Altsaa en Morder! Jeg gad vide, hvem der, efter at have læst Bogen, vil formaste sig til at kalde ham saadan.

– – Bogen er aldeles avtobiografisk. Her er alt, til de inderste Tanker, lagt nøgne frem for Beskueren. Alexander Berkman har sikkert haft Valget mellem at skrive denne Bog – eller berøve sig selv Livet.

– – –

Han, den lille, russiske Jødedreng med det altfor varme, altfor følsomme Hjerte, stammer fra et velsitueret Hjem, hvor Faderen end ikke taalte at høre *Stenka Rasin*s Navn. Da han, næppe voksen (dette foregaar sidst i Firserne) kommer i Berøring med Nihilister, bliver han straks saa paavirket, at han føler det som sin Pligt at gaa ud og blive ét med Folket. *Folket* er for ham *Gud*. Han tilbeder Begrebet "Folket", er rede til at ofre det sit Liv.

Ved Moderens Død ryster han alle Lænker af sig, bryder med Slægten, der forarges over, at den unge Student vil være almindelig Arbejder, og rejser til Amerika – Frihedens Land! I New York lider han al den Nød og Skuffelse, der hører til, naar en syttenaarig Idealist, uforberedt, paa Lykke og Fromme drager ud for at reformere Verden. Han sulter og fryser adskilligt, men finder Ligesindede, Idealister af reneste Vand. Hver Øres Fortjeneste – han anser det for en Forbrydelse at bruge ud over ti Cents om Dagen til sine Fornødenheder – gaar til "Sagen". Han træffer ogsaa den et Par Aar ældre, herligt begavede, senere Anarkistleder, *Emma Goldman*. Hun bliver hans Skytsengel og Ven for Livet.

– – Under den store *Homesteadstrejke* i 1892, hvor Carnegiearbejderne i Pittsburg skydes ned af de lejede *Pinkerton-Mænd*, har en vis Mand, *Frick*, Carnegies Hovedinstrument, faaet den Opgave at knuse Arbejdernes Fagforeninger med ét Slag. Befolkningen ophidses og tager sig selv til Rette. Bølgerne gaar højt, Amerika taler ikke om andet.

Berkman har da været fem Aar i Amerika, er blevet to og tyve uden endnu at have reformeret Synd og Nød ud af Veden. Nu synes Maalet ham lysende klart: Han vil dræbe "Blodhunden" Frick, Folkets Fjende, og derigennem gavne baade Homestead-Arbejderne og

den store verdensomspændende Sag: *Alt Folkets Frihed!* Han indvier ingen i sin Plan, tager til Pittsburg, saarer Frick, overmandes og idømmes to og tyve Aars Tugthus. Efter Loven kunde han for dette Drabsforsøg kun faa syv Aar, men Loven er som Billedhuggerler i kyndige Hænder. Man kalder hans Forsøg paa at slide sig løs fra dem, der vil overmande ham, for ekstra Drabsforsøg, og laver saaledes flere Forbrydelser ud af den ene. Hver dømmes for sig, Straffen opsummeres, de to og tyve Aar er Resultatet.

Berkman gaar i Tugthuset i den faste Overbevisning, at han maa dø. Nu. Straks. Hensigten var, at han vilde dræbe sig, saa saare han for Retten havde holdt sin store Tale for "Folket". Men Dynamitpatronen, der skal befri ham, findes, Talen forhindres han for øvrigt ogsaa i at holde. Nedbrudt og halvt sindssyg af Fortvivlelse prøver han allerede første Nat at begaa Selvmord – med en sølle paa Cellegulvet hvæsset Tinske – derefter straffes han. Ikke for Selvmordsforsøget, men for "Ødelæggelse af Statens Ejendom"!

Han er Amerikas første politiske Fange, er Russer og venter at behandles som politisk Fange. Han behandles som almindelig Forbryder. Foreløbig kun optaget af sin egen Ulykke krænker det ham at blive sat sammen med Mordere, Tyve og Falskspillere, paa hvem han foreløbig ser med samme Øjne som de fleste andre. Ideligt pønsende paa Selvmord, forfulgt af Fængselsmyndighederne, tilbringer han Aaringer i Ensomhedsafspærring, i et Jernbur, kæmpende med Frygt for at blive gal. Lyspunkterne bestaar i Forventning om Breve fra faa fuldtro Venner og i Fængselspræstens milde Godhed. Denne skaffer ham Læsning, Biblioteket er forbløffende godt, og da det er slugt, laaner Præsten ham af sin egen Bogsamling. Han udvikler sin Aand, medens Legemet svækkes Dag for Dag. Man ser ham staa presset op mod Jernburets Stænger for at fange de faa Straaler Sol, som paa enkelte Dage strejfer Bunden af den mægtige Hal, hvor hans Celle ligger nede ved Jorden. Man ser ham smidt ned i det underjordiske Fængsel, hvor Utøj gnaver, Rotter angriber, Mørket er dræbende, hvor den eneste Føde bestaar i en Skive Brød hver Morgen og en Kande Vand. Saa er der "Kurvecellen", et Jernbur, forsynet uden om med fint Staaltraadsnet, som hverken Lys eller Luft kan trænge igennem. Derinde bliver Fangerne gale efter kort Tid. Fængslet har hele Cellerækker, kun befolket med de "Smaatossede", første Stadium inden Forstanden helt omtaages, og de, kravlende paa alle fire, bræger som Dyr og ligger i deres eget Svineri. Selv disse, de fuldkommen Aandssvage, straffes med blodige Prygl, med Sult, med underjordisk Fængsel uden Seng, endog berøvet Trøje og Sko. Lægens Tilsyn med de Syge er en Haan. Fængslet udlejer Fangernes Arbejde, de drives som Fortidens Slaver til at slide langt over Evne. Tuberkulose og Selvmord fortynder Rækkerne, men stadig kommer ny Tilførsel.

Forholdene paa Værkstederne er oprørende, men paradisiske mod Ensomheden. Berkman er saa frygtet af Myndighederne, at det endog forbydes Medfangerne under streng Straf at se til ham, naar de i *Lock*skridt (i Takt, og hver Fange med Haanden paa Formandens Skulder) gaar forbi Morgen, Middag og Aften. Han sidder i dødlignende Tavshed, der kun brydes af de Gales Skrig. Vover han at udtrykke en Klage over egen eller Andres Behandling – eller rettere Mishandling – straffes han med en vis "Diæt", en Hungerkur, der i Løbet af et Par Uger piller ham af til Skelet. Eller han lægges i Spændetrøje, der bindes saa stramt til Lejet, at hans Ben lammes. Der skal stærke Nerver til at læse Bogen.

Nu og da under Fængselstiden begunstiges han pludselig – alt er Uberegnelighed, alt er Vilkaarlighed – og forfremmes som Hjælper paa en af Cellerækkerne. Det giver en vis Frihed, og han lærer Medfangerne at kende.

Uden at være Digter, blot i Kraft af dyb og ren Menneskelighed, formaar han at særtegne Snese og atter Snese af Mændene i Burene. Undrende opdager han, at Begrebet Forbryder slet ikke findes. Det er alle stakkels mere eller mindre forvildede Brødre, der under god Behandling var blevet Samfundet til Gavn og Glæde. Fængslet hærder. Fængslet medfører Forstillelse, Løgnagtighed, Uterlighed, Brutalitet. Han skildrer de ganske unge Drenge, som i Løbet af faa Aar forvandles til lallende Vrag. Og han viser og beviser, at den bedste, ærligste

Vilje til at holde sig "Loven efterrettelig" efter udstaaet Fængselstid ikke er nok. Hvor Fængslet hører op, træder Politiet til. Den tidligere Fange forfølges næsten systematisk.

Berkman slutter Venskaber. Der er i Bogen Kapitler, der kan læses, men ikke drøftes i et Dagblad. For disse Kapitlers Skyld alene har Bogen uhyre Værdi for Dommere og anstændige Mennesker, der endnu tror paa Fængslet som forbedrende. Med usigelig Finhed skildrer han, hvorledes for disse Tusinder Fanger, fra Børn til gamle Mænd, Begyndelsen af den levende Begravelse er ulidelig Marter af Længsel efter Kvinden derudenfor. Saa kommer Forvildelsernes Tid. Saa slukkes Tanken om Kvinden. Den store Tomhed, den græsselige Tomhed indfinder sig. Mennesket behøver Kærlighed, under én Form eller under en anden. En Fugl. En Mus. En Edderkop. En Blomst. Eller en Medfange.

Fængslet forvandler den naturligt tænkende og følende Mand paa mange Maader, at den gør ham til Homoseksualist er kun en af dem. Denne naturstridige Form for Kærlighed er for øvrigt aldrig skildret finere, ømmere og – mere forklarligt end her.

– – –

Berkman holder sin Sti ren. Han har "Sagen". Han planlægger en Flugt. Udefra skal Kamerater grave Vej ind under Fængslet og befri ham. Kapitlerne om "den underjordiske Gang" læses som Afsnit af en Rocambole-Roman. Alt gaar som ønsket – en uendelig lille Bagatel omstyrter det hele. Mistanken falder paa ham. "Kun Anarkister kunde tænkes at udføre sligt". Behandlingen bliver endnu strengere.

Fængselsinspektøren – anerkendt Humanist, Kriminolog – er en Satan. Maaske var han oprindelig et medfølende Menneske. Fængslet har samme gruopvækkende Indflydelse paa Vogtere og Ledere som paa Mændene i Staalburene. Da han endelig fjernes – i tredive Aar har han drevet Fanger til Selvmord og Vanvid – kommer der en ny Inspektør. Denne begynder med at indføre alskens Forbedringer. Fangerne fryder sig, gør Alverdens Umage for ved mønsterværdig Opførsel at vise deres Paaskønnelse. Efter ganske kort Tid slaar han om, bliver som Forgængeren, bliver endnu frygteligere.

– – –

Berkman overlever de nominelle to og tyve Aar, de i Virkeligheden fjorten. Blændet gaar han ud gennem Fængslets Porte. Han modtages af sine Venner og af "Pigen", den røde Traad i hans Kærlighedsliv. Der holdes Fester for ham. Han selv er en Fremmed. Han frygter Samvær med Mennesker. Deres Tale piner ham. Han higer bort, ud i Naturen. Den, han længtes til Døde efter derinde. Naturen skræmmer ham som Menneskene.

Bogens Slutning er maaske dens Højdepunkt. Naar denne klare, kloge, kærlige Mand, der har Venner, der har Livsmaal, naar han ikke igen kan finde sig til Rette ude i Tilværelsen, hvordan skal da den ukultiverede Mand, der er forstødt eller forglemt af sine egne, der hverken har Ven eller Hjem, kunne gøre det? Efter kvalfulde Forsøg paa at genoptage det fjorten Aar afbrudte Liv, beslutter han paa ny at søge den endelige Udslettelse. Et Tilfælde hindrer ham i at udføre Forehavendet. En Kvindes vidunderlige Kærlighed bevarer hans næsten omtaagede Forstand. Og da endelig "Sagen" kalder, vaagner han op, befriet for det tunge Mareridt. Han staar atter, hvor han stod, før Portene sloges i efter ham.

Røveren hang paa Korset i tre Dage, Berkmans Korsfæstelse varede fjorten Aar, og selv nu, næsten tyve Aar efter Løsladelsen, er hans Naglegab blødende.

Men bidrager hans Bog til, at Mennesker giver sig Tid til at standse og tænke over, hvad Fængsler er, og hvad Fængsler *burde* være, saa har de fjorten Aars Lidelser ikke været forgæves.

Efter endt Læsning synes man, der er kun ét at gøre: Gaa hen og staa ved Fængslets Port og vente paa den første Fange, der kommer ud, række ham Haanden og ikke slippe den igen, før han har faaet den "Chance", der tilkommer ham. Thi hvilken Forbrydelse, han end begik imod Samfundet, Samfundets Forbrydelse mod ham er dog tifold værre.

– – –

Hidtil har Bogen kun foreligget paa Engelsk, udgivet af *Mother Earths Publishing Association*, New York. Snart vil den udkomme paa Tysk og, haaber jeg, inden ret længe ogsaa paa Dansk. Jeg har oversat den – et møjsommeligt Arbejde, da den er saa fyldt med Fange-Slang, italiensk, irsk, tysk, hollandsk, jiddisch og Negerslang – der ikke staar i nogen mig tilgængelig Ordbog. Og jeg hviler ikke, før jeg har fundet en Forlægger eller en Bogtrykker, der er villig til at udgive den.

Det er min faste Overbevisning, at hvis unge Drenge fik den at læse, vilde den hjælpe mere end nogen faderlig og moderlig Formaning til at holde dem paa den saakaldte "rette Vej" – om ikke for andet saa af Angst for nogen Sinde at lide, hvad Berkman og hans Medfanger led.

– – –

Men Bogen har sin universelle Betydning for de Mænd, der er sat til Dommer over deres Brødre. De kan se paa Personer og Sagen Berkman, som de vil, de kan sige: Moderne Fængsler er ikke saadan! Men véd de, hvad Fængsel overhovedet vil sige? Véd nogen Dommer, hvad han gør, naar han idømmer et Menneske en aarelang Indespærring? Det er jo umuligt – jeg véd det – men det vilde være godt, hvis samtlige Herrer Dommere havde prøvet at sidde i Fængsel – bare et lille Par Aar.

Jeg siger det ikke som en daarlig Spøg. Det er mit ramme Alvor. Kun den, der véd af egen Erfaring, at Fængsel *aldrig, ikke under nogen Form i Verden*, kan forbedre, men kun forværre, kun den er egentlig berettiget til at tage Ansvar for sit Dommerhverv.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 11.7.1925

Da Kongen besøgte Thurø

Sommerbrev fra den grønneste Ø

Fru *Karin Michaëlis* fortæller om det Besøg, Kongen nylig aflagde paa Thurø.

"Modsig mig ikke – for det taaler jeg ikke!" som min Veninde siger. Der er maaske mange grønne Øer til, min er og bliver den grønneste og kønneste. Men se, det véd Kong Christian nu ikke, og det er det skammelige. Derfor er det, jeg paa hele Øens Vegne sender dette Hjertesuk ud i Verdensrummet. Og saa af en lille privat, men ikke mindre vigtig Grund, som kommer paa rette Plads i dette Brev.

Solen skinnede og Fuglene sang (eller maaske regnede det, og Fuglene sang ikke), og jeg stod i mit lille Køkken fuldt optaget af den Verdensbegivenhed at valse Vanillekranse gennem Kødhakkemaskinen. Et Pund Mandler, to Pund rigtig levende Menneskesmør, dertil Æg og Sukker, sandelig ingen dagligdags Hændelse. Min elskelige gamle Mor (se: "Lille unge Kone", som hun kalder "en rigtig daarlig Bog, der ingenting ligner") havde faaet lempelig Ordre til *ikke* at opholde sig i Køkkenet. Det var hun smældfornærmet over. Selvfølgelig efterkom hun ikke Ordren. Hun er 86 og fra den Tid, hvor kun Husmoderen selv duer til noget. Da jeg er hendes Datter – Gudnaade mig, det er jeg – er baade jeg og mit Hus hendes *absolute* Ejendom. Jeg er Slaven, hun Tyrannen. Gelinde sagt Tyran af fabelagtige Dimensioner. Hendes daglige Omkvæd lyder saalunde: – Trold (det er mig) er saa ufornuftig, saa ufornuftig! Og hun betror mig ikke at lægge Laag paa en Gryde, af Frygt for, at jeg skal gøre det forkert. Nu havde vi haft en Strid om Smør og Margarine. Mor har den Dristighed – og saa paastaar hun at være en Sandhedens Apostel – at Kager, bagt i Margarine, smager bedre end bagt i Smør!

Mor skænder: – Du er saa dum, saa dum! Imens gør vi os nyttige hver paa sin lille Vis. Den ene triller ud, den anden skærer over, den tredje sætter paa Plade – Mor passer Ovnen.

Saa gaar Døren op: Bud fra Sognefogden, om vi vil hejse Flag, Hans Majestæt Kongen kommer forbi om en Time!

Naar Sognefogden byder, er det kun rimeligt, at vi lyder. Men ogsaa uden dette Bud fra det Høje havde vi nu nok selv fundet paa at hejse Flaget, naar de Gothers og Venders Konge sejler forbi. Vi er da velopdragne! Henad Kysten hejses nu Flag ved Flag, alt eftersom Sognefogdens Bud naar de forskellige Huse, hvert lifligt gemt i sin lille grønne Haverede. Lidt efter kommer atter et Bud og fortæller det endnu mere overvældende, at Majestæten ikke nøjes med at sejle forbi, men i højstegen Person tænker at beære Øen med et Besøg.

Vi stod dér midt i Vanillekransene og nejede om Kap – i Tanker.

Herdis, som næst mig selv er det mest respektløse, jeg har mødt, finder saa paa at sige de katastrofale Ord: – Sæt nu ligegodt friske Blomster i Vaserne, for De skal ikke bande paa, at Kongen ikke ene og alene kommer til Øen for at se, hvordan De bor.

Ak! Ordene var sagt. Jeg sendte min Hjerteveninde et strengt manende Blik, der betød: – Sæt, Mor tager Dem alvorligt! Men Herdis var opsat paa Løjer og traadte videre i det: – Hvad i Alverden skulde Kongen ellers til Thurø for? Der kan jo kun være tale om Dem og Niels Hansen. Altsaa, selvfølgelig kommer han ...

Vanillekransene brændte paa, en hel Pladefuld, saa end ikke min lodne Ven Bob, der ellers spiser alt fra Pindsvin til Mundkurve, vilde sætte Tænder i dem. Mor slog med Nakken: – Ti nu stille med al den Snak! I forstyrrer mig, saa jeg staar og brænder alting paa! I kan da nok forstaa, at Kongen ikke kommer herned ...

Men jeg, der har kendt den gamle Dame i adskillige Herrens Aar, baade i Storm og Stille, saá, at Herdis' Ord var faldet paa et tørt Sted og havde fænget. Den lumpne Spøgefugl blev

ved: – Vi maa skam have Sølvtallerkenerne frem, for Kongen spiser kun paa Sølv, og Svigermor maa have sin fineste Kappe paa!

– Visse vasse! I snakker! ...

Visevasse, vi snakkede, og vi bagte.

Henimod Aften ser jeg den gamle Dame, bevæbnet med Rive og Skuffejern, bevæge sig rundt i Gangene, der netop – hvad sjældent sker – befandt sig i en Tilstand af absolut Ukrudtløshed. Men Mor har Øjne som en Los, to i Ansigtet, et paa hver Finger, for hende kan man hverken skjule et Kærestebrev eller en Cigaretplet paa en Dug. Ukrudtet har en Skræk for hende, saa det af sig selv synker i Jorden, bare hun nærmer sig. Mor skuffer og river. Om jeg ikke "i en Fart" vil flytte de Nasturtier der og plante dem som Kant om Beddet der! Om jeg ikke vil løbe med Græsmaskinen nede ved Vandet. Om jeg ikke ...

– – –

Næste Morgen er hun oppe, før Fanden faar Sko paa. Min lille Husalf har støvet af, men Mor gaar hende efter i Sømmene. Det Bordben der! Under Flygeltæppet! Man kan jo skrive sit Navn i Støv! Og Vindueskarmene, sikke de ser ud! – Er Flaget hejst? Mor klipper Roser af. Først de visne i en Kurv, saa de friske til Vaserne.

Jeg møder i min ældste Lugegravevandebomuldskjole. – Hvordan er det, du ser ud! Vil du have den Kjole paa? Den er rigtignok ikke pæn!

Jeg maa skifte paa Stand og Studs. – Gaa hen til Spejlet! Se, hvor dit Haar sidder! Du ligner en Ugle i Hovedet! Mor kommer med Kammen, som da jeg var syv Aar gammel. Mor reder Haaret paa Kryds og paa tværs. – Saa, nu gaar det an. Er dine Hænder rene? Jeg maa vise Hænderne.

Men om Kongen ikke et Ord. Gudskelov, saa har Herdis da ikke voldt Ravage ved sin utidige Tale den Gang. Jeg aander lettet op – til jeg ser Mor iføre sig det sorte Silkeforklæde, som jeg selv broderede med røden Lyng sidste Gang, jeg laa inde paa Svendborg Sygehus. Det Forklæde tager Mor ellers kun paa, naar hun Søndag Formiddag skiftevis læser i Blædels Prækener og Thornams Lægebog.

Ved Middagsbordet fortæller Mor med lys Stemme om den Gang, "Kongen laa i Randers". Om Ballet, hvor hendes Datter (Undertegnede) dansede med "baade Prins Christian og Prins Carl paa samme Aften". Hendes dejlige Øjne straaler. Hun husker hvert Ord og ser det hele for sig, jeg bliver tyve Aar igen. Medens Mor fortæller, er det efterhaanden, som om Prinsen fra den Gang mindst var hendes Adoptivsøn. Hun ser forelsket ind i Minderne. Hendes Smil har Sødme som Duften af mørkrøde Roser. Paa mig, der skammelig har glemt alle Enkeltheder, skænder hun mildt bevæget: – Kan du da heller ikke huske, hvor Prinsen hilste til Vinduerne til Far og mig, naar han red ned ad Ladegaardsgade? Jeg aner ikke noget, sandsynligvis hilste Prinsen til Vinduerne. Han vidste jo, at i hvert Vindue sad en eller flere og ventede paa en Hilsen.

Og saa siger Mor: – Jeg vilde nu rigtignok gerne se ham en Gang igen, inden jeg dør ...

Da jeg foreslaar at sende en Bil efter Majestæten og invitere ham ned til Kaffe og Vanillekranse, slaar Mor ud med Haanden: – Du snakker! Jeg tænker paa noget helt andet! ...

Maaske tænker Mor paa, at min fornemme Søster i Amerika fik Fortjenstmedaljen i Guld, og at de andre Søskende ikke fik saa meget som Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Da vi var smaa, blev selv hver en-Øres Kage delt i fem Dele. Mor synes jo nok, at den Fortjenstmedalje hellere burde have været delt i fem smaa Medaljer, en til hver.

– – –

Dagen hælder. Mod Aften erfarer vi, at Kongen *har* gæstet Øen, og er draget bort igen.

Han kørte bare ud paa Grasten, hvor Badehotellets Indehaver i Hast havde laant Øens Familiesølvtøj, for "hvis Majestæten vilde nyde et eller andet". Majestæten nød kun Udsigten og lod sig fotografere sammen med Badehotellets Værtinde. Saa kørte Kongen tilbage, lod sig hylde af Skolebørnene, lagde Kort i Præstegaarden og var vips væk.

Stakkels Kong Christian! Der har han den Lykke at være Konge over et Land, inden for hvis Grænser ligger en Ø som Thurø, det yndigste Stykke Jord i den hidtil opdagede Del af Verden. Og saa nøjes han med at køre i Bil – i *Bil* – tværs over Øen, hvor man slet ingenting ser. Det er Synd mod Kongen – og det er Synd mod Øen. Her løber en Sti langs Søen, den snor sig ind og ud, snart oppe, snart nede, en Sti som denne findes der ikke noget andet Sted. Snart er den gemt under aarhundredgamle Ege, der luder ud over tjæresorte Hytter, som ligner Oldtidslevninger fra de Sørøvervenders Dage, snart skærer den sig lige gennem paradisiske Haver med Stentrapper, der, kantet med gyldne Nasturtier, fører lige ind i Himlen, snart trygler den sig Fodsbredde mellem Siv og Rør.

Kongen har ikke set *Stien*, Kongen har ikke set den verdensberømte *Baggesen*s Kyllinger og Ællinger og Zigøjnervognen i hans Have, Kongen har ikke set *Rikke*, Niels Hansens lille, storsnudede fem Aars Datter, der var saa vred paa mig i Vinter, fordi jeg kom slæbende med et Juletræ, der var tre Tommer større end hendes. Kongen har ikke set "*Gamle Jørgen*", der er halvfems og samler paa Frimærker og Fødselsdagsbreve, gamle Jørgen, der døde i Fjor, men da Lægen kom for at tage Ligsyn, plirede Jørgen med det ene Øje og smiskede: Goddaw! Goddaw!

Og Kongen har ikke set *min Mor!*

– – Alt det, Kongen ikke har set, er Kongens Privatsag, men min Mor er min Privatsag, og jeg er ellers vant til, naar hun ønsker det, at plukke Stjerner ned fra Himlen til Pynt paa hendes fine, selvlavede Kapper.

– – –

Og saa er det, at Mor, da hun Senaften kysser mig til Godnat, ganske sagte siger: – Hvis jeg nu var hundrede Aar, tror du saa ikke alligevel, at Kongen var kommet herned for at hilse paa mig og tale om Randers?

Jeg svarer: – Jo, Mor, og det er nu ligemeget, for naar du bliver hundrede Aar, saa skal du faa Besøg af Kongen, om jeg saa skal leje et helt Ekstratog at køre ham herover i! Mor smiler trøstet og lyksalig ved Tanken, men ryster saa paa Hovedet: – Det er jo ikke sikkert, jeg lever saa længe. Man kan jo aldrig vide, man kan jo aldrig vide ... Hvorpaa hun løsner det sorte Silkeforklæde og gaar henimod Døren. Der henne fra siger hun: – De Vanillekranse havde nu nok smagt ham alligevel ...

Karin Michaëlis.

Thurø, Juli 1925.

Politikens Kronik 4.8.1925

Fra Aulestad

Fru *Karin Michaëlis* skildrer et Besøg, hun nylig har aflagt hos Fru Karoline Bjørnson paa Aulestad.

Skibet kommer til Oslo akkurat for sent til Hurtigtoget, akkurat tidnok til at knibe "Sumletoget" nordpaa. I Sidekupéen staar to rygende Ynglinge, blege og forgræmmede som to lange Drenge, der ryger af pure Vigtighed, skønt Kvalmen stiger for hvert Drag. Den ene er i himmelblaa Klædning, med Højhat af Fløjl i samme Farve, den anden i jordbærfarvet Dress med Derbyhat. Under ynkelige Forsøg paa at se overlegne ud puster de Røgen fra sig i store Ringe, men Mine og Bevægelser forraader indvendige Søsygefornemmelser. Om lidt vender de sig helt ind mod Vinduet, haler i Smug en Smørrebrødspakke frem og spiser hastigt og hemmeligt, som skammede de sig baade over den tredje Klasse og den beskedne Smørrebrødspakke. Er det da to forklædte Prinser, der saaledes rejser inkogito gennem Verden? Eller to Menneskeaber fra Dayton? Skulde det mon være en ny Slags Fangedragt, der forhindrer udbrudte Fanger i at skjule sig i Mængden? Eller et Væddemaal? Kan det være den engelske Kronprins med Adjudant, der lancerer en ny Mode? Eller hvad?

Forklaringen følger nogle Timer efter, da de to, under Medpassagerernes Haansmil, stiger ud paa en Landstation, stadig rygende, stadig blege af Nikotinforgiftning. Det er simpelthen levende Reklame for en Cigaretfabrik! Jeg sværger helligt, at fandtes der kun denne Sort Cigaretter, holdt jeg før op at ryge end nogen Sinde at unde den Fabrik min Søgning. Stille haaber jeg, at mange andre straffer Fabriken paa lignende Maade for dets Forbrydelse mod et Par pæne fattige unge Drenge, der saaledes maa løbe Latterspidsrod for at tjene deres Brød i hemmelig Skams Sved.

– – –

Toget standser ved alle Stationer. Overalt faas fed Tykmælk med knust Fladbrød og Skaale fulde af Skovjordbær, hvis Duft er Drøm. De Medrejsende drøfter Sanatorieophold og Gigt og Muskellidelser fra Oslo til Lillehammer – otte Timer – og forlader Toget midt i en ny livgivende Massage. Maaske rejser de som Reklame for den Massageanstalt. Man bliver mistroisk.

Næste Station er Faaberg. Hjertet begynder at danse.

Der er rundet meget Vand i mange Strande, siden jeg sidst var paa disse Kanter. Det var i Guldbrylluppets stolte Dage, da Gudbrandsdalens første Fakkeltog snoede sig op mod Aulestad for at standse paa Tunet, foran Gildeshuset, hvor Bjørnson og hans Guldbrud kom ud og takkede Fakkeldragerne, og disse, der intet anede om at kaste Fakler i Hob, beholdt dem i deres Hænder og saaledes lyste sig Vej nedover igen. – – Jeg skotter efter de "brune danske Heste", Bjørnsons Stolthed. Men alt er Biler. Vidt og bredt ikke en Hest. Snart sidder jeg i Bil og suser ind i Dalen, opad og opad.

– – –

Birkealléen! Saa er det Aulestad. Men hvor er de mange Nationers Flag, der før vajede Gæster til Ære og Velkomst? Aah, jeg véd. Rullet sammen og gemt hen, da Husets Herre blev sænket i Jorden.

Dog, hvad er Alverdens Flag og vajende Faner mod Omfavnelsen af Karoline Bjørnson, der kommer ilende paa sine hvide Silkesko, let som en ung Pige. Daarligt kan jeg følge med, saa hastigt løber hun opad Trapperne, ind paa Gæsteværelset. Vi lukker Døre og Vinduer. Ved Siden ligger Bjørnsons Arbejdsværelse. Vi er alene, og vi taler ud. Vi bygger Bro over Verdenskrigen. Thi hvad er mange Breve mod levende talte Ord? Sidst vi saás, var i Paris, faa Maaneder inden Nationernes store Brand.

Vi ler og vi græder – græder og ler igen, og fortæller begge paa en Gang. Der er saa meget, saa uhyre, ubegribelig meget, der skal og vil og maa siges. Vi har gemt det til nu, og det er ved at sprænge os.

Karoline Bjørnson siger med Smil om Læberne og Taarer i Øjnene: – Ja, Ven min, jeg hører endnu daarligere end før, og med Synet er det ogsaa smaat! Dog hører hun hvert Ord, min Mund gemmer ind i hendes Øre og ned i hendes Hjerte, og ser hvert af mine graa Haar og hver Forandring udvendig som indvendig.

Hvorfra henter hun den ufattelige Ungdom, der gør, at hun kan modtage Fortrolighed fra Ung og Gammel og Barn, saa alle føler hende som jævnaldrende? Hun er den eneste Kvinde, jeg har kendt, som ikke et eller andet Sted har et tomt Rum, hvor Aar af Livet er sunket ned og forsvundet. Hun bærer med sig sin egen Barndom, Ungdom, Kampens og Sejrens Aar, og alt, hvad hun har levet, lidt og elsket, har dannet som en Glorie om hende. Man ikke blot holder af Karoline Bjørnson, man ikke blot elsker hende, Sproget fattes det Ord, der svarer til Følelsen, hun indgyder dem, hun har taget ind til sig og givet Del i sig.

– – –

Saa er jeg da paa Aulestad igen. Igen "hjemme". Jeg var voksen og havde vel levet Halvdelen af det Liv, der bliver mig beskaaret, inden jeg kendte Aulestad af andet end af Navn. Men da jeg havde været der første Gang, ejede jeg et nyt Hjem, foruden dem, der venter mig rundt om i Verden. Og stundom synes jeg, at der, hvor Karoline Bjørnson er, der er mit eneste, mit egentlige Hjem.

Men Livet kalder, og man gaar efter Lyden som en Blind, der famler sig Vej ved at banke i Stenene med sin Stok – og man farer vild. Aarene skilte os, ikke vore Hjerter, men kun vore Veje. Hvert Aar besluttede jeg: Nu maa du derop! Ofte syntes jeg, at alt stod stille, og alt var knugende Længsel efter de to aabne Arme, der ventede mig trætte Vandrer deroppe. Men Aarene gik. Da nu min elskelige Veninde skrev: – Kom! Kom, inden det bliver for silde, skød Angsten igennem mig. Var det ikke allerede for silde? En Kvinde paa halvfems er vel ikke mere, hvad hun var. Og jeg trængte til den, der gennem Tiden havde været min tro og trygge Ven i Godt som i Ondt. Det er nemlig hendes allerstørste Gave: Hun forstaar Menneskene saavel i Godt som i Ondt. Hun har levet saa længe, levet, som hun selv siger "saa mange Slags Liv", at hun er naaet til den sidste afklarede Forstaaelse, den der ikke dømmer efter Ord og slet ikke efter Handlinger, men efter de usynlige Tanker. Og saa ... Ja, den Dag kommer vel, hvor ogsaa en Karoline Bjørnson maa folde sine Hænder over et Hjerte, der ikke kan mere, og lukke sine Øjne efter det Liv, der er slut, men indtil den Dag er og forbliver hun den samme: *Evighedens Rose*. Det er det, hun er.

Jeg siger det, og jeg ønsker at raabe det ud over Alverden: Deroppe i Noge, deroppe paa Aulestad sidder en Kvinde, hvem Aarene ikke har formaaet at ramme. Ikke et Kronblad i hendes Sjæl er visnet. Hun er fager som den Dag, hun gik ind til nyt Liv ved Bjørnsons Side. Ung som den Gang. Hendes Smil, hendes Latter, hendes Sind er lyst som Solskæret over Dalen og Højderne.

Der er Rosenduft om Aulestad. Store, underlig halvvilde, voldsomt duftende Roser slaar Ring om Huset, alle beundrer vi dem, men ingen ser paa dem som hun, ingen elsker dem som hun. Ikke fordi det er Roser, ikke fordi de dufter, men fordi de har Liv.

– – –

Jeg har kendt saa mange aldrende Mennesker, for dem alle – med ganske, ganske faa Undtagelser – skete det, at de skrumpede ind, at Kresen, hvori de levede, blev mere og mere snæver. I deres Verden blev stort til smaat, og smaat til stort. Alt, hvad ikke laa dem ganske nær, blev ligegyldigt. Egoismen, som Barnet fødes med, kommer atter frem hos den helt gamle, selv hos den, hvis Liv var Offer paa Offer for andre. Men Karoline blev for hvert Aar mere frisindet, mere modtagelig for alt, hvad der var Nyt og Fremskridt. Med hende som med ingen anden kan man tale om Ting, der ligger forud for Tidens Udvikling, Ting, der engang

maa og skal komme. Hun forstaar det altsammen, hun opmuntrer til Kamp – om saa Kampen bliver dræbende.

– – –

Det er ofte sagt, hun er som en Dronning i sit Rige. Ja, det er ogsaa sandt. Men ikke en Dronning, som Dronninger er flest. Det maatte da blive som den Eventyrets Dronning, vi alle mindes, fra vi sad paa Skød.

Sandt nok, hvis Karoline Bjørnson – stor er hun ikke og skrøbelig – gaar gennem en Stue, maatte alle Folk vende sig og hviskende spørge: – Hvem er hun? Maatte alle vide, at hun er mere end andre. Hvoraf det kommer, maa de sige, der véd det. For samme Dronning i Hvidt (hun kunde lige saa gerne være klædt i Sæk og Aske, det vilde ingen Forskel gøre) er den af alle, der fordrer mindst for sig selv. Staar hun dog som det selvfølgelige Midtpunkt, er det snarest, fordi hendes Natur har Klippens Fasthed. Den, der klynger sig til hende, behøver ikke at frygte Skibbrud, ja end ikke Jordskælv.

Der findes Ure, som hvert Øjeblik viser galt, andre, hvis Værk er saa fint, at de er paalidelige som Solen selv. Hun hører til dem.

Hvordan har hun vel været som Barn? Sagtens vilter og farende, fuld af Storm, snusende til alt, smagende paa alt, sødt som bittert – hvad der var giftigt spyttede hun ud og stormede videre. Det gladeste Barn, troskyldig, men klartseende. Ingen har kunnet lokke hende et Fjed uden for de Stier, Instinktet viste hende.

Og om et Par Maaneder er hun halvfems, og Tiden har ikke faaet Bugt med hendes Ungdom.

– – –

Og jeg har i disse Dage siddet timevis ved hendes Seng og hvisket og raabt i hendes Øre, medens hendes lille faste bløde Haand strøg over min vel de tusinde kærlige Gange. Hun har aabnet sig for mig, som jeg for hende, som ellers kun sker mellem jævnaldrende, helt unge Veninder. Ingen Fryd over vellykket Arbejde har skaffet mig en Stolthedsfølelse som hendes Fortrolighed og Tillid. Jeg er beriget, beriget som aldrig før. Beriget, saa jeg synes, jeg kunde dele ud til Alverdens Fattige...

Men skildre Karoline, det stiger over mine Kræfter. I hvert Fald endnu. Engang vil jeg forsøge at samle et Billede af den Guldmosaik, hvoraf hun bestaar, men kommer Billedet ikke til at straale som Virkeligheden, faar Ingen det at se.

– – –

Der er stille paa Aulestad i denne Tid. Inde. Kun faa Gæster, og Gæster, der ikke gør Støj. Men ude er stor Travlhed. Høhøsten er i fuld Gang. Karle og Piger arbejder omkring Gaarden. Paa Højderne traver de smaa, stærke Heste. Græsset staar højt og gyldent som modent Korn. Ny amerikanske Maskiner knitrer hen over Agrene. Snart standser et Par Heste, og man tror, noget er galt. Nej, Hestene trænger bare til et Pust og et Par Mundfulde friskt Græs, og Køresvenden, som kender sine Dyr, lader dem raste. Saa er det Kaffetid, og fra Verandaen ser vi Folkene stimle sammen og slaa sig ned i Skyggen af et Træ med Kaffekedel og Kurve. Midtpunktet er ufravigeligt Lillegut, den fireaarige Tancred, Lillebil og Tancred Ibsens første Barn. Han kom og saá og sejrede, som jeg aldrig har set et Barn sejre. Skulde man stille den Drengs Horoskop, maatte det lyde: *Usaarlig, uovervindelig*.

Er Folkene aldrig saa trætte, viser han sig, fylkes de om ham og har Stunder at tage ham imellem sig og fortælle og høre paa.

– – Hver Morgen lyder hans kvidrende Røst om Kap med Fuglenes. Saa tripper han op for at byde Oldemor Godmorgen. Undre mig skulde det ikke, om han ikke alt har betroet hende sin første Kærlighed. De to hvisker og tisker saa paafaldende med hinanden.

– – –

Men nylig var Lillegut kommet lovlig langt bort, og oppe fra Verandaen saá Oldemor – hvis Øjne "ikke mere kan se" – ham helt nede paa den farlige slemme Landevej, hvor Biler

farer og Motorcykler braser. Hjertet stod stille, men Karoline er ikke den, der nøjes med at lammes af Skræk eller at skrige. Er Vorherre ikke gesvindt nok i Vendingen, tager hun selv Affære. Og da Ingen var ved Haanden, fo'r den Halvfemsaarige som en Ged ned ad den stejle, lange Skrænt for at redde Drengen. Fo'r og fløj, fik Fødderne viklet i det lange Græs og i Brombærrenes Ranker. Styrtede og rullede rundt – men intet skete. Ikke et Brud, ikke en Rift. Vi andre, vi sad længe efter med Skrækken.

– – –

For den, der kommer langvejs fra og intet véd, er alt paa Aulestad som før. Stuerne er de samme, Husførelsen den samme. Glasverandaen nu som før et Væld af højrøde Pelargonier, udenfor Døren en blomstrende Nerie, højere end den højeste Mand. Hver Eftermiddag bringer Posten Breve fra den store Verden og Blade fra fremmede Lande. Men bedst som vi sidder om Bordet, opstaar en Stilhed. Den Stilhed var ukendt i Bjørnsons Dage. Og i hans Arbejdsværelse, hvor alt tilsyneladende er som før, mærkes dog Pustet af Dødens Aande. Derinde staar en Kiste, større end den, der bruges til at gemme et menneskeligt Hylster. Deri ligger tæt sammenrullet Silkebaandene fra Begravelsen og de mange Sølvkranse.

– – –

Jeg har bedt Karoline om Billeder fra Aulestad, skønt jeg ejer saa mange dejlige fra Guldbrylluppets Dage. Med det skøjeragtige Smil, der nu og alle Tider gør hende uimodstaaelig, driller hun mig: – Naa, saa du vil have Billeder? Det vil du! Véd du ogsaa, om du maa faa dem? Jeg rødmer som en Skolepige over min Ubeskedenhed. Men den sidste Dag kalder hun mig op. Jeg skal komme ganske alene, hun har noget til mig, som ingen maa se. Og oppe i hendes Stue er Borde og Stole dækket med Mapper, fulde af Billeder. Hvor skal jeg arme i dette Mylder finde de to-tre Billeder, jeg helst vil eje? Jeg staar fortabt og roder. Saa spørger den Elskelige: – Er der da slet ingen, du vil have? – Jeg véd jo ikke, hvad for nogle jeg ikke maa tage. – Du maa tage alle dem, du vil, der er ikke et eneste et, du ikke maa tage. Jeg forstummer af Bevægelse. Lidt efter har jeg en Bunke, større end min Haand kan rumme. – Er der virkelig ikke flere, du bryder dig om? Se de her! – – –

Men da vi har spist, en Time før jeg skal fra Gaarde (desværre, for Gæster fra Udlandet venter mig), lægger Karoline Armen om mit Liv og hvisker: – Kom med, jeg har mere til dig! Vi gaar op i Bjørnsons Arbejdsværelse, laaser efter os, og Karoline aabner det store Skab, hvor alt ligger i funklende Orden. Der er to Skuffer fulde af Billeder: – Naar du har set dem, har jeg ikke flere. Tag alt, hvad du vil!

– – –

Og nu synes jeg gerne, der kan gaa ti Aar igen, inden jeg gæster Aulestad, jeg véd dog, at kommer jeg næste Gang, er hun den samme, ung og evig, den samme. Men under Skæbnen mig Liv og Stunder, skal vi mødes den første Dag i December, naar Guldbruden fylder halvfems. Og den Dag véd jeg, vil Tomheden ikke føles. Da vil Bjørnstjerne være mellem os, paa en Maade eller anden. Saa lidt da som før vil jeg vove at tale helt ud over for ham. Men jeg vil se ham igen komme nedad Trappen med den hvide Guldbrud om Livet. Og nedenfor Trappen vil alle Børnebørn paa ny staa i Kres og synge deres Hyldest ud med klare Stemmer...

– – –

Hver Gang vi taler om Guldbrylluppet, der for alle os, der var til Stede, blev saa uforglemmelig vidunderligt, gaar der en Sky over Karolines straalende Aasyn: – Da Bjørnson den Morgen oppe paa Værelset sagde til mig: "Karoline, du kommer til at brede Lin over mig," saa løb alt rundt for mig, og jeg hørte og saá ingenting, men det var kun Dødsens fortvivlet! – – –

Den Dag for første Gang slog Tanken ned i hende, at det kunde blive ham, der først kom til at drage af Gaarde for bestandig.

Og da det skete, gik Solen ned bag Højderne og blev nede længe, længe. Der kom en Nat saa lang og en Vinter saa kold og mørk. Men den Natur, der er ukuelig, sejrede. En næsten firsindstyveaarig Kvinde rejste sig paa ny til Liv og Sol, blev selv Solen for Aulestad og for os alle.

Karoline Bjørnson, du Evighedens Rose...

Thurø. Juli 1925

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 3.1.1926

Levende Model

Fru *Karin Michaëlis* beskæftiger sig i den følgende Artikel med Spørgsmaalet levende Model i to nylig udkomne Bøger, der har vakt megen Opsigt.

Der har i denne Tid været stor Opstandelse i Pressen og Mand og Mand imellem paa Grund af to Bøger, der i deres Vidtforskellighed begge indeholder skarpe Angreb paa Mennesker, hvis Identitet for store Dele af Befolkningen siges at være umiskendelig.

Først kom "Ny Ungdom" af den unge hidsige Digter *Bønnelycke*. Denne Forfatter kom, saa vidt jeg véd, først frem som Medarbejder ved *Politiken*, Danmarks literære Blad. Dér fik han Lov at boltre sig af Hjertens Lyst, skrev Fanden et Øre af, godt og daarligt i Flæng. Saa begyndte han at skrive Digte og Bøger. Han nedskrev sine Bøger i rivende Hast og gav sig ikke Tid at standse og lytte efter, hvorvidt Tonen var ren eller falsk. Bøgerne havde store Fejl, var frem for alt hverken gennemarbejdede eller blot antydningsvist bygget op. Men bag dem skimtede man en uvorn, flammende, rigt begavet, baade naiv og vidende Sjæl. Bønnelycke er saa sprudlende fuld af Indfald, at han gaar og snubler over dem. Han aner saa lidt sin kunstneriske Styrke som dens Begrænsning. Sikkert mangler han en klog Raadgiver.

Bogen "Ny Ungdom" synes mig langt det bedste, han har skrevet. Det er en Slags Bekendelse. En ung skønhedsberust Digters Klage over egne Mangler og over den Tids Mangler, hvori han lever. Han kan ikke samle sig til Arbejde og forbrænder af Lyst til alt det, han vil skabe. Den Kvinde, han elsker – og sandelig, dette er Kærlighed – bærer han *i Tankerne* paa Hænder, men lader hende *i Gerning* lide den bitreste Nød. Til sidst staar begge næsten nøgne paa Gaden. Kongens Foged drager af med deres Møbler, da de kommer hjem efter at have baaret deres Førstefødte over Daaben. Alt dette er ikke udæskende, men gribende fortalt. Sandfærdigheden deri er ikke til at betvivle.

Med en Voldsomhed, der er ved at sprænge Bogens i Forvejen løse Ramme, kaster han sig saa over et moderne Forlystelsesetablissement for derved at skildre, hvor lavt Tidens Niveau er sunket. Denne Variété, han skildrer, er ikke til at tage fejl af. Hvad sikkert heller ikke er Meningen. Den er taget paa Kornet. Angrebets Voldsomhed vilde saamænd ikke have udæsket en Kat, saafremt han ikke – Himlen maa vide hvorfor – pludselig forløber sig som gentleman og kommer med et personligt Udfald mod Variétéindehaverens Frue. Dette Angreb er ført – det hele drejer sig om en Snes Ord – i et Sprog, der *ikke kan* tolereres. I hvert Fald maatte han – naar han ikke viger tilbage for at skildre rent ydre Træk, der sandelig ikke geraader ham til Ære – have nævnet Navnet paa Vedkommende, der saa kunde (eller ogsaa kunde lade være) have svaret med Sagsanlæg.

De fatale Ord er Bønnelycke imidlertid, skønt han skrev dem, ikke eneansvarlig for, da Forlaget, som udsendte Bogen, har udmærkede Herrer til at censorere antagne Værker. Disse Herrer har forsvaret selve Bogen og mener ikke at have læst den slemme Passus.

Nu, Bønnelycke er et Brushoved. Han er sikkert selv blevet allermest overrasket over Virkningen af sine uoverlagte Ord, der tilmed er ganske uberettigede. I hvert Fald gav Bogen jo Anledning til saa megen Snak og saa lange Avisfejder, at Forlaget maatte stoppe et nyt Oplag, der var gaaet i Trykken.

– – –

Den anden Bog, der har sat Andedammen i Bevægelse, hedder slet og ret "*Familien Hansen*". Forfatterinden Jo Jacobsen debuterede i Forfjor med "*Hjertets Køn*", der fik en meget ublid Medfart i Pressen. Da Fru J. den Gang boede paa Thurø og Dør om Dør med mig, saá jeg saa at sige Bogen blive til. Jeg var ærlig overrasket over hendes Skrivefærdighed og hendes ganske fortrinlige Hukommelse for Synsiagttagelser. Bogen var noget vidtløftig og

faldt fra hinanden, skønt den paa en vis Maade var bygget op, hvad selve Handlingen angaar. Mig forekom den lovende. Men et trodsigt Hoved som hun er, var hun ganske uimodtagelig for Raad. "Hvad jeg skrev, det skrev jeg", syntes at være hendes Løsen.

"Familien Hansen", der mere passende kunde have heddet "Hjertets Køn", er saa forskellig fra Debutbogen som de to Titler. Under et flygtigt Besøg læste hun de tre Fjerdedele højt for mig. Jeg maa sige, jeg fandt Bogen blændende morsomt skrevet. Ondskabsfuld i en Grad, man sjælden ser. "Familien Hansen" giver, som bekendt, et Tværsnit af et vist Bourgeoisi-Lag, som jeg ikke kender det ringeste til. I det Mylder af Personer, hver for sig ridset op med den rene Edder og Forgift, kender jeg ikke blot en eneste, men har end ikke truffet nogen, der lignede. Altsaa en Kres, der har været og sikkert til alle Tider vil vedblive at være lukket Land for mig.

Om denne Kres nu eksisterer, kan jeg altsaa ikke vide. Skulde den findes, er den saa skamløs raadden, at den ingen Eksistensberettigelse har. Har Fru Jacobsen set disse Mennesker – eller indbildt sig at se dem – har de fyldt hende med et saa ubændigt Had, at hun maatte sprænges, hvis hun ikke fik Luft for dette. Hun skrev Bogen. Og samme Dag, den var udkommet, lød der et Ramaskrig over Landet. Bogen var "skamløs" fra Begyndelse til Ende. Der levnedes saamænd ikke Forfatteren den Mødding, hvortil hun kunde hælde sit Hoved. Det var ikke langt fra, at man ønskede hende dyppet i Tjære og rullet i Fjer.

Der blev paastaaet, at hele Bogen var efter levende, lyslevende, Model. At Forfatterinden havde tilegnet sig sin Viden om denne Bandes lyssky Foreteelser ad utilbørlig Vej. Man tog Afstand fra hende som fra en Pestbefængt.

– – –

Alt dette lagt til Side og behandlet for sig, et bliver tilbage: en ganske ejendommelig knivskarp Spot, en bizar Trang til at flænse løs i levende Kød og vride Kniven rundt i Saaret. Naar man, som jeg, var uden Kendskab til den skildrede Kres, og end ikke vidste, hvorvidt denne var opdigtet eller ej, maatte man tage Bogen som en Bog blandt mange andre Bøger. Fru Jacobsens Vid og lynsnare Iagttagelsesevne fornægtede sig ikke paa et eneste af Bogens Blade, hvor dog adskillige Platheder burde have været udeladt. Siden salig Gustav Wieds Dage har jeg ikke set en Spot af denne ætsende, edderspændte og dog ... og dog saa underlig triste og sørgmodige Art. Man kunde have ønsket, at der i al den Bedærvelse havde været ogsaa nogle mere menneskelige, mere renlivede Eksistenser. Men skarpt set og sikkert tegnet er de uden mindste Tvivl.

Vi hører saa meget om Efterkrigens "Slappelse af Sæderne". Det er altid et svævende Begreb. En forstaar ét, en anden noget helt andet ved "fordærvede Sæder". Dog har man en vis Fællesfornemmelse over for disse Ord.

Har Krigen virkelig inden for det velhavende Bourgeoisi virket saa demoraliserende, var det maaske bedre, om disse Individer for evigt havde kunnet skjule deres Skændsel i Tavshed. Bedre, fordi ingen faar rene Hænder af at rode i Skarn. Men har disse Mennesker *ikke* levet, er de opstaaet i Jo Jacobsens Hjerne, *da er denne Hjerne syg, da er disse Øjne syge*. Da Bladene paastaar, at Modellerne lever, og at ingen kan være i Tvivl om deres Identitet, kommer vi nu til det brændende Punkt:

– – –

Hvornaar er Brugen af levende Model berettiget, og hvornaar er den forkastelig? Enhver af os Skrivende kan naar som helst staa over for dette Spørgsmaal. Hvis man, som her paastaaet – af rent Had og ond Hævnlyst trækker Klæderne af sine Medmennesker og haler dem frem til offentlig Beskuelse, er dette ingen Gerning, der tyder paa skønt Sind, ømt Hjerte eller menneskelig Overbærenhed. Men staar Læseren over for en Bog, gælder det for ham, om Bogen er *velskrevet* og virker *overbevisende*. Og at den ikke er skrevet ud fra svinagtige Grunde for at opvække dyriske Instinkter hos Læseren. Bogen virker overbevisende. Bogen er uden fjerneste Slibrighed fra Forfatterens Haand.

Men da den tydeligvis er blevet til som Følge af brændende Had mod det Liv, Forfatteren mener leves af denne Kres af Mennesker, har man vel Lov at stille følgende Spørgsmaal: Hvorfor er dette Had opstaaet?

Herpaa kan med tilstrækkelig Vægt Svaret kun gives af Jo Jacobsen selv. Om hun vil give Svaret bliver hendes Sag. Det turde tænkes, at hun har kendt denne Kres, at hun har levet i den, at hun har lidt Helvedes Kvaler i Omgivelser, der var hende saa inderligt modbydelige, at hun stod over for Valget: selv at gaa til Grunde, eller en Gang for alle og paa saa drastisk og uigenkaldelig Maade at bryde med denne Kres, saa hun i hvert Fald reddede Stumperne af sin Selvagtelse. Er dette nu Tilfældet – fra min Side en ren Hypotese – kan man atter spørge: Behøver noget Menneske at færdes i Krese, der er ham eller hende modbydelige? Svaret lyder: Nej og atter nej.

Forudsat Jo Jacobsen har været i en saadan Kres, hvorfor blev hun der da blot en eneste Dag? Og har hun staaet udenfor og iagttaget den paa længere Afstand, hvor har hun da kunnet samle denne sørgelige Viden, der virker saa overbevisende selvset og – *selvmedlevet?*

– – –

Tiden vil komme til at dømme, hvor vidt Jo Jacobsen med denne Bog har skrevet et "noget" ud af sit Liv, der én Gang for alle har frigjort hende for ulidelige Baand og ulidelige Minder.

Det kan meget godt tænkes, at hun ved at dukke til Bunds i denne slimede Brønd – som man timevis ligger med stinkende Dyndomslag for at læge en indvendig Lidelse – skyller Fortiden af og stiger frem, frigjort, renset, glad og kærlig. Men det kan ogsaa tænkes, at denne sære Kvinde – for sær og anderledes end andre det er hun – har faaet en saa stor Splint af Djævlespejlet i Øjet, at hun aldrig, ikke trods Alverdens Operationer, kommer til at se Verden og Menneskene i deres rigtige Lys.

– – –

Endnu fjernere Dage vil dømme mellem hende og hendes Samtid. Jeg skulde ikke undres, om "Familien Hansen" bliver et af Efterkrigens triste Dokumenter, der ikke er til at komme udenom. Selv om hun til den Tid ligger med Skam i sin Grav, smædet af alle, udstødt af Selskabet.

– – –

Jeg forstaar, at der er store stille Krese i Samfundet, der kræver, og med Rette, at deres Privatliv lades i Fred. Forudsat de lever uden at udæske, uden at forarge. Men, hvis en Mand har begaaet blot det mindste Tyveri, trækkes hans Privatliv skaanselsløst frem for alle Uvedkommende. Med Navns Nævnelse. Det regnes endda Opdagerne til Ære – og hele Samfundet agerer da med Glæde "Opdagere" – hvis man kan fremkomme med nye og særlig intime Afsløringer. Enten disse er tilegnet paa lovlig eller ulovlig Vis. Det mindste Tyveri er nok til, at Manden helt prisgives, at hans dyreste Hemmeligheder fravristes ham. Og Offentligheden gramser med Velbehag deri.

– – –

Ingen Skribent – eller da kun meget faa (jeg kender ingen) – kan sige sig fri for at arbejde med levende Model. Hvis han ikke ønsker at udsætte sig for større eller mindre Ubehageligheder, saasom at miste Venner eller beskyldes for Misbrug af Betroelser, maa han enten billedlig talt iføre sine Modeller Gevandter af Silke og Maar, eller han maa overmale dem indtil Ukendelighed. Den virkelige, ægte Digter er jo villig til at ofre alt – uden Undtagelse alt – for sin Kunst. *Abraham* har sikkert saaledes være Kunstner, siden han paa Forlangende var rede til at ofre sin eneste Søn. Alt ofrer den sande Kunstner, alt, om det saa er det sidste: sine Medmenneskers Agtelse. Saadan er det nu engang. Det at være Kunstner, er jo ikke blot de livsalige Stunder, hvor man sidder i Ensomhed og mærker Skabelsens Vingesus over sit Hoved. Man køber dyrt. Men aldrig for dyrt.

– – –

En Kunstners Samvittighed er, tror jeg desværre – desværre mod mit eget inderste Ønske – ikke til at maale med almindelig menneskelig Alen. Der er en Forskel, som Kunstneren ikke helt er Herre over.

Naar Kunstneren over for sig selv, i Løndom, Ansigt til Ansigt med Kunsten, kan forsvare sin Handlemaade, saa maa han finde sig i, at der kastes Skarn og raabes Ukvemsord efter ham. Ja, og indrømme, at dette er fortjent! Den Kunstner, der ikke indtager dette Standpunkt, er, vover jeg at hævde, ikke helt ægte. Med ikke helt ægte mener jeg, at han forsøger at tjene to Herrer, der er hinandens Dødsfjende: Kunsten og Verden.

– – –

Hvad jeg her har skrevet, er lige saa meget et Opgør med mig selv, som et lille og ufuldkomment Forsøg paa at vejlede de Læsere, der tager Parti uden helt at gøre sig klart, hvor alvorligt en Kunstners inderste Væsen er knyttet til hans Gerning. Det er egentlig ikke min Hensigt at forsvare saa lidt som at angribe.

Men jeg har selv været ude for at blive stenet for Benyttelse af levende Model. Ganske vist, den Gang drejede det sig ikke om nogen Enkeltperson, men om selve Kvinden. Derfor véd jeg, hvad jeg taler om. Og har Jo Jacobsen og har Emil Bønnelycke, hvad jeg helst vil tro, skrevet ud af deres Sinds bydende Krav, saa maa de kunne tage Konsekvenserne, men saa maa ogsaa Menneskeheden prøve at forstaa og ikke fordømme tankeløst og udefra.

– – –

Endnu ét: Tilfældig saá jeg et af Angrebene paa Bogen. Og et Gensvar fra Jo Jacobsen. Jeg blev saa underlig flov og ked af det begge Gange.

I begge Tilfælde var det begavede, kultiverede Kvinder, der skrev mod hinanden. Og i en Tone, der er mig ufattelig. Alt kan siges, det vanskeligste, det pinligste, det uhyggeligste, det kommer an paa Maaden. Og vi Kvinder burde ikke forsøge at overdøve visse Mænd, der med Pennen i Haand overskrider det sømmeliges Grænser. Nu, hvor Kvinderne netop er ved at indtage den Plads, i hvert Fald vi Kvinder saa hedt har eftertragtet, maa vi ogsaa holde en lille Smule paa det, man forstaar ved "Kvindelig Værdighed". Begge Damerne var paa den forkerte Side heraf.

Det kan maaske hænde for os alle, at vi nu og da begaar noget, vi over for os selv maa stemple som "simpelt", men vi maa tage os i Agt og huske, at det falder tifold tilbage paa os selv. Og at det kommer til at ramme alle vore uskyldige Medsøstre. Man identificerer saa let. Hvis to Kvinder fører en uanstændig Polemik, vil det snart i den offentlige Mening hedde: "Kvinder bliver simple, naar de polemiserer".

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 27.2.1926

Berlin paa Retten og Vrangen

Forfatterinden *Karin Michaëlis* skildrer en enkelt Side af det moderne Berlin: Selskabeligheden.

Berlin, Februar

Berlin staar i Presseballets Tegn. Overalt tales om det kommende *Pressebal*, en af Sæsonens største Begivenheder. Af pure Nysgerrighed faar jeg Lyst at være med, og man sender os Æreskort. Ellers koster Kortene 25 Mark Stykket. Med Æreskortene følger Retten til at sidde i Diplomatlogen, hvorfra de kendte Navne raabes op. Dette véd jeg ikke og gør følgelig ikke Brug deraf.

Aftenen kommer. Baldragt og Kjolesæt er paabudt. Ballet finder Sted i Zoologisk Haves Kæmpelokaler. Jeg er i mine bedste Klude og overmaade fornøjet med min Dragt. I Aftenens Løb bemærker jeg, at blandt de fire, fem, seks Tusind Mennesker, der sværmer om i Salenes Lyshav, er jeg den mest møllignende af alle – og den allereneste, der bærer lang Kjole. Selv Damer nær de halvfems er i Knækjoler, med mønjerøde Læber, porcelænshvide Halse og kødfarvede Strømper.

Pragten er mere end overvældende, den virker som et fantastisk Drømmesyn. Naturligvis kan jeg ikke se Forskel paa, hvilke Brillanttiaraer, der er falske, men de ægte Kniplinger, Hermelinskaaberne og de med Bjergkrystal oversaaede Tyllskjoler – mange med Krinoliner – er ikke til at tage fejl af. Eliteorkestre spiller i mange Sale. Hovedsalen er saa stor, at man trættes af at gaa den en Gang omkring. Langs den lave Estrade er Bord ved Bord, ovenpaa i Logerne ligesaa. Alle Saloner er tæt fylket med Borde langs Væggene, hver Korridor omformet til en Spisehal. Alt er forudbestilt længe i Forvejen. Bordene ligger overstrøet med Vifter, Handsker, Guldtasker, Sminkeetuis. Champagnen staar og dovner i forladte Glas. Folk kommer og gaar mellem Dansene. Duften af *Coty*, *Houbigant*, *Guerlain* og *Schwarzlose* er bedøvende. Det store Modefirma *Worth* har opfundet en ny Parfume: *Dans la nuit*. En Parfume, man uvilkaarligt rødmer over, naar man indsnuser den. Skulde denne Duft være et Tidens Tegn, staar det ilde til med Tiden.

– – –

Underhaanden erfarer jeg, at disse Enkeltborde, hvorfra man har Udsigt over Dansen, er udlejet til en Pris af 500 Mark pr. Styk, og at desuden hver Gæst maa betale tyve Mark for at sidde derved, foruden Maden og Drikkevarerne.

Det Hele er temmelig stift og korrekt. Kun i enkelte ganske smaa Sale, hvor et lille udsøgt Jazz-Orkester spiller, danser et Par Snese Mennesker, tilsyneladende et Selskab for sig, og der er Tonen mere løssluppen.

– – –

Ved Tombolaen, hvor der sælges Numre i Titusindvis, kan vindes alt fra de fremstillede Landevejsavtomobiler til Perlecolliers. Overskudet gaar til trængende Journalister.

Klokken et tager vi af Sted til *Rheingold*, hvor *Socialist-Monatschrift* for to og tredivte Gang giver det aarlige Bal, der dækker Maanedsskriftets Underskud.

Lokalerne er overfyldt. Maskerne nylig faldne, alle Lys dæmpet. Vi befinder os i Eventyrland. Solbrune Piger fra Samoaøerne, klædt i Skørter af Bastfrynser og ellers ingenting flimrer rundt mellem Væsner, halvnøgne paa Kryds og tværs. Mange er let beklædt foroven og forneden, har mellem Bryst og Mave en haandsbred nøgen Kødstribe. Et Utal af virkelig skønne, unge slanke Kvinder jubler om, overmodigt løsslupne. Der kysses i Flæng, der krammes i Flæng, dog saares Øjet ikke. Det Hele er saa ungt og fornøjet. Ingen nænner at forarges. Paa denne ene Nats Glæde leves sikkert højt Maaneder senere. Er end mange Dragter kostbare, er langt de fleste Resultatet af en Smag og Fantasi, man ikke havde ventet i det prosaiske Berlin. Men Berlin har forandret sig. Menneskene, selv de, der har glemt at

smile, er blevet milde og gode og hensynsfulde indbyrdes. Nøden har smeltet den Isskorpe, der vel kun var noget ydre, men noget, der forstyrrede og forstemte. Her paa Ballet drikkes ikke meget Champagne. Her spørges ikke, hvem der betaler denne eller hin Flaske Vin. Alt er saa fælles, fra Glæden til Glasset, hvoraf den billige Rhinskvin drikkes. De Dansende kommer hen til et tilfældigt Bord, smiler, læner sig frem og undersøger, om der er et ledigt Glas og en Slurk Vin i Flasken. Saa dyppes Glasset i Vinkølerens Is, fyldes, der drikkes, og Parret forsvinder med et Smil og en Vinken.

– – –

I en Loge træffer jeg den af hele Nutiden saa beundrede Malerinde Käthe Kollwitz, som jeg var sammen med i Salzkammergut i Fjor. Hendes Ansigt er hverken smukt eller hæsligt, men uforglemmeligt og som skaaret i Bronze. I et lynsnart Nu ser jeg for mig paa Kobberstiksamlingen en Udstilling af Selvportræter af moderne Kunstnere, deriblandt seks af Käthe Kollwitz. Paa det første er hun 26 Aar, et ubeskrevet, ligegyldigt Ansigt. Næste Billede, fra 1917, viser en ældgammel Kone med Øjne udvisket, næsten udslettet af Graad. Hun mistede en Søn i Krigen. Taler aldrig derom. Aldrig. Billedet to Aar senere viser endnu en fortvivlet, selvopgivet Kvinde. Billedet fra 1921 synes ti Aar forynget, Trækkene begynder at hærdes. Munden er en Streg, Øjnene stirrer hævnfyldt ind i Skæbnen. Det sidste Selvportræt, fra i Fjor, er som Gengivelse af en Bronzebuste. Munden træder frem med et haardt Drag, men Blikket er roligt, hvilende, forskende. Hun har faaet Fred i Sjælen – men for hvilken Pris!

Käthe Kollwitz er de Ulykkeliges Tegner. Paa en Tid, hvor der var "Fred" i Verden, smed hun sine Tegninger af Elendigheden ud som en Trussel mod alle dem, der tillod sig at leve i Solen uden at bekymre sig om dem, der blev i Skyggen. Hendes blotte Eksistens er Kamp for de Forurettede, Kamp uden Ord, ført med dræbende sikker Haand.

Og nu sidder hun her i Logen. Hendes jerngraa Haar omvundet med en mørkladen Sølvknipling. Hendes Aasyn uden Smil.

Dansen gaar omkring hende. Hun er en af Verdens helt Store, som Menneske og som Kunstner, men uden Ærgerrighed. Hvad hjalp det hende, om man byggede Altre til hendes Ære, naar hun véd, hvad hun véd, om den Nød, der er blandt Menneskene? I denne Nat er Glemsel for mange – ikke for hende.

– – –

Palæet ligger ved en af Spreekanalerne, fornemt tilbagetrukket. Da Vognen holder, springer Indgangsdøren paa vid Gab, og Tjenere og Piger iler til for at hjælpe Gæsterne af med Tøjet. Huset strækker sig gennem fire Stokværk. Duft af langstilkede mørkerøde Roser i mægtige Vaser rundt paa Gulvene gennemtrænger alt. Væggene er beklædt med herlige Gobelin'er og ægte venetianske Brokader. Over Gulvene ligger Tæpper, som man ellers kun finder dem i British Museum. Hvert Billede et signeret Mesterværk. Dette Hjem var det sidste, Paul Cassirer (Tilla Durieux's ulykkelige Ægtemand) indrettede, inden han efter Skilsmisseunderskrivelsen skød sig.

Værtsfolkene er rige gennem Generationer, men saa ufordærvet af Rigdommen, at man næppe tør tro sine egen Øjne. Ud paa Aftenen gaar nogle af Gæsterne en Runde gennem Etagerne. Øverst oppe bor Personalet. Det morer mig at se hvorledes, og jeg faar Lov at kigge ind. Stuepigerne har to og to fælles Soveværelse, fælles Dagligstue, med ægte Tæpper paa Gulvene og Badeværelse helt af Marmor. Og jeg véd om Familien, at den om sig Aaret igennem samler ikke blot alle fattige Slægtninge, men en Mængde andre Ubemidlede og skaber Glæde til højre og venstre uden at gøre det med Rigmandens sædvanlige Nedladenhed. Denne Familie er beskeden helt ind i Hjertet.

I det brogede Selskab befinder sig en Del Diplomater, saaledes ogsaa Sovjetrepræsentanten med Frue. To naturligt kloge Mennesker, der lytter til uden det konventionelle Smil, der lytter aarvaagent og taknemligt. Ambassadørens Frue er Børnelæge,

dybt interesseret i sin Gerning, fanatisk overbevist om Ruslands Fremtid. Et godt Valg at sende saadanne Mennesker ud i det Fremmede for at tale Sovjets Sag.

– – –

Damete hos Berlins Overborgmester. Langt ude, i et rødt Sandstenshus, hvor Luften er ren, som laa Huset inde i en Skov. Der er forvirrende, forskrækkende, mange Damer, og alle vil de vide alting paa én Gang. To søde, lange, blaaklædte Døtre, der flygtigt minder om Skrivebogshæfter – begge ivrigt studerende Damer – forsøger sig i den vanskelige Kunst at agere Værtinde. Det lykkes ikke, de er for sky eller for unge. Husets Frue derimod har den rolige Værdighed, der hører til, naar man skal repræsentere og ofte er tvunget til med Elskværdighed at kede sig i al Slags Selskab. Dameteer har Fanden skabt. –

Men et Par Aftener efter, samme Sted, er alt forvandlet. Aarets store Begivenhed *har* fundet Sted. I Rigsdagens Plenarsal – netop dér for at hædre Gæsten – skulde en tysk Fortæller fejres, denne Gang *Schnitzler*. Han blev oplæst, dels af den bedaarende lille *Grete Bergner* [læs: *Elisabeth Bergner*], en nyopdukket Wienerstjerne, dels af den graanende, blidnede Schnitzler selv. Bergner læste med sin yndige Missemjavkatstemme, der kildrer Tilhørerne langs Rygraden, og Schnitzler læste, som det sømmer sig en ældre værdig, hundeangst Mandsdigter, der ikke er vant til at staa for Kikkerter.

Vognene holdt for Døren og bragte de Hundrede til Souper indbudte Gæster til Overborgmesterens Hjem. Og nu fulgte et Par herlige Timer. Ingen Taler, ingen Formalitet. Den fornøjelige Menneskelighed. Den østrigske Gesandt, min Bordherre, var allerkæreste munter og veltalende trods en Smule Forvaagethed efter et Par nødvendige – eller overflødige – Balnætter. Samtalen var saa fælles, som ellers kun i smaa gennem Aaringer samarbejdede Krese.

En stor Overraskelse ventede mig. *Sudermann*, som jeg dels mente død for et Par Snese Aar siden, dels forestillede mig med Skæg til Knæene, afslørede sig som en skægløs, endnu ungdommelig, charmerende Verdensmand, af hvem jeg havde overmaade Glæde. *Ludwig Fulda* derimod, som jeg mest mindes fra gamle Dage, hvor vi Aften efter Aften i Burgteatrets Stamkrog var sammen med *Kainz*, var imidlertid blevet adskillige Aar ældre og bredere, mere hengiven til Bordets end til Aandens Glæder.

Ud paa Natten, da alle Gæster var borte, sad kun vi og Husets Folk tilbage, og vi kom ind i en saa interessant, men fortrolig bypolitisk Samtale, at den sikkert havde varet til næste Dag, hvis ikke Borgmesterens Chauffør – der jo ogsaa behøvede en Smule Nattesøvn – ventede med Vognen for at køre os hjem.

– – –

Inden jeg slutter denne lille Selskabelighedsgennemgang maa jeg nævne et ganske privat Selskab hos den af alle Skandinaver kendte *Erwin Magnus*, der er dybt interesseret i nordisk Literatur og for Øjeblikket lever og aander for *Agnes Henningsen*s Bøger, som han oversætter. Kresen var snever, men udsøgt. Der blev i Stedet for de obligate Vine kun – men til Gengæld ustandseligt – serveret en ganske himmelsk *Bowle*, der satte Stemningen adskillige Grader op. Der traf jeg en Skuespillerinde, som gav mig noget at tænke paa. *Hedwig Wangel* hedder hun og er en af den tyske Scenes første Kræfter. Dette var hun allerede for tredive Aar siden, til hun pludselig – som vor Anna Larssen – en skønne Dag forlod Brædderne, grebet af en Art "religiøst Vanvid", som man dengang kaldte det. Hun gik til *Frelsens Hær*. Familien lod hende spærre inde paa forskellige Sindssygeanstalter, men hun beviste alle Nervelæger, at Forstanden intet fejlede. Endelig slap man hende løs, hun søgte atter til Frelsens Hær og arbejdede der en Aarrække med og for de allerfattigste. Intet Tilbud, ingen Rolle fristede hende mere. Hun havde fundet, hvad hun havde Behov. Som Speciale, hvis man kan sige saadan, valgte hun hine unge Kvinder, der forskyldt eller uforskyldt kommer i Konflikt med Lovene; Skøger, Tyve, Brandstiftere. Hun vilde redde dem, give dem tilbage til Samfundet. Tiderne blev vanskelige. Hun manglede Penge til at gennemføre sine

store, skønne Planer. Saa – – gik hun igen, efter tyve Aars Fravær – tilbage til Scenen, ikke for at tilfredsstille sin Ærgerrighed, ikke for at vise sin Kunst, men udelukkende for at skaffe Penge til sine unge, stakkels Søstre. Hun lever i yderste Knaphed, syr selv sine Klæder og Kostymer og vender hver Øre, der ikke netop gaar til den beskedneste Kost og Lejen af det ene Værelse, hvormed hun nøjes, til at skabe Hjem for de Hjemløse. Fra det Nu, hvor hun atter viste sig for Publikum, havde hun sin gamle Position igen, noget aldeles uhørt.

Klokken er over halvtre, Hedwig Wangel staar lænet op mod Væggen og viser os Udkastet til det Hjem ved Skov og Sø, hvortil hun fik det mægtige Grundstykke skænket, Hjemmet, der skal give de Fortabte tilbage til Samfundet.

– – –

Jeg har i denne Kronik skildret én Side af Nutidens Berlin, i en følgende Kronik vil jeg skildre dens Modsætning. Og om Nøden véd jeg mere end om den straalende Selskabelighed, der maaske nemt stikker den Fremmede Blaar i Øjnene og lader ham tro, at det, trods alt, ikke "staar saa slemt til endda". Det staar meget værre til, end nogen har tænkt eller kan tænke.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 7.4.1926

Billeder fra Berlin

Den grænseløse Elendighed

Karin Michaëlis viser, til hvilket Højdepunkt Nøden og Elendigheden i Berlin er naaet.

Omkring 1. Januar meddeltes det, at Tyskland i 1925 havde haft 50,000 Konkurser, og at man maatte regne med det dobbelte Antal, inden Erhvervsmarkedet var renset for det Overskud af Firmaer, der ikke er Plads til. I Januar gik 2013 Firmaer konkurs, medens 1428 blev stillet under "Geschäftsaufsicht". Hertil kommer de Firmaer, der var saa fuldstændig ruinerede, at der end ikke kunde indledes Konkursforhandlinger. "Börsen Courier" regner med 3500 i Januar Maaned.

Som en af Grundene anføres, at Konsumevnen i visse Provinser er gaaet 45 Procent tilbage fra normale Tiders. Paa Basis heraf er udregnet, at der under den nuværende Arbejdsløshed købes for 82 Millioner Guldmark mindre hver Maaned end før Krigen. En videre Formindskelse i Købeevnen skyldes de Folk, der vel har Arbejde, men hvis Indtægter er nedsat ved direkte Lønbeskæring eller ved forkortet Arbejdstid. Derved anslaas den formindskede Købeevne til 100-150 Millioner pr. Maaned.

1. Januar var der en Million otte hundred Tusind understøttelsesberettigede Arbejdsløse i Riget. Til disse maa føjes mindst 75,000, som ikke er understøttelsesberettigede. Af disse saakaldte "Kurzarbeiter" – hvis Indtægter er under det officielt fastsatte Eksistensminimum (som f. Eks. for en gift Arbejder med Kone og to Børn i Berlin er fastsat til 19,90 pr. Uge) – var der 1. Februar 3 Mill. 700,000. Til de Understøttelsesberettigede maa regnes en kvart Million Familiemedlemmer, medens man til dem, der ingen Understøttelse faar, regner mindst det samme Tal, idet der blandt dem findes forholdsvis langt flere ældre Folk, som er Familieforsørgere. I Berlin var 1. Februar *hvert sekstende Menneske erhvervsløst og hvert enogtyvende erhvervsløst – uden Understøttelse*. Dette er Tal, der taler.

Hertil kommer endda Invaliderne, Krigsenkerne, de forarmede Smaasparere, de Aldersforsørgede, lutter Mennesker, der ikke kan leve af, hvad de faar, end ikke med yderste Sparsommelighed.

– – –

Chefen for et af Berlins større Varehuse fortalte nylig i et Middagsselskab, hvorledes han i Haab om god Julehandel havde engageret 75 Hjælpeekspedienter, der mod et Honorar af 50 Mark skulde arbejde i Forretningen de sidste 10 Dage før Jul. Varehuset ligger i et udpræget Arbejderkvarter. Da han i Begyndelsen af December var klar over, at der slet ingen Julehandel vilde blive, tilkaldte han først de 75 Ekstrahjælpere og meddelte, at han ikke fik Brug for dem, men som Erstatning vilde udbetale hver 10 Mark, mod at de gav Afkald paa videre Krav. 15. December samlede han Personalet og erklærede, at han var nødsaget til at afskedige to Tredjedele, og at Resten maatte finde sig i at komme ned paa Halvdelen af deres hidtidige Løn. De, der ikke var villig til dette, maatte gaa. Ingen gik.

Chefen fortalte ved samme Lejlighed, hvorledes han ogsaa privat maatte spare. Han og hans Kone havde ikke blot "maattet stryge Vinterrejsen til St. Moritz, men solgt den ene Bil og opgivet den meget kostbare Sangundervisning for deres Datter".

En af Tysklands store Fabriksherrer afskedigede mellem November og Februar 50,000 Arbejdere. Desuden maatte han og hans Familie "indskrænke sig i den Grad, at de havde lukket et af deres Slotte og afskediget ikke mindre end 31 Tjenere!".

Af tyske Bankmænd var indtil September 1925 afskediget 30,000. Officielt meddeltes, at man mente at maatte afskedige endnu 50,000 inden Februar 1926. Samtidig oplyste Berlinerbladet "B.Z.", at Direktørgagerne, med Tantième, i enhver nogenlunde stor Bank var

paa mindst 100,000 Mark, og at Gennemsnitsindtægten for Bestyrelses- og Kontrolkomitémedlemmer ca. 1000 Mark for hvert Møde, hvori de deltog. Mødetiden varierer fra et Kvarter til to Timer. Frokost (eller Middag), Forfriskninger og Cigarer leverer Banken.

– – –

En fast ansat Arbejdsmand ved de tyske Rigsbaner (hvor han har arbejdet i 32 Aar) og hvis Arbejdstid – trods Ottetimersloven – ofte overskrider fjorten Timer i Døgnet, faar 23 Mark og 60 Pf. om Ugen. Familien bestaar af Kone, en gigtsvag Datter paa sytten, en Søn, der er Krigsinvalid, en Svigerdatter og tre Børnebørn. Sønnens Invaliderente er 21 Mark – om Maaneden! Konen og Svigerdatteren syer Bluser og kan tilsammen tjene 7-8 Mark ugentlig. For ca. 35 Mark ugentlig skal fem Voksne og tre Børn have Bolig, Lys, Brændsel, Føde, Klæder, betale Skatter, Foreningskontingent og tvungen Sygeforsikring. Juleaftensdag faldt Konen paa Gaden og brækkede højre Arm saa slemt, at hun maa regne med mindst 3-4 Maaneders Arbejdsudygtighed. Hun behandles paa Universitetets Poliklinik, hvor hun daglig maa betale 50 Pf. for Varmebehandling, foruden 20 Pf. i "Drikkepenge" til Personalet. Den gamle Familiefader havde haabet paa en Lønforhøjelse af mellem 2 og 10 Pf. Timen. Forligsmanden havde nedlagt sit Veto i Jernbanefunktionærernes Lønstrid og krævet Forhøjelse. Selskabet gav blankt Afslag.

Samtidig afholdt dets Direktører en "Bierabend", der kostede 3600 Mark. Der indrettes for Øjeblikket i Direktionsbygningen et Toiletværelse, hvortil Vaskekummen alene har kostet otte Tusind Mark.

– – –

Tallet paa Aborter er for Tysklands Vedkommende oppe paa 800,000 pr. Aar. I Berlin dør 11 pCt. af alle levendefødte Børn som spæde. Ved en privat Undersøgelse i *Moabit*s Fattigkvarter, der endda ikke er Berlins værste, erfor man, *at 18 pCt. af Børnene aldrig – aldrig – havde smagt Mælk i deres første Leveaar, og at 6 pCt. end ikke havde smagt Mælk i en Alder af 4 Aar!* Atter talende Tal. *8 pCt. Børn indtil 2 Aar havde aldrig været uden for det Rum, hvor de var født, og da Halvdelen af disse Huller ikke berøres af Solen, kan det roligt hævdes, at 4 pCt. af de smaa Pus har levet deres første to Aar uden at se Solen!*

– – –

De fleste af Fattiggydernes Børn er altid syge. Sygdommene hedder mest Tuberkulose, Rachitis, Mave- og Tarmsygdomme. *32 pCt. af alle Berlins Spædbørn kommer til Verden med venerisk Øjenbetændelse!*

Takket være Bolignøden, der ofte tvinger 10-12 Mennesker til at sove i samme Rum – hvor Børn, Voksne og "Logerende" ligger i samme Seng – lider et stadigt stigende Antal af Børn under paaførte Kønssygdomme. Mange smittes indirekte af Prostituerede, andre misbruges og smittes direkte af de mandlige "Bettmieter".

– – –

Familien G. levede indtil 1922 i Schlesien som Landarbejdere, flyttede da til Berlin med en Smule Penge og begyndte en Grønthandel. Familien bestod af Mand, Hustru, tre Døtre i Alder 24, 19 og 15 Aar, samt tre Sønner 20, 17 og 13. Et halvt Aar gik alt godt, Konens Mor kom saagar fra Schlesien for at slaa sig ned hos dem. Saa begyndte Manden at drikke, forsømte Forretningen. Man flyttede ind i et Baghus. Ældste Datter giftede sig. De andre voksne Børn forsøgte at holde Familien oven Vande. Faderen blev arresteret for Blodskamsforhold til den yngste Datter og kom i Fængsel. (Ingen af Familien havde nogen Sinde været i Konflikt med Lovene før.)

Tre Aar efter ser Billedet saadan ud: Moderen og Mormoderen bor sammen med ældste Datters Børn og med Faderen, naar han ikke sidder i Fængsel for nye Forseelser mod Smaapiger. De lever i en Kulkælder i andet Baghus. I Rummet er intet Vindue, men et Lufthul, knap 20 cm i Kvadrat, med Traadnet, men ikke Glas for. Den gamle Kone ejer endnu

sin Seng, men Sengetøjet er borte. Hun og de smaa Børn ligger i Sengen tildækket med gamle Kulsække, medens Moderen ligger paa den nøgne Jord. Hun drikker. Ældste Datter trækker paa Gaden sammen med Søsteren. Hendes Mand "holder" dem begge. Det yngste Pigebarn, som blev ødelagt af Faderen, er flygtet fra det Plejehjem, hvor man anbragte hende, og det "menes", hun rejser rundt med en Cirkus i Polen. Ældste Søn var i Fjor arbejdsløs. Han vilde hjælpe en Kamerat ved at tage et Fængselsophold, denne var idømt. Det opdagedes, og han, der havde efterskrevet Kameratens Navn, blev idømt 9 Maaneders Fængsel. Næstældste Søn er "kronisk arbejdsløs", og hans Kæreste underholder begge ved Utugt. Yngste Søn er paa Opdragelsesanstalt. Af Børnebørnene er det ældste 2 Aar, det yngste 10 Maaneder, deres Mor har smittet begge med Syfilis, som de har i Munden. Nu bor Moderen til dem i et lejet Værelse sammen med Manden og Søsteren. Trods Sygdommen modtager hun "Kunder" i dette Værelse.

– – –

En anden Tragedie: Fødselshjælpersken kaldes til Familien D. i Ackerstrasse, andet Sidehus, øverst oppe. To Loftskamre og en Del af Tørreloftet er slaaet sammen. Da Væggene er af raa Brædder, maa Kakkelovn ikke findes, saa lidt som Gas. Husets yngste Datter, 13 Aar og 9 Maaneder, ligger og skal føde. Man ejer intet, absolut intet. I det tomme Rum befinder sig Mand, Kone og ældste Datter, som er Fabriksarbejderske og for Tiden ernærer hele Familien – med en Ugeløn af 10-12 Mark. Endvidere hendes Kæreste, en arbejdsløs Maskinsmed med ugentlig Understøttelse af 8 Mark og 60 Pf. Han er ikke fyldt 20 Aar. Faderen er Murerhaandlanger, har siden Foraaret i Fjor været lidende af Gigtfeber. Moderen tjener undertiden et Par Mark ved at gøre rent i en Forsamlingssal i Kvarteret og ved at sælge Aviser paa Gaden. De lever alle af gammelt Brød, som købes hos en Jern- og Kludehandler (hvor denne saa faar det fra?). Paa dette Brød koges Suppe, naar man har Raad til at købe Petroleum til Ovnen. Kæresten er en flink og opvakt ung Fyr, der gør sit bedste for at hjælpe. Denne Aften er han sat til at passe paa Faderen, der er "slem" til at ville hænge sig. Man har mange Gange skaaret ham ned; han bærer friske, blodunderløbne Mærker paa Halsen efter Rebet.

Patienten er altsaa ikke fyldt 14 Aar. En Aften blev hun lokket ind paa en Tømmerplads af en ældre Mand, der betalte hende med en Plade Chokolade. Bagefter, da hun sad og græd paa en Trappesten, kom en anden Mand, som foregav at være Læge. Han tog hende op paa sit Værelse, gav hende Spiritus og voldtog hende. Hun var beruset, da hun kom hjem. Naturligvis aner hun ikke, hvem de to Mænd var. En af dem er Fader til Barnet, hun skal føde. Hun har Nyrebetændelse, og man mener, at Fødslen vil koste hende Livet eller gøre hende lam.

Hun vil ikke paa Hospitalet, *vil ikke!* Ligger og skriger, medens de Voksne staar raadløse omkring. To Gange i Nattens Løb forsøger Faderen at hænge sig, den syge Datter faar Graadkrampe. Tangforløsningen gaar for sig, Barnet er dødt, men det synes dog, Moderen skal staa det igennem. Ud paa Morgenen faar hun et Hjerteanfald, og hendes svage Livslys er pustet ud i et Nu.

Dagen efter kaster Faderen sig foran Toget, denne Gang lykkes det ham at komme af med Livet.

– – –

Disse to Enkelttilfælde, for hvis Sandhed jeg i alle Enkeltheder indestaar, kunde suppleres med Hundreder lige saa gruopvækkende.

I 1924 begik i Tyskland 23,000 Mennesker Selvmord – i Følge officiel Beretning. For 1925 mener man at være oppe paa det dobbelte Antal. I December var der i Berlin alene syv Selvmord om Dagen – foruden de mange, der ikke føres til Protokol som Selvmord, men af Skaansel rubriceres under "Hjerteslag". Hertil kommer de Forsvundne, de Forulykkede og endelig de mange Forsøg, der slet ikke anmeldes. Aarsagen er saa godt som udelukkende

Næringssorg. Man vælger den billigste Dødsmaade. Gasslange er nem og billig – for saa vidt der ikke allerede er lukket af for Gassen. Hængning er sjældnere. Dertil kræves et Reb, der kan bære Legemets Vægt, og Adgang til et Værelse, hvor man kan være alene, til Døden er indtraadt. Somme kaster sig ud af Vinduet, andre foran Toget eller Sporvognen.

Almindeligt er det blevet at kaste sig i en af Spree-Kanalerne. Dette er det sikreste Tegn paa Elendighedsgraden. Selvmordere kaster sig ellers aldrig i Vandet ved Vintertide.

En af mine Bekendte, der bor ved en Kanal, var i Løbet af én Maaned tilfældigt Vidne til tre Selvmordsforsøg i Spree, de to med dødelig Udgang. Nu er der – som afskrækkende Forebyggelsesmiddel – sat ... Straf paa Selvmordsforsøg! Derved opnaas maaske, at Spree-Kanalerne ikke forurenes, men Springet fra en Fjerdesal plejer ikke at forfejle den ønskede Virkning.

– – –

En 40-aarig Kontordame blev i Oktober afskediget. Faderen, der var Embedsmand, mistede ved Inflationen alt og begik Selvmod. Datteren ernærede sig og Moderen. Efter Afskedigelsen hutlede de sig igennem ved at sælge Klæder og Bohave i Stykkevis. Nu skyldte de for Husleje og var truet med Pantning. Saa vasker de sig omhyggeligt, ifører sig det sidste Stykke pæne Linned, drikker hver en Slurk af en Flaske gammel Opium og lukker op for Gashanen. De findes med hinanden i Haanden. Paa Dynen foran Moderen ligger Salmebogen opslaaet paa: *O, du selige, o, du fröhliche, gnadenbringende Weihnachtszeit!*

– – –

En blind Mand, der har mistet begge Ben, sidder Dag efter Dag paa Gaden i Nærheden af en Banegaard. Han sidder paa den nøgne Stenbro uden saa meget som et Dækken under sig.

En Dag sidder han usædvanlig stille, hans Ansigt lyste hvidt mod den røde Husmur, han støttede sig opad. Ved Aften sidder han i samme Stilling: Cigarkassen med Tændstiksæskerne, som han sælger, ligger paa hans Knæ, hvor Benstumperne stikker frem Gadebetjenten opdager, at han er død, at han har været død i flere Timer. Betjenten mumler ærgerlig: "Det ligner da heller ikke noget for et fornuftigt Menneske at sætte sig paa den bare Jord i den Kulde!"

Saa føres han bort.

– – –

Før Krigen var der, rundt regnet, 30,000 Prostituerede i Berlin. Med en formodet Gennemsnitsindtægt af 10 Mark i Døgnet blev Regnestykket dette, at Storbyen Berlin alene paa den Konto mindst udgav 300,000 Mark. Nu er Tallet paa Gadens Piger mangedoblet, medens Indtægten er faldet til gennemsnitlig 2-3 Mark, plus Spiritus, som oftest derimod uden Mad. De fleste af Pigerne er Drankere, mange bruger Morfin og Kokain. Efter det sidste store Kup, der lammede al Kokainhandel i et vist berygtet Kvarter, ser det galt ud for Kunderne.

Politiet tog Leverandørerne, der var store Folk, hvis Chef kørte i Luksusbil og holdt til paa de fineste Hoteller. Kokain blev vanskelig at faa fat paa. Før kostede en Pris af "den rene Vare" (en "Pris" er et Gram) "kun" 3 Mark. Nu steg Prisen med ét til 10 Mark, og saa var Varen almindeligvis endda forfalsket og iblandet Salt, Soda og Kalk. Man opnaaede ikke den ønskede Rus, men kun øget Hunger efter mere, dertil vanvittige Smerter i Næse, Øjne og Svælg, ledsaget af afskyelige Betændelser. Den Prostituerede matte anstrenge sig dobbelt for at tjene Penge til den nødvendige Gift.

– – –

Lille blonde Clara stod oprindelig i Hatteafdelingen hos *Wertheim*, da hun lærte at "snuse". Hun gik nedad Bakke i rivende Hast, ikke fordi hun var fordærvet, men fordi Kokaintrangen havde slaaet sine Kløer i hende. Først var hun almindelig Skøge. Det kastede ikke nok af sig. Saa blev hun Offer for de saakaldte "Specialister", som ingen Skøge nævner uden dybeste Foragt. Hun sank saa dybt, som kun et Menneske kan synke, og sled som et

Lastdyr for at skaffe Penge til det hvide Pulver. Med Besvær holdt hun sig klar af Politiet, men da Giften begyndte at slaa ud i Ansigtet, da Øjnene blev som Blod i det Hvide, Haaret faldt af i Totter, og hun indvendig var ét Saar, blev Mandfolkene bange for hende. Hvor Sminken skallede af, kom det blodige Kød til Syne. En Kunde meldte hende.

Den Læge, der undersøgte hende, erklærede at hun var "ren", det vil sige, at hun ikke havde den Sygdom, man formodede. Lægen gik ud i Forværelset for at tale med Politiet om at faa hende paa en Afvænningsanstalt. Paa Bordet stod en Flaske med Giftetikette. Hun tømte den. I samme Nu lød hendes Skrig over hele Huset. Blodet tapløb af hende. Hun døde først næste Formiddag. Der var Kromsyre i Flasken.

Fattiglægen var den eneste, der lagde Krans paa hendes Kiste, den eneste, der fulgte efter den. Fra det Nu, han vidste, hvor haabløs Tilstanden var, havde han givet hende al den Kokain, hendes stakkels misbrugte, forpinte Legeme kunde tage imod. Hun døde i lykkelig Rus.

– – –

I Huset, hvor jeg boede i Berlin, var en Nattevagt paa 82 Aar, en fin og sød gammel Mand, der aldrig klagede. Fra seks Aften til otte Morgen matte han ikke sove et Minut. I Pelsvareforretningen, der gaar gennem to Etager, boner han ved Nat alle Gulve, pudser Vinduer, tørrer Støv af og holder Orden. Kommer han hjem, maa han lave Mad til en Søn, der er Krigsinvalid, og et Barnebarn, der staar i Lære. Desuden maa han sy og lappe om de to og købe ind og gøre rent. Ikke altid slaar Pengene til til Middagsmad, men han forklarer mig, at "en ordentlig Humpel Brød med en Skive Pølse i Grunden er lige saa godt." Hans eneste Sorg er, hvad der skal blive af Sønnen, naar han selv har naaet de halvfems – for længere mener han ikke at kunne overkomme Arbejdet som Nattevagt.

Saaledes er Forholdene i Berlin i Foraaret 1926.

Karin Michaëlis

Politikens Kronik 28.4.1926

Den afhuggede Fod

Karin Michaëlis fortæller om en mærkelig Kriminalsag, der beskæftiger hele Wien.

Wien, April

Et af Søndagsbladene bragte med fed Overskrift Nyheden om *Mareks* epokegørende Opfindelse: *Hemmelig traadløs Telefon*. Samtidig med, at man i højeste Udtryk priste *Mandens* Genialitet, blev *Mennesket* omtalt som halvvejs overbevist Forbryder.

Noget her stemte ikke, kunde ikke stemme. Dette "noget" vilde og maatte jeg til Bunds i.

– Hvem er denne Marek? spurgte jeg, og hvad er det for en Røverhistorie med Benet?

Man trak paa Skuldrene: – Marek? Véd du ikke det? En oplagt Svindler. En ung Mand, der lader sig vanvittig højt assurere og umiddelbart efter hugger den ene Fod af for at faa Assurancesummen udbetalt. Naturligvis opdages det, og Selskabet lægger Sag an imod ham. Kriminalundersøgelsen staar for øvrigt paa endnu. Manden siges at være overmaade begavet. Skade, han har baaret sig saa taabeligt ad. I Stedet for at faa Pengene bliver han sandsynligvis dømt for Assurancesvig!

Jeg tav, men inde i mig talte "den stille, lille Stemme", som *Gandhi* altid lytter efter. Stemmen sagde: – Den Mand maa du lære at kende!

Det næste Par Dage tilbragte jeg med at udspørge enhver, jeg kom i Berøring med. Jeg samlede Materiale. For og imod. Resultatet haabløs Forvirring og trist Overbevisning om, at man med samme Lethed kan tilintetgøre et Menneskes Fremtid, som man kaster Smut med en Sten hen over Vandskorpen.

– – –

Telefonisk meldte jeg mit Komme. Marek var stadig – paa tiende Maaned – syg, men vilde gerne se mig. En raakold, blæsende Formiddag steg jeg ind i Bilen, der skulde føre mig til *Mödling* (nogle Mil uden for Wien). I samme Nu følte jeg en uhyre Forstemthed, som gik jeg en stor Ulykke i Møde. Det trak. Den piskende Regn trængte ind til mig. Jeg krøb sammen og fortrød mit Forehavende. Naar alt kom til alt, hvad angik Emil Marek og hans Skæbne mig?

Vognen skumplede ad stenede Veje. Træernes Nøgenhed, Landskabets Graat i Graat og den ruskende Regn gjorde ikke Humøret bedre.

Endelig holdt vi foran en forfalden Villa i en forsømt Have. Jeg gav Chaufføren Ordre til at hente mig om en Time og gik rundt om Huset for at finde Indgangen.

Herregud, hvor alt saá trist og fattigt ud! Gennem Haven flød en lille Bæk, Pindebroen var frønnet og hullet.

Jeg ringede. Efter lang Venten blev der aabnet, en ung Mand – en af Mareks begejstrede Assistenter – maalte mig prøvende, bad mig følge med ovenpaa: – Ingeniør Marek er syg!

Efterkrigens Fattigdom har hos de fleste af os afstumpet Medlidenhedsevnen, men denne Fattigdom gjorde Indtryk: En nøgen, iskold Armod med ren Luft og uden Støv. Jeg gøs for hvert Trin, gøs, da Døren aabnede sig ...

Over Stuens fattige Tomhed syntes et magisk Lysskær at straale ud fra Vægge, Gulv og Loft. Et Nu stod jeg som bedøvet af det uforklarede, jeg havde set uden at se – gik saa nærmere, hen mod det Hjørne, hvor, i en Sygestol, stablet op mellem Puder, den syge marmorhvide Opfinder sad. Ordene hørte jeg ikke. De kom dryppende som sagte Regn – eller som Taarer.

Det véd jeg, at hvor i Verden jeg end havde set Emil Marek – den som Svindler anklagede – jeg var vendt om og havde fulgt efter ham, til jeg havde erfaret alt, hvad der var at vide om dette kristuslignende, af indre Glød forklarede, lidelsesfyldte Aasyn. Ved Synet af

ham begreb jeg, hvordan Legender opstaar, og hvordan Sekter danner sig om den enkelte ædle Sværmer.

– – – – –

Næst Leonardos uforlignelige Nadverbillede har jeg ikke set skønnere Kristushoved end dette. Som Emil Marek sad dér, støttet af Puder, med Bind om Panden, Øjnene dybe, stjernespejlende Smertensbrønde, Munden veg og fortvivlet, kunde man tro ham den døende Frelser, netop løst ned fra Korset og for sidste Gang aabnende Øjnene for denne Verdens Jammer og Ve.

Han var ikke alene. Foruden et Par Disciple var hans Hustru der. Hun stod bag Stolen, klædt i en lille selvsyet – aah saa fattig og saa dukkepyntelig – særkeagtig Silkekjole med Blonde om Udskæringen og Blonde oppe ved Skuldrene. Svære flammerøde Fletninger tyngede Hoveder forover. Blaa Øjne med Staalglans. Eva. Salome. Hendes Haand berørte hans Isse, og et Smil af uendelig Sødme sitrede over hans lidende Aasyn.

To Mennesker, der levede midt i Verden og dog som paa en øde Ø. Han kun eksisterende for hende, hun kun for ham. Ikke blot Elskov og Samhørighed, men Besættelse. To Væsner af forskelligt Køn vokset sammen til én Vilje, én Higen. Om den ene døde, den andens Livslys vilde slukkes i samme Nu.

To Blomster paa én Stængel... Naar deres Blikke mødtes, syntes Luften at tone.

– – – – –

Emil Marek er sky og faamælt. Jeg maa trække Ordene ud af ham. Mistror han mig? Eller overvælder Smerterne ham?

Da jeg beder om et Fotografi, slaar han Øjnene ned, og Munden skælver, medens han afværgende strækker Hænderne ud. Han tvinger sig til at tale: – Det er ham umuligt, uudholdeligt at give sit Ansigt til Pris for den nysgerrige Hob, han kan det ikke, jeg maa ikke forlange det af ham.

Pludselig slaar han Hænderne for sine Øjne, og det brister ud af ham som et halvkvalt Skrig: – *Man hat uns so gequält! Man hat uns so gequält!*

Og gennem Klangen af disse to Gange gentagne Ord hører jeg den grænseløse Fortvivlelses Ægthed og véd – *véd for nu og altid* – at Emil Marek er uskyldig. Om en hel Verden end dømmer ham, ja, om han pines fra Vid og Sans, til han tilstaar, jeg *véd*, han er uskyldig.

– – – – –

Vi siger ofte henkastet: – Der er mere mellem Himmel og Jord, end vi Mennesker fatter! Men staar vi over for en uløselig Gaade, forlanger vi dog Løsning. Løsning for enhver Pris. Om vi dermed tilintetgør et genialt, uerstatteligt Menneskes Tilværelse, hvad rører det os, blot vi triumferende kan raabe: – Sagde jeg det ikke nok!

– – – – –

Emil Marek er uskyldig. Skinnet er imod ham. Og store Værdier – der kan regnes ud i Kroner og Øre – staar paa Spil. Men det kunde jo tænkes, at den *eneste* Sandhed dog denne Gang sejrede, at Retfærdighedens Gudinde rev Bindet fra sine Øjne og tvang de Herrer Dommere til at se gennem den Taage af sælsomt sammenstødende Omstændigheder, der i de sidste ti Maaneder har ladet den unge Opfinder staa som Kristus for Pilatus. – Sten ham! Sten ham!

– – – – –

Marek er født i Wien 17. Oktober 1903. Altsaa kun 22½ Aar gammel – men ser ud, som var han mindst ti Aar ældre. Fra de tidligste Drengeaar har han syslet med Opfindelser. Krigen modnede ham før Tiden. Adskillige af hans Opfindelser solgtes uden Patent, andre blev patenteret, men ikke synderlig udnyttet, da han manglede Kapital.

For et Par Aar siden fattede han den dristige Plan ved et stort anlagt Elektricitetsværk at forsyne hele *Burgenland* med Lys, Varme og Drivkraft. Han udarbejdede Planen i alle

Enkeltheder, og det lykkedes ham virkelig at faa Koncession paa Elektriceringen af det store Landomraade.

Samtidig var han opfyldt af en anden Tanke: han vilde fremstille en *levende Dukke*, der skulde overstraale alt, hvad før var set af den Art. En Dukke, stor som et voksent Menneske, der skulde kunne gaa, klæde sig paa og af, spille Klaver, synge en Række Sange, nøjagtigt udføre de samme Bevægelser som et rigtigt Menneske. Dette eventyrlige Væsen – hvortil han naturligvis fik Tanken fra [E.]T.A. Hoffmann – skulde indvendig udstyres med et elektrisk Værk i Lighed med en Grammofon, blot at Pladen i Stedet for at gengive Lyd ogsaa avtomatisk trak i alle Bevægelsestraadene. Modellen var færdig. Den store Dukke var saa godt som solgt til en Rigmand i Buenos Aires.

Vist var Marek fattig, meget fattig endda. Ud over sin unge Hustru og den forfaldne Villa med en Smule arvet Inventar ejede han kun sin Genialitet. Men saa saare Dukken var færdig, kunde han regne med en ordentlig Slump Dollars – og Burgenlandplanen vilde ligeledes kaste Guld af sig. Marek ønskede intet for sig selv ud over lidt Penge til videre Eksperimener. Hans Hjerne var et sydende Vesuv, hvor Opfindelserne tumlede rundt og pressede paa for at bane sig Vej ud med Lyset. For hans Hustru, hans Gudinde, ønskede han mindst Himlens Stjerner som Pynt om hendes Kjolesøm.

– – – – –

Han indleder Forhandlinger for at opnaa et Laan paa 70 Milliarder (ca. 1 Million Dollars) til Anlæg af det mægtige Elektricitetsværk. Venner forklarer ham – den Pengeukyndige – at uden Sikkerhed vil ingen Bank i Verden yde ham et saadant Laan. Havde han derimod en Garantiforsikring, vilde det hele gaa langt lettere. Han besluttede da, for at faa Gang i Tingene, at lade sig uheldsforsikre for 100,000 Dollars, saa meget mere, som han en Gang før havde været nær ved at miste Livet ved et Elektricitetsuheld.

Forsikringsagenterne, der tænkte paa Provisionen, bearbejdede ham, til han omsider lod sig overtale til at tegne en Forsikring paa 400,000 Dollars.

Enhver Opfinder er noget af en Kunstner, meget af en Drømmer – ofte er han ogsaa Visionær – Marek skrabede med Møje Pengene sammen og betalte den første Præmierate, hvorefter han fik Policen udleveret. *Dette foregik 11. Juni i Fjor.*

Dagen efter skete Ulykken.

Læseren smiler og synes at Sagen er oplagt. Man bedes have Taalmodighed lidt endnu. Der bliver Tid nok til at smile – eller græde.

– – – – –

12. Juni staar den unge, billedskønne Mand foran Huset – i den Del af Haven, der vender ud mod den alfare Landevej, altsaa synlig for enhver Forbifarende – og er i Færd med at udskære den store Træblok, der skal formes som et menneskeligt Væsen. Det er den haardeste Træsort, Øksen er skarp som en Barberkniv. Marek staar skrævende med venstre Fod fremstrakt for at give Øksehugget mere Kraft...

I Køkkenet, beliggende i Husets Bagside, sysler den unge Frue, da hun hører et Skrig. Hun styrter ud, rundt om Huset, klar over, at der er tilstødt den Elskede en Ulykke. Han ligger svømmende i Blod – den tunge Træklods hen over ham – i dyb Besvimelse. Hun har Aandsnærværelse nok til med Opbydelsen af al sin Kraft at vælte Blokken til Side. Da først fatter hun det forfærdelige...

Paa hendes Anskrig kommer Folk til. Den besvimede Mand tages under Lægebehandling. Skinnebenet er hugget igennem, Foden maa straks amputeres. Han overføres til et Hospital i Wien. Et Par Gange er han ved at forbløde. Der gaar Betændelse i Saaret. Han lider grænseløse Kvaler, men plejes Dag og Nat af sin Hustru, der ikke viger fra ham.

Endnu véd man ikke, om det gaar mod Liv eller Død. Marek er ude af Stand til at afgive Forklaring. Han ved kun, at han stod i Haven og huggede – saa svinder alt i sort Mulm, hvoraf han først vaagner op i stor Pine.

Den samtidig fantastiske og nærliggende Tanke, at Marek med Vilje har hugget Foden af for at faa en Del af den enorme Forsikringssum udbetalt, dukker op. En Undersøgelse sættes i Gang. Den af Kriminalkamret tilkaldte Sagkyndige, Prof., Dr. *Haberda*, erklærer nu, at den afhuggede Fod viser tydelige Tegn paa, *at der er hugget ikke én, men fire Gange!* Ligeledes erklærer han, *at Marek overhovedet ikke med ét Hug kan have skaaret Skinnebenet igennem*.

– – – – –

Som altid, naar et Menneske bliver anklaget, begynder Kreti og Pleti at rode i hans Privatliv. Man opdager et Par bagatelagtige Uregelmæssigheder – straks kaldes det fældende Beviser. *Er* der fire Saarmærker, maa han (!) have hugget fire Gange – *og* kan der ikke være Tale om nogen tilfældig Ulykke.

Mod denne Antagelse – der kunde synes logisk, hvis det drejede sig om et fremmed Legeme – ikke taler, men skriger den Omstændighed, at intet Menneske, hvor stoisk han end monne være, *kan* udholde fire Øksehug gennem Skinnebenet uden at besvime efter første Hug.

Enhver Læge indrømmer dette. Men Manden maa fældes, ellers er baade Læge og Politi blameret – – – og Selskabet erstatningspligtigt. Altsaa gaar man over til den Rocambole-værdige Formodning, at Mareks unge – af sin Mands Skønhed forfængelige – Hustru har ført Øksen!

Øjenvidner, der har passeret Villaen, umiddelbart inden Skriget lød, erklærer, *at Marek var alene*.

– – – – –

Lad mig her sige, at jeg udmærket kunde forestille mig en Opfinder, der, for at skaffe de nødvendige Midler til Gennemførelsen af en genial Idé, griber til selv en saa fortvivlende drastisk Udvej som ovennævnte. Jeg vil endog hævde, at en saadan Handling kan være dikteret af en indre Moral, der ikke ligger under, men over almindelig Fatteevne.

Havde Marek med sine 22 Aar og sin hvidglødende Skaberhjerne begaaet denne Handling og aabent erklæret: – Ja, saadan forholder det sig! Saadan er en Opfinders Kaar i en uforstaaende Tid og uforstaaende Omgivelser! Mon da ikke Mænd og Kvinder i Skarevis havde fylket sig om ham og krævet ham fritaget for Straf?

Man betænke, hvad Savnet af en Fod betyder for en ung, livsfrisk, jublende lykkelig, overmodig sejrssikker Mand! Er hans Opfindelse – den han skænker hele Verden – for ham mere værd end hans Førlighed, ja, sætter han Livet paa Spil for at kunne bevise, at det, han har udgransket, har Evighedsværd – – da maa vi andre bøje os og enhver Anklage forstumme.

– – – – –

Men det kan i dette Tilfælde ikke være gaaet saaledes til. Hvordan man end vender og drejer det. De fire Saarmærker – *de fire Anklager* – bliver til fire vægtige Forsvarsbeviser. *Thi: fire Gange kan han ikke have ført Hugget mod sit eget Ben med fuld – eller delvis – Bevidsthed*. Det kunde ikke en haardhudet Slagter med stumpe Nerver, endsige et nervøst, forfinet Overklassemenneske.

Saa mumles der om "*Selvsuggestion*". Han kan have handlet som i Trance og været følelsesløs over for Smerte. Muligvis, ja, men ... Men *Skriget!* Skriget kommer vi ikke uden om. Og at han skulde have hypnotiseret sig til *ikke* at mærke de første tre Hug for saa at skrige op efter det fjerde – det turde dog være en *for* vovet Formodning.

For ikke at tale om det fuldkommen daarekistetaabelige, at en Mand, der faar sin Police udleveret den ene Dag, allerede næste Dag bevidst begaar Assurancesvig! Marek er jo ingen svaghjernet Idiot.

– – – – –

Naar man nu opbyder alt for – uden Barmhjertighed, Finfølelse, Hensyntagen eller Forstaaelse – at faa den unge geniale Opfinder til at staa i den offentlige Bevidsthed som forstokket Forbryder, kunde Tiden vel være inde til at se Sagen an fra en anden Side.

Det eneste "Bevis" (et mærkeligt Bevis!), man mener at have mod ham, er de fire Saarmærker paa den afhuggede Fod. Denne Fod vil komme til at gaa Verden over, inden Sagen Marek er fuldt opklaret.

Nu spørger jeg frank og frit: *Kan det ikke tænkes, er det ganske – helt, aldeles – udelukket, at den afhuggede Fod kan have været gennem flere, og gennem ulovlige Hænder, inden den havnede i Professor Haberdas Haand*?

Dette Spørgsmaal vil naturligvis blive stillet, hvis Sagen gaar til Dom. Det bliver da anstændige Menneskers Pligt at forlange Edsaflæggelse af enhver, der har berørt den afhuggede Fod, ligesom der maa skaffes *uomstødelige* Beviser for, at Foden ikke – og var det kun en halv Time – har været uden Opsigt af Politiet eller den Læge, der foretog Undersøgelsen.

– – – – –

Da det for mig er hævet over enhver Tvivl – hvor gaadefuld Sagen end synes – at Emil Marek er uskyldig, spørger jeg videre: – Hvad kan siden gøres for at afvaske den Skam, der ligger i en falsk Anklage?

Det er 10 Maaneder siden Ulykken skete. I 10 Maaneder har Mennesket og Opfinderen – maaske et Geni af Edisons Rang – været martret ikke blot af ulidelige legemlige Smerter, men af saadanne sjælelige Lidelser, at han til Tider har følt sin Forstand truet.

Hans Navn er trukket ned i Sølen, hans Privatliv befamlet og tilsmudset. Hans Hustru, hans Ideal, slæbt i Fængsel, anklaget for intet mindre end Mord paa sin Plejefar! To Dage efter løsladt, pure frikendt. Hvor er *hendes* Oprejsning? Hvad har *han* gennemgaaet i de to Døgn?

Der sker Justitsmord Verden over, Gang paa Gang. Saa ofte et saadant afsløres, gyser Menneskeheden, er alle skønt enige om, at sligt aldrig mere bør ske. Ved første Lejlighed bringer alle Ved til Baalet, hvorpaa Martyren brændes.

Jeg ønsker at vide, hvordan den Uret, der 10 Maaneder igennem er tilføjet Emil Marek, kan gøres god igen. Og hvordan Læg og Lærd over for deres Samvittighed kan forsvare at gaa videre i denne Uret?

– – – – –

Mareks sidste Opfindelse vil sandsynligvis revolutionere al hidtidig Telefoneren. I Løbet af kort Tid vil den blive forevist for Repræsentanter for Verdenspressen – hvis der ikke sker noget uforudset ... *Blandt andet kunde Emil Marek jo dø af Sult!!*

Vinden hyler om den fattige Villa. Jorden er et Pløre. Isnende Regn slaar mod mit Ansigt. Medens Vognen skumpler over de slette Veje ind mod Wien, ser jeg for mig det lidende, marmorhvide Kristusaasyn og hører den blide, dødsenstrætte Stemme presse Ordene frem: – Man hat uns so gequält! Man hat uns so gequält!

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 3.8.1926

Jeg tror ikke mine egne Øjne...

Karin Michaëlis skriver om en Tyverisag, der er rejst mod en syvaarig Dreng i Kolding.

Følgende staar at læse i *Svendborg Avis* for 27. Juli 1926. Under Overskriften: *En 7-aarig Tyv i Skranken – Moderen besvimede, og Smaadrengene græd*. I Krimialretten i Kolding var der i Fredags Afhøringer til Opklaring af et lille Tyveri, der for nogen Tid siden fandt Sted i et Skur ved Nybrogades Forlængelse.

Fra en Frakkelomme var forsvundet en Pung, indeholdende 6 Kroner, og Politiet havde nu fundet ud, at en 7-aarig Dreng var Tyven.

Drengens Moder og Fader forklarede begge, at de først havde faaet Kendskab til, at Pengene var stjaalet, da Statspolitiet foretog Afhøringer i Sagen.

Efter Afhøringen besvimede Moderen, og da de to smaa Knægte, Tyven og hans Broder, begyndte at græde, blev Stemningen i Retten en Tid ret dyster. Det er for øvrigt oplyst, at den 7-aarige Dreng en Gang tidligere har været i Værgeraadet i Anledning af et lille Tyveri, han havde gjort sig skyldig i, og fra Skolen er han kendt som en lille upaalidelig Fyr.

Resultatet af Sagen bliver i Følge *Kolding Folkeblad* sandsynligvis nu, at Værgeraadet tager sig af Drengen.

– – –

Saa mange var Ordene...

Dette staar paa Prent i en dansk Avis. Uden Kommentar. Uden Skamfølelse. Og jeg rejser rundt i Verden og mener i min Uvidenhed – og praler overalt dermed – at Danmark er Foregangslandet, Kulturens Land, det eneste Land, hvor vi sørger anstændigt for Børn og gamle Folk. Det er i mit eget Land sligt staar at læse...

Jeg skammer mig som en Hund. Nu, jeg skriver dette, er det, som om Blodet koger i mine Aarer. Ved Gud, jeg synes, denne Artikel er en Skandale for mit Land. Er det, hvad vi kalder for at sørge for Børn? Stemple en lille 7 Aars Purk som Tyv, fordi han snapper en Pung ud af en Frakkelomme?

Maa jeg i al Stilfærdighed spørge de ærede Fædre og Mødre rundt i Danmark, om de nogen Sinde har kendt et Barn, der aldrig rapsede, det være sig Penge, Slikkeri, Legetøj eller andet? Jeg har aldrig kendt et saadant Englebarn og ønsker heller ikke at lære det at kende. I gamle Dage blev vi opdraget med Krøniker om vore Forældres Flid og Bravhed og Mageløshed paa alle Omraader. Det pinte og ærgrede os, til vi endelig fandt ud – lidt sent, men alligevel – at de gode Forældre, gudskelov ogsaa havde været rigtige Mennesker og rigtige Børn, og at det meste af, hvad de roste sig af, var Løgn og forbandet Digt. Nu er Forældre for Resten ikke heller slemme til at komme med den Slags Talemaade – de véd, at Børnene alligevel ikke tror paa dem, saa det er bare spildt Ulejlighed.

Var det ikke Ellen Key, der i sin Tid sagde, at alle Børn stjal Sukker (eller Penge dertil), naar Forældrene var saa taabelige eller gerrige ikke at give Børnene saa meget Sukker, som de smaa Organismer krævede! Ellen Key forklarede ved den Lejlighed, at de ikke-stjælende Børn var dem, der simpelthen ... fik. hvad de ønskede.

Der staar i Bladet, at den 7-aarige Dreng (syvaarige!) i Skolen er kendt som en "*lille upaalidelig Fyr*".

Hvis denne lille "upaalidelige" Fyr nu kommer paa en Opdragelsesanstalt, hvad han vel gør, saa tør det med en vis Sikkerhed spaas, at han vil komme til at koste Landet – ja, hvad koster en Tugthusfange Landet pr. Aar? – adskillige Tusinde Kroner. Findes der derimod en anstændig Mand og Kvinde, der selv intet Barn har og føler Trang til at gøre sig selv og

Vorherre en Glæde ved at tage den lille Stakkel i Barns Sted, saa kunde vi maaske se en stor Kunstner vokse ud af hele "Upaalideligheden".

Mit Liv fører med, at jeg almindeligvis maa ligge og flakke rundt i de forskellige Lande og saaledes ikke kan byde noget Barn et sikkert Hjem, ellers var her saa sandt det Tilfælde, hvor jeg med første Tog vilde køre til Kolding og rive Drengen fra Politi og Værgeraad og Skam og Skændsel og Hykleri og Gemenhed.

Er Drengens Forældre daarlige Folk, nuvel, det forandrer Sagen. Men derom staar der ikke en Stavelse. Der staar kun, at Drengen er *Tyv*, at han allerede har været i Værgeraadet paa Grund af Tyveri. (Hvor gammel var da "Tyven" mon første Gang?). At han er kendt som en upaalidelig lille Fyr.

Jeg finder det utroligt, at der kan fares saaledes frem mod en 7-Aars Unge. Jeg finder, det er en Skandale, at noget Blad trykker en saadan Artikel uden Kommentar.

Skulde vi ikke – for Løjers Skyld – lade et anstændigt Menneske, der forstaar at tale med Børn, spørge sig for i Landets forskellige Skoler for at finde de Smaabørn, der aldrig har rapset, og faa dem sat i Glas og Guldramme? En Mand eller Kvinde, der forstod sig paa at tale ind i Barnehjertet, vilde jo sikkert med Lethed faa Sandheden frem. Især naar Børnene vidste, at Sandheden ikke var forbundet med nogen Risiko, hverken fra Hjem eller Skole. Og maaske allermest især, hvis man gjorde Børnene begribeligt, at deres Udsagn kunde blive af Betydning for den lille sølle Kolding-Dreng.

Man vil sige, at der er Forskel paa, om et Barn snapper en Kage i Moderens Kagekasse, et Æble fra Æblemandens Vogn, en Tiøre i Køkkenrækken – eller en Pung med – o, Himmel – hele 6 Kroner fra en fremmed Mands Overfrakke.

Der er stor Forskel. Men snapper Drengen nu Æblet fra en fin Frugtkælder og paa en Tid, hvor et enkelt Æble koster en hel Krone, og – havde der i Pungen ikke været de frygtelige seks Kroner, men kun en eneste Krone – saa var Sagen blevet saa nogenledes den samme? Eller tager jeg fejl? Véd man, om Drengen anede, at der var en Formue paa seks Kroner i Pungen? Véd man, om den upaalidelige Tyv havde til Hensigt at berøve Manden en saadan Formue og at ødsle den op til Slikkeri? Eller var det Hensigten at bruge en Del af Pengene til at spekulere for eller til at sætte hen til Fremtiden?

Eller maaske til at hjælpe Far og Mor med? Alle disse Enkeltheder er meget væsentlige. *Meget* væsentlige. Det kunde jo ogsaa tænkes, at Kalurius i den slemme Sommerhede – for der har jo været varme Dage – pludselig overvældedes af Trang til en Isvaffel. En saadan Trang, mine Herrer og Damer, er ikke til at undervurdere. Den kan for et Barn være Livsens og Dødsens nødvendig. Maaske hang Frakken saa lokkende nær. Maaske kikkede Pungen frem og hviskede: Tag mig! Jeg er god for Isvafler i lange Baner! Maaske har Drengen slet ikke brugt de seks Kroner, men kun gjort sig til gode med Isvafler nok til en Mavepine og smidt Resten af Pengene ned i Kloaken.

Lige meget, hvad han har gjort eller ikke gjort eller villet gøre, det ene staar fast, vi smaa sølle Mennesker, baade de retfærdige og de uretfærdige, de farisæiske og de ikke farisæiske, har ikke noget at skaffe med at stemple et syv Aars Barn som Tyv, og fordi han snapper en Pung ud af en Frakkelomme – at sende ham bort fra Hjemmet. Med andre Ord at tage Grunden bort under hans Fødder. Kunde jeg raade – men jeg véd, jeg ikke kan, saa skulde der ikke fra den Dag i Morgen findes en eneste Opdragelsesanstalt i den hele vide Verden. Dermed skulde Menneskene gaa rundt og søge, til de fandt kærlige Sjæle, der var villige til at ofre saa megen Godhed paa smaa forvildede Børn, at disse i Kraft af denne Kærlighed lærte at overholde alle de kloge og en Del af de dumme Love.

Jeg kunde lide at vide, om Drengen fra Kolding var Søn af de saakaldte *Honoratiores?* Sikkert ikke. *Sikkert ikke*. Ohnej! Havde hans Fader været Borgmester, Præst, Læge, Rektor eller Storkøbmand, man havde saa sandt ikke vovet at slæbe en Mor og hendes 7 Aars Dreng for Skranken.

At Moderen besvimer, taler i høj Grad til Gunst for hende. Jeg var ikke besvimet, men jeg havde heller ikke tilladt hverken Gud eller Kongen uden over mit Lig at slæbe mit 7 Aars Barn for Retten.

For nylig saá jeg i et Blad, at en Tjenestekarl havde mishandlet en gammel Hest – tilmed en *gammel* Hest – *saa den døde af Mishandlingen*. Karlen fik ... en Bøde paa hundrede Kroner og skal erstatte Hesten med to Hundrede Kroner!

Denne Tjenestekarl kan altsaa, naar han næste Gang har tre Hundrede Kroner for meget, tillade sig at mishandle en Hest til Døde ...

Medens en lille Dreng paa 7 Aar skal brændemærkes for Livstid, fordi han har gjort noget, som hvert eneste Barn i Verden har gjort omtrent Magen til. Og er der Børn, som tilfældigvis aldrig har rapset – saa lad dem vokse op, det kommer nok, det kommer nok. Det gælder bare at have Taalmodighed ...

– – –

Er der ikke nogen, der vil svare mig, hvornaar Værgeraadet begynder at gribe ind over for Børn? Egentlig forstod jeg, det skete, naar Børnene blev forsømt, naar de var lusede og lasede. Men at Værgeraadet ogsaa skal tage sig af, hver Gang et Barn stjæler et Stykke Sukker, nej, det havde jeg ikke holdt for muligt.

Og endnu en Gang spørger jeg ud i det lille, lykkelige Land Danmark: Findes der da ikke et Menneskepar, som vil tage den lille "upaalidelige" Purk til sig og gøre et dejligt og lykkeligt Menneske ud af ham?

Det er jo kun Kærlighed, Drengen mangler – og maaske en Isvaffel i Ny og Næ.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 12.9.1926

Vi flager i Dag...

I den følgende Artikel skildrer Fru *Karin Michaëlis* Svendborg fra i Dag.

Vi flager i Dag, gør vi. Paa hel, paa den højeste Stang. Havde vi Raad til det, købte vi Flag til Toppen af hver af Skovens højeste Graner. Men vi maa pænt nøjes med, hvad "Huset formaar". Hvert Hus har sit Flag, lille eller stort, laset eller helt, falmet eller funklende. Ja, vi flager ... Først naturligvis Svendborg. Den lille store By, hvor hver eneste Gade "slaar en Bugt", og hver Gang Gaden slaar en Bugt, "ligger der et Hus saa smukt". Hvorfor gør der det? Fordi Svendborg er en ældgammel By, og ældgamle Byer er (ofte modsat ældgamle Mennesker), altid smukke, dernæst fordi Svendborg har fostret en af Landets første Arkitekter – det sætter sit Præg. I Svendborg er altsaa alle Gader krumme, vinde og skæve, og saa gaar de tilmed op og ned som ene Rutschbaner. En af dem, der saamænd kunde bruges til at foretage Skispring fra, hedder *Tullebrinke*. Spørg ikke hvorfor. Jeg véd det ikke. Ingen véd det.

Gaderne er ikke brede, dog kan man ikke række fra Hus til Hus. Derimod kan en Rutebil i alle Gader naa at sprøjte Skidt paa begge Siders blanke Spejlglasruder.

I Svendborg er de fleste Huse dyppet i grønne Haver og ikke trukket op igen. Der ligger de og gasser sig mellem Stokroser, Slyngplanter, duftende Urter og fygende Frø. Den der ikke har taget sig en langsom Vandring gennem Svendborg, naar Boderne er lukket og Solen sin Nedgang nær, aner ikke, hvad Aftenstilhed og Aftenfred vil sige.

Svendborg ligger lunt i Læ mod Blæst og Kuld, den kender ikke til Vinter. Blaa Druer modnes paa Sydgavlene, Roserne dækkes ikke mod Frost. Byen bestaar af Ynde og Udsigt. Udsigt over blaa Vande og grønne Øer og fine Piger med fine Ben, Kjoler til Knæet, bare brune Halse, bare brune Arme. Tænder som nymalket Mælk – for Svendborg huser en af Danmarks fineste Tandlæger, Dr. Kjær. Haar har de Piger som modne Agre, netop som modne Agre, nu alle Fletninger er faldet og Haaret faar Lov at duve for Vind og Sol. Kirkegaarden er en lille hyggelig Park i Byens Midte. Den ene Kirke med Drengenavnet *Nicolai* ligger i Plan med Husene, er rød og varm og venlig. Den anden derimod er af pure Vigtighed klavret en hel Stentrappe til Vejrs, dels for at vise sig, dels for bedre at have Overblik over Lørdagens Torvehandel. Et Billede struttende af Frodighed. Bjerge af Meloner, Skove af Gladiolus. Hundredvis af Bure med skrukkende Høns og skræppende Ænder og kurrende Duer – og saa Æggekonerne med deres hvide Dynger af "lille Trille laa paa Hylde". Radiser store som Majroer, Salat som Barnehoveder, Oste, der staar og slaar Revner af Fedme. Kirken holder Øje med alt. Dér gaar de pyntelige Fruer og ligner rene Skolepiger ude paa Sjov. Bag dem de pyntelige Piger, der, Himlen være priset, ikke giver Fruerne noget efter i Pynt. Et Par højhælede Sko og en blomstret Særk af Sirts eller Bomuld – to Meter – det formaar enhver, Ben og Arme faar man gratis fra Oven, kønne eller grimme. Det kan saagar – i Svendborg – ske, at den fornemme Frue med tre Piger ikke har saa pæne Ben at gaa paa Torvet med som hendes egen Kokkepige. Skrækkelige Tider, vi lever i!

Kirken rynker nu paa Næsen af de stumprumpede Særkekjoler, men hvad skal den gøre? Lukker den Dørene for korte Kjoler, kommer den til at staa tom. Fruerne prutter om Høns og Ænder og lader, som om de forstaar sig paa, hvad ungt er og hvad gammelt. De Handlende lader sig presse ned og ler smørret: den, der ler sidst, ler bedst. Naar Indkøbene er gjort, styrker Fuerne sig (dertil rækker Pigelønnen ikke) med Kaffe paa Højskolehjemmet – denne Guldgrube, som fire Veninder satte første Spadestik i, og siden har skovlet Guld af den sidste Menneskealder – eller ogsaa i det nye Konditori over min Boghandler Lützen paa Torvet. Deroppe faar man en Svesketærte, der er fedende, men smagende...

Svendborg er den mest forlystelsessyge By i Danmark. Skulde undres, om der paa Kloden findes nogen tilsvarende. Forbavsende kun, at om Søndagen, naar Husene staar tomme, kun bevogtet af Kanariefugle, Teddybjørne og lignende Husdyr, at saa ikke ogsaa Husene begiver sig paa Vandring for at se lidt af den berømte Omegn.

Folk i Svendborg behøver ikke at gaa langt for at more sig. De har *Rottefælden* (som man ikke maa sige, man skal sige *Karoline Amalielund* – kunde aldrig falde mig ind), man har *Lunden*, man har *Strandhuse* og alle de Smaaskove der ligger og driver lige uden for Byen. Saa har man *Christiansminde*. Hvad dér drikkes af Kaffe den Sommer igennem! Nok til at fylde Svendborgsund. Vejen fra Svendborg til Christiansminde gaar under Skrænten, langs Vandet, og er overdækket af udvældende Træers Kroner. Denne Vej er sort ved Solfaldstide af Far og Mor og Børn, som vandrer ud til den Aftenkaffe, den Solnedgang, den Musik og den Sliddersladder fra Bord til Bord. Hver Søndag futter Fyrværkeriet af derude, for at jeg skal se det fra mit eneste Vindve i Nord. Hver Søndag kapsejladser man Øerne rundt. Nylig føjtede et Par amerikanske Rigmænd op og ned med valmuerede Silkesejl.

Men Svendborgerne nøjes ikke med det næreste nære. De maa længere væk. Nu har de faaet Færge seks Gange om Dagen til *Langeland*, og Færgen, en Kæmpe, er overfuld hver eneste Gang. Langeland pløjes op og ned, til hver Kros Kaffe er proberet, hver Herregaard synet. Saa er der *Taasinge*. Næsten for berømt. Næsten for nær. Dér har vi *Bregninge Kirke*, berømt i alle Geografier, fordi man fra Taarnet, tresindstyve Fod højt, ser til Avstralien, Sibirien, Nordpolen og Capetown – at sige, hvis Øjnene er gode nok. Paa Taasinge ligger *Valdemarslot*, der længe var under Administration, fordi Ejeren spiste for mange Konditorkager og drak for mange Citronlimonader – det løber skam op! Slottet er en ikke skøn, men voldsom Bygning, hvis kedsomme Skifertag er helt vortet af Kviste. Engang troede jeg, der var en Kvist for hver af en vis Konges uægte Børn. Nu véd jeg bedre, véd, at en Konge ikke kan have uægte Børn. Slottet ligger i en dejlig, men for Plebset hermetisk afspærret Park. Noget derfra staar en Eg, over hvis stolte Hoved mindst tre Aarhundreders Lyn har flimret og flammet. Paa Taasinge er en Landsby saa skøn, at man ved Gud kunde tage mindst 50 Øre i Entré for at vise den frem. I den Landsby ligger en Villa, "*Strand*" er dens Navn, som jeg saa gerne vilde eje, og som jeg ganske stille haaber, at Ejeren en skønne Dag lader fløde over til min Ø og stille op i min Have. Thi min Have ... naa, min Have! Hvordan var det, han sagde, den lille Jødedreng: Dejlige Piskebaand, røde og blaa ... Kommer at købe, kommer at købe! Jeg vil nu ikke sælge min Have, ikke for Pavestolen i Rom, men prale med den, det vil jeg! Dejlige Piskebaand, røde og blaa ...! Min Have har Vorherre personlig anlagt og vedligeholder personlig, naar jeg ikke har Tid at slæve flere Kander Vand.

Svendborgenserne har faaet Rutebiler hele Fyn rundt. Og nu sjover de alle Vegne væk med Madkurv og Glæde og Nysgerrighed. *Svanninge Bakker* – et Stykke Himmelbjerglandskab midt paa Fyn – er sidste Mode. *Ikke* at have set Svanninge Bakker, er omtrent saa flovt som at have langt Haar. Svendborgfolkene kan ikke sidde hjemme paa deres smaa Haler en Uge igennem uden at sygne hen af Udvé: Over de høje Fjælde! Hver Familie er mindst Medlem af fem Foreninger, der har sin aarlige Skovtur. Der gror Forlystelsesforeninger op som Paddehatte paa det fede Fyns Land.

Har man set alt, tager man et Svip til *Middelfart Sindssygehospital*. Man har jo altid en Ven, en Bekendt eller en fjernere Slægtning der. I aller værste Fald tager man til *Thurø*. Thurø lider under Taasinge, for Taasinge, det Skarn er jo smukkere. Desværre. Vi véd det, vi Thurinere, men vi vil ikke være ved det. Vi er meget vigtige af os selv. For vi har baade en *Genforeningskampesten* og en *Kampesten for den Gang, vi blev frie Bønder*, og om lidt faar vi *en Kampesten for ham Rolf Krake* – Carl Bonnesen besøgte mig forgangen Dag, han var her for at se, om Kampestenen omtrentlig svarede til Rolf Krakes verdenshistoriske

Betydning. Om *Rolf Krake* véd jeg, at han sprang over Baalet. Men ikke hvorfor. Om *Ejnar Tamperskjælver* véd jeg, at han uden Arme slæbte en Kiste med sig over Bord.

Men det var Thurø og Kampestenene. Det skulde nu slet ikke undre mig, om Øens Mærkværdigheder, *Niels Hansen* og *jeg selv*, fik en Kampesten et Par Hundrede Aar efter vores Død. Der er nemlig Kampesten nok. Men endnu er vi jo saadan mere lidt af en Skam for Øen. Vi hedder "dem dernede", udtalt med dyb og inderlig Foragt. Skønt man saamænd godt kan lide os. Man ser bare ned paa os. Vi er saa forkerte i Hovedet. Vi er ikke født paa Thurø, og den Legemsfejl kan jo ikke bortopereres. Thurø er fuld af Turister om Sommeren. Forstaaeligt. Hvad har vi ikke alt at byde paa, foruden Niels Hansens nye Bil og nye rosenrøde Atelier og Kaufmanns Have – Misundelsens Orm gror i mig, den Have er for køn til at være virkelig. Men det vigtigste er og bliver *Turisthjemmet*. Har man boet der én Sommer, kommer man som Storken til sit Hjul tilbage hver eneste Sommer, til Ens salige Ende.

– – –

Og nu altsaa flager vi. Vi i *Svendborg*, vi paa *Thurø*, vi paa *Langeland* og *Ærø* og *Kirkeby* og *Ringe*, og hvad hedder det ikke altsammen. *Valdemarslot* flager baade med Kongeflag og med Split og med borgerlige Flag. Der er ikke den Bondegaard, ikke det Aftægtshus, ikke den Herregaard inden for Fyns Land, som ikke flager i Dag. Hvorfor? Véd I ikke det? For galt, som Folk er uvidende. Herregud, *Dr. Reinsholm fylder jo halvtreds Aar i Dag*. I véd maaske heller ikke, hvem han er? Nydeligt.

Stakkels Dr. Reinsholm. Jeg vilde nødig være ham – i Morgen! Antagelig er allerede Vejen til hans Villa brolagt med de Sofapuder, der ikke bliver Plads til inde i Huset. For alle hans Patienter vil jo sikkert vise ham deres gode Vilje, deres Taknemlighed paa en synlig Maade. Mest synlig har i sidste Aarhundred været *Sofapuder* og *broderede Morgensko* og *Slumretæpper*. Morgenskoene er gaaet ud af Mode, Slumretæpperne er for sene at lave – Sofapuderne kan man købe færdigsyede. Desuden faar han sikkert Krystalvaser, Cigarfoderaler, Bakkeservietter, Kaffeduge og Sølvtøj til en hel Assistenshusavktion.

Svendborg flager med tusinde Flag. Flagene staar fra Hjemmene som stille Røg ved Middagstide fra de mange Skorstene – dengang hvor man ikke kogte ved Primus, Gas og anden Unaturlighed. Vi flager for en Mand, vi alle elsker. Rent ud sagt *elsker*.

Der ligger i Svendborg et Sygehus. Kridene hvidt. Det er propfuldt. Det er stopfuldt. Sommer som Vinter. Ikke – tro bare ikke det – fordi Folk er saa voldsom syge, at de absolut maa paa Sygehus. Nej, lille Børn, men fordi Svendborg Sygehus efterhaanden har vundet et Ry, saa det næsten er en Udmærkelse, ja en Slags Nobelpræmie at blive indlagt der. Jeg taler af egen yndig Erfaring. Med visse Mellemrum (man maa jo være lidt beskeden og lade de andre ogsaa komme til Fadet) har man trillet mig derover i susende Fart, og fra det Nu, jeg laa lindt og lunt i den Sygehusseng med Dr. Reinsholms smalle Haand i min, følte jeg mig – *allermindst* i Himmerig.

Jeg har prøvet adskillige andre Sygehuse og Kliniker i Ind- og Udland, maa jeg bede om Svendborg Sygehus og Dr. Reinsholm.

Der hersker i de hvide Bygninger en Tone, som man maa have prøvet for fuldt at vurdere den. Ingen Sygeplejerske dér kender til Utaalmodighed over for selv vanskelige, vrantne, uretfærdige Patienter. Sygeplejersker er kun Mennesker. De har det ikke fra sig selv. Det er Eksemplet. Man véd, at en enkelt Koncertsal, et enkelt Teater, har en saa vidunderlig Akustik, at man hører den svageste Hvisken tydeligt, hvor som helst, og at den stærkeste Brølen ikke skurrer mod Væggene og gør Øret Fortræd. Man véd, at selv om man med Tommestok udmaalte saadanne Rum og byggede dem nøjagtigt efter, af samme Materiale i samme Vindretning – Akustiken blev dog ikke den samme. Paa Svendborg Sygehus er Tonen som en saadan guddommelig og uefterlignelig Akustik. Tonen paa Sygehuset skyldes to

Mennesker, hvoraf Dr. Reinsholm kun er det ene, *det andet maa jeg ikke nævne*. Kvindevilje – Kvindelov!

Dr. Reinshom er Lægen, hvem alle tyr til. Man spørger ikke mere: Er han dygtig? Han er fabelagtig dygtig, men det er saamænd af mindre Betydning. Han er et Unikum som Kirurg paa visse Omraader. Han laver nogle ubegribelige Kunststykker med at tage Knokler ud et Sted og pode dem ind et andet, saa Hofteskæve bliver lige som Grantræer, og Halte faar lige lange Ben. Han er en af de "store" Kirurger. Jeg turde ganske rolig lade ham sprætte alle Benene ud af min Krop og sy dem sammen igen, de skulde nok komme paa den rigtige Plads.

Han vilde være berømt langt ud over Landets Grænser – hvis han ikke netop sad i den lille By Svendborg. Men det er godt, han sidder dér. Han er slet ikke egnet til at være Chef for et af de vældige Hospitaler. Dertil er han for meget Menneske. For ham er ingen Patient et Tilfælde, et Numer. Hver enkelt er et Menneske. Han omfatter den fattigste Bondekone med samme Interesse som Landets skønneste og morsomste Kvinde. Han tager Patienterne ind i sit Hjerte, er Ung med de Unge, Gammel med de Gamle, Barn med Børnene. Han kender sine Patienter, som den gammeldags Huslæge, har deres Fortrolighed, er deres Sjælesørger, som han er deres legemlige Raadgiver og Redningsmand. Men Resultatet af dette er, at medens Folk i gamle Dage med stor Skræk vægrede sig ved at komme paa Sygehuset, naar de fejlede noget, ser nu alle hen til Opholdet som til noget næsten festligt.

Han, vores allesammens elskede Læge slides op. Dels af Arbejdet, der virkelig er urimelig stort. Ofte opererer han Dagen lang, og saa, naar han endelig skulde hvile, kommer der en ny Patient: Liv og Død ... Operation. Men det, der slider mest, er hans Følelse overfor Patienterne. Han lider med hver den, der har Smerter, han lider med hver Mor, hvis Barn er i Fare – og lukker de smaa Øjne sig i Døden, da er han sjælesyg, fordi han véd, at her standser al Hjælp.

Børnene inde paa det Sygehus har det som i Paradisets Enge. Og selv det fra Hjemmet mest forkælede og mest vanskelige Barn finder sig derinde til Rette i Løbet af Timer. Saadan er Tonen.

Naturligvis er det min Beslutning at dø i en af de hvide Senge i det hvide Sygehus derinde i Svendborg – og jeg har allerede bestilt Dr. Reinsholm til at holde mig i Haanden. Naar han saa bare ikke i selvsamme Nu bliver nødt til at operere en Blindtarm. For saa sidder jeg net i det!

Kunde man bygge en Himmelstige af gode Tanker, saa tror jeg, at Dr. Reinsholm paa sin Fødselsdag fik saa mange Trin i Stigen, at den allerede naaede op til de fjerneste Stjerner. Men maaske er der endnu længere til selve Himlen.

Vi flager i Dag, ja, det gør vi ...

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 20.10.1926

Brev fra Wien

Den store Panevropakongres

I den følgende Artikel tegner Fru *Karin Michaëlis* Billedet af den første store Panevropakongres.

Wien, Oktober.

Det store Orgel fylder Koncerthaus Festsalen med Bach'ske Klange, to Tusinde Mennesker sidder andægtigt lyttende. Det er Morgen. Søndag Morgen.

Et Forhæng trækkes til Side, og, belyst af blændende Lyskastere, straaler Panevropas nye i dette Nu indviede Fane – Røden Kors med Gylden Sol – ud fra Salens Baggrund. Virkningen er ubeskrivelig.

Deroppe, hvor ellers Orkestret har Plads, sidder ved et langt grønklædt Bord, de Delegerede fra alle evropæiske Lande. Foran hver vifter i Trækken hans Lands Fane, saadan en lille nem Legetøjsfane, saa Folk nede i Salen, samtidig med, at de studerer Ansigterne, ogsaa kan sætte sig ind i Nationaliteten. Disse mange Smaaflags evindelige Viften, gør det saa levende og rørende, som om ogsaa Flagene – der jo saavel som Menneskene repræsenterer deres Land og deres Folk – ogsaa har besluttet selv at give Besyv med i Laget. Alle Flagene er *for* Panevropa og ikke et eneste imod. Flagunionen er sluttet, – takket være den lille for Menneskenes Næser og Halse saa fordærvelige, men for Flagenes Ytringsfrihed behagelige Trækvind.

– – –

Wienerne er letlevende. Sidder de ikke maset sammen i Kupéer, der klistrer af Mangel paa Renlighed, for at slippe ud og finde et Bjerg at klavre op og ned ad, saa er de til "Heurigen", den rare nye Vin, der gør Sindet let og Tungen løs. Men at de samme Wienere skulde finde paa frivilligt at lade sig – endda mod Entré – spærre inde en sollys Søndag Morgen og forholde sig musestille i fire Timer, det havde jeg ikke anset for muligt. Dog, det skete. De sad der andægtige som til et Bibelmøde, kun manglede man Salmebøger og foldede Hænder. Til Bibelmøder klappes ikke, her blev klappet: Hver Gang en af de Delegerede stod frem og, først i sit Lands for Forsamlingen mere eller mindre uforstaaelige Sprog, dernæst glidende over i et andet og et tredje Sprog, gjorde Rede for, hvorfor netop *hans* Land var for Panevropa. Størst var Jublen, da den franske Minister – Navne vil jeg spare Læserne for – holdt en formelig Brandtale om det nye og broderlige Forhold mellem Tyskland og Frankrig. Folk tudbrølede.

Og saa da Grev *Coudenhove Kalergi* talte. Han er Tankens Fader, om end det jo viste sig, at den panevropæiske Religionsstifter har haft Røster i Ørken saa langt tilbage som – atter, Navnene springer vi over.

Grev Coudenhove Kalergi er enhver ung Kvindes fødte Ideal. Jeg mener saadan rent udadtil. Der er Hvile i at se paa ham. Ilden, der brænder bag dette rene, skønne Ynglingeaasyn er ikke synlig. Han ejer intet af det, man ellers mener nødvendigt for en Folkefører. Stemmen er blid, ren og rund i Klangen, men rækker ikke langt. Han raader ikke over store malende Bevægelser. Skikkelsen er næsten svagelig spinkel. Holdningen derimod viser, at den indre Struktur er af meget fint og meget hærdet Staal. Han fortryller ganske ubetinget. Høj og lav, ung og gammel. Som han staar der paa Talerstolen og forklarer Panevropatanken og Nødvendigheden af dens Gennemførelse, er han i Kontakt ikke blot med det Par Tusind Mennesker, Salen rummer, men med største Delen af Evropas Ungdom, paa saavel mandlig som kvindelig Side. Han har hele *Kunsten*, – der er født international, – med sig. Han har alle med sig, der tror og haaber paa Fornuftens Sejr, naar Fornuft og Godhed gaar Haand i Haand.

Panevropa var virkelig indtil denne Kongres et noget, som rundt om udenforstaaende og uforstaaende tillod sig at smile af som af en lidt barnlig uigennemførlig Idé. Efter denne Kongres turde det være raadeligt for de Herrer og Damer Mennesker, der ubeset smilede, at sætte sig ind i, hvad det betyder – saa vil de ikke smile mere. Den engelske Repræsentant kom med Hilsen og Haandslag fra en engelsk Gruppe Panevropæere paa ikke mindre end *seks Hundrede Tusinde Mand*.

Den ganske unge Præsident for Tysklands Studenterskab (det er vist et forkert Ord) holdt en lille bedaarende og ubehjælpsom Tale som Svar paa den, den unge franske Ungdoms Udsending havde holdt Dagen før. Da disse to tyveaarige gav hinanden Haanden, derefter omarmede og kyssede hinanden, var hele Salen saa bevæget, at vi alle følte: *Dette er Kongressens Højdepunkt!* De to Ynglinge stod der tætomslyngede og aflagde ubrydeligt Løfte om Venskab mellem Frankrigs og Tysklands Ungdom. Det var et historisk og et menneskeligt Øjeblik, hvis Mage man sjældent oplever.

Tro ikke, der blev talt blødsødne Ord. Tro ikke, man sprang Krigen over, at blomstrende franske Egne var forvandlet til Ruinhobe. Nej. Men der blev gjort opmærksom paa, at samme franske Jord var gødet med den bedste tyske Ungdoms Blod, og Fremtiden, Samarbejdet, Kærligheden mellem Landene maatte gøre sit til, at der kunde spire god Grøde af denne blodgødede Jord.

– – –

Coudenhove er af Ydre det mest forsonlige, det sagtmodigste Menneske, jeg har mødt. Han kan staa paa Talerstolen, næsten knust under et Bifald, der ikke synes at kunne eller ville tage Ende. Pludselig løfter han sin højre Haand og Arm paa en langsom, østerlandsk farvet, Maade, og over hans absolut ubevægelige Træk svirrer som Kornmodsglimt Smil efter Smil, men Smil, der virker som født af Taarer; den *sejrriges* stumme Bøn: Ikke mere! Ikke mere! Jeg kan ikke bære mere!

Saa standser Bifaldet. Vandene lægger sig.

Han virker ikke apostelagtig, hans fine Tøj sidder saa korrekt, han er saa velklædt, saa velopdragen. Men han er en *Forkynder*. For ham er Panevropa en Religion. En Religion, der modsat andre Religioner, er baseret paa sund Fornuft og praktisk Nødvendighed. Denne Mand har sikkert aldrig sagt en Løgn, har sikkert aldrig tænkt en lav eller uren eller forfængelig Tanke. Han er usaarlig i Kraft af denne Renhed, der jo virkelig maa siges at være uendelig sjælden. For øvrigt er det ganske mærkværdigt, hvor denne unge Mand synes beskyttet af Guderne – som vor Oldtids blonde Gud Balder. Man har kaldt Coudenhove Sværmer, men værre Ord er aldrig faldet. Nu erkender de største Statsmænd i Evropa, at Panevropa er en Nødvendighed, for saa vidt vi ikke er villige til at se Evropa slettet af Verdenskortet som selvstændig Verdensdel.

Min Redaktør har indprentet mig, at jeg ikke maa skrive om "Verdenspolitik". Det er naturligvis kedeligt, da jeg altid har holdt saa meget af at blande mig i Ting, jeg ikke forstaar mig paa. Men for alligevel at faa sagt, hvad jeg gerne vil, har jeg underfundigt faaet en Aandens Stormand til at skrive den politiske Del af dette Festreferat. Hans Navn – nej, det udleverer jeg ikke.

Det var *ikke* Kerenski.

Hvem af os har ikke Indtrykket af Kerenski som noget straalende, betvingende, noget skønt? Og saa sad der her paa Kongressen en spinkel Mand, klædt i Graat. Hans Ansigt jordslaaet graat. Hans Øjne som af Bly. Han bar Præget af at have siddet fængslet i tyve Aar – hvad han jo slet ikke har. Hans Hænder røbede en næsten til Sindssyge grænsende Nervøsitet. Hans Tale – han talte nemlig allerede ved det indledende Møde – var vist ikke noget særlig mærkeligt. Stemmens Klang gik til Marv og Ben. Det maa have været Stemmen, hvormed han vandt Sjæle i Rusland. Hans egen Sjæl lider ilde. Fra det Øjeblik, jeg havde set Kerenski, havde jeg kun én Tanke, at lære ham at kende. Vi har fælles Venner, men vi har

ogsaa fælles Bekendte, der for mig er Ven, for ham Fjende. Kerenski lever i London, han ligner en Skygge fra Underverdenen. Betaler man saa dyrt for at have naaet de højeste Tinder og saa stødes ned i Afgrunden – maa jeg raade alle fra at stræbe efter Højheden.

– – –

Men det var det rent politiske, som jeg ikke maa skrive om. Min Meddeler siger: – Coudenhove er et Geni, hvad sund Menneskeforstand angaar. Det, som enhver kunde se, men som ingen saá, det saá han, og det udtalte han. Idet han lod Blikket glide hen over vor Planet, bemærkede han, at den politiske Verden mere og mere har konsolideret sig i politisk økonomiske Kontinenter. Panamerika er en politisk Enhed, Panasia bliver det, det britiske Rige, der har sit Tyngdepunkt i det indiske Ocean, er atter et Kontinent, Ruslands forenede Stater ligeledes, og hvad der bliver til overs, er Evropas mindre og smaa Stater, som befinder sig i en Tilstand, der absolut maa bringe dem i Stormagternes Vold. Der er kun en eneste Redning, nemlig, at ogsaa de slutter sig sammen til et politisk Kontinent. Evropas Forenede Stater er det sidste Maal for den Bevægelse, som Coudenhove har kaldt i Live. I Løbet af tre Aar har han opnaaet Resultater, der maa forbløffe selv den mest skeptiske. Han har haft Held med sig i saa godt som alle de evropæiske Stater, de ganske smaa, de midlere som de store. Ja, hvad mere er, hans Tanke finder Sympati baade i Rusland og England, saa man allerede roligt kan regne med, at i samme Nu Panevropa er en Kendsgerning, vil Samarbejdet mellem Panevropa, England og Rusland paa fredelig og venskabelig Basis rent avtomatisk følge.

Det drejer sig nu om at vinde alle evropæiske Stater for en Union, der trods absolut fuldkommen Suverænitet i indre og kulturelle Anliggender, opgiver deres økonomiske og politiske Grænser.

Denne Union skal altsaa ikke være. hvad man paa Tysk kalder *ein Bundesstaat,* men *ein Staatenbund*. "*Das was diesem weitschauenden Plan alle Sympathien gewinnen wird ist die unbedingte und ewige Garantie gegen jeden neuen europäischen Krieg.*"

– – –

Og saa ikke et Ord mere om Politik. For det kan vel ikke kaldes Politik, at vi allesammen med Glæde vilde hilse et Evropa, hvor man af Hjertenslyst, til Lands og til Lufts og til Vands kan fare rundt uden Pas, uden Visum, uden – Toldeftersyn. Man betænke blot den moralske Virkning, at vi saa ikke mere behøver at smugle!

Som en ventet Følge af Panevropa kommer da fælles Møntsystem. I udvidet Forstand tør man regne med et ganske anderledes intimt Samarbejde mellem de mange forskellige Landes Kunst. Kunst og Videnskab. Universiteter, Folkehøjskoler. Omsorgen for Børn og Gamle, Omsorgen for Dyr, alt det vil i et Evropa, der er en Enhed, en fast Blok, hvor hver Stat naturligvis forbliver enevældig over sit Jordomraade, skabe stor Fred og store Udviklingsmuligheder. At der ogsaa vil kunne skabes Trusts er jo den mindre heldige Side af Sagen. Men det lader sig meget vel tænke, at der bliver en saadan aandelig Udveksling mellem de sammensluttede Stater, at Fortrinene smitter, medens Fejlene slettes ud. Man siger jo: Slet Selskab fordærver gode Sæder! Selvfølgelig kunde det hedde omvendt: Godt Selskab forhindrer daarlige Sæder!

– – –

Vi Delegerede sad hver Dag om Formiddagen tre-fire Timer, om Aftenen fire-fem Timer og holdt Møder og hørte paa Taler og lavede Resolutioner. Altid var Salen besat til sidste Plads. Alt foregik for aaben Dør. Men Wien er jo den gæstfri By. Skulde vi arbejde som smaa Heste, skulde vi da ogsaa have den søde Havre i Krybben. Byen festede for os – som vi derhjemme fester for de rare udenlandske Krigsskibe. Overborgmesteren gav en Fest paa Raadhuset. Jøsses, hvad der var af Blomster! Væggene, i en Højde, saa man maa lægge Hovedet bag over for at se til Tops, bogstavelig beklædt med Planter fra Gulv til Tag. Og saa ... var det Raadhusets daglige Blomsterdragt! Det maa vi lave efter derhjemme.

En Te i Wien er ikke en Te i Danmark. Den begynder med Orkester, smaa Borde, Te med Rom eller Flødeskum eller anden Brændevin.

Dertil de, jeg tror at mindes det hedder "illustrerede" Smørrebrød. Ja, det véd da Vorherre, de var rigeligt kolorerede. Paa et Stykke pænt smurt Brød var proppet en Bid af alt spisabelt mellem Himmel og Jord, som om det gjaldt at lave et helt Verdensprøvekort paa én Skive Brød. Saa serveres Smaakager og derefter vandrer Tærterne rundt. Gugelhupf, Krapfen og alle de smaa voldsomt fedende Kager, der gør Wienerinderne saa trinde i en tidlig Alder. Nu tages der af Bordet. Der serveres Limonader. Andre Kager. Atter ny Anretning. Mange forskellige Likører. Endelig Is. Saa først er man færdig.

Men Festen paa Raadhuset var nu intet at regne mod Festen paa Schönbrunn Slot, hvor den gamle Kejser elskede at leve, og hvor han døde.

Det var en usædvanlig Fest i adskillige Retninger. For det første var de Herrer Tjenere (Lakajer hed det i Kejsertiden) for første Gang siden Republikens Indførelse, i deres elegante glorød lueforgyldte Livré. Dernæst blev der (her havde jeg stor Lyst at lyve en lille bitte Smule og sige for første Gang i et Hundrede og elleve Aar, siden Wienerkongressen) danset. Desværre tør jeg ikke lyve, da mange kender Sammenhængen, der blev nemlig for første Gang danset ved en Lejlighed i Fjor, men her blev altsaa i Anledning af Panevropa danset for anden Gang siden Wienerkongressen. Den kan man selv finde i et Leksikon.

Endelig blev der i selve Schönbrunns Pragtfestsal til Ære for de Kongresdelegerede opført et lille gammeldags Syngespil, hvor alle Optrædende var Domkorets berømte Drengesangere. Disse Børn synger som Engle. Man vilde sværge paa, det var Kvinderøster, hvis ikke dette bestemte "noget", en Skærhed, en Timbre, pludselig forraadte, at det ikke er det. Saadan synger Børn ikke i vore nordiske Lande. Aldrig. Paa forreste Række sad Dr. Seipel, der morede sig som et stort Barn over at se disse Kordrenge spille Kærlighedseventyr. Souperen blev indtaget rundt om i Prunklokalerne. Vi var den Bagatel af syv Hundrede Mennesker. Midt under det hele – Kortslutning! Bælgmørke. Tjenerne ilede hid og did og begyndte at stille Vokslys paa Bordene. Lidt efter kom Lyset igen. Men i Mellemtiden havde vi set *Gloriette* deroppe paa Højden magisk belyst fra Slottet, som om Kortslutningen var sket paa Tælling netop for at tvinge os til at nyde dette bedaarende Skue.

Ovenover Prunklokalerne, som jo var oplyst med deres berømte Kroner, der straalede og spillede som lutter Kæmpediamanter, var alt lukket og slukket. Deroppe har Wiens Kommunalstyrelse gratis, eller for en saare billig Penge, tilladt Husvilde at bo. Nu da der, takket være Stadtrat Breitners maaske hensynsløse, men guddommelig effektive Skattesystem, ikke mere findes Husvilde, kunde Slottet maaske rømmes. Men hvorfor? De, er bor der, fryder sig selvfølgelig over de skønne Rum og Udsigten, der ikke kan købes for Alverdens Guld. Men det var en ganske egen Fornemmelse at se Dansen gaa i de glimrende Sale, se Kvinderne behængt med Perler og Brillanter og saa vide, at i samme Bygning ovenover, lige ovenover, er Smaafolk, der ikke kunde faa deres Nattesøvn for os – og ikke har Klæder eller Lov til at komme ned og træde Dansen med.

– – –

At Burgtheatret og Operaen gav Festforestilling for os, at der var Føringer gennem Museerne, Udflugter til Semmering, Teer i Hotellerne, Dans overalt, behøver ikke at nævnes. Wien er Wien. Det er en Selvfølge.

Nu er Kongressen endt. Nu begynder Arbejdet for Panevropa. Nu begynder den ædle Væddekamp: Hvilket Land kan hurtigst stille det forholdsvis største Antal Tropper til den første ublodige Krig, Evropa har set?

Mange af de Delegerede var mødt, fordi de langt ude i Bevidstheden haabede paa Muligheden af denne Sammenslutning. Mange af dem mødte med en bange Tvivl. En Angst for, at Ønsket var sværmerisk og uigennemførligt. Kongressens Forløb, Talerne fra tysk, fransk, engelsk, græsk, russisk og skandinavisk Side, beviste, at Panevropa er undfanget og

allerede har Liv. Men medens et Menneske er ni Maaneder undervejs og en Elefant to Aar, kan det jo tænkes at en Kæmpe som Panevropa saagar bruger fem eller ti. Hvem kan vide.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 10.11.1926

Vivisektion

Vi bringer her i forkortet Skikkelse det Foredrag om Vivisektion, Fru Karin Michaëlis i Aftes holdt i Grundtvigs Hus, og som var den populære Forfatterindes første Foredrag i Kjøbenhavn.

Der er tre Maader, hvorpaa Mennesket kan stille sig over for Vivisektionen. *Ubetinget for* – af videnskabelige Grunde. *Ubetinget mod* – af Kærlighed til Dyrene. *Midt imellem*, Vivisektion uden Misbrug. Til denne bekender jeg mig.

Vivisektion betyder, som man véd, ikke at skære i levende Dyr, men at skære i levende Væsner. Enhver Operation paa et Hospital er saaledes Vivisektion. Derimod har de anatomiske Studier, der foretages med Lig, intet med Vivisektion at gøre. Skærer man et Barn i en bolden Finger, er dette Vivisektion. Fjerner man ved Ætsning en Vorte, er det ogsaa Vivisektion.

– – –

Her i Danmark har jeg aldrig hørt om noget Tilfælde af Misbrug over for Dyrene paa vore Forsøgsanstalter. Dermed vil jeg ikke sige, at Misbrug her er udelukket. Jeg véd det ikke. Men de Mænd, der her er Ledere af Institutioner, hvor Dyreforsøg anvendes, staar saa højt i det almindelige Omdømme og er anset for at have saa lydefri Karakter, at de *maa* være os en Borgen for, at hvad de foretager, sker ikke blot med humane Formaal, men ogsaa paa human Maade. Lad mig nævne følgende Navne: Thorvald Madsen, Statens Seruminstitut, Oluf Thomsen, Professor i almindelig Patologi, Bock ved Farmakologisk Institut, Møllgaard ved Landbohøjskolen, og endelig den store, stille Krogh ved Institutet for eksperimental Fysiologi.

Ledes Institutionerne af Mænd, om hvem intet ufordelagtigt vides paa noget Omraade, har vi en Garanti saa stor, som en Garanti kan være. *Omtrent*.

Dette er Avtoritetstro, men uden den kan vi ikke leve. Selv om mange nægter at eje den. Havde vi den ikke, kunde vi ikke gaa over en Gade uden Angstfølelse, endsige sætte os i en Vogn.

Naar jeg skriver saaledes om de danske Vivisektorer, er det ikke, fordi det er mine Landsmænd. Heller ikke, fordi jeg frygter de Herrer. Paa et Omraade som dette vilde jeg trøstig tage Kampen op med Vorherre og Satan selv paa samme Tid. Men jeg føler en virkelig Tryghed over for disse Navne. Vi er desuden herhjemme kulturelt naaet højt – maaske højere end i noget andet Land. Vor Kultur er trængt ned i Folket. Der kan finde Misbrug Sted paa hver af disse Anstalter, hvis Eksperimenter foretages af unge, uøvede og utilstrækkelig moralsk befæstede Kandidater – og uden tilstrækkeligt Tilsyn.

– – –

Man vil spørge, hvorfor jeg da netop taler mod Vivisektion *her* i Landet? For det første taler jeg nu ikke *mod* Vivisektion, saalidt anvendt over for Mennesker som over for Dyr. Der er blevet skaaret i mig adskillige Gange, og det har kun været mig til Gavn og megen Glæde. Hvad véd jeg, om Lægerne har eksperimenteret med mig eller ej? Nej, jeg staar her for at samle alle til Hjælp mod de Misbrug, der foretages rundt om i Verden – dækket af Loven. De til Himlen raabende, forfærdelige Misbrug, der er sket, og den Dag i Dag sker i Videnskabens Navn – og, jeg vil tro det, med høje videnskabelige Formaal. Med disse Misbrug maa vi alle slutte os fast sammen. Saavist som hverken Dyr eller Mennesker er begrænset af Land eller Told eller andre Skillerum, men er ganske internationale som Levevæsner betragtet, saavist som Børn og Oldinge i deres Hjælpeløshed har Krav paa Medlidenhed fra alle Landes tænkende Væsner, saaledes har de fuldkommen værgeløse Dyr Krav paa Hjælp fra os alle.

Jeg staar her for at være med til at fremtvinge en mere effektiv Kontrol, en Kontrol, der ikke kan omgaas af nogen Lovparagraf, af nogen "speciel Tilladelse", af noget "særligt Tilfælde". En Kontrol, der skal forhindre Muligheden af visse Forsøg, ganske ligegyldigt om Videnskaben kunde høste Gavn af dem. Vi maa lægge alt andet til Side for at sætte dette igennem.

Vi maa ganske bestemt vide, *hvad* vi vil. Forlange, hvad vi moralsk og humant har Ret til at forlange. Men heller ikke mere. Vi maa ogsaa være os vort Ansvar fuldt bevidst. Skyder vi over Maalet, forløber vi os i Tendens, da nedbryder vi i Stedet for at opbygge. Jeg forstaar saa godt, at man, naar noget ligger En saa uhyre paa Sinde, da kommer til at bruge voldsomme, uoverlagte Ord. Men der vindes intet derved. Vi maa ganske nøjagtigt vide, hvad vi vil. Vi maa veje vore Ord paa Guldvægt, at ingen skal gribe os i Overdrivelse, Uvederhæftighed eller Forvanskelse af Kendsgerninger. Vor Sag er saa ren og god, at vi ikke behøver at ty til nogen Art Spidsfindighed. Alt kan siges lige ud. Lægges klart for enhver.

Jeg, der i alle disse Aar har lidt saa ynkeligt med Dyrene, jeg har aldrig formaaet at røre en Finger for noget Dyr. Skete det, jeg saá Misbrug, skød det tykke Blod op bag mine Øjne og jeg kunde myrde. Men hver Muskel var lammet af Med-Liden. Nu, nu vil jeg arbejde for Dyrene, stille mig i Spidsen for dette Arbejde. Fordi jeg føler, jeg har Kraften. Fordi jeg – ikke her, men i Udlandet – har stor Avtoritet. Fordi jeg ejer Udtryksformen. Fordi jeg har naaet den Alder, hvor man ikke mere behøver at ængstes for at forløbe sig.

– – –

Saa vidt mig bekendt findes der ingen dansk Vivisektionslov angaaende Dyreforsøg. I hvert Fald har jeg ikke kunnet skaffe dette oplyst. Men den engelske Lov om Vivisektion, udført paa Dyr, har jeg her, og om den vil jeg tale, da den sikkert har været grundlæggende for de fleste Landes Holdning til dette Spørgsmaal.

Den engelske Lov er gammel, er fra 1876.

Ifølge denne Lov er intet Eksperiment tilladt uden efter Ansøgning, underskrevet af to paalidelige Videnskabsmænd, der saa at sige derved overtager Garantien. Tilladelsen gælder altid kun ét Dyr og én Behandling. Dyret skal narkotiseres, og mener man, at Eksperimentet vil forvolde Dyret Smerte, naar Narkosen er forbi, skal det ubetinget dræbes straks, under Narkose.

Denne Lov er saa gammel, at den nødvendigvis maatte modificeres for at passe paa de nuværende Forhold. I 1910 bestod de 95 pCt. af alle Forsøg i Indpodning eller Behandling med Serum. Dertil maatte nye og særlige Certifikater. Thi det var jo umuligt at holde Dyret under Narkose, til Eksperimentet var færdigt, det vil sige fra Indsprøjtningen var foretaget til Sygdommen var brudt frem. Forsøgene var kun tilladt over for "lavere" Dyr, Mus, Rotter, Marsvin. Man fik særlige Certifikater for Tilladelse til at benytte Hunde og Katte, andre igen til Heste, Muldyr og Æsler.

Paragraf B tillader Eksperimenter uden Narkose. Vel at mærke, kun og absolut kun, hvor det gælder Injektioner og visse Fodringsforsøg, der ikke er forbundet med nogen som helst Smerte.

Samme Paragraf tillader Dyret at leve efter Forsøget, for at man kan anstille Observationer, medens Helbredelsen skrider frem, eller den indsprøjtede Sygdom kommer til Udbrud.

Hvis Dyret lider, skal det dræbes, staar der i Loven. Skal det dræbes straks og under Narkose. Hvert Saar skal selvfølgelig behandles antiseptisk, støder dog en Betændelse til, har man ikke Lov at behandle denne, men skal bedøve og dræbe Dyret.

Der gives Operationer, som for Lægmand kan se ud af Grusomhed, men af Dyret ikke føles smerteligt. Saaledes Fjernelse af et Stykke af Hjernebarken (den graa Masse). Dyret kan derved miste Herredømmet over visse Funktioner, men føler ingen Pine.

Der er ogsaa Eksperimenter, der ikke kan foretages med Mennesker, hvortil Dyr er ubetinget nødvendige. Kokoppevakcine kan vi ikke selv fremstille. Men Dyrene, der benyttes hertil, lider intet. Forudsat de behandles godt før, under og efter Eksperimentet, det vil sige Fjernelsen af det Blod, der benyttes til Vakcine.

Difteriserum kan ikke fremstilles af Mennesker, dertil anvendes Heste. Disse Heste befinder sig yderst vel og benyttes i deres Fritid som Rideheste. De staar kun paa Stald umiddelbart efter at være tappet for den Blodmængde, man behøver.

Ifølge den engelske Lov maa man ikke tilføje Dyret *alvorlig Beskadigelse*. Nu er Fjernelsen af et Stykke Hjernebark eller hele Skjoldbruskkirtlen en ganske alvorlig Beskadigelse – om end den ikke tilføjer Dyret Lidelse. Dog kan altsaa Loven ikke gælde, ny Paragraf indføres.

Ingen Undersøgelse er tilladt og ingen Anvendelse af Stimulanser, der kan forvolde Dyret Lidelse. Mere human Lov kan ikke tænkes.

Dyrene bedøves ikke udelukkende ved Hjælp af Kloroform eller Æter – men, siges der, den muskellammende Pilegift Curare anvendes saa at sige aldrig.

Til visse Øjeneksperimenter anvendes Kokain. Vi véd alle, hvilken rasende Smerte det giver, i Fald man river Hornhinden paa et Blad eller lignende. Lægen kan straks standse Pinen med Kokain – lidt efter er Smerten voldsom som før. Hører man da om Forsøg med Dyr, hvor en Sonde jages gennem Hornhinden ind i Hulrummet bagved, og der kun anvendes Kokain, vil man tænke, at Smerten bagefter bliver grufuld. Saaledes er det ikke. Stikket er foretaget med et steriliseret Instrument, Saarrandene glatte og rene og læger næsten straks. Medens vor Rift er fremkommet ved tilfældig Vold og foraarsaget af en uren Genstand.

– – –

Efter den engelske Lov vilde Indpodning af mange smitsomme Sygdomme være aldeles utilladelige. Sygdomme, som enhver véd medfører uhyre Lidelser. Indpodningen i sig selv nytter her ikke Videnskabsmanden, han maa afvente Resultatet, hvad enten dette gaar mod Død eller Liv. Lægerne siger, at Indpodning af Slangegift ikke volder Rotten synderlig Smerte. Malaria generer ikke en Spurv noget videre. Kaninen lider ikke saa meget under Vandskræk som Hunden. Den lammes, Lammelsen er smertefri. Tro dette, hvem der vil – og kan!

Den engelske Lov gav dog Tilladelse til disse Eksperimenter og sagde: Eksperimentet bør forvolde Dyret saa lidt Pine som mulig.

Derved blev hele Lovens øvrige Fortræffelighed gjort til Nul. Nu er der Spillerum for hvad som helst.

For at være loyal, er det nødvendigt her at optælle nogle af de Sygdomme, som man gennem Dyreforsøg eller ved Anvendelse af Dele af Dyr har fundet hel eller delvis Helbredelse for, eller hvor man er godt paa Veje dertil: Tuberkulose, Meningitis, Gul Feber, Sovesyge, Børnelammelse, Myxodem (Basedowske Syge). Foruden de forskellige Giftindsprøjtninger, der gør immun. Resultaterne er uhyre. Ubestridelige.

Lad os roligt og anstændigt slaa dette fast.

Vi, der staar paa Dyrenes Side, siger, ifølge vor Følelse – der som bekendt intet har med Forstand at gøre – vi siger: – Kan Stivkrampe kun helbredes ved, at saa og saa mange Dyr lider Stivkrampens ufattelige Kvaler – saa ønsker vi ikke noget Middel mod denne Sygdom, indtil Midlet kan opnaas ad andre Veje end gennem Eksperimenter med Dyr. Lige meget, om det er højere eller lavere Dyr.

Mange Forkæmpere for Vivisektion vil sige: – Se dog, hvor Naturen er grusom! Se Dyrene indbyrdes! Ja, ja og ti Gange ja. Det er sandt. Naturen kender ikke til Barmhjertighed. Men det er da endelig ingen Grund for os til at være ubarmhjertige.

– – –

Man vil næppe beskylde mig for her at se ensidig paa Tingene. Jeg har gjort mig den største Umage for at give Kejseren, hvad Kejserens er. Tilbage staar at give Gud, hvad Guds er. At jeg bruger disse Ord, vil ingen tage Forargelse af, de udtrykker bedst, hvad jeg mener.

Videnskabsmanden siger: – Mennesket staar saa højt over Dyret, at de Resultater, der kan opnaas, selv om der tilføjes Dyr Lidelse, er fuldt berettiget. Vi siger: Intet, der medfører store Lidelser over for værgeløse Dyr, er tilladt eller tilladeligt.

– – –

Jeg nødsages til at forelæse Dem dels Enkeltheder vedrørende Vivisektionens Misbrug, dels Udtalelser af Videnskabsmænd, der af egen Erfaring véd, hvad Vivisektion er.

Her Beskrivelse af et Forsøg i Paris 1923:

... De to Mænd kom tilbage med en ny Hund, et stort Dyr. De satte den paa et af Bordene, og den lograde med Halen, mens den ufravendt saá paa dem. De gjorde den fast til Bordet i liggende Stilling. Den fandt sig stilfærdigt i det og blev ved at logre uden Mistanke om, at noget Menneske kunde gøre den noget ondt. Men nu kom Staalinstrumenterne frem.

Man klippede Haarlaget væk om Bryst og Nakke, derefter over Nyrerne, saa Skindet var bart. Saa blev Instrumentet stødt ind i Dyret. Det var ikke første Gang, jeg var i et Vivisektionslaboratorium, alligevel hamrede mit Hjerte voldsomt, og mit Ansigt blev vaadt af klam Sved. Jeg maatte vende mig bort. Da jeg igen saá derhen, var den ene af Mændene i Færd med at binde Hundens Spiserør op med en Snor. Et Rør blev sat ind i Halsen, som derpaa blev syet sammen igen. Den anden havde skaaret en blodig Aabning i Dyrets Ryg, hvorigennem han forsøgte at faa den ene Nyre ud. Aabningen var for lille, saa han stak begge Pegefingre ind og trak til af alle Kræfter, indtil Nyren til sidst fulgte med. Hunden jamrede, stønnede, arbejdede fortvivlet for at komme løs. Forgæves. Forgæves. Jeg maatte gaa, jeg kunde ikke mere ...

– – –

Et amerikansk Øjeneksperiment med Katte.

Som man véd, har Katteøjets Iris den Egenskab at vide sig stærkt ud og trække sig stærkt sammen paa en højst karakteristisk Maade. Det er en Nerve i Øjet, Ciliarnerven, som udfører dette Arbejde under Medvirken af Stof, som dannes i Binyrerne.

Tre amerikanske Læger fik den Idé gennem Vivisektion at ville udforske denne Mekanisme i Katteøjet. De beretter i *American Journal of Physiology* for Marts 1923 følgende:

– Først blev den omtalte Nerve i Kattens Øje skaaret bort sammen med den Nerveknude, som ligger bag Øjenæblet og derefter begyndte de egentlige Eksperimenter, som bestod i at bringe Dyrene under Forhold, hvor deres Pupiller i Almindelighed udvider sig – for Eksempel ved Skræk og Smerte – for at iagttage, om Udvidelsen kunde ske uden den bortskaarne Nerves Hjælp, bare ved Stoffet fra Binyren. Katten blev saa syet ind i en Sæk, saa kun Hovedet var frit, og derpaa fæstet til en Dyreholder og placeret lige ind til Staaltraadsnettet paa en Kasse, hvor der var sat en lille hidsig Hund. Hunden gøede ustandselig mod sin Fjende Katten, og Bødlerne fortæller nu nøjagtig Virkningen paa de forskellige Offerdyr. Om Kat Nr. 200. – Hører De, mine Damer og Herrer, *Numer to Hundrede* – hedder det: treethalvt Minut svedte dens Poter, i tre Minutter strittede Haarene paa Ryg og Hale, i fem Minutter var begge Pupiller en Smule udvidet. Næste Morgen blev Kattens Binyrer skaaret bort, og fem Timer senere blev den sat hen til den gøende Hund, hvilket bevirkede en lille Udvidelse af Pupillerne! Næste Tortur bestod i at nedsænke Kattene i Vand, hvilket blev foretaget flere Gange med samme Dyr. De blev dels dyppet i Vand, dels helt gennemblødt og derefter anbragt i Luftstrømmen fra en elektrisk Vifte. Kat Numer 147 blev nedsænket i Vand paa 8 Gr. Celsius. Efter tre Minuter begyndte den at skælve, efter ti Minuter i Vandet var dens Pupiller udvidet. Næste Morgen blev dens Binyrer skaaret af, og

fem Timer senere blev Katten atter nedsænket i Vand halvandet Minut. Skælven blev observeret efter et kvart Minut.

Derefter skildrer de Herrer Katte, der sættes i Trædemølle eller udsættes for elektriske Stød, til Slutning kommer Eksperimenter med Kvælning:

– Alt, undtagen Kattens Hoved indsnøres i en Sæk og et Stykke Gummilærred lægges tæt om dens Næse og Mund. I Almindelighed fyrretyve Sekunder. I denne Tid er Luften helt udelukket fra Kattens Lunger ...

– – –

I 1924 foretager en kvindelig Vivisektor ved Universitetet i Chicago følgende: Hun beretter om "Sultefodring af Hunde for at studere Fastens Indvirkning paa Mavesaften".

Hun lader Hundene sulte 27 Døgn! Hver Dag undersøges, hvor megen Mavesaft, de udsondrer. Saa en Dag sætter dette Kvindemenneske Mad for de halvdøde Dyr. De springer frem og rykker med deres sidste Kraft i Lænken for at komme til Maden. Maden er anbragt akkurat saa langt borte, at de ikke kan naa den. *Kvinden maaler rolig Mavesaften paa Dyrene*

... Jeg gad vide, hvordan saadanne Mennesker vil faa det i deres Dødsstund ...

– – –

Jeg har liggende for mig nogle Billeder fra Vivisektionens Torturkamre. Efter disse Billeder, der alle er taget fra videnskabelige Skrifter, har jeg Lov at bruge saa stærkt et Ord. Paa et af Billederne ses en lille Hund – eller er det en Kat, jeg véd det ikke – indsnøret i Tøj, fastspændt, kneblet. I denne Stilling har Dyret været fastspændt i et Hundrede og syvogfyrretyve Dage. Har man set paa disse Billeder, der jo kun er en ganske ussel og ganske tilfældig Brøkdel af det hele, saa hjælper selv stærke Sovemidler ikke de første Nætter.

– – –

Lad os saa høre, hvad Lægerne selv siger.

Dr. med. Lucas Hughes, Medlem af det kgl. Kollegium af Kirurger i London, siger:

– Hvad det angaar at give Dyrene Bedøvelsesmidler under Vivisektionen, saa er det klart, at naar en Hund eller et andet Dyr er fastspændt paa et Bord med en Mundkurv fastsluttende om Mund eller Næse, eller en Knebel, saa er det umuligt at give et Bedøvelsesmiddel stærkt nok til at forhindre frygtelige Lidelser. De stramme Baand hindrer Dyret i at røre sig, og Mundkurven forhindrer det i at hyle af Smerte. Men det er sandt, at man stikker Publikum Blaar i Øjnene ved at fortælle, at man kloroformerer de Dyr, man bruger til Vivisektion. Det er komplet umuligt i Vivisektionens Torturkamre – her er det en Læge, der anvender Ordet – at lade en Hund indaande Kloroform paa samme Maade som en Patient i en Operationsstue. Der gøres i Virkeligheden intet ud over, hvad der kan lette Vivisektorens Arbejde, nemlig Indsprøjtning af Curare, der lammer Musklerne.

Curare er en frygtelig Plantegift, der lammer Musklerne komplet, men hverken bedøver Bevidsthed eller Nerver. Englænderne fralægger sig derfor paa alle Maader Anvendelse af Curare. Lægerne siger, de anvender den aldrig eller "saa godt som aldrig" eller "ganske sjældent", eller "kun i Forbindelse med Kloroform og anden Narkose".

Den franske Vivisektor Claude Bernard sige om Curare: – Følsomheden er endnu mere udviklet ved Brugen af Curare. Døden, som for de Tilstedværende Øjne synes saa mild og uden Smerte, er tværtimod ledsaget af de mest haarrejsende Lidelser, som langt overgaar alt, hvad Mennesket kan forestille sig.

F. Borel (fhv. Hospitalsleder) skriver i *Pall Mall Gazette*:

– Som Vivisektor ønsker jeg at sige dem, der virkelig mener, at de Dyr, Pasteur eksperimenterede med, ikke lider, at de bedrager sig selv. Femten Aars Praksis paa dette Omraade giver mig Ret til kategorisk at nægte Sandheden af denne Paastand. Jeg har vivisekeret Fugle, Heste, Frøer, Kaniner, Mus og frem for alt Hunde og jeg kan fastslaa følgende:

Det er næsten ganske udelukket at anvende bedøvende Midler paa dem for at gøre dem ufølsomme.

Enhver, der er kendt med Laboratorium med fysiologiske eller med patologiske Eksperimenter, véd, at Dyr lider, naar de bliver vivisekeret. De lider endog i høj Grad, indtil Døden befrier dem.

Dette siger en Vivisektor efter femten Aars Praksis.

Vivisektoren Bouillard skildrer selv et af sine Eksperimenter, som bestaar i at sætte en rødglødende Jernbolt ind i en Hunds Hjerne. Dette Dyr brølede en Time. Man forsøgte at faa det til at holde sig roligt ved at ... slaa det. Men det skreg endnu værre.

... Dette nedskriver, dette offentliggør en Videnskabsmand i vore Dage!

Dr. med. Myrtl, berømt Anatom, skriver:

– Hvad der kan ses paa levende opskaarne Dyr, det kan Vivisektionens Bøddelansigter ogsaa se paa nylig dræbte Dyr. At underholde den gabende Mængde under Forelæsningen med Grusomheder, hvis Resulater saa ofte falder højst modsat ud, det skulde være lovmæssig forbudt. Den, der rolig kan være med til at se paa, hvorledes Professoren skærer Ungerne ud af den til Marterbænken fastbundne Hund og derpaa holder den ene efter den anden hen til Moderen, der jamrende slikker den og i rasende Smerte bider sig fast i Træet, han bør blive Rakkerknægt og ikke Læge ...

– – –

Vivisektionens Skrifter beretter om talrige levende, ubedøvede Dyr, der sprættes op, saves i Stykker, barberes og indsmøres i Fernis, hvilket medfører en kvalfuld Død. De overhældes med brændbare Vædsker og antændes. Hjernen bliver stykkevis bortskaaret, skyllet ud med kogende Vand, glødende Jern føres ind i den, de indre Organer ødelægges paa mange Maader. Endetarm og Uringang snøres sammen, hvorefter Dyrene faar afførende og urindrivende Midler, hvilket medfører usigelige Lidelser. Man giver dem Brækmidler og forhindrer dem i at kaste op. Nerver blottes og irriteres mekanisk og ved Elektricitet. Man hælder kogende Vand i deres Maver. Der er konstrueret Ovne, hvor Dyrene langsomt pines ihjel af Hede. Vivisektionen lader Dyrene dø af Sult og Tørst, lader dem lide under kvalfulde Forgiftninger, flaar dem levende, forstrækker, brækker, knuser Lemmerne paa dem ...

– – –

Vi, som er samlet her, maa arbejde for Nedsættelse af en international Undersøgelseskomité, bestaaende af Mennesker, hvis Avtoritet og – frem for alt – hvis grundige Kendskab til Tingene gør dem til vore absolute Tillidsmænd. Denne Komité har til Opgave at skaffe virksom Kontrol overalt, hvor der foretages vivisektoriske Eksperimenter med Dyr.

Kontrollen kan i Virkeligheden kun udøves af faguddannede Læger, thi kun saadanne kan trænge til Bunds i de Ting, man muligvis – *ja sandsynligvis* – vilde holde skjult for os andre. Vi maa ligeledes arbejde hen til at faa *faste Love, der nøjagtigt siger, hvad der i hvert enkelt Tilfælde er tilladeligt og hvad ikke*. Og ét maa vi kræve. *At intet Dyr, paa hvem en smertefuld Operation er foretaget, nogen Sinde, under nogen Omstændighed, og gjaldt det den største videnskabelige Opdagelse, bliver underkastet ny Tortur*. Dette *kan* vi fordre, dette *vil* vi fordre. Dette vil vi ogsaa opnaa at sætte igennem. Vi maa faa *Forbud mod visse Eksperimenter, og udøves de endda, maa de for Domstolene under det rette Navn: Dyrplageri*. Jeg er ikke for Straf og ikke for Fængsler, jeg tror jo kun, at Straf gør Mennesket ondt og aldrig bedre. Men gælder det Grusomhed mod Dyr, da anser jeg dette for en Sygdom i Hjernen, for hvilken der ikke findes Helbredelsesmiddel.

– – –

Til sidst et Forslag, der vil forbavse mange. Et Forslag, som andre vil mene er uoverlagt. Dertil vil jeg sige, det er tværtimod gennemtænkt i den yderste Konsekvens.

Vi – paa den Side, hvor jeg staar – vi finder Dyret som Levevæsen ligestillet med Mennesket. Videnskaben siger: Vi er nødt til at foretage visse – men ikke smertende – Eksperimenter med Dyr, da de ikke kan foretages med Mennesker. Godt, svarer vi, *anvend Dyr i saadanne Tilfælde. Men for Resten, naar vi kommer til det, der volder Smerte, tag saa fat paa os Mennesker*.

Man tror maaske, jeg mener, Materialet skal søges fra Fængslerne. Nej. Slet ikke. Det skal være et frivilligt Materiale. Den Mor, der har et lille Barn, som er ved at dø af Difteritis, vilde vist altid gerne give sit eget Liv for at frelse sit Barn.

Den Videnskabsmand, der er stor og ægte, der sværger til Vivisektionens Velsignelse for Menneskeheden, han vil ogsaa være villig til at bringe et stort personligt Offer. Han har ingen Ret til at anvende sin Kone eller sine Børn som – Forsøgskaniner. *Men han har Ret til at anvende sig selv*.

Og vi, for hvem Dyrenes Velfærd – dette tør jeg vistnok roligt sige – staar højt over alt andet i Tilværelsen – vi er vel ogsaa rede til at bringe ethvert Offer, der kan hjælpe vore værgeløse Venner.

Hvad om vi altsaa fra begge Lejre kom hinanden i Møde, *fra begge Lejre stillede nøjagtig det samme Antal Mennesker som Materiale til den moderne videnskabelige Vivisektion? Naturligvis maatte denne frivillige Stillen sig ikke være paa Skrømt, men gælde selv det mest pinefulde, selv det mest farlige Eksperiment. Derved gjorde vi alle vor Ærespligt, den ene over for Videnskaben, den anden over for sin Samvittighed, og alle over for Menneskeheden*.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 3.12.1926

Et nyt Navn

Karin Michaëlis slaar til Lyd for en ny tysk, fantasifuld Forfatter, Joseph Delmont.

Da jeg for adskillige Aar siden første Gang landede i Amerika, blev jeg straks om Bord beæret af en Mængde Interviewere, der ikke kunde vente, men maatte have min lille Mening om en Flok mærkelige Ting. Et af Spørgsmaalene lød: – Hvad synes man i Evropa om *O'Henry?* Mit Svar var det ligefremme: – Kender ham ikke. Har aldrig hørt Navnet. Hvad er Manden? Dette Svar førte ikke blot til, at Bladene Dagen efter med fed Overskrift meddelte, at "O'Henry var saa lidet anset i Evropa, at Karin Michaëlis end ikke vilde vedkende sig at have hørt Navnet før" ... men der udspandt sig en formelig Bladfejde om, hvor vidt Evropas Dom var fortjent eller ej. O'Henry var, tror jeg, netop død, og hans Værker udkom da i den første samlede Udgave.

Havde man stillet mig Spørgsmaalet nu, var Svaret blevet: – O'Henry! Dejlig Forfatter! Skade, han var Amerikaner. Ham kunde vi bruge i Evropa. Vi har ingen af hans Art!

– – –

For nylig blev i Berlin i et Selskab af hyggelige Mennesker blandt andre en midaldrende Herre forestillet for mig. Jeg mærkede paa den, der foretog Præsentationen, at jeg burde kende Manden – eller rettere hans Gerninger. Bønligt saá jeg fra den ene til den anden, om ingen vilde komme mig til Hjælp med en lille Antydning. Hvad var denne blodrige Mand? Dette Naturmenneske. En *Søulk*, der havde lagt op? En *Sørøver*, der havde samlet tilstrækkeligt Bytte? En af de Mænd, der den Dag i Dag lige saa stille *sælger Negere* i Afrika? Eller en *Skovrider i Urskoven?* En *hands-up-man*, der ikke tog det saa nøje med at plaffe et Par Rejsende ned, naar de ikke gesvindt nok kom med Kontanterne, medens Toget holdt paa Strækningen, og de maskerede Røvere hastede fra Waggon til Waggon? Ja, eller en gammel *Provinslæge* af Bulderbassertypen, dem, der med Taarer i Øjnene siger til den Døende: Pyt med det! Det hele er ingenting. I Morgen er De frisk som en Fisk! Eller, nej, en *Haandværker*, der har vandret paa Professionen i mange Herrens Aar, men er udmærket dygtig til ... til ... Til hvad? ... Skulde han mon være *Politiker? Folketaler? Anarkist?* Nej, ikke Anarkist. Dertil var han for velnæret. For Resten vedkom det mig jo ikke. Indenfor mit eller de øvrige Kunstneres Fag hørte han ikke til. Det var omtrent det eneste, jeg med Sikkerhed kunde sige.

Vi kom i Snak tværs over Bordet. Det varede ikke mange Minuter, før jeg var klar over, at han ikke havde tilbragt hele sin Fritid med at dreje Tommelfingre og ryge lang Pibe paa Bænken udenfor et Hus i Udkanten af en mindre Provinsby. Klog var Manden. God var Manden. Og rørende var Manden. Forunderligt rørende. Jeg var lige ved at sprude ud med Spørgsmaalet: – Sig mig saa, hvad De er, aah, hvad? *Dyrlæge*, naturligvis. Kun en Dyrlæge kunde tale saa smukt og forstaaende om Dyr. Saa siger en over Bordet: – Naa, de to Forfattere har nok straks fundet hinanden!

Han Forfatter ...? Han ...! Naa, ja. Altsaa ...

En fælles Ven var saa elskelig at forære mig Mandens samlede Værker. Det var overkommeligt. De bestod af tre Bøger.

Midt under Læsningen af den første maatte jeg besørge en Del Post. Jeg føjede da til som Efterskrift i Brev til en Ven i Østrig: – Gaa om Hjørnet i nærmeste Boghandel og forlang en Bog, der hedder: *In Ketten* og er af *Joseph Delmont*. Hans Fantasi river Flænger i Skyerne. Han er ikke rigtig "Kunstner" (ikke l'art pour l'art). Men paa en eller anden Maade er han Gigant. Køb Bogen. Døm selv. Skriv derom.

At jeg aldrig fik Svar, regner jeg nu ikke for noget. Moderne Mennesker (jeg selv iberegnet) besvarer aldrig Spørgsmaal, der fremføres i Breve, end ikke, hvis der er fire tykke Streger under.

Naa, jeg læste videre. Vi har i Danmark en Digter – han døde for en god Menneskealder siden, og han hed *Goldschmidt*. Og man har i Frankrig for Tiden to levende Brødre *Thareau*. Disse tre Mænd var hidtil mig bekendt, de, der bedst af alle har skildret ortodokse Jøder. Goldschmidt skrev om sine danske, Brødrene Thareau om de russisk-galiciske i de smaa afsidesliggende Landsbyer. Joseph Delmont kan roligt med *In Ketten* nævnes som den sidste i et lykkebringende Firkløver. Goldschmidt gik mest i Dybden, Brødrene Thareau raader over en mere formelt udformet Stil. Delmont er blidere, varmere og mere verdenserfaren.

Han skriver Fanden et Øre af – inden vi ser os for, er den gamle Herre helt øreløs. Man bliver saa tummelumsk af at læse Delmont, at man helst bør have en Kande Kamillete i Nærheden at slukke efter med. Dette er Karrusel. Nej: Karrusel, Kastegynge og Rutschbane paa samme Tid. Stundom føler man sig som paa Ryggen af en Struds, der med Syvmileskridt suser gennem alle virkelige og uvirkelige Verdener. Man bliver søsyg, det ved Gud man gør, men springe af gør man ikke. Farten er saa stærk, at man i Springet vilde slaa Hjernen ind.

Jeg hører desværre ikke til de rolige og sindige – for Forfattere saa behagelige – Læsere, der kan *læse* en Bog og bagefter véd, hvad der staar i den. Saaledes som den ene Kvinde véd, hvad den anden har haft paa ved festlige Lejligheder. Jeg kan *æde* en Bog, sluge den med Hud og Haar – undertiden faa den i den gale Hals, saa jeg maa dunkes i Ryggen, til den kommer op igen. Vilde man overhøre mig i Delmonts Bøger, jeg vilde faa en meget sløj Karakter. Hvorledes mindes Landskaber, man raser forbi med to Hundrede Kilometers Fart.

Men det var Bøgerne ... "*I Lænker*" er Bogen om den unge russiske Jøde der, trods Forhold og Omgivelser, sætter igennem at faa Universitetsuddannelse, bliver Medlem af et Selskab Frisindede, forraades, forfølges, fængsles, flygter. *Flygter*. Ja, denne Flugt fra Fængslet, svømmende gennem tilsneede Skove, uden Føde, til sidst ... *lænket til et Lig!* Ene i en Hytte, halvgal af Sult, lænket til et Lig. Flugten, denne Flugt, tager Aandedrættet af én og faar Læseren til at knuge Hænderne i hinanden af Trang til at hjælpe den usalige Flygtning, der ikke kan leve og ikke kan dø. Har man læst denne Flugt, har man selv været lænket til et Lig.

Bog Numer to – i Virkeligheden Delmonts første – gjorde Manden berømt, saa han udkom i en Hærskare af Lande, ja, han opnaaede saagar i det vanskelige England et Oplag paa de halvt Hundrede Tusinde. Bogen om "*Vilde Dyr i Filmen*" taler for sig selv. God Bog for Børn. God Bog for Voksne. Ikke for mig. Men jeg har et lille sygt Punkt paa Hjernen. Jeg taaler ikke at høre Ord som *Cirkus*, *Menageri*, *Zoologisk Have*. Jeg ønsker ikke at se Dyr i Film, med mindre Filmen er drejet paa Dyrenes Levested, og medens Dyrene bevæger sig i fuldeste Frihed. Delmont elsker og forstaar Dyr, men hans Barndom og Manddom har ikke tilladt ham slig Sentimentalitet. Dog tror jeg, at samme Delmont, naar han og jeg faar snakket os helt sammen, netop er Manden for at ramme den store Pæl gennem en at Nutidens største Infamier: Menneskets Grusomhed over for de værgeløse Dyr. Dette er en Mission, som jeg haaber, han tager op.

– – –

Byen under Havet.

Det vilde være Synd og Skam at tage Duften af denne Bog ved blot at antyde mere af dens Indhold, end Titlen angiver. Bogen er skrevet paa en saadan Maade, at den Husmoder, der fik fat paa den om Morgenen Klokken ni og vidste, at Maden skulde staa paa Bordet Klokken tolv, til den Tid end ikke havde tænkt paa at gøre Indkøb. Hendes Husbonds vrantne Ansigt vilde ikke gøre det ringeste Indtryk og ikke Børnenes: Mor, jeg er saa sulten! ... ikke før Bogen var læst til Ende.

Man sammenligner Delmont med *Jules Verne* og med *Mark Twain*. Sammenligningen med Jules Verne ligger lige for – men maa *jeg* bede om Delmont! Med Mark Twain har han Berøringspunkter. Men medens hos Delmont Handlingen er saa spændt, at man sidder med Livet i Hænderne, fortæller Mark Twain mageligt og behageligt. Til Gengæld besidder Mark Twain et spirituelt Vid, som Delmont mangler.

Bogen er saadan, at den i Kraft af sin ganske enestaaende Handling – (en Idé, der er som Fundet af en af de allerstørste Ædelstene, og Udførelsen staar ikke meget tilbage for Idéen) – burde gaa hele Verden over. Den er lige egnet som Underholdningslæsning, som Bevis paa, hvad Fædrelandskærlighed kan drive Mænd til, og som Digterværk. Skulde den alligevel ikke slaa an udenfor tysktalende Lande, skyldes det Aarsager, der intet har mod Bogens Værdi at skaffe – og saa er det kun et Tidsspørgsmaal, naar disse Aarsager bliver ophævet.

Bogen har imidlertid Fejl. Fejl, som jeg ikke her skal gaa ind paa. Det har aldrig moret mig at rette Kommaer i andres Stile. Var Stilen kedelig, gik jeg den forbi i Tavshed, var den god, saá jeg over Stave- og Tegnfejl. Fejlene i Delmonts Bog er ikke for synderligt mere at regne end end Stave- og Kommafejl. Jeg skal ikke sætte min Finger paa dem. Enten opdager Læseren dem ikke – eller han ser dem. Men jeg skrev et Brev til Delmont, forklarede ham Fejlene og fik omgaaende et Brev, der bragte alle Strenge i mig til at vibrere.

Denne Mand, som er over de halvt Hundrede Aar, er først begyndt at skrive for to Aar siden! Har fra Drengeaarene strøget Verden rundt som en lille herreløs Hund, der saa efterhaanden lærer at finde til Føden og klare sig i Kampen med de andre Køtere. Han har prøvet, hvad der er at prøve. Han kender alle fem Verdensdele. Ikke blot som Sømanden, der kun naar til de Forlystelsessteder, der ligger Kysren nærmest, men som den Opdagelsesrejsende, der med Økse i Haand baner sig Vej gennem Urskove og Ørkener, bestiger de farligste Bjerge og fryder sig mest, naar nye Farer vinker. Hans hele Skoletid har tilsammenlagt varet ... *to Aar!* To og et halvt Aar, for at være helt korrekt. Og saa skriver han saadan! ...

Jeg skal ikke nægte, at jeg blev baade flov og betuttet.

Bliver han ved, som han er begyndt, maa vi andre Pennens Mænd og Kvinder skam tage os sammen, ellers bliver vi løbet i Sænk.

Joseph Delmont, *Mark Twain*, *O'Henry* og *Joseph Conrad*, de fire danner en egen Stat i Staten inden for Forfatterlavet.

– – –

Til Slutning nogle Betragtninger, der ikke blot gælder Delmont, men alle skabende Kunstnere. Hvorfor betragter en Digter (en Maler, en Musiker) sit Arbejde som fuldendt, fordi han afleverer det? Fordi Bogen trykkes (Billedet sælges, Kompositionen opføres)? Dette turde være rent ydre Aarsager. Man har altsaa sluppet Arbejdet, ladet det vandre ud i Verden. Nu maa det klare sig, som bedst det kan. Men nu er i Grunden først Tidspunktet inde, hvor Kunstneren kan begynde at vinde Overblik, idet han faar sit Arbejde paa Afstand.

Digteren siger: Hvad jeg skrev, det skrev jeg! Maleren signerer Billedet: Ingen jordisk Magt skal faa ham til at foretage et Penselstrøg mere derpaa. Jeg kunde dog lide at vide, om der virkelig er Kunstnere til, der – over for sig selv, inde i Lønkamret – mener, at deres Arbejde er *færdigt*. Færdigt er *fuldkomment*. Vi Mennesker kan jo meget vanskeligt lave noget, der er fuldkomment. Det kan lykkes for en Kunstner at skabe smaa Fuldkommenheder inden for det store Værk. Værket selv har som Helhed almindeligvis sine svagere og sine stærkere Sider. Eller tager jeg fejl?

Hvorfor skulde en Kunstner ikke, naar han modnes og faar Overblik og kommer til Erkendelse, senere give sig til at omarbejde sine Værker? Jeg mener ikke, han skulde rette sig efter Kritiken. Til syvende og sidst véd vi alle bedst, hvor Skoen trykker. Men hvem kan lide at blive traadt paa det Sted, hvor den trykker? Kritik er vanskelig og farlig. Den ægger til

Modsigelse. Kærlig Kritik er sjælden som en Sommer uden Regn, og den Kritik, der hovmestrerer, ironiserer eller er iskold upersonlig, den gør kun Kunstneren Fortræd.

Kunstneren maa gaa sine egne Veje – om saa hele Verden er ham paa Nakken. Men han maa lytte indad, lytte til sin egen Samvittighed. Denne siger: Dér svigtede jeg, dér strakte mine Kræfter ikke til, dér mistede jeg Taalmodigheden, dér blandede personlige Sorger sig forstyrrende ind i Arbejdet! Og saa maa han tage fat igen.

Billedhuggeren kan ikke gøre det, da det levende Ler for længst er smuldret hen og Marmor og Bronze ikke lader sig omhaandtere.

Der er én Undskyldning, jeg bøjer mig for: Mangel paa Tid. Kunstneren er jo almindeligvis fyldt af nyt Stof, der maser sig paa og vil frem som Børn, naar de ni Maaneder efter Undfangelsen er omme. Han faar daarlig Stunder at standse og se tilbage. Hvor det er saa, maa man vente, til den store, stille Alderdom kommer, naar Tankerne bliver klare, men Hænderne rystende.

Joseph Delmont begyndte at skrive saa sent, at han vel har uhyre Hastværk. Men han er sikkert en voldsom Kraft, en voldsom Arbejder med en ukuelig Vilje.

Blev "*Byen under Havet*" nu revideret – ak, det drejer sig kun om Bagateller – ville Bogen gaa en langt større Sejrsgang gennem Landene end Dyrebogen. Den er skrevet med en Fantasi, hvis Dristighed minder om Søvngængerens Sikkerhed, naar han vandrer henad Tagryggen. Bogen forudsætter en Viden paa alle tekniske Omraader, som synes ufattelig hos et enkelt Menneske. En Viden (om end i ganske anden Retning) som den, hvormed Flaubert forbløffede Verden, da han udgav Antonius' Fristelser ... At Delmont sidder inde med denne alvidende Viden, falder mig ikke et Sekund ind at tro. Men han er Digter, rigtig ægte Digter, og hans Fantasi arbejder med Søvngængerens Sikkerhed. Nu skal vi andre bare vogte os for med dumme Tilraab at bringe ham til at vaagne og falde ned fra Højden.

– – –

Jeg er meget, meget nysgerrig efter denne nye Forfatters Udvikling. Om han med de tre Bøger har ødslet sig tom, som Sømanden, der slænger et Aars Hyre paa én Nat i et berygtet Hus, naar han endelig kommer paa Land – eller om han, hvad jeg formoder, er Ejer af en af de store Guldaarer, der strækker sig langt og dybt under Bjerget. Vi faar se.

Karen Michaëlis.

Politikens Kronik 13.11.1927

Et Talent og tusind Kroner

Karin Michaëlis fortæller om Karen Stampes Mindelegat og dettes første Stipendiat.

For første Gang faldt det i min tunge og glædelige Lod at være Meduddeler af et Legat. Hvis mine Haar ikke alt med Ære var graanet, vilde de sikkert være visnet under Byrden af dette Hverv. Jeg vilde foretrække at feje Gade med hullede Støvler i Snesjap – men Vorherre spørger ikke, hvad han helst vil, det er noget, han bestemmer.

Det er dejligt at faa Legater. Især saadanne, som man ikke søger, men som uden Forpligtelse i Retning af Dyd og anden Sædelighed dumper lige ned fra Himlen. Jeg har prøvet det og véd, hvad jeg taler om. Pludselig at staa med Haanden fuld af Penge, som man har fortjent uden at "fortjene" dem og kan gøre ved, hvad man vil, fra at slaa Smut over Vandfladen, køre dem op i Karrusel, til, som jeg gjorde, at lægge sig til Sengs i et af Evropas kostbareste Sanatorier og "lade Hvilen falde paa sig" for en lang, stille Maaned! vist er det dejligt.

Men der er andre Maader, mange Maader, hvor det er endnu mere dejligt og endnu mere fortjent ufortjent: naar man staar og ikke véd, hvorfra man skal skaffe Pengene til Brødet i Morgen eller til Huslejen i Overmorgen eller til den Lægebehandling, der betyder Livet. Da først kommer Legatet helt paa rette Plads. Eller, hvis man som Kunstner har spændt Buen for højt og nu mangler Mod til overhovedet mere at tage Sigte, men synes: Alt er dog haabløst! Saa kommer de "fortjente" Penge, som ikke først behøver at fortjenes, saa kommer de paa det gode Sted.

Det er anstændigt (nogle vilde sige, det er forbandet Pligt), at den Rige – der i levende Live tænkte saa meget paa sig selv, at hans Bug blev syg, og døde før Tiden – at han efter sin Død letter lidt paa Samvittigheden ved at betænke Trængende med nogle af de Penge, han jo nok kunde tage med i Graven, men som ikke dér vilde have synderlig Købekraft. ... Vist er det anstændigt. Men *naar den Fattige i levende Live* betænker de endnu mere Fattige, saa bliver det et lysende Eksempel.

Karen Stampe arvede efter sine Forældre, *Victor Bendix* og *Rigmor Stampe*, en ikke stor Kapital, der blev sat fast i Overformynderiet. For Renterne har hun stiftet et Mindelegat for sin Far og Mor. Dette Legat – nogle Aar større, aldrig mindre end tusind Kroner – vil én Gang om Aaret falde som Æblet i den Intetanendes Turban. Pengene er fortjent. Man behøver ikke at gøre sig fortjent ved først at søge om dem.

Paa visse Tider af Aaret er visse Blades Spalter fyldt med Legatportioner, der kan søges om. Hver Gang en saadan Spalte kommer mig under Øje, isner det mig i Sjælen ved Tanken om alle disse, især gamle Mænd og Kvinder, der med rystende Hænder og bævende Hjerte skriver deres stakkels Ansøgning og saa løber fra Herodes til Pilatus for at faa "skrevet paa", helst af pæne, velansete Stillinger. Og naar Uddelingsdagen er ovre, saa sidder alle de, der ikke blev de Udvalgte, i deres smaa, fattige Stuer og kryber sammen og græder de Afmagtens kolde Taarer, der maaske kan røre Sten, men ikke bevæger Himlens Hjerte, thi den aabnes ikke med Hjælp og Trøst og himmelske Legatpenge.

Hvert saadant Legat har sin Forhistorie, somme er rene og skønne som den ægte Folkevises Toner. Der er Mænd og Kvinder, som et Liv igennem har nægtet sig hver lille, fornøjelig Overflødighed for at kunne lægge Skilling paa Skilling og i Stedet for at unde sig Gravsted med marmorne Søjle efterlader én Portion om Aaret à 50 Kroner til en "uberygtet, ældre Kvinde af den tjenende Stand". Det er smukt. Det er stort.

Men det er ogsaa smukt som i dette Tilfælde, hvor Karen Stampe sætter de Forældre, hvis Veje ikke fulgtes Livet ud, et Æresminde og derved giver Afkald paa et Tilskud, der ikke

betød det overflødige, men det nødvendige. Og det er smukt, naar en Kvinde bliver sine Idealer tro. Det er smukt, og det er sjældent.

Da Karen, som jeg har kendt, fra hun var elleve og jeg tyve Aar, blev voksen, det vil sige, fik lange Skørter, da grebes hun af en os dengang ganske uforstaaelig Angst for ved selv at bruge for meget at forfordele den, der intet havde. Hendes personlige Nøjsomhed gik ud over det rimeliges Grænser. Jeg har glemt, *hvor* mange (men mange var det) Aar hun stadig har den samme Kjole, der sledes gennemsigtig paa hendes Krop. Hverken gode Ord eller Formaninger hjalp. Kjolen var den samme Søgn som Hellig, Aar efter Aar. Allerede dengang betragtede hun Arv som utilbørlig. Dette er et let Standpunkt at indtage for den, som intet har i Vente. Karen havde noget i Vente. Vennerne sagde: "Barnagtig Idé, det gaar nok over!" Det gik ikke over. Hun var af den Slags, der, naar hun søgte en Medhjælp til Husgerningen, altid tog hende, der kom med et faderløst Barn ved Haanden. Hun havde daarligt Raad til at holde Moderen, til Moderen *med* Barnet var altid Raad og altid Plads. Og i Krigens Tid, da Landet var overstrømmet af fordrevne eller frivilligt flygtende, ludfattige Russere, aabnede Karen sit Hjem – ikke for en enkelt, men for en Flok. Himlen alene vide, hvordan hun skaffede Sengetøj og Føde til dem alle.

Hun kunde have givet Afkald paa Arven, ja, og det var hendes Hensigt, men andre Hensyn og en Afdøds Ønske gjorde sig gældende. Hun vedgik Arven og stiftede altsaa Mindelegatet for Victor Bendix og hans første Hustru, min elskelige Veninde Rigmor Stampe. Karens Instinkt indgav hende den kloge og blide Tanke, at Legatportionen, naar den bortgaves uden Ansøgning, kun blev til Glæde og ingen til Skuffelse. Saadan burde det have været, ulykkeligvis blev de Skuffedes Antal dog stort.

Breve med Ansøgninger, vedlagt Fotografi, vedlagt Kompositioner, vedlagt Anmeldelser af Koncerter, vedlagt haandskrevne Digte, maskinskrevne Noveller, utrykte Dramaer og trykte Bøger, begyndte at strømme ind, ikke blot fra Danmark, men fra Tyskland, Østrig, Ungarn, Polen, ja fra rumænske og jugoslaviske Landsbyskolelærere, fra unge Kvinder i Czekoslovakiet og Schweiz. Jeg var paa dette Tidspunkt ikke rask. Brevene bragte mig til Fortvivlelse, og de blev ved at komme. Hvilket Slid, med høfligt beklagende Ord at maatte sende alle de mig uvedkommende, men for Afsenderen saa vigtige Papirer tilbage! Og jeg var værgeløs. En Notits havde uden mit Vidende meddelt, at jeg skulde uddele Legatet, Notitsen fandt Vej til Udlandet og vandrede videre paa egen Haand, som Muldvarpeskudene i en nylagt Græsplæne.

– – –

Valget faldt paa *Johannes Kjær*. Ikke fordi han var dansk. Ikke fordi han var fra samme By som jeg, men ...

Jeg holdt Foredrag i Hannover i Foraaret og fik, da jeg stod parat til at forlade Byen, et forsinket Brev fra "en Landsmand", der opholdt sig i Hannover for at studere Musik. Han længtes efter at tale Dansk og vilde gerne hilse paa mig, da vi var Bysbørn. "Johannes" er det kønneste Mandsnavn, jeg véd, og Brevets Stil var af en forunderlig indtagende Naivitet, der gav mig Lyst til at lære Johannes Kjær at kende. Saa jeg skrev ham et Par Ord om, at naar min Vej næste Gang o.s.v. ...

En Maaned senere talte jeg igen i Hannover og lod den unge Mand komme efter Foredraget. Han, min russiske Rejsemarskal, og jeg forslog sammen de Par Timer, inden Toget gik.

Hvad er *smuk*, og hvad er *ikke smuk!* Der stod "Johannes" paa det aabne, unge, lysende Ansigt, der stod Johannes i Klangen af hans Stemme, i Smilet, i Bevægelserne. Han ikke blot hed, han *var* Johannes.

Han viste mig Billedet af det lillebitte ældgamle Hus, med den smalle Stentrappe, Huset, der laa over for vort, Huset, jeg havde stirret paa hver Dag i mine første ti Leveaar. Da han viste mig Billedet af Hjemmet, stod de blaa, altfor blide Øjne under Vand som Enge ved

Foraarstid, og saa saare han talte om dem hjemme, især sagde "min Mor", var der straks Højvande igen.

Hans Hænder, lange, nervøse, usædvanligt fornemme Hænder, og hans hele elegante Skikkelse kunde lade formode, at han kom fra det bedste Aristokrati, men en saa yndig, en saa rørende Naivitet findes næppe i de Krese. Og Fødehuset tydede jo heller ikke i den Retning.

Og nu kommer hans Historie. H.C. Andersen havde kunnet fortælle den bedre end jeg. Flere Gange, medens han fortalte, faldt det mig i Sinde, hvad der mon var blevet af Odensedrengen, hvis han var kommet til Verden med Johannes Kjærs Ydre ...

I det lille Hjem – Faderen var Proppeskærer – var en af Barneaarenes uforglemmeligste Begivenheder den Dag, hvor et Klaver blev bragt ind og stillet op mod Væggen. For Johannes var det Eventyret. Alle Drømmes Drøm. Kun var Klaveret ikke til ham, ak, men til Søsteren, der netop var kommet i Mellemskolen. Og er man naaet saa højt, syntes hans Mor, saa hører der Klaver til. Hun bragte alle de personlige Ofre, som kun en yndig Mor kan bringe for at skaffe Penge til Klaverets Afbetaling og Datterens Undervisning. Johannes var en lang Dreng med Musik i Aarerne og med Nysgerrighed i Fingrene. Men – o vé, nok se, men ikke røre! Alt hvad Johannes og Broderen fik Lov til var at – ligge paa Gulvet og med Hænderne træde hver sin Pedal, medens Søsteren sad fjong paa Stolen og trykkede Tangenterne ned og fik Toner ud af det!

Der gik et Par Aar, og da den musikalske Søster spillede helt net, mente Moderen, at nu gik det nok an, at Johannes forsigtigt tog paa Tangenterne ogsaa, Søsteren kunde være hans Læremester. Men det blev til Kiv og Strid, hvorpaa Johannes én Gang for alle igen var bandlyst fra Klaveret. Han blev sat i Grovsmedlære! For den, der har set hans Hænder, er Tanken fantastisk. Ingen, han selv mindst, véd, hvordan det gik til, men en skønne Dag kunde han spille Klaver. Smedehamrens Malmklange skræmte derimod hans Gemyt – han rendte af Lære og fristede Tilværelsen ved at spille paa en Kafé i Fødebyen. Men jo mere han tærskede i Klaveret, og jo mere Tilhørerne klappede, jo mere bittert indsaa han, at det altsammen var ingenting. Nej, han maatte, *maatte* til Kjøbenhavn, som var Verdens Ende.

Sammen med en Kamerat, der var Smedesvend, tog han – med hundrede Kroner i Lommen – til Kjøbenhavn, lejede et Tagkammer og lejede et Klaver. Men Penge til Lærer? Han øvede sig Dag, og han øvede sig Nat. Efteraaret var forbi, Vinteren satte ind med stor Kulde, Pengene var fløjten, og Kakkelovn var der ingen af, derimod Hul i Tagvinduet.

De to unge Mænd pantsatte, hvad pantsættes kunde, og saa sultede de. En Dag, to Dage, tre Dage. Man blev lidt vakkelvorn i Lemmerne, lidt taaget i Blikket. Saa banker det paa Døren. Vorherre staar udenfor i en Mands Skikkelse: – Jeg er Musiker, spiller ude paa St. Thomas, men jeg maa rejse straks, vil De spille i mit Sted? Den slatne Yngling troede, det var en Feberdrøm, forvoldt af Sult. Manden blev ved: Jeg har hørt Dem spille, jeg véd, De kan, staa nu op og gaa derud! Saa vaklede Johannes, iført den fælles Garderobe, til St. Thomas. Dirigenten prøvede ham og talte opmuntrende Ord:

– Kom De blot i Aften! Det skal nok gaa!

Aftenen kom, og Johannes, der paa fjerde Dag ikke havde smagt Mad, satte sig til Klaveret og spillede som i Søvne. Publikum sendte et Par Gange Drikkevarer op. Det brændte indvendig. For Resten hverken saá eller hørte han noget. Da han gik hjem, var han fast engageret med tyve Kr. pr. Aften, og her gik han med de første tyve Kroner i Haanden! Næste Morgen gik Vennerne ud og spiste ... Spiste, til de begge var hundesyge.

Nu kunde han tage Lære, og det gjorde han, men efter kort Tid mærkede han, at Kræfterne ikke strakte til, skulde han øve sig om Dagen og spille paa Beværtning om Aftenen.

Musikmennesker blev opmærksomme paa ham, og han blev taget under Armene. En Dag naaede han helt frem til Mester Victor Bendix. Bendix spurgte: – Hvad vil De være, hvis

Deres Talent ikke er stort nok til at bære Dem frem? Johannes følte Ordene som en Knytnæve i Hjertekulen: – Jeg ... jeg vil være Klaverspiller! – Ja men, hvis De nu ikke har Talent nok, hvad vil De saa tage Dem til? De maa jo have en Levevej, Menneske! Naa, hvad mener De saa? Johannes vidste ikke, hvad han skulde sige, men stammede igen: – Jeg ... vil kun spille Klaver! Han spillede. Victor Bendix omfavnede ham – og græd.

Noget efter havde det kongelige Kapel et Legat at uddele, det kunde kun faas af Orkestermedlemmer. Victor Bendix tog sin Frakke paa, gik ind og talte med Kapelmusikerne. Johannes Kjær fik Legatet.

Saa studerede han i Hannover, gav nu og da i Tyskland et Par Koncerter og havde udmærket Presse. Men selv vidste han, at det sidste "Schliff" manglede. Og i Sommer, da jeg rejste til Danmark, var han i Berlin, hvor han styrtede rundt paa sine lange Ben for at faa Elever. Fik han ikke Elever, kunde han ikke gaa til den Lærer, der for ham var Verdens ypperste.

Karen Stampe var enig med mig, at ingen var nærmere til Mindelegatet end den unge Kunstner, der havde spillet Victor Bendix Taarer i Øjnene. Alligevel var det med en vis angstfuld Følelse af maaske at have begaaet Uret mod en anden, at jeg skrev til ham, Æblet var faldet i hans Turban. Hans Svar fritog mig for enhver Tvivl: Der var sket ham det frygteligste, der kan ske for en Musiker, han var pludselig blevet stokdøv paa det ene Øre. Fortvivlelsen over denne Ulykke blev helt ulidelig derved, at han ikke ejede Penge til at søge den Specialist, der maaske kunde helbrede ham. Og nu kom de tusinde Kroner! De kom, og de besad Miraklets Kraft. Tre Uger efter kunde Lægen garantere ham fuld Hørelse igen.

– – –

Om Johannes Kjær bliver en af de store Stjerner paa Kunstens Himmel, det vil Fremtiden vise. Men *uden* den Hjælp, Karen Stampes Mindelegat bragte, havde han i dette Øjeblik været en hjælpeløs, haabløs Stakkel.

Til Vinter venter han at slaa det store Slag i Berlin og Kjøbenhavn.

Thurø, Nov. 1927.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 24.6.1928

Stepan Raditsch

Karin Michaëlis skildrer i nedenstaaende Artikel den jugoslaviske Politiker *Stepan Raditsch*, hans Hustru og Hjem og hans Brodersøn *Pawel Raditsch*, der forleden myrdedes og i Gaar begravedes.

Heftigt Skyderi i Skuptshinaen. Pawl Raditsch død, Stepan Raditsch haardt saaret...

Haardt saaret. Inden dette læses maaske død.

Storserbiens vigtigste og mest omstridte Mand. Bøndernes tilbedte Leder. Kvindernes fødte Ridder. Mennesket uden Frygt, indadtil som udadtil. Har han for Aar tilbage med Gysen forestillet sig Muligheden af at falde for Morderhaand, har han allerede da tænkt Tanken til Ende, overvundet enhver Frygt for bestandig. Aldrig saá jeg et Menneske mere fuldkommen ligegyldig for sit Liv og sin Sikkerhed.

Serbien er ikke Danmark. "Man gaar i Fare, hvor man gaar", de Ord er ikke møntet paa os. Vi har saa temmelig Frihed til at sige og gøre, hvad vi vil. Denne vor næsten enestaaende Lykke skønner vi ikke nok paa. Dejlige Land, hvor ingen Spioner lister om Husene, hvor intet Baghold ligger dræbende paa Vagt, hvor intet Fængsel benytter Tortur, hvor Politiet arbejder med aabent Visir, hvor Lov og Ret inden for Fejltagelsernes Grænser overholdes...

Balkan er Forfærdeligheden i alle Forfærdelighedens Former. Balkan ... Ord, der ikke maa nævnes.

– – –

Da jeg i Fjor første Gang talte i Zagreb (Agram) kom jeg for Skade, i min Henrevethed over Modtagelsen, at tale, som om jeg befandt mig paa Balkan. Man gav mig, for øvrigt elskværdigt, at forstaa, at Ordet *Balkan* omtrent var det værste Skældsord, man kunde tage i sin Mund. Under næste Foredrag gjorde jeg spøgende Afbigt – thi endnu vidste jeg jo intet om ... Balkan.

Mine Venner i Wien, der skulde kende til Politik, havde sagt: – Naar du kommer til Balkan, er der en Mand, du ubetinget maa lære at kende: Stepan Raditsch. Altsaa dog Balkan!

Jeg opsøgte ham en Time før Toget gik. Tiden var løbet fra mig. Jeg havde i Zagreb en besynderlig Følelse af, at Menneskene var uden Kontakt med Evropa. Ellers er det ufatteligt, at de saaledes klamrede sig til mig med Bud og Bønner og Betroelser og Fortvivlelse. Det mindede om mine Besøg i de russiske Fangelejre under Krigen.

Raditsch tog imod i det gamle Parlament, hvor Departementerne nu har deres Kontorer. Hans Ydre skuffede mig ved første Blik: Fyldig, blegfed (Fængselskulør), lysblaa barnestore Øjne af feberagtig Blankhed, men med stift stirrende Blik. Den Gang vidste jeg ikke, at Manden er mere end trekvart blind, at han ikke ser seks Tommer frem for sig, men maa famle efter Papiret lige ved hans Haand. Han ledes paa Gaden ved Hjælp af de to unge Øjne, der tilhører hans Brodersøn og Tvillingesjæl, Pawel Raditsch.

Først smaadrillede han mig, fordi jeg, naar jeg endelig vilde se ham, ikke var kommet før og ikke havde sendt Bud, at han skulde komme til mig. Saa gik vi over til den virkelige Samtale, der fra min Side sikkert blottede Afgrunde af Uvidenhed, for hans var klar, hjertelig og af yderste Naturlighed. Det var min Hensigt at skrive om ham, og jeg havde gerne taget et Par Notitser under Besøget, men glemte det, og skønt hvert Ord, han sagde, syntes mig værd at fastholde, svandt, som saa ofte, det meste ud af min Hukommelse, inden næste Time. Kun mindes jeg saa godt som ordret et Par af hans Ytringer:

– Jeg kæmper for Lighed. Jeg ønsker ikke, at nogen Klasse skal være den foretrukne, men gaar det ikke uden dette, mener jeg, det bør være Bønderne. Dem er det, der skaffer os vort daglige Brød. Siger jeg "Bønderne", mener jeg ufravigeligt Kvinder som Mænd. I ingen Stand er Kvinden af Betydning som inden for Bondestanden. Hun arbejder fuldt i Mark og

Eng, passer den indendørs Bedrift saa godt som uden Hjælp. Hun er desuden Mor, Husmor, Hustru og Hjemmets økonomiske Forvalter. Selvfølgelig skal hun have Valgret. Vi var engang paa Nippet, saa glippede det. Men gemt er ikke glemt. Kvinden er Højaltret i Hjemmet. Kun den Mand, der daglig knæler for dette Alter, kan vente, det skal gaa ham godt.

Jeg stiller et Samvittighedsspørgsmaal: – Kan man være Politiker og dog holde sin Sti ren? Raditsch smiler: – Hvis man har en god Hustru, ja. Men kun, hvis man har det! Da jeg saa spørger, hvad han mener om de ugifte Politikere, svarer han med et Ord, der ikke egner sig til Gengivelse.

Saa er der Skattebyrden, der i Storserbien synes at tynge Befolkningen til Jorden. – Ja, siger han, Skatterne er utaalelige. Almindeligvis andrager de samlede, direkte og indirekte, Skatter 40-50 Procent af Indtægten, i visse Tilfælde stiger den endog til 56 Procent!

Hører man det, begriber man den knugende Fattigdom, der aabenbarer sig, hvor man gaar og staar. En Fattigdom helt anderledes end f. eks. i Rumænien og i Polen, hvor den delvis ytrer sig i Laser og Smuds. Serbien virker forbløffende rent. Men Befolkningen kan intet tillade sig ud over det nøgne allernødvendigste. Hver ekstra Udgift bliver af katastrofal Virkning. Skal Bonden udrede sin Skat, er dette ofte kun muligt ved, at han sælger den Ko, der er ham uundværlig.

Min Videbegærlighed, der staar i omvendt Forhold til min Viden, fører os ind paa de mange Mord og Forsvindingstilfælde, der har faaet Evropa og især Frankrig med Barbusse i Spidsen til at intervenere. Raditsch trækker paa Skuldrene: – Her véd ingen sig sikker. Jeg mindre end nogen. – Og hvis man skulde lade Dem "forsvinde"? Han ranker sig: – Saa har jeg mine Bønder!! Véd De af, jeg raader over to Millioner bevæbnede Bønder? Dem lader man ikke forsvinde i en Huj.

Pludselig er det ham, der spørger. Han nærer en uslukkelig Begejstring for Danmark, hans Drømmes forjættede Land. Han vil benytte sin første Ferie til med sin Hustru at aflægge mig Besøg paa Thurø, mindre jo for min Skyld end for ved Selvsyn at faa grundigt Indblik i den danske Bondes, Gaardejers som Husmands, Tilværelse. I store Træk véd han alt om Danmark, mine smaa Detaljer bringer ham til at flamme op i Fryd. Der maa komme Samarbejde i Stand mellem dansk og storserbisk Bonde. Han vil arbejde for Anlæg af Højskoler efter dansk Mønster, danske Mejerier, dansk Landbrug.

Han spørger om Kvindens Stilling hos os, ikke, om hun har Valgret, det véd han. I Storserbien, hvor Kvinden ikke har almindelig Valgret (og overhovedet saa godt som ingen Ret har) kan det dog hænde, at hun vælges ind i Kommunalbestyrelsen, og hvor Kvinden er i Overtal, der er Kommunerne bedst ledet.

At jeg ikke lærer hans Hustru at kende, at jeg ikke faar Tid at kikke ind i den lille Boglade, som han, Storserbiens vigtigste Mand, den Dag i Dag ejer, og som skaffer ham og hans det nødvendigste, krænker ham lidt. Jeg lover at gøre det godt næste Gang.

– – –

Da jeg paa Tilbagvejen naaede Wien, kom mine Venner mig i Møde med saa temmelig korrekt Referat af Samtalen med Raditsch. Hvorledes var dette gaaet til? Ikke en Linje havde jeg skrevet. Det meste havde jeg glemt. Jo, Raditsch var kommet mig i Forkøbet, i Stedet for mit Interview med ham, havde han skrevet sit med mig.

– – –

Saa i Foraaret, da jeg paa ny gæstede Balkan og havde en Række Aftener i Belgrad, hørte jeg, at de politiske Bølger gik højt. Raditsch for og fløj mellem Zagreb og Belgrad. Forgæves bad Kongen ham om at danne Ministerium, Raditsch' Betingelser var for haarde. Ingen andre vilde. Kongen befalede ham at gøre det. Han forsøgte. I sidste Øjeblik mislykkedes det. Posten som Ministerpræsident, der var ham sikker, blæste han paa.

Naturligvis var hans Tid rasende optaget, og adskillige Aftaler gik i Vasken. Endelig havde han en Fridag, og jeg kom til ham i Pawel Raditsch' Hjem i Byens Udkant. Pawel

Raditsch, den tidligere Landbrugsminister, er ikke blot Stepans Nevø, hans Discipel, hans Øjne, men ogsaa hans andet Jeg i enhver Retning. Erfarer den Haardtsaarede, at hans elskede Ven er død, turde det være et stort Spørgsmaal, om han finder Kraft til at overvinde sine Saar.

Belgrad, hvorom jeg agter at skrive i en anden Artikel, var for fem og tyve Aar siden en lille luset, skidden Landsby, hvor Konakens toetages Bygning og et Par smaa Gesandtskaber var de eneste anstændige Bygninger. Nu er det en By, der synes af Udstrækning (ikke af Indbyggertal) at nærme sig Kjøbenhavn. Pawel Raditsch boede i en hyggelig mindre Trævilla, hvor Onklen opholder sig, saa ofte han er i Belgrad. Stepan Raditsch modtog mig, som havde vi allerede spist de berømte to Skæpper Salt med hinanden. Nu var jeg bedre underrettet. Der var adskilligt, som brændte mig paa Tungen, og jeg spurgte dristigt. Over for et Par af mine Spørgsmaal bevarede han haardnakket Tavshed, og jeg fattede Aarsagen: Han skammede sig paa sit Lands Vegne for at tale ud.

Vor tidligere Samtale om Kvindevalgret var ikke glemt. Hans Hukommelse, der efter alles Sigende, er fænomenal, havde beholdt endog Ordlyden af mine Udtalelser Aaret forud. Han fortsatte, som efter en Pavse, hvor man tænder en Cigaret: – Naar til Efteraaret de nye Valg er ovre, vilde man administrativt inddele Storserbien ikke som nu i 33 Dele, men i 5 Provinser, nemlig: Serbien, Kroatien, Slovenien, Bosnien-Herzegovina-Montenegro (de tre gjaldt som en) og Woiwodina. Hver af de fem Provinser vilde faa eget Parlament. Saa vilde Valgretten blive udvidet, og Kvindernes Time slaa. De Egne af Sydslovenien, der før var under Østrig, vilde, mente han, blive nemme at vinde for dette Forslags Gennemførelse. Vanskeligere vilde det gaa med Serbien, hvor Mand og Hustru end ikke inden for Familien er ligeberettiget, hvad Arv og andet angaar. Serbien, hvor Hustruen, naar der er Gæster, enten ikke tør være til Stede, eller kun – staaende – er der for at betjene Gæsterne. Han havde for kort siden i Skupschtinaen under uhyre Bifald holdt en Tale angaaende Kvindevalgrettens Nødvendighed. Bl. a. havde han hævdet, at Grunden til den parlamentariske Uanstændighed i Serbien hovedsagelig skyldtes, at Kvinder ikke havde Sæde i Parlamentet. Kvinden, gentog han, skal ikke blot have Valgret, hun er selvskrevet til at have Del i Regeringen. Kun gennem hende er Samfundsforædling mulig. Kvinden har baade grundet og bygget Rom, Kvinden er Tilværelsens Blomst.

Forskellige morsomme Nationalretter blev baaret frem. Det var Fastelavnstirsdag, alle Mænds Navnedag. I Morgen, alle Kvinders Navnedag: – Vi er jo kun den ene Halvdel af Verdensaltet, Kvinden den anden. Føler vi os end aldrig saa kloge, det kommer vi ikke uden om ...

Og igen var det de kære Bønder. Byerne maatte indse Nødvendigheden af at skaffe Bonden saavel enhver Mulighed til Videreudvikling af hans Personlighed og hans Gerning, som ogsaa af at behandle Bonden med Kærlighed og Forstaaelse. Samarbejdet mellem By og Land var uomgængeligt, skulde nogen Sinde Fred og Harmoni komme til Stede. Arbejderne burde ikke nøjes med at organisere sig mekanisk, den aandelige Revolution var mindst ligesaa væsentlig. Indsaá Arbejderen ikke dette, vilde han heller aldrig opnaa, at man for Alvor tog Hensyn til hans Krav. Kapitalen skulde lære at respektere, eventuelt at frygte ham.

– – –

Der var saa fredeligt i de smaa, solfyldte Stuer med Blomster i alle Vaser, saa søndagsmildt og godt. Pawel Raditsch – nu død og kold – gik om med et mildt Smil om Læberne. Man følte, hvor han elskede og beundrede sin store Onkel, hvor han ærede ham, hvor han nød at høre ham tale.

Mennesker har vovet at paastaa, at Stepan Raditsch – i et Bestikkelsernes Land – ogsaa var til Fals for Bestikkelse. Disse Mennesker maa være meget indskrænkede eller i Besiddelse af stor Frækhed. Man har bebrejdet ham, at han ofte skiftede Standpunkt, og udtydet dette, som om han ingen Overbevisning havde. Stepan Raditsch og ingen Overbevisning! Hans Forhold til Kvinden, hans Forhold til Bonden, hans Forhold til

Revolutionering af det Bestaaende, har sikkert aldrig svinget Brøkdelen af en Tomme. Derimod har han, den modige, været rig nok, stor nok, sig selv sikker nok, til aabenlyst at vedkende, naar et af hans Synspunkter kom i Vaklen, fordi Udviklingen belærte ham om menneskeligt Fejlsyn. – –

Dengang gik Vejen i modsat Retning, op til Zagreb. Nu vilde jeg holde Ord. Og første Dag, hvor Solen stod højt paa Himlen, blaa som over Adria, gik jeg til Fods den trælse Vej op over skønne Højdedrag, gennem herlige Villagader, ud til Stepan Raditsch' Hjem. Jeg bragte jo Hilsen fra *ham*. Hans Hustru, midaldrende og milevidt fjern fra alt, hvad man forbinder med Begrebet "Dame", tog venligt imod mig i den lyse Villa, der ligger vendt mod blomstrende Frugthaver, kæmpemæssige Slugter og blaanende Vinbjerge. En Udsigt saa fortryllende, at jeg i Stepan Raditsch' Sted havde givet Død og Djævel i Politik og tilbragt min Tid paa den aabne Loggia under sydblaa, skyløs Himmel.

Under Vejs havde en Ungdomsbekendt af Raditsch betroet mig, hvorledes denne som purung Lærer opholdt sig et Par Aar i Nærheden af Novisad. Han var dengang hemmelig forlovet med sin senere Hustru, efter hvem han længtes ulideligt. Naar Solen begyndte at lakke mod Hæld, søgte han daglig ned til Floden, satte sig i Grønsværen ved Bredden og blæste Fløjte. Vedkommende, der fortalte mig det, skildrede hans Fløjtespil som saa betagende, at man ikke kunde høre det uden at røres til Taarer. Mange Aar er forløbet siden da. Den unge Kvinde fra hine Dage er modnet i Modgang, modnet i Savn, modnet i Vane til at glemme sig selv for større Ting. Fru Raditsch gav mig Indblik i de første Aars dybe materielle Nød, fortalte om deres saa længselsfuldt ønskede og omsider opnaaede Rejse til Paris, hvor de i grænseløs Fattigdom maatte sulte sig fra Dag til Dag og trave rundt med brændende Fødder og brændende Øjne, ivrige for at se alt. Alt, hvad var at se uden Penge. – –

Hun fortalte om de mange, mange Aar, Stepan havde siddet i Fængsel. Kom han ud, vidste hun aldrig, om han ikke næste Dag igen blev indespærret.

Hørte man Raditsch tale om Hjem og Hustru, fik man Indtrykket af evig Idyl, idel Munterhed, sorgløs Forelskelse. Men Kvinden, der om sine Skuldre havde faaet smedet Angstens Aag, hun saa noget anderledes paa Forholdene:

– Min Mand er kommet hjem fra Belgrad tidlig i Morges. Nu er Klokken et. Jeg har ikke set ham. Maaske faar jeg ham at se i Aften. Maaske rejser han tilbage med Nattoget uden at faa Tid blot at se ind i Bogladen. Om jeg overhovedet faar ham at se mere ...

Jeg stirrede paa hende. Hun aabnede og lukkede Haanden som for at stille en indre Uro: – Véd jeg, naar man kommer bærende med ham som Lig eller dødeligt saaret? Har jeg ikke gennem de mange Aar vidst, at hans Modstandere kun leder om en Lejlighed til at blive ham kvit? Kender jeg Prisen, der hemmelig er sat paa hans Hoved? Hver Morgen, naar jeg faar Posten, er der mindst et, ofte flere anonyme Breve, hvor man i de raaeste Udtryk fortæller mig, at min Mand er dødsdømt, at jeg kun faar ham at se som Lig.

– Hvad gør De ved disse Breve? – Brænder dem! – Hvad føler De, naar De læser dem? Angst? – Aah, man vænner sig til alt. At det, de anonyme Breve spaar, engang bliver til Vrkelighed, er vel det eneste, jeg er sikker paa ...

Jeg ser ud over de blaanende Vinbjerge. Himlen er klar. Himlen over dette Hjem, der – fandtes der ikke Politik og ikke Medfølelse med de Hjælpeløses Lidelser – kunde være som én lang Solskinsdag.

– – –

Vi følges ned til Byen, ned til den lille Boghandel, der med sine uendelig smalle Ormegange mellem de loftshøje Reoler fyldt med støvede nye og gamle Bøger, forunderligt bringer Tanken hen paa Balzacs Paris.

Derinde er dunkelt og stille.

Stepan Raditsch' Hustru medgiver mig som Erindring hendes Mands sidste "Uforsigtighed", om man tør anvende et saadant Ord om en Mandshandling, dikteret af

Selvfølgelighed. Det er et Særtryk af hans Flammetale om Forholdene i de serbiske Fængsler. Det er trykt i Landets Sprog, men hun tilbyder at skaffe mig en Oversættelse. Hendes Mand, saavel som hun, véd, hvad han udsætter sig for ved at gøre Udlandet delagtig i disse Afsløringer om ulovlig Tortur over for Værgeløse. Man kunde lige saa let faa ham til at opgive sin Hustru som til at undertrykke dette Skrig om Hjælp i de Navnløses Navn.

– – –

Heftigt Skyderi i Skupschtinaen. Pawel Raditsch død. Stepan Raditsch haardt saaret ...

Thurø i Juni 1928

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 1.8.1928

Samvittigheden rører paa sig . . .

Karin Michaëlis giver i nedenstaaende Artikel en Skildring af den kaliforniske Mooney-Sag, et Sidestykke til Sacco-Vanzetti-Affæren, og slaar stærkt til Lyd for, at Mooney og hans Kamerat Billings, som sikkert er uskyldig dømt – i Artiklen anføres en Række Argumenter og Dokumentet, der taler kraftigt i denne Retning – nu efter 12 Aars Fangenskab gives tilbage til Friheden.

.

Kalifornien er vel Verdens Paradis, og i Kalifornien ligger St. Quentin Fængslet, et af Jordens dybeste Helveder. Det ligger vendt mod Verdenshavet, beskyttet af Vand og af Bjerge. Af Maskingeværer og Kanoner. Ingen Fange er nogen Sinde sluppet levende fra Flugt fra dette Fængsel. Derinde sidder to Mænd, som i tolv Aar har lidt alle Livsfangens Kvaler, forøget ved Visheden om absolut Uskyld. Da i Fjor de ogsaa uskyldige Italienere Sacco og Vanzetti, trods Verdens Protest, trods Mellemkomst fra Folkeslag, Regeringer og Korporationer, blev henrettet – og Himlen ikke aabnede sig og spyede Ild, begyndte vi, der tror paa Retfærdighedens endelige Sejr, at miste Modet. Men det synes, som om Sacco og Vanzetti – der ikke døde Døden én, men tusinde Gange – med deres uskyldige Blod dog har rystet Verden, saa slumrende Samvittigheder vaktes.

Viser dette sig at slaa til, er de ikke døde forgæves.

I Aaret 1916, da Amerika endnu ikke var traadt ind i Krigen, gik Bølgerne højt derovre. Stemningen var for Krig i de Samfundslag, der stred for Kapitalens Overherredømme. Intetsteds maaske var Krigsbegejstringen mere voldsom end i det rigdomsflydende Kalifornien. Der afholdtes Parader for at drive denne Stemning endnu højere, skønt Arbejderne var mod Krigstanken. Ved en saadan Parade blev kastet en Bombe, hvorved tre Mennesker dræbtes, flere saaredes. Man søgte de Skyldige blandt Arbejderførerne, og slog ned paa den vigtigste: Thomas Mooney og hans Kamerat Billings. Mooney befandt sig, da Bomben blev kastet, langt fra San Francisco med sin Hustru og sin Ven. Men Nettet snøredes sammen om ham, trods det, at han, saa saare hans Navn kom frem i Forbindelse med Bombekastningen, jog til San Francisco for at aflægge Forklaring. Han var Socialist med Tro paa Anarkismens Fremtidsmulighed. Det var nok. Vidner meldte sig. Han var set kaste Bomben. Paa et Fotografi fra Paraden saas han staaende paa et Tag. At dette Billede, der for øvrigt viste sig som et fuldkomment Falsum, var taget mere end en engelsk Mil fra Gerningsstedet, og at Manden paa Billedet ikke var Mooney, gjorde intet Indtryk. Vidnerne var rede til at aflægge Ed.

Mooney-Sagen, først en lokal kriminel-politisk Affære, der førte til Dødsdom, blev appelleret, hvorefter samtlige amerikanske Arbejdere – konservative som radikale – rejste sig i dyb Indignation. De russiske, de franske Arbejdere gjorde fælles Sag med Mooney. Videnskabsmænd, Kunstnere, Retslærde begyndte at fatte Interesse, fra at være en Sag, der angik en enkelt af de forenede Stater, blev det en Sag, der gav Genlyd Jorden over. Mooneys Forsvarer, en konservativ Advokat, rejste selv rundt i Staterne og holdt Foredrag, Alexander Berkman, Datidens næst Krapotkin berømteste Anarkist, ligesaa. Beviserne om Vidnefalsk øgedes – trods alt blev Mooney og Billings for anden Gang dømt.

Men man var dog naaet saa vidt, at Guvernøren ikke vovede den sidste Udfordring mod Retfærdigheden: Dødsdommen blev ikke eksekveret, men forvandledes til livsvarigt Fængsel. Det vigtigste var sket: Arbejderføreren Mooney var gjort uskadelig for bestandig.

At det kom an paa dette fremgaar deraf, at et Lytteapparat – af Defensorgruppen indbygget i Dommerens Privatkontor – førte Bevis for, at denne i Samtale ytrede: – Skyldig eller ikke skyldig, Mooney maa gøre uskadelig.

Man havde regnet med, at naar Højesteret, den inappellable, havde dømt, maatte Stilheden sænke sig over Livsfangerne, men her forregnede man sig. Selve De forenede Staters Præsident, Wilson, dette være sagt til hans uvisnelige Ære, var saa forfærdet over de Kendsgerninger, hans privat udsendte Tillidsmand bragte ham, at han skrev et indtrængende Brev til Guvernøren i Kalifornien og bad ham for Amerikas Æres Skyld at lade Sagen revidere. Intet Svar. Atter skrev han, men forgæves. Og Præsidenten savner enhver Ret til at blande sig i de enkelte Staters Anliggender, saavidt disse ikke kommer ind under konstitutionelt aftalte Fællesaktioner.

Aarene gik. Venner af Mooney, Venner af Retfærdighed søgte at holde Modet oppe hos de uskyldig dømte. Krigen har vist, at de amerikanske Fængsler ikke veg tilbage for nogen Tortur, anvendt over for politisk anderledes troende, men Amerikas strengeste Fængsel, St. Quentin, har over for Mooney og Billings vist sig som en gloriøs Undtagelse. De dømtes ikke som politiske Fanger, men behandles som saadanne efter Loven skal behandles. Det vil sige, de har Ret til at skrive og modtage Breve, at modtage Bøger – for saavidt disse bliver dem tilstillet direkte gennem Forlagene og altsaa ikke menes at kunne indeholde hemmelige Budskaber. Dette er sagtens Grunden til, at de to Fanger, efter tolv Aars Smægten, den Dag i Dag er i fuld Vigør.

Jeg modtog nylig et langt Brev fra min Ven Mooney, det er ikke blot lynende klart og velskrevet, men saagar muntert. Med dette Brev fulgte en Redegørelse, ikke for Sagen i dens fulde Udstrækning – denne er jo tilstrækkelig kendt, der er skrevet Bind om den – men om dens Stilling i dette Øjeblik. Siden jeg modtog Mooneys Brev, er jeg gaaet om i en stille Lykkerus. Thi den Dag er ikke, kan ikke være fjern, da Arbejderne i Øst og Vest, i Syd og Nord samler sig til Fest for at byde Mooney og Billings velkommen ude blandt de Levende.

Der arbejdes for Tiden *ikke* paa en Nyoptagelse af Sagen, dette er, saa sælsomt det monne lyde, uforenelig med amerikansk Lov. Som en Bank ikke "kan" tælle fejl – Banken tager før det største Tab, før den indrømmer endog Muligheden for Fejltælling – saaledes kan Højesteret ikke begaa nogen Uret ved en Domsafsigelse, med mindre der kan føres nye Vidner. Dette er Faktum. Der arbejdes derfor paa noget, som under andre Omstændigheder vilde være uantageligt for hæderlige Mænd, nemlig "Benaadning". Kun fordi Loven ikke – ikke under nogen Omstændigheder – kan genoptage Sagen til ny Dom, er Planen om Benaadning fremkommet, og gaar den igennem, er det ensbetydende *ikke med Benaadning, men med den fuldeste, klareste Oprejsning for de to Uskyldige*.

Da Sagen oprindelig stod paa, var der selvfølgelig to stride Strømme, der mødtes og slog Braadsøer op mod hinanden. Paa den ene Side: Dommerne, Vidnerne, Politiet, Staten Kaliforniens reaktionære Borgere og endelig alle, der gennem Indblik i Akterne var *ærligt* overtydet om Mooneys Skyld, og frem for alt naturligvis de Retskyndige. Paa den anden Side altsaa Arbejderne og Verdensmeningen samt enhver, der ved grundig personlig Undersøgelse var kommet til det Resultat, at Vidnerne tilhobe var enten vildført, underkøbt eller strikte Løgnere.

Nu, tolv Aar senere, er der sket et saadant Særsyn, at sikkert i hele den moderne Retsplejes Historie ikke noget lignende er forekommet: enhver Dommer, enhver Politimand, enhver Advokat, der havde med Sagen mod Mooney og Billings at gøre, har sluttet sig sammen og *aabent og ærligt vedkendt, at de af inderlig Overbevisning for deres Samvittigheds Skyld og for Landets Ære, samt for Genoprettelsen af den gennem saa grov Uretfærdighed svækkede Tillid til Retsplejens Redelighed beder om Benaadning for de to Livsfanger*. I hver eneste af disse Henvendelser, alle stilet til Guvernøren i Kalifornien – den Mand, der, og han alene, har Magt til at underskrive Benaadningstilladelsen – fremkommer Ordene: "Da de højeste Domstole i Staten og Nationen har erklæret sig uden Magt til at løslade Mooney, paahviler Udførelsen af denne Retfærdighedsakt Dem som Statens Overhoved."

Det forfærdelige i dette Tilfælde af moderne Retspleje bestaar mindre i, at to Mennesker dømmes uskyldigt. Sligt forekommer, sligt er maaske uundgaaeligt, naar visse Tilfældigheder samtræffer. Det forfærdelige ligger i, at man baserer Dommen paa Udsagn af et Hovedvidne, der paa Tidspunktet for Dommens Afsigelse *allerede* er grebet i faktiske Løgne. Denne Skamplet vil vanskeligt kunne aftvættes. Hovedvidnet, en vis *Oxman*, gjorde i sine oprindelige Forklaringer for Retten et saare tilforladeligt Indtryk. Der er ingen som helst Grund til at tvivle om, at Dommere og enkelte Jurymedlemmer siger Sandhed, naar de endnu hævder, at Oxmans Vidneførsel virkede overvældende troværdig, ikke mindst paa Grund af Mandens store Naivitet. Han blev underkastet Krydsforhør og svigtede ikke en eneste Gang. Ikke desto mindre blev der snart mumlet om, at samme Oxman nok ikke var den, han udgav sig for, men en ganske gemen Slyngel, der vilde slaa Penge af Sagen. Han var rede til at aflægge Ed paa, at han og en Ven umiddelbart efter Bombens Kastning havde set Mooney paa Gerningsstedet. Han havde Vidner rede, der kunde beedige, at han selv, Oxman altsaa, befandt sig i San Francisco.

Men da Offentligheden hørte Mumlen om, at Oxman ikke blot ikke havde været i San Francisco, men langt borte derfra, men underkøbt Mennesker til at vidne for sig, blev man lidt hed om Ørene, frygtede Skandaler for Retten og lod ham ikke mere optræde som Vidne, hverken mod Mooneys Hustru, der for øvrigt blev pure frikendt, ejheller mod Billings. Dette alene var nok til at ryste Troen paa Dommens Retfærdighed.

Franklin Griffin, Højesteretsformanden, der, fuldkommen overbevist om Mooneys Skyld, baade ledede Sagen og udtalte Dommen, skriver allerede i November 1918 til Guvernøren og fremlægger klart og aabenhjertigt sit nye Syn paa Mooney Affæren, gør opmærksom paa Oxmans falske Vidneførsel og beviser Punkt for Punkt, at Mooney er blevet Offer for et Justitsmord af værste Sort. Han, Retsformanden, Statens øverste Dommer, kræver Genoptagelse af Sagen. Griffins Brev er et pragtfuldt menneskeligt Dokument, et af de sjældne Tilfælde, hvor en Mand uden Sky vedgaar sine Vildfarelser og er rede til at ofre alt for at gøre godt, hvad han har forbrudt. Som man véd, førte hans Henstilling ikke til noget Resultat. Guvernøren syntes blind og døv over for de mest slaaende Kendsgerninger.

Nu, hvor *Politiets* Chef, hvor *Forhørsdommeren, og hvor – med en eneste Undtagelse – alle de Jurymedlemer, hvis Erklæring bragte Mooney til St. Quentin, hver for sig skriftligt erklærer sig ført paa Vildspor og beder om Oprejsning for Mooney, er ogsaa Griffin blandt dem, der tager Ordet.*

Den offentlige Anklager skriver: "Jeg tror ikke, at noget Menneske, der har undersøgt Sagen, nærer mindste Tvivl mere om, at Mooney og Billings blev dømt paa falsk Vidneudsagn. Den eneste Grund til vedvarende at holde dem i Fængsel, bliver da, at de er "undesirable citizens" (uønskelige Borgere). Jeg er overbevist om, at slig Begrundelse er i højeste Grad forargelig og ødelæggende for selve den Institution, som man kræver Folket skal se op til. Samme Respekt for Loven, som leder mig til at fordømme dem, der bryder Lovene, tvinger mig til at kræve Oprejsning for dem, der dømtes paa falsk og forfalsket Grundlag."

Professor Starr Jordan ved Stanford Universitetet skriver: "Siden Sandheden angaaende Oxman er kommet for Dagens Lys, har jeg følt det som en Selvfølge, at Sagen blev revideret, og min Anskuelse er, som jeg ser, i fuldt Maal delt af saavel Præsident Wilson som af Dommer Griffin. Som Forholdene er for Tiden, *er det ikke Mooney, men Staten Kalifornien, der staar paa Anklagebænken*. Gentagne Gange har jeg hørt følgende Udtalelse: "Hvad gør det om denne Person er skyldig eller ej, ham sker dog kun hans Ret, han faar kun, hvad der tilkommer ham." Jeg anser slige Udtalelser for mere end farlige for Retsplejens Sikkerhed. Dette er Synspunkter, der hører hjemme i Inkvisitionens mørkeste Middelalder ... Jeg har ingen Sympati med Socialismen, ej heller med dem, der præker Anarkisme, men jeg er endnu

mere imod, at nogen, ligegyldigt hvem, straffes paa fabrikerede Skyldbeviser. Dette er i sig selv en Voldshandling af værste Sort."

Til Slut skal her citeres Uddrag af et Par Breve, Oxman skrev til sine Venner Rigall og Hustru i Grayville (i Staten Illinois) for at skaffe Vidner paa, at han, Oxman, virkelig var i San Francisco, da Bomben blev kastet. Der foreligger beediget Udsagn fra adskillige troværdige Folk om, at Oxman aldeles ikke var i San Francisco, men befandt sig langt borte hos en Familie Hatscher, der ligeledes har aflagt fuld Tilstaaelse.

Oxmans Breve er skrevet i et uoversætteligt Engelsk, hvorfor jeg kun gengiver dem paa almindeligt Dansk:

Hotel Terminal, 60, Market Street, San Francisco

Mr. Ed. Rigall, Grayville Illinois.

– Kære Ed det er længe siden jeg hørte fra dig har et Job for dig at komme til Frisco som expert Vidne i meget vigtig Sag du vil blot have at besvare tre fire Spørgsmaal og jeg skal skrive dem til dig og du vil faa Rejsepenge og alt hvad et Vidne kan trække antageligvis 100 (Dollars) ren Profit. Saa hvis du kommer svar i en fiks Fart til Hotellet her Og jeg skal ordne Pengene Det er alt O.K. men jeg kendte et Vidne Lad mig vide om du kan komme Jan. 3 er Dagen ansat for Sagen. Hold dette for dig selv. Svar her din

F.C. Oxman.

Og et Par Dage senere. 18. Decbr. 1916:

– Kære Ed Telegram modtaget kabler dig Rejsepenge i Tide ogsaa Ventepenge vil naa dig Chicago, Omaha. U.P. Ogden. S.P. til San Frisco. Jeg mener du kan gøre dette Trip og faa Kalifornien at se og tjene lidt Moneter da du faar 10 Cents pro mile (engelsk Mil) fra Udgangen som vil blive omkring 200 foruden Udgifter dækket og du vil kun have at sige at du saá mig 22 Juli i San Frisco som vil være let gjort. Jeg skal se at møde dig paa Vejen og snakke Tingene over med dig Staten Kalifornien betaler men jeg skal sørge for Ventepenge. Sagen kommer først for ca. 3 Jan 1917 saa hvis du starter om ved den 29 Du véd the Silent Road (den tavse Vej) er den sikreste og ikke et Ord til nogen levende Sjæl Jo færre ved om det jo bedre, naar du kommer opgiv Evansville og lidt større Afstand. Din hengivne

F. C. Oxman

Det tredje Brev fra Hovedvidnet gælder Rigalls Kone:

– Kære Fru Rigall

Imorgen sender jeg Ed Rejsepenge 26 (Dollars) og maaske kan jeg ogsaa bruge Dem hvis saa kan jeg skaffe Dem ogsaa en Billet saa De kan faa Kalifornien at se ifald De har Lyst til det Job skriv mig hertil og sig Ed om ikke at sige noget til nogen, før han har talt med mig Maaske kan jeg bruge et extra Vidne. Det er længe siden vi saas. Deres hengivne

F.C. Oxman

Der førtes overhovedet kun fire Vidner mod Mooney. De to var Oxman og McDonald, der paastod at have set Mooney paa og i Nærheden af Gerningsstedet. Oxmans Udsagn er nu anerkendt som bevisligt uden fjerneste Grundlag, McDonalds et fotografisk, lige saa bevisligt og bevist, Falsifikat. De to andre Vidner, en Fru Edeu og hendes Datter Sadie, erklærede at have set Mooney med Hustru, Billings og en vis Weinberg i fuld Fart i en Bil et Stykke fra Gerningsstedet. Deres Ord stod dengang til Troende, da der herskede en vis Overensstemmelse mellem deres, Oxmans og McDonalds Udsagn. Nu vides det fra selve Politiinspektøren, at samme Fru Edeu og hendes Datter, da de i Overværelse af adskillige Politiembedsænd blev stillet over for Mooney og hans Hustru *ikke blot ikke genkendte disse, men erklærede, at dem var det i alt Fald ikke*.

– – –

Da altsaa ethvert Vidne har afgivet positiv falsk Forklaring for Retten, da samtlige Jurymedlemmer, der afsagde deres "Skyldig" – paa en eneste Undtagelse nær – offentlig har tilstaaet at være dels ført bag Lyset, dels influeret gennem Trusler eller Lokkemidler, da det

højeste Politi, de højeste Dommere enstemmigt erkender, at Mooney og Billings er fuldkommen uskyldige i den Forbrydelse, de er dømt for, synes det virkelig, som om den endelige Forløsnings- og Oprejsningstime er nær.

Kaliforniens Ære ligger i den nuværende Guvernør, Richardsons, Haand. Han kan aabne St. Quentin-Fængslets Porte for Billings og Mooney ... og han kan lade dem vansmægte derinde, til selve Nationen stormer Fængslet. En Ting kan han ikke: udtale "det er min uforgribelige Mening, at de to Mænd er skyldige", thi deres Uskyld, der kun var en Formodning, en Tro, er nu en Kendsgerning. Og nægter Guvernøren at handle, da maa han bære Følgerne, han ganske alene. Thi ikke en Mand er vidt og bredt at opdrive, der vover at opkaste Tvivl om Mooneys og Billings Uskyld.

Spørgsmaalet bliver da: tør et eneste Menneske, paa Trods af bedre Viden, paa Trods af Retsplejens højeste Haandhævere, paa Trods af Statens øverste Embedsmænd, beholde to uskyldige Mænd i Fængsel, blot fordi de repræsenterer en politisk Retning, der er ham imod?

Dette kan ikke være muligt.

– – –

Thomas Mooney, der i Aaret 1910 deltog i den internationale Socialistkongres i Kjøbenhavn, har sikkert Venner i Danmark, der vil glædes over en Hilsen fra ham. Han skriver, han glemmer aldrig "de dejlige Dage i Nordens Athen".

Mooneys Adresse er nu, som den har været de sidste tolv Aar:

Thomas Mooney, California State Prison, St. Quentin, Cal., U.S.A.

Det er snart et Aar siden, at Sacco og Vanzetti for sidste Gang, og endelig, døde den tunge Død. Lad os sende en Tankens Krans til deres Grave, men det levende Ords Hilsen til de to Uskyldige i Fængslet ude ved det store eller stille Hav.

Thurø i Juli 1928.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 8.9.1928

Friedell

En Original og en Kulturhistorie

Karin Michaëlis fortæller i nedenstaaende Artikel om den i Wien bosatte højtbegavede tyske Dr. Egon Friedell, som er Essayist og Kritiker, Skuespilforfatter og Skuespiller hos Reinhardt, og som i Vinter offentliggjorde første Bind af en Kulturhistorie, der fandt begejstret Modtagelse i literære og videnskabelige Krese i Tyskland.

Indtil jeg lærte Friedell at kende, mente jeg i min Uskyldighed, at den største Larm i Verden foraarsagedes, naar Renovationsvognen rullede over Provinsbyens toppede Brosten ved Nat, eller naar Subwayen øredøvedundrer gennem sin Tunnel under Hudsonfloden. Men Friedell overgaar alt. Han kommer ind i en Stue: Jordskælv ryster Murene. Glas falder fra deres Hylder. Sangeren i Radioapparatet gaar i Staa, Pigerne taber, hvad de har i Hænde. Og Friedell siger bare: – Naa, Børn! eller han siger: – Schnacky, kom her! Det siger han, og det betyder en Verden af Ømhed sagt med et Brøl, som vilde han mindst knuse hvert Ben i den lille hvidplettede Foxterriers Krop. Men der er kun et Menneske, der ikke lader sig imponere af Friedells Larmen, og det er hans Hund, samme lille Schnacky med de røde Øjne. Den véd, at gjaldt det Fare for en Overkørsel, vilde Friedell de tusind Gange sætte sit eget Liv paa Spil.

Schnacky var for længst gaaet i sin Grav eller endt paa en Galeanstalt for Hunde, havde den ikke i Tide taget sit Parti: den behandler Friedell som en støjende, men uskadelig Idiot, der ikke véd, hvad han siger og gør, det Skrog.

Andre har for øvrigt haft noget lignende Opfattelse af ham. Da han engang for Aar tilbage var heldig at arve en Smule Mammon, stredes de Lærde om, hvorvidt man kunde udbetale ham Arven, eller om han som utilregnelig skulde sættes under Formynderskab eller af Hensyn til den offentlige Sikkerhed maaske burde tages i Forvaring for bestandig. I Østrig er man mild. Skønt rigtige Psykiatere dømte ham imbecil, slap han og fik sin Arv.

Arven fik siden Ben at gaa paa. Ikke saadan, at Friedell er egentlig ødsel, det kan man ikke sige. Han bruger for sin Person næppe mere end en Syjomfru, der gaar rundt i Familierne de seks af Ugens Dage og den syvende lever af Kaffe paa sin Kvist. Friedell bor ikke paa en Kvist, han har en Lejlighed. Stor er den ikke, og mindre bliver den, idet Familien stadig forøges. Ikke hans. Friedell, forstaar sig, har ingen Familie, han foragter Mennesker, der har. Men den, han havde, er Skyld i den, han fik, som altsaa ikke er hans egen. Det forholder sig saalunde: Friedell, der hader Mennesker og Hunde (se Schnacky), arvede fra Gudvédhvor en gammel Tante, for hvis timelige Velfærd han sørgede mange lange Aar. Hun døde, højt i de firs, vist af Bekymring for hans Skæbne. Han havde dengang lige aflagt Prøve for Reinhardt og var blevet antaget. Tanten græd sine modige Taarer: Herregud, den Dreng kan jo knap nok skrive eller læse, hvordan skal han kunne lære Roller! Han bliver pebet ud. Han ender paa Ladegaarden!

Hun døde, han arvede hendes Husholderske, som af Kedsomhed havde lagt sig et Barn til. Friedell afskyr om muligt Børn mere end Mennesker og Hunde. Han afstod et ekstra Værelse til Barnet. Barnet kaldte han "Engel" og svor at vride Halsen om paa det, hvis det gav Lyd fra sig. Barnet blev snart stort nok til selv at aabne hans Dør, bygge Fæstning af hans Bøger og hoppe paa hans Mave. Barnet groede, som Børn plejer van, blev Voksen og viste sig at være en Pige. Hun fik en Kæreste, der blev hendes Mand. Friedell arvede Manden med. Afstod nok et Værelse. I Wien er der jo Bolignød, men naar Friedell kneb sig sammen, gik det. Ægteparret fik et Barn, der tumlede om med Schnacky og ligesom Schnacky vænnede sig til at betragte Friedell som Landsbyidioten, man ler ad, men for Spøg lader som om man er

bange for. Barnet fik en Broder, Barnet faar, om Gud vil, mange Brødre og Søstre. Friedell arver dem alle og underholder hele Familien, thi Manden er konstant arbejdsløs, og Friedell tjener jo sine Penge som skidt – ved at arbejde Dag og Nat.

Friedell har en Mave. Nej, havde. En stor, en drabelig, en Borgmestermave, hans Stolthed. Han klæder sig som en Figur fra Balzacs Bøger, stribet og med pompøs Stok og paafaldende Kravat. Maven kom først, naar han traadte ind i en Stue. For et Par Aar siden havde han hos Reinhardt en Rolle, der skulde spilles uden Mave. Ellers blev Rollerne lagt efter Friedells Ydre, denne Gang lod det sig ikke gøre. Han maatte saa døje den Tort at lade sig vikle ind som en anden Mumie, til han opnaaede den moderne Kvindes slanke Linje. Da svor han: dette skal ikke ske mere, og satte sig paa Ration. Før spiste han en halv Okse til hvert Maaltid, nu trekvart Æble. Han blev som sin egen Spaserestok.

Staar han paa Plakaten, ser man aldrig Friedell iført en Rolle, men en Rolle iført Friedell. Han bevæger sig paa Scenen som i sin Stue, kun maa Schnacky blive i Kulissen. Dog, naar han selv skriver Skuespillet, er der selvfølgelig en passende Rolle til Schnacky. Gudhengivent finder den rødøjede Terrier sig i sin aandsfattige Herres synderlige Luner.

Herre! Det er nemlig, hvad han er, Herre i Ordets ældste og snævreste Betydning. For ham er Kvinden kun en Biting, en usselig Biting, der maa holdes nede og bliver holdt nede. Han er omgivet af tilbedende Kvinder, der lytter til hans herrelige Stentorrøst og skælver og udfører hans mindste Ordre. Gifte sig med en Kvinde, saa dybt kunde en Friedell aldrig synke. Han nøjes med at holde de omgivende Slavinder i Aande. De besørger hans Ærinder, klæber Frimærker paa hans Breve, afskriver hans Artikler, korrigerer hans Bøger, hører ham i hans Roller, syr Knapper i hans Klæder og laver Kamillete til hans Forkølelser.

Hans mandlige Venner har det noget bedre. Friedell foretager en Rejse. Den af Veninderne, der har pakket Kuffert, besørget Billet, vækket ham i Tide, hentet Bil, knappet hans Ulster om ham og bragt ham til Toget, giver Konduktøren Besked om, hvordan den Herre er vant til at behandles paa en Rejse. Kan Toget – af dunkle Grunde – ikke gaa igennem, men er Omstignimng nødvendig, er det Konduktørens Pligt at skaffe Friedell over i det nye Tog, skaffe ham den Vinduesplads, han kan gøre Krav paa, og befri ham fra det Rejseselskab, han ikke fordrager. Samt, at han undervejs forsynes med tørststillende Midler. Nu er Maalet naaet, Friedell ankommer, svedende Arrigskabens Sved, fulgt af Schnacky, hvis himmelvendte Blikke vidner om overdaadig Anvendelse af Taalmodighed med dens Herre.

Aldrig gør Friedell den Rejse om! Aldrig! Sommeropholdet gælder Salzkammergut. Alle Mennesker i Miles Omkres flyver paa hans mindste Vink, for saa vidt befinder han sig ganske godt, naar kun ikke ...

Nu sveder han Angstens Sved. Telegram afgaar ekspres til en Ven: Kom øjeblikkelig, din Nærværelse uomgængelig nødvendig! Vennen slipper alt, styrter til Salzkammergut, han har før med Friedell skrevet Skuespil, et nyt er planlagt, det gælder at udnytte Tiden og Friedells Arbejdslune. Vennen kommer og vil Dagen efter i Gang med Arbejdet.

Friedell ser op og ned ad ham: – Plager Fanden dig? Tror du, jeg rejser hertil for at skrive Stykker?

– Hvad vil du da med mig?

– Hvad jeg vil med dig? Selvfølgelig have Selskab paa Hjemrejsen. Eller har du tænkt dig, jeg skulde rejse alene?

Da Vennen for en Gangs Skyld viser sig obsternasig og ikke er villig til at vende hjem, netop som han er ankommet, aabner Friedell ikke mere sin Mund til ham. Han er Luft.

Friedell beslutter at rejse til München, hører, der er to Omstigninger paa Vejen, og da sligt ligger uden for hans Mulighed – to Omstigninger! – vil han flyve til München. Der gaar intet Luftskib fra Salzkammergut, ergo rejser han med Toget de otte Timer til Wien, flyver derfra til München i Stedet for de fire Timers Jernbanefart fra Salzkammergut til München.

Paa Teatret hersker han enevældigt. Reinhardt gør sig lille i hans Nærvær, Skuespillerne retter sig efter hans Replik, Maskinfollkene sørger for, han kommer ind paa Stikordet. Men en Dag har Friedell smagt for rundeligt paa den "heurige" – Vinen, der vokser paa Bjergene omkring Wien. Han møder for sent, har glemt sin Rolle, har glemt sin Entré. Stykket falder ligesom i Fisk. Det skulde ende ved Titiden, Publikum forlader først Garderoberne ved Midnat. Direktøren tillader sig en Henstilling. Friedell skyder Skylden paa Maskinfolkene, der véd sig fri og siger det.

– Hvad, vover I Slaver at sige mig, jeres Herre, imod?

"Slaver", om østrigske Arbejdere! Republik, Omvæltning, Mennesker. Det lader man sig ikke gefalle. Opstandelse, Arbejderraad.

Raadet begiver sig til Friedell, han maa gøre Undskyldning. Friedell beder Raadet træde nærmere. Gaar op og ned ad Gulvet, Herre fra Skosnude til Isse, Schnacky følger ham med himmelvendte røde Øjne, syg af Sorg over Verdens Ondskab. – De ønsker en Undskyldning? For hvad, om jeg maa bede?

– De har kaldt den østrigske Arbejder for "Slave" og erklæret Dem selv for Herre, det er utilstedeligt. De maa tage det Ord i Dem igen og gøre Undskyldning!

Friedell tændte sin Snadde og vandrer: – Naar det er min Livsanskuelse! Og det er altsaa min Livsanskuelse. Jeg er Herre, de andre Slaver ...

Raadet tripper, Raadet plirer med Øjnene: – Livsanskuelse ...! Tja ... Livsanskuelse ...! Tja ... det forandrer jo Sagen. En Livsanskuelse kan man ikke ændre. Men ... havde De noget imod i hvert Fald at spendere en Omgang Øl paa Maskinfolkene?

– Ikke det fjerneste. To, om det skal være! Friedell spenderer Øllet, Freden er oprettet.

– – –

Rygtet fo'r som en Løbeild gennem Wien: Friedell er ved at skrive en Kulturhistorie! Det var den bedste Vittighed, man endnu havde hørt fra hans Mund. Havde han sagt: – Jeg gaar i Kloster! Eller: – Jeg nedsætter mig som Dameskræder! det havde lydt mere troværdigt. Men: En Kulturhistorie! Friedell! Selv Schnacky med sine himmelvendte Øjne logrede for ham Dag og Nat: – Gør dig ikke til Nar, gamle Ven! Hold dig til det, du forstaar. Meget er det ikke, men alligevel, gør os ikke begge til Grin for hele Borgerskabet!

Friedell skrev sin Kulturhistorie og bragte Manuskriptet til første Bind til Ullstein, Kongernes Konge blandt tyske Forlæggere, Forlæggernes Ford. Ullstein saá paa Titlen til første Bind: Fra den sorte Pest til Trediveaarskrigen! Rystede paa Hovedet: – Daarlig Salgsvare! Skidt Titel! Friedell bøjede sig ned til Schnacky og spurgte: – Hvad siger du? Skal vi hellere kalde den "Fra den sorte Pest til Ullstein"? Men heller ikke den Titel faldt i Ullsteins Smag, og Bogen kom paa et andet Forlag.

– – –

Friedells Kulturhistorie er blevet en saadan Sukces, at Forlaget daarligt kan naa at trykke Oplagene i rette Orden. Den har faaet en Kritik – hvis man kan kalde Ros i Sprogets højeste Ord uden blot Skygge af Indvending for Kritik – faaet en Kritik, der ikke i Aarevis er blevet noget tysk Værk til Del. Man kan ikke aabne et Blad eller et Tidsskrift uden at finde straalende Artikler, Hymner til og om Friedell. Videnskabsmænd og Lægfolk er lige enige om, at der ikke er skrevet nogen Kulturhistorie i noget Land, der, hvad Gratie, Aandfuldhed, Viden og nye Tanker angaar, kan lignes ved den. At Bogen allerede er under Oversættelse i alle evropæiske Sprog, anføres kun for Fuldstændigheds Skyld.

Jeg satte mig for at gøre et Par Udpluk, for at lade danske Læsere faa Indblik i denne Skribents Egenart. Skønt man ikke bør strege under i et Pragtværk, tog jeg Blyanten til Hjælp, men da jeg var kommet Indledningen igennem og havde slidt tre Spidser af Blyanten og streget samtlige Sætninger ind til Citatbrug, opgav jeg dette Forehavende. Man maa læse Bogen, eje den og derefter, langsomt og nydende, tilegne sig den. Det er det mest frisindede,

det mest omfattende og det mest soleklare, der er skrevet om Datidens Forhold, med guddommelige Strøbemærkninger, der gælder vor Tid.

Personlig er Friedell – med et mildt Ord – min Antipode. Da jeg i Vinter havde et – ogsaa med et mildt Ord – uheldigt Skuespil oppe paa Burgteatret i Wien, sad Friedell i Parkettet og gjorde sit til at de Herrer Anmeldere blev opmærksomme paa de svage Steder, der maaske ellers var gaaet dem forbi. Naar jeg altsaa siger, at Læsningen af Friedells Kulturhistorie hører til de største Nydelser, skrevne Ord har forvoldt mig, kan man ikke beskylde dette for at være "Venneros". Tilmed er Friedell – Jøde og Katolik – ganske overordentlig religiøs, noget, der ligger mig mere end fjernt. Dog henvender jeg alle danske Forlæggeres Opmærksomhed paa denne Bog: den er en Guldgrube for Læseren og vil blive en Guldgrube for Forlæggeren.

Friedells nyeste Vittighed var et Foredrag i Josefstädterteatret i Foraaret. Teatret udsolgt længe i Forvejen. Friedell i en Lænestol omgivet af Blomster fra sine "Slavinder", Schnacky i Kulissen (for at kunne sufflere). Selv var jeg ikke til Stede, men har hørt adskillige af Østrigs bedste Hoveder erklære, at de aldrig har været til et mere gnistrende, spillende aandfuldt og af nye Synspunkter struttende Foredrag end dette. Ligeledes, at de ingen Sinde havde erfaret saa meget nyt om Genstanden. Foredragets Titel var: Har Goethe og Schiller virkelig levet?

Thurø, Juli 1928.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 6.10.1928

Balkans Paris

Karin Michaëlis meddeler i denne og en følgende Artikel forskelligartede Indtryk af Livet i Bukarest.

I

Sent glemmer jeg min Entré i Bukarest. At Byens Fædre dog ikke finder paa enten at stille Skærmbrætter langs Indkørslen, eller – under Straf – forbyde de Rejsende at kikke ud, fra Byen er i Sigte, til Banegaarden er naaet. Som salig "Djævle-Breughel" gjorde et Levebrød af at udmale for sig og andre de Pinsler, en ophidset Fantasi kan udklække, saaledes synes det, som om Elendighedens Djævel har gjort sig en Ære af at forme Indkørslen til Bukarest som et Helvedes Helvede af Armod.

Rejsebogens Stjernehoteller var overfyldt, undskyldte man, men det Hotel, hvor Værelset var bestilt, var "virkelig upaaklageligt". Balkon, Badeværelse, egen Entré, Centrum. Kunde man ønske mere?

Brolægningen i "Balkans Paris" bestaar skiftevis af Asfalt og det, Tyskerne kalder "Geröll". Bedst at forbigaa den i dybeste Tavshed. Vognen satte mig af ved det upaaklagelige Hotel. Elevatoren sendte mig op. Helt op. Øverst op. Øverst er Udsigten størst. Jeg gennemskred min private Entré, en Triangel, en Meter paa hver Led, og traadte ind i Værelset. Blanding af ukendte Lugte. Tapet, der, bedrøvet over Tilværelsen, forsøgte at undvige, men var blevet hængende paa Halvvejen. Seng med grumsede Lagner. (Der er Vandmangel i Bukarest). Parketgulv. Tæppe. Man sank saa sært ujævnt i det Tæppe, som var det spændt over hemmelige, aabne Falddøre. Balkon var der. Og den styrtede ikke ned med mig, men jeg stod der ogsaa kun kort. Vidste de radmagre Krikker for Stenlæssene, at hvert Slag paa deres forpinte Flanker ogsaa ramte mig? Var alle Byens Krøblinge stimlet sammen dernede for at byde mig velkommen? Vilde Regeringen imponere mig ved Masseoptog af stampende Soldater?

Jeg gik ind, faldt i Tæppet. Rejste mig, faldt igen. Bøjede det om: Parkettet var raaddent med store, aabne Huller. Aha, og fra Loftets Plamase silede et Drypdryp af skiddengult Vand. Upassende Ødselhed i en vandfattig By.

Men et Bad tilkom mig, det vilde jeg have. Den rustne Hane skreg og gav ikke Vand. Jeg ringede, Klokken gav ikke Lyd, ingen kom. Jeg gik til Elevatoren: Ausser Betrieb. Travede ned og hentede Forklaring: Paa Grund af Vandmangel er der for det meste lukket af for Vandet to Timer om Dagen – om Sommeren. Vi var i Januar.

Lidt dyster til Mode søgte jeg Hovedgaden, den berømte, den laa ganske nær. Blot om Hjørnet. Bukarests Korso. Naa, foreløbig sov den nu til Middag. Asfaltstøvet og Hestenes Efterladenskaber pulsede i fygende Skyer under de barfodede, i brogede Laser indsvøbte Zigøjnerskers listende Løb. Butikerne var middagslukkede. Menneskene lugtede af Vandmangel. Medens vel sagtens den fine Verden indtog sin Lunch med efterfølgende Siesta for at samle Korsokræfter, havde Udskudet benyttet sig af fri Bane og vovede sig med deres Pjalter, Saar, Sult og bange Øjne ud paa Rov som sultne Katte i Paris ved Nat.

Maaltidet ved et Hjørnevindu i en overfuld Restaurant – fransk Køkken – blev ingen Oplivelse. Vendte Tjeneren Ryggen til, var Bordet i samme Nu belejret af bønfaldende Eksistenser uden Eksistens. Fik Tjeneren Kik paa dem, befordredes de ud med Færdighed og Knoer i Ribbenene. Og fra Vinduet havde man saa deres syge, om forpryglede Hunde mindende Øjne borende i ens Samvittighed. Atter hjem paa Hotellet for at pakke ud. Plamasen i Loftet, det skidne Drypdryp, de sære Lugte, gjorde mig utilpas og døsig. I Halvsøvne mente jeg at fornemme Smutten af mørke, vævre Dyr.

Ud paa Eftermiddagen vilde jeg, ør og hed, endelig have mit Bad. Den rustne Hane peb og klagede, men gav ikke Vand. Jeg fandt en Stuepige, som forklarede: Paa Grund af Vandmangel er almindeligvis lukket af for Vandet to Timer om Dagen – om Sommeren! Jeg prøvede til Gengæld at forklare hende, at vi var midt i Vinteren. Hun rystede paa Hovedet: Altsaa ogsaa undertiden om Vinteren! Saa opgav jeg Muligheden af at faa blot Hænderne tvættet.

Medens jeg ordnede mit Tøj, gned jeg flere Gange Øjnene: Var dette begyndende Delirium? I den Tilstand ser man, efter Sigende, Fluer eller Rotter. Jeg saá ikke Fluer eller Rotter men – myldrende ud af Skoene, pilende om mellem mine Ting, vimsende frem af alle Kroge – store, fede Kakerlaker. ...

– – –

Da jeg næste Dag bebrejdede min Manager, at han havde ladet mig bo i et saa ældgammelt, forfaldent Hotel, udbrød han indigneret: – Men, Madame! Hotellet er jo nyt. Huset blev bygget i Fjor!

Dagen efter var jeg anbragt i et Hotel under tysk Direktion, en Drøm af et Hotel, saa fint og pillent, at ingen Gæst fik Lov at betræde Salonerne uden først at have stukket Fødderne frem og vist Tjeneren, at Gummiskoene var sat af i Garderoben.

– – –

Man har kaldt Bukarest "Balkans Paris". Benævnelsen turde være rigtig, forudsat Ordet *Balkan* understreges med rødt.

Om Rumæniens Moral er Meningerne delte. En amerikansk Gesandtfrue har betroet mig følgende: I den første Tid, hendes Mand havde Posten i Bukarest, var man venlig og imødekommende over for hende. Men efter et halvt Aars Forløb mærkede hun en vis kølig Tilbageholdenhed, hvis Aarsag hun ikke fattede. Atter forløb Maaneder, og Stemningen vendte sig paa ny til Gunst for hende. Nu, da hun følte sig fast i Sadlen, spurgte hun en Dag i en Kres af lutter Damer, hvad man egentlig havde haft imod hende? En ældre Grevinde svarede ligeud, at den Sympati, man oprindelig havde fattet for hende, forsvandt, da Rygtet gik, hun nærede perverse Tilbøjeligheder for Kvinder.

Efter at den første maalløse Harme havde sat sig, forlangte hun Oplysning om, paa hvilken Basis det saa fornærmelige Rygte var opstaaet. Nu lo alle Damerne over hendes "Naivitet", indrømmede, at Rygtet havde vist sig ubegrundet, men at hun virkelig selv havde været ude om det. Hun begreb stadig ikke et Ord. – Har De maaske ikke været her to fulde Sæsoner uden at have haft en eneste Elsker? Hun troede ikke sine egne Øren men svarede: – Jeg er jo gift, jeg holder af min Mand, hvad skulde jeg da med en Elsker? Den ene Dame efter den anden trak paa Skuldrene: – Undskyld, men det ser meget mistænkeligt ud. En Kvinde, der ingen Elsker har, maa fejle noget, eller – som altsaa De – være en meget, meget stor Undtagelse!

– – –

Over for denne ret trøstesløse Opfattelse af rumænsk Moral staar saa Resultatet af adskillige Samtaler, jeg havde sidste og forrige Vinter med adskillige rumænske Damer i det høje og allerhøjeste Selskab. Mine – det tilstaar jeg – frimodige Foredrag blev mødt med megen Velvilje, der sparedes ikke paa Bifald, Teatret, hvor jeg talte, var altid udsolgt, "Selskabet" indfandt sig talrigt, men ... men ... Hvad enten jeg var Midtpunkt ved en Modtagelse til Ære for mig, og Samtalen var fælles, eller enkelte Damer tog mig afsides for at komme med diskrete Spørgsmaal, ufravigeligt hørte jeg samme Indvending: Vel fandt man mine Foredrag interessante og tankevækkende, (bitre Piller gives jo med Overtræk af Chokolade), men de virkede fremmed, ganske overmaade fremmed, da Forholdene i Rumænien, og fremfor alt i Bukarest, langtfra var saa radikale, som de, efter mine Ord at dømme, synes at være andetsteds i Evropa. I Bukarest – inden for det gode Selskab, og kun det regnedes med – var ingen Hustru sin Mand utro, indlod ingen ung Pige sig i Affærer med

Mænd! Man vidste, at Bukarest i Udlandet havde Ry for ... mindre heldige Sæder, men dette var en lumpen Bagvaskelse, sat i Omløb af fjendtlige Nationer, kolporteret af fjendtligsindede Blade.

Efter min Hjemkomst talte jeg med en Mand, der havde tilbragt Aaringer i Rumænien, mod Slutningen af denne Skildring skal jeg gengive enkelte af hans Udtalelser og Oplevelser.

– – –

"Selskabet i Bukarest holdes forunderlig fjernt fra Viden om Forholdene i deres Land, som de bedømmes i Udlandet. Da jeg i Fjor for første Gang var der, havde intet Menneske Anelse om, at den skønne Dronning Maria var kommet noget paa Kant med Amerikas oprindelige Beundring paa Grund af sin Driftighed i Pengespørgsmaal. Ej heller anede man noget om, at Forholdet mellem de kongelige Forældre og et af deres kongelige Børn var mindre inderligt. Man saá paa mig med store, forbavsede Øjne, naar jeg nævnede Kongens Sygdom. Kongen var ikke syg, "kun upasselig". Denne, af Udlandets Presse udbredte Løgn, kunde man modbevise derved, at Monarken var til Stede ved en Galaforestilling paa Nationalteatret og dér havde set "aldeles straalende og fornøjet ud".

Man havde slæbt den syge, fortvivlet lidende – i sidste Stadium af haabløs Kræft lidende – Konge hen for at berolige Folket. Mennesker, der stod uden for "Selskabet", fortalte mig, at Kongen havde set ud som et levende Lig ved den Lejlighed.

– – –

Hin Forestilling – udført af Amatører inden for Adel og Diplomati – tre Gange udsolgt til svimlende Priser, Indtægten i velgørende Øjemed (Genopførelsen af en afbrændt Kirke, saa vidt jeg mindes), fortjener indgaaende Omtale. Jeg var til Stede den anden Aften, indbudt gennem den tidligere rumænske Gesandt i Danmark – ellers havde Billet ikke været at opdrive. Synet af det af Perler og Brillanter funklende, af sydligt hidsende og med Ødselhed anvendte Parfymer duftende Publikum var overvældende, bedøvende. Ni af ti Kvinder var af Natur eller Kunst Skønheder, ni af ti Mænd midjeslanke, fagert uniformerede med blodrøde Læber, Ferskenkinder, fint svungne Bryn og kakkelovnsblankt Haar. Ja ja: Balkans Paris!

Med Pavser – hvor der, som i franske Romaner, gjordes Besøg i Logerne, medens glitrende, kniplings- og fjedersmykkede Vifter skælvede – blev der danset oppe paa Scenen i fem slagne Klokketimer.

Det maa man lade den rumænske Nation, danse kan den. Vist som ingen anden, undtagen maaske den russiske. Sansernes Fryd at se disse unge, overmodige Væsner tumle sig med Gratie, Vildskab og koreografisk Kunnen som nogen Kunstner af Faget. Adskillige blandt dem havde – *en passant* sagt – ogsaa hentet en Del af deres sprælske Springen og kattesmidige Gliden fra Privatundervisning i Paris hos selveste Josephine Baker.

– – –

Fransk er Omgangssproget i Rumænien – indenfor Selskabet – dog begynder man nu saa smaat at indse, at Landets Sprog ogsaa kan tales, uden at Fornemheden gaar tabt.

Den tidligere Gesandt i Kjøbenhavn, Tresnea-Grecianu, og Frue stillede med mageløs Gæstfrihed baade deres Tid, deres Hjem og deres Vogn til min Raadighed, og jeg havde virkelig Fornøjelse af disse elskværdige Mennesker. Men da det diplomatiske Korps jo er ret ens Verden over, fik jeg ikke netop dér synderlig Lejlighed til at udvide min umættelige Menneskenysgerrighed.

Kun ét var paafaldende: Overalt mødte jeg den samme beklagende Frase: – Vi forstaar ganske vist en ganske lille Smule Tysk, men taler det desværre ikke! Hvortil jeg velopdragent smilende bestandigt svarede: – Gør aldeles intet, da jeg forstaar Fransk og Engelsk, saa naar De taler et af disse Sprog, taler jeg Tysk, og vi forstaar hinanden! Men ... efter smaa fem Minutter, hvor Samtalen førtes paa tre Sprog, gled den lige saa nydeligt over i Tysk, som de Herrer og Damer ikke blot forstod, men ogsaa talte.

– – –

Kærligheden til tysk Maal og tysk Sæd synes i Rumænien ikke større end til Jøderne, der overalt forfølges og massakreres aabenlyst og lovløst. Forfølgelsen drives med en saadan Styrke og Overmagt, at de Forfulgte ikke mere vover at kny, ja end ikke drister sig til at klage over for den Fremmede, paa hvis Sympati de er sikre. Væggene har Øren, og fra disse Øren er Vejen til Torturkamrene ikke lang.

– – –

De jødiske Børn mishandles af Jævnaldrende, og ingen kommer dem til Hjælp. En Ven af mig hørte følgende Samtale mellem to Drenge i en Sporvogn: – "Vi pryglede den Jødesmavs, til Blodet flød af Næse og Mund. Saa vaskede vi Blodet af ham, saa Lærerne ikke saá noget. Derefter gik vi til de andre Jødetampe og gjorde det samme ved dem." Dette siges højt i en Sporvogn, ingen tager til Genmæle. De, der kunde ønske det, vover det ikke.

– – –

Paa den Dag, hvor Jøderne for første Gang blev maltrakteret i Grosswardein, udsendtes et Iltog med en Deputation af Studenter. Iltoget, der ellers gaar igennem, holdt ved denne Lejlighed ved hver Station, Studenternes Fører spurgte Stationsforstanderen: Er der Jøder her? Hvor? Toget ventede saa, medens Studenterne pryglede de derværende Jøder, saa Blodet flød. Saa først gik Toget videre til næste Station, hvor det samme gentog sig.

I Grosswardein selv blev Templet skændet, Thoraen slæbt paa Gaden og revet i tusind Stumper. Alle hellige Kar blev plyndret, og hvad man ikke gad have, blev kastet i Latrinerne for at øge Haanen til yderste Grænse.

Jøderne sørgede i Dagevis med askebestrøede Hoveder. Ingen tog sig af Sagen.

Min Meddeler, en fuldt troværdig Mand, boede med sin Hustru i umiddelbar Nærhed af Siguranzaens Hovedkvarter i en mindre By, hvis Navn ikke maa angives. Han saavel som hans Hustru var nær ved at blive sindssyge ved Dag og Nat at høre de til Døde martrede Ofres Skrig.

– – –

Men ingen i Bukarest véd om nogen Jødeforfølgelse eller Overgreb fra Siguranzaens Side. Siguranzaen bestaar kun af de mest humane, skikkelige Ordenshaandhævere, der aldrig har krummet et Haar paa noget Menneskes Hoved.

– – –

Havde jeg vidst, hvad jeg nu véd, havde jeg aldrig sat mine Ben i Rumænien, eller var jeg kun kommet for – som Barbusse i sin Tid – at kræve Tilladelse til med egne Øjne at gøre mine Iagttagelser.

Barbusses Bog, hvis Indholds Sandfærdighed knager af Tørhed, læses i Begyndelsen som en kedsommelig statistisk Materialsamling. Men har man læst sig et Par Kapitler ind, begynder det at krybe i Haarrødderne og er det ude med Nattesøvnen for lange Tider.

Man skulde tro, at denne Anklage mod "Bødlerne" maatte bringe Himlen til at aabne sig og samle ikke blot Evropa, men hele Verden til saa lidenskabelig og mægtig Protest, at intet af de skildrede Balkanlande vovede at fortsætte med den umenneskelige – ja mere end djævelske – Marter af Mennesker.

Og saa ... *er der ikke sket nogen som helst Forandring!* Ingen.

Krigen og al dens navnløse Rædsel er jo i Virkeligheden Bagateller mod det, der den Dag i Dag foregaar i Balkanlandene. Ingen véd sig sikker for næste Time. Mænd bliver pint til Døde, medens deres Hustruer staar ved Siden. Smaa Børn undrkastes enhver af Pinebænkens Lidelser for at bringe Forældrene til at tilstaa – for saa at lade dem gennemgaa samme Marter. Evropa kalder sig den kultiverede Verdensdel og – tier. Det vedkommer ikke os. Vi har ingen Ret til at blande os i andre Nationers Handlinger, saa længe disse ikke rent politisk kommer i Strid med vore Anliggender og vort Velfærd.

– – –

Da jeg for nogle Aar siden paatog mig at henlede Verdens Opmærksomhed paa d'Annunzios Handlemaade over for Henry Thodes Enke, havde jeg den Tilfredsstillelse at faa fuld Tilslutning fra samtlige Kulturlande, fra Arbejder som fra Statsmand, Videnskabsmand og Kunstner.

Nu, hvor Nobile maaske har begaaet en overilet Handling, præget af menneskelig Fejghed i Farens Stund, er alle Blade og alle Mennesker fyldte med glødende Indignation. Selvfølgelig, Kaptajnen er den, der sidst forlader det synkende Skib. Han gaar ned med Skibet, før han lader sin mindste Skibsdreng uden Redning. Alligevel er Nobiles Handlemaade saadan, at mange blandt os i Farens Stund sikkert havde gjort den efter. Man kan daarligt fordømme et Menneske for en Handling, begaaet under Omstændigheder, hvor Hjernen ikke mere funktionerer normalt, og det gør den ikke, naar Livet staar paa Spil. Hos befæstede Naturer funktionerer den i Stedet *avtomatisk*, hvad maa formodes hos Kaptajnen paa Skibet. Han tænker ikke paa sin egen Dødsangst. Hans Hjerne er en Gang for alle saa grundigt indstillet paa Pligten at sørge for de andres Liv før sit eget, saa han med Koldblodighed (der ikke altid er ligefrem Mod) udfører sin Pligt.

– – –

Men hvad er Nobiles Fejl sammenlignet med de bevidste, af Regeringen tilladte og ... *af Verden taalte* – Overgreb i Balkanstaterne? Intet. Intet.

Jeg fatter ikke, at de Mænd og Kvinder – og det maa være mange Tusind – der har læst Barbusses "Bødlerne", at de lægger sig til Sengs, kysser deres Børn til Godnat og roligt lever videre ... "os angaar det ikke". Os angaar det ikke, for vi har vort paa det tørre!

Der findes vel næppe noget Land, hvor ikke nu og da begaas Justitsmord, hvor ikke nu og da en Fange af et Par raa Betjente mishandles. Men kommer det frem, da er der altid en stor Flok, som raaber Vagt i Gevær, kræver Undersøgelse, og ikke helmer, før denne har ført til Resultat.

Naar kommer Evropa saa vidt, at det ene Land føler sig menneskelig medansvarlig for Forbrydelser, begaaet i det andet – Forbrydelser, *der kunde hindres*, hvis Magterne sluttede sig sammen. Der er andre Midler til at gennemføre saadant Tilsyn end Sværdets Magt.

– – –

Jeg har Venner i Rumænien, Venner, jeg holder af, og hvis Omdømme jeg sætter Pris paa, og de skal ikke bøde for Siguranzaens Forfærdelighed ved at slaas i Hartkorn med Forbrydelsernes virkelige Ophavsmænd. De vil heller ikke bebrejde mig, at jeg aabner Munden og giver Luft for det Skrig, som ellers kvæles, inden det naar Verdenssamvittighedens Øre.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 10.10.1928

Balkans Paris

I nedenstaaende Artikel afslutter *Karin Michaëlis* sin Skildring af Livet i Bukarest med en Belysning af Moralen i "Balkans Paris", illustreret med en Række Eksempler.

II

Tilbage til Moralen i Bukarest. Men inden jeg nogenlunde ordret gengiver min Vens Oplevelser, vil jeg fastslaa som min absolute Overbevisning, at der selvfølgelig i Bukarest som overalt findes Mennesker, der lever solidt og anstændigt. De kan ikke føle sig hverken ramt eller saaret. Ogsaa saadanne har jeg truffet.

Den Mand, der berettede mig om Siguranzaens Afskyeligheder i den lille By, har tilbragt adskillige Aar i Rumænien. At han undgik Anholdelse med paafølgende Tortur, mener han skyldes udelukkende hans medfødte Forsigtighed – Snuhed, kalder han det selv. Engang havde han Besøg af en Landsmand, der tilbragte nogle Dage i hans Hjem. Denne var udsendt for at sætte sig ind i visse Forhold, og man havde ført ham om og vist ham – hvad man fandt for godt. Da han kom til min Meddeler, vidste han overhovedet intet. Nu blev han saa temmelig sat ind i Tingenes virkelige Tilstand.

Samme Dag, han var afrejst, sendte Siguranzaen Bud efter min Hjemmelsmand og begyndte under alle Elskværdighedens Omsvøb at udspørge ham om den Bortrejste. Hvilke Indtryk han havde faaet? Hvad han havde talt om? Om han havde stillet Spørgsmaal og i hvilke Retninger?

Man var kommet til den Urette. Han svarede smilende og tilsyneladende aabent, at hans Ven jo var blevet vist saa prægtigt omkring, og havde erfaret alt, hvad han kunde ønske, hvorfor man hjemme hos ham havde nøjedes med at drøfte fælles Minder fra Hjemlandet.

Samtalen tog Form af et Krydsforhør, men han bestod – og fik Lov at gaa.

– – –

Han havde opholdt sig i Rumænien nogle Aar, rejste hjem og kom tilbage, denne Gang til Bukarest. Undervejs faldt han i Snak med en Familie, der fortalte, at man i Bukarest i de bedre Krese udelukkende talte Fransk. Han kunde Rumænsk, men hans Fransk var maadeligt, hvorfor Familien i Toget foreslog ham at tage en Lærer eller en Lærerinde. I Løbet af et Par Uger vilde han da have opfrisket Fransken tilstrækkeligt til at tale nogenlunde flydende. Han opgav Familien, paa hvilket Hotel han tog ind, man skiltes, og Samtalen gik i Glemmebogen.

Et Par Dage senere, om Eftermiddagen, melder man en ung Dame. Han nægter at tage imod, det maa være en Fejltagelse, han kender ingen ung Dame. Hun forlanger at blive ført til ham.

En overordentlig smuk og velklædt ung Dame paa to og tyve Aar: – De søger en Lærerinde i Fransk? Pludselig mindes han Togsamtalen, beder den unge Dame tage Plads og forklarer, at det kun var et Forslag fra de andre, som han egentlig ikke havde tænkt nærmere over. Om han da ikke vilde? Hun var saa nydelig og decent, at han daarlig syntes, han kunde sende hende bort med uforrettet Sag. Endelig vilde det jo være til Gavn for ham, om han fik Fransken lidt i Orden. Af Kortet saa han, at hendes Mand indtog en anset Stilling i Udenrigsministeriet.

Med en vis Genance berørte han Honoraret. Summen, hun nævnede var saa absurd, at han snappede efter Vejret. Han stammede, at saa store Priser var man ikke vant til i hans Hjemland. Damen fingrede ved sin Haandtaske og erklærede, at hun blandt andet underviste en (skal vi sige) tysk Major samt en (siger vi) ungarsk Baron, og disse fandt ikke Prisen for høj.

Naturligvis var der ogsaa Forskel paa Undervisning af en ung Dame af det højeste Selskab og en almindelig lille Sproglærerinde. Et Par Timer kunde ikke gøre ham fattig. Altsaa spurgte han, naar det passede hende at begynde, og hvor Undervisningen skulde foregaa: – Naar som helst efter ni Aften og her paa Hotellet!

Mærkeligt, tænkte han, men maaske Hjemmets Pligter tager hendes hele Dag. Næste Aften blev aftalt. Endnu engang berørte han det eksorbitante Honorar for "kun en Time". Damen blev lidt forlegen, der opstod en Pavse, hvor han ærgrede sig over sin Tølperagtighed. Damen saa op: – Hvem taler om kun en Time! De kan faa to, De kan faa tre, saa mange De vil. Jeg har jo hele Natten til Raadighed!

Han saa paa hende og ønskede sig syv Alen under Jorden. Var ... det Meningen! Kunde ... det være Meningen! Hendes Smil gav Svaret.

Saa tog han det overtvært og sagde rent ud, at han beklagede denne Fejltagelse, han havde ment virkelig Undervisning i Fransk. Nu var hun den Betuttede. Han sagde af sit Hjertes Overbevisning, at han ikke fattede, hvorledes en saa ung, saa nydelig, saa kultiveret Dame var kommet ind paa sligt. Hans Aabenhjertighed gjorde Indtryk paa hende, saa hun gengældte den: – Min Mands Gage er seks Tusind Lei om Maaneden, dermed kommer man ingen Vej. Jeg giftede mig med ham for fire Aar siden, da var jeg atten. Da havde jeg Formue, den har min Mand spillet bort, hvad skulde jeg ellers gøre?

Han spurgte: – Ja men Deres Mand? De risikerer dog, han opdager det? Hun lo bittert: – Han véd selvfølgelig alt. Han bliver holdt af en gammel Dame, jeg maa sørge for mig selv! Hun rejste sig: – Jeg gaar nødigt alene ned, vil De ikke nok ledsage mig til Vognen!

Paa Vejen ned foreslog hun ham at drikke Te med sig paa en Kafé. Det gjorde de, hvorefter han bragte hende til en Vogn og bød hende farvel. Næste Dag ringede hun op: Om de ikke skulde mødes til Eftermiddagste? De mødtes. Han lærte hende nærmere at kende, fattede Godhed for hende, og der opstod et Slags Venskab.

Men efter en Uges Forløb spurgte hun: – Naar skal vi saa begynde Timerne? Han forstod hende ikke. Hun sagde: – De synes jo om mig, jeg synes om Dem, hvorfor saa ikke? Roligt svarede han: – Fordi jeg ikke – al min Sympati til Trods – vilde kunne blive forelsket i en Kvinde, der var kommet til mig paa den Maade. Hun var den, hun gav sig ud for. Han havde hendes Telefonnumer, alt stemte. Da han en Gang spurgte, om hun ikke var bange for sit Rygte, lo hun ham op i Øjnene: – Saa De tror, jeg er den eneste, der tjener til Klæderne paa den Maade? De er mere naiv, end man har Lov at være.

– – –

Nogle Uger efter træffer han en Landsmand, der har tilbragt længere Tid i Bukarest. De taler om Forholdene, og han betror Vennen, naturligvis uden Navns Nævnelse, hvad der er hændet ham. Vennens Ord er de samme som den unge Dames: – Du er mere naiv, end man har Lov at være! Her kan du faa en hvilken som helst Kvinde, du peger paa! Irriteret over en saadan Dom over hele Landets Kvindekøn tager han hidsigt til Genmæle. Vennen siger: – Lad det komme an paa et Væddemaal! Vi gaar i Aften hen paa en af de store Restauranter, du bestemmer hvor, dér ser du dig om og siger, hvem der tiltaler dig. Saa faar vi se.

Som sagt saa gjort. De kommer ind paa en første Klasses Restaurant, tager Bord og ser sig rundt i den elegante Forsamling. Urolig siger min Meddeler: – Jeg holder ikke af dette her, der kan komme Ubehageligheder ud af det. Vi kan begge blive vist ud af Landet! Tørt svarer Vennen: – Se dig godt om og sig, hvilken Dame eller hvilke Damer, der tiltaler dig mest!

Mere for at give Vennen en Lektion viser han paa et Bord, hvor to overordentlig distingverede og stilfærdige, meget smukke Damer sidder i Færd med deres Souper. Vennen beder Opvarteren om Bord ved Siden af de to Damer, ti Minuter senere sidder alle fire ved samme Bord, en halv Time senere er man enig om at gaa i Kino og derfra i en Bar. Min

Tillidsmand, der netop den Gang var nygift og lykkelig, erklærede saa at have tabt Væddemaalet og forlod Selskabet.

– – –

Ved en anden Lejlighed erfor han følgende: En ældre General sidder i Klubben med en yngre Ven. Samtalen falder paa Kvinder og især Kvinder i Bukarest. Vennen taler om Damernes lette Sæder og absolute Mangel paa Troskab mod Ægtemanden. Generalen føler sig brøstholden og forlanger, at hans unge Ven i hvert Fald skal holde sig til Enkelttilfælde og ikke drage Selskabets Damer ind. Den unge Mand begaar den Uforsigtighed at smile. Generalen forstaar det, som om Smilet gælder ham, springer op og knalder ham en Ørefigen. Den unge Mand bliver nu opbragt og tvinger Generalen med hen paa et Konditori, hvor der er fremlagt Albums med Fotografier af Damer, der søger Herrebekendtskaber. Generalen ser Billedet af sin egen Hustru...

Saavidt min Hjemmelsmand.

– – –

Sandheden siges altid at ligge i Midten. Sandheden har jeg endnu ikke fundet i Rumænien.

– – –

Til Slut en personlig Oplevelse, der viser Kvindens ofte mærkelige Opfattelse af Forholdet mellem Mand og Hustru. Jeg kender en ung Frue, nydelig, som de fleste rumænske Damer, og stilfuld som adskillige af dem. Hun lever i lykkeligt Ægteskab, men Lykken formørkes af hendes Skinsyge. Hun tror ikke Manden over en Dørtærskel, skønt hun intet som helst Bevis har for sin Mistro. Ved enhver Lejlighed lader hun ham dette føle, saa han, en tung, langsom Natur, til sidst hverken véd ind eller ud. Er han livlig paa offentlige Steder, udlægger hun det, som om han koketterer med de omsiddende Damer, er han stille, er det, fordi han keder sig i hendes Selskab.

Hun bliver rød og bleg, hvis han hilser paa en anden Kvinde, hendes Hænder bærer Mærke af Neglene, hun borer ind i dem af skinsyg Ophidselse.

En skønne Dag betror hun mig, at hun tænker paa at begaa Selvmord. Som sædvanlig af Skinsyge. Jeg forsøger at berolige hende, jeg indestaar (kan man det?) for hendes Mand. Da ler hun den hysteriske Latter, der er fælles for Kvinder Verden over, naar de er ved at miste al Fornuft og Selvbeherskelse: – Min Mand? Hvem taler om min Mand? Det er min Elsker, jeg er skinsyg paa!

Jeg var maalløs, men samlede mig til noget, der vist havde stor Lighed med en Gardinprædiken: Hvor i Verden kunde hun tillade sig at udvise en saadan skinsyg Aarvaagenhed over for Manden, naar hun selv gik bag hans Ryg? Hendes Svar var uforglemmeligt: – Min Mand elsker mig, min Elsker prygler mig.

Og hun begyndte at græde ved Tanken om, at hun, naar Dagene blev lysere og længere, ikke saa let kunde gaa til Stævnemøde uden at blive opdaget. Da jeg foreslog, at hun gjorde Slut med Manden og giftede sig med Elskeren, rev hun sit Lommetørklæde i Las: – Hvis jeg var gift med ham, vilde han jo tage sig hundrede Elskerinder, og jeg maatte tage mig en ny hver Uge for at holde ham i Aande! For Resten drømmer han ikke om at gifte sig med mig. Han er allerede ved at blive træt af mig. Men kan jeg skaffe noget Vitriol, skamferer jeg hans Ansigt, saa han ikke kan faa nogen anden – om det saa skal koste mig min Hals ...

Det er svært at være Kvinde. Maaske sværest i ... Balkans Paris.

Thurø, 1928

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 20.11.1928

Selma Lagerlöf...

Karin Michaëlis skildrer og hylder Selma Lagerlöf paa hendes 70 Aars Fødselsdag.

Halvfjerds regnes for "Støvets Aar". Ja, for dem blandt os, der, naar de segner, synker som visne Straa, forsvinder uden Spor. Men der er dem blandt os, der, som den faldende, længst døde Stjerne, straaler og straaler over Verden Aarhundreder efter at Ilden er slukt. Dertil hører Selma Lagerlöf.

Hun betyder i Grunden saa lidt for de fleste af os som Menneske. Hun har levet sit Liv i en Stilhed og Tilbagetrukkethed, der er sjælden og sælsom, og hvis Aarsag vel faa kun kender. Skyldes den fri Vilje, skyldes den Angst for Mennesker, skyldes den Overlegenheds Ensomhedstrang?

Rundt paa Jorden findes sikkert mange, der ville rejse langt, ja gaa sig Fødderne blodige, for at komme i Selma Lagerlöfs Nærhed, se hende, høre hende tale, prøve at finde ind i det, hvoraf hendes Værker blev til. Enkelte er det lykkedes at bryde Stilheden, kun ganske faa at komme hende helt nær, maaske kun dem, til hvem hun var knyttet med Blodets eller Barndomsmindernes ubrydelige Baand. For nogle blev et kort Samvær kun Skuffelse, thi Selma Lagerlöf er som Blomsten, der folder sine Blade sammen ved letteste Berøring. Mimose kalder man den Blomst, og Mimose kalder man det Menneske, der ikke som Alfarvejens Blomster er tilgængelige for alle.

At Selma Lagerlöf de trange Ungdomsaar søgte sit Livets Underhold som Lærerinde og siden blev en af Verdens faa uomstridte Kvinder, kunne for en udvendig Betragtning synes næsten mirakuløst. "Lærerinde" siger man ofte, som laa der et lille "kun" skjult i Ordet. Man synes, Vejen fra Lærerindens Tilværelse til Digterhaandværket maa være lang og uoverkommelig. Men saadan tænker kun de, der ikke véd bedre. Lærerinden sidder i et lukket, ofte snævert, Rum, mellem vaagne og slumrende Barneansigter. Hendes Kald er ikke at terpe tør Viden ind, men at faa alle Øjne til at skinne, alle Læber til at aabne sig som Roser, der foldes ud i Morgendug. Hun maa, om hun dur til sit Kald, finde de skønneste og simpleste Ord, Sproget ejer, og stille dem sammen i nye, bestandig nye, fortryllende Klange som Bækkens Rislen, som Træernes Susen, som Vindens Syngen og Sivenes Hvisken, naar Sol gaar ned. Lærerinden holder i sin Haand saa mange sarte Sjæle som Ansigter vendt imod hende. Hvert Ord maa som Sædemandens Frø være spiredygtigt, at ikke Sjælene skal forkomme af Hungersnød. Hvad Selma Lagerlöf saaede den Gang i de unge Aar, har sikkert givet hundredfold og derover. Men medens hun sad saaledes, selv ung, lukket inde i en snæver Klasse, lukket inde i Armods Dunkelhed, begyndte i hende hin Skare af henfarne Kære at stige frem og leve deres Liv paa ny. Hun talte for Børnene, der lyttede aandeløst, men ogsaa hun lyttede, over al Maade forundret. Thi hun kendte ikke selv mere de Ord, der gik ud fra hende, hun fattede ikke den Paradishave, i hvis Muld de groede.

Da hun saa en skønne Dag af en ukendt Magt fik Pennen tvunget i Haand og Skikkelserne gik ud fra hende, levende, saa levende, at de vandrede Jorden over og blev Fælleseje for Stor og Ringe, for Ung og Gammel, da nødtes hun til at vinke det sidste Farvel til de smaa Venner i den snævre Klasse, thi nu var hendes Gerning dér til Ende. Hun var af Skæbnen blevet forfremmet: før Lærerinde for en lille Skare svenske Børn, nu Leder og Lærer for en Verden.

– – –

Der er sket det med Selma Lagerlöf, der sker for de fleste Store i Aanden. Man har peget paa hendes Bøger, som man peger paa en Rose i Havens Bed: Denne er den smukkeste! Ingen er som den! Men den Rose, der saaledes fejres paa de andres Bekostning, frydes ikke, og de andre bedrøves. Da Selma Lagerlöf udgav "Gösta Berling", var det ikke en Forfatters første Forsøg, men en Digters Livsværk. Hun opnaaede med ét Slag en Berømmelse, der ville

have været skæbnesvanger for enhver, der ikke var befæstet. Selma Lagerlöf var befæstet. Var en Fæstning. En af de uindtagelige.

Der siges almindeligvis, at Stilen gaar tabt i Oversættelse. Vist er, at Finheder i Ordvægt, Farver i Klang, Duft i Betydningssamstilling gaar tabt. Den middelmaadige Skribent er nem at oversætte. Han træder de slagne Stier. Om ham hører man sjælden: Oversættelsen staar tilbage for Originalen! Dette siges næsten avtomatisk om Digterværket. Naar ikke desto mindre en Forfatter læses med samme Grebethed i alle Landes Sprog, naar ingen mere tænker paa, at det skrevne kommer langvejs fra, men føler Figurerne træde ud, blive Kød af Ens Kød, Aand af Ens Aand, da er dette det største Bevis paa Værkets Magt.

H.C. Andersen er vel det danskeste Danske, der har levet. Hans Sprog voksede op mellem de knortede Brosten i den lille By, hvor han var Fattigdreng. Hans er ikke det Sprog, der tales ved Hove eller fra Prækestolene, og ikke det Sprog, der skrives i Aviserne, men det Sprog, den uvidende fattige Mor taler til sit Barn, det Sprog, den gamle Mand mumler, naar han stavrer ensom mellem Grave, det kostbareste Eje i dansk Tunge. Og H.C. Andersens Sprog har virket og virker paa den lille Kineserunge, paa Negerbarnet, paa den russiske Bondes Dreng, det har virket og virker paa Kejser og paa Bøddel, paa Nonne og paa Skøge.

Saaledes er det ogsaa med Selma Lagerlöfs Stil. Den er af en Kunst, der intet har med Kunst at gøre. Den er ligetil og umulig at efterlave. Selma Lagerlöfs Skikkelser er almengyldige som Hjertets Rørelser. De er fyldt med den Poesi, der besjæler selv den usleste Forbryder, naar en Solstraale naar hans Øje gennem Cellens Jerngitre, den Poesi, der findes i hvert Menneske – som ikke med Voldshaand dræber den. Hun er saa svensk som H.C. Andersen er dansk, men hendes Aands Børn stammer fra Adam og Eva i lige Linje, deres Fædreland er Verden, deres Taarer er salte, de har Loven om Godt og Ondt skrevet som Hedningerne i deres Hjerte.

Hver den, hvis Stil er særpræget, oplever gerne at se Adepternes Skare vokse paa Bekostning af hans egen Oprindelighed. Opfinderen overflyves af den, der udnytter Opfindelsen og "forbedrer" den, som det hedder. H.C. Andersen og Selma Lagerlöf har ingen Skole dannet. Skulle Hemmeligheden ikke bestaa netop deri, at de to aldrig har været sig deres Stils Ejendommelighed bevidst, og derfor aldrig har filet den efter med Forstandens Fil, men kun ladet Hjertet synge ud?

– – –

Jeg har aldrig set Selma Lagerlöf. Nu og da sender jeg hende en Bog med et Par tomme Hyldestord, faar regelmæssig en af hendes til Tak. Dog har jeg engang staaet over for hende: Jeg var ganske ung, gik i mine Drømme, de dejlige, de forvildede. "Gösta Berling" var udkommet. Jeg læste og levede i den. En Nat drømmer jeg: Jeg staar i en Stue i et fremmed Land. Stuen var stor, kun et eneste Møbel befandt sig derinde. En mægtig lukket Kiste af den Slags, man i gamle Dage gemte Vinterdyner i. Midt paa Gulvet stod en Kvinde, stille, mørkklædt, alvorlig. Jeg vidste, det var *hende*. Hun pegede paa Kisten, og hendes Pegen var en Byden: – Dér, luk op! Jeg aabnede. Kisten var til Randen fyldt med Papirer, løse Blade, Hæfter, gulnede Brevbundter. Kvinden bag mig sagde: – Det dér er min Fantasi! Tag saa meget du vil, der er nok til os begge! Og jeg begyndte at samle, løse Blade, Hæfter, gulnede Brevbundter. Igen sagde hun: – Tag mere! Tag, hvad du vil! Mit opkiltede Skørt var fuldt, jeg vaagnede, Drømmen var endt. Men dette eneste "Møde" med Selma Lagerlöf staar klart for mig nu saa mange Aar senere som i hin Sommernat.

– – –

Ingen véd noget for sikkert. Selma Lagerlöfs Stilling til kommende Generationer kan blive en helt anden, end det nu maatte synes. Digtere, der i levende Live stod som paa Bjergtinder og saá ud over Verden, og den laa dem for Fode, blev puttet ned under tre Alen Muld, og deres Grave gror til og man skænker dem et medlidende Smil, naar deres Navne en sjælden Gang nævnes. Andre, der kun var omgivet af en lille magtløs, men tapper Kreds, fik

Krone og Scepter, længe efter at deres blegede Ben var faldet i Støv. Ingen kan vide. Men saavist som for os alle der er og i alle Evigheder vil vedblive at være en uforklarlig Dragen og Koglen i Skumringstimen, ligesom vi alle – hvad enten man fik Poesiens Naadegave eller ej – studser og bevæges ved Synet af den første Sne og fortabt i Henrykkelse stirrer op i Nattehimlens stjernetindrende eller mulmblaa Fred, saavist som vi alle gribes om Hjertet, naar Juleklokker kimer, eller et Barn græder langt borte, saavist som at alt dette er fælles og evigt, maa man tro, at Selma Lagerlöfs Stemningsmagt aldrig vil miste sit Trylleri. Fortællingerne selv kan blive forældede, der kan komme Tider, hvor ingen bekymrer sig om Ekebykavalerernes Skæbne, og hvor selve Fablen i Antikristens Mirakler lader os kold. Men Musiken i Sætningerne og Ordenes Tusmørkefarver vil røre os ud gennem Tiderne.

Selma Lagerlöf er vel den eneste, der ikke kender den Fryd, hendes Værker har skænket? Hvem kender til fulde Klangen af sin egen Røst, hvem kender Sødmen af sit eget Smil? Hvem kender Sorgens Sang i sin egen Sjæl?

Skulle jeg ønske Selma Lagerlöf noget dejligt paa hendes halvfjerdsaarige Fødselsdag, da var det, at nogen skænkede hende en Bog, hun aldrig havde læst: Bogen om Gösta Berlings Saga.

Selma Lagerlöf har vundet al den Ære og maaske en stor Del af den Mammon, der kan blive et sølle Jordemenneske til Del. Det er Verdens Gengæld for de Værdier, hun har skabt. Men hun selv? Hendes Liv? Stilhed. Stumhed.

Dyrt kan Berømmelse købes. Hjerteblodet er ikke det dyreste Betalingsmiddel. Et Liv kan leves paa tusind Maader, og hver Maade kræver Hjerteblod. Men naar Livet ... ikke leves og Hjerteblodet rinder ud, rinder ned, som Regn i Sand, det er vel det tungeste. Uden at kende Selma Lagerlöf, uden at vide noget som helst om hende, ud over de Træk, der staar i ethvert Leksikon, forekommer det mig, at hun har betalt sin Berømmelse med mere end Hjerteblodet. Ingen kan tjene to Herrer. Hun valgte og blev fast i Valget, hvor vi andre famlede og vaklede os Vej gribende, samtidig efter Jord og Himmel, efter Kunst og Kærlighed. Selma Lagerlöf gav os alt. Hvad blev der tilbage ... til hende selv?

Derfor kan den Hyldest, der strømmer sammen om hende, ikke blive for stor, ikke blive stor nok. Den er dog kun – Stene for Brød. Kunstnerens Lod er den største, den skønneste og den tungeste, der kan times et Menneske.

Turø 1928.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 30.12.1928

Polen ... ak Polen ...

Karin Michaëlis giver i denne og en følgende Artikel en Skildring af polske Forhold og Tilstande og fortæller i Dag navnlig om sit Indtryk af Warszawa.

I.

Var det blot gjort med Komplimenter alene, Komplimenter til Tak for udvist Gæstfrihed, storartet og besnærende, som den kun sjælden er faldet i min, ret forvænte, Lod – da var det nemt at skrive om Polen. Og desværre, det polske Folk som Helhed foretrækker smukke Ord uden Bund fremfor ærlig saglig Fremstilling, naar der i denne findes Anelse af Kritik. Længe havde jeg ikke opholdt mig i Landet, før dette blev mig klart. Alligevel agter jeg at skildre mine Indtryk uden Blinken til højre eller venstre, lad dem saa kalde mig et utaknemligt Skarn.

– – –

Festlig, snarest for festlig Modtagelse paa Warszawas Banegaard, en aarle Morgenstund, hvor Gæsten ankom sort af Rejsesnavs og uden Tanke om Opstilling af Diplomater og Fotografer. Gæsten følte sig lidt som Jeppe i Baronens Seng ved Synet af den Suite Værelser, der var stillet til Disposition paa Byens fornemste Hotel, og foreslog, netop da hun ikke selv skulde betale Regningen, efter et Par Døgn i Jeppes Seng, at man skulde give hende et ganske gement Menneskeværelse med varmt og koldt Vand. Et Tilbud, der med nogen Forundring blev modtaget.

– – –

Jeg vadede i Invitationer, selvfølgelige og usædvanlige, saa det rette Udvalg var forbundet med smerteligt Besvær. Man hentede og bragte mig, stillede Bil til Raadighed, gav mig Ledsagere, der igen gav mig Forklaringer som noget Leksikon, man forestillede Byen for mig, som en Moder, der viser sit Barn frem, nyvasket, nyredt og i stivet hvid Kjole. Man vilde gøre det allerbedste Indtryk og mente, gennem Fester uden Tal og alle daarligt udtalte Ønskers Opfyldelse, at opnaa ubetinget Henrykkelse. Kom jeg med en lille Indvending, aah saa spag, druknede den i en saadan Veltalenhedens Strøm af Bortforklaringer, at jeg straks gav fortabt.

Vi Danske, der ikke mindst kender Polen gennem "Hvorfor svulmer Weichselfloden?" og gennem Agnes Henningsens uforlignelige "Polens Døtre", kommer virkelig til det splittede og atter splittede, nu igen (for hvor længe?) samlede Rige med lutter varme Følelser. Men den polske Fædrelandskærlighed er i sin Art saa voldsom, blind og paagaaende, at man ægges til kun at se med egne Øjne, kun at dømme med egen Forstand.

Blandt mine Førere var en ung, velbegavet, indtagende Pige, der lagde alt andet til Side for at vise mig rundt. Naturligvis saá vi fortrinsvis, hvad hun holdt for praktisk: Kirker, Torve, Paladser, historiske Monumenter, Stedet, hvor den russiske Kirke havde staaet og var revet ned, jævnet med Jorden, saa Pladsen nu virker som en Stue, man har ryddet Møblerne ud af til Lørdagsrengøring.

Som Rosinen i Pølseenden gemtes Citadellet. Denne gamle Fæstning vrimler, som en gammel Ost af Mider, af slemme Minder om de slemme Tyskere og endnu slemmere Russere – eller var det omvendt? Man viste mig der noget, stærkt mindende om de Stilladser, hvori man ophænger Gynger til Børn, kun havde Jernkrogene i Stedet for Gyngereb baaret hængte Mænds Legemer. Jeg saa Træet, gennemhullet af Kugler, mod hvilket de polske Mænd med tilbundne Øjne havde ventet Undertrykkernes dræbende Salve. Min Ledsagerske, der ikke for første Gang viste en Fremmed Citadellet, var selv grebet ved Tanken om Fortids begangne

Uret mod hendes Folk, hendes Følelse var ren og ægte. Men da jeg uvilkaarligt spurgte: – Sig mig, har I Polakker nu ikke et lignende Sted, hvor I har hængt og skudt de Mennesker, I var misfornøjede med? rystede hun først paa Hovedet, blev saa rød og svarede ganske sagte: – Det har vi maaske nok, men vi vil helst ikke mindes derom paa dette Sted! Hun havde Ret, Taktløsheden var paa min Side, men provokeret af hende.

Den, der rejser meget og har Lejlighed til at trænge lidt ned under Overfladen, vænner sig snart til at se sine Folk an. Og det maa jeg indrømme – skønt den polske Nation i mangt og meget var mit Naturel imod – den polske Kvinde er vokset og har vundet gennem Lidelse. Der er en forunderlig Alvor og Højhed over hende, som er sjælden hos andre Landes Ungdom. Man forklarer med jævne Ord Aarsagen: – Vi har gennemgaaet saa meget, vore Slægtninge og Venner er blevet martret til Døde, men vi elsker vort Land saa højt, at Tanken om Befrielsen hos os alle blev den egentlige Drivkraft. Vore personlige Sorger har vi lært ikke at regne for noget!

En anden Gang, hvor jeg nævnede hin stolte Selvbevidsthed, der præger saavel den arbejdende som i Lediggang opdragne unge polske Kvinde, sagde min Ledsagerske: – Vi Kvinder har i Stilhed blandet os i Politik og taget Følgerne. Derfor bliver vi i Princippet holdt højt i Ære af vore Mænd. Vi kræver ogsaa denne Respekt, til Gengæld er vi, tror jeg, meget elskværdige som Hustruer og Kamerater for vore Mænd!

I Citadellet saá jeg det polske "Salatfad". En ældgammel Karosse af mølædt Træ og rustfortæret Jern. I den blev de politisk Anklagede kørt til Forhørene og senere til Retterstedet. Det Indre af Karossen bestaar af adskilte Jernbure – hyggelig har Køreturen ikke været, men naar tyske eller russiske Fanger af Polakkerne kørtes til Retterstedet, har de næppe heller siddet paa Silkehynder. Karossen har efterhaanden mistet største Parten af, hvad en saadan Karosse nu engang kan miste: Fjedre, Vognstang, lidt Vinduesgitter, et Sæde og et Par Hjul. Den stod under et ikke alt for fornemt Halvtag som en anden unænsomt behandlet Museumsgenstand. Skal den paa Museum, maa den gennemgaa en stor og bekostelig Reparation – maaske vilde det betale sig bedre at lave en helt ny.

– – –

Warszawa er en skøn By, hvem der siger andet, bruger ikke sine Øjne, men en temmelig beskidt By er den ogsaa. Med Vilje bruger jeg dette Ord, der i min Barndom var mig strengt forbudt – det er saa malende.

I Warszawa faar man det bedste Fodtøj i Verden, lavet af det næstfineste Skind. Det fineste Skind findes i Athen, men erhverves paa en saa grufuld Maade – hvis det, den græske Skomager betroede mig, stemmer – at jeg aldrig har kunnet bekvemme mig til at bruge de dér i dyre Domme erhvervede Sko. Læsterne i Athen er for øvrigt lavet til saa fornemt smalle Fødder, at de sjælden passer almindelig Dødelige. Skoene i Warszawa derimod er en Drøm af Pasform, endog langt overflyvende det amerikanske Fodtøj, er lette som Fnug og uopslidelige, derfor billige, trods den øjeblikkelige horrende Pris. Det var da pænt sagt!

Desværre saá jeg ikke Polen ved Sommer, og da Polens Kvinder, saa saare Sneen begynder at falde, ifører sig sorte, brune eller graa Gagakker med Galochebund, ser man aldrig paa Gaden et Par pæne Ben. For hvem bryder sig om det, der rager ovenud af saadanne Vadetingester? I Værelserne, paa Parketgulvene – de polske Parketgulve maa opleves, der ligger et helt Folks Kultur i dem – ser man Ben og Fødder saa animerede, at man ofte – nu og da med Rette – glemmer at se højere op. Parketgulvene befinder sig ikke udelukkende i Slotte og Palæer, men i Privatboliger rundt om i Landet, ja selv i de grimmeste Fabriksbyer, der sikkert ikke har deres Lige andetsteds i Evropa. I Pittsburg, Amerikas sorteste Gryde, skifter Mændene Flip tre Gange om Dagen, og en Rose mister sin Farve paa Vej fra Gartnerbutiken til den Hjertets Dame, den er bestemt for. I Polens Fabriksbyer skifter de Mænd, der gaar med hvidt om Halsen, sikkert Flip hvert Kvarter, og Roserne kommer til Verden med sorte Blade. Blomsten af Hæslighed er Byen Lodz. Berømt gennem Nobelpristageren Raymonds

[læs: Reymont] pragtfuldt frygtelige Skildring af denne Millionærby, hvor Mennesker er forvandlet til Maskindele. Men det var Parketgulvene! De laves med stor Anvendelse af sort, blankt Træ, ofte i usigeligt yndige Bladmønstre, og er lagt med den mest raffinerede Kunst og Kærlighed til Arbejdet, saa man formelig forstummer af Henrevethed. At dække slige Gulve med Tæpper synes Vandalisme, men kan under Omstændigheder være nødvendigt. Er Gulvene nemlig meget store, saa der er langt mellem Møblerne, er Passage livsfarlig. Tæpperne lægges derfor paa til daglig og tages af ved festlige Lejligheder, hvor saa Gulvene maa indstrøs med et ru Pulver for at hindre brækkede Ben.

De skønneste Parketgulve, jeg saá, befandt sig i Lodz hos en af Fabriksmagnaterne – gift med en yndig dansk Dame – samt hos Grev Zamoyski i Warszawa. Der er mange Grever af det Navn, denne – tidligere Gesandt i Paris – er Polens allerstørste Jorddrot. Jeg har vidst, men glemt, hvor mange Hundrede Tusinde Tønder Land, han ejer. At dømme efter hans Vinterhave, hans Billedgalleri og hans Parket, maa han være svimlende rig, men ser man Palæet udefra, kunde man tro, at Søjler som Façade har været Genstand for heftig Beskydning. Palæet ligger saaledes hen – fordi Ejeren trods sine Rigdomme ikke kan skaffe Midler til at lade det gøre i Stand. Penge er knappe i Polen.

– – –

En Fyrstinde med et indviklet Navn gav mig et smukt Bevis paa polsk Gæstfrihed.

Hun mente, det vilde more mig mere at se hendes Gods ude paa Landet end besøge hende som de andre Aristokrater i deres Palæ i Byen, hvorfor hun ved Midvinter – og hun var ikke rig – lod hele Slottet tage i Brug og fyre op dagevis fra øverst til nederst, for dér at indbyde alle de Kunstnere, Videnskabsmænd og Diplomater, hun tænkte jeg vilde have Glæde af at være sammen med. Og saa gik det, som det kan gaa: Selskabet interesserede mig, saa jeg glemte at se Slottet, der nu er sunket ned paa den Havbund, hvor mine fleste Oplevelser ligger og venter paa deres Dykker.

– – –

Warszawa viste sig de to Vintre, jeg saá Byen, i temmelig haabløst Pløre. Det var nu hverken min eller Byens Skyld. Snekastning synes dér en næsten national Sport. Hver af de talløse Snekastere, med deres blaa Næser og violfarvede Hænder, havde – paa Ære – gjort en lille privat Kunst ud af Haandværket. Sig ikke, der er kun én Maade at skovle Sne paa! Efter at have været i Warszawa véd man bedre. Disse Snebarrikader, der laa langs alle Gader i nogenlunde ens Højde, var tilklappet og stillet op paa saa forskellige muntre Maader, som gjaldt det en Altankonkurrence, hvor det smukkeste Stykke Arbejde fik den første Pris. Gennem Byen klang Jern mod Sten, Skovlenes Klingren og Kuskenes Tilraab til deres arme, med Vold blindede Heste, en Lyd med saa meget "y" i sig, at det savede En i Ørene.

Himlen skidengul, Husene skidengraa. Faldende Sne. Dag og Nat. Lige gul Himmel, lige graa Huse. Hvide blev kun efterhaanden Tage og Taarne samt de store, langstrakte Parker, før Palæhaver, nu offentligt Eje. Denne Hvidhed var blid og fjern fra den hvinende Blaanen, der ellers ledsager tæt Snefald. Ingen nok saa emsig Skovlen fik Bugt med Gadernes sortladne Pløre.

– – –

Warszawa vrimler af tynde, forvoksede, sygeligt gustenblege, omstrejfende Børn, der synes at holde sig sammen i Horder. Pjalterne, de er iført, hænger sikkert til Kroppen, til de falder af stykkevis. Selv ved Vinter er de forkomne Lemmer ikke nødtørftigt dækket dermed. Skrufuløse, tuberkuløse, rygradskrummede, skelende, enøjede Børn, en Pine at se. Var de hjemløse? Foretrak de Gaden for Hjemmets Gru? Var de smidt ud for at tigge eller stjæle?

Naar som helst jeg kom hjem – ofte sent paa Nat – stod der tykt af disse smaa Væsner paa Pladsen foran Hotellet. Jeg kom – i Kontakt er for meget sagt – jeg kom en Bagatel i Berøring med dem, idet jeg uddelte mit Overskud af søde Sager blandt de forsultne Smaa. De ventede ikke, til de fik. Saá de mig med Æsken, kastede de sig over mig, de nærmeststaaende

flaaede Indholdet i et Nu og fo'r af Sted som en Vind for at æde Rovet. En Gang vilde jeg af med lidt Smaamønt, pænt fordele, men det var dumt af mig. I samme Sekund, de smaa Djævleunger fik Kik paa den aabne Pung og begreb, den stod i Sammenhæng med dem, haps, en Snes tynde Klofingre, og Pungen var tom til Skindet. Jeg maatte prise mig lykkelig, at mine store Papirspenge befandt sig i Hotellets Safe.

Jeg lagde ikke Skjul paa min Forfærdelse over disse tilsyneladende hjemløse, forvildede, nødlidende Skarer, og en skønne Dag fik jeg Besøg af den Mand, under hvem Børnedomstolen sorterer. Han forklarede ivrigt, at Stat og Kommune var enige om at sætte alt ind paa at komme Ondet til Livs. Man var naaet vidt nok til at indse, at Landets Fremtid afhang af Børnenes Vilkaar. Der oprettes Børnehjem efter Udlandets bedste Mønstre (kun alt for faa og alt for smaa) netop med Sigt paa de smaa halvkriminelle Omstrejfere, der uden Hjælp uvægerligt ellers i Løbet af faa Aar sidder redningsløst fortabte i Fængsel sammen med Volds- og Vaneforbrydere. Maalet er at afskaffe Analfabetismen i Polen, men ak, der er langt igen! Skoler er det brændende Spørgsmaal. Skoler er kostbare. Skoler tager Tid at bygge. Naar selv det rige Land Amerika ikke kan holde Trop med Skoler i Forhold til Befolkningens Forøgelse, hvor skulde man da i Polen, Landet med de mange Dyder, men uden Organisationstalent!

Fra Naturens Haand er Polen rigt nok. Det raader over uendelige Midler i Form af Skove, Mineralier, Oliekilder og første Klasses Agerjord. Folket er begavet, nøjsomt og vant til at slide fra Sol staar op til sen Aften. Den polske Landarbejders Flid er alkendt, derfor misbruges den Verden over. Men Fattigdommen i Polen stiger fra Aar til Aar. Før Krigen sad de store Godsejere i Paris og smed med Penge, som var det Skidt, medens deres Forvaltere blodsugede Bønderne. Hermed er sket Forandring, vil ske endnu mere Forandring. Men naar Fattigdommen føles saa ætsende uhyggelig helt op i Samfundslagene, maa det skyldes visse nationale Fejl, og sikkert først og fremmest den paafaldende Mangel paa Organisationsevne.

– – –

Timevis vandrede jeg alene gennem smalle Gyder og Gader, ofte i ulidelig Stank og mellem Huse, byggede med stor Smag – ja, stundom rene Skønhedsaabenbaringer af Arkitektur – men nu saa faldefærdige, at de hele Rækkevis var afstivet med Bjælker. Det forekom ogsaa, at de to Husrækker gensidig stivede hinanden af ved Bjælker, der var befæstet noget over Mandshøjde. Skiltene over de lurvede smaa Forretninger var alle affattet i Hebraisk, men ogsaa uden det erklærede Synet af Befolkningen mig, at her boede udelukkende Jøder. Fattigdommen var saa iøjnefaldende, at jeg mente at være kommet ind i den berømte Warszawa-Ghetto. Som jeg senere hørte, laa denne i stik modsat Retning og saá rigtignok anderledes ynkelig ud. Kunde noget være mere ynkeligt end disse Tilflugtssteder, som jeg fandt, naar jeg med Fare for at begraves under sammenstyrtende Mure, begav mig ind i Gaarde, der viste Vrangsiden af Gydernes Elendighed?

Menneskene her bor "paa Vilkaar", er pligtige at rykke ud med en Nats eller med faa Timers Varsel, naar Sundhedspolitiet eller Byggekommissionen meddeler, at Sammenstyrtningsfaren er for overhængende. Hvor skal de saa gaa hen? De brokker sig vel sammen flere endnu i et Rum, eller finder en Rottekælder eller et Brændselsrum paa et Loft.

Murene er raadne, Fugten staar højt op paa dem, det er, som om alle Kloakrør er sprængte og sender Stank og onde Vædsker op fra Jorden.

Disse Husrækkers Forfald skyldes Fattigdom og Fattigdoms Forsømmelighed. Men ogsaa i Kvarterer, der ikke er befolket med Pariaer, ser man revnede og udbulnede Façader med vældige Afstivninger af Jern- og Træbjælker, med Politivagt og advarende Skilte. Disse Bygninger havde maaske kunnet staa endnu et Hundrede Aar, hvis ikke Choket fra Sprængninger havde været for stærkt for deres forfinede Nerver. De dejlige Façader, der ser ud, som var de bygget med Evigheden for Øje, bliver saa repareret, men hvordan? Man fylder simpelt hen de vældige Revner og Huller, hvoraf Kampestenene er raslet ned, med Brokker af

Mursten og løs Mørtel, sætter moderne, regelmæssigt anbragte Buevinduer ind i Stedet for Palæernes bedaarende uregelmæssigt anbragte Vinduer af alle Størrelser, bestryger hele Redeligheden med Kalkpuds, klistrer et Par mere eller mindre motiverede Balkoner paa, og Gaden er blevet en Nybygning rigere. Men i Løbet af faa Aar vil der slaas nye Revner, nye og værre.

Denne min private Opdagelse fik jeg senere bekræftet fra sagkyndig Side.

– – –

Efter en Uges Ophold i Warszawa stod det mig klart, at jeg i Grunden aldrig havde set "Jøder" før. De, jeg kendte og var Ven med i forskellige Lande, hørte overalt med til Landets bedste Borgere i enhver Forstand. Hvad enten de var fattige eller rige. Hvor mange Jøder der talmæssigt set er i Warszawa, ved jeg ikke, men jeg skulde tro, at Ikke-Jøderne er i stort Mindretal. Og Jøderne i Warszawa synes med faa Undtagelser nær at have sultet fra Fødslen, at være vokset op under Had og Forfølgelse, saa de ikke mere vover at ranke Ryggen, men har opgivet hvert Haab om menneskeværdig Tilværelse, og kun, ifølge Racens forunderlige Sejghed, opretholder Livet fra Dag til Dag under Forhold, hvor Døden maatte være en Velgerning.

Tro ikke, man kom til at foragte Østens Jøder! Tværtimod, man fik Lyst at omfavne hver enkelt og hviske: Broder! Søster! Endnu lidt Taalmodighed, og alt maa jo komme, ogsaa for dig! Ak, disse dybe Øjne uden Glans, disse indfaldne, gulgrønne Kinder med en Mund som Blod i det sparsomme sorte Silkeskæg! Disse Kvinder i deres Smule slaskende Skørter, hvorfra Sol og Vind havde fjernet hver Farve, ja selv Stoffets oprindelige Art! Se dem liste om Hushjørnerne, som troede de sig forfulgt ...

Oh ja, Jødespørgsmaalet er brændende som Spørgsmaalet: Fremtidskrig eller Fremtidsfred.

Turø 1928

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 6.1.1929

Polen ... ak Polen ...

I nedenstaaende Artikel afslutter *Karin Michaëlis* sin Skildring af polske Forhold og Tilstande og fortæller her bl. a. om sit Indtryk af Pilsudski.

II

De jødiske Forfattere indbød mig til en Eftermiddagskaffe i deres Forening. Selvfølgelig tog jeg med Tak imod, men da jeg, foruden den skriftlige og den mundtlige Indbydelse, blev ringet tre Gange op for at svare, om jeg nu ogsaa virkelig vilde komme, blev jeg lidt irriteret. Hvorfor skulde jeg ikke holde Ord? Dog, snart begreb jeg Aarsagen. Flere af mine polske Venner raadede mig mildt, men stædigt fra at gaa derhen: Det passer sig ikke! Du kender ikke Forholdene her! Du kan ikke gøre det! Især ikke efter at Penklubben, sammen med den rigtige Forfatterforening, har givet den pragtfulde Aftenfest for dig!

Ikke det! Naa, saa det kunde jeg ikke! Skulde jeg, der overalt har vundet elskelige Venner blandt Jøderne, pludselig holde mig for god til deres Selskab? Aabenbart kendte man mig ikke helt. I Overmod sagde jeg: – Om saa selveste Pilsudski sendte Bud den Dag, jeg gaar til mine Jøder!

Saa vil Tilfældet – hvis det var et saadant – at Marskalen sender Bud, om jeg vil besøge ham i Belvedere netop den Eftermiddag Klokken seks! Jeg havde svært Mod paa at lære Manden at kende, men selv søge nogen, der ikke søgte mig, laa mig fjernt, ikke af Indbildskhed, men af det modsatte. Og i dette Minut aner jeg ikke, gennem hvem Pilsudski blev opmærksom paa mig, kun modtog jeg Tilsigelsen samt Tilbud fra en Dame, der kendte ham, om at hente mig og køre med mig til Belvedere. S'gerne. Dog, da mine Jøder ventede mig Klokken fire, kunde jeg daarligt naa tilbage til Hotellet og derfra til Belvedere uden at komme for sent. Altsaa, om Damen vilde hente mig direkte fra Eftermiddagskaffen. Dette nægtede hun saa blankt, at jeg forstod, hun ansaa det for under sin lille Værdighed at begive sig op i et Selskab, bestaaende af Jøder.

Om hun da vilde holde med Vognen over for Bygningen, jeg skulde passe Tiden og være hos hende paa et bestemt Klokkeslet? Hun lod telefonere hen til mig, midt under Festen, at hun ikke kunde hente mig dér i Gaden! Saa blev jeg hvor jeg var, tænkende: Hun besinder sig nok!

Men lidt før seks, da ingen Dame viste sig, tog jeg hen til Hotellet, heller ingen dér. Jeg ventede en halv Time, kørte saa til Belvedere, det meste af en Time for sent.

– – –

Belvedere, et lille, beskedent, men yderst tiltalende hvidt Palæ, ligger i Byens Udkant, omgivet af Villaer og Haver. Dér bor altsaa Polens virkelige Diktator.

Af Uroen blandt Forgaardsherrerne mærkede jeg Forsinkelsen. Man førte mig ad en Trappe saa smal, at jeg et Nu tænkte: Det skulde da ikke være en Fælde? Naa, Polen er jo endnu ikke helt Balkan, altsaa jeg vovede Trappen. Platformen foroven akkurat stor nok til to Døre, en til højre og en til venstre. Adjudanten, der netop kunde staa ved Siden af mig uden at puffe mig ned, aabnede Døren, og jeg var alene med Pilsudski, der endnu Rekonvalescent efter en ret alvorlig Sygdom holdt Stuearrest i sit Arbejdsværelse, spartansk som Kontoret hos en mindre Købmand. Han sad ved Skrivebordet og bød mig til Sæde paa den anden Side. Han var træt, jeg var træt, lidt efter sad vi med en vis Risiko for at støde Panderne sammen under Samtale, begge med Hovedet støttet i Albuerne.

Pilsudski er af Ydre Krigsmand og Hugaf, Mandfolk helt igennem, han virker ældre end han er. Uniformen knappet helt op i Halsen. Knapperne vist af Tin, i hvert Fald ikke

kasernemæssigt blanke. Paa venstre Haands Finger en sort Ring med en Brillant. Hele Ansigtets Udtryk ligger i Øjnene, der smiler, skærer, parerer, byder. Munden er mere til for at give Plads for det stride, graanende Overskæg.

Jeg gjorde Undskyldning for mit sene Komme, opgav Grunden og spurgte, om Forholdene i Polen virkelig var saadan, at man ikke kunde gaa til Kaffegilde hos de jødiske Forfattere, naar de saa pænt havde indbudt En? Han lo hjerteligt: det manglede bare! Han havde da selv prægtige Venner blandt Jøderne. Senere bragte jeg i Erfaring, at hans første Hustru var Jødinde. Han lod til at nære dyb og ærlig Sympati for Jøderne, men sagde: – Vi har for mange af dem, og de er for fattige, alt for fattige. Mange blandt dem er sygelige, degenererede, og da de mangler Fysik til at bearbejde Jorden, stimler de til Byerne, der i Forvejen kæmper for at klare deres. Vi har givet dem Ly paa et Tidspunkt, hvor de blev forfulgt og udvist af de omliggende Lande, derunder lider vi nu og lider de selv. Deres Ubrugelighed som Landarbejdere slaar ligesom Grunden bort under dem. Det er et for Tiden næsten uløseligt Problem ...

Jeg fortæller ham om vore Jøder, der staar i Spidsen for Handel, der er Førere paa alle aandelige Omraader, der selv, da vi modtog vor Del af de hjemløse, fordrevne Flygtninge, satte Understøttelsen i System, saa vi inden ret længe i Stedet for et jødisk Proletariat fra Rusland vil have nøjagtigt saa mange flere dygtige Borgere. Han hører og spørger, ryster saa opgivende paa Hovedet: – Ja, man lever godt med dem i et Land, hvor der er faa, slet, hvor der er for mange!

Han nævner Jødernes Formeringsevne som en Fejl, medens han for øvrigt – ganske uenig med Margaret Sanger – ønsker, at Landets Befolkning skal forøges af al Magt.

Pilsudski er Soldat og ikke Statsmand. Han ønsker Frihed for Folket, men er – modsat Raditsch – for den "langsomme Udvikling, saa denne kan gaa Haand i Haand med Oplysningen". Som daarligt Eksempel henviser han til Rumænien, hvor man dels realt, dels pro forma udstykkede Jorden – ikke af Kærlighed til Folket, men af Angst for Rusland.

Rusland holder han ikke af: – De sender os saa meget Rak over Grænsen for at saa Splid og Utilfredshed og derved undergrave og svække det polske Folk!

Der er et Svælg mellem ham og den overforfinede polske Adel, et uoverkommeligt Svælg, i hvis Dyb det koger af gensidig Ringeagt. Pilsudski siger i Samtalens Løb: – Min Adel er fra Lifland, Evropas ældste Land, men jeg er født i Vilna og forstaar end ikke Sproget!

I Højaristokraternes Øjne er han af "Bondeadel", der ikke tæller med. Sikkert gaar han ikke med Silkepyjamas, sikkert spiser han Æbler med Skræl og Kernehus, sikkert rider han Fedtelam med sine Børn hele Slottet igennem.

Beder man ham om en Tjeneste, der ikke kommer i Konflikt med hans maaske noget firkantede Hjerne, svarer han ikke med et tomt, høfligt Løfte, men gør Tjenesten helt ud og straks. Herom kan jeg tale med: Menneskeliv stod paa Spil. Fattige, forkuede Menneskeliv, der uden Mellemkomst vilde være redningsløst fortabt. Et venskabeligt Brev, en klar Fremstilling af Sagen, og det ønskede skete. Jeg er ham dybt og varigt taknemlig for denne Forstaaelse ved flere Anledninger.

– – –

En af Grundene til det brændende Had, hvormed hans Modstandere, med Adelen i Spidsen, beærer ham – et Had, der gerne sendte ham til Skafottet, men efter hans Død vilde gøre fuld Honnør ved hans Baare – skyldes delvis den usalige Historie for et Par Aar siden. Pilsudski var misfornøjet med Regeringen, krævede den afsat; da man nægtede bøje sig, lavede han en uhyre Militærdemonstration. Regeringens Tropper – forsvindende faa i Forhold – mødte frem i den Tro, det gjaldt en Kanonstyrkeprøve. Pilsudski havde vel ment, at hans Statskup kunde gaa for sig uden Løsning af Skud, men da Tropperne – det ene Hold inde i Byen, Pilsudskis ude fra Broen – stod over for hinanden, udartede det til regelret Blodbad.

Jeg boede senere som Gæst hos en Familie, hvor fra begge Vinduer i mit Soveværelse Maskingeværer den Gang tre samfulde Døgn bestrøg Staden og Pladsen. Af de femten Hundrede Dræbte – mere end tusind Haardtsaarede – var kun to Hundrede Soldater. Resten fredelige, nysgerrige Borgere, der vilde være med, hvor noget gik for sig.

Man fremstiller Sagen saa diametralt modsat, at det for en Fremmed er umuligt at se, hvor Retten ligger. Men den, der har staaet Ansigt til Ansigt med Pilsudski, vil aldrig nære Tvivl om Redeligheden i hans usammensatte Natur. Lad være, han begik en skæbnesvanger og overilet Handling, den var dikteret af Kærlighed til Landet og Angst for dets Skæbne. Han er en af Polens mest ubestikkelige og personlig mest uforfængelige Mænd. Som Raditsch tror paa Bønderne, tror han paa Militæret. Han mangler Raditsch's lysende og lynsnare Opfattelse og dermed Evnen til at skifte Overbevisning, til Gengæld staar han med begge Ben paa Jorden og har Masserne bag sig.

Pilsudski er Soldat, Ægtemand og Fader. Han kunde i en Haandevending have ladet sig udnævne til Præsident paa Livstid, det passer ham ikke. Han er den, han er. Men passer det ham, flytter han Præsidenten, som Skakspilleren flytter en Brik. Han er den, der holder Tøjlerne, og strammer dem, naar han mener det nødvendigt.

– – –

Det var ellers Synd at sige, at Præsidenten laver Staahej om sin Person. Jeg var indbudt til Te hos hans Frue, en stille, blid Dame i dyb Sorg, hendes nygifte Søn døde et Par Uger i Forvejen. Vi nævner det ikke. Hun taler og smiler, men Smilet er Smerte. Hun véd jo, at jeg véd, og vi sidder med hinanden i Hænderne, to smaa Kvinder i den alt, alt for store Kongeborg. Vi taler om Warszawas fattige Børn. Jeg synes, der burde laves en Verdensaktion for at komme dem til Hjælp, men hun mener, at Landet orker det selv, og tror, at det nødvendige vil være opnaaet i Løbet af faa Aar. Man har derfor – noget forhastet – allerede givet Afkald paa den amerikanske Børnebespisning. Jeg maa love at lade hende vise mig de nye Børnehjem, Hospitaler, Børnehaver og Fødselshjem.

Slottet er saa stort, saa trykkende stort. Svært maa det være at faa Fred til at sørge i saa pompøse Omgivelser. Svært maa det være for en stille, stuelærd Herre pludselig at føres fra sit Laboratorium op paa Kongeborgen for dér at leve som Fyrste. Men den jævne Kvinde her er den samme som før, vil ikke være et Fnug anderledes, naar hun en Dag igen kun er Kemiprofessorens Hustru, der maa hjælpe ham at faa den lille Gage til at løbe rundt.

– – –

Saa saá jeg da de forskellige kommunale og andre velgørende Institutioner. Ja. Jeg saá en Børnehave forbeholdt Sporvejsfunktionærernes Børn. Ug med Kryds og Slange. Den kunde sættes paa Hjul og anvendes som Attraktion paa enhver Verdensudstilling. Forskellen mellem Tilværelsen for de Børn, der dér tilbringer Dagen i deres smaa Lænestole, vartet op i alle Ender og Kanter, omgivet af blomstrende Planter med en himmelsk Park til Legeplads – og saa de snavsede, syge, forkomne Gadens Børn, synes tusindfold større end mellem Tjenestepigen og Præsidentens Frue.

Jeg saá et Hjem, hvor Børn gratis kommer til Verden, ammes af Mødrene – gifte som ugifte – og bliver de første Aar. Alt saa velment, alt saa kærligt tænkt, men du godeste Gud, hvor det virkede uhygiejnisk efter vore Forhold! De bitte Orme laa i deres Vuggesenge, saa stuvende tæt og i en Luft saa kvælende trang, at den Uvante var ved at besvime efter Minuters Ophold. Og saa ... maaske er dette Paradis imod, hvad Mødrene paa egen Haand havde kunnet byde dem.

– – –

Dette er Byen. Saa kommer Landet. Stedet skal ikke nævnes, det ligger nær en af Polens Grænser. Befolkningen er ikke polsk, blev det efter Krigen. I Rumænien er Folket kusket og knægtet af Siguranzaens Blodherredømme, hvis Afskyelighed hverken overgaas af eller staar Maal med Blykamrenes Tortur og Albas Regimente. Sligt findes ikke i Polen – mig bekendt,

men der findes noget, som i mindre Format spreder Angst og Uhygge i vide Krese. Det er en Slags Fædrelandsfanatikere, som under Navnet "die Aufständische" synes at have frit Spil til at øve enhver Udaad, blot den sker i Nationalismens Tegn. Man betroede mig adskilligt, men bønfaldt mig siden ikke at offentliggøre det, da Kilden vilde kunne efterspores og Hævnen ikke udeblive. Jeg gav mit Ord og tier derom. Men hvad der ligger tilgængeligt for enhver Vejfarende, har man Lov at skildre, saa længe det stammer fra Ens personlige Iagttagelser.

Venner kørte mig ud i Bil for at vise mig Egnen og gøre mig bekendt med de Landsbyer, der ogsaa før var polske, de, der ikke var det, men er blevet polske, og endelig et Par jødiske Byer.

Vi fjernede os fra Byen ad en slet, men passabel Vej. Snart efter blev Hovedlandevejen saadan, at man maatte klamre sig fast for ikke at slingres ud eller knuse Hovedskallen mod Vognens Jerndele. Denne Vej, nu Morads med dybe Huller, havde indtil Krigen været et Mesterstykke af Landevejsbygning. Vi kom til en Landsby i saadant Forfald, at jeg hovedrystende bemærkede: – Jeg vil helst ikke mindes om Krigens Rædsler! Man saá forbavset paa mig: – Paa dette Sted er ikke løsnet et Skud under hele Krigen! Husenes Forfald skyldes Armod og dermed følgende Sløvsind. Hvad jeg antog for en Landsby paa et Par Tusind Sjæle højest, var en Købstad paa op imod de Hundredtusind stuvet sammen i Huller og Huler, man andetsteds ikke vilde byde Faar eller Svin. Paa Byens Torv – Mødding havde passet bedre – var Skidtet efterhaanden stampet saa højt op, at Færdslen paa Steder ikke mere foregik gennem Dørene, der simpelt hen var raadnet bort og muret til, men gennem Vindueshuller uden Rammer.

Stanken var bedøvende, med Hænderne for Ansigtet forlangte jeg at vende om, skønt jeg efter Sigende endnu ikke havde set det værste. Vi kørte tilbage ad en anden Vej, kom gennem en jødisk By – eller Landsby. Det vrimlede med Mennesker, der trykkede sig op mod Husmurenes fugtiggrønne, slimede Flade, al Kørsel syntes at kunne blive katastrofal. Børn som Voksne var langt under Normalhøjde, de fleste med krumme Rygge, skæve Hofter, Øjne halvt tilklinede af Snavs, Materie eller Saar. Spædbørnene, der hang og slattede paa Mødrenes udtærede Arme, lignede Skeletter. Man skulde tro, at Nødens Gru havde bragt disse Elendige til at forstumme. Tværtimod, der var en Snakken og Mudren og Skingren midt i Stanken af raadne Levnedsmidler, fordærvet Fisk, Hvidløg, branket Olie og den paa Gader og Stræder forrettede Nødtørft.

I denne Smule By, hvor ganske vist Gaderne ikke var et Par Oksehorn brede, syntes Plads til nogle faa Tusind, medens der blev opgivet at leve ... nær ved de to Hundrede Tusind!

Man spørger uvilkaarligt: – Af hvad lever disse Udskud? Svaret lyder: – Det véd ingen. Vorherre har ikke Tid at beskæftige sig med alle sine Skabninger, men Døden er i Besiddelse af en vis Pligtfølelse. Nu og da kommer en naadig Epidemi og rydder op og lufter ud for et Stykke Tid!

Har man set, hvad jeg dér saá, griber man sig i at ønske: ikke blot at Margaret Sangers Fødselskontrol bliver lovmæssigt indført Verden over, men at i visse Egne Børnefødsler overhovedet forbydes som den største af alle Forbrydelser ...

Det skete i Warszawa, at en fremmed, ukendt Mand fandtes død i et Kammer, hvor han havde søgt Ly. Maaske flygtet fra Fængsel. Maaske blot ensom. Ingen meldte sig og ønskede Liget udleveret. Men den Dag, hans jordiske Rester førtes til de Navnløses Krog paa Fattigkirkegaarden, gik et eneste Menneske efter Rustvognen med den uhøvlede Kiste. En fattig Kaftanjøde. Nogen spurgte: – Kendte du ham da? Jøden svarede: – Jeg har aldrig set ham, men jeg synes ikke, han skal føres til Graven som en Pestbefængt. Ogsaa han er jo min Broder. Derfor gaar jeg med!

Turø, 1928

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 26.4.1929

Den tomme Plet

Karin Michaëlis fortæller om en smuk Dame, der en skønne Dag pludselig aabenbarede et uanet Malertalent og i Løbet af faa Timer fremtryllede et Kunstværk, som er blevet efterfulgt af en Række andre.

Naturligvis vedkommer hendes Ydre ikke Sagen det fjerneste. Det, der er sket, forbliver lige gaadefyldt, hvad enten Pigen kaldes køn eller grim, indtagende eller frastødende. Snarest burde hun være grim og frastødende. Hvorfor skal nogle have saa meget og andre saa lidt? Hun har for meget. Rent vanvittigt meget for meget. Det burde forbydes ved Lov.

Naar jeg nu om lidt fortæller, hvad det drejer sig om, er jeg vis paa, at mange pæne Mennesker vil trække paa Smilebaandet og mumle: – Ja, dig kan man da bilde alting ind! Heldigvis har jeg Papirerne i Orden og kan fremlægge Bevis for min Paastand. Det maa ellers være kedeligt, naar man netop har oplevet noget grumme utroligt, saa at se Beviset snappes væk for Næsen af en – som nu denne Kong Amanulla, der besad saa helbredende Kraft, at en mangeaarig døvstum faar Mælet tilbage, bare ved at kysse hans kongelige Støvlesnude – men i næste Nu styrter død til Jorden.

Saa tør jeg vel mene, man er tilstrækkelig forberedt paa noget højst usædvanligt, saadan i Retning af et lille rask Mirakel. Altsaa begynder vi med Begyndelsen.

– – –

Hun er køn. Meget køn. Selv Kvinder finder hende smuk! – For blot at nævne hendes Øjne. Ja, hun stammer nu ogsaa baade fra Danmark, Irland og Kanada med vist et Par Draaber sorteste Afrika.

Blandingen er faldet heldig ud.

Jeg traf hende for fire, fem Aar tilbage. Om hendes Ydre var videre ejendommeligt, gjorde jeg mig ikke klart. Man kom ikke længere end til Øjnene. Dybe, melankolske Violøjne – maaske var de brune, grønne eller spættede, hvad véd jeg – men det véd jeg, at de Øjne var noget for sig. De ligesom saa uden at se, eller rettere syntes at se langt, langt bort og forblive i evig dvælende Undren over det fjerne, for os usynlige, der oplod sig for dem. Saa erfor jeg... at hun bare var rigtig godt nærsynet.

Se, det vedkommer paa en Maade ikke Miraklet – eller maaske gør det det nu alligevel...

Hvad mere var der af slaaende at sige om hende? Jo, hendes Smag. Smag og Smag er mange Ting, ofte staar Smagen i nøjagtigt Forhold til Pengepungens Størrelse og de medfødte Omgivelser. Men saa findes der enkelte Individer, der synes at have faaet Privilegium paa at anbringe Møbler, Billeder og Ragelse paa samme uomtvisteligt eneste rigtige Maade, som Skaberen, naar han arrangerer Blomster langs en Grøftekant. Giv Ruth et Par Papkasser, noget Sækkelærred og en Smule Limfarve, og i *no time* vil hun have fremtryllet et lille privat Paradis. Nu var Ruth saa heldigt situeret, at hun foruden Papkasser og Limfarve ogsaa kunne tillade sig at anskaffe de herligste og sjældneste Ting fra alle de Klodens Egne, hvor hendes rastløse Rejseliv førte hende hen.

Kom man ind i hendes Hjem – hvert Aar et nyt, for hun yndede at rive sine Telte ned og søge nye Græsgange – følte man sig forunderlig vel til Mode, fik Lyst til at synke ned, falde hen, lade fem være lige og blot have det godt. Alt om hende var dristigt, uden at være skingrende, usædvanligt uden at være søgt, og fremfor alt, uligt hvad man før havde set.

Men lad os holde os tæt op ad Sagen: Ruth bestilte ingen Verdens Ting, hun spadserede kun omkring i Verden, købte fine Klæder, spillede (og vandt!) i Monte Carlo, satte Mændene Fluer i Hovedet, og havde styrtende travlt. Var det nu faldet i hendes Lod at skulle fortjene sit

Brød som andre Dødelige, hvad saa? Formodentlig var hun blevet en stor indendørs Arkitekt. Maaske en ypperlig Filmsdiva. Ja, eller en første Rangs Kokkepige. Hendes Salater... Naa!

Der var kun et dunkelt Punkt i hendes Liljetilværelse: Midt i den harmoniske Livsglæde, der oftest prægede hende, kunne hun nedsynke i dystert Tungsind. Selvmorderisk Tungsind. Og der undslap hende da Ord som: – Der er ligesom en tom Plet inde i mig, som aldrig bliver fyldt ud!

Nu kunne den tomme Plet foraarsages af Lediggang, men ledig var hun jo aldrig. Hun snusede og snagede i alt, som de fleste smaa Evadøtre, naar Lejlighed gives. Der er Bøger, der er Musik og Teater. Der er Bjerge, som skriger efter at blive bekravlet, Søer, der tigger om at blive besejlet eller besvømmet, Luft, der gisper efter at blive befløjet. Der er nok at fylde Tid ud med.

Men Pletten var der, den tomme Plet...

– – –

En Regnvejrsdag fandt jeg hende og en anden ung Dame i Færd med at tegne Kostymer til en fantastisk Operette. Tegningerne blev koloreret med Vandfarve. Det hele var ganske uskyldigt, hverken værre eller bedre end saa meget andet Dilettanteri. Alligevel ærgrede det mig at se Ruth sidde og grise med noget, der ingenting var, og jeg sparede ikke paa Sandheden. Hun undskyldte sig med Regnvejret, snakkede om den tomme Plet og lovede for øvrigt at stoppe med de Narrestreger.

– – –

Nu skete der det – tilgivelige – at Kærligheden kom ind i hendes Liv. Hun giftede sig og blev den ideale Hustru og Husfrue. Efter Vandreaarene passede det hende særdeles at sidde og spinde paa Stedet, som en anden lille Mis, der hygger sig i Ovnkrogen. Men efter nogen Tid kom de melankolske Anfald paa ny. Det forbistrede tomme Rum stod stadig lige tomt. Livsledens Orm gnavede og bed i hende. Hun klagede: – En skønne Dag er det alt sammen forbi, man forsvinder uden at efterlade Spor. Det er, som havde man aldrig været til!

– – –

Vi er naaet til Slutningen af Julemaaneden 1928. Fortalte jeg, at hendes Hjem er en Seværdighed af moderne Kunst? At hun gennem Ægteskab er besvogret med en af Landets ypperste Kunstnere, hvis bedste Lærreder pryder hendes Vægge? Men op under Jul henter samme Svoger et Billede, der kun hang paa Prøve. Da man ikke kunne beslutte sig for Køb, har han solgt det til en anden. Paa Væggen opstaar en tom Plet. Denne maa, paa en eller anden Vis, have svaret til den tomme Plet inde i Ruth. Over Vægpletten glemmer hun al anden Skønhed, Lykke, Venner. Der kan anskaffes et nyt Billede, bevares vel, heldigvis, vil blive anskaffet et, men man maa give sig Tid, se sig for, finde det rigtige. Den tomme Plet griner ilde...

Mand og Hustru sidder over for hinanden ved Frokostbordet. Ruths Øjne er som rene Mergelgrave af Haabløshed. Med et breder et forklaret Smil sig over hendes Aasyn: – Véd du hvad, jeg tror, jeg prøver at smøre lidt op paa Væggen, til vi faar os et andet Billede! – Gør du det, min Ven, siger Manden, vis paa, at hvad hun end smører op, rent bestialsk hæsligt vil det næppe kunne blive.

Knap er han ude af Døren, før hun telefonerer til Farvehandleren og beder ham øjeblikkelig sende "alle de Farver, hendes Svoger plejer at benytte, samt Pensler, Palet og andet Tilbehør". Hvordan hun skal bære sig ad dermed, aner hun ikke. Aldrig har hun presset Farve af en Olietube, grundet et Lærred eller haft en Palet paa sin Tommel. Da Sendingen arriverer, er hun ved med Sortkridt at ridse op paa den bare Væg, hvad hun saadan tænker sig vil passe til at dække Pletten. Skal hun mon tage Bilen, suse over til sin Svoger og spørge ham, hvordan man bærer sig ad med at lave et Maleri? Nej! Før dø!

Hendes Mand vender hjem henunder Aften. Hun trækker ham ind: – Kom og se! Han ser. Ser igen. Fatter ikke. Kan ikke tro.

Ruth er dødelig udmattet. Øjnene flakker som i Feber.

Den tomme Plet paa Væggen er fyldt ud med en legemsstor gyldenhudet, halvt siddende, halvt liggende Kvinde. Ansigtet er bøjet ned mod den ene Skulder, Lyset falder ind gennem et smaarudet Vindue, foran Vinduet er et Ibenholts Bord med en stor Lerkrukke.

Samme Aften hentes Svogeren. Ruths Hjerte hamrer af Angst for Sagkyndighedens Dom. Maleren udbryder mere drastisk end smukt: – Saa du vil bilde mig ind, du har begaaet det dér? Det er den mest dundrende Løgn, jeg endnu har hørt! Det Billede er malet af en gammel dreven Kunstner. Men hvem Fanden er det? Jeg kender ham ikke...

Ruth kan ikke faa ham overbevist. Han tror, man har ham til Bedste. Omsider siger han: – Hvis *du* har malet hende dér, saa tør *jeg* den Dag i Morgen, uden at kende en Tone, staa op og dirigere det kongelige Kapel til en af Beethovens Symfonier!

– – –

Den Nat faar Ruth ikke meget Blund i Øjnene. Billedet er malet, det er en Kendsgerning og ingen Drøm. Men hvordan er det gaaet til? Og hvad nu? Er det med at male som med at skrive? Det siges, at de fleste Mennesker vil kunne skrive én læseværdig Bog, Bogen om sig selv. Skulle dette Billede, der forestiller en ung Negerinde, blive saavel det sidste som det første? Hun staar i Flammer, har Fornemmelsen af at brændes op. Hun maa over for sig selv have slaaet fast, om hin guddommelige Lykkefølelse, der udløstes under Skabelsen, vil kunne gentage sig eller ej.

Ja, den gentager sig. Hendes unge Søster kommer tilrejsende for at staa Model. Ved Ankomsten har Ruth allerede, efter Hukommelsen, ridset Skikkelsen op – ikke en Linje behøver at rettes. Søsterens gulrøde Haar, som i naturlig voldsomt Brus fyger ud om Hovedet, spruder og funker paa Billedet i et knitrende Farvefyrværkeri fra maaneblegt og irgrønt til blodrøde solgennemglødede Stænk. Den dybrøde Kjole smyger sig saa lindt om det purunge, allerede kvindefrodige Legeme, at man fornemmer Anatomiens skjulteste Enkelthed. Hvor Knæ støder til Knæ, er det blufærdigt forlegne gengivet med formelig gribende Livagtighed: man synes, at et ellers flygtende Nu her er evighedsfæstnet. Ansigtets Lighed er slaaende, men skæmmes noget af en for massiv rød Klat paa den ene Kind. Halvfigurbilledet af Søsteren – i samme Kjole, med et grelt Tørklæde slynget om Halsen – er om muligt end mere vellykket. Ligheden er overdaadig. Dette unge Menneskebarn med de smaa missende Øjne langt inde i Haarets Glorie virker som en saftsvulmende Blomsterknop, der kun mangler det sidste Solkys for at folde sig ud i sansebedaarende Pragt.

– – –

Nu kan Ruth ikke mere standse. Feberen har taget hende.

Næste Billede viser en gammel Kvinde, klædt i Sort, rank, lænet ind mod en gyldenlødet Stol. Hendes Aasyn er mærket af Tid og Sorg. Rynket er Huden, vissent Haaret, falmet de blide blaa Øjne. Hun ser frem for sig med Alderdommens trøstesløst resignerede Smil, der stumt siger: Bryd jer ikke om mig, min Tid er snart omme!

Det er just ikke det Indtryk, man faar af Ruths sidste Billede, forestillende hendes irsk-kanadiske Fru Mama. Den Dame har langt igen, inden hun skal tømme Forsagelsens bitre Pokal. Som hun staar dér, myndig, slank, udfordrende, med et valmuefarvet Sjal slængt over Skulderen à la Carmen, virker hun som en prægtig Urtidskvinde, der, den Dag i Dag, med sine to blotte Hænder roligt vilde binde an med en vild Bjørn. Hvilken Hage! Hvilken Kraft i det bydende, overmodige Blik!

– – –

Den tomme Plet er fyldt ud.

Men Gaaden er lige gaadefuld nu som hin Dag for et Par Maaneder siden, hvor Ruth, uden at have Anelse om at blande Farver, i Løbet af tre Eftermiddagstimer anlagde og fuldførte Kompositionen med den nøgne Negerinde.

Thurø, Foraaret 1929

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 9.6.1929

Alle Frankrigs Mimoser er døde ...

Karin Michaëlis fortæller Foraarsindtryk fra Provence.

.

Alle Frankrigs Mimoser er døde ... og langsomt trævler Eukalyptens Bark ...

Saa vidt kom jeg i det store Digt om den store Vinter i Frankrig, men saa var Aaren udtømt og Prosaen tager fat.

Ikke sandt, et Provence uden Sol, et Provence med dødeligt saarede Palmer, der staar i deres visne pjaltede Blade som en Tiggermunk i sin vejrfalmede Kutte, er ikke det Provence, man drømte om i sin Ungdom. Men et andet Provence, man fra Dag til Dag faar mere kært og sværere skiller sig fra.

De første Dage hernede ved "det blaa og blide Middelhav" (mørke, vrede skumkantede Bølger, Bjerge svøbt i uvejrssorte Skyer) var en dyb pinefuld Skuffelse. Der laa den nøgne, rustrøde og gulrøde Jord, og op af den stak lutter sort Djævelskab: Vinstokkene, de halvhundredaarige, som forbandede ogsaa de med deres gigtkrogede Arme denne unaturlige Vinter, dette vanvittige Foraar. Bønderne gik hver Morgen ud og stirrede hovedrystende paa deres nøgne Vinmarker, angst for at se grønne Skud pippe frem, vidende, at næste Nats Frost uvægerligt vilde dræbe den og dermed alle Høstens Forhaabninger.

Men Provences Bønder er flittige. Fra Lyset kom paa Himlen og til Stjernerne tog fat, arbejdede de med Jorden, gik de op og ned langs Vinrækkerne, skrigende til deres fede, langsomme Hest, saa man gøs af Skræk for Dyrets Skæbne, men de rørte den ikke, og Hestene er saa vant til Skrigeriet, at de hverken faar Strimer i Huden eller syge Nerver deraf. Det hører sig til som Hvidløg, Vin og Olie og de store hvide Brød til Maden. Skrige maa han, Manden til sine Dyr, til sin Kone, til sine Naboer. Og Konen, hun sjover stille og fredsommeligt, er han flittig, er hun det tifold mere. Hun er født under Slidets og Sparsommelighedens Tegn. Aldrig har jeg set Kvinder arbejde ufortrødent som disse franske Koner og Piger, saa lynøjede og fulde af Sødme i deres korte Ungdom, saa yndefulde, saa ranke, saa blidt resignerede i deres alt for tidligt kommende Alderdom. De passer deres Hus, de hakker i Jorden, de bryder ny Jord i Bjerget til nye Vinhaver, og saa vasker de! Vasker og vasker ude paa Marken i de dejlige stensatte Bassiner, der faar Vand fra Kilden, hvorover de blev bygget. Vasker og vasker. I koldt Vand. Men Tøjet blødes op i hed Askelud, og Solen – naar den er der – gør Resten. Sydens Solvask er blændende hvid – uden Sol sidder alle Pletter igen og Grunden er – – uudgrundelig.

Ogsaa Børnene arbejder med, selv Unger paa fem, seks Aar gaar langs Rækkerne og dræber Ukrudt med deres lille Hakke, eller de slæber det tørre Ukrudt sammen til det Baal, der ufravigeligt brænder paa alle Marker, i alle Skove. Røgen staar som evig Ildebrand, og stundom bliver det lille Ukrudtsbaal jo til virkelig Brand, saa Bønderne standser Arbejdet for at se, om lidt Hjælp gøres nødvendig. Børnenes Skønhed er overdaadig og medynksvækkende. Alle ser de ud, som havde de blaatblaat Blod i Aarerne, vel sagtens er Forældrene dygtig indgiftede. Der er hvidhaarede Børn og brune Børn, og der er Kvinder med gyldent (vaskeægte gyldent) Haar og Kvinder med Negerhaar i Glorie et helt Kvarter ud fra Hovedet i alle Vindretninger, men Vinden kan ikke blæse det nogen vild Vej, dertil er det for tæt. For Manden maa det Haar alene være en himmelsk Hovedpude, og er det vel ogsaa. Slanke Ben, faste i Musklerne, sikker fjedrende Gang i de flade Tøjsko bundet korsvis over Anklerne, og en Ryg som var de vant til at bære deres Børn og deres Vandkrukke i oprakte Arme. Men arbejder de i Marken, bøjer de sig til Jorden de tusind Gange i Dagens Løb, bøjer sig som de polske Roepiger. Staar de ret igen, har de paa ny deres kongelige Holdning.

– – –

"Storhertuginden" henter Brød og Kød for os inde i Byen. Hun er iført et Noget, som engang var dybsort, nu er det graat som Nætter, naar Tusmørke kæmper mod Gry. Klædte man hende af til Skindet og bragte Bylten til en Marskandiser, han kunde kun lægge den paa Vægten og betale for Klude til Papirmøllen. Hendes Bevægelser er saadan, at man ikke kan se sig mæt. Hvor findes den Skuespillerinde, der ejer hendes Betoninger, og hvor den adelige Dame, der ejer hendes Gratie og hendes Storhed, naar hun "skænker" os et Glas Gedemælk til Kattene, eller "skænker" os en Buket Blomster. Hun ønsker ikke Betaling derfor, viger fornemt tilbage, naar vi nævner Ordet "Betaling", men med et overbærende Smil lukker hun daglig Haanden over de Penge, vi giver hende til hendes Barnebarn, den lille Kamerat, der gaar i Jorden af Generthed, naar man rækker ham en Kage. Hun ejer det halve Bjerg og adskillige Vinmarker, men gaar gerne i Regn og Blæst den lange Gang til Byen blot for at tjene de Skillinger, der altsaa tilsyneladende gaar i Barnebarnets Sparebøsse.

Vi gør, hvad vi kan, for at lure disse Bønder lidt Ynde og lidt Fornemhed af, men vi er og bliver de klodsede Fremmede, som de finder sig i, fordi de har "saa mange Penge, at de ikke ved, hvad de skal gøre af dem."

– – –

Nede i den Vinmark, der hører til vort Chateau (hvad skal man sige, saadan kaldes Hytten nu her), gaar vores egen *madame* og slider i det. Hun kommer først ved Middagstide, belæsset med Kurve og Pakker og Tasker, hun fragter jo Mad ned til sine Duer, Høns, Kaniner og Katte – de maa pænt vente med deres Morgenfoder til hun kommer!!! Først maa hun jo have Manden af Sted – han arbejder paa Ammunitionsfabriken, som han naar med det lille hvæsende Tog, der altid er saa overfyldt, saa Passagererne hænger fast, som bedst de kan – saa er der Huset at ordne, Middagsmaden, der koger hele Dagen, at sætte over, derefter den Have hun har at passe et eller andet Sted, endelig maa hun hente Vask hos sine Kunder, eller hos sin Datter. Datteren er gift med en Ingeniør og følgelig for fin til selv at vaske.

Langt ned ad Vejen løber de tre sultne Katte hende i Møde (*løb*, for nu ligger de i vores Vindueskarme), de kender hende paa Røsten og paa Travet. Hun er sidst i Fyrrerne, af en egen brutal, hed Skønhed, som det solbrændte og ikke ganske renvaskede snarest forhøjer. Hun kender hvert Menneske i Miles Omkreds, er paa Hilsen og Faddersladder med alle, afholdt af alle. Hun ved mindst tre Skandaler om hvert Menneske og beretter dem uden Gran af Ondskab, kun henrykt over, at der er saa mange og at hun er inde i dem alle.

Der havde vi nu fundet en mageløs Chauffør, som vi anslog til at være en rig ekscentrisk Amerikaner, der kun for Lunets Skyld kørte rundt i Landskabet med egen Luksusbil og samlede Passagerer op. Og saa er han ... Saa har han ... Hvis det bare gaar an at røbe det. Saa er han ... Saa har han ... Nej, ikke mere, for Politiet lukkede jo Huset med alle tolv Damer, da han første Gang fik to Maaneder, for den Historie med Kokainen, som en af dem var saa uheldig at dø af. Skade, for det var jo saadan en god Forretning for ham med det Hus. Men anden Gang slap han sandelig med en Bøde paa desværre største Parten af Formuen, saa nu maa han være meget forsigtig med den Gesjæft.

Hans Navn skal forblive en evig Gaade, han er en Gentleman til Fingerspidserne ... og tager det dobbelte for sin Vogn som de andre, og man tror, han gør det for det halve, saa man er nødt til at runde adskilligt opefter. Os fortæller han, at hans Kone er død, han "plejede hele sin Formue op paa hende". Hvem ved, maaske var hun Oprindelsen til Huset med de tolv...

Madame siger med et lysende Smil: Han er "si gentil"! Og der er, hvad han er.

Madame er selv lykkelig gift. Hendes Mand er stor og flot og har et Overskæg, der ses viden om. Han skælder hende ud, saa Luften skælver. Hun kan gøre, hvad hun vil, aldrig er det godt, aldrig er det nok. Om Søndagen kommer han ud for at inspicere hendes Arbejde, saa flyver hun med straalende Øjne og syngende Smil, Skældsordene fyger om hende som mild Sommerregn paa tørstende Planter. Han er hendes Mand, han er højere end de fleste, han har et Overskæg, der ses langt bort, og hun tror ikke, han har Elskerinder.

– – –

Den engelske Flaade (vel ikke den, der "spredt i Kattegat laa"), fandt paa at slaa Lejr uden for vort Dukkeslot. I Vandet, forstaar sig. Der laa saa de Panserskibe, to Uger eller mere, og kedede sig og svajede i Ankertovene som eneste Motion. Men Byen, den lille Djævleunge af en By, stod paa Hovedet af Fryd og Flag og Dans den hele Tid. Byen bestaar ellers af Snavs, herreløse Hunde og en Havn, langs Hovedgaden, hvor alle Fortovskaféerne ligger, og alle Kunstnerne promenerer deres Fløjlsjakker, deres Haarpragt og deres i Skoene barbenede Koner. (Kunstnerne driver kun, naar de er for sultne til at arbejde, ellers maler de Fanden et Øre af og gudbevares, som de kan male!)

Ingen Dag gaar hen i den lille By uden Festlighed. Om ikke andet, saa har man Morskaben af at se hin Bil, der i Nattens Mulm trillede i Havnen, blive hevet op ved Hjælp af Dykker og Muddermaskine og hele Redeligheden. Det tog en dejlig Eftermiddag, og naturligvis sprang det raadne Tov, i det Nu, da Bilen under Hurraraab viste sit slukørede Ydre over Vandskorpen. Saa hiv ohøj igen. Mængden, der stod tæt for at nyde Synet, blev oversprøjtet med Mudder, Folk og Fæ var lige skuelystne. Alle var nær ved at puffe Sidemand og Sidekvinde og Sidehund i Havnen.

Dejlig Dag!

– – –

De Eftermiddage, hvor Vandvognen hvirvler det tommetykke Støv (og andet unævneligt) op langs Havnens levende Gade, jubler alt og alle, thi det er Forberedelsen til Dans. Ikke mellem Bordene, men mellem Baller og Vintønder og Vogne. Dans den Gade saa lang. Engelske Matroser, engelske Officerer, Stedets egne Fiskere og den Hoben sammenfiltrede Nationer, som befolker Byen Aaret rundt. Ned fra alle Huse (som bygget paa Piraternes Tid) hænger Flag, Skibene er pyntet med Flag, og lange Flagguirlander hænger ned fra de Staalsnore, der bærer de smaa elektriske Danselyspærer. Alle Byens Kvinder i Silkeskørter til godt op over Knæene, Børnenes Undertøj er af Velanstændighed forsynet med et Bændel, der holder det fra at glide højere op end til Maven. Fiskerne spiller og Fiskerne danser. Der drikkes alle giftige Farver blandet op med Sirup og stærk Likør. Politiet – skal vi sige fire Mand – gaar rundt og vigter sig. De er ansvarlige for Gadeordenen. Og der *kunde* jo blive Halløj! Naturligvis bliver der Halløj. Hvilken Fiskerpige foretrækker ikke for en Aften en fjong Matros i Slubrebukser eller en Kadet med Korsetmidje og de nyeste Tangovridninger, for sin tjæreduftende Fiskermand? Men Knivene kommer ikke frem. Trækker det op til Slagsmaal, træder de højere Officerer til, og Urostifterne (de er ved Gud saa uskyldige) stoppes i en Bil og suser ad Landevejen ud til Skibene med Ordre til at gaa i Kasmarokken og det straks.

Er der ikke Dans paa aaben Gade, danses der i "Krogen" i Glaslokalet, saa udenforstaaende ogsaa nyder godt af Synet. Tonen derinde er saa fredfyldt, at Konerne sidder med deres Pattebørn paa Skødet, og Nygifte træder Brudevalsen. Nu og da slipper Kelnerne Bakken, smider Forklædet og tager sig en Omgang Dans med for at vise de engelske Sømænd, at de ikke stikker op for det britiske Ørige.

– – –

Om Dagen kan det være farligt at gaa ad Landevejen. For er den ikke fyldt af kapkørende Biler – fra nyeste Bugatti til saadanne, der maa have oplevet Napoleonskrigene, og alle bryder sig fejl om Hastighedstilladelse – saa er der det lille Tog, der kniber og hvæser sig frem og smadrer Vejfarende ind mod Havemure, Pigtraadshegn og ned i Grøfter, eller en Drift Faar vækker Panik. Men først og sidst er der de engelske Matroser, som har lagt Beslag paa tre Kilometer Landevej til Tovtrækningsvæddemaal og Gymnastikundervisning. De er i Badebukser og ærmeløse, højrøde eller himmelblaa Trøjer. At der ikke sker Dusinvis af Ulykker, er et af de Undere, som ikke opklares før den yderste Dag.

– – –

En Aftenstund, hvor vi tidlig var gaaet til Ro, vækkes vi op, idet Snese og atter Snese af Søgelys ude fra Skibene sættes ind mod vort Chateau. Søgelys og Raketter og farvede Blus. Et Fyrværkeri uden Mage. For at faa Ro lukker vi Skodderne og vil sove. I det Nu lyder en kendt Røst. En Kalden. Atter farer vi op. Atter er Søgelysene spændt lige mod vort lille, hvide Taarn. Og der nede i Vinmarken staar en Skikkelse med Haandkuffert, Paraply og Haandtaske...

Vor danske Veninde, som vi har ventet og ventet forgæves og til sidst opgivet. Hun har faaet gal Rejserute anvist, har gjort en Omvej paa et lille Døgn, er kommet til Holdepladsen i Mulm og Mørke. Har banket fremmede Folk op af deres Senge, men ingen kender os, ingen ved om os. Der staar hun. Da hun ser Søgelysene fra den engelske Flaade, og ser det hvide Taarn...

Fra nu af ved *vi*, hvorfor Flaaden har ligget og ventet saa taalmodigt de sidste Uger...

– – –

Vort "Chateau" bestaar af: først en Bygning i to Etager med et Værelse i hver. Saa er der klinet en Bagbredde paa med et Værelse i hver Etage og øverst oppe et Hul til Tjenerskabet. Men de to Huse gør intet "Chateau". Det er *Taarnet*, der redder os. For vi har jo et rigtigt veritabelt Taarn, saa rundt som et gammeldags Penalhus og ikke stort større. Akkurat saa stor, at vi enkeltvis med Nød og megen Næppe kan knibe os op ad Vindeltrappen og gennem Lugen til Platformen, hvorfra vi hver evige Solnedgangsaften, naar Klokkerne kimer fra Kirkerne og Nonnerne beder deres (bare jeg nu vidste, hvad det hedder!), citerer "Pagen højt paa Taarnet sad" og sværger paa, at J.P. Jacobsen maa have staaet heroppe, da han skrev sit udødelige Digt.

"Intet rimed sig paa Roser" ...

– – –

Gaar vi op bag Slottet – (hvor det gør godt at sige *Slot* om sig selv!) – klatrer vi ad udtørrede Bækkelejer med Stok i Haand, snublende opad gennem Skove, der maa have ligget saaledes hen, endnu medens Adam og Eva gik rundt i Edens velplejede Park. Disse Skove her kender ikke til Forstning. Til Gengæld lever de et Liv i Overdaadighed af Duft og Farve, som ellers sikkert kun de skumle, slangefyldte Urskove. *Umbrellapinjerne* breder sig skærmende højt over Skovens andre Træer, de før saa skønne Eukalyptus er alle gaaet ud og staar med den hvide Bark i lange sørgelige Laser, som skammede de sig over deres Nøgenhed. Hvor man ikke har prøvet at amputere Grenene i Haab om et Glimt skjult Liv, bærer de det fjorgamle Løv af en egen bleggul Farve, der nok engang vil faa Navn som Modefarve for Modelkjoler. De bitte Alpevioler staar og spruder rødt mellem en Underskov af Bregner, grønnere end grøn. Her og der stritter de slanke *Cypresser* lodret op i Luften som Støtter af sort Marmor. Ellers er Skoven som Valpladsen efter et blodigt Slag. Det er *Korkegene*, hvis Bark man flaar af, som Slagteren flaar Hud af sine døde Dyr – kun sker her det grufulde at Flaaningen foregaar *inden* Ofret er dødt. Disse Stammer, der det første Aar efter Flaaningen, er røde som Blod, der er ved at størkne, spreder Uhygge til alle Sider. Man ønsker at smyge sig forbi uden at se. Ugørligt. Overalt staar de blødende Korkege og raaber mod Himlen. snart er de flaaet i Menneskehøjde, snart helt op i de vredne Grene. Ingen synes at tænke paa, at ogsaa de har et levende Liv, at de maa anstrenge sig over Evne for at faa de voldsomme Saar lægt. Næste Aar er farven brunlig som skorpede Saar, tredje Aar begynder den at tage Barkens Farve – og Aaret efter, maa den atter bløde sig gennem Sommerens svidende Sol og Vinterens Isnen.

Tidslerne strunker deres violetrøde Blomster op omkring os, de vælter ud af Klipperevner, vokser op gennem selvdøde Træers visne Krat. De naar os til Hagen. Rundt om dem og endnu højere, gror den hvide og den røde Lyng, hver Kvist en Flamme for sig. Længere oppe, hvor Underskoven mangler, luer de gule Kongelys. Men saa er vi ogsaa helt oppe ved "*Møllerne*", de ældgamle Rundbygninger, uden Tag, som de mavriske Sørøvere

opførte og benyttede til Sømærke og Lagerplads for deres Bytte. Derfra ser vi over de *maritime* Alper ind i Schweiz' snedækte Bjerge.

– – –

Men varsomt maa vi træde, sagte maa vi tale, ikke én Tidsel tør vi plukke, for overalt – men virkelig ogsaa overalt – staar: *Adgang forbudt!* Møder vi en Mand, gør han os med heftige Lader opmærksom paa, at dette er "Privatejendom". Plukkede vi en Haandfuld Bregner, vilde han mene, at vi bedrog ham for de Sous, de maatte kunne indbringe – skønt det aldrig falder ham ind at plukke eller falbyde dem.

Forklarer vi, at vi mente, dette var offentlig Vej, fortæller han, at forleden var der en Maler, som bad om Lov til at tage Skitser i Skoven. Heller ikke han fik Lov: For det er jo privat Vej! Saa ledsager han os et Stykke, til han mener os uden for Stjælevidde.

– – –

Heldigvis har vi fundet et Sted, hvor ingen genner os bort. Et virkeligt Slot, et Torneroseslot, der ligger skønnere i sit guddommelige Forfald end selve Villa d'Estes Have. Slottet, kasseformigt, ægte provençalsk, er lukket og tilskoddet. Det ligger omgivet af Stensætninger og Terrasser uden Tal. Lange Mure med rundede Hjørner skyder sig ud, sikkert kun rejst for Skønheds Skyld eller for at skaffe Baggrund for Spaliertræer, der længst sank i Jorden. Der synger Nattergalene os Dagen lang lukt ind i Øret, der kvækker Frøerne, der skingrer Cikaderne, der skriger ved Aften den kortaandede Natteravn. Ingen bor der, ingen ved (og vi *vil* ikke vide det), hvem Ejeren er, hvor han hører til, hvorfor han lader dette Paradis ligge vildsomt hen. Paa Bagsiden af Slottet hænger endnu den mægtige Klokke, som før i Tiden kaldte Gæsterne til Bords. Vi spanker over Terrasserne større end nogen Balsal. Langs Balustraderne vokser Agaver i sprængte Skaale, rundt om ligger nedstyrtede Terrakottakrukker formede som Amforaer. Vi spejder ned i Lunde fulde af blomstrende Kameliaer, vi sidder paa mossede Stenbænke og i Grotter, hvor fine Ruinbregner lodner Stenene. Den store Paafuglegaard staar tom. Firben af fantastisk Størrelse og grønne som indlagt med Smaragder dovner for vore Fødder. Cypresserne dufter mod Regn, saa vi synes at kunne plukke Duften med Hænderne. Og denne Duft hænger ved Hud og Haar, længe efter at vi har forladt det sovende Slot.

Der ligger en uskrevet Roman om Elskov og Kedsomhed i det Slot, i den Park, men det gaar med den, som med saa mangen anden uhævet Skat: Man skal være født under Midnatsklokkens sidste Slag for at finde Stedet, hvor Skatten er nedgravet.

– – –

Og just i Dag, da vi kommer hjem, møder vi *madame*, der strækker os to blødende Hænder i Møde: Hun har været oppe at slaas med den Monsieur, der har Nabomarken. De blev uenige om et Hjørne af Grøften. Han skældte ud, hun skældte igen. Han brugte grimme Ord, som hun ikke taalte. Saa fattede hun ham med begge Hænder i hans stride Skæg, og Grebet har næppe været blidt, for han skyndte sig st bide til. Og nu maa vi se at finde Jod at smøre paa, for, som hun siger: "Sæt Manden som en anden gal Hund havde Vandskræk!"

Provence, Foraar 1929.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 10.6.1929

Venusbæltet

Karin Michaëlis afslutter sine provençalske Foraarsindtryk med en Skildring af "Venusbæltet", "Stedet, hvorfra den franske Kvinde faar Duften til sine Klæder og sit Legeme".

.

Vi sidder i Bilen og tager Provence ind i dybe, dejlige Drag. Vejen glider langs Middelhavets skinnende Blaa. Den Regn, der truede, da Mistralen fik hylet af, listede over mellem Bjergene og formælede sig med en Skypumpe. Den om det.

Nu gælder det at bruge alle Sanser, at suge sig saa fuld som en Svamp, hvem ved, om vi nogen Sinde igen kommer paa disse Kanter.

Se, se! Romerske Vandledninger! Hvorfor ikke? Noget saa næsvist som de romerske Vandledninger skal man søge om. Der er snart ikke den Plet paa Evropakortet, hvor de ikke har sat deres strunke Spor. Her staar de en halv Kilometers Vej, flaaet i Stumper og Stykker: Tre Buer her, to der, saa en halv, og saa en hel Række Buer, til sidst en Stump Mur, der sidder paa Halen og tuder ret op i Luften som en Hund, der har set sig gal paa Maanen.

Færdig. – Forbi. To Snurringer med Bilen, og vi stryger om ved den lille gamle provençalske Kirke, der hælder Vievandsduft ud i Landskabet, idet vi spurter forbi. Den har staaet nok saa fredelig sine mange katolske Aarhundreder, til en skønne Dag, hvor Præsten sagtens var ved at gøre Hovedrengøring i Kælderen, han – eller man – opdagede, at underneden stod den nydeligste mavriske Kirke med Søjleomgang, Vinduer og det hele. Man havde simpelthed glemt at rive den ned, inden man satte den anden oven i Hovedet paa den.

Og Bilen svinger: Det romerske Amfiteater! Lidt mølædt efterhaanden, dog ikke mere end, at man den Dag i Dag (dette skal af Hensyn til Frankrigs Ære kun siges hviskende) afholder Tyrefægtninger deri!!! Naa, Befolkningen paa disse Kanter har sikkert Draaber af forskelligt Blod i sig. Er New York den store "melting pot", er Middelhavets Kyst det saa sandelig ogsaa.

Hvad er nu det? Sikken Rejsning! Sikke Ben! Sikke Valmuekalotter! Og sikke blaasorte Ansigter! March en to! March en to! Hen ad Landevejen. Hvis nogen tror, at en Singhaleser, fordi han er sort i Ansigtet, har kirsebærrød Mund, saa maa han helst tro om igen. Selv hans Læber ser ud, som havde de taget sig en ordentlig Slurk, da Vorherre dyppede ham i Blækhuset, og siden har han glemt at tørre sig om Munden. Himmel, hvor de gaar paa deres Ben! Ikke for at sige noget ondt om vore brave Jenser, naar de støvler hen ad en Landevej, men – Singhaleserne gør det bedre! ... Fik de Fyre skruet et kristent Ansigt paa, var det snart forbi med den hvide Race, men foreløbig har de deres sorte – i de fleste Tilfælde tør man sige "Fjæs", kun nu og da kommer et Pragtansigt til Syne. Men Pragtansigtet har dette usigelig sørgmodige Udtryk, som gør, at Manden sygner hen kort efter Omplantningen fra egen Sol og egen Slægt.

Det gælder ikke blot Singhaleserne...

Lidt længere henne strejfer vi den ... kinesiske Kirkegaard. Ja, en *kinesisk* Kirkegaard ved Middelhavets Bred... Hvordan den er kommet her, erfarer vi først ved at spørge os frem. Den er der. Ikke blot er der, men lever og aander. Som en Dværghave ligger den trinvis op ad Skraaningen til den lille Lund. For Enden af hvert Trin staar paa en høj Sokkel en kostelig Vase, en Drage af oldgammelt Porcelæn, en af de uforgængelige vejrtrodsende Lakgenstande. Og inde paa det hellige Sted er rejst en diminutiv Pagode, hvor Kinas Gud lader sig dyrke af Præster i lange Gevandter. Foran Pagoden staar to runde Søjler. Man tror, det er Søjler, til man gennem en Rift i Murværket ser et Par billeblanke Øjne stirre imod sig. De to kinesiske Vogtere staar der, vel mindre for at tage Vare paa de Døde, end for at hindre de Levende i at slæbe af med hine uvurderlige Kunstværker, hvormed det evige Rige hædrer dem af deres

Sønner, der dræbtes af Klimaet i fremmed Land. Vor *madame*, der ved alt om alle, fortæller, at kort efter Krigen kom hertil et Regiment kinesiske Soldater fra de franske Kolonier og: "de døde jo straks som Fluer!"

– – –

Nu kommer Singhaleserlejren. Række ved Række af hvidkalkede Barakker, svejfet ud fra Midten og nedefter. Formen vel hensigtsmæssig, i hvert Fald ejendommelig.

Og hen ad Vejen, mellem Pinjer, Cypresser, dødssyge Palmer, blødende Korkege, døde Mimoser, amputerede Plataner og Eukalyptus svøbt i deres eget Ligskrud, vandrer de sorte Afrikas Sønner i deres hvide Khakidragt med valmuerød Hovedbeklædning og sorte Ansigter. Snart to og to, snart enkeltvis, snart en Deling. Vandrer og smiler barnelykkelige, naar vi tilvinker dem en menneskelig Hilsen. Længere henne, da vi svinger ind gennem store Skove, møder vi dem igen: Nu sidder de paa aabne Pletter i Rundkres paa Hug. Foran dem, ogsaa i Rundkres, staar deres Trommer og deres meterhøje, blinkende, blanke Trompeter. Saadan sidder de sikkert ogsaa i deres eget Hjemland. Desværre ser vi dem ikke danse Krigsdans, eller hører dem slaa paa Tromme og blæse til Storm.

– – –

Denne Del af Provençe, som før laa hen i fredfyldt Stilhed, snusket og malerisk, er for nylig blevet opdaget af Amerika. *King* hedder den Mand, der tilsyneladende har opkøbt det ganske sydlige Provençe. Han har sine Agenter i hver en Flække. Han sælger Frankrig ud til Amerika. Til Gengæld faar Frankrig herlig brede Veje. Provence ender som en eneste Villaby. Der bygges ofte saa nær ved Havet, at der maa fyldes ud mellem Klipperne ude i Vandet, for at Husene kan faa Ben at staa paa.

Vognen glider og Timerne lider. Der har vi *Cannes!* En Strandpromenade! Et Publikum! Al Jordens Døgenigte af begge Køn, (bevares, i Dag er vi indbefattet) synes at have sat hverandre Stævne her. Og tænk: Palmerne er *ikke* visne! For første Gang Palmer, som Frosten lod i Fred. Ikke en Tigger, ikke et fattigt Barn, ikke en herreløs Hund. Hoteller til at daane over. Kelnere, der svulmer af Drikkepenge og gode Levninger. Butiker til at købe sig lens i. Monte Carlo er nær...

Men ikke for os. Vor Vej gaar op til "*Venusbæltet*".

Op og ned og op igen. Ind mellem Bjerge, der stiger, Bjerge, der styrter. Himlen synes voldsom. Godt at Einstein har maalt Universet ud i Kvadrattommer. Det gør godt at vide, at Rummet ikke mere er uendeligt. Nu kører vi mellem golde, kullede Bjerge, der ikke lidet minder om Montenegros sørgelige Stenørk. Hvad er der sket? Har Vorherre pludselig kastet sin Vrede paa et Stykke af Jordens mest paradisiske Paradis? Hvorfor staar disse bladløse Træstammer og stikker op i Luften som ribbede Paraplystel, og uden en Fuglerede, uden et grønt Skud? Hvorfor er Stammerne saa sorte? Har her raset en sort Skovpest eller hvad? Ja, netop. Den sorte Skovpest har raset her. For to Aar siden. Den raste i tredive Dage og i tredive Nætter. Medens den stod paa, var Himlen et Ildhav. Vanskeligt at forestille sig en saadan Skovbrand, der vandrer Bjerg op og Bjerg ned i samfulde tredive Døgn, inden det lykkedes Menneskene, trods al deres Snilde, trods alle deres Hjælpemidler, at faa den standset. Og disse mile- og milevidt nøgne Bjerge flød før med Mælk og Honning... En ufornuftig Tændstik. Et Barn, der brændte Ukrudt af. En Jæger, der ramte en tør Kvist i Stedet for Fuglen, han sigtede efter... Ingen ved hvordan.

– – –

Men som vi nærmer os Venusbæltet, kommer vi atter ind i frodige Skove, og efter dem Bjergskrænter, sirligt hugget ud i ganske lave Terrasser, hver Terrasse støttet af sin Stenmur. Alle Terrasser tæt tilplantet med lave Vækster. Nu begynder de at rødme, hin lidt raa Farve, der hverken er lilarød, blaarød eller blegrød, men af den ordinære Farve, der endnu findes i gamle Bønderhaver. Aha! Duften stiger! Offerrøgen fra de Millioner af gammeldags

Provenceroser, der høstes her den Sommer lang. *For dette er Venusbæltet,* Stedet, hvorfra den franske Kvinde faar Duften til sine Klæder og sit Legeme.

Ja, dette er Venusbæltet. Man undres, at der er saa mange Roser i Verden. Aldrig har man set Roser blive fragtet bort i høje Læs som Hø og Havre i Danmark i Høstens Tid. Læs ved Læs, Vogntog af Rosenlæs. Duften staar tyk langs Vejene.

Og paa de Terrasser, der ikke er plantet til med Roser, vokser Jasmin, Viol, Narcis og Heliotrop. Kom ikke mere og sig, at de moderne Parfymer alle bliver til paa kemisk Vis, eller rejs selv ned og stik Næsen i Venusbæltets Dufte!

Stedse opad. Skov ved Skov af unge sarte Mimoser, dræbte i den Vinters Kulde, Mandeltræer med store Frugter, Figner af Størrelse som de modne. Og dér ... derovre springer Byen ud for vore Øjne! En By som et Blomsterbed i gylden Sol. *Grasse* hedder den, et ikke skønt nok Navn til dette Venusbæltets Ofringsalter. Byen breder og spreder sig. Hvert Hus i Sol, hvert Hus i Have. Koster da Jorden slet intet? Eller er Rigdommen saa stor? Aah, nu husker vi: det er jo hertil, de Tuberkuløse tager, naar der ikke er synderlig mere Haab i Behold, hertil de tager for at dø den vanskelige Død. Sanatorium ved Sanatorium, som Parfymefabrik ved Parfymefabrik. De, der ikke har Raad til Sanatoriet, slaar sig ned hos Befolkningen, der hverken tænker paa at skærme de Syge eller sig selv. Grasse er rig ... ogsaa Døden kaster af sig.

Da Bilen nærmer sig selve Grasse, begynder Næseborene at spille. Parfymefabrikernes Skorstene synes at udspy Spildeduft i Centnervis. Jo dybere vi kommer ind i Byen, jo voldsommere bliver Duften. En uhyrlig, fantastisk Duft af alle kendte og ukendte Parfymer, og over den igen ligger den vamle Dunst af Patschouli og Moskus og – som tredje Bindemiddel – hin yndige svalbitre Dunst, som Cypresserne udsveder ved Nat og mod Regn, naar deres Kogler er ved at aabne sig. Her vilde det være lystigt at sprøjte forskellige Dufte ad forskellige Veje og saa udskrive en Konkurrence med Præmie for den med bedst Evne til at finde Færten. Saa, saa, saa...! Imod os slaar Lugtenes Lugt, *Jasmin!* Man værger næsten for sig med Hænderne, den klamrer sig om en, man slappes, faar Lyst at lægge sig ned og, liggende, indsuge Sødmen. Og i Søvne fryde sig med den sidste dræbende Rus.

Alle Butiker pranger selvsagt med Parfymeflasker og Flakoner. Juvelererne lægger deres Smykker i parfymerede Æsker, hos Konditoren lugter det, som var Lokalet nysprøjtet med vellugtende Vande, der endog smages i de frugtprydede oversøde Kager.

Vi trækker Nydelsen ud. Helst vente lidt endnu. Det gælder at stramme Forventningerne til det yderste. Halleluja! Fabrikerne er lukkede mellem tolv og to! Saa er vi nødt til at spise os gennem Ventetiden. Men hverken Hors d'Oeuvres, Oliven, Sardiner, Salater eller Bedekødet i sin tomatblandede Svampesovs smager tiltalende, naar Tøj og Lokale og Serviet udspyr Moskus, Jasmin, Rosmarin og Patschouli!

Klokken ringer to...

– – –

Først ind hos ... Navnet gør mindre til Sagen, her, hvor Fabrik ligger ved Fabrik, og alle paa store Skilte byder den Fremmede velkommen til at se – uden Købetvang. Vi gaar gennem en stejlt opadstigende Have, der kunde danne Indgangen til en Rigmands Hjem. I det fine Fløjlsgræs staar en Palme, højere end Huset, Frankrigs stolteste Palme. Den er fuld af lange Blomsterrakler. Den eneste ene. Ellers er der rundt i Græsset spredt Blomsterpytter, bedaarende at skue, fra dem alle stiger usynlig Duftrøg op. Fine Porcelænsplader fortæller Plantens Navn og dens Anvendelse til Parfymefabrikation, Blomster dyrkes her som Husdyr hjemme.

Næppe er vi over Tærsklen, før en overhøflig Stemme spørger, paa hvilket Sprog vi ønsker at føres. Vi kan faa det, ganske som vi vil have det, fra Russisk og Polsk til Hollandsk og Svensk. Altsaa vælger vi Fransk.

Nu ledes vi gennem Fabrikens Skuelokaler, og Førersken aflirer sin udenadlærte Lektie om de tusind Kilo Roser, der skal til for at skaffe *én* Liter Essens.

I vor Utaalmodighed hører vi kun halvt efter for selv at kikke. Hvad er nu det? Laver man ogsaa parfymeret Makaroni? Ah, kun Sæbe! Ikke andet! Vi bryder os kun om Parfyme. Man viser os Maskiner, der koger og damper og stamper. Vi roder i fremlagte Krydderier. Paa Gulvet staar en Balle fast pakket som de Baller, der udlades i Hamborgs Frihavn og er fyldt med Tobaksblade. Damen siger et Ord, et eneste, og mit Hjerte synger: *Patschouli!* For første Gang siden mit femtende Aar staar jeg med ægte Patschouliblad i Haanden. Den Gang fandt jeg det i et gammelt illustreret Værk, som jeg læste om og om igen, fordi alle Billeder og alle bloddryppende Fortællinger deri lukkedes inde i en hemmelighedsfuld Fjernhed, fremkaldt af denne sære hidsende Duft, der steg op fra det visne Blad. En hel Balle fuld!! Jeg snapper et Blad, Førersken smiler og gør Tegn: Saa mange De vil! Men jeg vil kun det ene. Det er min Ungdom om igen. Jeg gemmer det i Ærmeopslaget, som var det den dyreste Skat ... Lad saa alle kun sige, at Duften er simpel. Duften er dejlig, *dejlig...!*

Og disse Rødder dér, der ser ud som de Rødder, man giver Pattebørn at gumle paa, naar Tænderne begynder at bryde? Det er altsaa den berømte Orrisrod, hvoraf det fineste Pudder fremstilles. Men Mandler? Mandler er dog til at *spise!* Mandlerne her ligger i noget som grove Gulvklude, ligger og venter paa, at Maskinen skal sættes i Gang, og et eneste vældigt Stempelslag skal presse den bitre Olie ud af den. I andre Klude ligger søde Mandler, "haandplukkede", som det hedder, og venter paa deres Knusning. Olien synker ned, blandes med Vand og Sprit, det meste destilleres bort, de knuste Rester anvendes som Mandelklid, og Vandet, der bliver tilbage i Destillerkolben, sælges som berusende Drik til Omegnens Bønder.

Vi faar Lov at slikke Duft ved at lette paa Laagene af de Flasker med den rene Blomsteressens, og skønt vi er stoppede med Duft, saa Næsen føles opsvulmet, er det stadig muligt at skelne de forskellige Dufte fra hverandre. Herligst virker den hvide Jasmin. Men den er ogsaa Fabrikens kosteligste Vædske. Medens et lille Glas med ren Rosenolie – nogle faa Gram – koster et Par Hundrede Francs, koster samme Flaske med Jasminessens to en halv Gang saa meget. En Liter af visse Parfymer kommer op paa ti Tusind Francs...

Paa Gulvet ligger Glasplader af Størrelse som Marmorpladen paa Natborde, den ene over den anden, alle indsmurt med noget hvidt sæbeagtigt noget. Og nu erfarer vi det i Grunden mærkeligste ved hele Fabrikationen: Disse Glasplader besmøres med et tykt Lag blandet Oksetalg og Svinefedt, besmøres paa begge Sider. Saa anbringes paa dem hver Morgen et godt Lag friske Jasminblade (eller Roser eller Violer). Dette Blomsterlag ligger fire og tyve Timer, saa er hele Duften opsuget af Fedtlaget. Næste Morgen nye Blomsterblade og saledes hver Morgen, til den Blomsts Sæson er færdig. For somme Blomsters Vedkommende drejer det sig om fire Uger, for andre seks, for enkelte tre Maaneder. Er Blomsten forbi, fjernes Fedtlagene, og nu gælder det at udskille den opsugede Duft af Fedtet. Dette sker gennem Udvaskning med Alkohol og endeløse Destilleringer. Af de sidste halvandet Hundrede Liter Vædske bliver tilbage ... halvanden Liter ren Blomsteressens, saa ren, saa stærk, saa næsten evigt varende, at der behøves meget lidt af de ellers saa nødvendige "Bindemidler" for at holde paa den flygtige Olie. Duften er nu altsaa for saa vidt udskilt fra Fedtlagene, men noget er dog igen, og dette noget forarbejdes atter til de moderne Parfymer i fast Form, der koster Alverden for faa Gram.

Vi lempes ind i Salgslokalet og køber, til vi vakler ud som juleindkøbende Forældre. Saa til næste Fabrik, der er mindre, men gør større Reklame. Som Lokkedue har den sine seks "parfymerede Fontæner", der hver Dag springer med nye Dufte. Man vises rundt, man kan nu Lektien og trækker Vejret lettet, da Førersken, en begavet Russerinde (af dem med seks, syv Sprog), leder os ud i en lukket Klosterhave med Rester af Marmorbænke og Sandstensbassiner. Hun peger op mod den høje Bygning med de lange grønskoddede

Vinduer: Der boede Munkene! Og deroppe, inde bag Skodderne, hvor ingen Fremmed faar Lov at sætte sin Fod – dér foregaar den *virkelige* Blanding af Ingredienserne. Der gemmes de *virkelige* Hemmeligheder. – – – Der sidder Kemikerne og fusker Naturen i Haandværket.

Men at Venusbæltets Blomster anvendes til Parfyme, vides alene deraf, at man i Aar fuldstændig har maattet opgive at lave den saa efterspurgte Mimoseparfyme, fordi "alle Frankrigs Mimoser døde".

– – –

Paa Vejen hjem føler vi os tunge som honningberusede Bier. Vi ser hverken Landskab eller Stjerner. Hver er hensunket i sin Rus' Syner. Sikkert er, at aldrig var nogen Rus i ædel Vin saa himmelsk, og aldrig – – – saa kostbar, som vor Køretur gennem Venusbæltet op til Parfymefabrikernes By i de maritime Alper mellem Cannes og Nizza.

Provence, Foraar 1929.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 3.8.1929

Knut Hamsun

Til *Knut Hamsuns* 70 Aars Dag i Morgen giver *Karin Michaëlis* en Karakteristik af den norske Digter og bringer ham en Hyldest.

.

Han er ikke født ude paa Havet, hvor de store Storme gaar, og ikke under den blide Høststjerne. Hans Vugge stod et Sted højt i Norge – maaske ejede han ingen Vugge, men blev, som Kristusbarnet, svøbt i Klude og lagt i en Krybbe. Jeg véd det ikke, jeg kender ikke hans Liv i store Træk, endsige i smaa Enkeltheder. Men blev han ikke født paa Havet, omsust af Orkan, og blev han ikke dysset hen af Bølgernes Nynnen, naar Havet udmattet segnede til Ro, og vaktes han ikke til Liv med Høststjernen over sin Pande – saa meget er vist, engang maa Ole Bull paa sin Vandring over Landet være standset foran en Hytte, hvorfra der lød Barnegraad. Maa han være gaaet efter Lyden, og derinde, bag den lave Dør, laa et Barn, en Dreng, med de smaa Hænder knyttet, med Træk forvredne af Graad. Har han taget Violinen frem og har, staaende bøjet over Barnet, spillet af sin Sjæl ned i den Sorg, der klynkede ud i Rummet. Spillet og spillet, til Hænderne løsnede deres bitre Knugen, har spillet, til Øjnene jublede og tindrede, til Barnet prøvede at række efter den Trolddom, der gav Lise for al Sorg. Hamsun har maaske aldrig erfaret det, og Ole Bull er gaaet i sin Grav uden at vide, for hvem han den Gang spillede. Den vandrende Spillemand gik videre, men det, han sang ind i den grædende Dreng, det blev bevaret for ham, for os, for Evigheden ...

– – –

I det største engelske Leksikon, *Encyclopædia Britannica* – det eneste, jeg ejer – findes Navnet Hamsun ikke, hvad enten jeg søger under H. eller K. Udgaven er fra 1910. Jeg slaar efter i Supplementsbindene, saa sent som til dem, der er fulde af Krig og Krigskort. Heller ikke dér kender man Navnet. Endelig i Udgaven af 1926 staar en Snes rosende Linjer om denne Digternes Digter. Thi nu har han faaet Nobelprisen, nu maa man regne med ham – ogsaa i Øriget, der saa ofte halter langt efter Evropa, naar det gælder at anerkende Genierne. Af det lidet, der staar, ser jeg, at Hamsun er født af "fattige Forældre". Ja, var han ikke det, var han født paa et Slot, var han jo aldrig blevet *vor* Knut Hamsun, Verdens Eje, Folkeslagenes Barn og Broder. Heldigvis blev han født i kummerlige Forhold. Maatte alt som Dreng slide for Føden. I den hellige Skrift staar: I dit Ansigts Sved skal du æde dit Brød! Det har Hamsun altsaa gjort paa et Tidspunkt, hvor Barnet ellers kun lever for Leg og kedes paa Skolebænken. Men har man end tvunget Drengen ind under Skæbnens haarde Krav, ingen har nogen Sinde kunnet standse eller kue de Drømme, der bliver til i Moderliv, ja muligvis Aartusinder før, de Drømme, der ophobes gennem Slægter, skabes af Taarer og Smil, af Skyers Driven, af Knoppers Bristen og Blades Falden. Ingen er helt fattig uden den, der ikke formaar at drømme. Hamsuns Drømme førte ham viden om. Han drog over Havet til det Land, mange ansaa for det nye forjættede Land. Dér lærte han Sulten at kende. Saa skrev han, medens Indvoldene skreg og trak sig sammen i Pine, saa skrev han Bogen om *Sult*. Man skulde tro, det var første Gang, et Menneske havde sultet. Eller at det var første Gang, der blev talt om Sult. Bogen gjorde sin Mand berømt. Hver den, der læste *Sult*, lovede sig at hjælpe alle, der var i Nød, og som kom paa deres Vej. Saadan er Bøgers Magt. Man læser, man lover – og man glemmer. Intet blev anderledes. Der sultes nu som dengang da Hamsun var ved at give op. Bogen *Sult*, saa navnkundig den er, er kun en første Station paa Digterens Vandring gennem Livet. Men ham har sikkert Sulten præget – Sulten siger jeg, *ikke* Bogen, der gav ham Brød og Ære. Sulten, som engang nagede ham og sugede hans Marv, blev aldrig glemt af ham trods tusind Dages Mæthed senere.

– – –

Det var vist i Aaret 1915, at jeg blandt andre Haandskrifter gav den berømte Grafolog *Rafael Shermann* en Konvolut med Udskrift af Hamsun. Shermann holdt Konvoluten langt ud fra sig, som han plejer, naar noget ret fængsler hans Underbevidsthed. Saa fik han det fjerne synske Smil, der mere end selve Skriftens Udlægning beviser Dybden i hans uforklarlige Evne. Han strøg Haanden kærtegnende over Konvoluten, som var den et levende Væsen, han med ét havde vundet kær: – Det Menneske, der skrev dette, sagde han, har i sin Tid døjet meget, ja har lidt bitter Nød. Nu er det længst overstaaet. Han har haft Lykken med sig, er naaet saa højt, som et Menneske kan naa, hvad Ære og Berømmelse angaar. Men hvad han før har døjet og lidt, kan han ikke ryste af sig. Undertiden søger han Ensomheden, og saa overvældes han ved Tanken om svundne Tider. Det gyder Malurt i hans Tilværelse ... Shermann tav lidt, saa tilføjede han: – Saa vidt jeg kan skønne, er Manden for øvrigt Skribent.

– – –

Hvorvidt Shermanns Ord stemmer, kan kun Hamsun fortælle os. Men selv om Hamsun vilde svare, at han sig bevidst ikke skænker Fortiden nogen trist Tanke, bliver Shermanns Udtalelse lige karakteristisk. Den viser, at i hvert Fald Hamsuns Skrift er præget af hin Tids Lidelse og Savn.

– – –

Kun én eneste Gang blev det mig forundt at staa Ansigt til Ansigt med Hamsun. Jeg var ganske ung, han i sin Manddoms bedste Aar. Det var paa en Udstilling i Kjøbenhavn, hvor man præsenterede os for hinanden. Men jeg, der allerede var en lidenskabelig Elsker af Hamsuns Kunst, var alt for benovet over at se et af mine højeste og hemmeligste Ønsker virkeliggjort, jeg kunde ikke faa et Ord frem. Stod kun og stirrede dumt paa den høje, pelsklædte Mand, der virkede som et Bjerg i Lavlandet. Jeg følte mig blændet og forknyt over min egen Støvgranslidenhed. Og han ... han saa over og forbi det lille, dumme Væsen, der hverken kunde sige bu eller ba. Nu er jeg længst over Livets Solhøjde, og han fylder halvfjerds. Vanvid at tænke. Hamsun halvfjerds! Hamsun, den yngste blandt de Unge! Halvfjerds. Støvets forbandede Aar. Og stadig véd jeg intet om ham. For det, at han sidder paa en Gaard i Sydnorge, har giftet sig sent, har ung Hustru og opvoksende Børn, at han holder Mennesker paa villet Afstand, at han engang truede med at holde op at skrive – Digtere har ofte sære Idéer – at han før i Tiden boede langt, langt nordpaa, at han helst er i Naturen, det er jo altsammen intet. Hvad der foregaar i ham, hvorfor han skyr Mennesker, det véd maaske hans Hustru, maaske han selv – maaske end ikke han. Men de faa, det lykkedes at komme ham nær, taler om ham med samme blide Højagtelse, hvormed en Søn taler om sin afdøde Mor. For dem, der naaede ham nær, er han uden Lyde. Ridder *sans peur et sans reproche*. Og saadan maa han være. Skønt intet menneskeligt er ham fremmed. Alt gaar gennem Smeltediglen i hans Digtersjæl, bliver vel dér lutret, idet det omsættes i Sang. Gik Verdener under, sank Kulturer i Jord, men fik Eftertiden Lov at bevare ti Navne og ti Mænds Daad, maatte Hamsuns Navn og Hamsuns Værk være deriblandt.

– – –

Naar slog Hamsun igennem? For jeg regner ikke med *Sult*. Det skete ikke med nogen enkelt Bog, ikke i noget bestemt Aar, ikke derved, at nogen stor Kritiker slog til Lyd for ham. Sligt nytter for øvrigt ikke ud over en ganske lille, snæver og magtløs Kres. Jeg mindes en Tid, hvor Hamsuns Navn ikke var med, naar der taltes om Norges Store. En Tid, hvor han mest levede i Kjøbenhavn, kom og gik, havde Ord for at være "Bohème", hvor der gik Sagn om Drikkelag, der endte med skaarede Spejle og knuste Stole. Der skete ikke det, at der en skønne Dag kom en Bog bedre, rigere og mere herlig end de tidligere, og at Hoben tog denne Bog ind til sig. Nej, intet saadant skete. Hamsun groede langsomt op som en Skov, der saar sig selv eller saas af de flyvende Fugle. I Begyndelsen saa man hen over de smaa Træers

Kroner, snart saa man op til dem, og nu rager de ind i Himlen. Hamsun er trængt igennem ad de tusind smalle og sære Veje, der fører til Menneskehedens Allerhelligste.

Hvad er det, der gør, at enhver, der har læst sig ind i Hamsun, føler en saa usigelig, taknemmelig Fryd? Hans Fortællemaade? Hans Emner? Hans Ordvalg? Kan man forklare Musik med Ord? Kan man med Ord gengive Skyernes Gang over Himlen? Og dog, vilde man prøve at forklare Hamsuns Kunst, kunde det kun ske med Lignelser hentet fra Musik eller Skyer. Det uhaandgribelige. Saadan som Skyerne farer, vildt, djævelsk, hensigtsløst af Sted, river og flænger sig Vej, den ene Sky ædende den anden, den ene sønderslidende den anden, den ene i Vildskabs Brynde undervejs formælende sig med den anden – saadan skriver Hamsun. Og som Skyerne taarner sig op og danner Templer, Pyramider, Bjergkæder langt ud over Horisontens Rande, langt ind i fjerne, ukendte Verdener – saadan skriver Hamsun. Og som Skyerne glider af Sted hen under Aften, lade, blide, sødt drømmende, segnende – saadan skriver Hamsun.

Hvorfor saa ogsaa tale om Musik i den Forbindelse? Det bliver dog kun forgæves Jagt efter Ord. Han *er* Musik. Ikke et enkelt Instrument, men selve Naturens vældige Orkester. Det er ikke det enkelte Ord, den enkelte Sætning hos ham, der synger, saa man gemmer den for Melodiens Skyld. Det er ikke – vistnok ikke – det bevidste Ordvalg, der virker paa Læseren. Thi tog man Sætning for Sætning – paa faa Undtagelser nær – studser man ikke over Klang eller Farve. Og ikke des mindre, har man lukket sig inde med en af Hamsuns Bøger, da føler man det, som var man selv en Streng, der, længe spændt og ventende, først nu bragtes i Svingning, til man lidt efter synes ét med Alnaturens Tonehav, hvori alt, hvad der er enkelt, maa drukne, men i Udslettelsens Nu fornemmer en Salighed, der ikke er for dyrekøbt med Tilintetgørelse.

– – –

Hamsun – stakkels Mand – vil i den kommende Tid faa mangt og meget at læse, som han har hørt de tusind Gange før og kunde skrive adskilligt bedre selv. Han vil faa meget at læse, som han ikke vedkender sig, som keder og leder ham – ja, som krænker og ophidser ham. Og hvad jeg her skriver, vil sagtens gaa hans Øre forbi. Det er Synd. Det er altid Synd, naar to Mennesker, der kunde have meget at sige hinanden, aldrig faar det sagt, fordi denne lille Verden dog er saa stor. Nu kunde jeg slaa mig til Taals med den Frommes Haab paa en kommende Verden. Men Mennesker, der har levet saa hedt og stærkt i denne som Hamsun og jeg, vi vil sikkert benytte den kommende – Evigheden – til den store, endelige Hvile. Og hvad nytter det saa?

– – –

Hamsun staar uden for al Politik, uden for enhver Form for Religion, uden for – over – den gængse Moral, uden for alt, hvad der er alment. Og dog er han den mest almene af de Skribenter, der lever og aander i vor Tid. Han formaar at faa selv den trægeste, den mest aandshovne, den kedsommeligste til at give sig hen i hin aandeløse Fordybelse, hin guddommelige Selvforglemmelse, der ellers kun er mulig, naar man dukker under i Musik. Hamsuns Skikkelser er ikke de Mennesker, vi er paa Hat og Hilsen med, ikke dem, med hvem vi drøfter fladtraadte Selvfølgeligheder. Vi kender dem ikke, har aldrig været i deres Nærhed. Men i det Nu, han puster paa vore Øjenlaag og de glider til for vor jævne Dagligtilværelse, aabner de sig for den Verden, han skænker os, og saligt tager vi imod, rækker Hænderne frem, hilsende, bøje[n]de os til Jorden som for det Helligste. Hamsuns gamle trætte Mænd og Kvinder, Hamsuns Landstrygertyper, Hamsuns fattige, forpjuskede Ensomme og Særlinge, Hamsuns Mennesker, der bryder den vilde, haarde Jord for at aftvinge den det ydmyge daglige Brød – disse Menesker, som vi ikke anede noget om, bliver med ét vore Søstre og Brødre, med hvem vi har haft Barndom og alle Barndommens Minder fælles. Vi møder dem, vi elsker dem – og vi forlader dem. Thi naar Bogen er ude og Drømmen er

endt, begynder vi igen vore egne trælsomme Dage. Vi har lært, men ikke fattet, at hvert Menneske i vor Omgivelse er i sig selv en Oplevelse, en Aabenbaring.

– – –

Det siges om Hamsun, at han stundom drager fra Hjem og Hustru og Børn og flyr ude i den store Ensomhed, ud paa "Vidderne" – skønne norske Ord – eller ud paa Havet. Er det for at holde Andagt? Eller for at staa Ansigt til Ansigt med den Gud, der gjorde ham til Digterfyrsten her paa Jord, for at prøve Kræfter med ham, for at strides med ham? Kun Hamsun kan give Svaret. Og han tier. Underlige Mand, den Hamsun. Da jeg i hine fjerne Dage saa det eneste Glimt af ham, forekom han mig saa stor og mægtig, saa staaende over alt og alle. Siden har jeg faaet mine Tvivl. Skulde han ikke snarere inderst inde, som saa mange af os, være forsagt, ængstelig, usikker ... Nu ja, det er godt, der er Gaader til.

– – –

For den, der elsker og ærer Hamsuns Kunst, findes der intet godt nok og stort nok og smukt nok, naar det gælder at sige den Tak, man bærer i Hjertet. Men for de Fattige – jeg haaber faa – der ikke kender ham ud over af Navn, kunde det jo hænde, at Linjer som disse havde den Virkning, at den Fattige med et Skuldertræk mumlede: – Lad os saa i Himlens Navn læse en Bog af den Mand! Slaget er vundet. Den Fattige er fra nu af blevet Rig.

Det at have en Bog af Hamsun liggende paa sit Bord, inden for Rækkevidde, giver Dagene Tryghed. Uden om Hamsun kommer ingen, der har vovet sig i Lag med hans Værk. Der staar heller ikke Strid om ham som om saa mange Kunstnere, ogsaa blandt de store. Dette kunde synes at tyde paa alt for stor haandværksmæssig Dygtighed hos Kunstneren. Men saadan er det ikke. Hvori det altsaa bestaar, maa bedre og klogere Hoveder end jeg give Forklaring paa. Det ene véd jeg, at ingen Sygdom er saa ond, ingen Smerte saa slidende, at ikke en Bog af Hamsun bringer den Syge til at glemme Sygdommen, bringer den Lidende til at glemme Smerten. Og er man jublende, oversalig lykkelig og tager en Bog af Hamsun, er det, som giver man hele Verden Del i Lykke, og Lykken forhøjes, Lykken forædles. Føler man sig ensom og skuffet, dér hvor man stolede mere end paa sig selv, igen er Hamsuns Bøger Lægedom og Balsam. Thi hos ham findes – uden Ord, der peger og prædiker – Forklaring paa, hvorfor vi Mennesker næsten altid gør det modsatte af, hvad vi helst vilde, hvorfor vi aldrig lærer at forstaa hinanden. Ensomheden opløses i Fællesfølelse, Skuffelsen glattes ud i Tilgivelse. Vi er kun som Regndraaben, der falder, hvor den kan træffe, paa en hed Sten eller paa et Græsstraa, der uden den Draabe vilde fortørre.

– – –

Hamsun bliver halvfjerds. Himlen bevare ham for os alle. Han har givet os det uendelige, men vi vil have mere. Mere. Mere.

Rige, stolte, dejlige Land, som har fostret en Bjørnson, som har skænket os en Hamsun. Hil dig, Norge! Skøn paa, hvad du ejer ...

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 11.8.1929

Edna Bryner

Karin Michaëlis skriver nedenfor om den amerikanske Forfatterinde *Edna Bryner* og hendes to Bøger "Andy Brandt's Ark" og "While the bridegroom tarried" ("Medens Brudgommen tøvede") (begge paa E.P. Duttons Forlag, New York).

.

Jeg kunde ønske med Stormklokkers Kimen at tvinge dette Navn ind i Samtidens træge Hjerner og Hjerter. Ikke af Frygt for, at Navnet ellers skulde synke ned som Regn i Sand – det Navn er sikkert nok, men hvorfor ikke være med til af ringe Evne at berede Vejen for et straalende overvældende Talent, inden det er naaet over Middagshøjden, hvor Haarene graaner og Berømmelse lader kold!

– – –

Da den unge, alt andet end amerikansk udseende Amerikanerinde *Edna Bryner* for nogle Aar siden opsøgte mig, gjorde hun Indtryk af at være en solidt arbejdende, socialt interesseret, velfunderet, overmaade alsidig kultiveret højmoderne Journalist. Hun var meget optaget af *Eastside* Fattigdom, af Fængslernes Utilstrækkelighed, hvad Humanitet angaar, af Margaret Sangers – den Gang allerede tiaarige – voldsomme Kamp for Fødselsbegrænsningen, hun var ivrig for Kameratægteskabet – hvis Tanke endnu ikke var naaet til Evropa – hun var sikker paa, at en Mand og Kvinde i vor Tid ejede Muligheden for Lykke i Samliv, forudsat de mødtes i gensidig Respekt og gensidig Frihed.

Da hun betroede mig Drømmen om at komme til at skrive "rigtige" Bøger, og ikke som hidtil nøjes med Artikler og tilfældige Smaanoveller, blev jeg betænkelig. Hun forekom mig, om jeg saa maa sige, for dagklar til nogen Sinde med Held at dykke ned i Underbevidsthedens Natterige, hvor den virkelige Kunstner hæver og bearbejder sine Skatte.

Med den Trofasthed og Taknemmelighed for ydede Smaavenligheder, der var hendes eneste helt amerikanske Træk, vedblev hun at sende mig Hilsner, snart Magasin, snart et Brev, snart et Udklip, der kunde tænkes at have Interesse.

For et Par Aar siden kom saa en omfangsrig Bog, hendes første: *Andy Brandt's Ark* (hos E.P. Dutton, New York). Bogen med den pudsige Titel virkede saa stærkt, at jeg end ikke afventede at læse den til Ende, men brød af for at skrive hende et overstrømmende Takkebrev. Heldigvis holdt Bogen, hvad den lovede til sidste Side.

Bogen har intet Sidestykke inden for Literaturen. Den handler om en ung Kvinde (man træder næppe Sandheden for nær ved at antyde dens selvbiografiske Karakter), der har maattet bryde alle Broer af bag sig, sluppet Forbindelsen med det ulykkelige Barndomshjem, for ikke at gaa til Grunde i de andres Elendighed, og nu har naaet Lykke i Ægteskabet og Tilfredshed i Arbejdet. Et ynkeligt, klynkende, jammerligt slet skrevet Brev fra en yngre Søster bringer hende atter i Kontakt med Fortiden. Andy formaar ikke mere at nyde sin sorgfri Tilværelse, Tanken om Søsteren, der kun synes holdt oppe ved et Halmstraa, driver hende som med Svøbeslag til at rejse tværs igennem Staterne, for at undersøge Familiens Forhold og redde, hvad reddes kan. Andy ser i Moderen en Helgeninde, der af den ansvarsløse, uslingeagtige Far er forladt og fordømt til yderste Armod. Andys Søskende er gledet ud i Frastandens Taage. Paa denne Rejse, en Golgathafærd uden Lige, stiger alle de fortvivlede Minder frem. Ad sælsomme Veje kommer hun i Berøring med hele Slægten, de gifte og de ugifte Søskende, spredt over det mægtige Land. Man gør Rejsen med, til man synes, man er nær ved at styrte.

Hun genser de kendte Egne, men alt er anderledes, end hun mindes det. Hun nødes til over for sig selv at erkende Moderen som den eneskyldige i Hjemmets Forfald, ser Moderen som en haard, hjerteløs Kvinde, der under Martyriets Maske forfølger, kuer og knægter alle,

der kommer i Berøring med hende. Den unge Søster er paa Vanvidets Rand, berøvet hver Solstraale af Moderens knugende Egoisme. Andy finder Faderen, hvem hun har troet en letsindig Fyr – i en Blokhytte, sølle som en forfalden Faarefold, sultende, syg, slidende sig op i en Tilværelse, der ikke mere fortjener Navnet Liv. Hun ser, at han er den oprindelig værdifulde, der er gaaet til i daglig Mishandling i Hjemmet. Brødre og Søstre slægter næsten alle Moderen paa, og alle hildede i Andys tidligere Syn paa Moderen som ædel, forladt, lidende. Jo længere hun trænger ind i den Slægtsskabets Labyrint, hvoraf hun selv er rundet, jo mere tynges hun af Nag, fordi hun alene har stræbt mod Lyset og ladet de andre falde. Hun vil gøre alt godt igen. Lover at komme tilbage til Faderen, vil senere hente ham til sig. Men Faderen derude i det vilde uopdyrkede Land, dør i sin Ynk, inden Datteren faar gjort Alvor af sin Hensigt.

Hun lader Søsteren komme, Søsteren er Lyspunktet for hende, af denne Søster vil hun gøre et rankt, klart Menneske. Saa oplever hun det frygtelige Nederlag hos den unge, blide, taalsomme, tilsyneladende velvillige Søster at se alle Moderens Fejl og Laster gaa igen. Slipper hun ikke Søsteren, staar hendes egen Lykke for Fald, ja, og bringer hun dette Offer, vil det ikke kunne redde denne. Hun maa lade Slægten sejle sin egen Sø.

Der siges, at Edna Bryner fremfor alt har studeret de store Russere og lært af dem. Muligvis. Ikke til at se for mig. Hun er helt sig selv, helt original.

*Amalie Skram*s Hovedværk: *Avkom* viser aandeligt Slægtskab, dog er Forskellen saa stor, at der ikke blot ligger Verdenshavet imellem.

Andy Brandts Ark er fast komponeret, men lider af en vis Bredde, der føles, fordi Skildringen er trøstesløs og uden Smil. Men har man læst den, kender man Dele af Amerika, der hidtil var som lukket Land, selv for Opdagelsesrejsende som *Sinclair Lewis* og *Frank Norris*. Dette forfærdelige i sin Modernitet saa middelalderlige Westen, hvor Kro, Kino og Kirke er Befolkningens eneste Adspredelser, hvor Læsning er saa ukendt som Kunst og Musik, hvor Sjælene forkommer, som regnedes de til med Ørkensand eller Aske fra fjerne Kratere.

Jeg gjorde, hvad der stod i min Magt i Retning af at skaffe Bogen Indgang i Evropa. Men skønt adskillige udenlandske Forlæggere havde givet mig Haand og Ord paa ubeset at udgive hver Bog, jeg tilraadede, svigtede de alle. Overalt samme Svar: Bogen er et Mesterværk, men den er for tung for vore Læsere!

– – –

Forleden kom hendes andet Værk: *While the bridegroom tarried!* (Ogsaa hos Dutton). Denne Gang vil man ikke kunne undslaa sig med, at "Bogen er et Mesterværk, men for tung!" Den er hugget som en Pyramide – saa vidt som dette kan gælde for skrevne Ord – altsaa af en Tyngde, der ikke skal nægtes. Men saa maa man ogsaa forestille sig samme Pyramide omflagret af alle Himlens syngende og skrigende Fugle, og i Fugerne mellem Kvaderne alle fem Verdensdeles brogede og duftende Blomster groende, samt endelig Pyramidens inderste Kammer fyldt med de kosteligste Skatte.

Dens Handling er original og ligetil. Aldrig har jeg læst en Bog, der blot mindede om den.

– – –

Alden Bennington, en en og tyve-aarig Yngling, sidder Aftenen inden sit Bryllup og skuer tilbage. Han er højtbegavet, som Musiker og Menneske, forkælet, har hverken kendt Sorg eller Vanskeligheder af nogen Art. Efter en Koncerturné som Pianist har han indset, at han aldrig vil blive en af de helt store", hvorfor han lægger Musiken til Side og bliver Statistiker, en Gerning, hvortil hans kloge, kølige Hjerne gør ham særdeles egnet. Han har levet et "rent" Liv, kun haft en eneste lille "Oplevelse", der endte uden Gram. Det er sundere for en ung Mand at gifte sig end løbe Tilfældighedernes Risiko, følgelig har han valgt den Pige, der i alle Maader passer. Han skal i morgen giftes med *Louise* – skønt hans Hu egentlig stod til *Harriet*, men Harriet lod ham aldrig mærke, hvor han havde hende, og i et vankelmodigt Nu

frier han til Louise. Telefonen ringer. Harriets Stemme lyder: – Saa du gifter dig i Morgen! Ja, jeg vil blot sige dig, at jeg aldrig gifter mig! Der ringes af.

Han har altsaa kunnet faa Harriet, og nu er det for sent ... eller.

Efter en søvnløs Nat gaar han for Alteret med hende, han ikke elsker. Han er jo Hædersmand. Med forgiftet Sind træder han ind i Ægtestanden, bringer sig selv som Offer og pines svarligen. Et Barn fødes, det er ham saa ligegyldigt som Barnets Moder. Han tænker kun paa Harriet, aander kun for Harriet, der trods Faderens Rigdomme gaar ind til Sygeplejerskens, i Aldens Øjne, glædesløse Gerning. Da næste Barn er undervejs, væmmes han ved sig selv og Hustruen og Hjemmet og pønser kun paa at slippe bort. Han griber den velkomne Anledning: et statistisk Job til Filipinerne, det betyder mindst to Aars Fraværelse fra Hjemmet. Louises Sorg ser han ikke, vil ikke se, han spiller sin Komedie som ædel Familiefader, der rejser ud for at tjene Penge til sine Kære. Hans midlertidige "Ensomhed" er en Slags Bod over for Harriet – "det mindste, han kan gøre som Gengæld for hendes Kyskhedsløfte".

I Udlændighedens Tid falder han ret nemt for forskellige Kvinder, men det er alt uden Betydning. Han skriver daglig hjem, udførlig Sandhed ... med Udeladelse af det, der bør forties. Louises Breve om Hjem og Børn læser han uden at ane, hvad der staar i dem.

De to Aar er omme. Tanken om Hjemrejse giver ham Kvalme. Da hjælper Skæbnen – eller den Tilfældighedens Djævel, der altid i rette Øjeblik afkøber ham en Stump Sjæl – han faar Mulighed for at blive borte fra Hjemmet paa ubestemt Tid.

Syv Aar flakker han om. Men da han for anden Gang sendes til Havana, rører Samvittigheden paa sig i Form af pludselig Længsel. Louise stiger op for ham i Morgenrødens Skær. Han opgiver sin Stilling, iler hjem. Louise besvimer i hans Arme, Børnene ser mistroisk paa den fremmede Mand. Det synes, som om han endelig giver Louise en Smule Kærlighed – uden derfor at glemme Harriet, som han ikke har set i al den Tid. Det tredje Barn – det første af ham ønskede – fødes, og tre Dage efter er Louise død. Men i hendes sidste Livstime slynger hun ham Ord i Ansigtet, der viser den Helvedes Pine, der har brændt hende op: Hun har om ikke vidst, saa anet, hvorfor han skyede Hjemmet. Hun har *gennemskuet* ham. Hendes sidste Ord klinger som en Forbandelse ...

Og nu føres Harriet paa hans Vej. Han ser hende – de er jævnaldrende – som vissen Gammeljomfru, hun faar ikke hans Blod til at rulle rask mere. Men hun, den før tilbageholdende, er nu den, der gør alle Avancerne. Han prøver at slippe fra hende, hun hænger ved som en Burre, lovlig undskyldt af sin underernærede Kærlighed og en hel Ungdoms Venten.

Alden vakler, som han alle Dage har vaklet. Han elsker ikke Harriet, men ...

En Aften paa en Restaurant møder han sin store Kærlighed, falder hovedkuld ind i en altfortærende Lidenskab. *Ursula* hedder Pigen. En Kvinde, man aldrig glemmer. Men hvert Ord om hende vilde være Helligbrøde. Hun er skildret i uefterlignelige Højsangstoner. Ursula er ny gennem hver Ytring, gennem hver Handling. Aldens Følelse lammer ham, gør ham spag, ængstelig afventende. Først et helt Aar efter ser han Ursula igen, tilfældigt slaaet sammen med hende i en kedsommelig Smaaby langt inde i Staterne. Han er seks og tredive, ung for første Gang i sit Liv. Han gaar med Lommerne fulde af de Breve, hvormed Harriet holder ham til Ilden. Femten Aar har hun ventet, endnu venter hun paa Afgørelsen.

Under en Udflugt med Ursula, hvor Alden har besluttetat erklære sig, opstaar en let Misstemning, der faar ham til at tro, hans Følelser ikke er gengældt. Og nu begaar han for anden Gang det uoprettelige: Skriver til Harriet, at hun kan bestemme Bryllupsdagen, bestiller Ring til hende! Og Dagen efter faar han Vished for, at Ursula elsker ham.

Han kan ikke faa over sine vægelsindede Læber at tilstaa sin overilede Handling, Fejghed faar ham til at haabe paa Indtræffelsen af det uventede, der skal hjælpe ham ud af Kniben. Ursula bestaar af Sandhed, Aabenhed, hun er ægte ned i Hjerterødderne, har ingen Mistanke.

De to oplever nu den store Elskov. Rusen svækkes ikke gennem Besiddelse. Lykken fylder dem, hvad enten de er hinanden legemligt nær eller adskilt ved Hundreder af Mile. Og han véd, at Harriet har hans Ring paa sin Finger, at Bryllupsdagen er bestemt! Opgørets Time nærmer sig. Men da han endelig – krympende sig som en Orm – maa til det, taler han under uforstaaelige Omsvøb, nøjes med at bortforklare sin "Bundethed" som moralsk Ædelmod over for "den graa Dame", som de to efterhaanden omdøber Harriet. Ursula begriber det ikke: Du elsker mig og ikke hende, her er ikke noget at være i Tvivl om!

Han skal rejse hjem og ordne de spegede Traade. Ursula modtager hans, Papiret gennemglødende, Breve, men han vilde ikke være den Mand, han er, hvis han skar Knuden over. Han orker ikke at gribe fast om Nælderne. Inden han véd af det, er han gift – med Harriet. Harriet, der om muligt er ham endnu mere imod, end Louise nogen Tid var. Han mangler Mod til at skrifte for Ursula, og gennem Fremmede erfarer hun om Ægteskabet. Med Kvindens tusindaarige Vane til at lide i Tavshed undertrykker hun de Skrig, der er ved at sprænge hendes Strube. Hun prøver endnu en Gang at hjælpe ham, raader ham: Læg Kortene paa Bordet, sig hende Sandheden!

Fejg! Fejg! Fejg! Ingen Morder kan lide mere end han, Tanken om Selvmord forekommer ham dulmende. Daarligt tør han bryde og læse Ursulas Breve. Der gaar Uger, hvor han ikke lader høre fra sig. Saa oprinder hin Dommens Time, hvor han, spiddet af Harriets sygt frittende Blik endelig taler ud: – Ja, der er en anden, jeg elsker en anden! Og Harriet – den eneste af Bogens Figurer, der er stifmoderligt behandlet – svinger sig i Nødens Stund op til sandt Heltemod: tilbyder ham fuld Frihed og vil lade sig nøje med at være hans "Hustru af Navn". Det synes at dages.

Nej, det dages ikke. Han har glemt, hvem Ursula er. Hun kan ikke gaa paa Akkord. Endelig, da hun ser ham, som han er, dør al Følelse i hende. Hun er ikke forarget, hun dømmer ikke. Hun tillader ham at kysse hendes Læber: Du ser selv, det er forbi!

Ursula gaar ind i Ægteskab med en Mand, hun tror paa. For Alden Bennington er der tilbage den store Tomhed: et Hjem, der intet Hjem kan blive, en Hustru, der ikke er Hustru. Og Visheden om *selv* at have forskertset alt.

– – –

Dette er, tørt fortalt, Indholdet. Det giver vel et Begreb om en Handling, der ikke er dagligdags, men det giver ikke Anelse blot om Sprogets Genialitet, Indfaldenes Sødme, Fortællemaadens Ejendommelighed. Snart glider Fortællingen som en stille Flod, snart farer den frem, tordnende og drønende med taifunagtig Vælde, snart triller, hopper og danser den. Edna Bryner har Naturen og alle dens Instrumenter til Raadighed.

Som Indvending skal nævnes en alt for overdaadig Anvendelse af Citater. Der citeres paa Græsk, Latin, Italiensk, Fransk, Spansk, Tysk. Endog et Par danske Smaaord er flettet ind. Citaterne er valgt med stor Delikatesse, men er lige fuldt meningsløse. En Edna Bryner behøver ikke at laane hos Naboer og Genboer. Der finde ikke den Stemning, ikke den Underforstaaelse, for hvilken hun ikke selv vil kunne finde det rammende Udtryk.

– – –

Som min absolute Overbevisning: Bogen vil virke mægtigt, endog paa saadanne Læsere, der ellers højner deres Aand og mætter deres Spændingstrang ved Detektivromaner og Sheikers Yndlingshustruer. Men den kan ikke oversættes af hvem som helst. Og bør oversættes Forfatteren værdigt.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 26.12.1929

Serbien

I denne og en følgende Artikel fortæller *Karin Michaëlis* en broget Række Indtryk fra Serbien; hun beskæftiger sig særlig med den serbiske Kvinde og det serbiske Kvindespørgsmaal.

I.

Belgrad. Søndag. Syvende Etage. Blændende Sol. Dybt nede og dog saa næsten haandgribeligt nær mødes Donau og Sava (Gud i Himlen, nu hedder den vel Sava og ikke Drava!). Held den, der ikke mere behøver at terpe Geografi i en beklumret Skolestue, men kan tage Lande, Byer, Floder, Bjerge ind, som jeg her suger Sol med alle Porer – og saa endda bagefter lykkeligt har Lov at glemme det hele igen! For det gør jeg. Jeg glemmer Lande, jeg glemmer Farter, fyger vist for meget omkring til at putte Tingene i de rigtige Rum i Hjernen. Men Indtryk bliver tilbage, vage som Skriften i gamle Breve, yndige som Duften af Stævnemøders Lommetørklæder. Verden bestaar af Kys og af Taarer. Engang var Belgrad et Hundehul, nu er den Solens Residensstad.

Floden dernede er vist nærmest skiddengul af Natur. Den skifter Farve som en ren Kamæleon. Donau kender alle, Donau ved Belgrad kender kun de, der har set den som jeg. I Morges laa Vandet som rosenfarvet Glas, og Bredderne – de uendelige – flade som kridtstrøede Dansegulve, var marmorhvidt lysende. To Timer senere mindede Bredderne om Flamingovinger, og Vandet gyldnede med Skær af Forglemmigej. Nu er Floden som hamret Sølv, medens Bredderne ligger mørke som vort danske Brød. Hvordan vil her se ud om andre to Timer?

Der er Asfalt paa Gaderne, og Brosten som Kanonkugler. Hoteldirektøren er gift med en tidligere Lærerinde. De bor i niende Etage. Jeg har allerede set deres gamle persiske Tæpper, deres Udsigt, deres Blomster, jeg er inviteret en hel Maaned som deres Gæst i det store Hotel ved Adriaterhavet i Maj. Hvor er jeg i Maj?

– – –

Den firbuede Bro ser ud som tegnet efter en Skilling.

Hele Natten og hele Dagen i Gaar rejste jeg fra Bukarest hertil. Vinduet var tilfrosset, Fødderne som svøbt i Is. Nu staar Vinduet paa videste Gab, jeg ligger halvvejs ude af det for at se. Sikke Virvar af Tage, mørke som tækket med Rugbrødsskiver, lappede som Buksebagen hos muntre Drenge. Bitte skraa, stejle, kantede Tage, paa Kryds og tværs, ikke to af ens Højde. Der er rent i de Gaarde. Som blæst er der. Men Kattene synes at yngle værre end Kaninerne paa Turø – hvor faar de Føden fra, de Katte?

For at naa Belgrad kører man, bilder jeg mig ind, i Proptrækkervrid. Kørte man den lige Vej, vilde Rejsen højst tage otte, mig tog den seks og tyve Timer. Der er ikke Papir i Toiletterne paa første Klasse i Simplontoget – ikke at forveksle med Orientekspressen, det fineste af alt fint – og milevidt ser man gennem Aandehullet i Ruden tusindhovedede Hjorder af de slæbhaarede Svin, som jo faar Skyld for Verdenskrigens Opstaaelse.

– – –

Tre Uger efter. Nu kan jeg tale med om Serbien saa godt som nogen Haandværkssvend, der vandrer paa Professionen. Ogsaa jeg er vandret paa Professionen. At jeg slap levende fra det!

Spørger nogen, hvad der er mest paafaldende i Serbien, svarer jeg uden Betænkning: Kvindernes Skønhed. Dernæst – man vil sikkert studse – Folks Renlighed. Vi er vant til at anse Serbien ikke blot for et Svinenes Land, men for et Svinagtighedens Land. Saadan var det maaske, det er det ikke mere.

Fattigdommen er stor, men bæres mindre til Skue end i noget andet Balkanland. Bæres mindre til Skue end i Østrig. Klæder er uhyre kostbare, dog er de fleste Mennesker nogenlunde velklædt. Belgrad er i gevaltig Opkomst og sætter en Ære i at kunne sige, at de største Kunstnere gaar ikke Dør forbi. Nu er Sagen den, at de største Kunstnere ikke regner med Serbien og derfor skruer deres Fordringer vildt op. Sjaljapin var engageret i Belgrad for seks Tusind Dollars for en Aften. Det vil sige, Gennemsnitsprisen for Billetter var tyve Dollars.

Men den serbiske Landarbejder har ofte kun otte Dinarer om Dagen, det vil sige saa meget som lidt mere end halvtreds Øre. Han lever da ogsaa udelukkende af mørkt serbisk Brød og drikker Vand til.

Jeg kender et ungt Ægtepar – Vorherre har straffet den arme Mand med at lade ham fødes som Greve uden Grevskab. Parret bor paa et Loft i et Tagkammer, hvis Udstyr bestaar af: to Jernsenge, et Bord, to Træstole, et malet Skab og en lille sølle Grammofon. Middagen, som de spiser i "Sorte Hane", koster dem om ved 25 Øre om Dagen, de holder sig selv med tør Kost. Han arbejder i et Musikbureau, hun i en Bank. Det meste af et Aar har de sparet sammen til et Billede, der staar hos en Marskandiser. Først naar "alle fire Dollars" er indbetalt, faar de Lov at kalde Billedet deres og flytte det hjem. Om Sporvogn, Teaterbesøg, Kaféliv, Sommerrejse er selvfølgelig ikke Tale. Men er den unge, nydelige Frue mellem andre, kan ingen se Forskel paa hende og Diplomaternes Fruer – end ikke i Klædedragt.

Bogladerne er fulde af Bøger, meget faa paa Serbisk. Den serbiske Forfatter maa almindeligvis selv bekoste sine Bøger udgivet. Udstyret bliver derefter. Det er mig en Gaade, at alle disse Balkanstater, som sætter en saa uhyre Ære i at regnes med mellem andre Nationer, ikke gør noget alvorligt for deres unge Talenter – det naturligste Mellemled mellem dem og den kultiverede Verden. Hvem kender til serbisk, rumænsk, bulgarsk Kunst og Literatur? De fleste Kunstnere gaar ynkeligt til Grunde af Nød og Ligegyldighed, eller de forfalder til bedøvende Midler som Morfin, Kokain, Brændevin. Der sidder i Tjernovitsj et ungt Geni, i lige Linje nedstammende fra vore danske Gyldenløver. Faderen var Admiral i russisk Tjeneste, stod Kejserhuset nær. Han maa, for at eksistere, med egen Haand udkaste og male Dekorationer til otte og tyve Teaterforestillinger i Aarets Løb. Hans Hjem – et eneste Atelierrum, hvor han lever med Kone og et Par Smaabørn – har sikkert tidligere været Stald.

I Belgrad findes en Kælder, hvor en vis Mand, Popovitj, har sammenstuvet Billeder, Broderier og Møbler af enorm Værdi. Tanken var at skabe et Nationalmuseum. Han anvendte sin Formue dertil – er nu fattig som en Tigger, har end ikke Raad at opbevare Skattene, saa de er sikrede mod Mus og Rotter. Han sælger for den Pris, Køberen vil give. Og Serbiens Kunst glider stille ud af Landet, medens Kunstnerne dør af Sult.

– – –

Har jeg forset mig paa det serbiske Folk og forelsket mig i det? Eller er mit Syn rigtigt, at dette Folk bærer en stor Fremtid i sig, saa saare Statslegemet er renset ud, Forfølgelserne endt, Torturen afskaffet og Skoletvang indført? Tager jeg fejl, eller er det serbiske Folk saa værdifuldt, som jeg ser det, saa anstændigt, tilforladeligt, arbejdsomt, velvilligt?

Bestikkelse er paa de Kanter noget helt for sig, en næsten anstændig Maade at komme til Penge paa. Fortæller ikke selve Raditsj – ære være hans Minde – at man intet kan opnaa hos en serbisk Minister, medmindre man møder med Hatten i Haanden, bærer Hatten med Indersiden vendt ud og i Hatten har Bestikkelsespengene fæstnede med en Naal! Mig forekommer det, som om den sydlige Moral aldeles ikke finder noget nedsættende eller lurvet i Bestikkelsessystemet. Jeg kender en By (rumænsk Territorium), hvor ingen faar Tilladelse til at bygge, medmindre han "godvillig" tegner sig for en større Sum til Opførelse af en nedbrændt Kirke (eller Teater). Der skal være indkommet adskillige Millioner til nævnte Bygning, der højst vilde koste et Par Hundrede Tusind og – endnu er Opførelsen ikke begyndt.

– – –

En tysk Skuespillertrup kom til Belgrad og spillede Strindbergs "Gespenstersonate". Forestillingen var ikke daarlig, men Stykkets Indhold, der selv for Nordboer virker besynderligt, maatte for Serberne synes det rene Galimatias. Teatret var udsolgt. Aldrig har jeg set et Publikum opføre sig saa mønsterværdigt. En Stilhed, der nærmede sig det aandeagtige. Ikke en Hyssen. Ikke en Latter paa urette Sted. Kun i Diplomatlogerne kneb det med Alvoren. Sligt taler i høj Grad til Ære for et Folk.

– – –

Man er i Serbien som overalt i de nye Stater af et ulideligt Nationalitetsovermod. Skønt man netop i Serbien nærer den dybeste Beundring og Respekt for tysk Kultur og tysk Viden, skønt man arbejder i bedste Forstaaelse med tyskfødte Indbyggere, lukker man stadigt og – under gennemsigtige Paaskud – stædigt de tyske Skoler, der kunde tjene til Mønstre for Serbernes. Der oprettes nye Gymnasier og store prægtigt anlagte Kostskoler, men ... det virkelige Fremskridt er hemmet af noget, som foreløbig – og nu især efter Raditsjs Død – synes uløseligt, nemlig Kvindens Stilling.

– – –

Den serbiske Kvinde lever under Vilkaar, der snarest er værre end Haremskvindens i det tidligere tyrkiske Rige. Thi Haremskvinden gjorde Oprør og gjorde Manden Helvede saa hedt, at han gav efter og langsomt tillod hende næsten evropæisk Frihed. Den serbiske Kvinde er hemmet og indsnævret fra alle Sider. Hun er i Besiddelse af de skønneste Dyder, er flittig, taalmodig, udholdende, opofrende og gennemproper. Er desuden af en Blidhed, der grænser til Selvudslettelse, og er af Skabning fuldendt dejlig.

Forgæves har jeg grublet og spurgt mig for, hvad Aarsagen kan være til den serbiske Kvindes guddommelige Skikkelse. Ingen véd det. Gaar man en Eftermiddag i Byerne Novisad, Ossieg, og hvad de alle hedder, paa den Tid, da unge Piger Arm i Arm gaar Tur og unge Mødre triller af med Barnevognen, da ser man Syn, der virker som Drøm. Disse Skikkelser, og dette er ikke en Digters Fantasi, er skønne som – ja, hvis de ikke er skønnere end – de græske Statuer, vi er opdraget til at anse for Menneskeskikkelsens højeste Fuldendelse. Vi taler om "smukke Ben" og mener dermed slanke Ben med fine Koder og velformede Lægge. Vi regner i al Almindelighed kun fra Knæ til Hæl. De serbiske Kvinders Ben er Skønhedsaabenbaringer oppe fra Hoften og ned til Foden. Og Foden træder paa Jorden som Evas Fod, inden Brosten blev opfundet, saa fjedrende, saa sikkert, saa let. Alle Udlændinge betages ved dette Særsyn, der dog maa have en Forklaring. Men da det findes baade paa Lavlandet, i Bjergene, i mildt og i barsk Klima, kan det næppe have med Landets Beskaffenhed at gøre, og da det findes hos den arbejdende Del af Befolkningen som i de øverste Lag, kan det ikke skyldes Forholdene. Derimod kan det tænkes, at følgende spiller ind: Serberne nyder saa godt som aldrig Mælk. De spiser Brød i uhyre Mængder, ikke hvidt, men mørkt, groft Brød. De indtager deres Hovedmaaltid om Morgenen, bestaaende af Brød og Kaffe, spiser megen Frugt, næsten ingen fedende Ting. Dog, dette vilde jo kun forklare Slankhed. Der findes for Tiden Millionvis af slanke Kvinder rundt om i Verden, men jeg tør sige, at fraregnet visse Naturfolk findes der ikke den serbiske Kvindes Lige af legemlig Skønhed.

Og disse Kvinder lever saa under Vilkaar, vi daarligt kan forestille os, naar vi hører derom, og det synes, som maa der ske store Mirakler, skal de ændres i overskuelig Fremtid.

Enhver Nation, hvor Religionen stiller sig i Vej for Fremskridtet, er ilde stedt, saa kan man ellers mene om Religion, hvad man vil.

Raditsjs Kamp for Kvindens Befrielse fra det orientalske Aag gav Haab for visse Dele af det sammenflikkede Rige, men kun for visse Dele, og nu han er død, ser det sort ud ogsaa for dem.

– – –

Er det ikke betegnende, at i et Rige, der tæller mange Millioner, har Foreningen til Indførelse af Kvindevalgret for Øjeblikket siger og skriver seks Tusind Medlemmer! At skaffe disse seks Tusind har endda kostet usigelig Møje. Kampen for Kvindevalgret er udgaaet fra Lærerstanden – rigtignok kun fra den kvindelige Del deraf. Af denne især af den ugifte.

Jeg var indbudt til en Sammenkomst i Kvindevalgretsforeningen i Belgrad. Man var stævnet hid langvejsfra, adskillige under de sværeste pekuniære Ofre. Hvad kunde jeg fremmede, med Forholdene ukendte og dertil saa ganske upolitiske Kvinde betyde for disse mod alt Haab haabende? Det Par Timer, jeg tilbragte med dem, var fra min Side en bestandig Kamp mod frembrydende Taarer. Hvis jeg indgaaende skildrede Forsamlingen, vilde den tankeløse Læser vel endda smile – det ønsker jeg ikke.

Disse Kvinder var ikke unge, men udslidte, forgræmmede, tidligt ældede. De sad tæt presset sammen om mig og – jeg siger det med Blusel – lyttede til mine uendelig fattige Ord som til himmelsk Musik. Der var én – én eneste – ung, køn og virkelig velklædt Kvinde til Stede. Og hun ... var *ikke* kommet for Sagens Skyld, men for at se Forfatterinden af Bøger, hun holdt af. Med en Spøg, der havde nogen Alvor bag sig, spurgte jeg, hvorfor man ikke lagde Kvindevalgretsagitationen i Hænderne paa de skønne unge Kvinder, det vrimler af i hver serbisk By? Man gav mig Grunden:

Serberen er imod Kvindevalgret. Politik spiller i hans Liv Hovedrollen. Alle Mænd her, om Serber, Kroat, Sloven, Montenegrin, eller hvad, er glødende politisk interesserede. Man ser aldrig i Teatret eller til Koncert nogen af de ledende mandlige Personligheder. Dertil har de ikke Tid, fremfor alt ikke Ro. De maa være midt i Suget, hvor Malstrømmen koger vildest. De maa spinde Ænker, udpønse Attentater, Statskup, det ene Parti jager det andet. Af lutter Politik umuliggøres Landets naturlige Udvikling. Skolerne er rene Agitationsanstalter, hvor Børnene kastes hid og did, naar Lærerne er af forskellig politisk Anskuelse. Serberen anvender hver fri Time til politiske Diskussioner med Ven og Nabo, eller han er til større Møder. Trangen til Politik synes ham medfødt og gaar fremfor alt, foran Arbejde, Ærgerrighed, Pengebegærlighed, foran Kærlighed til Hustru og Børn. Ligegyldigt hvilket Parti han tilhører, er hans Tro paa Partiets endelige Sejr urokkelig, hvorfor han betragter sin Indsats som uhyre vigtig: der kunde komme den Stund, hvor hans, netop hans Stemme blev den udslaggivende.

Paa den anden Side synes han født med den Overbevisning, at Kvinden intet har at skaffe med Politik. Han er derfor vildt imod Valgrettens Indførelse for hendes Vedkommende. Det er klart, at naar Mand og Mand hjemme som ude kun drøfter Politik, vil selv den mest uinteresserede Kvinde opsamle Brokker af Meninger og Viden og saaledes langsomt forberedes politisk. Men det er lige saa sikkert, at den serbiske Kvinde ikke ønsker Valgret for at blande sig i den bitre evige Strid mellem Partierne. Hun ønsker Valgret for at skaffe sig bedre Kaar. For hende er Valgret ensbetydende med Lindring i det daglige Livs Slaveri. Hun vil arbejde for Udvidelse af Skolevæsen, for Oprettelse af flere Hospitaler – Hospitalsmanglen er katastrofal – men ellers afgive den Stemme, hendes Husbond og Herre befaler hende. Mandens Modstand er saa stor, at hun, der er kuet gennem Aartusinder og vænnet til i Manden at se Alskabningens Herre, end ikke vover at tegne sig som Medlem af Ligaen til Kamp for Kvindevalgret.

Da enhver uønsket Tale i Serbien – som andetsteds paa Balkan – naar som helst og saa at sige af hvem som helst kan stemples som "oprørsk", og i mildeste Fald for Kvinde som for Mand kommer til at koste Fængsel og Prygl, maa Agitationen drives i det skjulte. Kvinden i Serbien er i Overtal og er her mere end noget Sted henvist til Mandens Naade. Dette gør, at hun frygter dels at paadrage sig hans Misbilligelse – dels den Risiko at forblive ugift. Har hun stærk Tro paa Idealer, vil hun ofre alt for Sagen i den første Ungdoms Iver. Hun melder sig ind i Ligaen og arbejder for den. Men finder hun saa en Mand, der ønsker at gifte sig med

hende, sker Omslaget næsten avtomatisk. Hun har naaet Kvindens Maal, maa herefter anvende al Tid og hele sin Kraft paa at tækkes Manden, udføre hans Ordrer, føde ham Børn og for Resten holde Mund.

– – –

Den serbiske Kvinde har ingen Ret, saa lidt moralsk som juridisk. Har ingen Arveberettigelse. Kun Sønnerne arver. Er der ingen Sønner, arver den nærmeste mandlige Slægt – – indtil syvende Led! Først da træder Kvinden til. End ikke Hustruen arver efter Manden. Som Enke er hun derfor fuldstændig ubeskyttet, har ingen Opdragelsesret over sine Børn, er paa Naade og Unaade henvist til Mandens mandlige Slægtninge. En ny Lov er ganske vist under Opsejling. Efter den skal Døtrene arve, men ingen tror rigtig paa, at selv om denne Lov gaar igennem, den ogsaa træder i Kraft.

– – –

Det uægte Barns Stilling er frygtelig. Der findes i Serbien endnu Egne, hvor den Kvinder, der – ugift – faar et Barn, bindes baglæns paa et Æsel og føres gennem Staden til Spot og Spe.

– – –

Da jeg fortalte, at vi i Danmark havde haft en kvindelig Minister, slog de serbiske Valgetskvinder Hænderne sammen, vaklende mellem Vantro og Beundring.

Mægtige Dele af Storserbien er muhammedansk: ensbetydende med, at Kvinderne ikke har Adgang til Skoler. Firsindstyve Procent af Befolkningen er (eller var indtil nylig) Analfabeter. Forsøger nu en ung Lærerinde at indvirke paa Bønderne og prøver at forklare dem, hvilken velsignelsesrig Betydning det vilde faa, om Kvinderne lærte at skrive og læse, lyder det fra alle Kanter: Vær saa venlig at holde Hænderne borte! Vore Koner og Piger har andet at skaffe end at beskæftige sig med Læsning og Skrivning. Det kan være godt nok for en Mand. For Kvinden er det kun af det onde.

– – –

I en mindre serbisk By traf jeg – til min grænseløse Forbavselse – en Kvinde, der var – Bankdirektør! Jeg tør nok sige, hun var et Unikum. Hun begyndte sin Karriere som almindelig Kontordame, steg saa efterhaanden til Bogholderske og overtog i en snæver Vending Bankens Ledelse og kom saa godt fra dette Eksperiment, at man udnævnte hende til rigtig, virkelig, eneraadende Bankdirektør. Hun var ikke lidet stolt over sig selv, dog var hendes Stolthed for intet at regne sammenlignet med Mandens. De giftede sig, da hun var naaet til Fremmedkorrespondancen, medens han førte Bankens Bøger. Hun har *ikke* ladet ham avancere! Han er den Dag i Dag kun Bankens Bogholder, men synes at befinde sig yderst vel i Ægteskab med sin almægtige Frue.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 27.12.1929

Serbien

Nedenfor afslutter *Karin Michaëlis* sin Skildring af serbiske Forhold og belyser navnlig Kvindens Stilling i Serbien.

II.

I Museet i Zagreb (Agram), et enestaaende Folkemuseum, førtes jeg rundt af Direktøren, der selv i Løbet af tredive Aar Stump for Stump har ordnet og samlet de mange Tusind Genstande og paa Stedet, hvor han fandt dem, nedskrevet den gennem Aarhundreder mundtlig overleverede Saga om hver enkelt Genstand.

Jeg saa der blandt andet en Samling Hovedtøjer udsyet i de skønneste Mønstre og Farver, ofte overdaadigt baldyret med Sølv, Guld, Koraller, ja saagar undertiden med ædle Stene. Men det var Huernes Betydning, der fik mig til at studse og gennemgaa dem Styk for Styk. For det første kunde man, efter Farvernes Sammensætning og Mønstret, paa det nøjeste bestemme den Landsdel, ja ofte det Sogn, de var fra. Men væsentligere var deres, skal vi sige sædelige, Betydning. Den begyndte med Barnehuen, egentlig mere et bredt baldyret Baand, der lod Baghovedet frit. Saa kom Huen for den unge Pige, og Huen for den Trolovede. Derefter Brudehuen, pompøs og overdaadig. Den bares kun paa Bryllupsdagen. Næste Morgen blev Konehuen sat paa. Nu fulgte Huen, der betegnede det første Barn, vidt forskellig, efter som Barnet var en Dreng eller en Pige. Ny Hue for hvert Barn. Efter Huens Mønster kunde Landets Folk paa Afstand se, om Kvinden var Mor til tre Sønner og en Datter, eller tre Døtre og en Søn, eller lutter Piger (noget meget ubehageligt og flovt), endelig, om den Skændsel var overgaaet hende at forblive barnløs. Der var særlige Huer for Mødre, der havde mistet deres Søn eller Sønner, deres Datter eller Døtre. Enkehuen var snehvid. Værst var selvfølgelig Skamhuen for den ugifte Moder.

Disse Kendetegn, der ved flygtig Betragtning selvfølgelig løb sammen for Iagttageren, var kendt Landet over af Børn som af Voksne og læstes med samme Lethed, som vi læser Skilte. Man forestille sig en ugift Moders Lod! I andre Lande kunde hun dog fjæle sin "Skam" ved at flytte til et nyt Sogn, hvor hun var ukendt. I Serbien brændemærkedes hun for bestandig af Huen – og ve hende, om hun vovede at aflægge den.

Da Kvinden saa godt som kun eksisterer i Forholdet til Manden, er det klart, at Tanken om Ægteskab for den unge Pige spiller den allerstørste Rolle. Da hun almindeligvis hverken kan læse eller skrive, øges hendes huslige Færdigheder i Forhold til Tiden, hun tilbringer dermed. Den unge serbiske Kvinde benyttede før i Tiden sine frie Timer til at knytte det Tæppe, der var hendes Morgengave til Manden. Symbolsk Beviset paa hendes Eftergivenhed: Træd paa mig, jeg er ikke bedre værd! Man mindes den albanske Kvinde, der Aftenen før Brylluppet kaster sig i Støvet for sin Fader og sine Brødre og anklager sig for al den Daarligdom, der er til, beder grædende om Tilgivelse og siden bliver stillet op i en Krog, vasket (for første Gang grundigt), pyntet, malet, og der staar og lader Slægt og Venner kritisere sig, uden at, bogstavelig, bevæge Øjenhaarene.

Den serbiske Ungmø knyttede al sin Længsel, alle sine Drømme ind i Brudetæppet. Men var hun aldrig saa ferm, hun sluttede ikke Tæppet af, men lod et lille ufærdigt Sted staa, til "han" havde valgt hende. Saa rykkede hun Haar af sit Hoved, dannede en lille Ring af Haar og knyttede denne ind som et sidste Tegn paa sin komplette Ydmyghed over for den Skabningens Herre, der gjorde hende den Ære at lade hende føde ham Børn, gøre Markarbejde og slide i Hjemmet.

– – –

Skilsmisse er i Serbien tilladt, men saa temmelig uigennemførlig. Et enkelt Eksempel viser som i en Nøddeskal alle de Hindringer, der lægges i Vejen. En ung kvindelig Læge, med Uddannelse ved udenlandske Universiteter – og særdeles anset som Børnelæge, thi man har trods Kvindens underordnede Stilling stor Respekt for den enkelte, der viser, hvad hun dur til – gifter sig med en Serber. Ægteskabet indgaas af Forelskelse i den smukke Mand, der ogsaa gør Indtryk paa hende, fordi han ikke overvælder hende med Smiger, men slet og ret siger: – Jeg synes om Dem, jeg ønsker at gifte mig med Dem!

Ægteskabet viser sig fra den første Dag at være en Fiasko. Manden er ukultiveret uden at være slet, han ejer ikke Gnist af Forstaaelse for, at hans Hustru ogsaa er et Menneske. Hun har bragt hele Indboet og forsøger at gøre Hjemmet hyggeligt for ham, at udvikle ham, give ham Del i sin evropæiske Kultur. Alt preller af. Hun dadler kun sig selv: Skylden er min egen, jeg maa tage Straffen! Hun haaber paa, at Tid og Vane skal sejre, saa det utaalelige bliver taaleligt.

Manden, der absolut opretholder Kravet om fælles Soveværelse, skælder og smælder, naar hun bliver kaldt ud i Praksis om Natten. Sporvognene gaar ikke, til Vogn rækker Pengene ikke, altsaa vandrer hun paa sin Fod, ofte i Sne og Kulde, gennem øde Gader langt ud i Forstæderne. Vender hun omsider tilbage, vaad og forkommen, skænder han paa ny over Forstyrrelsen – men strækker samtidig Haanden ud efter Lægehonoraret. Bringer hun det ikke, er dette Aarsag til en ny Scene.

Efter halvandet Aars Lidelse beslutter hun sig til Skilsmisse. Efter Loven maa en af Parterne gribes i Utroskab, Manden nægter leende at gaa med til "den Komedie", og hvis hun – rent pro forma – lader sig erklære skyldig, vil hendes Position som Børnelæge være umulig, ja hun risikerer at blive udstødt af Fakultetet. Efter Samraad med Advokaten kommer hendes Mand med et nyt Forslag: Hun skal afgive Erklæring om, at hun under ingen Omstændigheder vil genoptage det ægteskabelige Samliv med ham. Det gør hun gerne, og hun tilføjer uoverlagt: Jeg finder jo sagtens en anden Mand, skulde jeg senere ønske at gifte mig igen! Denne Ytring bringer Manden i saadant Raseri, at han truer med at offentliggøre baade Erklæringen og Tilføjelsen og truer med at skandalisere hende, saa hun maa opgive sin Praksis. Hun indser, der er ingen Vej ud, opgiver al Tanke om Skilsmisse og foreslaar Manden videre at bo under Tag med ham, kun ikke at leve sammen med ham. For at opnaa hans Indvilligelse tilskriver hun ham lovformeligt hele Indboet – der jo er bragt af hende. Indboet tager han imod – forlanger derefter øjeblikkelig Skilsmisse! Hun vil jo intet hellere, men hvorledes kan det lade sig gøre? Jo, hvis hun "uden Tilladelse" rejser fra ham. En let Sag, skulde man tro. Men hvad enten hun vil rejse til et andet Land eller kun til en anden By, maa hun have Passet i Orden. I Serbien vises Pas mellem hver Station. Og ... ingen serbisk Kvinde faar sit Pas paaskrevet, hvis hun ikke har skriftlig Tilladelse fra Manden til at fjerne sig fra Byen! I dette Tilfælde vilde han vel ikke nægte hende Tilladelsen, da han selv pludselig ønsker Skilsmisse, men ... har hun Tilladelsen, gælder Rejsen ikke som Skilsmissegrund!

Nu findes der i Serbien endnu en lovlig Skilsmissegrund: Overtrædelse til en anden Religion. Hun er Jødinde. Blev hun Katolik, var Ægteskabets Opløsning en Umulighed. Der kan derfor kun være Tale om at træde over til Islam, Muhammedanismen er jo uhyre udbredt i Storserbien. Men her støder vi paa akkurat samme Hindring: En Kvinde kan ikke træde over til en anden Religion uden Mandens Tilladelse, faar hun denne, er Overtrædelsen ikke Skilsmissegrund, rejser hun bort og skifter Religion uden Tilladelse, kan Skilsmissen fuldbyrdes øjeblikkelig, kun kan hun hverken slippe over Grænsen eller ud af Byen uden Pas, og, som før sagt, med Mandens Paaskrift er Rejsen, og hvad dermed følger, ikke gyldig som Skilsmisseaarsag.

Hun har to Ting at vælge imellem: at lade Tingene gaa deres skæve Gang, lade Manden skalte og valte med sig, vedvarende pines og plages (Prygl hører med) eller ogsaa forsøge

uden Pas eller med falsk Pas at slippe over Grænsen ud af Landet og finde Asyl i et andet Land.

– – –

Et andet Eksempel paa Kvindens Stilling i Serbien: En ung ungarsk Pige, af det man kalder god "Familie", gifter sig med en jugoslavisk Docent. Gagen er meget lille, Børnene kommer i hastig Rækkefølge, den unge Mor, der før udelukkende levede for Musik og andre skønne Kunster, maa nu koge, vaske, amme, passe Børnene, holde Hjemmet, sy om sig og Børnene og saagar nu og da hjælpe Manden med at afskrive hans Arbejder. Selskabelighed er under Omstændighederne umulig. Nu og da ser han et Par Venner uden for Hjemmet, hun ser slet ingen. De har været gift i fjorten Aar, og i de fjorten Aar har hun ikke været i Teatret – hendes Liv og Lyst, hun har saagar selv i sin Tid spillet lidt Komedie – i de fjorten Aar har hun ikke været i et eneste Selskab, til en eneste Fest. Manden behandler hende som Tjenestepige, men er den Dag i Dag lige saa "forelsket" i hende som ved Giftermaalets Indgaaelse, han tænker ikke paa at bedrage hende. Det falder ham aldrig ind at drøfte sine Anliggender med hende, der føres ingen Samtaler i Hjemmet. Hun syr hver en Stump Klæder, hun gaar i, Overtøj som Undertøj. Der er adskillige Aar mellem hver ny Kjole, og altid af det billigste Stof. Som alle Kvinder gaar hun og drømmer om noget dejligt, der vel engang maa komme. Manden bliver imidlertid Universitetsprofessor, Gagen stiger følgelig, men er stadig meget lille som alle Gager i Serbien. Hendes ungarske Slægtninge er alle enten døde eller sunket ned i yderste Armod. Ikke et Menneske i Verden har hun, hos hvem hun kan søge Trøst, med hvem hun kan raadføre sig. Nu og da med lange Mellemrum eksploderer den opsamlede Fortvivlelse i et Udbrud, som Manden gaar sin Vej fra. Bliver hun igen rolig og prøver roligt at forklare ham, hun dog er et Menneske og behøver menneskelig Behandling, svarer han koldt: – Hvad vil du mer? Du har Mad og Klæder og Børn? Behøver en Kvinde andet? Hun bønfalder ham om at tale med sig om det, der beskæftiger ham, han ser koldt paa hende: – Tale med en Kvinde om videnskabelige Emner? Er du gal?

Manden ser godt ud. Efterhaanden som hans Stilling ved Universitetet gør ham mere kendt, bliver han inviteret ud, og han gaar i Selskab, medens Konen sidder hjemme. Da hun ymter om, hvor ensomt det er, og hvor trist at se ham pyntet og fin gaa ud, ser han op og ned ad hende: – Har du Klæder til at tage paa i Selskab? Nej, det har hun ikke. Men saa hænder det, at hun virkelig et eller andet Sted fra fra en gammel Slægtning, hun længst troede død, arver en Silkekjole med Kniplinger. Kjolen er sine tredive Aar gammel, men hun sætter sig hen, sprætter op, syr om, og Resultatet bliver en saa godt som ny, nydelig og klædelig Kjole. Der skal være stor Fest ved Universitetet. Manden har maattet anskaffe sig et Kjolesæt i Anledningen. Hun har syt det arvede Skrud om i al Hemmelighed, og da Tiden nærmer sig, beder hun ham om at komme med. Han siger som altid: – Har du Klæder til at gaa til Fest med? Hun nikker og smiler og kommer med Overraskelsen. Manden ser fra Kjolen til Konen: – En Kone har bedst af at passe sine Børn og sit Hjem, og derved bliver det!

Man vil sige, at denne Mand var et Unikum, jeg tror ikke noget Unikum i Serbien, dog maa det tilføjes, han stammer fra Bønder og er vokset op i den absolute Overbevisning, at Kvinder kun egner sig som Avlsdyr og som Lastdyr.

– – –

Dog har jeg i selve Belgrad oplevet en eklatant Sejr paa Kvindekønnets Vegne. Byen Belgrad udvider sig med amerikansk Hastighed, der findes i Belgrad asfalteret Gade, bred, elegant, svingende op og ned i straalende Buer af en Længde, der vist nærmer sig til fifth Avenue i New York. Naturligvis ligger saa enetages Boder Side om Side med moderne, ikke alt for kønne Bygninger, med fem eller seks Stokværk. Der bygges Kaserner, som paa Afstand ligner Slotte. Naar den lille Kronprins med sin Barnepige spadserer ud paa Højderne uden for Byen i temmelig stor Afstand fra Slottet, dukker bevæbnede Soldater frem, bogstavelig ved hvert tiende Skridt. Om de direkte er sat til at passe paa den lille Monsieur,

eller om det er noget, Soldaterne tager af sig selv – (!) skal være usagt. De er der. Men enten man nu bevæger sig ad de dejlige asfalterede Hovedgader, i de med Kanonkugler brolagte Sidegader, ude i Skovene eller paa Krigergravenes Kirkegaard, der ligger klos op ad Himlen i Sol og Herlighed, aldrig ser man et Stykke flyvende Madpapir, aldrig en bulet Blikspand, et pjaltet Bukseben, og hvad der saadan ellers pryder Gader og offentlige Anlæg i andre Lande. Der er saa rent, saa rent, at det undrer mig, hvergang jeg ser en Mand kaste Cigaretstumpen fra sig. I Grunden er det vist ogsaa forbudt. Slet saa rent var der nu ikke. Det kneb baade med Gadefejning, med Gadevanding og med Fjernelse af de forskellige Slags Renovation.

Om, fordi Klæder er saa kostbare, om fordi med de korte Kjoler følger fint og sart Fodtøj, lige meget, Belgrads kvindelige Magistratsmedlemmer stillede Byen et Ultimatum: Enten sørger I gode Mænd for at holde Byen tiptop, hvad Orden og Renlighed angaar, eller vi Kvinder tager Arbejdet paa os – hvis I vil have den Skam! Og Mændene bøjede sig. Men ... det er Kvinder, der holder Tilsyn med Renligheden.

– – –

Jeg begyndte disse Artikler med at sige, at det serbiske Folk har en stor Fremtid for sig, naar Statslegemet bliver renset ud, Forfølgelserne endt, Torturen afskaffet.

Foruden Kvindens miserable Stilling er dette Serbiens sorte Punkt. Saa sent som i Februar i Fjor skriver Stepan Raditsj en flammende Artikel mod de serbiske Fængsler. Man anbringer Fangerne tyve og tyve eller flere i saa smaa Rum, at de maa staa op, tæt presset mod hverandre, de kan hverken sætte sig eller lægge sig, maa sove staaende. Bliver en ny Fange smidt ind, lyder Raabet fra alle Sider: – Op med Hænderne! Og han plyndres for, hvad spiseligt eller rygeligt han maatte have paa sig. Penge selvfølgelig ogsaa. Er hans Klæder og Sko gode, rives de af ham og ranes af de mindre varmt klædte. Man anvender Fanger som Fangevogtere, enhver er udsat for Mishandlinger af enhver Art. Bliver Vand og Brød fordelt, betyder det, at de stærkere røver fra de svagere, alle er syge af Sult. En Dreng indespærres i et saadant Hul i tre Maaneder, uden Forhør, uden Dom, fordi han har – stjaalet et Æble! Drenge paa femten Aar voldtages af de voksne Fanger. Fangerne maa forrette deres Nødtørft i Gaarden, holdende sig fast ved en paa tværs løbende Jernstang. Tiden, der undes dem til denne Nødvendighed, er saa knap tilmaalt, at Fangerne slaas og river hinanden bort, før de er færdige. Dette er endda de Fanger, der har det bedst. Der findes underjordiske Rum, saa infernalsk indrettet, at man lader Vandet fra Afløbsrør ustandseligt løbe ned over Fangerne! I disse Gruber er det kun tilladt at holde Fangerne tre Dage, men det hænder, at de – især hvis man mener, de har kommunistiske Tendenser – bliver der en hel Maaned, hvis de ikke der forinden eller i Fortvivlelsens Vanvid finder Lejlighed til Selvmord. Raditsj fortæller om seks saadanne, der er blevet fængslet mod Loven, deres Sag skulde komme for en af de nærmeste Dage, men, skriver han: Om de Kvaler, de allerede har udstaaet, vil vi intet erfare, i hvert Fald kun meget lidt. Thi deres Bødler har indprentet dem, at hvis de vover at klage, bliver der sørget for, at "Mørket skal æde dem", det vil sige, at de bringes til sporløst at forsvinde.

Raditsj sørgede for, at adskilligt kom frem i Skupsjtinaen, men skønt Tingene var haarrejsende, gjorde de aldeles intet Indtryk. Ja, for visse Fængslers Vedkommende førte det til endnu frygteligere Tilstande. Man kaster uskyldige Borgere i Fængsel, hverken af politiske eller af andre Grunde, man bare smider dem ind. Nu begynder Torturen og varer ved, til Ofrene er halvdøde. Paa dette Tidspunkt træder visse Advokater til og tilbyder deres Hjælp. Kan Fangen skaffe den Sum, de forlanger, sørger Advokaten for at han bliver sat paa fri Fod. Naar et saadant Offer nu beder Advokaten om Forklaring paa, hvorfor han overhovedet er blevet arresteret og underkastet Tortur, ler Advokaten: – Jeg er dog ingen Idiot. Hvis jeg svarede paa dette, kunde jeg jo aldrig senere skaffe nogen Fange ud af Fængslet!

Nu er Raditsj død, hvem findes der i Serbien, som ikke blot har Mod til at tage Bladet fra Munden, men ogsaa Magt til at faa sine Anklager frem for Offentligheden?

– – –

Det sælsomme er, hvor stammer de fra, disse Mennesker, som udøver Bøddelhaandteringen aabenlyst og i det skjulte? At der findes enkelte, sygeligt anlagte Individer, der finder Fryd ved at se andre pines, det ved vi alle. Men det er dog saa forholdsvis faa, Der maa, foruden dem, være en stor Procent "Mennesker" eller Menneskedyr, der er saa lammede paa Følelsens og Fantasiens Omraade, at de giver deres Ordre til Tortur uden ogsaa med en Tanke at forestille sig, hvad det i Grunden er de kræver. Tager man det enkelte Menneske, Mand eller Kvinde, Arbejder eller Statsmand, i Serbien, i Rumænien, i Bulgarien, i Ungarn, saa synes man at staa over for Mennesker, der ikke blot stammende fra Aber, men født af en Kvinde, er i Stand til at medføle andres Kvaler. Hvor kan det da ske, at i disse Lande ingen Dag gaar hen, uden at de Forbrydelser, der vilde bringe Haarene til at visne paa vore Hoveder, stod vi engang Ansigt til Ansigt dermed, begaas beskyttet af Loven, sanktioneret af Staten?

At afskaffe Torturen i Balkanstaterne skulde være den første og helligste Pligt for os alle, en Pligt, der saagar, synes mig, maa gaa forud for Afskaffelse af Krig, men her nytter ingen Trusler, ingen Repressalier. Der maa findes andre Veje og andre Maader. Om Verdens Kvinder kunde slutte sig sammen til en fælles Aktion, hvorved de gennem et Kærlighedens Evangelium skaffede sig Adgang til og Tilsyn med ethvert Fængsel ...

Jeg ved ikke, om det er Vejen, jeg ved kun, at vi ikke har Lov at nyde al den Tilværelsens Skønhed, der faldt i vor Lod, saa længe disse Rædsler finder Sted inden for vor Rækkevidde. Saa lidt som vi har Lov at sætte os til Bords og spise os mætte, naar uden for vor Dør ligger et Menneske og dør af Sult.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 28.9.1930

"Fjerde Armés Søster"

Karin Michaëlis fortæller om den første Bog om Krigen af en Kvinde, der selv har været med: Henriette Riemanns "Schwester der vierten Armee". (Karl Voegels Forlag, Berlin).

For første Gang skriver en Kvinde om Krigen. Ikke en Mor, der har mistet sin Mand og faaet sine Sønner tilbage som rystende, forkrøblede Vrag, ikke en Digterinde, som ifølge Kvindens sjette Sans har formaaet at medføle den skildrede Forfærdelse, men en Kvinde, der *selv* har været med. En tænkende, alvorlig, følsom og handlekraftig Kvinde, der forlod Hjem og treaars Barn – Mand og Broder ude ved Fronten – for at "gøre sin lille Del" for Fædreland og Menneskelighed.

Henriette Riemann hedder hun, hvis Bog vil vandre saa vide, som Krigen drog sine blodige Spor. Oprindelig har hun ikke tænkt paa at udgive de paa Stedet og i Hast nedrablede Oplevelser, thi i saa Fald havde de set Lyset før. Det maa være kommet over hende pludselig, at hun skyldte Verden ogsaa "den lille Del" at lægge sine intime Optegnelser blot. Muligt har hun underkastet Bladene en let Revision, udeladt Enkeltheder, tilføjet andre, om store Ændringer kan der ikke være Tale, dertil virker alt for intimt, for Øjeblikket følt og nedrablet. Naar dog maa antages, at Dagbogsbladene er kunstnerisk gennemgaaet inden Udgivelse, skyldes det kun Utænkeligheden i, at en Kvinde under saadanne Omstændigheder, midt i provisoriske Lazareters Helvede, uden Forvanskninger, Fejltagelser, Gentagelser eller Forglemmelser har kunnet skrive denne Bog. Den formindsker ikke Remarque's Fortjeneste, saa lidt som hine andres Bøger, der til evige Tider har nedridset Krigens Saga paa Papiret, men den giver det Plus, som netop Kvinden kan tilføje. Ingen Mand – heller ingen Læge – havde evnet at skrive en Bog som denne. Remarque gengav, hvad han kendte til, og hvad hans Sind lyttede sig til. Henriette Riemanns Bog er som en Genlyd af det sidste forpinte Suk, der steg fra de Døendes Læber, naar Skriget havde mistet Kraft til at bane sig Vej. Der hører Nerver og Vilje til at *vide* for at læse Bogen, men hvor grufuld den end er, man slutter den med stor og ærbødig Tak til hende, der skrev den.

– – –

Bogen er ubarmhjertig, idet den blotter Forhold og Tilværelser, man kunde ønske overgivet til evig Glemsel. Den er en flammende Anklage ikke mod Krigens Ledere, men mod den vanvittig bureaukratiske Aand, der gør sig gældende oppefra og nedefter, saa hver personlig Tagen-Affære – er den aldrig saa nødvendig – paa Forhaand udelukkes. Henriette Riemann elsker sit Land og sit Folk, som hver tysk Mand og Kvinde gjorde det, da Krigen kom over Landet. Hun ser paa ét Punkt ensidigt paa Tingene, idet hun deler Menneskeheden i Ven og Fjende. Men man huske, at Bogen er skrevet under Øjeblikkets Pres, saa meget mere modigt, at hun ikke har streget de Sætninger, der har et Skær af Chauvinisme over sig. Nu, hvor der fra alle Sider prækes Fred og Fordragelighed – ikke blot af ideelle Grunde, men for at hindre den fælles Giftgastilintetgørelse – stemmer det En for Brystet, at en saa betydelig Kvinde ikke allerede den Gang har følt det egentlige Broderskab mellem Folkene. Men sikkert havde enhver af os under disse Omstændigheder følt akkurat som hun. Tog vi ikke alle Del i Krigen med Hjertet knyttet til den ene eller den anden Part? Og i samme Nu, man ønskede Sejr for det ene Land, betød det underforstaaet Ødelæggelse af Hjem og Skæbner uden Tal for det andet.

– – –

Bogen begynder roligt, sagligt. Den unge Røde Kors-Søster (der slet ikke er Røde Kors-Søster, men i Gesvindtheden gøres til det, ellers var hun aldrig kommet med) skildrer først Rejsen ud til Fronten. Hun sidder i Toget sammen med Hundreder af andre Plejersker og Sanitetspersonale. Femte Oktober glider Toget ud fra Berlin og naar først Maalet, *Sedan*, 21.

Oktober. Rejsen, der foregaar med Sneglefart, optages af irriterende Petitesser, der efterhaanden udmarver og lammer den handlekraftige Søster Emma, som hun hedder Bogen igennem. Man er ikke mere et Menneske, men en Genstand. Et Sted paa Vejen holder Toget i Timevis. Paa det andet Spor holder et modgaaende Tog fyldt med Haardtsaarede. Lægen kommer over og bønfalder om Hjælp! I hans Tog er kun én Læge og to Sygeplejersker, alle til Døden udmattede. Man kan end ikke naa at faa de Saarede forbundet.

Naturligvis er Søstrene mere end rede. Det strander paa, at den Delegerede, der leder Toget, ikke "har Ordre" til at laane Søstrene ud, mens Toget venter. Fortvivlede ser de over mod de Haardtsaarede, der smægter efter et Glas Vand og ingen har, der kan række dem det.

Man bliver syg i Sindet af at læse om denne Fart, der aldrig synes at faa Ende. Og da Maalet saa naas – er der ingen Saarede!! Spørgsmaal, Murren, Forbitrelse nytter ikke, man har at tie og underordne sig. Søster Emma benytter Tiden til at forestille for os enkelte Medrejsende, der senere omtales. Alle er under Opsyn af den fromme og strikkende Oversøster, der virker højst enerverende, men som, da det gælder, er lige saa varmhjertet og opofrende som de øvrige.

Alt faar en Ende, og Søster Emma havner i et provisorisk Lazaret, hvor hun faar fuldt op at gøre. Kun sjælden og ganske *en passant* omtaler hun sine personlige Forhold. Hun har ligesom lukket alle Døre af for det, der var i Forvejen. Her er hun kun for at hjælpe og lindre. Dog fatter man uden Vanskelighed, at man staar over for et usædvanligt Menneske. Denne unge, smukke Kvinde har altid det rette Svar i rette Nu. Hun frygter hverken Gud eller Fanden. Hun lægger heller ikke Fingrene imellem, men tugter med Navns Nævnelse adskillige Mennesker, som gennem denne hendes Omtale for Efterverdenen kommer til at staa med Kainsmærket i deres Pande. Til Gengæld er hendes Skildring af de Saarede og Døende foretaget med en Nænsomhed og Højhed, der lader dem forblive i vor Erindring omgivet af en Storhedens Glorie mere betagende end noget Monument. Hun fortæller ikke vidt og bredt, men mejsler med Ord.

– – –

Sygeplejersken lærer at vænne sig til Døden. De fleste forhærdes. Dette ikke sagt forklejnende, det er kun menneskeligt. Søster Emma forhærdes ikke. Det er, som sidder hun hver Gang over for den første Døende, og hver Gang ønsker hun at kunne tappe af sit eget Hjertes Blod for at forlænge det langsomt udebbende Liv.

Hun, der ikke har Ord stærke nok til at tolke sin Foragt for de Læger og Officerer, der nærmer sig Søstrene paa erotisk Vis, skænker frit og villigt de Saarede af sin Ungdom og sin Sjæls Sødme. De drikker hendes Smil ind, idet Øjnene brister. Dette er skildret uendeligt rørende, ægte kvindeligt, fornemt menneskeligt og med yderste Takt.

Vi bivaaner Operationer foretaget af Læger, der ikke har Anelse om at operere, de har den gode Vilje og gør deres bedste, som desværre ikke er mere end godt. Rædselsfuldt at erfare, at saa tidligt som i Efteraaret 1914 skorter det allerede Tyskland paa narkotiske Midler. Der maa spares paa Æter (man har endnu Kloroform), saa Lægerne forsøger, hvor de kan, at operere uden Bedøvelse.

– – –

Hauptmann Immelmann bringes ind med fuldkommen knust Skulder. Saarene fyldt med Tøjtrevler og Granatsplinter. Han vil ikke bedøves. Tilfældet er vanskeligt, Lægerne vil her ubetinget bedøve. Manden vægrer sig: – Det er min private Sag! Jeg skal nok forholde mig roligt! Lægen forklarer, at han ikke kan lokalbedøve, Operationen vil medføre ulidelige Smerter: – Jeg ønsker heller ingen Lokalbedøvelse, siger Immelmann. Saa foretages Operationen. Den Saarede blegner ikke, bider ikke Tænderne sammen, stønner ikke, ser frisk og glad ud. Da Søster Emma er en Besvimelse nær, siger han opmuntrende: – Naar vi er færdige, skal jeg fortælle Dem, hvorfor jeg nægtede at blive bedøvet!

Saa saare Operationen er overstaaet, springer han op fra Bordet, trækker Frakken paa uden Hjælp, trykker Lægens og Søster Emmas Haand: – Nu skal jeg sige Dem, hvorfor jeg var saa stædig. Jeg er *christian scientist* og stoler paa, at Aandens Vilje er stærkere end Legemet. Det har været mig en uendelig Glæde at kunne prøve min Overbevisning paa mig selv! Da man komplimenterer ham for hans Tapperhed, svarer han: – Ikke Spor af tapper var jeg. Jeg mærkede ikke den ringeste Smerte. Jeg har virkelig frigjort mig fra mit Legeme!

– – –

Kisterne staar i Kælderen. Ligstanken trænger ind overalt: "Denne sødlige fade Lugt, som næsten gør os det umuligt at faa Mad ned. Dag efter Dag ser vi stumme, haarde Mænd kæmpe mod Døden, fordi de véd, at tilbage bliver Hustru og Børn uden det daglige Brød. De strider tavst, naar de maa herfra, deres Smerter er rædselsfulde, men endnu mere pines de af Bevidstheden om dem, de efterlader i Hjælpeløshed. Og vi andre ser Time efter Time de raadne Vædsker sive ud fra Kisterne. Vi ser dem dø, vi ser den stjerneklare Ro, der breder sig over de Dødes Aasyn. Men de Mænd, der staar op fra Graven, de er blevet anderledes. De siger: "Kamerat" med ny Røst. De *føler*: Kamerat. Dette kan ingen forstaa eller udmale, der ikke har hørt det!"

– – –

"En ung Mand, der fik Blodforgiftning af engelske Dumdumkugler, og hvis Arm i Dag skulde amputeres, betænkte sig og døde i Forvejen."

– – –

"Det er Jul, og Franskmændene sælger os Julegraner."

– – –

"Juleaften sang man "Glade Jul" i Skyttegravene. Franskmændene stemte i fra deres Skyttegrave og raabte *da capo*. Saa spillede Musiken Julesalmen endnu en Gang."

– – –

"Elevatoren maa kun benyttes af Officerer, Sanitetsoverordnede, Forvaltningsembedsmænd, Sygetransport og Madtransport. Søstrene maa rende op ad Trapperne."

– – –

Tredje Sal kaldes "Dødsstationen". Søster Emma har en Tid Nattevagt deroppe. Hun passer fem og tyve Stuer med fyrretyve Døende. Deres Navne kender hun ikke, for Resten er de fleste ukendelige og uden Bevidsthed. Hun gaar fra Stue til Stue med Kamfer og Morfin, Morfin og Kamfer. Ofte siger Lægen sagte: – Ikke mere Kamfer, kun Morfin! Saa véd hun, det sidste Haab er ude. Der ligger femten Mand med Hjerneskud. Ikke en Lyd kommer over deres Læber, fra de bringes ind til selve Dødsøjeblikket. Hun venter med Længsel paa denne sidste, enlige Lyd.

– – –

En Officer bæres ind. Begge Ben afrevet. Lægen siger: – Hr. Major, De vil blive rask igen! og forklarer ham om de vidunderlige Proteser, der nu til Dags laves. Mandens Ansigt er som skaaret i Sten. Da han bliver ene med Søster Emma, siger han: – Jeg er Officer, kæreste, ikke andet. Officer med Liv og Sjæl. Min Slags marcherer eller dør! Hun stryger hans Haar tilbage. – Vil du hjælpe mig? – Ja! Han sover ind. Senere maa hun forlade ham og give ham i Dagsøsterens Varetægt. Men snart kommer hun tilbage med den lovede "Hjælp". For sent. Med sin Lommekniv har han under Tæppet skaaret begge Pulsaarer over.

– – –

Der kunde af denne Bog ved at fjerne alt andet dannes den skønneste Mindekrans over Krigens Ofre. En Bog, der vilde føles hellig saavel for dem, der levede under Verdenskrigen, som for dem, der kun skal høre om den gennem Forfædres Skildringer. Og en saadan Bog burde hedde: *Den store, den vanskelige Død*.

Søster Emmas Dagbog spænder kun over faa Maaneder, saa sendes hun i hemmelig Mission til Rusland. Det er derfor muligt at haabe paa en Fortsættelse.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 19.10.1930

Kendsgerninger

Karin Michaëlis giver i denne og en følgende Artikel en indgaaende Skildring af de Grusomheder, der i de seneste Tider er foregaaet i Jugoslavien.

For et Par Aar siden holdt jeg i Provinsen nogle Foredrag om et eller andet alment Emne. Hensigten med Foredragene var imidlertid at oplyse Befolkningen herhjemme om de Uhyrligheder, der den Dag i Dag forekommer i de saakaldte Balkanlande. Jeg vilde forsøge at faa Hjerterne aabnet paa mine egne Landsmænd, saa de, naar Tid kommer, var villige til at være med i den Kæmpeprotest, jeg forventede sat i Scene af Evropas vidende Stormænd. Forsøget mislykkedes totalt. Da jeg er langsynet, var det mig muligt, medens jeg talte, at se de mod mig vendte Ansigters Udtryk. Somme smilede vantro, andre syntes irriterede over at høre om Ting, der ikke angik dem, atter andre vekslede Blikke, der sagde saa meget som: – Og sligt vover hun at ville binde os paa Ærmet! Ikke et Menneske – jeg talte i syv Byer – ikke et eneste Menneske lod sig overbevise om Sandheden i det, jeg frembar. De faa, jeg senere talte med om det, var meget venlige i deres nedladende Udtalelser om, at der nok ingen Grænse var for, hvad man kunde indbilde mig, og her var for en Gangs Skyld mit "gode Hjerte" løbet af med mig. Selvfølgelig, sagde alle, var slige Ting umulige. Var noget saadant virkelig sket, havde hele Evropa rejst sig og var for længst skredet ind. Om jeg da ikke læste Blade og saá, at hvert eneste Mord, hver udøvet Grusomhed, fik lange Spalters Omtale? Om jeg ikke vidste, at man overalt arbejdede for at gøre Lovene saa humane som vel muligt? Selvfølgelig kunde det ske i et eller andet Fængsel (eller en Sindssygeanstalt), at en Vogter mishandlede de Mennesker, der var givet ham i Varetægt, men saa saare saadant kom til Offentlighedens Kendskab, blev det ændret. Men, tilføjede man, "Kunstnere har jo stor Fantasi, og det hører til deres Métier at gøre en Myg til en Elefant" ... Jeg var dybt nedslaaet og lovede mig selv aldrig mere at staa frem og tale i dette Land, hvad jeg end monne have paa Sinde.

At hvert Ord, jeg dengang sagde, indeholdt den fulde, bevislige og beviste Sandhed, fremgaar deraf, at jeg med stor Forsigtighed kun havde anvendt Kilder, garanteret af Mænd, hvis Ord Verden over staar til Troende.

Barbusse skrev for fem Aar siden en Bog, et flammende Skrig over den Torturens Rædsel, der finder Sted mod alle Love, men med Øvrighedens Vidende, i Balkanstaterne. Georg Brandes er død, ellers havde han saa sandt været den, der tog Affære. Nu gled Barbusses Bog stille ind i Glemslen. Af politiske Hensyn (formoder jeg) holdt Bladene ikke af at blande sig i de sydlige Landes "private Anliggender". Jeg formoder det, thi ellers var der ingen Jorderigs Grund for denne Tavshed. I sin Tid, da de armeniske Rædsler gav Genlyd Verden over, satte vi herhjemme en *Ære* i ogsaa at opløfte vor Stemme. Der skete intet lignende, da Barbusse skrev sin "Jeg anklager".

Barbusse rejste med en Kamerat to Aar gennem Balkanstaterne, og nedskrev kun saadanne Begivenheder, der ikke blot var uomtvistelig sandfærdige, men ogsaa alment forekommende. Han holdt sig med Vilje fjernt fra enkelte udstaaende Tilfælde.

Man skulde synes, at efter Udgivelsen af Barbusses *Bødlerne*, som Titlen lød, vilde disse visse Lande betænke sig, inden de fortsatte, som de var begyndt. Er det Verdenskrigen, der har sløvet Sindene i en saadan Grad, at ingen mere tænker eller føler udover for sit eget lille kære Jeg? Er det Eksistenskampen, der er blevet saa haard, at Hjernerne kun har Tid til at beskæftige sig med Tal og Penge?

Herhjemme lever vi i en Frihed, der maaske kun findes Mage til i Schweiz. Vi har det saa godt, vi har det saa "for godt", at vi slet ikke synes at ane, hvordan de andre har det. Men netop vi herhjemme, der i alle Retninger har det godt, vi, der har Tale, Handle- og

Skrivefrihed, vi, i Danmark, der Verden over er anset for et af de højst kultiverede Lande, vi, hvis Land regnes som mønstergyldigt, vi burde lægge vort Ord, vor Mening, vor Opbragthed i Vægtskaalen til Fordel for de fuldkommen Værgeløse, der den Dag i Dag pines til Døde, saa deres Død kun kan lignes ved de vivisekerede Dyr, til hvis Lidelser man føjer Stumhed ved at gennemskære Stemmebaandene og forhindre Skrigene. Vi tilhører kun et lille Land. Rigtig nok. Men vort lille Land tæller med, hvor det gælder. Radium findes ikke i store Mængder, er til Gengæld sin Vægt mange Gange værd i Guld. Vi i Danmark kan, uden at synes alt for indbildske, regne os med til Verdens Radiumsbestand.

– – –

Naar jeg nu, paa Trods af mine sørgelige Erfaringer i den danske Provins, atter forsøger at tale ind i Hjerterne, da er det, fordi mit Sind ikke faar Fred, inden jeg har forsøgt at gøre, hvad der staar i min Magt.

Jeg forlanger ikke, at vor Regering skal kaste sig ud i Splid med fremmede Magter, jeg kræver ikke, at nogen skal blande sig i andre Landes Politik. Hvad jeg ønsker og vil er simpelt hen det: at alle, der kalder sig *Mennesker*, med mig forener sig til den Protest, der før eller senere maa føre til Resultat. Bedst var det jo, om vi Kvinder, der i de sidste Aartier har opnaaet saa meget, om vi prøvede, hvad vi formaaede, naar det virkelig gjaldt. En Protest fra danske Kvinder vilde usvigeligt føre til lignende Protest fra Kvinder i samtlige Lande, hvor Torturen ikke finder Sted. Og er Protesten stor nok, er den ogsaa stærk nok. Thi da bliver der altid Tid til at udøve det moralske Press, der er forbundet med det lille Ord: *Hvis ikke* ...

– – –

Lad mig, inden jeg gaar over til de "Kendsgerninger", hvis Dokumentation jeg har liggende foran mig, sige, at naar her i Dag skal tales om Jugoslavien og ikke om Rumænien eller Tyrkiet eller Grækenland, saa er det ikke, fordi jeg tror, at Jugoslavien er værre end de andre, men fordi jeg netop sidder med Afsløringer af Forholdene i Storserbien. Jeg har et Par Gange, og ret længe hver Gang, opholdt mig i Serbien, og hver Gang med den stolte Fornemmelse af, at her var et Land i stor Fremgang, et Folk, der vilde fremad, opad, der stred for at komme paa Højde med Kulturlandene, et Folk, der var al Ære værd. Naar man mindes de Sagn, der gik om Serbiens Smuds, om Utøjets Vrimlen, saa Rødekors-Missionerne daarligt kunde eksistere, og saa ser Landet nu, rent, ordnet, ser Folkets uhyre Flid og endnu større Nøjsomhed, ser Kunstnernes Kamp for at klare sig trods Fattigdom og Ukendskab med Kulturcentrerne, saa fyldes man af Varme og Ærbødighed. Man fatter da ikke, at Ting, der nu skal omtales, kan gaa i Svang, som de gør. Man spørger sig selv – men derpaa findes intet Svar – hvad er det for Mennesker, hvad er det for Uhyrer i Menneskeskikkelse, der ikke alene tillader og befaler sligt, men finder Redskaber til at udføre deres djævelsk infame Ordrer.

Folket selv holdes i Uvidenhed gennem en Censur saa skrap, at intet formaar at trænge igennem den. End ikke de kendte "hvide Pletter", hvor en af Censuren forbudt Artikel har staaet, faar Lov at eksistere. De hvide Pletter kræves fyldt ud, at ikke Sindene skal komme i Bevægelse og undres. De til Døde pinte Ofre stødes ud af Vinduer i Fængslet eller Arresten, og det hedder: *Selvmord*. Eller, efter at Ligene af de gennem Tortur ukendelige Ofre har ligget et Par Dage, henkastes de paa Landevejen, i en Grøft eller hvor som helst. I Fjor indførte den unge Konge "Diktatur". Senere har han erklæret, at der ikke findes Diktatur i Landet. Maaske er han uvidende om, hvad der foregaar i hans Navn. Lad os haabe det. Men saa var det jo paa Tide, at han blev sat ind i Tingenes virkelige Tilstand. Er han et Menneske, maa han være taknemmelig over at faa disse Oplysninger – han vil da vide at gøre den rette Brug af dem. Er han magtløs – vil han gaa sin Vej.

– – –

En Maaned før Stepan Raditsch blev myrdet, skildrede han for mig Forholdene i de serbiske Fængsler. Raditsch havde mange Modstandere i sit eget Land – som enhver stor Partifører har det – men ingen har hidtil vovet at tvivle om hans Udsagn. Han vidste, hvad

han talte om. Han lovede mig at oversætte et Opraab, han havde skrevet om Fængslernes skandaløse Tilstande, og frembragt i Rigsdagen. Han naaede det ikke, saa jeg fik det ordret oversat af en ung serbisk Student, der var Gæst hos mig. En Maaned efter var Raditsch død, eller rettere livsfarligt saaret; hans Fætter, med hvem jeg tilbragte et Par Timer sammen med Stepan Raditsch, døde straks som Følge af Morderens Kugler. At dette Attentat var planlagt og sanktioneret oppefra, synes hævet over al Tvivl. Morderen kom uantastet bort, *skønt der stod Vagt ved alle Døre*. En Time efter Mordet udsendtes Stikbrev efter ham. Dog viste han sig fem Timer senere i Indenrigsministeriet, hvor ingen lagde Haand paa ham! I April, Aaret efter, blev Morderen, der imidlertid dog blev sat fast, dømt til 33 Aars Tugthus. I Marts Maaned i Aar fortæller "Lidova Politika", Bratislava, at "Morderen faar sin Forplejning fra en første Klasses Restaurant, og at det hver Nat fra 23 til 2 er ham tilladt at gaa ud at spasere". Saa meget om Morderen af en af Jugoslaviens bedste og ædleste Mænd.

– – –

I Jugoslavien er det forbudt at offentliggøre noget som helst om Tilstanden i Fængslerne. En tysk Journalist skildrer, hvorledes Politiet selv skriver og paatvinger Bladene Artikler, som endog de største og mægtigste Blade tvinges til at bringe i nøjagtig Ordlyd, er Bladene end aldrig saa overbevist om, at Indholdet er det rene Falsum. Medens denne Journalist opholdt sig i Jugoslavien, foregik tre Masseprocesser. Hverken før, under eller efter Processen maatte noget Blad skrive en Linje om den. Det eneste, der tillodes, var en Notits om Procesdatoen samt Dommens Resultat, *ikke* dens Ordlyd, men kun, hvor mange Aar de Dømte havde faaet. Pressechefen "beder" Bladene optage de Artikler, han sender, og vé Bladet, hvis et Komma er ændret. Nu kunde det jo tænkes, at en af Landets Journalister rejste til Udlandet og dér afslørede Sammenhængen mellem de virkelige Forhold og de Løgne, hans Blad tvinges til at servere. For at hindre sligt, faar ingen Journalist Pas til Udlandet. End ikke, hvis hans Læge erklærer, at han af Helbredshensyn maa til et udenlandsk Badested.

– – –

I Aar 1929 myrdes af Politiet (i Forbindelse naturligvis med dets Haandlangere) Jugoslaviens "Røde Hjælp"s Sekretær, Arbejderen *Zrnek*. Kastes Digteren *Tschengitsch* ud fra fjerde Sal i Politifængslet. Det hedder sig, han er selv sprunget ud! Dræbes under Transport til Fængslet en Arbejder – Navnet hemmeligholdt, samme Nat myrdes i sit Hjem under Husundersøgelse Arbejderen *Barun* og to andre Arbejdere, hvis Navne hemmeligholdes. Dør Skræderen *Finzi* i Fængslet som Følge af Tortur. Skydes paa Kirkegaarden, foran de allerede opkastede Grave, tre Makedoniere, Navnene holdes hemmeligt. Dræbes den kroatiske Bonde *Wukowitsch*. Myrdes Professor *Tomisch*, Metalarbejder *Wan*, Generalsekretær for Jugoslaviens Røde Kors Dr. *Neschitsch* (kastes ud af Vinduet i Politifængslet). Dræbes tre makedonske Studenter. Myrdes en fjerde Student. Findes Liget af den myrdede Makedonier *Bebekoff*, skydes den makedonske Bonde *Taleff*, myrdes otte Makedoniere. Navnene hemmeligholdes. Myrdes to Makedoniere, den ene 70 Aar gammel (hans Lig bliver liggende paa Gaden og ædt af Hunde). Myrdes syv andre. Myrdes Lægen *Stanoeff*, findes den myrdede Munk *Tichmiroff*, skydes den albanske Præst *Ghekoff*, dør i Fængslet under Tortur en Fange, Navnet hemmeligholdt. Skydes Bonden *Ibrakowitsch*. Findes et fuldkommen lemlæstet Lig.

I Aar 1930 dør som Følge af Tortur den makedonske Lærer *Djipunoff*. Myrdes Kroaten *Bresnitschak* i Zagreb, skydes en Boghandler af Gendarmer, fordi man i hans Butik har fundet Bøger paa Bulgarsk. Myrdes i Fængslet Makedoneren *Tzuzeff*, findes det lemlæstede Lig af *Georgieff*, skydes en Flygtning, dræbes den 73aarige kroatiske Bonde *Kolaritsch*, myrde tre Bulgarer, det ene Navn hemmeligholdes. Skydes den kroatiske Nationalist *Oreschkowitsch* paa Gaden i Zagreb af Politiet, myrdes Kommunisten *Zastawnkowitsch*, findes det lemlæstede Lig af en Ukendt, skydes Arbejderen *Stefanitsch* af Politiet. Skydes

Kommunisten *Maschanowitsch*, myrdes den kroatiske Bonde *Matijek*, myrdes af Politiet Kommunisten *Delitsch*, skydes Kommunisten *Gabnai* ...

Listen standser ved 6. Juni.

– – –

"Manchester Guardian" offentliggjorde Listen paa de i 1929 politisk myrdede. Diktaturen i Jugoslavien saá sig nødsaget til at komme med en Erklæring. Intet af Mordene blev benægtet, kun gav man som Forklaring dels den Grund, at det drejede sig om Kommunister, dels at disse havde "begaaet Selvmord" eller "var skudt under Flugtforsøg".

– – –

*Hetschimoneff*s Familie forlangte Sagen undersøgt. Det hed sig, at Manden var "dræbt under Flugtforsøg". Liget blev gravet op, og nu viste det sig, at ikke en Plet paa Kroppen var uden Mærker af Tortur. Det samme var Tilfældet med *Djakowitsch*'s Lig, der omtrent bar samme Spor som Hetschimoneffs.

– – –

Arbejdersken *Anka R. Grzetitsch* blev udkastet fra et Vindue paa anden Sal i Politifængslet. Hun faldt i nogle Høvlspaaner og døde ikke, blev i haardtsaaret Tilstand ført til Ossiek til "Konfrontation" og blev af Politiet paa Vejen kastet foran et fremfarende Tog. I frygtelig Forfatning findes hun paa Sporet, og mod al Forventning forbliver hun i Live. Politiet, som ikke regner med dette, siger blot, at hun er "flygtet og sporløst forsvundet". Dog findes hun igen, og er i Juni i Aar sat under Anklage sammen med syv og tredive andre Kommunister.

Fra Fængslet lykkes det at smugle enkelte Breve ud. Gennem disse Breve erfarer vi ikke blot, hvad Brevskriveren har lidt, men ogsaa, hvad der foretages med andre af de Indespærrede. Her gives Navne saavel paa dem, der underkastes Tortur uden Grænse, som ogsaa paa enkelte af Rakkerknægtene, samt de Overordnede, der leder Torturen og er til Stede som Øjenvidner.

"Man slaar os med Gummiknipler, knyttede Næver, Geværkolber, Stokke, og man giver os Lussinger. Meget ofte slaar man os paa Kønsdelene, kaster os til Jorden og træder os med Fødderne i Underlivet og i Maven. Med Magt presses der os Salt i Munden – og vi faar overhovedet ikke Vand at drikke. Slag paa de nøgne Fodsaaler og Indespærring i fugtige Kældre uden Lys hører til de almindelige Torturmetoder. Særlige Celler, hvor der *dyrkes* Væggelus, tjener til at presse Tilstaaelser ud af os, og som Straf for Hungerstrejke. Man forsøger at tvinge enkelte af de politiske Fanger til at prygle hinanden og være til Stede under Torturen" ...

Samme Brevskriver fortsætter om en ikke før nævnt politisk Fanges Død: – "*Hauk* blev underkastet Tortur den 28. Avgust. Bagefter bragte man ham ind i en Celle, hvor *Schimitsch*, *Korsky* og *Friedmann* var. Hans Ansigt var tilsølet med Blod, sandsynligvis var han bevidstløs, da han blev ledet af to Betjente. Efter Kl. 4 blev han ført ud af en Betjent for at spasere. Han var fuldstændig sammensunken, hans Ansigt bedækket med Saar, han saá ud som en Vanvittig. Næste Dag Klokken fem blev *Jelawitsch* forhørt af Politichefen Dr. *Massowitsch*. Som Svar paa en Agents Spørgsmaal, hvad der skulde ske med Hauk, svarede Massowitsch: – Bring ham ind paa mit Værelse. I véd, hvad der skal gøres ved ham! Faa Minuter senere styrtede *Benjaminowitsch* ind i Forhørsværelset og raabte: – Hauk er sprunget ud ad Vinduet! Hauk befandt sig i det nævnte Værelse, lænket. Foruden Benjaminowitsch var tre Politiagenter til Stede. Saaledes saa dette "Selvmord" ud."

– – –

Af et andet Brev: – "Da man førte mig ind til Politichef Dr. Massowitsch sagde han: – Endelig har vi dig, din Ræv! Hans Spørgsmaal, om jeg tilhørte det kommunistiske Parti, besvarede jeg med nej. Da jeg igen kom til min Celle, fik jeg Haandjern paa, og man gav mig Lussinger. I Cellen var ogsaa Schimitsch, der nylig var blevet mishandlet paa det frygteligste.

Hans Arme var bedækket med brune og blaa Pletter, hele Kroppen blodunderløben. Klokken otte førte to Agenter mig ind i et Værelse ud mod Gaarden. Agenterne paastod, at *Jelawitsch* havde været Chef for Hovedkomitéen og Hauk for en Sidekomité. Da jeg ikke kunde indrømme dette, begyndte Torturen. Man trak mig ved Haaret gennem Værelset, huggede mit Hoved ind mod Væggen, slog mig til Jorden, traadte mig i de bløde Dele og slog mig i Hovedet med en Gummiknippel. Jeg mistede Bevidstheden og blev bragt til min Celle. Hele Natten led jeg store Kvaler, da mine Haandjern var i den Grad fastspændt, at jeg troede, jeg skulde blive vanvittig. Næste Dag blev jeg forhørt af de samme Agenter, blev underkastet Tortur en Time og om Aftenen ført til Politichefen. Til Stede var Chefen, Dr. *Massowitsch*, en Politikommandant og en Agent. Da Forhøret var uden Resultat, blev jeg sendt bort med de Ord: At jeg ikke var moden endnu! Vil sige: ikke mishandlet tilstrækkeligt. Næste Aften blev jeg bragt i Bad af en Agent, der halvanden Time pryglede mig med et Kosteskaft, paa Vej tilbage til Cellen slog man mig paa Ryggen og i Hovedet med Gummiknipler. Klokken 10 samme Aften nyt Forhør. Her blev baade Hauk og jeg pint. Hauks Ansigt var bedækket med Saar, han havde Haandjern paa."

Af et tredje Brev: – "Jeg vil ikke skildre "Undersøgelses"-Metoderne, mine Udtryk for Rædsel og Harme vilde fylde Brevet. Jeg har faaet Lungetuberkulose, det samme har mine Cellekamerater, det er det sædvanlige. De syv Ugers Politiundersøgelse har forvandlet de 50 Arbejdere og Studenter, der blev Retten overgivet, fra sunde, kraftige Mænd, til en Skare Invalider og Krøblinge. Cellen i Politifængslet, hvor vi opholdt os en hel Maaned, var saa lille, at vi aldrig paa samme Tid kunde bevæge os blot et eneste Skridt. Vilde én "spasere" (tre Skridt frem og tre tilbage), maatte de andre to lægge sig paa "Sengen" saa længe. Lys og Luft fik vi gennem ca. tyve Huller af den Størrelse, at man kunde lukke hvert af dem med sin Tommelfinger. Dog var denne Celle god i Forhold til "Væggedyrcellen", hvor jeg, som Straf for en Hungerstrejke, senere fik Ophold. Saa vidt jeg kan skønne, ser Resultatet af Undersøgelsen saaledes ud: En død, et Selvmordsforsøg (for at undgaa Tortur), en sindssyg, nogle Nervesammenbrud, Tuberkulose, Iskias og svære Legemsbeskadigelser som Følge af Torturen næsten hos alle. Retslægen har maattet konstatere dette."

Kort efter, at disse Breve blev skrevet, modtog en af de Politiagenter, der havde været mest brutal under Torturen, det gyldne Kors som Tak for "Tjenester, han har udvist over for Kongehuset"!!

En Politimand, der selv har været aktiv under Torturen, har senere tilstaaet følgende (dog *ikke* under Tortur):

"Torturen fandt almindeligvis Sted mellem otte og tolv Aften. Først blev Politbygningen omstillet med Vagt, saa Uvedkommende ikke kunde høre Ofrenes Skrig. Engang blev to Mænd grebet i at lytte, de blev slæbt ind i Fængslet, pryglet og sendt bort. Forhørene og Torturen fandt gerne Sted i to Værelser samtidig. De Mistænkte blev bragt ind paa Kontoret, lagt i Lænker. Saa blev det dem befalet at tage Skoene af, sætte sig paa Gulvet, lægge de lænkede Arme over Knæene, under Knæene blev skubbet et Gevær eller en Stok. Nu blev de Lænkede slaaet med en Svøbe paa Fodbladene, traadt i Mave og Bryst, revet i Haaret. Deres Arme blev brændt med Cigaretter, der blev jaget Naale under Neglene, man traadte dem paa Strubehovedet – alt saa længe, til de tilstod, hvad man forlangte." Nu følger Opremsning af alle de Politimyndigheder, der deltog i Torturen og særlig udmærkede sig ved deres Brutalitet. "Ogsaa jeg deltog paa Befaling af min Chef."

Der følger Navnene paa alle dem, der i hans Nærvær er blevet mishandlet, og han tilføjer: "Og flere, hvis Navne jeg ikke mere kan huske. Kvinder blev underkastet samme Tortur som Mænd. Kvinder opholdt sig sammen med Mænd i Fængselscellerne, men var – som adskillige af Mændene – hele Tiden lænkede.

Den Erklæring, jeg har givet Undersøgelsesdommeren, Hr. *Pejowitsch*, at jeg ikke har deltaget i Torturen, og at ingen blev underkastet Tortur, er usand. Inden jeg gik ind til Forhøret, blev jeg truet med Afsked, hvis jeg tilstod, der havde været anvendt Tortur."

Denne Erklæring er afgivet 10. Septbr. 1929.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 20.10.1930

Kendsgerninger

I nedenstaaende Artikel afslutter *Karin Michaëlis* sin Skildring af Grusomheder i Jugoslavien.

De kroatiske Nationalister er mere end nogen anden en Torn i Øjet paa Magthaverne. En af dem, der befandt (maaske befinder) sig i Zagrebs Politifængsel mod Slutningen af Aaret 1929, skriver: "En Nat i December dette Aar kom en Politiembedsmand op i tredje Etage i Politifængslet sammen med en Detektiv under Paaskud af Inspektion af Fængslet. Da de var naaet ind i en Enecelle, hørte man grufulde hylende Skrig derindefra. Dette varede mere end en Time. Saa blev Fangen, belagt med tunge Lænker, ført ned i Kælderen. Ogsaa derfra lød nu de grufulde Skrig. Disse Skrig var saa uudholdelige, at en kvindelig Fange fik et Nervesammenbrud. Nogle Dage efter saa man i Fængselsgaarden i Zagreb et Lig, hvis Ansigt var tildækket med Klude. Paa dette Tidspunkt fik ingen Lov til at betræde Bygningen.

Den Tortur, vi underkastedes, er saaledes: Hænderne bliver lænket paa Ryggen. Hver Fange prygles med Gummiknipler, og følger den ønskede "Tilstaaelse" ikke, gribes til skarpere Midler. Fangen lægges paa Maven, hans Hoved vikles ind i et Tæppe. Han trækkes gennem Værelset, en Detektiv sætter sig paa Ryggen af den lænkede og tager hans Hoved mellem sine Ben, saa han hverken kan bevæge sig eller skrige. En anden hæver nu Fangens Ben i Vejret og holder ham fast, medens en tredje slaar med en Oksehudspisk paa de nøgne Fodsaaler, til disse svulmer frygteligt op. Senere bliver Fangen tvunget til med sine opsvulmede Fødder at springe over Oksehudsremmen og kysse den. Derefter forhøres han paa ny og spørges, om han saa vil underskrive Tilstaaelsen. Besvimer han under Torturen, piskes han, til han kommer til Bevidsthed igen."

Andre Torturmetoder: "Den Fangne faar venstre Haand lænket til venstre Fod, derefter bliver han hængt op paa Væggen i den ene Haand og i den Stilling forhørt. Forhøret kan vare indtil to Timer. Fangen faar de sammenlænkede Hænder trukket ned under Knæene. En Jernstang, der horisontalt er befæstet mellem to opretstaaende Jernstænger, skydes ind under Knæene. Fangen drejes om Jernstangens Akse, til han mister Bevidstheden. Ofte hænges han op i de sammenlænkede Hænder, Hovedet bliver trukket nedad, til Knoklerne brister. De opsvulmede Fodsaaler brændes med tændte Lys."

"De Anklagede trækker Tilstaaelsen tilbage, naar de kommer for Retten. For at undgaa dette har Diktaturet givet Ordre til, at saadanne Fanger føres tilbage til Politifængslet. Samtlige kroatiske Fangevogtere fra Politifængslet i Zagreb blev fjernet, i deres Sted kom Serbere."

– – –

Der er overgivet et Memorandum til Folkeforbundet. Der skildres blandt andet, hvorledes *Pavao Marganowitsch* prygles under Forhørene, saa han tre Dage senere dør i sin Celle. Ved Midnat slukkes alle Lys i Politigaarden og kastes Liget ud gennem Vinduet: Selvmord! Men ved Obduktionen viser det sig, at hans Død skyldes Tortur. Trods denne korrekte Embedsattest hævder Politiet stadig, at Manden har begaaet Selvmord!

Den kroatiske Nationalist *Zbik* blev lænket og smidt ind i en Celle, hvor man havde sluppet en Bisværm løs. Den kroatiske Nationalist *Koptschinowitsch* fik Brystkassen trykket ind og led uhelbredelige indvendige Skader.

Under Processen i Belgrad nu i Februar var blandt andet den montenegrinske Lærer *Brazanowitsch* medanklaget. For at afpresse ham Tilstaaelse blev han først mishandlet paa forskellig Vis, *samtlige Negle paa Hænder og Fødder blev revet ud med Jerntænger, man stoppede ham Menneskeekskrementer i Munden, og til sidst drev man Jernsøm ind i hans Hjerneskal, hvorved Hjerneskallen bogstavelig sprængtes paa det endnu levende Menneske.*

Da han endnu ikke tilstod, blev han ved Nattetid i Bil kørt ud i Byens Udkant og dér skudt. Liget blev saa kørt til et Belgrader-Sygehus og indsat i Lighuset dér. En Belgrader-Universitetsprofessor har foretaget Obduktionen – men denne holdes strengt hemmelig.

En anden af de i Processen indviklede, der dog rettidig naaede at flygte, skildrer følgende Selvoplevelse: – Man faar Naale stukket ind under Neglene, undertiden ogsaa Søm. Man prygles med Sandsække paa Mave og Underliv, hvad der foraarsager skrækkelige Smerter og indvendige Beskadigelser – men intet ydre Spor. Man slaar Fangerne i Afdelinger. Først slaar Agenterne i Række, til de bliver trætte, saa kaldes Gendarmerne til. Politichefen giver Fangerne "Betænkningstid". Efter saa og saa mange Minuter eller en Time: – Kalder jeg paa dig. Hvis du saa ikke siger alt, vil mine Folk "snakke med dig". For at Fangerne ikke skal skrige under Torturen, stopper man snavsede Klude i Munden paa dem ... Det frygteligste, jeg oplevede, var Synet af Brazanowitsch. Man bragte mig ind i et af Kontorerne. Der laa paa Gulvet en Mand, i hvem man kun med Møje genkendte den før saa kraftige, undersætsige Brazanowitsch. Hans Hoved var lænet mod Skrivebordet. Fra Hals og Hoved flød Blod, hans Hænder var lænkede. Jeg var saa rystet, at jeg ikke kunde fremføre et eneste Ord.

Professor Jelaschitsch fremfører lignende under Processen. Efter at have skildret, hvorledes hans Ven Hadjoja nægtede at vidne mod ham, blev denne ført ud og kom en halv Time senere tilbage, blodig, tilsølet, sammensunken. Han gav nu den ønskede Erklæring og bad mig hulkende tilgive sig ... Efter at man havde pint Professor Jelaschitsch paa det frygteligste, blev en anden Ven ført ind for at udtale sig imod ham; da denne ogsaa nægtede, underkastedes han Tortur, til han tilstod. Til Jelaschitsch sagde man: – Professor, hvis De ikke tilstaar, kommer De ikke til at overleve denne Nat!

Herefter tilføjer Professoren over for Retten: – Deres Dom, mine Herrer af Undtagelsesretten, er mig ligegyldig. Jeg har intet mere at miste. Thi ifølge den Tortur, man har underkastet mig, er jeg alligevel moralsk ødelagt og materielt gjort uarbejdsdygtig. Jeg vil kun fastslaa, at hvad der her sker, sker alt i Kongens Navn!

– – –

Næsten et Aar efter Proklameringen af det militaristisk-fascistiske Diktatur afgiver Kong Alexander en Erklæring til den franske Presse: "*Vi har intet Militærdiktatur*. Derom kan der ikke være Tale. Det er et provisorisk Regimente, som vi har oprettet til Befrielse for et helt, enigt og udeleligt Folk!"

Naar man saa læser Diktaturets Lovparagrafer, faar man et noget andet Syn. Først opremses Kongens forskellige Almægtigheder. Derefter følger som Artikel I, hvad Folket ikke maa gøre. Blandt andet: Ikke skrive eller trykke noget, der virker udfordrende eller forstyrrer den offentlige Ro. Dette gælder saaledes hver skriftlig eller mundtlig Propaganda, der gaar ud paa at ændre den politiske eller sociale Ordning. Ligeledes er forbudt enhver Art af Propaganda for Løsrivelse af enkelte Dele af Storserbien ... Eller: "Hvem der paa ovennævnte Vis vækker Antipati mod statslige Institutioner". "Forbindelse med Personer eller Foreninger i Udlandet med det Formaal at forberede Revolution eller voldsom Ændring af det bestaaende saavel som Understøttelse af udenlandske Blade, naar disse Blade arbejder mod den offentlige Ro inden for vor Stat."

Saa kommer Artikel II, den er ganske kort, den fortæller blot, "*at enhver, der begaar en af de fornævnte Forbrydelser, straffes med Døden eller med tyve Aars Tugthus*".

Ved en ny Lov, traadt i Kraft 1. Januar 1930, nedsættes dog denne Straf til atten Aar – *medens livsvarigt Tugthus fastsættes som højeste Frihedsstraf!!!*

Er det at undre sig over, at den store Stilhed efterhaanden synes at herske i det serbiske Rige! De Ulykkelige selv kan intet gøre for at lempe deres Vilkaar. De maa tro, at Evropa tier enten af Uvidenhed eller af Enighed med den af den serbiske Konge taalte eller krævede Tortur.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 10.12.1930

Adolf Loos

Karin Michaëlis fortæller om en af Pionererne for Forenklingen af Hjemmenes Indretning, den ejendommelige østrigske arkitekt Adolf Loos, som i Dag fylder 60 Aar.

Paa et Tidspunkt, hvor *Arnold Schönberg* i Wien og andre Steder blev anset for en gal Mand – af somme for en Svindler – stod Adolf Loos, den døve Adolf Loos (der, naar han vil, hører Græsset gro), frem og prædikede hans Lov saa længe og saa eftertrykkeligt, at Omgivelserne begyndte at spidse Øren, og da Loos' Ord var trængt ud i Folket, begyndte dette ogsaa at lytte opmærksomt og velvilligt til den Schönbergske Musik. Man vedblev at strides om denne overnye Musikart, men ikke om Mandens Geni og dybe kunstneriske Alvor.

– – –

Og paa et Tidspunkt, hvor *Karl Kraus*' Navn ikke turde nævnes i bedre Huse, tvang Adolf Loos sine mange fyrstelige Bekendte og endnu flere Kunstnervenner med korporlig Gevalt til saavel at læse det røde Fackelheft, skrevet alene af Kraus, og desuden gaa hen og overvære et af hans Foredrag. Nuvel, til en Begyndelse fattede de maaske hverken, hvad der stod i det røde Hæfte eller hvad Kraus slyngede ud over Salen med Ord og med Haandbevægelser, men de fornam, at det var spidse, berettigede Pile, der formaaede at dræbe, hvor de ramte. Og langsomt dannede der sig om Kraus en Kres, stadig med Loos i Spidsen, en Kres saa tæt og trofast, at ingen Hersker har haft en Livgarde, han kunde stole paa som denne. Aarene gik, nu har Karl Kraus Navn overalt, hvor Landet Østrig er kendt, nu kan han Vintrene igennem holde Snese af Foredrag – der nu som før kun annonceres i det røde Brandhæfte – og ingen Sal er saa stor, at den ikke er pakfuld hver eneste Gang, hvad enten Kraus svinger Skorpionsvøben over sit Folk eller med sin vidunderligt musikalske og smidige Røst helt alene "synger" en af de gammeldags Operetter, isprængt nye Digte, skrevet af ham selv. Det er jo muligt, men ikke troligt, at han ogsaa havde opnaaet dette uden Vennen Loos, i alt Fald havde det taget mange Aar, inden han naaede denne Tinde af Berømmelse.

– – –

Og rundt i Wien paa visse Kaféer sad Havelokmanden *Peter Altenberg* med Ølperler i Overskæget, Sundhedssko paa Fødderne og Briller for de alt for skarptskuende Øjne, der kunde hade Edder og Forgift over deres Fjender og trække Solstraaler ned for at bade deres Venner i deres Varme. Peter Altenberg, den blide og haarde, den jordbundne og i Æteren svævende, den smaalige og gavmilde, den uegennyttige og egocentriske, den latterlige og ophøjede Digter Peter Altenberg. I Menneskenes Øjne var han dengang kun en sølle Taabe, en forløben Sværmer, et Subjekt, en Snylter, en Gadefigur. Adolf Loos satte sig hen til ham med Haanden rundet for det døve Øre og inddrak hvert af hans Ord og bar dem videre. Aldrig traf man i de Dage Adolf Loos, Arkitekten, uden straks efter at faa forelæst Altenbergs nyeste Prosadigt, som han bar hos sig i Afskrift – eller kunde udenad. Adolf Loos blev ikke træt af at forklare de Uforstaaende, at Altenberg var den ædle Brillant mellem Godtkøbsstenenes Falskneri. Man lyttede vel først uvilligt, spotsmilende, men pludselig begyndte en aldrig før anslaaet Streng at dirre, Taarer sprang frem i Øjnene, Hænder kom til at skælve, man mumlede: Mere! Mere! Altenberg havde vundet en ny Tilhænger af den Kunst, der fødtes med ham og sank i Graven med ham.

Og rundt i Wiens Gader slentrede den skønne, ledeløse, forlegne og overlegne, forhutlede og ludfattige Maler *Oscar Kokoscka*. Kvinderne vendte sig efter ham, paa Vinstuerne morede Mænd sig over hans sære Udtalelser, der ikke lignede noget andet, man før havde hørt. Men greb han Penslen, flygtede alle i Rædsel: Skulde dette kaldes Kunst? Adolf Loos, der selv var fattig paa Mammon – Mennesker af hans Art vedbliver altid at være fattige, selv om de paa

ubegribelig Maade kommer til Millioner, for de véd altid de rigtige Veje at slippe fra Pengenes Forbandelse – Adolf Loos gik til Kokoscka og sagde: – Min Ven, har du Billeder at sælge, for saa har jeg en Køber! Jeg giver, hvad jeg kan afse, hundrede Kroner for hvert Billede! Kokoscka gned sine Øjne og vred sin kønne Mund, der er et helt Slangemenneske for sig, han kunde ikke tro paa Alvoren i disse Ord. Men han fik Syn for Sagn. Billederne var solgt, saa saare Olien paa Lærredet var tør. Og samtidig gik Loos fra Ven til Ven, oppe og nede, i Indland og i Udland, og fortalte om denne Tidens mærkeligste Maler, der malede Sjælen ud af Livet paa Folk, saa man, naar man havde set Gengivelsen af et Billede, genkendte Modellen, om man saa traf ham ti Aar senere i Peking eller i Alaska, raget som Tugthusfange eller fuld som et Svin. Maleren, der i sine Portræter afslørede Modellens hemmeligste Tanker, som den store Grafolog afslører hans hemmeligste Laster. Kokosckas By voksede og voksede. I Førstningen sikkert kun, fordi Virkningen af Loos' Fanfare var saa mægtig, senere, fordi Øjnene vænnede sig til at se. Nu vilde jo i de fleste Tilfælde denne første Mæcen sidde tilbage med sin Skat af Billeder og holde fast paa dem, til de var blevet en Formue værd, og saa sælge dem for Formuen eller gemme dem og skabe Museum deraf efter sin Død. Hvad gjorde Loos? Han betragtede simpelt hen Billederne som et Laan, der blev givet tilbage, saa saare Kunstneren igen havde dem behov. Og Kokoscka kunde saaledes for anden Gang sælge sine Billeder, thi nu kom den Tid, hvor Paul Cassirer i Berlin afkøbte ham Billederne for indtil ti Tusind Dollars pr. Styk.

– – –

Loos hører ikke til de hastigt begejstrede Naturer, der opflammes for noget nyt, og glemmer det over noget endnu mere nyt. Hans Begejstring er trofast og varig som visse Kvinders Kærlighed over for en eneste Mand – kun evner Loos at holde Følelsens Varmegrad vedlige over for hver den, han skænker sit Hjerte.

Hans Taalmodighed i Venskab gik for os andre at se ofte over alle Bredder. Ingen Vej var ham for lang, intet Hverv for tungt, naar det gjaldt at gøre en Ven en Tjeneste. Han fordrede ikke Gengæld, endnu mindre Taknemmelighed. Var hans Helbred end aldrig saa svigtende – han har alle Dage været en syg Mand – han rejste sig gerne fra Sygelejet for at skaffe Tilhørere eller Pengehjælp til de nu saa berømte Gurrelieders Opførelse, ligesom han selv, med Haanden for Øret, paa første Række overværede hver en Prøve. Havde Peter Altenberg Brug for ham for at slaa en Aften ihjel oppe paa Semmering eller læse et Par nye Aforismer for ham, han trodsede den værste Snestorm for at naa frem. Og da Kokoscka skulde med i Krigen som Officer, fulgte Adolf Loos ham, som den beundrende Storebroder følger sin Lillebroder til den rette Skræder for at lade tage Maal til den Uniform, der klædte det smukke Menneske allersmukkest.

– – –

I Lommerne paa den engelske Ulster – hans Klæder var alle Dage af engelsk Snit – hvor foruden et Bind Altenberg og[så] *Else Lasker Schüler*s Digte altid befandt sig, kunde man i et Tidsrum, der strakte sig over en halv Snes Aar, være dødsenssikker paa ogsaa at finde en lille Pakke – kogt Skinke. Uden det fede ved. Det var hans eneste faste Føde. Ikke Brød, ikke Grønsager, kun denne fine Skinke, som han skar ganske smaat og tyggede grundigt. Han selv er overbevist om, at denne Levevis reddede hans Liv.

– – –

Paa et givet Tidspunkt var Loos meget optaget af Damemoder. Det kom saaledes: Han var interesseret i en overmaade yndig ung Kvinde, der netop havde en praktisk Levevej behov. Loos fandt paa, hun skulde lære at sy, og han indrettede saa et Atelier til hende, et Atelier saa ejendommeligt og flatterende, at der endnu gaar Sagn derom. Selv tegnede han de sælsomste Kostymer, der, naar den yndige Kvinde tog dem paa, virkede som Drømmesyn af Skønhed. Men ak, de passede langtfra til hvem som helst, og da det netop er hvem som helst, der anskaffer sig de kosteligste Klæder, svarede Resultatet ikke altid til Forventningerne.

Hans Iver var den samme her, som naar det gjaldt Schönberg, Kraus, Kokoscka eller Altenberg. Hvert Menneske, der kom i hans Nærhed, maatte høre om den unge Dames Atelier, besøge det, lade sig forevise Skitser og Journaler fra alle Lande. Jeg mindes en vis Lejlighed, hvor der hos mine Venner i Wien af en eller anden Grund var indbudt et Par Fyrstinder med deres unge Døtre. Loos var instrueret om for denne ene Gangs Skyld ikke at gøre Propaganda for sit Kostymeatelier, men inden Teen var drukket, svømmede alle Borde med Tegninger og Journaler, og da den ene Fyrstinde var saa uheldig at fortælle, at hendes Datter snart maatte tænke paa sin Trousseau, lindede Loos ikke, før Damen havde lovet, at den unge Prinsesse skulde købe sit Brudeudstyr hos den yndige Kvinde.

– – –

Loos har en, man tør næsten kalde det, Mani for Danserinder. Ikke saaledes at forstaa, at han antichambrerer hos dem, eller tager dem i Chambre séparée til Drikkelag, sligt ligger ham himmelvidt fjernt. Men for ham er Dansen, ikke en bestemt Art af Dans, men al Dans, naar den udøves med Kunst og Hengivelse, en hellig Kunst. Engang kom han saagar til at gifte sig med en Danserinde. Ikke af Kærlighed, ikke af Betagelse, men fordi hun var tuberkuløs og burde skaanes. Som det var, nødtes hun til, under Beskyttelse af sin Mama, at rejse fra Sted til Sted og optræde hver Aften. Som Loos' Hustru kunde hun – og gjorde det – tilbringe Resten af sine Levedage under den Breddegrad, der passede til hendes syge Lunger. Breddegraden viste sig at være Rivieraen. Ikke et Nu faldt det ham ind at tænke paa, at et saadant Ægteskab kun var det samme, som hvis en kærlig Fader betaler sin Datters Ophold i Davos. Saadan er Loos. Saadan er Loos helt igennem.

Det var ham, der først af alle opdagede *Josephine Baker*, da hun første Gang krydsede Atlanten, ham, der belærte Verden om, at hendes Dans var ærlig Natur, der intet havde med liderlig Sensation at skaffe. Ham, der sørgede for, at hun blev behandlet som en anstændig ung Pige og ikke som en Negerkvinde, der er tilfals for enhver.

– – –

Adolf Loos er født i Brünn 10. December 1870. Han gik paa Gymnasium i Brünn, gennemgik Arkitektskolen dér og senere den tekniske Højskole i Dresden. Da Verdensudstillingen i Chicago kaldte, drog han til Amerika. Den nye Verden gjorde stærkt Indtryk paa den unge Mand. Han indsaa straks, at de den Gang nye Skyskrabere havde deres egen Arkitektur, der fremkaldte Linjer, man ikke burde lade haant om. Medens alt, hvad andre finder afskyværdigt i Staterne, prellede af paa ham – indsugede han hver Smule, der kunde give Føde til hans evig skønhedstørstende Sjæl. Tre Aar senere vendte han tilbage, fuldmoden til at gaa i Gang med den Kæmpeopgave, han siden aldrig har svigtet. Adolf Loos er Nygrunderen af en Arkitektur, der langsomt gaar sin Sejrsgang gennem Verden: De glatte Linjer, de skønne Rumforhold og Fjernelsen af alt overflødigt Krimskrams. Hans Foragt for det overflødige er lige hvidglødende, enten det gælder Pynteknapper paa en Kjole (Knapper er til for at knappe og lukke noget sammen) eller Stukgesimser og forkrøblede Figurer, der tilsyneladende bærer Balkoner, som ikke er Balkoner, men smaa umotiverede Fremspring.

Der er det helt moderne ved Loos – og var det fra første Begyndelse – at hans Skønhedssans altid gaar Haand i Haand med det praktiske, det formaalstjenlige. Han skrev en stor Artikelserie om sine amerikanske Indtryk i Neue Freie Presse sidst i forrige Aarhundrede og indvarslede dermed den nye Tid. Artiklerne var i al deres fygende Frejdighed saa elegant og overlegent skrevne, at selv hans dødeligste Modstandere ikke kunde komme uden om den Charme, de udstraalede. Han holdt Foredrag, og skønt hans Stemme er ulden og han, som alle Døve, ikke formaar at beregne dens Bæreevne, virkede Foredragene mægtigt og opildnende paa den nye Ungdom. Han fik da en Skare Disciple, der den Dag i Dag holder Troskabseden, de den Gang svor.

– – –

Det er jo ikke mærkeligt, at man i Byen, som delvis skylder vor store Landsmand Theophilus Hansen sit Præg, ængstedes for at give Loos Opgaver. Man frygtede, han vilde skamskænde den skønne By ved sine glatte Façader, sine uindfattede Vinduer, sit hele nøgne Ydre. Men medens man saaledes tøvede fra Statens og fra Stadens Side, begyndte enkelte modige Privatmennesker at lade ham bygge Hjem. Som indvendig Arkitekt staar Adolf Loos i Dag ubetinget som en af Verdens allerstørste – maaske den største, derom bærer Vidne hans Boliger i Paris, Wien, Berlin, Nizza og andre Steder. Der laves jo virkelig dejlige Hjem i vor Tid, og hvert Aar bringer sine nye Enkeltheder, sine Forbedringer, sine praktiske Indretninger, men de af Loos byggede Hjem staar stadig uovertrufne, hvad Skønhed, Sindrighed og Udnyttelse af Plads angaar. Han indretter Hjem, hvis Udstyr koster Millioner, og andre, der ikke koster mere, end hvad Middelklasseborgeren tør afse til en fire-fem Værelsers Lejlighed. Det kostbare Hjem er ikke smukkere end det billige – naar begge er skabt af Loos. Hvor han anvender Fyrretræ, studser man og tror ikke sine egne Øjne: Naar man har set Fyrretræ virke saa bedaarende! Hans Viden om Rumforhold er ganske mystisk, han har her luret Naturen Hemmeligheder af, som, foruden ham, maaske kun en Lionardo havde evnet at gøre det. Han formaar i Kraft af matematiske Udregninger – en Stump Blyant og Bagsiden af en Konvolut – at faa en almindelig Stue til at virke som en Sal og den store Sal til at virke intim. Snart hæver, snart sænker han Gulvfladen, snart slaar han Væggene igennem, saa man ser gennem tre Etager paa samme Tid og har Udsyn til samtlige Rum fra ét Sted, snart lægger han alt i samme Plan, nøjes med at gøre Værelsernes Højde en Smule forskellig, og Virkningen er grandiøs. Hans aldrig ophørende Studium har givet ham et Kendskab til Materialer, der spænder ikke blot over samtlige Sten og Træsorter, men over Stoffer og Masser. Han ser engang, paa en Rejse i Italien i et gammelt nedlagt Marmorbrud, et Par grønaarede Blokke, som ingen gider slæbe bort. Tyve Aar senere bygger han det Hus, hvor netop disse Marmorblokke er som tænkt fra Evighedernes Morgen. Han lader dem hente, saver dem igennem og øger dem sammen, til de beklæder en Sal fra Loft til Gulv, hver enkelt Marmorflade en Juvel for sig. Eller han "falder over" et Par mægtige Mahognistammer af Bredde som store Fløjdøre. Af dem fremstaar en ægformet Spisesal, hvis Vægge er som betrukket med brunblankt Atlask, mønstret med fem Meter høje Fortidsbregner. Det er Træets egne Aarer, der løfter sig Væggene rundt. Man kan stirre Minuter uden at finde Døraabningerne, saa uhyre kunstfærdigt og fuldendt er Træets Behandling. Ganske vist, Loos har ogsaa til Raadighed en Stab af Arbejdere, uddannede af ham selv gennem mere end tredive Aar, og de har i Tidens Løb erhvervet hans usvigelige Kærlighed til det fuldendte Haandværk.

Ser man et Køkken udført af Loos, skulde man tro, han al sin Tid havde ikke blot beskæftiget sig med Madlavning, men nøjagtigt studeret Kokkepigens Bevægelser, saa han til Punkt og Prikke véd, hvorledes Afstanden bør være mellem Komfuret og de enkelte Køkkenredskaber. I et saadant Køkken ses tilsyneladende kun glatte Vægge, men disse Vægge er til at skyde op eller ned, ind eller ud, overalt lader der sig lirke ved dem, overalt er Gemmesteder, der lukker hermetisk, saa ikke et Støvgran kan slippe ind.

Laver han en Villa med fladt Tag, kan man være sikker paa, at et Sted oppe paa Taget er indrettet et større Brusebad, der næres af hele den Regnmængde, Bygningen kan optage. En Personelevator uden Betjening fører fra Tag til Kælder, saa et stort Hus kan holdes med saare liden Hjælp, uden at Pigerne slides op. Da der for ham ingen Forskel findes mellem Greven og Svinedrengen, siger det sig selv, at han anvender sin hele indsmigrende Omhu ogsaa paa den Del af Lejligheden og det Badeværelse, der indrømmes det tjenende Personale. Hører der Chaufførbolig til, er denne indrettet og møbleret, saa en Rothschild maatte frydes over at bo der.

– – –

Der hændte ham i Fjor noget, som bedre end mange Ord beviser Værdien af hans Arkitektur. For mere end tyve Aar siden opførte han en Villa og fik Arkitekthonoraret udbetalt. Dette var ikke stort, da Ejeren ikke var rig. Saa modtager han et Brev fra Ejeren, der skriver: Kære Mester, da De i sin Tid byggede for mig, var det et Vovestykke, jeg indlod mig paa. Deres Kunst var saa ny og overvældende, at jeg frygtede inden ret længe at skulle fortryde paa Handelen og i saa Fald skille mig ved Villaen. Men det kom anderledes. Ikke blot har vi ikke et Nu følt os fristet dertil, men kan i Dag – efter mere end tyve Aar – ikke forestille os et Hjørne af Huset anderledes eller ønske et Møbel ombyttet. Hvert Menneske, der gæster os, falder i Beundring, en Beundring, der jo udelukkende skyldes Deres Genialitet. Honoraret, De den Gang fik, var kun lille, men mine daværende Midler tillod mig ingen Ekstravagance. Tillad mig derfor nu at afbetale en ringe Del af min Gæld til Dem ved at modtage det Arkitekthonorar, der rettelig tilkommer Dem! I Brevet var indlagt en Check med et større Beløb.

– – –

Ved en anden Lejlighed hændte følgende pudsige Historie: To unge Ægtepar bad Loos opføre en Dobbeltvilla paa en endnu ubebygget Villavej. Ejeren af Vejen blev betænkelig, da han hørte, hvilken Arkitekt der var udset til at plante det første Hus paa hans Vej. Han krævede derfor at se og sanktionere Tegningen. Thi, som han sagde, hvad nytter det mig, at de unge Mennesker finder Behag i at bo i en vanskabt Bygning, naar jeg risikerer, at ingen anden vil opføre Huse i Nærheden af Angst for at faa dem skæmmet af de Loos'ske Fantasifostre!

Loos nikkede og smilede: Han skal have sin Vilje, Manden! Og han lavede en farvelagt Tegning af den paatænkte Villa, men for nu at bevise, at denne ikke kom til at skæmme nogen anden Bygningsart, opfandt han et grotesk Monstrum af et Hus med irgrønt tøndehvælvet Tag, dette Monstrum anbragte han paa Tegningen Side om Side med Villaen. Da Vejejeren saa Tegningen, strøg han sig gennem Haaret og sagde: – Det ser skam ikke tosset ud! Jeg vil tænke over det. Jeg tror næsten, jeg lader Loos opføre Huset med det grønne Tag til mig selv! Hvorvidt Manden nogen Sinde erfor Sammenhængen, faar staa hen, i hvert Fald byggede Loos ikke Huset med det tøndehvælvede Tag.

– – –

For akkurat tyve Aar siden fik han sin første Opgave af Byen Wien. Paa Michaela Platz, midt i Byens Hjerte, over for den ældste Del af Slottet, skulde opføres en Hjørnebygning, forneden indrettet til Butiker, foroven til Beboelse. Næppe var Sagen afgjort og Tegningen godkendt, før alle Byens Løver satte i et øredøvende Brøl: Dette var en Skandale! Et Slag i Ansigtet paa Borgerne! En Haan over for de Fremmede, der plejede at beundre Byens stilfulde Bygningskunst! Loos burde kastes ud af Arkitektforeningen! Huset rives ned! (Inden det endnu var opført!) Og saa fremdeles. Loos har jo den Fordel, han har fælles med alle døve: ikke at høre, hvad der ikke passer ham.

Da Bygningen stod færdig, hoverede Angriberne: Se, hvilken Rædsel! Hvilken Uforskammethed over for det gamle Slot, der jo tydeligvis stod og sank i Grunden af Skam og Smerte! At Loos ikke fik en Helvedesmaskine sendt ind i Huset, lader sig kun forklare derved, at det netop skete i Wien, hvor der er saare langt fra Ord til Handling.

Og se, da Huset havde staaet et Par Maaneder, og Sindene begyndte at falde til Ro, var der baade en og anden, der hviskede: – Det ser da ikke saa slemt ud! Og Turisterne kom, saa Byen igennem og studsede foran Huset paa Michaela Platz: Hvorfor har dette prægtige Hus ikke to Stjerner i Baedeker? Hvorfor staar det slet ikke nævnet?

Og da den fornemme Herreskræder i Stueetagen lagde sin Gæstebog frem, og Kunstnere, Diplomater og andre store Dyr fra alle Lande paa mange Sprog gav deres Begejstring Udtryk i Bogen, begyndte Byens Borgere ogsaa at gaa i sig selv. Nu er der slet ingen, der nogen Sinde har sagt blot det allerbittemindste nedsættende Ord om Huset paa Michaela Platz.

– – –

Loos, der, naar det gælder andre, er den rene Barnum af Reklamedygtighed, er blændende ligegyldig, naar det gælder ham selv. Han véd, hvad han vil, og gaar ikke paa Akkord med sin kunstneriske Samvittighed – hvad det saa monne koste. Faa ham til blot at runde et Gadehjørne for at træffe en Magnat, der muligvis vil lade ham opføre et Palæ – aldrig i Evighed. Kommer der Bestillinger fra Paris eller Rom eller Buenos Aires, hans Venner maa med Vold og Magt stoppe ham i Toget, ja helst rejse med for at være sikker paa, han kommer til Maalet. Ikke af Storsnudethed, ikke af Dvaskhed, men af den Nonchalance, der nu engang præger det ydre Hylster, som omslutter hans flammende Sjæl.

– – –

Loos var Manden fremfor alle til at skabe de ideale Arbejderboliger og gøre det for mindre Penge end nogen anden, men ingen tør udse ham til slige Hverv. Man er vant til, at han bygger for Millionærer eller saare velhavende Kunstnere, og frygter, han skal blive for kostbar. Syndigt – ikke mod ham, men mod Samtid og Efterverden, at ikke et pengestærkt Konsortium har meldt sig med dette for Øje. Der laves, det er sandt, for Tiden Arbejderboliger, der er Vidundere sammenlignet med Fortidens Svinestier, men det er og bliver ... Arbejderboliger, gode nok til Arbejderen! Hvad der burde laves, og hvad Loos kunde fremtrylle, var Boliger saa skønne, at vi alle med Fryd vilde rykke ind i dem.

– – –

Der er gaaet tredive Aar, siden Loos begyndte at drage til Felts mod Stukornamenter, Pudemøbler og Nipsetagèrer. Nu ser vi hele Gader faa Façadernes Krimskrams kradset af, Hjemmenes Indretning forenkles, de glatte Flader, den praktiske Indretning er nu Tidens Løsen. Men Røsten i Ørkenen, der først forkyndte dette umaadelige Fremskridt, tilhørte den døve Adolf Loos. Det er ikke lidet at se tilbage paa for en Mand, der netop staar foran Tærsklen til "Støvets Aar".

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 26.12.1930

Øjenlægen, Dr. med. Grev Wiser

Karin Michaëlis fortæller om den mærkelige Øjenlæge, Dr. med. Grev Wiser, som efter et bevæget Ungdomsliv kastede sig over Studiet af og Arbejdet med Øjensygdomme, nu søges af Patienter fra alle Lande og paa næsten mirakuløs Maade helbreder dem helt eller delvis i en Mængde Tilfælde – samtidig med at han forkætres af sine Kolleger ved en Række tyske Universiteter.

.

En Ven af Menneskene. Han vilde blive rasende, vidste han, at jeg kaldte ham saaledes. Selv mener han at være ganske det modsatte. Han er blevet skuffet som faa og krænket fra Sider, man mindst skulde vente det. Nu er han krøbet ind i sig selv som en Snegl. Søger ikke Mennesker, elsker Ensomhed – men beflitter sig ikke destomindre af al Evne – og over Evne – at hjælpe hvert Menneske, der kommer i hans Nærhed. Længe har det været min Hensigt at ville skrive om denne mærkelige Mand, men hver Gang jeg forsøgte at faa noget personligt lokket ud af ham, strandede Forsøget ynkeligt. Han har gjort sig til ét med sin Gerning, og selv om den taler han ikke, han nøjes med at lade Resultaterne tale. Grev Wiser minder om en af hine tætproppede Flasker, man ikke er helt modig ved at lægge Kræfter til for at faa lukket op, man kunde nemt risikere at skære Hænderne til Blods – uden at faa Proppen af! Aldrig har jeg mødt et Menneske mere vrangvillig til at tale om sig selv. Den eneste Forklaring paa hans mageløse Tilknappethed maa vel findes deri, at han har smagt den bitreste Malurt, der blev skænket op for uskyldig Mand, og han har maattet drikke den ud til sidste Draabe. Den formaaede ikke at forgifte hans rene Sjæl, men gjorde ham ind i al Fremtid immun saavel over for ondsindet Bagvaskelses Galde som over for den mest uforbeholdne Anerkendelses Sødme. Han er som frosset inde i en Isblok, han, det varmeste, mest medfølende Menneske, der blev skabt.

– Grev Wiser begyndte Livet stormende, fremfusende, selvoptaget, formelig renæssanceagtig, hvad angaar den Sky af Sagn og Eventyr, han hvirvlede op, hvor han kom frem. Og i et eneste Nu forvandledes han, kastede alt andet over Bord for at hellige sig den rene Videnskab i Menneskehedens Tjeneste.

*

Da jeg første Gang kom til ham, boede han i *Bad Liebenstein*, der saa at sige var vokset stort paa hans Navn. Folk valfartede til Grev Wiser fra fem Verdensdele, havde man haft seks, var de ogsaa kommet fra den sjette. De fandt Egnen blid, Badene gode og lægende, kom igen for Grev Wisers Skyld og anbefalede Stedet til andre. Han kunde paa dette Tidspunkt have slaaet sig ned midt i Sahara, og hvor han oprettede sin Klinik, vilde inden lang Tid være den skønneste Oase. Men af Grunde, der her ikke skal nævnes, forlod han senere Liebenstein og slog Teltpløkkerne ned i den frodige Egn om Floden *Eils* [*Else?*]. Der besøgte jeg ham nu i Sommer.

Da Grev Wiser første Gang undersøgte mine Øjne, kun stillende de Spørgsmaal, en stor Læge maa stille for at prøve Diagnosens Rigtighed, følte jeg at have vundet en Ven. Aaben som min Natur er, ventede jeg, at denne Ven skulde slaa alle sit Væsens Porte paa vid Gab og sige: Træd nærmere! Men nej, hans Venskab var kun Lægens, gjaldt kun Sygdommen.

Hvad der skete med denne sælsomme Mand og forvoldte det første store Omslag i hans Natur, forbliver til altid hans Hemmelighed. Den Dag vil sikkert ogsaa komme, da en mere vidende end jeg skriver Bogen om Grev Wiser, og da er det jo muligt at adskillige af hans Ungdoms Oplevelser bliver lagt for Dagen. Men muligt er der ogsaa, at den mere vidende

dog ikke vil have større Held til at lukke Grev Wiser op end jeg. Han maa da søge sin Viden paa anden Haand. De Brokker, jeg møjsommeligt har hentet her og der, tegner et saare ufuldkomment Billede af den store tavse Mand.

*

Grev Wiser stammer delvis fra gammel tysk Adel, delvis fra græsk-italiensk Aristokrati. De første Barndomsaar tilbringer han mest i Italien med sin meget skønne Mor, der tidligt blev Enke. Men allerede som syvaarig sendes han til en Jesuiterskole i Østrig – som dengang var Brug i adelige Krese. Helt godt har han ikke befundet sig her, i Særdeleshed led han under den Forskel, der blev gjort paa Skolens Elever, en Forskel han ikke selv kom til at mærke, men som hans Følsomhed netop derfor gjorde saa meget mere pinefuld. Dog holder han ud indtil han Aaret før Artium stikker af, fanges ind og smides ud! Nu kommer han til Augsburg, hvor han har en ældre Ven, der er Hjælpepræst. Denne øver saa god Indflydelse paa ham, at han beslutter samtidig at aftjene sin Værnepligt ved det lette Kavalleri og læse færdig til Studentereksamen. Han er ivrig Rytter, rider som en vild og gal om Dagen, læser om Natten. Da Artium er taget, vil han hellige sig det juridiske Studium, men sandelig, han forhaster sig ikke. Livet forekommer ham yderst tillokkende. Han har Penge mellem Hænder, forgudes af Mænd, Kvinder og Heste – er det smaat med Mønten, har han en gammel Onkel, der altid betaler den løbende Gæld. Uden Overdrivelse tør det siges, at han i Tiaaret fra han var atten til han blev otte og tyve, har besøgt de fleste af Evropas berømte Universiteter. Hvor han viser sig, kommer det til Kærlighedseventyr, Sportsberømmelse og Dueller. Hver Hest, han kærtegnende berører, elektriseres, saa hans gamle Tjener engang sagde til mig: – Den Mand gjorde ikke blot Kvinder, men ogsaa Heste forrykt! Blev en Svagere angrebet, maatte han tage Affære, med de blotte Næver, med Sabel eller Revolver. Engang sad han som Følge af en Duel fire Uger paa Fæstningen i Passau, fire dejlige Uger, hvor han havde det pragtfuldt med de andre lige saa overmodige, lige saa vinkære Fanger.

Dagen efter Løsladelsen, syntes han, at nu maatte der ske noget. I et Værtshus i Passau træffer han en Cirkusdirektør, hvis Heste han undertiden har gjort Kunster med. Direktøren opfordrer ham til at ride den store Elefant ud for at drikke i Innfloden. Han klatrer op paa Dyret og rider løs. Elefanten bliver saare lystig, da den kommer ud i Vandet, og begynder at oversprøjte ham ved Hjælp af Snablen. Den Inder, der sad med oppe paa Elefanten, glider stille ned, men befaler ham at blive siddende, da Elefanten, som efterhaanden er ganske vild, kunde finde paa at trampe ham flad. Han maa da lade sig besprøjte, medens han klamrer sig fast, saa godt han formaar. Nu har Elefanten nok af Vandet og stormer op paa Landjorden, farer med ham dinglende paa Ryggen gennem Gaderne, nu og da rivende et Allétræ op med Rode, nu og da sparkende en Lygtepæl omkuld. Alt levende flygter. Byen er i stor Rædsel. Elefanten kommer forbi en Kaserne, griber Skilderhuset – hvis Vagt kommer til Side i sidste Nu – og knuser det som en Æske Tændstikker. Det rasende Dyr blev først fredsommelig, da Inderen fik det lokket til at drikke en Flaske Konjak. Grev Wiser saa jo ud, da han vaadere end en vaad Hund slap ned! Uden Hat og uden at hente Kufferten paa Hotellet styrtede han til Banegaarden og tog Billet til Milano, hvor han købte nye Klæder for at kunne rejse videre til Genua til sin Mor.

Denne lille Episode viser Arten af hans Ungdoms Letsindigheder.

*

I Italien ser han som otte og tyve-aarig, efter at have taget Jurisprudensen, en ung Pige sidde grædende ved Vejkanten. Da han spørger, hvad der er paa Færde, viser hun ham en syg

Finger: I Morgen skal den skæres af! Grev Wiser, som har haft noget Tuberkulose, og som Følge deraf er fortrolig med Lægebøger, ser paa Fingeren og siger:

– Det er ikke nødvendigt, bare du behandler Saaret saadan og saadan. Han tager sig af Pigens Finger, og den kommer sig.

Om det nu skyldes den kønne Piges Finger eller andre Ting, nok er det, pludselig slaar han om og begynder at studere Lægevidenskab. Det er hans Hensigt at blive Kvindelæge. Nu tager han fat for Alvor. Da han er færdig, arbejder han som Kandidat hos Datidens store Læger, er ogsaa en Tid Fattiglæge, men føres af en ren Tilfældighed ind paa Øjenspecialet. Han ønsker at forblive fire Aar hos den samme Læge, dog, de Læger han henvender sig til, vover ikke at binde sig for fire Aar – Grev Wiser er kendt som uberegnelig. Der kunde ske Forviklinger, Kvindehistorier, man tør ikke. Men Professor *Saemisch*, en af Tidens allermest fremragende Øjenlæger, tør.

Han tilbringer saa fire Aar hos denne. Jo længere han er der, jo mere Indblik han faar i Øjenspecialet, jo stærkere bliver hans Overbevisning om, at der kan opnaas større Resultater uden Kniv end med Kniv. Under Professorens Bortrejse faar han Lov selvstændig at lede Kliniken og kan saaledes prøve sine nye Teorier.

Saa nedsætter han sig som Øjenlæge i Mainz, tager derfra til Wiesbaden, hvor han faar et uhyre Klientel. I 1900 gaar han første Gang til London. Patienterne strømmer i saadan Grad til ham, at han maa give Konsultation efter Teatertid og ofte blive ved til Klokken to, tre om Natten. I 1911 deler han sin Praksis mellem Wiesbaden og London, tre Dage hvert Sted. Ikke mindre end 120 Gange passerer han Kanalen i det Aar. Men nu følger et nervøst Sammenbrud paa Grund af Overanstrengelse, han tvinges til at indstille Arbejdet.

Han rejser til de nordlige Apenniner, lever der sammen med Gedehyrder af Brød og Mælk, sover i Hø og bader sammen med Kreaturerne. Som eneste Lekture har han med sig første og anden Del af Faust, dem lærer han i Løbet af seks Uger begge udenad. Vinteren 1912 tilbringer han i Monte Carlo, hvor han køber og møblerer eget Hus og samtidig faar overvældende Praksis. Samme Aar nedsætter han sig i Bad Liebenstein, men foretager stadig Rejser til London og Paris for at passe sine mange Patienter dér. Engang er han fire Uger i Rusland som Gæst hos Storfyrst Konstantin, hvor han blandt andet ogsaa behandler Dronning Olgas Øjne. Dronning Olga blev for øvrigt en af hans mest trofaste Patienter. Hun kom til ham hvert Aar lige til sin Død.

At han paa engang blev Øjenlæge for samtlige russiske Storfyrster, for hele den græske Kongefamilie, adskillige tyske Fyrster, den tyske Kejserinde og hendes Sønner, er ikke noget Bevis paa hans Dygtighed, men Vidne om det Ry, der gik af hans Kures Fortræffelighed.

*

Halvblinde og trekvartblinde flokkes om ham efter forgæves at have søgt Lindring hos andre, ogsaa berømte Øjenlæger. Grev Wiser lover dem ikke Helbredelse, han lover kun at gøre sit bedste. Til Gengæld fordrer han, at Patienten skal anspænde sin Kraft til det yderste for selv at hjælpe til. Han siger ikke: – Skaan Øjnene! Snarest: – Anstreng Øjnene! Patienter, der kommer til ham og daarligt skimter Lys fra Mørke, er i Løbet af faa Maaneder i Stand til at læse store Bogstaver, de kan skelne enkelte Blomsters Form og Farve, og de kan gaa uden Stok og uden Fører. Paa den forunderligste Maade styrker han nu Patientens Taalmodighed, der, hvor stor denne end monne være, dog aldrig naar op til hans egen. Om sig har han en Stab af ham underviste Hjælpere og Plejersker, ogsaa vænnet til at gøre deres Yderste og aldrig tillade Patienterne at sløse med den Opgave, der stilles til egen Kraft.

Børn kommer til ham, ynkelige smaa Menneskevrag, der hverken kan søge Skole eller modtage Privatundervisning, da deres syge Øjne umuliggør hvert Forsøg paa Læsning. Han prøver Øjnene, timelange, atter og atter gentagne Undersøgelser, prøver Briller i det

uendelige. Hans Taalmodighed kan kun lignes ved en Moders over for et sygt, urimeligt Barn. De mere end halvblinde Øjne faar langsomt Sekraften tilbage. Langsomt. Langsomt. I visse Tilfælde varer Kuren fem Aar, ja ti Aar, men da er ogsaa Helbredelsen fuldstændig og varig.

Jeg traf hos Grev Wiser en Dame, gift med en af Hamborg-Amerika-Linjens Direktører. Hun var som ung Pige kommet til ham i en Tilstand af yderste Fortvivlelse. Samtlige Øjenlæger havde opgivet Tanken om Helbredelse. Hun maatte famle sig frem eller ledes. Sygdommen var en Art frygtelig Nærsynethed, forbundet med ulidelige Smerter. Grev Wiser sagde ikke: Kuren varer saa og saa længe, han spurgte: – Hvor lang Tid har De tænkt at blive her? Hun svarede paa Maa og Faa – En Uge! I denne Uge blev forsøgt, hvad forsøges kunde, hun rejste bort med Briller og Anvisning paa hjemme at behandle Øjnene. En Maaned efter kommer hun igen: Der har allerede vist sig et om end ganske svagt Resultat. Nu bliver hun fjorten Dage. Rejser og kommer atter en Maaned efter, blot for et Par Dage. Saaledes forløber Tiden. Hun gifter sig, vedbliver hver Maaned at komme for en Dag eller to fra Hamborg. Bedringen stiger og stiger. Snart behøver hun kun at komme hver anden Maaned, saa hvert Fjerdingaar og til sidst en Gang om Aaret. Nu, femten Aar efter, har hun de vidunderligste klare Øjne og bruger kun nu og da Briller for at skaane dem, men Briller er ikke mere nødvendige hverken til Langsyn eller Nærsyn. Hendes Mand, en ivrig Jæger, maatte opgive Jagten, da han pludselig ikke mere kunde sigte. Han havde undertiden ledsaget sin Hustru til Grev Wiser, og lod nu sine Øjne undersøge, gennemgik en mindre Kur, fik de passende Briller, og kan igen af Hjertens Lyst hengive sig til Jagtens (desværre saa brutale) Glæder.

Det er, som om de syge Øjne ofte under Kurens Forløb helt skifter Substans, bliver til nye karske, blanke Øjne, der til sidst vrager Briller, som den for Lamhed helbredte kaster Krykkerne.

Jeg kunde tegne Sygdomsbillede efter Sygdomsbillede, dels saadanne, jeg selv har iagttaget, dels saadanne, jeg har erhvervet Indsigt i gennem nære Venner, som skylder Grev Wisers Kunst og Taalmodighed deres Øjnes nye Sekraft. Men skulde saadanne Sygdomsbilleder tegnes, saa de gav Grev Wiser, hvad der tilkommer ham, maatte de nødvendigvis vrimle af Fagudtryk, der blot vilde trætte den almene Læser. Saa med Fare for, at Mænd af Faget trækker paa Smilebaandet, saa saare Lægfolk vover at tale om noget Faget vedrørende, holder jeg mig til mit eget lille Jeg. Det kan jeg staa inde for.

*

Jeg er født skelende. I hvert Fald skelede jeg allerede i Vuggen. En Operation mislykkedes for saa vidt, som jeg i Stedet for at skele indefter kom til at skele udefter. Synsevnen paa det skelende Øje har alle Dage enten været svag eller er blevet det paa Grund af Forsømmelse. Som Barn saá jeg kun røde Taager, naar jeg holdt Haanden for det sunde Øje. Forfængelighed og Sorg over "ikke at være som de andre" (foruden det Besvær det volder ofte at se dobbelt), fik mig til i Aarenes Løb at prøve forskellige Øjenlæger i Indland som i Udland. Desuden, trøstede man mig: – Øjet er jo saa godt som blindt! En Gang fik jeg af en Læge i London et Par Briller, der var saaledes indrettet, at jeg paa en Alens Afstand kunde skimte tommehøje Bogstaver med det syge Øje. Men rigtignok fik jeg dundrende Hovedpine efter hvert Forsøg, saa Brillerne blev snart lagt til Side. Saa kom jeg ganske tilfældigt til Grev Wiser. Han lovede ikke at helbrede min Skelen, heller ikke at gengive mig Synet, men han sagde: – Hvis De vil bruge de rigtige Briller, vil De efter al Sandsynlighed komme til at se bedre og skele mindre! Jeg lovede ham det, men holdt kun delvis Løftet, idet jeg ikke kunde bekvemme mig til at bruge Briller til Stadighed, men kun naar jeg læste eller skrev. Ikke desto mindre har jeg i Løbet af tre Aar opnaaet det uhyre Resultat, at jeg, skulde Ulykken ramme mig og blinde mit gode Øje, vilde kunne klare mig alene rundt i Verden. Jeg

kan nu ved Hjælp af Briller læse store Bogstaver (Overskrifter i Aviser og lignende) og kender ikke til Hovedpine.

*

Grev Wiser har intet Privatliv. Hans unge Hustru er blevet hans Medhjælp. Begge lever kun for den samme Gerning. Dagen gaar hen med nerveopslidende Undersøgelser og trøstende Samtaler med Patienter, hvis Haab skal holdes oppe, uden at der dog loves dem mere, end han med Sikkerhed véd at kunne holde. Aften og en Del af Natten hengaar med Studium og Korrespondance til Patienter i de fem Verdensdale.

En Mand som Grev Wiser kunde, havde han villet det, været Millionær. Men Penge er for ham uden Betydning. Eller rettere betyder kun, at han derved sættes i Stand til at hjælpe endnu flere Lidende og Hjælpeløse. Han giver gerne sin sidste Hvid for at lindre Patienters Nød. Hans Følsomhed, der er saa stor, at den brænder ham op, faar ham til at nære sygelig Angst for at forfordele nogen. I mange, fantastisk mange Tilfælde tager han ikke sin Hjælp betalt. Ikke fordi han er rig, men fordi han mener, han er sat her paa Jorden for at udøve en Gerning, der bærer Lønnen i sig selv. Skal nogen savne, bliver det ham.

Denne Mand, som efter en nylig overstaaet forfærdelig Sygdom (en Art Hjertelammelse, hvor han Maaneder igennem hvert Nu maatte kæmpe mod Døden) og nu i høj Grad havde Behov for en længere Rekreation i Syden, kan ikke tillade sig dette: Dels kan hans Patienter ikke undvære ham, dels vilde det koste for meget! Men skulde en af hans Patienter tiltrænge et saadant Ophold, Grev Wiser skulde nok gøre Udvej for Pengene. Hans Generøsitet er paa Stedet blevet en Mundheld. Da han i Liebenstein havde det mægtige Sanatorium (som han nu har overgivet i andre Hænder uden at berige sig derved) var det den kvindelige Leder af Kliniken, som maatte tvinge ham til nu og da at tænke paa, at ogsaa han behøvede Føde og Klæder.

Og samme Grev Wiser, der i Krigens første Aar viede al sin Tid og al sin Kraft paa at hjælpe de øjensaarede Soldater, der kom til ham med sønderskudte Øjne og sjælelige Lidelser, der om muligt overgik de legemlige – denne Grev Wiser var midt i sin Gerning Genstand for et Overfald saa ondt, saa brutalt, at man daarligt tror sine egne Øjne, naar man læser Ordlyden deraf. Overfaldet kom fra den Side, man mindst skulde vente det: Fra Faget. Fra Standen. Fra Kollegerne.

Man siger: Frænde er Frænde værst. Dette gælder undertiden, inden for Lægevidenskaben har det gamle Ord ikke holdt Stik. Lægerne plejer Jorden over at holde sammen i tykt og tyndt. Selv undertiden, hvor de synes at have Uret. De holder sammen for Standens Æres Skyld.

Og netop "for Standens Æres Skyld" angriber her ikke mindre end toogtyve tyske Universitetsprofessorer og Øjenlæger deres Kollega, Dr. Grev Wiser, som ikke har forbrudt andet end det, at hans Behandling er en anden end den gængse, den, der indtil nyt og bedre fremkommer, hidtil for den eneste rette ansete.

De, der ønsker at gøre sig bekendt med Angrebet og dets Følger, maa læse Grev Wisers Bog: "Die Erhaltung des Augenlichtes". Ritterverlag. Berlin W. 30.

*

Et er, naar Læger angriber en ikke-Læge (med Rette eller med Urette er igen en Sag for sig). Den videnskabeligt uddannede Læge maa sagtens, ifølge Sagens Natur, anse den ikke videnskabeligt uddannede og dog Lægegerning udøvende som Charlatan og mere eller mindre Svindler. Noget helt andet er det, naar Læger rotter sig sammen og overfalder en Kollega, fordi han arbejder efter et nyt, af ham selv opfundet og af ham nøje gennemprøvet

System. De tootyve Professorer havde meget godt kunnet tage sig en alvorlig Dyst med Grev Wiser, der jo som Dr. med. og uddannet hos en af Tysklands mest fremragende Øjenlæger, ikke kunde siges at være nogen underordnet Modstander. De havde kunnet angribe ham i et Lægetidsskrift eller sammenkaldt til et Lægemøde og stævnet ham hid for der at fægte Striden ud paa værdig Maade. Saaledes bærer de sig ikke ad. De indsender et "Denkschrift" an "die Medizinal-Abteilung des Königl. Preussischen Kriegsministerium Berlin". Og hvorfor? For at hindre Grev Wisers Ansættelse som Leder af et paatænkt fremtidig Hjem for øjensyge Soldater.

Angrebet lader i Tydelighed intet tilbage at ønske. Det stempler Grev Wiser som samvittighedsløs, som "foregivende svære Sygdomme, der ikke eksisterer", ja man skriver ordret: – Da han endvidere angiver at ville "beskytte de Lidende mod Kniven" – som han efter Sigende ynder at udtrykke sig – saa skaffer dette ham stor Tilstrømning og store Indtægter i Lighed med visse behændige Kvaksalvere, der helbreder uden Operation: Dette har selvfølgelig fuldstændig afvænnet ham med at operere, *for saa vidt han overhovedet har kunnet det!!!!!!*

*

Ingen, der kender Grev Wiser, kan være i Tvivl om, at det har gjort ham bitterlig ondt paa en saadan Basis at blive hindret i at hjælpe de stakkels Soldater, der stod hans Hjerte saa nær. Selvfølgelig lod han sig hverken drive i et Musehul eller ændrede sin Behandling af Patienterne paa Grund af disse Forfølgelser.

Hvor mange Menneske (eller Dyre)- liv har ikke hvert Fremskridt paa Lægevidenskabet kostet og koster den Dag i Dag? De Menneskeliv, der gaar til Grunde paa Operationsbordet, erfarer vi Lægfolk intet om, saa lidt som vi har en tilforladelig Statistik over de vanvittige Lidelser, Dyr underkastes for at skaffe os mulig Helbredelse. Men hvad enten nu Grev Wiser havde Ret eller Uret, saa var han en fuldt uddannet Læge og en højtbegavet Mand, der satte al sin Viden og hele sin Kraft ind paa det, han ansaa for det rette. Hvorledes de toogtyve Universitetsprofessorer klarer sig med deres Samvittighed over for den sagesløst Overfaldne, maa de hver for sig afgøre. Tiden, Fremtiden, vil afgive sin Dom. Men allerede nu er der en Skare levende Mennesker, der hver Dag takker det naadige Forsyn, der førte dem paa Grev Wisers Vej. *Thi uden hans Hjælp og uden hans Taalmodighed var de gaaet ind i det store Mørke, længe før Kistelaaget lukkede Livets Lys ude for dem*.

*

Til Slut modstaar jeg ikke Lysten til (efter Hukommelsen) at citere, hvad jeg for kort Tid siden læste i et engelsk Blad om Stetoskopets Opfinder *Laënnec*. For hundrede Aar siden skrev en Læge følgende om ham: – En vis Laënnec har opfundet et Instrument, hvormed han paastaar at kunne skelne visse metalliske Hjertelyde. Selvfølgelig har denne Svindler et eller andet Sted skjult et Par Mønter, som han saa i Smug klirrer med for at faa godtroende Taaber lokket i Fælden!

Ganske vist, denne Udtalelse er hundrede Aar gammel, men alligevel ... hvem véd, om den ikke havde været mulig ogsaa i Dag?

*

Det være langt fra mig – som det er langt fra Grev Wiser – at underkende de toogtyve Universitetsprofessorers Dygtighed. Hver for sig tror de saa sikkert paa deres Fremgangsmaade, som Grev Wiser tror paa sin. Men medens *de* anklager uden Bevisførelse,

og kun fordi Metoden er dem ny og ufattelig, har *han* Beviser i Hænde, Beviser, som ingen kan frakende ham. Mennesket kan lyve med Ord, lyve med Tegn og Handling, men Øjnenes Lys er en af de faa Ting, der ikke kan drives Falskneri med. Naar den halvblinde bliver seende, og der ikke er sket noget Mirakel, men Bedringen er opstaaet gennem en langvarig og anstrengende Kur, saa maa man med eller mod sin Vilje give den Æren, som opfandt Kuren.

*

Da jeg en Dag over for Grev Wiser udbrød: – Jeg vil skrive om Dem! svarede han: – Det staar ikke i min Magt at forbyde Dem det. Men vent, til jeg er død! ...

For en Gangs Skyld gør jeg ham imod – og tager Følgerne.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 10.2.1932

Emma Goldmans mærkelige Liv

Karin Michaëlis skildrer paa Grundlag dels af personligt Venskab og dels af det nylig hos Alfr. Knopf udkomne Memoireværk *Living my life* Emma Goldmans mærkelige Liv. Hendes Selvbiografi har saavel i Amerika som i England vakt den største Interesse. Fru Goldman kommer hertil i disse Dage og taler paa Lørdag Aften i Studenterforeningen om "Diktator-Politik".

I.

Blandt de Kvinder, jeg har mødt, har to gjort et lige stærkt Indtryk af det Vældige: den indiske Digterinde Madame *Naidu* og den tysk-russisk-amerikanske Anarkist *Emma Goldman*. Trods den Forskel, Race og Verdensdel medfører, er Ligheden paafaldende.

Emma Goldman, Jødinden, derfor den internationale Kvinde, er født i usle Kaar paa Landet i Nærheden af Königsberg. Som tolvaarig maa hun med sin Mor og de mindre Søskende snige sig over Grænsen til Rusland, hvor Faderen haaber at finde en Livsstilling. Halvt vanvittig af Skræk for Grænsevagtens Bøsse, bærende sin lille Broder, vader hun i Mulmet gennem den næsten tilfrosne Flod med Isstykkerne skvulpende om Ben og Underliv. Saaledes er hendes Ankomst til det Land, der blev hendes højest elskede, det Land, hvorfra hun mere end fyrretyve Aar senere, syg i Sindet, for anden Gang sniger sig ud.

Forholdene i Hjemmet er mere end slette. Faderen er forelsket i Hustruen, Følelsen gengældes ikke, og Skuffelsen omsættes i brutal Raahed mod Børnene, især mod Emma, der bliver Syndebuk for dem alle. Hun prygles, saa Blodet flyder: – Og næste Gang slaar jeg dig fordærvet, din Skifting!

Hendes medfødte Begavelse kræver Viden. Hvor skal hun skaffe sig den? Alt i alt maa hun nøjes med et Par Aars Skolegang, arbejder allerede som Barn paa Fabrik. Og da hun endelig sendes til en Slægtning for dér at gaa i god Skole, lader denne Slægtning hende sjove som Tjenestepige, prygler og sulter hende og truer hende til Tavshed. Hun faar ikke Lov at sætte sine Ben i Skolen.

– – –

Næppe fyldt de seksten rejser hun paa Mellemdæk til en gift Søster i Amerika, det forjættede Land, paa hvis Mælk og Honning hun fromt tror. Ak, Søsteren er ludfattig, ogsaa i Amerika staar Fabriken og venter. Fra Morgen til Aften sidder hun krumbøjet over Maskinen og syr Korsetter. Tjener ikke nok til at spise sig mæt. Aaret efter kommer Forældrene over, den daglige Tortur begynder forfra. Som Barn er hun blevet voldtaget, dette har givet hende et Chok. Nu nærmer en Mand sig med redelige Hensigter. Slægten trænger paa. Hvad anden Bestemmelse har Jødepigen end at føde Børn og være sin Mand underdanig! Hun gifter sig, og Manden er impotent! Denne Ulykke umuliggør Forbindelsens Varighed. Hun flygter, hentes tilbage, men snart efter følger det endelige Brud, der ogsaa gælder Familien. Emma Goldman starter sit eget Liv.

– – –

Hun vandrer om i den forvirrende, ubarmhjertige Storby, New York. Ukendt. Bærende sin Symaskine, hendes eneste Kapital. Hun ejer ikke det Sted, hvortil hun kan hælde sit Hoved. Havner atter i en Fabrik. Da er det, hun kommer i Berøring med de unge Anarkister, som sidst i Firserne dannede Broderskab paa deres Idealisme. Hun hører Føreren *Johan Most* tale, og straks véd hun, hvor hun hører til. Hun møder den to Aar yngre *Alexander Berkman*, der har forladt sit velhavende Hjem i Rusland for at kæmpe for Frihed, Lighed og Broderskab mellem alle Folk. De to Unge slutter Pagt. Uden Præst. Alt har de tilfælles, Ungdom, Tro paa Fremtiden, Arbejdsvilje, Trang til at kæmpe for en retfærdig Sag og Mod til at bringe Ofre.

"Sasha", som hun kalder ham Bogen igennem, har holdt sit Indtog i hendes Liv. Han er ikke blot Indvielsen til Lykken, han er den Motor, der sætter hidtil skjulte mægtige Kræfter i Bevægelse. Og de to Snese Aar, der siden er forløbet, har han været hendes Alfa og Omega, vil vedblive at være det til hendes sidste Aandedrag.

Kærlighedsforholdet brydes brat, da to Aar efter Alexander Berkman, som Følge af et mislykket Attentat paa en Fabriksejer *Frick*, der mishandler sine Arbejdere over al Maade, idømmes en og tyve Aars Fængsel (skønt man ifølge Loven kun kunde give ham syv Aar). En og tyve Fængselsaar er lig fjorten Kalenderaar. Han er netop en og tyve, da han lukkes ude fra Livet.

I Berkmans berømte Værk: "Mine Fængselserindringer" fortæller han alt om sig selv og meget om Emma, "Pigen", som han kalder hende, men det væsentligste fortier han. Det nemlig, at hun var indviet i Planen, og at de var enige om Udførelsen. Da hun vil ledsage ham til Frick for at tage sin Del af Ansvaret og siden gaa i Døden med Sasha, viser han hende bestemt tilbage. Hun er den fødte Taler, hun har Magt over Masserne, hendes Plads er ude i Livet, hun skal blive dér for at kæmpe for "Sagen". Som han giver det største, han ejer, sig selv, maa hun ofre sin Kærlighed paa "Sagen"s Alter.

Her er Forskellen mellem de to. For hende spiller det personlige Liv altid en stor Rolle, for ham er Sagen saa vigtig, at alt andet træder i Baggrunden. Han elsker hende, ja, men han elsker Sagen højere. Det er hans Hensigt at begaa Selvmord, saa saare han for Retten har holdt den Tale, hvormed han haaber at slaa Vand af Klippen og kalde Verdens Opmærksomhed hen paa Arbejdernes elendige Kaar. Han gemmer i den Anledning en lille Sprængpatron i Munden. Det opdages, og man er nær ved at brække hans Kæbeben under Forsøget paa at vriste Munden op. Patronen fjernes og dermed Muligheden for Selvmord. Emma erfarer Dommens Uhyrlighed gennem Bladene. Det er, som sænkes hun levende i Graven. Men saa stor er hendes Respekt for Sashas Ønske, at hun nedkæmper Trangen til at skrige ud for alle Vinde: Jeg! Jeg! Jeg var jo med! Spær mig inde, som I spærrede ham inde! Hun handler efter hans Ønske.

– – –

Emma Goldman, den senere saa selvbevidste Folkefører, var den Gang splittet mellem Ønsket om at kæmpe for sin Overbevisning og Skyhed og Angst for al Offentlighed. Hun havde ganske vist Johan Most ved sin Side. Var hans Discipel. Og han tvinger hende til at tale. Jorden synker under hendes Fødder, Taage breder sig for hendes Øjne, Ordene flagrer som forvildede Fugle. Dog Tilhørerne lytter, Begejstringen er der fra første Færd. Hun mærker, at staar hun først deroppe over for Mængden, kommer Ordene fra Kilder, hvis Tilstedeværelse hun ikke har anet. Hun udarbejder sine Foredrag paa det omhyggeligste, trods de ti, tolv Timers Fabriksslid, men paa Talerstolen falder Manuskriptet i Støv, nye Ord fødes, nye Billeder stiger frem, hun vokser ud over sig selv, bliver Ørnen med det mægtige Vingefang.

Og Most, Manden, Føreren, forelsker sig i Kvinden, Emma. Han vil eje hende for sig selv, give hende sit Navn, avle Børn med hende.

Da bringer hun for første Gang Ofret mod sin Natur. Intet Ønske har hun, der er højere og mere helligt end det at blive Mor. Men en Mor har Pligter, maa pleje sit Barn og skænke det al sin Tid og Kraft. Og hun, hun har lovet den levende begravede Sasha at ofre alt for Sagen.

Most har fra Begyndelsen næret Skinsyge mod Sasha. Nu slaar det ud i Had. Ikke blot privat, men offentligt stempler han den Handling, Sasha satte Livet ind paa, som "en taabelig Drengestreg, der skader Sagen i Stedet for at gavne". Emma skriver harmfuldt imod Most, men da han hyller sig i Tavshed, gaar hun til Møde med Pisken gemt under Sjalet. Hun møder op paa Tribunen, kalder Most en Judas, en Usling og slaar ham gentagne Gange tværs over Ansigtet med Pisken. Slagene rammer hende selv haardest. De volder Saar, hvis Ar aldrig læges. Mange Aar efter, da den unge *Czolgos* dræber *McKinley*, fordømmer Sasha

denne Handling Ord til andet, som Most fordømte hans. At Sasha kunne gøre dette, Sasha, der havde siddet fjorten Aar i Fængsel, til Solen sluktes, og Stjernerne faldt fra Himlen, og Kærlighedsfølelsen tørrede ud – det sved mere end Piskeslag.

– – –

Livet kræver sin Ret. Emma Goldman hører ikke til Vestalindernes Skare. Hver Gang Kærligheden banker paa, lukker hun den villigt ind. For os, der skriver Bøger og efter ringe Evne beflitter os paa at sige Sandheden, ogsaa hvor den lyder ilde, ogsaa hvor den geraader os til Skam, er det gribende at se den Aabenhjertighed, hvormed Emma Goldman giver det sidste, det allersidste til Pris. Hun lever ikke efter den gængse Moral. Men hendes Tilværelse er brændende rig.

– – –

Paa den ene Side af Bogens Omslag ser man Billedet af en ung fløjlsøjet, meget russisk særpræget Pige, hos hvem alt aander Kvindelighed, blid Skuen fremad, Forundring parret med Vemod. Paa Omslagets anden Side Emma, som hun ser ud nu, hvor hun har overskredet de tres. Her er Ligheden med Naidu særlig slaaende. Samme vældige Hagekraft, samme Selvbevidsthed, samme grænseløse Foragt, samme Haabløshed og samme Træthed til Døden.

Emma Goldman bliver for de amerikanske Anarkister, hvad Kropotkin blev for de evropæiske. Hendes Tale fænger som Lokomotivgnisten, der i tørre Somre stikker mægtige Skovstrækninger i Brand.

Var hun før spaltet, er hun nu tredelt: Sasha i Fængslet. Ingen Johannes raabte højere og mere indtrængende i Ørkenen end Emma paa sine endeløse Vandringer Staterne op og Staterne ned for at holde Mindet om Sasha vaagent og faa Mængden til at fatte Kærligheden i hans Offer.

Saa er der selve Sagen, Verdensfriheden, ensbetydende med Verdensfreden. Og endelig er der Lidenskabens Fordren.

Hun møder "*Ed*", Manden, der har alt, hvad hun sætter Pris paa, en ren og skøn Sjæl i et rent og skønt Legeme. Med ham bliver hver Dag en Fest, hver Nat en Fryd. Han lever og aander kun for hende, indsvøber hende i sin Kærligheds Purpurkaabe. Dog gaar Forholdet itu, da han, som Most, forlanger at eje hende helt, at hun skal slippe "Sagen" for at blive hans Hustru, hans Børns Mor. Hun betænker sig intet Nu. Løftet til Sasha er ubrydeligt. Ed slipper hende. Vender tilbage, slipper og kommer paa ny. Men kun for i en Nats Vanvid at sønderknuse alle de skønne Ting, han har samlet omkring den Elskede. Han kaster sig ind i et ulykkeligt Ægteskab, kommer for sidste Gang til Emma og trygler hende om at rejse med til Evropa og være hans Barn i Mors Sted. Hun vakler. To Dage efter er han død.

Emma tør ikke hengive sig til Smerten. Hun maa søge Fred og Glemsel i Arbejdet. Nu er det ikke længere kun Amerika. Hun drager til England, bliver dér Krapotkins nære Ven, saa nær, at det er hende, Familien telegraferer efter, da han ligger paa Dødslejet. Hun holder Foredrag i de engelske Mineegne og finder en Fattigdom, hun ikke har set Mage til i Rusland.

Hun rejser til Wien, og samtidig med, at hun med alle Porer indsuger evropæisk Kunst og Kultur, følger hun Siegmund Freuds Foredrag og lader sig uddanne til Sygeplejerske og Fødselshjælperske.

Sasha pønser paa Flugt. Han lægger selv Planen i alle Enkeltheder. Vennerne udfører dem. Liggende paa Maven graver de en Tunnel under flere Gader, ind under Fængselsmuren. De arbejder med Fare for at kvæles af de udstrømmende giftige Gasarter. Deres Iver er utrættelig. Fra Udlandet følger Emma Sagens Gang. Hun tør ikke tro paa et lykkeligt Resultat, vover ikke at nævne denne sin Frygt for ikke at føre Sasha ud i Vanvidet. Spændingen hindrer hende i at sove. I sidste Øjeblik sker da ogsaa den ringe Tilfældighed parret med en Misforstaaelse, der omstyrter alt. Den færdige Tunnel opdages. Man véd ikke, at den gjaldt Sasha, men Muligheden er der. Man mishandler ham.

Fra nu af opgiver han al Tanke om Flugt og samler sig i Haab om at bevare sine Sanser og sin Sjæls Kraft, naar Frihedens Time slaar. Men den Sasha, der i 1906 gaar ud af Fængslet, er blevet en Fremmed i Verden. Emma staar der, parat til at lægge sig selv som et Klæde, hvorpaa hans Fod kan træde. Han ser hende ikke. Han føler ikke den Ømhed, der slaar ham i Møde. Tugthuset har fortæret hans Mandskraft. Forgæves prøver hun at give ham tilbage til Livet. Han er forvandlet til en skælvende Olding, der frygter Synet af Mennesker som Synet af Træer, et Vrag, der skriger Nætterne igennem, pint af Mareridtsminder om Fængslet.

Først da hun flere Aar senere faar ham overtalt til at nedskrive Fængselserindringerne, først da vaagner Mennesket i ham paa ny.

– – –

Verdenskrigen bryder ud. I Amerika skabes kunstig Krigsstemning, der intet har med Folkeviljen at skaffe. Ved en krigsvenlig Parade i San Fransisco kastes en Bombe, der kræver Menneskeliv. Denne Bombe bliver Aarsag til, at Socialistføreren *Mooney* (og hans Kamerat *Billings*) nu siden 1916 har vansmægtet i St. Quentin Fængslet ude ved Stillehavet.

Emma og Sasha kaster alt til Side for at ile Mooney til Hjælp. Han drager paa en Lynturné gennem Staterne og holder Timinutters-Taler for Arbejdere af alle Partier Dag som Nat. Alt andet er ligegyldigt over for det ene at hindre et saa rædselsfuldt Justitsmord. Ingen tror paa Mooneys Skyld. Verdens Opmærksomhed henledes paa Affæren. Præsident *Wilson* intervenerer personlig to Gange til Fordel for Mooney (og for at redde Nationens Ære), forgæves. Kapitalen, hvis Fjende Mooney aabenlyst bekender sig at være, gaar af med Sejren. Han dømmes til Tugthus paa Livstid – da man ikke yderligere vover at udfordre Folkestemningen ved aabenlyst at lade ham henrette.

Foruden at holde sine Brandtaler har Emma i New York grundet sit Tidsskrift "Moder Jord", der i mere end ti Aar hævder sig som Amerikas mest frisindede og velskrevne Blad.

– – –

Emma har ofte smagt Fængslets Sødme. Det gør hende hverken fra eller til. Hvert Fængselsophold anser hun for en ubetydelig Afbetaling paa sin uoverkommelige Gæld til Sasha.

Saa saare hun er paa fri Fod, begynder hun, hvor hun slap. Bestandig forfulgt og omgivet af Politispioner. Man prøver at hindre hende i at faa Lokale, men hun er for klog. Sejrer Politiet Ugens seks Dage, sejrer hun den syvende.

– – –

Da ... da møder hun for tredje Gang sin Skæbne. Denne Gang kommer Kærligheden over hende i Form af den uimodstaaelige Don Juan. "*Ben*" er skøn at skue, graciøs, indsmigrende. Han har de levende forfinede Hænder, der virker overvældende paa visse Kvinder. Ganske vist synes han i nogen Grad at sky Berøring med Sæbe og Børste, men denne Bagatel forringer ikke nævneværdigt hans øvrige Fuldkommenheder. Han er Vandrer, Vagabond, Øjebliksmenneske, lader sig beruse af sine egne som af andres Ord. Egentlig har han og Emma intet tilfælles. Han tilhører ikke Partiet. Nærer indgroet Aversion mod Sandheden. Der er meget af Charlatanen og noget af Svindleren over ham. Saa lidt som hans Hænder udmærker hans Sind sig ved Renhed. Emma véd kun alt for godt, at her er det kun Sanserne, der taler.

Ben stiller sin Person, sin Ynde, sin Iver til hendes Raadighed. Han leder hendes Foredrag, optræder til Tider næsten som Reklamechef uden at tage smaalige Hensyn til det passende. Samtidig er han hendes Tiptoptjener, hendes Raadgiver, hendes omhyggelige, altid oplagte Elsker. Aldrig har hun befundet sig saa vel. De Foredragsfarter, der før var trættende og trælse, svinder nu som Leg. Hun er jo bestandig paa Bryllupsrejse.

Men intet varer evigt. Gennem et spontant, fuldkommen overflødigt, brevligt "Skriftemaal" tilstaar han alle sine Synder. Ikke en Dag har han været hende tro. Han har løjet

for hende, saagar forraadt hende og spillet under Dække med Detektiverne. Han har lavet Pengesvinerier, kort sagt, han afslører sig til det bare Skind. Resolut som Emma er, skærer hun Bylden ud: giver ham Løbepas. Men hun har ikke vidst, at Giften var gaaet hende i Blodet. Hun kan ikke eksistere uden ham. En Nat vækker hun Sasha, der sover i Sideværelset: han maa staa op og følge hende til Bens Hus!

Hans mange moralske Defekter skyldes noget hans Herkomst og Milieu og mildnes meget af hans stedse villige Hengivenhed. Foredragsturnéerne tager atter Fart, skønt de i højere og højere Grad hæmmes af Myndighederne. Under et Ophold i St. Diego bliver Ben – som Emmas Stedfortræder – Genstand for et regelret Lynchforsøg og mishandles, som ellers kun Negre (og undertiden Fanger) bliver det i Amerika. Han er mere død end levende, da Emma faar ham tilbage. Sligt binder. Binder for en Tid. Da det endelige Brud kommer, er det en Befrielse.

II.

Det altid gæstfrie Fængsel aabner igen sine Porte for Emma Goldman og Sasha. Han stemples som det aandelige Ophav til Bombekastningen, og Dommen lyder paa to Aar, Emma nøjes med ét. Da hun kommer ud, er Vaabenstilstandens Time slaaet, og den russiske Revolution følger efter.

Emma er nok saare langt fra at være Kommunist, ja er egentlig Kommunismens diametrale Modsætning, alligevel føler hun Hjertet vides ud af Lykke ved Tanken om et nyt, frit Rusland. Hun drager fra Sted til Sted og udbreder Kendskab til det Rusland, der blev brudt ned, og det, der er under Opførelse.

Emma og Sasha fanges og deporteres sammen med nogle Hundrede ukendte Anarkister, og en Vinternat føres de over den finsk-russiske grænse, hvor de af Sovjet modtages med store Æresbevisninger.

Emma er nok trist i Sindet over at maatte forlade Slægten i Amerika, thi al Splid til Trods, er hun et udpræget Familiemenneske, men Gensynet med det elskede Rusland lokker dog Glædestaarer frem. Hun kysser Jorden.

Sasha og Emma skal nu være med til at ordne hele det store Undervisnings- og Oplysningsvæsen, og de møder med mægtige Forventninger.

Ak, forfærdende hurtig mærker de, at det nye Rusland ikke er, hvad de haabede, og ikke, hvad man lovede dem. Maaske har de stillet for store Forventninger, maaske har de set rigtigt. Nok er det, efter to Aars evindelige sjælelige Lidelser flygter de bort fra Rusland, Bytte for haabløs Fortvivlelse.

– – –

Nede i Sydfrankrig i det skønne Provence, ligger en lille hvid Villa: *Bon esprit*. Den er skjult i en Rosenhave, hvis Duft stundom er bedøvende. Fra Platformen bag ved Huset ses det blaanende Middelhav og skimtes de takkede Tinder fra de maritime Alper. Stedet ligger nær den lille Kunstner- og Fiskerflække, *St. Tropez*. Her lever Emma Goldman, her modtager hun Gæster fra hele Kloden. Og her giver hun efter for de mangfoldige Opfordringer om at skrive sit Livs Erindringer.

Amerikaneren *Theodore Dreiser* siger: *Skriv dit Livs Historie, Emma! Det er det rigeste Liv, ført af nogen Kvinde i det sidste Aarhundrede!* Hun begynder Arbejdet.

Om Dagen har hun travlt med at pusle i Haven, underholde sine mange Gæster og koge og brase for dem. Hun har vel en Medhjælp, men det er hende, der staar for Maden. Med stort Køkkenforklæde og opsmøgede Ærmer gaar hun til og fra mellem Køkken og Opholdsstue. Naar Sol gaar ned og Huset tømmes, lægger hun Køkkenforklædet, smøger Ærmerne ned, tager de store, hornbræmmede Øjenbeskyttere paa og skriver løs, til Dagen melder sig paa ny. Naar hun sover, er for alle en Gaade.

– – –

Værkets Dimensioner er udadtil som indadtil formidable. *Living my life* var i sidste Gennemskrift færdig til Aflevering i Fjor Sommer, da Emma og jeg tilbragte nogen Tid hos vor fælles Ven, Øjenlægen Grev *Wiser* i Tyskland. Da læste jeg de fjorten Hundrede maskinskrevne Sider i ét Aandedræt. Der var ikke meget tilbage af mig efter den Anstrengelse. Det traf sig ogsaa, at der netop indløb Telegrammer fra Forlæggeren og andre, der havde læst Manuskriptet.

Imidlertid ønskede Forlæggeren heftigt, at Emma Goldman, hvis Erindringer stoppede op ved Deportationen, skulle føre Værket helt op til Nutiden. Modstræbende gaar hun ind paa det, og dermed svulmer det endnu mere op.

– – –

Hun vilde ikke være sig selv, hvis hun af Frygt for Verdens Dom eller for Enkeltmands Spot udelod nogen af de Sten, der dannede hendes Livs Pyramide. Og saa røber hun da mod Slutningen sin sidste Kærligheds Forlis. Paa Tilbagetoget fra Rusland opholder hun sig nødtvungen i Stockholm (Pasvanskeligheder) nogle Maaneder. Hun møder dér en ung Mand, han er i Tyverne, hun i Halvtredserne. Hun véd, at hun er over de Aar, hvor en Kvinde regnes for fuldgod som Kønsvæsen, men Forelskelsen er saa sød, at hun med Held prøver at glemme dette. Ynglingen er vildt forelsket og vil intet høre om Aldersforskel. Hun rejser til Berlin, han trygler om at maatte komme efter. Hun giver sin Tilladelse, og Aaret efter indtræffer han. Emma føler sig syttenaarig af Forventning – indtil det Nu, han staar i hendes Stue. Da falder Skællene fra begges Øjne. Han ser den halvgamle Kvinde, hun ser Elskeren, der skammer sig over at have været det. Paa ægte, men tragisk Kvindevis klynger hun sig til Haabets Halmstraa: det var jo min Personlighed, han elskede, og min Personlighed er ikke forringet. Jeg maa kunne vinde ham igen! En Uge efter er hendes unge kvindelige Sekretær blevet hendes lykkelige Efterfølger. Det er Emma Goldman, der sørger for, at de to Unge bliver Mand og Hustru.

– – –

Som Barn stampede hun gennem Flodens Grødis for at finde Fodfæste i Rusland. Hun fandt en ventende Fabrik. I Amerika ernærede hun sig som Fabrikssyerske, længe efter at hendes Navn var kendt fra Kyst til Kyst. Altid har hun tjent det daglige Brød ved sine Hænders Gerning. Thi Pengene, som hendes tusind Foredrag for overfyldte Sale indbragte, gik jo enten direkte til "Sagen" eller indirekte ved at lette Fængselsophold for Medlemmer inden for Partiet, ved at engagere Forsvarere til dem, der ikke selv formaaede det, og endelig til at holde "Moder Jord" oven Vande.

Til Tider var hun det store, mærkelige Dyr, man kappedes om at vise frem i de fornemme Saloner – og hun gik der stundom i Haabet om ogsaa dér at finde Mennesker. Oftere var hun det jagede Vildt, for hvem selv Vennerne stængede deres Dør.

– – –

Det er hændet, at Emma over Midnat er kommet til det Sted, hun mente at kalde sit Hjem, men fandt Døren stænget. Paa hendes Banken kommer en ængstelig Hvisken ud gennem Dørsprækken: – Politiet har været her. Gaa! Gaa for Himlens Skyld, eller du bringer os alle i Ulykke!

– – –

Emma Goldman har Venner uden Tal. Venner i alle Lejre. Hun skildrer dem i lyslevende Rids. Man ser for sig *Louise Michel*, *Enrico Malatesta*, *Eugen Debs*, *Stefan Grossman*, *Jack London*, *Siegmund Freud*, *Upton Sinclair* og *Krapotkin*, der under et Besøg i Amerika indbydes af *Carnegie*, men paa den ærbødige Hyldestskrivelse svarer: "*Jeg kan ikke modtage Gæstfrihed af en Mand, hvis Interesser lader ham tage Del i den umenneskelige Dom, der er overgaaet min Ven Berkman, og som fordømmer denne til fremdeles at hensidde i Fængslets levende Begravelse*".

– – –

Gang paa Gang har Emma Goldmans Liv hængt i en Traad, tynd som Edderkoppens Spind. Venner har med Magt maattet løfte hende op og bære hende bort, naar den vildledte *king mob* var ude efter Bytte. Hun har siddet med korslagte Arme paa Hotelværelset, medens Titusinder hujede nede paa Gaden og krævede "Røde Emma" udleveret til *Dommer Lynch*. Altid skete det Mirakel, der frelste hende.

Og nu sidder hun dernede ved Middelhavet. Fuglene synger mellem hendes Roser. Vennerne træder Græsset ned paa Stien, der fører til det gæstfrie Hjem. Hendes Øjne har lidt Skade af Graad over Uret, der aldrig synes at skulle faa Ende. Men hver den, der trænger til hende, finder to Øjne, der skuer til Sjælens Grund, og en Favn, der lukker sig saa ømt beskyttende om den trætte Vandrer, at han føler: Her er Fristedet!

– – –

Maatte saa disse mine mange, men i Forhold til selve Værket saa fattige Ord tjene til at henlede Opmærksomheden paa *Living my life*, saa mange kommer til at læse dette frygtløse menneskelige Dokument.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 24.3.1932

En Afsløring

Karin Michaëlis fortæller om Forfatterinden til "Veritas forhekser Byen", der hidtil har skjult sig under Pseudonymet *Esther Grenen*.

.

Overalt kom man med Forespørgsel, om jeg var identisk med den danske Forfatterinde *Esther Grenen*, hvis "Veritas forhekser Byen" havde staaet i "Berliner Tageblatt" (der som bekendt læses af det halve Tyskland). Bogen var, mente man, uden Tvivl skrevet under Psevdonym, Forfatteren var uden Tvivl hjemkendt i Danmark og især i Nærheden af den lille Ø, hvor jeg har opslaaet mit Pavlun. Roligt kunde jeg afgive alle Slags Æresord paa, at hvem end Forfatteren var, mig var det ikke. Man troede mig ikke. Det ærgrede mig.

Da Bogen var oversat fra Dansk af min tyske Oversætterinde, bad jeg hende betro mig Hemmeligheden, men skønt vi er endog meget gode Venner, her var hun hverken til at hugge eller stikke i: Min Mund er lukket med syv Segl! Det lykkedes mig ikke at bryde et eneste.

– – –

En skønne Dag bragte Postbudet mig et indskrevet Ekspresbrev ledsaget af et Manuskript. Da jeg havde læst Brevet, vidste jeg baade, hvem Forfatteren var, og hvorfor han havde iklædt sig dette Pseudonym. Da maatte jeg le. Men i min Latter blandede sig en god Portion Vemod. Og nu var min Mund lukket med syv Segl.

– – –

Maa jeg saa bede Læserne følge mig adskillige Aar tilbage i Tiden: Kort før Krigens Udbrud lærte jeg i Wien en fjortenars Pige at kende. Lille. Spinkel. Foroverbøjet som slæbte hun paa en usynlig Byrde. Haaret faldt i Tjavser ned over et Par fortvivlet brændende Øjne. Nu og da strøg hun det tilbage med et utaalmodigt Kast, straks efter daskede Tjavserne igen ned over Panden. Hendes Gang havde en vis, mere rokkende end vuggende Rytme, som gik hun efter indre Musik. Sad hun i en Stol, faldt hun sammen og blev til det rene ingenting. Var Hænderne ikke iskolde, var de fugtige af indre Oprør.

Hun skrev temmelig uforstaaelige Digte, tydende paa tidlig Modenhed, Livslede og Ensomhedsfølelse. Genia Schwarzwald, i hvis Skole hun gik, erklærede hende for "det bedst begavede og mærkeligste Barn", hun nogen Sinde havde mødt. Af hende turde man vente sig det allerstørste.

Trods Aldersforskellen opstod snart et egenartet Venskab imellem os. Pigen fængslede mig i høj Grad, vi var meget sammen, dog lykkedes det mig i lange Tider ikke at komme til Bunds i hende. Var flere Mennesker til Stede, sad hun tilsyneladende halvsovende, men kunde pludselig henkaste en Bemærkning, der fik os alle til at studse, saa klar, saa rammende, men samtidig saa skærende ubarmhjertig var den.

Hendes Væsen var ikke ubetinget tiltalende. Aldrig faldt det Pigebarnet ind at gøre blot den mindste Indrømmelse til, hvad vi almindelige Mennesker ansaa for ret og rimeligt. Hun gjorde absolut kun, hvad der passede hende. Andre Menneskers Opfattelse vedkom ikke hende. Hun hadede, ja foragtede enhver Form for Konvention.

Digter vilde hun være. Ikke en blandt mange. Men den ene. Den store. Helst den største.

*

En Del af Vinteren 1918 tilbragte vi sammen paa den lille Lystgaard "Harthof" (i Semmeringbjergene), som Genia havde indrettet til Landeserziehungsheim for særlig begavede og særlig tilbageblevne Børn. Maria Lazar underviste i Tysk og Matematik. Hun lignede stadig en Mindreaarig, skønt hun da allerede havde et Par Universitetssemestre bag

sig. Hvor skulde hun kunne sætte sig i Respekt hos selv det mindste Barn? Det gjorde hun maaske heller ikke, men hun formaaede at slaa Vand af Sten. De store Drenge gjorde stormende Fremskridt, Sinkerne tog Syvmileskridt.

Efter de reglementerede Timer blev der musiceret. Store og Smaa laa paa Gulvet omkring Kaminilden eller henslængt over Sengene eller dannede Grupper, der lignede hele Klumper af Arme og Ben. Klaver blev der spillet og Harmonika, Fløjte og Okarino, Gitar og Banjo. Som Dirigent optraadte hyppigst Maria. Haaret flagrende løst om Skuldrene, Violinen ved Kinden, slangede hun sig rundt i Rummet, hidsigt og indsmigrende spillende som den ægte Zigøjnerprimas. Børnene sang af fuld Hals. Sang, saa det klang gennem de aabne Vinduer ud i Snelandskabet, ud i Bjergene, hvor Grubearbejderne brød de hæsligt osende bløde Kul under tusind Farer.

Krigen gik sin Gang. Maden var derefter. Ingen ænsede det. Paa Harthof levede man som paa en Ø midt i Verdenshavet.

– – –

Var Ungerne endelig krøbet til Køjs, begyndte Marias egentlige Tilværelse. Hun og jeg delte Stue. Medens jeg laa og læste og med yderste Varsomhed vendte Blade for ikke at forstyrre, sad hun indhyllet i sin Badekaabe, Hætten trukket helt ned over Hovedet og – inde i Hætten en lille elektrisk Pære.

Verden eksisterede ikke mere for hende. Huset kunde være brændt ned over hende, hun havde ikke mærket det, før Ilden tog fat i hendes kostbare Papir.

Hun skrev paa sin første Bog og arbejdede saa lydløst, at man end ikke i den dybe Stilhed hørte Pennens Gliden. Med lange Mellemrum standsede hun for at tage et nyt Blad Papir. Altsaa skrev hun langsomt? Tværtimod. Men Skriften var saa diminutiv, at den kun lod sig læse med Lup, og dog fuldstændig klar. Ikke en Rettelse, ikke en Forskrivning. Bogstaverne stod som ridset ned i Papiret med en brodspids Naal.

– – –

Bogen forekom mig dengang – og jeg har ikke ændret Opfattelse – at være et Mesterværk, hvad Sjæleanalyse angik. "Forgiftning" hed den og var et eneste voldsomt Opgør med Tiden og de to Generationers gensidige Mangel paa Forstaaelse af hinanden.

Var "Forgiftning" opstaaet ti Aar før – eller ti Aar senere – den vilde, tror jeg, straks have bragt hende de Palmer, hun higede efter. Forlæggeren var begejstret. Anmeldelserne var yderst smigrende, men ingen købte Bogen. Den var for tung, formelig skummel. Ikke et Lysglimt, ikke et Smil, ikke en munter Tone.

Jeg gættede, at Maria maatte have haft en frygtelig Barndom og lidt, som kun det fattige, forhutlede, forældreløse Barn kan lide.

Døm om min Overraskelse, da jeg engang i Wien tilfældigt gik op i hendes Hjem og fandt en Lejlighed, hvor Sal føjede sig til Sal med nedarvede Pragtmøbler, Anebilleder, kostbare Tæpper. Og midt i det hele en elskelig gammel Dame: Marias Mor ... Senere erfarede jeg, at hendes Far havde indtaget en af de højeste Stillinger i Staten og desuden været en berømt Brobygger. Maria var vokset op med Tjener bag sin Stol, med aarlige Baderejser, Kammerjomfru og alt, hvad dertil hører.

Maaske var det netop denne Luksus, der havde irriteret hende – den fødte Rebel – saa hun i sin pureste Ungdom snarest lagde Vægt paa at virke som yderliggaaende Kommunist.

– – –

Fandt nu altsaa hendes første Bog med Lethed Forlægger, var dette ikke Tilfældet med de følgende. Overalt skete det samme: Man roste Bogen i højeste Toner og beklagede saa, at man ikke kunde udgive den. Den manglede enhver Salgsmulighed. Ja vilde end ikke kunne dække Trykningsomkostningerne.

Havde man sagt: talentløs! Havde det været mere bekvemt for hende. Som det var, maatte uundgaaeligt hendes i Forvejen store Selvfølelse stige til endnu større Højder. Hun havde kun

Selvfølelsen at tære paa: Bevidstheden om, at hun var forud for sin Tid, og at Oprejsningens Time engang maatte slaa. Men da Aar efter Aar forløb, uden at Anerkendelsen kom til hende, begyndte den indre Modløshed at kæmpe med Selvfølelsen.

Ofte tænkte jeg med Smerte: Dette ender med Selvmord!

Heldigvis kom det anderledes.

– – –

Ved Valutasammenbrudet i 1923 mistede Familien alt. Maria var henvist til at ernære sig selv. Hendes store Evner skulde, mente man, med Lethed skaffe hende Adgang baade her og dér. Ethvert Blad vilde kunne have Brug for hendes Pen. Men da maatte hun underordne sig Bladets Farve og Tendens. Faldt hende ikke ind i Drømme.

Saa slog hun sig paa Oversættelse. Blev naturligt min Oversætterinde, da Mathilde Mann netop var død. Dansk havde jeg bibragt hende ... i Løbet af tre Dage!!! Ved Ord for Ord med hende at gennemgaa det Numer af *Politiken*, der var helliget Peter Nansens Eftermæle. Da de tre Dage var omme, kunde hun læse en hvilken som helst dansk Bog. Norsk og Svensk tilegnede hun sig selv. Foruden mig havde hun en svensk Forfatter, der erklærede, at Mage til Oversætterinde fandtes ikke.

Men leve af at oversætte to Bøger om Aaret kan man ikke.

– – –

Da sker det, at et Forlag tilbyder at trykke enhver "nordisk Bog", hun siger god for og selv oversætter. Herligt Tilbud! Men hvorfra skaffe nordiske Bøger *en masse*? Saa ofte hun falder over en Bog, der tiltaler hende, er Forfatteren "paa faste Hænder", som det hedder. Og man vil altsaa kun have nordiske Bøger.

Pludselig flammer det op i hende som et helt Festfyrværkeri: – Pyt! Kan jeg ikke skaffe nordiske Bøger paa anden Vis, kan jeg jo selv skrive dem!

Hun kendte Danmark – Landet, hun elsker fremfor alle Lande – gennem maanedslange Besøg hos mig.

Som tænkt saa handlet. Hun skriver en Bog, indsender den som "Oversættelse efter Esther Grenens *Veritas forhekser Byen*". Man er begejstret. Frygter kun, at Bogen "maaske er for dansk"!!! *Berliner Tageblatt* antager den straks til Foraftryk i "Weltspiegel", derefter antages den af en Mængde Blade i Indland og Udland.

Men nu opstaar nye Vanskeligheder: Alle vil have fat paa "Esther Grenen", denne nye danske Forfatterinde. Man vil træde i direkte Forbindelse med hende. Og Maria, der ellers er fanatisk Sandhedsapostel, maa ty til talløse Udflugter. Ingen har interesseret sig for den eksisterende Maria Lazar (der ved Gud ikke er noget Hverdagsmenneske), Alverden vil vide alt om den opdigtede Esther Grenen, der jo i Virkeligheden kun er et dansk Karnevalskostyme for hende. Man ønsker Avtogrammer, man vil offentliggøre hendes Billede i Ugebladene, man vil skrive Føljetoner om hendes Privatliv. Maria maa stadig finde paa nye Udveje. Snart lader hun Esther Grenen opholde sig i Ægypten uden at have efterladt sig nogen fast Adresse, snart er hun paa Sanatorium i Schweiz og maa hverken skrive eller modtage Breve, snart har hun forstuvet sin Haand og kan derfor ikke indlade sig paa Korrespondance. Endelig finder Maria paa at ødelægge Esther Grenens Rygte ved at fremstille hende som et "i høj Grad sjusket, ligegyldigt Menneske, der smider alle Breve ulæst i Papirkurven".

Man vil have flere Romaner af Esther Grenen. Intet er lettere. Maria ryster dem ud af Ærmet. Alt gaar for saa vidt straalende, indtil Bomben springer: *Politiken* ønsker at bringe "Veritas forhekser Byen" og forlanger derfor det danske Manuskript!

Da er det, at Maria i sin Vaande sender mig Manuskript og Ekspresbrev med Ordene: Du maa i Løbet af fireogtyve Timer skaffe mig en Oversættelse, der er saa dreven, at man ikke mærker, det er en Oversættelse! Dertil maa du garantere, at han holder ren Mund!

*

Der sad jeg arme Stakkel paa min lille afsides Ø midt i et hastende Arbejde. Hvor skulde jeg uden Varsel kunne skaffe en Oversætter – og dertil garantere hans Tavshed?

Det gik mig som saa ofte før: Hellere end at ulejlige andre og dog risikere Afslag paatager jeg mig selv Arbejdet. Altsaa jeg telegraferer: Forhold dig rolig. Alt er i Orden!

Og satte mig til min taalmodige Skrivemaskine, der saa mangen god Gang har pacet mig frem, naar jeg var ved at styrte af Træthed. I Løbet af en lille Uge var Manuskriptet oversat, gennemlæst og afsendt (hvorefter jeg næste Dag for en Maaned maatte tage Ophold paa Klinik!).

Man da jeg ikke ejede blot det mindste Skoledrengeleksikon og vidt og bredt ikke havde noget Menneske, der kunde agere Leksikon, maatte jeg i Hastværket forlade mig paa min egen lille Viden, haabende at klare mig uden alt for store Brølere. At jeg dog af og til plumpede gennem Isen, er en Sag for sig, som jeg herved ydmygt beder om Tilgivelse for. Meningen var den bedste.

*

I Danmark gættede man i Øst og Vest. Ingen kom Sandheden saa nær som den prægtige tyske Oversætter *Erwin Magnus*, der efter omhyggelig Gennemlæsning af "Veritas' Bedrifter" i "Berliner Tageblatt" erklærede: "*Dette kan ikke være nogen Oversættelse!*" Han formodede derfor, det var et tidligere Wienerbarn, som saaledes takkede for udvist Gæstfrihed.

*

Naar jeg nu frivilligt afslører dette vort lille "fælles" Bedrag, er det, fordi jeg samtidig kan skænke Læserne en Nyhed om Esther Grenen. Denne Nyhed berettiger mig til at tro, at Navnet Esther Grenen (Maria har besluttet fra nu af kun at skrive under dette Pseudonym) i nær Fremtid vil blive omtalt Evropa over.

*

Medens nemlig Maria – for at leve – skrev sine fingerede nordiske Romaner – trist til Marven over ikke at kunne finde en Forlægger, naar hun skrev, hvad der egentlig brændte hende i Sjælen – anvendte hun hver Times Frihed til Udarbejdelsen af et Samfundsdrama, der *vilde* frem.

Saa længe hun skrev paa Dramaet, tænkte hun saa lidt paa Penge som paa Berømmelse, men aldrig var Værket end[t], før Modløshed og Bitterhed meldte sig: – Er ogsaa dette Værk kun skrevet for Papirkurven? Skal jeg nu igen gaa Tiggergang fra Forlægger til Forlægger, fra Teater til Teater?

Og saa hændte der det for os alle overraskende, for hende næsten dræbende (thi ogsaa Glæde kan dræbe), at den første Teaterdirektør, der bladede i Stykket, ikke kunde standse, inden det var læst til Ende, hvorefter han øjeblikkelig antog det. Nu, hvor dette skrives, er Dramaet antaget baade i Wien og Berlin og forhandles teatermæssigt af S. Fischers store Forlag. S. Fischer, den forsigtigste af alle forsigtige, havde Stykket akkurat fireogtyve Timer i sin Varetægt, saa var han klar over dets Værd.

Prøverne er i Gang i Wien. Hvilket dog ikke udelukker, at Urpremièren finder Sted i Berlin, hvor man for Tiden sikkert har Evropas bedste Skuespillere til Udvalg.

*

Stykket hedder "Taage" og handler kort fortalt om hin giftige Taage, der for ikke ret længe siden som en Dødens Engel sneg sig gennem visse belgiske Egne. Handlingen er uhyre knap. Rystende. Spændende. Upolitisk. Her tages ikke Parti. Ingen fordømmes. Alle har Skyld – eller alle er uskyldige. Dialogen er saa menneskelig, saa jævn, saa gribende, at intet Teater ønsker den ringeste Ændring.

Jeg har ikke Lov at skildre Indholdet, vil maaske heller ikke kunne gøre det godt nok, vil kun stilfærdigt sige, at medens Maria læste Stykket for mig, svirrede en lille Vinterflue pludselig rundt i Værelset. Jeg, som ellers holder Haanden over enhver Vinterflue, var ikke langt fra at myrde den. Dens lystige Summen forekom mig ubetimelig og irriterende som Lyden af en Fabriksfløjte, naar man lytter til god Musik.

*

Jeg skal vel vogte mig for at stille Horoskop denne Gang, men hvis det, der her staar skrevet i Stjernerne, er Sandhed, behøver Maria Lazar saa sandt ikke mere at dække sig med et nordisk klingende Navn.

p.t. Wien, Marts 1932.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 3.7.1932

Paa Foredrags-Rejse

Karin Michaëlis fortæller en Række brogede Træk og Oplevelser fra en Foredragsrejse, hun nylig har foretaget rundt omkring i forskellige fremmede Lande.

.

I.

Hviletime.

Første Gang jeg fik Paamindelse om at spare en Smule paa Kræfterne, var i den elskelige By Weimar, hvor jeg med et forfærdet Ryk midt under Foredraget konstaterede, at jeg var blundet ind ved Lyden af mine egne Ord. Naa, Foredraget var skrevet, og jeg havde holdt det saa ofte, at det til sidst kedede mig over al Maade. Siden har jeg ikke holdt noget skrevet Foredrag, men nøjedes med et Par Notitser.

Anden Gang var i Nürnberg. Jeg havde talt næsten hver Aften en Maaned igennem, var ofte rejst om Natten og havde tilbragt Dagene med Mennesker, der dels vilde vide Alverden om mig, dels – og jo især – pumpe mig fuld med deres egne Oplevelser. Almindeligvis var jeg saa træt, at jeg, naar jeg betraadte Kunstnerværelset, ikke turde sætte mig af Frygt for, at Øjnene skulde falde til. I Nürnberg taler jeg altid i "Katarinenbau", et ældgammelt Kloster, hvis store Kirke nu anvendes som Foredragssal. Der er intet Forværelse, men en Slags Refektorium med haarde Bænke og smaa skærende Glaspærer oppe under Hvælvingerne. Jeg kom et Kvarter for tidligt, satte mig paa en Bænk, Minuterne skred saa langsomt, at jeg uden at vide af det gled hen ad Bænken og sov ind. Blev vækket ved, at en Mandsperson temmelig ublidt prøvede at slide mig til Bevidsthed: Om jeg ikke havde set Foredragsholdersken? Salen var jo fuld. Publikum begyndte at blive utaalmodigt.

– – –

Siden besluttede og gennemførte jeg at tage et Hvil umiddelbart inden Foredraget. Hotelportier'en fik altid Ordre til ikke at indlade noget Menneske den sidste halvanden Time, inden Vognen kom for at hente mig. Men nu og da hændte det, at Portier'en var fraværende, eller at de Besøgende i saa indtrængende Ord overbeviste ham om, at de kom efter Aftale med mig, saa han lod dem slippe op til Værelset. Og naar nogen banker paa, springer jeg op som Trold af en Æske: Det kunde jo være et Telegram hjemmefra med et presserende Budskab.

Efter denne Indledning vil Læseren bedre forstaa følgende:

I en mindre By i et af de Lande, hvis Frimærker er ivrig efterspurgt af mine danske Børnevenner, havde jeg lige lagt mig paa Sengen, saare træt efter en anstrengende Rejse. Tre Kvarters Søvn, en halv Time til Bad og Omklædning.

Næppe havde jeg lukket Øjnene, før det bankede saa haardt og bydende, som kun et Menneske banker, der kommer i retmæssigt Ærinde. Op for jeg. Ganske rigtigt: Indskrevet Ekspresbrev, omadresseret fire, fem Gange. Jeg flaaede Brevet op, fløj det igennem og fik mig en forfriskende Latter. I Brevet var indlagt et Fotografi af en ret statelig, temmelig robust Mand i sin bedste Alder. En Rumæner. Klart og sagligt skildrede han mig sin Tilværelse som Indehaver af en mindre Delikatesseforretning i Bukarest. Forretningen gik ganske godt, og han ønskede at udvide den, men manglede Kapital. Til den Ende paatænkte han at gifte sig, men i Bukarest var ikke Overflod paa Piger med Penge. Om jeg derfor – han havde hørt saa meget pænt om mig – vilde gøre ham den Tjeneste at indrykke en (paa mangelfuldt Tysk affattet) Ægteskabsannonce i fem forskellige af ham opgivne Lande. Tre Gange i hvert Land.

Pengene, som disse Annoncer kostede, vilde han med Glæde godtgøre mig, naar Pigen var fundet. Ja, det skulde ikke komme an paa en lille ekstra Dusør oven i Købet.

Jeg har for længst afvænnet mig med at forundres over de forskellige Ting, Mennesker forlanger af mig. Lagde Brevet paa Natbordet, lukkede Øjnene og smilede ved Tanken om Mandens Tillid til min Elskværdighed.

Igen bankede det. Tydeligvis en behandsket Damekno. Jeg lod som intet. Vendte det døve Øre til. Men havde gjort Regning uden Vært: havde glemt at dreje Nøglen om efter Postbudet. Døren gik op. Ind suste et kvindeligt Væsen, indhyllet i Pels og med vajende Fjer i Hatten. Med et Sæt var jeg ude paa Gulvet. Gæsten maalte mig fra Hoved til Fod, aabenbart noget skuffet over mit Ydre:

– Damen selv? – Ja, Damen selv. – Hvor interessant! Hun fotograferede Værelset med hurtige Blikke. – Hvormed kan jeg være til Tjeneste? – Naa, ikke noget særligt. Man har jo hørt og læst saa meget om Damen, at man fik Lyst til at gøre Deres Bekendtskab! Jeg tav. Pavse. Hun tog fat paa ny: – Damen kommer fra Wien? – Ja, jeg kommer fra Wien. – Hvor interessant! Og rejser hvorhen? – Til Wien. – Nej, virkelig! Jeg troede til Stockholm! – Jeg er dansk. – Dansk? Det siger De ikke! Jeg troede saa bestemt, Damen var fra Norge! – Jeg er dansk. – Og Damen er Skuespillerinde! Stor berømt Skuespillerinde. Der er Billede i alle Bladene. Meget berømt! – Jeg er Karin Michaëlis! – Jeg véd. Jeg véd. Man har jo læst overalt. Spiller De Kameliadamen? – Jeg skriver Bøger! – Bøger!?! De skriver ogsaa Bøger! Nej, hvor interessant! Jeg har engang kendt en Dame, der skrev Vers. Maa være utrolig vanskeligt. Alene at finde de rigtige Rim ...

– – –

Da hun endelig var lempet ud, lagde jeg mig for at glemme den noget irriterende Samtale. Jeg kunde akkurat knibe ti smaa Minuter og maatte endda opgive det paatænkte Bad.

Telefonen ringer. Portier'en melder: – En Dame ønsker at se Fruen! – De véd jo, at jeg ikke tager imod! – Undskyld, men Damen lader sig ikke vise af. Hun siger, det gælder Liv og Død! – Naa, i Himlens Navn, lad hende komme!

En velklædt, rigtig nydelig ung Pige staar for mig. Kun hendes Øjne huer mig ikke, de flakker saa sælsomt omkring og tyder paa, at hendes Sjæleliv ikke er helt i Orden. Jeg nænner ikke at vise hende af. Hvem véd, maaske kan jeg være hende til en Smule Nytte.

– Hvor meget Tid kan De ofre paa mig? spørger hun strengt. – Højst ti Minuter. Mit Foredrag begynder Klokken tyve. Aah, hvad, det akademiske Kvarter. Folk kan vente!

Jeg beder hende tage Plads og fatte sig i Korthed. Hun stormer op og ned i Værelset som en Ræv i en Fælde: – De er den eneste, der kan hjælpe mig. De maa skrive til ham. Ser jeg maaske værre ud end saa mange andre? Han har haft Snese af Elskerinder. Til mig ikke saa meget som ser han. Jeg er tre og tyve Aar. Siden jeg var fjorten, har jeg haft det værre end i Helvede. Jeg brænder op, forstaar De da ikke, jeg brænder op! Jeg saá hans Ansigt paa en Plakat, og straks vidste jeg, at han var den rette. Jeg gik hen og hørte hans Foredrag og søgte ham Dagen efter paa Hotellet. Fortalte ham, som det var. Han var rigtig venlig til at begynde med, men da jeg forlangte, han skulde lade sig skille, bad han mig om at gaa. Jeg vilde ikke, og saa ... lod han mig smide ud! Ligefrem smide ud! Jeg har skrevet det ene Brev efter det andet til ham, tror De, han svarer? Jeg maa have en Mand, ellers gaar jeg til Grunde. Han foreslog mig at tage en Elsker. En Elsker. Mig! En ung Pige af god Familie. Vejen til mig gaar kun gennem Krans og Slør. Jeg er ikke af den Slags ...

Hun indgyder mig den dybeste Medlidenhed, og jeg forsøger varsomt at tale hende til rette. Hun skal dyrke Sport, paatage sig et anstrengende legemligt Arbejde. Hun bliver kun mere og mere ophidset: – Jeg har sagt mine Forældre, som det er. Min Far vil ikke se mig mere, og min Mor ligger i Sengen og græder Øjnene ud. Hvad skal jeg gøre? Kan jeg gøre for, at jeg har det saadan? Jeg er deres eneste Barn. For Guds Skyld, saa skriv dog til ham. Skriv, at han vil blive uendelig lykkelig med mig. Fortæl ham, at jeg har Matura med

Udmærkelse, men saa var [der] det med Professoren ... Jeg studerede Matematik, og saa blev jeg relegeret, fordi jeg var paatrængende. Aldeles ikke paatrængende. Men han forstod mig heller ikke. Hvad skulle det gøre, at han var halvfjerds og jeg dengang kun en og tyve? Mine Forældre kan give mig baade Udstyr og Medgift. Jeg har skrevet til ham, at jeg vil være hans Sekretær eller Stuepige, hvad som helst, blot jeg maa aande i hans Nærhed.

– Hvad nytter det altsammen, naar han ikke elsker Dem?

– Elsker og elsker. Det kan komme med Tiden. Naar De fortæller ham, at jeg ikke kan leve uden ham ...

– Ingen Mand i Verden tager en Kvinde af den Grund, naar han ikke bryder sig om hende.

– Godt, saa skaf mig en anden Mand. Men nu. Straks. I Dag. Eller der sker en Ulykke.

– Kunde De ikke tænke Dem at tage til Udlandet? Langt bort. Til Kanada for Eksempel. Der skal være Mangel paa Kvinder ...

Hun virrer med Hovedet: – Saa længe kan jeg ikke vente. Det maa være nu. Straks.

I det samme ringer Portier'en: – Vognen er her efter Fruen! Da skyder en Tanke gennem Hjernen: Brevet. Ekspresbrevet!

– Hør nu her, siger jeg, for lidt siden fik jeg Brev fra en ung Mand, der beder mig skaffe ham en Brud. Han taler fem forskellige Sprog. Jeg tror De vil synes om ham. Han er Forretningsmand. Det eneste, han mangler, er Penge, dem har De jo. Var det ikke en Idé?

Jeg rækker hende Billedet, hun ser flygtigt paa det, kaster det paa Gulvet med alle Tegn paa Afsky: – Han dér ...! En Forretningsmand! Og skægløs! Har jeg ikke sagt Dem, at den Mand, jeg kan elske, maa have Fuldskæg og være matematisk Professor! Matematisk Professor og Fuldskæg. Men jeg ser, De mangler enhver Forstaaelse. Jeg maa sige, De har været mig en uhyre Skuffelse. Farvel! Hun knalder Døren i efter sig, og jeg jager i Tøjet for at komme ned til den ventende Vogn.

II.

Verdensdame af Format!

Ved Sekstentiden naaede jeg den lille By, hvor jeg samme Aften skulde tale. I en Forening, der hed noget med Kultur. Paa Banegaarden højtidelig Modtagelse af Foreningsbestyrelsen plus Borgmester, alle i høj Hat og med hvide Handsker. Børn og tilfældige Vandrere dannede Kres, medens Borgmesteren holdt Velkomsttale paa Byens Vegne. Man ledsagede mig til det nære Hotel og forsikrede, at man havde taget alle Hensyn til mit Ønske om ikke at forstyrres af Journalister inden Foredraget. Dog havde man ikke kunnet sige nej til en Te i et Privathjem hos en Dame, der i høj Grad interesserede sig for mine "Teorier" (indtil denne Stund anede jeg ikke, at jeg havde saadanne). Damen var selv "af Faget", skrev Digte, som dog ikke blev trykt, da hun "heldigvis var saaledes stillet, at hun ikke behøvede at leve af sin Pen". Hun var Enke, og hendes Mand havde foruden Villaen efterladt hende en net lille Formue. Min Indvending, at tog jeg ikke mod Journalister, fordi jeg vilde have et lille Hvil, kunde jeg dog endnu mindre gaa i Selskab, blev ikke taget for gyldig: – Dette er noget ganske andet! Byens Spidser var allerede samlet, man ventede kun paa mig. De høje Herrer forklarede paa Vejen, at Enken var af største Betydning for Kulturforeningen, idet hun saa at sige indbød samtlige mandlige Kunstnere til at bo hos sig, hvorfor Foreningen slap at betale Hotelophold. Jeg burde ikke undslaa mig. Siden vilde jeg takke for Oplevelsen: Værdifulde Kvinder kan lære meget af hinanden. Hvem véd, hvad der kan blomstre af en saadan Tankeudveksling!

Jeg gav efter. Herrerne ventede, medens jeg tvættede mig en Smule, og vi fulgtes videre gennem Byen. Dog, Borgmesteren maatte snart dreje af, han Kone ventede ham til den daglige Spaseretur. Næppe var han ude af Syne, før en af de andre hviskede til mig: – Han tør

ikke! Konen er skinsyg! Og man overbød sig i Berømmelse af den Kvinde, jeg snart skulde se: En moderne George Sand! sagde den ene. En Kvinde højt hævet over Modens Fordringer! sagde den anden. Men den tredje slog Hovedet paa Sømmet ved at sige: Sappho og Verdensdame i én Person! Hvortil den første atter føjede: Ja, Verdensdame i stort Format!

Vi naaede en rummelig Villa med afskallede Mure, skaarede og papirklistrede Vinduer i Underetagen, faldefærdigt Rækværk om den forpjuskede Have og en sørgelig frønnet Trappe med slimede Trin op til Indgangsdøren: – Vildt romantisk, ikke sandt? Madame taaler nemlig ikke Synet af Haandværkere!

Trappeopgangen var prydet med Malerier og Olietryk, ophængt mellem indrammede daterede Navneklude, fastnaglede Vifter, et Par udstoppede Ugler paa smaa Konsoller samt en Glaskasse med langsomt i Støv faldende Sommerfugle, der vel engang havde straalet i alle Regnbuens Farver.

Husets Frue tog imod i Forstuen, Højrehaanden udstrakt til Hilsen, Venstrehaanden højt hævet og bærende en mægtig Krysantemum: – Sappho hilser sin Søster i Aanden! Hun var iført Sandaler, der kom til Syne under en gullig blomstret Kimono, der tydeligvis havde gjort Tjeneste i lange Tider. Naar hun bevægede sig, skælvede hendes kvindelige Overflod betænkeligt under det tynde Silkestof: – Dette mit Legeme har aldrig været vansiret af noget Korset! betroede hun mig, rettede paa det farvede, griffelkrøllede Haar, der kun halvvejs holdtes i Ave af en pompøs perlebroderet med kulørte Stene udstafferet Teaterhætte. Pludselig lo hun højt og umotiveret, jeg forstod først denne Latter, da en af Herrerne gjorde mig opmærksom paa, at hendes Latter var besunget i "Husskatten" af ingen ringere end den berømte Sanger N.N., der desværre for længst laa under Mulde.

Hun førte mig nu i Optog ind i Salonen, hvor vi hilstes med Haandklap som Kunstnere, der bestiger Podiet. Forsamlingen bestod af Mænd i meget moden Alder og Kvinder, der ikke var valgt paa Grund af Skønhed eller Ynde. En af dem bar med Stolthed og Besvær Monocle, en anden var i Reformdragt med brede Vadesko. Hun kom hen og saá mig dybt i Øjnene: – Jeg beder Dem, foragt mig ikke. Jeg er hverken fraskilt eller har haft Elskere. Min Mand er Naturapostel, desværre ligger han af Snue, men kom og besøg os, og De vil lære den store Lykke at kende, den, der maaske kun findes én Gang hvert hundrede Aar.

Jeg naaede ikke at takke for den venlige Indbydelse, for i samme Nu var jeg suget ind i en Malstrøm af Spørgsmaal angaaende mit Forhold til Sovjetrusland, Zionismen, Dødsstraffens Afskaffelse, Kontrakt- eller Avktionsbridge, Montessori eller Rudolf Steiner, Krishnamurti og Gandhi, Astrologi, Bimetallisme, Paragraf 218, Raakost eller Hungerkur, Sjælevandring, Verdi eller Atonalmusik og meget andet. Forgæves anstrengte jeg min stakkels Hjerne for nogenlunde at beholde Spørgsmaalene i rette Rækkefølge, men opdagede snart, at dette var komplet overflødigt. Alle talte, ingen ventede Svar.

– Men De maa jo være nødlidende efter Rejsen! Husets Frue bød mig Pebermynter af en rød Skaal bekranset med Immorteller. En af Damerne rakte mig et Glas giftiggrøn Likør og hviskede til mig, at Værtinden som ved en mystisk Indskydelse havde faaet Idéen til denne Likør, der "jo langt overgik de gammeldags italienske Munkelikører!" Hun havde faaet Indskydelsen en sen Nattetime, og ikke for Alverdens Guld gav hun Opskriften fra sig. Den skulde ikke "vulgariseres af Mængden!" Likøren smagte som det rene Dyvelsdræk, og naturligvis roste jeg den i høje Toner. Smigret ytrede Opfindersken: – Jaja, man mærker, man har en "Verdensglobestrotter" for sig!

Længselsfuldt skottede jeg til det dækkede Tebord, hvis brogede Dug ikke havde taget Skade af en Omgang Sæbelud. Bordet var ellers hæftigt smykket med Amoriner af Gips, Stager med fantastiske Skærme og kulørte Silkebaand, der slangede sig yndefuldt mellem Kopper og Glas. Dugens fire nedhængende Snipper var forsynet med Dannebrogsflag, en fin Opmærksomhed mod den danske Gæst. Teen forblev usynlig.

Er man træt, findes der to Muligheder: enten tier man bomstille, eller man snakker løs som et Vandfald. For ikke at falde i Søvn, valgte jeg det sidste. Vild Begejstring. Nu tog man fat paa Temaet: "Den farlige Alder". Husets Frue erklærede højt leende, at ifølge sin Aargang skulde hun egentlig befinde sig midt i denne Periode, men aldrig havde hun i den Grad følt sig paa Højden som nu: – Jeg behøver kun at strække min Haand ud, og jeg har en Mand paa hver Finger! Hun kastede et sejrsstolt Blik til Væggen, hvor hendes afdøde Mand hang i næsten legemsstort Fotografi, flankeret til venstre af Rabindranath Tagore, til højre af et Brev under Glas og i rød Fløjlsramme. – Undertiden gør det mig virkelig saa ondt for min stakkels Mand, at han ikke naaede at opleve min indianske Sommer. Paa den anden Side maa jeg jo være Skæbnen taknemlig, at den har udset mig til at være Muse for Mænd, hvis Navne allerede tilhører Verdenshistorien!

Fortrolig tog hun mig om Livet og skubbede mig forbi Tebordet ind i et støvet Sovekammer. Foran den mægtige Himmelseng med røde Damaskforhæng laa en lang Fløjlspude. Som beruset af Minder stirrede hun paa Puden: – Hvis disse Vægge kunde tale! Jeg kunde erhverve mig en Formue, hvis jeg udleverede Navnene paa de Mænd, der har knælet paa Puden dér for mit Leje!

Hun aabnede endnu en Dør: – Min Husskat! En af Værelsets nilgrønne Vægge var oversmurt med Navnetræk, Rim, hele Digte, Nodelinjer og Tegninger af Mennesker og Dyr. Alt med nøjagtig vedføjet Dato og Aarstal. Hun gjorde mig opmærksom paa de berømte Navne, der alle var omgivet af en tyk sort Rand: – I mit Testament er der sørget for, at denne Væg faar sin Plads i et Museum! Og med en Bevægelse, som faldt det hende pludselig ind, at jeg maaske kunde føle mig saaret, sagde hun undskyldende: – Ja De forstaar, jeg indbyder af Princip kun Mænd til at bo hos mig. Kvinder er saa smaalige og saa tilbøjelige til at blive skinsyge!

I Salonen underholdt man sig endnu om den farlige Alder. Hvert Ord en Misforstaaelse. Med et begreb jeg Grunden: Ikke en af de Tilstedeværende havde læst Bogen: – Men man har jo hørt saa meget om den, at man kan den paa Fingrene som Kant og Goethe.

Dette syntes at være Stikordet. Thi nu skred Husfruen frem midt paa Gulvet og begyndte at deklamere noget, der for mig, hvad Uforstaaelighed angik, mindst maatte være anden Del af "Faust". Rasende Klappen.

– Ja, Goethe havde sin Eckermann, men heller ikke jeg er ilde faren med disse mine Venner! Hvad De hørte, var af mig. Skabt i den tredje Time efter Midnat, hvor Aanden plejer at komme over mig!

Jeg skelede til Tebordet og skottede til Uret. Man forstod mig: – Han maa være her hvert Øjeblik. Vi er nødt til at vente paa ham. Han vilde aldrig tilgive, hvis vi begyndte uden ham! Jeg grublede over, hvem den "han" vel kunde være. Nu rykkede vi sammen i "det aandelige Hjørne", som den runde Sofa under Tagore var døbt. Alle saa uvilkaarligt op til Inderens Billede. – Kender De Tagore personligt? spurgte jeg. – Selvfølgelig! Brevet i Rammen dér er jo fra ham. Hvem kender jeg ikke personlig! Men jeg skyr da heller ikke hverken Penge eller Ulejlighed. Vil De tænke, jeg rejste saagar til Holland for at træffe Krishnamurti! Naa, det lønnede sig da virkelig ogsaa!

Jeg havde rejst mig for at læse Brevet: – Men er det da Tagores Haandskrift? – Omtrent. Det er skrevet af hans Sekretær, men underskrevet af ham selv! Brevet indeholder den Meddelelse, at Tagore ikke følte sig rask nok til at modtage det ærede Besøg, men lod hilse. – Lykkedes det Dem saa senere at træffe ham selv? – Oh ja, det tør man vel nok sige! Vi talte med hinanden over Tankeoverføring. Denne Grev Kaiserling havde jo formelig forpagtet ham, saa ingen af os andre kunde komme til. Men han saá mig. Han smilede til mig. Han har jo sikkert hørt adskilligt om mig ...

Og uden Overgang, men maaske for at komme bort fra det lidt farlige Emne: – Da vi nu sidder her saa rart med hinanden, kunde De saa ikke i Hovedtrækkene fortælle os Indholdet af

Deres Foredrag? Alle bifaldt højlydt Forslaget, kun ikke jeg. Man bad, man tiggede og tryglede: En saa opmærksom og forstaaende Kres af højtkultiverede Mennesker finder De dog ikke i nogen offentlig Sal! Men nu var jeg stædig. Hvorfor kom den Te dog ikke? Og hvor blev han af, den ventede "han"? Igen saa jeg til Uret. Det var efterhaanden blevet saa sent, at jeg for Alvor maatte tænke paa at bryde op. Dog var min Nysgerrighed saa stor, at jeg trak det ud til allersidste Minut.

Endelig: Dørklokken kimede. Op sprang Værtinden, tog sig til Hjertet, vekslede Blikke til højre og venstre, glattede i Hast Haaret og snappede en forsinket Rosenknop, som hun bar i den højtløftede Venstrehaand, idet hun ilede ud. Vi sad aandeløst lyttende. Jeg spurgte sagte: – Hvem er han? Man stirrede forbløffet paa mig: – Aah, De véd ikke? Den mest fortryllende unge Mand i Miles Omkreds! Den historiske Don Juan har været en ren Bondelømmel i Sammenligning! En af Herrerne tilkastede mig et opklarende Blik. Nu traadte Parret ind. Den unge Mand var slank, pomadiseret, affekteret. Han kyssede paa Haanden Omgangen rundt, saá til det urørte Tebord: – Ak, og man har ventet paa mig! Alt for stor Ære! Desværre blev jeg nødt til at drikke Te hos min Fætter, Prins R. Umuligt at slippe bort! Og som en Cadeau til mig: – Den farlige Alder i egen høje Person! Min Kompliment, Madame! Husets Frue straalede: – Ja, naar Baronen allerede har drukket Te, saa foreslaar jeg, at vi andre venter, til Fru Michaëlis har betroet os Indholdet af sit Foredrag!

Jeg rejste mig: – Desværre maa jeg gaa!

– Ak, Skade, Skade, hvor vi saadan havde glædet os til alt det interessante, De havde at fortælle os! – De faar det jo altsammen at høre om en lille Time, sagde jeg i min Uskyld. Forlegen Pavse. Saa tog Værtinden sig sammen: – Det er jo netop Ulykken. Ingen af os kan komme til Foredraget. Josephine Baker danser her i Aften, og vi er saa at sige tvunget til at give Møde for at bevise Verden, at vi ikke kender til Racefordom!

En af de Herrer, der havde bragt mig, tilbød venligt at ledsage mig tilbage til Hotellet. Paa Vejen, efter en noget lang Tavshed, spurgte han: – Har jeg saa maaske sagt for meget? Er Madame S. ikke en Verdensdame af stort Format?

– Det er hun, svarede jeg.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 4.12.1932

Haabløst ...

I nedenstaaende Artikel fortæller *Karin Michaëlis* om en Række ulykkeligt stedte Mænd og Kvinder, som har søgt hendes Bistand og Hjælp.

.

Han kom til min Dør for to, tre Aar siden en Efteraarsdag. Vi havde lige spist, men han fik, hvad der var tilovers. Et blidt, fint, stilfærdigt Menneske, der trods aabenbar yderste Fattigdom forsøgte at holde sig net og pæn. Penge vilde han ikke have. Mine Forhold var dengang saaledes, at jeg kunde hjælpe lidt her og der, saa jeg forsøgte at faa ham til at tage imod en lille Nødskilling. Han fik Taarer i Øjnene: Maatte han faa en Pakke Mad med paa Vejen …

Siden kom han i Ny og Næ, og vi blev rigtig gode Venner. Som fjortenaarig, i et Forbitrelsens Øjeblik, efter en Dragt maaske fortjente Prygl af Faderen, stak han til Søs og vilde ikke vise sig, før han "var blevet til noget". Han gennemgik maaske noget mere end de fleste smaa Skibsdrenge, rømte, gik atter med Skib, rømte og kom i Land i Amerika. Efter Sult og Omflakken dér fik han saa Stilling som Avtomobilvasker, og nu gik det gradvis frem, han kunde lægge Penge op, han blev Chauffør. Arbejdet passede ham. Han havde Fornemmelsen af, at Livet var et stort, dejligt Eventyr. Det at køre for tilfældige Passagerer var for ham lutter Rejser i uopdagede Egne. Noget, der laa dybt i hans Natur, fik her sin Udløsning. Saa var han uheldig, kom til Skade og fik desuden Lungebetændelse med andet mere. Laa syg maaske Maaneder og havde akkurat nok til bagefter, endnu svag, at rejse hjem. En eller anden Skuffelse mødte ham nok her, sagtens et Hjerteanliggende. Nok er det, pludselig gav han Eksistenskampen op og blev Landevejsridder.

Da han første Gang kom til mig, var han, tror jeg, temmelig ny i Faget, havde vist kun travet rundt et Par Aar.

Jeg forsøgte stadig at animere ham til Arbejde, han undveg. Endelig kom Sandheden: Jeg holder ikke ud at være paa ét Sted! Landevejen drog ham, som det uvisse drager Nomaden. Han søger aldrig Kamerater. Han drikker ikke. Hans Væsen er enhver Form for Voldsomhed fjern. Engang blev han sendt til Tvangsarbejdsanstalt – jeg kunde have stor Lyst til at undersøge disse Anstalter nærmere – paa Grund af en Alimentationssag. Paa Anstalten led han sig syg. Ikke ved den Behandling, der blev ham til Del, han personlig klagede ikke, men paa Grund af de Gamle, delvis sindssyge, der ogsaa var anbragt paa Anstalten. Under et Fortvivlelsesanfald blev han lagt i Spændetrøje. Da han slap ud, begyndte han igen sine Vandringer, fra Skagen til Grænsen, fra Esbjerg til København. Han føler sig fuldkommen tilfreds, blot han har en Pakke Mad i Lommen og finder en Bænk eller en Høstak, hvor han kan overnatte – om Sommeren. Om Vinteren er det vanskeligere. Da mærker han sin svage Konstitution.

Hans hele elskværdige, fintfølende Væsen gør jo, at de færreste slaar Døren i for ham. Madpakken finder han altid rede. Af og til, men da skal det gaa meget haardt til, tager han imod noget Markarbejde, naar det tilbydes ham, han søger det ikke, eller arbejder lidt paa et Værksted her eller der. Kun faa Uger. Han kan ikke finde sig i Ensformigheden.

Nu var han her igen. Denne Gang meget nedslaaet: Jeg klarer næppe Vinteren igennem, men saa faar jeg Ende paa det! Jeg sagde, som altid til Mennesker, der leger med Dødstanken: – Det kan De jo komme meget nemmere fra ved at springe i Vandet, naar det er koldt nok! – Let at sige, men ikke saa let at gøre. Hver Gang jeg tænker paa selv at gøre Ende paa det, er der altid noget, der binder mig til Livet, hvad det saa er …

– Kan De ikke faa Arbejdsløshedsunderstøttelse? – Jo, men saa skal jeg have opholdt mig tre Maaneder paa ét Sted. Det kan jeg ikke.

Han har aldrig været i Konflikt med Loven. Har aldrig, hvor meget han end sultede, været blot i Fristelse til at tage selv. Alt dette ligger ikke for ham.

– Hvad skal det blive til? – Tja … hvad skal det blive til? – Det ender jo med, at De bliver syg, ligger i en Landevejsgrøft og kommer paa Fattigvæsnet! – Aldrig!! – Det er De ikke Herre over. Man vil hjemsende Dem til Deres Kommune, og saa… – Ja, saa vil man beholde mig der et Par Uger og saa give mig lidt Rejsepenge, maaske femogtyve Kroner, maaske lidt mere, og saa lade mig løbe igen! – Kunde det ikke tænkes, man sendte Dem til Tvangsarbejde igen? Han ryster paa Hovedet: – Jeg tror slet ikke, man vil have mig der. Man mærkede nok, hvor jeg led, og det passer dem ikke overfor de andre. – Synes De ikke selv, der er noget fuldkommen meningsløst i denne Form for Eksistens? – Det er der vist. Men kan jeg gøre for, at jeg ikke har Ro paa mig? Jeg forlanger jo saa lidt. Naar jeg sidder paa en Bænk og ser paa Himlen og Skyerne eller paa Vandet eller en Mark med Køer eller en Skov, ja saa er jeg fuldkommen lykkelig. Blot jeg faar Lov at sidde.

Naar man taler med ham, naar man ser paa ham, naar man følger hans Bevægelser, medens han spiser, skulde man tro, han havde nydt, hvad der saadan kaldes "god Opdragelse". Moderen arbejder paa en Fabrik, Faderen er død.

For en Tid siden forsøgte han pludselig at skrive. Selvfølgelig en lang selvbiografisk Skildring af Sølivet og Aarene i Amerika. Stavemaaden var gyselig. Indholdet ikke helt ilde. Jeg sendte det til et Blad, fik det tilbage som ubrugeligt. Nu, han har skrevet sig sine Oplevelser fra Hjertet, føler han heller ikke mere Trang til at skrive. Derimod er der i ham en heftig, næsten kvindelig Trang til at hjælpe dem, der er endnu værre faren end han selv. Atter og atter kommer han tilbage til Forholdene paa Arbejdsanstalten, hans Ansigt fortrækkes da af Smerte ved Tanken om de dér levende begravede.

Han var denne Gang iført et Par Lærredsbenklæder – eller var det Nankings –, en lys Trøje, han havde paa, da jeg første Gang saá ham, en Baskerhue og saaleløse Sko.

Et Vrag … ja, maaske. Men en Sjæl saa ren, et Sind saa blidt, en Menneskekærlighed saa stor, at man skulde synes, der maatte være en Vej ogsaa for ham.

Naturligvis kan man ikke forlange, at Staten skal give en ung, arbejdskraftig Mand, der ikke *vil* arbejde, Penge hver Maaned for vedblivende at vandre Landet rundt, formaalsløst og i fuldstændig Lediggang. Alligevel er det et Spørgsmaal, om Staten ikke stod sig ved det. Han er syvogtyve Aar. Livet paa Landevejen hærder ham, trods de svage Lunger har han maaske et langt Liv for sig. Naar Tøjet falder ham af Kroppen – og han beder aldrig om Penge – saa kommer vel den Dag, hvor han forbryder sig mod Loven. Fængslet vil da aabne sin altid villige Port. Han vil hurtigt falde sammen, blive Vaneforbryder. Koster det ikke Landet mere?

Spærre ham inde nu, hvor han intet har forbrudt, lader sig ikke gøre. Det vilde da ogsaa være den samme Synd, der begaas ved at stække Vingerne paa Kongeørnen i de zoologiske Haver. Han vilde blive sindssyg af Længsel efter Friheden. Og Sindssygeanstalterne koster Landet mange Penge.

– – –

Man vil maaske synes, det er taabeligt at beskæftige Tankerne med et saa haabløst Individ. Nu, hvor saa mangen Familiefader fortvivlet spejder efter Arbejde ved hvadsomhelst. Det er sandt. Men jeg bliver ikke det blide, stille Ansigt kvit. Jeg ser ham forsvinde uden for Haven, vandrende paa Landevejen i Regn og Blæst, siddende i Ventesale, i Portrum, kun ventende paa igen at kunne vandre, en Pakke Mad i Baglommen, Øjnene drikkende Alnaturens Skønhed ind.

– – –

Jeg har en anden ung "Ven", der nu og da besøger mig. Han ligner en Gymnastikinspektør. Er nøddebrun i Ansigtet af Vejr og Vind. Sundheden i Person. Rank. Staalsat. Munden sammenkneben over snehvide, viljestærke Tænder. Han har siddet i

Tugthuset – nej, det var vist Vridsløse – og siden har det ikke været ham muligt at komme paa ret Køl.

Inde i Fængslet blev han udlært Skræder. Han er stolt som en kalkunsk Hane over sin Dygtighed. Se ham trække op i Bukserne, inden han sætter sig! Ordene kommer som klippet med en Saks. Han er saa ren som et Hus efter Hovedrengøring. Vasker sig selv Sommer og Vinter i det nærmeste Vand, bader og svømmer omkap med sig selv. Han har gjort den Opfindelse at lave maskinsyede Læg i Bukserne, det ser virkelig helt pænt ud. Han vasker sit Undertøj, jeg tror ogsaa han stryger det, spørg mig kun ikke hvordan. I Fængslet anvendte han hver Fritime til i Cellen at gøre Gymnastik … Hans Muskler er Atletens. Han foreslaar altid at vise mig sine sidste Kunststykker paa Plænen. Og hver Gang vi skilles, takker han mig for Venligheden og fortæller mig, at det nu alligevel er helt rart, naar man saadan strejfer rundt "at have en Ven, man kan udtale sig overfor". Vennen, det er mig. Heller ikke han beder om Penge. Han var i Sommer lige nærved – ak, det er langtfra – at faa sig en Skræderforretning i en nordsjællandsk By. Han manglede "kun" Penge til at leje Butik og Beboelse. Da jeg spurgte ham, om Beboelse nu ogsaa var nødvendig, nikkede han paa sin bestemte Maade: – Maa man have af Hensyn til Kunderne! Han regnede nu ud for mig, at de mange Landliggere jo snart vilde komme efter, at han syede mindst saa godt som Brødrene Andersen og ikke var halvt saa dyr. Symaskinen havde han. Gave fra Fængslet. Han betroede mig – eneste Tegn paa Føleri – at da han i Fængslet hørte, han næste Dag vilde faa Maskine i Cellen, lukkede han ikke et Øje om Natten af lutter Fryd. Hvorfor han kom i Fængsel véd jeg ikke, det angaar jo heller ikke mig. Han hverken ryger eller drikker. Lever efter alle Sundhedens Regler. Er født Bedsteborger, om nogen har været det.

Men hvem skal give ham Penge til at begynde et Skræderi for? Da jeg foreslaar ham at søge Arbejde som Svend, ryster han paa Hovedet: – Det er jo min Ulykke. Jeg kan ikke underordne mig! Hans hele Holdning viser, at det ikke er tomme Ord.

Han søger Arbejde paa Gaardene. Overalt, hvor han faar Arbejde – almindeligvis faar han det ikke: – Du er sgu for fint klædt, min Ven, du egner dig vist ikke til at tage fat – men faar han Arbejde, da er han Førstemand paa Pladsen. Ligegyldigt hvilket Arbejde, han sættes til. En uhyre Ærgerrighed gør, at han maa være hurtigere, stærkere, paalideligere til sin Gerning end dem, han arbejder sammen med. Dette har kostet ham adskillige Job. I Amerika vilde han være den fødte Forarbejder – den, der for stor Betaling skal tvinge de andre til at arbejde over Evne ved at udføre det næsten ugørlige Kvantum Arbejde inden for et vist Tidsrum.

Her hører han til Landevejens faste Skare.

Synd … Synd …

– – –

Saa er der den lille behaarede tyske, halvgamle Journalist. Han kom til mig, sendt fra *Politiken*, der havde været saa venlig at give ham Rejsepenge til Thurø (jeg siger ikke Tak for Venligheden!). Han kom nu til mig for at faa Rejsepenge til – Hamborg. Der havde han en Ven, som ganske sikkert vilde hjælpe ham. I Hamborg havnede han i Frelsens Hær, kløvede Brænde og afventede en af mig lovet brugt Overfrakke. Af og til fik jeg et Jammerbrev snart fra Württemberg, snart fra Schlesien. To Gange paa mine Foredragsrejser maa han have været i Nærheden, for paa Hotellet laa Brev, om jeg vilde efterlade lidt Penge paa Postkontoret, hvor han saa vilde hente dem. Det er snart længe siden. Altid er der et Sted en Ven, der, naar han kommer til Stedet, er bortrejst, død eller gaaet rabundus. Den lille behaarede Mand – man maa lede efter Ansigtet i det meget sølvspættede, oprindelig sorte Skæg – pjokker sikkert rundt til sin Dødedag. Har han nogen Sinde været Journalist, han er ligefrem for svagt begavet til at sige en Løgn, saa kan det kun have været en af dem, der lever af brækkede Ben og Sporvognsstandsninger. Han ender jo paa Fattighuset, hvis han ikke fryser ihjel i en Snestorm.

– – –

Saa er der jo de rene Svindlere, der maaske engang var pæne Mennesker, men som efterhaanden har lært, at man kommer længere med Løgn end med Sandhed. De fleste af dem lyver med en Færdighed, der næsten tager Vejret fra En. De har allerede været paa Horsenshus adskillige Gange og kommer der flere endnu. Saa længe jeg kunde, hjalp jeg ogsaa dem. Hvad de fortalte, var Løgn, men at de trængte til Hjælp, det havde sin Rigtighed.

– – –

Af alt, hvad der i mit snart lange Liv har mødt mig, har dog intet forbløffet mig som hin unge Pige, der pludselig stod paa Thurø i Forsommeren. Hun vilde tale med mig. Jeg havde ikke Tid. Min Mor laa syg, jeg skulde til Byen efter Medicin. Hun gav sit Kort, og da jeg saá, det var en Udlænding, gik jeg ned til hende. Ud i Haven. Hun var saare nydelig. Jeg anslog hende til et Par og tyve, fandt senere ud, at hun over for mig var to og tredive, over for en Veninde af mig angav hun sin Alder til otte og tredive. Altsaa nydeligt – Ich komme wie ein Vogel geflogen … Dette var Indledningsordene. Da jeg noget forbavset saá paa hende, gentog hun dem med de kønne mørke Øjne fast mødende mit Blik. – Wirklich, ich komme wie ein Vogel geflogen! Og hvorfra, om jeg maa spørge? Hun angav sit Hjemland, oppe i Nærheden af Ruslands Grænse. – Og De er paa Besøg i Danmark? – Oh, nej! – Hvornaar er De kommet? – I Forgaars. Jeg kom med Skib, og i Gaar kom jeg til Thurø! – Hvor bor De paa Thurø? – Paa Hotellet i Grasten. – For længere Tid? – Oh, nej, kun til i Aften. – Agter De at blive længe i Danmerk? – Altid! – Naa … og tænker De saa paa at faa Arbejde her? – Jeg sagde jo: Ich komme wie ein Vogel geflogen … – Ja men kære Barn, jeg forstaar Dem saa sandt ikke. Og nu maa De være sød og tale rent ud. – Jeg er jo kommet til Dem! – Hvad siger De, til mig? Kender De mig da? Hovedrysten. – Til mig? Hvad vil De mig? – Være hos Dem! – Min Forbavelse maa have krævet Forklaring. Jo, hun havde altsaa været Lærerinde, havde saagar udgivet en Grammatik, som hun overrakte mig, paa et Sprog, hvoraf jeg ikke kunde et Ord. – Og saa? – Véd De, det er ikke til at udholde i Længden. Saa tog jeg min Afsked, pakkede mit Tøj, og her er jeg! Min store Kuffert kommer efter. – Jeg prøvede at gøre hende forklarligt, at saadan kunde man ikke bære sig ad. Hendes Svar var: – Andre maaske ikke, men jeg! Jeg ligner ikke andre! Jeg erklærede, at som Forholdene var, med en dødssyg Mor i Huset, hverken kunde eller vilde jeg tage imod et vildfremmed Menneske, der end ikke havde skrevet og spurgt, om det passede mig. Hvorfor hun ikke havde skrevet? – For saa havde De jo sagt nej! – Naa, og nu? – Jeg er her, og jeg bliver! – Paa mit absolute: Derom kan der ikke være Tale! begyndte hun igen paa sit: – Ich komme wie ein Vogel geflogen!

Grunde til, at hun netop opsøgte mig, var ikke til at faa ud af hende, ud over at hun saa længe havde arbejdet Tiden bort, nu vilde hun "leve og være i Nærheden af en stor Kvinde". Hun spiste saa Middag med os, og jeg tog til Byen efter at have bedt min Veninde faa hende bort, inden jeg kom tilbage.

Hun var da ogsaa borte efter at have faaet Hjælp til Rejsen til København og Brev med til K.F.U.K. Paa min Venindes Spørgsmaal, hvad hun egentlig havde tænkt sig, forudsat jeg nu havde kunnet beholde hende. Jo, saa havde hun tænkt sig at blive uddannet som Sangerinde!

Naa, hun rejste altsaa, men to Dage efter kom der Brev, at hun aldeles ikke forstod min Opførsel. Jeg burde kunne forstaa, at hun var anderledes end alle andre og kunde gøre Fordring paa en anden Behandling. Hun var meget vred.

I Bladene har hun saa læst Dødsannoncen, for hun sendte Kondolencekort. Et Par Uger senere nyt Brev: Hun havde fundet Optagelse hos en dansk Familie mod at lære Datteren Tysk (!), nu skulde Familien rejse, og nu kom hun. Jeg vilde have ligesaa stort Udbytte af Samværet som hun: For hun var anderledes end alle andre! Jeg sendte saa et Telegram og frabad mig bestemt hendes Besøg. Fik endnu et meget forbavset og meget krænket Brev: Jeg havde skuffet hende dybt. Havde vist Mangel paa menneskelig Forstaaelse. Hun havde kunnet bibringe mig mangt og meget, jeg manglede, og omvendt. Hun agtede aldrig at vende tilbage til sit Land. Forholdene dér var hende for smaa, og siden hun havde forladt Landet for

min Skyld, var det ogsaa min Pligt at tage mig af hende. Da jeg ikke svarede paa dette Brev, tav hun omsider.

Endnu den Dag i Dag er det mig ikke klart, om hun kun var grænseløs naiv og havde faaet denne fikse Idé, at nu skulde et nyt Liv begynde med Fest i Stedet for Aldag, eller om hun hørte hjemme i en lukket Anstalt.

Har hun i mange Aar været Lærerinde, maatte man i hvert Fald med nogen Bekymring tænke paa de Børn, der var givet i hendes Varetægt.

– – –

I sin Tid mente jeg, at Opholdet paa denne lille afsidesliggende Ø skulde give Arbejdsfred. Ak, om Huset laa ved en stor Alfarvej gennem Landene, Arbejdsfreden kunde ikke være mindre beskyttet.

– – –

For kort Tid siden fik jeg Brev fra en 75aarig Nonne, der fra sin pure Ungdom havde levet bag Klostermure i en Landsdel, der før hørte under Rusland og nu laa i Polen. Klostret var græsk-katolsk. Paa en eller anden Maade havde Ledelsen ordnet sig med de polske Katoliker, saa Nonnerne fremdeles blev boende. Nu skulde Klostret imidlertid ophæves. Hun havde været fuldkommen rolig, da hun var sikret ved en Formue paa halvandet hundred Tusind tyske Mark, som hun havde deponeret i Rigsbanksedler. Først da hun vilde havde Beløbet udbetalt, erfor hun, at Pengene var værdiløse som Papirlapper. Hendes Slægtninge var døde eller befandt sig strøet om i Rusland. Hun havde ingen Forbindelse med nogen. Om jeg ikke kunde skaffe hende optaget i en dansk Stiftelse. Selvfølgelig satte jeg mig i Bevægelse, skrev samtidig og stillede hende forskellige Spørgsmaal. Brevet kom tilbage: Adressen, den hun havde opgivet, var utilstrækkelig …

Og et Sted i Polen vandrer sikkert nu den gamle Kvinde fra Dør til Dør, fremmed for Menneskene, i fremmed Land.

Hvad andet kunde jeg gøre end opgive den Adresse, hun selv havde skrevet?

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 20.12.1932

Juletale

Ved *Politken*'s Radio-Julekoncert i Aftes holdt *Karin Michaëlis* nedenstaaende Tale, som vi bringer efter hendes Manuskript.

.

Der levede ude paa Landet, i en Hytte, en enfoldig, fattig Kvinde. Hun havde hverken lært, læst eller set meget. Men hver Dag, naar Vejret var til det, tog hun sin lille Pige ved Haanden, gik lidt hen ad Landevejen med hende, og saa satte Mor og Barn sig paa Grøftekanten. Dér sad de en hel Time. Der blev ikke talt. Slet ikke talt. Dette kaldte Moderen sin "Andagtstime". Og medens de saadan sad der, Mor og Datter, ganske stille, Side om Side, vænnede Barnet sig til at kunne tie og høre efter, hvad Stilheden fortalte. Hun lærte at følge Skyernes Gang, baade de, der kom oppe fra Nordpolens Ismasser og sejlede mod Syden, men smeltede, inden de naaede de varme Lande, og de Skyer, der kom vestfra, hvor Stormene har hjemme, og sejlede østover til det store, underlige Kina. Hun sad, den lille Pige, og læste Fuglenes Skrift paa Telegraftraadenes Linjer. Hun saá, hvordan Ahorn og Eg, Hyld og Ask og Pil og Birk, hver paa sin Maade, vendte deres Blade, i Trods eller Skræk, naar Vinden tog i dem. Hun saá de smaa Biller rende rundt i Grøftekantens for dem saa mægtige Græsurskov. Hun hørte paa Hestenes Trav, om de var trætte, om Læsset var for tungt, om Kusken sad og sov paa Bukken. Hun hørte ikke blot Fuglenes Jubel og Fløjten, naar Hunnen laa paa Æg, men det higende Sus af deres Vingeslag, naar de i Flok og Følge trak bort fra Efteraarets Kulde. For hende blev Skærvedyngernes blinkende Sten saa levende som Solens Straaler og de brogede Sommerfugle. Hun lærte Naturen at kende, lærte, hvad Andagt vil sige. Hun fattede Stilhedens uhyre Storhed.

Ingen Mor har opdraget sit Barn saa godt som denne fattige, enfoldige Kvinde.

– – –

Vi lever jo alle, eller de allerfleste af os, i en saadan Støj og Travlhed, at vi snart ikke længer véd, hvad Stilhed og hvad Tavshed er. Stilheden ængster os. Og noget med Rette. For dybt inde i Stilheden, dér bor Samvittigheden, dér sidder den og tæller vore Tanker og holder Dom over vore Handlinger. Haardest fordømmer den Undladelsens Synd.

Kunde vi for en Gangs Skyld, for ganske kort Tid, skaffe os fuldkommen Stilhed, og i denne Stilhed lukke ogsaa det indre Øre op, saa vi hørte baade med Sjæl og Legeme, da vilde vi alle høre "det Suk, som gennem Verden gaar". Høre de trætte, slæbende Trin af mange Tusind saaleløse, skævtraadte Sko derude paa de vaade, vinterkolde Veje. Derude vandrer jo den store Skare, der ikke ejer blivende Sted, der ikke har det, hvortil de kan hælde deres Hoved. De sanser ikke mere, om Foden træder paa frossen Jord eller vader gennem Snesjap og Pløre. De gaar og gaar. Gaar Timerne ihjel. Prøver at træde deres egen Fortvivlelse under Fod. For dem findes der ingen Vejs Ende. Ingen Horisont vinker dem med et fredfyldt Maal. Af og til nærmer de sig et Hus, en Gaard eller en Landsby. Røg staar op fra Skorstene, men overalt glammer Hunde dem fjendsk i Møde. End ikke Hundene ynkes over deres luvslidte Laser. Derfor vover de sig ikke ind i de store Gaarde, de velbyggede Huse, men søger fortrinsvis Hytterne, søger de Fattige. De véd, at den Fattige altid villigt deler med den endnu fattigere. Kun han fatter Meningen med Ordet: Og har du to Skjorter, da giv den ene til den, der ingen har! Saa bænkes de da i Hytten for en stakket Stund, faar en Kop opvarmet Kaffe og en Bid Brød, faar Hænderne varmet over Arneilden, men saa maa de videre igen. Videre, videre, altid forfulgt af Hjemløshedens Furier.

Kunde vi skaffe os Stilhed og lytte til, hvad den fortæller, da vilde vi høre Fangerne vaande sig ved Nat i deres snævre, nøgne Celler, høre dem stønne: – Jul igen! Jul for alle, kun ikke for os! Hver af disse Fanger var engang et uskyldigt Barn, der legede paa Mors Skød, greb efter Solstraalerne, troede paa Glæde, vilde det bedste, for sig, for andre.

Lyttede vi, da vilde vi høre Smaabørn klynke, fordi de frøs, fordi de sultede, høre det, der er endnu mere pinefuldt, høre Mødrene vride deres magre Hænder: Hvor, hvor skal vi tage det fra?

– – –

Der lever et Sted i København en ensom Kvinde. En Mor, der ikke har hørt fra sin eneste Søn i seksten lange Aar. Hver Dag ved de Tider, naar Post kan ventes, linder hun sin Kvistkammerdør paa Klem, staar der og spejder og lytter ned gennem Etagerne efter Postbudets Trin. Vil han ikke i Dag komme helt op, bringe det Brev, hun venter, det Brev, hun gerne betalte med Resten af sit Liv! Postbudet véd, at hun staar deroppe. Han vandrer saa mangen Trappe op og ned, bringer Sorg, bringer Glæde, men han ænser det ikke. Kun hver Gang han kommer til det Hus, bliver hans Skridt langsomme og tunge. Alle sine opmuntrende Ord har han for længst forbrugt til at love hende Brev i Morgen eller næste Uge. Nu tier han. Han finder ikke flere Ord.

Aldrig bliver hun træt af at vente. Seksten lange Aar, Dag ud og Dag ind. Det er jo hendes Søn, hendes eneste. Ham, der engang var Barn, ham, for hvem hun pyntede og tændte Julegranen.

Han maa jo komme. Maa komme. Hvis han er i Live. Skulde Moderhjertet ikke føle det Nu, hvor Barnets holder op at slaa? Han har ikke glemt sin Mor. Ingen glemmer sin Mor. Ingen. Maaske vandrer han paa Landevejen, hjemløs, en af de mange. Maaske har han sløvet sig ved Drik eller gaar fra Dør til Dør med fremstrakt Haand. Maaske … sidder han hinsides det store Hav i Fængsel paa Livstid. Og naar Julen nærmer sig, venter ogsaa han paa Brev. Han som alle Fanger. Det Brev, der ikke kommer, det Brev, hans Mor i Tanken skriver og skriver, men ikke sender bort, fordi hun ikke véd hvorhen. Engang har han vel haabet at komme hjem med gode Tidender, med Penge til hendes Alderdom, med Glæde, med Ære. Véd han da ikke, at for en Mor er det lige meget, enten han kommer som Fyrste eller som Stodder. Han er jo hendes Søn. Hendes eneste.

Rundt om i Hovedstaden, i de smaa Byer, i Landsbyerne, i Udflytterhusene sidder der saa mangen ensom Mor, hvis eneste Barn tumler om derude, mens hun venter og venter mod alt Haab. Hver af disse Mødre haaber – og lider – endnu mere i disse Dage, hvor Julen staar for Døren. Julen, det var Barnets Fest, dengang for længe, længe siden. Saa tænder hun da maaske igen en lille Julegran for at varme sig ved Minderne. Sidder og stirrer ind i Lysene, til de er brændt ned, til Øjnene svier af Taarer.

Men der er andre ensomme Kvinder. De, der kun ejer en Tue paa en Kirkegaard. Dér blev alt Haab skrinlagt. Og Moderhjertet græder Blod, enten der gaar ti eller tyve Aar. Det Saar læges aldrig. Og hver Jul springer det op med samme rivende Smerte, som dengang Kisten blev sænket.

Endelig er der de ensomme Kvinder, der aldrig har født Barn til Verden, aldrig kendt til Kærlighedens Sødme, og de ensomme gamle Mænd, der forsømte i rette Tid at slutte sig til en Kvinde. Underlige, indskrumpede, forkumrede gamle Mænd og gamle Kvinder, der sidder i halvkolde, hyggeløse Rum, hvor de selv maa fyre op. Dér sidder de og pusler med deres sølle Minder, der for længst er faldet i Støv. Andet har de ikke. Deres Hænder er ikke blot stive og kolde, de er ogsaa tomme. Og Tomhed, det er det værste af alt.

– – –

Vi har lyttet ind i Stilheden. Vi véd nu, hvad vi har at gøre. Det staar i vor – ellers saa ringe – Magt at skabe Jul for alle disse Mennesker. Vi kan gøre det, og vi vil gøre det.

Vi vil skabe Jul for den Kvinde, hvis Barn vandrer om i det fremmede og af Grunde, vi ikke kender og ikke formaar at udforske, ikke lader høre fra sig. Vi vil sørge for, at ingen træt og hjemløs Vandringsmand skal gaa paa de trælse Veje Julenat. Vi vil samle dem alle, de Hjemløse, tage dem ind, give dem Del i vor Jul og vores Glæde. Vi vil inde i Hovedstaden

samle de Gamle, de Ensomme, de Fattige, Mænd som Kvinder, og byde dem til Fest, Festernes Fest.

Véd vi ikke alle om det Skovens allerstørste Træ, der blev fældet for at staa foran Borgernes Hus og minde hver den, der gik forbi, om hans Hjertes Pligt nu til Jul? Træet staar der, og Raadhusets Klokker ringer ned over de lysende Grene ved Nat som ved Dag. Det Træ er Festens Forløber.

Men der er et andet Træ, ogsaa stort og rigt paa Grene, som er villige til at bære Lys og Flag og Kræmmerhuse og alt, hvad til Juletræet hører. Det staar og venter, ydmygt og stolt, det venter paa Julens Fest for de Gamle og Hjemløse. For mange af dem bliver det maaske den sidste Jul, Livets allersidste Fest. Skal vi da ikke gøre den saa god og mild og rig og smuk, som det blot er os muligt?

De skal fryde sig, saa de svækkede Øjne smiler og spejler det tændte Træ. De skal juble over de Smaagaver, som vi med taknemmeligt Sind faar Lov at beskænke dem med. Aah, vi har Brug for saa mange Gaver, vi kan ikke faa for mange. Ja, nu tigger jeg, men saadan er det. Vi kan ikke faa for mange. Tænk blot, naar de Gamle, varme, glade, mætte tridser hjemad, skal de da ikke være næsten segnefærdige under Gavernes Byrde? Saa Julen kan strække sig langt forbi Hellig tre Konger, langt ind i det nye Aar?

– – –

Vi lever i vanskelige Tider. Det hører vi fra Morgen til Aften. Sandt er det tilmed. Verden er blevet fattig. Det er slemt. Men ét gode bærer det med sig: Saa faar vi alle Lyst ikke at give af vor Overflod, men at dele af det lidet, vi har.

Husk nu det, den, der her skænker en Femogtyveøre, som han eller hun selv havde saa god Brug for, giver mere end den, der uden Savn kan sende en Hundredkroneseddel. Vi har alle Raad at give, for vi har alle Raad at undvære.

Og I, der gaar med Pengeangstens Kuldegys i jeres Sind, I skal vide, at naar I giver rigt og rundeligt, saa beskænker I jer selv – foruden den, der slet intet har.

De Fattige, de Hjemløse, de Udstødte gengælder os ti- og hundredfold med deres Taknemmelighed. Hellere vilde de hugge Haanden af end gengælde godt med ondt. Dette er Sandhed. Sandhed lært af Erfaring.

Og alle I, som i Aarets Løb har mistet Nære og Kære, I føler nu til Jul det ubarmhjertige: For sent! Det, I forsømte, mens Tid var, mod en af dem, der ikke er mere. Og nu, nu kan I gøre det godt igen. Hjælp de Ensomme, de Hjemløse, og I vil føle det som Balsam paa Hjerternes pinende Saar.

God Jul til alle, i Borg som i Hytte!

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 22.1.1933

Film

Karin Michaëlis, der altid lidenskabeligt har dyrket de levende Billeders Kunst, fortæller i nedenstaaende Artikel en Række Filmsoplevelser og anstiller Filmsbetragtninger.

.

I Filmens Morgen, for en lille Menneskealder siden, laa Københavns tre eneste Filmspaladser paa Strøget mellem Kongens Nytorv og Raadhuspladsen, og skønt jeg jo nok i sin Tid er gaaet hjertebankende til adskillige Stævnemøder, har jeg dog næppe set hen til disse med større Forventning end til hver ny Biografforestilling. Jeg var simpelthen besat af Opfindelsen. Om Billederne svirrede nok saa uroligt hen over Lærredet, om Indholdet var nok saa plumpt og taabeligt, jeg lukkede alle Øjne op paa vid Gab og slugte det hele raat og henrykt.

Se, dengang var det nu ikke synderlig "fint" at interessere sig for Film, og mine mange gode l'art pour l'art Venner skammede mig da ogsaa dygtigt ud for denne min tarvelige Smag. Kun nyttede det dem ikke det fjerneste. Ingen Snestorm, ingen Hovedpine, ingen Bog, der "vilde skrives", hindrede mig fra at liste ind til et nyt Program. Jeg tog alt kritikløst ind, havde Forestillingerne varet seks Timer i Stedet for halvanden, jeg havde kun frydet mig saa meget mere.

– – –

I 1909 kom jeg første Gang til Guds private Land Amerika og havde saa smaat tænkt, at dér var man ligesom lidt mindre fin paa det, men nej. Hverken Slægt eller Bekendte vilde nedværdige sig til at følge mig i Kino derovre. Saadanne Steder gik "kultiverede Mennesker da virkelig ikke". Altsaa traskede jeg alene op i fjortende Gade, hvor man formedelst ti Cent (tror jeg, maaske var det dog femogtyve) kunde sidde fire stive Klokketimer og nyde ikke blot Film, tro ikke det, med Film alene lokkede man ikke Folk hen, nej, der var, foruden de syv til ti mægtig lange Filmsakter, baade steppende Negre, Syngepiger, Akrobater og smaa Enaktere, opført af levende Kød og Blodsmennesker. Luften var stiv af sød Tobak og Dunst af Uldhaar, der blev tygget Gummi, knaset Peanuts og snasket Chokolade, man hørte ogsaa solid Kyssen, naar Lyset var drejet ned. Men jeg morede mig.

– – –

Aldrig havde jeg dog tænkt selv nogen Sinde at faa med Film at skaffe. Og dog … Næppe to Aar senere skrev jeg en Bog, der voldte adskillig Ravage i de smaa Andedamme. Selv fartede jeg for første Gang rundt i Tyskland og holdt belærende og kedsommelige Foredrag om, hvad jeg i Grunden havde ment med Bogen. Snart efter viste mægtige Plakater, at en eller anden smart Kinoskræder havde taget sig Bogen (som jeg mente) til Indtægt. "Den farlige Alder" blev spillet overalt. At jeg ikke saá den kom af, at jeg generede mig for at gaa ind og risikere at blive genkendt.

En skønne Dag faar jeg Tilbud fra et pengestærkt dansk Biografselskab, der ønsker at erhverve "Eneavtorisation" til Kinoopførelse af Bogen. Man tilbød mig den svimlende Sum af vist to Hundrede Kroner for Villigheden. I min umaadelige Pengegriskhed søgte jeg at drive Prisen yderligere op, det lykkedes vist at naa de tre Hundrede, skønt, som man sagde, den tyske tyvstjaalne Film havde jo taget Duften af Foretagendet. Mine Venner tiggede og bad mig dog for Himlens Skyld afstaa fra at tjene Penge paa saa lurvet og vederstyggelig Maade. Men jeg forblev fast. Penge er Penge.

Og i Goethes By Weimar var det, at jeg et Par Maaneder senere saá mig omgivet af Plakater: "Eneste af Forfatterinden avtoriserede Filmatisering af "Den farlige Alder"." Nu dyede jeg mig ikke længer, købte en kostbar Billet og gik ind. Og saá … et vanvittigt Sammensurium, der hverken havde noget med mig eller min Bog at skaffe. Et Noget, der

handlede om Grever og Baroner og anden Fornemhed, et Noget uden Hoved og Hale – eller, syntes kun jeg saaledes, fordi jeg dog kendte en Smule til Bogens Indhold. Temmelig slukøret listede jeg ud igen og betroede ikke en Sjæl, hvor jeg havde været, og hvad jeg havde set. Saa gik der Aar og Dag, inden en Filmsmand tilfældigvis betroede mig Sammenhængen, som jeg her giver for det, jeg erfor. Stemmer det ikke, beder jeg paa Forhaand om Tilgivelse.

Altsaa: Det tyske Firma havde tilvendt sig Titlen og skrevet en "Farlig Alder", som nu passede den, en farlig Alder, der var saa fjernt fra Bogen, at ingen streng Dommer i Verden kunde sætte Finger paa blot en Anelse af Lighed. Derved var man dækket over for mig. Jeg havde jo ikke, og kunde vel heller ikke, have patenteret Titlen. Det tyske Selskab derimod patenterede hele Molevitten. Det danske, fortæller min Hjemmelsmand, gaar saa hen og køber Retten af mig, men da Summen var saa høj, blev der ikke Penge nok til ogsaa at anskaffe et Eksemplar af Bogen (tre Kroner og halvtreds), hvorfor man lige saa gelinde kalkerer Handlingen over den tyske Forestiling. Tableau! Tyskerne lægger Sag an mod det danske Firma for Plagiat, og her drejer det sig om noget mere end tre Hundrede Kroner!! Sagen bliver bilagt, dog mod en temmelig stor Skadeserstatning, som jeg imidlertid ikke fik Del i.

Saaledes og ikke anderledes var mit første Mellemværende med den af mig saa højtelskede Film. Senere fik jeg adskillige Bøger filmatiseret og blev ganske eftertrykkelig snydt af et Selskab, hvis Navn jeg ikke skal nævne. Heldigvis var det hverken dansk eller tysk.

– – –

I de kommende Aar opslog jeg, naar jeg ikke var i Udlandet, mit Pavlun paa Thurø, hvor vi – det manglede blot – selvfølgelig ogsaa fik indrettet et prægtigt Biografteater, som jeg besøgte hver Søndag, undertiden med Støvler til Knæene for at kunne vade gennem Snedriverne. Musiken præsteredes af en ti-elleveaarig Dreng. De Forestillinger kan tælles, hvor Filmen ikke flere Gange maatte afbrydes, for at Billedstrimlen i Hast kunde blive klistret sammen. I Udlandet hænder det, at jeg faar Fremmedlogen stillet til Raadighed i Teatrene eller at Byen Wien tilbyder mig Operaloge, naar det maatte behage Damen, men sligt er Vand sammenlignet med hine Biografbesøg ved Vintertid paa Thurø. Min Natur er trofast.

– – –

Nu skete der noget, som jeg i Grunden er ked af: min Indstilling til Filmen begyndte at blive kritisk. Forventningen blev den samme, men fulgtes ofte af dyb Skuffelse. Tænk, jeg fandt ikke mere, at alle Forestillinger var lige herlige! Da der saa opstod noget, der hed Filmcensur, eller da jeg hørte om denne Institution, frydede det mig saare. Jeg tænkte: Gudskelov, herefter kan jeg trygt gaa ind i en hvilken som helst Biograf, Censuren sørger baade for den moralske og den kunstneriske Side af Sagen. Den gjorde pokker, gjorde den, Censuren. Og nu er jeg kommet paa det Punkt, hvor jeg umaadelig gerne vilde have den lille Censur afskaffet, hvis det ellers lod sig gøre. Væk med den! Eller, hvis det ikke lod sig gøre, saa simpelt hen have vendt op og ned paa det hele. Saadan, nemlig, at de af Censuren for Børn forbudte Film bliver de eneste, Børn faar Lov at se. Medens de samtidig forbydes for voksne unge Mennesker. De ældre kan jo ikke tage mere Skade, end de allerede har gjort.

Børn maa ikke komme til Film, der handler om syndig Kærlighed. I og for sig prisværdigt, hvorfor skulde Børn have Sommerfuglestøvet børstet af Vingerne! Hensigten er saamænd god nok. Der er kun det aber dabei, at Børn slet ikke forstaar de Dele og følgelig ikke kan tage Skade paa deres smaa Sjæle og Legemer deraf. Børn faar til Gengæld Lov at overvære de mest sjæleraa, sjælefordærvende, tarvelige, taktløse, taabelige og sindssvage Film, der maa dræbe al Finfølelse, al Hensyntagen, al Menneske- og Dyrekærlighed hos dem.

Jeg mindes adskillige af disse plumpe, ækle Forestillinger, hvor en tyk Mand snart stoppes i en Kuffert og smides ned ad Trapper, snart puffes i Vandet, eller hvor søde Feriebørn driller og tirrer Bedsteforældrene ude paa Landet, driver Halløj med Dyrene, ødelægger Husgeraad og lignende venlige Ting. Det skal være morsomt! Som om noget i Verden, der har med Ødelæggelse eller Drilleri at gøre, kan være morsomt. Men de arme Unger sidder og hyler af Latter og gaar hjem og gør Tingene efter. Fra min Barndom mindes jeg Byens Par Tosser, som Gadeungerne hujede efter. Ingen lagde sig imellem, ingen beskyttede dem. Det havde dog været saa let for Forældre og Lærere at forklare Børnene deres Forvildelse og bringe dem derfra.

Skal Børn virkelig have Lov at se paa dresserede Dyr, der paa djævelsk Maade er pint til at gøre deres stakkels Kunster? Skal Børn se – og glædes ved at se – Hvalfisk harpuneres og jages og martres til Døde? Skal Børn se Cowboys tilride vilde Heste?

Oh, Censuren har mange Synder paa sin Samvittighed, længe inden vi naar til den kunstneriske Side af Opfattelsen.

Og saa er der altsaa den for Børn forbudte Film, hvor man maa være kommet til Skels Aar og Alder, inden man tilstedes Adgang. Jeg har undertiden set denne fede Overskrift: Forbudt for Børn! En Slags Reklame af en ganske egen Art. Aha, siger de Unge, det er noget for os! Det maa være noget dejlig uanstændigt! Jeg husker engang i min Ungdom, at en af de store Odenseborgere med et slimet Smil sagde: Hvor jeg glæder mig til Deres næste Bog. Forhaabentlig er den dygtig uanstændig!

Og jeg slog ikke Slubberten i Ansigtet – dengang formaaede jeg kun at lide og skamme mig.

– – –

Der snakkes saa meget om den moderne Ungdoms løse Sæder, men gøres der noget for at værne denne Ungdom? Vi kender jo alle de pragtfulde historiske Film, omhandlende en eller anden lille fattig Pige, der i Kraft af sin Skønhed gaar fra Haand til Haand og havner som selve Kongens almægtige Elskerinde. Til sidst dør hun saa paa Baalet eller bliver halshugget eller noget lignende. Slutningen skal antyde Moralen. Men tror man for Alvor, at den virker afskrækkende? Tværtimod. Vi er alle Vorherre en Død skyldig, og det tager jo ikke lang Tid at faa Hovedet kappet af, det er maaske heller ikke saa slemt at blive brændt, man kvæles saamænd nok af Røgen, inden det begynder at gøre ondt. Og sikke man saa har haft det i Forvejen!

Det kunde være interessant, ifald det var muligt, at opstøve og statistisk fastlægge, hvor mange unge, fattige Piger der efter Overværelsen af en saadan Film beslutter at sælge sig. Sælge sig klogt og dyrt.

– – –

Hvorfor er der aldrig lavet en Film, for det er der nemlig ikke, en Film, der handler om det daglige Liv og dets tusind gratis Glæder? En Film om det, som hverken Møl eller Rust kan fortære? En Film, der kunde faa de Millioner, der for Tiden sukker under Savn og Mangler, til at faa Øje paa, hvad de ejer, og hvad ingen, uden de selv, kan tage fra dem?

– – –

Tendensfilm kan være af det gode. Jeg tror ikke, vi kan undvære dem, men de maa bygges op med stor Smag for ikke at virke som Knytnæver.

Saa er der de Film, vi gaar til for at se en stor Kunstner eller en stor Kunstnerinde. Dér er det for mig – og vist for de fleste – saadan, at vi lader Forstanden sove, forlanger hverken god Handling, Mening, Kunst eller andet godt, vi ønsker blot at se den store Mand eller Kvinde saa nær som mulig, saa alsidig ensidig som mulig.

Film, hvor der optræder lutter Stjerner, bliver almindeligvis noget Ruskomsnusk, da Stjerner jo engang ikke kan forandre deres Bane og ikke vil underordne sig.

– – –

Men nu og da opstaar en Film "af Guds Naade". En Film, hvor man sidder ganske stille, betaget, taknemmelig, og naar Forestillingen er forbi, har man faaet en Gave, der ikke bliver ringere, fordi Aarene lægger sit Støv paa den. En saadan Film var i sin tid "Bjerg-Eyvind og hans Hustru", en saadan Film er den, der nylig er kommet op i København, den amerikanske: "Livet begynder".

Der er det mærkelige, det aldrig før sete ved denne Film, der for mig betegner et uhyre Gennembrud i Filmens Historie: det er en Film uden Tendens, saa godt som uden Handling, en Film, hvor alt, hvad der henregnes under store Effekter, omhyggeligt er undgaaet, skønt der med Lethed havde været Plads for dem, en Film, der ikke et Sekund bejler til Publikums Gunst, og hvor Hovedpersonerne yder den højeste Kunst uden at slaa sig for Brystet og lade trompete: Her kommer jeg! Vi har alle i de senere Aar overværet Tendensfilmene angaende Fødsel og Fosterfordrivelse (eller ikke-Fosterfordrivelse). De har givet deres vigtige Indlæg i Tidens vigtige Spørgsmaal, men de er lavet til for Tendensens Skyld. Her er intet sligt.

Vi er paa en Fødeklinik. Syv Kvinder staar foran Kvindens vanskeligste Time, foran den Port, der fører til Liv eller Død, eller til begge, Liv for den ene, Død for den anden. Naar vi, næsten fra det Nu, Filmen begynder, mærker Taarerne svide og rinde og ikke formaar at standse Graaden, længe efter at Slutbilledet er vist, da er det, fordi vi her har faet et Indblik i det største, der er til, det største, det frygteligste og – det skønneste.

En Hymne til Moderkærligheden, der ikke findes Mage til. Ordet "Madonna" kommer En paa Læberne, naar man mindes denne Oplevelse. Det er ikke en Teaterforestilling, det er en Udvidelse af Begreberne, der vil følge den saaledes berigede op gennem Aarene, og som maa sætte Frugt i dybere Forstaaelse af det alment menneskelige og større Kærlighed til det enkelte Individ, ja jeg drister mig til at sige, at den Mand eller Kvinde er ikke født – lige meget hvor i Samfundet han er stillet, og hvilke Anskuelser han har – som ikke paa samme Vis vil blive grebet af denne Film.

Indholdet er som sagt uden Tendens, men man kan, hvis man vil – og jeg vil – lægge en Slags Tendens deri. Hovedfiguren, den unge Kvinde, som fra Fængslet overføres paa Kliniken for at føde, skal ifølge Loven kort efter Fødslen aflevere sit Barn for selv igen at lade sig indespærre – tyve Aar! I Filmen dør hun, og derved bliver Spørgsmaalet ikke brændende. Men var hun nu ikke død? Der findes jo rundt om i Fængslerne Mødre, der føder som Fanger og efter Dietidens Udløb, om ikke før, berøves deres Barn. Bør sligt kunne ske? Det er en Kendsgerning, at Kriminaliteten er langt, langt mindre hos Kvinder end hos Mænd. Forklar det, den, der kan! Saa meget mærkeligere er denne Kendsgerning, da det jo ogsaa er fastslaaet, at Kvindens Sind er underkastet større og mere voldsomme Svingninger end Mandens, og Handlingerne som følge deraf ogsaa burde være mere ubeherskede. Men saaledes er det nu altsaa. Skulde da ikke den kriminelle Moder – hvis Forbrydelse ikke skyldes Overgreb mod Afkommet – derigennem, at hun er Moder, kunne gøres straffri? Eller – er dette umuligt – da have Ret til at beholde sit lille Barn hos sig? Mand og Kvinde regnes lige for Loven, hvorfor da ikende Kvinden en Straf, der ikke eksisterer for Manden? En Straf, der er værre end legemlig Tortur?

Saadanne Tanker paatrænger sig En, naar man har set denne Film, og man ønsker, ønsker af hedt og bønligt Hjerte, at der dog mindst én Gang hvert Aar blev skabt en Film, der har Bud til Almenheden og kan gøre Gavn som denne.

– – –

Mange gode Bøger forfilmes, men bedre vilde det være, hvis de gode Forfattere forstod Filmens Teknik og selv kunde skabe Værket for det hvide Lærred uden at lade det skære til og flikke sammen af Fremmede.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 19.2.1933

Liselotte og de løsladte Fanger

Karin Michaëlis giver i nedenstaaende Artikel en Række Billeder og Indtryk fra Berlins Vrangside, som bl. a. rummer den Institution, der tager sig af de løsladte Fanger, og Antikrigsmuseet.

Først lidt om Liselotte, der har paataget sig at vise mig noget af den Vrangside af Berlin, vi, der bor i de fine Kvarterer, almindeligvis ikke faar at se. Hun er Datter af en Bankdirektør, var otte Aar, da Krigen udbrød, og har tilbragt adskillige Uger af sin Barndom i Sengen, fordi hun var for underernæret til at staa op. Hun fødtes et Kvarter før den blaaøjede, lyshaarede Tvillingbroder, var selv mørkhudet og sorthaaret. Der flyder vendisk Blod i Familiens Aarer, og Moderen hader denne Slægtsarv, hader derfor ogsaa sin egen Datter. Broderen, en lapset, forløjet, hyklerisk Døgenigt, forkæles af Moderen, og har med sine nu seksogtyve Aar intet Arbejde forsøgt, ingen Eksamen taget, rasler kun med Sablen og er Medlem af et af de hemmelige Selskaber "til Tysklands Genfødelse". Liselotte faar alle de Prygl, Broderen burde have haft.

Under Krigen er hun en Sommer i Nærheden af en Fangelejr, tror, at Franskmændene spiser smaa Børn. Tværtimod, de deler deres karrige Ration med den forsultne Unge. Henrykt beretter hun dette i Hjemmet, bliver pryglet rød og blaa og tvunget til at udslynge Skældsord mod de franske Fanger! Indvendig gør hun Oprør, er allerede forvandlet, begynder at se med sine egne Øjne. Medens Tvillingebroderen haaner hende og driver, er hun flittig, tager Studentereksamen, men lægger sig saa for bestandig ud med Familien, efter at Faderen har iturevet og trampet paa et Par af Käthe Kollwitz' Proletartegninger, hendes helligste Ejendom.

Uden Hjælp fra Hjemmet tager hun til Marburg for at følge sin Trang og studere Religionsfilosofi. Hun ernærer sig selv i Studieaarene ved alskens tilfældigt Arbejde. Ikke en eneste Gang i disse fire Aar fyrer hun op i sit lille Tagkammer. Hele Semestret 1927 lever hun udelukkende af Surkaal, raa, og Margarinebrød, drikker Vand til. Til Te og Kaffe rækker det ikke. Men da hun har taget sin Doktorgrad, er hun Ejer af den svimlende Sum af fem Hundrede Mark. Nu skifter hun Fag, gaar ind i det kommunale Hjælpearbejde i Berlin. Hun bor frit, og lever ellers for elleve Mark og halvtreds Pfennig om Maaneden! Synes ikke selv, at hun sulter: Der er mange, der har det anderledes drøjt end jeg! Hvor skulde jeg kunne se disse Mennesker i Øjnene, hvis jeg levede anderledes?

Hendes Arbejde betales ikke. Det meste af den Slags Arbejde i Berlin er frivilligt. De højeste Gager, der gives – og det er kun til ganske enkelte – er to Hundrede Mark.

Hun føler sig medansvarlig for hver begaaet Forbrydelse, for hvert underernæret Barn, for hvert Selvmordsforsøg af Nød og Fortvivlelse.

– – –

I Berlin Norden, tæt op ad Gader, hvor man ikke skal vise sig velklædt og alene, end ikke ved Dag, vandrer vi forbi sælsomme Huse med ligesom rustne, blinde Façader. Vinduerne er sværtede af Sod og Snavs, overspundne med Spindelvæv. Paa de afskallede Mure er opslaaet Papskilte, skrevet med Rødkridt eller Blæk: Soveplads fire Mark om Ugen! Soveplads med Morgenkaffe fem Mark om Ugen! Gennem Ormegange kikker vi ind i stinkende Gaarde, der minder om Hulerne i Whitechapel. Derinde er "Hotellerne" for de Hjemløse. Men vi maa videre. Over en Gaard fuld af toplæssede Vogne med Makulatur til Kludemøllen. I Baghuset er Liselottes Arbejdsplads. Dér ydes Hjælpen til de løsladte Fanger.

Mandlige og kvindelige Studenter, Doktorer og hvem der ellers har Tid og Raad, gennemgaar den haarde treaarige, gratis Uddannelse, først da faar de Lov at deltage i Oprejsningsgerningen.

Gennemsnitlig løslades daglig ca. tresindstyve Fanger. De fleste af disse har i Fængslet mistet Evnen til at passe sig til i Samfundet. Nu gælder det at hindre dem i at falde tilbage og ende som Vaneforbrydere. Opgaven er uhyre vanskelig, idet Pengemidlerne, der staar til Raadighed, er minimale, medens paa den anden Side ingen løsladt Fange behøver at savne "Venner", der er rede til at staa ham bi paa enhver Maade. Forbryderringene i Berlin er vel organiserede og véd almindeligvis nøjagtig saa god Besked om Løsladelsen og den Løsladtes Forhold som Fængselshjælpen.

Denne sætter ind saa at sige under hele Fængselstiden. Man har Tilladelse til at besøge Fangerne, at tale privat med dem, forsøge at trænge ind i deres sande Natur og prøve at vedligeholde Fangernes Forbindelse med deres Slægt.

Man skulde jo ikke tro det, men det er en sørgelig Kendsgerning, at de fleste Fædre og Mødre slaar Haanden af deres vanartede Afkom, naar Politiet afhenter det og Fængslet lukker sig om det. Fængselshjælpen maa gaa uhyre forsigtigt til Værks, maa lade sig skælde ud og smide ned ad Trapperne Gang paa Gang, til det endelig lykkes at blødgøre de forhærdede Hjerter. Desværre viser det sig, at medens Fanger, der for en eller anden stor Forseelse har tilbragt en halv Menneskealder eller mere inden for Fængslets Mure, meget ofte sætter al Kraft og Vilje ind paa at begynde forfra, gælder dette ikke for den store Mængde Lovbrydere i det smaa, der Gang paa Gang spærres inde for kortere Tid.

Fængslet er Udrugningsanstalten for alt ondt.

Fangen, der kommer ind med et blødt Sind, hærdes indtil Ufølsomhed derinde og tilegner sig dér værdifulde Kundskaber til Indbrud, Overfald, Mord og Brandstiftelse. Fængslet bliver saaledes en Forbryderskole og ikke en Forbedringsanstalt.

Her i Baghuset samler sig nu en Skare Mennesker, varierende mellem Individer, der for første Gang har været i Konflikt med Loven, og andre, der har indtil 68 Straffe bag sig.

– – –

Dagen er isnende kold, derfor er Antallet af dem, der kommer om Raad og Hjælp, forholdsvis ringe – man ser i Berlin undertiden det Særsyn paa kolde Dage, at de ti Tusind Tiggere er som blæst bort fra Gaderne – selv de Allerfattigste kryber i Hi. Kulden er det værste af alt, og det mest frygtede.

Da der i Dag kun er faa Kvinder, faar jeg Lov at kikke ind i Mændenes Venteværelse. Et langligt Rum, udstyret med tarvelige Træstole og nøgne Borde, men i Vinduerne er grønne Planter. Helt uhyggeligt er der slet ikke. En tredive unge Fyre – tilfældigvis er der i Dag med én Undtagelse kun ganske unge Mænd til Stede – sidder lænet ind over Smaabordene, alle dampende paa fæle Cigaretter. Tobaksrygning er egentlig forbudt, men man nænner ikke at gøre Forbudet effektivt. Ikke én af disse unge Mænd virker som "Forbryder", for saa vidt man jo uvilkaarligt danner sig et eller andet tosset Begreb om, hvordan en Forbryder maa se ud. Disse Ynglinge kunde være en Flok Arbejdere og Kontorister, ventende paa Tog i en tredje Klasses Ventesal. De er end ikke særlig fattigt klædt. Men det kommer nu af, at Fængslet skal udstyre dem under Hensyn til Aarstiden. Alle kommer de ud, iført tarvelige, men varme Klæder og solidt Undertøj. Nu, naturligvis for manges Vedkommende pantsættes den gode Frakke, hvorefter Pantesedlen sælges faa Dage efter Løsladelsen. De Naive møder da og viser Manglerne frem, ladende som om man har sendt dem saaledes fra Fængslet. Men hver løsladt Fange har sit Personaliekort, og derpaa staar med Kodeskrift (der ofte veksler) hvorledes han var udstyret ved Løsladelsen, og hvor mange Penge han har tjent under Opholdet, og hvor mange man udbetalte ham straks. Snyde kan han ikke.

De sidder dér og snakker og ler og ænser næppe de to Kvinder, der gør en Runde imellem dem. Paa Kanten af en Stol sidder en ældre Mand, den eneste, man vilde anslaa til at være over halvtreds. Han har graasprængt Skæg rundt om Ansigtet. Der strutter Haarduske ud af baade Øre og Næse paa ham. Han har stærke, blanke, frydefulde Øjne. Ved Fødderne af ham ligger en Bylt. Liselotte, der kender ham, peger og spørger: – Hvad er der i Bylten dér? Han

smiler: – Rotteunger! Uvilkaarlig tager jeg et Skridt tilbage for saa igen at tro, det er hans Spøg, men nej, nu ser jeg, at det sagte bevæger sig i Bylten. – Hvad vil De med de Rotteunger? Han smiler Liselotte ind i Sjælen: – Noget maa man vel have at holde af!

Han er en af Landevejens mange Riddere, ikke af de Ulykkelige, men en af dem, der kun føler Livets Pulsslag, naar han vandrer under aaben Himmel uden Maal og uden Med. Den Slags fanges af og til ind af Politiet, naar de gribes i Tiggeri og ikke har forsynet sig med et Par Snørebaand eller seks Prospektkort som Fribrev.

– – –

Huset er delt paa langs med en Korridor saa smal, at to Mennesker daarligt kan knibe sig forbi hinanden. Var denne Fængselshjælp ikke saa afholdt af Fangerne, saá det galt ud. Men der findes næppe nogen Løsladt, der ikke her føler lidt af den Tilpashed, der er en Følge af Behandlingens absolute Velvilje og Aabenhed.

Jeg overværer nu Forhandlingerne i et af de mange Værelser, hvor de Raadsøgende en efter en lodses ind, siddende afsides ved et lille Bord, som hørte jeg til. Man skyder en Bunke Akter hen til mig, og jeg finder her Stof i Løbet af et Kvarter til saa mange Forbryderromaner, som der er Minuter i Kvarteret.

De sørgelige Rester af en Kvinde føres ind. Ugen før blev hun løsladt efter et Aars Tvangsarbejde. Udbulnet, tandløs, med fremskudt Underlæbe og udstaaende, stirrende Øjne staar hun dér uden at mæle et Ord. Hvide Bomuldsstrømper paa de uformelige Klumper af Ben, udtraadte Snørestøvler, en Kaabe, hvis Knapper langsomt har sprængt Knaphullerne over den frygtelige Mave. Hun kom ud med femogfyrre Mark, ejer nu ikke en Øre!

– Hvor er Pengene? Intet Svar. – Hvor bor De? Hun opgiver et Hotel. – Hotel???? Hvad giver De om Dagen dér? Pavse, saa: – Fire Mark om Dagen! – Fire Mark, medens De kan faa Soveplads for fire Mark om Ugen!

Da man ikke kan forsvare at hjælpe hende, gaar hun uden Indvending, stum som hun er kommen. Naturligvis kan man ikke hjælpe hende, naar hun omgaas saa "uforsvarligt" med Penge. Men, set fra hendes Standpunkt, er det jo ikke mærkeligt, at hun efter Tvangsarbejdet og Fangekosten trænger til en blød Seng og lidt god Mad. Hendes tidligere Haandtering, om hvis Art man ikke er i Tvivl, staar hende ikke mere aaben. Hun er for klodset og for tosset til at optages i nogen Forbryderring. Altsaa Tiggeri, Tvangsarbejde og Tiggeri igen, til en naadig Død tager sig af hende.

Over en Million gaar for Tiden arbejdsløs paa de tyske Landeveje, deraf mere end fire Hundrede Tusind Kvinder ... De fleste er rede til et hvilket som helst Arbejde, men hvor skal de tage det fra?

De andre, de, der har Nomadetrangen i sig, er af anden Grund uhjælpelige, men de klager heller ikke, de ønsker at dø, som de har levet, ved Landevejen.

– – –

Plejemoderen fortæller mig en hel Solstraalehistorie, der har den Fordel at være sandfærdig. Hun og hendes Mand, der ogsaa arbejder inden for Fængselshjælpen, fattede Godhed for en ældre Landevejsridder, der led saa haardt, hver Gang han fik Tvangsarbejde. Han kunde ikke faa Vejret i Fængselsluften.

Saa skaffede man Penge og købte ham et lille Bolshus i Holsten. En Smule Jord, Køer og Faar.

Behændig og paapassende, som han var, ikke blot sørgede han kærligt for Dyrene om Vinteren, men sad og snittede Redskaber, reparerede Huset, puslede med alt og ordnede Jorden, da Foraaret kom. Men en skønne Dag, da Skyerne fo'r af Sted over en høj, blaa Himmel, gik han til nærmeste Nabo, overgav ham Nøglerne og sagde: – Pas det og Indtægten og Afgrøden er din! Jeg maa ud paa Vandring!

Han gik, kom tilbage med Sneen, passede igen Kreaturer og Hytte for næste Foraar atter at begive sig ud i den gyldne Frihed. Saadan forløb fire Aar, men saa var det Slut. Denne

Gang sendte han Nøglerne til Plejemoderen her og sagde som det var, den store Verden kaldte, han maatte adlyde. Men ... paa en Lap Papir indsatte han hende som sin Universalarving som Tak for al Venlighed!

Nu og da modtog hun et Postkort, saa fra Spanien, saa fra Finland, saa fra den russisk-polske Grænse. Igen gaar der Aar. Fra den græske Legation i Berlin bliver indleveret en Bylt. Man har fundet den gamle Mand døende i et Landevejsherberg i Grækenland. Et Brev i Inderlommen melder, at hans Efterladenskaber skal sendes til Forstanderinden for Fængselshjælpen i Berlin. Døende har han selv nedkradset en sidste Tak og følgende Ord: Himlen være lovet, jeg faar den Død, jeg bestandig har ønsket: ved Landevejen, som jeg elsker overalt!

I denne lille Beretning er ingen digterisk Omskrivning, men kun den ordrette Gengivelse af, hvad Forstanderinden, en nøgtern Kvinde, fortalte mig.

– – –

Ind kommer en velklædt Mand, som jeg anslaar til sidst i Fyrrerne – der er det mærkelige ved Fanger med lange Straffe, at deres Alder er ganske ubestemmelig – han er nemlig kun toogtredive. Hans tilbagevigende, flade Pande tyder ikke helt godt, men han er fornøjet, giver Haanden rundt og snakker saa muntert og belevent, at jeg faar den Tanke, det slet ikke er en løsladt Fange, men en af Fængselshjælpens Medarbejdere. Foran mig ligger ganske vist en Akt, som man lige har skudt hen til mig. Jeg læser: Rovmord ...

Og erfarer, at han som purung hørte til de mest berygtede Røvere i Kvarteret om en af Banegaardene. Som enogtyveaarig overfalder han dér en Avissælger og myrder ham for at røve hans usle Skillinger. I Fængslet opfører han sig saa eksemplarisk, at han slipper ud efter smaa ti Aar. Nu er han lykkelig gift, bor hos Svigerforældrene, der føder og klæder ham. Han er i høj Grad tilfreds med Tilværelsen, har kun den Skavank, at han afskyr Arbejde. Han kommer ikke for at bede om noget, kun for at hilse paa Damerne, der tog sig saa venligt af ham, da han kom ud.

Og nu hører jeg, at adskillige af de saa harmløst udseende unge Mænd i Venteværelset ernærer sig som Alfonser, kun nøjes de ikke med at leve af en enkelt Kvindes Indtægter, nej, de anskaffer sig et helt Hus fuldt af Berlins fattige Prostituerede, spiller den ene ud mod den anden, faar af og til en Omgang Straffearbejde og begynder saa forfra.

Vanskeligst at hjælpe er de Forbrydere, der har faaet Fængselspsykose og kommer ud med ganske bestemte Idéer, som ingen Magt kan bringe dem fra. Saaledes ønsker en Mand at faa sin egen Forretning. Han er en dygtig Arbejder, men kan ikke eller vil ikke underordne sig. Man skaffer ham forskelligt, nej. Han vil være sin egen Mand. Og han opnaar det. Han faar en Kiosk og er reddet. En anden vil være Chauffør, men "kun med egen Vogn". Nu er det lidt vanskeligt at skaffe Køretilladelse for en Voldsforbryder. Man forsøger, det afslaas atter og atter, omsider lykkes det. Manden er forvandlet, og saa vidt Mennesker formaar at se ind i andre Menneskers Hjerte, har han for bestandig sagt sine Uvaner farvel. Saa er der ham, der fra den første Løsladelsesdag bestemt fordrer "eget Værelse". Han kan ikke udholde noget andet Menneskes Aandedrag i Nærheden ved Nat. Man kan tale Fornuft med ham, udbrede sig om Krisetid og Landets Armod, om Familien, der lever sammenstuvet fjorten i to smaa Rum. Familien er villig til at modtage ham.

Eget Værelse eller ..... Ringen. Forbryderringen. Faar han sit eget Værelse, slider han som et Bæst og arbejder sig langsomt opad.

– – –

Ja, Efterkrigens Ungdom ...! Men er ikke ogsaa Liselotte en af Efterkrigens Unge? Og husk hin berlinske Skoledreng, der for nogle Aar siden stod som Midtpunkt i en af de uhyggeligste Sager, der har været fremme. Han, der myrdede en Kamerat, som havde forført hans Søster, medens han selv havde staaet i homoseksuel Forbindelse med Vennen. For Retten gjorde han et blandet Indtryk, paa nogle virkede han frastødende, paa andre

indtagende. Det endte med, at man frifandt ham, og at selve Berlins Kommune bekostede hans videre Uddannelse. Jeg saá ham paa den Kostskole, hvorfra han et Aar senere tog Studentereksamen. Lærerne var ikke begejstrede, de spaaede ikke noget godt for hans Fremtid. Han var egocentrisk, sagde man, ekshibitionistisk, hyklerisk. Og saa ... saa skrev han en Bog, der af den samlede Presse (den udkom under Psevdonym) blev rost over al Maade. Bogen var velskrevet og behandlede netop Efterkrigens Ungdom og dens sørgelige Kaar. I Bogen fandtes ikke én Taktløshed, ikke en Raahed, ikke noget, der blot strejfede hans egen Person eller Historie.

Altsaa, hvis Redningsbøjen kastes ud i rette Øjeblik, behøver den over Bord Faldne ikke at gaa til Bunds ...

– – –

Liselotte følger mig paa Vej til Undergrundsbanen. Lidt borte foreslaar hun mig et Besøg i Antikrigsmuseet. Gerne gaar jeg med. Døm om min Overraskelse, da dette viser sig at være et smalt fugtigt Hul i en af de "rustne, blinde" Bygninger, endda halvt en Kælder. Dernede er raakoldt og fugtigt. Den unge Mand, der passer Museet, er blaafrossen. Den sølle Ovn, en Dværg af en Ovn, der kan tage to Skefulde Kul ad Gangen, er halvlunken, men der er ikke flere Kul at komme paa, saa han fryser med Anstand. Rummet er mørkt. Nu tænder han den mindste elektriske Pære, saa vi kan passe ikke at styrte over de elendige raadne Trapper, der snart fører op, snart fører ned. De skabede Vægge, der ser ud, som havde Rummet før været anvendt som Kulkælder eller Oplag for Petroleumstønder, er behængt med Fotografier. Lyset er saa svagt, at man daarligt kan se dem, men har man vænnet sig til Mørket, fryser man langs Rygraden, ikke af Vinterkulden men af Billedernes Indhold.

Og jeg mindes en Aften mod Krigens Slutning, hvor jeg var Gæst hos Chefen for Krigspressekvarteret i Wien. Var blevet godt beværtet, havde tilbragt en saare hyggelig Aften. Nu sad jeg foran en Snes vældige Albums med Billeder af Krigen. Maatte udvælge alt, hvad jeg fandt for godt. Paa Bordet stod en Kassette, som jeg tankeløst lukkede op. Ogsaa den var fuld af Billeder, der straks fængslede min Opmærksomhed. Stiv af Rædsel lod jeg Billede efter Billede glide forbi mine Øjne. Pludelig opdager Værten, hvad det er, river det hele til sig: Almægtige Gud, hvad har De gjort! Det er jo vores hemmelige Billeder! ... Lov mig ikke at lade nogen vide, De har set dem ...

Og jeg tav – indtil nu.

Antikrigsmuseet er smykket fra Gulv til Loft med slige "hemmelige" Billeder ude fra Fronten. Med netop de Billeder, man inderligt kunde ønske blev vist frem i Skoler og i Kirker Dag efter Dag, Hellig og Søgn, indtil der paa Jorden ikke fandtes det Menneske mere, der vilde taale Tanken om Krig, hvad enten det saa gjaldt den ene eller den anden Slags Krig.

Men dette lille fattige Antikrigsmuseum i Berlin Norden, det har en krank Skæbne. Hvert Øjeblik lukkes det af Myndighederne, snart under et, snart under et andet Paaskud. Det Museum, der er vigtigere end alle Kunstmuseer i den store kolde, vide Verden ...

Da vi forlader Antikrigsmuseet, ser jeg Liselotte, der aldrig bruger Penge til Sporvogn, der lever for elleve en halv Mark om Maaneden, lægge en halv Mark i den Bøsse, hvis Indhold er "til Vedligeholdelse af Museet".

Jo, Efterkrigens Ungdom er maaske dog det mest værdifulde, Krigen har bragt os ...

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 12.3.1933

Berlin

Boligforhold, Underernæring og Nøgenhedskultur

Karin Michaëlis giver i nedenstaaende Artikel et Billede af Berlin i Dag og fortæller særlig om de vanskelige Boligforhold, de mange Tilfælde af Underernærethed og den florerende Nøgenhedskultur.

Wiens genialt dygtige, højtanstændige og herlig forhadte Finansborgmester *Breitner* tog sig over for nogle Aar siden at bygge mægtige Arbejderkomplekser, hvor op imod halvtreds Tusind Arbejderfamilier fik ganske moderne Lejlighed med Bad, Legestuer for Børnene, elektrisk Vaskeri, Vuggestuer og Læsestuer for nogle ganske faa Mark om Maaneden. Grunden til, at disse Lejligheder kunde saa at sige skænkes Arbejderne, var hovedsagelig den, at de enorme Komplekser, naar de stod færdige, ogsaa var udbetalt og saaledes uden anden Skyld end den, de med Tiden nødvendige Reparationer maatte paakræve.

Pengene, hvor fik den forarmede Bys Borgmester nu dem fra? Han tog dem simpelt hen ud af Lommerne paa samtlige Husejere, der vedblivende maatte betale svære Skatter, skønt de ikke fik Lov at tage tilsvarende Leje. Man betalte dengang i Wien for en 6- eller 8-Værelsers Lejlighed ikke mere end – højest – hvad man nu vilde betale for et tomt Værelse i København. Desuden pillede han Penge sammen ved at beskatte Privatbiler samt saadanne Familier, der tillod sig at holde baade Stuepige, Kokkepige og Chauffør. At Breitner ikke blev stranguleret eller paa anden Vis slap af med Livet, omgivet som han var af brændende Had, er noget nær et Under, men maaske kommer det af, at selv hans værste Fjende maatte indrømme, at han arbejdede med rene Hænder og ideelle Hensigter.

Nu er Breitner afgaaet paa Grund af Sygdom, slidt op.

– – –

I Berlin har man ikke haft nogen Breitner, dog er Husejerne dér næsten lige saa katastrofalt stillet i Dag som Husejerne i Wien, da Breitner tog fat. For blot to Aar siden betragtedes det som et Svineheld, om nogen for store Penge kunde skaffe sig Forretningslokale i Tauenzienstrasse eller foran paa Kurfürstendamm. Det var et Særsyn, der vakte stor Undren, hvis Skiltet: "Til Leje" blev slaaet op paa en af Butikerne i dette Berlins bedste Salgsstrøg.

I Fjor begyndte Første- og Andensalene i Tauenzienstrasse at tømmes og Til Leje-Skiltene blev hængt ud. Men i Aar er det saaledes, at selve de flotte Salgslokaler i Stueetagerne skifter Ejer hveranden Maaned, naar de da ikke staar helt tomme.

Gaar man om i Sidegaderne, er Billedet endnu værre: Butik ved Butik lukket og Vinduerne støvede, Tegn paa, at det er længe siden, de var i Brug. Jeg gjorde mig en lille trist Sport af at undersøge Forholdet lidt nærmere, og fandt nu hele Gader, hvor der ikke var et eneste Hus uden tomme Lejligheder. I mange af Husene stod tre, fire Lejligheder tomme, men i omtrent lige saa mange baade fem og seks. Jeg saá store, fornemme Huse, saa fornemme, at man ikke havde tilladt hverken Butiker eller Kontorer at blive indrettet, og nu stod Huset tomt fra Kælder til Kvist. I Forhaverne frøs de højstammede Roser, trods det gule Oliepapir, man havde viklet om dem, og som en ny Slags Blomster var rejst Stænger med Skilte, der i alle Tonarter priste de 6-, 8- eller 10-Værelsers Lejligheder, der stod ledige.

De før saa kostbare Patricier-Lejligheder kan nu faas for en Slik. En-Familie-Husene (de er for store til at kaldes Villaer) bebos nok endnu af Ejeren, men paa den Maade, at han har opgivet Centralvarmen, stillet Kakkelovne op i et Par Værelser, og dermed nøjes han, ventende paa de bedre Tider, der fra Dag til Dag forværres. Paa Kontorerne stilles nogle hæslige Skrummeltingester op, der med rustne Jernrør er forbundet med Fajancekaminerne.

Det er de samme "Spareovne", man benyttede under Inflationstiden, men saa satte paa Loftet. Nu er man glad for at have dem at ty til igen.

Mange Lejere sættes ikke ud, skønt de helt har standset Betalingen. Den ledige Lejlighed forfalder hurtigere end den beboede, og desuden, staar der alt for meget tomt, kommer Huset nemt i Vanry. Det kunde saaledes rygtes, at Ejeren var Jøde, noget, der i disse Dage i Berlin er omtrent som det for hundrede Aar siden i Rusland var at være spedalsk.

De Lejlighedssøgende stiller Fordringer som ingen Sinde. At de punktlig betalende – der findes mærkeligvis endnu saadanne, men ikke i store Mængder – hver Termin møder med nye Fordringer, er jo ikke underligt. De er sig deres Magt bevidst, og Magtbevidsthed fører altid til Magtmisbrug. Men ogsaa de daarlige Betalere, de, der hver Maaned bringer en Tredjedel eller en Fjerdedel af Lejen, stiller ublu Fordringer. Snart gælder det Indlæg af Centralvarme, der i Berlin kun findes i forholdsvis faa store, ældre Lejligheder, snart kræver de Nedbryden af Vægge, Nymalen over det hele, et ekstra Badeværelse (for bedre at kunne fremleje Værelser), saa elektrisk Komfur, eller en Korridor opført bag om den alt for store Berlinerspisestue. Nægter Ejeren, bevares, saa siger man op.

Husejernes Skatter og andre Afgifter stiger og stiger, ofte kommer nye til uden Forberedelse, midt i Kvartalet. Skatter og Afgifter *skal* betales, hvor Pengene saa kommer fra. Rede Penge er næsten ikke til at opdrive. Et Eksempel: En Dame ejer et Hus i Berlins allerbedste Bydel. For to Aar siden stod det i Ejendomsskyld for otte Hundred Tusind Mark. Behæftet med en Prioritet paa hundred og tyve Tusind. Hendes Husskat er hver Maaned tre Tusind (foruden andre Afgifter). Adskillige Lejligheder staar tomme. For at imødekomme de tilbageblevne Lejeres Krav om Reparationer behøver hun mindst tyve Tusind. Kan ikke opdrive dem, ingen Bank vil laane hende Pengene, intet Konsortium vil sætte tyve Tusind i en anden Prioritet.

– – –

De store Lejligheders Tid er vist, i Berlin som overalt, uigenkaldelig forbi. Man véd og føler det og prøver derfor saa hurtigt som muligt at dele Lejlighederne i to eller tre mindre. Dette har sin Vanskelighed af Hensyn til Opgang, Gennemgang, Beliggenhed af Køkken og Badeværelse o.s.v. Frem for alt koster det Penge. Staten er villig til at yde en vis Støtte til Gennemførelse af saadanne Planer, men man skal have Tegningen i Orden og Bevis for, at man selv kan møde med Resten af Pengene. Det kan kun saare faa.

Selskabeligheden er indskrænket, for ikke at sige ophørt. Højden er en Eftermiddagste med tørre Smaakager – og Musik! Eller en Aftenkaffe, dog uden den i danske Provinsbyer obligate Dessert bagefter. Husmoderen med den 10-Værelsers Lejlighed gaar nu selv paa Markedet for at skaffe sig billige Fødevarer. Hvortil altsaa den store Lejlighed?

Alle lever i Skræk for Dagen i Morgen. Alle er de jo bagefter med deres Skat og andre Forpligtelser. Erlægges Skatten ikke punktligt, møder Manden med "Fuglene", som de smaa Pantemærker kaldes. Han klæber dem lystigt fast højt og lavt, dog, det maa indrømmes, han gør det med Diskretion: under Gulvtæppet, indvendig i Klaveret, bag Malerierne og under Stolesæderne.

Men er Folk i al Almindelighed bange, da lever Husejerne i stadig Rædsel. De véd, at Bank efter Bank er brudt sammen, og at de, der endnu er i Live, ikke ønsker at brænde inde med usælgelige Ejendomme og derfor skrider ind hurtigst muligt og uden Barmhjertighed. Fra Wien ved man, hvorledes Bankerne snart sagt ejede Husene i den halve By, havde taget dem ved Tvangsavktion for en Bagatel og kunde ikke blive dem kvit igen uden for Halvdelen af Bagatellen.

Ejerne tør end ikke mumle om, at Ejendommen ikke forrenter sig. Det vilde være at fælde Dødsdommen, at fremkalde Prioritetsopsigelse med dertil hørende Tvangsavktion.

– – –

Og medens nu altsaa de store Lejligheder, der altid var forholdsvis billige – saaledes som Luksuskahytten altid er forholdsvis billigere end Mellemdækspassagerernes ynkelige Jernbur – saa er Lejlighederne i Fattigkvartererne stadig i uhyggelig, ja skandaløs høj Pris. Grunden? Nævn den, hvo der kan!

Den enligtstillede Arbejdsløse faar tredive Mark om Maaneden i Berlin (i andre Egne af Riget faar en Husstand paa indtil fire Medlemmer for øvrigt ikke mere, og det er dog ikke Meningen, de ligefrem skal dø af Sult). I Berlin maa den Arbejdsløse, hvis han ikke har Slægtninge, han kan bo hos, eller en Veninde, han kan slaa sig sammen med, regne de tyve Mark til Værelse. Vanvid, men Sandhed. I disse tyve Mark er Varme medregnet. Det kan være saa som saa med Varmen, undvære den helt kan han ikke. Saa er det bedre at sulte med Anstand. Jo mere underernæret Mennesket er, jo mere forfrossen. Den overmaade underernærede føler i Grunden ikke Sult, men han fryser ustandselig. Altsaa tyve Mark til Værelse og ti Mark til Klæder, Sko, Mad, Drikke, Tobak og – for at tage det hele med – Fornøjelser. Kan man saa tage den Arbejdsløse ilde op, at han tigger, at han stikker en Plade her og der, hvor han tror, det smelter Hjerternes Kulde!

Naar Frosten sætter ind, er i de første Dage Berlin som blæst ren for Tiggere. Da ser man hverken de ulykkelige blinde Mænd sidde paa Fortovet støttet mod Husmuren med deres endnu ulykkeligere Hund ved Siden, eller den organiserede Tigger, saa lidt som dem, der rastløst vandrer for at prøve at gaa Kapløb med deres egen Sult. I de første Frostdage lægger man sig til Sengs. Da spiser man saa godt som ikke og ligger i en behagelig Halvdøs, maaske endda med Drømme om uanede Muligheder. Har Frosten varet et Par Dage, har man saa nogenlunde affundet sig med den, staar op og gaar igen ud den tunge, tunge Gang.

Man hører forunderlig faa klage over Sult. Der skal nemlig saa ufattelig lidt til for at stille den længe underernæredes Sult. Han har vænnet sig af med at spise. Derimod, da han jo har Tid nok, vil han gerne læse. Til den Ende holder han, almindeligvis sammen med to, tre andre i Huset, enten "Rothe Fahne" eller "Vorwärts". Andre Blade kommer ikke i Betragtning for ham. Tobak kan ogsaa daarligt undværes. De fleste foretrækker at spænde Livremmen endnu et Hul ind og købe sig lidt rygeligt frem for at anvende hele Formuen til Fødevarer. Selv den mest modbydeligt stinkende Cigaret synes for den Arbejdsløse som den sidste Bevidsthed om endnu at være et levende Menneske. Den er for ham, hvad Kridtpiben og Sæbeboblerne er for Baggaardsbarnet. Et Land, der kunde frygte Hungerkravaller, gjorde derfor (min lille private Mening) vel i at uddele Tobak gratis.

Adskillige af Berlins Fattiglæger har stadfæstet mit Udsagn om den sørgelige Ejendommelighed, at medens den unge Kontorist eller Maskinskriverske nu kan faa Værelse med Varme i et anset Kvarter for tyve Mark om Maaneden, kan den Arbejdsløse ikke faa sit skidne Hul i Forstædernes Fattiggader en Pfennig billigere. Og han kan ikke søge Værelse i den gode Bydel. Hans Klæder har Fattigdommens onde Lugt hængende ved sig.

– – –

I Udkanten af Berlin, paa en stor, bred Boulevard, ligger et ældre Sygehus, indrettet med gratis Senge til kronisk syge. Overlægen er min Ven og har bedt mig se derud. Jeg iføres en hvid Kittel og tituleres de kommende Timer: Frau Doktor. Og kan nu overvære Konsultationen i alle Enkeltheder uden at vække Anstød.

Den første, jeg ser, ham, der tilfældigvis staar for Tur, ligger allerede nøgen paa Undersøgelsesbordet. En meget mager Dreng paa femten, seksten Aar, gætter jeg. Hans Øjne ruller svagt, som er han en Besvimelse nær. Lidt efter kommer han til Kræfter, smiler og er helt fornøjet. Klart besvarer han alle Lægens Spørgsmaal. Han er ... fyrretyve Aar, Højde 1,66, Vægt 47,5 Kilogram. Har gjort hele Krigen med, ustandselig været ude ved de forskellige Fronter. Ikke saaret, ikke været syg en eneste Dag. Før Krigen var han Arbejder paa en Klædefabrik, blev ansat igen samme Sted efter Krigens Ophør – nogle Aar efter blev Fabriken nedlagt. Han gifter sig og Konen dør Aaret efter af Lungetuberkulose. Ingen Børn.

Ingen Slægtninge. Han søger forgæves Arbejde paa en anden Klædefabrik, alt optaget. Lever saa af tilfældigt Arbejde lige til 1930. Siden har der ikke været Mulighed for blot det allerringeste Arbejde. Han siger med et vemodigt ironisk Smil, idet han ser ned over sin udtærede Krop: – Ja, ude i Felten var Kameraterne altid forbavsede over, hvad jeg lille Splejs kunde slæbe af med uden at blive træt. Ingen skulde marchere mig i Grøften, og enten jeg saa stod i Mudder til Livet i Løbegravene, eller hvad jeg saa gjorde, altid stillede jeg min Mand. Men ... nu kan jo det mindste Barn puffe mig overende! Det er mærkeligt, som det kan gaa til, jeg begriber ikke, hvor alle mine Kræfter er blevet af!

Lægen skriver noget op paa en Seddel og siger, da han er borte: – Maaske kan det lykkes mig at skaffe ham et maanedligt Tilskud paa ti Mark, saa han igen kan blive fodret lidt op, men det er vanskeligt. Han fejler ikke andet, end at han er rigelig underernæret, og det er de jo alle!

– – –

En efter en føres ind: Underernæring, Skrofulose og igen Underernæring. Børnene har alle stærkt udspilede Maver. Saá man ikke de afpillede Lemmer og fremstaaende Nøgleben, man kunde fristes til at tro, de var forædte. Børnene er, naar de er paafaldende underernærede, enten langt under eller langt over Middelhøjde. En attenaarig Pige føres ind. Hun er af Højde som et seksaars Barn, er ikke Dværg, ikke heller vanskabt. Men, som født under Krigen, har hun ikke faaet det nødvendige Fedt, Levertran, Mælk, Sukker og Æg. Ellers vilde hun nu have været af normal Størrelse.

Ude i Venteværelset sidder som i en Bedesal paa Bænke i Rækker vendt mod vistnok et Ernæringskort over Tyskland, et halvt Hundrede Mennesker. De fleste sammenfaldne, somme sovende og i Søvne sagte stønnende. Skal alle disse undersøges af Overlægen, bliver vi ikke færdig inden Aften, men han søger kun endnu et Par ud og overlader Resten til de yngre Læger.

Alle de Ventende er sendt til dette Hospital efter kort Undersøgelse af andre Læger, nu gælder det, om der kan skaffes dem Ophold her.

Jeg beder Overlægen om ved Lejlighed at maatte ledsage ham paa et af hans Besøg i Fattigkvartererne.

Han ryster paa Hovedet: – Det har De ikke Kræfter til!

Derimod faar jeg Lov at se Hospitalet. Kronisk syge er et Begreb, der heldigvis er stærkt harmonikaagtigt. Den, der først kommer i Seng herinde og ikke selv ønsker Forandring, er forsørget, til Kirkegaarden overtager det sidste Ansvar. Sult kan jo i krasse Tilfælde ogsaa betegnes som "kronisk Sygdom".

Rundt om i de varme, hyggelige Korridorer sidder smaa troldede, ældgamle Morliller. De kikker saa langt efter os og er saa bedaarende nysgerrige og listige paa samme Tid, at man faar Lyst til at slaa Armene om dem og fortælle dem en rigtig Røverhistorie, som de længe efter kan sutte paa med deres tandløse Gummer. Aah, som de skutter sig af Velvære! Men de faar jo ogsaa deres gode Mad, sover i rene, pæne Senge og kommer, naar Tiden er, saamænd ogsaa nok helt pænt i Jorden.

Disse Morliller – de fleste af dem havde hverken Slægt eller Ven mere – sad stille i en eller anden Afkrog og gnavede paa en virkelig eller en indbildt Brødskorpe, til der ikke var mere tilbage af dem end den lille lette Bunke Skind og Ben, man fandt i et Kælderrum, et Portrum eller et Tagkammer eller fandt, som styrtede Heste, paa Gaden. De laa der og saá ud, som var deres sidste Time kommet, men se nu, hvor de blomstrer op! aldrig har de da vist haft det saa godt. Mange af dem gaar i Barndom og tror vel, at de allerede er oppe hos den lille rare Vorherre. Godt det samme. Saa har de glemt Krigen, der tog deres Børn og Børnebørn, saa har de glemt Inflationen, der tog den lille Skilling, som var sparet op til Alderdommen, saa har de glemt Sult og Kulde og Angst for det store Mørke. Tilbage har de kun det salige Nu: Mæthed og Stuevarme.

– – –

Vi gaar gennem Sale, hvor der Seng ved Seng ligger Mænd, der langsomt stivner, som Jorden og alt levende skal stivne, naar Solen er brændt ud. Deres Sol brændte ud i Løbegravenes Slam. De ligger her og forstener under rædselsfulde Kvaler. Sunde og kraftige gik de i Krigen for den hellige (men noget utaknemmelige) Treenighed: Gud, Konge og Fædreland. De slap tilbage uden Saar, uden Protese, kun med "en Smule Gigt". Med Spiren til den Sygdom, "der gør hvert Minut til en Helvedes Forgaard af Smerte". Saadan kaldte Lægen det selv!

Vi træder hen foran en af Sengene. Manden stirrer op med tunge, men klare Øjne, hans Pande er fugtig af Smertens Sved. Endnu kan han bevæge Hovedet, ligger ellers udstrakt som i sin egen Kiste. Lægen beder ham fortælle sin Historie:

To Aar gav han Fædrelandet, men taalte ikke Kulden og Væden derude, blev hjemsendt før Tiden, endnu arbejdsdygtig – mod at give Afkald paa ethvert Krav om Pension eller anden Understøttelse. Siden 1919 har han ikke kunnet arbejde og jo ikke kunnet faa Invaliderente. Man har hans egen Underskrift at støtte sig paa. Bordet fanger.

Overlægen siger hviskende, medens vi gaar videre: – Hvad der mest af alt undrer mig, er Menneskenes uhyre Evne til at vænne sig til selv de mest ulidelige Smerter!

– Faar de derinde ikke Morfin? Han trækker paa Skuldrene: – I Ny og Næ. Vi kan jo ikke give dem Morfin fire Gange i Døgnet Aar ud og Aar ind. De forlanger det heller ikke, de klager ikke. De har underkastet sig Skæbnens Ubarmhjertighed.

– – –

– Nu skal De faa noget at se, men kun hvis De lover ikke at skrige op eller ligge og dratte om for os! – Jeg lover.

Et Par Læger har sluttet sig til os. Jeg forstaar, at ogsaa de er stærkt berørt af det, jeg nu skal se: en Mand, der Dagen før blev bragt ind.

Jeg er forberedt. Ske, hvad der vil, jeg skal vide at bevare Fatningen.

Vi gaar ind i en ny Sal, og man giver mig et Tegn: – Dér! Ham i Sengen der!

Du gode Gud! ... Ja men ... ja men han døde jo for længe siden paa Vej tværs igennem Amerika! Hjertet brast, da han kom op i de store Højder ... Og alligevel ... Aldrig saá jeg en saadan Lighed!

Manden stirrer frem for sig, ser hverken mig eller nogen anden. Stirrer kun. Hans Haar er graat, hans stubbede Overskæg er graat. Graat som sikkert ogsaa Herman Bangs vilde have været det nu ... Munden er den samme. Denne underligt krængede Mund, der ofte fortrak sig som i forfærdelig Pine. Herman Bang, der som ingen anden formaaede at lide med og for andre. Jeg véd jo, det er ikke Herman Bang ...

Overlægen tager et næsten brutalt Greb i min Arm, jeg forstaar, det betyder: Vær nu stille! Saa slaas Tæppet til Side, og jeg ser ...

Hovedet paa Puden tilhører jo et levende Menneske, men det, der nu kom til Syne, har intet med Liv at gøre. En Hoben kødløse Knogler, ligesom filtret ind i hverandre. Jeg skriger ikke, besvimer ikke, staar fast.

Tæppet lægges over igen. Lægen stryger Manden over Kinden med et ynkeligt Forsøg paa selv at smile. Tavse fjerner vi os. Som gennem tæt Taage, der forvandler al Lyd, hører jeg: – Manden, De saa, er midt i Fyrrerne, og vejer atten Kilo. Underernæring ...

Der er jo de Sultekunstnere, der har drevet det til at sulte, er det ikke fyrretyve Dage? Han derinde har sultet mere end fyrretyve Aar. Han, der altsaa ikke er Herman Bang. Hans Hjerne er syg.

Jeg spørger, medens mine Kæber faar Tænderne til at hakke mod hinanden: – Hvor længe har ... han tilbage? Et Skuldertræk: – Han? Han kan leve baade tyve og tredive Aar endnu!

– – –

Men for at jeg ikke skal forlade Hospitalet med dette Indtryk, føres jeg nu ind til "Bedstemor". En gammel Kone, der for to Aar siden blev fundet døende af Sult, hun vejede da fireogtyve Kilo. Fejlede "ellers" intet. Og nu, nu ligger hun i Sengen med et Smil som Barnet, der drømmer om Juletræ. Hendes Øjne er blinde, og hun har mistet Høreevnen. Af og til mumler hun noget, men saa sagte, at ingen rigtig forstaar det. Kun Smilet viser, at hun intet savner. Hun har fundet sit Nirvana. Man mader hende, man forkæler hende, og nu vejer hun næsten firsindstyve Pund. Omtrent det dobbelte. Jeg lægger min Haand varsomt paa hendes, hun fatter om den og giver den et lille Tryk. Smilet bliver endnu varmere, hendes tandløse Mund mimrer lidt, saa bøjer hun Hovedet til Side og sover ind.

– – –

Ak, at et saadant Hospital ikke har hundred Tusind Senge! Men selv om det havde, hvad forslog det over for den Jammerflok af Mennesker, der Tomme for Tomme sulter ihjel paa Gader og Stræder ... De, der kryber langs Husrækkerne, fisker i Skarnspandene eller ligger hjemme i de Pjalter, der end ikke finder Naade hos Kludekræmmeren ...

– – –

Saaledes som Forholdene altsaa er i Berlin, kan man og bør man kun med den allerdybeste Respekt hilse Adolf – ikke Hitler men – Kochs Nøgenhedskultur. Den er udelukkende født af et Menneskes overvældende Trang til at hjælpe sine arme Medmennesker. Og især hjælpe dem til Selvhjælp. *Politiken* bragte for nogen Tid siden en levende Skildring af Dagliglivet ved Sommer i den store Nøgenhedskoloni ved Selchow uden for Berlin.

Nylig havde jeg den Glæde at lære Adolf Koch at kende. Enhver, der maaske havde formodet, at hans Nøgenhedspropaganda havde med Raffinement eller Degeneration at skaffe, vilde blive omvendt ved Synet af Adolf Koch. En prægtig, gennemsund, solbrunet, stor og køn Mandsperson, en solid, glad Dreng i Trediverne. Vittigt fortæller han om sine evige Skærmydsler med Øvrigheden, men ham falder det ikke ind at give efter. Ikke ham. Han hedder ikke Adolf for ingenting.

Efter en Matiné, hvor de Optrædende af begge Køn var i Adamskostyme, forbød Berlins sidste Politidirektør (nu er han fejet væk af Hitler) enhver fremtidig offentlig Opvisning, da, som han udtrykte sig, "over hundrede af Tilskuerne havde følt sig seksuelt ophidset", under Matinéen. Hvad gør Adolf Koch? Anlægger Sag mod Politidirektøren og kræver, "at han skal føre Bevis for denne sin Paastand"!

Man søger at komme Koch til Livs paa alle Maader. Her er en: I Nøgenhedskolonien har han opstillet en Gullaschkanon til Bespisning af Koloniens fattigste Børn. Man forbyder ham pludselig dette under Henvisning til, at han "ikke har Amtets skriftlige Tilladelse". Men saavel Politi som Amtmand har givet deres Minde. Koch idømmes Bøde paa én Mark – som man dog naadigt eftergiver ham.

Gullaschkanonen fjernes. I Stedet opstiller han en lille Jernovn til at koge Mad paa. Dette forbydes (man høre) under Henvisning til en Lovparagraf af 1839, og denne Paragraf er atter Gentagelse af en fra 1797. Paragrafen forbyder, at "*zu viele soziale Leistungen an Armen unentgeltlich verübt werden*"!!!!

Koch er ligeglad. Han ejer de vældige Landstrækninger, hvor Kolonien befinder sig, og det strider mod hans Samvittighed at lade de mange Tusind Børn og Unge forkomme sjæleligt og legemligt, saa længe det staar i hans Magt at hindre det.

Siden 1. Maj har Nøgenhedskolonien været "forbudt". Siden 27. December er den "erklæret for opløst". Den eksisterer ubekymret den Dag i Dag.

Politiet faar Ordre til at tage Affære. Møder mandsstærkt for at splitte Kolonien. Men hvad sker: da en Flok syngende, smilende unge Piger danser frem, yndige i deres Ingenting og uden Figenblad, bliver Politiet saa overvældet, at det gør omkring og forføjer sig bort med

uforrettet Sag. Tre hele Gange gentager denne Forestilling sig. Kolonisterne gør jo ikke Modstand: Her er vi, værs'artig, gør I bare jeres Pligt!

Men hvem faar sig til at lægge Haand paa en Skare unge Piger, der møder frem, som Vorherre har skabt dem, fuldkommen villige til at lade sig slæbe paa Politistationen – notabene, som de gaar og staar.

Maaske vil det lykkes den anden Adolf med alle sine Stormtropper at klæde Pigerne paa, men foreløbig har han jo saa voldsomt travlt med andre Ting ...

Adolf Koch lader imidlertid stadig opslaa Plakater paa alle Berlins Søjler, Plakater, der reklamerer for Nøgenhedskolonien. De er undertegnet: *Adolf Koch, Leder af den opløste Nøgenhedskulturkoloni!*

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 27.7.1933

Sløjfede Grave

Karin Michaëlis skildrer i følgende Artikel Kirkegaardene paa Thurø og i Randers, Forfatterindens Fødeby, og knytter hertil nogle Bemærkninger om Gravfreden.

.

For snart en Menneskealder siden havde jeg en Kontrovers med min jyske Fødeby, fordi jeg offentligt ankede over den skændige Tilstand, hvori Kirkegaardens Fattiggrave befandt sig. Fattiggrave, ja. Smaa Grustoppe med en Numer- eller Navnepind, det var alt, hvad der tilkom den, der ikke i Tide havde lagt hen til sin Begravelse. Det var alt, hvad Byen mente at kunne ofre for en afdød ubemidlet Medborger. Muligvis var mit Angreb – i de unge Dage er man jo tankeløs og ubesindig – noget for skarpt, man blev meget vred paa mig, og længe efter maatte jeg høre for, hvad denne Artikel "havde kostet Kommunen".

Lige meget, Tingene blev ændret. Grustoppene forsvandt, forsvandt for bestandig. Ikke saaledes at Forskellen mellem Fattig og Rig blev udslettet, aah nej, saa vidt er Verden ikke kommet, og der er ikke Tegn i Sol og Maane til, at dette Fremskridt viser sig i nær Fremtid. Man fødes saa ganske nøgen, og i Døden hylles man i en Særk og et Liglagen, vistnok baade Fattig og Rig, men saa sætter Forskellen betydeligt ind. Medens den Rige føres i Kapellet under Klokkeklang med tavse, ærbødige Borgere i langsom Skridtgang, med Heste klædt i Sorg og gennem blomsterstrøede Gader, saa køres den Fattige ud i Rustvogn, ofte helt alene, den umalede Kiste uden Pynt, Forskellen er stor.

Men mere end tre Alens Dybde Jord ejer hverken Fattig eller Rig.

Er Kisten først sænket, saa gnaver de samme Orme, saa siler den samme Regn, saa lægger sig den samme Glemsel. Dernede i Jorden er alle ens for Vorherre. En bitter Tanke for den, der ligger under Marmor og omgivet af Roser. Ja, han kan end ikke hindre, at Fattignaboens Orme kommer paa Besøg, eller at hans Fugle taber Klatter paa Sidegraven. Men Forskellen er der, Forskellen er stor og tydelig.

– – –

De fleste Steder, de allerfleste Steder, dog ikke overalt.

Nu beder jeg Læseren benytte sin Sommerferie til et Besøg paa "min" lille grønne Ø. Her er en Kirkegaard, som Verden ikke har Mage til. Hvad er Genuas Campo Santo med sit pralende nøgne Marmor mod denne tropisk blomstrende Kirkegaard, som Solnedgangen svøber i gyldne Taager! En Kirkegaard saa fuld af Ynde og blid Skønhed, at selv den, der ikke har nogen under Mulde, ofte griber sig i at maatte tørre fugtige Øjne. Man kunde saamænd dristig tage Entré af den Thurø Kirkegaard, uden Risiko for, at Folk siden hen forlangte Pengene tilbage. Ganske vist, Udsigten strækker sig ikke over halvhundrede Kirketaarne eller Østersøens hele Øflok, stor er den Kirkegaard ikke heller. Man naar den ad knottede Sten, og smaa er de enkelte Grave, beskedne Mindesmærkerne, men hver Grav er en lille kærlig Verden for sig, hver af de Døde ligger husket og hæget. Lørdag Eftermiddag, naar Hovedrengøringen i de pilne Hjem er ovre, vandres der af samtlige Øens Kvinder op paa Kirkegaarden. Saa fattig er ingen her, at hun møder tomhændet. Blomster, Blomster i Hylde og Fylde. Gravene pusles, rives og vandes, smaa nye Stiklinger sættes, Roser bindes op, tiltuskede Stenplanter presses ned i de smaa Stenhaver – Øens sidste Mode. Thurøs naadige Forsyn, altsaa selve Asathor, har jo formet Øen, om ikke i sit Billede saa efter sin Vilje. Sikkert ligger han selv begravet netop under den store Ask med Bænken omkring, hvorfra man ser ud over det Fyns Land, de rige Skove, de glidende Baade, de skyggedrivende Enge. Kvinderne gaar saa stille omkring, for ikke at forstyrre de Dødes Fred. De smiler indbyrdes, de hvisker lidt og bøjer sig saa igen hver over sin Grav. Alle har de jo Grave her, Slægters Grave. Her hviler Søn og Fader, Fars Far og hans Far igen, og Kvinderne ved Graven véd om

dem alle, taler om dem. Nej, her glemmes de Døde ikke. Og her er i Døden ikke Forskel paa Fattig og Rig.

Jeg har vist før fortalt om den lille halvt pudsige, halvt rørende Skik, at Følget efter Begravelsen af Slægten indbydes til Kaffebord paa Turisthjemmet eller paa Kroen – mest paa Turisthjemmet, der er kendt og elsket gennem snart halvhundrede Aar. Der drikkes ved en saadan Lejlighed adskillige Hundrede Kopper Kaffe, Kagernes Antal er sagtens endnu større, enhver faar saa meget at drikke og spise, som han bare kan. Betalingen erlægges ikke efter Koppernes Antal, men efter Gæsternes Mængde. Nu hænder det jo, om end sjælden, at en fattig Mand dør, enten uden Slægt eller med fjerne Slægtninge, der lever i andre Verdensdele. Han kommer i sin høje Alder – ikke paa Sognet, men paa Alderdomshjemmet, her er intet Fattighus, heldigvis – og efter Begravelsen er alle venlige Mennesker, der fylkes om Kisten, af Kommunen indbudt til det obligate Kaffegilde. Saa selv den Fattigste og Ensomste faar samme Begravelse som han, der efterlader sig mest Gods og Guld. Og hans Grav, nu ja, tro kun ikke den glemmes! Naar Kvinderne Lørdag Eftermiddag vandrer op til de Døde, huskes han af dem, hvis Grave ligger nærmest, eller dem, i hvis Nærhed hans Hytte stod. Naturligvis raader ogsaa paa denne Kirkegaard en stille uudtalt Ærgerrighed. Enhver ønsker, at hans Grav skal synes skønnere end alle de andre, men da alle er overdækkede med Aarstidens rige Flor og alle hæget med samme vidunderlige Ømhed og Sans for Farve og Duft, vilde ethvert Valg blive saare vanskeligt.

Lille, ganske lille er Kirkegaarden. Indtil for kort siden saá det ud, som maatte man finde Plads til en helt ny. Gravene laa saa yderligt som Kirken paa Klinten. Men Øboerne er snilde, nu laves der lange smalle Terrasser ned mod Vandet, der skiller Thurø fra Fyns mægtige Land.

Det er kun rimeligt, at Kirkegaarden her bliver Midtpunkt. Befolkningen maa være fortrolig med Døden, her, hvor alle unge Sønner drager ud paa Havet, hvor Kvinderne i stormfulde Nætter vrider Hænderne og haaber og ængstes og haaber igen. Her, hvor de store Storme kræver Liv, hvor saa mangen sortklædt Kvinde maa spejde ud i det ukendte fjerne uden Anelse om, i hvilket Vand hendes Husbonds Legeme vugges af Bølgerne, til Havet trækker ham ned og graver hans Grav mellem Tang og Konkylier.

– – –

Randers ligger paa Fastlandet. Fra Randers kan man paa sin Fod, hvis man har Lyst, vandre helt ned gennem Italien. Vel gaar der Søvej til Randers, vel fragtes store Skibe ind gennem den smalle Fjord, men Byen ligger paa Fastlandet. Døden er sikker dér som andetsteds, men man gør sig ikke fortrolig med den.

Og i lange Tider var Kirkegaarden kun et uhyggeligt, sørgeligt Sted, hvor Skellet mellem Fattig og Rig var uhyrligt. Byen var i Nedgang. Forbi var de vældige Købmandsforretninger med eget Kohold, egne Marker, egen Mølle og Teglværk. Fra min Barndom mindes jeg endnu Storkøbmænd spankende om i hvide hjemmestrikkede Uldstrømper, med fintblankede Træsko paa Fødderne, selvbevidste, pragtfulde at skue. De betalte Skat af – dengang – svimlende Beløb, og gik Indtægterne ned, betalte de rolig samme Skat, hellere end at tilstaa Nedgangen. Først efter Begravelsen fulgte saa den uafvendelige Fallit. Som Uvejrssus for det gennem Byen, som blæst ned gennem Skorstene, presset ind mellem Mursprækker: "Nu er selveste N. N. paa de Vestergrave spillet Fallit!" "Spillet Fallit" hed det i vort jyske Sprog. Og Snakken gik. Døde og tomme stod saa lange, lave Gaarde, hvis Ejere før efter Sigende havde haft "Tønder fulde af Guld". Byen var i tydelig Nedgang. Den kunde ikke tillade sig de fine, flade Brosten, som andre jyske Byer pralede med. Hver Gang jeg kom udefra til Hjembyen, syntes den mig skrumpet mere og mere ind. Var mere stillestaaende, mere fyldt med Nattegusens raa Kulde fra Fjord og Aa.

Men saa vendte Bøtten igen. Nye Mænd slog sig ned, gamle halvdøde Forretninger slog sig op, Gaderne reves op med Rode, og flunkende, flade Sten hamredes ned, saa Hælene ikke

mere blev stikkende mellem "Pebernødderne". Man havde, husker jeg, en ganske særlig Maade at bevæge sig paa, man trippede, løftede Fødderne højt og varsomt, hvis man ikke netop fulgte Fortovsfliserne. Nu blev det nemt at gaa, enten man hvilede paa Taa eller Hæl, enten man vøjede og pøjede, med Fødderne vredet udad, eller paa sin amerikansk forsøgte at skele indefter med Tommeltaaen. Byen var i ubetvivlelig Fremgang. Den syntes en Smule fremmed for de Bysbørn, der kun kom paa Besøg. En helt ny Bystolthed greb Sindene. Man "opdagede", hvor smukt Byen i Virkeligheden var beliggende, hvilke mægtige Udsigter der kom frem, naar man havde bemøjet sig op ad den trælse Banke dér nordoppe og saá Fjord og Aa brede sig mellem skingergrønne Enge og mildttakkede Højder.

Parker blev anlagt. Nu gik Spasereturen ikke mere blot til Rismøllebro (for at spytte fra Rækværket som Bevis paa, man havde naaet Maalet) eller til Hornbæk, hvorfra der ogsaa lod sig spytte, om man ikke var blevet for tør i Svælget af at stride sig frem mod den haarde Vestenvind. Grusgrave tømtes, herlige Smaalunde skød sig frem i deres Hulninger. Villaer, der før kunde tælles paa Fingre og Tæer, rejstes i Rad og Rækker, hele Byer. De offentlige Anlæg holdtes ukrudsfrie som Stueplanter og med ensfarvede Blomsterklatter, runde og fine som skaaret ud med en Kagespore. Jo jo, alt gik fremad, alt blev herskabeligt, Natvognen gled paa Asfalt, Husfaçaderne monteredes med Spejlglas, saa Byens unge Damer paa Remontehestene kunde spejle sig til begge Sider. Kun Kirkegaarden fulgte ikke rigtig Trop med Tiden. Den var ikke just daarligt holdt, kun saadan gammeldags og kedsommelig. Havde de Døde ikke haft Regimentsmusiken fra Skovbakken lige ovenover, de var gaaet til af Kedsommelighed. Hvad nyttede de dyre Gravsteder med Titler og Lovord om de ædle Døde, hvad hjalp bredkronede, kræftsaarede Træer i sur Jord, som kvalte Gravenes mossede Roser? Gamle Folk sjokkede rundt med Rive og Vandkande, saadanne gamle Nusser, der har hele Venneflokken under Mulde. De føler sig mest hjemme inden for de Mure, hvor de skal bo til sidst i et eneste Rum uden Dør og Vindue.

Kirkegaarden hørte ikke til Byens Seværdigheder som det flotte Hotel, der stod Gny af i Aviserne. Hyggeligt nok laa den, men Tiden var vandret den forbi. Den nye Kirkegaard laa smukt med Udsigt mod Fjorden, hvor Skibe kom og Skibe gik, og mod det opfyldte Terræn, til hvis Fabriker Arbejdernes Cykletog skinnende trillede til og fra paa visse bestemte Tider. Dog, Kirkegaarden var ikke søgt som Udflugtssted eller for at imponere fremmede Gæster. Nej, dertil havde man Doktorparken, Hotellet og Asfalten.

Men nu, lige med ét, skal den Randers Kirkegaard gøres fin og seværdig. Man har faaet en Gartner, der siger Sparto til alle andre Gartnere. Der er kommet Skub i det hele, væk med Ukrudtet – væk med de ukrudtbevoksede Grave.

Byens vise Fædre har givet deres Samtykke, og det, der skal ske, skal ske straks. Nu. Uden Tøven.

Den overtroiske Del af mit lille Jeg mener jo, at de Døde ligger og smaasnakker med sig selv og er evig glade over den nye Tid. De er forfængelige, og hvorfor skulde de ikke være det? Før holdt de af at beundres for deres store, pæne Hjem, deres Dygtighed, deres Afkom, nu ønsker de saa inderligt at lægges lidt Mærke til. Enhver Nyhed er velset derude.

Jeg læser en Annonce i "Randers Amtsavis", mit Livorgan, der skal holdes til min Dødedag, fordi det var Mors Glæde, fordi hvert Numer af Bladet er som et Minde om de gamle Hænders længselsfulde Greb: – Lad mig! Jeg vil kun se de Døde! Og saa blev Avisen tygget og drøftet til den mindste Annonce. Især de Dage, hvor Lotteriet blev trukket. De heldige Numre stod jo ogsaa i "Politiken", men den stolede Mor nu ikke paa. Den var ikke fra Randers. Jeg læser en Annonce og er kun glad, at Mor slap for at se den. Havde hun oplevet den Annonce, havde hun straks kaldt mig hen: – Sæt dig ned og skriv! – Hvad skal jeg skrive? – Sæt dig, som jeg siger, saa skal jeg nok diktere dig! Og Mor havde ikke lagt Fingrene imellem. I Annoncen staar, at hver den Grav, der er tilgroet af Ukrudt, vil blive sløjfet fra den og den Dato.

Jeg læser og tror ikke mine egne Øjne. Er det virkelig sandt? Kan det være sandt? Det er jo fuldkommen amerikansk. Hvor er den Lov, der giver Ret til sligt? Og jeg tænker med de Dødes Tanker. (Mig personligt er det ligegyldigt, om jeg kommer til at nyde min sidste Søvn mellem Landevejens Tidsler og Brændenælder, om jeg skal bæres af evigt hvileløse Vande, eller om min Aske spredes for Vind og Vejr, eller endelig om jeg skal ligge under en tyngende Sten.)

Men de fleste Døde tænker ikke saadan. Selv den Fattigste sparer jo sammen for at komme pænt i Jorden. Sparer fra sin egen Mund, fryser hellere lidt, blot han kan faa en anstændig Begravelse. At komme pænt i Jorden er den første Halvdel af hans Ønske, anden bestaar i at kunne holde Pladsen saa længe som muligt. At have Kisten i Fred, selv om den er faldet i Støv. Derfor køber de fleste deres Gravsted paa langt Sigt. Somme orker kun de tyve Aar, andre hele hundrede. Og ingen har Ret at sløjfe deres Grave. Selv om Kirkegaarden skal nedlægges, de købte Grave maa man respektere til Dag og Time. Hvorfor, spørger jeg saa nu, har man da med ét Lov at sløjfe Grave, fordi Ukrudtet ikke luges bort?

Ukrudt … Er ikke ofte saadan en Ukrudtsplante i Grunden helt køn at skue? Flere maa jo da saa være det i endnu højere Grad. Findes der her i Danmark noget saa prægtigt som en med Ukrudt velbegroet Grøftekant? Altsaa …

– – –

Nu, medens jeg skriver dette, kommer "Politiken", jeg standser og læser Nyhederne. Læser ogsaa dér en Annonce fra en Odense Kirkegaard, der ligeledes truer med at sløjfe forsømte Grave, men rigtignok tilføjer "og beplante dem med Græs". Det lader sig bedre høre. Græs er godt. Græs er udmærket. Men, sig mig, skal Græs ikke ogsaa holdes? Som Ejer af en temmelig udstrakt Have maa jeg have Lov at hævde, at hvis Græs ikke passes, ser Haven snart – forfærdelig ud.

Er det nu Meningen, saavel i Randers som i Odense, at de altsaa først sløjfede og saa med Græs besaaede Grave atter om en Tid, saafremt Græsset ikke slaas, skal sløjfes anden Gang og til Eksempel belægges med Brosten? Eller hvordan?

Skulde ikke Byen, Byerne, alle Byer, kunne tillade sig den Kirkegaardsudgift at lade henholdsvis en eller flere arbejdsløse Mænd passe de "forsømte" Grave?

Ikke for at lette de Efterlevende, men for ikke at krænke de Døde.

Rimeligst var jo, at samtlige Borgere kom ens i Jorden, og at deres Gravret havde samme Længde eller Korthed. Men saa længe Verden ikke er moden for denne lille Forbedring, maa der henstilles til dem, der har Magt og Myndighed over de Dødes Haver, at respektere hvert Gravsted i hvert Fald saa længe, der er betalt for det. Dette er det mindste, det allermindste, Byens Borgere kan kræve af Byens Raad.

Man forestille sig blot, at en Søn efter lange Udlændingsaar gæster sin Fædreneby, og som første Gang søger ud paa Kirkegaarden for at dvæle ved sin Mors Grav. Finder den ikke. Den er "sløjfet", fordi den var tilgroet med Ukrudt. Man sætte sig ind i Sønnens Følelser. Han har vidst, at hans gamle Mor af sine smaa Penge har købt Graven for hundrede Aar, netop i den Hensigt, at den altid skulde byde Sønnen velkommen, selv om han først vendte hjem som gammel Mand. Graven sløjfet …

Hvis det ikke er at krænke Gravfreden, saa véd jeg ikke, hvormed sligt skal betegnes. Hver den, som paa en Kirkegaard bryder Roser paa en fremmed Grav, kan drages for Domstolene og idømmes Bøde eller anden Straf. Men den, der "sløjfer" Grave, fordi Brændenælder og Gaaseurter befinder sig vel og gør deres til at pryde de Afdødes Hvilested, han skulde have Retten og Loven paa sin Side. Er dette muligt? Nej, nej og atter nej.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 13.9.1933

Adolf Loos

Karin Michaëlis giver i nedenstaaende Artikel en Skildring af den nylig afdøde østrigske Arkitekt Adolf Loos som Kunstner og Foregangsmand og som Personlighed og Menneske.

Adolf Loos er død. Vi, der kendte og elskede ham – og vi er mange – sørger bittert, thi Verden er tommere uden ham, og han lader sig ikke erstatte. Men vi, der kendte og elskede ham, er taknemmelige, at Døden endelig forbarmede sig, at han ikke kom til at lide men ubevidst gled over i den store Søvn.

Hans Sygdom begyndte for Aar siden. Et apoplektisk Anfald, og efter dette flere og mere voldsomme. Dertil stødte andre Sygdomme. I de sidste to Aar var han, hvad Mennesker kalder: et Vrag. Det vil sige, han kunde ikke røre sig uden Hjælp. Ikke tale, kun mumle, saa der maatte stor Kærlighed og uhyre Taalmodighed til for at gætte, hvad han vilde sige. Døv havde han været i mange Herrens Aar, stokdøv blev han. Men endnu i Fjor laa han med sine sitrende Hænder og malede ikke blot Enkeltsætninger men ogsaa Konstruktionstegninger paa Bagsiden af Konvolutter, paa Marginen af Breve, paa Lagnet i Mangel af bedre.

– – –

Hvem Adolf Loos er, behøver saa vist ikke mere at forklares. Som Arkitekt blev han Foregangsmanden for den nyere evropæiske Bygningskunst. Dette til Trods for, at det ikke forundtes ham at udføre et eneste af de Storværker, han vilde have overrasket Verden med. Loos var alle Dage anderledes end andre, dog vil man næppe kalde ham en Særling, dertil var han for fornem, for overlegen, for graciøs i al sin Færd. Men anderledes end andre, det var han. Og dermed begyndte han saare tidligt. Han løb hjemmefra som Dreng, ikke fordi man mishandlede ham, men fordi det ikke lykkedes ham at faa sine nærmeste til at begribe hans ejendommelige Meninger. Er nogen selfmade, da er det vel ham. Og han ikke blot forlod Hjemmet, men Hjemmet eksisterede ikke mere for ham. Alene var han. Ganske alene. Hans Døvhed, der vist allerede begyndte i Barndommen, var maaske noget Aarsag i, at han saa for ti Mand. Hans Øjne tog alt ind og opbevarede alt, saaledes som det er hos visse Tegnere. I sin pure Ungdom, knap som uddannet Arkitekt, foretog han en fleraarig Rejse til Amerika. Da han kom tilbage til Østrig, til Wien – Originalernes By – var han som beruset af hvad han havde set. Han satte sig ned og skrev snesevis af Artikler om det vældige, men ufærdige Land, hvorfra Fornyelsen skulde komme. Det var det praktiske Amerika, der betog ham – sikkert paa Baggrund af det skønne, men saa inderligt upraktiske Wien, hvor alle Fremskridt i Begyndelsen virker som Fornærmelse. Han ærgrede sig over at høre Fremmede prise Donaustaden og dens Arkitektur, ærgrede sig, naar han vandrede gennem de yndefulde Gader og saa, hvilke Rædsler der var lagt frem i Butikerne, i hans Øjne lutter smagsfordærvede Ting.

Som Fakkel-Kraus gennem mere end et Kvart Aarhundrede har revset sin Samtid og især sin egen By, Wien, men for aandeligt Sløvsind, saaledes gennemhaanede Adelf Loos Wienerne, senere det samlede Evropa, for alle de daarlige Vaner og alle de Vaneforbrydelser, han saa paa sin Vej. Som Arkitekt krævede han først og fremmest det, som nu enhver Arkitekt forlanger, men den Gang endnu var uhørt: Ingen overflødige Forsiringer, intet løsagtigt Krimskrams. Glatte Flader, store rolige værdige Flader. Hans anden Fordring var fuldgode Materialer, der fik Lov til at virke, som de var, og ikke ved Oversmøring eller Udskæring skulde tvinges til at ligne noget helt andet.

Loos' Artikler overbeviste nu ikke Wienerne. De mente, at en Spiseske var god nok, naar den kunde puttes i Munden, og Maden ellers vilde hænge ved, de mente, at en Stol var køn nok, havde den Ryg og fire Ben, de holdt paa, at et Hus var bedre, jo flere Dikkedarer det

havde. Kampen blev heftig. Mange Arkitekter, der saa deres Levebrød truet, og ikke saadan uden videre vilde lade sig omforme af den unge Galning, forsøgte at latterliggøre ham, at spænde Ben for ham – og det lykkedes dem til en vis Grad, inden for en vis Tid. Men langsomt fylkedes unge begejstrede Elever om ham. Arbejdere lyttede til hans Foredrag. Haandværkere begyndte at se med andre Øjne paa deres Materiale. Ja, hvorfor egentlig lave Fyrretræ om til at ligne Eg? Hvorfor fylde Stuerne med støvet Nips, hvorfor udstyre Bygninger med Stukfaçader, naar Stenene i sig selv var smukke og holdbare!

Og Loos fik sine første Bestillinger paa Beboelseshuse ude i de fine Villakvarterer. Men saa blid han var – ingen havde et Smil som han, ingen var fuld af Hensyn som han – saa brutal var han i sine Fordringer, naar det gjaldt noget, han havde Ansvaret for. Det nyttede ikke, de gode Folk kom og ønskede ditten og datten, gaaende ud paa, at de jo til syvende og sidst skulde bo i Hjemmene. Loos overhørte deres Ønsker, eller han hørte dem og lod dem gaa ind ad det mest døve Øre og ud ad det andet. Han vinkede af. Bare vente. Bare se. Og stod Huset færdigt, var Ejeren mere end tilfreds. Ingen Bagatel var Loos for ringe, enten det nu gjaldt Formen paa en Vandhane, Kummen til et W.C. eller de Guldfisk, han anskaffede til morsomme Bassiner i Vinterhave eller Spisestue. Tilfældet vilde, at han kom til at arbejde for saare velhavende Folk og af Hjertens Lyst kunde boltre sig i sin egen vidunderlige Opfindomhed. Han saa Hjemmene for sit indre Øje, og ikke blot fra én Side, nej, hvert Værelse betød for ham en fuldkommen Helhed, og en absolut Sammenhæng med alle de øvrige, med Huset selv og med Pladsen, hvorpaa det var bygget.

Loos kunde paa sine Vandringer se en Skrænt med skøn Udsigt fra Toppen. Denne Skrænt var da for ham allerede forsynet med Hus paa Toppen, for hans Tanke var Pladsen allerede beplantet med netop de Træer, hans Hjerne krævede. Og saa paa en eller anden Rejse i Syden fandt han netop det Materiale, hvoraf dette Hus paa Skrænten en Gang skulde bygges. Og det blev bygget.

Den Fremmede, der nu kommer til Wien, bliver uvægerlig, hvis han har Bekendte i Byen, ført rundt for at se nogle af de looske Hjem. Og den Fremmede erklærer siden, at af alt, hvad Valsestaden bød ham, kom intet op mod disse Hjem.

Han havde undertiden mange Jern i Ilden, skulde samtidig bygge et mindre château i Hjertet af Paris, en Villa paa en af Øerne i det græske Arkipelag, indrette en Butik i Prag og skaffe en ung Kunstner den billigste og dejligste Bolig, der var at faa for næsten ingen Penge i Wien. Loos overkom det alt, men man kan ikke sige, at han var punktlig, hvad Tidspunktet for Bygningens Aflevering angik. Man fik væbne sig med Taalmodighed, blev Huset ikke færdigt i Aar, nu vel, saa maaske næste Aar eller næste igen. Stundom var Kunderne nær ved at tabe Taalmodigheden og gav ondt af sig – over for andre, aldrig over for Mesteren selv. Han afvæbnede enhver med sit Smil. Det Smil, som Otto Kokoscka har udødeliggjort paa en Sølvstiftstegning. Loos' Ansigt var af samme ædle Skønhed som hans Arbejde. Han var en Skønhedsdyrker som kun faa. Mennesker eller Genstande, for ham det samme.

Hvor han opdagede et nyt Talent, var hans Begejstring og Offervillighed helt uden Grænser. Aaringer kunde han anvende for at skabe Talentet Levevilkaar. Han, selv den fornemste af alle fornemme Kunstnere, holdt sig ikke for god til at agere formelig Propagandachef for det opdagede Talent. Kokoscka var gennem et Tiaar hans Hjertebarn – nu og da vel ogsaa Smertebarn – men da han lod Kokoscka staa paa egne Ben, var denne ogsaa knæsat af Verden, og hans Billeder ophængt i de største Gallerier.

Loos kunde misbruge sine Venner til Fordel for andre Venner, mest misbrugte han sig selv. Der gaar de særeste Sagn om Handlinger, begaaet af samme Loos, somme er maaske opdigtede, for andre kan jeg indestaa. Hans fire Ægteskaber voldte megen Snak i Krogene. Men kendte man Loos, maatte man smile. En Gang giftede han sig med en ung engelsk Danserinde – fordi hun var tuberkuløs, og ikke havde godt af at optræde! Loos underholdt hende saa de kommende ti-tolv Aar, mens hun rejste fra Badested til Badested og kun saa

ham paa ganske flygtige Besøg i Wien. Han fandt det selvfølgeligt, Gentleman som han var, at hvert af hendes Ønsker blev opfyldt, hvor han saa skaffede Pengene fra.

Hans næstsidste Hustru var ogsaa Danserinde, var et rent Barn, da – ikke hans Øjne faldt paa hende, men hendes paa ham. Hun var forlovet med en Fætter og fandt paa, at det egentlig var Loos, hun vilde giftes med. Loos forsøgte at bortforklare hendes Ønske, fik hende til at gifte sig med Fætteren – for dog at forsøge det! Jo, det vilde hun da ogsaa godt, forudsat Loos vilde tage med paa Bryllupsrejsen. Dette var under Krigen, og Bryllupsrejsen foregik til Semmering. Dagen efter Brylluppet forlod hun sin Ægtemand, og saa, ja, saa blev Loos altsaa gift med hende. Og saa fik han travlt med at gøre hende til en stor Danserinde.

Hans sidste Hustru havde sværmet for ham, siden hun første Gang saa ham som syv Aars Barn. Da hun blev tyve, foreslog hun ham Ægteskab. Og naar hun nu saa gerne vilde, hvorfor saa ikke? Han var den Gang allerede syg, og hun ønskede at være hans Plejerske. Et Par Aar efter var hun træt af den Stilling, og det fjerde Ægteskab gik itu. Loos var forøvrigt slet ikke egnet til at have Hus og Hjem. Han havde ganske vist i Wien sin egen Lejlighed, indrettet af ham selv. Men efterhaanden som fire forskellige Hustruer satte deres Spor, blev der ikke meget tilbage af Oprindelsen. Loos' egen Lejlighed vises heller ikke gerne frem.

– – –

Under Krigen var der flere af de Nyrige, som lod ham bygge statelige Hjem. Blandt disse en Mand, vi os imellem kaldte "den rige Skomager". Han var nu oprindelig, saa vidt jeg mindes, Tøffelmager, men Hæren gjorde saa mægtige Bestillinger hos ham, at han i en Ruf blev Millionær. Denne Mand havde en besynderlig Kærlighed til Orgelmusik, besynderlig for saa vidt som han hverken var musikalsk eller kunde traktere noget Instrument. Men i Hjemmet lod han indrette et kirkelignende Rum og anbringe et Unikum af et Orgel, der optog hele Salens Endevæg. Der sad han saa og pirrede ved sit Kæmpeorgel med en Finger. Lyttede til en enkelt Tone, og var salig. Loos havde for ham, sikkert opfattende hans virkelige Natur, foruden de mange Selskabsværelser, indrettet en lille bitte Spiseniche, akkurat med Plads til Bord for to. Der opholdt han og Konen sig, naar han ikke var paa Fabriken eller sad og pirrede ved Orglet.

Naar Loos havde afleveret et Hus, da var det færdigt. Da kunde der gaa tyve Aar, uden at Ejeren behøvede at sende Bud efter Murer, Blikkenslager, Tømrer eller Vandledningsmand. Materialet var saa udsøgt, at man rolig kan sige, der var kælet for hver enkelt Bjælke. Kunde Loos ikke skaffe netop de Mahognistammer, han ønskede, lod han Ejeren vente, til han med uhyre Besvær og Omkostninger fik dem fra den anden Side af Jordkloden. Skulde der anvendes gammelforgyldte Kakler eller gyldenrøde italienske, var Loos ikke bange for at trawle Italien op og ned og købe dem enkeltvis i tyve, tredive Byer.

– – –

Loos som Menneske var den mest fødte Gentleman, jeg har kendt. I de over tyve Aar, jeg har kendt ham, og kendt ham til Bunds, har jeg aldrig hørt ham berette den mindste Historie om noget Menneske, der kunde komme dette til Skade paa Navn eller Rygte. Kun hvor det drejede sig om Kunst – hertil regnede han Kunsthaandværk – var han ubønhørlig streng. Intet menneskeligt var ham fremmed, han forstod alt og havde derfor saare let ved at tilgive. Fuskere kom for ham ikke i Betragtning, paa dem ofrede han hverken Ord eller Tanker. Hans Godhed var som det glad givende Barns. Intet kunde han beholde for sig selv. Han maatte dele. Dele, enten det nu gjaldt et Æble eller en Pengegave, skænket ham af Kunder, der med Aarene vedblev at betale ham for Arbejde, der længst var udført og afleveret. De syntes formelig ikke, de nogen Sinde fik deres Gæld til ham afbetalt. Derfor sendte de ham med Mellemrum rare runde Beløb, og disse Beløb kom kun i flygtig Berøring med Loos' Tegnebog, altid maatte han gøre andre delagtig i dens Indhold.

Loos var en Tid lang stærkt optaget af Foredrag om saa daglige Smaatterier som: Gaa, staa, ligge, spise og – om jeg husker ret – sove. Selv overholdt han nu ikke altid de

Bordmanerer, han saa bestemt fordrede af andre. Men det pudsige var, at Loos kunde tillade sig med sin Gaffel at lange en Smagebid over til en Bordfælle, eller selv stikke Gaflen i dennes Tallerkenindhold, uden at man fandt det uappetitligt. Hans Gratie dækkede over alle Smaasynder.

– – –

For et Par Aar siden havde Venner af mig arrangeret en større Modtagelse i Prag. En halv Time inden Gæsterne ventedes, arriverede, uanmeldt, Loos. Baaret op ad Trapperne af to stærke Mænd, ledsaget af Sygeplejerske. Vi var lidt pinligt overraskede. Hvad vilde Gæsterne sige til denne syge ubehjælpsomme Mand, der hverken kunde tale eller høre? Han kom til Sæde, han smilede. Han drak Te, der igen løb ham ned over Hagen. Men i Aftenens Løb var Loos Selskabets Løve. Alle flokkedes om ham, han skrev sine smaa Epistler, endnu blændende af Vid og Ynde, og han smilede sit uforlignelige Smil.

I Fjor besøgte jeg ham et Par Gange paa det Sanatorium i Semmerings Nærhed, hvor Venner sørgede for hans Pleje. Han var da mere end dødsmærket. Det var kun de sidste, fortvivlede Rester af den Loos, der dansede, saa saare en skøn Kvinde var til Stede og en Kunstner satte sig til Klaveret. Han laa i sin Seng, og jeg maatte bide mig i Læben for ikke at løbe min Vej. Men da den første Smerte havde sat sig og han gjorde Tegn til, at jeg skulde tage Plads paa hans Sengekant, glemte jeg alt. Han var dog den samme. Hjernen forkalkedes under de frygteligste Former, han selv anede intet. Han viste paa sin nye højmoderne engelske Silkeskjorte, og han fik ved Tegn og underlige Gerninger gjort forstaaeligt, at han vilde vise mig et Pragtværk, hans Disciple havde udgivet i Anledning af hans tresindstyveaars Fødselsdag. Saa laa han da der og tumlede med nye mægtige Planer til Bygninger, Verden aldrig havde set Mage til. Han unge Arkitektelever holdt ham – hvorledes er mig en evig Gaade – à jour med alt, hvad der foregik inden for hans Felt. Han korrigerede deres Tegninger, han gav dem Raad til det sidste.

Der var en saa straalende Ømhed i det udtærede Ansigt, vansiret af Sygdommens Hærgen, en saa flammende Energi i de skønne Øjne, at Afskeden blev let. Jeg var overbevist om, at som jeg saa ham dengang, saaledes vilde han vedblive at tro paa sig selv og Livet, indtil det sidste Aandedræt.

Nu bringer Bladene lange Afhandlinger om ham, om hans Sygdom nævnes intet.

– – –

Jeg maa slutte med en af de mange Smaamorsomheder, der fulgte i hans Kølvand, med Fare for – min Hukommelse er kort – at jeg før har nævnet den i en Kronik om Loos for mange Aar siden.

Loos hørte til de Mennesker, der sværmede for Venner og tilbad Talenter, han selv havde opdaget. Saaledes havde han engang fundet paa, at en ung Wienerinde skulde nedsætte sig som Modesyerske. Til den Ende arrangerede han for hende en Salon, saa kunstnerisk indrettet, at den alene bragte hende Kunder i Hobevis. Loos tegnede Dragterne, som hun saa syede efter, saa godt hun formaaede. Loos gik omkring, den levende Reklame for hendes Rober. Der manglede ikke meget i, at han selv havde klædt sig ud som Kvinde for at bære dem paa rette Vis. Ved en vis Lejlighed havde man i det schwarzwaldske Hjem Besøg af noget højfornemt, en Fyrstinde med sine unge Døtre og et Par andre unge Prinsesser. Selskabet var lavet omkring Kokoschka, selvfølgelig var Loos indbudt. Men han havde faaet streng Ordre til ikke at møde op med Journaler og Snak om Kjoler. Loos lovede alt. Han havde imidlertid bragt i Erfaring, at den ene unge Prinsesse i Løbet af faa Maaneder skulde giftes. Vi var spændt paa, om han vilde – vil sige, om han kunde – holde Ord. Døren gaar op, Loos viser sig ledsaget af sin unge Veninde, der virkelig var skøn som et Drømmesyn. Alle Damer var straks forgabet i hende. Da Loos saaledes mente Jordbunden tilstrækkelig forberedt, forsvandt han og kom faa Minutter senere tilbage med alt, hvad han kunde slæbe af Journaler og Tegninger. Han saa ikke de mildt bebrejdende Blikke, Husets Frue sendte ham,

han hørte ikke de afledende Bemærkninger. Inden vi vidste et Ord af det, var samtlige Damer begravet i Journalerne, Loos forklarede, Loos tegnede, Loos – atter hvis jeg ikke husker fejl – tog Maal af den unge Prinsesse, og inden de fornemme Gæster forlod Hjemmet, havde hans Veninde faaet Bestilling paa hele Bryllupsudstyret, indtil selve Kniplingskjolen.

– – –

Wien har den smukke Skik at skænke sine berømte Borgeres Æresgrav og lade Jordfæstelsen med Pomp og Pragt foregaa paa Byens Bekostning. Saaledes er det ogsaa sket med Loos. Men havde han vidst det i Forvejen, havde han ganske sikkert ordnet det i alle Enkeltheder for at undgaa de Fadæser, som hans kære Landsmænd efter hans Formening bestandig gjorde sig skyldige i.

– – –

Adolf Loos er ikke mere. Men han har ikke levet forgæves. I de senere Aar har man set hele Gader i Udlandets Hovedstæder faa Façaden kradset af, faa alle Dikkedarer og Stukspidsfindigheder pillet væk, faaet Vinduerne sat paa Plads uden taabelige Fiksfakserier. Det skyldes altsammen Loos. Og naar Hjemmene efterhaanden er gaaet over til Afskaffelse af Nips og Klunker og sadelmagerophængte Gardiner og Møbler, man brækker Ryggen paa eller molesterer sin egen Ryg ved at læne sig tilbage i, saa er det ogsaa Loos.

Nu er en Lampe kun en Lampe og ikke en Prydgenstand med Perlefrynser eller klirrende Krystaldupper. Nu er et Køkken det Rum, hvor Husmoderen nemmest og bekvemmest kommer til sine Nødvendighedsgenstande. Loos, altsammen Loos. Naaede han nogen Sinde saa vidt ogsaa at beskæftige sig med Kistens Form og Udstyr? Sikkert ikke. For Loos var Livet saa skønt og helligt, at han aldrig ofrede Døden en Tanke.

– – –

Vi, der har kendt ham, vi bærer Mindet i vort Hjerte, men de mange Hundredtusind, for hvem han indvarslede ny Tid, de vil huske ham og være ham taknemlige med deres Hjerne.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 26.12.1933

Kvinden i Fascismens Italien

Karin Michaëlis skriver om den tyske Forfatterinde *Louise Diels* nylig udkomne Bog om Kvinden i det fascistiske Italien. (Reinar Hobbings Verlag, Berlin).

Louise Diel har nylig udgivet en Bog under ovenstaaende Titel. Det er saavidt mig bekendt første Gang, der er skrevet saa omfattende om den moderne italienske Kvinde. Bogen er pragtfuldt udstyret og forsynet med et Billedstof, der slet ikke kan tænkes bedre. Louise Diel har gennempløjet Italien paa Kryds og tværs og ikke skyet nogen Umage for at skaffe sig alle de righoldige og paalidelige Oplysninger, som Læseren siden nyder godt af.

Hvert Aar den 28. Oktober, er i Italien "Pigemønstring". I Aar var forsamlet ikke mindre end en Million(!) større og mindre Piger, alle ens klædt: sort Nederdel, hvid Bluse, sort Silkehue og hvide Handsker! Man ved, at i Italien kan "en virkelig Dame" ikke vise sig paa Gaden uden Handsker, men at Smaapiger ogsaa skal have tilhyllede Hænder, er da noget nyt. Godt for Handskefabrikanterne, mindre rart for de ubemidlede Forældre.

I Folkeskolen undervises Drenge og Piger hovedsageligt af Lærerinder. I mange højere Skoler undervises Drenge af Lærerinder til deres sekstende Aar. Lærerinder maa gifte sig og faar passende Permission, naar de venter Arving.

Prygl er absolut forbudt i Skolerne. Der straffes end ikke med Skammekrog, vel for ikke at krænke Børnenes Stolthed. Er de uartige, faar de Skænd, eller – udelukkes fra Eksamen, om deres Karakterer ellers er aldrig saa gode. Pigerne har Forklæde paa i Skolen, i en Skole hvidt, i en anden blaat i en tredje sort, ikke for at skaane Kjolen men for at markere: for Vorherre er vi alle lige. Børnene tilses i de offentlige Skoler af Læger, i de private er det ikke Forskrift. Om Sommeren undervises ofte i fri Luft. Hvor før de pontinske Sumpe strakte deres Feberfangarme, er nu veldrænede Jorder, og der er oprettet to Hundrede Skoler mod forhen slet ingen.

Tidligere gik Kommuneskolebørnene ud af Skolen med deres tolvte Aar, nu er de skolepligtige til det fjortende Aar. Herved forhindres Misbrug af Mindreaarige. Er Skolen absolveret, kan Barnet, Dreng som Pige, selv vælge en Erhvervsskole, der uddanner det videre. Mange Pigebørn tager Artium og, frydefuldt at vide, de bestaar bedre end Drengene! I Fjor faldt af 9621 Drenge ikke mindre end 3300 igennem, af 1357 Piger, bestod de 1037.

Der er langt flere Lærerinder end Lærere i Italien, skønt Gagen nu er ti Gange saa høj for Lærere, som den var, da Mussolini, der jo ikke er nogen Olding, selv var Lærer. For Tiden er indskrevet 32000 mandlige og 5000 kvindelige Studenter. Kvinderne studerer først og fremmest Medicin, bliver saa Kvindelæger, Øjenlæger, Børnelæger, Klinikledere eller Hospitalsassistenter, mange studerer Filosofi og Litteratur, andre Naturvidenskab og det nyoprettede Fag: "politisk Videnskab". Det sidste er ret ubegribeligt, da Kvinder ikke maa beskæftige sig med Politik. Ikke sjældent studerer to og tre Døtre indenfor samme Familie. De lever dog ikke *en garçon* paa Studentervis, men bor i deres "Istitutio", hvor de passes paa, som den Sækfuld Lopper unge Piger nu engang har Ord for at være. I Rom har de noget mere Frihed end til Eksempel i Palermo, hvor det vilde virke rystende, om en kvindelig Student drak Kaffe med en mandlig Kollega eller lod sig følge til Døre af ham.

Sandelig, der vaages over Moralen! Den unge Husassistent har Udgang hver Søndag fra halv fire til halvotte og ikke en Time mere! Husets egne Døtre holdes lige saa strengt. Maaske nødvendigt, da Ægteskabet er uløseligt, og ingen ønsker en ikke fuldkommen "ærbar" Pige til Hustru. Desværre hører man ikke noget om, hvordan den unge Mand har det i den Retning, om han skal ligge i Bysselullen ved Solnedgang.

Kvinden maa altsaa studere og har Adgang til adskillige Embeder. Den ikke studerende, kan uddanne sig til Pharmaceut og blive Kandidat, Provisor, ja Apoteksindehaver. Hun kan blive Forlægger, Bibliotekar (endda i selve Vatikanet), dyrke Haandværk, gaa Købmandsvejen, selv oprette Fabrik, samt naturligvis, hvis hun har Talent, blive Kunstner.

I Italien kan en Kvinde daarlig gaa alene paa Gaden ved Dag, sletikke ved Aften. Det slaar for øvrigt alle Italiensrejsende, hvor faa Kvinder man ser paa Gaden. Jeg var i Milano i Fjor. Ved Middagstide vrimlede Gader og Gallerier af Mænd, der drev omkring tilsyneladende blot for at faa Has paa Tiden. Jeg gik ind paa en Kafé, der var sort af Mænd, jeg var den eneste Kvinde. Ser man Kvinder, skynder de sig og optræder gerne parvis, hvis de da ikke gaar med deres ægteviede Mand. Men det gør de ikke ret meget ...

– – –

Allerede inden Smaapigerne som seksaarige begynder Skolen og dermed indtræder i de "Piccole Italiene"s Rækker, har de i Hjemmet saa at sige lært den første fascistiske ABC. De føler sig som rigtige Medlemmer af Partiet. Med det fjortende Aar rykker de op i næste Rangklasse, og er nu "Giovane Italiene". Som Attenaarige endelig indtræder de i Afdelingen "Giovane Fasciste". De bærer nu ved festlige Lejligheder en Slags Uniform, bestaaende af lysebrunt Sportskostume med brune Sko og Strømper (og vel brune Handsker). Deres Uddannelse er mangesidig. De lærer Sundheds- og Barnepleje, indvies i Velgørenhedsarbejde, lærer Maskinskrivning og Stenografi, lærer at tegne og male (dog forhaabentlig ikke alle), samt driver udstrakt Sport. Bogens herlige Billeder viser en sand Overflod af skønne, kraftige, smidige Pigekroppe. Ungfascisterne deltager i Sportsfester og Folkefester, der gøres Selskaber for dem, de føres rundt paa Samlinger. Sidste Sommer talte denne Afdeling alene 32000 kvindelige Medlemmer.

Mussolini har i sin forholdsvis korte Regeringstid oprettet ikke mindre end ti Tusind nye Skoler, tolv Hundrede mere er projekteret for dette Aar. Godt gjort!

Over Ungfascisterne staar "Faschio femminile", der tæller over hundred Tusinde Medlemmer. Man maa her aflægge Fascisteden, være klog, dygtig, hjælpsom, tjene Staten uden at drive Politik, have uplettet Rygte og være "ægte kvindelig"! Ophøjes et Medlem til en mere betroet Post, maa hun besøge Fattige, holde Tilsyn med Levnedsmiddelfordelingen, bekymre sig om Børneforsendelsen ved Sommertid, besøge Folkekøkkener og Suppekøkkener ved Vinter, hun maa tage sig af vordende Mødre og spæde Børn samt de Italienerinder, der fra Udlandet vender hjem for at føde deres Børn paa italiensk Grund.

– – –

Det hævdes, at 80 Procent af Befolkningen lever i dyb Armod. Man ser det ikke paa Gader og Stræder, selv den Fattigste overholder – nu – et vist Dekorum. Dertil kommer det lyse Sind, der fryder sig, blot Solen skinner.

Mange arbejdsløse Familier med indtil 4 Børn maa nøjes med en Understøttelse paa mellem 8 og 10 Lire om Ugen (svarer til mellem tre og fire Kroner). Dog faar de Maden næsten gratis i Folkekøkkener og kan faa udleveret Kul og Sengeklæder til syge Børn. Men der er de Arbejdsløse, der maa nøjes med, siger og skriver, en Lire om Ugen! Saa de maa vist spise sig mæt i Solskin og blaa Himmel.

Ligemeget, nu gøres der noget, før blev der intet gjort. De Tiggere, vi alle saa sørgeligt mindes, er forsvundne, med dem de mange græsselige Krøblinge med væskende Saar og tomme blodige Øjenhuler. Er de døde? Sultet ihjel? Gemt bort? Samlet i Landsbyernes Fattighuse? Forudsat saadanne eksisterer. Vi ved det ikke. Men vi véd, at Italieneren, der altid var en dygtig Arbejder, men i sit hede Hjemland forfaldt til Driveri, nu udmærker sig ved samme Flid, han nødvendigvis udviste i Udlandet. Italieneren plejede jo at rejse til Amerika og dér slide som et Bæst, nøjagtig saa længe, til han kunde tilbringe Resten af Tilværelsen i Italien liggende i Solen og med nok til at stille den værste Sult. Nu lærer han, at der findes andre Værdier end Sol og Mæthed. Man kan stille sig til Mussolinis Fascisme, som man vil –

den, der sætter Tænke-, Tale- og Handlefrihed over alt, vil selvfølgelig aldrig kunne blive Fascist – men at Mussolini er et Mandfolk af Format med mere end Ben i Næsen, det kommer ingen udenom. Han har en gnistrende hurtig Hjerne og nøjes ikke med i store Træk at give sine Befalinger, han forfølger deres Gennemførelse til sidste Enkelthed.

Blev nogen syg før i Italien og ikke havde Raad til at søge Læge eller lægge sig ind paa Hospital, maatte han se at blive rask eller dø. Nu tager Sygekasserne Affære, og Sygekasserne er blevet et virksomt Led i Folkeopdragelsen.

Folkeopdragelsen ... Ja, de Italienere har rødt Blod og ser nemt rødt. For Mussolini maa det være en slem Streg i Regningen, at Kriminaliteten er taget til under hans Regime. Maaske skyldes det mere et intensivt Tilsyn, end at Befolkningen skulde være blevet værre. Maaske er Nøden endnu saa uhyre stor, at Ejendomsretten ikke kan overholdes.

– – –

De italienske Fængsler har haft daarligt Navn. Hvor mindes jeg med Gru de jerngitrede Vinduer, hvorfra radmagre Arme strakte sig ud for at tigge den Forbigaaende om et Par Soldi til Brød eller Tobak. Bogen handler kun om Kvinder og gaar meget lidt ind paa Fængselsvæsnet. I de moderne Kvindefængsler findes ikke Enkeltceller. Spasereture i Gaarden er lovbefalede. Der staar, ret overflødigt, synes Læseren: "Men Udgang er ikke tilladt!" Som om man plejede at lade Fangerne gaa Tur paa Langelinje. Selv om det maaske ikke var det taabeligste, man kunde hitte paa. Som den værste Forbrydelse straffes Fosterfordrivelse. Straffen er saa haard, at der praktisk talt ikke mere findes hverken Læger, Jordemødre eller andre, der tør give Haand til Indgrebet. Der er Bibliotek i Fængslerne, og, prisværdigt, de fascistiske Kvindeforeninger holder Tilsyn med Børnene under Moderens Fængsling.

– – –

Kvinden arbejder hele Landet over, dog aftager hendes Lyst og Kraft, eftersom man kommer sydpaa. Nede i Støvlefoden "arbejder kun den, der er pisket nødt til det." Hermed menes altsaa Arbejde udenfor Hjemmet. Da den fattige Italiener har mange Børn, og Manden jo ikke triller med Barnevogn som i Amerika, kan Konen jo nok faa Tiden til at glide alligevel.

Det vilde ikke falde nogen Lærer eller Lærerinde ind at lade Drengene undervise i Syning, saa de selv kan sy en Knap i deres Bukser, eller i Kogning, saa de selv kan koge en Gang *fritto misto* – man er vel Mandfolk! Kvinden lærer da heller ikke at pusle med Maskingeværerer eller kaste Bomber. I Italien er man hundred Procent Kvinde men 110 Procent Mand. Saadan kræver Mussolini, og saadan passer det Befolkningen.

– – –

De mægtige Sportsfester spiller nu samme Rolle som før de religiøse, maaske endda større. I Orvieto – salig Ihukommelse, det var ikke just for Sportens Skyld, man tog dertil – er nu oprettet det første kvindelige Sportsakademi. Foruden Legemsøvelser dyrkes Svømning, Skøjteløb, Skiløb og Tennis. Undervisningen er teoretisk som praktisk, saagar Befalingsteknik læres der. Desuden gives Undervisning i Sang og Musik, der læres Anatomi, fascistisk Retspleje, første Hjælp ved Ulykkestilfælde og meget mere. Der gives Diplom efter udstaaet Læretid. Men endnu er de Lærde uenige om, hvorvidt den megen Sport er god for de ufødte Slægter, for de vordende Mødre. For selv om Sporten rangerer højt, Fødslerne rangerer dog højere. Mussolini hævder nemlig, at der i Italien magelig er Plads til endnu ti Millioner Mennesker. Det er der vel, men naar de ti Millioner saa er naaet og overskredet, hvad saa? Maaske har Mussolini til den Tid underlagt sig hele Evropa og Asien, samt det andet Par Verdensdele.

Meningen med Sporten er at skaffe en sund og skøn Slægt. Iagttager man Bogens Billedstof, synes man, at Maalet allerede er naaet. Sportsdragten er klædelig og bekvem, passende for saavel slank som fyldig. Det romerske Stadion rummer 35 Tusind Tilskuere,

men hvad er det for Mussolini? Inden vi ser os for, har han sikkert bygget et nyt Stadion, der fatter den halve Million.

De unge Sportsakademipiger tager i Flok og Følge ud i Bjergene og tilbringer deres Weekend der med at staa paa Ski. Det samme gør i Østrig alt, hvad der kan krybe og gaa. I den østrigske Rygsæk er ofte kun en Daase gule Ærter eller en Skaalfuld kold Havregrød og en Humpel Landbrød. Man kan slukke sin Tørst med en Haandfuld Sne. Men i Østrig overnatter Svenden og hans Pigelil hvorsomhelst i Skihytterne, ingen spørger først om deres Vielsesattest.

– – –

I Italien hersker altsaa det uløselige Ægteskab. Ja, se ifald Mussolini i Forbindelse med Paven kunde garantere en blot lille middelgod Lykke, saa var det jo allright, det kan de to Herrer dog næppe. Hvis nu Mand og Kone lever som Hund og Kat, eller som to gale Katte, hvis den ene bedrager den anden efter Noder, hvis Manden prøver en Økse mod Konens Pandebrask, og hun kyler ham Servicet i Hovedet eller kommer en Gang Sublimat i hans Macaroni, hvad saa? Den skyldige faar sin Straf. Men Ægteskabet er lige gyldigt, ikke ligegyldigt. Bedrageren faar sig nogle Maaneders Fængsel til at angre i, saa vender han eller hun tilbage, vel for at begynde forfra. Skilsmisser forekommer ikke. Dog kan de to Elskende, hvis de ikke mere taaler Synet eller Lugen af hinanden, faa Lov at bo hver for sig. Store Ting. De er saa kun gift men ikke bundet til fælles Bord og Seng.

Det ligger nær, at de unge Mennesker tænker sig to og ti Gange om, inden de begiver sig ind i Ægteskabet. Det er netop, hvad de gør. Men det er alligevel ikke Meningen. Jo senere de gifter sig, jo færre Børn kan der ventes.

– – –

Kvinden er retslig Manden ligestillet. Hun kan selv starte en Forretning, uden først at bede Manden om Lov, kan optage Laan i fast Ejendom, udlaane af sin egen Kapital, kort sagt bære sig ad som før kun Manden. Ægteskabsloven skelner mellem Medgift og privat Kapital. Ægtemanden har ingen Ret over Medgiften, men Kapitalens Renter gaar ind under den fælles Indtægt. Har hun inden Ægteskabet en Stilling eller et Embede, kan hun ikke opsiges, fordi hun gifter sig.

Den unge Pige drømmer næppe alt for himmelblaa Drømme, til Gengæld kan Skuffelsen ikke ramme hende saa haardt. Hun ved jo, hvad der venter hende. Ægteskabet er ikke indstiftet, for at to Mennesker skal have Hvedebrødsdage hele Livet, men for at forsyne Staten med skattepligtige Borgere. Italienerinden elsker Børn, saa det er hun ikke ked af.

Den unge Pige er tabu for alle Mænd. Unge Mænd forestiller ikke deres Venner for Søstrene og ser ikke deres Venners Søstre, naar de kommer paa Besøg. Mussolini er ved at fjerne saadanne Stykker fra Teaterrepertoiret, hvor Trekant og anden Form for Ægteskabsbrud spiller Hovedrollen ... Alt er ordnet paa det bedste. Men – de unge gyser tilbage for Ægteskabet, maaske for dets Evighedsvarighed, maaske for Børneansvaret. Her træder saa det kvindelige Fascistparti til og sætter Kraft ind paa at lokke de Unge til Brudeskamlen. Den, der ikke har det nødvendigste til Starten, faar lidt Hjælp fra Staten i Form af rede Penge og lidt paa en Sparekassebog. Der forlanges ikke Sundhedsattest af Parret, enten er en saadan overflødig, eller ... der kan jo være saa mange Grunde.

Nu begynder Livets Alvor for den unge Kone. Efter Loven har hun flere Rettigheder end i mange andre Lande, men de nytter hende ligesom ikke. Hun holder sig fra nu af mest inden Døre, bliver trivelig, og med Trivelighed følger Magelighed. Alene kan hun ikke gaa ud. Manden har nok at gøre med Politik og Forretning. Hun gaar ugerne til Koncert, gaar ikke i Kino, dyrker ikke mere Sport, glider hastigt over i Matronefaget.

Hun læser, men hvad? "Kvinde- og Familietidsskrifter". Hun helliger sig Familien, koger og bager, skønt hun i Følge en gammel Lov fra Sabinerindernes Tid egentlig har været fritaget for sligt. Hun lader sy Klæder. Det er almindeligt at lade Klæderne sy i Hjemmet, saa

man maa haabe, at Omgangssyersken er dygtig fyldt med Sladder. Mændene klager over, at de end ikke kan faa Konen med paa Spadseretur. "Saa skal man først klædes paa!" Og man faar ømme Fødder af at gaa og bliver kortaandet. Jo mere Sport, hun har dyrket som ung Pige, jo hurtigere forfalder Legemet, naar Musklerne pludselig ikke mere tages i Brug. Manden er paa sin Vis ogsaa afhængig. Hvad mener man om følgende: Han kan ikke tage paa den mindste lille Forretningsrejse uden Konens Tilladelse! Har han ikke den, kan han ikke faa sit Pas i Orden! Dog skulde det gaa sært til, om han ikke klarede den Paragraf i Mindelighed.

Den unge Tjenestepige har, som før sagt, kun de fire Søndagstimes Udgang. Kvindeklubber kendes ikke. Men Partiets mange Foreninger bøder jo noget herpaa. Da Døtrene, for saa vidt de ikke studerer eller har Sysler uden for Hjemmet, ikke kan gaa ud alene – ja i Syden lader Forretningsdamen sig hente efter Lukketid, eller hun tager Vogn, med Sporvognen kan hun ikke køre – siger det sig selv, at der inden Døre hersker stort Kvinderegimente. Er Datteren selverhvervende, bringer hun Hovedparten af sin Fortjeneste hjem til den fælles Husholdningskasse.

– – –

Man tror, Italien er Uniformens Land for Mænd, Kvinder og Børn. Langtfra. Uniform er noget politisk, altsaa ikke egnet for Kvinden. De italienske Damer af Middel- og Overklassen klæder sig saare diskret, hovedsagelig i sort og hvidt. Kun Nationaldragten er broget og Underklassen i Syden. Dette gælder dog ikke om Aftenen. I den store Opera i Milano, hvor Damerne optræder i grande toilette, overbyder de hverandre i farverig Pragt. Mussolini ynder ikke heller det ensformige sorte og hvide. Han sætter en Del af sin fantastiske Kraft ind paa, at Italien skal skabe selvstændige Moder og væve Stoffer, hvis Mønstre er tegnet af Landets egne.

Ude paa Lidoen, Venedigs Eventyrstrand, funkler og glitrer det af alle Palettens Farver. Her boltrer de unge Piger sig i lystige Paafund. De maa klæde sig, som de vil, blot de ikke overskrider Blufærdighedens Grænser. Altid har de lange Bukser, ofte paa orientalsk Vis surret fast lige over Foden, viltre Skærf, viltre Lokker, dristige Kasaker eller Tunikaer, blændende Tænder og forførende Smil.

Men i Hjemmet sidder Mama og ammer den sidst fødte! Alle italienske Børn ernæres ved Modermælk, de ammes langt over et Aar.

Ved den italienske Grænse, men paa østrigsk Side ligger Friaulernes lille Landsdel. Der brugte Kvinderne indtil Verdenskrigen at surre et Bræt tværs over Brystet fra deres tolvte Aar for at hindre enhver Ansats til Brystrunding. Naturligvis havde de da heller ikke en Draabe Mælk i Brystet, og Børnene døde som Fluer. Nu er det forbudt, det med Brættet, men det er et Spørgsmaal, om Naturen ikke hævner sig ved gennem Generationer at gøre Friaulerne fladbrystede som unge Mænd.

– – –

Louise Diel bringer den forbløffende Oplysning, at hun paa hele sin Rejse ikke har set en eneste Italienerinde med Briller! Forfængelighed? Eller kan det tænkes, at Vorherre ...? I min Tid var ikke blot den ægyptiske men mange andre Øjensyger saare udbredt sønden for Alperne.

Nu som før spiller Fodtøjet en stor Rolle. Jeg mindes saa langt tilbage som i 1898, hvorledes de unge Arbejdersker i Neapel klaprede om paa Tøfler med grønne, blaa eller zinnoberrøde Hæle. Det klaprede i alle Gyder og Gader, det klang som Kastagnetter, naar en Flok unge Piger hastigt klaprede fra Trin til Trin nedad stejle Gaders Trapper. Dengang laa i alle Skobutiker Hæle besat med imiterede Juveler, men i Juvelerbutikernes Vinduer laa paa Fløjl Hæle indlagt med ægte Rubiner, Safirer og Brillanter. Moden kom til Amerika tyve Aar senere, døde saa ud, og er, mig bekendt, ikke senere genopstaaet.

Viften hører Italienerinden til. Dels vel for at give Anledning til yndefulde Haandbevægelser og drage Mænd til ved snart at skjule, snart aabenbare de sorte Øjnes Spil, men ogsaa fordi man rent ud sagt nemt kommer til at svede, hvis man er klædt i sort og gaar med stramme Handsker og snævre Sko.

Hvem ved, at der i Italien findes Blaarævefarme! Arme Dyr, som ikke kan gaa med Vifter! Sminke og Pudder hører til for at være fuldt paaklædt. Paa Capri poleres Fodneglene skinnende røde. Hvorfor ogsaa ikke? Dér er Fodhandsker altsaa ikke paabudt. Man tilstedes ikke Adgang til nogen Kirke (under Gudstjenesten), uden at Armene er beklædt helt ned til Haandleddet. Halværmer gælder ikke, derimod nok en lille Kniplingsjakke, der mere aabenbarer end skjuler.

– – –

Medens Børnene efter de mange dejlige Billeder at dømme er saare hensigtsmæssigt klædt, er Spædbørnene udstafferet som de rene Fastelavnsris. Behængt med Tyl og Blonder, med Baand og Dikkedarer, og inden i alt dette ligger saa selve Ungen svøbt som en anden indspundet Larve uden at kunne røre sine smaa Poter. Spædbørnene bæres, Barnevogn er ikke anset for at være fint. De fleste Mødre har endnu overtroisk Skræk for at fjerne Skurv fra Børnenes Hoved, er bange for derved at skade den Smaa.

Vi i Norden er jo vant til, at den fødende Kvinde lindres paa enhver tilladelig Maade. Den lette Slutnarkose er næsten blevet en Selvfølge. I Italien foregaar saagar Tangfødsel uden nogen som helst Narkose, og Kvinderne finder det i sin Orden: Med Smerte skal du føde dine Børn!

– – –

Skønt den uberørte unge Pige altsaa er tabu for Manden, skønt den unge Pige ikke maa vise sig alene paa Gaden, skønt Husassistenten kun har Udgang midt paa Søndagen, sker det dog mærkværdigvis, at Børn fødes uden for Ægteskab. Hvordan det saa gaar til. Den ugifte Mor er ikke forpligtet til at give Barnet sit Navn, og da Faderen naturligvis endnu mindre har den Forpligtelse, maa det sølle Kræ sagtens gaa navnløs gennem Tilværelsen.

Hr. Mussolini!!!

Heller ikke er Faderen forpligtet til at sørge for Barnets Underhold, saa han har det virkelig nemt og godt. Dog tro man ikke, at Kvinderne slipper med blot at føde Barnet og saa sige sig fri for det. De gamle Waisenhuse, hvor man kunde aflevere en lille Bylt uden nogen Slags Oplysning, er, heldigvis, forsvundne. Moderen bliver nu taget i Forhør, maa nøje besvare alle Spørgsmaal. Der holdes saa af Fascismens Kvinder Øje med Barnet, og Moderen kan til enhver Tid faa det tilbage, om ønskes skulde.

Hver Italienerinde skal fra sit femtende til sit halvtredsindstyvende Aar være moderskabsforsikret. Ypperligt. Burde indføres overalt. De sidste to Maaneder af Svangerskabet og den første efter Fødslen kan hun udeblive fra sin Arbejdsplads, og Stillingen *skal* staa hende aaben. Hun foretrækker at føde i Hjemmet, om end Klinikerne er ufatteligt billige. Børnedødeligheden tager stærkt af, alligevel er Børneantallet i nedadgaaende. Forstaa det, hvem som kan, da Italienerne formelig fraadser i Børn. I Aar 1911 kom paa hver Tusind Indbyggere 31,7 levendefødte Børn, i 1932 inden for samme Antal kun 23,8.

Det er pudsigt at se, hvor mange børnerige Familier Italien har. Ca. en halv Million Ægtepar har syv Børn, ca. 200,000 har ti, 7000 femten, ca. 2000 saagar tyve, dog kun syv Familier femogtyve. Disse syv Mødre faar sikkert Diplomer i lange Baner, alligevel er de ikke til at misunde. Men flot for en Husfader at sidde for Bordenden med femogtyve Poder ned langs Bordets Sider. Han maa have gode Armkræfter, skal han skære Søndagsstegen for til alle, inden den bliver kold.

– – –

Alt i alt er Louise Diels Bog om Kvinden i Mussolinis Italien baade underholdende at læse og god at faa Forstand af. Der ligger et uhyre Arbejde bag, saa meget mere paaskønnelsesværdigt er det, at den læses, som var den skrevet i Leg.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 5.1.1934

In Memoriam

Jakob Wassermann

Karin Michaëlis fortæller personlige Indtryk af og Erindringer om Wassermann.

.

Naar jeg tænker tilbage paa Wassermann, som jeg har kendt ham næsten gennem en Menneskealder, forekommer det mig, som om han i den Tid har gennemvandret den Udvikling, der er saa fælles for mange Jøder, lige fra Ghettoen til den højeste Kultur og Viden. Den Wassermann, jeg først traf i Wien, kunde godt være steget lige ud af Ghettoen i Prag eller Warszawa, fraregnet Ørekrøllen. Hans Klædning, hans Væsen, hans Udtryk, alt virkede gammeltestamenteligt, dog ikke i Retning af Rabbi, hverken Wunder- eller anden Rabbi. Hvem han stammede fra, sikkert var det ikke Levistamme og sikkert ikke de fornemme spanske Jøder. Haaret var blødt, viltert, uplejet, det groede saa mærkelig tottet, Skæg var der rundt omkring. Og inde i dette Ansigt, tilgroet af Haar og Skæg, disse tunge, melankolske Øjne, der syntes at ruge over urgamle Slægters Synd, Sorg og Fare. Hans Mund kunde virke som et Gab, det var først længe, længe efter, han vænnede sig til at forme sine Ord med Læbekunst. Wassermann gik dengang halvt som i Blinde, hans korte Ben var slet bestøvlede, almindeligvis, naar han sad, men ogsaa ofte naar han stod, saá man Strømpen ligge i Aal ned over de ubørstede Sko. Hans Hænder var røde, forfrosne, af en egenartet Grimhed, man kunde tro, han stod i Vaskebalje med dem eller lossede Mursten. Dengang boede han i Wien i en Villa ude ved Foden af Wienerwaldbjergene. Hans Liv var splittet, fortvivlet splittet. Han levede i et haabløst forvirret Ægteskab, hvor intet Menneske tænkte paa, at han tiltrængte yderste Ro for at arbejde. Børnene rendte ham om Benene, Larm var der, Larm og det, der er værre end Larm. Hans første Ægteskab var sikkert indgaaet af stor Kærlighed, og naar de to Mennesker voksede fra hinanden, skyldtes det hverken Utroskab fra den enes eller den andens Side, men der laa et uoverstigeligt Svælg af Uforstaaelse imellem dem.

Wassermann var dengang kendt i Tyskland og tysktalende Lande som en stor Fortæller. Udenfor vidste man ikke synderlig meget om ham. Han var omgivet af en troende Skare, der forgudede ham paa en næsten generende Maade. Jeg mindes saaledes en Gang, hvor Wassermann i sit eget Hjem læste store Dele af en ny Roman for over hundrede Gæster. En af hans intime Venner, en Musiker, sagde om denne Roman: – Ikke blot hver Sætning, ikke blot hvert Ord, men hvert Komma er genialt! Nu, det var en Musiker, der talte saadan, lige meget, det havde for Wassermann været bedre, hvis denne Skare ikke havde forgudet hans Værker saa over al Maade. Wassermann kom aldrig til at drøfte Enkeltheder i sine Arbejder. Der bestod en Afstand mellem ham og den, han talte med, en Afstand, der ikke nemt lod sig forbinde ved Talens Bro. Wassermann fortalte eller Wassermann hørte. Samtale i Ordets virkelige Betydning blev det saare sjældent til. Han tog sig selv uhyre højtideligt. Letsindighed, løssluppen Munterhed kendte han ikke. Man finder saaledes næppe Spor af Lune i hans Bøger. Og dog, tror jeg, ejede han et Sted en hel Portion ubrugt Lune, der kun kom til at ligge brak, fordi han overalt blev behandlet som "Mesteren". Dengang altsaa kun af en lille Kres. Under Krigen led han under daglige Savn af enhver Art. Det gjorde saa mange, det gjorde de fleste. Men Wassermann var hjælpeløs som et lille Barn. Havde man glemt at fyre i Kakkelovnen, ja saa frøs han. Glemte man at give ham Mad, ja saa sultede han. Denne Mand, der ejede Indsigt paa snart alle Omraader, der studerede til sin sidste Time, og sikkert helst af alt havde kunnet alle Konversationsleksika udenad, var upraktisk som … kun en Mand kan være det.

Han besøgte ofte mine Venner i Wien under Krigen. Man ligefrem fodrede ham op, og havde han spist – Himlen skal vide, hans Bordmanérer var fæle – strakte han Benene langt fra sig, stak en mægtig Cigar i Munden og faldt i Søvn. Man havde grænseløs Medlidenhed med ham. Hænderne var sikkert meget Skyld deri. Disse røde, grimme Hænder med de uplejede Negle. Vidste man ikke bedre, vilde man tro ham fattig som Tiggeren, der gaar fra Dør til Dør – eller som Ghettojøden, der sælger Snørebaand i fremmed Land.

Han førte ikke Konversation, men han hørte efter som kun faa. Han sugede alt ind i sig. Man følte sig ofte efter et Samvær med Wassermann som en udpresset Citron. Han forstod at bringe Modparten paa Gled, at dirigere Samtalen, eller rettere Fortællingen, i det Spor, der passede ham. Man laa under for hans Forskerblik og gav villigt, hvad man under andre Omstændigheder havde beholdt for sig selv. Dette til Trods for, at man vidste, alt blev benyttet. Wassermann hørte til de Forfattere, der, hvor han end stod, aldrig var i rigtig Kontakt med det levende Liv. Der laa Bøger imellem, der laa Viden imellem, der laa videnskabelig Undersøgelse imellem. Gang paa Gang kunde den, der kendte ham, i hans Værker genkende sine egne Ord eller Fortællinger omskrevet i hans Særstil, udbygget, han gjorde det alt mere subtilt, mere aandfuldt, eftersom det genemgik den kemiske Proces i hans omfattende Hjerne.

En Dag brød han op fra Hjemmet og begav sig til Alt Aussee, hvor en eller anden hovedrig Amerikaner, tror jeg, gav ham en slotslignende Villa for saa godt som ingenting. Villaen ligger i en Park saa stor, at Wassermann nu i over ti Aar har kunnet tage sin Motion ved daglig at fælde Træer i Parken, og endda, som han engang med Stolthed fortalte, vilde kunne fortsætte dermed til sin Død, selv om denne skulde indtræffe sent.

"Wahnschaffe" var imidlertid udkommen, og Wassermanns Ry gik dermed Kloden over. For ham selv var dette vist noget af en Overraskelse. Bogen blev mere læst for Underholdnings Skyld end for Idéen, der laa bag. Det var her første Gang, Jakob Wassermann beskæftigede sig med det religiøse Begreb, der siden spillede saa stor en Rolle i hans Produktion. Ikke Religion inden for bestemte Rammer, men Godhedsbegrebet. Wahnschaffe fremstilledes som den rene Daare, intet Offer for stort, alt givet uden Ønske om Tak, uden Tanke om Gengæld, med Selvfølgelighedens skønne Gestus. Bogens Afslutning, tilsyneladende, hvad Formen angaar, rigtig, var i Virkeligheden utilfredsstillende. Man stod tilbage med et mægtigt: Og hvad saa? Jeg drøftede dengang Wahnschaffes videre Skæbne indgaaende med Wassermann, der selv indrømmede, at han egentlig skyldte saavel Læseren som sig selv Redegørelse for Christian Wahnschaffes videre Smertensgang gennem Skuffelsernes Verden. Han havde til Hensigt at lade Wahnschaffe drage ud og søge den evige Sandhed, trænge ind i alle Religioner, skuffes af dem alle, for saa til sidst … Ja, dér stod han igen foran et Spørgsmaal, han ikke formaaede at løse. Men Løsningen var sikkert kommet af sig selv, havde han bygget videre, som han paatænkte. Dog, deraf blev intet. Jeg lovede at skaffe ham en Del Stof, han manglede, i Form af mit noget større Kendskab til Fængselsvæsen i Udlandet. Han var dybt interesseret, men i Stedet for Wahnschaffe blev det Mauritius.

– – –

Det er allerede efter hans Død blevet sagt, at han sled sig op. Dette er sandt. Og vil man vide, hvorfor han sled sig op? For at skaffe Penge! Denne Mand, der jo tjente Formuer paa sine Bøger og personlig var nøjsom som faa, havde af Forholdene nødtvungent maattet paatage sig Forpligtelser, der oversteg hans Kræfter.

For faa Aar siden gik vi nede i Parken ved Aussee. Hans lille Søn, hans Øjesten, legede omkring mellem Træerne, men kom nu og da og stak sin lille Haand ind i Faderens, og vi gik da med smaa Skridt for ikke at trætte Barnet. Da gjorde Wassermann Rede for sine Pengevanskeligheder. Havde han ikke lagt Regnskabet saa klart frem, jeg vilde næppe have troet ham. Han var træt til Døden, forpint, fortvivlet, haabløs: – Det nytter jo altsammen ikke.

Jeg tager Natten til Hjælp, jeg under mig ingen Hvile, jeg tillader mig knap at give mig af med min Dreng, jeg tør ikke foretage Rejser, der egentlig var mig nødvendige. Jeg maa slide, slide, slide og kan dog ikke skaffe, hvad skaffes skal! Jeg husker, at jeg oprørtes i min Sjæls Inderste over dette meningsløse Misbrug af "Ret" over for et Menneske, der villigt gav det yderste, men aldrig kunde give nok. Man blodsugede ham – og havde Retten paa sin Side. Han var jo selv gaaet ind paa disse Forpligtelser, og maatte bære Følgerne.

Hans Skilsmisseproces, der strakte sig over Aar for Aar, og for hver Termin antog andre Former, er et af mange Beviser paa Retsplejens Uretfærdighed. Havde han levet nogle Aar endnu, han var sikkert naaet dertil en Gang ogsaa at skildre denne. Men det skulde altsaa ikke ske.

– – –

Wassermann forandrede sig uhyre i Aarenes Løb. Udadtil i hvert Fald. Han blev en fornem Mand. Silkestrømper, Laksko, Klæder fra den dyreste Skræder, stort *train* i det daglige Liv – dog ikke mere, end hvad han med Lethed havde kunnet overkomme ifølge sine Indtægter. Han var dels ved et Tilfælde, dels maaske gennem sit andet Ægteskab, kommen i Forbindelse med visse Diplomater, og denne nye Omgang levede han saa op til. Aldrig tilegnede han sig selskabelig Lethed, men han erstattede den tifold ved den Værdighed, som den jødiske Race i saa høj Grad er i Besiddelse af. Hans Hoved med den store Pande blev furet af Lidelse, men af en egen skøn Ædelhed. Man kunde ikke se sig mæt paa ham. Der straalede Visdom ud fra hans dødsenstriste store Øjne. Munden fik Form, Læberne tog om det enkelte Ord, som man tager om en dejlig duftende Blomst. Bevidst – eller ubevidst … jeg skal ikke kunne sige det. Kun naar han saa paa Drengen, lyste alt op i bristende Ømhed, da, for Sekunder, kunde han glemme Tyngslen, der almindeligvis drog hans Blik mod Jorden.

Saa lidt, som han før i Tiden var "hjemme" i Villaen inde i Wien, var han vel helt sig selv i de store kostbare Omgivelser dernede i Salzkammergut. Om nogen Mand nogen Sinde har følt Jødedommens Forbandelse, saa var det ham. Ikke den ydre, den bar han stolt. Og stoltere, jo frygteligere Former, den antog, men den indre, Uroen, Tvivlen, Rodløsheden.

Den store Lykke kom til ham i hans andet Ægteskab. Hans Hustru besad alt det, han manglede: Ydre Optræden, Sprogkundskab, Lethed, Evnen til at nyde. Han beundrede hende udover alle Grænser. Men Lykken kom for sent til ham. Han var allerede dengang en mærket, ja, en brudt Mand.

Jo mere hans Ry voksede, jo større udvendige Forpligtelser fik han. En Korrespondance, der ikke fyldte hans Sind, men forekom ham nødvendig, klog, forretningsmæssig. Havde han levet i en lille fire Værelsers Lejlighed med en Smule Have omkring og blot haft lidt Syssel i sin Stue, *han* personlig havde aldrig ønsket mere, og da havde han sikkert endnu været levende. Men saa tung var hans Natur, at han ikke formaaede at slippe den berømte Wassermamnn af Syne, Verden forlangte det store af ham, han selv det endnu større. Han sprængtes af Sorg, af Slid, af Mangel paa Smil.

– – –

Engang saa jeg ham løssluppen, og da fortalte han, hvordan han havde tjent sine første Sporer: Han gik dernede i München, skrev lidt her, lidt der, havde egentlig ingen rigtig Tillid til sine Evner. Langen havde udsat en Pris for den bedste Novelle til "Jugend", eller hvad det nu var til. Ham faldt det ikke ind at konkurrere. Ukendt, som han var. Men en skønne Dag spørger Langen ham, om han saa har indsendt Manuskriptet. Han ser forbløffet ud og ryster paa Hovedet. – Jamen, Menneske, det er jo allerhøjeste Tid! – Hvorfor? Jeg faar jo alligevel ikke Prisen! – Ikke? Netop du og ingen anden faar den. Det er allerede aftalt! Gaa saa ind og skriv med det samme! Wassermann, fortumlet som han var, blev nu formelig puffet ind i et Værelse, hvor der foruden Skriveredskaber fandtes en Flaske Vin og et Glas. Novellen blev rablet ned, og han fik den ham i Forvejen tiltænkte Pris! Han sluttede med Ordene: – Se, det er, hvad jeg kalder Retfærdighed! Og da lo han hjerteligt og længe!

Nu har han Fred! Nu har man jaget ham til Døde …

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 14.1.1934

Arme Kina –

Karin Michaëlis giver i nedenstaaende Artikel en Række karakteristiske Uddrag af *Agnes Smedley*s nylig udkomne opsigtsvækkende Bog om kinesiske Skæbner og Tilstande.

.

Et Medlem af Kinas Regering kalder Shanghai: *Byernes Perle*. Den officielle Shanghai Presse oplyser, at der i Aaret 1930 blev opsamlet seksogtredve Tusind Lig i Shanghais Gader. Aaret efter dog "kun" toogtredve Tusind. Shanghai har en Ambulance, hvis eneste Bestilling det er at køre rundt og samle Lig op. Bladet oplyser videre, at de Døde hovedsagelig bestaar af Børn, som er sat ud af Forældrene, fordi de ikke kan føde dem, samt af Mænd og Kvinder, der er sultet eller frosset ihjel.

– – –

Bønderne, der forpagter Jord hos de store Godsejere, som besidder indtil en Million Mau Jord, bor i Hytter klinet op af Mudder. Sengene er Brædder lagt over gamle Gryder og Kasseroller. Sengetøjet lasede Strimler. En enkelt Familie paa fem, seks Personer maa ofte nøjes med en halv Mau Jord – en Sjettedel af en engelsk acre – og for denne maa de betale Jorddrotten Halvdelen af Høsten. Godsejeren beklager sig over Bøndernes Tyvagtighed: Han maa holde bevæbnede Mænd til at passe paa under Høsten, at Bønderne ikke skal stikke noget til Side.

– – –

Gennem Cantons Gader gaar en Procession af Mænd bundet sammen med Reb. Somme har Straasandaler, de fleste bare Fødder, enkelte har en pjaltet Trøje, Resten er nøgne til Bæltestedet. De gaar med sænket Hoved, sløvt stirrende i Vejstøvet. Det er ikke Forbrydere, der føres til Retterstedet, men Arbejdere og Bønder, man har "hentet" ude ved Kysten. Militæret behøver Lastdyr til at slæbe Vaaben, Munition og Levnedsmidler. I Kina findes saa godt som ingen Dyr til dette Brug, og Vejene egner sig ikke til Biler. Man klarer Problemet ved pludselig at overfalde en Flok Bønder eller Arbejdere. Med spændte Rifler farer man løs paa de forfærdede Mennesker, der styrter af Sted, snublende, faldende, søgende efter Skjul. Maaske er det Bønder paa Vej til Staden med deres Avl, maaske Arbejdere, der vender hjem. Eller Søfolk eller Havnekulier. De, man faar fat paa, surres straks til hverandre med Reb, stilles i Række og drives af Sted. Ingen spørger om, hvem de er, hvor de hører til. De er retsløse, Mænd af Masserne. Den, der vover at gøre Modstand eller prøver at flygte, skydes paa Stedet, Liget skæres løs fra de andre, og der marcheres videre.

Dette foregaar overalt i Kina, ude ved Kysten, inde i Landet, oppe mod Nord, nede mod Syd. Disse Mænd er nu Hærens virkelige Lastdyr, man betaler dem med en Skaalfuld Ris. Ude ved Fronten graver de Skyttegrave eller bærer Proviant, medens Fjendens Soldater plaffer dem ned som vilde Fugle. Hvor de falder, bliver de liggende, der er nok af dem.

– – –

En saaret Soldat vurderes til seks Dollars, saa meget ofrer Staten paa at pleje ham rask. Skynder han sig ikke, er det hans egen Sag. Hvis en General saares, kan Omkostningerne ved hans Helbredelse løbe op i mange, mange Tusind Dollars. "Det er Soldatens Pligt at dø paa Slagmarken". Betaler man seks Dollars for Hospitalspleje, er det vel store Ting!

Under den japanske Invasion i Shanghai i 1932 samlede Kineserne indbyrdes Penge overalt ude i Verden, hvor der befandt sig Kinesere. Pengene blev sendt hjem til Soldaterne. De kom dem aldrig i Hænde. Derimod hændte det, at fine kinesiske Damer, paa evropæisk Vis, aflagde smaa Visitter paa Hospitalerne og uddelte Konfekt (og vel Traktater) til de Saarede. Men det hændte ogsaa, at de Saarede spurgte: Hvor er vores Lønning? Hvor er de tre

Millioner Dollars, der er samlet ind til os? Og Damerne skyndte sig bort: Hvad disse simple Fyre dog tillod sig!

Nogle af Soldaterne gik endnu videre. Skønt saarede dannede de en Komité og forlangte Understøttelse til haabløst forkrøblede og til Dødes Familier. Officererne hentede Politi, som trængte ind paa Hospitalerne og hev de Saarede ud af deres Senge og afleverede dem til deres Befalingsmænd. Nogle blev kastet i Fængsel, andre skudt, mange forsvandt sporløst.

– – –

Den officielle Statistik for Byen Cantons Indtægter nævner blandt andet følgende: Særskat paa Prostituerede 58 Tusind Dollars, til Vejforbedringer! Opium og Spil Tolv Millioner 285 Tusind Dollars! Man forstaar ligesom bedre, at hverken Prostituerede, Spil eller Opium kan undværes, naar man hører dette.

I en af Landsbyerne havde man tre Tusind ottehundrede Mau Land til seks Tusind Bønder. Regeringen tog – ikke købte, men tog – fem Hundrede Mau Land for at anlægge en Hestevæddeløbsbane!

– – –

Rundt om paa Væggene i Regeringsbygningerne findes opslaaet Plakater saalydende: Formodet Kommunist søges. Belønning 200 Dollars, 300 Dollars, 1000 Dollars.

Fængslerne er saaledes indrettede, at Maksimumslevetiden ligger omkring to Aar. Kommunisterne, tilsyneladende Regeringens eneste virkelige Fjende, smedes i Jern. Ringe om Hals, Liv, Haandled, Ankler, alle disse Ringe forbindes med Jernlænker. En kvindelig Kommunist blev underkastet Tortur, man brændte til Eksempel hendes ene Haand af, dog røbede hun ikke sine Kamerater.

– – –

En Embedsmand peger paa et Fængsel, der befinder sig paa en lille Ø:

– Det der er for den yngre Generation! – Den yngre Generation? Hvad mener De? Han forklarer: Den yngre Generation er helt igennem forgiftet med Kommunisme. Dem, der er over tyve Aar, skyder vi, de andre kommer i Fængslet der paa Øen. – Hvor mange af den saakaldt yngre Generation findes i Fængslet ovre paa Øen? – Jeg ved ikke, mellem seksten Hundrede og tre Tusind. – Hvordan faar man fat paa dem? – Well, undertiden faar vi dem gennem Skolerne. Professorer og Lærere har streng Ordre til at holde Øje med dem og finde ud af, naar nogen viser kommunistiske Tilbøjeligheder. Lærerne maa i saa Fald straks give Rapport til Politiet! – Gør de det virkelig? – Nogle af dem gør det, andre ikke. Jeg ved pokker ikke, men der synes at være noget tiltrækkende ved Kommunismen. Naar vi fører Kommunisterne til Retterstedet, gaar de rankt og frit. De synger. De raaber i sidste Øjeblik: – Vi er ikke bange for Døden. Vi dør for Kommunismens Skyld! Selv Pigebørn paa femten, seksten bærer sig saaledes ad! – Synes De egentlig ikke, at sligt Mod burde belønnes? Har Kina ikke netop Brug for en saadan Ungdom? – De maa skydes – de er jo Kommunister! – Og der dræbes mange af dem? – Ih, ja, Bunker! Kvinderne er tidt de værste. Det er forbudt Pressen at offentliggøre Eksekutioner. Folket bliver saa ophidset. Hvis Folk læser, hvordan disse Kommunister gaar i Døden, bliver de igen lige saa arrogante som før 1927. – Og De mener ikke, der findes anden Løsning af Spørgsmaalet? – De vil ikke høre. De maa ryddes af Vejen!

– – –

Antikommunistmagasinet *Red Suppression* foreslaar følgende: – Hvis Regeringen ikke kan finde bedre Metoder at løse dette Problem paa end hidtil er sket, bliver vi nødt til at isolere alle i de Rødes Distrikter og dræbe dem alle med Giftgas!

– – –

"Kinesiske Skæbner", Agnes Smedleys anden Bog, hvoraf ovenstaaende er enkelte smaa Uddrag, er for nylig udkommen paa *The Vanguard Press* Forlaget i New York. Mænd, der kender til kinesiske Forhold – som Egon Erwin Kisch, der selv har skrevet store Bøger om

det nye Asien – hævder, at ingen nulevende Udlænding er trængt saa dybt ned i Kineserens Sjæleliv som Agnes Smedley, der dog kun har opholdt sig fem Aar derovre. Men fra den første Dag har hun med stædig Flid arbejdet paa at tilegne sig det saare vanskelige Sprog for snarest mulig at komme i personlig Kontakt med Masserne, ikke blot med Storbyernes Kulier og Arbejdere, ikke blot med de som Slaver solgte Kvinder i Bordellerne, men for ogsaa at kunne tale med Bønderne dybt inde i Landet. Hun har foretaget de farefuldeste Rejser, alene Kvinde, udsat sig for enhver Art af Savn, brudt sig fejl om Helbred og alt andet, kun med det ene for Øje: at se og erfare. Det er Sandheden, hun vil lægge frem for Dagen. Man gør sig ikke Begreb om, hvilket mægtigt Stof der er trængt sammen paa Bogens godt tre Hundrede Sider. Den virker som et vældigt natligt Uvejr, hvor Lyn flænger Himlen og giver pludselige Indblik i Ting og Forhold, der hidtil laa hen i det absolute Mørke.

Hun besøger Fabrikerne, besejler Floderne, traver Mil og atter Mil i uvejsomme Egne, hun tiltvinger sig Adgang til statistiske Oplysninger, man ikke vil rykke ud med, hun taler med Soldater, Banditter, Spioner, Forrædere, ingen er hende for ringe, hvor det gælder Sagen: Sandheden. Saa er der hendes Menneskeskildringer. Somme bestaar kun af faa Linjer, men disse Linjer præger sig uforglemmeligt i Læserens Bevidsthed, andre læses som Gorkis bedste Noveller, og som hans Skildringer af Livet og Menneskene hviler hendes paa den nøgne Virkelighed.

Lad mig endnu, noget sammentrængt, gengive "Martyrens Hustru". Alt i den er ægte indtil Navnene. Martyrens Hustru kunde næppe foregaa i noget andet Land end netop i Kina, hvad der kun giver den forøget Interesse.

– – –

Deng yin-chu sidder i Fængsel, dømt til Døden. Hans Kone har betalt Fængselsdirektøren hundrede blanke Dollars for et Par Minutters Samtale med Manden. Hun kommer for at fortælle ham, at hun har samlet de tredve Tusind Dollars, Dommere og Fængselsdirektør forlanger for at hjælpe ham til Flugt. Deng gløder af Fryd, mens han afventer nærmere Bud om Flugtens Time. Samtidig plages han af Samvittigheden. Han har vendt sit Hjerte bort fra Hwa-chuan, Konen, som han før elskede saa højt. Ganske vist har Familjen valgt hende for ham, men han tog hende ind til sit Hjerte, og skønt han ikke forstod hende, og skønt Vennerne advarede ham, fandt han altid Forsvar for hende. Han er Revolutionær, hun bryder sig kun om Teselskaber, Sladder, Mahjongspil og kønne Klæder. Og saa om Penge. Han har givet hende alt, hvad han tjener, hun alene forvalter Pengene. Hun sætter dem i Banken paa sit eget Navn, laaner dem ud gennem en Agent mod Aagerrenter. Naar Deng taler om sine revolutionære Ideer, skænder hun paa ham og vil intet høre. Hun har en for en drevet hans Venner fra Hjemmet, først med hemmeligt, siden aabenlyst Fjendskab. Hun bebrejder ham, at han giver sig af med Politik. Med Taarer, ømme Ord og bløde Arme forsøger hun Gang paa Gang at aftvinge ham Løfte om at slippe al Politik.

Saa oprinder 30. Maj 1925. Rygtet om de rædselsfulde Masakrer i Shanghai breder sig med Vindens Fart over hele Riget. Arbejdet standser, Mænd flokkes paa Gaderne, blege, hviskende, truende. Deng vender sent hjem, oprevet til det inderste, han venter denne Gang at finde Hwa-chuan lige saa oprørt som han selv. Men hun kommer ham smilende i Møde, lægger Armene om hans Hals, hun har nok hørt det, men hvad angaar de Arbejdere og Studenter hende? Hvad vil han bryde sig om den Slags slette Mennesker for? Hun skænder: – Og dine Venner! De har kun en daarlig Indflydelse paa dig! Deng løsner hendes Arme fra sin Hals, holder hende ud fra sig, ser paa hende. Hun er blevet ham en fremmed. Han vender sig og gaar. Dog kommer han igen. Men fra nu af nævner han ikke sine Tanker over for Hwa-chuan. Taler aldrig mere Politik. Hun fører Sladder nu som altid. Dengs kæreste Ven gaar til hende: – Du bringer din Mands Liv i Fare ved din Sladder! Hun bliver hvid af Raseri og peger mod Døren: – I er alle Røde. Det er Jer, der bringer hans Liv i Fare! Hvad Ret har I til at lokke ham med til Jeres taabelige politiske Møder? Han er *min Mand!*

Dengs Venner advarede ham atter mod Konen. Han siger: – Hun ved jo intet!

Men hendes Sladder fører ham i Fængsel, og han dømmes til Døden. Hans Hjerte er haardt ved Tanken om Hwa-chuan. Og nu … nu kommer hun og bringer ham Budskab om hans Frelse! Hun, der elsker Penge, vil ofre dem alle for at redde ham!

– – –

Men da Deng er arresteret og Dødsdommen udtalt, er det mindre Sorg end Harme, der fylder Hwa-chuans Sind. Vennerne kommer til hende. Beder, trygler, forlanger, hun skal gaa til Fængselsdirektør og Dommere og underhandle. – Og hvem skal betale, hvad det koster?

– Vi! svarer de. Saa samtykker hun.

Dengs Venner er fattige, men de giver deres sidste Skilling for at frelse Deng. Hwa-chuan har langt mere end tredive Tusind Dollars i Banken, det falder hende ikke ind at røre dem eller nævne et Ord om, at hun ejer Penge. Dengs gamle Far sender alt, hvad han har at leve af i sin Alderdom, det er femten Tusind Dollars. Og han gør sig rede til Opbrud fra Szechuan for at hjælpe Sønnen.

Og nu har Hwa-chuan Pengene. De ligger i hendes Skød. Hun stirrer paa dem: Mange Penge! Mange Penge! Hun gaar til Dommerne, til Fængselsdirektøren, begynder at underhandle: – Det er alt for meget, I forlanger! Vi er fattige, vi kan ikke skaffe saa mange Penge! Jeg vil give jer fem Tusind, ja syv Tusind … Hun stiger indtil ti Tusind. Tiden gaar. To Gange er Eksekutionen berammet, to Gange udsat. Man forlanger stadig de tredve Tusind, Dommerne er allerede vrede, de vil ikke taale, at hun prutter med dem, som var de almindelige Kræmmere. Tredve Tusind – eller Dengs Liv!

Nu formelig begynder det at more Hwa-chuan. Det er jo næsten som i Romanerne, hun har læst. Her sidder hun med Dengs Liv i sine Hænder! Hun mindes en spændende Roman om en af de moderne Forrædere, der blev skudt. Vennerne faar hans Lig udleveret, og se, saa har de ikke rigtig skudt ham gennem Hjertet! Han lever. Og hans Elskede plejer ham helt rask igen. Saadan vil hun ogsaa bære sig ad, hvis det virkelig skulde komme til, at de skyder Deng. Ja, det vil hun. Hun vil sandelig pleje ham, til han bliver rask igen. Og nu faar hun en anden Idé: Hun vil forføre Dommerne ved sin Yndighed! Hwa-chuan gaar ud og køber nye fine Klæder, lader sit Haar sætte op og krølle, parfymerer sig, pudser Neglene. Men saa er hun ogsaa alt for træt til at naa videre. Hun vil vente til i Morgen med at forføre Dengs Dommere og i Dag nøjes med noget rart forfriskende og et lille Mahjongparti.

Næste Morgen faar hun Bud, at i Dag skal Deng skydes. Hun trækker paa Skuldrene: – Pyt, de vil bare jage mig en Skræk i Livet for at presse flere Penge ud af mig. De opsætter det nok en Gang endnu!

Imidlertid fyldes Gaderne af Nysgerrige, der vil se den Dødsdømte føres til Retterstedet. Deng marcherer mellem to Rækker Soldater. Hans Hænder er bundet paa Ryggen, han har ingen Hat paa. Hør, han raaber: – Jeg skal skydes! Jeg er Medlem af Kuomintang. Ja, jeg har arbejdet for Revolutionen. Ned med Sun Chuan-fang! Ned med alle Folkets Undertrykkere! Han gentager Ordene paa Retterstedet. Soldaternes Kugler river den sidste Sætning over. Snese af Kugler borer sig i hans allerede afsjælede Legeme. Den kommanderende Officer sparker til Liget, indtil det ligger med Ansigtet opadvendt. Saa tømmer han sin Pistol i Dengs aabentstaaende Mund.

Liget bliver liggende. Det skal ædes af Hundene. Ingen maa fjerne det, for Deng er en af de farlige Revolutionære.

Dengs Hustru har i sidste Øjeblik taget sig en Vogn for at redde Deng. Men da hun hører, det er for sent, lader hun Vognen vende om.

To Dage senere komme Dengs gamle Far til Byen. Han udtaler Forbandelsen over Hwa-chuan: – Det er dig, der har myrdet min Søn! Hun skriger op: – Nej, det er hans Venner! Hun har gjort alt for at frelse ham, men hun er "kun en stakkels fattig forladt Enke, som man byder alt. Havde hendes Mand levet, han vilde ikke have taalt det, men beskyttet hende."

– – –

Kort efter vendes Bladet. Dengs Navn kendes Landet over som en af Kuomintangs Martyrer. Hwa-chuan er Martyrens Enke, Mor til hans Børn. Kuomintang er blevet noget helt andet, nu bestaar den udelukkende af Militarister og Godsejere. Dengs Venner jages som vilde Dyr. Men Deng selv er den store berømte Martyr. Hans Enke faar rundelig Pension og Penge til Børnenes Opdragelse. De skal studere ved Udlandets Universiteter. Hwa-chuan faar Ry som sin Mands trofaste Støtte. Hun har staaet ved hans Side, delt hans farefulde Gerning, opmuntret og hjulpet ham. Hun beretter overalt, hvad hun har gennemgaaet under sit hemmelige revolutionære Arbejde. Man overdænger hende med Gaver og Æresbevisninger. Hun gør sit for at leve op til Berømmelsen: Hun sminker sig, lader sit Haar permanent bølge. Som Martyrens Enke faar hun saa meget at gøre, at hun ikke kan overkomme Børnenes Opdragelse, de bliver sendt til Dengs gamle Far. Hun maa jo leve for at fortsætte Dengs Livsværk!

Noget senere kaster hun sine Øjne paa en ældre hovedrig Embedsmand, men da han er gift og har ti Børn, bliver det kun til et Kærlighedsforhold. Det opdages, og Hwa-chuan sørger for, at den, der røber det, bliver skaffet af Vejen. Hun køber ind og køber ind i Elskerens Navn og sender Regningerne til Regeringen.

En Dag møder hun Dengs bedste Ven. Han siger med undertrykt Foragt: – Jeg hører, du er blevet svært revolutionær paa det sidste! – Jeg gør kun min Pligt! svarer hun og sværger Hævn. Elskeren kan ikke staa for hendes Taarer og hendes Klage: – Jeg er kun en stakkels fattig Enke, som maa finde mig i alt. Havde Deng levet, han vilde have beskyttet mig! Og Elskeren sørger for, at Dengs bedste Ven bliver halshugget.

Hendes næste Daad bestaar i at faa Elskeren skilt. – Det vil tage sig ilde ud, hvis jeg forstøder min Kone og tager mig en ny ung Hustru! Hun græder: – Ja, naturligvis, jeg er jo kun Martyrens stakkels fattige Enke, god nok til at ofre Livet for Revolutionen, men ikke god nok til at blive din Kone! Hun naar sit Maal. Bryllupet fejres med Pomp og Pragt, og Manden forestiller sin Hustru til højre og venstre: – Den kendte revolutionære Enke efter vor berømte uforglemmelige Martyr Deng!

Og Hwa-chuan tilføjer beskeden og bevæget: – Jeg føler, at jeg fra nu af kan være Revolutionen til større Gavn end nogen Sinde …

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 13.3.1934

Den menneskelige Hjernes Labyrint

Karin Michaëlis fortæller om et Besøg i Berlins Hjerneforskningsinstitut og beretter forskelligartede fængslende Sygehistorier, som viser, hvor vanskeligt det kan være selv for Sindssyge-Eksperten at afgøre, hvorvidt en Patient virkelig er sindssyg eller ikke.

.

Henriette Dalbys Drabsmand har begaaet et nyt Overfald. Denne Gang paa en Kvinde, han havde al Grund til at nære taknemmelige Følelser overfor. Selv hævder han nu at lide under periodiske Hukommelsestab, en Omstændighed, der ikke blev nævnt under hans første Retssag. Det paahviler saa de Herrer Retslæger at udfinde, hvorvidt Paastanden stemmer eller ej. Er den sandfærdig, maa Manden erklæres straffri, men maa da selvfølgelig tages i Forvaring til Stadighed for ikke at udsætte sine Medmennesker for Følgerne af slige Bortfald af Hukommelsen. Men i Virkeligheden er man lige vidt. Thi hvor ligger da Grunden til, at han af og til foretager sig Handlinger, der staar i skærende Modstrid til det blot nogenlunde moralsk bevidste Menneskes Adfærd?

– – –

Den menneskelige Hjerne er endnu saa temmelig uudforsket og Underbevidsthedens Urskove synes foreløbig langt mere uigennemtrængelige end Tropernes, al Flid og al Videnskab til Trods.

For nogle Aar siden besøgte jeg Hjerneforskningsinstitutet i Berlin. Lederen og hans Hustru viste mig rundt i de mange Lokaler, hvor et halvt Hundrede Studenter og Doktorer af begge Køn var beskæftiget med at mikroskopere den genemskaarne Hjernebark. Denne blev paa Maskine skaaret i uendelig tynde Skiver, der siden én for én blev forstørret, fotograferet og registreret med alle de Afvigelser, der fandtes. Man arbejdede fortrinsvis med Forbryderhjerner, vel sagtens fordi man havde nemmest ved at skaffe saadanne. Jeg spurgte, om man havde opnaaet virkelige Resultater, og Professoren svarede med et Skuldertræk, at endnu stod man ved Begyndelsen af en ny Videnskab, der krævede Tid og Taalmodighed. Dog, jo, Resultater havde man. Han forklarede mig et af dem: I Hjernebarken viser der sig under Mikroskopet Sammenhobninger af Prikker, Trekanter og ægformede Tegninger, spredt som Bebyggelser paa et Amtskort. Stundom dannede de ligesom hele Landsbyer, til andre Tider saas de som enkelte Huse ved Landevejen eller inde mellem Markerne. Helt tomme Pladser saas ikke. Men tog man Hjernen af en Mand, der var baade Morder og Voldtægtsforbryder, saa viste der sig i hans Hjernebark centimeterstore bare Pletter uden en eneste Tegning. Dette var en absolut Kendsgerning. Men beviste det nu, at Manden derfor, paa Grund af Hjerneabnormiteten, saa at sige var tvunget til at begaa sine Forbrydelser? Og i saa Fald vilde man jo kun kunne konstatere det, naar han havde afsløret sig baade som Morder og som Voldtægtsforbryder. Kunde man i Forvejen belyse Hjernen og se Manglerne, maatte han, ogsaa *uden* at have begaaet nogen slet Gerning, spærres ude fra det menneskelige Samfund for bestandig.

Maaske er vi om hundrede Aar saa vidt ved Hjælp af den gennemskaarne Hjernebark at kunne konstatere den nødtvungne Tyv, Løgner, Meneder, Voldsmand, Slagsbroder, Fantast og Æreskænder. Det er da blot kedeligt, at denne Viden først lader sig fastslaa, naar Vedkommende er hinsides vor Rækkevidde.

– – –

Sindssygelægerne har et længere Spand Erfaring bag sig, men ogsaa de famler ofte i Blinde. Saaledes er det, selv for den betydelige Sjælekender, til Tider forbundet med uhyre Vanskelighed blot at udfinde, hvorvidt en indlagt Patient virkelig er sindssyg eller ikke.

Professor *Bleuler*, der, skønt den yngre af de to, maa siges at være Forløber for *Siegmund Freud* paa det psykoanalytiske Omraade, betroede mig i sin Tid en Begivenhed, der lige var forekommet i hans Praksis. Prof. Bleuler var dengang endnu Leder af den største Sindssygeanstalt i Schweiz. Anstalten ligger lidt uden for Zürich.

En Morgen ringes han op af en ung Kvinde, som med kultiveret, velklingende Stemme spørger, om hun maa ulejlige Professoren med en mental Undersøgelse af hendes Broder, med hvem hun efter Forældrenes Død har levet i bedste Forstaaelse i den fædrene Villa paa modsat Side af Søen. Hun og Broderen har alle Interesser til fælles, musicerer, rejser, dyrker Sport og plejer Blomster. Aldrig har der været onde Ord dem imellem, men i den sidste Tid er Broderen uden Grund blevet saa urimelig, at der ikke kan være Tvivl om, at hans Hjerne maa være syg. Hun tilføjer, at Broderen, saa sælsomt det lyder, har faaet den Idé, at hun er sindssyg, saa Professoren maa ikke undre sig, hvis det ser ud, som om Broderen bringer hende til Anstalten og ikke omvendt.

For Prof. Bleuler er sligt jo ikke nyt, han aftaler saa Tid med den unge Dame. Lidt efter ringes han op, nu af Broderen, der med samme behagelige Røst betror ham, at hans kære eneste Søster i den senere Tid har vist en saadan Mangel paa Harmoni, at det kun lader sig forklare som Udslag af Sindssyge. Livet uden denne Søster synes ham uden Værdi, han er rede til at bringe ethvert Offer for at faa hende plejet rask igen, og skulde det vise sig nødvendigt, er han saagar villig til selv at tage Ophold paa Anstalten, da hun nemlig har faaet den Tvangstanke, at det er ham, hvis Hjerne fejler noget.

Til fastsat Tid ankommer Søskendeparret, begge smukke, slanke, indtagende Menneskebørn. Prof. Bleuler underholder sig lidt med dem samtidig, taler saa alene med Søsteren og lover hende personlig at have Tilsyn med Broderen, saa længe han er under Obervation. Nu taler han alene med Broderen, overtydet om, at denne i Samtalens Løb vil komme med Udtalelser, der viser Sygdommens Retning. Intet saadant sker, den unge Mand er klog, alsidig, behagelig, taler med inderlig Ømhed om Søsteren og paalægger Prof. Bleuler endelig ikke at lade hende ene, han tror hun fejler noget.

Professor Bleuler er et Øjeblik nær ved at tro, at det hele er enten en dum Spas, et Væddemaal, eller at begge maa være sindssyge. De lader sig villigt indlægge til Observation. Men skønt saavel han selv som hans Reservelæger gør sig al menneskelig Møje, gaar der Uger, inden han erkender, at Søsteren havde Ret: den unge Mand maa blive paa Anstalten.

– – –

Det regnes hyppigt som Bevis paa Helbredelse, naar Patienten selv indser at have været sindssyg. Men der findes Tilfælde, hvor den Syge ogsaa midt i Behandlingen har en Slags Overbevidthed om Sygdommen, kun ikke vil slippe den. Herom véd jeg en saare mærkelig Historie.

Under et Ophold i Jugoslavien traf jeg i Belgrad et ungt Ægtepar, henrivende Mennesker, der levede i yderste Armod paa et Kvistværelse. Han, der var Greve, var ansat paa et Musikforlag, hun paa et Kontor, tilsammen tjente de kun til det ene Værelse, hvor de selv tilberedte Dagens mindre Maaltider, Middagen spiste de paa et billigt Spisehus.

Under en Samtale, hvor Konen var til Stede – og saaledes kunde bevidne Sandheden af Mandens Ord – fortalte han, at han som tyveaarig i længere Tid havde været paa Sindssygeanstalt. Lægerne erklærede baade under og efter, at han havde haft *dementia præcox*. Han skildrede Sygdommen saaledes. En skønne Dag fik han den Idé, at han var en Slags Guddom, der maatte gaa rundt og forkynde Menneskene den ene sande Lære, men dette kunde han *kun* i nøgen Tilstand, hvorfor han afførte sig sine Klæder, spaserede ud paa Gaden og begyndte at prædike. Man bandt ham og førte ham til Anstalten, hvor han blev klædt paa. Straks rev han Klæderne af og prædikede løs. Han vidste godt, at det egentlig var Vanvid, men gøre det maatte han. Det var et Martyrium, der hørte til.

Og nu kommer det mærkelige. Opsynsmændene paa Anstalten giver sig til at prygle ham, indtil Blodet flyder. Han iføres atter Anstaltens Dragt og faar streng Ordre til ikke igen at lægge den. Saa saare Smerterne tager lidt af, smider han Tøjet og prædiker videre. Atter prygles han ganske barbarisk. Det nytter ikke. Han skylder sig selv at bevise sin Guddom ved at smide Klæderne!! For hver Gang han prygles, bliver Smerterne mere uudholdelige, Saarene faar end ikke Tid at heles. Og saa begynder han ganske langsomt at parlamentere med sig selv: Maaske kunde han dog for en lille Tid beholde Klæderne paa og skjule sin Guddommelighed for saa senere at bevise den, naar han slap ud fra Anstalten. Men … nej … nej, han maa være Martyr. I og for sig er det sindssvagt at gaa nøgen, det erkender han over for sig selv, men Guddommen forlanger, han skal begaa det sindssvage, og han gør det en Tid endnu. Til der kommer den Dag, hvor Smerterne saa at sige tvinger ham til at afsværge sin Tro. Han beholder Klæderne paa. Han skammer sig for sig selv, men han beholder Klæderne paa, og hver Gang det kribler i Fingrene efter at rive dem af, hindres han af Frygt for Prygl. Man holder ham paa Anstalten adskillige Maaneder, men da intet Tilbagefald viser sig, erklæres han for helbredet.

Og han er helbredet. Over for mig hævder han fuldt og fast den hele Tid at have været vidende om, at han bar sig ad som en Sindssyg …

Forhaabentlig faar ingen gennem denne lille Tildragelse den Tanke, at jeg skulde ønske Indførelsen af Prygl for Sindssyge!!! Det vilde lidet ligne mig. Muligvis har ogsaa Opsynet paa Anstalten i Belgrad handlet paa eget Ansvar og i al Hemmelighed. Saa voldsomt blev han pryglet, at hans Ryg, efter Konens Udsagn, endnu adskillige Aar efter, var fuld af dybe, hæslige Ar.

– – –

Og nu kommer jeg til en Begivenhed, jeg paa ganske nært Hold oplevede i Wien i Verdenskrigens tredje Aar.

I Wiens Udkant, nær op mod en af de yndige skovklædte Skraaninger, en Udløber fra Wienerwald, ligger midt i en stor Have en mindre Villa. I denne Villa boede under Krigen Fru Eva R. med sine Børn, en Havemand og et Par unge Husassistenter. Hendes Mand var fra første Dag ude i Felten. Naturligvis led hun, som alle andre Hustruer, meget under Savnet af sin Mand og Angsten for hans Liv. Dog forsøgte hun at holde sin egen Uro og Smerte borte fra Børnene. De levede derfor i en Atmosfære af Fryd og Sorgløshed, der sandelig var noget sjældent paa de Tider. Fru Eva selv, en stor, kraftig, smuk Kvinde, først i Trediverne, tog sig meget af Børn og Hjem, deltog selv i Børnenes vilde Tumlen, sang med dem, dansede og legede med dem. Saa ofte, det lod sig gøre, kom hendes Mand paa smaa Besøg, hver Gang lige overrasket og overvældet af den Livsvarme og Glæde, der syntes at udstrømme saavel fra Mennesker som fra Træer og Blomster i den store, skønne Have.

Naturligvis fortalte han ude i Skyttegravene om dette Hjem, om denne Hustru, om disse Børn. Han viste Billeder frem, han skrev Breve og indesluttede Hilsner fra sine Krigskamerater. Saa vil Tilfældet, at han derude, efter mange Aars Forløb, genser sin kæreste Ven fra Studieaarene. Livet har skilt dem, her føres de sammen, og ser sammen, Dag for Dag, Døden i Øje. Under de fælles forfærdelige Oplevelser knyttes Venskabsbaandet endnu fastere end før. Det kommer derfor ganske naturligt, at Dr. R., da Vennen, en ung Videnskabsmand, efter et mindre Skudsaar faar Permission for et Par Uger, tilbyder ham at tilbringe Rekreationstiden i hans paradisiske Hjem i Wien. Dr. R. skriver til Hustruen og beder hende tage imod hans Ven som mod en Broder, tilføjende, det er muligt, at han vil være en vanskelig Gæst, da han er sjælelig nedbrudt af Krigens Rædsler. Men hun, Eva, vil sikkert fylde ham med nyt Livsmod og ny Livskraft.

Fru Eva er kun lykkelig over at kunne gøre sin Mand en Glæde, desuden vil Vennen jo kunne fortælle hende mange Enkeltheder, som Manden har glemt eller forholdt hende. Saa

hun smykker Hjemmet til Fest, da Gæsten ventes. Der er Blomster allevegne, der forberedes et udsøgt Maaltid. Gæsteværelset udstyres med al den Komfort, Huset raader over.

Gæsten ankommer til forudbestemt Tid, en Morgenstund, hvor Solen skinner og Fuglene synger. Hidtil har Taagen ligget tæt over Byen, men netop da han stiger ud af Vognen, bryder Solen igennem, saa Hus og Have ligger badet i Sol. Han kan slet ikke komme sig af Forskellen mellem det derude, og det han nu har for Øje. Han brister i Graad, og hun maa trøste ham som et lille Barn. Efter at han har taget et Bad, føres Børnene frem for ham, og lidt efter ser hun til sin Fryd, hvor han tumler rundt i Haven med dem. De har straks fattet stor Kærlighed til den nye "Onkel".

Saa sidder hun i et Lysthus og smaasnakker med ham, han fortæller ude fra Fronten, hun ser hans Hænder skælve, ser, hvor det trækker om Øjnene, vil faa ham bort fra dette tunge Emne, men han maa tale sig fri. Og han fortæller Enkeltheder, der faar hende til at fryse midt i Solen. Saa er det ovre, han giver sig paa ny af med Børnene, indtil man gaar til Bords. Det blomstersmykkede Bord, de liflige, for hans Skyld fremskaffede Festretter bringer ham atter Taarer i Øjnene. Men Børnene pludrer og ler, stiller de tusind Spørgsmaal, som han alle maa besvare, og Maaltidet forløber i ypperlig Stemning. Nu bliver Børnene bragt over i Legeværelset for at faa deres Middagshvil, Fru Eva og Gæsten begiver sig ind i Havestuen, der kun har to Døre, en ud mod Haven, en ind mod de andre Værelser. Kaffen serveres, og Gæsten trækker sit Etui frem og byder Fru Eva en Cigaret, tænder en til sig selv og rejser sig saa, gaar hen til Havedøren og pusler ved Laasen. Fru Eva sidder halvdøsende og følger ham med Blikket, halvvejs forundret, halvvejs tankeløs. Han gaar nu til den anden og sidste Dør. Da stiger hendes lette Forundring til Ubehag: Hvad er det dog, Manden foretager sig ved Dørene? Hun hører det lille Smæld, da Nøglen vrides om, hun springer op, vil komme med et Udraab, men griber sig i det og er i sammen Nu næsten forstenet af Skræk. Gæsten farer imod hende, omslynger hende med sine Arme, og der udspinder sig en voldsom Kamp. Fru Eva vil ikke raabe om Hjælp. Hun vil ikke forskrække Børnene, vil undgaa Skandale over for Tjenestefolkene. Det er jo Mandens allerbedste Ven! Desuden stoler hun paa sin Ungdoms Kraft. Hun er smidig, uddannet Fægter, har dyrket alskens Sport. Hun skal nok ordne ham selv.

Gæsten, der er udmarvet af Opholdet i Skyttegrave og siden af den magre Hospitalskost, synes imidlertid at raade over uhyre Kræfter. Kampen er af uhyggelig Alvor. Det lykkes ham efterhaanden at vride hendes ene Arm af Led. Til sidst maa hun skrige om Hjælp, da hun mærker, der ellers vil ende med det, der under ingen Omstændigheder maa ske. Gartneren hører hendes Raab ude fra Haven, Pigerne hører dem inde fra Huset. Der gøres Forsøg paa at sprænge Dørene, men hermed gaar Tid. Da man endelig kommer Husets Frue til Hjælp og faar den rasende Gæst overmandet, er Fru Eva i en frygtelig Forfatning. Hendes Klæder er sønderrevne, Blodet flyder af mange Flænger, Armen af Led, en Finger brækket bagover, hun besvimer. Gartneren har Aandsnærværelse nok til øjeblikkelig at ringe til Steinhof, Wiens store Sindssygeanstalt, og hurtigt derefter kommer den lukkede Vogn og henter Gæsten, der maa iføres Spændetrøje.

Fru Eva kommer under Lægebehandling og udstaar store Smerter. I de første Dage sanser hun ikke at faa hørt til Gæstens Befindende, men da hun atter helt bliver sig selv, telefonerer hun til Steinhof. Man fortæller hende, at Patienten efter et Par Indsprøjtninger er faldet fuldstændig til Ro, sover det meste af Tiden og ikke synes at have Anelse om, hvad der er hændet. Overlægen beder Fru Eva om en Samtale, saa snart hun er i Stand dertil. Af Hensyn til sin Mand tager hun ud til Steinhof, og Overlægen beder hende nu indtrængende om at være ham behjælpelig med at konstatere, hvorvidt Patienten har handlet under et akut Anfald af Sindssyge, eller Sagen er langt mere alvorlig. Kun hun kan skaffe det afgørende Bevis.

Da han forklarer hende, hvad hun har at gøre, gyser hun først tilbage, men indvilger saa.

– – –

Et Par Uger senere kører Patienten op for Villaen, som første Gang en Morgen. Ved Indgangen staar Fruen og byder velkommen. Gæsten hilser bevæget paa Fru Eva, har tilsyneladende aldrig set hende før. Han begynder at fortælle Smaatræk ude fra Skyttegravene, faar et Bad, leger med Børnene, spaserer rundt i Haven med Fru Eva. Man gaar til Bords, underholder sig fornøjeligt, søger derefter over i Havestuen, hvor Kaffen indtages, og saa sker nøjagtig det samme som første Gang, indtil saadanne Smaatræk som det med Cigaretterne.

Fru Eva vil jo helst slaa Alarm straks, da hun hører ham vride Nøglen om i Havedøren, men hun har givet Løfte og maa vente, til enhver Tvivl om hans Hensigt er udelukket. Da han saa falder over hende, springer Anstaltens i Haven posterede Opsynsmand ind gennem Vinduerne og iører ham Spændetrøje.

Fra Overlægen paa Steinhof faar hun det lammende Budskab: Hendes Mands kæreste Ven er uhelbredelig sindssyg og vil aldrig mere forlade Anstalten.

. . . . .

Man kan jo her indvende, at ét er Resultatet af Krigens Oplevelser for et følsomt Menneske, noget helt andet en brutal Handling, begaaet af en tilsyneladende rask Mand. Ja vist … tilsyneladende! Men hvad véd vi smaa Mennesker om det, der finder Sted i vort eget Væsens Mørkekamre – endsige i andres?

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 20.6.1934

Det nye Rusland

Tal, der taler …

I nedenstaaende Brev fra Moskva giver *Karin Michaëlis* en Skildring af Sovjetunionens Arbejde paa Bekæmpelse af Kønssygdommene og Redning af de tidligere Prostituerede for Samfundet.

Tolken bliver pludselig kaldt bort, og jeg sidder alene i et højst sælsomt Værelse med Dr. Danisjefski, Anstaltens Leder, der paastaar ikke at kunne tale noget andet Sprog end Russisk. Situationen synes kritisk. Han ser yderst ulykkelig ud, men hans Ansigt klarer op til Smil, da jeg langsomt forelæser ham, hvad der staar skrevet under de gennemlyste Billeder, der fylder Vinduerne helt op til Loftet. Han gør Tegn til mig, om jeg ogsaa forstaar Ordene, jeg læser; selv dette gør jeg ham begribeligt med Tegn og underlige Gerninger og med mit evige: "Ja panimaju!" Saa falder vi sammen, og fra nu af er det, som har vi kendt hinanden en Menneskealder. Han formelig spruder af Trang til at vise og forklare mig alt, jeg maa bremse ham, det gaar for gesvindt. Jeg er jo som et Barn, der lige har lært at stave og nu har faaet en tyk, dejlig Morskabsbog, som det gerne hurtigt vil læse og til sin Sorg mærker, maa tages i ganske smaa, taalmodige Portioner.

Vi begynder med Montrerne midt i Stuen. De ligner saa mange andre Montrer i saa mange andre Samlinger. Bøger ligger der, Pas, Dokumenter og Fotografier, klæbet paa stemplet Papir. Alt under Glas. Jeg har bemærket, at Dr. Danisjefski laaste Døren op, da vi kom ind, og laaste den igen, da Tolken gik. Vi er ganske alene, det synes, som ikke en Lyd fra Omverdenen kan trænge ind til os. Da Vinduerne er tilspærret med Fotografier paa Glas, tænder han det elektriske Lys, men det virker kun svagt mod Soldagen udenfor. Alt er saa sært uvirkeligt, højtideligt. Rummet selv har lige Vægge af Højde som sædvanlige Værelser, saa knækker Væggen og bøjer indefter. Loftet selv ligger som et Kistelaag over os.

– – –

Lægen rækker mig et Album, som jeg varsomt blader igennem. Paa Bindet staar med forgyldte Bogstaver trykt: 1905.

Kvinder, lutter Kvinder, alle Typer, alle Racer, hvidblonde, kulsorte, glathaarede, uldhaarede, skævøjede, dejlige Kavkaserinder, smaa, sølle, sammenkrympede Ansigter, man slet ikke véd, hvor man skal henføre, sløve, dumme, fortrukne, arrede, somme med spansk Knipling over det højt opsatte Haar, andre med Tjerkesserhue, Bondetørklæde, Blomster i Haaret, Mønter hængende ned i Panden, Haar med japanske Lakpinde og franske Kamme, udkrængede Munde, tandløse, indfaldne Munde, hageløse Ansigter, skønne, stolte Aasyn, lumske, frække, liderlige, helgenagtig fromme, beskedne.

Jeg blader og blader. Billederne virker noget gammeldags, Fotograferne var dengang ikke saa vidt som nu. Moden genkender jeg, men rigtignok som Mode fra sidst i Firserne, altsaa betydeligt bagefter. Et Par af Kvinderne er tydeligt paaklædt som Brude …

Dr. Danisjefski følger mig med Blikket. Tavs rækker jeg ham dette Album tilbage, han giver mig et nyt med Aarstallet 1911, ogsaa dette blader jeg eftertænksomt igennem. Et Udsnit af Datidens Kvindetyper samlet fra alle Lande og sikkert fra alle Slags Milieu, dog lader det aandelige Niveau hos disse Kvinder til at være under Lavmaal, i hvert Fald for de flestes Vedkommende.

Han rækker mig endnu et Album, dette bærer Aarstallet 1845. Oh, hvilken Forskel! Disse gammeldags stereotype Ansigter, Matroner allerede som femogtyveaarige. Kønne og grimme mellem hverandre, alle lige: "beskeden slog hun sit Øje ned", kyske at skue, alle i Datidens for vort Øje næsten maskeradeagtige Krinolinedragt med Sjal og Falbelader, med nøgne,

buttede Skuldre, saa skraa, at de næsten synes tynget ned med Vold. En Samling Bedsteborgermadammer af reneste Vand.

– – –

Jeg har set nok. I disse tre Album har mit Blik strejfet atten Hundrede russiske Prostituerede fra Førkrigstiden. Et Øjeblik sidder vi tavse. Saa laaser min nye Ven igen de Fortabte ned i Montrerne, og lægger foran mig nogle af de saakaldte "gule Pas", der i Virkeligheden er smaa Pasbøger indbundet i blaat. Der staar en Kamp mellem os. Han vil, at jeg skal forstaa alt, hvad han siger, og først da det er ganske aabenbart, at jeg ikke kan, hjælper han til med enkelte, ofte vildledende tyske Ord. Utroligt, som et Ordforraad paa bare et Par Hundrede af de almindeligste Ord kan hjælpe i Nødsfald.

Efterhaanden samler jeg hans Brokker og faar et Hele ud deraf, og, som jeg haaber, uden nogen væsentlig Misforstaaelse.

Vi begynder med Begyndelsen: Før Nikolaus den Første var Prostitutionen i Rusland naaet en forfærdelig Højde, man var derfor begyndt at ville dæmme op for den, men anede ikke, hvordan Sagen burde gribes an. Man gav sig til som Prøve at straffe de Prostituerede med – seks Maaneders Ophold paa Galeanstalt!

Tænk, det hjalp ikke! …

Nikolaus fandt saa paa at sende en hemmelig Kurér til Paris, hvor man efter Sigende ogsaa havde Mas med de Prostituerede, men her havde fundet Midler til at holde dem Stangen. Udsendingen kom tilbage, blændet, henrykt. Metoden var storartet, sagde han, og hermed blev den indført i Rusland, hvor den varede ved til Revolutionen. Metoden var for øvrigt omtrent den, der den Dag i Dag handles efter i Frankrig. Det gule Pas holdt sit Indtog i Tsarriget. Vil sige: hver ung Pige, der indfangedes af Politiet som løsagtig eller smittet, fik det lille blaa Hæfte, hvor hendes Billede var indklæbet, hvor hendes Metier tydeligt stod skrevet sammen med alle trykte Paragrafer om, hvordan hun havde at forholde sig. Blandt disse Paragrafer er en af Interesse, da den viser Statens Syn paa den Prostitueredes Ret. "Hun maa," staar der, "kun til eget Brug fradrage en Fjerdedel af sin 'Indtægt', Resten tilhører den Kvinde, i hvis Varetægt hun befinder sig." Altsaa Ruffersken, Bordellets Indehaverske.

Hver tredje Dag skal hun møde til Lægeeftersyn, og Lægen skal skrive sit "befundet sund" eller faa hende indlagt paa Hospital.

Det viste sig næsten umuligt at slippe af med det gule Pas, naar man først havde faaet det i Hænde. Politiet tilbageholdt simpelt hen de rigtige Papirer, og man kunde ikke foretage et Skridt uden selv gennem det gule Pas at skrige sin Skændsel ud for alle Vinde.

Jeg ser en Pakke Bønskrifter fra Kvinder, der hævder kun ved et ulykkeligt Tilfælde at være kommet i Besiddelse af det ominøse Pas. De trygler om at blive det kvit og vil arbejde for deres Brød. Fædre beder for deres Døtre. Forgæves. En flot Blyantsskrift rabler tværs over Ansøgningen det ene Ord: *Afslaaet*.

Selv i Tilfælde, hvor en Prostitueret gifter sig, faar Børn og lever fuldkommen solidt borgerlig, kan det vare fem Aar og mere, inden hun til Trods for alle Henvendelser slipper for det gule Pas som Legitimationspapir.

I 1913, da Moskva havde 1½ Million Indbyggere, fandtes her 20,000 indskrevne Prostituerede. I det daværende Petersborg, som var Hovedstaden, 30,000. Og i de halvtredje Maaned, hvor det berømte *Jahrmarkt* fandt Sted i Nisjnij Novgorod, forsamledes der ikke mindre end 50,000 indskrevne Prostituerede der i Byen!

Det er derfor ikke mærkeligt, at samme Aar forefaldt 167 friske Tilfælde af veneriske Sygdomme for hver 10,000 Indbyggere hele Landet over.

– – –

Oktoberrevolutionen, der gjorde rent Bord med saa meget andet, rømte ogsaa dygtig op paa dette Omraade. Man afskaffede Prostitutionen som brændemærket Beskæftigelse, Bøgerne, de gule Pas, blev brændt, enhver havde Frihed til at leve, som det nu passede ham

eller hende. Men dette var jo egentlig kun en ringe Ting i Forhold til selve Ondet. Disse Masser af Kvinder, der aldrig havde lært at arbejde, og som gennem Aarhundreder af den almene Befolkning var anset som foragtede Skabninger, kunde ikke slaa ind paa anden Levevis, selv om de slap for det gule Pas.

Saa kom de mange Love, der paa ethvert Omraade ligestillede Kvinde med Mand. Hvad disse Love betyder, og hvad de fremtidig vil betyde, lader sig ikke sige med faa Ord. Men saa meget er vist, at den Fremmede, der kommer til Sovjetunionen, straks føler sig slaaet af det smukke og varme Forhold mellem Mand og Kvinde. Her føres ingen Kamp om, hvem der er mest eller mindst værdifuld, her arbejdes sideordnet. Moralen er den samme for begge Køn, og dette har saa langt fra at slappe højnet den i uhyre Grad.

Nu kunde de Prostituerede for første Gang aande frit og føle sig som menneskelige Væsner, men hvad hjalp det, naar de for at eksistere vedblivende maatte udøve deres sørgelige og nedbrydende Erhverv?

– – –

I Aar 1924 oprettedes dette Profylaktorium, hvor jeg altsaa befinder mig. Meningen hermed var dels at hindre Smitteudbredelse af veneriske Sygdomme, dels at helbrede allerede Smittede, men fremfor alt at redde de Prostituerede for Samfundet og gøre dem til dygtige, tilfredse Medborgere.

Man samlede dem ikke tvangsmæssigt, lod kun forlyde, at her var et Optagelseshjem, hvor saavel unge som ældre Gadens Kvinder kunde finde Optagelse, om de selv ønskede det, eller komme til ambulant Behandling, ganske efter eget Behag. Alt var gratis.

Da man nu efter mange store Vanskeligheder ind- og udadtil begyndte at opbygge den hjemlige Industri, blev der Beskæftigelse for alle Arbejdsvillige, i hvert Fald næsten for alle. Friheden inden for Kønnene var en Kendsgerning. Hvorfor skulde saa Mændene søge til Prostituerede? Langsomt blev de "erhvervsløse". Saa var det, de begyndte at finde Vejen til Hjemmet her.

Man tog imod dem som mod kære ventede Gæster. Man viste dem Sovestuerne med de straalende rene Senge, den friske Luft, de fornøjelige Hovedpuder. Man førte dem rundt i Klinikrummene, hvor alt er hvidt og indbydende. Lysklædte Plejersker behandlede dem med venlig Hensynsfuldhed. De følte sig straks som hensat i en bedre Verden.

Og hermed begynder deres moralske Opdragelse. Fra den første Morgen, de ankommer i Hjemmet, sættes de til Arbejde. Ligemeget enten de har Gonorrhe eller Syfilis, om de er meget eller lidt angrebne. Morgenen anvendes til de forskellige Kure og Kulturarbejde – til dette Kulturarbejde alene anvendes aarligt hundrede Tusind Rubler. Kvinderne faar Undervisning i almindelige Skolefag, hører Foredrag, deres ofte træge Hjerne vænnes til at tage imod, at fange Interesse, en ny Verden aabner sig for dem. De hører Musik, god Musik, Øret trænes, de faar forelæst af de bedste Digtere, begynder selv at læse, de udveksler Tanker, og fra Dag til Dag skyder der Blomster frem, hvor før kun var gold Sandørken eller giftig Sump.

– – –

Altsaa Formiddagen anvendes til Kulturarbejde, til Kur og Adspredelse. Fra Klokken 14½ til 22, kun afbrudt af Spisepavse og smaa Hvilestunder – arbejdes der for Alvor. Hjemmet har saavel sin egen lille Trikotagefabrik – her væves Silke og Bomuld, her laves hele Dragter til Kvinder og Børn – som sin egen lille Kolkhos, Farmen, hvor saadanne Kvinder sendes hen, der foretrækker Landliv for Byliv.

Hver eneste af disse Kvinder er forud sikker paa at kunne finde vellønnet Arbejde, saa saare hun er rask nok til at udføre dette tilfredsstillende. Hun kender ikke til den Angst, Kvinderne lider under i andre Lande: – Hvor længe skal jeg søge, inden jeg finder? De tidligere Prostituerede anbringes for en stor Del i Fabriker af alle Slags. Og saa udmærket har de vidst at hævde sig, at der nu arbejder 2305 i Fabriker alene i Moskva. 52 Procent af disse

er præmierede Brigaderer, af disse igen tolv Procent Medlemmer af det kommunistiske Parti og Komsomol. 19 studerer Teknik ved Arbejderfakultetet eller Universitetet, en enkelt viser sig at være udmærket begavet som Forfatter, flere er højt musikalske.

De unge Kvinder spiller ogsaa Komedie, tolvte Juni opfører de saaledes et Skuespil, som de selv har skrevet. Masser af dem er længst lykkelig gift og bor nu rundt om i Unionen, men aldrig glemmer de Hjemmet, der gav dem tilbage til en menneskelig Tilværelse. Hjemmet besøger de, til Hjemmet skriver de og beretter om deres Sorger og Glæder.

Ligemeget hvor mange Tusind det end gælder, aldrig slipper Hjemmet dem af Syne. Man har en hel Stab "Schwestern", hvis Hovedopgave det er at vedligeholde Forbindelsen med dem. Medens der i 1913 allermindst var 167 friske Syfilistilfælde pr. ti Tusind Mand, var der i 1932 kun 40 pr. ti Tusind!!!

Forandringen virker endnu større, naar man mindes, at der i Moskva med dets halvanden Million Indbyggere i 1913 fandtes tyve Tusind indskrevne Prostituerede med gult Pas, og at der i Moskva 1932, hvor Indbyggerantalllet var steget til tre og en halv Million, alt i alt fandtes … 470!!!!!!!

Da Instituttet for ti Aar siden begyndte sin vidunderlige Gerning, var ikke mindre end firsindstyve Procent af alle Prostituerede, der meldte sig, angrebet af veneriske Sygdomme. Disse er alle symptomfri. Uden en eneste Undtagelse alle.

I 1924 blev det første af denne Slags Hjem oprettet i Moskva, i 1928 oprettedes fire til, men … allerede i 1931 maatte de fire igen lukkes af Mangel paa "Stof".

Doktor Danisjefski slutter sin Beretning, der er et Kavdervælsk af Russisk og Tysk, med følgende henrivende Udtalelse: – Da vi i 1927 lagde den første Femaarsplan, var det Hensigten inden Udgangen af 1932 i Moskva at have oprettet 1200 Senge for syge Prostituerede. Men ak, det lykkedes os ikke at gennemføre Planen. Hvorfra skulde vi skaffe tolv Hundred syge Prostituerede?

– – –

Endnu en lille Gennemgang af Hjemmet. Vi ser de nydelige Sovesale, hyggelige, luftige og milde i Farverne, vi ser i et Værelse en ung Pige sidde ved Klaveret og øve de første Begyndelsesgrunde. Hendes lille rørende Ansigt bærer endnu Spor af Sygdommen, men der er et straalende lykkeligt, aabent Udtryk, som har hun netop erfaret en ganske dejlig Nyhed. I et andet Værelse sidder en Lærer og underviser Hjemmets mest musikalske Gæst i Cellospil. Sagte trækker vi Døren til, men naar dog at fange et Glimt af hendes drømmeslørede, musikberuste Blik.

Vi stikker Foden indenfor i Fabriken, hvor Spolerne gaar, omvundet med blank Kunstsilke. Hvem skulde tro, at disse unge, flittige Kvinder har levet kummerligt af at sælge deres Legeme til hvem som helst! Det er unge Piger, som unge Piger er flest, ikke mere og ikke mindre. Livsglade unge Sjæle, der her sidder og væver deres Forhaabninger ind i hvide, fine Silketørklæder, Forhaabninger, der sikkert ikke vil blive skuffet.

En ung Pige bryder ud af Rækkerne, kommer hen og skænker mig et Tørklæde, som hun selv har lavet, et Tørklæde, der er hendes private Ejendom. Ja, og dette Tørklæde skænker hun mig! Sjælden har nogen Gave rørt mit Hjerte saa dybt som denne. Og sjælden har jeg tilbragt Timer saa rige som disse.

Moskva, Juni 1934.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 17.7.1934

Volga, Volga …

Karin Michaëlis skildrer i et Rejsebrev en Sejltur ned ad Floden Volga, det ny saavel som det gamle Ruslands Hovefærdselsaare.

.

Vi glider ned ad Volgafloden, der her er milebred og lyser i alle Perlemorsfarver under en Himmel, hvis lavthængende Skyer minder om bugnende Syrentræer, hvor Klaserne sidder saa tæt, at den ene kaster Skygge paa den anden, og Bladhanget helt forsvinder. Vi Ombordværende falder hurtigt sammen i fælles Fryd over Tilværelsens Skønhed, og inden Solen har rørt Horisontranden, driver Baaden for Strømmen, som bares den af Samsangens Fortryllelse.

Hver Russer synes at have faaet Sangens Vuggegave, og han gnier ikke med den, men strør den ud med Sol som med Regn. Sørger han over den Elskedes Utroskab, synger han sig Sorgen ud, har han det trangt, eller træller han haardt, han synger, som skulde Brystet sprænges, har han oplevet noget godt, kvidrer han løs som alle Skoves Fugle ved Gry. Er han først begyndt at synge, glemmer han alt og alle og holder kun ugerne op igen.

En nynner Sangen om *Stenka Rasin*, der giftede sig med den skønne Prinsesse, men da man bebrejdede ham, at han – den stolte Fribytter – havde ladet sig binde af Kvindekærtegn, overgav han Prinsessen til Volgaflodens Vande. Alle falder i. Og nu følger Sang paa Sang, Internationale, Volgaskippernes Sang og de mange melankolske og vilde Folkesange om Kærlighed og Had. Barytonen sætter Stemmen endnu en Grad op, og Tenoren smælder pludselig op i den usandsynlige Højde, der faar Rygmarven til at sitre af Vellyst. Saa breder Bassen sin mulmblaa Tonekappe ud, som trak han Skyerne ned og svøbte sig og os i deres uhaandgribelige Blødhed, og nu sætter Mellemstemmerne ind, runder af, til det lyder af Orkester og vældigt Kor, skønt det kun er et Par smaa Mennesker, der giver af deres berusede Sjæles Overflod.

– – –

Den ene Bred er flad og vider sig helt ud i Horisonten. Strandsandet er gullig-hvidt, hvor det overflydes med Vand, længere inde rødlig okkergult. Her og der er endnu Tegn paa Foraarets Oversvømmelser, og Græsset har da en egen heftig grøn Farve, der vilde virke skærende, var den ikke samtidig dæmpet ned som Billevingers Glans af Støvet. Langt inde er Sumpe, fede, frodige, men giftige Sumpe, hvor Malariafluen bor og bygger.

Den anden Bred er skovklædt, forrevet, spaltet i utallige Højder, hver især markeret af Klostres kuplede Kirker, besaaet med Landsbyens bitte Huse og Hytter eller tindet af Forter og Bastioner og igen af Skov, Skov, Skov. Klumper af Legetøjsøer sover ved Højenes Fod. Helt inde under Kystskrænten sidder Fiskere Side om Side, avtomatisk kaster de Medesnoren og hiver til sig. De nyder deres Nirvana, sikkert uden synderlig Tanke paa Fangst, som den Jæger, der gaar ud med sin Bøsse, men glemmer at jage og kun strejfer om i Naturen uden at gøre sig til Drabsmand af uskyldige Skabninger.

Volgabaadene myldrer af Sted. Smaa Sejlere, firkantede, grimme Tingester, sorte indvendig som udvendig, mægtige Oliebaade, fragtende Ladning helt nede fra Kildernes Land, fornemme, hvidmalede Fartøjer, som for Sommeren er omdannet til flydende Sanatorier for trætte Arbejdere. Tre til seks Uger glider disse Sovjetvelsignelser af Sted med deres to, tre Hundrede Passagerer om Bord. Her er alt indrettet paa Hvile og Nydelse, parret med første Klasses Lægebehandling. Efter et saadant Ophold vender Arbejderne hjem, sorte af Sol, fyldte til Overmaal af ny Kraft og ny Vilje til at fuldføre de Rekorder, de selv sætter sig.

Paa Afstand minder de flydende Sanatorier med deres lysende Dæk om hine Luksusdampere, der bringer amerikanske Millionærer og deres Damer op ad Nilen, medens

Muezzinerne synger fra slanke Minareter, og Fellaherne sidder halvnøgne uden for deres Lerhytter, og Lugten af brændt Kamelmøg blander sig med Damernes kostbare Parfymer. Sanatorieskibene er gratis eller koster kun en Bagatel, og i Stedet for Parfymer mødes her Duften fra store Skove med Flodens saftige Dunster.

– – –

Forude skimtes et noget, som langsomt glidende Øer, skinnende som gul Honning i Aftensolen. Ak, det er jo Tømmerflaaderne, dem, vi alle har drømt om, siden Gorki skildrede dem i sine første Bøger. Vi rækker os over Baadens Kant for at afvente det Nu, vi faar halet dem ind. De glider af Sted i majestætisk Ro, deres Længde er enorm, først nær ved ser vi selve Flaaden, bestaaende af hundrede eller flere Log, sammenbundne Stammer, liggende i Lag paa syv-otte, hvoraf kun øverste Lag ligger i Vandskorpen. Forbundne er de som Led i en Kæde. Naar Flodlejet for en Stund er lige, retter Flaadelegemet sig ud, og kun en svag Sitren angiver Ledene, men hver Gang Flodsengen krummer sig, føjer den drivende Kæmpeorm sig efter Strømmen, medens Fløderne iler frem og tilbage for at holde Retning og hindre Sammenstød. Hver af disse Flaader, der maaske har været Uger undervejs, inden vi ser dem, er prydet med tvillingéns Træhuse bygget op af afbarkede Stammer. Derinde bor Familierne. De har det godt. Husene er som norske Bjælkehuse, med udskaarne Vinduesrammer, spidse Tage, smaa Balkoner og Udsigtstaarn. Paa "Dækket", om man tør kalde det saadan, vrimler Smaabørn omkring, barbenet sjappende mellem de sammenkædede Stammer. Kvinderne sidder i deres brogede Dragter, stikkende i Aftensolen, Fløderne synger til deres Balalajkaer. Den solbagte Bark udsveder Duft, som føres over til os. De hører Sangen fra vor Baad, stemmer i, og Minuter glider vi Side om Side, forenede af den samme Sang: – Volga, Volga, matj rodnaja …

Fløderne er ikke mere, hvad de var, da Gorki saá dem fra Nisnij Novgorod. Nu tjener de Penge, kan købe Klæder til deres Kvinder, er forsikrede mod Sygdom og Død, kan sende deres Børn i Landets bedste Skoler, paa Universitetet, har Tid at dyrke Interesser. Deres Liv er blevet rigt og klart. Som Husene paa Tømmerflaaderne udvendig er flunkende rene, er Menneskenes Sind renset ud for gammel Tvang, Had og Angst og Overtro.

– – –

Volga, du dejlige, du vidunderlige Flod, der gemmer nye Vidundere for hver Krumning af dit tusindmilelange Legeme, man ønsker aldrig at slippe dig, men glide for Strømmen i alle Tider …

Natten falder paa, Sangen stilner af, kort Mulm møder lys Nat. Vi sover ind for at vaagne ved det sagte Skvulp mod Baadens Sider. Vort Maal er naaet. Derinde ligger den Eventyrverden, vi om en kort Stund skal betræde …

– – –

Paa Sovjetunionens Omraade findes fem Millioner Kvadrat[kilo]meter Skov. Svimlende Tanke! Som at lægge Hovedet bagover under forgæves Forsøg paa at tælle Stjernernes utællelige Blinkfyr paa Nattens Himmel. Fem Millioner Kvadratmeter Skov …

Hvor mange Mile af disse Skove har aldrig været betraadt af Menneskefod? Kun Rovfugle kreser over deres Kroner, kun Sumpe spejler deres Stammer, kun Bjørn og Ulv træder Sti i deres Tykning.

Disse Skove er ikke saaet af Menneskehaand, og Menneskehaand formaar ikke at udrydde dem. Man kan brænde Huller i dem, fælde Træer i Millionvis, det er dog kun som at øse Vand af Volga med en Spand.

– – –

Altid bestod der for mig en Anelse om indre Sammenhæng mellem Træernes blinkende Blade og de hvide Blade, hvorpaa Digteren skrev sine mere eller mindre forgængelige Værker. Fra min Barndom husker jeg den gamle Kludesamler, der med sin Pigkæp fiskede hver Las og hver Papirlap op, stoppede dem i sin snavsede Sæk og bar det til Kludemøllen.

Jeg ledte efter en Forklaring, men fandt den ikke. Var det maaske Vinden, der hviskede til mig, naar jeg laa mellem Trærødderne og fra Bogen saá op i de grønne Højder? Var det Barnets altid rede Fantasi, som fik mig til at ynkes over de fangne Træer, der stred saa saare for at rive deres Rødder ud af Mulden og flyve bort som Fugl og Sky? Var det Bladenes angstfulde Skurren og Hvislen, naar Stormen piskede dem mod hverandre i grøn Fraade, medens Bladene i den Bog, jeg læste i, føg af Sted – ogsaa de fangne, men af Bogens Bind … Dengang fandt jeg aldrig Svar paa mine mange Spørgsmaal. De Voksne kaldte dem taabelige og ørkesløse. Altid blev jeg spist af med et: – Vent, til du selv faar Forstand og kan tænke som vi andre!

– – –

Men nu, nu kender jeg Sammenhængen mellem de store Skove og Bogen, jeg læste … og Bøgerne, jeg selv kom til at skrive.

Nu véd jeg, hvorfor de mægtige Skove langs Banelegemet Rusland igennem staar og synger deres melankolske Sange, hvorfor alle Skovdyb er blaa af Poesiens Blomster. Hvorfor Træerne skælver, naar de i det fjerne hører Lyden af Sav og Økse. Medens vi Mennesker én Gang for alle dør den vanskelige Død, segner Træerne kun for igen at opstaa til ny og langt større Herlighed. Ikke for os, men for dem blev Sjælevandringen til. Og inderst inde, hvor Safterne rinder, der skælver ogsaa Anelsen om de uhyre Lidelser, der skal gennemgaas, inden den nye Herlighedens Time oprinder.

– – –

Vort Maal er naaet. Langs Kysten ligger de nedflødede Stammer, nu løsnet fra alle Baand. Ingen hindrer dem, ingen holder dem tilbage, endnu har de Frihed til at flygte. Men de tænker ikke derpaa. Nu og da flytter de sig et Par Meter, men kun for igen at søge ind mod Kysten.

Inde paa Land ligger gullige Høje, store som Affaldsdyngerne fra Kulminer. Jorden derinde er dækket af snavset, tommetykt Savsmuld. Grunden er sumpet. Det fjedrer stærkt, hvor man sætter sin Fod.

Ude i Vandskorpen samles en Flok halvnøgne Mænd. Med lange Stænger pirrer de de indskyllede Træstammer i bestemt Retning, som Sildestimer, der af Fiskerne trænges mod Land. De bakses op paa en Slags rullende Fortov, der bringer dem op i stor Højde og ind i Fabriken. Her gribes de af uhyre Save, der slibes ved Elektricitet og er saa skarpe, at Hajfiskens Tandrækker i Sammenligning er sløve som Oldingens Gummer. Savene suser usynligt gennem Stammerne, deler dem i flere Stykker og vælter dem ud i en vandrende Rende, der farer af med dem. Af og til synes enkelte at faa Bersærkergang, de springer da op paa Ryggen af hverandre, kæmper som rasende, og det lykkes enkelte at hvirvle sig ud over Renden. De forsvinder i Dybden.

De øvrige slynges ind i Tromler, store som Ladeporte, dybe som underjordiske Vinkældere i gamle Tiders Munkeklostre. Under øredøvende Larm og pisket sammen af skummende Volgavand, der fosser ud fra tusind Svælg, væltes Stammestykkerne mod hverandre og hvirvles sammen i en sugende Malstrøm. Her mases, knuges og hamres de sammen, Fliser flaas af, Barktrævler gnides løs, Brokker sprænges af, og Knaster knaldes ud. Tromlerne slipper ikke deres Bytte, er den ene træt, tager den anden fat. Stammerne vaander sig i ulidelig Pine, deres Skrig overdøves at Tromlernes Malen. De engang saa stolte Skovens Kæmper er snart saa fortumlede og øre af Smerte, at de ikke mere sanser, men viljeløst og vægeløst lader sig hamre mod Tromlernes Malmvægge, til de er glatte som Marmor og slimede som Aal.

Saa skilles de i to lige Dele. Den ene gribes af Krankløer og hamres ned paa Jorden for at ligger der til den Aarstid, hvor Volgafloden er bundet af Is, og ingen Tømmerflaader kan drive ned fra Norden.

Den anden Halvdel slænges over i et med endnu mere raffineret Grusomhed udtænkt Torturapparat, hvor den udsættes for Pres af Hestekræfter i Tusindvis, medens samtidig kogende Vand fra alle Sider sendes mod de sønderlemmede Stammers blottede Nervespidser. Kunde de endnu tænke, de vilde, foruden at vaande sig i navnløs Pine, lide under denne Fornedrelse af et af Skabningens fornemste Mesterværker. Men længst er de ophørt at tænke, langsomt mister de ogsaa Føleevnen.

Deres Indre forvandles til noget blødt som den graa Hjernemasse. Det hele opløses til en Vælling fyldt med sammenbrændte Splinter og Trævler, mindende om tygget Lakridsrod i Barnemund. Torturen fortsættes endnu, lige til den sidste Anelse af haarfin Splint er gaaet op i geléagtig, bleg og slimet Protoplasme, lig den, hvoraf efter Sigende alt Liv har sin Oprindelse. Først da er "Lutringen" endt.

Nu bringes "Massen" – der endog har mistet Retten til sit Artsnavn – hen til Afkøling. Mennesker rører rundt med Skovle, tager Prøver, som de holder op mod Lyset og langsomt lader rinde ud i Afløbsrøret. Menneskene smiler. Processen er fuldbragt. Resultatet er tilfredsstillende.

– – –

Den vandklare Vædske skal nu kun gennemgaa et eneste Stadium, saa er Urskovens vældige Stammer forvandlet til den Substans, uden hvilken Digteren maatte nedlægge sit Haandværk: Papir. Ja, Papir!

– – –

I et over 100 Meter langt Rum staar en Maskine, der fra Ende til anden udfylder Rummet. For et uøvet Øje kan denne Maskine ligne et Lokomotiv, Motoren til en Oceanflyver af uhyre Dimensioner, Kedlen til et Fyrrum, en Kæmpevæv og alt muligt andet. Det uøvede Øje kender jo saa lidt til Forskel paa Maskiner, som den almindelige Evropæer kan skelne Individualiteten i en Flok Kineseransigter. Maskinen er stor, den blinker af Rusland, den vejer atten Hundrede Tons. Den har kostet sin Million Guldrubler.

Vædsken hældes i Maskinen, der bestaar af mange sølvhvide Cylindre, og Maskinen sættes i Gang. Nu kommer det tynde, slimede Fluidum til Syne, slynget om den første hastigt omdrejende Cylinder. Det falder som en Kaskade af spæde, glasagtige Vandstraaler, i næste Cylinder faar det mere Lighed med Elverpigernes Slør, "vævet af Maaneskin, Tudsespyt og Taage", paa en senere Valse tager det Form som hint tynde Væv, hvoraf "Prinsessen paa Ærten["] i Eventyret fik sine Særke syt. Efterhaanden som det skrider frem om de mange Cylindre, føles Stoffet fastere, for omsider at ligne solidt Lærred af ægte Hørtraad.

Den sidste Cylinder er spundet fuld. Maskinen standser. Hen under Loftet skyder en Kran sig frem, glider ned, griber fast om begge Cylindernes Ender, hæver sig og flygter med sit Bytte som Kæmpeørnen med et røvet Lam. Snart viser det sig, den har forregnet sig med Kræfterne og igen maa give Byttet fra sig. Cylinderen synker ned, fanges af en ny Maskine, der kun har det Formaal at skære den seks Meter brede Væv i tre Stykker. Man ser ikke Knivene, der – af Form som unaturligt store Kagesporer – lyner gennem Papiret med en Fart af 800 Meter i Minutet. Hver Rulle indeholder nu seks Tusind Meter snehvidt Papir.

Rullerne føres avtomatisk ind i Pakrummet, hvor de avtomatisk indsvøbes i – ogsaa her fabrikeret – graat Papir. Avtomatisk spyttes Lim for Enderne og klistres Bundstykker paa. Avtomatisk lirkes Rullerne op paa Jernbanevogne, der staar parat. Hvert fyrretyvende Minut fyldes en Jernbanevogn.

– – –

Denne Papirfabrik ved Volgafloden – for Tiden Sovjetunionens vigtigste – betjenes af unge Mænd og Kvinder, der arbejder i tre Skift Nat og Dag. Den forbruger til sin Drift akkurat saa meget Vand, som Byen Moskva anvender til Fremstilling af hele sit Kraftforbrug. Men det seks Meter brede Papirbaand er ogsaa, sammenlagt, saa langt, at det i Aarets Løb vilde kunne snos 52 Gange om Jordkuglen ved Ækvator.

– – –

Fabriken, der blev opført i Løbet af ni Maaneder, arbejder med en saadan Kraft, at det nøjagtigt tager to Timer og fyrretyve Minuter, fra det Nu, hvor Stammerne fiskes op af Volgafloden, til de færdige Papirruller læsses op i Jernbanevognene. Og da hver enkelt af disse unge Mænd og Kvinder – af hvilke adskillige for faa Aar tilbage hverken kunde læse eller skrive – sætter en Ære i at overgaa sig selv og stadig slaa deres egne Rekorder, er det meget muligt, at inden Aaret er omme, vil dette Tidsrum synes forældet og snegle langsomt.

Sig saa ikke, man ikke forstaar at arbejde i det nye Sovjetrusland! Og sig saa ikke, at der ikke er stor indre Sammenhæng mellem Suset i de store Skove og den svage Hvislen, naar Digterens Pen kradser over Papiret!

Nu er kun Spørgsmaalet det: Er det Papiret, der indgiver Digteren hans Tanker, eller er det hans Sjæl, der forlener Papiret med nyt Liv?

– – –

Jeg har set de mægtige Skove, Jeg har sejlet paa Volgaflodens Vande. Jeg har fulgt Papirets Tilbliven fra først til sidst. Nu forstaar jeg ogsaa, hvorfor den russiske Litteratur gaar sin Sejrsgang Verden over.

Gorki, Juni 1934.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 16.8.1934

Krupskaja

Karin Michaëlis skildrer et Møde med Lenins Enke, Krupskaja.

Der er mærkværdigt stille om Lenins Enke, den eneste Kvinde, der har spillet nogen Rolle i den store Mands Liv, hun, der delte ondt og godt med ham i de mange Udlændighedsaar og til sidst plejede ham under hans Sygdom. Aldrig lod hun sig kalde Fru Lenin, og nu efter hans Død fortsætter hun sin beskedne Tilværelse, som var hun Enke efter en fattig Arbejder. Saadan vil hun det selv. For at finde hende maatte jeg løbe rundt i den Regeringsbygning, hvor hun har sit Kontor, i næsten en halv Time. Alle vidste, at Krupskaja var i Huset, men hvilket Nummer hendes Værelse havde, og i hvilken Fløj og Etage det befandt sig, det vidste ingen. I hvert Fald ingen af de mange Mennesker, der havde noget at gøre paa Trapper og i Korridorer. Endelig lykkedes det mig at komme ind til hende.

Da jeg begynder med en Undskyldning, fordi jeg kommer noget for sent, gengælder hun med en Undskyldning, fordi hun er saa karrig med sin Tid. – Jeg er jo snart gammel og maa regne med hvert Minut!

Krupskaja er lille, eller virker lille, klædt som hun er i en sortoghvid tærnet Bomuldskjole med Halslinning uden Blonde eller Broche, blot hægtet sammen under Hagen. Hendes graahvide Haar gør det blegnede Ansigt endnu blegere, hun bærer tydelige Spor af den Sygdom, Basedow, der har plaget hende den sidste Snes Aar. Ung er hun ikke, ser snarest endnu ældre ud, kun naar et elskeligt Smil oplyser de alvorlige Træk, mærker man, at Sindet er ungt og Sjælen frisk.

Hun staar op med Solen, en Vane, hun tilegnede sig under Lenins lange Sygdom, og siden har bibeholdt: – Jeg arbejder bedst om Morgenen, inden Dagens mange Indtryk stormer ind paa mig! I Virkeligheden arbejder hun ustandseligt, men det, hun selv kalder Arbejde, bestaar i at skrive de Artikler, gennem hvilke hun udfører sin Opdragelsesgerning blandt Nationens Kvinder.

Desuden fører hun en overvældende Korrespondance. Især – med Børn! Straks, man ser hende, skulle man mindst af alt tro, at denne sygeligt udseende, dystre Kvinde med de langsomme, tunge Bevægelser kunne have Barnetække. Men det har hun.

Til hende kommer Barnebreve dybt inde fra Asien, nede fra Krim, fra de store Stepper, fra Hytter gemt i Skovene, fra Karelien, fra overalt. Børnene skrifter for hende deres mange smaa og store Sorger, kommer til hende med deres Glæder. I Tilfælde af Tvivl og Uro stiller de hende Spørgsmaal, som de ikke stiller til andre. Hun forstaar dem. Hun ler ikke ad dem. Hun affærdiger dem ikke med en Sludder for en Sladder. Krupskaja er sig bevidst, at de Børn, der i Dag er uudviklede Individer, om føje Tid er dem, der skal bære Ansvaret for Rigets Ve og Vel. Derfor besvarer hun personlig hvert Barnebrev, det være sig aldrig saa tilsyneladende forvirret, taabeligt eller ubehjælpsomt. Hun véd jo ogsaa, at Barnet utaalmodigt venter paa Svar og aldrig ville kunne forstaa Grunden til, at Svaret udeblev.

Mange af disse Breve er vanskelige at granske, dels er Skriften og Stavemaaden ikke altid i bedste Orden, dels har Børn jo ofte svært ved at give deres Tanker det rette Udtryk i Ord. Hun krammer ikke de uforstaaelige Breve sammen og smider dem i Papirkurven, men gransker dem atter og atter, som var det netop af yderste Vigtighed at finde Mening deri. Hun ejer hin dybe Taalmodighed, man ellers kun tilskriver Mødre overfor deres egne Børn. Hun er selv barnløs. Mon ikke undertiden just de barnløse, men moderlige Kvinder har denne Gave i allervideste Udstrækning?

Børnene gør sig jo al mulig Umage for at skrive, som sig hør og bør. Resultatet bliver undertiden det modsatte. En elleve Aars Dreng begynder saaledes Brevet med Ordene:

Dyrebare, elskede Kvinde! Og han slutter: – *Lad mig for Himlens Skyld ikke længe vansmægte efter Svar*.

Krupskaja, der kender sine Pappenhejmere, er ikke længe om at finde Forklaringen: Drengen har fundet en Pakke Breve, vekslet mellem Forældrene i Forelskelsens Tid.

– – –

Bønderkonerne henvender sig til hende som den Landets Moder, hun i Virkeligheden er. Der faar hun saaledes Brev fra en Bondekone i Ukraine, om Krupskaja ikke nok vil sende hende "sytten Tallerkener, men lige med det samme". Hvorfor Tallerkener? Hvorfor sytten? Hun grubler en Stund, saa har hun det: Indtil Revolutionen levede de fleste Bønder jo nærmest som Dyr. Ofte rev de Maden op af Gryden og sled Kødet fra hinanden med de bare Hænder uden at benytte hverken Kniv eller Gaffel. Det hørte ikke til Sjældenhederne, at de boede i Hytter uden Vinduer og uden Skorsten. Røgen blev staaende derinde, til man var ved at kvæles, saa først lindede man Døren paa Klem. Denne Bondekone har sikkert, foruden at lære at læse og skrive, ogsaa set, hvordan pæne Mennesker sidder til Bords, og nu vil hun, at hun og hendes skal bære sig ad, som det sømmer sig i det nye Rusland. I Landsbyen, hvor hun bor, findes ikke Porcelæn, Krupskaja er hendes eneste Udvej.

Naturligvis afgaar de sytten Tallerkener med næste Post.

– – –

For nogle Aar siden fik hun et af mange Kvinder underskrevet, Brev fra et af Kuldistrikterne. Om Krupskaja ikke ville hjælpe dem til at blive skilt fra deres Mænd? De var meget utilfredse med Kulmændene, der baade drak og skældte ud, og nu, som sagt, ville de af med dem, og Krupskaja var den, der bedst kunne sige dem, hvordan man bar sig ad. Men dér kom de til den urette. Krupskaja satte sig ned og skrev et Svar, der formede sig som et helt Foredrag. Et Foredrag, som mange ville finde yderst konservativt, ja formelig i Strid med Sovjets nye Synspunkter. Hun lagde nemlig Kvinderne paa Sinde, at var Mændene ikke, som de skulle være, var Skylden maaske at søge hos deres Koner. I hvert Fald skulde de hver især først prøve at gøre Hjemmet hyggeligt og tiltrækkende for Manden, saa han ikke fik Lyst at gaa ud for at drikke. De burde sørge for, at Huset var rent og ordentligt, at Maden var vel tillavet og færdig, naar han kom op fra sit underjordiske Arbejde. De skulle lade være at rende rundt og beklage sig hos Naboer og Genboer og ikke straks misunde den Nabokone, der havde lidt flere Klæder end de selv. Naar Manden kom hjem, kunne det godt være, han trængte til at bruge Munden efter den lange Stilhed nede i Gruben. Saa skulle Konen lade ham snakke fra Leveren, hvad der tyngede ham, og ikke afbryde ham for at skænde paa Børnene eller klage over deres Uartighed.

Naar Konen bar sig saadan ad, ville Børnene uvilkaarligt faa Respekt for hende og se op til hende, og det ville igen gøre Virkning paa Manden, saa han langsomt begyndte at indse sine Fejl. Krupskaja skrev ogsaa udførligt om, hvor tung og trist Arbejdet var nede i de dybe Skakter, og at Konerne alene af den Grund skyldte at vise stor Overbærenhed.

Brevet blev sendt, og Maanederne gik. Saa begyndte der at komme Svar fra de enkelte Kulminekoner. Alle takkede de Krupskaja for hendes Formaninger, alle fortalte de, at de havde handlet efter dem, og at deres Mænd virkelig var blevet helt anderledes. Endnu, flere Aar efter, faar hun Takkebreve derudefra.

Krupskaja fortæller det med et lille forlegent Smil. Hun kan ikke lide at tale om sig selv, men Folkets Velfærd ligger hende saa stærkt paa Sinde, at hun maa tage Del deri og følge sit Hjertes Overbevisning.

Igen taler vi om Børn, jeg spørger, om de ikke efter Revolutionen er blevet meget uregerlige og vilde. Hun standser mig med en Haandbevægelse og slaar ned paa Ordet "vilde", som hun her sikkert misforstaar og tror, jeg mener i langt mere voldsom Betydning, end jeg virkelig gør. Hun siger: – Nej, nej, de russiske Børn er ikke vilde, aldrig vilde! Udlandet tror jo, at de her bliver opdraget med Prygl. Det er en stor Fejltagelse. Heller ikke

før Revolutionen var det Skik at prygle Børnene hverken i Hjemmet eller i Skolerne. Det ville ogsaa have været rent umuligt. De russiske Børn er alt for bløde af sig, straks havde de givet sig til at vræle og være rent utrøstelige. Her blev Børn i Grunden kun pryglet, naar Faderen – hvad desværre skete alt for ofte – havde drukket sig fra Vid og Sans og tærsket løs paa Konen, til hun laa bevidstløs. Havde han saa endda ikke raset ud, tog han fat paa Børnene: – Men, tilføjer hun, det er naturligvis fuldkommen ophørt nu. Aldrig glemmer jeg derimod, hvor Børnene blev pryglet i Skolerne i Schweiz, da vi boede dér. Med en Brutalitet uden Lige.

– – –

Mener Krupskaja ikke, at den russiske Ungdom efterhaanden igen udvikler sig som rigtige Bourgeois, naar den først, som Hensigten jo er, kommer i Besiddelse af alle Livets Goder? Hun svarer med stor Bestemthed: – Nej, for de forandres fra Grunden. Den nye Ungdom kommer til at leve i en Verden af Kunst, Musik og Viden. De har jo været lidt omkring i Unionen, altsaa maa De ogsaa have faaet et Indblik i, hvad der her gøres for Ungdommen og for Børnene. Jeg kan sige Dem, at Trangen til Lærdom er stigende fra Dag til Dag, og det saavel blandt Bønder som blandt Arbejdere.

Som Bevis paa, hvorledes man tager sig af Børnenes Opdragelse, lige fra de tidligste Aar, fortæller hun følgende: En Efteraarsdag kommer hun paa Besøg i en Børnehave i Moskva. Vejret er køligt, saa hun beholder Hat og Kaabe paa. De smaa Rollinger er netop ved at vaske Hænder efter et Maaltid, men da Krupskaja kommer ind, raaber de alle som med én Mund, mens de klasker de smaa vaade Hænder sammen af Overraskelse: – Men Tante dog, hvordan er det, du bærer dig ad! Véd du da ikke, at man ikke kommer ind i Stuen med Overtøjet paa!

– – –

I Begyndelsen ville Bønderne ikke lade deres Børn komme i Børnehave, de var fuldt og fast overbevist om, at dér blev Børnene mishandlet. Nu er Bønderne de allerivrigste og kan slet ikke faa Børnehaver nok. Ja, der er Eksempler paa, at Bønderne selv bringer Æg, Smør og Grønsager til Børnehaverne, naar de hører, der er Knaphed. Og det er ikke kun til deres egne, hver bringer alt, hvad han kan undvære, saa der bliver nok til alle.

Medens Ungdommen – Krupskaja modtager Delegationer Dagen igennem – behandler hende som Jævnaldrende og taler frit ud med hende om alt, er de gamle mere tilbageholdende. De siger ofte: – Ja, se min Mand og mig, vi er nu ikke saadan Kommunister, men vores Børn, de er det hver og én! Og de siger det med en Stolthed, som var det noget, man burde takke Forældrene for.

– – –

Naturligvis ville jeg gerne høre lidt om den store Afdøde, men synes ikke rigtig, jeg kan bringe hans Navn paa Bane.

Det er hende selv, der gør Begyndelsen: Ved en Kongres for de arbejdende Kvinder i Moskva i 1919 var Lenin indbudt. Han kunde ikke komme og sendte derfor sin Kone. Dette blev Forsamlingen meldt, men fra alle Kanter lød saa Raab: – Nej, nej. Vi vil ikke have Lenins Kone. Kan han ikke komme selv, saa vil vi have Krupskaja, for hun forstaar os! I den Grad var hun kendt under sit Pigenavn. Lenins Hustru var hun kun for de Indviede.

– – –

Som bekendt levede hun og Lenin i deres Udlændigheds Aar i stor materiel Elendighed. Dette vidste Stalin. Han skriver sin første Artikel til "Ny Tid", hvis Redaktør Kautsky var. Artiklen blev trykt, og Stalin indkasserede sit første Honorar og sender Halvdelen til Lenin, hvem han aldrig har set, men kun korresponderet med. Lenin sender Pengene tilbage til Redaktionen – "til dem, der trænger"!

En Tid var Lenin i Udlandet, mens Krupskaja af politiske Grunde opholdt sig i Rusland. For at skaffe sig det daglige Brød tyr hun til at stoppe og lappe for Folk. Hendes Øjne er ikke helt gode, og Arbejdet tager paa dem. Lenin erfarer det paa anden Haand. Ude af sig selv af

Fortvivlelse roder han sine Ejendele igennem for at finde noget, der er værdifuldt nok til at gøres i Penge. Det eneste synes at være hans Ur. Saa gaar han fra Pantelaaner til Pantelaaner med Uret. Ikke én vil tage Uret, det er ganske værdiløst.

– – –

Der foregaar i Grunden ingen Samtale mellem os. Krupskaja taler alene, langsomt, søgende, men uden Ophør. Hun minder om en gammel Kvinde, der gaar rundt i sin Have og hvert Øjeblik med Besvær bukker sig for at plukke en Blomst. Forsøger jeg at fortælle hende noget, hører hun efter af Høflighed, men hendes Tanker er tydeligt langt borte, hvorfor jeg snart forstummer. Da jeg endelig rejser mig for at gaa, siger hun med sit søde Smil: – Jeg ser ikke mere godt og er ikke synderlig bevægelig, men indvendig ... Her bryder Smilet igennem: – Hvor Livet dog er rigt! Bare jeg var tyve Aar, saa jeg selv rigtig kunne være med i Ungdomsbevægelsen!

Dagen efter sender hun mig med et lille haandskrevet Brev de to Bind Erindringer, hun til Dato har udgivet om Lenin. Det er vel ret sikkert, at flere Bind kommer efter, ifald Krupskaja lever længe nok til at faa dem udarbejdet. Disse to Bind gaar nemlig kun til Oktoberrevolutionen 1917.

Medens jeg læser, ser jeg Krupskaja for mig. Hendes utrolige Beskedenhed, Ærlighed, Angst for store Ord, parret med den hedeste, mest opofrende Kærlighed til Sagen selv og den Mand, der førte Sagen igennem. Lenin har vist, sin Karakters Uangribelighed til Trods, ikke været nogen nem Mand at leve sammen med. Dette er min personlige Opfattelse, thi intet Sted nævner hun med et Ord noget om deres rent personlige Forhold, ud over hvad alle véd. Hun er den eneste Kvinde i hans Liv, som han den eneste Mand i hendes. Mellem de to har hersket ubrydelig Troskab og helligt Kameratskab. Hun er den, der sørger for hans Klæder, vaager over hans Helbred, laver den Mad, han bedst taaler, hun er hans Sekretær, hans hemmelige Budbringer, naar det behøves, hun er – uden Midler – den altid rede Værtinde i et Hus uden Møbler, i et Køkken uden Redskaber. Begge er de enige om at leve saa sparsommeligt, det er gørligt, uden ligefrem at sulte. Atter og atter siger hun ligesom undskyldende, naar hun skildrer det uhyggelige Værelse, de er flyttet ind i i et eller andet Land: – Vi maa være nøjsomme, vi lever jo af Partiets Penge! Hvad de nu ikke gjorde udelukkende, da Lenin skriver Artikler for alle de Blade og Tidsskrifter, der vil tage imod dem.

Engang i Paris lejer de en "temmelig elegant Lejlighed". I Modtagelsesværelset staar to Stole og en Taburet samt et lille Bord. Portneren maaler de umalede Møbler med største Foragt. Da Lenin vil laane Bøger i Nationalbiblioteket, skal Husværten stille Garanti for ham, men nægter det af Hensyn til Møblernes sølle Beskaffenhed. Nationalbiblioteket ligger langt borte, og da Lenin ikke maa laane Bøgerne med hjem af førnævnte Grund, maa han tilbringe megen Tid henne paa Biblioteket. Endelig anskaffer han sig en Cykle, er saa lige ved at blive kørt ned, og Cyklen bliver halvvejs kvaset. Den repareres, og han er yderst forsigtig med den kostbare Genstand. Engang stiller han den ind til Portneren i Nærheden af Biblioteket, giver ham 10 Centimer for at den maa staa der. Da han kommer for at hente den nogle Timer senere, er den stjaalet, og Portneren siger overlegent: – Han har ikke paataget sig at passe paa Cyklen, kun givet Tilladelse til at lade den staa i Gangen.

I 1912 rejser de til Krakov og sælger deres Smule Bohave til en polsk Kapelmester. Denne spørger Lenin ud om alle mulige Ting angaaende Husholdning. – Hvad koster Gæs? Hvad koster Kalvekød? Lenin havde ingen Anelse om sligt, værre var, at Krupskaja heller ikke kunne give ham Oplysningerne, for, som hun skriver: – I Paris havde vi hverken spist det ene eller det andet, og Prisen paa Hestekød og Salat syntes ikke at interessere Polakken!

– – –

Paa en Kirkegaard i Prags Udkant ligger Statens Store begravet: Kunstnere, Statsmænd, Videnskabsmænd og Opfindere, alle i Æresgrave, der vedligeholdes af Byen. Blandt disse

ligger en Kvinde (hendes Navn har jeg glemt) af Høj og Lav kaldes hun kun "Bedstemor". Det er en gammel Forfatterinde. Enten man kommer til hendes Grav ved Sommer eller Vinter, altid ligger den dækket af et Væld af bitte smaa Buketter, ofte bestaaende af blot et Par Blomster bundet sammen med en Sytraad. Tit er det Grøftekantens Ukrudt, tit Kældervinduets Pelargonier. Alle fra Børn. Børnene gaar den lange Vej til Kirkegaarden for selv at lægge deres Blomstergave paa "Bedstemor"s Grav. De elsker hende. Hendes Bøger har givet dem noget, de ikke kan glemme, selv om de ikke med Ord kan forklare, hvad det er.

Naar Krupskaja engang er død, vil hendes Grav sagtens først bugne under Pragtdekorationer fra det vældige Rige, hendes Mands Geni og Vilje saa gennemgribende forvandlede, men siden vil Graven blive vedligeholdt af de mange navnløse Børn, der husker hendes Smil og gemmer hendes Breve.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 3.9.1934

En ejendommelig Kommune

Karin Michaëlis fortæller om en mærkelig russisk Kommune, hvis Indbyggere alle er forhenværende Forbrydere, der nu er gjort til lovlydige Borgere.

.

For netop ti Aar siden besluttede den frygtede G.P.U. – Efterfølger af den lige saa frygtede Tjeka – at anstille det vovelige Forsøg af unge Forbrydere at skabe lovlydige Borgere. Forbrydere var der nok af, de vrimlede frem som Maddiker; jo flere man indfangede, jo flere syntes der at blive. Hele Rusland var jo oversvømmet af hjemløse, forældreløse Børn, der i spredte Bander røvede og plyndrede, stak Ild paa og øvede andet Hærværk. Ingen Statistik kan sige, hvor mange saadanne lovløse smaa Eksistenser der hutlede sig rundt i Riget. Mange døde af Sult og Kulde i de strenge Vintre, andre faldt af Toget undervejs, enten ned fra Taget, hvor de havde lagt sig til at sove, eller deres Hænder maatte slippe Jernstængerne, de klamrede sig til, naar de havde søgt Ly under Toget mellem Hjulene. Mange blev kørt over, andre sygnede hen af Drik, Syfilis eller overdreven Nydelse af Kokain. Politiet tog sin Part.

Alle disse Børn, i Alder mellem fem og fjorten, var en Landeplage, det ene Barn lærte det andet sine Gavtyvestreger, og inden de var naaet Skels Aar og Alder, var de fleste allerede fuldt udviklede Vaneforbrydere. De gik ikke af Vejen for nogen eller noget. Friheden over alt.

I Begyndelsen, da Sovjetunionen nærmest laa i Kaos, havde man hverken Tanke for eller Midler til at gøre noget virkningsfuldt for disse smaa Banditter. Den – ogsaa her i Landet velkendte – pragtfulde Film "Vejen til Livet" viste, at Idealister ikke desto mindre paatog sig det enorme Arbejde at føre en Del af Børnene tilbage til ordnede Forhold. Men det forslog saa lidt. Man var ikke helt klar over, hvordan Sagen skulde gribes an. For enkelte lykkedes det, andre høstede kun Sorg af deres Møje.

Nu altsaa tog det hemmelige Politi fat.

Man begyndte i det smaa, i det ganske smaa. Og ikke med de alleryngste. I Moskvas Nærhed, en Times Bilkørsel fra Byen, ligger udstrakte Skove. Dér henlagde man den første Kommune bestaaende af unge Vagabonder. Skovene var vildtgroende, rundt om laa dybe Sumpe. Det hele et vejløst Rod. Kun en forfalden Smedje stod der, og et Sommerhus, hvor den fordrevne Godsejer havde boet med sin Familie i den varmeste Tid.

En af G.P.U.-Lederne paatog sig personlig at foretage Eksperimentet. Han startde med tyve unge Fyre, mellem seksten og fireogtyve Aar. Alle blev de hentet fra Varetægtsfængsel eller fra Cellen efter at være idømt længere Fængselsophold. Man spurgte dem, om de var villige til at følge med, det eneste, der krævedes af dem, var en Erklæring om, at de vilde arbejde syv og en halv Time daglig ved hvad som helst. Naar man har Valget mellem Fængsel og det frie Liv, der blev dem udmalet, er det ikke mærkeligt, at alle tyve sagde ja. Sagtens gik de ud fra, at hvis det ikke passede dem, skulde de nok finde Lejlighed til at stikke af.

Knægtene blev indkvarteret i Sommerhuset, og deres første Overraskelse bestod i, at man ikke havde Gitter for Vinduerne, at ingen Dør blev aflaaset, saa lidt ved Nat som ved Dag, at der ikke var nogen Slags Indhegning om Stedet. Altsaa, de kunde praktisk talt tage deres Tøj og gaa naar som helst. Den aabne Dør virkede forvirrende. Virkede, saa man ikke rigtig kunde bekvemme sig til at løbe væk. Dertil var der jo Tid nok. Foreløbig var det hele nyt og i Grunden helt fornøjeligt. De tyve Gutter levede med deres Leder og det lille Personale som én Familie, der er fælles om Arbejde og fælles om Udbytte. Til at begynde med var det nødvendigt at rydde en Del Skov for overhovedet at skabe Veje i dette sumpede Vildnis. De

Unge lagde gerne deres Kræfter i. Man sang til Arbejdet, og var de syv og en halv Time til Ende, legede man, gjorde Gymnastik og lærte at læse og skrive. Saa tog man fat paa at tørlægge de værste og nærmeste Sumpe, saa man ikke helt blev ædt op af Myg. Smedjen var et Legetøj for sig. Ganske utroligt, hvad man kan fremstille i saadan en faldefærdig Smedje, naar man har lidt Fantasi og en Mand, der forstaar sig paa Tingene, ved sin Side.

Drengene opførte sig saa upaaklageligt, at man spurgte dem, om de ikke syntes, det kunde være helt sjovt at faa nogle flere Kamerater ud i Skoven. Jo, hvorfor ikke? Men hentede saa ny Forsyning fra Fængsel og Varetægtsarrest. Men nu kneb det med Pladsen. Man var nødsaget til at opføre en Barak. Træ var der i Hylde og Fylde. De Unge byggede selv Barakken. Og da den stod færdig, saá man sig om efter Indtægtskilder.

Lederen havde optaget et mindre Statslaan, saa der var ikke ligefrem Nød paa Færde, men han havde sin hemmelige Ærgerrighed: den nye Kommune skulde klare sig selv. En bitte Fabrik blev opført, og efter fuld Enighed mellem Kommunens Medlemmer besluttede man at slaa sig paa Sportsartikler. Hvilken ung Mand dyrker ikke Sport i vor Tid? Fabriken tilberedte Træet, der voksede, hvor man vendte sig, de Unge fik Undervisning i at bygge Slæder og lave Skier, i deres Fritid stod de selv paa Ski og kørte selv i Slæde. En Væddekamp opstod, det blev en Æressag, at Slæder og Skier ikke saá ud, saa enhver kunde se, det var Dilettantarbejde. Og inden ret længe var det første Maal naaet. Hvad der udgik fra Kommunens lille Fabrik, var Præcisionsarbejde af første Rang. Flere unge Forbrydere kom til, Fabriken blev udvidet, man tjente Penge. Og nu var Kolonisterne ikke længer en Flok forvildede Unger, der laa Staten til Byrde, nej, de betalte for deres Ophold, de havde deres egne Lommepenge og de fik rigtig Løn. Samtidig indrettedes det første Bibliotek, og disse Landstrygere, der sad inde med en umættelig Fantasi og Eventyrtrang, slog sig paa Læsning. Desuden var man gaaet i Gang med at rydde Jord til Køkkenhave, man tillod sig at anvende en Del af denne ryddede Jord til Græs til den første Ko. Man holdt et Par Faar. Man var en hel lille Landhusholdning. Ja, men til Landhusholdning kræves Kvindehjælp. Hvorfor ikke? Varetægtsfængslerne havde fuldt op af unge Piger, der havde gjort sig skyldige i mange Slags slemme Ting, man helst ikke taler om i godt Selskab.

Lederen gik til Staden og hentede en mindre Flok forvildede Pigebørn, vel vidende, at de kunde sætte ham graa Haar i Hovedet, om det ikke lykkedes ham fra første Færd at vinde deres Tillid, saa de var villige til at tage fat for Alvor. Det viste sig nu, at han havde handlet klogt i at bringe de to Køn sammen. De øvede gensidig god Indflydelse paa hinanden, og da han rolig lod unge Mænd og unge Kvinder færdes sammen uden at moralisere synderligt, opstod der heller ikke synderlig store Komplikationer. Og nu …

– – –

Lederen har i korte Træk fortalt mig denne mærkelige Kommunes Historie, medens vi nyder det obligate Glas Te i hans Kontor, et stort, lyst Rum, hvis eneste Møbel foruden nogle Stole er det store Skrivebord, han sidder ved. Paa Væggen hænger paa et Søm hans lange G.P.U-Frakke, der virker paa mig med en vis Uhygge, som alt, hvad der vedrører Tanken om hemmeligt Politi. Manden selv er frisk, venlig og aaben. Sidst af alt vilde man have troet ham i Forbindelse med noget, der kunde koste andre Mennesker Livet.

Nu er Kommunen af Omfang som et mægtigt Gods, og hvad Antallet af Sjæle angaar, saa er det steget til fem Tusind, en ganske god Tilvækst i Løbet af ti Aar, naar man begyndte med kun tyve.

Han beretter med et Smil, at samtlige Kolonister, da han overtog dem, af Myndighederne var anset for absolut uforbederlige: – Og se nu paa dem, naar vi gaar rundt! Her er ikke blot Tyve, Indbrudstyve og Brandstiftere, her er ogsaa unge Mordere.

Straf i Form af Indespærring (end sige korporlig Tugtelse) eksisterer ikke. Naar den unge Mand (eller Kvinde) ankommer fra Fængslet, er han for det meste klædt i Laser, da han jo ikke kommer anstigende i Fængselsdragt. Han ansættes nu straks til det Arbejde, han selv

foretrækker, enten paa Fabriken eller ved Mark- og Skovarbejde. Han faar straks Løn. Han faar Forskud til at anskaffe sig de nødvendige Klæder for. Forskudet betales tilbage i maanedlige Rater. Han betaler for Kost og Logi, og man sørger for, at han endda har lidt tilovers til Lommepenge, maaske netop for at han ikke skal ledes i Fristelse og stjæle fra Kameraterne. Den første Maaned maa han ikke tage bort fra Kommunen, derefter er det ham tilladt hver Maaned at besøge Slægt eller Venner i Moskva, men kun ved Dag, han skal være hjemme inden Klokken tre og tyve.

Hvis han anvender Dagen i Moskva til at drikke med daarlige Kamerater, berøves han Udgangstilladelse for længere Tid. Det at drikke sig fra Vid og Sans anses for den største Forbrydelse, og den, der straffes haardest. Straffen bestaar i, at han for en Forsamling af hele Kommuneraadet, altsaa for en stor Kres af Kameraterne, maa aflægge fuld Forklaring over, hvorledes han har baaret sig ad inde i Byen. Han anser dette Skrifte for en uhyre Skam og tigger og beder om at slippe "for denne Gang". Han er villig til at betale en saa stor Pengebøde, at han i den første lange Tid slet ikke kan komme til Moskva. Forgæves, han maa løbe Spidsrod og udstaa Skammen. Jeg personlig synes nu ikke, det maa være saa forfærdeligt, men Lederen forsikrer mig, at Straffen er af uhyre og varig Virkning.

Det ligger nær at mene, at de unge Vaneforbrydere nemt faar Tilbagefald. Men saa sælsomt det lyder, Tyveri kendes saa godt som ikke. Den store Tillid, der vises Kolonisten, gør saa stærkt Indtryk paa ham, at han uvilkaarlig indlever sig i den helt nye Tilværelse. Han føler sig som ét med Kommunen, og man stjæler jo heller ikke fra sig selv. Voldshandlinger finde aldrig Sted. Det er mere forklarligt. De unge Landstrygere har jo sig imellem udpræget Kameratskabsfølelse; hvor de mødes, slaar de sig sammen, er de i Nød, hjælper de hinanden.

– – –

Fabriksbygningerne er store, luftige og saa lyse, at det næsten blænder. Herinde saves og høvles der til alle Sider. Hundreder af unge Mænd i Skjorteærmer, somme ogsaa nøgne til Bæltestedet – Solen bruner den sundt svedende Hud –, er ivrigt beskæftigede med at lave Slæder og Kælker, Skistave strutter ud i Luften, Hockeykøller og Polostænger skinner om Kap. Paa mange af Høvlebænkene er plantet smaa Flag, Tegn paa, at her har en enkelt eller en Gruppe fuldført sin Del af Femaarsplanen. Vi gaar rundt, ingen tager Notits af os. Direktøren smiler og snakker lidt her, lidt der. Ingen staar ret for ham, ingen standser sin Fløjten eller Syngen, fordi Lederen er til Stede.

Farten kun synes mig sat lovlig stærkt op, men Direktøren betror mig, at det staar de unge Arbejdere frit for at drive, hvis det passer dem, de og kun de selv bestemmer Tempoet. Men der foregaar det hartad utrolige, at endog den af Natur mest dovne her en-to-tre opper sig for ikke at blive til Grin for de andre. Og sker det, at en af de mest fingernemme bliver færdig med sit Arbejde før Tiden, springer han resolut hen og hjælper en Kamerat, der er kommet bagefter.

I en anden Bygning forarbejdes alle Slags Bolde til Sportsbrug, i en tredje, hvor fortrinsvis Kvinder er paa Færde, laves Huer, Tørklæder, Sweaters, Strømper, hele Skiudstyr.

Saamænd har nogle af Pigebørnene kunstigt røde Læber og fine Fingernegle, men hvorfor skulde de ikke have det, naar det kan glæde dem?

Idet vi gaar fra en Bygning til en anden, kommer en Ungersvend hen, pikker Direktøren paa Skulderen og tænder sin Cigaret ved hans. – Ogsaa en af vore Kolonister, siger Føreren og ser efter ham: – Han kom hertil i en Tilstand, saa selv jeg var ved at opgive Haabet, nu er han en af Støtterne!

– – –

Arbejdstiden varer syv en halv Time, derefter hersker fuld Frihed – at sige for dem, der har lært den ædle Læse- og Skrivekunst, ellers maa de indhente det forsømte i Fritiden. Der holdes Skole hele Dagen, og Skolerne er nærmest overfyldt. Naar Kolonisterne har levet sig ind, begynder Interessen for Viden at faa Tag i dem. De kan gennemgaa den samme Skole,

som ethvert Barn er pligtigt til, men de kan ogsaa læse til Artium med Universitetet for Øje. Der er intet her, der hedder: Du *skal* være Arbejder eller Haandværker! Enhver kan blive, hvad hans Lyst og Evner anviser ham. En Del af Kolonisterne har kunstneriske Anlæg. De uddannes da under Vejledning af de bedste Lærere fra Konservatoriet i Moskva. Der er Malere, Billedhuggere, vordende Arkitekter, der er unge Videnskabsmænd og Ingeniører.

Det øverste Forvaltningsraad sammensættes af Medlemmer fra saavel Fabriken som de øvrige Arbejdsgrupper. Raadet samles ofte, sætter alt under Debat og foreslaar nye Love, der straks efter Afstemningen træder i Kraft.

– – –

Da Kønnene ikke er adskilt, tværtimod baade mødes til Arbejde og til Adspredelse, er det jo givet, at den lille Kærlighed ogsaa kræver sin Ret. Kolonisterne gifter sig over en lav Sko, og er de først gift, betragter de Kommunen som deres Hjem for Tid og Evighed. Men inden de faar den samlede Kommunes Velsignelse, undersøges det nøje, om baade han og hun ogsaa er værdige til at stifte Familie. Viser det sig, at han er lidt sløset i Pengesager, at hun er en lille Sjuske eller lovlig rap i Munden eller let paa Traaden, foreslaar man dem at se Tiden an, til disse Smaafejl er raderet ud. Holder Parret fast ved ikke at ville vente, nu vel, saa hjælper man dem til Møbler og Lejlighed. Men … gaar det galt, kan de ikke forsørge Børnene eller opretholde Hjemmet, da faar de Lov at tage Skade for Hjemgæld. Venter de derimod, til Kommunen giver sit Samtykke, staar den dem trofast bi, ogsaa hvis det skulde gaa galt.

Følgen af Kærlighed og Ægteskab er almindeligvis Børn, og her er for Tiden henved fem Hundrede. De er dels hos Forældrene, dels i Vuggestuer, Kravlestuer og Børnehaver. Ganske komisk er det at se, med hvilken Stolthed de unge Mennesker omfatter alt, hvad der angaar Børnene. Ikke blot de Gifte, men selv de Purunge tilbringer adskilligt af deres Fritid med at kikke i Vugger eller lege med Smaabørnene.

– – –

Hundreder af Tønder Land er nu under Plov eller udlagt til Køkkenhave og Frugtplantage. Der er Græsgange til Heste og Køer, hvor før var Sump eller Vildskov. Smukke Veje er anlagt. Mægtige Sportspladser viser, at man ikke blot laver Sportsredskaber, men i høj Grad selv gør Brug af dem. I de store Gymnastiksale trænes der Dagen igennem. Ved Vintertide farter Ungdommen rundt i Slæde eller staar paa Ski eller skøjter. Om Aftenen indstuderes store Korværker. Der er fuldt Orkester og Strygeorkester. Der danses. Kort sagt, saa helt ubegribeligt er det ikke, at de hjemløse Vagabonder føler sig tilpas i disse Omgivelser.

Nu da Kommunens tiaarige Fødselsdag staar for Døren, laves der overalt til Fest. Der males vældige Loftsmalerier, der indstuderes Skuespil og Symfonier, alle Skolelokaler udsmykkes kunstnerisk. Nye Haveanlæg fyldes med Blomster, om det saa er i Laboratorier og Børnehaver, pyntes der op. De Allermindste klipper og klistrer, som gjaldt det Juletræets Kurve og Kræmmerhuse. Men der er de Kolonister, som i Stedet for at staa paa Stiger og fine op til Fest lukker sig inde med Skakbrættet. Skak er for Tiden den smitsomste af alle Sygdomme i det store russiske Rige, Skak spilles overalt, i Lægers Venteværelser, i Badeanstalter, i Toget, paa Skibe, i Skoler, kun ikke – af gode Grunde – i Sporvogne.

– – –

Tiden iler, vi maa tænke paa Hjemturen. Men Direktøren kan ikke slippe fri for de smaa Rollinger, der har faaet Tag i ham og nu klatrer op ad og ned ad ham, som var han et Blommetræ med modne Frugter. Til alt Held befris han af en ung Mand, der ivrigt vinker ham hen i en Krog. De hvisker med hinanden, og Ynglingen forsvinder med et straalende Smil. – Det er vor øverste Fabriksleder. For ti Aar siden kom han hertil som et tilsyneladende sølle, umuligt Individ. Havde kun levet af Tiggeri, Tyveri og Rov. Han studerer til statsvidenskabelig Eksamen og kom netop for at bede mig overtage hans Post nogle Dage, mens han tager til Moskva for at absolvere første Del af Eksamen!

– – –

Kommunen har for længst betalt Statslaanet tilbage. Den faar ikke Tilskud af nogen Art. Opretholder sig selv. Har selv tjent hver Øre til Opførelsen af Barakker, Bygninger, Fabriker, Studieanstalter og udvider sig fra Aar til Aar: – Vi er jo ikke noget Aktieselskab, hvor Interessenterne skal have Renter af deres Penge. Her er ingen Fabriksejer, der ønsker at lægge sig en Formue til. Endelig er det Arbejde, vi leverer, paa Højde med det bedste inden for Branchen. Ja, og saa har vi jo ganske vist Jorden frit.

Jeg ytrer Uro ved Tanken om alle de gifte Kolonister, der sætter Børn i Verden og saaledes tager Pladsen op for ny Tilførsel af unge Forbrydere.

Direktøren smiler: – For det første er her Udviklingsmuligheder for mindst fem Tusind Mennesker til. Men desuden er det et stort Spørgsmaal, om Tilførslen udefra vedbliver synderlig længe! Jeg ser uforstaaende paa ham. – Forbrydere opstaar kun, hvor Samfundet forsømmer at skabe det rette Milieu for Børn og Unge. Den Tid turde ikke være fjern, da der ikke findes et hjemløst eller forsømt Barn inden for Unionen!

– Mener De ogsaa, at Fængslerne vil kunne afskaffes? Svaret er et stolt Kast med Hovedet: – Ubetinget. Det ene er en Følge af det andet.

– – –

Senere i Moskva taler jeg med Bukarin om mit Besøg i denne Kommune og beder ham paa Tro og Love sige mig, om alle Kommuner af lignende Art nu ogsaa er lige saa fuldkomne. Han ryster paa Hovedet: – Regeringen gør sit bedste, men husk paa, hvor umaadelig stort Landet er. Hvor vanskeligt det er at gennemføre effektiv Kontrol overalt. Man forsøger at sætte den rette Mand paa den rette Plads, men man kan tage fejl. Og er Lederen af en saadan Kommune ikke den rette Mand, da føler de unge Kolonister sig utilpas, løber deres Vej og falder tilbage til deres tidligere lovløse Tilværelse. Men, som sagt, da Regeringen er klar over, hvor uhyre vigtigt det er netop her at anvende de allerbedste Kræfter, der raades over, er Sandsynligheden for en daarlig Leder ikke stor.

– – –

Men lad os nu sige, at denne Kommune var oprettet udelukkende som Mønsteranstalt og til at fremvise (hvad jeg ikke noget Øjeblik tror), saa er det jo heller ikke just Smaating at have reddet fem Tusind unge Mennesker for Samfundet – og fra Tugthuset.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 15.10.1934

Lov og Ret i Sovjetland

Karin Michaëlis skildrer sine Indtryk af de juridiske Instanser og retslige Tilstande i det nye russiske Rige.

.

Naar Folk bliver uenige om et eller andet og ikke selv kan klare Begreberne, gaar de først til "Kameratskabsdomstolen" med deres Klagemaal. Denne Art Domstol findes, mig bekendt, kun i Rusland og maa sikkert være blevet indført efter Revolutionen. Hver Fabrik, hver Huskarré, hvert større Foretagende med mangetalligt Personale har sin Kameratskabsdomstol. For at Dommen skal have Gyldighed maa et vist Antal af Medlemmerne være til Stede, naar der dømmes. Dommerne vælges af Medlemmerne, og hverken Alder eller Stilling har Indflydelse. Særligt hvad Uenighed mellem Husfæller angaar er denne Domstol til god Nytte, og mangt Stridsspørgsmaal, der ellers usvigeligt vilde have ført til rene Dramaer, afgøres her i Mindelighed og uden at efterlade Bitterhed hos nogen af Parterne.

Men kan man nu ligegodt ikke opnaa en tilfredsstillende Ordning, gaar man til "Folkeretten" med sit Kæremaal. Folkeretten arbejder ustandseligt de fem af Ugens Dage, den sjette holdes som bekendt hellig, om end ikke efter kirkelige Begreber. Der er i Moskva 136 Folkeretter og lige saa mange Dommere, der som Helhed har absolveret den juridiske Embedseksamen. Disse Dommere har deres Hjælpere, der tages fra alle Befolkningens Lag. Dog er de 90 Procent af Hjælperne Arbejdere, Mænd og Kvinder, 35 Procent Kvinder. Hjælperne udvælges i Moskva alene 25 Tusind hvert Aar, ingen kan undslaa sig, ligemeget hvor høj hans Stilling ellers monne være.

Over Folkedomstolen rangerer "Kresretten". Moskva har kun én Kresret, én Kresdommer, og han har beklædt Embedet de sidste fjorten Aar.

Medens Folkedomstolen kun giver sig af med mindre Forseelser og straffer med Røfler, Bøder og "Tvangsarbejde" (der dog kun bestaar i, at den Dømte, til Bøden er erlagt, ikke maa skifte Arbejdsplads, og af hans Løn afdrages femten Procent pr. Maaned), saa beskæftiger Kresretten sig med større Sager: Tyveri, Indbrud, Ildspaasættelse og Mord. Kresdommeren bestemmer Straffens Størrelse, om den skal udstaas i Fængsel eller Tugthus. Straffens Længde er dog ikke at tage altfor bogstavelig, idet den Dømte, hvis han ellers opfører sig godt, kan nøjes med at afsidde seksten Maaneder i Stedet for de ham paadømte fem Aar. Fængslet betragtes ikke som Straffeanstalt, men som et Sted, hvor Fangerne udvikles og belæres. Foruden Undervisning i de almindelige Skolekundskaber – hvor det gøres nødvendigt – faas i Fængsler og Tugthuse første Klasses Undervisning i *samtlige* Haandværk. Opdager Tilsynet, at enkelte Fanger er særbegavede, meldes det til Direktionen, der undersøger Tilfældet, og Vedkommende faar da Uddannelse ogsaa i saadanne Ting, man vilde mene utænkelige inden for Tugthusets Mure. Ikke faa Tugthusfanger bliver gennem Henstilling af Direktionen paa Statens Bekostning universitetsuddannet. En Morder dømmes ikke til livsvarigt Tugthusophold, heller ikke henrettes han, med mindre Mordet er foregaaet under særdeles graverende Omstændigheder.

Hvad jeg meddeler her, har Kresdommeren i Moskva selv fortalt mig, og jeg nedskrev det paa Stedet. Han, som alle Sovjetrussere, der har med Fængselsvæsen at gøre, er af den absolute Overbevisning, at en stor Del af Fængslerne i Løbet af de kommende Aar vil kunne nedlægges af Mangel paa Forbrydere, da man sætter alt ind paa at retlede Ungdommen og give dem, der er kommet ind paa Forbryderbanen, Lejlighed til at slippe derfra igen. Det er under Straf forbudt at lade nogen høre for, at han har været i Fængsel eller Tugthus.

– – –

Da jeg, som de fleste andre, læser mine Aviser, er jeg selvfølgelig ikke uvidende om, at der til Tider i Rusland – ogsaa nu – eksekveres Dødsdomme. Jeg gaar derfor ud fra, at der over Kresdomstolen maa være en Højesteret, der har med Sabotage og Spionage at gøre, de to Ting, der straffes haardest. Men om denne Domstol véd jeg intet.

– – –

Folkedomstolen besøgte jeg et Par Gange. Det er nemt som Fod i Hose. Enhver kan gaa ind fra Gaden, der er ingen Dørvogter, der er intet Politi. Jeg bad Chaufføren standse ved den nærmeste Folkedomstol, og han gjorde det. Et almindeligt Hus, hverken stort eller velbygget. Udvendig et lille sort Skilt, der meddelte, at Domstolen var i Virksomhed saa og saa længe. En Mængde Mennesker mylrede ind og ud, rygende, spyttende og snakkende. Der var ikke overdreven rent paa Trapperne, Russerne hører jo til Lamaslægten, hvad Spytning angaar, og man blev godt puffet og stødt, inden man naaede den rette Dør. Dommeren havde altfor travlt til at kunne beskæftige sig med den fremmede Gæst ud over et Par venligt forklarende Ord. Værsaaartig, træd nærmere, der arbejdes i forskellige Lokaler! Saa gik vi ind.

Lokalerne var ikke festlige, det var Synd at sige. De mindede saamænd nærmest om Skolestuer paa Balkan ude paa Landet. Naturligvis hang det obligate Billede af Stalin paa Væggen, til min Overraskelse har jeg konstateret, at Lenins Billede langt fra hænger overalt. Det røde Flag var sømmet fast paa Bagvæggen over det malede Træbord, hvor Dommeren og hans Hjælpere havde Sæde. Medens Klagere, Anklagede og Vidner sad paa Bænke, havde de oppe ved Bordet Straastole at sidde paa. Dommeren og hans Hjælpere var klædt, som Folk nu engang er klædt i Nutidens Rusland, de gaar ikke i Festdragt til daglig. Dommerens Tøj havde sikkert været vendt mere end en Gang, Hjælperne kom fra Arbejdspladsen, en Kvinde med rødt Tørklæde om Haaret, en Mand i Arbejderbluse.

Flere af Sagerne gik hen over Hovedet paa mig, og jeg gav mig ikke Tid til at faa udførlig Besked af Tolken. Vi vandrede lidt rundt i de forskellige Lokaler for om muligt at slaa ned paa det særlig interessant Tilfælde. Et Sted drejede det sig om et mindre Tyveri, men da Anklagede ikke var mødt, maatte Sagen udsættes. Det er nemlig saadan, at Anklagede faar skriftlig Tilsigelse, kommer han ikke, faar han atter skriftlig Tilsigelse, og først hvis han heller ikke møder anden Gang, hentes han af Politiet.

En gammel Mand beretter klagende, at hans Søn ikke vil understøtte ham, skønt baade Sønnen og Sønnekonen har Arbejde. Dommeren spørger, hvor meget han ønsker af Sønnen. Dertil svarer den Gamle med stor Værdighed: Hvad Retten tilkender mig, hverken mere eller mindre! Sønnen udspørges, og Dommeren og hans Hjælpere gaar afsides et Par Minuter. De kommer tilbage, Dommen afsiges: Sønnen har herefter at betale sin Far fyrretyve Rubler hver Maaned – samt fem og tyve Rubler for Behandlingen.

Det er det mærkelige, men i høj Grad tiltalende ved den russiske Ret, at den helt og holdent opretholder sig selv uden en Kopek fra Stat eller Kommune. Hjælperne faar – saa vidt jeg véd – intet, og Dommerne faar ikke, saa de kan holde Luksusbil og Landsted. Ikke heller, saa Retslokalet kan udstyres med Marmorvægge.

Endelig opnaaede vi en Sag, der – ikke ved sin Vigtighed, men ved sin Menneskelighed – syntes mig af overmaade Interesse.

I et Hus var et Værelse blevet ledigt. Nu ved man jo, at Moskva er saa overfyldt med Mennesker, at de formelig ligger i Lag for at faa Plads. En Tid lang mente alle, at Moskva var Byen, hvor der fandtes Arbejde for et ubegrænset Antal Mennesker, og Folk strømmede til uden i Forvejen at have undersøgt, hvorledes Forholdene i Virkeligheden var. De brød op fra deres gamle Hjemsted, pakkede deres Habengut paa en Vogn, satte Kone og Børn op paa Læsset og lod deres magre Heste strække ud. Ofte kørte de ugevis, inden de naaede deres Drømmes Maal. Og saa viste det sig jo, at ingen havde haft Bud efter dem, at der ikke var Bolig at faa saa lidt som Arbejde. Men nu var de der, og Russerens Handlekraft var udtømt

ved Beslutningen om at brænde alle Broer bag sig. Han tænkte ikke paa at drage tilbage. Moskva havde én Familie mere – som den ikke orkede at føde.

Derfor er et ledigt Værelse i Moskva noget særdeles. Noget lig Fundet af en større Diamant.

Adskillige gjorde Fordring paa Værelset, og for at skifte Sol og Vind lige gik man til Kameratskabsdomstolen. Denne – i dette Tilfælde Husforvalteren og Husbeboerne – gav Værelset til en gammel Mand. De andre var misfornøjede, og da der ved Mødet ikke havde været tilstrækkelig mange til Stede, søgte man Folkeretten.

Omkring Dommerbordet stod nu følgende: *En Student*, der maatte have et Værelse til at arbejde i, han kunde ikke bo hjemme, hvor der var fuldt af Børn. *En Maskinist med Kone*. Han havde været gift i to Aar, stadig søgt Værelse uden at finde, havde al den Tid maattet nøjes med en Krog i Forældrenes eneste Værelse, og det var i Længden ubehageligt for baade ham og hans unge Kone. Saa var der den *gamle Mand*, der saá saa sølle forvirret ud, at man var sikker paa Sagens Udfald for hans Vedkommende. Han kunde ikke skaffe sig Ret, selv om han havde Ret. Endelig var der en pokkers flot *Rødgardist* med Overskæg, Medaljer, glinsende Haar og Gavtyveøjne. Han, forklarede han, boede i et Hul, der vendte ud til en Gaard med gyselig Stank fra Kloaker og Retirader. I fem Aar havde han søgt et anstændigt Værelse.

Dommeren gjorde Studenten opmærksom paa, at han med Lethed maaske kunne faa et Værelse paa et af de mange Studenterhjem. Dermed var Studenten ude af Sagaen. Baade Husforvalteren og flere af Husbeboerne, der optraadte som Vidner, erklærede under Edsberedvillighed, at Maskinisten var den sorteste Løgner. Han havde ganske vist, da han giftede sig, boet med Konen hos sine Forældre, men kun et Par Maaneder, hele Resten af Tiden havde han haft Værelse i Byen. Men Sagen var, at dette Værelse, som fik Sol, var bedre end hans, hvorfor Konen havde faaet ham lokket til at gøre Fordring paa det. Maskinisten fik en Røffel og traskede af med Konen, der skældte ud. Om paa ham eller Dommeren skal være usagt.

Nu stod det altsaa mellem Rødgardisten, der tilmed var Medlem af Partiet – en stor Fordel – og den gamle Nussefar. Dommeren gav et ubetydeligt Kast med Hovedet til sine Hjælpere, der hele Tiden skiftevis havde snakket med de forskellige Implicerede.

Saa talte han: – Sig mig en Ting, Kamerat, De er da ikke altid hjemme om Aftenen, vel?

Soldaten grinede: – Naah … næh … ikke altid!

– Selvfølgelig! Og De har vel ogsaa en sød lille Veninde, hvad?

Gardisten vidste ikke rigtig, hvor Dommeren vilde hen, han stod lidt og fedtede i det. Dommeren klapper ham paa Skulderen: – Manglede bare, saadan et kønt Stykke Mandfolk! Dommeren plirede til ham, og han plirede tilbage. De to forstod hinanden.

– Naa, og De tilbringer vel nu og da lidt af Natten hos hende, ikke sandt? Han var baade smigret og let flov. Han stammede noget, der kunde betyde baade ja og nej.

– Med andre Ord, De er lige saa tit hos hende som hjemme hos Dem selv? … Husforvalterens Øjne stod paa Stilke, Vidnerne fnisede højlydt.

– Ser De nu, De har baade i Pose og i Sæk, De har Deres Ungdom og den søde Pige, som de sover med, og ham den gamle Karusse her, hvad har han? Hverken Slægt eller Venner. De er saa godt som aldrig hjemme, han sidder paa den samme Plet fra Morgen til Aften. De kan jo slet ikke være bekendt at snakke om en Smule Stank fra Kloakerne, saadan en Krigsmand med Medaljer over hele Brystet … Synes De nu ikke, det vilde tage sig bedre ud, hvis De lige saa stille trak Deres Ansøgning tilbage og lod ham Stabejsen her faa det Par Solstraaler, inden han stoppes i Graven?

Gardisten blev rød i Hovedet. Slap det derud! Det var jo ikke Meningen, men han maatte gøre gode Miner til slet Spil for ikke at blive til Grin over hele Linjen, altsaa trak han

Ansøgningen tilbage. Den gamle Mand, der daarligt troede sine egne Ører, gav sig til at græde af Taknemmelighed og vilde absolut kysse Dommerens Haand.

Min Ledsager fortalte, at en saadan Retsforfølgning ikke hørte til Undtagelserne men tvært imod var saare almindelig. Dommeren ved Folkeretten holdt sig mindre til Lovens Paragraffer end til den humane Side af Sagen.

Noget saa meget mere paaskønnelsesværdigt, som hele denne lange Udredning kun indbragte ham og Retten et Beløb stort ti Papirrubler.

– – –

Naar man handler i Rusland, faar man aldrig falske Penge, bliver ikke heller snydt paa hverken Vægt eller Maal. Almindeligvis køber Russeren i sin Brugsforening, hvor Regnskabet er en Slags firdobbelt Bogføring, skønt de fleste Handelsmænd aldeles ikke kan lægge to og to sammen uden at benytte det snurrige Tælleapparat, der bestaar af et Par Rækker Trækugler forbundne af en Tværpind. De ruller Kuglerne frem og tilbage og faar paa en eller anden Maade et rigtigt Facit.

Fremmede køber enten i Torgsinerne, hvor der kun betales med udenlandsk Valuta, til Gengæld faar man Masser for Pengene, eller de køber i de aabne Forretninger, hvor alt er ret dyrt, men kan betales med russiske Papirpenge, der ingen Værdi har uden for Landet. Endelig kan man købe i de Antikvitetsboder, hvor Russerne sælger deres Smule Kniplinger, Silkesjaler, Tæpper, Malerier, Porcelæn og faar det nogenlunde anstændigt betalt i Papir, og hvor de Fremmede ogsaa betaler med Papir, men selvfølgelig til andre Priser. Altsaa en Slags Marskandiserforretninger, som vi kender dem i vore Smaagader.

Aldrig er jeg blevet snydt hverken i Moskva, Leningrad, Nisninovgorod eller Sevastopol saalidt som i Tiflis eller Kharkof. Men alligevel hændte det, at en Mand forsøgte et temmelig groft Bedrag. Det staar endnu hen, hvorvidt han kommer godt fra det eller ej. Jeg havde paa Krim købt i en Torgsin, altsaa for Valuta, uden at have Pengene hos mig. Aftalen var, at naar han modtog Check fra min Bank samt Brev fra mig, skulde han sende Tingene, og ikke før. Jeg skrev til Banken, men som det kan ske, forskrev jeg mig og bad Banken sende fire Hundrede Guldrubler – lig seksten Hundrede Kroner – i Stedet for de hundrede Rubler – lig fire Hundrede –, jeg skyldte Manden. Saa saare Fejltagelsen var mig klar, skrev jeg selvfølgelig og bad ham sende de tre Hundrede Guldrubler tilbage. Intet Svar. Igen skrev jeg og igen og igen. Tre Maaneder efter faar jeg et lille Brev fra Manden, hvor han meddeler, at han "for mere end en Uge siden" har sendt mine Indkøb, haaber, jeg allerede har faaet dem og mener, at jeg især vil glæde mig over "det dejlige Tæppe", jeg har købt hos ham. Det er i Sandhed enestaaende, forsikrer han.

Aldrig i mine Levedage har jeg købt noget Tæppe hos ham, set paa Tæpper har jeg, som paa alt andet i Forretningen, men da jeg har flere Tæpper, end jeg har Brug for, kunde det ikke falde mig ind med en Tanke at bestille, endsige købe noget Tæppe.

Der gaar en Uge, hvor jeg endnu ikke har taget Beslutning om, hvordan jeg skal forholde mig. Saa kommer der et Dokument paa Russisk, hvorefter, saa vidt jeg kan udgranske, Manden sender mig syvogtredive Guldrubler tilbage!!!!

Mener han at have med en Idiot at gøre? Eller tror han, at fordi Danmark ligger lidt langt fra Krim, kan han tillade sig en saa oplagt Svindel? Han kan ikke være i god Tro, da der intet ligger til Grund for hans dristige Paastand om Køb af Tæppe. Saa meget mindre, som han jo har mine Breve at støtte sig til.

Nu er Spørgsmaalet, skal jeg gaa til Kameratskabsretten, til Folkedomstolen eller til Kresdommeren?

Eller skal jeg bekoste en Rejse til Krim for Ansigt til Ansigt at se, hvordan han vil redde sig ud af Situationen? Det værste af det hele er, at han fik mig lokket til at skrive i sin Stambog, at jeg var bleven "udmærket behandlet af ham" !!!!

Det minder mig for øvrigt om noget, der hændte for mere end en Menneskealder siden i Grækenland. Vi havde en Fører, der snød os, saa Vandet drev ham ud af Øjnene. Han vilde have en Anbefaling af os. Vi skrev paa et Kort: "N.N. er den største Snyder og Bedrager i hele Kristenheden." Der gaar Aar og Dag, saa kommer der et Prospektkort fra ham, hvor han inderligt takker for vores "glimrende Anbefaling, der har skaffet ham Bunker af Kunder". Han ved ikke, hvad vi har skrevet, men alle Mennesker ler og tager ham straks til Fører.

Det er ikke altid Dyden, der belønnes, hverken i Grækenland eller i Rusland.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 25.11.1934

Montagnarderne

Karin Michaëlis afslutter i denne Artikel Skildringen af sine Indtryk og Oplevelser i Rusland.

.

Hotellet i Tiflis har to Ansigter, det ene vender ud mod Stadens fornemste Gade, der i Sandhed virker overvældende og fører Tanken hen paa hængende Haver, Golkondas Skatte og lignende eventyrlige Ting. Det andet Ansigt, jeg kom til at kende bedst, al den Stund jeg den meste Tid laa til Sengs, vender ud mod en Gaard. En Gaard, ja eller tyve Gaarde rodet sammen i én. Herreløse Hunde og Katte saa magre, at Synet gør ondt, Børn i alle Kulører mellem gult og mørkebrunt, de fleste halvnøgne, alle heftig beskidte, og dertil unge Dejligheder, der maaske er ansat paa Silkefabriken, maaske driver andre smaa og mere indbringende Bierhverv. De bærer adskilligt til Skue af deres Krops Ynder, især hen under Aften, naar de ganske aabenlyst behandler Gaarden som offentligt W.C. Der er Svalegange, pilraadne og maleriske, med Trapper, hvor to Trin mangler for hvert, der endnu hænger fast. Paa Svalegangene sover Mandfolk til Middag hele Dagen, liggende paa Borde eller Bænke, som det kan træffe sig, Konerne giver Bryst og sladrer. I Gaarden vaskes og hænges til Tørre. Store Nerier, en hel Skov af Nerier, staar for Indgangen til et af de Huse, der ganske umotiveret skyder sig ud paa selve Gaardspladsen mellem Møddinger, Stalde, Bjerge af Tønder og Bjerge af Affald. Naar Solen er færdig med at brænde hedt, foregaar hele Familielivet – paa nær en eneste Ting – for aabent Tæppe, da er Gaarden fyldt med Liv og Livsglæde. Alskens Dunster stiger op blandet med Støv og Skidt. Om denne Gaard har jeg et særligt Minde.

Tolken havde forklaret, at Montagnarderne, Verdens bedste Sangere og Dansere vilde give en Koncert. Trods Feber kravlede jeg op af Sengen og gik til den Koncert. En Luft! En Hede! Jeg har ved Niagara været i Stue med hundrede svedende Negre, der betjente Haandvifter, jeg har lugtet til det indvendige af fedtede Kineserkalotter, Luften i denne Sal overtraf alt.

Saa kom de Optrædende. I Bjergboernes allerfornemste Festdragt, spækket med Prydvaaben og Livbælter, der ikke maalte atten Tommer i Midjen. En overfed munkeagtig rødmusset Bonde stod lidt afsides. Hans Hænder var skoldrøde, kunde ikke mere lukkes sammen, og Staklen vidste ikke, hvor han skulde gøre af dem. Montagnarderne sang nu deres sære Sange, dem man maa vænne sig til som til Kineseropera og Hindusang. Ærlig talt, Sangen bød mig særdeles imod, men det skyldtes jo mit utrænede Øre. Publikum var daanefærdigt af Henrykkelse. Dirigenten, der ogsaa var Forsanger, gav den Rødmossede et Tegn, og han sang solo, de andre sang Omkvædet med. Man forestille sig en Dreng, der blæser paa Redekam og et Faar, der bræger ynkeligt medens det drives til Slagtebænken, og man har saa nogenlunde Idé om Klangen. Munkemanden sang uden at trække Vejret, sang kun med den ene Side af Ansigtet, som hentede han Tonerne fra en Tandbyld, han blev mørkerød i Ansigtet, blev blaa, mørkeblaa, endnu steg den hjerteskærende Jamren i eventyrlige Højder. Sikkert maatte Sangen handle om et Menneske i yderste Nød, et Menneske, der beder for sit Liv. Tolken betroede mig, at det tvertimod var en lystig Drikkevise. Om og om igen maatte han synge, medens jeg den hele Tid frygtede et apoplektisk Anfald – for hans Vedkommende. Han hulkede og stønnede som en Kvinde i Barselsnød, som en elskovssyg Kat paa Taget, og igen som et elendigt Faar, der føres til Slagtebænken.

Jeg forlod Koncerten, skuffet over, at jeg ikke kunde tage mere end tre Timers Sang.

Dansen maa ikke forglemmes. Den var i Sandhed vidunderlig og mere egenartet end Dans, jeg hidtil har set. Overkroppen i fuldkommen Ro, Benene saa leddeløse, at man kunde

tro, de hang fast ved et Par Trevler. En af de Dansende, en lille Fyr med et fuldkommen dejligt Aasyn og absolut harmoniske Lemmer, dertil Hænder som paa en Javaneserinde, stod udeltagende under Sangen med Hænderne over hinanden næsten oppe ved Halsen. Hans Dans mindede om Nisjinskis, hverken mer eller mindre. Og dog, skønt der skulde danses mere, maatte jeg melde pas og krybe til Køjs.

Natten var hed, Søvnen vilde ikke indfinde sig, trods Sovemidler. Det forekom mig, at jeg hørte Sang, som om Koncerten blev fortsat i min Nærhed. Men i Feber har man jo mange sære Idéer. Tilsidst stod jeg op og gik til Vinduet. Sangen kom nede fra Gaarden, nøjere bestemt fra det Indre af det fremspringende Hus med Nerierne, i hvis Skygge den kønneste Pige plejede at vaske sig selv, sine Søskende og sit Kluns. Jo, der inde sang Montagnarderne. Uden Afbrydelse. Dette at tage bogstaveligt. Nu og da kom en Mand til Syne, eller en ung Kvinde, de forsvandt i Mørket, vendte faa Minuter efter tilbage og gik ind i Huset. Et Pigebarn kom hvert femte Minut med Favnen fuld af tomme Flasker, som hun stillede ud mellem Nerierne, saa hentede hun ny Forsyning fra en Fordybning i den oplyste lille Forstue. Instrumenternes Toner smeltede sammen med Sangernes, umuligt at skelne, hvad der var hvad. Ved halvseks-Tiden blev der baaret Stole og Borde ud i Gaarden, Fade blev svunget frem paa Bordene og Flasker stillet op i Geledder. De Syngende vaklede ud, smækbedøvede af Drik, men syngende, eller syngende og dansende samtidig. Gaardens Brolægning var, som den i vore Købstæder for hundrede Aar siden. Montagnarderne satte sig paa Stolene eller ved Siden af, hvor de saa blev siddende, uden derfor at afbryde Sangen. Et Par Stykker laa paa Jorden og fik nu og da opmuntrende Spark af de andre. Man spiste og drak, uden tilsyneladende at standse den klagende Sang. Munken, som jeg kalder den Rødmussede, brægede som tænkbart endnu mere gudsjammerligt, saa endog de slunkne Katte, der havde vovet sig frem i Haab om lidt spiseligt, skyndsomt trak sig tilbage. Den lille Mand med Pigehænderne dansede paa de toppede Brosten, saa selv de drukne Kamerater klappede i Kor af Betagelse. Og saa som paa Tælling, sprang alle Mand op, stod i Række, knaldede deres Revolvere af op i Morgenhimlen og forsvandt uden Afsked. Jeg sank tilbage, dødelig udmattet.

Senere erfor jeg, at min Skønne netop denne Nat fejrede sit Bryllup i Huset bag Nerierne.

– – –

En Uge senere fulgte Turen over den *grusiniske Hærvej*, eller Militærvej, som det vel snarere hedder. Denne Vej er gammel som Historien, hugget ud i de vilde kavkasiske Bjerge, den er gødet med Blod fra Tusind Slag. Nedstyrtningernes Tal er ukendt. Der findes Mennesker, som i den Grad elsker Farens Spænding, at de Aar efter Aar langvejs fra rejser til Tiflis, ene og alene for atter at opleve den otte Timers Biltur med Døden som nærmeste Nabo. Man kan komme bag om Bjergene med Toget, det tager et Par Døgn, men er uromantisk og ufarligt. Vanvittige Bilfarter paa Krim havde forberedt mig, heldigvis, ellers var jeg da gaaet til af Skræk undervejs.

Fra Tiflis kører man først en stor Strækning nede i Dalen langs den Flod, der efterhaanden optager alle Bjergelvenes Vande i sig. Et Stykke uden for Tiflis ligger en ældgammel By, der spillede mægtig Rolle i Oldtiden, nu er det en Samling lurvede Hytter. Saa kommer man til det gamle Bispesæde, der ligger i en Gaard, større end nogen Eksercerplads og betydeligt kønnere. Pladsen er omgivet af Bygninger i halvarabisk Stil, de truer stærkt med at styrte sammen. Geder græsser paa Pladsen mellem Marmorbrokker og Glasskaar, farvet af Aarhundreders Sol og Regn. Biskoppen førte selv rundt. Hans rene Aasyn skæmmedes af Snavs og fedtet Haar, Dragtens Usseldom fornedrede hans Holdning, tydeligt skammede han sig. Kirken var plukket for hver en Værdi, virkede trods alt betagende. Mellem Hvælvingerne findes et hemmeligt Rum, hvor Kvinder og Børn blev listet op, forsynet med Vand og Brød, naar Fjenden hærgede i Nærheden. Nu herskede en Fred, som var man Tusind Mile borte fra

al menneskelig Larm. Ingen Lyd uden Gedernes sagte Gnaven og Gnæggen og Insekternes Summen. Den gamle Prælat frydede sig over, at vi fandt hans fattige Domæne smukt.

Saa begynder Stigningen. Det sædvanlige Zigzag i Bjergene. Hvordan man i Oldtiden har kunnet benytte denne Vej til militær Transport er en af de uløselige Gaader. Thi selv nu, hvor der i Aarenes Løb er kostet – og stadig kostes – Millioner paa at hugge og holde Vejene, synes det halsløs og formastelig Gerning at ville forcere sig Adgang paa denne Vis. Man kører langs Randen af Afgrunde. Ord siger saa lidt. Men prøv for Brøkdelen af et Sekund at skotte ned i Dybet og føl den lammende Skræk krybe langs Benpiberne op i selve Hjernens graa Masse ...

Man stiger og stiger. Naar kommer Skyerne? Og saa er man pludselig paa en flad, græsgrøn Slette, ved Foden af et nyt Bjerg. Bjergene synes at vokse frem for Øjnene af En. Adskillige Gange har jeg krydset Alperne, det forekommer mig Barneleg mod dette. Men selv saa længe Vejen gaar langs Flodlejet, er den farlig. Bjergenes talløse Elve og Vinterens Laviner enes om at vælte Rullesten og Klippestykker ned over de Rejsende. Hvert Øjeblik kører man dybt i Vand og er ikke sikker paa, at Sandet ikke giver efter. Er man atter paa tilsyneladende sikker Grund, rejser der sig pludselig hele Barrikader af nedstyrtede Klippemasser, saa man maa køre udenom eller inden om, medens man svimler ved at se opefter, hvor de overragende Klipper kun synes at afvente det gunstigste Øjeblik, inden de giver Slip og falder med knusende Tyngde. Floden er paa Steder uhyre bred og saa vandløs, at de sølle Kreaturer gaar ude i Midten og smægter efter hver Pyt, de kan stikke Mulen i. Paa andre Steder er den rivende og fuld af smaa Fald. Men vi er altsaa oppe i Højden, og ovre paa modsat Side ser vi Landsby ved Landsby hængende endnu højere oppe, fra Bilen ligner de Hestes Efterladenskaber lidt paa Afstand. Hvordan naar man op til disse Boligsamlinger? Somme befinder sig lige ved Snegrænsen, andre ligger midt i Græsgange af en grøn Farve, der funkler som Ædelsten i Solglød. Og hist og her, lodret op i Luften, er gyldne Agre. Ikke til at tage fejl af. Hvordan de er kommen der, hvordan noget Menneske kan bevæge sig i denne Stejlhed, endsige gaa med Plov, det maa de vide, der formaar at gøre det.

Vejret var godt. Een Gang kun maatte Vognen lukkes, da en Haglbyge faldt over os, straks efter var Himlen klar igen. *Vladikavkas* hedder Byen, der betegner Endestationen for Militærvejen. Nu er den døbt om til *Odnikidse*, skal det være kønnere? Byen er kedsommelig.

Næste Morgen er vi heldige at opleve en lille rask Cyklon. Vi havde netop gjort os det behageligt i Hotellets fuldkommen tropiske Have i et Lysthus, hvor Kelnerne kom svansende med Kaviar paa Is og Salat af sur Fløde, da en heftig Kulde med pludselige Vindstød gør det uhyggeligt. Jeg sidder lidt ubeslutsom, da kommer en Tjener, hiver mig i Armen de faa Skridt over til en større Pavillon. Jeg var som blindet, alt var grønt for mine Øjne. Det var Bladene, der flaaedes ned af Træerne. Lyn splittede den grønne Regn, Tordenskrald fulgte efter i samme Nu, af en Voldsomhed, saa de gjorde fysisk ondt. Hagl styrtede ned, af en Størrelse, jeg skal vogte mig for at skildre, man vil dog ikke tro det. Taget hvirvledes af Hotellets Sidebygning, Ruder knaldede, Hovedgadens Træer, akkurat hundrede Aar gamle – Byens eneste Stolthed – reves ud af Jorden. Saa var det ovre, og det var saare interessant.

– – –

Paa Hotellet køber man Billeder af Militærvejen. De var ikke gode, uklare. Man vil jo gerne prale med de Farer, man har overlevet, helst trække Linjerne lidt stærkt op. Ikke ét af Billederne saá tilstrækkelig farligt ud. Den stedlige Tolk – der er en for hvert Sted, er dette aldrig saa lille og aldrig saa afsides –, her en fin lille Ungmø, kom lidt efter op paa mit Værelse, hun havde hørt om min Skuffelse, og vilde nu vise mig nogle Fotografier, hun selv havde taget. Jeg mente jo, de var til Salgs, og da hun begyndte at vise dem frem, lagde jeg Rub og Stub i Bunke. Hvert og et vilde og maatte jeg have. Ak, der fandtes kun det ene Sæt, men saa saare hun fik lavet Duplikater, vilde hun sende mig dem alle. Hun gjorde det ikke. Saa lidt som hun sendte den lovede Afhandling, hun havde skrevet om Ekspeditionen. Lige

meget, den Times Samtale med hende og følgende Dags Besøg i Museet syntes mig en lang Rejse værd.

Denne unge Pige havde, som alle Nutidens russiske Kvinder, ikke ladet sig nøje med almindelige Skolekundskaber, men havde absolveret Eksamen som Tolk og derefter studeret Arkitektur. Nu havde man anbragt hende i Vladikavkas, hvor hun skulde vise Fremmede omkring, uden at have det fjerneste at vise dem. Saa smiler Heldet til hende, en ældre Mand spørger, om hun vil med paa en kortvarig Ekspedition op i hidtil usonderede Egne hos vilde Bjergfolk, der saa lidt har været nede ved Jorden som haft Besøg af Mennesker dernedefra. Hun slog øjeblikkelig til. Bevidstheden om, hvad der ventede hende, fik hende til at se bort fra det farefulde i selve Opstigningen. Der fandts ingen Veje. Var der endelig noget, der lignede en Sti, havde den kun Bredde som en enkelt Menneskefod. Op i de næsten lodrette Højder skulde hun nu bæres paa Hesteryg, vidende, at den mindste Snublen betød øjeblikkelig Død. Hun lærte snart ikke at se ned, men give sig Skæbnen og den haardføre Kavkaserhest i Vold. Man skulde op over "Blodbjerget", saaledes kaldet paa Grund af de mange Nedstyrtninger af Folk og Fæ. Det hævdes, at man ofte, naar Solen skinner paa Bjergets Sne, ser frosne Blodpøle.

Hun naaede op og blev vel modtaget hos Montagnarderne, der delte deres Føde og Natteleje med hende, skønt hun ikke kunde tale med dem. De har deres eget Sprog. Oppe i disse Bjerge tales saa mange Dialekter, som der ligger Boligsamlinger. Skriftsprog er ukendt, Civilisationen er ikke naaet op i disse Højder endnu.

Som alle vilde Folkeslag var de ikke blot gæstfrie, men yderst gavmilde, blot man saá med Velvilje paa en af deres Ejendele, tilhørte den straks En. Kun maatte man vogte sig for at smile ad dem eller vise Afsky for den Mad, der blev sat frem, eller de ofte sære Skikke, der herskede hos dem. Sligt vilde være blevet anset for en dødelig Fornærmelse, der havde kunnet koste hende og hendes Ledsager Livet. Man viste beredvilligt alt, skænkede de to Gæster, hvoraf den ene delvis talte Sproget, saavel Husgeraad som Vaaben, Smykker og Gravfund. Alt dette blev med usigeligt Besvær ført ned til Museet. Havde Vanskelighederne ved Transporten ikke været saa vanvittige, havde Museet ejet endnu flere enestaaende Skatte oppe fra de vilde Bjerge.

Livet deroppe former sig som for to Tusind Aar siden. Naar der ikke desto mindre tydeligt er baade kunstnerisk Udsmykning og tekniske Fremskridt, saa skyldes dette ikke Samvær med civiliserede Folk, men viser den naturlige Udvikling, der til alle Tider og paa de allerfleste Steder har fundet Sted.

Der er en vis Lighed – konstaterede jeg under Samtalen med den unge Pige – mellem *Ossiegerne* og de albanske Bjergboer. Hos begge udøves Blodhævnen den Dag i Dag, og da den arves, ligger Folkene i ustandselig Fejde indbyrdes. Begge bor i Huse bygget med Belejring for Øje. Albanerne nøjes med at bygge paa smaa Høje og undlade at sætte Dør og Vinduer i nederste Etage, saa Indgang kun er mulig ad Stigevej. Stigen trækkes straks efter Brug op igen. Ossiegerne bor i noget, de kalder "Levetaarne" (i Modsætning til de Dødes Taarne og Vagttaarnene). Levetaarnet er firkantet og delt i tre Etager, den nederste til Kvæget (der da først maa hejses med Reb op i første Sals Højde, derefter sænkes ned gennem en Lem til Stuehøjde), næste Etage er til Kvinder, øverste til Mænd. Er Blodhævnsfejden særlig ondartet, haler man ofte Dyrene op og beholder dem oppe. Vagttaarnene er, som Navnet siger, udelukkende beregnet til Udkik.

Alt er opført af Sten brudt ud af Bjergets Sider. Bjælkeværket bestaar af en Slags uhyre haard Eg, der ikke findes noget andet Sted. Saa er der det hellige Hus, man kan kalde det Kirken. Uden om det findes en Ringmur, som ikke – den er ret lav – tør overskrides af andre end Præsterne. Befolkningen skal ofre til Guderne. For Mændenes Vedkommende bestaar Ofret dels – især i gamle Dage – i Guld, der kastes løst ind over Muren, i en Knokkel af det først nedlagte Dyr samt af alle Gevirer. Kvinderne ofrede deres skønne Broderier.

Paa Museet saa jeg en, som man sagde, fuldstændig korrekt, mindre Model af et Levetaarn under Opførelse. Paa Grund af de mange tilfældigt og uregelmæssigt anbragte Luft- eller Lyshuller – uden Glas – er Taarnet paa Steder ganske gennemsigtigt. Men endnu mere interessant end selve Taarnet er Stilladset omkring det. I Stedet for Stiger førte mellem de høje Bjælker, der dannede Stilladsets Grundpiller, rigtige Køreveje!!!! op til det allerøverste. Disse Veje var omhyggeligt flettede af Vidjer, stærke, smidige og lette. Ad dem kørte Vogne med Hest for Materialerne op. Foruden Vejen havde man, til Fragt af Sten velsagtens, en Vinde af Træ, der stod ved Siden af Stilladset.

I Gravene er fundet udmærket bevarede Klædninger, saavel Krigsudrustning som Festdragter. Den Døde begraves i fuld Paaklædning og med ham hans kostbareste Ting, enten det nu er Smykker eller Klæder. Hesten begraves levende i en lille Afstand fra dens Herre. Over hver – jeg tænker mig "prominent" – Afdød rejses saa et Taarn, der har en vis Lighed med en buttet Sukkertop. Det eneste Billede, jeg fik foræret hin Aften, forestiller en saadan Kirkegaard. Af dem findes der Mængder.

Dragterne er udstillet i Museet, desværre ikke beskyttet af Glas. Der var saaledes fint vævede stribede Benklæder med sirligt paasyede Lapper. Der var Festgevandter af Silke, havanabrunt, gult, gammelrosa, grønt, alt rigt prydet med Zobel. Ossiegerne, Mændene, bærer den Dag i Dag nærmest Kroppen en Panserskjorte, nøjagtigt som vi kender dem fra Middelalderen, adskillige bærer, men kun ved festlige Lejligheder, eller naar det gaar løs, en Slags Hue med Øreklapper af samme Ringbrynjestof.

Disse Bjergboer er født med enorm Balancedygtighed, alligevel fatter man ikke, at de kan føre Træploven med Hest for over de næsten lodrette Agre. De sidder til Hest som Kosakker, galoperer omkring paa Hesteryg, sættende over Slugter fra én Klippetinde til en anden, med større Behændighed end Folk paa det flade Land. Bjergboen har Heste, Køer og Faar og dermed alt til Livets Ophold. Farvestof findes i Planterne, lægende Urter gror overalt. Der er hede, sikkert radiumfyldte, i hvert Fald sundhedsgivende, Kilder, og mange Mennesker opnaar her den høje Alder af 120 Aar og mere uden at have været syg en eneste Dag.

Kornet males paa Haandkværn, eller det slæbes ned til en af de smaa Vandmøller, der stilles op ved Elvefald. Bomuld dyrker de og Hør, Silken avler de dels selv, men bytter sig sikkert ogsaa en Del gennem lavereboende Bjergfolk af samme Stamme.

I Museet fangedes min Opmærksomhed af to mægtige Vaser, formede som de græske. De naaede mig til Brystet. Disse Vaser benyttes til at bære Øl op til Festpladsen! Kvinderne brygger en egen Art Øl, fylder den i saadanne Vaser, stikker Bærestænger gennem Hankene og slæber dem til Festpladsen, der ligger endnu højere end Bostedet. Hvordan de udfører dette halsbrækkende Arbejde, derom melder Historien intet.

Et Gilde hos Ossiegerne varer gerne det meste af en Maaned, hvor der drikkes støt og stadigt og sikkert udføres mangen lille Blodhævn.

Kvinderne paahviler alt haardt Arbejde, og naar de er svangre, anses de for urene. Fødslen foregaar derfor i Fødehuset, der ligger afsides og – ved Vinter – er isende koldt. Stundom dør Moder og Barn af Kulde og Mangel paa Pleje, men somme maa jo overleve det.

Saa saare den lille Ekspedition var vendt tilbage, og Skattene var ført ned til Museet, blev der selvfølgelig indgivet Beretning til Ministeriet, og nu er man i fuld Gang med – paa Steder, hvor det er menneskemuligt – at anlægge Veje op til disse, hidtil fra alt og alle afskaarne Bjergboer. Et Skriftsprog er under Udarbejdelse. Et Par Skoler samt en enkelt Børnehave [er] allerede anlagt, men der er langt igen. Fremfor alt bor mange i saadanne Højder og under saa absolut utilgængelige Forhold, at de sandsynligvis aldrig vil kunne faa Del i disse Goder.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 16.12.1934

Strindberg og hans andet Ægteskab

Karin Michaëlis giver en Række Indtryk af Frida Strindbergs to Bøger om "Strindberg och hans andra hustru", ganske særlig af det nylig udkomne Bind, der behandler selve Ægteskabsperioden.

Morsom og indtagende har hun sikkert været, den smaa Frida Uhl, som i Aaret 1893 saa fuldkommen fordrejede Hovedet paa Strindberg, at Parret blev erklæret for rette Ægtefolk at være allerede i Maj Maaned samme Aar.

Frida er 23 Aar yngre end Strindberg, en god Aldersforskel, men den har sikkert ikke haft synderlig Betydning for de to. Havde han været den yngste og hun en af Vorherres livsalige Engle, det var dog gaaet galt. Den Kvinde er næppe født, som – i Længden – vilde kunne leve sammen med Strindberg, uden at det maatte komme til Mord, Selvmord eller lignende. Skilsmisse maa siges at være den naturligste Udgang. Frida og August var gift med hinanden mindre end to Aar, og i den Tid har de sikkert ikke været tolv Maaneder sammen.

Læseren fristes derfor til at spørge, naar han hører denne Kendsgerning: – Ja men er da Frida Uhl virkelig i Besiddelse af Stof til to saa digre Bøger, om Mødet, Forlovelsen og Ægteskabet? Hertil maa svares: Ja, ja og atter ja!

Bøgerne er – desværre – endnu ikke udkommet paa Dansk. ellers var de sikkert blevet netop de Julebøger, Mand og Kvinde skænker hinanden som Bevis paa Modpartens Fejl og sin egen absolute Elskelighed. Her i Danmark kan de fleste jo klare en svensk Bog, især naar den er af saadan Art, at man daarlig kan spise og slet ikke sove, før den er læst til Ende. Ingen Tvivl om, at Strindberg denne Vinter vil staa op af Graven og gaa lyslevende omkring os i Kraft af Frida Uhls Vidnesbyrd: Saadan var han!

– – –

Bøgerne er højst ulige af Værdi. Første Bind, der mere har almen tidshistorisk Interesse, kunde være trukket sammen til Halvdelen eller mindre, og endda kunde man undvære denne Halvdel. Til Gengæld er saa selve Bogen om Ægteskabet et Dokument, der rager op som den højeste Fabriksskorsten (for ikke at virke overdreven ved at sige det højeste Bjerg).

Der er skrevet saa mange og saa gode Bøger om Ægteskabet, og ikke én af dem har evnet at forandre Institutionen eller Menneskene, alligevel griber vi stadig med samme Graadighed efter Bøger, der pejler de store Dybder i Menneskesjælene, og sandelig det gør denne.

– – –

Det forekommer mig, at jeg engang i Udlandet flygtig blev forestillet for en smuk, ejendommelig hvidhaaret Dame, der blev nærmere præciseret som "Strindbergs anden Hustru". Talt med hende har jeg ikke.

Frida Strindberg siges at have syslet med Litteratur al sin Tid. Hun har vist blandt andet bedrevet en stor Mængde Journalistik, men læst noget af hende har jeg ikke. Efter Bøgerne om Strindberg at dømme kunde og burde hun som Forfatterinde være naaet frem i forreste Række.

Er hendes Optegnelser paalidelige? Er hun i Virkeligheden, som hun skildrer sig? Eller rettere var hun dengang under det korte Samvær med Strindberg den, hun fortæller om? Efter al Sandsynlighed stemmer Billedet nogenlunde. Jeg er endda tilbøjelig til at tro, hun har holdt sig saa klos op ad Sandheden, som det er os smaa løgnagtige Mennesker givet, naar vi forsøger at skildre os selv i Forholdet til andre.

Brevenes Ægthed er jo uomtvistelig, hendes faa og hans mange. Hun har vel ikke taget alt med, men det vilde ogsaa være for meget forlangt. Det, hun giver, er tilstrækkeligt og vel det skønneste menneskelige Dokument, der findes om Geniet Strindberg.

Georg Brandes havde Ret, da han Aaret efter Skilsmissen, under en Samtale med Frida Strindberg, sagde: "Jeg har aldrig kendt en ordentlig gift og pligttro Ægtemage, som vilde tale saa entusiastisk om sin Herre og Mester!"

Som hun talte dengang, taler hun her, næsten fyrretyve Aar senere.

– – –

Paa første Binds Omslag ser man et mørkt, lidt mut, buttet, ganske net og saare tidspræget Pigeansigt fra Halvfemserne. Paa Omslaget af andet Bind er et Billede taget i Ægteskabets Tid, og her ser man en skøn, interessant, bevidst Kvinde, der tydeligvis ikke er kommet sovende til den Livsviden, der straaler ud af de dejlige Øjne. Hun har kendt Lykken og betalt den dyreste Pris derfor.

Man faar stor Respekt for Frida Strindberg, man kommer til at holde af hende, man nærer dybeste Medlidenhed med hendes Kærligheds tunge Skæbne. Alligevel er hun jo kun Staffage om Strindberg, hun har sikkert heller ikke villet være andet, trods hans hyppige Udfald mod hende for Ærgerrighed, Forfængelighed og Magtsyge. Mere end alle hans Værker tilsammen evner denne Smule Ægteskabsskildring at lyslevendegøre Strindberg som en af de ædleste, fornemste og reneste Sjæle, der har levet. Uendelig sørgeligt, at en saadan Mand, der i sig forener alt, hvad en Kvinde kan ønske, som Følge af visse ukontrolable Svingninger i Fantasicentret ikke formaar at falde til i et normalt Ægteskab. Han er god, øm, anstændig, omhyggelig, har stor Ansvarsfølelse, vejer alt paa Samvittighedens haarfine Vægt, han er sandfærdig og tilmed Digter, Aand og Forsker af største Format.

Han er jo slet ikke Kvindehader. Man faar Lyst at sige: Han er tværtimod. Udpræget monogam er han ogsaa. Men han har forudfattede Meninger og kan ikke tales til rette. Han er af den Slags Mænd, der, hvis de beskylder Hustruen for Utroskab, finder samme Bevis i Benægtelse som i Bekræftelse.

Sælsomt, at han, der trængte saa dybt ind i Naturlovene og var saa jublende lykkelig for hvert Fjed, han vandt frem, at han samtidig manglede enhver Sans for det alment kvindelige. De smaa Krogveje, der nu engang hører til Kvindens Natur, dem, hun gerne gaar for den kære Husfreds Skyld, dem begreb han ikke.

– – –

Frida Uhl var, til hun traf Strindberg, en lille mondæn Pige af det gode gamle østrigske Selskab. Hun var, hvad man saadan kalder kultiveret, velbegavet og havde tilbragt sin Barndom mellem et Par fraskilte Forældre, der daglig skrev Kærlighedsbreve til hinanden, og et Par Bedsteforældre, der levede i store Forhold og ansaa sig for noget særdeles ophøjet og fornemt. Frida var og blev det umyndige Barn i Forholdet til sine Nærmeste. Hun gjorde af og til Oprør, altid paa Afstand. I Nærheden underkastede hun sig blindt Familiens Tyranni. Dette forklarer ogsaa hendes absolute Underkastelse over for Strindberg. Hun gav sig til ham, som hun var, overstrømmende, ufærdig, tilbedende, rede til at udslette sig selv for at fjerne hver Sten fra hans Vej.

Han, Videnskabsmand og Digter i samme Person, anvendte hende som Forsøgskanin fra første Færd. Han dissekerede hendes Ord og hendes Tanker, han har sikkert forvirret hende, naar han troede at irritere hende. Havde han saa omtrent plaget Livet af hende, var han igen sød, mild og tilgivende!!!! Men han havde Ret. Altid. Uimodsagt.

– – –

De mødtes, netop som han efter sit første Ægteskabs Forlis var fyldt med Bitterhed, Had, Ensomhedsfølelse og Længsel efter sine Børn. Hun kom straalende som selve Foraaret, trods sin Opdragelse uden Konvention. Hun betragtede det, at han værdigedes at være i hendes Nærhed, som en Naadegave. Hans Breve fra Forlovelsestiden (ikke de faa fra Ægteskabet) er saa sandt ikke fyldt med af Fantasi svulmende Digterord. Smaa hastige, utaalmodige Epistler, altid i høj Grad jordbundne. Vidste man ikke bedre, kunde man ofte tro, det var en skikkelig Købmand, der skrev til sin Skat. Naturligvis bryder Geniet undertiden igennem ogsaa her,

dog ikke meget ofte. Brevene er ikke af den Slags, som vi Kvinder omvikler med lyserøde Silkebaand og gemmer hen til at leve højt paa i de hvide Haars Tid.

Frida Uhl vil gerne giftes med ham. Hun vil ogsaa nøjes med at være hans Elskede, hans Elskerinde. Men Strindberg er jo en anstændig Mand. Han vil mintro ikke forføre en pæn Pige og saa lade hende siddde. Han fortæller et Sted, hvordan han er udsat for gifte Koners Efterstræbelser, og hvor det ækler ham, og hvor han stritter imod. Ja, sommetider bliver han grov og siger Damerne sin uforbeholdne Mening om deres Opførsel.

– – –

Man har en stille Formodning om, at hvis Strindberg i Aaret 1893 havde faaet Nobelprisen (evige Skam for Sverige, at han aldrig fik den!), saa havde Ægteskabet formet sig noget anderledes. Noget. Maaske meget. Udgangen var blevet den samme. Under Læsningen skammer man sig og knytter Hænderne i afmægtigt Raseri over, at en Strindberg, et af Aarhundredets allerstørste Genier, som Mand højt op i Fyrrerne, bogstavelig talt har lidt Sult. Og dette paa et Tidspunkt, hvor han Verden over var knæsat som Geniet.

– – –

De gifter sig i Aarets skønneste Maaned, vies paa Helgoland, og er lykkelige, saa længe de har det beskedne daglige Brød. Ingen af dem ødsler, ingen af dem ønsker at slaa stort paa. De vil kun ganske jævnt leve. Kun leve. Slet ikke andet. Strindberg arbejder som en Rasende. Han er en Rasende. Hans Sjæl er idel Berserkergang. Han er Forsker. Han behøver et Par videnskabelige Værker. Kan ikke anskaffe dem af Pengemangel. Maa tigge en Ven om de uundværlige Bøger, og takker ydmygt for Gaven.

– – –

Da den unge Kone mærker, at Uroen melder sig hos ham, foreslaar hun (med blødende Hjerte) at afbryde Hvedebrødsdagene paa Helgoland og flytte til London. Der er Forlæggere og Teaterdirektører. Der kan maaske udrettes noget. De slaar sig først ned i Gravesend, et Provinshundehul af værste Slags. Lidt senere træffer vi dem i London, i en Lejlighed, hvor Ejeren er bortrejst. De er hans Gæster, Husholdersken skal sørge for dem. En Dag er Husholdersken borte og har efterladt koldt Faarekød som Middagsspise. Nu er Faarekød for Strindberg som den røde Klud for Tyren. Frida lokker ham med paa Landet. De vandrer sjælefro, til Tørsten driver dem ind paa en Kro. Opvarteren hilser dem med Ordene: – Hvor har De sovet i Nat? Spørgsmaalet skyldes den engelske Søndagslov, hvorefter der kun maa udskænkes til Tilrejsende. Strindberg opfatter det som et uforskammet Angreb paa hans og Hustruens Ære, farer i Flint, skælder ud, vil gennemprygle Opvarteren. Frida faar Manden med bort, man traver Gade op og Gade ned, timevis, sultne, tørstige, trætte. Stige op i en Omnibus vil han ikke. Og naar Strindberg ikke vil, saa vil han for Alvor ikke. Omsider prajer han en Droske, det tager tre Timer at naa hjem, og det koster hans sidste Skillinger. Hjemme venter det kolde Faarekød! Han ser paa det med knusende Foragt, nedskyller et Par Glas Whisky og gaar i Seng.

De lever i fuldkommen Armod. Husholdersken er der, men Maden skal de selv anskaffe. Der er ikke en Øre i Huset. Da pakker Frida (bag hans Ryg) en Kuffert med alle sine Værdigenstande, indtil Undertøj og Vielsesring, bringer Kufferten til en Pantelaaner, der bedrager hende og kun giver hende Hundrede Kroner for alt.

De Penge skænker hun Strindberg, saa han kan rejse til Hamborg. Selv bliver hun tilbage for at bearbejde Forlæggere og Teatermænd. Her er et Hul i Bogen. Man spørger sig, hvad hun har levet af i den kommende Tid?

I Dagbogen skriver hun: – Det gælder at kæmpe. Savner jeg Levedygtighed, gaar jeg ud og stjæler den!

Strindberg rejser til Rygen, nu og da drysser der en Smule Penge ned til ham, hundrede Mark, fyrretyve Mark. At disse betyder meget for ham, ved vi af den Rolle, de spiller i hans Breve. Han fortæller ogsaa, at adskillige Skjorter er blevet borte. Hun skal se efter hans

Undertøj! – Hvor er mine nye Uldsager? Han lider under Adskillelsen, men er uhyre optaget af sit Arbejde. Skriver selv, at han er: Seriøst sindssyg!

Takken, hun faar, fordi hun i London utrættelig kæmper for ham, er Udbrud som følgende: – Du forfærder mig med dit genialske Rovbegær! Han forbyder hende at benytte Kælenavne paa Brevkort. Selv skriver han alt paa aabne Brevkort.

– Ved du ikke, at naar jeg elsker, lader jeg mig med Glæde mishandle, og min Taalmodighed er uden Grænser! Nogle Dage efter bebrejder han hende den altfor store Intimitet: – Ikke rode og snage i hinandens Sjæle. Især ikke, naar det er to saa stærke Sjæle som vore. Jeg gav dig større personlig Frihed end du mig. I Begyndelsen indbildte du dig, at jeg var temmelig dum, du søgte at overtyde dig om, at jeg var halvgal, men det forstod jeg, fordi jeg næsten forstaar alt. Du er alligevel mere magtsyg i Smaating end jeg!

Brevene flyver og farer imellem dem. Hun vil have ham til London, han vil have hende til Berlin. Ingen af dem har Penge. Saa raader hun ham til at rejse paa Besøg til hendes Forældre. Ikke han vil! Og pludselig er han dog i Mondsee hos Svigerforældrene og befinder sig rigtig udmærket der. Kun generer det ham (ret naturligt), at Konen sidder i London. Skilsmissen berøres her for første Gang, og vi er kun i Juli Maaned.

– Jeg er Fremtidens Mand, jeg er mandlig Mand i saa høj Grad, at jeg gør alt for at skjule det. Og derfor spiller jeg Kvindehader! ... Hvorfor jeg ikke rejser til England? Min Sandten om jeg rigtig ved det. Jeg er bange for min Kærlighed, og at jeg endnu en Gang skal blive din Slave!

Endelig begiver Frida sig til Mondsee, fryder sig til Gensynet. Ankommer en Aften. Samme Morgen er Strindberg bogstavelig talt galoperet derfra, uden Hat, uden Kuffert, er sprunget op i et tilfældigt Tog og er væk ...

Faderen siger: – Du forstaar ikke, hvilket Geni du har giftet dig med, din Idiot! Jeg har kendt mange store Mennesker før, fra Hebbel, Makart til Brahms og Wagner, men saadan et Menneske som Strindberg har jeg aldrig set. Jeg vilde gøre ham begribeligt, at min Datter som Dame ikke havde noget at skaffe i London alene. Han hørte ikke efter. Hans Blik fulgte Solens Flimren paa Verandagulvet. Og da jeg havde talt færdig, havde han opdaget en ny Naturlov. En saadan Mand er skabt til Piedestal. Ham gifter man sig ikke med!

– – –

Naa, de finder dog hinanden og bor en Stund i Berlin, og nu begynder Faderglæderne. Frida er ikke saa glad over at skulle være Mor, men for ham er Barnet det største af alt. Han sysler i denne Tid med kemiske Undersøgelser og fylder Huset med Svovldunster, saa Frida er nær ved at gaa til af at indaande Svovldunster Dag og Nat. Pengene slipper op. I et Øjebliks Modløshed, fremstammer hun: – Hvad skal der blive af os! Han bliver flammerød, men tier. Tavsheden hersker dagevis efter den Udtalelse. En Aften staar han foran hendes Seng, betragter hende med et strengt Blik og siger: – Du har vel Samvittighedsnag?

Han stævnes for den høje Ret paa Grund af "En Daares Skriftemaal". Alle onde Aander slippes løs imod ham. Vennerne stikker Halen mellem Benene og skyer ham. Hans Forpinthed gaar ud over Konen. Hun er nærmest ved Haanden. Hun er nu Skyld i alle hans Ulykker. Han laaser sig inde og skyder et Papir under Døren til hende. Paa dette Papir, (der desværre ikke er aftrykt), staar "løjerlige Ting".

Hun rejser til Østrig. Næppe er hun borte, (det er saa at sige ham, der har jaget hende ud), før han bombarderer Familien med Telegrammer. Han vil komme straks, hvorhen det skal være. Og saa ... rejser han lidt til Sverige og lidt til København, men omsider til Brünn. De bor i to usle Humre mod Nord. Har kun en Fotogenlampe, alt aander Uhygge, men de er sammen. Det synes, som om alt skal ordne sig paa det bedste. Hun koger og gør rent, de spaserer, han arbejder, han fortæller, han lukker sig helt op for hende. De laver sig et jordisk Paradis midt i den ynkeligste Fattigdom.

Hun føler sig ikke saa stærk mere. Frugtsommeligheden besværer hende. Hvor skal de søge Ly?

Fridas Bedsteforældre i "det store Hus" i Amstetten, lige ved Donau, tager pænt imod dem. De faar flere Værelser til Raadighed, er befriet for alle materielle Sorger. Julen oprinder: – Aldrig har jeg været saa lykkelig! udbryder Strindberg den Juleaften. Kort efter er det atter galt. Strindberg ser Syner. Frida antager for ham den første Hustrus Skikkelse. Han hader hende, han beskylder hende for alt, hvad ondt er.

En Dag gaar hun Posten i Møde – Vane fra Barndommen. Strindberg venter en videnskabelig Bog. Intet Brev til ham, et ligegyldigt til hende. Da hun vender tilbage, staar han paa Tærsklen, griber om hendes Haand, er kridhvid i Ansigtet: – Sig, hvor længe du har holdt paa med de Kunster? Han venter ikke paa Svar, snurrer rundt efter et Blik fyldt med isnende Foragt, slaar Døren i og laaser sig inde.

Hele tre Døgn forbliver han bag Laas og Slaa, lukker ikke op for nogen. Maden sættes uden for Døren, maa hver Gang bæres urørt bort. Strindberg spiser ikke. Lyset hos ham tændes ikke. Ikke en Lyd trænger ude derindefra.

Frida tænker paa at lade Døren sprænge. Natten efter Tredje-Dagen bryder frem. Hun har slaaet sig ned uden for hans Dør. Da hører hun et Knald, et Skud. Lyden forplanter sig over hele Huset, alle styrter til. Frida kaster sig af al Magt mod Døren. Men den gaar op af sig selv. Der staar Strindberg, venlig, imødekommende. Hun falder besvimet om for Fødderne af ham. Han bærer hende ind paa Sengen. Han har slet ikke været vred. Men da den vigtige Bog udeblev, har han sat sig for at løse Problemet selv. Dertil behøvedes Ro! Han har ligget paa sin Seng og grundet, til han fandt Løsningen. Det er alt. – Jamen, Skudet, stammer hun. – Skudet? Aah, det var kun Badekarret, der lavede Larm, da han vilde tage sig et koldt Bad efter de tre Døgns Faste og Anstrengelse ...

Igen har de det dejligt.

– – –

Saa bliver han Uvenner med Fridas Bedsteforældre. Parret flytter ned i en Hytte, der hører til Godset, egentlig en Stald med et Kammer nede og et Brædderum oppe. Stuen er fattig, fugtig og mørk, men de forlanger ikke andet og bedre. Ovenpaa arbejder han uforstyrret, nede sysler hun. Han maa til Berlin i Anledning af Processen; men kommer hastigt tilbage. Hans videnskabelige Forskninger paa dette Tidspunkt gaar ud paa at føre Bevis for, at Planterne har Nerver. Samtidig venter han paa Barnets Komme. Som altid maa han her eksperimentere. Han har sat sig i Hovedet, at det gamle Ord: "Med Smerte skal du føde dine Børn," er noget Sludder. Vist gør det ikke ondt! Ikke Spor! Han er fuldkommen vidunderlig under Fødslen. "Ingen Engel fra Himlen kan være mere mageløs." Han "under sig ingen Hvile, han skaaner sig ikke, han tyr ikke til opstrammende Midler." (Læseren indskyder her den lille Bemærkning, at det jo for Resten er Frida, der skal føde Barnet). Hun skriger i Fødselsstunden som et vildt Dyr, ligger derefter et Øjeblik som lammet af Udmattelse. Han bøjer sig over hende og siger, saa kun hun kan høre det: – Spil nu ikke Komedie, kære Barn, jeg i alt Fald ved jo, at Fødslen for en Kvinde er Vellyst og ikke Smerte!!!!!!!

– – –

Der kommer Kludder med Familien, som er religiøs, angaaende Barnets Daab. Strindberg faar et Udslet, hvilket i hans Fantasi udvikler sig til Spedalskhed. Saa magtfuld er hans Personlighed, at han saagar faar Lægen overtydet om, at hans egen Diagnose er rigtig. Dog er det Frida, der bringer ham paa ret Køl igen.

Nu vil han til Paris, og han rejser til Paris. Her kommer han i nær Forbindelse med de unge Levemænd, Grétor, Langen og Sven Lange. En Tid bor han i Grétors elegante Ungkarlelejlighed, der for øvrigt ejes af Langen. Grétor spaar Strindberg en stor Fremtid som Maler. Garanterer ham aarlig Indtægt, som Maler, af seks Tusind! Senere af fire Hundrede om Maaneden. I Brevene til Frida skildres Paris snart som alle Lasters Hule, snart som det

eneste Sted, man kan være. Frida skal snart komme, snart blive borte. Hun kommer, og alt er saare vel. Kun finder han sig efterhaanden utilpas inden for den letlevende Kres. Fridas Ophold er af kort Varighed. Barnet ammes, og Ammen gaar sin Vej. Hun maa sporenstregs rejse til Østrig for at skaffe en ny Amme. Efter Afskeden i Paris ser hun aldrig Strindberg igen.

– – –

I November skriver han: – Du hader mig i Bund og Grund, ligesom jeg forbander dig, utvivlsomt... Og saa skrives der Bøger om Kærlighed som noget skilt fra Had!... Mellem os to med al vor Smuds syntes mig alt at være rent. Og i samme Nu, du rejser, synes hele Verden uren for mig! Senere i samme Brev: – Men, du vil, at jeg skal elske dit Barn! At jeg skal elske min Rival! o du!

Han arbejder sig mere og mere ind i Mistro og Nag. Og nu følger det Brev, der faar Frida til at indlede Skilsmissen. Det burde aftrykkes i sin Helhed, men er for langt.

"Jeg har villet lade mig bedrage, men der findes Grænser, som man ikke overskrider uden at bøde derfor! Du vil beholde en Sutenørs Møbler! Jeg sender dem bort, du forlanger dem tilbage!... Du indrømmer efter lang Strid, at Hr. Langen har forulempet mig gennem sine sene Besøg. Du fortæller mig, at du selv har frabedt dig dem, og saa ved jeg alligevel, at du selv har indbudt ham til at læse Manuskript med dig ved Midnat! I fire Timer! Fra Klokken otte Aften! Og det samme Dag, hvor du svor paa, at det ikke skulde ske... Hele dette Net af Løgn og Bedrag maatte slutte med et Kæmpekrak, jo før jo bedre, helst nu... Handler du med Hensigt og efter Overlæg? I London er dit Rygte ødelagt, efter at du har vist dig aabenlyst ved en lunch med en Ungkarl, du – den Nygifte! I Berlin er du berygtet, i Wien ligesaa, og i Paris har du debuteret vakkert! Hvor jeg end introducerer dig, forstyrrer du mine Affærer ved at udnytte mine Forbindelser for dine Interesser, der er mine modsatte. Hvad skal den til, denne Kærlighedens Komedie, da vi hader hinanden? Du hader i mig den Overlegne, der aldrig har gjort dig noget ondt, og jeg hader i dig Fjenden, der opfører sig som saadan. Vilde jeg fortsætte Kampen, maatte jeg benytte mig af samme Vaaben, som din fordærvede Moral anvender... Din Styrke er Grusomhed, men du behøver et stadigt Offer, som spiller naiv. Jeg vil ikke længere have den Rolle. Søg dig en anden. Adio!["]

Brevet har en Efterskrift: Min guddommelige Sorgløshed lokkede mig ind i et Ægteskab, hvor jeg blev behandlet som Tigger, værre end Pak, og naaede saa vidt, at mine Børn forbander mig.

– – –

Under Skilsmissesagen, der er fyldt med alle de Misforstaaelser og forvirrende Selvmodsigelser, der følger de fleste Skilsmisser, skriver Strindberg endnu mange Breve til Frida. Af disse fremgaar med stor Tydelighed, at han endnu elsker hende, men ogsaa, at hans Tillid er saa rystet, at Bruddet er ulægeligt.

Og hun... Behøver man at vide mere end følgende Ord nedskrevet i Dagbogen: – Naar et Dyr skal slagtes, maa det strække Hovedet frem, og det strækker det frem. Hvorfor det gør det, vil aldrig blive opklaret. Men alle Dyr, det ene som det andet, strækker Hovedet frem paa Befaling. Nu skal Eksekutorerne udøve deres Gerning over for Strindberg og mig. Gør det... vær venlige og gør det hastigt... det gør ondt.

Og senere: – Jeg gik til Slagtebænken, fordi jeg maatte. Jeg er ikke andet end et ganske almindeligt Dyr. Det er ikke Synd for mig. Men hav Medlidenhed. For ham er det Synd. Nu strækker jeg Hovedet frem. Gør ikke August Strindberg ondt...

– – –

Og umiddelbart efter disse Linjer følger et Billede af Frida Strindberg, sikkert taget ganske kort efter Skilsmissen. Det siger mere end mange Ord. Den skønne Kvinde staar i en yderst teatralsk Stilling med Hovedet slængt bagover, som vilde hun sige: – Saa, nu er det

fuldbyrdet! Hvad skal der saa blive af mig? For Resten er det tindrende ligegyldigt, om jeg gaar i Hundene eller ej!

– – –

Der hører stort Mod og stor Kærlighed til at udgive en Bog som denne. Og vi, der elsker Geniet Strindberg, har al Grund til at være saare taknemmelige, fordi hun viser os Strindberg som det ømme, blufærdige, bedaarende og umulige Menneske, han var. Der findes ikke det Marmor og ikke den Billedhugger, der kunde skabe Strindberg et Monument af saa uforglemmelig Storhed og skøn Virkning som Frida Strindbergs Bog om hans andet Ægteskab. Hendes Hjerteblod presset frem Draabe for Draabe.

Bonnier har Æren af at have bragt Bogen ud i Sverige.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 27.1.1935

Edgar Poe psykoanalyseret

Paa Grundlag af et nyt, stort Arbejde om Edgar Poe og hans Værker af den franske Psykoanalytiker Prinsesse *Marie Bonaparte* skriver *Karin Michaëlis* om den berømte amerikanske Digters tragiske Skæbne, mærkelige Forfatterskab og syge Psyke.

.

Poe døde som fyrretyveaarig. Han drak til Overmaal, var hengiven til Nydelse af Opium, forblev ludfattig al sin Tid (paa nær nogle Barneaar) og døde under et Deliriumsanfald.

Den franske, i sit Hjemland højt ansete, Psykoanalytiker *Marie Bonaparte* har hos *Denoël et Steele*, Paris, udgivet to Bind om Poe og hans Værker. Hun fejrer dermed en stor videnskabelig Triumf, maaske den største, Psykoanalysen har at notere, naar man bortser fra selve Mester *Freud*.

Adskillige Læsere vil lade sig skræmme ved Tanken om en psykoanalytisk Studie paa op imod Tusind store Sider, og tilmed paa Fransk. Af Hensyn til saadanne være straks sagt, at denne Undersøgelse af Poes Sjæleliv, ledsaget af Gennemgang af hans Værker, læses som en yderst velskreven, fastkomponeret og aandeløst spændende Roman. Læser man Værket to Gange, erfarer man en dobbelt Nydelse.

– – –

Baudelaire ofrede næsten tyve Aar paa at oversætte Poes Prosaværker, *Mallarmé* blev berømt for sine Oversættelser af Digtene – der til syvende og sidst er og bliver uoversættelige.

Edgar Poe har spillet en uhyre Rolle for adskillige Kuld Digtere. Maaske læses han ikke særdeles meget lige for Tiden, men snart vil han komme op igen. Han ældes ikke, ældes aldrig. Virkningen vil bestandig være den samme trolddomsagtige, hypnotiske, oprivende, som den var ved Fortællingernes og Digtenes Fremkomst for snart hundrede Aar siden.

Poe fører Læseren ind i koglende Uhyggedybder, i vildsomme Labrinter, hvor han irrer om som i tung Rus for siden med et befriet Suk at vende tilbage til den nøgterne Virkelighed, der ellers omgiver ham. Poe ængster, splitter og formørker. Atmosfæren i hans sjælelige Landskaber er trykkende som Luften forud for uheldsvangre Uvejr. Læseren drages, frastødes, men drages atter paa ny.

– – –

Edgar Allan Poe fødes 19. Jan. 1809 i Boston. Faderen har opgivet sin Sagførervirksomhed for at gaa til Scenen og gifter sig saa med den purunge *Elizabeth Arnold*, Skuespillerinde og Danserinde. I Ægteskabet er der, foruden Edgar, den et Aar ældre Broder *Henry*. Poe forlader sin Hustru, nogle Maaneder inden Datteren *Rosalie* bliver født. Af denne Grund hersker der nogen Tvivl om, hvorvidt Edgar og Rosalie har samme Fader.

Efter Billedet at dømme er Elizabeth Arnold fuldkommen dejlig – hun minder paafaldende om hine Malerier, sikkert Portræter, Ægypterne medgav deres Døde for tre Tusind Aar siden. Hun dør, inden Edgar er fyldt tre Aar, dør af Tuberkulose og i yderste Armod. Medens de to andre Børn kommer til Slægtninge, adopteres Edgar af den velhavende Købmand *John Allan*, hvis yndige Hustru *Frances* fra første Færd forguder Drengen. Parret Allan har ingen Børn sammen, derimod har John et Par Stykker uden for Ægteskab. Edgar forvænnes af sin nye Moder og behandles strengt af Faderen. Som seksaarig foretager hele Familien en Tur til Evropa, og Edgar sættes for nogle Aar i Kostskole i England, men saa vender alle tilbage til Amerika igen.

Edgar skriver Digte som fjortenaarig. Han plages ikke af falsk Beskedenhed, har stor Trang til at hævde sig, undertiden paa Sandhedens Beskostning. Det staar ham klart, at han er født til at skrive.

Nu begynder Frances at skrante. Senere formoder Poe, med eller uden Ret, at John Allan er Skyld i hendes Sygdom og Død. Allan arver en stor Formue, men hans medfødte Smaalighed udvikler sig netop herved til Gnieragtighed. Den sekstenaarige Edgar indskrives paa Universitetet i Virginia, men Faderen medgiver ham saa faa Penge, at han end ikke kan bestride de første tvingende nødvendige Udgifter. Han bringes saaledes i en ydmygende og pinefuld Situation. Samtidig svigtes han af *Elmira*, et Pigebarn, der just havde svoret med Tiden at ville gifte sig med ham, og nu af Slægten overtales til at tage sig en rig Mand.

Edgar begynder at drikke. Hans Far var drikfældig, Broderen Henry er forfalden, Fætteren Henry er Dranker. Edgar drikker ikke for Smagens Skyld. Han sluger Indholdet af det fyldte Glas i et Nu uden at vise Tegn paa Nydelse. Lidt efter bliver han overdaadig lystig og aandfuld og bedaarer Kameraterne ved sine utrolige Paafund. Han er ikke fri for at prale.

Studenterne spiller om Penge. Edgar, der ingen har, spiller med. Taber. Laaner. Taber. Taber meget. Faderen faar Brev om Sagernes Stilling, kommer halsende og henter ham hjem. John Allan er saa rasende, at han ikke blot nægter at betale Æresgælden, men nægter Edgar Tilladelse til at studere videre.

Det kommer snart til aabent Brud mellem Far og Søn. Edgar smides ud, forlader Hjemmet uden Penge og uden Klæder. Fra en nærliggende Kro skriver han til Faderen og beder om lidt Penge til Starten samt om at faa sine Ejendele tilsendt. Intet Svar. Han skriver atter. Han sulter. Han ydmyger sig. John Allan svarer ikke. Saa lader Edgar sig indrullere i Hæren for fem Aar. Han opfører sig mønstergyldigt som Soldat, hverken drikker eller spiller. Han avancerer, vækker Opmærksomhed ved sit Væsen og sine Evner, man tillader ham endda at afkorte Tjenestetiden for at træde ind i *West Point* (der allerede dengang, som ogsaa nu, var det fornemste Sted for unge Mænd, der agtede at gaa Militærvejen). Man kræver dog, han skal udsone sig med Faderen. John Allan nægter. Noget efter lykkes det alligevel Edgar at slippe ind paa West Point, men han er brudt. Han kan ikke underordne sig, han drikker, han forsømmer Tjenesten, han er opsætsig. Man smider ham ud.

Frances er døende. Hendes eneste Ønske er at se den elskede Søn. John opfylder ikke dette Ønske. Frances ved, hun skal dø, beder Manden om ikke at lade hende begrave, inden Edgar har set hende. Heller ikke dette Ønske respekteres. Da Edgar endelig erfarer, Frances er død, finder han Graven tilkastet. Han besvimer. Føres bort med Magt. Vender tilbage og tilbringer Nætter ude ved Graven.

I de følgende Aar farter han hvileløs omkring. Hans Spor taber sig. Det vides kun, at han skriver Digte og erhverver sig et vist Navn.

– – –

Saa havner han, hjemløs og pengeløs, hos Tanten paa fædrene Side *Maria Clemm*, en Enke, der ernærer sig, sin lamme Mor, sine to Børn og snart delvis baade Edgar og hans tuberkuløse Broder ved at sy for Folk. Her finder Edgar den Tilflugt, der varer Livet ud. Ingen Mor kan have omgivet sit Barn med større Kærlighed, dybere Forstaaelse og mere grænseløs Overbærenhed end Maria Clemm Edgar Poe. Hun er udadtil en ganske jævn Kvinde, men maa have været højst usædvanlig af Tankegang. Trods den store Fattigdom, der præger Hjemmet, bevarer hun en fornem Værdighed, der gør uforglemmeligt Indtryk paa alle. Hun er atten Aar ældre end Edgar, og kunde jo for saa vidt godt have elsket ham som Kvinde, men at hun kun har næret rent moderlige Følelser for ham, bevises af alle hendes Handlinger.

Her møder Poe sin lille Kusine *Virginia*, en sart Skabning paa otte-ni Aar. Hun er tydeligt mærket af Tuberkulose, er let og bevægelig og helt fortryllet af den store smukke Fætter, der til Gengæld tiltrækkes af det fuglelette Barn.

Edgar er for øvrigt nu forelsket i en vis *Mary Devereaux*, som nok vil gifte sig med ham, men en Aften, hvor han er tungt beruset, opsøger han hende og skræmmer hende i den Grad, at hun paa Stedet bryder med ham. Senere skildrer hun deres korte Kærlighed, men vil ikke berøre hin Aftens Begivenheder.

Poe har dengang været foran eller midt i Tyverne.

Man ved ikke nøjagtig, hvornaar han beslutter at gifte sig med Kusinen, men Vennerne har anet hans Ønske og opbyder alt for at hindre ham i det vanvittige Foretagende. Det for os alle besynderlige er, at Maria Clemm giver sit Samtykke. Ja, indvilger i, at Papirerne forfalskes, saa Virginia paa den til Vielsen nødvendige Attest staar opført som tyveaarig, medens hun i Virkeligheden knap og nap er tretten. Og ser endnu yngre ud.

Om Samlivet er kun godt at sige. Poes Omsorg for Barnekonen er lige saa rørende som utrættelig. Han kender ikke til Utaalmodighed. Aldrig har han sagt hende et haardt Ord, aldrig vist sig beruset for hende. Ofte bar han hende i bogstavelig Forstand paa Hænderne. Men… Virginia bor ovenpaa hos Moderen, Poe nedenunder…

Virginia er betaget af sin Mand. Poe har ogsaa set brillant ud, han fængsler og fortryller, hvor han viser sig, selv om han ofte er mere end lurvet klædt, selv om hans Ydre ofte er saare derangeret paa Grund af Drik og Opium.

Han skriver sine fantastiske Noveller, bliver Medredaktør af et Tidsskrift, som han i kort Tid bringer forbløffende i Vejret, men Penge tjener han kun i meget smaa Maader. Af og til holder han Foredrag, han er en blændende og ejendommelig Taler, hans Optræden fascinerer Tilhørerne.

Fattigdommen hviler som en Mare over det lille Hjem. Maria Clemm holder Huset som blæst. Der er kun faa og fattige Møbler, alligevel virker det hele fornemt. Virginia er for det meste klædt i hvidt. Ogsaa hendes Hud er mathvid.

Jo mere Sygdommen udmarver hende, jo højere elsker Poe sin Virginia. Han skriver jo selv i et af sine navnkundigste Digte: "*I could not love except when Death was mingling his with Beauty's breath*" (Jeg kunde kun elske, hvor Døden blandede sin Aande med Skønheden).

Ofte kniber det at skaffe det daglige Brød. Maria Clemm gaar da med Tiggerposen for sine Kære. Edgars Broder Henry dør af Tuberkulose i Maria Clemms gæstmilde Hjem, hendes egen Søn er brutal og forfalden. At Poe har kunnet udholde at lade sig ernære af den aldrende Kvinde, lader sig kun forklare som Følge af det Moderkompleks, der har besat ham. Gør en Mor ikke alt for sit Barn? Er hun ham ikke i Mors Sted? Han gengælder ogsaa hendes Følelser i fuldt Maal.

Tro ikke, han øder den Smule Penge, han skriver ind! "Ravnen" indbringer ham siger og skriver 38 Kr.! Skønt den dengang ansaas for et lige saa stort Mesterværk, som det gør i Dag. Han drak. Ja, men Brændevinen kostede i de Tider ikke mange Skilling. Opium ikke heller. Aldrig drikker han i Hjemmet, dér nøjes han med Morfin. I Hjemmet er han lutter øm Hensynsfuldhed over for Hustru og Svigermoder. Trods det, at han selv erkender sig som Geni, holder han sig ikke for god til at udrette de ringeste redaktionelle Arbejder blot for at tjene lidt Penge til dem derhjemme.

Virginia faar sin første Blodstyrtning i 1841. Poe maa selvfølgelig have vidst, hvor det bar hen, alligevel næsten lammes han, da han staar med hendes blodoverstrømmede Legeme i sine Arme. Fra nu af og til hendes Død, to Aar før hans, i 1847 – hun er da femogtyve Aar – lever han i stadig Rædsel for at miste hende.

Saa grufuld er Fattigdommen, at Virginia ligger døende i den iskolde Vinter med Edgars Overfrakke som eneste Dække! Under sig har hun kun Straa. Huskatten skænker hende af sin animalske Varme ved næsten ustandseligt at ligge paa hendes stakkels indfaldne Bryst.

Virginias Død volder Poe fuldkomne Sammenbrud for en Tid. Edgar klamrer sig som en Druknende til Maria Clemm. Hun sidder Nætter igennem paa hans Sengekant med hans

Haand i sin, kun saaledes finder han en Smule Fred. Om Dagen gaar de op og ned i den lille Have, op og ned, uden Ophør, han med Armen om hendes Liv, hun med Armen om hans. Hun er nær ved at segne af Mathed, hendes Fødder brænder, men hun bliver ved – for hans Skyld.

– – –

I Poes sidste to Leveaar efter Virginias Død, sker der et besynderlige, at han tilsyneladende gaar fra én Forelskelse til en anden, man kunde fristes til at tro, han er paa Jagt efter en Kvinde til at udfylde Tomrummet i hans Indre.

Han er forelsket i to paa en Gang. Frier til den kønne, poserende Digterinde *Sarah Helen Whitman*, der hører til dem, der snuser Æter og falder i Afmagt, naar de ikke faar deres Vilje. Hun forlanger, han skal blive Afholdsmand, han lover det villigt, bryder Løftet, og saa trækker hun sig tilbage, skønt Bryllupsdagen er fastsat. Han bliver oprørt, lader fortvivlet, men er i Virkeligheden sjæleglad. Nu kan han helt og holdent hellige sig… den Uopnaaelige! Den lykkelig gifte Fru *Annie*. Hans Følelser over for Annie har nu været stærke. Han tager Løfte af hende om at komme til hans Dødsleje, og da han nogen Tid efter møder sin Ungdoms Elmira, nu velhavende Enke, bigot, stram og alt andet end yndig, og Følelserne dog blusser op, saa han japper til at tilbyde hende Ægteskab og hun griber til, skriver han til Maria Clemm: Jeg maa bo i Annies Nærhed, kun dér kan jeg trives!

Men da Ægteskabet med Elmira staar for Døren, flygter Poe. Hans Paaskud er intetsigende. Han begiver sig ind i en vild Drikkeperiode. Vaagner engang op i Fængsel, men da man genkender den virkelig berømte Digter, lader man ham gaa uden at kræve Bøde. Kort efter bringes han bevidstløs til det Hospital, hvor han udaander 15. Nov. 1849 efter et voldsomt Raserianfald som Følge af Delirium. Annie svigter sit Løfte. Maria Clemm er lovlig forhindret i at komme til hans Dødsleje. Hun kan ikke skaffe det Par Dollars, Rejsen koster.

– – –

At Faraonerne lod sig begrave dybt i Jordens Indre, har Menneskeheden vidst i Aartusinder; dog er det først nær op ad Nutiden, at man har formaaet at stedfæste Gravkamrenes Plads og afdække deres Indhold. At Edgar Poes Liv paa en eller anden Vis var knyttet til noget uendelig sørgeligt, uhyggeligt… eller forbryderisk, anede maaske mange Læsere, naar de tænkte sig om, dog er det kun et Par Maaneder siden, at den Poe'ske Hemmelighed er blevet afsløret i al sin Jammer og Forfærdelighed.

Det hændte ofte i gamle Dage, at enkelte Mennesker sluttede Pagt med Djævlen, der skaffede dem noget eftertragtet, ellers uopnaaeligt, mod Pant i deres evige Sjæl. Poe har fra Moderliv været forskrevet ikke til Djævlen, men til Døden. Hvor han gik og hvor han stod fulgte den ham som en Skygge, en Skygge saa mørk og mægtig, at den udestængte hver Solstraale af hans Tilværelse. Selv levende befandt han sig bestandig omgivet af Opløsning, Dødskulde, Gravmørke og var tynget af Kistens Snæverhed. Hvert af hans Værker bærer Vidne herom.

Hans Mor dør, inden han er tre Aar. Han ser Blodet strømme ud af hendes Mund, han er til Stede, da hun føder et Barn. Ganske vist, han er kun atten Maaneder selv, alligevel har han medtaget Indtryk, som intet har formaaet at udslette. Hans tidligt aarvaagne Hjerne har indpræget sig Billeder af rødt rindende Blod og hvid Kulde, stiv af Stilhed. Hans Legeme har bevaret Fornemmelsesminder om Moderens Kærtegn, hans Blik husker hendes overmenneskelig store Øjne, der ligesom sugede ham ind i sig og redte ham et Leje i deres dunkle Straal. Hans Øre bevarer som et fjernt Ekko af en bristende Stemme, der snart synger Vuggeviser for sit Barn, snart nynner til, medens hun svævende danser sig henimod Døden.

Billedet af den afdøde Mor fortrænger alle Kvinder hos Edgar.

Der findes ikke Antydning af Smil i hans Digtning, saa lidt som muntert klingende Toner. Det Chok, han fik ved Moderens Dødsleje, forvindes aldrig. Selv den vældigste Lavine tager jo sin Oprindelse af en Haandfuld vindflagrende, dunlet Sne.

Ikke blot Elizabeth Arnold dør, men efterhaanden alle, der staar ham nær, undtagen Maria Clemm. De fleste dør af Tuberkulose. Har han ikke valgt Virginia, fordi hun mindede ham om Moderen? Ogsaa hun virkede som et yndigt, lykkeligt Barn. Hvad gør det saa, at Hjernens Udvikling er staaet stille og hun næsten maa kaldes infantil? I Virginia gentages Moderens Blodstyrtninger. Det røde Blod farver ogsaa her den alabasterhvide Hud. Kulden rammer ogsaa Virginia, ja … og Fattigdommen. Men Virginia føder ikke noget Barn. Af gode Grunde.

– – –

Poe har aldrig staaet i seksuelt Forhold til nogen Kvinde. Hans Venner har anet det og ment, at en fysisk Defekt hindrede ham i at leve Livet normalt. Men fra Naturens Haand var hans Legeme i Orden. Heller ikke hørte han til dem, der foretrak deres eget Køn.

Naar han hader John Allan, hader han i ham ogsaa sin virkelige Far, der forlod den syge Hustru. I Drengen som i Manden Edgar er en alt andet overskyggende Attraa efter Elizabeth Arnold. Moderen stiller sig imellem ham og enhver Kvinde og faar ham til at vige tilbage i Rædsel. Han drages kun mod Moderen. Fra hende kom han, mod hende higer han.

– – –

Sandheden er, at Poe var seksuelt abnorm. Om hans sadistiske Tilbøjeligheder kan der nu næppe herske nogen Tvivl. Ogsaa paa anden Maade fjernede hans Driftsliv sig fra det normale.

Er man naaet ind til Bevisførelsens Kerne, maa man indrømme Sandheden af de tragiske Ord: *Havde Poe ikke haft sin Kunst at søge Udløsning i, vilde han have tilbragt en stor Del af sit Liv i Tugthuset*.

Har Poe da begaaet nogen Handling, der, ifald den blev opdaget, havde kunnet føre ham i Fængsel eller Galehus? Næppe. Alt er foregaaet i hans Underbevidsthed.

I "Manden i Mængden" (*The man in the crowd*) sidder Fortælleren i et Kafévindue i London, ser Mængden gaa forbi og drives uimodstaaeligt til at gaa efter en bestemt Mand. Hele Fortællingen bestaar nu i Skildringen af denne Jagen Gade op og Gade ned efter en ukendt Mand, der muligvis selv jages af Frygt for Opdagelse af en begaaet Forbrydelse. Fortælleren følger Manden Natten igennem og hele næste Dag, men da Aftenens Skygger igen sænker sig, opgiver han Forfølgelsen: – Thi jeg erfarer dog intet, hverken om ham eller hans Handlinger!

Da Edgar Poe efter sit første Deliriumsanfald opholder sig hos Vennen *Sartain*, gribes han af Forfølgelsesvanvid og foretager en ganske lignende Vandring. Nu er det ham, der er "Manden i Mængden", og Vennen, der følger efter ham. Jages han af Rædsel for at begaa en Handling, han ikke for alt i Verden vilde begaa? Eller piskes han med Angerens Skorpioner over en virkelig begaaet Forbrydelse?

Marie Bonaparte nævner ikke Ligheden mellem disse to Vandringer, mig forekommer den slaaende.

– – –

Det er selvfølgelig ganske umuligt i en Kronik at fremdrage blot ét af de mange fyldestgørende Beviser paa Marie Bonapartes Paastand om den Lidelse eller det Vanvid, der dannede Grundvolden i Poes Tilværelse. Man maa læse Bogen eller lade den ligge. I Begyndelsen vægrer man sig ganske naturligt ved at gaa ind paa Forfatterindens Formodninger, men har man, sammen med hende, "gennemlyst" et halvt Dusin Digte og et Par Fortællinger, overgiver man sig paa Naade og Unaade og føler sig befriet for ethvert Fnug af Tvivl. At Bogen er blevet saa stor af Dimension, skyldes Forfatterens Grundighed og Samvittighedsfuldhed. Hun vil ikke tillade, at der findes et eneste ubelyst Punkt, som Læseren kan pege paa og sige: Hvad saa her? Alt stemmer som en matematisk Opgave, der vel kan gribes an paa forskellig Vis men kun har én rigtig Løsning.

Man kan uden fjerneste Sagkundskab følge Bevisførelsen fra Begyndelse til Ende. Standser man et eller andet Sted, kan man endda paa egen Haand, ved at gennemlæse en af Poes Noveller, selv naa til Slutninger, der nærmer sig Marie Bonapartes strengt videnskabelige Forskningsresultater.

Forfatterinden er for øvrigt i Slægt med det danske Kongehus, idet Prins Valdemar er hendes Onkel. Billedet, der ledsager denne Artikel, er malet af den østrigske Kunstnerinde *Mariette Lydis*, der for nogle Aar siden med ét Slag skabte sig et stort Navn i Paris.

– – –

At oversætte dette Værk var en værdig – om end stor og vanskelig – Opgave for *Christian Rimestad* eller *Tom Kristensen*. Der vil findes Læsere nok til denne Bog.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 3.11.1935

Gensyn med Wien

Karin Michaëlis giver et Billede af en forarmet, en frygtsom og en illusionsløs By.

.

Det begyndte kort efter min Ankomst, det uforklarlige, det trykkende, det uhyggelige, som enhver følte, men alle undgik at tale om. Luften var svanger – ingen vidste med hvad. Selv om Rygter er usynlige, ligger der ofte noget haandgribeligt til Grund for dem, noget, man kan fastslaa med Ord eller forjage med Ord. Dette var ikke ligefrem Rygter, snarest var det som et Skyggetog af bange Anelser, der slog ned med den tunge Luft, sneg sig gennem Tag og Mur, foruroligede de Sovende og fyldte de Vaagne med Febersyner.

Og med ét, skønt ingen Melding ude- eller indefra hjalp til, gav Folk sig til at hamstre som besatte. Torve og Butiker tømtes, Regeringen saá sig nødsaget til at skride ind med Forsikringer om, at Rigets Levnedsmiddelbeholdninger var fuldt ud tilfredsstillende. Nyttede ikke, Giften var gaaet alle i Blodet. Husmødre begav sig paa Hamstringstogt fra aarle Morgen, vendte hjem bepakket med Fødevarer, ofte saadanne, der aldeles ikke taalte at opbevares.

Pludselig som Hamstringen var begyndt, hørte den atter op. Man lo ad sig selv og ad sine Naboer. Man begreb ikke, man havde kunnet handle saa taabeligt.

– – –

Der fulgte herlige Solskinsdage, et Efteraar, man ikke mindedes Mage til. Men bedst som man havde slaaet sig til Ro: Her er Fred og ingen Fare, vaagnede man en Morgen, og Wien lignede en belejret By. Paa alle aabne Pladser myldrede det med til Tænderne væbnet Militær, foran alle offentlige Bygninger stod behjelmede Vagtposter med opplantet Bajonet. Hele Politiet var udkommanderet. Private Folk sneg sig hastigt og frygtsomt over *Ballhausplatz*, hvor Vagterne syntes endnu en Grad mere forstenede og truende, hvor de allermest kæmpemæssige Betjente sørgede for, at Færdslen foregik uden Sammenstimlen.

Grunden???

Hvad alle vidste, var det, at et Par Ministre Dagen før var udtraadt af Regeringen, men deri var jo ikke noget mærkeligt. I et Land, hvor Parlamentet er afskaffet og Folket ikke har Lov at sige pip, burde sligt ikke undre eller skræmme. Dog, Befolkningen var fuldkommen forvirret. Februarrevolutionen i Fjor var endnu i frisk Minde. Ingen kom med Formodninger. Hvert Menneske et levende Spørgsmaalstegn. Kunde det tænkes at hænge sammen med Monsieur *Feys* Udtræden af Ministeriet?

Jeg tilstaar, at jeg den Aften gik til Sengs i Forventning om inden Gry at høre Kanonernes dræbende Musik.

Men Wien er Wien. Dagen brød frem, straalende, stille, blid. Væk Soldater, væk Politi. Bladene tav. Sagtens fordi de intet vidste, eller fordi Mundkurven hindrede dem i at tale.

Herreje, hvor Bladene er kedsommelige i Lande, hvor de er ensrettede.

– – –

Forunderligt at vende tilbage til Wien efter fleraarigt Fravær. Hvor Befolkningen i visse Retninger har forandret sig! Ikke at Smilet er forsvundet, ikke at Menneskene er begyndt at klage, men den tidligere saa bedaarende Ligegladhed er totalt forsvundet. Folket som Helhed er knuget af Bevidtheden om Tilværelsens Farlighed. Indtil Februar og Juli 34 hvilede man i den trygge Indbildning: Os kan intet ondt passere, vi staar under Gudernes Beskyttelse! Den Tid er forbi. Man har lært at tie, at hviske, at ytre sig med Forsigtighed saavel paa Gader som ved Stambordene, ja selv inden for de egne fire Vægge. Man ytrer sig ikke mere uforbeholdent i Telefon, Samtalerne kan aflyttes, man er varsom over for Fremmede. Véd man, om det er betalte Spioner?

Endnu er Brevhemmeligheden respekteret. Dog skete det nylig, at en Mand kaldtes for Politiet. Man overrakte ham et Brev fra et af Nabolandene. Om han venligst vilde aabne det i Øvrighedens Nærvær? Han læste Brevet, Politiet læste Brevet, og da det klart fremgik, at Brevet var komplet uskyldigt, fik han Lov at fjerne sig med sin Ejendom. Naa, sligt er jo Bevis for, at Breve *ikke* aabnes af hemmelig Censur. Derimod er det absolut forbudt at aflevere indskrevne Breve til Udlandet i lukket Tilstand. Postfrøkenen er forpligtet til at undersøge hvert enkelt, ja at syne hvert Blad mod Lyset. Derefter lukker hun det til med Klister.

Portoen er saa dyr, at man ikke fatter, Folk har Raad at skrive Breve. Et almindeligt Brev til Udlandet koster 60 Groschen, et aabent Postkort 35. Resten i Forhold hertil. Groschen svarer saa omtrent til danske Øre.

Naturligvis, Regeringen er i stadig Bekneb for Penge og maa skaffe sig Midler, hvor den kan. Alt beskattes, meget monopoliseres, saaledes Tobak, der er dyr og daarlig. En anstændig Cigaret koster sine femten Øre eller mere.

De daglige Fornødenheder er langt dyrere end hjemme. Den danske Krone noteres ganske vist noget højere end en Schilling, men Købekraften er den samme. Et Kilo Kaffe – Kaffe er her det uundværligste af alt – koster 13 Schilling, et Kilo Te 22 Schilling, et Kilo Mel 70 Groschen, et Kilo Smør 5 Schilling, et Kilo Fedt 3 Schilling 20, et Kilo Sukker 1 Schilling 32, Æg mellem 20 og 30 Groschen, Kød en halv Gang dyrere end hos os, Fisk et Par Gange saa dyr, til Gengæld ikke værd at spise.

Langtfra alle Arbejdsløse faar Understøttelse. Den, der er saa lykkelig at faa, erholder 72 Schilling om Maaneden.

Jeg hørte i Gaar om en Enke, der til sig og sin halvvoksne Søn havde i alt 26 Schilling om Maaneden. Tyveri er ikke tilladt.

– – –

Huslejen er stadig latterlig billig takket være Lejernes Beskyttelseslov, der for længst har ruineret samtlige Husejere. Intet Under at Husene indvendig som udvendig (naar akkurat undtages de private Villaer og Husene i den indre By, Ringen medregnet) er i miserabel Tilstand. Gulvene i offentlige Lokaler, alle Parket, er fuldkommen tilgroede med Snavs. Befolkningen er ikke svinsk. Tværtimod. Men Renlighed koster Penge. Hvor intet er, har selv Kejseren tabt sin Ret.

– – –

Wien I er pandekageflad, som det sømmer sig Byens Midte. De øvrige Bydele er nærmest at ligne ved Rutschbaner. Her laa i fordums Tid Vinbjerg ved Vinbjerg, og saa stærk synes Wienerens Tro ikke at have været, at den formaaede at flytte disse Bjerge. Man nøjedes med at kappe Toppen af og jævne ud her og der, men Vinbjergsformen er der stadig, saaledes at alle Gader, enten de løber paa langs eller paa tværs, ustandselig stiger og falder. Det er skønt at skue, men trættende for Fodgængere som for Trækdyr. Under og efter Krigen kunde et dyrevenligt Menneske ikke røre sig uden for Huset for ikke at pines ved Synet af radmagre Ralliker, der slæbte rundt med vældige Kulvogne. Adskillige af disse blindede (med Vilje blindede), blødende, dødsensudslidte Dyr styrtede og lod sig end ikke paa brutaleste Vis hjælpe paa Benene igen.

I det sidste Tiaar har Dyrebeskyttelsen her udført et Arbejde, der er uden Lige. Man kan roligt paastaa, at Wien er den Storby i Evropa, hvor Befolkningen staar mest samlet om at værne de Umælende. Her er praktisk talt hvert enkelt Dyr under Borgernes Beskyttelse. Der finde næppe mere en uanstændig Kusk. Det er en ren Fryd at se, hvor Dyrene behandles i det saa fattige Wien. Takken herfor tilkommer et eneste Menneske: en tidligere Bankdirektør, der opgav sin Gerning, ofrede al sin Tid, al sin Kraft og desværre hele sin Sundhed paa dette Storværk. Hans Minde bør holdes i Ære, saa længe der lever Mennesker, som er Fjender af Raahed og Grusomhed.

– – –

Selv i de ældre Bydele er endnu Masser af Haver klemt inde mellem høje Husrækker. Herinde er Idyllen fuldstændig som i Schuberts Dage. Her findes forvitrede Stenbrønde, Rester af Mosaiklægning, herlige Smedejernsgitre, der langsomt ædes op af Rust. Lange lave Mellembygninger ligger her med begge Façader ud mod vildtvoksende Haver, hele Førstesalen forsynet med Svalegang, hvor Kunstnere i al Slags Paaklædning og Afklædning bevæger sig mellem Potteplanter og Skarnspande. Indstrøet i Haverne ligger Lilliputhuse, tidligere Pavilloner i Storborgernes Landstedhaver, nu anvendt til Atelier for unge Malere eller Fotografer. Gør man sig den Umage at trænge ind gennem de katte- og rottestinkende Porte, befinder man sig næsten øjeblikkelig midt i forrige Aarhundrede.

– – –

Luften i Wien er jo ikke til at raabe hurra for. Men bestiger man en Sporvogn (tre Ture koster en Schilling), er man i Løbet af smaa tyve Minuter ude i det jordiske Paradis, der med et Fællesnavn kaldes *Wienerwald*, og som bestaar af flere Rækker lave skovklædte Bjerge, der strækker sig i Halvkres om Byen.

Dér var det, den frysende Befolkning i de sidste Krigsvintre tog sig selv Lov til at skove løs, saa kun Træstubbe stod tilbage. Nu er alt igen saapas vokset til. I den allersidste Tid har Kommunen ladet anlægge prægtige brede Veje, og det vrimler med Fodgængere og Bilfarere Sogn som Hellig. Derude i Wienerwald kan man endnu, i sidste Halvdel af Oktober, delikatere sig med store Portioner friske Skovjordbær, dertil Piskefløde af en Substans, der faar En til at bryde sig fejl om Vægt og Fedme.

Raadede Befolkningen ikke over en saa ukuelig Livskraft, var den for længst gaaet til Grunde af Nød og Haabløshed. Hvilken ung Mand eller ung Kvinde kan i Dag sige, der er Fremtid for ham eller hende i Østrig? Og hvor skaffe Penge til at søge ud, rent fraset Vanskeligheden ved at faa Arbejdstilladelse i andre Lande? Men her bæres ethvert Martyrium uden Martyrmine, maaske endda uden Martyrfornemmelse. Ungdommen vandrer nu som før ud i Bjergene med sømbeslagne, uopslidelige Trampesko, altid en Svend med sin Pigelil. Dér skinner Solen, dér dufter Jordbunden, dér falder Bladene, men kun for at forkynde ny Vaar efter den kommende Vinter.

– – –

Radioen ofrer daglig adskillige Timer paa Grammofonplader, de bedste der findes, og da Musik – efter Kaffe – er Wienerens uundværligste Føde, stiller enhver sin Musikhunger, som bedst han kan. Radioen er ikke her som hjemme trængt ned i den fattige Del af Befolkningen, men der er noget, der hedder aabne Vinduer. Saa stiller Lytteren sig op inde i en Gaard eller paa Gaden med Ryggen op ad en Husmur og suger sig fuld af sød og god Musik gennem de aabne Vinduer.

– – –

De gamle Mennesker har det ikke saa godt. De ejer ikke andre Klæder end dem, de gaar og staar i, og de er for længst saa ynkelige, at Ejeren helst ikke viser sig paa Gaden ved højlys Dag. Alligevel træffer man her i Hundredvis Skikkelser, der synes at høre hjemme i *Whitechapel* eller i *Peter Brueghel*s Billeder, hæslige deforme Skikkelser, snart udbulnede, saa Benene daarligt kan vralte af Sted med dem, snart hængende mellem Krykker, snart med Ansigter blodige af uplejede Udslæt. Disse Mennesker har for længst opgivet den sidste Grad af Værdighed. De viser sig, som de er, som de føler sig, hæslige Karikaturer af Menneskeslægten. Og dog, hvem véd, hvad der tænkes og føles bag disse horrible Aasyn …

Man træffer ikke mere gamle Mænd og Kvinder rodende i aabne Skarnkister efter Madrester – af den Grund, at de aabne Skarnkister har maattet vige Pladsen for lovbefalede, forsvarligt lukkede Beholdere. Men gaar man i de Gader, der fører ud mod Periferien, maa man ofte tage sig til Panden: Er dette Mareridt eller Virkelighed?

Tiggere er taalte, men maa have speciel Tilladelse. Hvad de færreste har. Man mærker af den Ængstelse, hvormed de rækker Haanden ud, at de maa vogte sig for Gadebetjenten paa næste Hjørne. Mest gribende er Synet af de gamle Kvinder – udtærede af Mangel paa Føde, men endnu kæmpende for at holde Skinnet vedlige – som beder uden at strække Haanden ud, uden at sige et Ord eller fortrække en Mine. Tydeligvis oprindelig fornemme Kvinder, der nu har Valget mellem at dø af Sult eller skaffe sig en Medlidenhedens Skærv. De opholder sig i Sidegaderne, gaar langsomt, deres Blik rettet mod den Modgaaende, som ofte ikke véd, hvad dette Blik betyder. Først naar man gentagne Gange bliver var, at en Skygge af Skuffelse ligesom slukker den gamle Kvindes Blik, begynder man at formode. Dog tør man jo ikke tro, at denne gamle Dame i sin sirlige, om end bundslidte Dragt, venter paa Almisse. Man ser nu spørgende paa hende, hun svarer med Anelsen af et Nik. Giver man hende saa et Pengestykke, omklamrer hun Ens Haand med sine Klofingre, og man haster bort, som havde man brændt sig paa gloende Jern.

– – –

Inde i Byens Midte, hvor Palæ støtter sig mod Palæ, og hvor der er dejligst, naar Fuldmaanen lyser ned paa de prægtige Vaabenskjolde over Portene, findes stadig elegante Butiker, kostbare Hoteller og købedygtige Udlændinge. I Aar synes en vis Slags Kvinder – man sætter dem i Tanken uvilkaarlig i Forbindelse med Rustningsindustrien – at føle sig mest paaklædt, naar de over deres øvrige Prunk er omgjordet af saa mange Sølvræve, hængende ned paa langs, som deres Legemsomfang tillader. Kønt er det ikke, mig synes, det maatte opfordre til Mord.

Den indre By har faaet sin første Skyskraber, her "*Hochhaus*" kaldet, en Bygning, hvis øverste Etager er helliget Restauranter og Udsigt. For Resten er Huset udelukkende baseret paa Ungkarle … Gifte som Ugifte! Hvem kan forhindre et lovligt viet Ægtepar i at tage Bolig i en Ungkarlelejlighed?

I en af de øvre Etager, i et Gemak rundet af Glasvinduer fra Gulv til Loft, bor en Kunstnerinde af første Rang. En ren Heks til at modelere Hatte paa Kvindehoveder. Hendes Dør er formelig belejret af ventende Damer, der roligt finder sig i at vente timevis, inden deres Tur kommer. Hun behandler alle Kunder ens med den lille Undtagelse, at hun lader de velhavende dagdrivende Damer vente til Fordel for de selverhvervende Kvinder, for hvem Tid er Penge. Hendes Navn er overflødigt. Hun kendes af hvert Barn. Hun har ingen Konkurrent. Hun er ganske ung. En Elisabeth Bergner blandt Modister.

– – –

Elisabeth Bergners Film, der hjemme virkede som en Oplevelse, behandles her med en vis Overlegenhed. Hvor en halv Snes Mennesker er til Stede, kan man være vis paa, at mere end Halvdelen ikke kan udstaa den Bergnerske Kunst. Grunden er mig ufattelig, jeg kan kun konstatere.

Teatrene gaar fallit paa Omgang. End ikke Afskaffelsen af Fribilletter har hjulpet. Saa fandt i Fjor *Stadttheater* paa, i Stedet for at lukke, at spille syvende Rangs Operetter – en ny hver fjortende Dag – med tyvende Rangs Besætning. Billetpriserne rangerer mellem halvtreds Groschen og halvanden Schilling. Dertil kommer, at hver Gæst har Ret til formedelst tredive Groschen under Forestillingen at delikatere sig med en Omgang Pølser.

Der er en anden Maade, hvorpaa et vaklende Teater kan holde sig paa Fode. Nylig fik en herværende Teaterdirektør ti Tusind Schilling udbetalt paa Bordet mod at bortlaane en lille ny Skuespillerinde ti Dage midt i Sæsonen til et Filmselskab. Han regnede hastigt ud, at hvis han inden længe var saa heldig at udlaane Resten af Personalet, vilde Teatret være saneret for to hele Sæsoner. Det er et Spørgsmaal, om dette lykkes ham.

– – –

Biograferne her giver sandelig Smæk for Skillingen. Man begynder som altid med de levende Reklamer, saa følger en østrigsk Naturfilm, derefter Ugens Billeder, saa Udpluk af de

kommende seks-syv Film. Nu hviler man ud paa en Tegnefilm, og endelig, stadig inden den virkelige Hovedfilm, fremføres et eller andet eksotisk Orkester. Et Par Gange om Ugen spilles om Eftermiddagen til smaa Priser. Man kan da for samme Penge, som en Sporvognsbillet koster, skaffe sig et Par Timers Glemsel og, om man er heldig, faa Lov at opholde sig i det fornemste Hollywoodselskabs allerfornemste Millionærlokaler.

Det er mere end Pengene værd at sidde et Par saadanne Timer af i ulidelig daarlig Luft for at iagttage det sælsomme rotteagtige Publikum, der fylder Teatret. Man behøver ikke at være Menneskekender for at vide, at disse løjerlige Individer i Klæder fra forrige Aarhundede, i utrolige Kapothatte, Parykker og Fjerboaer, gerne gaar sultne i Seng for at sove ind i festlige Drømme om Fornemhed og Rigdom. For dem er den spotbillige Film maaske det samme som Kirkens Røgelse og Kapellernes lysende Kerter. Mennesket lever ikke af Brød alene. Og kan det ikke skaffe sig Brød, er det jo en uvurderlig Lykke, at det kan skaffe sig Glemsel.

Wien, 21. Oktober 1935.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 4.12.1935

Det Ufattelige

Karin Michaëlis fortæller om det nyopdukkede østrigske Malergeni, et Vidunderbarn, den 15aarige *Roswitta Bitterlich*, som hele Wien taler om, og hvis Udstilling stormes af maabende Besøgende.

.

Wien staar paa Hovedet. Der tales ikke om andet. Sidder man i Biografen, hører man Hvisken og Tisken, og ufravigeligt falder Navnet: *Roswitta*. I Sporvogne, hænder det, at en Vildfremmed spørger, om man har "været der"? "Været der", betyder været paa Roswittas Udstilling. I alle Selskaber fortærskes Emnet, saa man bliver syg af Lede. Skolebørnene drøfter Roswitta, de især, hun er jo en af deres egne. Hendes Berømmelse er deres. Det hændte nylig, jeg var i en Paalægsforretning, og da jeg betalte, spurgte Butiksfrøkenen med et Smil: – Har Damen været paa *Bitterlich*-udstillingen?

Langtfra alle har været der. Langt fra. Hvordan skulde Millionbyens Indvaanere have faaet Plads i de tre Sale i Glashuset i *Hofgarten*? Men da Udstillingen har varet i adskillige Uger, atter og atter er blevet forlænget, da der er tæt Stimmel den ganske Dag, og de fleste vel kun opholder sig der en Time, kan man regne ud, at en god Slump har stiftet Bekendtskab med Fænomenets Kunst. Entréen er en Schilling, man kan købe Postkort med Afbildning af Malerierne à en Schilling, man kan købe Roswittas Digte for en anden Schilling, joho, *der tjenes Penge paa Vidundere nu om Stunder*.

Kunsthistorikere af Rang hævder, at der i de sidste tre Aarhundreder ikke har levet et Geni, der kom op ved Siden af Roswitta Bitterlich (pudserligt Navn for en Kunstnerinde), men Meningerne er dog stærkt delt. Med Rette. Mange siger, det er højst usikkert, om Roswitta, der nu er fyldt de femten, med tyve Aar vil være et Skridt videre. Der er Sandsynlighed for, at de faar Ret. Men det forandrer jo ikke noget ved Sagen selv. Fænomenet er lige ufatteligt.

Folks voldsomme Udtalelser gjorde mig paa Forhaand skeptisk, og først, da jeg slet ikke kunde begaa mig uden at have været der, akslede jeg mit Skind og ofrede min Schilling for en Time at blive puffet, stødt og traadt over Tæerne af et Menneskehav, der syntes at have forpagtet Retten til at se. Fra mit bevægelige Stade inde i Myldret saa jeg kun Glimt af de Oliemalerier, der hang højt over Menneskene. De fleste var af religiøs Karakter. Usle, hvad Farvebehandling angik, somme rent skitsemæssige, andre saare uhyggelige, et Par ganske konventionelle. Det vendte sig i mig. Hvad Reklame dog formaar! Og Udstillingen blev aabnet af selve Bundeskansleren og den højeste Gejstlighed.

Jeg sjokkede af, skuffet, irriteret – og alligevel lidt utilfreds med mig selv. Naar saa mange af mine Venner, der virkelig havde udstrakt Viden paa Kunstens Omraade, talte, som de gjorde, kunde det ikke være lutter Reklame.

Jeg besluttede for Retfærdighedens Skyld at gaa derhen endnu en Gang. En stille Morgenstund, hvor Regnen faldt tæt og isnende. Paa en saadan Dag kunde jeg vel have Udstillingen for mig selv. Saadan var det nu ikke, men de første Timer var der da ikke mere overfyldt, end at jeg kunde gaa roligt langs Væggene for paa nær Haand at tage de enkelte Kunstværker i Øjesyn. Jeg blev der, til Benene ikke længer kunde bære mig, og jeg var ved at segne af Sult. Da havde jeg set Halvdelen. Endnu en Gang gik jeg derhen og forsøgte at trænge mig frem til Billederne, men nu led det mod Udstillingens Slutning, jeg maatte gaa med uforrettet Sag. Alligevel drister jeg mig til at skrive om den.

– – –

Inden Billederne enkeltvis beskrives, vil jeg kortelig skildre nogle af de Smaatræk, jeg har pillet sammen om den smaa *Roswitta*, Pigen fra Innsbruck, der "vaagnede en Morgen og

var berømt". Hun har bragt det saa vidt, at hendes Fødeby Innsbruck har lagt Haand paa alle Værkerne og vil indrette en Del af Museet til dem for Landets og for Guds Moders Skyld. I Innsbruck er man nemlig from katolsk, og Roswitta giver delvis Udtryk for denne Fromhed, omend hun er saare langtfra at være bigot.

Faderen har haft en mindre Embedsstilling og er – omend endnu ung – allerede pensioneret. For at klare de tre Børns Opdragelse maa han give Undervisning i Gymnastik – Pensionen er yderst ringe. Dog maa det siges, at han fra nu af vilde kunne leve højt paa Roswittas Indkomst, hvad sikkert ligger fjernt fra hans Tankegang.

Han ønskede i sin Tid at blive Maler, hans Fader forbød ham det, og lydig gav han Afkald. Stor har Trangen altsaa ikke været. Jeg kunde lide at se den, der forbød Roswitta at male!

I Familien findes en Slags Stambog, hvor man indfører Mærkedage og særlige Begivenheder. Her staar anført ved en vis Dato i Aaret 1921: *Roswitta sidder og tegner i Vuggen!* Hun var dengang fire Maaneder. Skal Rekorden slaas, bliver det vel af et Barn, der bevislig har tegnet i Moderliv. Hun er saa at sige født med Blyant i Haanden. Den er hende nødvendig som Snohalen for selv den nyfødte Abe.

Familien lever stille, kun for sig og Børnene og de nærmeste Slægtninge. Der tales ikke et Ord Politik der i Huset. De to Sønner, begge yngre end Roswitta, "har det mere med Musiken", som Moderen – en ung frisk Kvinde – udtrykker sig. Den tolvaarige Søn har siden sit ottende Aar været i Mesterklassen paa Musikhøjskolen. Naar Roswitta ikke maler, akkompagnerer hun Brødrenes Violinspil paa Klaveret, gør det ganske net men heller ikke mere. Hun er middelmaadig i Skolen – det højere Gymnasium – kun Matematik interesserer hende glødende. Moderen mener, udelukkende fordi det volder hende mest Besvær.

– – –

Hun tegner altsaa, fra før hun kan tale. Med sorte og kulørte Blyanter, senere med Vandfarve. Moderen læser de første Aar selv med Børnene, saa sættes Roswitta i en katolsk Søsterskole. Den er hende for fornem. Hun reagerer ved at karikere Nonnerne og fremstille dem som de rene Drankere og Grovædere. I Gymnasiet derimod befinder hun sig vel og er uhyre afholdt af Kammeraterne. Paa Fotografier af hende som Barn ser hun hverken køn eller interessant ud, men pludselig udvikler hun sig til en yderst tiltalende ung Pige, med lange blanke Fletninger og straalende Øjne. Hun er fuld af Spilopper, ufordærvet, og ganske usnobbet. Kunsten er for hende kun en naturlig Udtryksform hverken mer eller mindre. Hun selv lægger aldeles ikke Vægt paa sine Frembringelser. Helst krammede hun Tegningerne sammen og lod dem gaa i Papirkurven. Men i Skaberøjeblikket er hun fuldkommen besat.

– – –

Naturligvis rygtes det i en Provinsby som Innsbruck, og fremmede Kunstnere og især Kusthistorikere kommer til Byen for at gøre hende deres Opvartning. Oho, Tak for mig, siger Roswitta. Hun er ingen Udstillingsgenstand. Saa nem, hun ellers er at haandtere, paa det Punkt er hun urokkelig. En Dag kommer en berømt engelsk Kunsthistoriker til Innsbruck, han har skrevet forud og meldt sin Hensigt. Roswittas Mor mener, at denne Gang maa Pigebarnet være til Stede.

Saa, da Gæsten er inde i Huset, laases Hovedøren efter ham. Roswitta kan ikke undslippe sin Skæbne. Men man har regnet uden hendes lille Vilje. Har laast sig inde paa W.C., hvorfra hverken Lokken eller Truen kalder hende ud, før Luften atter er ren.

Da Udstillingen i Wien er bestemt, og det vides, at ikke blot den høje Gejstlighed, men selve Bundeskansleren vil være til Stede ved Aabningshøjtideligheden, er det klart, at Roswitta for den ene Dag maa være med. Hun skal ogsaa aflægge et Takkebesøg hos Bundeskansleren, der er Protektor for Foretagendet.

Roswitta siger til Moderen: – Hvis du tager mig med, springer jeg ud ad Vinduet i Toget! Da man ikke ønsker dette, bliver hun hjemme.

Som Bevis paa hendes Uvidenhed om den Furore, hun har gjort, kan det nævnes, at hun skriver følgende i et Brev til Moderen: – Hvis du kan undvære saa mange Penge, send mig saa fem Schilling! Men hvis du ikke kan, gør det heller ikke noget!

– – –

Medens Roswitta er ganske lille, mener Forældrene, det maaske var bedst at lade hende faa lidt Undervisning hos en rigtig Kunstner, og hun føres til Byens bedste Maler. Han sætter hende til … at tegne Næser en stiv Klokketime. Derefter maa hun tegne Ører en anden Time. Tilintetgjort og tudbrølende kommer hun hjem: – Jeg vil aldrig mere til den væmmelige Mand!

Kort efter spørger hun Moderen: – Hvordan laver man saadanne Billeder som Far, da han var lille, saadan med Olie? Moderen svarer akkurat saa naivt, som det her gengives: – Ja, ved du, saavidt jeg forstaar mig paa det er det saadan. Du tager et Stykke Tøj, Lærred eller den Slags, man forer Tøj med, det strammer du ud. Saa tager du Pensler og de her Tingester med Kulør i. Og nu tager du en Stol eller en Kedel, eller en af dine Brødre, og saa presser du Kulør ud, dypper Pensler og tegner paa Tøjet, saa det kommer til at ligne, akkurat som naar du laver en Tegning med Blyant!

Ungen skaffer sig det nødvendige. Med fire Tegnestifter spænder hun en Klud ud mod Væggen, Staffeli findes ikke i Huset, anbringer sine to Brødre og maler dem og sig selv (ved Hjælp af et Spejl) – dette er hendes første Oliemaleri. Det er malet af en *syvaarig*. Dette lille Billede, holdt i brunlige Toner, er hverken helt godt eller helt slet. Det kunde godt smugles ind paa en Udstilling, hvor Censuren ikke var alt for striks. Der er saagar Glanslys paa Haaret, og Ligheden er uomtvistelig. Det mærkelige er, at hun egentlig aldrig er naaet videre, hvad Olie angaar. Det er, som om hun slet ikke forstaar Hemmeligheden ved Farveblanding. Kun naar hun maler udelukkende med sort og hvidt, lykkes det hende at nuancere. Ellers er Farvelægningen haard, kedsommelig og uden den ringeste Egenart. Men hun kan komponere et Billede, saa det har Holdning. De Billeder, der er holdt i sort og hvidt frembringer alle en aldeles magisk uhyggelig Virkning.

– – –

Da hun er lidt større, synes Forældrene – og med hvilken Ret – det vilde være godt for hende at lære lidt Maleteknik. Man bringer hende hen paa en Kunstskole med et Billede, der skal forberede Antagelsen. Hun antages øjeblikkelig, gaar saa hjem og siger alvorlig, men bestemt: – Jeg vil male og tegne alt, hvad I forlanger herhjemme, men paa den Skole vil jeg ikke!

Og saaledes er det gaaet til, at Roswitta, fraregnet de to Timers Næser og Ører, aldrig har lært, hvad der kan ligge paa en Negl.

Man vil indvende: – Ja men, hun gaar jo da i rigtig Skole! Stemmer. Og der tegner man efter Fortegning. Roswitta kan ikke (eller vil ikke), hun slipper, og hun alene faar Lov at tegne ud af sin Fantasi. En Dag skal Børnene prøve at tegne efter levende Model, hver skal tegne sin Sidemand. Roswittas Billede, uhyre livagtigt og let karikeret, vækker Børnenes stormende Bifald. De strømmer sammen om hende: – Ogsaa mig! Ogsaa mig! Den overmodige Unge siger: – Lad gaa. Hvis I giver mig halvtreds Groschen, kan I komme hen til mig i Eftermiddag, og jeg skal tegne jer allesammen! Saaledes tjener hun sin første Halvschilling.

En Kunsthistoriker, der Stykke for Stykke har gennemgaaet hele Samlingen paastaar, *at der ikke findes én eneste Fortegning*. Og han taler her om Billeder malet helt tilbage i Tiden, da hun lige var fyldt de seks Aar.

Hun har stort Hang til at karikere og skabe Uhygge. Hun karikerer ikke af Ondskab, men fordi hendes geniale Blik ser Karakteren sammen med Menneskets Ydre. Og hvor hun ikke vil karikere, men male noget smukt, bliver Resultatet den dødsenskedelige Madonna i entonig

rødt Skrud. Paa samme Billede er for øvrigt malet i en Niche Døden i sort og hvidt med voldsomt hvidt Lys ind i Legemets Hulning. Døden er her grandios.

– – –

Hun tegner som en Blanding af Søvngænger og en Besat. Hører ikke, hvad der foregaar rundt om, opfatter ikke, hvad man siger til hende. For hende gælder det kun at slippe af med det, hun har paa Hjernen eller paa Hjertet. Man har paa Fornemmelsen, at hvis noget (et Uheld med Haanden til Eksempel) hindrede hende i at anvende den for hende saa livsnødvendige billedlige Udtryksform, maatte hun blive gal.

Blandt Malerierne er to, der rager højt op over de øvrige. Man har fortalt hende om "de fordømte Sjæle". Hun maler nu en Fangecelle med Gittervindue. Til venstre aner man – det hele er som hentet fra en Skyggeverden – et overnaturligt majestætisk Væsen, der siddende, fra Knæet og ned, fylder hele Rummet. I Støvet for disse mægtige Ben krummer sig en Menneskeorm. Foran Skikkelsen staar en Række kummertyngede Sjæle ventende paa Dom og Fordømmelse. Billedet er i sort og hvidt.

Det andet, ligeledes sorthvide Billede, viser en Stad med høje Huse, hvis Mure, med Hensigt eller af manglende Kunnen, krummer indefter. Fra Tagene hænger et Ildslør som fra en Verdensbrand ned over Husene – den eneste Farve i Billedet – og under Husene kommer krybende et hæsligt Uhyre, der med sine Klohænder graver sig Vej gennem Murenes Sten.

– – –

Langsomt gaar jeg Tegningerne igennem. De er saa godt som alle farvelagt, og her er Farverne valgt med Omhu. Den tiaarige Roswitta tegner "Slaget", det er halvt ægyptisk, halvt assyrisk og af stor Virkning, skønt det tydeligvis er henkastet i et Par Minuter. Gennemgaa dem alle er umuligt. Blot et Par Eksempler:

Mordkumpanerne hedder et Billede, hvor hun som tiaarig har opdaget Kubismen og anvendt den paa grotesk og ypperlig vis.

I hendes Opfattelse af Forræderen *Judas* ser man ham hængt i et Træ. Hans Haar er – modsat Traditionen – brunt, hvorimod Kroppen er skoldet rød. Under ham ringler sig en irgrøn Slange, rejst paa Halen, parat til at hugge Brodden i ham.

Den tolvaarige Roswitta viser os et Billede, hun kalder: *Dans i Dagbrækningen*. En ækel Mandsperson, brutal, skrævende, omslynger paa yderst utugtig Vis en vidjeslank Pigelil, der, beruset eller halvdød af Dansetræthed, segner bagover med Hovedet hængende ned mod Jorden.

En fuldkommen Perle (for et Vittighedsblad) er Tegningen: *Der Weltreisende*. Armlænet af en Lænestol. Hverken Ben eller Underkrop. I dette Læn sidder veltilbageslængt Hovedet af en ternet Englænder. Hans handskeklædte Labber af Hænder ligger fladt paa Lænet. Han ejer Verden. Der er kun ham. For ham maa alt vige.

– – –

Men hun kan ogsaa anderledes. Der er flere Glasmontrer med Illustrationer. Over for dem er man simpelt hen maalløs. De er af en Sødme, en Ynde og en Opfindsomhed uden Lige og tegnet med en Dygtighed, der trodser al Forstand.

Alt kan Roswitta, undtagen male med Olie. Om hun nogen Sinde lærer det, vil Fremtiden vise. Enkelte af Oliebillederne er fotograferet, ikke én af Tegningerne. En Forlægger har sikret sig dette, da der skal udgives et Pragtværk med dem alle.

En Guds Lykke, at Roswitta Bitterlich saa vidt kun har levet i det stille Innsbruck. I en Storby havde hun hverken faaet Rist eller Ro for Folks Nysgerrighed. Som det nu er, med de kloge Forældre hun har, tør man haabe, at hun klarer Overgangsaarene uden at komme noget til. Saa vil det vise sig, om hun har Udviklingsmuligheder. Men saa eller saa, at hun er et af de største Fænomener, Tiden har frembragt, derom turde der ikke herske to Meninger.

– – –

Det er ikke umuligt, at man kan faa Samlingen til Danmark. Saa vidt jeg ved, skal Roswitta udstille i London og Amerika, paa Vejen kunde Billederne jo nok stoppe op et Par Uger i København. Der fordres tre større Sale og flere mindre.

Wien, December 1935.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 30.5.1936

Om Beskyttelse af Menneskesjælen

Karin Michaëlis præsenterer den østrigske Jurist *Emil Kläger* og hans strafferetlige Idéer for det danske Publikum.

.

Emil Kläger er tilsyneladende en lille Snurrifaks, trind og struttende af Livslyst, han gestikulerer med Armene som en Vindmølle i Blæst og snakker, saa en anden daarlig kan faa et Ord indført. Han snakker, saa man til at begynde ikke rigtig kan faa fat paa Traaden, man synes, han væver, men saa lige med et har man fat ved den rigtige Ende, og alt er i bedste Orden. Han er ikke – synes mig – trods sine Masser af Foredrag for fulde Huse, nogen særlig glimrende Taler. Han er simpelt hen saa opfyldt af det, han vil have frem, at det ene snubler over det andet. Man sidder efterhaanden og spærrer Øjnene mere og mere op, og slutter med at holde saa meget af baade ham og hans Idé, at man helst vilde slaa Armene om Halsen paa hele Triveligheden. Man gør det bare ikke. Emil Kläger er inkarneret Ungkarl, han vilde sikkert skrige af Forfærdelse over for et saadant Udbrud af Beundring.

Emil Kläger lever for en Idé. Om han oplever at faa sin Idé omsat i Praksis, er noget, Tiden og Menneskehedens Hjertetræghed alene kan afgøre. Han venter det i og for sig ikke, han vil bare rode op i gammel Slendrian og saa haabe paa, at der kommer den Mand eller de Mænd, der kan tage Sagen op efter ham. Men da han ser saa straalende sund ud, og da han ikke er mere end Halvdelen af et Aarhundrede, om han er saa meget, kunde adskilligt tyde paa, at han opnaaede at se sine Lovforslag gaa igennem i hele den civiliserede Verden.

Ved første Øjekast faar man det Indtryk, at han kommer fra Befolkningens lavere Lag, maaske har sultet sig gennem Barneaarene og saa endelig er kommet paa den grønne Gren. Tværtimod. Han stammer fra et velhavende, højtkultiveret Milieu. Forældrene levede som Turtelduer, han og hans to Brødre opdroges i Overflod og Kærlighed. Og saa inderligt hænger de tre Brødre ved Tanken om Barndomshjemmet, at de aldrig har kunnet bekvemme sig til at splitte Familieskabet ved at gifte sig. De bor sammen i en behagelig Villa i Wiens Udkant. Husets Centrum er "Mors Stue", hvor hvert Billede hænger og hvert Møbel staar som i hendes Tid. Derinde holder de formelig Andagt og freder om de tusinde Minder om Moderens Skønhed, hendes Klogskab, Munterhed og Ømhed. De tre Brødre lever i yderste Endrægtighed, beundrer hinandens Særheder og er enige om at danne Jordens lykkeligste Trekløver.

Men denne Emil Kläger, der altsaa tilsyneladende hviler i sin egen Tilværelse, tilfreds med alt, hvad Vorherre har skabt, han lider af en formelig Besættelse. Over alt ser han Ufred, Uret og Vilkaarlighed. I Stedet for at styrke og hjælpe hinanden gør Menneskene, hvad de kan for indbyrdes at pine, fornedre og tilintetgøre.

– – –

Umiddelbart efter Studentereksamen forsvinder den unge Emil fra sit Hjem. Kun Moderen er indviet. Forklædt, pjaltet, lever han mellem de Hjemløse, de Fattigste, Forbryderne, der blev Forbrydere, fordi Samfundet ikke beskyttede dem, medens Tid var, og saaledes tvang dem uden for Loven. Sammen med dem overnatter han under Broerne, i Kulkældre, i Brændestabler, paa Lossepladser. Sammen med dem fisker han sin Føde i Skarnspandene, eller tigger Affald fra de smaa Restauranter. Sammen med dem fyldes han med Utøj, sulter og fryser han. I den Grad føler han sig solidarisk med disse Udstødte, at han har saare svært ved at vende tilbage til de værnede Forhold, men han har lovet sin Mor at komme, og han kommer. Da det Prøveaar, han har sat sig, er omme, viser han sig i Hjemmet, ukendelig, radmager, forvildet og forkommen.

Han er sig selv og dog en anden. Han har ikke Fred, før han faar skrevet sig fri. Alle skal vide, hvad han har erfaret om de Brødre, der almindeligvis ikke regnes for hørende med til

Samfundet. Det var slet ikke hans Tanke at benytte sine Oplevelser paa litterær Vis. Derfor rabler han Bogen ned som i Rus, den udkommer, vækker Furore – og nogen Vrede. Indtil da slap de rare Wienere for at vide om al den Elendighed, der raadede i deres skønne Stad. Heller ikke holdt Wienerne af, at Udlandet fik Indblik deri. Men Bogen gik over Verden i Masseoplag, og Penge strømmede ind til Emil Kläger, der selvfølgelig øste dem ud igen paa de rigtige Steder.

Dette sker lige inden Verdenskrigen. Efter Moderens Ønske tager han sin juridiske Eksamen med Strafferet som Hovedfag. Dog, han ønsker ikke at tage Dommervejen. Derimod overværer han Retsforhandlinger i Tusindvis, mærker sig Titusinder af Enkeltheder og kommer til det Resultat, at selv den redeligste og humaneste Dommer ikke altid er i Stand til at dømme retfærdigt. Han er tvunget til at rette sig efter Lovens Bogstav, og Loven er uden Aand og Kærlighed. Jo mere han erfarer under disse Retsforhandlinger, hvor ofte Liv og Skæbne afgøres med et Pennestrøg, jo mere oparbejdes Trangen i ham til at skabe større Retfærdighed for det inderste og væsentligste i Mennesket, for dets Sjæl.

Samfundet har sat sig den Opgave at beskytte sine Borgere mod ydre Overlast og at værne deres Ejendom mod Overlast. Men der findes ingen Love, der sikrer Individet mod aandelig Overlast og Mishandling i Form af Ydmygelse, sjælelig Raahed udvist af Forældre over deres Børn, af den ene Ægtefælle over for den anden, af Overordnet over for Undergiven. Ingen Lov, der beskytter den Svage og Værgeløse mod Haan og Spot – saafremt denne ikke vækker offentlig Forargelse.

Emil Kläger har altsaa sat sig den Opgave at faa Loven reformeret paa gennemgribende Maade. Han indser selv Vanskeligheden af sit Forehavende. Hvor skulde det lykkes ham, der ikke er lykkedes de mange geniale Retslærde, som dog sikkert har haft Tankerne henledt paa Lovens Mangler! Han mener heller ikke, at han endnu er tilstrækkelig forberedt til at bringe Sagen frem for Offentligheden. Men det presser paa. Begyndelsen maa gøres. Han tør ikke vente. Saa affatter han da sit første Opraab til Menneskeheden. En Pjece, hvis sidste Del er helliget direkte Forslag til nye sjælebeskyttende Love.

Opraabet har grebet mig dybt og maa gribe enhver, der har Følelse for dem, der lider ilde. Det har da ogsaa allerede sat mange Sind i Bevægelse, og det ikke blot hos Kunstnere og letbegejstrede, letpaavirkelige Personer, Opraabet har vakt stort Røre i de Krese, hvor Lovene skrives, og hvor de anvendes til Ordenens Haandhævelse. Alle, til hvem han direkte har henvendt sig i Ind- og Udland, er fuldt enige om, at Loven hidtil kun har nøjedes med at kræve Beskyttelse for Menneskets Legeme og Ejendom, men har ladet Sjælen prisgives vilkaarlig Behandling og Mishandling. Alle giver de ham fuld Tilslutning, og alle er de rede til – efter Evne – at arbejde frem mod en saadan haardt tiltrængt Reform, som Kläger her fordrer.

– – –

Selve Lovforslagene ligger det over min Horisont at bedømme, men det synes mig her passende i noget sammentrængt Form at gengive enkelte af Klägers Eksempler paa, hvad han anser for Forbrydelser mod Sjælen, Forbrydelser, der atter, ofte, bringer Ofret til at begaa Forbrydelser, som kan straffes gennem Loven, medens Urforbryderen gaar frank og fri, uden at kunne drages til Ansvar og dømmes for sin Handling.

I Januar 1934 dømtes en Mand til Døden for Ildspaasættelse. Dødsstraffen var egentlig afskaffet i Østrig, men grundet paa politiske Forhold blev den under Omstændighederne genoptaget, endog i Form af en Standret.

Anklagede er lille af Vækst, kan daarligt skrive sit Navn, taler kun i Enstavelsesord, har svært ved at udtrykke selv det almindeligste. Et Par Underlivsoperationer har yderligt gjort ham til Vrag. Han lever af tilfældigt Arbejde. Ved Juletid begiver han sig paa Vej til sin Mor. Har ikke Penge til Jernbane, hvorfor han dagevis vandrer paa sin Fod, overnattende her og der. Han kommer til den Landsby, hvor hans Stedfar bor, og besøger her en Bonde. Bondens

Søn haaner og spotter ham for hans legemlige Skavanker, især det, der er overgaaet ham ved Operationen. Han tirrer Staklen, der længe er stum, men omsider dog tager til Genmæle. Saa kyler Bondens Søn ham et Krus Vin i Ansigtet, Bonden selv jager ham ud, Far og Søn raaber fornærmende og haanende Ord efter ham. I sin Oprevethed sværger han Hævn og stikker Ild paa Bondens Lade. Denne brænder ned, og en Del af Beboelseshuset gaar op i Luer, men ingen kommer til Skade. Han dømmes til Døden, og Dommen eksekveres.

Eksemplet er for os Danske grotesk, men sandfærdigt. Kläger hævder, at Bondens Søn er den Skyldige. Havde han ikke tirret det ynkværdige Individ, havde Staklen aldrig fundet paa at antænde Bondens Lade.

– – –

En nittenaarig Pige anklages for at have forledt sin Kæreste til at myrde hendes Far. Under Forhøret fremkommer følgende: Faderen, en Statsskolelærer, et i alle Henseender bedærvet Individ, har efterstræbt Datteren i Aarevis og til sidst truet med – skønt hun er forlovet – at voldtage hende. Datteren, som af Naturen er sky, vover ikke at betro sig til nogen. Saa skamløst driver Faderen sit Spil, at flere Naboer er vidende om hans Hensigter, ja en Kollega henvender sig saagar til Politiet, men faar til Svar, at man ikke kan skride ind, "da der jo intet er passeret!" Først da Faderen sværger, at han nok skal naa sit Maal: at faa Barn med sin egen Datter, og hvis det ikke lykkes, vil han dræbe baade hende og sig selv – først da meddeler den dødsskræmte Pige sig til Kæresten. De unge Mennesker beslutter nu at øve Selvtægt, Kæresten dræber Faderen, og sammen slæber de Liget til Side. For Retten falder Pigen fra en Besvimelse i en anden. Huslægen, der har kendt hende som Barn, er saa rystet, at han atter og atter maa afbryde sin Fremstilling. Alt taler til Gunst for Datteren, der da ogsaa frikendes. Kendelsen lyder paa, at hun har "handlet i sjæleligt Nødværge". Det er første Gang, en Frifindelse er udtalt med en saadan Motivering. Kæresten idømmes to Aars Tugthusstraf, Dommen appelleres, man trækker Anklagen tilbage, saa ogsaa han sættes paa fri Fod.

Med dette Eksempel peger Kläger paa det Hul der er i den østrigske Lov, hvorefter det er tilladt Faderen at pine sit eget Barn, til hun er Vanvidet nær, uden at han kan drages til Ansvar: For der er jo intet passeret!

– – –

En ung Mand anklages som "farlig for den offentlige Sikkerhed". Han har forsøgt Selvmord ved at aabne for Gassen, uden at tænke paa, at i Kamret ved Siden af sov en Lærling, der, forudsat at Selvmordet var lykkedes, ogsaa vilde have fundet sin Død ved den udstrømmende Gas.

Aarsagen til Selvmordsforsøget er følgende: Den unge Mand, Svend paa et Værksted, maa af sine smaa Midler understøtte baade Mor og lam Søster. Han er forlovet med en Pige, der lever i bedre Kaar og saa at sige er "lidt finere". Mesteren har kastet sine Øjne paa den kønne Pige og vil faa Forlovelsen over Styr. Han forfølger nu den unge Mand med Haan og Spot ved enhver Lejlighed, men fremfor alt, naar Kæresten er paa Besøg. Han nedsætter Svenden i hendes Øjne, kalder ham en Lus, der højst egner sig til Bolig paa Fattiggaarden, og han hindrer den unge Mand i at tage til Genmæle ved idelig at true ham med Afskedigelse. Den store Arbejdsløshed, Tanken om Mor og Søster, der er henvist til hans Fortjeneste, og endelig den Fornemmelse, at Kæresten anser ham for fejg, fordi han finder sig i alt, gør tilsammen, at han som eneste Udvej aabner for Gassen.

Da han aldrig har været straffet, dømmes han til kortere Indespærring, og Dommen er endda betinget. Men Mesteren, der her er den egentlige skyldige og eneste Skyldige, stævnes end ikke som Vidne. Hans sjælelige Brutalitet vedkommer ikke Retten. Loven ejer ingen Paragraf, hvorefter han kan dømmes.

– – –

En syttenaarig Pige faar Plads i en Modeforretning. Chefen efterstræber hende. Han forærer hende Klæder fra Lageret, sigende, at hun jo altid kan betale dem, naar hun kommer til Penge. Han forfører hende og trækker hende rundt paa Natkaféer og Dansebuler. Faa Maaneder efter indleder han et nyt Forhold, vil af med den Syttenaarige og bilder hende ind – for at finde en Grund – at hans Kone har fattet Mistanke. Umiddelbart efter præsenterer han hende en Regning paa de Beklædningsgenstande, han har udstyret hende med! Summen er paa op imod fire Hundrede Schilling. Pigens ugentlige Løn er, siger og skriver, femten Schilling. Til Mad og Klæder! Hun bor i et Hul hjemme hos Moderen, der selv er saa fattig, at der kun koges varm Mad én Gang om Ugen. Chefen ordner nu sit formentlige Pengemellemværende med Pigen ved hver Uge at fradrage – ti Schilling! Hun græder og bønfalder, hun kan ikke klare sig med de fem Schilling. Umennesket lader sig ikke røre, men foreslaar hende at "finde sig en velhavende Ven"! I sin Vaande prøver hun at strejfe paa Gaden, men er aabenbart ikke egnet til at ernære sig som Skøge. Da hun i to Døgn bogstavelig har sultet, begaar hun sit første Tyveri, stjæler en Dragt fra Forretningen og sælger den for at komme til Penge. Næste Gang hun er i Bekneb, stjæler hun paa ny. Hun vover ikke at fortælle Moderen, hvad der er overgaaet hende.

Dette Barn slipper ganske vist med betinget Dom, men Slubberten kan fremdeles i sit Hjemland forføre sine unge Budpiger og derefter tvinge dem til enten at leve af Utugt eller Tyveri. Hun er stemplet som Tyv. Han har, efter Lovens Bogstav intet ondt bedrevet.

– – –

Lad mig slutte med et Eksempel, der ganske vist ikke stammer fra Klägers Opraab, men dér havde været paa sin Plads. Det hændte for en Snes Aar siden, at en ung Kone begik Selvmord i New York ved at springe ud ad Vinduet. Hun havde kun været gift i seks Uger og efterlod sig en Seddel med Ordene: Jeg kan ikke holde det ud mere, i to Uger har han ikke talt et Ord til mig!

Ægtemanden forklarede overlegent smilende for Retten, at hans Kone havde vist sig at være pjattet og taabelig, hvorfor han forsøgte at opdrage hende ved at anvende "Tavshedskuren" over for hende. Og han forlod Retslokalet med hævet Hoved.

– – –

Interessante, men uhyggelige er nogle statistiske Oplysninger, der findes i Opraabets Slutning. Fra Genfs Hjælpekomité meddeles i Februar 1935, at to Millioner, tre Hundrede Tusind Mennesker døde af Sult i Aaret 1933. Ca. Halvdelen af disse begik Selvmord af Nød. I samme Periode blev 568,000 Vognladninger Korn, 144,000 Vognladninger Ris, 267,000 Sække Kaffe og 2,500,000 Kilo Sukker med Vilje ødelagt for at holde Priserne oppe. Genferkomitéen hævder, at under en bedre Samfundsordning havde man i hvert Fald kunnet redde 67 pCt. af de Ihjelsultede. En anden Statistik, der ogsaa er god at faa Forstand af, og som virkelig staar i Forbindelse med Emil Klägers Opraab til Menneskeheden, er følgende: Fra New York meddeles i Januar 1935, at hvert fjerde Minut myrdes et Menneske, og at Politiet saaledes hver Time staar over for den Opgave at opklare femten Mord og Aarsagen dertil. Statistiken nævner intet om, hvor mange af disse Forbrydelser der havde kunnet være undgaaet, i Fald Samfundsordenen var anderledes, og Lovene i samme Grad tog Hensyn til sjælelige som til legemlige Voldshandlinger og Mord.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 8.7.1936

Lille Svalemor …

Karin Michaëlis fortæller om en Svalemors Oplevelser i to Ægteskaber.

I Fjor kom et Svalepar flyvende ind gennem det aabne Vindue i Køkkengangen. De saa sig lidt om, fik Øje paa en afbrudt elektrisk Ledning over Gaarddøren, undersøgte den omhyggeligt og syntes at finde Behag i Stedet. Nogen Tid fløj de ind og ud, en Smule usikre, maaske frygtede de, at der dog kunde komme Gnister eller anden Djævelskab, saa faldt de til Ro, eller rettere saa begyndte Uroen for Alvor, thi nu skulde der bygges Rede. Som de to flittige Murersvende de er, tog de fat fra Morgengry og anbragte Klat efter Klat af deres langtbortefra hentede Pludder omkring den tomme Ledning, indtil der laa som en tyk graagrønlig Valk om hele Redeligheden. Nætterne tilbragte de Side om Side paa Bliklampeskærmen under Loftet. Fra Dag til Dag voksede de smaa Hobe, der blev til i Nattens Løb, ja i den Grad voksede de, at Blikskærmen efterhaanden hang ganske skævt, og jeg mente at kunne gøde alle mine Planter med ægte Svalegødning, der vist er noget meget fint og kostbart.

Murstensklatterne hang delvis fast, men adskillige drattede paa Gulvet, og vi havde et farligt Svineri, der først stilnede af, da Reden var saa vidt færdig, at den skulde formes og fores med blødt tørret Græs. Medens den ydre murede Rede var som saa, ret uordentlig i Grunden, blev den indvendige Del nu lavet ganske som Underdelen af en gennemskaaret Kugle. I dette Dyb anbragtes endelig de største og samtidig mest skinnende hvide Dun, der var at opdrive, og disse blev alle nedlagt, saa de mindede om smaa hvide Baade paa hoppende Bølger. Et Par Nætter tilbragte de nu henrykt paa hver sin Rederand, ængstelig passende paa ikke at berøre et eneste Dun. Tydeligvis var de begge lige optagne og betagne af det, der forestod.

Det store Øjeblik kom. Under vilde Jubelhyl fra Han som fra Hun blev det første Æg varsomt gemt ned i Rededybet, og Svalemor begyndte en lempelig Halvrugning, der først tog Fart, da alle fem Æg laa paa Plads. Gemalen, der igen var degraderet til at sove alene ovre paa Blikskærmen, underholdt sin Mage paa det lifligste ved Dag, naar han ikke netop tog sig en Tur i det himmelblaa.

En skønne Dag laa Halvdelen af en Æggeskal paa Gulvet, og snart lød den yndigste spæde Pipsen fra de fem bitte Unger. Baade Mand og Kone fik voldsomt travlt med at slæbe Føde sammen til deres forslugne Afkom. Ogsaa enedes de skønt om at bære Ungernes Efterladenskaber bort i Næbbet. Minsandten om Reden skulde grises til! Manglede bare!

Ungerne voksede, som den Slags plejer van, snart saa man langs Redekanten en lille Krans af dunede Hoveder, eller rettere af gulrøde, opspærrede Gab, der kun lukkede sig, naar de havde faaet saa meget Mad stoppet i sig, at de dejsede sammen i Fordøjelsens søde Søvn. Forældrene var, om ikke just fuldkommen tamme, saa dog til en vis Grad, idet de ikke mere tog Notits af os Mennesker. Ungerne begyndte at baske med deres stumprumpede Vinger og rejste sig i Reden.

Tilfældigvis blev jeg Vidne til, at der ogsaa inden for Svalefamilier er noget der hedder Opdragelse. Jeg kom lige i det Øjeblik, hvor Svalemor tog Naptag i den første af Ungerne, der flaksede og skræppede og ikke vilde makke ret. Men hun skulde! Moderen fik hende drejet helt omkring, saa Gumpen ragede ud, hvor ellers Hovedet viste sig. Et kort Nu, saa faldt der en Svaleklat, hvorpaa Turen kom til Nr. to, der efter alle Kunstens Regler blev halet en halv Omgang rundt. Atter en Klat og saa Nr. tre. Nu stak alle fem Gumpe ud over Rederanden, hvorefter Fru Svale fik Ungerne en efter en drejet om igen, til de gabende Næb vendte ud mod den store aabne Verden, der for dem endnu bestod i min Køkkengang.

Dette gentog sig et Par Gange samme Dag, saa havde de lært den Kunst, eller var det maaske Respekt for den strenge Moder, der hjalp til, nok er det, fra den Dag sprudede det lystigt ned fra de fem Unger, og der var en Kvalm deroppe, naar alle fem paa samme Tid vilde til.

Flyveøvelser tog deres Begyndelse i Reden med mange smaa angstfulde Tilløb, der ikke blev til mere, før Moderen en Dag tog sin skrappe Mine paa, satte sig over for paa Dørklokken og kommanderede: Saa, nu har I at flyve! Kun én efterkom Ordren, den styrtede ret over i Favnen paa Svalemor, hvorefter den var færdig at forgaa af Vigtighed. De andre tre fulgte efter med kluntede Vingebask, den sidste turde ikke. Den græd sine modige Taarer, men den turde ikke, alt hvad baade Far og Mor forklarede den, at der ikke var nogen som helst Fare for at brække Arme og Ben. Den turde ikke. De fire baskede tilbage i Reden og haanede sikkert Bangebuksen paa det ubarmhjertigste. Næste Dag var alle fem modige, fra Døren fløj de til Vinduet, derfra til Tagrenden, hvor de nu sad syv i Rad, en lykkelig Familie, uden Sorger for Udkommet.

Eller maaske var der dog visse Sorger. I al den Tid havde Forældrene haft saa meget om Ørerne med at skaffe Føde, hvad Vejr der end stod paa Sky, at de var blevet ligesom lidt trætte i Fjerene, og Forelskelsen var ligesom gaaet af dem. Men saa saare Ungerne var helt flyvedygtige og slog Slag pa egen Haand, blev det hele anderledes. Nu havde Forældrene Tid til at tænke paa deres egen Ungdom. Kurmageriet tog fat paa ny. Ungerne kom ganske vist endnu et Stykke Tid tilbage i Reden, hvor der efterhaanden var sølle med Plads, de kom især, naar Regnen faldt tung og tæt, men Forældrene viste dem ikke mere synderlig Kærlighed. Og snart udeblev de helt, hvad godt var, for pludselig hørte jeg det kendte Jubelhyl, der betød, at Svalemor igen havde hvisket sin Gemal en sød Hemmelighed i Øret.

Nye Æg laa i Reden, denne Gang kun tre. Og Historien gentog sig.

– – –

Jeg maatte til Udlandet, men gav streng Ordre til, at den fjernede Rude ikke maatte indsættes, før alle Svalerne var draget sydpaa.

Da Foraaret kom, spejdede jeg spændt efter den første Svale: Vilde mit Par komme igen?

Stor var min Fryd, da Parret roligt sejlede ind gennem den atter fjernede Rude for at tage Reden i Besiddelse. Men, o ve, noget passede ikke. De fløj ud igen, fløj ind et Par Gange og blev borte. Hen under Aften forekom det mig, jeg saa de lange Fjer rage ud af Reden. Umuligt, Hunnen kunde ikke saa hastigt ligge paa Æg. Forsigtigt, for ikke at forstyrre, klatrede jeg op paa en Stige og fandt … en død Svale! Let som et Fnug, helt udtørret, men ellers tilsyneladende frisk. Af Forraadnelse intet Spor. Sikkert en Unge, der Aaret før ikke havde kunnet følge med de andre, og saa stille havde lagt sig til at dø i Reden, hvorefter man havde sat Glasset ind, lukket Huset, og da ingen Fluer var i Nærheden, havde den døde Svale ligget urørt i mange Maaneder.

Hurtigt fik jeg Reden pillet ned og skaffet væk. Næste Dag kom Parret igen, noget forvirret over Tingenes Tilstand, men alligevel ret tilfredse. Deres Væsen tydede paa, at de straks ville gaa i Gang med Arbejdet, Natten tilbragtes paa den gamle Plads paa Blikskærmen. Om Morgenen fløj begge ud, kun den ene vendte tilbage.

– – –

Og her begynder Tragedien. Der oprandt en fortvivlet Tid. Hunnen sad paa Tagrenden uden for i Gaarden, klagende og jamrende. Fløj saa i store Krese om Hus og Have, vendte tilbage, stirrede op i Luften, virrede med Hovedet, klynkede, skreg, hvinede, til den udmayttet af Sorg og Klage sank hen i en urolig Døs, hvor jeg endda – det var jo de lyse Nætters Tid – kunde se det lille Hoved rokke sygt og lidende i Søvne.

Hele Dagen flakkede hun hvileløst om, snart inde ved Reden, snart siddende paa Rudekanten, snart igen paa vildt Ledetogt, og atter Skrig og Jammer. I disse Timer var det vi kom hinanden nær – i dobbelt Forstand. Jeg havde grænseløs ondt af den lille Skabning, og

uden ret at tænke over det, begyndte jeg at snakke godt for den. Atter og atter gentog jeg med syngende Tonefald: Min lille Svalemor! Aabenbart gjorde Stemmens ensartede Klang hende godt. Hun blev siddende og lyttede, holdt inde med sin Jamren for en lille Stund, drejede undertiden Hovedet for at se, hvor Lyden kom fra. Jeg gik nærmere og nærmere, stod til sidst med mit Hoved knap to Tommer fra hendes, og hun fløj ikke derfra. Men Sorgen var lige frisk. Havde jeg saaledes ligesom bedøvet hende en Smule med min Lullen, tog Klagen fat med fornyet Kraft. Den anden Morgen fløj hun over paa Redestedet og udstødte nogle Hyl saa sønderrivende, at jeg i min Uvidenhed tænkte: Nu brister det lille Hjerte! Men det brast ikke.

Atter denne Nat sad hun paa Tagrendens Kant, sagte vaandende sig i Søvne. Næste Morgen fandt jeg den døde Svalehan oppe i Haven. Sikkert var han fløjet imod min Antenne og havde slaaet sig ihjel.

Men tredje Morgen i hendes Enkestand skete der noget nyt, noget forbløffende. Hun var nu fuldkommen forvildet, hun rasede rundt i Luften, hun skraalede, hun styrtede sig ind mellem alle de andre Svalepar, der hyggede under Taget i Garagen. Hendes Rastløshed var blevet til Galskab, hendes Fortvivlelse til Raseri. Da var det, det skete.

Pludselig sad hun paa den ene Ende af Tagrenden, og paa den anden sad en ny Svalehan!

Jeg tør ikke paastaa, at Sorgen var sørget til Ende, men noget, der var endnu stærkere, havde taget Magten over hende. Hun begyndte at kro sig, at pudse sine Fjer, at gøre sig til i alle Maader. Hun lokkede med de lifligste Toner, der laa rede i hendes elskovsbespændte Bryst.

Hannen syntes ikke særlig opflammet eller særlig villig. Snarest nærede han Betænkeligheder ved Foretagendet. I hvert Fald, han holdt sig til yderste Ende af Tagrenden, og naar hun kom efter, forlængede han Afstanden paa anden Vis. Hun blev ikke træt af at gøre Tilnærmelser, og jo mere ivrig hun var, jo mere koldsindig forholdt han sig. Man havde Fornemmelsen af, at hun tilbød ham Guld og grønne Skove, bare han vilde – men han vilde ikke. Atter og atter nærmede hun sig, atter og atter rykkede han længere bort. Hun begreb, at det var ikke Maaden. Saa fløj hun ind som for at vise ham, at hun havde Udstyret i Orden og Penge paa Kistebunden. Han blev, hvor han var.

Da pressede hun de sidste dejlige Toner frem, de lød hen ad Nattergalekluk. Dem modstod han ikke. Han flyttede lidt paa sig. Hun blev ved. Hun fløj, stadig syngende, hen i Vinduet, lagde Hovedet paa skraa, spændte Struben næsten til Bristning og skreg sin Elskovskvide ud mod ham og mod Solen. Han lettede paa Vingerne, slog et hastigt Slag hen efter Vinduet – betænkte sig og veg tilbage.

Skamfuld og ydmyget søgte hun Tilflugt i Reden, hvor hun før havde levet i saa lykkelig Ægtestand med sine otte fjorgamle Børns Fader. Der blev hun nu siddende. Længe ganske tavs. Da hun igen tog fat, var det med smaa beskedne, blufærdige Lyde, aa saa beskedne, aa saa hunhengivne. Og se, nu var det ham, der gjorde Tilnærmelser. Han gik saa vidt at sætte sig i Vinduet, uden at hun saa meget som rørte paa en Fjer. Det huede ham. Det betød, at hun alligevel havde lidt af den ægte Kvindelighed i Behov. Og med ét basker han frem, farer mod Reden, strejfer hende med sin Vinge, og som om der i dette Sekund gik Ild i dem begge, kaster de sig ud i Luften, enige om det eneste, det lønner sig at være enige om.

Dagen efter bringer Ægtemand Nummer to den første Mudderklat til Reden.

Længe varer det, inden Hannen bliver fortrolig med de nye Omgivelser, og medens jeg stadig kan staa og smaasnakke med Hunnen i mindre end en Fingerlængdes Afstand, flygter han rædselsslagen, saa saare nogen tager haardt i Døren.

Indtil forleden, for da blev det første Æg lagt i de fine hvide Dun, og Jublen klang gennem Hus og Have. Han og Hun var nu ligeglad med hele Verden, for dem var et Under sket, af deres Kærlighed var opstaaet Begyndelsen til et nyt Levevæsen.

Men Svalemors anden Bejlerfærd har belært mig om, at det samme gælder for Fugle som for Mennesker, at selv om Hunnen nok tilsyneladende er blufærdig og tilbageholdende i al Almindelighed, er det hende, der dirigerer Farten, og gælder det at faa Fingre i en lidt kostbar Herre, sætter hun al Skam til Side og anvender hvert et Middel, der staar til hendes kvindelige Raadighed. Og Ret har hun!

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 24.1.1937

Rejsen til Amerika

Overfald paa Sø og Land

I denne og følgende Kroniker fortæller Fru *Karin Michaëlis*, som f.T. opholder sig i Amerika, Oplevelser og Indtryk fra sin Rejse.

.

Sidste Gang jeg krydsede Atlanten var i det Herrens Aar 1913, som Gæst paa Bremer Lloyds pragtfulde Damper "Kronprinzessin Cäcilia". Man havde overvældet mig med en Luksussuite bestaaende af Salon, Soveværelse (med rigtig Messingseng), eget Badeværelse, friske Blomster i min Salon hver evige Dag og Ordet "Lady" paa min Kahytsdør. Det Ord blev nu, Sandheden i Ære, strøget et Par Dage senere, da nogle, vistnok Englændere, fattede Mistanke til min Byrd. Ved Bordet anbragtes jeg mellem Kaptajnen og en gammel forhenværende Ambassadør, der fortalte Vittigheder, som jeg med mit mangelfulde Engelsk aldrig opfattede, før Dagen efter. Maaske sad hans Tænder heller ikke helt fast i Munden. Vi var syv eller ni ved dette fine Bord, blev akkurat forestillet for hverandre, men mælede derudover ikke et Ord indbyrdes.

Endnu mindes jeg med Sorg i Sind, hvor jeg travede rundt i Herligheden uden at have et eneste Menneske at vise den frem til. Munter var Rejsen ikke. Men Havet opførte sig, som det var at vente over for et saa fornemt Skib, og Maden var af en Overdaadighed og et Raffinement, saa de fleste Damer maatte lade sig massere et Par Timer om Dagen eller prøve at svømme Fedtet af sig i det opvarmede Bassin, i Fald de ikke foretrak at ride paa kunstige Heste eller lignende Djævelskab. Da jeg en Dag var paa Rundtur ogsaa i Skibets Dyb, opdagede jeg, at der var spændt hele Net ud fra Rælingen og opefter paa det Dæk, hvor Fyrbøderne snappede Luft, og at Nettet var udspændt for at forhindre de Elendige i at springe over Bord, naar de, gale af Heden, ønskede at slippe af med Livet. Efter dette Syn var det mig plat umuligt at nyde min egen Storagtighed. Dog vil jeg altid være Bremer Lloyd taknemmelig for den uhørte Gæstevenlighed; uden den havde jeg aldrig været i Stand til at rejse som Millionøse.

Tiderne har forandret sig heftigt siden da, denne Sinde valgte jeg at rejse med Fragtdamper fra Gøteborg, og sandelig jeg kom ikke til at fortryde det.

Men … jeg havde lovet min Veninde og Rejsefælle første Klasses Vejr og ingen Storm, eftersom Atlanten havde spyet Storm efter Storm udover intetanende Rejsende, der blev slaaet sønder og sammen selv paa de kosteligste Skibe. Engang maatte der jo være en Ende paa Havets Arrigskab, og i December, hvor alle Mennesker er rare og gode, kunde vel Atlanten ogsaa dy sig lidt. Jeg lovede højt og dyrt et Vand saa glat som et bonet Dansegulv. Jo, jeg takker!

Den første Nat fornam man kun en sagte behagelig Vuggen, Bevis for, at jeg var helbefaren og trods adskillige smaa Stormvarsler forblev uberørt indvendig. Fuldt parat til at prale ved første Frokost … opdagede jeg, at Skibet endnu laa ved Kajen!!!

I det aarle Gry stod vi til Søs udover Kattegat. Søerne fik en egen grøn Andemadsfarve og begyndte at sætte Fraade. Heldigvis var man jo bevæbnet med for adskillige Kroner Søsygepiller; der kunde ikke ske større Ulykker. Der, hvor Maden skulde ligge, var alt i skønneste Orden. Den store lyse smukke Kahyt var som skabt til Arbejdsværelse. Man maatte skkert kunne absolvere hele Juleposten om Bord og desuden skrive et Par Rejsebreve, dog besluttede jeg at hvile ud endnu en Dag, men saa tage fat for Alvor.

– – –

Nu følger en Tid, der stod stille og videde sig ud til mange Evigheder. Urørlig laa jeg paa min Ryg – bedre Leje har intet Hotel – med de sidste Bidder af Bevidsthed undredes jeg over, at vi endnu ikke var havnet paa Havets Bund, men var ellers ligeglad med saadanne

Bagateller. Snart føltes Skibet som en mægtig Kagerulle, der havde sat sig for at rulle hele Klipper glatte som Pandekager, snart stod det paa Enden for saa at klaske forover fra Himmelhøjde ned i dyben Dal, mens alle Helvedes Uhyrer var sluppet løs og hvinede og drønede af Rædsel. Plask. Plask. Plask. Søerne dundrer ned over Skibet, ruller rundt. Vi ruller med. Rundt. Rundt. Rundt. Ingen hysterisk Kvinde har vel nogen Sinde skabet sig saa vanvittigt som Nordatlanten over for vort kære lille syv Tusind Tons Skib, der ikke gjorde en Kat Fortræd, men fredsommeligt lod sig mishandle paa lumpneste Vis. Vorherre, der kan alt og véd alt, burde for en Gangs Skyld have ladet det regne med Olie fra de blyfarvede, blytunge Skyer, der væltede frem over Himlen og flaaedes i Pjalter af hylende Havuhyrer med Polyparme og svovlgule Vinger. Ingen Horisont, Hav og Himmel i et.

Hvad er Søsyge? Spørg Lægerne, de maa vel vide det. Hvordan Søsyge føles, derom kan jeg nu tale med. Det er næppe helt sandt og næppe helt Løgn, at man glemmer Søsygens Kvaler, naar man atter har fast Grund under Fødderne, som Barselskvinden glemmer sin Kvide, naar Barnet er født. Men hun har da noget ud af det, hvad har en anden? Saa meget er vist, at havde en Krokodille stukket Flaben gennem Koøjet og snappet et Lem eller to, jeg skulle ikke have drejet mig i Køjen for at forsvare mig. Hvad var et eller flere Lemmer, hvad var det hele lille Liv? Intet eksisterede ud over denne Selvudslettelsens fuldkomne Ligegyldighd. Søsygen er en beskidt Straf fra Forsynet over for Mennesker, der viser det Vovemod at trodse Atlanten ved Vintertide.

Darwins Søn fortæller i Bogen om Faderens Liv, at denne til sine Dages Ende led alle Søsygens Kvaler, saa saare han havde Vand under Kølen. Ikke desto mindre indlod Kraftkarlen sig paa en Verdensrejse, der varede et fuldt Aar, hvor han Dag efter Dag lod sig spænde fast paa et Bord og, liggende paa Ryggen, stolt arbejdede videre paa at bevise Menneskets Afstamning. Jeg gaar ud fra, at Sønnens Skildring er historisk Sandhed, men samtidig tør jeg tage en større Paré paa, at Havet havde faaet Ordre til at indstille Skydningen i de Øjeblikke, hvor Darwinskibet gled over Bølgerne. Jeg vilde da mene det betydeligt nemmere at dressere en Flodhest til at sy fransk Broderi eller bage Vanillekranse end faa en søsygeangrebet Hjerne til at arbejde normalt. Naa, Darwin var jo en af de store Enere, hvor vi andre maa nøjes med at være beskedne Nuller.

Om de onde Dage varede syv lange Aar eller, som den elskelige Kaptajn holdt paa, kun ti Dage, faar staa hen. Efter Dvale og Lidelse løjer Vinden af, Havet lægger sig til Ro og nøjes med at mudre og brumme nede i Dybet. De slumrende Livsaander vækkes atter til Daad. Appetiten, der mærkværdigvis ikke har lidt synderlig Afbræk (naar undtages vild drankeragtig Trang til Mælk, Mælk i Litervis, saa hele Skibets Mælkebeholdning bogstavelig talt flød gennem min Strube), Appetiten efter solid Føde stiger foruroligende, men heldigvis er der meget Mad om Bord og god Mad, mange smaa varme og kolde Retter. Barometret stiger, Humøret følger Trop, og nu sidder vi noksaa lunt og hyggeligt og spiller Snakkebridge med Kaptajnen og den eneste Medpassager, en svensk Bomuldsdirektør, der laaner mig en diger Bog om Bomuld, med det Resultat, at jeg rolig tør sætte min næste Formue i Bomuldsspekulationer og trygt tør gøre Indkøb paa samtlige Bomuldsbørser i Verden uden at gaa synderlig galt i Byen.

Efter disse havsunkne Døgn er min Hjerne renvasket og klar, jeg fatter og forstaar alt … paa nær de rigtige Meldinger i Bridge, hvorfor jeg skældes Hæder og Ære fra af min Veninde gennem en Menneskealder. Hun vilde, om det krævedes, saamænd ofre tre Fjerdedel af sit kostbare Liv for mig, men se gennem Fingre med mine idiotiske Meldinger, nej saavidt strækker Venskabet sig nu heller ikke.

Vi har det saa godt paa Skibet og har omtrent drukket Dus med hele den tredive Mands Besætning, saa vi saa smaat fabler om at blive om Bord og gaa med ned til Mellemamerika og derfra slaa et lille Slag rundt om Resten af Kloden. Vi fyldes med liflige Skipperhistorier,

der alle har fin og fast Pointe, ja saagar alle bærer Sandhedens uomtvistelige Præg. Vi lærer Søkort at forstaa og synes omtrent ogsaa Skib at føre kunne.

– – –

Land i Sigte! Med ét Slag er alt forvandlet. Nu gælder det kun hurtigst muligt ogsaa at slippe fra Borde. Radioen, der den ganske Tid har underholdt os om den engelske Konges Kærlighed og Tronfrasigelse (aah, vi er saa enige med ham!), sender nu Jazzmusik fra New York. Lodsen gaar om Bord. Jeg har glædet mig til at vise Skyskraberne frem, som havde jeg Lod og Del i dem, men alt er svøbt i bløde Taager. Vi ligger for Anker. Et vældigt Tyggegummiskilt straaler sit frække brogede Lys ind i min Køje og generer min sidste Nat om Bord.

– – –

De danske Baade lagde til i Hoboken, vort Skib vælger Brooklyn, men det er uvæsentligt. De sidste Timer er trange at komme igennem. Toldfolk og Læger entrer om Bord. De har ingen Hast. Til Gengæld er de ikke synderlig nidkære til at se efter skjulte Fejl. Vi smutter igennem, vore Kufferter smutter igennem – takket være en Tolder med et Par herlige Gavtyveøjne, der har kikket i mere end ét Whiskyglas. Familien vinker. Taarer blænder Øjnene. Hvor kan det være anderledes? Lange Aar er rundet, siden jeg sidst tog farvel med en lille to Aars Dreng, der nu er en ung Mand paa fem og tyve Aar …

Vi bestiger en Bil. Den er ikke ren, den er ikke tæt i Sammenføjningerne, den klaprer som en Skralde, mens vi humper over Brosten, som Mariager vilde skamme sig i Graven over. Over en af de nu mange Broer. Ned i en Subway. Ud i Gader omkring Union Square, hvor før i Tiden og vel sagtens endnu de Hjemløse tilbringer Nætter paa Bænkene, til Betjente pirrer dem væk. Som om Bænkene tog Skade af deres ynkelige Legemers Vægt.

Hvor er her dog møjbeskidt allevegne!! Dette det første Indtryk, maa jeg skynde mig at sige, er ikke det blivende. Men i denne Part af Byen ser der nærmest ud som for en Menneskealder siden i Italienerkvarteret paa Østsiden.

Emil Opffer, Sønnen af vores allesammens Emil Opffer fra "Nordlyset", er ogsaa mødt for at byde velkommen. Han fører os nu til sin Mor, der vil se os alle til Lunch, skønt hun samme Aften skal rejse til Evropa.

Og allerede nu, den første Dag, stryger vi New York igennem. Oven paa Bussen langs Fifth Avenue, fordums det fineste af alt fint. Nu er der Skyskrabere i saadan Mængde, at selv de Indfødte ikke mere holder Tal paa dem eller véd, hvad de hedder. Siden Hushøjden bevæger sig op mod de hundrede Etager, regner man ikke mere med sølle Smaakravl paa fyrre-halvtreds. Jeg strækker Hals for at genkende Fortidens stolte Butiker. Det hele er saa anderledes, saa mærket af Krisetid, mange, mange Smaabutiker med billige Varer, billige Restauranter, ingen Festivitas. Man beder mig vise Taalmodighed. Sagen er jo den, at alt har skiftet Plads, hvad før var fint, er nu tarveligt. Hvem kan hitte Rede i det? Ikke jeg. Heldigvis, Placa Hotel ligger endnu for Enden af Central Park og virker endnu imponerende. Central Park ser ikke ud af synderligt nu ved Vintertide. Man fortæller, det er ikke helt sikkert at spasere rundt derinde.

Dødscellerne i Sing-Sing er alle fyldte. I hver af dem sidder en ung Mand og venter paa, at Turen skal komme til ham. Man behøver vel ikke at kaldes oversentimental, fordi man finder, det er en ubegribelig og unødvendig raa Grusomhed at lade disse Lovbrydere dø den vanskelige Død gennem Nætter og Dage, inden Straffen i sin sidste og uigenkaldelige Frygtelighed gør Ende paa den Rædsel, der er umaalelig for os andre.

Gangsteruvæsnet skal have taget Overhaand i saadan Grad, at man nu for Alvor vil se at faa en Ende paa det. Derfor er der lavet en ny Lov, hvorefter ikke blot den, der afskyder den dræbende Kugle, *men alle tilhørende Morderens Bande*, ogsaa maa lade deres Liv. For nylig tog man fem unge Drenge i Alderen mellem sytten og tre og tyve, kun én var overbevist Morder, alle sidder nu og venter paa Stolen. Om Benaadning er der ingen Tale. Fælles for

disse Gangstere er deres tragisk-komiske Poseren for Kameramændene. Alle forsøger de at se fandenivoldske ud, da de véd, at Billederne sporenstregs kommer i Aviserne og begloes i hvert et Hjem. Men er de først naaet ind i Dødscellerne, hvidner de hurtigt om Læberne, og da er det ude med Munterheden, omend mange af dem synker sammen i næsten bevidstløs Apati.

Bladene vælter sig i Udmaling af Overfald, der gerne ender med, at Kvinder berøves deres prangende Smykker, og paagrebne Gangstere soner med Livet.

For nylig gik det dog anderledes. Et fransk Ægtepar kører frem for Placahotel efter en fornøjelig Nat. Konen har paa sig for en kvart Million Smykker, hele Butiken bærer hun paa sin Krop. Fem til Tænderne bevæbnede Mænd springer frem, det lykkes den ene at flaa Perlekæden over, men Perlerne triller Kvinden ned i Undertøjet. Hun hviner. Manden griber i sin Oprevethed til et Middel, der ellers kun hører til i Underverdenen: Han sparker Voldsmanden i Ansigtet. Da Nummer to springer frem, er det Konen, der tager Affære og sparker løs paa ham. To Mænd vælter sig ilde tilredte paa Asfalten, slæbes bort af deres Kammerater, inden Politiet kommer til. Næste Dag lader Smykkedamen Bladene vide, at hun agter med næste Baad at sende Juvelerne tilbage til Frankrig for at kunne gaa i Fred i New York, men Dagen efter igen lader Politimesteren Offentligheden vide, at enhver Kvinde roligt kan bære alle de Smykker, hun ejer, han skal nok sørge for, ingen snupper dem fra hende. Om det lykkes ham at holde Ord …

Og nu sættes der ekstra Politivagt ved alle Natrestauranter og fornemme Natklubber, desuden skal de behængte Kvinder kun telefonere til Politiet: vi gaar der og der hen, saa sendes der Forstærkning!

Dog, og det tjener New Yorks Kvinder til Ære, der er stor Vrede mod Politiet, der saaledes paa bekostelig Vis beskytter de Rige, mens der ikke sættes Vagt paa udsatte Steder, hvor fattige Kvinder risikerer at berøves deres surt fortjente Ugeløn.

Saa meget har jeg allerede set af New York i disse faa Dage, at Livet her leves farligt, og at lille Danmark er og bliver det mest fuldkomne af alle Lande i den vide, vide Verden.

New York, sidst i Dec. 1936.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 2.2.1937

New York

Karin Michaëlis illustrerer ved en Række Eksempler, hvor farefuldt det er at færdes i New York.

"Man gaar i Fare, hvor man gaar"…

Gælder dette for de fleste Steder, gælder det adskillige Procent mere i New York. Eller er det kun Indbildning? Oprives Fantasien mere her, fordi man føler sig saa usselig lille mellem Skyskrabernes Mammutuhyrer? Jeg i hvert Fald føler det som en sær Forsynets Naade, hver Gang jeg vender helskindet hjem fra en Tur gennem Byen. Alle Vegne risikerer man en Tagsten i Hovedet, her er det ikke just Tagsten, man ængstes for, men noget helt andet og meget værre.

Der gaar man intetanende og slikker Sommersol ved Vintertid i en af de pæne Sidegader fra Fifth Avenue, standser tilfældigvis ved et Vindue og ser paa de billige Januar-Udsalgsgenstande. Man hører Lyd som af en faldende Pakke, vender sig ikke, og gaar lidt efter nogle Skridt videre. Foran det elegante Hotel staar nu, stive som Tinsoldater, to af hine digre vældige Gadebetjente, der her vælges efter Maal og Vægt, og som altid har deres uhyggelige Knippel dinglende fra Haandleddet, parat til at dunke en Medborger i Hovedet, saa han segner for ikke at røre sig det første Stykke Tid.

Et Par Mennesker bøjer sig ud fra Vinduerne, skotter ned, trækker sig tilbage. Passanten faar Øje paa en langstrakt hvid Genstand, tildækket med hvidt inde under Muren, standser, stirrer, faar fra Tinsoldaterne et næppe synligt Vink om straks at forsvinde og adlyder prompte. En Rulleskøjtedreng joller frækt hen imod Genstanden, snappes i Ærmet af den ene Betjent og verfes væk. Gaden foran Hotellet er pludselig mistænkelig tom. Noget er sket, men hvad? New Yorkeren er vel det mest ikke-nysgerrige Menneske paa denne Jord, men som Fremmed kan man tillade sig at vise sin Videbegærlighed, og faar den tilfredsstillet med at Skuldertræk og et: – En Vinduespudser styrtet ned fra tolvte Etage …

Maaske et Held for ham, at han ikke faldt fra en mindre Højde og slap med nogle brækkede Lemmer, thi da havde han hentet sig en alvorlig Straf, fordi han ved sin Uforsigtighed satte andres Liv i Fare. Med stille Gysen tænker man: – Sæt, de udstillede Silkestrømper ikke havde været saa forlokkende …

Det hænder nemlig, og ikke altfor sjælden, at de nedstyrtende Vinduespudsere rammer levende Kød i Stedet for kolde Sten. Man har i Amerika Lov til at tage sit eget Liv, forudsat man gør det paa en tilpas diskret Maade. Hvis man derimod drikker Giften eller sluger Pulverne eller bruger Revolveren paa aaben Gade, foraarsager Opløb og udsætter andre for Nervechok, saa staar den til to Aars Fængsel – om man kommer levende fra Selvmordsforsøget.

Det er et grimme Syn at se Vinduespudserne kriblekrable rundt paa Skyskrabernes glatte Mure. Men Vinduerne maa jo pudses, og da der er Millioner af dem, findes der store Kompagnier, der hver Morgen, naar første Gry er paa Himlen, sender hele Hærskarer af Vinduespudsere ud paa Arbejde. Det gælder for dem at være rappe i Vendingen, ellers kan de ikke beholde deres Job, dertil er Arbejdsløsheden endnu for voldsom. Gerningen er i sig selv ikke saa livsfarlig, som den synes for os andre, og Nedstyrtningen kunde i de allerfleste Tilfælde være undgaaet. Intet moderne Hus opføres nu uden at der paa begge Sider af hvert Vindue er indbygget forsvarlige Apparater, hvortil Pudserne skal befæste Remmene fra deres Livbælte. Men det tager Tid at krybe ind gennem det færdigpudsede Vindue, løsne Bæltet, gaa til næste Vindue, befæste Bæltet igen og saa først gaa i Gang med Arbejdet. Almindeligvis kender disse Mænd ikke til Svimmelhed, ja mere end det, Masser af dem befinder sig vidunderligt tilpas oppe i Højden og fyldes med en Slags drukken Henrykkelse,

der gør dem overmodige. De ved, at de ved at balancere fra Vindue til Vindue udvendig redder et halvt Minut pr. Vindue. Da de skal pudse (gennemsnitlig) 60 Vinduer pr. Dag, vinder de en hel Times enten Tid eller Penge paa den Maade. De løsner saa den ene Rem, svinger sig udvendig hen paa næste Gesims, men kan ikke fæste Bælteremmen dér, før den anden Rem er løst. Altsaa et Nu er de oppe i Højden, udvendig og uden nogen som helst Støtte. I det Nu er det Ulykken sker. Det kan gaa godt Tusinder af Gange, og saa kommer den Gang, hvor de enten træder en Bagatel forkert eller overfaldes af momentan Svimmelhed.

Somme af Vinduespudserne tager dobbelt Job (noget, der ikke er tilladt, men kan gøres uden Opdagelse), i saa Fald behøver Manden ikke at være dumdristig for at styrte ned, han kan simpelt hen bukke under for en pludselig Søvnsløvhed i Krop eller Hjerne.

Ved Vintertid er Kulden herovre ofte meget haard, blæser der tilmed skarp Vind, er det forstaaeligt, at Vinduespudseren tager sig en varm Hjertestyrkning, inden han gaar op. Den virker for en Stund, han fryser, Fingrene bliver valne, han tager sig en ny Slurk, og faar til sidst for meget og mister sin Selvkontrol.

Det forfærdende er, at hans Efterladte ikke har Krav paa Erstatning, naar det kan bevises, at han selv "er Skyld" i Ulykken.

– – –

Men styrter der mange Vinduespudsere ned, sker Ulykken dog langt oftere for dem, der arbejder paa udvendigt hængende Stilladser. Altsaa for Murere, Tømrere og Malere. Disse Stilladser er ganske lette og sat sammen paa en Maade, der synes os ganske uforsvarlig. Stilladset er fastgjort i Trisser, hvis Dobbelttove holder det i Ligevægt, selv om de to Mand, der arbejder, er af forskellig Tyngde. Arbejderne fastgør selv en tyndere Snor fra Stillads til Trisse, og laver en Knude, der kun holdes i Ave af Menneskenes Vægt paa Stilladset. Desuden findes der jo altid et solidt nedhængende Tov fra Tag til Jord paa den indvendige Side af Stilladset. Men en ubehændig Bevægelse er alligevel nok til at bringe det hele af Lave, og synker Stilladset ned i den ene Side, skal der et Mirakel til, om ikke den ene eller begge styrter ned. Der kræves en næsten overmenneskelig Aandsnærværelse for i Farens Øjeblik at ramme det nedhængende Livredningstov. Dog skete det for en Tid siden, da et saadant Stillads gik i Fisk, og den ene Arbejder styrtede ned, at den anden med Højrehaanden fik fat i Tovet og med venstre vedblivende holdt fast paa sin 50 Pund tunge Spand, indtil man fik ham halet op over Taget. Han erklærede selv, at han fik Kraft til dette ved Tanken om, at hvis han slap Spanden for at holde sig selv fast med begge Hænder, kunde han derved blive Skyld i et andet Menneskes Død. Da man fik ham befriet, var han mere død end levende.

– – –

Overalt i Verden tager Selvmordene til i Krisetider. Den ene lukker op for Gashanen, den anden skyder sig en Kugle gennem Hjertet. Herovre blev det Mode at kaste sig ned fra de høje Huse. Udsigten oppefra er saa betagende dejlig, især i den Stund paa Dagen, hvor hele Manhattan som i et eneste Nu illumineres, at det er mere end begribeligt, om Mennesker finder Dødsspringet den mest tiltalende Form for Selvudslettelse. Dertil kommer, at man ikke løber Fare for at slaa sig til Krøbling eller mod sin Vilje at kaldes tilbage til en Tilværelse, man ikke har Kræfter til at tage.

Saa alment blev Dødsspringet, at Gæsterne i Skyskraberrestauranterne ikke mere faar Lov at betræde Balkonerne uden Opsigt.

– – –

Selve Gadefærdslen i New York synes ikke mere overvældende end i Paris eller London. Færdselsreglerne overholdes ved Lyssignaler og Kæmpebetjente. Paa visse Tider og paa visse Steder kommer man hurtigere af Sted, naar man benytter Apostlenes Heste end ved nogen anden Befordring, til Gengæld gaar man fuldkommen sikkert.

Men kom saa ned i Sydspidsen af Halvøen eller i Nærheden af Brooklynbroen, naar Arbejdsdagen gaar mod Hæld. Man kan bevæbne sig med alle de fatalistiske Tanker, man

raader over, det er umuligt ikke at føle Rædsel gennem Rygmarven: Dette kan jo ikke ende godt! Og her sker Ulykke paa Ulykke, for Mennesker som for Dyr. Lastvogne med deres fantastisk høje Overbygninger vælter sig frem mellem Ølvogne som hele Bryghuse, Biler og Hestekøretøjer kiler sig ind paa Kryds og tværs. Er her Regler, saa overholdes de ikke. Enhver maa hytte sit eget Skind. Alt er bølgende Bevægelse. Der er ikke fire, men hundrede Verdenshjørner. Skrig og Skraal hamrer mod Ens Nerver, Jorden gungrer som var den af Metal. Kuske og Chauffører raser, de sølle Bryggerheste med deres svedende Kroppe, svulne Koder og blindede Øjne, gør forgæves Forsøg paa at slide de urimelige Byrder efter sig. Hvor er Dyrebeskyttelsen henne? Sker der en Ulykke, er det næsten umuligt, at ikke flere følger efter. I Løbet af Sekunder brænder Færdslen sammen i en uudredelig Knude af styrtende Dyr, væltede Vogne og saarede Mennesker.

Da jeg sidst var herovre, hørte det til Dagens Orden at se Snesevis af styrtede Heste ligge inde ved Fortovene, selv i de fornemme Gader. Man dækkede dem med Presenninger og lod dem ligge for ved Nattetid at samle dem og paa flade Pramme fragte dem over til en Ø, hvor man dels for en sidste Gang prøvede at slaa Mønt af de taalmodige Dyr, der havde slidt sig op i Menneskehedens Tjeneste.

Nu lakker det mod Slutning for Hestenes Vedkommende, men de, man ser, er saa godt som alle i skrækkelig forsømt Tilstand. Det er endnu ikke gaaet op for Amerikaneren, at det muligvis vilde lønne sig at tage Vare paa baade Ting og Dyr. De Tusinder af henslængte Bilkadavre, man støder paa alle vide Vegne, bærer Vidne herom.

– – –

En indfødt Amerikaner, der jo maa vide, hvad han taler om, betroede mig forgangen Dag, at han saa Fremtidens største Fare for New York i den overhaandtagende Rotteplage. Af og til har jeg jo selv set Rotter smutte omkring i de Dynger af Snavs, der blæser sammen omkring Pillerne paa den utilladeligt vanrøgtede Højbane, som snart gaar et Par Etager over Jorden, snart borer sig ned i underjordiske Kanaler. Min Meddeler fortæller, at han atter og atter i de stille Nattetimer har set hele Rottestimer paa Platformen. Dog er det ikke her Faren truer, men ude paa den Ø, hvor Dagrenovationen aflæsses.

Landrotterne har deres Paradis der, medens Vandrotterne samles og holder til i de enorme Kloakrør, der munder ud langs Randen af Manhattan. Maaske har de saagar derfra deres underjordiske Veje over til Øen. Ingen Gift og ingen Gas har til Dato kunnet mindske, end sige faa Bugt med Rotternes talløse Mængder. Jeg har spurgt flere Bekendte, om de har været ovre paa denne Ø, alle som en forarges de over Spørgsmaalet: Vi agter da ikke at lade os æde op af Rotter!

Min Meddeler sluttede med Ordene: – Mærk, hvad jeg siger, New York vil engang blive lagt øde af en Pest, Verden aldrig har set Mage til, ifald Videnskaben ikke snart finder den Bacille, der udrydder Rotter uden samtidig at forgifte Mennesker!

– – –

Man behøver ikke just at gaa rundt i Skræk for gale Hunde, dog bliver man fra Hospitalerne raadet til, saafremt man blive bidt af en fremmed Hund, straks at lade sig indlægge til Observation og Behandling. Da for en Tid siden nogle Mænd bevisligt var blevet overfaldet af en gal Hund, satte man Radioen i Bevægelse og var saa heldig blandt Byens otte Millioner at faa fat paa de rigtige og redde deres Liv.

Man ser mange ynkelige Omstrejferhunde, der før eller siden maa bukke under for Sultedøden. Skarnkasserne er jo nu til Dags enten overdækkede eller de er fyldt op med Aske. De Tider er forbi, hvor saavel Hunde som Mennesker altid kunde stille deres værste Sult ved at rode i Skarnspandene.

– – –

Ikke blot New York, men hele Amerika er oprevet ved Tanken om det sidste Barnerov. Tallet af de Forældre, der nu gaar i evig Angst for deres Børn, maa være legio. Kun den helt

ubemidlede Far og Mor kan nogenlunde roligt lade Børnene lege, hvor de vil. Det nytter ikke at fastslaa, at Kidnapping i Virkeligheden er halsløs Gerning, at Forbryderen, om han fanges, er dødsens, og at han ikke har fundet nogen sikker Maade at komme i Besiddelse af de forlangte Løsepenge, eller at hele Nationen samles i fælles Kamp og fælles Had imod ham. Det nytter ikke, Kidnapping finder dog Sted.

Hidtil mente man, at i hvert Fald inden for Hjemmets fire Vægge og midt i Søskendeflokken, var det enkelte Barn sikret. Nu, hvor Kidnapperen bryder ind i Hjemmet og truer de store Søskende med Revolver for saa at fjerne sig med en Tiaarsdreng og siden myrde ham paa umenneskelig brutal Vis, nu synes al Forstand at staa stille. Hvad skal de arme Forældre stille op? Og tænk paa Børnene, der alle som én sluger Aviser og læser de udpenslede Beretninger.

Det følsomme eller nervøse Barn, der i Forvejen lider under Mørkerædsel, maa jo nu blive næsten sindssygt af Skræk, saa saare Forældrene gaar ud af Stuen. Maaske er Kidnapperen i dette Tilfælde, som det menes, en utilregnelig Skabning, brudt ud fra en Anstalt, men det gør ikke Sagen bedre. Er han gal, da har han midt i Galskaben saa megen Snuhed, at han kan føre et mægtigt Lands Politistyrke bag Lyset.

Hidtil nøjedes Kidnapperne med at slaa ned paa bevisligt rige Familier, men Lindbergh var ingen rig Mand og Dr. Mattson endnu mindre.

Jo mere Bladene skriver om det, jo stærkere vokser Uhyggen, jo mere griber Rædslen om sig.

– – –

Det, vi forstaar ved Smaatyverier, er ukendt her. Fraregnet Butikstyverier, der vil finde Sted saa længe de Handlende lader deres Varer ligge fristende fremme. Nej, Smaatyverier begaas ikke. Man mener, fordi Straffene er saa eftertrykkelige, at ingen finder det Umagen værd at udsætte sig for dem. Jeg kender en Familie, der har boet her i fyrretyve Aar og som aldrig har mistet saa meget som en Teske eller et Klædningsstykke, skønt den langt fra altid husker at aflaase Hoveddøren.

I Stedet for Tyveri er det nu Gangsteruvæsnet, der er ved Magten. Her overfaldes lige saa ofte ved Dag som ved Nat. Revolveren spiller den store Rolle. Midt i Byen gik for nylig en Bande bevæbnede Mænd ind, drejede Nøglen i Laas og udplyndrede baade de halvhundrede Kunder, der var til Stede, og Forretningens Personale. Naturligvis havde de skaaret Telefonledningerne over, og Banden var borte, inden man fik gjort Anskrig. Politiet er ellers saare rapt i Vendingen. Fra det Nu, hvor Alarmklokkerne ringer, og til Politibilen suser op, er der kun Sekunder.

Visse Forretninger, saaledes de forenede Cigarudsalg, regner med et *hands up* hver evige Dag Aaret og Aarene rundt. Ofte er Udbyttet latterligt ringe, som for nylig, hvor man tvang Butikens eneste Ekspedient til at trække Bukserne af, men undertiden drejer det sig om svære Summer.

En Veninde af mig fortæller om en særlig raffineret Maade, de Herrer i den senere Tid har fundet paa for at udplyndre Damer. Banden udsøger sig i Rushtimen en Bil, kørt af en enlig Dame. Banden er selv om Bord i en Bil og styrer denne hen lige bag Damens Bil. Alle Biler holder jo ved Gadeoverskæringerne. Den ene Røver stiger ud, springer ind til Damen, river hendes Taske – eventuelt andre Værdigenstande – til sig, er ude igen i *no time* og borte i Vrimlen. Damen vil skrige Gevalt, men Vognen bag hende begynder at skælde ud: Om hun vil lade være at standse Færdslen! Vises der tilmed Løbet af en Revolver, ved hun Besked og er nødt til at forholde sig roligt, indtil hun naar en aaben Plads, og i samme Nu, hun kører over mod en Betjent, er Bandens Vogn nede af en Sidegade. Denne Dame havde ikke mindre end tre Gange været udsat for Røveri paa den Vis, og nu havde hun opgivet selv at køre Bil.

– – –

Og alligevel … Alligevel er det herovre, at man har en absolut Fornemmelse af, at her alle andre Farer tiltrods ikke er Fare for Krig. Amerikanerne har taget ved Lære af Verdenskrigen. Det værste af Krisen er overstaaet, man agter ikke at have den om igen.

New York er bygget paa en Klippegrund. Naar man ser Skyskraberne rage op i Blaaet, gør det godt at vide, de staar fast. Ingen underjordisk Rystelse vil faa dem til at slaa Revner, end sige styrte sammen. Var Babelstaarnet bygget, som man bygger her, havde en Smule Sprogforvirring ikke hindret Planens Fuldførelse.

Skyskraberne synker ikke i Grus, Amerika gaar ikke i Krig.

Og da Krig er det værste af alt, er her godt at være.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 1.3.1937

Haardtprøvede Land

Karin Michaëlis fortsætter sine Skildringer fra Amerika og fortæller denne Gang navnlig om de katastrofale Oversvømmelser, der nylig har hjemsøgt Mississippi og Ohio.

.

Nu, hvor det ligesom lysnede lidt efter den frygtelige Depressionsperiode, der betød Ruin for Millioner af Mennesker, nu er det Mississippi og Ohio, der sprederNød og Ulykke i de mange, mange Tusind Hjem. Vi, der saa at sige ikke kender til Oversvømmelser, den sidste alvorlige var, om jeg mindes ret, det Aar, hvor jeg blev født, vi kan daarligt forestille os det, der her er sket. Oversvømmelsernes Arealer gaar op i mange Tusind Kvadratmil, hvor alt dyrket Land er lagt øde, hvor Husene enten er revet bort eller saa gennemsugede af Vand, at de for lange Tider er ubeboelige, om de overhovedet staar til at redde. Mere end en Million Mennesker stod pludselig uden Føde, uden andre Klæder end de dyngvaade tilfældige Klædningsstykker, de stod og gik i, da Katastrofen skete. Ganske vist, det kom ikke som nogen Overraskelse saadan som Jordskælv, eller naar en Dæmning sprænges. Floderne steg og steg, Byerne maatte evakueres efterhaanden, men det gik, som det saa ofte gaar, de arme Mennesker klyngede sig til det svageste Haab, og Haabet bestod jo til det sidste: Engang maatte Floderne ophøre med at stige. Kunde man holde ud, fandt man, var det vigtigste reddet. Men de kunde ikke holde ud. Stundom blev de i deres vandomflydte Huse, til Husene reves ud af Grunden og flød bort, væltende dem ud undervejs.

Røde Kors har gjort et fuldendt beundringsværdigt Arbejde for at lindre den øjeblikkelige Nød. Der er hver Nat opstaaet talløse interimistiske Hospitaler, Bespisningsanstalter, Sovesale og Opholdssteder for de Flygtende. Man har gjort alt for at skaffe Forældre deres forsvundne Børn tilbage og stille de smaa grædende, forkomne Børn tilfreds. Ikke blot Røde Kors, det altid rede, har her vist sig fra sin bedste Side, den store Offentlighed er blevet saa dybt rørt, at milde Gaver strømmer ind Dag og Nat. Det drejer sig om et Oprejsningsarbejde, der vil koste Hundreder af Millioner, men sikkert er, at Pengene vil komme til Stede, samlet gennem Bladenes Opfordringer, gennem Radiofortællinger og sidst, ikke mindst, gennem de Skadelidte selv. Aften efter Aften tog de forskellige Radioselskaber Voksne og Børn op i deres Studier og lod dem selv forklare, hvordan Flodulykken havde ramt dem. Der var gamle Negerkvinder imellem, gamle Mænd højt i Firserne, der havde oplevet Oversvømmelse paa Oversvømmelse Livet igennem, hver Gang mistet Hus og Indbo, Jord og Kreaturer, men som alligevel – ufatteligt – ikke fortvivlede. Jeg hørte Børn paa ni-ti Aar tale i Radioen som de mest fuldendte Speakere. De talte, som var det dem en Fryd at faa Lov at snakke op. Børn har jo en egen Evne til ofte at ramme Hovedet paa Sømmet, og netop deres tilsyneladende følelsesløse Fremstilling blev usigelig betagende. Saadanne Aftener stod Telefonerne ikke. Paa Radiostationerne kunde man ikke naa at modtage alle Tilsagn om Hjælp. Radiospeakerne arbejdede for Sagen, som var det dem selv, der havde mistet alt. Paa den mest forunderlig humane Maade lykkedes det dem at faa selv ganske forskræmte, skælvende Kvinder og Mænd lokket til at tale, undertiden ved at opmuntre dem med spøgende Ord, undertiden ved at isolere dem med en enkelt Operatør, saa de næsten maatte formode, ingen hørte dem.

Tog efter Tog – mest bestaaende af Kreaturvogne, stuvende fyldte med Ofre – afgik i Straaleform til de Steder, hvor man mente at kunne skaffe dem Ly og Føde. Mange Børn kom til Verden i disse forfærdelige Dage og Nætter, men forholdsvis faa Mennesker satte Livet til som Følge af udstandne Strabadser. Maaske gav Angsten og Kampen for det nøgne Liv dem nye Kræfter, maaske var det Glæden over endelig Redning, der gjorde Udslaget.

Senatet har allerede budgetteret og antaget store Summer til Afhjælpning af den første Nød, men derefter skal der hjælpes for en Række af Aar, naar man helt er kommet til Bunds i Ulykkens Omfang.

Naar ellers Ulykker sker, vil amerikanske Blade være fyldt med Enkeltheder. Den amerikanske Journalist faar en Uddannelse, der gør ham mere skikket til sin Gerning end de fleste Journalister i andre Lande. Dog her var Ulykken for overvældende. Bladene kom med Fotografier taget paa Stedet og nøjedes for Resten med Opremsninger og tørre Tal.

Heldigvis er vi Mennesker haardhudede over for Ting saa voldsomme, at vi ikke har Kraft til at se dem i Øjnene. En enkelt Bys Udslettelse af Kortet vilde være nok til at lamme Læseren. Her ved han, det nytter ikke, man maa holde Hovedet koldt, tænke klart og hastigt og se, hvordan man bedst kan yde sin lille Hjælp uden at svække sig selv ved Sentimentalitet eller Taarer. Restauranterne indbyder til Gæstebud, hvor Overskudet tilfalder de Skadelidte, ingen Forretning uden sin Samlebøsse, Skilte, Udsalg til Fordel for de Ramte. Teatrene spiller for dem, Kunstnerne synger for dem, Malerne giver Billeder, skønt de selv lider Nød. Sandelig Amerika har her vist Brodersind. Og skønt Floderne nu er ved at trættes og glider tilbage i deres vante Løb, er Følelsen for de Ulykkelige paa ingen Maade afsvækket.

Den frivillige Hjælp paa Stedet er enorm. Radiospeakere og Telegrafister har arbejdet Nætter og Dage uden en Times Søvn, kun nu og da snappet en Bid Mad for straks efter at sende deres S.O.S.-Raab ud i Verden. Folk i smaabitte Baade, der drev om som Nøddeskaller paa de mægtigt fremrullende Bølger, satte deres eget Liv i Fare for at redde andres. Det synes som om Følelsen for Dyr er vokset mægtigt i de senere Aar herovre, der herskede samme Glæde, naar man havde reddet en Kat eller Hund eller med stort Besvær faaet en af Angst rasende Hest fanget op af Floden.

Og medens Vandene steg og steg, medens Jernbanedæmninger oversvømmedes og bristede og man hver Øjeblik kunde befrygte Døden for Hundredtusinder af Mennesker, arbejdede Mænd og Kvinder, saa Blodet bogstavelig sprang ud under Neglene for at bygge højere Dæmninger ved at slæbe Jord og Sandsække sammen.

Det er, som om selve Syndfloden har været paa Spil, men al Klage er her sat om i Handling.

*

Samtidig med at Floderne traadte over deres Bredder og fejede alt med, opstod der i visse Dele af Befolkningen et sandt Raseri, der ikke kunde vendes mod Enkeltmand, ja som mere gjaldt længst døde end nulevende. Disse Oversvømmelser havde ikke været nødvendige. De havde kunnet være undgaaet, i Fald den menneskelige Gridskhed have været mindre og Hensynet til andres Vel større.

Oppe i Montana, begge Dakotaerne, Minnesota og Wisconsin var før i Tiden alt dækket af Skov. Folk huggede løs, dels til eget Brug, dels for at sælge Træ. Ingen hindrede dem, ingen Lov bød dem plante efter. Derved blev vældige Strækninger lagt øde for Solens Brand. Det Vand, der naturligt var i Jorden, tørrede ud. Overfladen blev sandet. Sandstormene tog deres Begyndelse. Naar Vinden kommer fra Nordvest, driver den ved Sommertid eller ud paa Foraaret Sandet ud over Landet med en Almagt, ingen mere kan hindre.

Utallige velopdyrkede Landstrækninger ligger nu hen, hverken Træ, Korn eller Græs kan gro der mere. Farmerne flygter, lader deres Huse staa tomme og forfaldne.

Sandstormene er tætte, saa Befolkningen maa bære Gasmasker for ikke at faa Aandedrætsorganerne ødelagt. Heste og Køer, der ikke er beskyttet, dør, dels af Sandet, dels fordi de ikke længer kan finde Føde.

En Flyver, jeg kender, fandt paa at ville undersøge, hvor højt Vinden bar det fygende Sand. Højere og højere steg han, stadig som i tæt Mørke. Da han endelig naaede op i sandfri Luft, var han i Titusind Fods Højde.

Paa de nu øde Strækninger kan Floderne brede sig, som de vil, der er intet til at dæmme op for dem. Hvor Mississippi og Ohio mødes, vælter Flodmasserne sig saa ned i de lavereliggende Egne, og Ulykken er uundgaaelig. Nu forlanger man, Regeringen skal slaa Brønden til og udstede nye Love om Beplantning, men det er noget sent, Barnet er druknet.

Vi i Danmark, der har lidt under samme hensynsløse Skovhugst, vil forstaa Harmen. Thi det, der skete i Danmark skete for saa længe siden, at Datidens Mennesker ikke kunde kræves til Regnskab, dertil var deres Uvidenhed for tyk. Men disse Oversvømmelser har nu i større og mindre Omfang fundet Sted Aar efter Aar, uden at Skovhugsten er blevet stoppet.

Der vil gaa mange Aar, inden der igen kan gro tilstrækkelig mange Træer op til at hindre Flodernes Misgerninger.

*

De amerikanske Farmere har jo været gennem saa usle Tider, at vi, der klager over vores Landmænds Kaar, vilde faa Haarene til at rejse sig paa Hovedet, om vi fik detaljeret Beskrivelse af Kaarene her. Det hørte til Dagens Orden, at Landmanden, naar han solgte sin Sæd og skulde tage Pengene ind, fik mindre tilbage for den hele Høst, end Transporten havde kostet ham. Det er jo muligt, at Roosevelt, den forgudede og forhadte, allerede ved sit Magtbud har hindret en ellers uundgaaelig Revolution, da han egenmægtigt sørgede for, at alle Arbejdsløse fik Understøttelse. Selve Tiden hjalp ham og gav ham Ret, idet Opgangen saa kort efter begyndte. Kan han ogsaa hjælpe de betrængte Farmere, vil hans Navn gaa ind i Historien skrevet med gyldne Bogstaver.

Er han elsket, er han som sagt ogsaa hadet. Mange begriber ikke Skattebyrdens Nødvendighed. Medens vi i Danmark for længst har faaet Orden i Tingene og saa godt som ingen Arbejder mer staar uden for Fagforeningen, er her endnu en haard Kamp mellem Fagforening og ikke Fagforening. Det er en Selvfølge, at i det lange Løb vil denne sejre, men det kan tage Tid og koste bitre Kampe. Bilstrejken, der just i disse Dage er blevet bilagt, og her var det de Strejkende, der sejrede, har kostet Landet Millioner for hver Dag, der gik, inden Parterne opnaaede Enighed.

Mange Storhandlende giver deres Personale saa god Løn, at de af denne Grund formaar at holde dem udenfor. Andre vifter med det lokkende: fast Arbejde ud i lang Fremtid og advarer paa Grund af Fagforeningernes mulige Strejker, der vil skabe Arbejdsløshed. Dagligt ser man arbejdsløse Mænd trave frem og tilbage, snart uden for et Teater, snart uden for en Restaurant, snart uden for en Forretning. De bærer store Skilte, hvorpaa enhver kan læse, at denne Forretning eller Institution ikke har handlet fair over for sit Personale. Ingen hindrer dem i denne stumme Demonstration, saa længe de bevæger sig. Men ve dem, staar de stille blot et halvt Minut.

Juledag, kort inden Mørkets Frembrud, var jeg indbudt til at høre Børnekor synge uden for Raadhuset for den alment afholdte Borgmester La Guardia, en lille tæt Italiener. Man havde nævnet, der vilde komme ca. 5000 Børn, alle af Forældre, der fik Arbejdsløshedsunderstøttelse. Der var ikke 500. Og paa selve Pladsen, bagved de Syngendes Rækker, gik Toget af protesterende Mænd med deres store Skilte.

Alt i Amerika er anderledes end hjemme. Snart er man fyldt af den ærligste og mest glødende Beundring, snart gyser man langs Rygraden. Men et er sikkert, man tør ikke uden at være grænseløs uretfærdig, maale med samme Maal som hjemme.

*

Jeg vil ikke slutte uden i Forbigaaende at nævne endnu en Ulykke, der har ramt især Sydstaterne. Det er Vejret, der ikke vil makke ret. Medens nede i den ene Stat Varmen er saa pinefuld voldsom, at man maa grave Isblokke ned mellem Træerne i Miles Omkres, for at Knopperne ikke skal folde sig ud paa et Tidspunkt, der vilde ødelægge Høsten, er det i Staten Georgia – omtrent paa samme Breddegrad – saa koldt, at man Nat efter Nat maa stille smaabitte Petroleumslamper ved de nyplantede Frugttræer, en Lampe ved Foden af hvert Træ. Ellers dør de spæde Rødder. Mellem større Frugttræer nøjes man med – men ogsaa det er et uhyre kostbart og tidsslugende Arbejde – at grave Kulmiler ned mellem Træerne, saa fire Træer faar Gavn af samme Mile. Kommer Solen paa Himlen, dækkes Ilden for at bringes i Glød næste Aften.

*

Maden er kun dyr regnet efter vor lavtstaaende Krone, ikke for Amerikaneren. Man kan faa to vilde rensede Kaniner for 25 Cent, svarende til en Krone, det er jo saare billigt, men Folk er ikke som i Paris, her ynder man ikke Kaninkød. Seks store herlige Østers koster det samme. Hvor i Verden faar man dem for den Pris? Og i mange Restauranter faar man desuden, med i Prisen, serveret et Stykke Smør og saa meget Brød, man vil spise. En af de mest besøgte Restauranter, hvor daglig Titusinder af Mennesker indtager deres fortrinlige Maaltider, stiller foran hver Gæst to Bakker fulde af friskbagt Brød og delikate Kager. Man kan, om man vil, tage sig en Kop Kaffe og spise sig mæt i det frie Brød.

For den unge Kvinde, ansat i Forretning paa egen Kost med en ugentlig Gage paa tolv til fjorten Dollar, synes det ikke nemt, da hun altid og under alle Omstændigheder er klædt efter sidste Mode, har Haaret fint behandlet, har Negle, der er røde som rindende Blod og er sminket efter alle Kunstens Regler. Men hun bruger heller ikke sine Penge til at spise op. Amerikaneren spiser absolut kun for at tilfredsstille Legemets allernødvendigste Krav. Kaffe eller Te om Morgenen – de Tider med det vældige amerikanske Morgenmaaltid er længst forbi, højst en Sandwich midt paa Dagen og et saare beskedent Maaltid hen under Aften, det er alt. Mellemmaaltider kendes ikke,

Alligevel ser man tykke Mennesker, hvad de bliver det af er mig en Gaade.

New York, Februar 1937.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 2.5.1937

New York laver Verdensudstilling

Karin Michaëlis skildrer de imponerende Forberedelser til den gigantiske Verdensudstilling, der i 1939 skal afholdes i New York.

Vel er der en god Slump Tid til endnu, men der er jo ogsaa adskilligt at gøre, naar man agter at bede alle fem Verdensdele til Gæstebud ved samme Bord. Bordet skal dækkes med den fineste Dug, Maden være udsøgt og rigelig, der skal sørges for Underholdning, og Huset maa forefindes i mønsterværdig Orden. Vel er der nok at gøre. Og figurlig talt er hele Nationen allerede gaaet i Gang med Forberedelserne. Selv om der ikke direkte skures og skrubbes, om der ikke bages Kager og bankes Stege, saa har enhver Hænderne fulde.

Store, meget store Værdier staar paa Spil. Det gælder ikke blot, at Gæsterne befinder sig vel, at Maden smager dem, og Vinen sætter Humøret op, det gælder at benytte Glædens og Opstemthedens Øjeblikke til at slaa en Handel af. En Verdenshandel med hele Kloden. De amerikanske Stater har været nede i saa dyb en Dal af Depression, at man nu sætter al Kraft ind for igen at komme op paa Toppen, skal der end svedes Blod for at naa dette Maal.

*

Først var det at finde en Plads. En stor Plads, der ikke laa alt for urimelig langt borte, en Plads, der var ubeboet, der var tilgængelig fra alle Sider. Pladsen fandt man paa den 25 danske Mil lange Ø Long Island. Den laa ikke just og ventede fiks og færdig og sagde: Tag mig, saa har du mig! Det var slet og ret en grimme stinkende Sump med enkelte Højder og to gode klare Søer. Havde det ikke været Sump, havde Stedet for længst været taget ind til Beboelse og forstørret New York endnu mere. De Grundbesiddere, som før i Tiden har tjent svære Formuer ved at købe Jord op, gik i Bue omkring Sumpen, den vilde blive dem for kostbar at gøre ved. Men Udstillingens Ledere saa klart, her var en vældig Klump Guld, som det nok skulde lønne sig at bringe op til Overfladen. Heldigvis har man jo i vore Dage de tekniske Hjælpemidler, der skal til for at vende op og ned paa Vorherres rare runde Jord.

Sumpen blev fyldt ud, de bjergagtige Højder sprængt væk, den vaade Undergrund polstret med varm og levende Muld, det hele strøget glat, og se, Udstillingsterrænet var præcis, som det skulde være. De to Søer kom handy ind. En Udstilling uden Vandpynt er utænkelig. Her vil den amerikanske Flaade komme til at boltre sig af Hjertens Lyst, vil Aften efter Aften, heftigt illumineret, vise alle sine Kunststykker og demonstrere for Gæsterne, at man baade duer til at forsvare sig og til at bringe Varer hjem over alle syv Have. Søerne bliver en af Udstillingens mange Trækplastre. Ikke alene vil Svømme- og Dykkeeksperter optræde, men selve Publikum kan faa Lov at tage sig en Dukkert, naar Solen bager for hedt. Alle Flaadens Flag til Tops – hvem er ikke en Nar efter blafrende Flag i alle Farver?

*

Det laa jo nær, at man, naar Udstillingen var overstaaet, solgte Arealet ud i Metermaal til Rækkehuse. Aldeles ikke. Amerika agter at vise sig som det storslaaede Stykke Land, det er. Udstillingen af 39 vil sætte sit eget Monument for kommende Tider i Form af en straalende Park paa hele Grunden. Og denne Park skal ikke først laves, naar Boderne rives ned, nej, den er en Kendsgerning, allerede den Dag Udstillingen aabner. Endnu gror der hverken Græs eller Busk, men i dette Foraar vil der blive plantet 10,000 fuldmodne Træer. Man har set i Moskva, at det lader sig gøre at flytte Træer, der har haft Rod paa samme Plet i et halvt

Aarhundrede, hvorfor saa ikke her? Man faar dem ikke foræret, heller ikke kan man gaa ud i Skovene og pille dem op, som man brækker Bøgegrene af til sine Vaser paa Trods af alle Forbud. Her maa man pænt betale Træerne kontant, og billige er de ikke. De vælges noget efter Højden, men mere efter Bredden, det vil sige Skyggeevnen. Da Udstillingen finder Sted i den varme Aarstid er Skygge en Nødvendighed, foruden en stor Behagelighed. De største Træer beregnes at ville koste 500 Dollars pr. Styk, en ganske artig Sum, man maa haabe, den indbefatter Transport og Nedsætning.

*

Oppe i State Empire Building, New Yorks højeste Hus (endnu), er hele 80. Etage omdannet til Tegnekontorer for Verdensudstillingen. Lyset heroppe er yndefuldt, man har lidt svært ved at samle Interessen om Tegningerne, naar man udenfor og nedenfor ser udbredt et Panorama uden Lige. Men de Herrer og Damer, der slider Blyanter i Tusindvis, har ikke Tid at beskæftige sig med at se ud ad Vinduerne. De spilder ikke Timerne med Snak, de handler.

Der udgives allerede hver Maaned smukke Bulletiner med kolorerede Billeder af Planerne, men da disse ændres i det uendelige, gør man bedst i foreløbig ikke at fæste alt for stor Lid til dem. Udstillingens Centrum saa helt anderledes ud i Gaar, end det gør i Dag, og vil sikkert forandres væsentlig til i Morgen. Man har et vist fast System at gaa efter, og mange af Bygningerne er nu saa vidt færdigtegnede, at man har lavet smaa Træmodeller af dem, og en hel Flok unge Arkitekter sidder nu og flytter om paa dem, som Børn der leger med Klodser. Det gælder om at stille dem op, saa de tager sig lige saa godt ud set nede fra Jorden og oppe fra Luften. De skal anbringes praktisk og smukt.

*

Man naar Udstillingen fra New Yorks Centrum paa godt tyve Minuter, siges der.

Mig synes dette en blank Umulighed, men det er jo gennemprøvet, saa det maa have sin Rigtighed. Man regner med et dagligt Gennemsnitsbesøg paa ¼ Million Gæster, paa store Dage med godt ¾ Million, lavt regnet et Besøg paa 50 Millioner i Løbet af Udstillingens tre Maaneder. At faa alle disse Mennesker fragtet over er ingen ringe Ting. Man kan komme søværts, roende, sejlende, svømmende, med Dampskibe og med Færger, man kan komme med Aeroplan, og der bliver Parkeringsplads for adskillige af den Slags Fugle. Saa er der Bilerne, til dem har man beregnet Parkeringsevne til 135,000. Det vil sikkert blive alt for lidt, da Amerikanerne lever og dør i deres Biler med og uden Trailer (en paahængt teltoverdækket Vogn). Adskillige, der ikke før mente at kunne tillade sig Bil, vil uden Tvivl nu, hvor de er saa billige, anskaffe sig en saadan sammen med deres øvrige Udstillingsgarderobe. Endelig er der Undergrundsbaner og Sporvogne. Alligevel, trods alle disse Færdselsmidler, skulde det ikke undre, om Trængslen paa visse af Dagens Tider vil blive næsten livsfarlig. Men der er jo det ved Amerikanerne, at de har en saa pragtfuldt udviklet sund Sans, at de aldrig trænger unødvendigt paa, aldrig forsøger at snyde sig frem, men pænt staar i Geled, til Turen kommer til dem.

*

Udstillingens øverste Leder er *Grover Whalen*, Manden med den fantastiske Karrière. Han undgaar saamænd ikke en skønne Dag at rykke ind i Det hvide Hus som Herrernes Herre over De forenede Stater. Hans Dygtighed siges at være eminent og overgaas kun af hans Smidighed, dertil er han bundelskværdig og har følgelig alle de Dyder, der særtegner den store Amerikaner. Er han saaledes Regenten, har han ved sin Side et ypperligt Ministerium,

sammensat af de bedste Mænd paa hver sit Omraade. Disse har igen under sig en Stab Medarbejdere, hvoraf hver enkelt er udvalgt med største Omhu. Ministerium og Regent arbejder i Samdrægtighed, alligevel kan det jo ikke undgaas, at Vanskeligheder opstaar. Adskillige Udstillere vil føle sig forurettet og lægge Skylden paa Lederne, der saa maa se at kaste Olie paa Bølgerne, som bedst de kan.

*

Den Mand, hvis Fotografi findes paa første Side, Dr. *Robert Kohn*, er en af de vgtigste Arkitekter, og Arkitekternes Gerning er maaske den allerstørste her. Paa dem kommer det an, om Udstillingen bliver den forventede Sukces.

Robert Kohn er højagtet for sin Karakter og for sin Genialitet som Arkitekt. En af New Yorks allerskønneste Bygninger, Synagogen paa 5. Avenue, skyldes ham.

Medens samtlige Verdensudstillinger, deres Ypperlighed ufortalt, led under samme Skavank: Gæsterne blev trætte og løb vild i de mange Afdelinger, forsøger man her at skabe et Hele paa en saadan Vis, at hver enkelt Gæst med eller mod sin Vilje faar Interesse for hele Foretagendet. Man gaar ud fra, at alle Mennesker, lige meget hvor de kommer fra, og hvordan deres pekuniære Forhold monne være, ser et Midtpunkt i Boligen, i Hjemmet. Boligen er igen opstaaet ved Samspil mellem By og Land. Hidtil har der her som overalt hersket en vis Strid mellem By og Land. Byboeren forstod ikke, at hans Velbefindende afhang af Landmandens Tilfredshed og Vilkaar. Og Landmanden ærgrede sig over at blive set ned paa af Byboeren. Man vil derfor nu arrangere hele Udstillingen omkring den selvfølgelige Samhørighed mellem disse to Poler.

For at gøre det ganske klart for Lægmanden vil der blive lavet et Panorama, som sikkert bliver den Tap, hvor om det hele kommer til at dreje sig.

Hidtil saa man paa enhver Globus Verden aftegnet udvendig, her gaar man ind i selve Kuglen, som var man i Verdensrummet med Udsyn til alle Sider.

Denne Globus af mægtige Dimensioner vil kunne ses paa stor Afstand. Bag den rejses en høj, spids Obelisk, der, snehvid, vil lyse ved Dag og kunstigt belyst ved Aften alle Vegne fra vil orientere Gæsterne, baade inden for Udstillingen og udenfor.

Øverste Halvdel af Kuglen bliver blaa som Vorherres egen Himmel, nedenfor udbreder sig den grønne Jord med Bjerge, Skove, Landsbyer, Landeveje, Jernbanelinjer, Floder og helt inde Storbyen med Gader og Huse, man kan se ind i.

Gæsterne naar ind i denne Globus ad en Bro, der fører fra Obelisken. De kommer til at staa paa et bevægeligt Galleri, en Nødvendighed for at forhindre Trængsel og samtidig give dem Lejlighed til at se alt i tilstrækkelig Ro og Mag.

Store Malere er blevet kaldt til for at vise deres Kunst og Fantasi. Naar Gæsterne, som det ventes, begynder Udstillingsrundgangen med dette Panorama, det største, der nogen Sinde er set, vil de bagefter med fuld Forstaaelse kunne tage Enkelthederne ind i saa store eller smaa Portioner, som de nu orker. Det bliver en Slags Anskuelighedsundervisning, lige tiltrækkende for Voksne og Børn. Og da Amerikaneren, selv den største af dem, har meget af Barnet i Behold, tør man tro, han ret vil nyde, hvad her sættes for ham.

Han er saa sund, saa ivrig, der er ikke slidt paa hans Hjerne, hans Livsappetit er enorm, og han kender ikke til Overmættelse.

Og de Gæster, der vil strømme til fra andre Verdensdele, vil her faa deres Syn paa Amerikaneren grundigt revideret. Den Tid er længst forbi, da man frakendte ham Smag og Viden. Staternes Rigdomme, der synes uudtømmelige, den høje tekniske Viden, som har udviklet sig i de sidste Aartier, og Trangen til at yde det bedste paa ethvert Omraade – det bedste bliver ogsaa det skønneste – vil og maa gøre Indtryk paa enhver.

*

Men Kunstnerne er ikke glade. Man har, synes de, snydt dem for noget, der med Rette tilkom dem. Ingen Bygning er udelukkende helliget Kunst. Ikke saaledes at forstaa, at Kunst bliver bandlyst, tværtimod, men da man vil forsøge at runde alt ind om Hjemmet, vil Kunsten kun blive vist i Forhold hertil, som anvendt Kunst. Og selv om Kunstnerne – med nogen Ret – finder sig skuffede, vil der sikkert netop for dem blomstre store Resultater. I den sidste Menneskealder, hvor hele Bygningsvæsnet er forvandlet, er man mere og mere kommet bort fra at anvende Kunst i Hjemmene. Man har malet Stuerne eller tapetseret dem paa en Maade, saa Billeder blev ganske overflødige. Her føres man tilbage til Billeder som Hjemmets største Pryd.

*

Naar det siges, at Udstillingen skal vise Samarbejdet mellem By og Land og vise det i Forbindelse med Hjemmet, vil det betyde, at man enten først viser det færdige Hjem og derefter gaar baglæns og forklarer Oprindelsen til Møbler, Stoffer, Metalgenstande, Ting, der angaar den almene Hygiejne, og saa fremdeles, eller at man først begynder med at vise Bomuldsmarkerne, Fabrikerne og de færdige Produkter. Enten Udstillingsgæsten gaar den ene eller den anden Vej, Resultatet bliver det samme.

Amerikaneren lider ikke under falsk Beskedenhed. Udstillingen giver ogsaa Bevis for dette. Sammenlignet med den Plads, Staterne selv allerede har lagt Beslag paa, indtager fremmede Landes Bygninger et saare lille Terræn. Men skønt man altsaa har været rummelig, hvad det hjemlige angaar, lader det alligevel til, at det kommer til at knibe. Anmodninger om Rum til Udstillere strømmer ind, og der maa sigtes, maaske mere end godt er. Eller man maa udvide Rammerne adskilligt.

Forgæves kikkede jeg efter mit eget lille Land, uden at finde det mærket af, men forhaabentlig melder det sig, inden det bliver for silde.

Og Danmark staar sandelig højt i Amerikanerens Bevidsthed. Hans Christian Andersen og Niels Bohr har gjort deres til at sprede Berømmelse, og nu vandrer Texière Landet igennem og gør videre Reklame for os. Og i New York kan man ikke aabne en Avis uden at finde Sprogets stærkeste Ord om vor Laurits Melchior, der er nær ved at fortrænge Mindet om selve Caruso. Naar Melchior synger, er Operaen udsolgt samme Dag, hvor Programmet for Ugen offentliggøres. Skolebørnene spiser hans Navn paa Bananer og Æbler, som vi i gamle Dage aad Navne paa Smørrebrød, unge Damer staar timevis i Kø for at faa et Glimt af Heltesangeren paa Vej til og fra Prøverne, og Huset drøner af Bifald, naar han forlader Scenen.

Ja, og saa er der Peter Freuchen og Knud Rasmussen. Jeg tilstaar, at Freuchens Navns Udbredelse her endog imponerede og overraskede mig. Her kaldes han Piter Freuchen, fordi det amerikanske e udtales som i. Da Knud Rasmussen-Filmen blev forevist for nylig i Opdagernes Klub, blev Freuchen – skønt fraværende – fejet i de højeste Toner, og det af Mænd, hvis Ord har Klang. Jeg sad lige saa stille og følte mig paa Landsmandsskabets Vegne.

Hvad om vi i hvert Tilfælde udstillede et Vokskabinet med vore store Mænd? Der er jo nok at tage af. Og foruden de døde og levende af fortjente danske Mænd er der jo rene Horder af berømte Storheder af anden Generation Indvandrere. Kom de med i Vokskabinettet, maatte der en Bygning til af Størrelse som Vatikanet – mindst. Men det vil Amerikanerne nu nok ikke finde sig i.

Paa et Kort oppe i firsindstyvende Etage i State Empire Building mærkes alle udstillende Lande af med smaa sirlige Flag. Jeg har anskaffet det eneste, der faldt ned fra Himlen, og venter nu kun paa et Ord derhjemmefra for at gaa op og stikke det paa Plads.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 27.06.1937

New Yorks Logihuse

Karin Michaëlis fortæller om, hvad New York har gjort for at hjælpe Samfundets allerfattigste og Tilværelsens Skibbrudne.

Paa en vis Maade har de bestaaet de sidste tredive Aar. Inden den Tid var det mere et Tilfælde, om den Hjemløse og Arbejdsløse døde af Sult eller blev taget Vare paa i rette Øjeblik. Indtil den Tid var det, at New Yorks mange strandede Eksistenser i de kolde Vinternætter gravede sig ned i Sanddyngerne, der laa hobet omkring Nybygningerne. Resten af Aaret tilbragte de paa Bænke rundt om paa aabne Pladser, skærmende sig mod Kulden ved at stoppe gamle Aviser inden for Trøjen, eller de laa under Parkernes Buske eller paa Gulvet i Kældere mellem Kul og Skrammel – eller tog den Beslutning at gøre en Ende paa det hele.

Selvmordene finder stadig Sted, og der er endnu Grunde nok for dem. Men en, og en meget væsentlig Grund, er nu faldet bort; Ingen behøver at sulte, og ingen behøver at være saa hjemløs, at han ikke har en Seng at sove i om Natten.

At dette forholder sig saadan, har jeg overbevist mig om ved Selvsyn og kan staa inde for Sandheden af.

Et Brev fra Commissioner *William Hodson*, der staar i Spidsen for hele Byen New Yorks Velgørenhedsvæsen, giver mig Tilladelse til naar som helst, uanmeldt at besøge de offentlige Logihuse.

En Morgenstund ved Nitiden melder jeg mig i Logihuset i 25. Gade. Man vender og drejer Brevet, nikker, og Sekretæren gaar rundt med mig. Det er en Smule tidligt, mange af Mændene er ikke helt færdige med Paaklædningen, og Sovesalene er ikke skurede endnu, men slige Bagateller virker ikke afskrækkende.

Den rummelige Sal, jeg staar i, er fyldt med Borde, hvor Kopper, Skaale og Spiseredskaber er af Aluminium. Der lugter godt af Kaffe og af friskbagt Majskage. Dette er imidlertid Personalets Spisestue.

Med Elevator gaar vi op for at se Sovesalene. Der sover et Par Hundrede Mand i hver, men Salen er stor, der er Vinduer hele Vejen rundt, altsaa for alle fire Sider, og den ene vender lige ud mod Floden. Sengene er af forchromet Jern, de skinner som Sølv og er anbragt i Køjeform, to over hinanden med god Højde imellem. Salen er meget høj. Paa hver Seng ligger nu to desinficerede Filttæpper, to rene Lagner, og et rent Pudevaar. Gæsterne faar, selv om de kommer igen Nat efter Nat, hver Gang fuldstændig rent Sengetøj. Dette rulles sammen, for at selve Madrassen kan luftes godt ud i Dagens Løb. Gæsterne kan møde fra Klokken 17, en Flok Krøblinge, der dels humper mellem Krykker, dels mangler en Arm eller et Ben, kan komme Kl. 16.

Enhver maa, naar han har spist om Aftenen, aflevere sit Tøj, som saa kommer i Varmeovne, der dræber alt Levende og efterhaanden alle Æg. Han kommer ind under Brusen i den store Badesal, der strækker sig i to Etagers Højde, han faar udleveret Sæbe og rent Haandklæde, Skoene er det eneste, han maa beholde for ikke at gaa paa bare Fødder. Efter Badet faar han en ren Natskjorte. Hans desinficerede Klæder hænges paa Bøjler. Han selv faar to Mærker, der er knyttet sammen, det ene fæstes ved Tøjet, det andet beholder han hos sig for næste Morgen at kunne legitimere sin Ret til netop de rigtige Klæder. Penge, Ur og andre personlige Genstande gemmes i en lille Pose ogsaa med Nummer. Han maa kun have indtil en Dollar for at blive optaget her.

Næste Morgen, naar han er klædt paa, kan han gratis faa sit Haar klippet og ogsaa gratis blive barberet.

Nu gaar han hen til det Sted i Bygningen, hvor Dagens tre Spisemærker uddeles. Morgenmaaltidet bestaar af anerkendt god Kaffe, Brød – tre Slags – dog uden Smør,

Havregrød med Mælk og endelig kogt Frugt eller Marmelade til Brødet. Middagen udgøres af en solid Forret, i Dag til Eksempel Kødsuppe med Grønsager og store Stykker første Klasses Kød. Derefter en eller anden Budding. Aftensmaden er daglig den samme, nemlig Irish Stew, som alle holder af.

Paa Helligdage kommer der et Musikkorps, ligesom Gæsterne da faar Kalkunsteg med Cranberrysovs, Grønsager, Dessert, Kaffe, Godter, Kager og Tobak.

Spisesalen har Form som et Kirkeskib, der er lange Borde og Bænke. Man kan tilbringe hele Formiddagen her med at spille Kort, ryge, spille Terninger og læse Aviser. Aviserne faas gratis.

– – –

Hvad kræves der for at komme her? Intet. Slet og ret intet. Jeg besigtiger Kartoteket. Man angiver Navn. Hvorfra man kommer, hvor længe man har været i Staterne, hvor længe i New York City. Om man er gift, skilt, Enkemand eller Ungkarl. Hvilken Bestilling man har haft, naar man mistede den.

Det staar enhver frit for at opgive falsk Navn, men da intet opnaas derved, og der intet er at frygte ved at opgive sit Navn – medmindre man er bange for Politiet – besvarer langt de fleste Spørgsmaalene korrekt.

Mange kommer her Aften efter Aften, Aar ud og Aar ind. Andre kommer kun lige netop, naar de har mistet et Job og venter et nyt. Der er dem, der kommer en enkelt Dag med mange Maaneders Mellemrum.

Hver Gæst maa, inden han betræder Sovesalen, gaa gennem et Værelse, hvor tre Læger tager ham i Øjesyn. Kun den, der kommer første Gang bliver undersøgt mere grundigt.

Drankere optages saavel som Ædrue, for saa vidt de opfører sig nogenlunde anstændigt og ikke ypper Klammeri eller forstyrrer Søvnen for de andre. Men selv om de kommer i meget løftet Tilstand, bliver de ikke smidt ud. Man raader dem i Elskværdighed til at lufte sig et Par Timer og saa komme igen.

Byen giver dem gratis nye Klæder, hvis deres egne er lasede. Ja, mer end det, de faar udleveret Check, som kan anvendes i Byens samtlige Forretninger, dog selvfølgelig kun til saadanne Klæder, som de netop har Brug for. Derfor ser man aldrig et virkelig laset Menneske.

For dem, der har Lyst til det, findes der en Sal, hvor de selv kan vaske deres Strømper og Undertøj. Vel bliver det desinficeret, men det tager jo ikke Snavset af, det dræber kun Utøj og Sygdomsspirer. I Sideværelset staar Strygebræt ved Strygebræt med elektriske Jern, saa de selv kan stryge Tøjet, der tørres i Varmeskab i Løbet af faa Minuter.

– – –

Jeg gaar ganske langsomt gennem Opholdssalene og Spisesalene, hvor Mændene nu enten venter paa Frokost, eller, efter at have nydt den, fordriver Tiden med Kortspil. Mange af de ældre Mænd ser ud til at have naaet den Alder, hvor de burde kunne faa Aldersrente. Det kan de ogsaa, for saa vidt de er amerikanske Borgere og har opholdt sig længe nok paa samme Sted. Har de det, og er Stedet ikke New York, sendes de til Kommunen, hvor de hører til, ganske som hjemme hos os.

Nu maa man forstaa, at disse hjemløse og enlige Mænd er Byens allerfattigste og allerlaveststaaende. Hovedparten af dem har for længst opgivet enhver Tanke om at faa Arbejde. De er udslidte af Savn, deres Vilje er knækket, de har sluppet Ærgerrigheden under alle dens forskellige Former. En Del af dem er fødte Vagabonder, andre er blevet det under mange Aars forgæves Søgen efter Arbejde. Dog, naar jeg saaledes lader Blikket glide hen over Rækkerne, slaar det mig, at ikke en eneste gør Indtryk af at tilhøre, hvad vi forstaar ved Begrebet: Bærmen. Ikke én.

Der er gamle, hvidskæggede Mænd, der sidder og bakker paa en sur Pibe, andre der mumler, medens Fingrene glider langs Avisens Linjer, unge Fyre, der tilsyneladende kisteglade trakterer Kortene. Selv Kortene forbavser, de er pæne, rene.

Gulvene i disse Sale er, skønt Klokken næppe kan være elleve, allerede gennemskuret og komplet rene. Ingen spytter paa Gulvet.

Men oppe i Sovesalene har jeg set, at der trods al Renlighed er Bunker at feje ud, inden Turen kommer til Vand, Børste og Sæbe.

Langs Salenes Bagvæg løber en smal Gang med flere Døre ud i det Frie. De er anbragt med Vilje, saa enhver, der ikke ønsker at blive set, naar han forlader Logihuset, kan slippe ud paa denne Maade.

– – –

Og hvad nu med de saakaldt "bedre Mennesker"?

Ja, dem sørges der for paa en noget anden Maade. Logihusene kan ikke skaffe Plads til de mellem syv og otte Tusind Gæster, der udgør det daglige Gennemsnit. Saa fordeler man dem efter bedste Skøn, dels til Frelsens Hærs Logihuse, hvor Byen betaler mellem 25 og 35 Cent pr. Nat pro Persona. De, der faar Lov at ofre 35 paa Nattelejet, kan endda faa eget lille Værelse.

Og saa har vi de mange Mills-Hoteller. Ikke at forveksle med det oprindelige, der endnu findes højere oppe i Byen og koster en halv Dollar pr. Nat. Det anvendes af Tilrejsende, der ikke synes, de kan ofre de dyrere Hoteller. Mills-Hotellerne downtown er alle Logihuse, men for en lidt anden Slags Mennesker, der har kendt bedre Dage eller er svage efter Hospitalsophold eller skal holde Diæt. Samtlige Mills-Hoteller har Diætkøkkener for de forskellige Slags Diæt.

– – –

Og endelig er der La Guardias Camp i Orange County. Hertil sendes saadanne Mænd, om hvem man har Formodningen, at de helst vilde klare sig selv, men ved Tidernes Ugunst og af ren Haabløshed ikke mere forsøger at faa Arbejde og ikke heller har Kræfter nok til at konkurrere med den sunde, yngre Arbejder.

Det er kun virkelig hjemløse Mænd, der faar Lov at komme til Camp La Guardia. Enten de er hjemløse af egen Skyld, eller af tilfældige Aarsager. Campen er saare eftertragtet. Listen paa dem, der ønsker at komme der, er stor og i stadig Stigning. Oprindelig kunde Campen kun huse 500 Mænd, men man er nu i Færd med at udvide den.

Camp La Guardia ligger som saa mange af de tidligere Fængsler i smukke Omgivelser. Man har overtaget den store Fængselsbygning og søgt at udslette alt Præg af Fængsel. Mændene gaar fuldstændig frit omkring, selvfølgelig, da de jo ikke er Fanger. I den første Tid dur de ikke til ret meget, men hænger omkring, sløve, ligeglade. Har de været her i nogen Tid, sker der uhyre Forandring med dem. De virker nu formelig som Børn, der har Sommerferie og er parate til at gøre det mest mulige ud af Ferietiden. Enhver sættes til det Arbejde, han forstaar sig mer eller mindre paa, men især det, han viser Lyst til. Smeden hamrer og smeder, Snedkeren behandler Brædder, Mureren bygger op, Cellerne er taget i Brug som smaa Enekamre. Der findes endnu utildækket W. C. i dem, men man agter at omordne denne grimme Levning, saa snart det lader sig gøre. Her er et Stykke Farmland, hvor tidligere Landboere sysler med Arbejde, der er dem vant og kært, der anlægges vældige Gemysebede, saa man baade holder sig selv med Grønsager og endda kan sælge anselige Mængder.

Da jeg var deroppe, var man ved at lægge sidste Haand paa Værket ved Opførelsen af to Sovebarakker, ganske vist kun af Træ, men saa delikat udført, at enhver vilde være henrykt over at bo der. Mændene havde selv bygget dem uden Hjælp fra nogen Side, naar netop undtages Arkitektens Tegning. Udvendig af Brædder, indvendig foret med tynde skinnende Træplader, Vindue ved Vindue med smaa pæne Gardiner, Varmeapparat langs Væggene, helt

ned ved Gulvet, saa de næsten ikke saas. Sengene to og to over hinanden med et lille Skabsbord imellem. Planter i alle Vinduerne. Gulvene blanktpolerede og lagt i smukke Former.

Ovre i Hovedbygningen var man i Færd med at bytte Vinterens uldne Tæpper med vatterede brogede Sommertæpper. Naar Mændene efterhaanden kom med de store Tæppebylter, saa det ud, som kom de slæbende med hele Blomsterbede. Der var ogsaa tynde uldne Tæpper, ensfarvede, rosa, gule, lyseblaa. Alt festligt, muntert, Glæde for Øjet.

I Hovedbygningen arbejdede Skræder, Skomager, Skjortesyer, Møbelsnedker og Haandværkere af andre Fag. Kokkene lavede Mad og fik deres Kundskab udvidet. Gymnastiksalen var altid i Brug, ligesaa Sportspladserne.

I Camp La Guardia anbringes en hel Del Drankere og Mænd forfaldne til Nydelse af Kokain og Heroin. Man var saa human ikke straks tvangsmæssigt at afvænne dem, men i Begyndelsen lade dem faa et vist Kvantum Alkohol, ja Gift, og saa langsomt mindske Rationerne, til de til sidst hørte op.

Men det vigtigste ved denne Camp er alligevel, at Mændene selv opretholder Tilværelsen. De betales for deres Arbejde, halvtreds Cent i Timen. dog maa den enkelte kun arbejde tres Timer om Maaneden – for Betaling. Af de tredive Dollar betaler han femten for Kost og Logi, og de slaar rigelig til til Forbruget, ja lidt mere end det. De andre tredive maa han dels købe Tobak, Øl og Klæder for og dels gemme dem, saa han, naar han sendes tilbage til Storbyen, har lidt at staa imod med.

Camp La Guardia opviser pragtfulde Resultater. Det hænder saa godt som aldrig, at man maa sende nogen væk paa Grund af daarlig Opførsel eller Ladhed.

Jeg var der en Eftermiddag baade under Arbejdet og efter Fyraften. Det var et oplivende Syn at se de mange Mænd trave omkring snart i smaa Klynger, rygende og snakkende, snart af eget Initiativ givende en Haandsrækning her og der, især ved Havens Nyplantning. Tydeligvis opfattede de Campen som deres virkelige Hjem og satte stor Ære i at holde alt i fineste Orden. Men Lederen af Campen var ogsaa Humaniteten i egen Person.

– – –

New York anvender saa store Penge paa Genrejsning af nedbrudte Eksistenser, at det formelig svimler, naar man hører Tallene. Beløbene stiger og falder efter Tidernes Op- og Nedgang. Under Depressionen ofrede Byen maanedlig nitten Millioner til de forskellige Institutioner, der tjente til at holde Nøden fra Døren. Og heri endda ikke indbefattet de enorme Summer, der gik til Underholdning af de Arbejdsløse.

Der er sat alt ind paa nu at skabe værdige Levevilkaar helt fra Bunden. Man mener – og sikkert med Rette – at skal man komme Kriminaliteten til Livs for Alvor, maa der fra Stat og Kommunes Side ogsaa ydes Muligheder for enhver, baade den, der selv vil hjælpe til, og den, der er kommet saa langt ud, at hans Energi er ubodelig ødelagt.

– – –

Da de første Logihuse, opretholdt af New Yorks Bystyre, oprettedes i 1907, maatte det enkelte Individ kun opholde sig her fem Nætter hver Maaned. Nu er der ingen Grænse, og ingen ser surt til den Mand, der betragter Logihuset som fast Hjem.

Der er paa disse Logihuse ansat et Personale paa ikke færre end syv Hundrede Mand. Det lyder jo overvældende, men man maa huske, at Husene er aabne Dag og Nat, saa der arbejdes i tre Skift, og af de syv Hundrede er over fem Hundrede hentet blandt de Arbejdsløse.

– – –

Som sagt, Logihusene er oprettet for de virkelig hjemløse, dem, der i Ordets mest absolute Forstand uden disse vilde være nødt til at tigge eller stjæle sig frem, og saaledes næsten uundgaaeligt komme i Konflikt med Loven. De faar god og rigelig Mad, kan tre Gange om Dagen proppe sig, saa galt de bare lyster, og hænge saa længe over Maden, som det passer dem. Da de ikke har andet Hjem, og her altid er rent, varmt, og Omgangen altid er

venlig, nøjes de almindeligvis med at drive rundt og se paa Skibene eller Gadefærdslen, og maaske nu og da udføre et lillebitte Job, der giver et Par Skilling, og for Resten kun leve fra Maaltid til Maaltid og slutte Dagen med Søvn mellem rene kølige Lagener, efter at have faaet deres Legeme grundigt renset.

– – –

Byen har nu altsaa sørget for dem, og den har gjort det, dels af Humanitet, men mest af Klogskab. Derimod er det Byens kæreste Opgave – den ganske nye og uhyre store – at lære de enkelte Hjem at kende og skaffe dem Hjælp til Selvhjælp.

Her, som i alle Byer, er der en Mængde Fattige, der skjuler deres Fattigdom som en Skam. Det er dem, man vil have fat paa. Man vil lade dem begribe, at man er villig til endog at strække sig meget langt for at opretholde de en Gang indrettede Hjem. Til den Ende har man uddannet en Stab dygtige, hurtige, interesserede og klarhjernede Hjælpere, der har det Hverv at undersøge Forholdene i alle saadanne Hjem, hvor man kan formode, der er Smalhans. Hvor enten Børneflokken er for stor, Konen svag, Manden drikfældig eller Ægteparret under Depressionen har pantsat Møbel efter Møbel og stadig er kommet endnu mere bagud, saa de ikke engang mere ejer Klæder, de kan vise sig i.

Saadanne Familier maa nu besvare en Række Spørgsmaal, men Spørgsmaalene stilles paa en Maade, der ikke kan gøre det pinligt at besvare dem. Man kommer for at hjælpe, man har Midlerne, man er ikke bange for at strække Hjælpetiden ud over adskillige Aar. Det ene Hjem faar Hjælp til Huslejen, det andet faar hver Uge et mindre eller større Tilskud til Husholdningen. Et Hjem befries midlertidigt for Omsorgen for svagelige Medlemmer, der enten bringes paa Sanatorium eller kommer paa Landet, eller, hvis det er Børn, sendes til de forskellige Institutioner, hvor de kan komme til Kræfter, hvad enten det gælder legemlig eller sjælelig Svaghed.

Man sætter alt ind paa at gøre Hjemmet for disse Mennesker til det centrale, saa de befinder sig vel inden deres egne fire Vægge og ikke har nogen skamfuld Fornemmelse af, at de nyder Fattighjælp. Byen sætter Skatterne op og op for dem, der har noget, og anvender Beløbet til at udjævne Misforholdet mellem for lidt og for meget.

– – –

Da Peter Minuet i 1626 købte Manhattan af Indianerne – saadan begynder Historien om New Yorks Velfærdsvæsen – saa han sig straks nødsaget til at gøre noget for de syge og Fattige. Han udpegede to Mænd til at besøge de Syge. Og han er saaledes den Mand, der oprindelig har grundet Byens Nødhjælp.

I 1664, da Englænderne overtog Byen, indførte de det System, der havde været det gældende i England. Her blev Kirkeværgerne sat til at tilse Syge og Nødlidende og havde Ret til at paaligne de Velhavende en Skat med samme Formaal. Men allerede dengang stod man over for en Vanskelighed, der med Tiden er forøget mangelunde: Hvad skulde man gøre med alle de Fattige, der slet ikke hørte til inden for Bygrænsen? Man gik da den Vej at lade hvert Sogn sørge for sine, det vil sige, at man sendte dem hen, hvor de hørte til.

I 1669 lavede man det første Fattighospital, i 1735 oprettedes det første Fattighus, der sikkert ikke har været alt for yndigt. Det havde en Sygeplejer og seks Senge til Syge!

Aaret efter gik man strengt til Værks. Tiggere blev sendt til Tvangsarbejde, og hvis de ikke makkede ret, blev de pisket til deres Arbejde.

Da Amerikanerne i 1783 kom til Magten, var der en Flok Mennesker, der levede i usle Skure, ikke meget bedre end Svinestier, nede i Bunden af Byen. Og skønt der ikke blev sørget overdaadigt for dem, slugte de dog Halvdelen af det Beløb, man havde til Raadighed til Byens samtlige offentlige Krav. Byens Skatter androg i 1789 9341 engelske Pund; deraf anvendte man 5604 Pund til Omsorg for Syge og Fattige.

I Dag anvender New York hundrede Millioner om Aaret til direkte Nødhjælp, og Guvernementet 179 Millioner til de Arbejdsløse. Desuden 550 Millioner til at imødekomme Byens andre Krav.

I 1828 køber Byen Blackwell Island og opretter Fængsel og Fattighus derovre. Ti Aar senere grundes det første Sindssygehospital samme Sted.

– – –

Saa gaar vi lidt frem i Tiden. Men først saa sent som 1916 indføres den saakaldte "Moderpension". Det vil sige Hjælp til Mødre, der har umyndige Børn at sørge for. Og i 1930 endelig begynder man at tænke paa gamle Folk, der er over 70 Aar.

La Guardia kommer til Roret som Overborgmester i 1934. Og med ham oprinder der en helt ny Æra. Det er i Hovedsagen ham, det skyldes, at Byen nu gaar frem med saa drabelige Skridt, hvad angaar Omsorgen for Hjemløse, vanskelige og kriminelt anlagte Børn og gamle Folk. Han faar ogsaa Loven ændret, saa Aldersrenten tager sin Begyndelse, naar Ansøgeren er fyldt 65.

I 1935 fik 25,000 gamle Folk Aldersrente. Denne humane Handling androg ca. 7 Millioner Dollar om Aaret.

– – –

Der er dem, der mener, at New York er ved at gaa Amok i sin hellige Iver for at oprette Institutioner og anbringe Befolkningen i dem. Denne Anke kan dog vist tages for det, den er. Kun Tiden vil vise, om der gøres nok, for meget kan der simpelt hen ikke gøres.

Vil man søge at gøre Befolkningen sund og modstandsdygtig, maa man handle, som havde man ubegrænsede Midler til Raadighed.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 9.7.1937

Potters Field

———

De navnløse Dødes Ø

Karin Michaëlis fortæller om New Yorks "Mortuary", om de Fattiges Hospital og særlig om den Ø, hvor Byens navnløse Døde bliver begravet.

Tanken havde bidt sig fast. Jeg vilde og maatte derover. Hver Gang jeg spurgte nogen: – Har De set Potters Field? Var Svaret enten: – Potters Field? Hvad er det? Eller – Nej, hvad i Verden skulde jeg dog der?

Jeg bad adskillige Medlemmer af Byens Styre om at skaffe mig den Tilladelse, der skal til for at betræde den afspærrede Ø. Man vendte det døve Øre til – i al Elskværdighed – og tilbød mig at se hvad som helst, kun ikke Potters Field. Men takket være min jyske Energi fik jeg dog Tilladelsen efter fire Maaneders Anstrengelse. Og den var endda saa som saa: Undtagelsesvis indrømmet, forudsat Chefen for Byen New Yorks Begravelsesvæsen, Mr. Ward var indforstaaet.

Jeg akslede mit Skind, kørte med forkert Subway, det gør jeg altid, og fik derfor en overflødig lang Gaatur ned gennem 29. Gade, helt ned til 1ste Avenue. Begyndelsen af Gaden lugter af Huder og Skind. Ikke en Forretning, der ikke bestaar af Huder i Bundter hængende paa Snore, strøet over Diske og Vinduer. Haler af Vilddyr og tamme Dyr – undtagen Kohaler, der ikke endnu er anvendt som Kvindepynt. Sølle Mænd, sat i Væksten, rendte rundt med Ryggen bøjet under Skindbyrder. Man havde Fornemmelsen af at gaa i Udkanten af Slagtehuse. 29. Gade er ikke for de velklædte Kunder, her handles kun en gros. Men længere nede var Gadebilledet omtrent ligelig delt mellem italienske Gadeudstillinger af Frugt og Grønsager og "Undertaker"-Forretninger, der viste, at man nu befandt sig i Nærheden af New Yorks store Lighus, der svarer til Paris' la Morgue. Hvor Gaden slutter og 1ste Avenue sender Arme mod nord og syd, ligger to vældige Bygninger, adskilt af et Indhug sikret med et højt Gitter og bevogtet af alvorlige Mænd i Uniform.

Men mit Brev til Mr. Ward hævede mig over Mistanke, jeg slap ind, Gitterlaagen klappede til efter mig. I samme Nu begyndte en sælsom Uhyggefornemmelse at snige sig over mig. Naturligvis var det plat umuligt for mig at lugte Omgivelserne. Paa den ene Side de Fattige og Ukendtes Lighus, paa den anden de Fattiges Hospital med det kønne Navn Bellevue. Men jeg syntes, at Næsen fyldtes med Ligstank, ja selv min Pelskaabe begyndte at lugte af Forraadnelse.

Mr. Ward var en sund kraftig Mand i sin bedste Alder, han formelig straalede af Elskværdighed. Med største Fornøjelse skulde han tage mig over til Øen. Det vilde være ham en Ære selv at give mig Gelejde den Dag, der passede mig. Da jeg hørte, der begraves to Dage om Ugen, var jeg ikke sen til at vælge en af dem.

Den rare Gentleman trak Skuffer ud og tog Papirer frem. Han paa sin Side var saa vant til de samme Spørgsmaal, at han havde baade dem og Svarene trykt. Potters Field, som de Fattiges Kirkegaard i Menneskealdre har været kaldt, har Navnet fra det Udtryk fra Biblen, hvor de fattige gravedes ned i Pottemagerens daarlige Jord. Nu hedder den New Yorks Kirkegaard paa Hart Island, det skal klinge bedre.

Omkring ved enogtyve Tusind begraves herfra hvert Aar. I New York dør ca. 65 Tusind om Aaret, altsaa en Tredjedel sænkes ned paa Byens Bekostning og fragtes over uden Ledsagelse af Slægt eller Venner. Hver Begravelse koster Byen tolv Dollar, deri indbefattet Kiste, Ligklæde, Fingeraftryk, detaljeret Beskrivelse, Fotografi og Fragt. Begravelsen er gratis og kan slet ikke betales, kun hvis nogen af de allerede begravede senere genkendes,

kan de graves op og overføres til en anden Kirkegaard, herfor erlægges det samme Beløb, tolv Dollar.

– – –

Om jeg har Lyst at bestige Bygningen? Jeg nikker, og vi begynder med Begyndelsen, Besøg i et Lokale, hvor et halvt Dusin Detektiver hænger omkring, indhyllet i Cigaretrøg. Her er altid Detektiver, her er meget Stof for dem at hente. Deres Personalkundskab er stort, der er mange af Politiet eftersøgte blandt de Navnløse.

En ung Mand, af Faget Detektiv, har her det Hverv at tage Fingeraftryk af alle, uden Undtagelse, selv af dem, der dør i Bellevue af smitsomme Sygdomme, Forgiftede og Overkørte, af de Skudte som af dem, der findes døde af Sult og Kulde.

Ogsaa Beskrivelsen af de Døde sorterer under ham. Hvert Lig har sin Side i en mægtig Bog. Bliver Liget senere genkendt, skrives Navnet nederst paa Siden med rødt Blæk.

Kartoteket indeholder Fotografier fra før Aarhundredets Begyndelse. Det menes, at Amerika er det eneste Land, hvor man gør sig den Ulejlighed at skildre, fotografere og tage Fingeraftryk af de Navnløse. Kartoteket findes baade her og i Dublet i et ildfast Skab.

Detektiven viser mig en Æske, hvor de enkelte Billeder hver fortæller sin sønderrivende Historie. Der hører stærke Nerver til at blade i dem. Det første Billede, jeg faar i Haanden, forestiller en Mand, paafaldende lig Napoleon fra St. Helenatiden. Død paa Bellevue. Ukendt.

Man ser straks, hvilke af de Døde, der er sendt fra Hospitalerne. Dem er der ligesom pyntet lidt op paa. Alligevel er Galleriet af en Art, saa man ønsker hurtigst at nedsænke det i Glemsel. Der er Aasyn, der intet menneskeligt har over sig, andre, der i Døden viser Udtærelse, indtil Skeletagtighed. Saa er der de Knuste, de af Vand Udbulnede, Slagsbrødrene med brækkede Næser, udhuggede Øjne og gamle Kvinder, der synes at sove blidt. Her ligger en gammel Herre, Diplomat, Hofmand, med hvide Whiskers og aristokratiske Træk. Han ser ud, som var han gaaet i Døden med en haanlig Bemærkning, der gjaldt Menneskeheden i sin Helhed.

Detektiven forklarer: – Her kommer mange fornemme Mennesker. Ogsaa adskillige Millionærer, der spekulerede sig til Betlerstaven eller mistede alt under Depressionen og som saa med Vilje er dukket ned i Bærmen. Vi er for Tiden ved at lede efter en tidligere engelsk Oliemagnat og Mangemillionær, der ganske sikkert vil blive indleveret her. Man har fulgt hans Spor til New York. Han er uden Subsistensmidler, Slægten har givet os hans Signalement.

Ovre i Bellevue sidder mange Detektiver paa Vagt ved Dødslejer. Hver Forbryder, der blev slaaet halvt ihjel under Slagsmaalet ved Paagribelsen, afventer her sin sidste Time, og Detektiven skal baade vaage over, at han ikke flygter og se at faa Tilstaaelser presset ud af ham, naar han er ved Bevidsthed.

Jeg spørger den unge Mand: – Valgte De denne Levevej af Lyst? Han svarede ligefremt: – Nej, jeg maatte have et Job, jeg tog, hvad der var at faa. Men her hvor jeg er nu, føler jeg mig tilpas. Disse Billeder og disse Skæbner er blevet en Del af mig selv. Ser De ikke, her ligger Romaner og venter paa deres Digter – maaske bliver det mig, der kommer til at skrive dem.

– – –

Mr. Ward giver mig Tegn, vi maa videre. Tavse følges vi til det lille Kapel, der ikke er for dem, der skal føres over til Øen, men for Slægtninge, der her genkender deres Kære og faar dem udleveret, efter at de er lagt i Kiste.

Vi gaar op med Elevatoren og befinder os i et stort Rum, der minder om Pakrummet paa en Godsbanegaard. Der staar Kisterne. Sammentømrede, smalle Kasser af uhøvlede, umalede Brædder, der kun slutter saa som saa. For Enden af hver er hæftet en Seddel med Nummer og Dato. Hverken Haandtag eller Hanke. I Værelset ved Siden af – til at aabne med Skydedøre – bliver Ligene behandlet, inden de, svøbt i et Lagen, deres eneste Skrud, lægges ned og

sømmes til. Døren er aaben, jeg fanger et Glimt af et nøgent blodigt, forfærdeligt Kvindelig. Døren glider til. Lidt efter kommer et Par Læger ud, deres Hænder er kun halvtørre, de vedbliver at gnide dem, som vilde de tvætte noget af, der ikke lader sig fjerne.

– – –

I et mindre Rum opbevares Barnekisterne. De mindste er som store Cigaræsker, ogsaa de er uhøvlede, umalede. Og nu staar vi i et Lokale, hvor Væggene er af Staal med store Skuffer med nedhængende Sedler. En gammel Mand nusser om. Han har selv naaet Støvets Aar, han er præget af sin Gerning og ser ud, som var alle de røde Blodlegemer suget ud af ham. Han er støvfarvet i Ansigtet, har en Gammelmands usikre Gang.

Mr. Ward nikker til ham: – Luk op for et Par af dem! Han lader det, der ser ud som en Skuffe, falde ned og trækker ligesom en stor Stegepande ud. Paa Pladen ligger en yngre Mand, hans Haar er fugtigt, Farven levende, Blodet synes endnu at gaa under Huden. Hans Hoved hviler paa Pladens haarde Kant. Han er kun delvis svøbt i sit Liglagen. Han skydes ind igen, og den Gamle aabner en anden Klap og trækker ud. Man kan ikke se, om det er Mand eller Kvinde. Liget er helt svøbt ind, kun den ene Haand, klart gennemsigtig som af lysende Voks, er fri. Mr. Ward læser paa Sedlen: Død af Tuberkulose.

Jeg har set nok, alt begynder at dreje omkring med mig, men jeg bider mig i Tungen, ingen Afmagt her.

– Og derinde, han peger, opbevares de smitsomme Lig. De kommer i Metalkister først.

Paa Tilbagevejen spørger jeg: – Hvorfor brænder De ikke alle de Døde? Var det ikke nemmere, smukkere og bedre? Han standser: – Det har vi ikke Lov til. Det strider baade mod Jødernes og Katolikernes Religion! Han fortæller nu, at Kineserne lader deres Døde grave ned i Jorden, lader dem ligge fem til otte Aar, reklamerer dem saa, faar Benene pudset rene, sender dem til Kina, hvor de brændes, og Asken spredes paa Markerne for at gøre Jorden frugtbar.

– Har de Lov til det? spørger jeg: Vi har jo Nummer og Beskrivelse af dem alle. Kommer der Slægtninge og genkender dem efter Fotografiet og kan besvare alle Spørgsmaal tilfredsstillende, er der intet til Hinder for, at de kan faa Liget gravet op og udleveret for at overføre det til en anden Kirkegaard. Om denne ligger i Kina eller andetsteds, vedkommer ikke os. Det er et Pengespørgsmaal. Forresten kommer der i de senere Aar mærkeligt faa Kinesere, Venner og Bekendte sørger for at faa dem begravet paa en anden Kirkegaard.

– – –

Da jeg gaar ud i Solen, er det, som har jeg været borte fra Liv og Lys i umindelige Tider. Synet af hvert Barn henrykker mig, Lyden af Vognene giver glad Genlyd i mit Sind. Jeg undres over alt det Liv, der findes. De Dødes Rige er dog paa en helt anden Klode, hvor jeg endnu ikke hører til.

– – –

Saa oprinder Dagen, hvor jeg skal med i Charons Baad. Det mener jeg da. Det er aarle Morgen. Regnen har rislet mod Ruderne den ganske Nat, alt er graat, vaadt og trist. Foran Mortuariet, som det hedder, holder en Bil. Mr. Ward og jeg skal altsaa køre over til Hart Island og ikke følges med de umalede Kister, der fragtes baadværts op ad East River.

Vi kører gennem Manhattan, Bronx, ad en Bro over City Island, et underligt lavtliggende Stykke Affaldsland, og saa efter et Par Timers Kørsel naar vi Færgelejet. Regnen er hørt op, det damper alle Vegne, der vandrer Taager over Vandet. Over for os i fugtig Dis de Dødes Ø, der ogsaa huser et Fængsel med elleve Hundrede mandlige Fanger, mest Drankere og Heroin-Spisere. Kirkegaarden varetages af dem, der er Gravere. Øens ene Halvdel er taget ind til Farmland for Fængslet, tilvenstre derimod løfter sig en Snes spredte nøgne Træer. Mellem dem og Fængselsbygningerne ligger et Par vældige Kulbunker, hele Bjerge.

Nu nærmer Skibet sig og lægger til. Mange Fjællevogne venter, de er forspændt med gamle Brandvæsensheste, der her spiser Naadensbrød og kun arbejder de to Dage om Ugen, naar de kører Dødefragt.

– – –

Fængselsdirektøren har bedt os til Lunch, han tager imod i sin Embedsbolig. Han er netop ved at undersøge nogle mistænkelige Sendinger til Fangerne og viser mig et Stykke hvid Bomuldsnor, lidt haard og ujævn at føle paa. Nu ryster han Snoren, og der hvide Cocainstøv drysser ned over Bordet. Og her, han aabner en Skuffe og rækker mig et Bundt Breve, der alle er som plettede af Taarer og derfor ujævne. De er plettet med Vand, der saa har suget Gift og atter tørret den. Bliver de lagt i Vand igen, vil Giften kunne koges ud og blive tjenlig til Brug. Han ryster paa Hovedet ad en Pakke Aviser, hvor man taabeligt ligefrem har indlagt Pakker med Heroin. Nok til lange Tider. Der er lige kommen et Par sorte Sko. Han kigger paa dem: – Skru Gummihælene af! De skrues af, og tilsyne kommer Pulver til en Værdi af over hundrede Dollar. Det snedige er i dette Tilfælde, at Skoene er sendt til en Mand, der slet ikke er forfalden til Cocain eller Heroin. Han er kun Mellemmand, man har ment det mere sikkert at sende det til ham. Man vil blive skuffet!

Paa Vejen over til den lille hvide Villa, der ligger som en gammeldags Landsbypræstegaard mellem mange Smaabede og grønne Vækster – men uden Hegn – lader han os faa et Kig ind i en af Sovesalene, hvor henved hundrede Fanger er ved at tage sig en Lur. Der er Lagen, Hovedpude og rene Tæpper. De fleste af Mændene er i Skjorteærmer, enkelte har beholdt Jakken paa, alle er de i Strømpefødder. Somme løfter sig paa Albuen og kigger paa os, ingen hilser.

Direktøren og hans Hustru er Irlændere, fromme, tilfredse Mennesker, der helt er groet fast her efter mere end femogtyve Aars Ophold. De er noget præget af Ensomheden. Nu kan man med Bil naa ind til Byen paa – Færgeturen indbefattet – halvtredje Time, før i Tiden maatte man staa tidligt op og skynde sig, vilde man besørge Ærinder i New York og være tilbage, inden Lyset var af Himmelen.

Forstuens Væg er helt bemalet af en Fange. Billedet forestiller Jægere, Hunde og frodig Skov. En Fange varter op ved Bordet, en Fange bringer Maden ind, en Fange har tilberedt Maden. Den er god, irsk. Husets Frue gaar selv ustandselig omkring og ser til, at Gæsterne nu virkelig faar noget godt.

Jeg har lagt for med en Cocktail for at styrke mig til det, der forestaar. Nu skinner Solen ind, det brede Vand glitrer, Tusind Maager tripper om mellem Stenene, alt synes i Grunden ganske hyggeligt.

– – –

Igen er Bilen for Døren, naturligvis kunde vi gaa, men Jorden er leret og opblødt, det er bedre at køre.

Ovre paa Begravelsespladsen er Arbejdet i fuld Gang. Fanger med en Kæmpebetjent som Opsynsmand har gravet et langt bredt Hul. Hullet er allerede saa godt som fyldt af de aflange hvide Kasser. De er anbragt i tre Lag, Side om Side. Høsten i Dag er seksogtredive Voksne, og i et andet Hul er nedsat de nitten Barnekister. Der er Vand i Bunden, mit Hjerte begynder at slaa heftigt, da jeg ser Vandet naa op til Midten af de underste Kister, men nu hører jeg, at det altid bliver pumpet bort, inden Graven slaaes til ... Det er sandt, for jeg ser Pumpeværket og Slangen ligge rede.

Hver Kiste er mærket med en særlig Skruekniv, der rifler Tal og Bogstaver ind, saa det aldrig kan forsvinde. En Mand staar endnu med den Bog aaben, hvori han indfører Kisternes Mærke, og kontrollerer, at Mærket, der hang ved, og det indsnittede Mærke er ens.

Naar om lidt Grus og Jord styrtes ned, er tilbage intet, der kan minde om, at her hviler seksogtredive navnløse Døde. Kun for Enden af Jordstykket er nedrammet en lav Cementpæl, ogsaa den er mærket med Dato. Hele Pladsen er flad, der gror ikke Græs og ikke Blomster.

Kun længere borte, hvor Gravstederne er meget gamle, faar Græsset Lov at brede sig. Da jeg undres over, at man end ikke sørger for en Smule Græs, faar jeg Forsvaret herfor: – Vi maa altfor ofte grave Kister op. Hvert Aar genkendes, efter Billeder, mindst hundrede Døde, der udleveres, men mange flere reklameres og maa graves op, og saa viser det sig, at det dog ikke var de rigtige, eller at de hele beror paa Svindel! Man peger paa et lille Skur, hvor der staar to Kister, gravet op til Besigtigelse af dem, der forlangte det. I den ene er det afsjælede Legeme af en Mand, der blev begravet i Slutningen af Oktober. Hans Enke kommer, genkender ham, men alligevel lidt usikker i sin Forklaring. Man gaar Sagen efter. Det viser sig, at hun har tegnet en Livsforsikring i hans Navn sidst i November!!!

For nu ikke at rode omkring, naar en Kiste skal graves op, har man et Maaleapparat, saa man kan slaa ned paa det rette Sted uden at berøre andre Kister, undtagen hvis den søgte er i Midten eller underst.

– – –

Jeg staar og ser mig om. Hvor fattigt, hvor usigelig fattigt ... Her sænkes de ned, ingen siger dem et godt Ord til Afsked. Hvor er alle New Yorks Præster? Der maa være i Tusindvis af dem i Millionbyen. Kunde de ikke som Afdrag paa deres Gæld til Samfundet skiftes til at tage over, naar Baaden kommer med den hvide Fragt? Hver Præst vilde da maaske kun have Tur hvert tredje eller fjerde Aar, og saa vilde det for os andre betyde, at der blev taget et lille Hensyn til disse Ukendte, Middelløse, enten de nu drager det sidste Suk, lettede over at være undsluppet Lovens Haandhævere, eller de har været store Helte i Kampen for Tilværelsen og kun i yderste Fortvivlelse har taget Springet ud i det uvisse. Eller maaske de har ligget ensomme paa et Kældergulv uden Ven, uden Slægtning og er langsomt sultet ind i Døden.

Vi standser alle og blotter Hovedet, naar et Ligfølge drager forbi, hvor meget mere Grund var der ikke til at yde dem dette Minimum af Medfølelse, at en Præst læste Fadervor eller sang et Vers for dem?

Det er ikke Skik og Brug. Det har ikke været Skik og Brug. Men det kan blive det, og det skal blive det. Den Energi, jeg satte ind paa at komme herover, skal fra nu af sættes ind paa at vække Samvittigheden hos Præsterne i New York. Maaske behøver den slet ikke at vækkes. Maaske har de simpelthen ikke anet, at mere end tyvetusind Mænd, Kvinder og Børn Aar efter Aar blev lagt ned, uden Klokkeklang, uden Taarer, uden Blomster, uden Afskedsord. Maaske tror de, at Fængslet har en Præst, til hvis Bestilling det hører. Og naar de saa ved, at saadan er det ikke, vil de maaske netop flokkes for at komme til.

Et stort Granitkors med et Bibelord staar som eneste Vidnesbyrd om, at det er de Dødes Have. Lidt borte er en lille indhegnet Kirkegaard med Kranse og Mindesten. Der ligger nogle af Krigsveteranerne. Hvert Aar paa fjerde Juli kommer et Militærorkester over og spiller for dem. Da ringes der med Klokker, og ingen forbyder de mellem tre og firehundredtusind navnløse Døde at lytte... men Klangen, og Ordene gælder ikke dem.

– – –

Naar det ikke tillades Slægt og Venner af de Fattige, der her er begravet, at følge Kisten over eller besøge Nedgravningsstedet for at lægge en Blomst, saa giver man mig den Forklaring, at det ikke gaar an af Hensyn til Fangerne. Men hertil svarer saa jeg, at man endelig kunde, hvis det syntes nødvendigt, afspærre Øens ene Halvdel og lade Graverne komme med inde fra Byen. Og for Resten, netop samme Dag, vi gæster Øen, har Fangerne Besøg. En endog meget stor Skare Mennesker, strømmer ud fra Fængslet og spaserer Unge og Gamle, Mænd og Kvinder, muntert snakkende ned til Færgelejet... Saa helt afspærret er Øen jo alligevel ikke.

Kun Fængselsdirektøren med Familie og Fængselslægen bor her til Stadighed, Vogterne er her kun, saalænge de har Vagt, deres Familie bor paa den anden Side Vandet.

Udsigten fra de Dødes Ø er fri og uendelig fredelig. Langt ude glider Baade og Skibe, Smaaøer med Fyrhuse er spredt i de brede Vande, Kysterne løfter og sænker sig, og Hestene

traver omkring uden Tøjr. De har deres Frihed, de har Dage, de aldrig før kendte til. Skønt der er gamle, er de faste i Kødet og blanke i Skindet. Snart drager de om i Flok og Følge, gallopperende i Strandkanten, snart vandrer de eftertænksomt inde paa selve Begravelsespladsen. Deres Silhouetter er skønne mod den blaa Horisont.

Jeg har svært ved at forlade Stedet. Det er, som alle de Døde hvisker: Bliv her lidt endnu! Send os endnu et Par venlige Tanker! vi er saa ensomme, skønt vi er mange!

Den grænseløse Uhygge, jeg var forberedt paa og ræddedes for, hersker ikke. De store Træer bevæger deres endnu bladløse Grene, Fugle flyver henover Øen, standser, sætter sig mellem Kvistene og synger om det kommende Foraar, snart vil sagtens ogsaa Sommerfugle paa sarte Vinger strejfe om. Og saa er der jo Hestene. Hestene med deres dejlige trofaste Øjne...

– – –

Da Færgen glider ud fra Lejet, føler jeg, at her kommer jeg aldrig mere, men ikke for meget vilde jeg have undværet dette Besøg i de navnløse Dødes Rige.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 16.7.1937

Selskabelighed i New York

Karin Michaëlis fortæller om de forskellige Former for Selskabelighed i New York.

Til at begynde med maa jeg fastslaa, at Gæstfriheden herovre er saa storslaaet, at den minder om den ungarske, der ikke har sin Lige i denne Verden. Kommer man til New York og ikke er absolut ukendt, vil man i Løbet af faa Uger gaa rundt med en Notesbog, der strutter af Indbydelser, saa man – meget mod sit Ønske – maa sige nej til to af tre. Dagen har kun tolv Timer, det er de færreste, der, som Lauritz Melchior, udsteder Indbydelser lydende paa "Fra 20 Aften til 8 næste Morgen".

Gæstfriheden er saa meget mere forbavsende, som de udenlandske Gæster jo ikke behersker Sproget til Fuldkommenhed, og Værtsfolkene helst holder sig til deres eget Sprog.

Man indbydes straks til Lunch i et Par Klubber, forestilles, og alle udtrykker hjertelig Glæde ved at møde En. Dette er nok kun en Formsag, Sprogbrug saa at sige, men der ligger noget bag, idet en Mængde af de Tilstedeværende nu indbyder den Fremmede til et Cocktailparty, en Te i Hjemmet, et Teater- eller Koncertbesøg eller en Privatudstilling.

– – –

Lad os tage Fremgangsmaaden ved en kvindelig Klublunch, noget af det hyppigste, man indbydes til. En trykt Indbydelse følger altid den mundtlige, paa denne er opgivet Navnene paa samtlige Æresgæster samt hvilke Talere, der har lovet at tage Ordet. Æresgæsterne faar nu Plads paa en Platform, de øvrige Medlemmer sidder ved mindre Borde nede i Hotelsalen. Lunchen indtages ofte straks, og Talerne følger, naar der er dækket af.

Det er almindeligt at anbringe en Højttaler paa Platformen og have en halv Times Radioforbindelse. Meningen er nu, at ikke blot de indskrevne Talere, men alle Æresgæster skal sige noget ind i Radioen. Dette kan være højst forvirrende, naar man møder uforberedt. Talerne varer to, fem eller ti Minuter, sjældnere et Kvarter, naar det da ikke er et rigtigt Foredrag. Man maa henvende Talen til "Mrs. Præsident, Mrs. Chairman, Guests of Honor and Ladies and Gentlemen" – ogsaa dette har den Fremmede lidt svært ved at faa sig til.

Den amerikanske Kvinde bevæger sig med fuldendt Naturlighed paa Talerstolen. Hun har Stemmen i Orden, véd hvad hun vil sige, har lært at arrangere sin Tale efter alle Kunstens Regler og formaar, i Kraft af sit medfødte Lune, at faa Latterbølger til at skylle hen over Forsamlingen. Hun kommer ikke – som før saa ofte var Tilfældet – med banale Vittigheder, men spækker Talen med smaa pudsige Indskudsbemærkninger, komiske Lignelser eller virkelig morsomme Anekdoter. Det er højst mærkeligt at iagttage Forskellen paa de udenlandske Gæsters Tale og de Indfødtes. Enten det nu gælder rigtige Englændere, Franskmænd, Russere eller Skadinaver, saa klinger deres Taler tungt og trægt i Forhold, ofte alt for langtrukne, altid alvorlige, hvis Emnet ikke ligefrem er lystigt.

Det er en af Grundene til, at Udlændinge har saa svært ved at finde Tonen, der kræves, for at kunne skrive i de amerikanske Magasiner.

Præsident og Chairman – naar det altsaa er Damer – er ofte midt paa Dagen til en saadan Lunch klædt paa som til Festforestilling i Operaen, men alle andre møder i Dagligtøj, intet Under, da man gaar lige fra Lunchen, der aldrig varer mere end højst halvanden Time, tilbage til sit Arbejde. Lunchen bestaar gerne af følgende: En Frugtsalat, serveret paa Is i Glas, eller en Kop Suppe, derefter en Kødret med to Slags Grønsager og Kartofler, Is og Kaffe. Som eneste Drik foruden Kaffen serveres Isvand. Der findes altid Oliven og Blegselleri paa Bordet, ofte saltede Mandler.

Er man indbudt til Privatlunch, lægges undertiden for med en Cocktail, men den arbejdende Mand eller Kvinde gaar af Vejen for sligt for at holde Hovedet klart.

– – –

Kvinderne klumper sig umaadeligt sammen herovre. Saa meget, at det ser ud, som var man i Færd med at isolere Kønnene. Ganske vist, naar kloge Kvinder er sammen, har de det uhyre fornøjeligt og savner ikke det stærke Køn. Der hersker kammeratlig Stemning. Amerikanerinden kender ikke til ondsindet Kritik, hun kritiserer overhovedet ikke, hun kun beundrer, men alligevel virker det paafaldende, og synes i hvert Fald mig at rumme en stor Fare for Fremtiden. Før var det Mændene, der ikke havde Brug for kvindeligt Selskab, naar de vilde have det rart, nu fornemmer Kvinden sin Overlegenhed.

Længe før Valgretten blev gennemført, var det herovre Kvinderne, der var de mest ivrige efter at tilegne sig Kultur. De var maaske ikke saa systematiske, som ønskes kunde, men deres Iver var uimodstaaelig. Mændene arbejdede saa anstrengt, at de efter endt Arbejdsdag kun krævede deres gode Ro. De saa op til Kvinden, behængte hende med Pynt og fritog hende for Pligter. Hun anvendte saa Tiden til at gaa til Foredrag, læse Bøger, høre Musik og paa enhver Vis uddanne sin Aand. Det var først længe efter Krigen, at hun for Alvor tog Kampen for Tilværelsen op og traadte ind paa Mandens Felter. Efter Depressionen, hvor de fleste mistede deres Sparepenge, og hvor Formuerne skrumpede ind, var Kvinden storslaaet til at indskrænke sig uden Klage. Nu udfører langt de fleste Husmødre selv hele det huslige Arbejde og er alligevel velklædte, Hjemmene sirlige, alt er propert, præcist, og hun har en mageløs Evne til at dække over de Mangler, som smaa Kaar medfører.

Enhver Kvinde her, med ganske faa Undtagelser, har, naar hun ikke er optaget af Hjemmets Gerning, sit Arbejde udenfor.

Hun har bragt et vidt paa mange Omraader, ja paa Omraader, vi paa den anden Side Atlanten slet ikke kender til. Men, som sagt, det ser ud, som om Mand og Kvinde gaar hver sin Vej.

Ikke saadan at forstaa, at de lever som Hund og Kat. Tværtimod, Forholdet inden for Ægteskaberne er sikkert smukkere end de fleste andre Steder. Amerikanernes elskværdige Naturel kommer dem her til gode. De skændes ikke, de hakker ikke paa hinanden. De respekterer Forskellen i Vaner og Livssyn, de kæmper ikke om at have Overtaget i Hjemmet. Den Smule Tid, de tilbringer sammen, tilbringes i al Elskværdighed. Der vises lige Hensyn fra begge Sider. Manden har sin Kæphest, Kvinden sin.

De ganske unge Ægtefolk lader til at være gode Kammerater, der ser stort paa hinandens Frihed, og hjælpes ad med de huslige Sysler. Amerikaneren holder sig ikke for god til at hjælpe sin Kone med hvad som helst, fra at køre Barnevognen, vaske op, købe ind, til at hænge Mandagsvasken ud paa Snore. Til Gengæld holder hun de smaa Stuer som blæst, og sørger for at servere Maden paa appetitlig Maade, er Pengene aldrig saa smaa.

Men tilbage til Selskabeligheden. Da jeg sidst var herovre, boede uhyre Mængder af Ægtefolk i Boardinghouses, svarende til vores Pensionater. De er blevet trætte af det og har nu almindeligvis deres egen lillebitte, lavloftede Lejlighed, indrettet med alle tænkelige Bekvemmeligheder. Møblerne er faa og smaa. Her er ingen Plads til Selskabelighed. Man lever ikke over Evne, man taler ikke om Penge, man siger aldrig: Det har jeg ikke Raad til! Men man lever efter sine Indtægter. Medens vi er tilbøjelige til at spare i den daglige Husholdning for i Ny og Næ at kunne give et opulent Selskab, er her saa godt som ingen Forskel paa Traktementet, enten man er alene eller har de to, tre Gæster, der er Plads og Service til.

Har man nu en Spisestue, der rummer 12, og man beder 12 til Middag, formaar Husmoderen selv at lave Maden, selv at bære den ind, og dette sker uden Uro, uden Nervøsitet, ja, uden at man mærker det.

Har man en Husassistent, er det jo hende, der sørger for Serveringen, og den foregaar efter følgende Princip: Først ombærer hun Stegen, saa bringer hun Fadene med de to Slags Grønsager, derefter Kartofler og Sovs. Fadene faar aldrig Lov at gaa fra Haand til Haand.

Man risikerer, at Kødet er koldt, inden man har faaet Resten paa sin Tallerken, men saadan hører det sig til nu.

Er Spisestuen for lille, og man alligevel gerne vil bevare sin Vennekres fra Dage, hvor Forholdene var bedre, saa indbyder man til Te. Trykte Indbydelser, der udsendes Uger i Forvejen og lyder paa enten fra 3 til 6 eller fra 4 til 7. Dagligstuen pakkes til sidste Ydeevne. Spisebordet er dækket smukt, der serveres de lækre Smørrebrødsbitter, vi kender under Navnet Canapées, maaske ogsaa en større Kage, men det er da alt. En af Gæsterne skænker, saa Husets Frue helt kan hellige sig Underholdningen. Almindeligvis er der en lille Hall eller Forstue, men ingen Knagerække. Tøjet anbringes paa Ægteparrets Seng. I det tilstødende Badeværelse, hvor alle Toiletsager befinder sig, er alt afstemt i samme Farve. Er Vægfliserne søgrønne, er Toiletsagerne af grønt Glas, er Sæben grøn, Bruseomhænget grønt, ja selv Toilet-Papir og W.C.-Børste. Det ser nydeligt ud.

Man kommer ikke for at spise sig mæt. Mange rører ikke en Bid, men nøjes med en Kop bar Te uden Fløde og Sukker. Naar man skilles, takker man i Sprogets mest blomstrende Ord for den dejlige Eftermiddag.

– – –

Man kan ogsaa, hvis man har stor Omgang og lille Plads, indbyde alle Venner og Bekendte til et Cocktailparty om Eftermiddagen paa et af de store Hoteller. Cocktailen er da ikke berusende, som den kan være, men bestaar af en herligt duftende, isafkølet Drik, sammensat af alskens friske Frugter iblandet et Stænk Vermouth eller Whisky, blandet op med Sodavand, dertil serveres Canapées paa Skaller, hver Bid gennemstukket af en Tandstikker, saa man ikke behøver at fedte Haand eller Handske.

– – –

Saa er der de velhavende Hjem, der enten ikke ramtes af Depressionen eller allerede er kommet til Hægterne igen. Lad mig skildre den maanedlige Reception i et saadant Hjem, hvor jeg har været adskillige Gange.

Man kommer hertil ved at køre op gennem Fifth Avenue, forbi de høje Apartmentshuse, til de gammeldags fornemme Residenshuse, smalle Rødstensbygninger med tykt slebet Glas i de høje Vinduer, Smedejernsgitter ud til Gaden og smedejernsgitret Indgangsdør. En Tjener aabner, en anden staar bag for at tage imod Tøjet og give Nummer. Den store Hall er dækket af svære, orientalske Tæpper, det dufter af Blomster i mandshøje Vaser. Belysningen er dæmpet.

I Hallens Midte fører den smukt svungne Trappe op til den Hall, der forbinder Salon med Spisestue. Salonen er møbleret med Smag og Kostbarhed. Der hænger gamle franske og hollandske Originaler paa Væggene. Hvert Billede belyses separat. Nelliker og Liljer kappes om at fylde Værelset med Duft, men overdøves undertiden af Gæsternes tunge, sødlige og meget stærke Parfyme. Husets Frue tager imod, klædt som et gammelt Maleri. En Del Gæster er allerede kommet. Pludselig opstaar der Bevægelse, alle skotter hen imod Døren. Husets Frue siger, med Fingeren paa Munden: – Mor kommer!

En Dame højt i Firserne viser sig støttende sig til en Stok; alligevel bevæger hun sig med uhørt Gratie. Hun er i snehvid Silkerobe, sløret med ægte Knipling. Alle bøjer sig ærbødigt for hende, mange omfavner den gamle Dame, hvis blide Smil lyser som Vintersol. Datteren betror mig, at skønt Moderen har boet hos hende de sidste tyve Aar, forlanger hun altid formel Indbydelse, takker formelt og kommer eller kommer ikke, eftersom Helbredet nu er til.

Lidt efter viser der sig en Skare Mænd, det er Husets Herre med Venner, de kommer lige fra de fem Bridgeborde oppe fra Biblioteket. Den ene Maaned er der Herrebridge, den anden Damebridge.

Man gaar over i Spisestuen. Væggene er beklædt med kostelige Gobeliner, det mægtige Bord dækket med Knipling. Unge Piger i luftige, blegrøde Dragter bærer om, først Kaffe eller

Te, saa varme Boller kogt i Smør, smaa delikate Brød med alskens Paalæg, hjemmebagte Konditorkager, Kringle varm fra Ovnen. En Tjener byder Cocktail, og de er stærke.

Stemningen er animeret, bliver det endnu mere, da Champagnen skænkes. Der drikkes nu Champagne uden Ophør af hvem, der ønsker det.

Her møder man store Arkitekter, verdensberømte Videnskabsmænd og Kunstnere, Fængselsdirektører, Børsmatadorer, unge livsglade Piger, hvidhaarede Kvinder, der kæmper for sociale Reformer, Politikere, kort sagt en broget, men saare interessant Menneskeblanding.

Serveringen hører ikke op. Nu følger en Række smaa varme Retter, den ene mere udsøgt end den anden, to Tjenere og syv unge Serveringsdamer har Hænderne fulde den hele Tid. Til de varme Retter ombydes Øl og Snaps. Men tro kun ikke, at blot et eneste Menneske drikker mere end godt er.

Naar man ved Syvtiden tager Afsked, er det, som havde man tilbragt et helt Døgn i disse skønne Omgivelser. Værtindens sidste Ord er: – Husk den første Torsdag i næste Maaned! kom tidligt og bliv sent!

Middagene i dette Hjem svarer til Torsdagsmodtagelsen, kun er her Gæsternes Antal begrænset til atten.

– – –

Somme af mine Bekendte bor i de saakaldte Penthuse. Det vil sige større eller mindre Huse plantet paa Toppen af de høje Apartmentshuse, hvor der er Plads til adskillige Hundreder af Familier. Apartmentshusene er mellem tyve og tresindstyve Etager høje, enkelte endnu højere. Penthuset er gerne paa to Etager og altid kun til én Familie. Det er omgivet af en fri, mindst ti Alen bred Spasereplads, sikret ved højt Jerngitter. Er Udsigten ved Dag underskøn, er den det ikke mindre ved Aften, naar Stjernerne er tændt, og Byen breder sig ud med heftigt illuminerede, lange, lige Gader og skyspiddende taarnagtige Bygninger. Alt flimrer i røde, gyldne, grønne og hvide Lys. Man er midt i Drømmenes Eventyr.

Kommer man til Te i et saadant Penthus, skuffes man straks af den tilsyneladende ringe Plads. Salonen er vel ret stor, men har ingen Forbindelse med andre Værelser. Først senere opdager man, at der fra en flisebelagte Omgang fører Døre ind alle Vegne, her til Biblioteket, der til Spisestuen, her igen til Atelier. Ovenpaa er Soveværelser, Musikværelser og Frokoststue.

– – –

I visse Krese i New York er Selskabeligheden overvældende. Jeg kender en Familie, hvor der bogstavelig talt er aabent Hus de fleste af Ugens Dage. Da jeg engang kom til Eftermiddagste, væltede der Folk ud af Huset, og der opstod formelig Trængsel, da de Bortgaaende skulde have deres Tøj og de Kommende af med Tøjet. Jeg erfor, at der lige havde været Foredrag for to Hundrede Gæster, og nu kom der en Flok til Te. Intet Under, at Husets ellers saa aandfulde Frue var en Smule distræt og havde svært ved at holde Gæsternes Navne ude fra hverandre. Denne Dame tager imod, men gaar selv saare sjældent ud. I andre Tilfælde tager man imod til Lunch og Eftermiddagste, men har gjort sig til Regel kun at gaa ud om Aftenen.

– – –

Værelsernes Antal beregnes anderledes end hjemme. Seks Værelser her er kun fire Værelser plus Køkken og Pigekammer i Danmark. Men er der to Stuer, to Soveværelser og Pigeværelse, findes der tre Badeværelser. Hallen er møbleret som i elegante Hoteller: vældige bløde Lænestole og Sofaer, smaa Rygeborde, tykke Tæpper og overdaadig, men dæmpet Belysning. Man gaar igennem den lange Hall og føres op med Elevator.

Prisen paa moderne Lejligheder er enorm. Man kan billigere faa ti Værelser med et Badeværelse end fire Værelser med tre Badeværelser. Naturligvis kan man ogsaa bo billigt.

Jeg har en ung Veninde, der for to smaa solfyldte Stuer til Gaden, Badeværelse og Køkken kun betaler fyrretyve Dollars om Maaneden, Gasforbrug og Varme indbefattet. Hun bor i et af de gamle Rødstenshuse i fireogtredivte Gade, altsaa i Hjertet af Byen. Man naar op til hendes Fjerdesal, Toppen af Huset, ad Trapper, der ligger forskelligt i hver Etage.

– – –

Paa den anden Side kender jeg en Familie, der har solgt deres Fifth Avenueresidens og nu bor paa et af New Yorks dyreste Hoteller. De har en meget stor Salon, en lille Spisestue, et Bibliotek og to rummelige Soveværelser, hver med overdaadigt Badeværelse. De betaler herfor tresindstyve Tusind Dollar om Aaret! En artig Sum, naar den regnes om i dansk Mønt.

Hotellerne benyttes i udstrakt Grad til Selskabelighed. De kunde slet ikke eksistere, hvis de skulde leve af at leje Værelser ud til Tilrejsende. De er derfor indrettet paa at kunne modtage en Mængde private Selskaber af forskellig Størrelse paa samme Tid. Lofterne er beklædt med lyddæmpende Materiale, saa Gæsterne kan være saa muntre de vil, Støjen virker aldrig overvældende. Ti Orkestre kan spille rundtom i de andre Lokaler, det enkelte Selskab hører kun deres egne Orkestre.

Det er ikke ualmindeligt, at velhavende Familier her giver Middagsselskaber paa et Par Hundrede Kuverter eller Baller og Kostymefester, hvor Gæsternes Antal er mere end det femdobbelte. Saa dresseret er Personalet, at en Spisesal i Løbet af faa Minuter omdannes til Balsal.

– – –

Jeg maa ikke glemme at skildre en Form for Selskabelighed, der til at begynde med forvirrede mig i høj Grad. Jeg fik trykt Indbydelse til en kendt Kvindeklub, mit eget Navn stod mellem Æresgæsterne, der vilde blive holdt Taler og sunget Sange. Mødetiden Klokken to. En lidt sen Tid for Lunch, fandt jeg, men det var sagtens en Ejendommelighed for denne Klub. Altsaa aksler jeg mit Skind, er paa Pletten og modtages af en galaklædt Bestyrelse og føres op paa den blomstersmykkede Platform, hvor der i Løbet af de kommende to Timer blev holdt adskillige ypperlige Taler og sunget af en Herre, der ikke just var nogen Caruso, men for Resten gjorde Lykke. Efterhaanden steg min Sult eftertrykkeligt. Meningen var vel, at man kun var indbudt til Eftermiddagste. Jeg haabede saa, at denne vilde blive ret flot. Men da Talerne forstummede og Sangeren havde afleveret sine Lieder, opdagede jeg, at Gæsterne gik hen til den kvindelige Præsident og takkede for den herlige Eftermiddag. Jeg stod lidt og ventede, flere og flere tog Afsked. Saa takkede ogsaa jeg og gik min lille Vej, der hurtigt førte mig ind paa en af de mange billige Restauranter, hvor jeg ikke var sen til at forsyne mig selv med Bakke, Spiseredskaber og ved Disken vælge mig en af Dagens mange Retter. Sjælden har noget smagt mig saa godt – og været saa fortjent!

– – –

Forleden var jeg til Guldbryllup, det eneste af den Art, jeg har bivaanet siden den uforglemmelige Fest paa Aulestad, da Bjørnstjerne og Karoline Bjørnson fejrede deres halvtredsindstyvende Samlivs-Aar.

Her var Brudeparret ogsaa i Halvfjerdserne. Bruden ogsaa her klædt i Hvidt og Guld med gyldne Askepotsko og guldindvirket Slør.

Først gik Brudgommen hen til Klaveret og spillede en Afdeling Bach, hvor man tydeligt hørte, han var nervøs og forlegen. En vis Tunghørighed bidrog ogsaa til det mindre heldige Resultat. Derefter traadte en lille "Tobak for en Skilling" hen og lagde Violinen til sin Kind. Ungen var ogsaa i Guldsko og tilsvarende Halvstrømper, en forglemmigejblaa Kjole stumpede der, hvor den ellers saa trinde Barnemave hører op. Der var nu ikke Tale om Trindhed hverken foroven eller forneden. Barnets Arme var, over Albuen, som tynde vinternøgne Grene. Salen med Lys fra to Sider blev, medens hun spillede, overgydt af Sol, saa de svagt rødlige Ben syntes fuldkommen gennemstraalede.

Hun spillede som en lille Vorherres Engel, var kun seks Aar og ikke Spor nervøs. Hun saa sig om mellem de mange Gæster, medens Tonerne, rene, fulde og yndige syntes at komme fra selve Himlen. Da jeg senere spurgte hendes Mor, om hun havde spillet offentlig før, fik jeg et fornærmet: Mange Gange!

Igen satte den gamle Herre – en kendt Læge – sig til Klaveret, men inden han fik begyndt, traadte Guldbruden hen til ham, de vekslede et meget sigende Blik, hun satte sig ved hans Side, og de spillede en Bachsonate firhændigt. Forskellen mellem hans Solospil og Spillet, da de i Forening betjente Klaveret, var enorm. Nu spillede de som to unge kraftige Mennesker, der under Musikens Indflydelse blev til et. Bifaldet var stormende, og jeg erfor, at disse to for et halvt Aarhundrede siden havde mødt hinanden ved Klaveret og netop med denne Sonate, som de saa havde spillet baade ved deres Bryllup faa Maaneder efter, ved deres Sølvbryllup og altsaa nu.

Jeg fik Invitation til Diamantbryllup om ti Aar og haaber da igen at høre dem spille Bach med samme Forstaaelse og Verve.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 28.8.1937

Naar man bygger i Højden

Karin Michaëlis gengiver en Samtale med den amerikanske Arkitekt *Lafayette Goldstone*, som mener, at Skyskrabernes Tid er forbi.

De mange ydre Lokaler, hvor Tegnere og Konstruktører før myldrede om Dagen lang, staar nu tomme og øde. I det inderste Privatkontor sidder Arkitekt *Lafayette Goldstone* ensom og tavs. Han faar de lange Timer til at gaa med at lave Buster af Ler, siden faar de Lov at tørre hen, slaa Revner og falde sammen. Byggeriet i New York standsede, da Krisen satte ind, og skønt den er næsten overvundet, har Byggeriet endnu ikke rørt paa sig. Goldstone var Specialist paa Skyskraberomraadet, – ingen Arkitekt har i Løbet af Perioden siden 1920 opført saa mange som han, mere end 50 – men selv mener han, der ikke vil blive bygget flere af disse Bygninger med den taarnagtige Midterdel og Højde paa mellem tyve og firs Etager.

Arkitekten er af saa blid en Type, at man daarligt fatter, han har kunnet gøre sig gældende som Leder af disse Millionprojekter, der satte Tusinder af Mand i Arbejde. Han peger med sin slanke, trætte Haand ud over Byen og viser mig Toppen af de Bygninger, der skyldes hans Flid og Fantasi: – De giver Bybilledet Karakter, siger han, men de er upraktiske, de har allerede i Dag overlevet sig selv!

– – –

Han voksede op ude paa Landet, fra sit 10. Aar maatte han selv skaffe sig Føden. Skolen hørte op for ham, da han gik i sit trettende Aar, skønt han tørstede lidenskabeligt efter at tilegne sig Kundskaber.

Som fjortenaarig gaar han paa sin Fod ind til New York, uden en Øre i Lommen, uden at kende et Menneske. Men han véd, hvad han vil. Altid har han tegnet. Ikke Landskaber eller Mennesker, kun Huse. Hvert Hus, han har set, staar for altid indridset i hans Erindring. Han læser Huse, som andre læser Bøger. Og sandelig, New York er en Bog med mange Blade. Han gaar Gade op og Gade ned, strækker Hals for at faa det altsammen med, han render mod Mennesker, slaar Pandebuler mod Lygtepæle. Blader i den nye Bog, saa Dagen glider over i Nat og Natten igen i Dag. Han har ikke spist og ikke sovet. Nu begynder Sulten at pine ham, derved husker han, han jo skal søge Arbejde.

Samme Dag faar han virkelig sit første Job hos en Arkitekt. Fire Dollar om Ugen. Nok for ham. Læremesteren fatter Interesse for den blide drømmende Dreng, der opfatter Husenes Musik, sanser deres Aandedrag og ser dem som levende rodfæstede Væsner. Husene betyder for ham mindre det synlige, der rager op over Jorden, end det dybt forgrenede Rodvirvar, bestaaende af Staal, Cement og Rørledninger nede i Jorden. Med formeligt Raseri kaster han sig over Studiet af Grundens Hemmeligheder. Den Specialkundskab, han tilegner sig, gør ham særlig skikket til senere at opføre saadanne Komplekser, der kræver de største Forarbejder nede i Dybet.

New York er bygget paa Klippegrund. Ja, men det er langtfra alt *solid rock*, Grunden bestaar af mange Blandinger, og kun den eneste ene er i Stand til at bære de svimlende høje Huse. Naar det næsten aldrig sker, at en Bygning styrter sammen under eller kort efter Opførelsen, er det, fordi Loven for Grundundersøgelser er saa skrap. Arkitekten maa efter omhyggelige Undersøgelser indgive Andragende til Bygningskommissionen og her nøje forklare Grundens Bestanddele og Bæreevne af to Hundrede Tons pr. [Kvadrat]Fod, [*noget mangler her*] haarde metalklingende Granit med en Bæreevne af to Hundrede Ton pr. Fod, [dog] er det ikke givet, Kommissionen regner som han, men siger: For os er Bæreevnen kun fyrretyve Ton! Saa maa Arkitekten skaffe Resten paa anden Vis, dels ved Anvendelse af Staal og Beton, dels ved den saakaldte "Grillage", Staal, der anbringes baade lodret og

vandret. Der bores Huller, og de mægtige Staalpiller gøres fast. Svagheder, der trods al Undersøgelse, viser sig, fjernes, der renses ud, der blæses væk med Dynamit. Afstand paa tyve Fod mellem hver Pille er det almindelige. Disse Piller skal foruden at bære den "døde" Vægt (deres egen og Vægten fra selve Bygningen) ogsaa bære den "levende", den bevægelige, Elevatorer, Varer og Mennesker.

Omkostningerne ved Undergrundsarbejdet kan ikke udregnes paa Forhaand, det er altid noget af et Lykkespil. Først naar man er naaet ned til *solid rock*, kan Bærepillernes Mængde og Højde angives, Fabrikerne maa have deres Tid til at fremstille dem, og imens løber der Grundskat, Renter og Amortisationsomkostninger paa. De høje Bygninger er saa godt som udelukkende af Staal. Gulvene af de fineste Træsorter, forskellige Slags Eg, Valnød og andet. Lægges Gulvene af "brede" Fjæl, ofte brede som de Egetræsgulve, vi kender fra gamle Herregaarde, er der altid med Vilje Smaarevner imellem for at give det Karakteren af Ælde. Virkningen af den enkelte Fjæl kommer ogsaa mere frem derved.

Medens før de store "Tenementshuse" blev bygget med smalle Lysbrønde, saa de kun var brugelige ved kunstigt Lys, forlanger Loven nu, at Bygninger, der anvendes til Beboelse (men ogsaa kun saadanne) skal for Opholdsværelser og Soveværelsers Vedkommende være fuldt tilgængelige for Dagens Lys. Hallen maa godt være helt uden Vinduer. Loven kræver ogsaa, at Skyskraberne skal indrettes med trappeagtige Fremspring for at skaffe mere Tilgang af Sol og Lys. Lyset i de oftest lave Værelser er ikke kønt efter vor Smag. Men Amerikaneren kan lide det. Han vil kun have Lys, der kommer ind efter Øjenhøjden. Derfor ser man altid Gardinerne rullet halvvejs ned. Forskellen mellem disse Halvlysvinduer og Vinduer med oprullede Gardiner er umaadelig. Det stærke Lys skærer i Øjnene, man bliver træt og utilpas. Nu er man begyndt at bygge Forretninger helt uden Vinduer! Derved kan der laves mere Fiksfakserier med det kunstige Lys, der anvendes i forskellige Farver og Farvetoner.

Jeg spørger Goldstone om den oprindelige Aarsag til Skyskrabernes Fremkomst. Han svarer med faa Ord: Personlig Egoisme og kun det! Naar en Mand eller et Konsortium havde sammenkøbt en Flok Rønner, der højst gav fem Procents Udbytte, og saa lod dem rive ned og paa Grunden opførte en Skyskraber, kunde der i visse Tilfælde regnes med Udbytte paa over to Hundrede Procent!

Den første høje Bygning i et Kvarter skummer Fløden. Den faar Lys fra alle fire Sider. Saa længe den staar i ensom Majestæt. Opføres der en lignende paa næste Blok, vil begge Bygninger stjæle Lys fra hinanden.

Arkitekten viser mig nogle tykke Folianter. Det er Kort over New Yorks Bebyggelse. Husene er skraveret med sort, den ubebyggede Del er hvid. Gaderne sees som smalle lige eller krumme Linjer, hist og her en lille Klat Hvidt: En Smule Park eller aaben Plads. Gaardsrum findes saa godt som ikke mere. Med andre Ord: Bebyggelsen er blevet kompakt.

Wall Street er et Par og tyve Alen bred, samtlige Huse paa begge Sider Gaden er paa mellem nitten og halvtreds Etager. *New Street* i Nærheden er tyve Alen bred, Husene som i Wall Street. *Exchange Place*, ogsaa i Nærheden, er endda kun 12½ Alen bred, og intet Hus er under tyve, adskillige over halvtreds Etager. Man bevæger sig som paa Bunden af en Skakt i disse Gader. Alt maa, selv paa klare Sommerdage, foregaa ved elektrisk Lys.

Der er Love for det indbyrdes Forhold mellem Gadebredde og Hushøjde, men Lovene er svært elastiske, og Folk er fikse til at finde Maader at omgaa dem paa. Trækker man til Eksempel en Del af Bygningen en Smule tilbage fra Ydermuren oppe i Højden, faar man straks Ret til at bygge højere: saa og saa mange Fod for hver Fod, Muren er trukket tilbage. Der maa laves Taarn eller Taarne. Er Gaden 60 Fod bred, maa Huset være 105 Fod højt. Men er blot en af de omliggende fire Gader hundrede Fod bred, maa hele Bygningen straks gaa tre Hundrede Fod i Højden. Er Grunden paa 30,000 Kvadratfod, kan man endda bygge hele to Taarne, blot skal disse have 60 Fods Afstand og anbringes 70 Fod fra Ydermuren ved Husets Fod. Endelig kan man paa Toppen af hvert Taarn eller af hvert Hus plante et *Penthouse*, en

lille toetages Bygning, der koster Alverden i Leje og maaske netop derfor er ivrigt efterspurgt af Velhavere. Deroppe har man det skønt for sig selv og kan bo midt i en Taghave.

Ovennævnte Lov, forklarer Lafayette Goldstone mig, gælder Skyskrabere og Kontorbygninger. Der er helt andre Love for "Tenementshuse", hvor tre eller flere Familier bor og selv koger deres Mad!

Nu lidt om Omkostningerne. Tag en Bygning, der koster halvtredje Million Dollar at opføre. Grunden har sagtens kostet andre to Millioner. Jo højere Bygning, jo flere Elevatorer. Til denne vil medgaa Elevatorer til et Beløb af ca. 150,000 Dollar. De skal betjenes Dagen igennem, det faar man ikke gratis. Somme løber deres 6 à 800 Fod i Minutet, det vil sige, de raser op og ned, andre kun 250 Fod i Minutet. Alle gaar avtomatisk. Prisen for den enkelte ligger mellem 15 og 20,000 Dollar, der er dem, der koster endnu mere. Der anvendes fire Kabler til hver, og Kablerne maa gerne fornyes hvert Aar, da der gaar voldsomt Slid af dem. Saa har vi Strømforbruget, der er enormt. Kostbare er de, til Gengæld arbejder de med hundrede Procents Sikkerhed. De undersøges daglig, dels af Kompleksets egne Ingeniører, dels af Kommunens, dels af Assurandørernes. Skulde en af dem alligevel rende Amok og styrte nedefter, vil Lufttrykket og andre Sikkerhedsmidler hurtigt standse dens Løbskhed. For alleryderste Tilfælde er der anbragt svære Luftstødpuder forneden.

Ser man Tværsnittet af en af New Yorks Skyskrabere, har man egentlig set dem alle. Over de tre, fire Kældere kommer Stueetagen med Indgang fra mindst to, ofte fire Gader. Indgangen fører ind til den brede elegant udstyrede Hall, der strækker sig igennem Bygningen paa begge Ledder. Langs Hallen ligger Elevatorerne, der gaar op i forskellig Højde. Nogle standser paa Opfordring naar som helst indtil tyvende Etage, andre svipper i et Sæt op til tyvende og gaar derfra i mere sindigt Tempo op til fyrretyvende og gaar langsommere de næste tyve Etager. Saadan hele Vejen op, indtil Taarnets øverste Spids.

Foruden Hall og Elevatorer bliver der nu kun Plads til en Forskalling af smaa Butiker, der saa at sige beklæder Komplekset Stueetagen rundt. Naar man op til, hvor Murene er trukket lidt tilbage, eller hvor Taarnet tager fat, er det forbløffende at se, hvilken uforholdsmæssig, ja vanvittig Plads Elevatorerne indtager. Man skulde tro, Huset var bygget kun for dem. Heroppe er nu, svarende til Butikerne nede, Kontorer. De er kostbare.

Elevatorerne kan jo ikke undværes, knap nok indskrænkes i Antal. Tid er Penge, man kan ikke staa og vente. Desuden skal paa visse Tider af Dagen alle Mænd og Kvinder op og ned samtidig. Vandet, der føres op i Toppen, kan ikke tages i en, men maa deles i flere Etaper, hver med sin Kraftstation. Dette gør Personalets Drikkevand og Vand til Haandvask m. m. umaadelig kostbart. Ventilationen kan heller ikke føres op ad samme Ledning, baade den og Dampen til Varmerørene deles i flere Hold opefter.

Nogle af Skyskraberne giver som sagt mægtigt Overskud, hvis man er saa heldig at faa lejet det hele ud og faa solide Lejere, andre staar halvtomme og for at camouflere dette, sætter man Lejen betydeligt ned, ja lader undertiden Folk benytte Kontorerne længere Tid ad Gangen ganske gratis. Spekulationen er her altsaa slaaet fejl.

Som sagt, Lafayette Goldstone hævder, Skyskrabernes Tid er forbi. Byen kan simpelt hen ikke være tjent med dem. De spærrer Færdslen, de er usunde som Opholdssted, og de er for kostbare at opføre.

Siger vi, at der er ca. tusind Kontorer i en saadan Bygning – og der kan være mange Skyskrabere i samme Gade – saa arbejder der i Gennemsnit fire Tusind Mennesker i dette Hus, foruden alle dem, der kommer og gaar. De fire Tusind møder paa Klokkeslæt, gaar til Lunch paa Klokkeslæt og forlader sidste Gang Komplekset paa Klokkeslæt. Da Skyskraberne ofte, ja oftest, vender ud mod ganske snævre Gader, overfyldes Gaderne paa bestemte Tider, og kan Folk ikke have deres Biler netop lige i Nærheden, anbringes de saa nær som muligt. Det er saadan, at man kan være Timer om at naa ned gennem New York paa de store

Færdselstider. At Ulykker næsten er uundgaaelige, trods Chaufførernes beundringsværdige Sikkerhed, siger sig selv.

Det har i over fem og tyve Aar været slemt paa Fifth Avenue, hvor Busserne endda tager dobbelt Betaling. Man mener vel, at Folk, der har Raad til det, ogsaa har Tid til i Ro og Mag at kikke paa Færdslen i den smukke muntre Gade. Busser og Biler, der kører paa langs ad Avenuerne, maa almindeligvis standse ved hvert eller hvert andet Gadehjørne, det vil sige ved hvert andet Bygningskompleks.

De maa standse af Hensyn til den tværgaaende Færdsel. Der parkeres hvor som helst, kun meget sjælden er Parkering forbudt. Og der parkeres for hele Dage, somme Tider for Nætter med. Herved spærres der for Adgang til Fortovene, og den virkelige Færdsel maa foregaa ad en smal Rende i Midten. Kloge Folk pønser paa nye Løsninger af New Yorks vældige Færdselsproblem. Vil det engang ske i Form af underjordisk Kørsel, Nedsænkning af parkerede Biler, Glasveje i Højde med første Sal – eller noget helt fjerde?

– – –

Nu er jeg for denne Sinde tilstrækkelig proppet med teknisk Viden, og jeg beder min elskværdige Ven fortælle mig lidt om de *Beboelseshuse*, han har bygget til New Yorks rige og fordringsfulde Mennesker.

Han smiler og henter en Bunke Fotografier, som vi roder i under Resten af Samtalen:

– Her skal De se det sidste høje Hus, jeg byggede. Det naaede akkurat at blive færdig i rette Tid, inden det hele sagde stop!

Der kommer til ham en Dag en straalende, selvsikker Dame, der indleder Samtalen med følgende Ord: – Nu har jeg længe nok boet i Fifth Avenue, nede ved Jorden. Nu vil jeg have noget helt andet, højt oppe i Luften. Kan De lave det? Han svarer: – Frue, alt afhænger af Pengene, der maa anvendes! – Penge spiller her ingen Rolle! Men hun vil ikke selv eje det nye Hus oppe i Luften, for engangs Skyld vil hun bo til Leje! Der tales frem og tilbage. Planerne tegnes, forevises og akcepteres.

Arkitekten er til Middag hos hende i den gamle fornemme Residens i Fifth Avenue. Under Middagen slaar hun paa Glasset og siger: – I Dag om et Aar er altsaa vi, der er samlede her, igen samlet om det samme Bord, med de samme Gobeliner paa Væggene og det samme Loft over os, kun højt oppe i Luften! Arkitekten svarer: – Jeg haaber, det lader sig gøre!

Det kneb noget med at finde Grunden til et stort, frit beliggende "Apartmenthus" i en fornem Del af Byen. Dernæst at finde et Antal Mennesker, der vilde med til at indgaa femtenaarige Lejemaal, og som havde Raad til at udrede den høje Leje, der var Talen om. Det lykkedes. Man gik i Gang med Byggeriet under stadigt Samraad med Luftdamen, der havde udbedt sig Ret til at stille nye Fordringer, saa længe Arbejdet stod paa. Skulde noget laves om, var hun ogsaa villig til at betale for den spildte Tid. De øvrige Lejere maatte blindt bøje sig efter hendes Ønsker, saa for Arkitekten var det jo et ekstra diplomatisk Anliggende at tilfredsstille alle.

Damen fik tilkendt de tre øverste Etager, eller rettere de to øverste samt Tagetagen med den store Have, hvor der anbragtes meterhøj Muld, saa Buske og ret store Træer straks lod sig indplante. Hun forlangte sin egen Rundkørsel nede fra Gaden, denne ledte ind til Hallen med hendes private Elevator, stor som en Stue. Foruden denne var der to ellers aflaasede Elevatorer, der kun blev taget i Brug, naar hun havde sine større Selskaber med fire-fem Hundrede Mennesker. Liften gik i ét Stræk op til en Slags Foyer, tyve Alen i Kvadrat, til højre for denne laa Dagligstuen, til venstre Biblioteket. Dimensionerne saadan, at disse tre Rum indtog hele Bygningens Bredde paa den ene Led. De var uden Døre og dannede derfor en Helhed. Fra Foyeren gik Døre til Garderobeværelserne udstyrede som Selskabssale til Spisestuen, indrettet paa at huse fem Hundrede Mennesker til staaende Souper, til Frokostværelse, til Chefbutlerens lille Privatlejlighed, bestaaende af Salon, Soveværelse, Bad

samt Værelse med Bad til hans første Medhjælper! Endelig var der i denne Etage Anretterværelse, der, uvist af hvilken Grund, strakte sig gennem to Etager, Køkken, Vinlager, Værelse til Sølvtøjspudsning, Bageri, Værelse til at ordne Blomster, Rum til Forbrænding af Affald, Spisestue til en Del af Tjenerskabet og Værelser til samme.

Etagen ovenover var mere helliget Privatlivet. Her fandtes Soveværelse til Husets Frue, Bad, Solbad, Sovealtan, Stue til Kjoler, Stue til Hatte, et Værelse helt beklædt med Cedertræ til Opbevaring af Pelsværk, Legeveranda til Barnet – der fandtes nemlig et saadant, ja, der var saagar en Mand. Hans Flok Værelser stod i Forbindelse med Madames. Gennem skjulte Korridorer havde Personalet Adgang til Herskabets Værelser for at hente og bringe Klæder. Her svippede Syersker, Frisører og Massøser igennem. Her indtoges smaa intime Maaltider.

Der var en lille, helt separeret Lejlighed til Madames Forældre, saa de kunde bo behageligt og ugenert, selv om Familien var bortrejst. Mama og Papa havde eget Tjenerværelse og eget Gæsteværelse.

Øverst oppe, omgivet af Taghaven, var Værelser til de unge Døtre af et tidligere Ægteskab, Solbade og stort Legeværelse, godt med Glas, til Barnet. Hertil kom Gæsteværelser og en lille Lejlighed til den kvindelige Bestyrer af Huset, at ogsaa hun kunde nyde Tilværelsen med Gæster, naar hun var inde for at sætte Lejligheden i Stand.

Som man ser en rask lille Lejlighed! Men den var ikke indrettet paa Helaarsbeboelse, for hør nu: Damen – jeg gaar ud fra, det var hende, der stod for Pengekassen – ejede desuden en Camp oppe i Adirondackbjergene, et Hus paa Long Island, et andet i Florida og endelig en Lystyacht med 34 Mands Besætning! Til at holde alt dette havde hun en dobbelt Stab Tjenestefolk paa to Gange 28. Disse skiftedes nu til at rejse i Forvejen og sætte næste Lejlighed i Orden til Brug. Campen var stor, saa ogsaa den behøvede fuld Besætning paa 28. Familien kørte saaledes rundt Aaret igennem, naar den ikke stak til Evropa eller laa og drev i de sydlige Farvande.

Lejen af de tre Etager beløb sig til 75 Tusind Dollar om Aaret. Arkitekten havde intet at gøre med hverken Udstyr eller indvendig Arkitektur, dertil antoges indvendige Arkitekter. Disse fik Lov at ofre en halv Million Dollar paa Nyanskaffelser. En Del blev jo medtaget fra Residensen paa Fifth Avenue, deriblandt Gobelinerne og nogle uhyre kostbare indlagte Lofter. Møblerne var samlet rundtom fra. Om Smagen kan altid diskuteres. Efter Billederne (der desværre ikke maa offentliggøres) syntes det mig, at Elegancen stod i noget omvendt Forhold til Smagen, men det kan være min Fejl. Bl.a. fandtes et Sæt Dagligstuemøbler, der skrev sig fra en under Deflationen forarmet Fyrsteslægt. De var betrukket med *petit points*-Broderier, hvor Stingene var saa smaa, at de kun kunde ses gennem Lup. Disse Møbler havde kostet … en halv Million, ikke Kroner, men ædle og ægte Dollar!

Fra den ene Etage til den anden var i et af Værelserne en Marmortappe med Smedejernsrækværk. Damen slog Rynker paa Næsen: Det er jo kun Jern! Det skal være Bronze! – Det vil fordyre Trappen med tyve tusind Dollar! – Det skal være Bronze, siger jeg, bryd Dem ikke om, hvad det koster!

En Dag var der løbet lidt Vand ned fra en Rørledning og havde plettet et ophængt Gobelin. Damen saa det, skændte ikke, men sagde lidt ked af det: I Grunden ærgerligt. Denne Gobelin har jeg lige betalt med firsindstyve Tusind Dollar, og nu er den ødelagt! Det var alt.

Paa Aarsdagen for Middagsselskabet var man samlet i den nye Spisestue, ved samme Bord, under samme Loft og omgivet af samme Gobeliner kun højt oppe i Luften.

Jeg har maaske ytret et Par mindre passende Ord om al denne Luksus, for nu siger Goldstone: – Hun var ikke nærig. Under hele Depressionsperioden bekostede hun Mad og Ophold for mellem tre og fire Tusind Personer!

Det mærkelige ved Bygningen var, slutter Arkitekten, at medens en Mængde andre "Apartmentshuse" gik fallit, forrentede denne sig saa godt, at Ejerne paa Dato kunde udrede Skatter, Renter og Amortisation. Ikke én eneste Lejer blev nødt til at flytte i Utide!

– – –

Fotografierne er gemt hen, nede venter Vognen, og medens vi har vor Hyre med at slippe gennem Trængslen, udrykker Lafayette Goldstone sin umaadelige Begejsring for Danmark, det lykkelige Land, hvor der næsten ikke findes Forskel mellem Fattig og Rig. Han og hans Digterhustru har kørt Danmark rundt, og Resultatet var, at han satte sin unge højtbegavede Søn i Lære hos en dansk Arkitekt: "I Danmark er der meget for os at lære!"

Da jeg beder om et Fotografi af Goldstone, ryster han paa Hovedet. Han er kun blevet fotograferet én eneste Gang til et nødvendigt Pasbillede!

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 24.9.1937

Kvindesagens store Forkæmper

Karin Michaëlis fortæller om *Carrie Chapman Catts* Livsløb og Personlighed og om hendes betydningsfulde Indsats for Kvindesagen i U.S.A.

Carrie Chapman Catt har sit fredfyldte Hjem paa en af de solbeskinnede Højder i New Rochelle. Fra den store Glasveranda, der dufter sødt og hedt af Alverdens Blomster, ser man nedover den stille trækransede Sø, hvor en tung Bygning i Rosenborgstil spejler sine røde tindede Mure. Det er en af de mange Kostskoler for unge Piger, som man med Forkærlighed synes at oprette i New Rochelle.

Det er den første virkelige Foraarsdag. Overalt blaaner Violerne, skinner det gult af Eranthis og stritter de brogede Primulaer op mod Piletræernes lodne Dubber. Det dunster fra Havens gødede Muld, flere Gartnere piler rundt med Hakke, Fork og Grenekniv. Fuglene synger vildt og jublende. Der er ikke Spor af Forskel paa en dejlig Foraarsdag i Danmark og i New Rochelle, New York. Kun kommer Foraaret her lidt tidligere og sætter ind med større Pludselighed. Derfor kan man allerede den første Dag slaa Plænerne, og de er straks som et lavluvet Fløjlstæppe.

Vi har dygtige, kendte ihærdige Kvinder hjemme i Danmark, Kvinder hvis Navne er kendt ogsaa uden for Danmark, men tilfældigvis har vi ingen Chapman Catt. Fejden for Kvindevalgret var aldrig saa brutal i lille Danmark, hvor man kan smile sig til den ene Halvdel og snakke sig til Resten.

Nu sidder Mrs. Carrie Catt, en Dame nær de firs, dog endnu frisk, ungdommelig og fuld af Kraft i en magelig Stol, omgivet af alt, hvad der kan skaffes for Penge og med Smag, men der var en lang og strid Tid, hvor ogsaa hun stod i den bitre Kamp, Fører for de mange, modig, haard, naar det var nødvendigt, maalbevidst, klog, betydelig. Ogsaa for hende kom engang Kærligheden paa tværs, saa hun glemte alt andet for den. Døden fulgte efter, knuste hendes unge Lykke og gav hende en Grav for en Elsker.

– – –

Carries Forældre er begge født i New York, men næppe er Bryllupsfestlighederne overstaaet, før de begynder den Vandring vestover, der først standser helt ude ved Pacifickysten, og det er mange Aar senere. Der holdes Pavser her, der holdes Pavser der, men saa gaar det vestover igen. Der synes at være Lappeblod i Aarerne. Carrie og hendes yngre Broder ser Lyset i Iowa, dengang en lille By i en Stat, hvor det meste af Jorden endnu aldrig havde været under Plov og derfor ved Foraarstide var et eventyrligt Flor af vilde Blomster. Til Carries første Minder hører Synet af denne udyrkede Jord, af Land blaat af Kæmpevioler, groende saa tæt, at de kan plukkes haandfuldevis. Hun synes, det er sælsomt, hver Gang hun har Haanden fuld, er det som om de smaa blaa Hoveder falder trætte ned paa deres Stilke, som om deres Farve blegner, mens forude store stærkblaa Violer kalder paa hende. Og med Barnets tankeløse Grusomhed kyler hun de døende Blomster fra sig for graadigt at fylde Haanden med friske, der lidt efter gaar samme Skæbne i Møde.

Men da Ploven første Gang skræller dybt i Jomfrujorden, dræber den alle Violerne og for bestandig.

Hun gaar i Skole med Drenge og Piger. Og saa hænder det en Dag, at en lille syvaarig Pige taber sin Krinoline midt i Legen. En Flok Drenge griner paa Drengevis og peger Fingre, alle Smaapigerne rødmer af Skam paa den Ulykkeliges Vegne. Kun Carrie staar med Taarer i Øjnene, men det er af Raseri. Her opfatter hun for første Gang – efter eget Sigende – Forskellen mellem de to Køn og mærker, at Drengene gør Fællesskab mod det svage. Hun

mener, at denne lille Hændelse, saa ubetydelig den er i sig selv, gav Stødet til hendes Opflammen for Kvindernes Ligeret.

Efter Skoleaarene gaar hun paa College og tager sine Eksamener. Hun forklarer nu Forholdene derude i de unge Stater, som de var for tresindstyve Aar siden. Landet ejedes jo oprindelig af Indianere, men hvid Mand trængte dem tilbage Skridt for Skridt og bestjal dem for deres Ejendom. Tyven kunde ikke selv overkomme den tilegnede Jord, saa han fordelte den "ædelmodigt" mellem Nybyggerne. Betingelsen var, at hver "Homesteadmand" skulde bygge et Hus (en Hytte af fældede Træstammer var nok) og at han skulde bo der seks Maaneder, inden Papirerne blev skrevne, og siden forpligte sig til at blive paa Stedet mindst femten Aar og gøre Jorden brugbar. Men dels var Jordstykkerne ofte for store for Nybyggeren, der saa solgte væk og kom til Penge, dels beholdt Staten store Arealer, som den ved Lejlighed skænkede bort til visse Formaal. Et af disse bestod i, at Staten gav Befolkningen Jord til at bygge College paa. Pengene maatte man selv skaffe, men de kom altid til Veje. Undertiden viste Jordstykkerne, de saaledes bortskænkede, sig at repræsentere uhyre Værdier, ikke blot naar der blev bygget tæt paa Egnen, men naar der fandtes Olie, Guld eller Kobber.

Iowa College havde paa Carries Tid femhundrede Studenter, nu er der mere end fem Tusind. De fleste var Ingeniører, Bro- og Mineingeniører, men adskillige fik Undervisning i at dyrke Jord. Der blev ikke lagt synderlig Vægt paa kulturfremmende Kundskaber, men paa alt, hvad der vedkom det daglige praktiske Liv. Kvinderne i hine Dage blev oplært til Huslighed, og Iowa College havde derfor et helt Departement helliget hjemlige Sysler. Carrie hadede denne Afdeling af sit ganske Hjerte.

Da man mange Aar senere indbød hende til som Æresgæst at besigtige sit gamle College, indvilligede hun netop med det Ønske at se, hvad man havde opnaaet paa hint Omraade, der før forekom hende bundkedsommeligt og overflødigt. Hun fik en overdaadig Lunch og blev saa ført rundt og saa Smykker, de unge Kvinder havde lavet, Lerpotter, de havde modelleret, Tinkrus, Glasvarer og vævede Tæpper – men af selve Husligheden intet Spor!

– – –

Hun tager Stilling paa en Skole som Lærerinde; da Lederen kort efter dør, vælger man hende som Forstander. Inden føje Tid gøres hun til Superintendent for alle Skoler i Iowa, femten i Tallet. Det Arbejde tiltaler hende, men inderst inde nager dog en vis Tomhed. Det er trods alt ikke helt, hvad hun har ønsket og villet. Nu træffer hun den Mand, med hvem hun for en stakket Stund slaar Følge. Hun rejser til San Francisco, hvor han har sin Gerning, og hun finder ham som Lig. Det er i Ægteskabets første Aar. Noget brister i hende, Tilværelsen synes hende ligegyldig. Men Ungdommen kræver sin Ret. Hun er tilmed fattig og maa have et Levebrød. Hun tager Stilling paa et Kontor i San Francisco. Kontoret ligger midt i Forretningskvarteret. Hun er den eneste Kvinde, der om Morgenen gaar til Arbejde sammen med Mændene, den eneste, der om Aftenen sammen med dem forlader Forretningskvarteret. Man stirrer paa hende, man peger efter hende, man smiler.

En Aften i drivende Regn beder hendes Principal hende gaa nogle Blokke hen for at indkassere en Regning. Hun svøber sig i sit lille Gummislag og gaar. Men medens en Bydreng render ned for at veksle en større Seddel, lister Manden, hun er sendt hen til, bag hende, og slynger Armene om hende uden om det vaade Regnslag. Hun stritter imod, han slipper. Lidt efter attakerer han hende paa ny. Hun er ulykkelig. Hendes Arm er fanget i Slaget, hun kan ikke løbe sin Vej, hun maa have Pengene med. Omsider slipper hun fri, men da hun staar nede i Regnen, brænder hendes Kinder af Skam. Der er ikke sket noget særligt, men at han vovede at benytte sig af, at hun var Kvinde og værgeløs, og at hun ikke fandt Ord til at sige ham Besked, det er det, der piner hende over al Maade. Hun raser gennem Regn og Pløre, hun er saa oprevet, at hun ikke kan sætte sig i Sporvognen. Pludselig er det, som om nogen hvisker til hende: – Gaa hjem og skriv dig fra det! Hun nikker til Svar. Ja, ja, det vil

hun gøre. Skrive, hvordan hun føler det, hvordan det piner hende, at hun, fordi hun er Kvinde, regnes for fuglefri af Mændene, skønt hun udfører samme Arbejde og ligesaa godt som de.

Hun vil skrive sine Tanker ned, faa dem i Form og prøve at slynge dem ud i et Foredrag. Lykkes det, da maaske har hun fundet sit Felt.

Hun opsiger sin Plads paa Kontoret og rejser ned til Santa Barbara, helt nede ved Los Angeles. Med et Par kvindelige Slægtninge slaar hun Lejr ude ved Havet mellem Klipperne. Foredraget er nu skrevet, hun begynder at lære det udenad, og hun holder det for de fraadende Bølger, der bruser omkring hende, saa hun ikke kan høre Ørenlyd. Hun taler ikke med Sten i Munden som Oldtidens Demosthenes, men hun hører ikke sin egen Røst, og alligevel faar Lidenskaben hende til at gløde.

En Kvindeklub giver hende Lokale – men Foredraget bliver ikke, hvad hun havde ventet og haabet, skuffet tænker hun paa at opgive den Vej. Det blinde Tilfælde fører hende sammen med en kendt og ivrigt Suffragette, de taler sammen, de er enige om saa meget, at Kvindesagskvinden foreslaar Carrie Chapman at udarbejde et Foredrag, der skal vare en Time, og rejse rundt med dette og samtidig gøre Propaganda for Sagen.

Da hun ikke er vant til at tale, forstaar hun heller ikke at beregne Foredragets Længde. Det hun har lavet, er kun paa tyve Minutter, og hun synes ikke, hun har Stof til mere. Saa faar hun den kostelige Ide at dele sit Tyveminutters Foredrag i to Dele og begynde med første Halvdel, som hun ved, hun kan fremføre sikkert og lidenskabeligt, og derefter lade staa til og tale frit. Skulde det knibe, har hun altid anden Halvdel at falde tilbage paa.

Nu lykkes det, helt og fuldt, langt over Forventning. Hun har fundet sit Felt. Men selve Kampen for Valgret er ikke endnu for hende det væsentlige. Hun vil slaa til Lyd for Kvindens Ret til at trænge ind paa alle de Felter, hvor hun er i Stand til at konkurrere med Manden og gennemtvinge samme Respekt og Anerkendelse som der møder ham. Det er hendes Maal. Det er Drømmen. Kan hun virkeliggøre den, har hun ikke levet forgæves.

Nu sker der noget pudsigt, som gør, at denne Kamp ligefrem overflødiggøres: Skrivemaskinen bliver opfundet!

Vistnok var den opfundet, men hidtil betjentes den kun af Mænd og anvendtes kun som Middel til at klargøre det skrevne Ord for Mennesker, der havde en daarlig Haandskrift.

Kvinder lærer at skrive paa Maskine. Og saavel Dommere som Kontorfolk og Statens Administratorer optager herefter alle vigtige Konferencer stenografisk og lader dem derefter nedskrive paa Maskine. Det viser sig pludseligt, at Kvinderne paa dette Omraade mindst er lige saa hurtige og lige saa snilde til at opfatte som Mændene. En to tre glider de ind alle Vegne, og uden mindste Kamp opnaar de, at deres Arbejde – uden at faa Latterlighedens Skær – tages for fuldt gyldigt.

– – –

Carrie Chapman kaster sig saa ud i den store Kamp for Kvindevalgretten, som udkæmpes i mange Lande paa samme Tid, snart under Mændenes Latter, snart under deres hadefulde Angreb.

For anden Gang gifter hun sig, denne Gang med en Barndomsven, den unge Sagfører Catt.

Hun er saa forsynlig først at spørge ham, om han vil stille sig fjendtlig, hvis hun fortsætter sit Arbejde for Kvindesagen. Han smiler og bekender, at han, siden han som syvaarig Dreng har hørt en Mand tale for Kvinderne, altid i sit Hjerte har været paa deres Parti. Han giver hende fuldstændig frie Hænder til at gøre, som hun vil og tilføjer: – Jeg kan tjene Penge for to, du kan reformere for to, saadan er Arbejdet delt lige imellem os!

Hun rejser rundt, holder flammende Foredrag, vækker Opsigt, fremkalder Modsigelse, udsættes for Haan og Overlast, men hun giver ikke op. Da Susan B. Anthony, der er Præsident for Bevægelsen, paa Grund af høj Alder trækker sig tilbage, bliver Carrie Chapman Catt hendes Efterfølger. Hun tager dog ikke mod Valget uden at have raadført sig med

Manden. Hun siger: – Før forlod jeg dig Foraar og Efteraar, men Sommer og Vinter var helliget dig og Hjemmet. Som Præsident kan jeg naar som helst kaldes bort og saaledes nødes til at give Afkald paa meget af det, der nu binder os! Manden trøster hende, han anser Sagen for saa stor og vigtig, at alt andet maa vige for den. Han vil ikke staa hende i Vejen.

Hendes senere Rolle tilhører Historien. Hun er nu omgivet af en Glorie af Beundring. Hun kan trygt sætte sig til Hvile. Hendes Værk er ført til Ende. Kvinderne har for længst faaet Valgretten gennemført, og selvom der endnu staar adskilligt tilbage at ønske, hun har fuldbragt sin Del af den store Daad.

Men hun har betalt derfor. Hendes Mand dør, kun femogfyrre Aar gammel. For anden Gang lægger hun Enkesløret om sin Pande. Intet Barn har hun som Minde om ham. Alligevel eksisterer han for hende udover Døden. Han har sikret hendes Eksistens, saa hun kan hellige al sin Tid og al sin rige Kraft til den Gerning, der blev hendes Kald. Hun rejser Verden over, overalt staar der Gny om hendes Taler, om hendes Ildhu, hendes Utrættelighed.

For hende gælder det ikke blot om, at den amerikanske Kvinde faar Ligeberettigelse paa alle Punkter, Verden er hendes Fædreland, alle Kvinder hendes Søstre. Da Amerika havde sejret, vendte hun sig mod de Lande, hvor man endnu søger at holde Kvinden nede. Nu, i hendes høje Alder, har hun særlig Tankerne henvendt paa de philipinske Øer, hvor den højtbegavede Kvinde, Manden langt overlegen, har højnet Kulturen og hjulpet ham frem og nu – til Tak – af ham hindres i at faa Valgret.

– – –

Carrie Chapman Catt, der lige kommer ind fra Haven med Blomstersaks i Haanden, har ikke sat sig til Hvile for at nyde Mindernes Sødme. Hun siger selv: – Hukommelsen svigter ofte der, hvor man burde huske, og melder sig, hvor man helst burde glemme! Men saadan er det godt. Samvittigheden tillader hende ikke som saa mange ældre Mennesker at slaa sig til Ro med den Overbevisning: – Jeg har gjort min Del af Arbejdet, lad nu de andre om Resten! Nej, hun føler, at saa længe, hun har sine Aandsevners fulde Brug, er der ogsaa Brug for hendes Gerning.

Hun er netop vendt hjem fra en Foredragsrejse ude ved Stillehavskysten. Hendes Stue er fuld af Tidsskrifter, der venter paa at blive læst og kommenteret. Breve fra alle Lande hober sig op, de maa besvares. Hendes Dag er fyldt til Randen. Hendes Sind har Fred. Den Fred, som kun Aarene giver.

Hun er Skønhedsdyrker, og hver Time takker hun den Mand, der gennem sit Arbejde skabte Skønhed omkring hende, og sikrede hende. saa hun ikke behøvede at tænke paa det daglige Brød. Hun siger stille: – Jeg tænker ofte paa, hvad der vilde være sket her i Staterne, i Fald jeg havde maattet arbejde for at leve! Det vil sige, tilføjer hun, jeg er virksom af Naturen, og var jeg rig som Dronningen af Saba, jeg vilde aldrig være ledig af den Grund. Men det gør alligevel en stor Forskel at vide sig sørget for. Det giver en egen Ro og Styrke, der ofte underkendes!

Jeg beder om et Billede, vidende, at intet Portræt vil kunne gengive disse uregelmæssige Træk, der kun lyses op indvendig fra. Hun henter en Æske med Fotografier og rækker mig dem Stykke for Stykke til Gennemsyn. Jeg ryster paa Hovedet, afslaar dem alle. For mig synes det Profanering at lade hendes Billede gengive. Beskueren vil kun se en aldrende, afbleget Kvinde. Dog, jeg skammer mig, da jeg mærker, det bedrøver hende. Hun er jo vant til at se sit Ansigt i Fotografens Virkelighedsforvrængning og Forfladning. Paa en Hylde staar et Billede af hende som syvaars Pige. Det giver hende, som jeg ser hende. Der er den dulgte Glød, der er Sødmen, Styrken. Men dette Billede er det eneste hun ejer, og det kan hun ikke skille sig ved. Hun gaar atter ud og vender tilbage med et Postkort af en Kvinde i Fyrrerne, staaende mellem Træer og Buske. Hun er Enke for anden Gang og præget af Sorgen og Ensomheden, men dette Billede giver hende som Kvinde. Jeg tager imod det og vælger desuden et af de blanke Fotografier, der egner sig til Gengivelse, og da vi skilles med Løfter

om snarligt Gensyn, smiler hun vemodigt: – Vent nu ikke for længe … Hun sender gennem mig Hilsen til alle danske Venner, skønt Kresen er snævret ind af Døden. Hun var med i Danmark, da den første internationale Kvindekongres blev afholdt. Om to Aar holdes den atter i Danmark. Gerne vilde hun da være til Stede, men hun har beskikket sit Hus, hun ved, at Blomsterne vil komme igen, ogsaa naar hun ikke mere skal frydes ved Synet af dem, som Bølgerne vedbliver at skylle op om Klipperne, hvor hun engang stod og holdt sin første Tale under deres tordnende Brøl, medens Fraaden vædede hendes Haar og Hud. Som hun har levet i stor Værdighed og i myndig Beskedenhed, vil hun vide at dø uden Klage.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 14.11.1937

Hvordan Amerika modvirker Forbrydelse

Statens Træningsskole for Piger

Karin Michaëlis fortæller om *New York Training School for Girls* og om denne Skoles fremragende Leder *Fanny French Morse.*

Lederen *Fanny French Morse* har blide Violøjne og fine bevægelige Træk under den Glorie af hvide Haar, der skyduftig staar om hendes Pande. Hun er klædt med bevidst Omhu og sikker Skønhedssans. Hun ved, at "hendes Børn" vilde finde det upassende, om hun blot en eneste Gang viste sig sjusket i Tøjet. De vil være stolte af hende helt igennem, af hende, som af det Hjem, hun har skabt om dem. Og hvilket Hjem!

Nu betragtes Fanny Morse af hele Nationen som en Helgen og en Hero. Men der var en Tid, hvor mange ansaa hendes Kamp som en Kamp mod Vejrmøller og hende selv som lidt til en Side.

Fra sin tidlige Ungdom har hun helliget Tid, Kraft og Kærlighed til Opdragelse af unge Væsner fra Skyggesiden, der var kommet i Konflikt med Loven. Hun selv var lykkelig gift, havde Børn, men blev tidlig Enke, og samtidig med at hun sørgede for sine egne Børn, blev hun Mor for mange, mange Tusind andre Børn, der uden hende afgjort var sunket til Bunds i det Hængedynd, der hedder Fængsel og Prostitution. I Stedet er de nu gifte, har Hjem og Børn eller er selverhvervende Kvinder, der fylder deres Plads, hvor de kommer. Enhver, der en Gang gav sig ind under hendes Fortryllelse, blev som Voks i hendes blide, stærke Haand, og hvor Vejen end senere maatte føre, Fanny Morse vedblev altid at være den gode Moder, til hvem man trøstig kunde vende tilbage i Sorg som i Glæde.

Hun ejer en Skat i Form af mange Tusind Breve, der nok ad Aare vil blive udgivet og føre Bevis for, at hendes Opdragelsesmetode var den rette. Den bestaar i Kærlighed, Tillid, Forstaaelse af Individet og Frihed til at folde sig ud. Hun har gennem denne sin Metode skabt Præcedens for hele Verden, og hun er Aarsag til, at Amerika blev det første Land, der paatog sig at omdanne tilsyneladende Forbrydere til modstandsdygtige, selvbevidste og livsfrodige Borgere. Hun er kun et Menneske, ingen Mirakelmager. Ogsaa hun kom ud for haabløse Tilfælde, hvor Forbrydelsen havde sin Aarsag i Sygdom i Hjernen eller i nedarvede Sjælesygdomme.

Gadens Børn bestaar jo langt fra af Forbrydere, men de fleste Forbrydere rekrutteres fra dem. Nu er Samfundet endelig blevet sig bevidst selv at bære største Delen af Ansvaret for de Vildfarnes Ugerninger og er nu villig til at ofre svære Summer paa at reparere den allerede skete Skade og forebygge kommende Katastrofer.

Hjemmet, her skal tales om, hedder paa Engelsk: *New York State Training School for Girls* og ligger ved Hudsonfloden i en usædvanlig bedaarende Egn. Indtil for tretten Aar siden var det imidlertid et næsten middelalderligt grusomt Børnefængsel, omgivet af skumle Mure, hvor bevæbnede Vagtposter gik omkring, og hvor oppe i Midtertaarnet andre Vogtere stod opstillet for med ladte Geværer at holde Udkik efter mulige Flygtninge. Cellerne var smalle og mørke. Pryglestraf regnedes med som naturligt Opdragelsesmiddel. Der var Vand og Brødkure. Ja saagar Spændetrøje blev anvendt.

Fanny Morse havde allerede da indlagt sig store Fortjenester paa Reformeringsomraadet, og da nu det meningsløse Fængsel endelig skulde gøres lidt mere humant, søgte hun Stillingen og fik den efter svære Kampe overdraget. Hun fremkom med sine Planer. Man var ikke enig med hende, fandt, hun skød langt over Maalet. Og det lykkedes hende ogsaa kun at besejre Modstanden, fordi hun – modsat alle andre Ansøgere – ikke forlangte én Øres Tilskud til Ombygninmg. Dette var næsten utroligt, da Priserne paa alt var steget ganske

eftertrykkeligt, dog det lød tiltalende, og man slog til. Men Fanny Morse lod sig ikke svinebinde. Hun forlangte uindskrænket Handlefrihed uden nogen som helst Indblanding. Hendes Optæden var af en saadan Værdighed og mild Kraft, at hun ogsaa her sejrede.

*

Murene falder. De bevæbnede Mænd fjernes. Jerngitrene forsvinder og med dem det hele fængselsagtige Laaseværk. Helst havde hun revet hele Kodiljen ned og bygget lutter nye sollyse Villaer, men hertil rakte Budgettet jo ikke, saa hun nøjedes med – selvanden – sammen med Børn og Lærerinder – at male Vinduesskodderne livligt blaa. Cellerne omdanner hun til smaa hyggelige Enkeltværelser, ikke ulig Dukkestuer, festlig beklædt med blomstrede Stoffer, søde i al Beskedenhed. Og nu skrider hun til selve Gerningen, Børnenes Opdragelse.

For hende findes der ikke "kriminelt anlagte Børn". Kun "Børn", der trænger til Kærlighed, Glæde og Udfoldelse af alle Evner i fuld Frihed.

Byen New York og Staten New York sender – gennem Domstolene – henimod 500 Pigebørn, der enten er hjemløse eller kommer fra Hjem, hvor Forældrene drikker eller er hengivet til andre Laster. Fra den Slags Hjem, der til Stadighed forsyner Fængsler og Sindssygeanstalter med deres sølle Afkom. Ingen kan blive optaget uden at have været for Domstolen. Mange af Pigerne har været det uskyldige Bytte for samvittighedsløse Mænd. Man kan jo ikke saa godt tale om Prostitution, hvor det drejer sig om smaa Børn, der ikke aner, hvad det gælder. Ofte er de ved Optagelsen i en Tilstand, der trodser al Beskrivelse. Fanny Morse fortæller om en Pige, der, siden hun var fire (4) Aar, udelukkende levede paa Gaden, skaffede sig Føden ved at rode i Skarnspande, tigge og stjæle, sov, hvor det faldt sig og drev rundt med den sidste Bærme og alligevel – ufatteligt – havde undgaaet Politiet, til hun var femten Aar. Dette Barn, som antoges at være et af de haabløse Tilfælde, plantes nu om, faar omhyggelig Undervisning, plejes legemligt og sjæleligt og udvikler sig i Løbet af faa Aar til en pragtfuld ung Kvinde, elsket af Lærere og Kammerater, velbegavet og lærelysten. Som tyveaarig bliver hun Kostymetegnerske i en af New Yorks første Modeforretninger, hvor hun nu indtager en ledende Stilling og allerede har stor Indtægt.

En anden Stakkel blev misbrugt af Faderen fra de spæde Aar, og da Faderen – Moderen er rendt væk, ingen ved, hvor hun befinder sig – flytter sammen med en Prostitueret, sælger han Barnet til den mandlige Logerende, der lejer Værelset i hans Sted. Dette Barn var mærket for lang Tid, men efterhaanden forvandt ogsaa hun fuldstændig, hvad der var sket, hun glemte Fortiden, eller den sank ned i Underbevidstheden, hun blev Barn mellem Børn, sund, glad og kraftig. Hun er nu lykkelig gift og Mor.

*

Alle Nyankomne holdes i Karantæne et Par Uger i en til dem særlig indrettet Villa. De tilses der af Lægen, maa ofte underkastes Behandling for veneriske Sygdomme, men ingen udfritter dem. Fanny Morse har Tid at vente, til de smaa Sjæle aabner sig frivilligt. Først da er Tidspunktet inde for hende. Barnet maa ikke ane, det bliver iagttaget. Mistro er vanskelig at rydde ud.

Villasystemet er det herskende, og medens Hovedbygningen stadig maa benyttes, er der nu rejst en Række røde Villaer omkring den. 28 Børn og en Villamor hører sammen. Men man tager ikke simpelt hen en Flok paa 28 og overdrager dem til en tilfældig Kvinde. Nej, der udvises her en Taalmodighed og en Finfølelse, der for mange Udenforstaaende vil synes overdreven. I hvilket Privathjem tages Hensyn som her?

Den nye Pige indbydes til Teselskab – endnu medens hun er i Karantæne. Her træffer hun nogle af Villamødrene og nogle Børn, større og mindre. Der drikkes Te, pludres og leges. Er Barnet tavst og indesluttet, lader man som intet. Hun indbydes igen, man prøver at føre Samtalen hen paa de Villamødre og Børn, hun var sammen med. Og hvis hun stadig ikke synes at have fattet Godhed for nogen af dem, prøver man igen og igen. Man bliver ved, til hun med rene Ord har udpeget den Villamor, hun synes om, og Børn i hendes Følge. Det kan tage Uger. Naar hun endelig har fundet sit nye Hjem, gælder det at placere hende mellem de rigtige Kammerater. Det er ikke Meningen at skabe smaa Koterier, hvor de tre eller fire Piger, der sidder til Bords med hinanden, er Bedsteveninder. Derved vilde man risikere, at af de 28 blev fire eller otte eller flere infamt kasseret af alle de øvrige. Men man forsøger at blande dem paa en saadan Maade, at der hersker godt Kammeratskab og frem for alt ingen Aversion. Fremgangsmaaden er en helt matematisk Opgave, der koster uendelig Hovedbrud og Indføling. Barnet føres ind til sit eget lille Værelse, der er blomstersmykket og festligt arrangeret til hendes Komme. Alene den Fornemmelse at have sit eget Værelse gør ofte Underværker.

Maaltiderne serveres, saa de bliver til smaa Fester hver og et. Man vil maaske ryste paa Hovedet og igen finde det overdrevet, men da Resultatet er det vigtigste, maa man helst vente med Indsigelser, til vi er naaet saa vidt at se, hvad denne Omhu fører til.

Hun vises omkring i Hjemmet, Hjemmet er her først Villaen. Der er Dagligstue og Spisestue. Og saa er der Køkkenet. Hun føres ikke om af en Lærerinde, men af Kammerater. Man viser hende med uhyre Stolthed det nye Søndagsservice, der gemmes i Skabe bag Glasruder. Hvor er det fint. Men finest af alt er dog Stellet til de smaa Selskaber, hvor man ogsaa indbyder Gæster fra de andre Villaer. Det Stel er af rigtig levende Glas. Grønt Glas. Tallerkener, Skaale og Kopper! Har man set noget lignende!

Der føres udstrakt Selskabelighed. Det hører med til Metoden. Det tjener til at højne den sociale Samfølelse, der regnes for det allervigtigste. Unge Piger i heftigt blomstrede og lutter forskelligt blomstrede lyse Kjoler rører i Gryder, hakker, bager, skræller og skraber. De har travlt, men ikke saa travlt, at ikke hver især kan snakke op med den Nye og forklare hende sin lille Del. De er formelig indbildske af deres Fuldkommenhed. De sætter en Ære i at bage Kager, som Verden ikke har set Magen til, baade af Form og af Indhold. Her brænder man ikke Kanten af Kager. Ikke her!

Blandt de 500 Pigebørn i Alder mellem syv og atten, nitten indtil tyve Aar findes der kun saare faa Undtagelser, der ikke aaben og frimodig, ja med Henrykkelse fører Gæster omkring og praler med deres Hjem og deres Arbejde. Kommer en vildfremmed Dame did, bliver hun overtaget af disse Unger og slipper ikke for at se den mindste Enkelthed. Kun naar hun har set alt, har hun set nok.

Hvordan Børnene ordner disse Rundture sig imellem, ved jeg ikke, de synes ikke at skændes om det, og de udfører deres Opgave med samme Værdighed som en Borgfrue med Nøglebundt ved Siden. De ved, alt er som det skal være – og lidt til. Gæsten er overvældet. skal det være forbryderiske Børn?

Sagen er, de har alle som en kastet Fortiden over Bord, de har forladt en grim uhyggelig Klode, er rejst forbi Sole og Maaner, til de fandt selve Paradiset, og her er de nu.

Ved Siden af Køkkenet er der en Række delte Vaske med varmt og koldt Vand. Her vasker de større Piger hver sin Smule Ugevask. Kun Sengetøjet vaskes ude.

Saa gælder det Skolen, det store Kompleks med de mange, mange Klasser. Der er kun faa i hver, saa Lærerinden kan beskæftige sig indgaaende med den enkelte. Man gør sig Umage for at finde ud af, hvor Barnets Særevner ligger. Ikke saadan at forstaa, at man er hidsig efter at opdage Kunstnerspirer. Man søger Evnerne i al Almindelighed hos det enkelte Individ. Enten de nu gælder rent huslige Sysler, boglige, Friluftsgerning eller Handel og Kunst. Det ene Barn er maaske en Fæmikkel til at regne og skrive og læser kun maadelig rent. Men hun

kan saa til Gengæld vaske et Gulv, saa Gulvet bliver til et Kunstværk. Den ene kan ikke rumme Geografiens Gaader i sin firkantede Hjerne, derimod haandterer hun Blyantet, som var hun født med det mellem Fingrene. Kan hun lide Musik, faar hun Undervisning – fyrretyve Minuter daglig til at øve sig – gør hun ikke Fremskridt, holder Musikundervisningen op. Ingen skænder, fordi hun er dum, tungnem eller kejtet. Ingen ler ad hende. Ingen forsøger at brillere paa den andens Bekostning. Naar de praler af deres smaa Fuldkommenheder, saa praler de paa hele Anstaltens Vegne – og til Fanny French Morses Ære.

I Tegnestuen faar man Lov at svine saa meget Papir til, man bare orker. Her er farvede Blyanter, og det nye, der hedder "tørre Farver", med hvilke man paa faa Minuter kan fremtrylle vældige Landskaber. Hvis man altsaa kan. Andre staar og tegner Kjolemønstre paa kvadreret Papir, siden klipper de ud i Pap, saa lærer de at lave det lille Mønster stort, det store lille. Somme tegner Bogstaver. At der findes saa mange Slags Bogstaver, har man aldrig anet. De skal bruges til Skilte, for det betaler sig vældig godt at være Skiltemager. Andre igen staar og maler de mærkeligste Fugle med Haler af Sølv og Guld flyvende om i Skove, man aldrig har set i Virkeligheden, højst i dejlige Feberdrømme. Lærerinden gaar omkring, snakker lidt her og lidt der, roser, kommer med Forslag, der tages imod eller kasseres.

Saa er der Systuerne. En Verden for sig. I den ene, hvor man kommer, inden man dur til noget, sidder man og syr smaa Busselusser – for her bruges nemlig ikke Skørter – og de er lige saa brogetblomstrede som Kjolerne, lige til at jage Benene i. I næste Systue hænger der propfuldt af Kjoler i alle Farver og alle Mønstre, glatte som Aaleskind og struttende af Garneringer. Enhver maa vælge den Façon, hun bedst kan lide, lige meget hvor ravgal den maaske er. Men i den inderste Systue skæres der hele skrædersyede Dragter med Silkebluse til og Frakke af det fineste Stof, man kan se i de store Butiker.

Foruden disse Systuer er der andre, hvor man laver smaa Gulvtæpper med Blomsterbuketter eller Landskaber eller en Hund i Midten. De er laver af gamle Klude, der skæres i Strimler saa tynde som Makaroni, saa stikker man bare Naalen op og ned, titter lidt paa Mønstret og vips er alt, som det skal være. Der er Tæpper, der vidner om den følsomste Sans for Form og Farve, og andre man ikke gerne vilde sove i Stue med.

*

Men det bedste af det hele, det er nu ligegodt, at enhver Pige faar sine egne Paaklædningspenge, som hun kan gøre med akkurat, hvad hun selv vil! Vel nok! Det er mere end mange Husmødre kan sige. 60 Dollar om Aaret, fem om Maaneden. Pengene er ganske vist ikke helt rigtige, det er en Slags Falskmøntnerpenge, lavet paa Stedet, saa de kun dur der, men det er jo ogsaa der, de skal du. Nogle ligner Guld (som ellers er forbudt) andre Sølv, og saa er der store og smaa Sedler. Pengene giver man ud i Manufakturbutiken, der ligefrem er flot. Der findes ikke den Del og Ting fra Perlekranse, næsten ægte Guldarmbaand, Silkeundertøj, kunstige Hatteblomster, Pelsværk, til Stoffer, man kan rende vilds i som i nogen Labyrint. Forretningen ledes af en ung Pige, der har været her siden sit tolvte Aar. Hun knejser af Selvbevidsthed og forklarer alt med Telefondamestemme, taler lidt for højt, men er jo vant til at docere. For det er nemlig hende, der ogsaa nu giver Undervisning i baade at ekspedere, tælle Lager op, føre Bøger og passe Pengekassen, og dermed Regnskabet. Hendes Regnskab, der er indviklet, har i to Aar stemt paa Øre! Hun viser frem, hun trækker Skuffer ud, aabner Skabe, snakker for sine Varer, roser de kyssefaste Læbestifter, holder Pudder op, at man kan snuse Duften ind. Skulde det være et lille Smykke? En Haandtaske af omtrent ægte Krokodilskind? Eller en Haandkuffert? Der er stort Udvalg i Haandkufferter.

Kunderne indrømmes Kredit. Dog ikke synderlig lang. De skal vænne sig til at holde Hus med deres fem Dollar, saa de er velklædte uden at svømme i Gæld. Dette granvoksne

Pigebarn skal til Efteraaret ind i et af New Yorks store Magasiner. Hun behøver ikke at oplæres først. Hun har ogsaa Mod paa Scenen. Men foreløbig mener hun nu, at en Fugl i Haanden er bedre end ti paa Taget. Har hun først en vellykket Stilling, kan hun altid forsøge de skraa Brædder. Risikoen er da ikke saa stor.

En anden Pige viser Urtekramslageret frem. Her er alt fra Kanel og Vanilje til kandiserede Frugter og Sække med grønne tørrede Ærter. Paa Hylder staar fyldte Papirsposer. Hun har nylig vejet af til de mange Kurve, der staar paa Rad hen ad Gulvet. En til hver Villa. Her er ikke noget, der hedder fælles Spiseseddel, eller Spiseseddel paa fjorten Dage. Enhver Villa kan lave, hvad den vil, om den saa vil vandre Kogebogen igennem fra A til Ø. Men det mærkelige er, at gøres der op for tre Maaneder, viser det sig alligevel, at hver Villa har brugt omtrent lige meget af sødt og surt. Her er ogsaa Glas og Porcelæn. Man slaar gratis i Stykker, skal kun møde med Skaarene, saa udleveres der nyt. Men er man helt urimelig til at knalde Tallerkener, maa man ligegodt betale lidt af det med en Brøkdel af Paaklædningspengene.

*

Frisørsalonen er i fuldt Sving otte Timer, men nu er det Fyraften, og samtlige Elever ligger paa Knæ med Gumpen i Vejret og boner Voksdug og synger til. Sikke det gaar! Fra denne Salon er mangen Frisørinde gaaet ud og er nu ansat paa store Hoteller inde i Byen. Man ved derinde, at Uddannelsen er solid og alsidig.

Skulde man tro det, der er voldsom Rift om at faa unge Piger fra Famnny Morses Hjem! Hverken de unge Kvinder selv eller de, der engagerer dem, finder det er brændemærkende at have været her. Tvært imod! Fanny Morse fortæller mig dette med Stolthed. Det er et af hendes lykkelige Resultater. Som hun siger: De, der kommer her, er jo selv uden Skyld. Det er kun som at have været dygtig snavset og saa faa en ordentlig Gang Sæbe og varmt Vand og siden gnedet tør med Frotterhaandklæde!

Intet Under, at selv de vanskeligste Naturer her folder sig ud som Blomster i god Jord, under denne kærlige Røgt.

Dans, Sport, Sangtimer og Spasereture veksler med Skoletimer og huslig Gerning. Man har egen Farm til dem, der foretrækker landligt Arbejde. De lærer fuldkommen Landhusholdning, med alt hvad dertil hører, spreder Møg, malker Køer, plejer Høns og muger Kostald. Om Sommeren faar mange Lov at hjælpe til paa omliggende Gaarde, baade under Høsten og ved Frugtplukningen. Det hænder, de tjener en Skilling derved, men de gør det ogsaa gerne for Fornøjelsen alene.

Den hensigtsmæssige og formelig delikat lette Kost gør, at den Fede bliver slank og den Magre rund. Har nogen særligt boglige Evner, kommer hun herfra paa College eller Universitet. Penge gøres der altid Udvej for.

Eksperimentet koster, ja, men det er endelig Penge, der giver Renter, saa det kan forslaa. Lærerkræfterne nøjes med ringe Løn, de betragter det som en Ære at være med til dette Genrejsningsarbejde.

Opholdet er paa ubestemt Tid, somme bliver her mange Aar, andre kun et enkelt. Da jeg spørger Fanny Morse, om hun ikke ofte bliver skuffet, kommer der et smerteligt Drag i Ansigtet, men straks efter smiler hun: - Det hænder, vi faar et Barn, som vi ikke lærer at forstaa, men Fejlen er da vor. Og det hænder saa sjældent, at det helst ikke skal mindes!

Hvert Barn naar her sine Evners fulde Udvikling, hvad enten hun gaar ud i Livet som Barnefrøken, Stuepige, Kontordame, Kunstnerinde, Lærerinde, eller for at studere.

Her findes intet Mørkekammer, ingen Straf. Slet ingen Straf. Kun Forstaaelse. Kun endnu mere Kærlighed.

Adskillige af de unge Væsner, halve Børn, er frugtsommelige, naar de kommer her. Fælles for disse er, at de altid ønsker at beholde Barnet og selv sørge for det. Fanny Morse,

alle Mødres Moder, vækker Følelsen for Moderkaldet i disse ofte skammelig forsømte og vanrøgtede Børn.

*

Om jeg har Lyst at se hendes Hjem? Hendes Privathjem? Vi er midt i April, en heftig Snestorm raser. Vi maa køre gennem Terrænet ad bugtede Stier til Toppen af en skovbevokset Høj, hvor Huset ligger. Det er halvandet Hundrede Aar gammelt, bygget af en ypperlig Arkitekt, men da Fanny Morse kom hertil, var det dømt til Nedrivning. Hun bad for det. Hun fik det. Netop dette store Hus passede hende. Alt var forfaldent, frønnet, skævt.

Hun nedstammer selv fra en kendt Arkitektfamilie og har arvet Evner i samme Retning. Hun tog fat. Uden anden Hjælp end de Børn og unge Piger, der frivillig bød sig til. Man kørte Sten, gravede, planerede, malede, kalkede, satte Ruder ind, murede Ovne op, reparerede Rørledninger, kort sagt alt det, der ellers koster dyre Haandværkere. Stuernes Forhold var ideale. Der var et Virvar af Værelser, store, lyse, med brede Korridorer, herligt svungne Trappeopgange, Terrasser og Balkoner uden Ende. Da alt var ordnet, rykkede hun ind med sit Bohave, der var gammeldags og derfor passede.

Saa stor er Villaen, at hun sidste Sommer gjorde et Selskab for alle sine Børn og visse af deres Paarørende, blandt disse baade Onkler, Tanter og Bedsteforældre. Der var op imod Tusind Mennesker til Stede, og Plads til dem alle.

Fanny Morse har sin Dag saa fuldt besat, at hun ikke har Tid til Privatliv. Men om Aftenen ynder hun at tage en Skare Piger med over. Der læses da højt, musiceres, danses, og stundom faar Gæsterne Lov at overnatte. Der serveres et eller andet lille udsøgt Lækkeri, paa Stellet fra hendes Oldeforældres Dage, og Pigebørnene føler sig, som var det dem, der havde arvet alle disse herlige gamle Ting. Fanny Morse er blevet deres Mor. Hendes Hjem deres Hjem.

Derfor har det saa uhyre Betydning for dem i Fremtiden. Her lærer de at føle sig paa lige Fod med Høj og Lav. Hvad der kan købes for Penge vil aldrig siden imponere eller forblænde dem. De kommer jo selv fra et Hjem, der er uovergaaeligt.

- - -

Fanny Morse staar, da jeg kører bort, hvid mod de nedhvirvlende Snefnug, Armen om Skuldren paa et af hendes mange Børn. Blikket vendt mod den store Natur, der er ens overfor Fattig og Rig og ikke kender Modsætningen mellem Klog og Dum, Rigtig eller Forkert.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 21.11.1937

Hvad Amerika gør for sine kvindelige Fanger

Bedford Hill-Fængslet

Karin Michaëlis har under sit sidste Studieophold i Amerika besøgt Kvindefængslet *Westfield State Farm Bedford Hills* og fortæller her om sit Indtryk af Forholdene i denne Institution og dens udmærkede Leder.

Vi Kvinder maa nu være ganske anderledes Engle end Mændene, at dømme efter Forholdstallet mellem mandlige og kvindelige Forbrydere. Maaske er vi mere snedige, maaske tager man mere lemfældigt paa os, maaske begaar vi de fleste af vore Skarnsstreger i Ly af Hjemmets fire Vægge. Lige meget, det er ikke Kvindefængsler, der ruinerer Staternes Budget.

Medens der rundt om i Staten New York findes en Mængde Fængsler for Mænd, er der ud over Greenwichfængslet paa Manhattan, hvor ingen kan dømmes til mere end treaarigt Ophold, og et Par Reformanstalter – og naturligvis de stedlige Arresthuse – kun et eneste rigtigt Kvindefængsel i hele Staten. Det hedder Bedford Hill og ligger nogle Biltimer fjernet fra New York. Navnet lyder saaledes: *Westfield State Farm Bedford Hills*. Som man ser: Ordet "Fængsel" er undgaaet.

Men Fængsel er det nu altsaa alligevel.

Det er delt i to meget forskellige Dele, i den ene kommer Kvinder kun for kortere Ophold, og det er Hensigten at redde dem for Tilværelsen, hvorfor de aldeles ikke behandles som rigtige Fanger. Anden Del, der er indhegnet, er af mere alvorlig Art. Der gemmer man de store Forbrydersker og Mordersker dømt for Livstid.

Vejen derop er en ren Fornøjelseskørsel, langs Hudsonfloden over en herlig Bro og gennem skønne skovrige bakkede Egne med de mest velsignede Villabyer. Alt tyder paa Velstand og Orden. Man kommer forbi Søer og Floder, farter gennem Parker, hvor man kunde ønske at blive Ugevis. Vejene er selvfølgelig som overalt saa fine, som blev de daglig gaaet over med Kost og Fejeblad og derefter støvsuget.

Bedford Hills kan ikke just gemme sig, da Stedet ligger højt, alligevel naar man det overraskende. Forgæves ser man efter noget skummelt og stærkt indhegnet, og kommer saa til en pæn Indgangsport af Naturtræ, midt i et Stakit som det, der omgiver Privathaver. Det er alt. Men indenfor ligger et lille Portnerhus i Schweizerstil, og en elskværdig Mand forlanger at se Adgangsskrivelsen. Han lukker Laagen efter os, vi kører op gennem Parken og standser foran en stor lys venlig Bygning.

Nu er jeg ganske alene med min Skrivelse, og den skal jo afleveres. Men til hvem? Inde i Bygningen, hvor Korridorgulvet og alt andet er dækket af skinnende Linoleum, sidder i et aabent Værelse et Par Kvinder og spiser Frokost af en Kurv med Laag. De er bomuldsklædt, og først tror jeg, det er Fanger, saa jeg ømmer mig lidt ved at aflevere min Skrivelse til dem. Jeg spørger efter Mr. Kane, Lederen. Han kommer straks! Nej, han kommer slet ikke straks, saa jeg prøver at indlede en lille Samtale, det mislykkes. Paa Væggen hænger Instrukser. Paa Væggen hænger de sørgelige Tavler med Opslag om eftersøgte Forbrydere og de forskellige Summer, der udloves for deres Paagribelse. For enkeltes Vedkommende gælder det at fange dem: Død eller levende. Jeg studerer Opslagene, medens de to Kvinder spiser, i Tavshed, tildækker Kurven, den ene fjerner sig, den anden sidder som om hun passede paa mig. Det er lidt enerverende, jeg traver rundt i Korridoren, men da alt er undersøgt, vender jeg tilbage til den ordfattige Kvinde.

Endelig kommer Mr. Kane. Han ser saadan ud, at jeg straks bliver Venner med ham. Jeg med ham. Ikke omvendt. Ikke straks. For i Stedet for at bede mig med over til Lunch i sin

Privatbolig, noget han gør overfor en Herre, der imidlertid ogsaa er kommet, ledsager han mig rundt i Bygningen og afleverer mig til den kvindelige Opsynshavende for denne Del af State Farmen, Reformatoriet. Jeg indbydes til Lunch og venter igen et Stykke Tid, hvor jeg stifter Bekendtskab med nogle af Vogterskerne. De synes mig lidt aldrende, lidt trætte trods al Venlighed. Og de indrømmer da ogsaa, at man efterhaanden slides ud og længes bort. De er jo ikke Fanger, men de har ikke stort mere Frihed. Deres Tid hengaar indenfor Stakittet paa nær den korte aarlige Ferie.

Jeg føres ned i en stor Spisesal. For Enden er der rustfri Staaldisk med store Kaffemaskiner og Forsænkninger til Maden, som, saa vidt jeg kan skønne, holdes varm nedefra gennem elektriske Apparater. Smaaborde over hele Lokalet. Dækket med mønstrede Duge. Paa hvert Bord en lille Vase. Lunchen serveres. Afskaaret Skinke og Grønsager, et Stykke Lagkage, ja og Ost og Salat, dertil tynd Kaffe. Jeg erfarer, at jeg sidder i samme Lokale og spiser nøjagtig samme Mad som baade Fangerne og Personalet. Kun spises der i forskellige Hold. Først Fangerne, saa Personalet og nu altsaa den eneste kvindelige Gæst.

Maden andrager for hvert Individ 26 Cent om Dagen, ca. en Krone. Der er billigt i Forhold til den gode Kost. For en Husmoder, der kender lidt til Priserne i Amerika, ufatteligt. I samtlige Fængsler og Reformanstalter ligger Prisen pro Hoved mellem fem og tyve og syv og tyve Cent. Alle Fødemidler, der sælges til saadanne Anstalter, er notorisk Førsteklasses. Dette Krav stilles og gennemføres. Jeg taler kun om, hvad jeg har set og ved, altsaa Anstalter for kvindelige Misdædere.

Men medens dette jo er en saare lav Beregning for en saare god Kost, maa Staten alligevel spæde 550 Dollar til om Aaret for hver! Det er ikke faa Penge. Over to Tusind Kroner om Aaret.

Det er fornøjeligt at se Køkkenerne, baade det store, hvor Maden laves og de smaa Tekøkkener rundt i Villaerne. Alt besørges ved de mest moderne og vist ogsaa uhyre kostbare elektriske Maskiner. Der vaskes op paa Maskine, saa alt kommer ud skoldhedt, og er i samme Sekund tørt og blankpudset.

De unge og de ældre Fanger her anvendes til Havearbejde, Madlavning, Vask, Strygning, Syltning, Henkogning, foruden naturligvis til de forskellige Haandværk, de oplæres i. Derimod er det Mænd, der bager, Mænd, der behandler Kødet, inden det afleveres i Køkkenet, og Mænd, der bærer Vasketøjet omkring. Derved ser man det forunderlige Syn, at i Vaskeriet hænger en Del Mænd rundt om, medens Kvinderne passer deres Gerning. Paa Systuerne møder man ogsaa Mænd, der henter de færdigsyede Ting eller kommer slæbende med Tøjballer, som skal skæres til. Jeg spørger, om der ikke løbes en vis Fare ved denne Sammenblanding af Kønnene. Man ryster paa Hovedet. Endnu er der aldrig forekommet et eneste Tilfælde af uheldig Art. Selvfølgelig er det muligt, at en Mand forelsker sig i en af de unge Piger og ønsker at gifte sig med hende, men det er jo kun storartet. Det kan ingen have noget imod.

Kvinderne lærer, ud over huslige Sysler, Maskinskrivning, Stenografi, Engelsk (hvad ofte haardt kan tiltrænges), Bogføring, Kinofremføring. Uddannes som Radiospeakere. Faar Musikundervisning. Dyrker Sport. De er saaledes Medlemmer af Westchester Sportklub og bringer ofte Præmier hjem.

De sover i Enkeltceller, disse er smaa, men pyntet paa individuel Vis. Arbejdet standser Klokken fire. Sengetid Klokken ni. Indenfor de mange Timers Fritid beskæftiges de med Dans, Sang, Læsning, Haandarbejde og lange Spasereture i det store skønne Terræn – dog under Opsyn.

Der er Skolegang, smaa Klasser med mellem otte og seksten Elever. Der gives Enkeltundervisning for mere fremskredne eller langt tilbageblevne. Der undervises i Sygepleje og Barnepleje. Ja, Barnepleje, for her findes en god Slump Børn.

Sundhedstilstanden er formelig forrykt god. Paa Kirkegaarden er alt ialt kun en halv Snes Grave!!!

Nyfødte Børn bliver hos Moderen der første Aar, saa sættes de i Pleje eller anbringes hos Slægtninge.

Man gaar i Kino en Gang om Ugen, man spiller Komedie, man laver Fester af al ungdommelig Art.

Mr. Kane har bedt mig lægge Mærke til én eneste Ting, den Ting, der for ham er den væsentligste. Han sagde: Læg Mærke til Tonen!

Jeg lægger Mærke til Tonen.

– – –

Vi gaar rundt paa Værkstederne, hvor Arbejdet finder Sted under munter Snak. Jeg kan med min bedste Vilje ikke se Forskel paa Vogtersker og Fanger. I Skoleklasserne gaar vi ind og ud uden at vække Opsigt. Undervisningen foregaar, som var der ingen Fremmede til Stede.

Undervisningen sker i Hovedbygningen, medens de unge Kvinder bor rundt om i ret store Villaer. Jeg besøger en, der er helliget Negerinder. Vi kommer ind i en mægtig Dagligstue med vældige Vinduer. Rundt Væggene halvhøje fyldte Bogreoler. En Del Smaaborde. Et Klaver. Store bekvemme Stole, enkelte af de saakaldte *Rocker chairs*, en Slags Gyngestole, der for Amerikaneren indbefatter al Hjemmets Hygge. Ved Klaveret sidder en ung mørk Pige, hun spiller ugenert – med Cigaret i Munden! Jeg undertrykker min lille Forbavselse og beder hende synge en Sang for mig. Hun trækker paa Skuldrene: – Jeg synger saa daarligt! – Syng alligevel! Hun lægger Cigareten ved Siden af Tangenterne og synger. Mellem Stroferne tager hun et Drag. Det hele saa naturligt. Hun er i sit Hjem.

Da jeg spørger Vogtersken, (hvis man kan anvende Ordet i denne Sammenhæng), om det er tilladt de unge Fanger at ryge, smiler hun: – Hvorfor dog ikke? Det er jo i deres Fritid, og de er ikke her for at føle sig som i Fængsel!

Vi kikker ind til Spædbørnene, der bor i et Hus for sig. En ung – ogsaa – Negerinde, sød, ja yndig at skue, sidder med et Barn paa Skødet. Hun ammer det selv. Hun er seksten Aar, men det er ikke hendes første Barn, det første fik hun, da hun var tretten! Børnene har ikke samme Far. Jeg spørger, om hun ikke gerne vil giftes med Barnets Far. Hun sidder lidt, stryger Barnet over Haaret, betænker sig, siger saa: – Nej, helst ikke. Jeg bryder mig ikke rigtig om ham! Men Plejersken fortæller, at hun ikke for alt i Verden vil give dette Barn fra sig. Hun er meget flittig og ønsker selv at blive her, til hun er dygtig nok til at skabe en Eksistens for sig og Barnet.

Der er stort og stadigt Besøg af Anstaltens Pensionærer i denne Villa. Her kommer ikke blot de unge Mødre, men saa godt som alle de andre. De kan ikke se sig mæt paa de nitten Babies.

For ikke at møde Indvendingen fra anden Side, foregriber jeg den ved selv at spørge Damen, der gaar rundt med mig: – Ja men har disse unge Kvinder det nu ikke næsten for godt? Er det ikke, som sættes der en Præmie paa Lovbrud ved at anbringe dem i disse bedaarende Omgivelser? Min Ledsagerske svarer mig ganske enkelt: for ethvert Menneske staar Friheden som det højeste og mest attraaværdige. Her har de, trods alt, ikke deres Frihed til at komme og gaa! Deri har hun uimodsigeligt Ret.

Systuerne adskiller sig kun fra det frie Erhvervs Systuer derved, at her er mere Lys, mere Luft og mere Plads til den enkelte. Det samme gælder Vaskeriet og Strygestuen. Denne er en Sal i et helt Hus' Længde. Høj, op under Taget. Strygningen foregaar paa følgende Maade: To holder det vaade Lagen, lægger det ind under den elektrisk drevne Kombination af Rulle- og Strygejern, Maskinen hvirvler rundt og ud kommer Lagnet, rent, blankt, næsten som stivet. Det modtages af to andre, der lægger det sammen og ned i Kurven med det. Der er Strygemaskiner til Undertøj. De betjenes med Fodpedaler, saa en Pige kan passe to ad

Gangen. Saagar Linned klippes til med elektriske Sakse, der føres paa smaa skarptakkede Hjul.

Forsøger de unge Kvinder at flygte for at genvinde Friheden? Ja, det hænder. Ikke ofte, men det hænder. I saa Fald prøver man først at finde dem uden Politiets Indblanding. Saa godt er man inde i deres Forhold, at man omtrent med Sikkerhed kan regne ud, hvor de er taget hen. Ved Hjælp af *long distance*-Telefonen kan det oftest klares. De er helt flinke til at komme tilbage, naar de blot for nogle Timer eller en Nats Tid har smagt Frihedens Sødme. I visse Tilfælde tager Mr. Kane selv til New York (eller hvor det nu kan være) og henter dem dér. Han er saa fine Venner med dem, at de slet ikke kan modstaa hans Overtalelser.

Der gøres jo alt for at højne deres Dygtighed og Kultur. De føler det selv. Mange af dem bliver forbløffende godt gift, og Tilbagefaldene er forholdsvis faa.

– – –

Da jeg har set alt her, overtages jeg af Warden Mr. Kane, der sidder paa Kontoret. Rette Mand paa rette Plads. Han kom hertil efter at have omordnet en lignende Reformanstalt for Drenge, og han er til Randen fuld af Interesse for sine unge Venner af begge Køn. Jeg maa endelig tage hen og se Drengeskolen, som han kalder den. Jeg faar Adressen.

Det hører vel til Sjældenhederne, at en Mand, der ikke er Læge eller Præst, kan faa unge Kvinder til at lukke sig op og fortælle alt, hvad de ellers gemmer inde i Sjælens Pulterkammer. Men de har Tillid til ham. Han er saa tilpas ung, at de maaske forelsker sig lidt i ham, som Kvinder har for Skik med Præst og Læge. Det være som det være vil. Han er deres Skriftefader. De kender ikke til falsk Skamfølelse over for ham. De tilstaar villigt deres gale Streger, og sætter ham ind i alle deres smaa Ønsker og Forhaabninger. Han bliver ogsaa Mellemmand mellem dem og Familien, hvor denne har slaaet Haanden af de vildfarne Børn. Og skal han snakke sig gennem Timer, og skal han besøge Familien atter og atter, han helmer ikke, før han har faaet Tingene paa Plads.

Naar de unge Piger ved hans Mellemkomst har faaet Stilling i Storbyen, som de fleste drages mod, og det saa viser sig alligevel ikke at gaa, som det burde, skriver de til ham. Han svarer. Gøres det nødvendigt, lader han alt andet hvile og suser ind med Bil for at klare Begreberne. Har den unge Pige nu pludselig mistet sin Stilling, og føler han, der er Fare paa Færde i den nærmeste Fremtid, tager han hende resolut med tilbage, ikke som Fange men som Weekend-Gæst. Denne Weekend kan da strække sig over Uger, til han igen har fundet en passende Plads for hende.

Mr. Kane gaar nu og da paa Foredragsrejse. Her træffer han ofte adskillige af sine Myndlinge, og er de blevet gift, maa han se deres Hjem og stifte Bekendtskab med deres Mænd. Kun en eneste Gang er det sket, at en ung Kvinde, efter et Foredrag, i stor Ophidselse søgte ham og bad ham endelig ikke til nogen omtale, at han kendte hende. Hun – som den eneste – havde fortiet sit Bedford-Ophold for Manden og turde ikke senere risikere at faa det røbet.

– – –

Dette var jo Reformanstalten. Nu kommer Turen til Fængslet. Her anbringes som sagt Kvinder, der har begaaet svære Forbrydelser: Fosterfordrivelse paa andre, Mord, røveriske Overfald, Mordbrand, Forgiftningsforsøg. Loven bestemmer ogsaa, at man efter et vist Antal Indbrud eller Røverier kommer i Fængsel for Livstid. Den ældste Fange i Bedford er 72, hun vedblev atter og atter at ernære sig ved Fosterfordrivelse, ofte med dødelig Udgang. Den yngste er kun seksten Aar!!!

Fanger paa Livstid kan benaades, men er de aldrig saa længe i Fængslet, intet Tidsrum regnes for stort nok til at gøres lig med "Livstid". Altsaa kun Benaadning kan fri dem. Og Benaadning hører ikke til den daglige Sædvane. Det ved Mr. Kane, han har at rette sig herefter. Tilbage for ham bliver da at gøre Opholdet saa lyst, som det nu efter Loven er ham muligt.

Vi spaserer gennem Parken, der er adskillige Kvadratkilometer stor, virkelig en Park, der ikke kan tænkes skønnere anlagt og beliggende i et fra Naturens Haand mere bedaarende Terræn. Saa standser vi foran et højt Gærde. Her er en rigtig Port, som han selv aabner, og nu er vi paa Fængslets Grund, dog igen inde i Park.

Han spørger: – Hvordan fandt De saa Tonen derovre? Jeg svarer med et Smil, og vi forstaar hinanden. – Læg ogsaa Mærke til Tonen her!

Jeg vil ikke indlade mig paa Skildring af Arbejdsstuerne, det vilde kun blive en Gentagelse. Der sys, broderes, væves og andet. Fangerne maa tale sammen. Der er et Par Stuer, hvor de fine Haandarbejder bliver til. Netop nu er der Udstilling af dem, og Gæster kan købe. Da jeg gør et Par smaa Indkøb og vil betale, viser det sig, jeg har glemt min Pung hjemme. Jeg er forvirret, ked af det, maa gaa til Bekendelse. Fangerne, som jeg imidlertid har talt med paa den fornøjeligste og frimodigste Maade, foreslaar nu, at jeg skal tage Tingene med som Gaver fra dem. Det vil jeg selvfølgelig ikke. Hvad sker? Mr. Kane trækker sin Pung op, betaler og siger: – Men De vil nok modtage disse smaa Erindringer som Gave fra mig!

Hvor vi kommer frem, trænges de kvindelige Fanger om ham for at vise ham et eller andet, fortælle ham noget eller stille et Spørgsmaal, en Bøn. Han klapper dem paa Skulderen, paa Haaret, han ler og spøger med dem.

Ogsaa her afholdes Koncerter, synges, spilles Komedie, spaseres. I den store Gymnastiksal sørges der for at holde Musklerne i Orden. Ogsaa her maa ryges i Fritiden!

I Spisesalen – samme Smaaborde som i den anden Afdeling – er disse paa Festdage foruden med Lærredsdugen dækket med blomstrede Silkepapirsduge. Her sidder otte ved hvert Bord. Medens vi andre maa nøjes med Dessert om Søndagen, faar de her Dessert hvr evige Dag, undertiden ogsaa om Aftenen. Hver Morgen serveres Frugt, Svesker, Appelsin, Grapefrugt, Æbler, Druer eller Smaabær, alt efter Aarstiden. Meget af Frugten avles paa selve Arealet. Salat formelig fraadses der i for Vitaminernes Skyld. Til Middagen gives altid foruden Kartofler en Grønsag. Ristet Brød Morgen og Aften, Kaffe, Te eller Mælk efter Behag to Gange daglig.

Tilbage er Cellerne. Men Celler kan man saa sandt daarligt kalde disse Værelser, hvor Statens farligste kvindelige Forbrydere tilbringer Natten og visse Timer af Dagen. De er store. Der er rigtige høje Vinduer uden Gitter i dem, drejer vi om et Hjørne, har Værelserne to Vinduer, et i hver Solretning. Vinduerne er fyldt med Potteplanter, der er passet med Kærlighed. Bohavet fra Fængslets Side bestaar, saa vidt jeg kan regne ud, da det nemlig er ens for dem alle, af: Seng, større Bord, mindre Bord, Reol, Knagerække, Toiletbord, Stole, Gyngestol og et lille bitte lavt Bord. Hertil kommer, hvad Fangerne selv har anskaffet: Smaa Gulvtæpper, mange Puder, hvormed Sengen (og det broderede Sengetæppe) ofte er formelig tildænget. Sengetæpperne kan være hvide, bestaaende af Broderi, hæklede Blonder, indsatte Kniplingsfirkanter, eller brogede, af Uld eller Silke eller af klart prikket Moll, der svarer til Gardiner og Toiletbordsomhæng. Der er Spejle, Nips, Billeder paa Væggene, Skamler, Dukker, Vaser. Et Sted en levende Kattekilling.

Ikke to Værelser er ens. Det ene er malet i en svag grøn Tone, der gaar igen i alt. Det andet har knaldende blomstret Tapet. Et er dybtrødt og samtlige Genstande stemt i denne Retning. Det er virkelige Dagligstuer. Rede til at modtage Besøg naar som helst. Og Fangerne – ogsaa Livsfangerne – faar Lov til her at modtage Slægt og Venner og traktere dem med Eftermiddagste, foruden at Fængslet giver dem Lunch eller Middag nede i Spisesalen. Fangerne maa tilbringe saa megen Fritid, de selv ønsker, paa deres Værelser. Ofte, siger Mr. Kane, gaar Gæsterne: Mødre eller Søstre, grædende bort. De græder af Glæde. Selv har de aldrig haft det saa godt!

Nu har jeg kun dvælet ved de lyse Sider. For at gøre Billedet rundt maa jeg – Sandheden i Ære – sige, at jeg saa nogle gamle Kvinder, indtørrede, ligegyldige, som var de blinde for alt

omkring dem. De er kommet her, da de var saa højt oppe i Aarene, at Omplantningen maatte mislykkes.

Medens Læg og Lærd er enige om, at Fængsler i al Almindelighed kun gør ondt værre, demoraliserer i enhver Retning, skaber Had, avler Sindssyge og sløver, synes det her – og faar jeg det attesteret af Mr. Kane – som om Fangerne er helt tilfredse og har fundet deres lille harmonisk afstemte Krog af Verden, hvor ingen stride Storme mere kan naa dem. Alligevel gaar deres Tanker jo udefter, og alt, hvad der gøres for dem, byttede de sikkert gerne bort for den mest usikre Tilværelse udenfor.

Men skal de være i Fængsel, enten det nu er som Straf eller for at beskytte Samfundet, under bedre Forhold kunde det ikke tænkes.

Under Mr. Kanes Ophold her er Sammensværgelser, Sultestrejker og lignende da ogsaa komplet udelukket. Han er Fangernes Afgud, baade i denne virkelige Fængselsdel og ovre paa Reformafdelingen.

Mr. Kane ved med sig selv, at her er foreløbig gjort alt, hvad der staar i Menneskemagt, for at lette Fangerne deres Mangel paa Frihed til at gaa og komme, men han er ikke tilfredsstillet hermed. Han haaber og tragter efter, at samtlige Mandsfængsler inden ret længe skal ordnes efter samme Princip, og han lover sig overvældende Resultater.

Da vi naar tibage til Kontoret, ligger der Brev fra en ung Pige, der er kommet i Forlegenhed nede i New York. Hvis hun ikke snart faar talt med Mr. Kane, er hun bange for at blive fanget ind af daarlige Venner fra tidligere Tid. Han blader i en Lommebog: – Jeg maa vist se at komme til Byen i Morgen! Pigen er helt god. Hun er kun for blød. Næste Gang maa vi finde noget Arbejde til hende her i Nærheden og helst ude paa Landet …

Han har fattet saa megen Interesse for mig nu, at jeg skal med over for at lære hans Kone at kende. Han bor i en stor smuk, men uhyre sparsomt møbleret Villa, der ligger uden Beskyttelse af nogen Art midt i Terrænet. Vinduerne gaar ned til Jorden; der er ikke Gærde eller Hæk om Haven, alle Døre staar paa vid Gab. Han har intet at frygte.

Og han har, trods de mange Aars Samvær med Forbrydere, endnu ikke mistet blot et Fnug af sin Tro paa det gode i Menneskene.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 5.12.1937

Dans paa Roser

Karin Michaëlis fortæller om den rige Amerikanerinde *Maud Nathan* og om hendes meget betydelige og beundringsværdige Indsats for at skaffe den arbejdende amerikanske Kvinde bedre Levevilkaar.

Første Gang jeg saa Maud Nathan, følte jeg nærmest Medlidenhed med den gamle Dame, der uden Tvivl før i Tiden havde været en ombejlet Skønhed, men nu humpede om ved Stok og dette endda kun med yderste Anspændelse af alle Kræfter for ikke at falde forover. Hendes Legeme syntes misdannet, der var intet Forhold mellem det højbaarne, selvbevidste Aasyn, den kongelige Holdning, der var over hendes Væsen og saa Legemets sørgelige Forfald. Hun var gennemført kostbart klædt, bar Perler og ægte Stene, hendes snehvide Haar sad som en stor skinnende Blomst over det ædelt skaarne Ansigt. Øjnene gnistrede af Liv og Selvfølelse.

Vi var oftere sammen, og overalt indtog hun en Særstilling, hun fik Ærespladsen ved Bordet, det var hende, de fornemste Mænd og Kvinder først blev forestillet for, man kappedes om at finde den bedste Stol til hende i det fordelagtigste Lys.

Jeg tænkte: Der ser man, hvad Penge kan udrette! Sikkert en gammel stenrig Dame, der aldrig har taget sig andet til end at pleje sin Person!

Jeg havde stor Lyst til at vide noget om hende, men da alle gik ud fra som en Selvfølge, at jeg maatte have hørt om hende, var det lidt vanskeligt at faa min Nysgerrighed tilfredsstillet. Endelig til en Lunch hos Carrie Chapman Catt, hvor Navnet Maud Nathan i Samtalens Løb blev nævnet, fandt jeg paa at spørge, hvem hun egentlig var. Man gav sig til at le over min Uvidenhed. Mrs. Catt belærte mig: – Ser De, der findes mange Kvinder af det Navn, men der er kun én Maud Nathan for os herovre. Hvad hun har gjort for de arbejdende Kvinder, kan ikke berømmes tilstrækkeligt!

Dagen efter var jeg tilfældigvis sammen med en af de Mænd, der leder Forberedelserne til Verdensudstillingen. Her bragte jeg igen Navnet paa Bane. Han sagde jævnt: – Maud Nathan er en af Amerikas bedste Borgere. Hun er Taler af Guds Naade. Og hvis De vil lægge Mærke til, hvad hun siger, opdager De snart, at hun er af dem, der hverken bruger et Ord for meget eller for lidt.

– – –

Da jeg næste Gang mødte hende, hørte jeg nogen tale til hende om en Bog, hun havde skrevet. Spørgeren sagde: – Forhaabentlig kommer der snart en Fortsættelse? Maud Nathan svarede: – Jeg har Stof til adskillige Bøger, nu gælder det, om jeg ogsaa faar Kraft til at skrive dem!

Jeg saa paa hende: – Er De … ogsaa Forfatter? Hun rystede paa Hovedet: – Ikke en Døjt! Jeg har kun nedskrevet nogle Erindringer. Folk er saa venlige at synes om min Form, og det giver jo Blod paa Tanden! Inden vi skiltes, lovede hun at sende mig Bogen, der hedder noget som: "Der var engang … før og nu".

Som Skribent af Faget maa jeg sige, Bogen fængslede fra første Sætning, begyndende med en Skildring af Forfædrene, der kunde føres tilbage til 50 Aar efter Amerikas Opdagelse, Notabene som amerikanske Borgere. Der var mange Billeder i Bogen, Billeder forestillende spanske og engelske Jøder, der havde spillet en væsentlig Rolle i Landenes politiske og økonomiske Liv og havde staaet deres Regenter nær.

Hun skildrede dem med en Veneration, der fik dem til at træde lyslevende frem for Læseren.

Paa fædrene Side nedstammer hun fra en vis Gomez de Seixas, der allerede blev adlet i 1385 af den portugisiske Hersker. Familien indvandrer til Amerika en Snes Aar efter Landingen af den berømte "Mayflower". Forfølgelserne i Spanien og Portugal gjorde dem Opholdet der umuligt, og efter en kortere Periode i Holland og England, hvor enkelte af dem forblev, tog en lille Flok paa 23 med Skibet "St. Charles" til New Amsterdam, det senere New York. Alle 23 var strengt troende, alle velhavende, og det synes, som om baade de og deres Efterkommere ingen Sinde sank ned i Fattigdom, ja end ikke i smaa Kaar. I Amerika fandt de fuld Frihed, baade til at udøve enhver Gerning, der passede dem, og til uhindret at følge Religionens Forskrifter. Denne Taalsomhed og storslaaede Gæstfrihed glemte de aldrig, men gengældte ved op gennem Aarene bestandig at oprette Hospitaler, Skoler, Universiteter og videnskabelige Institutioner. Allerede i Aaret 1636 blev Harvard Universitetet grundet, og faa Aar efter oprettede disse indvandrede Jøder den første Højskole for deres egne unge Mænd.

Maud Nathans Oldefar, Rabbien Gershom Seixas, stod George Washington saa nær, at denne personlig indbød ham til Inaugurationen i New York i 1789.

Maud selv kommer til Verden i et velhavende Hjem, hvor alle Traditioner overholdes. Hun forguder sin skønne Mor, men noget i hende forarges dog, da Moderen undertiden lader sig hente fra Selskab af en af Husets unge Tjenestepiger, naar Faderen tilfældigvis selv bruger Vognen. Hvorfor er det mere farligt for Moderen at gaa alene i Mørket end for Tjenestepigen?

Ved en vis Lejlighed faar hun af en Onkel et gammelt Sølvbæger foræret. Men hendes to Brødre faar hver et flunkende nyt. Hun synes, det er en Haan, og gaar ud fra, det er kun, fordi hun er Pige, og som saadan regnes for mindre end Drengene. At det er et smukt Arvestykke, Onklen har givet hende, forstaar hun først langt senere. Fifth Avenue er i hendes Barndom Byens fornemste Gade. Der spaserer man Tur i sine bedste Klæder, alle Folk hilser indbyrdes, alle kender hinanden. Da Maud er syv Aar, skal hun med Forældrene paa Lysttur til Niagara. Hun har hørt om det store Vandfald og glæder sig grænseløst, men da hun erfarer, at hendes Barnepige, en ung Negerinde, ikke skal med, nægter hun at rejse.

Mauds Far spekulerer paa Børsen, og her lider han svære Tab. For en Tid maa Familien endda flytte bort fra Byen og slaa sig ned i en lille Provinsby i Wisconsin. Maud kommer i helt nye Omgivelser, hun faar nyt Syn paa Tilværelsen, hendes Fantasi sættes i heftig Bevægelse, hun er ikke længer den lille fine, altid beskyttede Pige fra den fine Gade i New York. Her kan hun flyve og fare med alskens Drenge og Piger. Hun er vild, utæmmelig, styrter sig fra en Livsfare i en anden. Her er mørke Lofter, underlige Gaarde, Smuthuller, sære gamle Mennesker. Hun sættes i offentlig Skole, fælles for Drenge og Piger, og det bliver hende en Trang at sejre i Kapløbet med Drengene, der ved alle Lejligheder pukker paa deres Køns Overlegenhed.

Hun har usædvanlig gode Evner og er naaet gennem baade Barneskolen og Højskolen, da hun er fjorten Aar, noget ganske uhørt. Blankt ug i alle Fag. Kun paa ét Omraade er hun ikke videre dygtig: til Haandarbejde.

I denne Egn af Landet tænker man endnu ikke paa at lade Pigebørn studere. Hun faar vedblivende Undervisning i Sprog, hvortil hun har særlige Evner, desuden spiller og synger hun og uddannes i Hjemmet i huslige Sysler.

Hendes første store Forelskelse gælder en Tenor. At han er gift og lykkelig, rører hende ikke. Hun drømmer om at lade sig bortføre af ham, og da han ikke gør Tegn til at ville dette, undres hun saare.

Hun er meget bedt ud til Dans og elsker at danse, men Moderen holder igen, bange for at hun skal gifte sig med en Ikke-Jøde.

To Aar efter dør Moderen, og den sekstenaarige Pige maa nu agere Mor for de yngre Søskende. Men kort efter flytter Faderen med Familie tilbage til New York, Forholdene har

igen bedret sig. Her træffer hun den smukke Fætter Fredrick, der er 22 Aar ældre end hun. Han har ikke set hende, siden hun var lille Pige, og da de nu ses igen, er det gensidig Forelskelse, stormende Forelskelse fra begge Sider. Faderen giver uden Betænkning sit Samtykke, og hermed begynder hendes Dans paa Roser. Fredrick Nathan maa – selv om det ikke nævnes i Bogen med et Ord – være særdeles velhavende. Maud synes at kunne faa alt, hvad hun peger paa. Hun indføres i det første Selskab, hendes nye Hjem indrettes med Pomp og Pragt, og den sekstenaarige Brud holder straalende sit Indtog.

De fleste andre i hendes Alder vilde nu sagtens have ladet sig opvarte og overladt Hjemmets Førelse til Tjenestefolkene. Ikke saadan med Maud. Hun har sin Ærgerrighed, hun vil ikke af Slægt og Venner ringeagtes som daarlig Husmor. Altsaa tager hun selv Styret og udvikler sig i rivende Hast til den mest fuldkomne Husmor og Værtinde. Hjemmet skal være i blændende Orden, Maden hævet over enhver Kritik, Regnskaberne perfekte; Gæsterne maa ikke kunne finde noget at udsætte. Kun paa ét Punkt bryder hun med Traditionen: Datidens Husassistenter førte en halv Slavetilværelse. Maud giver dem al den Frihed, der er mulig, hun indser, at de baade behøver Sol, Spasereture, pæne Klæder og Lejlighed til Dans, som hun selv. – Ja, hun gaar saa vidt, at hun lader dem invitere deres mandlige Bekendte til Dans i Hjemmet, saa de ikke behøver at ty til offentlige Lokaler, hvor paa de Tider hovedsagelig Prostituerede søgte hen. Vennerne kritiserer dette, men her lader hun sig ikke rokke.

– – –

Allerede samme Aar rejser Maud og hendes Mand udenlands. To samfulde Aar svæver hun i en fuldkommen Salighedsrus rundt i Evropa med sin statelige Husbond, overalt nydende og iagttagende med aabent Sind. Hendes store Sprogkundskaber kommer hende til gode. Hun bevæger sig med samme Lethed i Italien som i Paris, Berlin og London. Læser man om denne Rejse, kunde man fristes til at tro, den er skildret gennem Erindringens rosenrøde og ikke helt paalidelige Glar, men hun har troligt ført Dagbog, og hvert Ord er oplevet Sandhed. Hun nedskriver, hvor hun har været, hvem hun har mødt, ja refererer hele Samtaler. Hendes Hukommelse og hendes Iagttagelsesevne er lige forbløffende. Dertil ejer hun Særhukommelsen for Navne og Ansigter. Hun skildrer Hjemmenes Indretning, den omgivende Natur, Teater- og Operaforestillinger. Rejsen virker som et fortsat Triumftog. Hun maa selv have virket ganske uimodstaaelig. Uden taabelig Beskedenhed beretter hun i Dagbogen, hvad der hænder hende inden for det ellers saa eksklusive engelske Aristokrati og blandt de lige saa vanskeligt tilgængelige fornemme Italienere.

En Aften sidder Parret i deres Loge i Operaen i London. Værten er en nær Ven af Prinsen af Wales. I Mellemakten kaldes han over til Prinsen og kommer tilbage med Indbydelse til Lunch om Bord paa Prinsens Yacht sammen med Prinsesse Alexandra. Maud tæller Timerne til denne Oplevelse. Hun og hendes Mand er Gæster paa Guedalias Landsted uden for London. Dagen oprinder med øsende Regn, og Guedalia har kun aabne Vogne. Uundgaaeligt vil hun blive dyngvaad. I sidste Øjeblik nødes hun derfor til at sende Afbud. Det undrer hende, at hendes Mand slet ikke tager sig det nær!

I Rom opnaar hun gennem en af Kardinalerne Indbydelse til Pavens første Privatavdiens. Maud skal forestilles for en levende Pave! Hun skælver af Forventning. Hans Hellighed ankommer, og de faa Indbudte gaar langsomt og parvis op imod ham. Da ser Maud en Dame bøje sig og kysse Pavens Fod. Hun snapper efter Vejret, griber sin Mand i Armen og hvisker: – Sig jeg er blevet syg! Manden gør hende Forestillinger, at saadan hører det sig nu engang til, og hun kan ikke løbe fra det. Forgæves. Maud styrter ud. Ingen skal faa hende til at kysse en Mands Fod, om han saa tyve Gange er Pave! Da Monsieur og Madame Nathan fra New York raabes op, maa hendes Kammerjomfru grædefærdig fremstamme, at Fruen pludselig blev overfaldet af et Ildebefindende.

Hun danser gennem Landene, hun danser ind i Hjerterne. I Paris kører hun en eneste Gang ud alene, hun forfølges af en fremmed Tilbeder, der endog smugler Brev ind i Vognen

til hende. Hun brænder det, hun gaar ikke til Stævnemøde med en Ukendt, men alligevel var det jo dejligt spændende.

Da hun og hendes Mand i Homburg er Hertugen af Saksen-Coburgs Gæster i hans Loge i Operaen, forfærdes hun ved at se en hel Kasse Champagne blive bragt ind, men endnu mere ved at se den blive drukket under Forestillingen.

Hun er i Besiddelse af det uforklarlige, der tiltrækker alle og afvæbner enhver Kritik.

– – –

Da Rejsen er endt, tager hun for Alvor sit Hjem i Besiddelse. Det bliver et straalende Midtpunkt for Datidens kendte Mænd og Kvinder, Amerikanere som Udlændinge, Kunstnere som Politikere. Der afholdes store musikalske Soiréer, Maud har selv en lille, men saare vellydende Stemme. Hun synger for Præsidenten, hun synger i Kirker, hun synger i Hjemmet. End ikke Skyggen af en Sorg eller et uopfyldt Ønske kommer hende nær. Ægteskabet er saa lykkeligt, som det kun times de ganske faa og Udvalgte. Aldersforskellen synes saa langtfra at være nogen Hindring, tværtimod, Parret er stadig lige glødende forelsket i hinanden.

Deres eneste Barn, en Datter, fødes, og Barnet fylder dem begge med Fryd. Det synes elskeligt og velbegavet, har arvet Skønhed efter begge og vokser op uden nogen af de Børnesygdomme, der ellers kan bringe Angst hos Forældrene. Men en Dag sygner det dog, og Ugen efter bliver det lagt i Kiste.

Her er Sorgen, som ingen helt undgaar. Og Maud er da heller ikke, selv nu i sin høje Alder, helt kommet over dette Skæbneslag. Der er Saar, som aldrig læges. Alligevel, hun tager sig sammen for sin Mands Skyld. Hidtil var det ham, der vaagede over hendes Velbefindende og fjernede alle Sten fra hendes Vej, nu maa hun prøve at være den stærke. Og det bliver gennem denne frygtelige Smerte, at hun føres ind paa nye Veje, hvor hendes Tilværelse faar helt nyt Indhold.

– – –

Fra nu af træder hun ind i Rækken af de Kvinder, der føler Medansvar for andre mindre heldigt stillede Kønsfæller. Ofte, naar hun gik rundt i New Yorks Forretninger, havde hun bemærket, at de unge Kvinder bag Disken saa ud, som var de nær ved at segne af Træthed. Hun havde bemærket det uden at tænke. Nu tænkte hun og undersøgte Grunden. De maatte ikke sidde ned i Arbejdstiden, det stred mod Chefernes Opfattelse. Maud Nathan forarges i sin Sjæls Inderste. Og hun er med til at danne den Forening, der siden skal blive af saa uhyre Vigtighed for de unge Forretningskvinder. Foreningen hedder *The Consumers' League*, og bestaar, som Navnet antyder, af Kunderne, der slutter sig sammen for at skaffe bedre Forhold for Personalet. Man gaar nye Veje for at naa Maalet. I Stedet for at true med Boykot af visse Forretninger, faar Foreningen underhaanden enkelte af de store Huse til at indføre Forbedringer. Disse mere humant indstillede Huse opføres paa Kundernes Liste, og man handler udelukkende der. Nu, selvfølgelig deler Forretningerne sig i to Lejre: Den ene indfører de ønskede Reformer af Klogskab og for at holde Kunderne til, den anden forholder sig stejl og angriber Foreningen. Men det nytter ikke, *Consumers' League* vokser sig i Løbet af faa Aar uhyre stærk. Den er ikke til at komme udenom. Saa saare en Forretning melder sig rede til at humanisere Forholdet til de unge Ekspedienter, føres den paa Listen, og Kundeantallet stiger. Hvis den efter nogen Tids Forløb falder tilbage til gammel Slendrian, fjernes Navnet, og mange Kunder udebliver.

Foreningen gennemfører for det første, at hver Forretning *i Følge Loven* skal have Siddebekvemmeligheder for Personalet, saa de unge Piger, saa saare de ikke ekspederer, roligt kan sætte sig uden – som før – at risikere øjeblikkelig Opsigelse. Desuden faar de, ogsaa efter Loven, Ret til at trække sig tilbage, naar de mener det nødvendigt. Man skaffer dem kortere Arbejdsdag, længere Ferie og faar delvis det anstrengende Lørdagsarbejde afskaffet.

Det mærkelige ved denne Forening er, som man ser, at det ikke er Personalet, der opnaar Lettelser gennem Strejke, men Kunderne, der tager Affære for dem og gør det paa en saadan Maade, at Personalet undgaar Konflikt med Cheferne.

Da Maud mange Aar senere som gammel kommer ind i en Forretning, spørger en graahaaret kvindelig Afdelingschef, om det ikke er Mrs. Nathan. Paa det bejaende Svar kalder hun en Folk unge Piger sammen og forklarer dem, hvad de skylder denne Dame. En af de unge Piger udbryder naivt: – Gud, De vil da ikke sige, vi havde det endnu mere rædsomt i gamle Dage?

– – –

Hun er smidig og diplomatisk, som hun er klog og varm. Hun bruser ikke op og spiller Kraft, men gøres det nødvendigt, kan hun ogsaa vise Kløer. Der er i Bogen muntre Beretninger om hendes Sammenstød ved forskellige Lejligheder, og her lægger hun ikke Fingrene imellem.

Ganske uvilkaarligt glider hun ind i Rækken af Kvindesagens Forkæmpere. Hendes selskabelige Position gør, at hun vælges ind i Alverdens Komiteer, hun er nødsaget til at holde Taler. Til at begynde med er det kun officielle intetsigende Taler, men hun udvikler sig til at blive en af Landets førende Kvinder netop i Kraft af sine eminente Talegaver. Hun formaar at omvende en hel Forsamling ved at fremstille Tingene paa sin Maade.

Tilfældet fører hende sammen med Theodore Roosevelt, da han endnu er en ung uprøvet Poltiembedsmand. Han, som alle andre, falder hende for Fode, og naar som helst og hvor som helst kan hun siden regne paa hans Støtte. Men der er ét Punkt, hvor han ikke rigtig vil makke ret: Kvindesagen. Han er ikke nogen Ynder af den. Maud har foretaget mange Rejser og brugt sine Øjne og Ører, hvor hun kom. Hun har Bevismaterialet i Orden. Hun faar Roosevelt til at indrømme, at Bystyret i de Stater, hvor Kvinderne har kommunal Valgret, er langt bedre, end hvor dette ikke er Tilfældet. En Dag har hun noget særligt paa Hjerte. Hun er ved at sprænges, faar hun det ikke frem. Roosevelt skal holde en af sine Brandtaler. Inden han faar begyndt, har hun en lille privat Samtale md ham. Her forelægger hun sit Standpunkt og gør det med en saa betagende Klarhed og Varme, at Roosevelt ganske overvældet spørger hende, om han maa benytte hendes Ord. Jublende giver hun ham Tilladelsen, og da han staar op, former hans Tale sig som en Hymne til Kvindesagen.

Hans Beundring for hende er saa stor, at han engang, hvor man havde nægtet hende Adgang til ham, skriver paa et Kort, at Maud Nathan paa alle Døgnets Tider uanmeldt har Adgang til ham. Dette Kort forvirrer hende. Dybtrødmende fjerner hun sig med Kortet i Haanden.

– – –

Hun opnaar at holde Sølvbryllup med den elskede Mand, og omkring ved Sølvbryllupet fejrer de en Kostumefest i Hjemmet, hvor hun optræder som Julie, han som Romeo. Man huske, hun er jo endnu en ung Kvinde, kun 41 Aar. Hendes Skønhed staar i Zenith. Hendes Liv har hidtil været en Dans paa Roser, om man kan bruge disse Ord om noget Menneske. Men Tiden gør sin Ret gældende. Fredrick Nathan dør faa Aar senere, og dermed er Rosendansen jo egentlig afsluttet.

Hun har uendelig svært ved at finde sig til Rette i Ensomheden i det store Hjem, der ikke var ham *eller* hende, men ham *og* hende. Gæster fylder det stadig. Kunstnere synger og spiller, men hun er som fraværende. Indtil hun tager den store Beslutning og lukker Hjemmet for bestandig.

Hun var midt i Fyrrerne, da hun mistede den Mand, der gjorde hver Time til Fest for hende, og nu er hun i Firserne. De mange mellemliggende Aar er altsaa gledet hen, men med hvad?

Med Komitéarbejde, med Selskabelighed, med Foredrag. Lang Tid varede det, før hun kunde bekvemme sig til at genoptage de store Udenlandsrejser, hun hvert Aar havde foretaget

med sin Mand. Man da hun saa tog fat igen, viste det sig jo, at hendes Interesser var vaagne og magtfulde nu som før. Hun rejser til Jordens fjerneste Egne og holder Foredrag i Kina, Japan, Indien og Avstralien. Hun arbejder for Indførelsen af Valgret, hun søger at vække Kvinderne til Rejsning for at skaffe sig den Ligeret, der tilkommer dem. Hun ivrer for nye Love i sit Hjemland. Hun har en umaadelig Korrespondance, som hun selv fører. Det lille Hjem, hun har dannet sammen med en Veninde, er som et Smykkeskrin. Skat ved Skat, hver enkelt Ting et Minde om Kærlighed, vakt ved første Øjekast og varende til Dødsstunden.

– – –

Allerede som Barn paadrog hun sig en mindre Skade ved et af sine mange Vovestykker. Tilsyneladende var Bruddet lægt, og hun havde end ikke Mindelser deraf, saa skete der et nyt Fald, og her kom hun saare alvorligt til Skade. Saa alvorligt, at hun fra den Tid kun kan holde sig oprejst ved Hjælp af et fuldkomment Maskineri og støttende sig til to Stokke. Ikke desmindre saa jeg hende i sit Hjem, da hun tabte noget, slippe den ene Stok, bøje sig og tage det op, inden nogen anden fik sprunget hen og kom hende til Hjælp. Hun har overvundet, hvad ingen Læge holder for muligt. Hun regner sig ikke for en Krøbling, hun *vil* endnu vise, at hendes Vilje er sejrrig, hvor den sætter ind. Og hun har opnaaet det ufattelige, at hvor hun end viser sig, midt i den fejreste Ungdomsskare, altid er det hende, der bliver Midtpunkt, altid er det hendes Ord, der fører an.

En Livskraft som hendes har jeg kun set en Gang før. Og naar Maud Nathan vel inden saa ret mange Aar alligevel tvinges til at lægge sig for sidste Gang og ikke staa op igen, kan man roligt paa hendes Gravsten prente Ordene: Hendes Liv var en Dans paa Roser!

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 27.3.1938

Musiklivet i New York

Karin Michaëlis har fra U.S.A. sendt os denne Skildring af New Yorks overvældende Musikliv med det vældige Publikum. Hun lader her en Række fremmede og danske fremragende Tonekunstnere passere Revy.

Musiklivet i New York er overvældende, og denne Sæson maaske mere end nogen Sinde. Musik er af alle Kunstarter den mest tilgængelige, og Befolkningen synes grebet af rasende Trang til at tilegne sig Kultur. Saadan som det daglige Arbejde her er haardere og mere koncentreret end i Evropa, synes Udviklingsbølgen at bevæge sig fremad med mere rivende Hast her end alle andre Steder.

At gaa til Koncert nu er langtfra det samme som for en Menneskealder siden, hvor de store Navne drog til Amerika for at tjene Penge ved at sælge deres Kunst timevis, indvendigt overbevist om, at Publikum mere mødte op af Snobberi end af Trang eller Forstaaelse.

Her er for Tiden et vældigt Musikpublikum. Naar man tilfældigvis kommer i god Tid og ser de indmyldrende Tusinder, lyser alle Ansigter i Forventningsglæde. Det er, som om enhver, sammen med Badet inden Paaklædningen, ogsaa har skyllet alle Dagliglivets Bekymringer af sig.

Tilhørerne er ofte pyntet, men Stadsen er dækket af Pelse, Kaaber eller Regnfrakker, der slæbes med ind og først efterhaanden byltes op paa Ryggen af Stolesædet eller lægges over Knæene. Der er Garderober, men de benyttes saa godt som ikke. Af den Grund ser Skaren ikke saa festlig ud, som hvis alt Overtøjet var hængt udenfor. Programmerne er gratis, altid, overalt, og de er udførlige.

Det amerikanske Koncertpublikum er saa sandelig hverken snobbet eller ukyndigt. Det sidder musestille og nyder, forudsat at det, der sættes for det, er Stilhed værd. Ellers hører man den kendte Hosten, Rømmen og Pudsen Næse, og efter første Afdeling almindelig Udvandring. Folk her bliver ikke siddende, fordi de har betalt Billetten, men fordi de faar noget godt for Pengene.

*

Jeg mindes med Smil Fortidens Teaterpremièrer herovre, hvor Salen var halvtom, og de Tilstedeværende sad paa Fribillet. Man vilde først gennem Anmeldelser vide, hvordan Stykket og Spillet var. Her nyttede ingen evropæisk Forreklame. Dette med Reklamen gælder for øvrigt endnu. Den mest berømte Musiker er her nødt til at bygge sig op fra Begyndelsen. Man tager ham for god, eller man refuserer ham. Og alligevel betyder det noget at være knæsat i Skandinavien. Den, der her ønsker Engagement ved Operaen og ellers har Kortene i Orden, maa først gennem en skandinavisk Turné fastslaa, at vi, i de smaa Lande, har givet ham eller hende det blaa Stempel.

Er man saa begejstret, er Begejstringen sydlandsk, kogende og trofast – for en Tid.

*

Rudolf Serkin, der paa Plakaterne og i Pressen skiftevis kaldes "den eminente russiske Pianist", "Kongen blandt alle tjekkiske Pianister" eller "den guddommelige østrigske Pianist", har i de sidste fire Sæsoner gjort rentud formidabel Lykke herovre. Begyndelsen skyldes maaske hans store Turné med selve Toscanini her i Staterne og i Sydamerika, men det viste sig snart, at hans eget Navn var tilstrækkeligt.

Han deler sig i Aar mellem egne Koncerter og Kammermusik, hvor han saaledes spillede Beethovens samtlige Sonater for Violin og Klaver sammen med Svigerfaderen *Adolf Busch* – Broder til vor Busch – og, enten det er det ene eller det andet, Publikum er færdig at rive Salen ned af Jubel. Bladene, der saa gerne vil bevise deres Kunstanmelderes Dygtighed ved at pege paa Smaafejl, melder Pas og overgiver sig paa Naade og Unaade. Anmeldelserne er saa ovenud, at det ikke vilde være noget Under, om unge Rudolf Serkin fik Storhedsvanvid. Men jo mere vældigt, Bifaldet raser, jo mere beskedent kvitterer han derfor: Han arbejder i den ædle Kunsts Tjeneste og føler sig kun som dens ringe Tjener.

Bladene var saaledes enige om, at Beethovens Sonater aldrig nogen Sinde har været fortolket saa fuldkomment som gennem Serkin og Busch. Ingen Sal var stor nok til at rumme de strømmende Skarer. Enhver, der havde hørt de første tre Sonater, svor, at hverken Sygdom eller anden Forfald skulde hindre ham i at møde op til de øvrige.

Og da Rudolf Serkin alene spillede Beethovens sene, vanskeligt tilgængelige Sonater, var Pressen atter enig om, at Beethoven vilde have givet hans Udførelse Prisen fremfor enhver anden.

Følgen af dette blev en saadan Overdaadighed af Opfordringer til at koncertere her og der, at den arme Klaverspiller bogstavelig talt Maaneder igennem aldrig fik en Dag, hvor han kunde hvile eller sove ud.

Han kommer ind, lang, tynd, lidt lemmedaskende ung at se til, men naar han sætter sig til Klaveret, forvandles han og bliver til Gratie og Myndighed fra det aandfulde Hoved til de pedaltrædende Fødder. Mange Kvinder, selv udøvende, sidder med Kikkerten ustandseligt henvendt paa disse Fødder, der bevæger sig i uforlignelige Rytmer, andre vil se hans hele Skikkelse, der svajer med Musiken, andre igen retter Kikkerten mod hans Hoved, der snart bøjer sig, lyttende, ledende, snart kastes tilbage, sejrrigt straalende, snart fornøjet danser med i den lystige Leg.

Der var en Tid, hvor han gjorde sig Umage for at sidde stiv som en Pind, men siden han har opnaaet det suveræne Herredømme over Klaveret, giver han sig helt hen.

Adolf Busch og han spiller saadan sammen, at de virker som ét Instrument med to Slags Toner, der igen smelter sammen i Enhed. Ingen kan sige, at Klaveret eller Violinen fører, her behøves ingen Fører.

Adilf Busch "opdagede" ham for en lille Snes Aar siden i et Selskab, hvor Serkin blev opfordret til at spille. Han følte sig benovet ved at spille for den store Violinist, men bøjede sig for Ønsket. Da han havde endt Spillet, havde Busch Taarer i Øjnene, kom hen og omfavnede ham, og tog ham samme Aften med til sit Hjem, og fra den Tid har de to været uadskillelige. Da Busch byggede sit skønne Hjem ude i Bjergene uden for Basel, blev der bygget en lille Kyllingevilla til Ung-Rudolf forbundet med den store ved en glasoverdækket Gang. Da var Busch' Datter Irene halvandet Aar gammel, nu er Rudolf og hun Mand og Hustru og har en lille Pige akkurat i samme Alder, som Irene var dengang, og musikalsk som hun.

*

Den sidste Aften, Parret tilbragte i New York, inden Tilbagerejsen til Evropa var helliget en Privatkoncert givet af Ejeren af Astorhotellet *Muschenheim* og Frue. Her var indbudt nogle Hundrede Gæster, og jeg tør antyde, det var et Selskab, der kan lade sig se: Samtlige store Dirigenter med den nære Ven *Toscanini* i Spidsen havde givet Møde, Videnskabsmændene ført af *Einstein*, Digtere, Arkitekter, Politikere, alt hvad der har Navn og Personlighed var til Stede. Busch og Serkin spillede inden den fornøjelige Souper, hvor man var som én stor Familie, og Kunstnerne næsten overgik sig selv, skønt de med et mildt Ord var mere end udslidte.

*

Saa er der Søskendeparret *Menuhin* – vist fra Syrien – de har ogsaa taget New York med Storm. Naar de spiller, er Carnegiehall udsolgt i samme Time, hvor Salget sætter ind. Ja, Folk staar stuvet som Sild i en Tønde, Salens siddende Kapacitet tillader halvfjerde Tusind, men dermed lader man sig langtfra nøje.

Det er nu ikke blot for den musikalske Værdi, Folk er saa vilde efter disse to, omend de spiller dejligt sammen, omend Søsteren har en ganske egen Maade at behandle Klaveret paa, saa Tonerne virker som tungt faldende, langt syngende Draaber, men det er ogsaa Forholdet mellem de to. Den unge Broder, der beskyttende fører sin endnu yngre Søster ved Haanden, som frygtede han, hun skulde forvilde sig eller ængstes over de mange Mennesker. De to maa indspille en Sækfuld Guld, inden de vender tilbage.

*

Gamle *Moritz Rosenthal* er herovre, som han ogsaa var her i Fjor. Han evner endnu at fylde Salene, og hans Personlighed har samme Magnetisme nu som før. Jeg hørte ham, da han første Gang var i Danmark, i Begyndelsen af Halvfemserne. Dengang virkede han næsten for voldsom. Tiden har ikke ældet, men blidnet ham. Han er stadig struttende fuld af Anekdoter, og er der noget, den ægte Amerikaner sværmer for, saa er det Anekdoter. Der leves højt paa ham.

Det tekniske Vidunder *Arthur Rubinstein* er om muligt endnu mere fuldkommen, end da jeg hørte ham for en halv Snes Aar siden i Warszawa, hvor han satte Byen paa den anden Ende. Men hans absolute Overlegenhed – han leger med Klaveret som Kat med Mus – gør, at man midt inde i Betagelsen føler Kulde. Folk gaber og stirrer, men ingen sidder med Taarer i Øjnene, som naar Rudolf Serkin genføder Beethoven.

*

Hver Lørdag Aften giver *General Motors* en Radiokoncert paa halvanden Time, fra 22 til 23,30. *Toscanini* dirigerer, og Koncerten, der koster Bilfabriken Hundredtusinder, transmitteres Staterne over, op til Kanada og ned til Sydamerika. I Evropa kan den høres paa de korte Bølger.

Disse Koncerter har den Virkning, at Folk ikke mere giver Selskab Lørdag Aften, eller lader sig lokke af andre Fornøjelser. Da sidder man i de Millioner af Hjem og lytter og lader sig belære. Maaneder igennem, inden Kocerterne begyndte, forsøgte skarevis af Mennesker at skaffe sig Plads i Radiocitys Koncertsal, hvorfra Transmissionen foregaar. Men der er kun Rum for nogle faa Tusind hver Gang, og end ikke en Millionær kan nu forskaffe sig et Sæde, da alle Pladserne skænkes bort og i Rækkefølge. Men nu og da giver Toscanini en Velgørenhedskoncert i Carnegie Hall, og de, der har Raad, kan der opnaa den ubetalelige – eller rettere uvurderlige – Nydelse ogsaa at *se* Toscanini dirigere. Jeg oplevede den Fryd to Vintre tilbage at overvære nogle af hans Prøver i Wien. Indtrykket lader sig ikke skildre med Ord.

*

Medens alle er enige om det uafrystelige Faktum, at Toscanini staar et Sted højt oppe over alle Bjergtoppe, er man af forskellig Mening angaaende de andre store Dirigenter. Hver af dem har sit eget tilbedende Publikum. Det vakte en Del Forargelse, da *Stokofski* "nedlod"

sig til ikke blot at optræde som Dirigent i en Film, men rigtig at spille med i Filmen. Han gjorde det ypperligt og saa brillant ud. Jeg begriber ikke Forargelsen.

*

Sergei Koussevizky, som de sidste fjorten Aar har dirigeret det skønne Bostonorkester, er vel den, der kommer Toscanini nærmest. Han har et slavisk sørgmodigt, mandigt udtryksfuldt Ansigt. Ofte naar han dirigerer, har man Indtrykket af, at han hverken bevæger Haand eller Fod, men blot for et Stykke Tid lytter, om alt gaar vel. Naturligvis er dette Indbildning af mig, der sædvanligvis sidder højt oppe og langt borte, men netop der, hvor Orkestret samler alle Klange til den store Enhed. Saa vender Dirigenten sig med samlede Ben, snart til den ene Side, snart til den anden. Stundom gør han en halv Omdrejning, hvor han lader de tætsamlede Fodsaaler glide rundt. Han opsparer sin Kraft paa en egen husholderisk Maade, saa han bestandig har endnu et Overskud at øse af til de vældige Fortissimoer, der saavel som hans hendøende og dog klingende Pianissimoer er iblandt hans Særfortrin.

Der er det ved Koussevizky, at man formelig gaar i Skole, har Timer i Musik hos ham. Den vanskeligt forstaaelige moderne Komponist blever let tilgængelig som selve Fader *Haydn*. I Aar er det nu særlig, den desværre saa alt for tidligt afdøde *Ravel*, han præsenterer for os. Og Ravel bliver da fuld af Sødme, Klarhed og legende Ynde som de gamle Komponister. Men saa med ét farer der en Djævel i Ravel, han lader alle Blikinstrumenterne tude løs og formelig skrige sig hæse, det hvisler En om Ørerne i den rene Heksesabbat. Og midt i denne perler Harpetonerne i fyldige Kaskader, og en lille, enfoldig Aftensalme lister frem.

Koussevizky forlanger det overmaade af sit Orkester, men alt lykkes. Han forlanger ogsaa fuldkommen Ro i Salen. Og da Folk engang i Boston kom dryssende ind og klaprede med Stolesæderne, lagde han sin Taktstok og gik sin Vej. Nu er Salsdørene, som det sig hør og bør, lukket mellem Afdelingerne, og sligt kan ikke mere ske. Naturligvis er det ikke nemt her med de svære Afstande at passe Tiden paa Minutet, men saa maa man bøde, fordi man ikke sørgede for at regne med Trafikvanskeligheder.

Ravels saa fortærskede "Bolero" bliver under Koussevizky tilsyneladende endnu længere, end den er, og den har anselig Længde. Han venter meget lang Tid paa den store Stigning, men da den sætter ind, for hver Motivgentagelse stærkere, tror man omsider, at nu brister alle Instrumenter. Og lyt, det bliver værre endnu. Han inficerer Orkestret med sin indre Kraft, og naar det sidste drønende Bulder siger Stop, er man drukken af Lyd og Urskovsfornemmelser. Denne Vildskab har med Menneskets hemmeligste Urinstinkter at gøre.

*

Blandt Sangerne er det vores *Lauritz Melchior* og *Kirsten Flagstad*, der er de to kronede Hoveder. Deres "Tristan og Isolde" er det, man drømmer om, men ikke holder for muligt. Det er kun saa ulidelig vanskeligt at skaffe Billetter. De Herrer, der hverken her eller andetsteds mere maa kaldes ved det tidligere grimme Navn, opkøber alt, og den, der ikke abonnerer eller selv har Logeplads, maa købe for flerdobbelt, ofte mangedobbelt Pris, og saa endda sidde paa et smalt, daarligt Sidesæde, hvor man ikke kan skimte Scenen, og hvor de nære Blæsere spolerer Orkesterklangen. Men "Tristan og Isolde" kan ikke spoleres, deres Stemmer klinger igennem alt.

Damerne *Thorborg* og *Wettergren* faar ligeledes al den Virak, de tilkommer, og det er ikke i smaa Maader. Jo, jo, vi Folk fra Landene norden for Østersøen, vi er højt skattet i Amerika, enten det saa gælder Sangere, Landarbejdere, Fabrikarbejdere eller Ingeniører.

*

Sidst, men ikke mindst maa *Povla Frijsh* nævnes. Hun er et Unikum her som hjemme. Hun er endnu et Bevis paa den nutidige Amerikaners dybe Kærlighed til og Forstaaelse af den gode Kunst. Enten hun synger i den berømte "Town Hall" for dets ensartede, musikfortærende Publikum eller som for nylig ovre i Universitetsbyen *Princetown*, hvorfra *Wilson* kom, og hvortil *Einstein* gik, saa falder man hende til Fode.

I Princetown var Salen fyldt til sidste Plads, og det er kritiske Mennesker, disse Professorer med deres Frue. De tager intet for givet.

Povla Frijsh marscherer ind. Skridt som en Dragon, og dog med dette bevingede, som Musiken giver. Klædt i en blommefarvet Silkekjole, der strutter metervis ud omkring hendes rødsandalede Fødder, Hovedet højt baaret som en *Sarah Bernhardt*. Under den første "Torelli"arie – et af *Alice Barbis* Glansnumre – spores Nervøsitet. Saa tager hun fat paa Schubert. Her er det ikke Stemmen, der bedaarer, men Maaden, hvorpaa hun benytter den. Da hun synger "Der Tod und das Mädchen", bringer hun noget helt nyt ind. Hun gør Døden til et blidt, kærligt forstaaende Væsen, som man formelig ønsker at komme i Møde. Medens *Marian Anderson* sang den sort i sort, saa man følte Dødskulden og Dødsrædslen langs Rygraden, er her kun Hvile og Ømhed.

Bifaldet vil ikke standse. De professorale Fruer er ude af sig selv. Mændene rejser sig og yder deres Del staaende. Dog naar hun højere i de franske Sange, hvor hun faar Lejlighed til at yde Kunst baade som Diseuse og Skuespillerinde. Muligvis forstaar alle her Fransk – hvad jeg noget betvivler – men i hendes Fremstilling vilde man saagar have forstaaet Hindustansk. *Koechlins* "Vinter" med den i Klaveret stadig faldende Sne virker saa fuldendt, at man bagefter faar Lyst til at ryste Snefnuggene af Haar og Hals.

Hun synger om de to smaa Ænder, og man er midt i Dyrenes bedaarende Verden, man ser dem nippe Spinat, mens de tripper omkring, kisteglade for deres lille Tilværelse. Og da hun saa synger om Utroskab, synes man for første Gang at fatte, hvilken Lidelse der rummes i dette ene Ord.

I sidste Afdeling synger hun Norsk og Dansk, og medens det amerikanske Publikum er ret utilbøjeligt at opfatte Klangskønheden i disse Sprog, skaber hun Undtagelsen. Man raser.

Som en af hendes ekstra giver hun ikke mindre end "Erlkönig". Jeg ryster paa Landsmandsskabets Vegne: Gaar dette? Har hun Kræfter nok?

Om det gaar!!!!!!

Fra alle Sider – og man taler højt, man er jo hos sig selv – er der kun én Mening: Saadan og ikke anderledes bør Erlkönig synges. Ingen kan gøre det som hun.

Til sidst sidder hun ved Klaveret og ledsager sig selv til en lille fransk Vise, der faar Salen til at klukke. Folk vil ikke gaa. Man har Natten for sig.

*

For et Par Uger siden havde Amerikas, sagtens Verdens, yngste Komponist sin Debut. Han fyldte den Dag tre Aar og dirigerede selv en af ham komponeret Sang, sunget af Skolebørnene der hvor han gaar i Børnehave. Man ønsker ham Ro de kommende Aar. Men hvad, Mozart var kun ét Aar ældre, da han begyndte at overraske Verden.

*

Ved Siden af den megen gode Musik faar man over Radioen det mest infame Juks, om hvilket der kun kan siges den ene behagelige Ting, at man i et Nu kan bryde af og slippe for

mere. Maaske er den Slags ogsaa en Nødvendighed som Sportskampe med deres øresønderrivende Larm.

Amerika er stort, farlig stort.

*

Efter denne lille Rundtur i Musikens Verden, vil det være passende at slutte af med *Thomas Vilfreds* Lysorgel. Vilfred er jo dansk og har selv demonstreret sin Opfindelse hjemme i Danmark, men det ligger Aar tilbage og var ved Sommertid, ikke alt for mange fik Indblik i denne nye Kunstart.

Siden har han udvidet og udviklet Opfindelsen. Af og til lister jeg mig en stille Aftenstund over paa Østsiden og føres til Sæde i en lille beskeden Sal, der altid er overfyldt af forudbestilte Pladser. Man sidder ubekvemt. Saa afsvækkes Lyset, og man føler sig hensat i ny modtagelig Stemning. Naar Mørket bliver til Mulm, drages et Tæppe til Side, man ser det ikke, men hører det rasle.

Lyset begynder at arbejde, det spiller, det synger, det danser, det former Skikkelser. Lyset er af alle Naturens Magter den vældigste, den livgivende. Naturen har vel kun Regnbuens syv oprindelige Farver, men anvendt paa rette Maade danner de Myriader af Variationer, dels formelt, dels stofligt, dels kulørmæssigt. Man stirrer og stirrer, angst for at gaa Glip af disse Silkespind, tyndere end Sæbebobler, der gennemglødet af Hav, Himmel, Sol og Maane vandrer ud og ind.

Vilfred holder smaa Foredrag i Pavserne. De er baade oplysende og fornøjelige, men Sindet er saa bevæget, at man vilde have foretrukket Tavshed. Denne Skabelsens Leg med Lys og Farver er saa intimt nær Drømmenes sarte Verden, at den ikke taaler Afbrydelse af nogen Art.

Tilskuerne befinder sig som i Trance, man hører det af deres dybe, længe tilbageholdte Aandedrag.

Det hele former sig som en Slags Andagtstime. Jeg kunde forestille mig, at en eller flere af de mange store Sekter herovre tog dette Middel i sin Tjeneste, det er egnet til at fange Sjæle med.

Som det nyeste Led i Forestillingsrækken viste Vilfred forleden et helt Balletoptrin, hvor skinnende Lysfigurer bevægede sig i rigtig Dans, endog i højst moderne Dans. Et Bevis for, hvad der ligger forude og venter. Vilfred havde Opvisning paa Chicagoudstillingen, men hidtil har New Yorks *Worlds Fair* ikke haft Bud efter ham, skønt hans Lysorgel sikkert vilde faa Bombesukces, naar Folk stimlede sammen fra alle fem Verdensdele.

Han har bygget Orglet, han maa selv optræde baade som Orgelspiller og Komponist, og det er for meget forlangt af et enkelt Menneske, lige meget hvor høj Begavelsen er. Han siger da ogsaa selv med klædelig og ægte Beskedenhed, at hans Opfindelse "kun er i sin Vorden", i sin første Begyndelse. Men naar vi mindes, hvordan de levende Billeder først kom frem, og sammenligner med hvad der nu er opnaaet, saa har vi rimelig Grund til at vente noget allermindst lignende stort af Fremtiden paa dette Omraade.

Vi har herovre det vidunderlige *Planetarium*, hvor man ser Stjernerne vandre, ser Himmelsystemet paa de forskellige Aarstider, og hvor man ved Hjælp af sindrige Mekanismer, føler sig hensat i samme Uvirkelighedstilstand som i Vilfreds lille Sal. Men Planetariet er allerede fuldkommengjort, dets Projektørmaskine er et af Menneskesnildets Vidundere. Dertil kommer, at Foredragsholderne i Planetariet er højt uddannede Videnskabsmænd.

Vilfred burde i det mindste af Byen have skænket en Bygning som Planetariet, tilgængelig for alle, Børn som Voksne. Det vilde være en ren Bagatel i Forhold til, hvad der ellers ofres paa Befolkningens Undervisning, Udvikling og Glæde.

Sker dette, og det vil sikkert ske inden længe, saa vil der ogsaa opstaa store Lysorgelspillere og store Lysorgelkomponister. Og derefter vil vi alle i vore Hjem kunne anskaffe Lysfonografer med Plader til Privatbrug. Dette sidste er allerede ved at blive til Virkelighed: Det første Apparat staar færdig til Salg.

En ny Verden af Skønhed ligger forude. Maaske større Skønhed end godt er for vore Sanser. Visse Former for Skønhed, der ligger Drømmene nær, ligger ogsaa Narkosen nær. Enhver, der har været narkotiseret, mindes det sære, dejlige Spil af uvirkelige Farver og Lys, der slog sammen om ham i det Nu, Bevidstheden svandt bort.

Men den Tid den Sorg.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 14.4.1938

Amerikansk Velgørenhed

Karin Michaëlis fortæller om, hvorledes der gøres godt i U.S.A. – og navnlig om den for Amerika særegne Velgørenheds-Institution, der kaldes *thriftshop*.

Der er noget uendeligt rørende ved den Omtanke, selv den travleste Dansk-Amerikaner finder Tid til at føre ud i Gerning, naar det gælder Landsmænd i Nød.

For nylig døde herovre en gammel dansk Dame. I mange Herrens Aar havde hun plejet sin blinde Mand. Endnu før han gik bort, havde hun maattet lade det ene Ben sætte af. Da hun blev alene, og ogsaa det andet Ben blev sygt, kunde hun ikke klare sig selv mere. Af visse Grunde kunde hun ikke faa Ophold paa de Gamles Hjem i Brooklyn, men efter store Vanskeligheder og megen Løben omkring lykkedes det de Danske at faa hende anbragt i en Odd Fellow-Stiftelse, hvor hun i alle Maader blev behandlet godt. De sidste Aar tilbragte hun i Rullestol, af den Slags hun selv kunde manøvrere. Hendes lille Stue, med Vinduesblomsterne og Vægbilleder af Brandes, Bjørnson og Grundtvig, var nu hendes hele Verden, som hun pudsede og plejede efter Evne. De danske Foreninger, som har nøje Tal og Adresse paa deres gamle Landsmænd, har ordnet det saaledes, at der sørges særskilt for hver enkelt, saa det ikke risikeres, at nogen gammel Mand eller Kvinde Maaneder igennem er uden Besøg. Foruden de smaa Visitter, der ydes, naar Tid tillader og ved festlige Lejligheder, har hver bestemt Dame sine bestemte Gamle at tage Vare paa. Hun besøger dem et Par Gange om Maaneden, hører paa deres smaa Oplevelser, trøster dem i deres smaa Skuffelser, erfarer deres smaa Ønsker og ser til, at de bliver opfyldt, naar de ligger inden for Mulighedens Grænse.

Denne gamle Dame havde imidlertid sidste Jul et Ønske, der laa noget over de forhaandenværende Midler. Hun satte sin Stolthed i "Gulvtæppe over hele Gulvet", og nu var det ret slidt af den tunge Rullestol, der hang i og trevlede det ud. Ogsaa Odd Fellow-Brødrene besøgte hende, og ogsaa til dem betroede hun sit store Ønske: Et nyt Gulvtæppe. Og to Dage før Juleaften stod det store Gulvtæppe sammenrullet uden for hendes Dør. Den sidste, den overvældende Glæde.

Samme Dag hun dør sættes Telefonen i Bevægelse, og det gaar fra Hjem til Hjem inden for Kolonien, at den gamle, saa godt som ukendte, næsten glemte Dame, uden Slægtninge og uden Penge, er død og skal begraves. Hun har ikke kunnet efterlade noget til Begravelsen, men Odd Fellow-Brødrene sørger for den, og Kolonien stimler sammen ad lange Veje for at overvære den lille Sørgefest. De møder, selv om de gaar glip af et kærkomment Teaterbesøg, selv om de er inviteret ud til Slægt eller Venner. Denne lille Kærlighedspligt forsømmes ikke.

Saa den gamle Dame faar en Begravelse, der vilde have frydet hende, havde hun blot kunnet opleve den!

Og sligt foregaar i det "haarde, kolde" Amerika i Dag.

*

Nej, her er en strømmende Varme, der gør Sindet godt. Jeg vil ikke kunne opregne, hvor ofte jeg har været Vidne til, saavel i danske som i amerikanske Hjem, at Værtinden – eller en af Gæsterne – begyndte at bede om Klæder til, snart en Mand, der havde faaet Arbejde og nu manglede en passende Overfrakke, snart en ung Kunstnerinde, der stod over for sin første Koncert og ikke vidste, hvorfra hun skulde skaffe Kjolen, der kunde kaste lidt Glans over Forestillingen, snart er det en ung Kvinde, der mangler Børnetøj, snart en ældre, der skal paa Langfart for at besøge Børnene, men dertil behøver Kuffert og Rejsetøj, eller et Par unge

Folk, der sætter Bo og akkurat har til de nødvendige faa Møbler, men vilde være lykkelige for lidt Køkkentøj og Porcelæn. Altid er Folk villige til at give, altid synes det, som om de har noget at give af.

Der er ikke mange Tiggere mere, fordi – endnu, men hvor længe? – der sørges for de Arbejdsløse og for de Hjemløse. De Tiggere, der er, har det vist nok bedre her end de fleste andre Steder. Jeg bor lige over for Carnegie Hall, og da der gives Koncert daglig mindst to Gange, ofte saagar tre, er der uhyre Tilstrømning af Mennesker. Man kommer aldrig i Nærheden uden at se en eller flere gamle tydeligvis Kunstnere eller Kunstnerinder stillet op ved Indgangen eller langsomt vandrende frem og tilbage foran Bygningen. De tigger ikke, men deres hele Holdning, deres Paaklædning og deres Udtryk viser, hvad Hensigten er. Og Folk standser og tager Pungen frem. Ofte staar en tidligere Sanger eller Sangerinde og lader den aldeles ikke opslidte Stemme klinge ud paa Gaden, han eller hun kan være forvisset om at gøre en god Forretning.

Jeg bor paa en elfte Sal, der paa den ene Side vender ud mod syvende Avenue. Længe havde jeg iagttaget en hvidskægget Mand, klædt i et folderigt Gevandt, som kom Aften efter Aften ved 22–23-Tiden og satte sig i Krogen mellem to Huse, hvoraf det ene sprang en Smule frem. Han sad paa en omvendt Oliekande og bladede i en stor Bog.

Folk gik forbi, stundom skarevis, oftere enkelte eller parvis, næsten alle sagtnede Skridtene og stod lidt i ærbødig Afstand, saa gik de helt nær og lagde noget paa den opslagne Bog. Manden saa ikke op, han nikkede, han kradsede Pengene til sig og læste uforstyrret videre. Ofte lagde Folk ikke Pengene paa Bogen, men fandt selv Vej til Lommen i hans folderige Kaftan. Jeg saa ham sidde der i Regn, i Blæst, i Sne. Uforstyrret, uforstyrrelig. En Tid lang mente jeg, det var en snu Svindler, der kun samlede til sin egen Lomme. Saa fik jeg Besked: Det er en jødisk Rabbi, der saaledes skaffer Penge til de Nødlidende inden for Menigheden.

Men ved stundom at gaa forbi sent paa Aftenen – han sidder der til ud paa Natten, rejser sig kun nu og da, slaar de halvfrosne Arme ind mod Brystet og sætter sig igen – bemærkede jeg, at det aldeles ikke kun var Jøder, der gav ham. Mange unge blonde Mænd og Kvinder gik hen, efter en Tidlang at have betragtet ham, og lagde med en næsten undskyldende Bevægelse og en Hilsen deres Skærv paa den store Bibel.

*

Thriftshoppens Historie begynder i Chicago, hvor en ferm Societydame fandt paa, at man i Stedet for at sende sine kun halvbrugte Klæder og andre overflødige Genstande til den første den bedste Marskandiser, eller lade dem gaa i Skarnkassen, maatte kunne arrangere en Maade, hvorved de baade kom andre til gode paa fornuftig Vis og samtidig skaffede Arbejde. Saa den første Thriftshop blev oprettet i Chicago for en Snes Aar tilbage. Derefter kom Turen til New York, hvor der for Tiden findes adskillige og i alle Bydele.

Det siger sig selv, at den rigtige Thriftshop har faaet Efterligninger, der snylter paa den og skaffer sig Varer uden at benytte dem efter Hensigten. Men da hver af de rigtige Thriftshops har deres store Komité i Ryggen, ofte med mange Underkomitéer, er Skaden, de Snyltende forvolder, ikke saa synderlig stor.

Jeg vil her, nogenlunde i Detaljer, skildre "Everybody"s Thriftshop, New Yorks ældste, i det Haab, at danske Kvinder hurtigst muligt vil tage Idéen op og føre den ud i Virkelighed.

*

Komitéen bestaar af tolv Medlemmer, foruden Hovedlederen. Hver af de tolv Damer lover nu at skænke Thriftshoppen alt, hvad de har eller kan skaffe af overflødige

Klædningsstykker, Husgeraad, Musikalier, Bøger og Billeder. Mindst en Pakke hver Maaned, helst to. Samtidig gennemgaar de tolv Damer Listen over Venner og Venners Venner, faar ogsaa af dem Løfter, der, enten de skrives ned eller kun er mundtlige, betragtes som bindende.

Nu undersøges de forskellige Kvarterer, til man finder en Butik, der synes egnet. Og endnu før den aabnes, samler man i Bunke.

Naar der er nok og alle Genstande er ordnet, vurderet og vedføjet Pris, engageres Forretningens Leder, en Dame, der er kendt med Bogføring og helst samtidig har Forstand paa Tingene. Et Par unge Forretningsdamer engageres ogsaa og en Halvdagsmand til at gøre rent og hente saadanne Pakker, som Giveren ikke selv kan sende. Af andre Udgifter er der Lys og Varme samt Nattevagt, her kaldet "Detectiveservice", en Nødvendighed, der dog ikke forhindrer, at ogsaa Thriftshoppen er Genstand for Hold-Ups ved højlys Dag. Mod dem kan ingen værge sig med Sikkerhed. De mange United Cigarstores, der er spredt over Byen, regner saaledes med et Hold-Up hver eneste Dag Aaret rundt.

*

Ligger Thriftshoppen i et fint Kvarter, er Kundekresen anderledes, end hvis den ligger i en af de tarveligere Avenuer, hvor Trafiken er uhyre og Befolkningen som Helhed ubemidlet.

Men foruden den betalte Hjælp er der den velvillige, der ydes af Societydamer, ofte af meget velhavende Damer, der før i Tiden ikke kunde tænke sig at arbejde i en "aaben" Butik. Hvert Komitémedlem er forpligtet til paa Æresord at møde mindst en halv Dag hver Uge. Er hun forhindret, maa hun sende en Stedfortræder, der er tilstrækkelig inde i Forholdene til at kunne erstatte hende. Man vil saaledes i Thriftshoppen finde Damer, der raader over adskillige Biler, Lystyacht, Landsted her og der foruden Residensen i New York. Nu vilde man maaske sige: Saadanne Damer kunde jo nøjes med at sende en større Sum! Men Maaden her er alligevel bedre. Derved holdes de stadig à jour med den tilstedeværende Nød. De lærer en ny Slags Mennesker at kende. De faar Interesse for deres mindre velstillede Søstre i Samfundet.

Mangen en ung Kunstnerinde er gennem Thriftshoppens Komitémedlemmer kommet ind i Hjem, hvor hun aldrig ellers vilde have faaet Adgang. Hun faar maaske Anledning til gennem disse Hjem at finde en stor Musiker, der tager sig af hendes videre Uddannelse eller en Moder, eller hun møder her Videnskabsmænd, der gennem Anbefaling fra Hjemmet giver hende Ansættelse paa deres Laboratorium. Der er slet ingen Grænse for, hvad denne personlig Kontakt kan føre til.

*

Gaverne strømmer ind. Hver Morgen fra det Nu Butiken aabnes, tages der imod Pakker, der lægges ind i Lagerrummet, hvor de aabnes og er Genstand for den første Fordeling. Lidt efter møder Damerne fra en anden Komité. De gør ogsaa Arbejdet gratis, og det bestaar i grundigt at undersøge Gaverne, og i Tilfælde af at det drejer sig om Kunstgenstande, bliver disse straks sat til Side for endnu en Gang at undersøges og vurderes. I visse Tilfælde bringes de op paa Museerne.

Man er naaet midt paa Formiddagen, og Antikvitetshandlerne fra Kvarteret møder for at erhverve, hvad de mener at kunne sælge i deres Boder. Thriftshoppen er helst fri for at sælge Kunstgenstande til Private. Antikvitetshandlerne kunde her underbyde, men da Komitémedlemmerne ikke er tabt bag en Vogn, vides nogenlunde dels Værdien, dels Tidens Krav. Der er Tider, hvor Oplagene af Malerier, Raderinger og lignende er saa overvældende,

at man er nødt til at lade dem gaa for en Slik, da man jo ikke har ubegrænset Opbevaringsplads.

Hver Gang en ny, pludselig, mindre Depression sætter ind, det vil sige en Uges Børsfald, viser det sig øjeblikkelig derved, at Folk skiller sig ved Billeder og Kunstgenstande.

Den vedføjede Pris er kun gældende fire, højst seks Uger. Er Genstandene ikke solgt indenfor dette Tidsrum, omvurderes de, og en ny lavere Pris vedføjes ved Siden af den første.

Gaverne, der kommer er almindeligvis sirligt sammenlagt og omhyggeligt indpakkede. Amerikanerne er jo utrolig ordenselskende, desuden er der ved hver Pakke angivet, hvilken Institution Overskuddet skal komme tilgode. Den enkelte Thriftshop har gerne seks forskellige Institutioner, den hjælper. Saaledes: en Børnehave for Børn af Arbejdsløse, en Vuggestue for Børn af syge Mødre, et Hjem for Gamle, et Hjem for Krøblinge, et Blindehjem! Eller et Hospital, der skal forsynes med Legetøj til Børn Aaret rundt. Hver af disse Institutioner har sin Komité, der ogsaa arbejder for, at Thriftshoppen bliver rigelig betænkt.

Det hele gøres saa grundigt, at der i Dag næppe findes en eneste Familie i New York, – fra den virkelig ikke bemidlede, der lige kan klare Begreberne, til Multimillionæren, – som ikke paa en eller anden Vis er knyttet til en Thriftshop. Det vil sige, at alle velhavende Damer, hver Gang de anskaffer nye kostelige Klæder, faar en lille Paamindelse fra Samvittigheden om at huske deres Pligt overfor andre Mennesker.

*

Thriftshoppen kan bruge alt. Uden Undtagelse, naar dog fraregnes Levnedsmidler. Smaa Familier skammer sig derfor heller ikke ved at sende en Sækfuld af falmede, tyndslidte eller hullede Ting, der ellers, svøbt i Aviser, vilde gaa i Skarnbøtten. Hvad ikke egner sig til Salg, dirigeres til Kludekræmmeren, der ganske vist ikke betaler meget, men dog noget.

Hvert Klædningsstykke ses efter og sælges kun, naar det er helt og ordentligt. Thriftshoppens Velyndere ved dette, og sørger forat sende Klæderne i fuldkommen Stand. De fine Damer har jo deres Kammerjomfruer, der kan bøde Tøjets smaa Rifter, se Knapper og Hægter efter og eventuelt sende Tøjet til Rensning.

Nu hænges de ofte meget elegante Aftenkjoler og Aftenkaaber ind i Glasskabe, beskyttet af Silkepapir, og for at antyde Forholdet mellem den oprindelige Pris og den, der her kræves, kan det siges, at ingen Aftenkjole, selv om den har kostet tre, fire, femhundrede Dollar eller mere, i Thriftshoppen sælges for over allerhøjst tyve Dollar. Den sædvanlige Pris for smukke Aftenkjoler af Silke med Broderier ligger mellem seks og ti Dollar.

Nu kunde de Handlende jo gøre gode Forretninger ved at købe her og sælge fra deres egen Butik, men Klæderne i Thriftshoppen sælges kun til Private, og der holdes Kontrol med dette. Thriftshoppens Hovedformaal er netop at hjælp dem, der behøver Hjælp, og i et Land som Amerika, hvor Klæder spiller en stor Rolle, betyder det enormt at kunne anskaffe noget smukt, varigt og velsyet for en ringe Penge. Mange betydelige Skuespillerinder, der før i Tiden oppebar svimlende Gager, og nu kun i ny og næ faar Engagement for en enkelt Rolle og selv skal sørge for Garderoben, bliver fra Thriftshoppen sat istand til at vise sig paa Scenen som selve Dronningen af Saba.

Foruden Skuespillerinder, Koncertsangerinder og andre Foredragende, er det især de unge Forretningsdamer, der ikke af deres lille Gage kan skaffe sig de nødvendige Klæder, men ved Hjælp af Thriftshoppen faar dem saa billigt, at de endog kan tillade sig de nødvendige Maaltider.

Hver tidlig Morgen møder der i Flokkevis af unge Forretningsdamer, der lige kan naa og svippe ind og erhverve et Par Silkestrømper, en Bluse, en Natkjole eller et Par Sko, er det Regnvejr, da et Par Galosjer, en Paraply eller en Gummikaabe.

Sko er her ikke blot en Nødvendghed i al Almindelighed, men alle har smukke Sko til daglig. Og den Tid er forbi, da man i Amerika fik Sko for en Dollar eller halvanden. Thriftshoppen har Tusindvis af Par, saavel af Sølv, Guld, Brokade, som af alle Sorter Skind. Kun Højreskoen er lagt frem, da Fristelsen viste sig at være for overvældende. Man kunde saa nemt prøve sig ind i et Par næsten nye Sko og vandre ud med dem, efterladende sine egne i Virvaret.

*

Thriftshoppen har altid Masser af Grammofonplader. De sælges for en Slik og skaber megen Glæde. Mangen ung Dame, ansat i Forretning, paa Lager eller i Fabrik, med skændig lav ugentlig Gage, har sparet sammen af det lidet ved at nøjes med Kaffe i Stedet for Middag Maaneder igennem og saaledes anskaffet en brugt Grammofon. Den er hendes Kammerat paa det smalle, mørke, grimme Kammer, hvor hun bor. Hun køber et Par Plader for det, et Par Konditorkager vilde koste, og hendes Værelse faar nyt Liv. Maaske danser hun til Jazzmusiken, maaske synger hun Døgnviser fra Biografteatrene og drømmer sig selv en vordende Grace Moore, maaske lader hun kun Trædemølletilværelsen bedøve af hastigt afrullede Plader. Ligemeget, Efterspørgslen er saa stor, at det er evident, den er af Betydning.

*

Saa godt som alle de Landflygtige, baade de, der strømmer til fra Tyskland, som Emigranterne fra den russiske Revolution, klæder sig fra Thriftshoppen. Byen er fyldt med Aristokrater fra fremmede Lande, Mennesker, der ikke klager, selv om det kniber at skaffe det daglige Brød, Mennesker, der end ikke overfor deres egne ynder at lufte deres Nød, men gerne nu og da viser sig til en Fest, paaklædt som det sig hør og bør.

Gamle Fyrstinder, møder, med tætte Slør for Ansigtet, de beføler længe den udstillede Garderobe, hvad de anskaffer, skal være durabelt og ikke alt for meget stemplet af Aarets Mode.

*

Det hænder, at Gadekjoler eller Aftentoilettter er ved at slippe op, eller at der gaar usædvanligt Svind i Undertøjet. Saa drøftes det indenfor Komitéen, og der sendes smaa høflige, smilende Noter til Venner af Medlemmerne, der ligefrem bedes om at gennemgaa deres Garderobe og se om der ikke tilfældigvis var et og andet, der kun ventede paa Thiftshoppen. Disse smaa Manebreve er aldrig virkningsløse. Atter et Tegn paa Amerikanernes Godlidenhed. De handler straks.

*

Og nu kommer vi til det allervigtigste, hvorved Thriftshoppen skaffer sig Beholdning: Gennem Flytning, Dødsfald, Bryllup og Bortrejse.

Man ved forbløffende god Besked. Der er Komitéer, der netop har under sig at være gode Venner med *Undertakere*, læse Blade med Societynyt, foruden hvad man ved gennem personlige Bekendtskaber.

Naar vi i Evropa flytter til en ny Lejlighed, er der jo nok gerne et og andet, der skydes ud som kassabelt, men i Almindelighed ønsker vi at indrette den nye Lejlighed i Lighed med den gamle. Det er ikke blot os, der flytter, det er hele Hjemmet, og vi venter at finde Hjemmet et nyt Sted, som det var paa det gamle. Anderledes her. Enhver Flytning er ensbetydende med

fuldstændig Omarrangering. I mange Tilfælde er Flytningen nærmest et Paaskud til at skille sig ved de gamle Møbler og anskaffe nye fra Bunden. I andre Tilfælde – ofte nu, siden Depressionen – rykker man ud fra et stort Hjem, flytter paa Hotel eller til en mindre Lejlighed. Ogsaa her ligger Thriftshoppen paa Lur. Man sender en overmaade velaffattet Skrivelse og spørger, om det var muligt, Thriftshoppen maatte sende Bud efter de eventuelt overflødige Genstande, som man ikke ønsker at flytte med. Og Familien sætter sig straks igang med at skille ud. Har Familien selv Bil, finder den det i sin gode Orden at sende Kister, Pakker, ja hele Læs til Thriftshoppen; har man ikke Befordring, betaler man alligevel ofte Forsendelsen, vidende, at det alt gaar til gode Formaal.

Efter Flyttedag kommer Tidspunktet for unge, skønhedselskende Par at sætte Bo. De vil altid i Thriftshoppen kunne finde et Par dejlige Stole, et lille udsøgt Tæppe, nogle slebne Glas og et ramponeret Stel, af en Kvalitet, deres Midler aldrig vilde have tilladt dem. Af dette Stel kan de udsøge sig det nødvendige. Bøger kan de ogsaa udvælge, ligesom Musikalier, og det Par Læselamper, der er saa vigtige i det moderne Hjem.

*

I mange Tilfælde, efter Dødsfald, naar Familien har taget, hvad den ønsker, sender man Resten til Thriftshoppen. Det samme sker i Tilfælde af Bortrejse. Man ved, at Avktion saa godt som intet indbringer, medens Thriftshoppen paa kærlig Vis sørger for, at hver eneste Genstand kommer til netop det eller de Mennesker, der sætter Pris paa den.

*

I Begyndelsen var Thriftshopkomitéerne hovedsagelig sammensat af Damer lidt op i Aarene, der havde Børnene af Vejen og megen Tid til Raadighed. Nu er der mindst lige saa mange unge Kvinder, Læger, Sagførere, Arkitekter og Kvinder, der selv forestaar Forretninger, eller har overordnede Stillinger i saadanne. Og endelig de purunge Piger, der for et Par Aar siden kom som "Debutanter", det vil sige havde deres første store Selskab som Voksne, men nu vil vise, at de ikke udelukkende fører en Sommerfugletilværelse. De gaar til Bal om Aftenen, men glemmer ikke at være rede i rette Tid, naar Thriftshoppen kalder. Det er ogsaa dem, der har indført den henrivende Skik, saa saare de køber en ny Hat, et Overstykke eller en ny Dragt, da samme Dag at aflevere en Hat, et Overstykke eller en Dragt til deres egen Thriftshop. De befinder sig vel derved. Den sociale Samfølelse styrkes, der kommer lidt Alvor ind i Livsglæden.

Ingen ung Pige her ovre, lige meget hvad hendes Far er, og hvad han kan byde hende, vil i Dag nøjes med at være Datter og vente paa Ægteskab. Alle lærer de noget, alle er de ivrige efter at lære. At de ved Siden af ødsler en syndig Masse Penge bort paa Fornøjelser, er jo en helt anden Sag.

*

Naa, var det saa ikke en Idé at sætte en Thriftshop igang hjemme i Kongens København? Herovre kan man ikke tale med en Amerikaner, der har været i Danmark blot fireogtyve Timer – noget, der desværre ofte er Tilfældet, efter at Skibene laver Rundfarter – uden at de straalende fortæller alt, hvad der kan læres ovre i Danmark. Man har her Fornemmelsen af, at Danmark er et Land, der staar under Vorherres private Beskttelse, at der ikke kendes til Mord, Tyveri, eller Svindel i Danmark. Og jeg skal da nok hytte mig for at sige imod. Til Gengæld kan vi jo godt være bekendt at lære et og andet herovre.

Thriftshoppen, som maaske hjemme burde have et andet Navn, ligger kun og venter paa at blive til Virkelighed. Men, man bedes erindre, det væsentlige ved Thriftshoppen er ikke de faa eller mange Tusinder, den giver i Overskud, naar Udgifterne er draget fra, men det gode, den spreder til alle Sider, og den Tilfredshed den bringer dem, der opretholder den.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 8.5.1938

Hjemkomst og Foraar paa Thurø

Nylig hjemvendt fra Amerika sender *Karin Michaëlis* fra Thurø denne Hjemkomst- og Foraarsskildring.

Man, jeg, maaske mange, tager gerne en Tur over Atlanten i pibende Storm for at opleve det danske Foraar paa den lille brilleformede Thurø, der ligger og flyder paa Ryggen i Sol og Duft. Naar man gaar derovre i Kæmpestaden og er idel Begejstring over alt det mægtige, prangende, ustyrligt levende, der hedder New York, saa smutter Tankerne jo ofte tilbage til den Bit Ø, hvor man har opslaaet sit – forhaabentlig sidste og – allersomdejligste Telt.

Der, ved man, staar en plettet Hund med vældige Poter og Trofasthed til Spidsen af hvert Stridhaar, staar og vejrer og lytter ud i Luften: Kommer hun dog ikke snart? Undertiden lægger den sig bedrøvet og giver det hele op, svigtet, forraadt, hun kommer aldrig!

Og saa er man der, og man fyger over og henter det store kraftige Dyr og kalder det ved alle Navne, men Hunden ser kun op, dens Øjne er triste, den piber af Sorg. Den tror det ikke, den har ventet for længe, det kan kun være en af de mange Drømme, der sluttede med et Jag og en skuffet Opvaagnen. Den rejser sig, den putter sit mægtige Hoved ind mod Veninden, der for den betyder al Verdens Lykke, og igen piber den, som jog Smerten syleskarp igennem dens kloge og varme Hjerte.

Pludselig slaar den med Halen, pisker den til Siderne, og Blodet sprøjter fra dens engang saarede Halespids. Det er ikke til at holde ud, det Blik, fyldt med Bebrejdelse, Mistro og angstfuld Fryd. Men om lidt giver den sig hen i Drømmen, ifald det er en Drøm, og nu springer den som Møllevinger i vildeste Blæst. Ikke, som ellers, langt omkring, den springer paa Stedet, den suser paa Stedet, nu bliver dens Piben til lange Hyl, Hyl af Glæde. Den stormer sig træt og ligger udmattet hen. Appetitten er fløjten, den har kun én Tanke: holde fast, passe paa, ikke slippe med Blikket, ikke lade hende komme ud af Synsvidde!

Hjemme igen. Og der staar Stuerne, i fineste Foraarspynt, Blomster i alle Vaser, hvert Billede straaler, som var ogsaa det lakeret under Foraarsrengøringen. Det dufter af Renhed, saadan dufter det af Renhed, at Blomsterne slet ikke kan komme til med deres krydrede Dufte. Selv Tæpperne har faaet klarere Farver, alt er som fornyet, forynget, forskønnet. Man gaar langsomt omkring fra Stue til Stue, indvendig jublende: – Er virkelig alt dette dit? Dit for en Tid, inden det store Mørke sænker sig, og den Verden, du kaldte din, forgaar, fordi dit lille Smule Liv er slidt op.

Mica, Hundemand Mica, dasker i Hælene og fejer med sin blødende Hale baade her og der, saa man siden har sit Hyre med at slette Sporene. Og saa ud i Haven. Er det mon saa, at hvert Menneske finder sin Have, som Soen sine Grise, smukkere end alt andet og alle andres? I Haven har Foraarsrengøringen pudset hver en Busk, ja hvert et Blad. Tulipanerne strunker sig, somme paa høje Stængler, fornemme, andre bitte klumpede Tingester, der kun lige naar at faa slaaet Hul paa Jorden, saa folder Bægeret sig ud. Tulipanerne kryber ud mellem Buskenes Kviste, baade hvor de hører til, og hvor de ikke har det ringeste at skaffe. De hilser velkommen paa deres Façon. Husker du? Husker du? Hver af dem er jo et Minde, en Gave, engang bragt ind i Huset med sin Hilsen til Jul eller Fødselsdag og siden stukket ned i Jorden paa Maa og Faa.

Se, de haardføre Azalier har taalt Vinteren og staar fulde af Knopper. De stammer nu fra Potsdam, men Ginkoen er et Eventyr for sig. Engang i Ungdommens Vaar, under et Besøg i alle Parkers Park *Wilhelmshöhe* ved Kassel, pillede jeg et Blad af en Busk, der lignede Kæmpevenushaar, gik med Bladet i min Tegnebog og spurgte her og spurgte der, til jeg traf en Gartner, der vidste Navnet paa det smukke Blad. Saa skrev vi efter Ginkoen, en tynd Snellik af en Plante, der kom i Gro, men aldrig blev til, hvad den skulde. Rundt blev den

flyttet, som vanskelige Børn fra Skole til Skole, snart i Sol og snart i Skygge, saa i fed Jord, og saa i Ler og saa i Sand. Altid strakte den sine tynde lange Lemmer, altid fik den Blade, men tyve samfulde Aar varede det, inden den følte sig hjemme i sit nye Fædreland. Nu vil den vokse, nu kan den vokse og nu ... er Haven ved Vandet solgt og Ginkoen fulgte i Købet. Ogsaa den tror sig svigtet. Jeg taaler daarligt at se den, den vender Ryggen til mig, naar jeg gaar forbi, stor, kraftig, men endnu ikke et Blad. Det eneste groende, der ikke byder vel mødt igen. Naa, ikke gruble. Heroppe i den store nye Have midt oppe i Landsbyen er nok at nyde, nok at trykke paa Næven. Om det saa er Aspargesbedet har det anstrengt sig næsten overaspargest og møder mig med en hel Flok hvide nysgerrige Hoveder, to Uger før Tiden, er det ikke flot maaske?

Et Mylder af Stikkelsbær bliver der, i Forfjor stod alle Buskene gemt i Ukrudt og Hegn, saa blev der lyst op, skaaret væk, og sikke de vokser, og sikke de takker! Hvad ved de om fremmede Lande, og alt hvad der lokker der? Libanoncedren, Havens fornemste Pryd, breder sig: Til Side. Her kommer jeg! Først veg en Havegang, saa veg en Række blomstrende Sirbuske, om et andet Par Aar maa store Træer bøde med Livet, fordi Cedren fra Libanon breder sit grønne Slæb i Øst og Vest, i Syd og Nord.

Og de mange hundrede Roser, der blomstrer til hen under Jul, hvor staar de frodigt, drægtige med Knopper uden Tal. Her og der er en skingrende Fandens Mælkebøtte skudt op midt i Rosens tornede Grene. Den skal faa Lov at staa, den har gjort sit alleryderste for at komme med i Legen. Pyt, om den saa kaster sit forhadte Frø. Det faar vi nok Bugt med, naar Tid kommer.

Ja, ja, vi Mennesker med vores Ejendomsglæde, farlige Glæde, en Glæde ingen kommer udenom! Og nu er Hus og Hjem taget i Besiddelse. Den alt for sirlige Orden har faaet sit første Knæk af Kufferter og Pakker hobet op gennem mange Maaneders Fravær. Hundredvis af Brevpakker, Blade og Skrivelser, der engang skal besvares, Herre je, naar bliver der Stunder til det?

Solen kom med den farende Gæst, og Solen har skinnet siden over den grønneste af alle Danmarks grønne Øer.

Langsomt vandrer man over Øen paa langs og tværs, midt i de blomstrende Kirsebærtræer, hvis hvide Sne gør Himlen dobbelt tindrende blaa. Rundt om Vand og rundtom Skove. Dejligt ved Dag og dejligt ved Nat. Uden for Vinduet pipper Fuglene, det er, som om de slet ikke tænker paa Søvn. De har saa travlt med deres Udstyr og deres Foraarsrengøring af Rederne. Kun Svalerne lader vente paa sig. Forgæves spejder jeg efter dem. Ruden er taget ud for længst, Reden over Døren venter. Lad mig ikke vente forgæves, beder jeg – og maa atter tænke paa min firbenede Ven, der sukkede i Søvne saa mangen Nat.

– – –

Nu gælder det at erfare alle Nyhederne, Bryllup, Begravelse, Forlovelse, Skandaler, Ulykker, Sygdomme, Gevinst i Lotteriet og nye Tilflytninger. Ja, og saa de nye Huse. De maa undersøges enkeltvis, regnes ud, hvor mange Rum og hvor store, om Centralvarme eller kun Kakkelovne, og hvad de mon har kostet, og hvem der skal bo i dem. Jeg har jo min lille Del i det altsammen. Det er min Verden, og hvert Hus og hver Hund og hvert Menneske hører mig til en lille kær Smule. Vejene er faste, rullet til af Bilers Gummihjul, kostbar Slags Tromle. Jeg har da Garage, det er altid noget. Saa lad de andre holde Bil!

Landsbyens Huse er en Skat for sig. De med det nymalede Bindingsværk og Straatagene, og de, der skinner hvidt, og de, der har den varme røde Murstenskulør, der er egen for Danmark. Synes da jeg. Hvert Hus i sin Have. Det nye i Aar er nu det, at mange har kappet Hækken væk, saa Haverne ligger helt aabne, uden Hegn og uden Stakit. Det ser saa gæstfrit ud. Kom bare indenfor, her er baade Bænk og Blomster og Skygge. En lille Erindringsbuket gør saamænd hverken fra eller til, vi er ikke smaalige. Vi under ogsaa andre en Glæde.

Værsaaartig, men husk bagefter at fortælle Ven og Frænde, hvor kønt det var, og hvor fint det er holdt!

– – –

– Har De set Tulipanerne? siger den ene, efter at Velkomstens mange Tankeudvekslinger er til Ende. – Har De set Tulipanerne? siger den anden. Og den tredje, og den fjerde. Alle taler om Tulipanerne. En hel Million Tulipaner i Blomst! Ikke næsten eller omtrent, men en hel Million, man kan selv tælle efter!

Og jeg gaar ned til "den store Gartner", som han hedder i Dagligsproget her paa Thurø. *Hansen* er hans Navn, og det er ikke saa sjældent paa disse Kanter. En af Adams Sønner, eller var det Odins, maa have heddet Hans, og Følgen er blevet alle de Thurøhansener, der som Særkendemærke faar Tilnavn efter Skuderne paa de mange Have.

Hansen mig her og Hansen mig der. Men der er kun én "Den store Gartner". Han kom til Øen med Kone og Smaabørn og to næsten tomme Hænder. Saa tog han fat. Drivhus rejste sig ved Drivhus. Lange Rækker af nye Frugttræer skød i Vejret. Marker blev lagt ud med Blomkaal og med Jordbær og hvad ellers, der hører til. Men Drivhusene, det var nok det vigtigste. Og som Tingene kom i Gro og gav Grøde, begyndte han at handle langs de lange Veje.

Den store Gartners Biler drager Aaret rundt, Dag for Dag, til Sønderjylland, til Viborg, til København. Ud, fyldt med Blomster, Frugt og Urter, tomme vender de hjem, naar han da ikke har været i Holland efter en ny Ladning Løg, saa stor som Valutaen tillader.

Gartner Hansen, den store Gartner, blev for Thurø, hvad Niels Bukh blev for Fyn. Eventyret. Hans Drivhuse breder sig som en hel By af Glas. Man kunde unde alle danske Børn den Sol, der samler sig under Glastagene.

Den store Gartner lod til at ville dække den ganske Ø med Glas. Men saa vidt kom det nu ikke, eftersom Glasværkerne jo ligefrem umuligt kunde fremtrylle Glas nok til det. Hvorfor Gartneren nøjedes med at lave tilstrækkelig mange Drivhuse til at forsyne lille Danmark med den Slags kulørte Blomster, der skyder frem paa de forkerte Aarstider. Han har jo fundet ud af, at Folk sætter mere Pris paa Tulipaner til Jul og Hortensia til Paaske, end naar Vorherre anser det for passende. Akkurat som de snobbede Husmødre, der forlanger Lammekød, længe før Lammene naturmæssigt er født til Verden.

Da Behovet saa nogenlunde var dækket, var hans egen Jord da ogsaa propstopfuld af Glashuse, saa man ikke kunde træde uden at sætte Foden gennem en Rude. Han maatte se sig om efter ny Jord til alle de Vækster, der foreløbig kun groede i hans fantastiske Hjerne.

– – –

Naar andre Mennesker gaar Tur, ser de sig om efter, hvad der kommer op af Jorden, den store Gartner gik Tur, men saa kun efter, hvad der kunde puttes i Jorden ... hvis Jorden var hans! Og han begynder at leje Jord og plante den til. Ikke en Markfuld Jord, saa lidt ad Gambøt til, hvor de ældgamle Træhuse minder om Sagaold, som ad Vejen til "Smørmose", Thurøs Badeparadis, eller Nordvejen, der før var farlig for Mica og hans Ledsager, fordi hver Gaard havde sit løse Hundehold. Overalt lejer eller køber Gartneren Jord. Hvis en Mand har en Mark, der bare ligger hen til Koens Græsning, fluks er Gartneren der. Kunde du ikke lide at have en dejlig Frugtplantage? Ganske gratis? Tilplantet, beskaaret, gødet, alt for ingenting?

Ja, jo, nikker Manden. Og der laves mundtlig Kontrakt, fem Aar er Lejemaalstiden, og i Løbet af de Aar har den store Gartner Hals- og Haandsret over Marken, forudsat han samtidig planter den til med udsøgte Frugttræer. Hvad har han saa da ud af Jorden? Ih, bevares vel. Han lægger den simpelt hen fuld af Løg, ikke dem til stegt Lever – men dem til alle Slags Liljer og Tulipaner. Et Flor, saa selv Fuglene standser i Flugten for at se.

Paa den Vis har Gartner Hansen efterhaanden omdannet Øen til en Blomster- og Frugthave – end mere end den var før hans Tid. Skal det blive ved, maa vi sikkert indføre Mælk, Smør og Rug, og hvad saa med Møllen, naar den ikke har Korn at male?

Fremmede kommer til Øen, de ser en Mark saa stor, bedækket med Roser, udaandende Duft, der ligger i Skyer hen over alt det gule, hvide og røde. Hvem tilhører mon den Rosenmark? Den store Gartner! lyder Svaret. Og Frugtplantagerne? der streger Jorden af i lange snorlige Rader paa alle Leder? Den store Gartner!

Men i Aar har han overgaaet sig selv. Se, dengang vi fik det her Valutavæsen, som Handelsfolk er saa vrede paa, blev det skam forbudt at tage Løg med i Lommerne, naar man havde været en Svip i Holland. Værsaagod, vil I have Tulipaner, saa lav dem selv! Og det blev jo til, at vi kunde. Man kan saa meget, naar man skal. Den store Gartner gik til Valutaraadet, der er mægtigt som Paven i gamle Dage, og lidt fik han da Lov at føre ind. Men de Løg, dem stak han sandelig ikke i Urtepotte og solgte sammen med Blomsten, der kom ud af Løgene. Nej, nej, Farlil. Løg for sig, Tulipaner for sig.

Og i Aar er altsaa Millionen naaet. Langt ude af Nordvejen ser vi fra Bilen det, der før paa denne Aarsens Tid stod grønt af spirende Sæd, nu dækket som under enorme Silketæpper, somme snehvide, andre gulere end Sommersmør, skønnest de blodigt røde med varmt Skær af Sol.

Det er Millionen, der staar i Blomst. En blomstrende Million!

Vi vandrer fra Vejen ind til Silketæpperne, der rækker sig og strækker sig og veksler i Farveskær for hvert Skridt. Mange Mænd gaar frem i bøjet Stilling, de pirrer i den tørre Jord, de luger, de pusler og piller. I Bede, der ikke endnu er saa vidt. Men Millionen har gjort sin Pligt. I disse Marker har ikke saa meget som et eneste Løg svigtet Kulør. Hvad der er tænkt som lyserødt, bismarcksklumpstribet, har just de Kulører og de Striber. Der er smaa og saare hidsigt røde Tulipaner, gennemsigtige i deres høje Rødme. Der er dobbelte, gyldne Blomster, der har saa mange Blade, at de under Udspringet næsten maa slaas om at faa Plads til dem. Der er de Tulipaner, der minder om Smaapiger i stivede Sommerkjoler, og bitte hvide nogen, der kun synes at passe i en sørgelig Krans til et lille Barnelig.

Men frem midt i det altsammen breder sig et Purpurtæppe, endeløst. Det har fejet til Side, det dræber alle Farver, det alene behersker Markerne, det ligger som en Blodrus, som tusind Brylluper fejret i samme Time.

Uvilkaarligt tænker man – Herreje, hvordan skal dog alle de Blomster finde Køber i disse daarlige Tider?

Det er ogsaa aldeles ikke Meningen. Den store Gartner er ikke af den Slags. Han lader dem blomstre udelukkende for Beskuerens Glæde. Ikke én skal sælges, ikke en eneste en.

Om nogle Dage, naar Vejfarende, naar de Tusind nysgerrige Bilfarere med Familie har stirret sig mæt i Farver og fyldt deres Næser med Duft, naar Blomsterne har naaet deres yderste Fylde, sendes en Skare Mænd ned over Markerne med skarpe Knive. Og saa begynder der et Blodbad uden Mage.

Hver Blomst halshugges naadesløst. Ingen Barmhjertighed.

Til en Tulipan hører en Stængel. Ikke her! Halshugningen foregaar lige under Hovedet. Og de afhuggede Hoveder samles i vældige Kurve og smides i Bunke. Der kan de visne, som visne de vil. Der kan Ormene snage og Folk samle til flade Skaale. Den store Gartner skænker dem ikke en Tanke. De har gjort deres Fyldest for denne Sinde.

Saa sygner Stænglerne, bliver gule og visne. Safterne synker tilbage til Løget. I Avgust plukkes alle Løgene ud af Jorden, selv de bittemindste. Hver er en Værdi. De kommes i Sorterapparater som Æbler om Efteraaret og ordnes efter Størrelse. De store plantes ind under Glas, naar Tid kommer. De smaa faar sig en ny Omgang Mark. De smaa bliver jo store til næste Aar.

– – –

Jorden er ikke blot gravet og gødet, den er findelt som sigtet Bagemel. Der er gravet Render imellem Markstriberne til Overrislingen. Højt ligger Bedene, saa Vandet ikke i kolde Vintre kan fryse over Løgene, men pænt synker ned i Renderne. Som Overdyne og tillige for

at holde Fugten sammen om de smaa Kroppe, der elsker at være badet i Sved, ligger Lag af Tørvestrøelse. For mange Tusind Kroner. Og kun for det eneste Aar. Løgene er forslugne Kammerater, de kræver ny Jord hvert Aar.

Det er Spekulation, men vi er jo alle Spillere for Vorherre. Hvis Kulde, Varme og Regn ikke kommer paa de rigtige Tider og i de rigtige Mængder, bliver Udbyttet saa som saa. I Fjor afledes der kun det Antal Løg, der var lagt – en Tilsætning, der maa have virket som et blaat Øje efter al den Mas og Besvær. I Forfjor var der kun et Overskud af usselig fyrretyve Tusind. Hvad er det? Men i Aar, hvor Millioen blomstrer, som den skal og bør, bliver der Millioner i Overskud. Af Løg, ikke af Kroner! Tørvesmuldet hentes fra den danske Hede og forbrændes i den Thurø Jord. Udelukkende Kunstgødning anvendes for ikke at faa Ukrudt.

Den store Gartner er selv i Holland for Tiden, han har en Formue med, ikke for at købe Ladninger, men for at lure Hollænderen Hemmeligheder af fra gammel Tid.

Her er kun sølle tres Sorter, kendte og ukendte, somme splinternye, men i Holland findes, foruden Diamantsliberierne, ogsaa de Tulipaner, der dér er i Pris som kongelige Ædelsten. Det er dem, han er paa Jagt efter. Og næste Aar, naar nye vældige Marker – tresindstyve Tønder Land har han allerede lagt ud som Have – naar nye Marker i det tindrende Foraar ruller Silketæpperne ud, vil vi se, hvilke Undere han bragte med.

– – –

Og nu, spørger jo Læseren; hvorfor i Alverden halshugger Manden dog de uskyldige Blomster? Det er dog det rene Barbari. Nej, det har sin gode Grund deri, at Løgene med de saaledes mishandlede Blomster giver nyt Flor netop, naar Julesalget sætter ind.

Og da vil de mægtige Fragtbiler køre Nat og Dag, ned efter Grænsen mod Syd, op efter Grenen, ind over Heden og over til Hovedstaden. Den store Gartner har saa travlt, at han aldrig vil faa Tid at dø. Han kan slet ikke, hvad vilde der saa ske? Ganske vist har han baade Søn og Svigersøn, der træder i hans Spor – Sønnerne faar den Uddannelse, Faderen blot drømte om selv; men bliver han ved som begyndt, vil der ikke blive den Plet Jord tilbage paa Thurø, hvortil endnu en Tulipan kan hælde sit trætte Hoved.

Manden er ikke fyldt de tres, og kun godt tyve Aar har han været om at gøre Thurø til Foraarets festligste Plet i Kongeriget Danmark.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 1.6.1938

Sing-Sing

Fru *Karin Michaëlis* skildrer et Besøg i Sing-Sings mange forskellige Afdelinger.

I det Nu min Vogn kører frem for Fængselsporten, suser Warden Law, Direktøren, bort derfra. Han er over Hals og Hoved kaldt til Albany i et vigtigt Anliggende. Vi faar end ikke sagt goddag til hinanden. Og det var jo egentlig ham, jeg kom for, og ikke for at besigtige Fængslet. Men derved er intet at gøre. I Brevet stod, jeg kunde komme naar som helst, og jeg tænkte saa ikke paa at skrive i Forvejen. Brevet er min Legitimation, og da hans Stedfortræder indbyder mig til en Rundgang, tager jeg med Tak imod for ikke at vende helt tomhændet tilbage.

– – –

Sing-Sing, som det var i sin første Skikkelse, blev opført i det Herrens Aar 1824. Dengang fandt man det saa mageløst, at selv Danmark sendte gode Mænd over for at tage ved Lære af dette nymodens prægtige Fængsel.

Sing-Sing havde erhvervet en mægtig Grund ved Hudsonfloden et Par Timers Bil- eller Banekørsel fra New York. Terrænet hæver sig bakket og afvekslende, god Jord og Klippe, underneden vinder Floden, den brede, sig ind og ud, overfor ligger Palisaderne, de lave, skovklædte Bjerge, der følger den ene Bred næsten inde fra Byen. Udsigten er fortryllende, og nu er den tilgængelig for Fangerne, hvor de gaar og staar.

Man vidste saare vel, at det var sundere at bygge højt oppe, hvor de grimme Taager ikke satte Klamhed og Fugt, men en Straffeanstalt bør fremfor alt tænke paa moralske Hensyn, og saa lagde man Fængslet nede i Lavningen! En raffineret Ekstrastraf.

Det nye, nu saa berømte Sing-Sing, der indviedes lige før Verdenskrigen, ligger højt og frit, det ligger dejligt. Skulde man bygge sig en Villa, kunde Stedet ikke være bedre valgt. Det skæmmes ikke af graa Mure, men er for største Delen indhegnet af meget høje og meget solide Staaltraadsgitre, der muligvis – men det har jeg ikke undersøgt – er sikrede ved Højspænding. De Maskingeværer og til Tænderne væbnede Vogtere, der sagtens findes, gemmer sig godt til daglig Brug.

– – –

Direktionsbygningen er i dobbelt Forstand Del af Fængslet. Der sidder mange Fanger paa Kontorstolene, som der er ansat Fanger overalt i Sing-Sing, hvor der kan skaffes Arbejde til dem. Den Uindviede øjner ikke Forskel paa fri og fangen Mand her. Pæne Mænd i gode Klæder vandrer til og fra i de brede Korridorer med Dokumentmapper og beskrevne Blade. Ingen Striber her, ingen hængende Buksebage. To Gange ugentlig almen Barbering i højmoderne Stole. Hver tredje Uge klippes Haar. Bad hver Uge, samtidig friske Lagner og Undertøj. Velpudsede Sko. Luften indenfor er ren og uden den vamle, sødlige Dunst, der alt for ofte hænger i Fængslernes Murværk.

– – –

Vi begynder Rundgangen i Hospitalet, i samme Bygning, et Par Etager højere. Fællesstuerne paa de bedste danske Hospitaler er ikke bedre. De mange høje Vinduer lader Patienterne ligge som i Lysbad. Hovedgærdet er anbragt lige under Vinduerne, der er god Plads mellem Sengene, og Properheden giver ikke den danske noget efter. De Syge blunder, læser eller pludrer indbyrdes, de lader sig ikke forstyrre af os. Dørene staar paa vid Gab, og de oppegaaende Patienter kan gaa ind og ud, som de lyster.

I Rekonvalescentsalen spilles der Kort, Domino og Skak, og det flyder med illustrerede Blade og Tidsskrifter. En enkelt Patient sidder fordybet i Brevskrivning.

At Opholdet i Sing-Sing maa være overmaade sundt, fremgaar af den Omstændighed, at i Fjor, af en Belægning paa 2800 Fanger, kun fire afgik ved Døden. Det lyder næsten som en Fabel, men sandt er det alligevel.

Fangernes Tænder holdes i god Stand. Det bekoster Fængslet, men ønsker man Guldbro eller anden Luksus inde i Munden, maa man selv punge ud, enten med Penge sendt udefra eller af Ens egen Dagløn. Daglønnen er ikke stor, fra 5 til 35 Cent om Dagen (i danske Penge mellem 23 Øre og 1 Kr. og 75), men Arbejdet er til Gengæld hverken haardt eller langvarigt. Hver Fange faar ved Bortgangen fra Fængslet udleveret 25 Dollar eller godt 100 Kr., foruden hvad han har lagt op inde i Fængslet. For en Del af Fortjenesten maa han købe Tobak og andre rare Sager.

Sundhedstilstanden er altsaa god. Hospitalet er aldrig tæt belagt. Alligevel undrer det mig, at ikke flokkevis af Fanger dør af Lungebetændelse eller Tuberkulose, som paadrages i Løbet af de første seks eller ni Maaneder, der altid tilbringes i de skandaløse Celler i det gamle Fængsel, som allerede var dømt til Nedrivning før Krigen.

Det forholder sig hermed saaledes: Det nye Fængsel var stort nok til at rumme alle Fangerne og lidt til. Saa kom Krigsaarene med deres Forvildelse og hidsige Spekulationer. Forbrydelserne tog til. Man stod pludselig over for et Problem: Pladsmangel. Som Nødaktion lod man de nye Fanger rykke ind i det gamle Fængsel, gaaende ud fra, det jo kun var midlertidigt; snart vilde Fangetallet igen svinde ind. Det skete ikke. Forgæves gjorde Direktøren, Guvernøren og mange andre deres yderste for at vride Penge ud af Staten til en Nybygning. Ikke Tale om. Nu var der kun Penge til Oprustning og Uddannelse af Soldater. Og saadan har det været indtil den Dag i Dag. Følgen er, at med Undtagelse af Stueetagen er hele det gamle Fængsel propfuldt af Fanger. Mellem seks og syv Hundrede, eller en Fjerdedel af dem alle, hensidder i Huller saa fæle, at Dyrebeskyttelsen vilde skride ind, blev de anvendt til Hundehuse.

Da jeg traadte ind i den gamle Bygning og stod foran en Væg af Staal, Dør ved Dør uden Mellemrum (hver Celle er nøjagtig en Meter bred!), troede jeg, det var Ovne i et Rugbrødsbageri! Dørene af Staal, kun foroven ligesom et Spjæld, igennem hvilket der siver en Anelse af Lys fra de fjerne smaa Vinduer. Hver Celle kort, small, lav. Gulvet gulmalet og cementeret. Saa smalle er de Celler, at Fangen støder Knæene imod Væggen, hvis han sidder paa Sengekanten og trækker Bukser paa.

Min Ledsager indrømmede, at disse Celler er rædselsvækkende og ikke under nogen Omstændigheder burde taales. Det er saa meget mere forunderligt, som den nuværende Warden Law er formelig berømt for sin Humanitet. Men mod Guderne kæmper han forgæves. Taget lækker i den Grad, at store Regnskyl sætter Vand ned gennem Etagerne, saa man undertiden maa mase Fangerne sammen andetsteds, medens Vandet pøses væk. Intet Under, at adskillige Fanger, der første Aften føres ind i en saadan Celle, styrter om, besvimede ved Synet.

Hvis man lod et moderne Menneske, der havde forbrudt sig mod Loven, sidde her smaa fjorten Dage og saa slap ham ud i Livet igen, er jeg vis paa, han ikke begik flere Lovbrud. Men efter seks à ni Maaneder, naar der bliver Plads i den nye Bygning, flyttes Fangen derover, og det forekommer ham jo et helt Paradis i Sammenligning. Var det ikke for Frihedsberøvelsen, vilde mangen Familiefader, der nu faar graa Haar af Angst for Udkommet, med Glæde tage sig et Ophold i Sing-Sing.

Mange har da ogsaa inderlig ondt af dette Mønsterfængsel. Man ønsker jo, de kunde faa sig en lille Omgang Fængsel for at lære, hvad det vil sige ikke at kunne naa uden for Murene.

Regeringen strækker sig uhyre vidt for Øjeblikket, dels for at hjælpe de Arbejdsløse, dels for at komme Slumkvartererne til Livs, dels med at bygge Pladser til vanføre Børn, Idioter og kriminel Ungdom. Men Penge til en enkelt Fløj i Sing-Sing, dertil rækker det ikke!

Skade, at *Moses*, Manden, der anlægger Parker i og rundt om New York, saa Byen med Tiden bliver Verdens skønneste By, at han ikke samtidig staar for Sing-Sing. Saa skulde vi se Løjer. Moses er den fødte Diktator – hvad han ikke ynder at høre. Han fører igennem, hvad han ønsker, enten de andre saa piber eller synger. Han stamper Millioner op af Jorden, han slaar i Bordet, han bestemmer. Og hans Resultater bærer Vidne ind i Fremtiden for Hundreder af Aar.

I gamle Dage var Lovbrydere anset for saa fjernt fra Mennesker, at man kunde byde dem hvad som helst. I Fængslerne var de underkastet Tortur. Fængslet var ikke tænkt som et Sted, hvor Samfundet beskyttedes mod skadelige Individer, eller et Sted, hvor saadanne muligvis lod sig reformere. Fængslet var *kun* en Straffeanstalt. Nu ser man anderledes paa Tingene. Nu ved man, at Kriminalitet mere skyldes Fejl i Samfundsordningen end hos det enkelte Individ. Naar Fængslerne alligevel ikke – noget, saa godt som alle, der befatter sig med Studiet af Kriminalitet, vil indrømme – tjener til at forbedre Fangerne, saa beviser det ikke, at Tortur var af det gode, men at selve Begrebet Fængsel er af det onde.

– – –

Fraregnet denne ækle, skumle Kasse fandt jeg ikke noget, man kunde sætte Fingeren paa og sige: Det burde være anderledes og bedre!

Jo, for Resten, Arbejdet! Det er en kedelig, mørk Side ved Fagforeningernes Magtstilling. De tillader ikke, at Fangerne konkurrerer med Markedet udenfor. Deres Forbud skaber Lediggang og Ligegyldighed og giver Fangerne alt for rig Lejlighed til at gruble over, hvordan de skal bære sig ad, naar de kommer ud, for næste Gang ikke at blive nappet!

I gamle Dage bortliciterede Fængslerne Fangerne, det vil sige deres Arbejde. Fabriksherren, der "købte" dem, havde Ret til at lade sine egne Folk overvaage Arbejdet og bestemme, hvor meget der skulde udføres og i hvor lang Tid. Disse igen var ofte berettigede til at lade Fanger, der i deres Øjne var dovne, idømme arbitrære Straffe. Nu findes sligt ikke mere, i hvert Fald ikke i Nordstaterne.

Sydstaternes Fængsler er endnu barbariske. Var der et stærkere Ord, vilde jeg benytte det. Kædegang, Lænker baaret Nat og Dag, Prygl, Sult, Ophold i underjordiske Rum og forskellige Torturer hører stadig til der. Vor Landsmand Carl Jensen udgav i Fjor en Bog, hvori han skildrede et af Sydstaternes Fængsler. Han havde opholdt sig der længere Tid i sin Egenskab af Psykoanalytiker. Bogen var saadan, at jeg ikke kunde læse den til Ende.

Men selv Fængsler, hvor der ikke direkte øves Tortur, kan gøres til et saadant Helvede, at Fangerne enten begaar Selvmord, bliver desperate eller fraadende Sindssyge i Løbet af faa Aar. Alcatraz er et af dem.

Sing-Sing har to Slags Virksomheder for Fangerne, dels Værksteder, hvorfra Arbejdet maa forhandles udenfor, og dels Statsværksteder, hvor der kun forarbejdes Ting til Benyttelse af Fangerne. De Værksteder, som ikke kommer ind under Fagforeningernes Forbud, benyttes til Maskinstrikning, Børstebinding, Fletning af Metalspring til Senge og Madraslavning. Ja, og Flaskehylstre! Som man ser, lutter Arbejde, der ikke er udviklende og ikke kræver Forkundskab. Men som heller ikke fører til noget. Og end ikke disse Værksteder arbejder for fuld Kraft, de fleste for halv eller mindre. Der findes ikke Afsætning nok. Det er jo nemlig Arbejder, der kan udføres af Blinde, og de Blinde gaar forud for Fangerne.

Statens Værksteder anvendes til Vævning og Forarbejdning af Stoffer til Beklædning, Vævning og Syning af Lærred til Senge, Undertøj og Sommerdragter samt Skomageri og lignende.

Saa er der Skoleundervisningen. Seksogtredive Lærere er fast ansat hertil. Der undervises i almindelige Skolefag for dem, der er mere eller mindre analfabetiske, desuden er der Kursus i fire Sprog, foruden Engelsk, Kursus i Handelslære, Radiofoni, Telegrafi, Matematik, Fysik og, som noget helt nyt, moderne *airconditioning*. Men det er altsammen langtfra nok. Mange af Fangerne egner sig ikke til at præstere Hjernearbejde. For dem vilde gode Haandværk, der

her, hvor Tiden er billig, kunde bringes til Fuldkommenhed, være paa Plads. Fagforeningerne taaler det ikke.

Saa spørger man: Hvorfor i Alverden har et saadant Mønsterfængsel ikke egen Jord til Dyrkning af Grønsager og Frugt? Hvorfor findes her hverken Ko- eller Svinehold?

Et saare stort Procenttal af Fangerne er Negre og Italienere; for dem vilde det udendørs Arbejde betyde langt mere end noget andet. Ikke at tale om, det var sundere.

Om jeg mindes ret, befinder der sig inden for Sing-Sing noget som seksogtredive Nationer! Ogsaa det vanskeliggør Arbejdsforholdene.

– – –

I den enorme Spisesal, hvor der netop dækkes til Middag, spises Morgen og Aften i to Hold. Maden er anerkendt god og rigelig. Der føres saa godt som aldrig Klage. Klages der, bliver Aarsagen nøje undersøgt, og ve den Skyldige! Maden skal være saa vidt velsmagende, som Massemad kan være det, og dertil serveres appetitligt. Den andrager pr. Dag pro persona 21 Cent eller mellem 80 og 90 Øre. Mindst tre Gange om Ugen faar Fangerne Dessert. I Dag Chokoladefromage, der allerede er sat frem i Portionsskaale. Hvad enten de er af Blik eller Aluminium, saa skinner Tallerkener og Skaale som Familiesølv holdt i Ære. Og det er ikke bulet!

Aftensmaden indtages, hvor Fangerne selv synes, dels nede i Gaarden, dels i Cellerne; ja mange Fanger koger den selv ovre i den gamle Bygnings nederste Etage over Gasblus. Aftensmaden spises jo, naar "Arbejdet" er forbi, og saa kan enhver øve sin lille Kogekunst og endda byde Gæster paa en Smagebid.

Der maa ryges i Fritiden, og der bliver røget. Jeg saa ovre i Gymnastiksalen en Flok unge, kraftige Gutter, der øvede al Slags Sport, som Boksning, Brydning, Trapezkunster og Boldspil, medens andre saa til, liggende omkring med Cigaret i Mundvigen.

– – –

Der er Plads nok til gode Spasereture inde paa Fængselsgrunden, som er uhyre stor. Selve Gaarden, en stor tilplantet Plads med brede Gange mellem Rabatter og Plæner, har i Midten en pagodeformet Pavillon. Derinde bor Fuglene, og Adgangen er altid fri. Fangerne modtages her af frit herombaskende, latterhylende Papegøjer, eller de gaar rundt og fornøjer sig over de mange Sang- og Sirfugle i ophængte Bure mellem slyngende Planter. En ung Fange sidder derinde; det er hans Opgave at fodre og rense Bure; han synes saa vist ikke ked af Tilværelsen.

– – –

Vi vandrer os trætte langs Cellerækker i mange Etager i det moderne Fængsel. Alle Celler vender ud mod en smal Jernbalustrade, den eneste Adgang. Mellem denne og den modsatte Ydermur er et bredt Rum, men Vinduerne er vældige og Cellerne derfor meget lyse, da Endevæggen er af Jerntremmer fra øverst til nederst. Cellerne er ikke store. Foruden Seng, Stol, Garderobe, W.C. og Vaskekumme findes kun et Bord med Skuffer langs den ene Side, saa det ligner et Skrivebord.

Nogle Celler er helt uden Pynt og virker trist, andre er indrettet efter Ejerens personlige Smag. Den ene har Rosenkranse og Helgenbilleder alle Vegne, den anden ligner efter Gammeljomfrukammer paa en Kvist, saa mange pudserløjerlige Smaatterier er anbragt paa de usandsynligste Steder. Her igen er Cellen som et helt Studereværelse med Reol, Stabler af Bøger, Hæfter og Skrivematerialer. I Cellen ved Siden af rumsterer en sølle blind Neger, han mistede Synet ved et Ulykkestilfælde og har ikke vænnet sig til Ulykken endnu. End ikke hans Seng er rigtig redt. Og her bor saa en Herre med Sans for Finesser. Han har saagar givet baade W.C. og Vaskekumme Silkehætter paa holdt nede med Elastik. Der er Tæppe foran Bordet og Linoleum foran Døren. Familieportræter i Hylde og Fylde. Hos ham ser jeg den eneste Antydning af Blomster i en Vase, men om de er kunstige eller ægte, skal jeg lade være usagt.

Ingen Fuglebure, skønt Fanger elsker fjedrede Kammerater, men paa den anden Side set er det rigtigt. Fugle i Bur i en Celle uden Vindue vilde være syndigt.

Fangerne lukkes inde i Cellerne paa forskellig Tid efter Aarstiden, om Sommeren Klokken 18,30. Den lange Aften til Lyset slukkes Kl. 23 kan de læse, lægge Kabale, skrive eller dase paa Sengen. Højttaleren høres i alle Celler. I den gamle Bygning har man Radio i hver Celle, men med Hovedrør, saa den ene kan sidde i Stilhed, mens den anden foretrækker at høre Jazz. Naar Højttaleren ovre i det store Fængsel bringer Bud fra Sportspladserne, overdøves ofte Larmen derfra ved Fangernes Hujen, idet de tilkendegiver deres Sympati og Antipati.

– – –

Biblioteket er paa rundt 25,000 Bind, deraf knap den halve Snes videnskabelig og Faglitteratur. Der holdes ikke mindre end 2400 Magasiner og Blade. Desværre læses der alt for lidt.

– – –

Et Brev om Ugen maa sendes og et modtages af Fanger i første Klasse. Vil man skrive oftere, betaler man selv Frimærkerne. Disse Fanger maa ogsaa modtage Besøg hver Uge og tilbringe en hel Time i uforstyrret og uaflyttet Samtale med Slægtninge. De vanskeligere Fanger modtager Gæster i afskilte Rum med Vogter i Nærheden.

Her en Oplysning, der vil forbavse danske Læsere: Hver Fange har Ret til for hvert Besøg at modtage en Pakke. Vægt indtil 12½ kg, indeholdende ufordærvelige (eller ikke-letfordærvelige) Madvarer samt Klædningsstykker og Ting til at pynte op med i Cellen. Denne Tilgift kan jo under visse Omstændigheder betyde ikke mindre end 50 kg Fødevarer pr. Maaned!!!!!

Breve censureres og undersøges med Apparater, der kan konstatere, om de er skrevet med usynligt Blæk.

– – –

– Ja men Straffene? Er der da slet ingen Straffe her? Vist er der saa, men de er ikke overvældende. Først er der Reprimander. Saa Tab af Dage tjent ind ved god Opførsel. Sidste Aar blev der alt i alt saaledes mistet 500 Dage. Ikke mange, især da en enkelt Fange mistede 300. Andre lukkes inde i Cellen for en Tid, men kan der tale med Kammerater paa begge Sider. Andre sendes over til de "Ledige". Her, hvor der er saa lidet Arbejde, er det Straf blot for en Uge at berøves ethvert Arbejde. Dog kommer de ud i Gaarden, har Højttaler og al den Læsning, de ønsker. Endelig er der de for en Tid helt afsondrede, der ikke har nogen at tale med og ingen Beskæftigelse – ud over Læsning og Gaardtur. Men selv de sidder i lyse luftige Celler. Her findes absolut ingen Kælderhuller. Ingen Lænker. Ingen Prygl.

– – –

Foruden Festsalene, der anvendes til Foredrag, Koncerter og Komediespil, er der Kirkerne, den protestantiske, den katolske, Jødernes Kirke og Christian Scientisternes. De er alle pyntelige og indbydende.

– – –

Min Ledsager fører mig til et mindre, fritstaaende Hus, aabner Døren og intetanende træder jeg ind. Nok en Dør, og jeg staar i et tomt Rum med en Stol midt paa Gulvet og Bænke langs Væggen. Først nu begriber jeg, hvor jeg er, og viger tilbage. Men Foreviseren spørger, om jeg har Lyst at prøve Stolen. Da han ser min Rædsel, sætter han sig selv og begynder at spænde Remmene. Jeg flygter.

Herinde i Dødshuset sidder Side om Side tredive unge og yngre Mænd og venter paa deres sidste Time.

– – –

Netop som vi nærmer os Administrationsbygningen efter endt Rundgang, støder vi paa den af danske Forældre fødte Fængselspræst Dr. Pedersen, der i 22 Aar har været fast ansat.

Han agter at tage sin Afsked denne Sommer; han har da været Præst i mere end fyrretyve Aar. Den Tid, der saa er ham forundt, vil han bruge til at skrive sine Erindringer.

Om hans Stilling til Dødsstraffen og en Samtale om det samme med Jødepræsten vil der blive fortalt i en følgende Kronik.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 2.6.1938

Fængselspræster og Dødsstraf

Fru *Karin Michaëlis* gengiver Udtalelser af Sing-Sings protestantiske og jødiske Fængselspræst om deres Stilling til Dødsstraffen.

Jeg vidste, at *Warden Law* er Modstander af Dødsstraf, men havde gerne af hans egen Mund erfaret Begrundelsen. Og kun fordi han er borte, falder det mig ind at opsøge Fængselspræsten, først den protestantiske, senere den jødiske.

De fleste Amerikanere er imod Dødsstraf, og naar der alligevel ikke sættes alt ind paa at faa den ophævet, skyldes det, at de samme Modstandere dog ønsker den bibeholdt i visse Tilfælde saa som Kidnapping af Børn og Voldtægt mod Børn efterfulgt af Mord.

– – –

Det Lindberghske Barnerov synes ikke at ville ophøre at beskæftige Sindene, skønt den Dømte for længst har lidt Døden i den elektriske Stol. Meningerne om Dommens Retfærdighed staar skarpt imod hinanden. Den ene Part holder paa, at Hauptmann baade kidnappede og myrdede Barnet og saaledes kun fik sin fortjente Straf, den anden Del mener, at Hauptmann vel var impliceret, men aldeles ikke var Hovedmanden og ikke havde noget med Mordet at gøre. Han bekendte jo aldrig. Mand og Mand imellem ymtes der om, at der stadig vil kunne ventes Overraskelser, og at Sagen engang vil og maa blive genoptaget.

– – –

Nu, dette Foraar, bliver den tolvaarige Dreng Peter Levine kidnappet i New Rochelle. Den kønne opvakte Dreng følges med en Skolekammerat, siger farvel, gaar over paa den anden Side af Gaden og er forsvundet. Nogle Dage efter kommer der Brev med Krav om en Løsesum paa 30,000 Dollar.

Da jeg rejste hjem, var der forløbet seks Uger. I al den Tid har de ulykkelige Forældre haft Løsesummen rede, har ventet Dag og Nat, har arrangeret sig med Politiet, saa Kidnapperen var sikker mod Efterspøring, men alt forgæves. Gang paa Gang henvendte Faderen sig gennem Radioen til Kidnapperen og bad ham i hjerteskærende Ord om dog at angive Tid og Sted, hvor Pengene kunde blive udbetalt. Nu venter man nærmest, at Liget skal blive opdaget.*)

*) Som telegrafisk meddelt, er Drengens Lig forleden fundet i lemlæstet Tilstand.

For sligt kræver Samfundet Dødsstraf. Men Loven kan ikke baade ophæve og bibeholde Dødsstraffen. Kloge Folk mener, hvis der kom en Lov, der absolut forbød Udbetaling af Løsesum i Tilfælde af Kidnapping, vilde denne Forbrydelse af sig selv ophøre. Muligvis. Men hvor findes den Far og Mor, der ikke vilde prøve at omgaa Loven i det Haab at faa deres Barn tilbage?

– – –

Dr. *Pedersen*, den protestantiske Præst, bor i en Villa en Snes Minuter fra Sing-Sing. Jeg føres ind i en stor, lidt bar, ungkarleagtig Stue og skimter i Sideværelset et mægtigt Skrivebord dækket af Breve og Papirdynger.

I samme Nu, Dr. Pedersen træder ind, bliver Stuen varm, hyggelig, beboet. Det volder hans milde alkærlige Personlighed. Han er for øvrigt Enkemand og ikke Ungkarl. Man har fortalt mig, at Præsten i den første Tid i New York drev et lille Emigranthjem, og maaske var det dér, han fik Øjnene op for de ofte uoverkommelige Vanskeligheder, som taarner sig op for Emigranten, der møder uden Kendskab til Sproget og med kun de lovbefalede Smaaskillinger i Lommen.

Dr. Pedersen har været Præst i mer end fyrretyve Aar, heraf har han de to og tyve Aar været Præst ved Sing-Sing. Han har ledsaget ikke færre end et Hundrede og tyve Mand paa deres sidste Vandring.

Om han er imod Dødsstraf!

Han siger det simpelt og lige ud: Det ene Menneske har ikke Lov at tage det andets Liv – end ikke som Gengæld for Mord!

Og han véd, hvad han taler om. Han der den, der kommer Fangerne paa nærmest Hold. Han har uhindret Adgang til dem, saa ofte og saa længe han ønsker. Til ham kan de tale som ned i en Grav. Han er ikke pligtig at røbe nogen ham betroet Hemmelighed.

– Husk, siger han, ikke alle Dødsdømte er skyldige!

Stærke Ord, der faar endnu mere Vægt gennem hans Mund. Som for at forklare sig mere konkret siger han med et Nik ind imod Spisestuen: – Den Mand, der før spiste Lunch med mig, var dømt til Stolen. Jeg fik ham benaadet, da jeg var overbevist om hans Uskyld. Jeg har gjort ham til min Privatsekretær, og jeg skal ogsaa faa ham ud fra Fængslet som fri Mand!

– – –

Dr. Pedersen er kun ansat for de protestantiske Fanger, men det bryder han sig fejl om. Han betragter alle Fangerne som sig vedkommende, for saa vidt de vil have med ham at gøre.

Han er født af danske Forældre, og Danmark staar for ham som Fædrelandet. Han taler om danske Egne, Møller, Kirkebakker, Tørveskær og saftige Enge, som havde han tilbragt sin Barndom mellem dem. Og saa kender han det kun gennem Forældrenes Skildringer, der bundfældede sig i det bløde Barnesind. Umuligt ikke at blive paavirket af Samtale med denne Mand. Hans milde, kærmindeblaa, let visnede Øjne har et Udtryk af Godhed, der maa gøre den mest forhærdede Fange blød og tillidsfuld. Han er jo ogsaa Fangernes eneste virkelige Mellemmand mellem dem og Samfundet.

Warden Law, den saa berømte Mand, hvis Humanitet har skaffet ham Hobe af Venner – og Fjender – har jo hele Administrationen under sig og kan umuligt tage sig af den enkelte Fange, undtagen i ganske særlige Tilfælde. Warden Law arbejder meget med Offentligheden. Han skriver Bøger om Fanger og Fængsel, han holder Foredrag, han laver Hørespil, ja, han spiller saagar ofte med sig selv. Paa den Vis slaar han til Lyd for sine Idéer og bibringer Befolkningen større Forstaaelse for de Indespærrede. Men det er Præsten, der staar dem helt nær. Vogterne maa ikke gøre sig til Kammerat med Fangerne, Lægen har kun med dem at gøre, naar de er syge. Præsten er deres Ven, deres Fortrolige.

De fleste Fanger lider under Fængselspsykose og er tilbøjelige til at anse sig for forurettede af Samfundet. De pukker paa Fejlen hos de andre og føler sig efterhaanden som helt uskyldige Ofre for en forkert Samfundsordning. Præsten forsøger at faa dem bort fra deres alt for store Egocentricitet, og hvor det lykkes ham, kan han begynde at bygge Mennesket op paa ny.

Han deler sin Gerning i tre Dele. Først Behandlingen af de Nyankomne, der aldrig før har været i Fængsel. De er rodløse eller rasende eller fortvivlede. Han besøger dem ofte og længe. Aabenhjertigt erkender han, at Cellerne, de bebor de første Maaneder, er umenneskelige og ikke burde taales. Men, siger han saa, naar de derefter overflyttes i de lyse pæne Celler, vil de føle sig som nyfødte, og det slaar ofte til. Det er Begynderne, der kan reddes for Samfundet. Og her gælder det saa vidt muligt at hindre dem i Samkvem med ældre Lovbrydere, der slet ikke ønsker at staa paa god Fod med Samfundet, men har taget deres Parti og gjort Forbrydelse til Levevej.

Smittefaren er umaadelig. Den forstærkes derved, at Fængslet ikke kan skaffe Arbejde nok til at fylde Fangernes Tid og Tanker og give dem Fornemmelsen af at være til Nytte for sig selv og andre. Han maner de unge Fanger til at skrive til Familien, især til deres Mor. Selv paatager han sig en Del Korrespondance med Forældre, der ikke vil vide af deres forlorne Søn.

Dernæst har han Gentagerne og de livsvarige Fanger. I Amerika er det jo saadan, at Lovbryderen efter tredje Gentagelse kan dømmes til Forvaring paa Livstid. Det lyder rædselsfuldt og er en billig Maade at beskytte Samfundet paa. Men ogsaa for disse Fanger findes der jo "Parolefriheden". Den er i sig selv ypperlig. Kun er der det forkerte, at samtidig med dens Indførelse blev Straffetiden forlænget, ofte rent urimeligt. Der hersker stor Splid angaaende Parolesystemet. Modstanderne peger paa, at en Fange, der er ude paa Parole, undertiden bryder sit Ord og atter røver eller endog myrder. Men de fleste Fængselskyndige slaar til Lyd for endnu større Anvendelse af Parolesystemet og hævder, at her er Vejen til Nedsættelse af Forbrydelsernes Antal og de uhyre Bekostninger, Forbrydelse volder Stat og Kommune.

Livsfangerne er for øvrigt, siger Dr. Pedersen, som Helhed saare nemme at have med at gøre. De vænner sig til den daglige Trummerum. Fængslet bliver deres Hjem, deres Verden, de tuller rundt og gør ikke en Kat Fortræd. De gør ikke Vrøvl, de er ikke opsætsige, de pønser ikke paa Flugt, og de laver ikke Sammensværgelser.

Men Pastor Pedersen taler jo kun om Fangerne i Sing-Sing-Mønsterfængslet! Hans Udtalelser gælder selvfølgelig ikke til Eksempel *Alcatraz*, hvor alt synes at gaa ud paa at gøre Opholdet til en fortsat Pine, der maa ende med Sindssyge, Mytteri og indbyrdes Læggen for Had.

– – –

Sidste Del af Præstens Gerning gælder de Dødsdømte. Af dem bliver Halvdelen (med et rundt Tal) benaadet.

Benaadningens Hyppighed er den eneste forklarlige – men langtfra forsvarlige – Grund til, at Dødsdommen ofte først eksekveres mange Maaneder efter Domfældelsen.

Pastor Pedersen, der agter at tage sin Afsked denne Sommer, vil – som sagt – anvende de Aar, han endnu monne have tilbage, til at skrive sine Erindringer. Han slutter: – Maatte jeg kun leve længe nok til at faa Verden sagt, hvad jeg har at sige, og til at sige det, som jeg føler det. Da tør jeg tro, at mine Ord vil faa Vægt og føre til Afskaffelse af Dødsstraffen!

– – –

Rabbi Katz, Jødepræsten, har sat mig Stævne i en *kosher* Restaurant i New York. Han har ikke indbudt mig i sit Hjem, da hans gamle Far kun taler Jiddish. Han har været ved Sing-Sing i tyve Aar, kom dertil som purung og er stadig ret ung af Aar, men Gerningen har taget stærkt paa ham.

Da jeg spørger ham om hans Stilling til Dødsstraffen, tøver han lidt og fortæller mig saa om første Gang han skulde ledsage en Dødsdømt til den elektriske Stol:

– Det var en syttenaars Dreng fra Balkanstaterne. Han havde sat sit Haab til Amerika som de store Muligheders Land. Han tørstede efter Viden, vilde lære og blive til noget. Han sultede sig frem og kom ud paa Landet til en Farmer. Behandlingen var upaaklagelig, men Farmeren drak selv med sine unge Arbejdere. Det var i Forbudets Tid, saa det var den rene Gift, de tyllede sig med. En Lørdag havde han og et Par jævnaldrende unge Drenge sammen med Farmeren været i Landsbyen og drukket tæt. Næste Morgen bliver han taget af Politiet: Farmeren er fundet ihjelstukket!

Drengen aner ingenting. Han har Tømmermænd. Dunkelt staar det for ham, at han har været i Haandgemæng. Men Farmerens Ingersollur (de billige, almindelige Ure, alle har) findes i hans Lomme. De tre unge Drenge dømmes til Døden, de to benaades, han med Uret bliver ikke benaadet. Paa Grund af det fundne Ur kaldes det "Rovmord".

Drengen nægter sig ikke skyldig, han er kun forvildet. Han klager: – Og jeg, som haabede at faa en Uddannelse og tjene Penge, saa Mor kunde komme over til mig!

I mange Maaneder sad han i Dødscellen. Dr. Katz led med ham. Sidste Morgen fulgtes de Haand i Haand ind i Dødsværelset. Præsten var selv saa oprevet, at han hverken sansede eller

samlede. Og netop derfor overværede han det hele. Han fik et Chok, saa han i Ugevis efter ikke var normal. Men dette Chok blev livsbestemmende for ham.

Dr. Katz har ikke Ord stærke nok til at fordømme Dødsstraffen – og især Maaden, hvorpaa den udøves i Amerika.

I Dødshuset ligger Celle ved Celle, alle med aaben Tremmevæg ud til Gangen, saa den ene Fange kan høre alt, hvad der foregaar hos den anden. En Nat i Dødscellen betyder at lide Døden tusindfold. Rundtom stønnes, brøles, rases eller grædes der. Falder Fangen endelig udmattet i Søvn, forfølges han af Mareridt. Hvert Minut svinger han mellem Haab og vanvittig Rædsel. Naar Benaadningen kommer til den enkelte, er denne ofte kun et lallende Vrag. Brudt. Færdig. Og den, der ikke benaades, erfarer en Dag: *I Morgen!*

I den graa Dagning hentes han af Præsten og føres forbi de andre Celler. Af Skaansomhed har man hængt Stof ned for Tremmevæggene, men de bag dem ser jo Skyggen af den Forbivandrende. Alle har de vaaget den sidste Nat. Alle véd de: I Dag dig, i Morgen mig! Og inde fra Cellerne raabes der til Afsked, somme raaber noget, der er ment som Opmuntring, andre brøler raa Eder, andre tuder et graadkvalt: Lev vel.

Dr. Katz har kun den ene, første, Gang direkte overværet Eksekutionen. Naar Øjeblikket er nær, enes man om at skyde ham mod Udgangen og puffe ham ud, inden Signalet gives. Hvad nytter det? Han dør alligevel Døden med sin Lidelsesfælle. Han siger til mig: – Begriber De, at nogen Læge udholder at være med? Véd De, at naar den første Strøm har ramt Ofret – ja, jeg siger Ofret med velberaad Hu – saa er det Lægens Pligt at træde til, blotte Fangens Overkrop og lytte, om Hjertet endnu slaar. Er da kun Hjernen, men ikke Hjertet lammet, giver han et Nik, og endnu en Gang sendes der Strøm igennem den Dødsdømte. Undertiden er det nødvendigt at gentage dette flere Gange, og hver Gang maa Lægen lægge Øret til det forbrændte Legeme…

Der opstaar en Pavse, saa spørger jeg: – Føler De nu, at De kan være de Dødsdømte til … Hjælp eller … Trøst?

– Om jeg ikke følte det, vilde jeg ikke være ved Fængslet en Dag længer! Og han tilføjer: – Jeg tilbringer al den Tid, jeg har til Raadighed, i Dødscellen. Vi drøfter Dødsstraffens Afskaffelse, noget, jeg bestemt hævder, kun er et Tidsspørgsmaal. Jeg prøver at opretholde Haabet om Benaadning til det sidste. Men naar alt Haab er ude, saa er det først, jeg helt kommer ham nær. Han véd, at alle mine Tanker gælder ham, at al min Kraft er viet ham. Jeg eksisterer ikke mere som selvstændigt Individ. Han Angst er min Angst, hans Lidelse er min Lidelse. Vi er Brødre, mere end Brødre. Haand i Haand følges vi den sidste Morgen. Oftest er det ham, der prøver at styrke mig, og derigennem styrker han sig selv. Ja, det er Sandhed. Sammen dør vi Døden … Værst er det at passere de andre Dødsdømte og høre deres Tilraab…

– – –

Dr. Katz siger om de jødiske Fanger, han har med at gøre: – De fleste er vaagne, velbegavede unge Mænd med Interesse for alle Spørgsmaal, der er oppe i Tiden. Det er de jødiske Fanger, der sluger Bøger og Tidsskrifter. Jeg maa anstrenge mig af al Magt for at være paa Højde med de Diskussioner, der opstaar, hver Gang vi er sammen. Disse unge Mænd er almindeligvis Fritænkere, ofte Kynikere. De tager deres Straf med et Skuldertræk: Vistnok, de forbrød sig mod Loven, men det gør mange og i højere Grad, og dog slipper de for Straf! Altsaa gælder det kun næste Gang at tage sig bedre i Vare!

For ham som for Dr. Pedersen bestaar det mest anstrengende Arbejde i at faa dem bort fra dette Synspunkt.

– – –

Vi kommer ind paa Arbejdsløsheden i Fængslet. Jeg berører Muligheden af at slaa til Lyd over for Fagforeningerne for at skaffe Fangerne Lov til at blive oplært til al Slags Haandværk under Straffetiden. Dr. Katz smiler: – Tror De ikke, det var bedre, om man prøvede at ordne

Samfundet, saa disse begavede unge Mænd ikke kom ind paa Forbryderbanen? Naa, dertil er Tiden sagtens ikke moden endnu. Men, noget kan vi gøre: Vi maa se at skaffe bedre Vilkaar for de løsladte Fanger. Fagforeningerne vil ikke tage dem ind efter udstaaet Straf. Vi maa finde de rette Arbejdsgivere, der kan og vil tage sig af dem personlig. Vu kalder saadanne "Store Bror".

Fangen trænger til moralsk Støtte. Til Opmuntring. Til Paaskønnelse af Flid og Udholdenhed. Det har ikke noget at sige, om den løsladte Fange sættes til det ringeste og kedsommeligste Arbejde, blot han har paa Fornemmelsen, at man er villig til at lade ham avancere, naar han har bevist, han virkelig vil tage fat. Der findes mange saadanne "Store Brødre". De kommer selv til Fængslet, ser sig Fangerne an, faar Interesse for den enkelte. Men der er ikke nok. Langtfra nok.

– – –

– Er der ortodokse Jøder iblandt? – Ja, men meget faa og kun blandt de ældre Mænd. Vi havde en, der altid havde levet rituelt. I Begyndelsen sultede han, eller rettere: levede han kun af Brød og Kaffe. Kammeraterne haanede ham, indtil jeg tog dem for og fik dem overbevist om, at det var en Livssag for ham. Derefter ordnede jeg det med Køkkenet, saa man tog Hensyn til hans rituelle Ønsker, og hvor det ikke lod sig gøre, fik han Lov selv at koge sin Mad i særlige Kar. Nu befinder han sig vel, og ingen gør ham Fortræd. Men for øvrigt, det religiøse, der for mig selv spiller en stor Rolle, er ret underordnet her. Fangerne véd jo, at jeg ikke kan love dem et Liv efter dette. Jeg véd ikke mere herom end de. Alligevel hænder det, at Biblens Ord, naar den sidste Time nærmer sig, er til stor Hjælp. Jeg har fulgt Dødsdømte, der ikke blot ønskede, jeg skulde læse højt for dem af Biblen til det sidste, men selv fortsatte, medens de blev spændt fast…

– – –

Dr. Katz ejer et menneskeligt Dokument af Rang. Han har i alle de Tilfælde, hvor det var hans Pligt at forberede Mænd paa den elektriske Stol, ført Bog over alle Samtaler fra den første i Dødscellen til den sidste, inden Livet blev brændt ud. Samtalerne er nedskrevet saa godt som ordret. Han mener, at disse Samtaler, naar de engang kommer frem, vil betyde et tilintetgørende Stød mod Dødsstraffen.

– Naar vil de blive trykt?

Dr. Katz rynker Brynene: – For mig hellere i Dag end i Morgen. Men af Hensyn til Fangerne maa det vente meget længe, til langt efter min Død. Det vilde ikke kunne holdes hemmeligt for dem, alt erfares i et Fængsel. Og den Tillid, de nu viser mig, vilde være utænkelig, om de vidste, jeg bogførte deres Betroelser. Men Bogen *skal* frem. Det er Resultatet af et Livs Med-Lidelse. Den har en Mission, der ikke maa svigtes.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 4.9.1938

Med Bil gennem Verden –

Fødebyen

Karin Michaëlis skildrer Indtryk fra et Besøg i sin Fødeby Randers.

Vi har Vognen en Uge, og den Uge er helliget dels de dyre Minder og dels alt det spændende, der lader sig presse ud af Lynglandet mellem tvende Have.

Vi starter en aarle solet Morgen og fyger forbi fede fynske Sogne med næsten alt for bugnende Agre, rødmossede Køer og rødmossede Børn, forbi Haver, hvor Blomsterne er stuvet tæt som Bolsjer i et Glas. De mange Cykler virker i Farten som travle Edderkopper, naar Duggen har vækket dem til Daad.

Over Lille Bælts-Broen, der ikke mere er en Nyhed, men lige seværdig og lige skæmmet af de Metalplader, der – som falmede Sejlstumper – er spændt langs Rækværket, vel for at hindre ældre Folk i at faa Træk i Nakken og unge Galninge i at tage sig en Dukkert oppefra.

Vi er i Jylland. Dér er saa Grejsdalen, hvor alle Dage Elskende ønskede at putte sig og nyde Hvedebrødslykken. Vi drejer stik mod Nord. Vi agter os langt, vidt og vejsomt op gennem Jylland.

Skanderborg! Byen, jeg nærmest mindes som et Fløjt og en Folkeviselinje, den første By jeg saa, efter som femaarig at have faaet mit skelende Øje – for en Stund – skubbet paa Plads hos den flinke Øjentroldmand *Gad* i Horsens. Det undrede mig, husker jeg, at Huse og Træer saa ligedan ud bagefter som før. Hvortil saa al den Staahej med Mørke og Feber og sære Indbildninger? Skanderborg er svulmet en Del siden da.

Videre til det, vi i vort forrygende Letsind – vi kører uden at se paa Kortet – *mener* er *Silkeborg*. Svært som den By har taget sig op! Arkitekter, Murmestre og Malere maa have haft gyldne Aar. Byen har udvidet sig heftigt, Kirketaarnet ser forkert ud, Skorstene stritter som Stubmarker. Det skulde da ikke …? Jo saamænd, det er *Aarhus* med Universitetet og Hovedstadslader. Ganske gement og storagtigt Aarhus. Vi har saa længe prøvet at faa den presset ind til at blive Silkeborg, overgaaende hinanden i Forklaringer om Bygninger hist og Plantninger her, saa vi mildest talt er lidt flove, da vi sætter Farten op og ad Smutveje, paa tværs, naar det helt rigtige Silkeborg, hvorfra vi, da der ikke er noget at bemærke, straks tager til *Himmelbjerget*, hvis Navn faar alle Udlændinge til at trække paa Smilebaandet. Men vi synes stadig, det er umanerlig højt og herligt.

Vi tripper os trætte deroppe mellem Iskageboder, Stokkeudstillinger og Udsigter. Det er lidt skralt med Besøget, og man føler sig en Smule beklemt ved at købe i denne Bod og ikke i alle de mange andre. Det er næsten, som naar man skal have sig en Hund og beslutter sig at vælge den mellem de ellers til Døden dømte herreløse Hunde. Skrækkelige Øjeblikke, hvor alle Hundene logrer og piber og prøver at fange Opmærksomheden, og alle saa gerne vil være den udvalgte. Stokke og Iskager gør ingen Spræl, de piber ikke, men alligevel pirker det pinefuldt i Samvittigheden at foretrække den ene frem for den anden.

Vi glemmer det snart, vi har ikke Stunder at tøve her, vi drages mod Fødebyen, "Rajs", som Bønderne kaldte Randers de Frilørdage for længe, længe siden.

Forandret er ikke Ordet. Byen er ukendelig. Moderniseret og dermed stængt ude af Mindernes Paradis. Hver Gade synes forskudt, som set gennem uhyrligt fordrejende Spejle. Denne ene By har ingen Ret til at undergaa Forvandlingens Love. Den burde staa, som den stod, helst med Rendestene midt ad Gyderne, helst med Kohold og Bindingsværksgaarde. Men end ikke det lille kære Raadhus fik Lov at blive staaende, selv det kom paa Ruller og blev flyttet en Meter, om jeg husker Ret. Gaden var for smal og blev jo saa den Meter bredere! Meteren vundet ved Rulningen anvendtes til Cykleparkering!! Vigtigt ogsaa!

– – –

Vi er inviteret "til Aften" hos Familien. Ikke helt, men næsten omtrent min. Jeg kalder min Rejsekammerat "Søster", ergo maa hendes Onkel i *Strømmen* ogsaa være min Onkel. Strømmen er for Resten ikke rindende Vand, men Gade ud over Sønderbro.

Her genfinder jeg noget af det, jeg kender. Den snehvide Dug med de mange smaa kolde Retter efter den varme, det gammeldags Porcelæn, de fine, aldersgraanende Krystalglas. Her er broderede Læne- og Gyngestole, broderede Tæpper paa Gulvene, Daguerreotypier paa Væggene og Lysedug paa Bordene. Over for mig sidder en ældre smilende Kvinde, ikke at hun just ligner min Bedstemor, men hun minder lidt, ganske lidt. Og saa er det en af mine Skolekammerater!

Sidst jeg saa hende, havde hun Haaret ned ad Nakken og stumpet Kjole. Tiden gaar. Uforskammet gaar den. Kun jeg er selvfølgelig ikke en Time ældre end hin Dag, hvor jeg i Frikvarteret stak gennem Klassevinduet og pilede til Købmanden efter for to Øre Bolsjer, der skulde række til at byde rundt til hele Flokken. Jeg krøb tilbage i himmelskherlig Forbryderspænding: Blev det opdaget, vankede der Anmærkning! Min Karakterbog var af Anmærkninger som en daarlig holdt Mark af Tidsler.

Her sidder vi altsaa med vore fælles hvide Haar. Nej, det er nu for skammeligt! At ikke ogsaa den rare *Einstein* kan hitte paa en Façon at standse Tiden! Var det ikke ham, der kom med den Paastand, at to parallele Linjer et Sted langt ude i Rummet skærer hinanden? Kan det lade sig gøre, maa der ogsaa kunne sættes en Stopper for Tidens evindelig Rendemaskeri.

Som vi spiser! Som det smager! Hver Bid er en Henførelse til Dage, der svandt, men aldrig udslettes, og lader sig hente op af Dybet, saa saare man griber i Mindeposen.

– – –

Vi maa i Biografen, den er altid et godt Punktum efter Dagen. Man har jo sine smaa Laster, der kræver Tilfredsstillelse. Biografen ligger lige over for det, der i sin Tid var Præstegaarden, hvor *Henrik Pontoppidans* Far sad som Præst med sit store Børnekuld. *Mild*, siger jeg, *streng*, siger Sønnen. Begge maa vide det, begge har vi kendt ham. Jeg var fem-syv Aar, da han døde. I det før to Etagers Hus af rødmørknede Sten gik jeg senere "til Præsten" og – undskyld – kedede mig grundigt. Man man skal vist heller ikke more sig, naar man gaar "til Præsten". Nu er Huset groet i Vejret og gjort saa fladt, som havde det faaet en Omgang Strygejern, foruden en ny Kulør, jeg aldeles ikke vedkender mig. Den virker fornærmende, hvad nytter det saa, at Vinduer og Indgangsdør er rammet med veritabelt Marmor?

Vi ender paa Byens fineste Hotel. Eget Badeværelse og hvad véd jeg. Men det *er* ikke Martens Hotel, hvor man flot gik paa Danseskole og uddannede sin Aand paa de vandrende Maleriudstillinger, svingende Skoletasken af Overmod. Lifligt at bytte Skolemad med Olga Martens i det store Frikvarter. Hendes var saa fint, at det tydeligt smagte af Hotel, det var indbundet i lyseblaat Papir, mens mine Melmader, belagt med Radiser, Kartofler, højst en tyndskivet Frikadelle, saamænd var pakket i det bare Randers Amtsavis-Papir.

God er Sengen, jeg klager ikke, kun virker Værelset som paa Udlandets Stjernehoteller, og det er ikke Meningen. Heldigvis hænger der paa Væggen et vældigt Fotografi af en ældgammel Randersgaard, hvor Bindingsværket, selv paa Billedet, lugter af Katte… og Brostenene knolder, saa det værker i Fødderne af at se paa dem. Den Fotograf har min Agtelse, han fik et Stykke Tid til at staa stille.

Aah den Gaard! Jeg omfavner den i mine Drømme.

– – –

Næste Morgen driver vi sagte gennem Byen med de mange kendte Gaarde. [*8 linier er ulæselige*] Hvor er det altsammen? borte! Nej, i Gaardens inderste Dyb ligger endnu uforandret gamle Lærer Christensens Hjørnehus. Kuløren er den samme skiddengule. Vinduerne har deres rigtige Façon med Glas, der skinner i alle Regnbuens Farver. Døren staar paa Klem, ind sniger vi os. Der lugter velsignet muggent. Trappen til ovenpaa er saa smal, at

jeg ikke fatter, hvordan Madam Christensen nogen Sinde fik sit Korpus klemt op ad den. Stejl er den ogsaa, og Trinene slidt hule. Den udvendige Kældernedgang er endnu, som jeg dengang forestillede mig Nedgangen til Helvede. Begærlig inddrikker jeg den sure Stank fra fjerne kloakløse Tider, hvor Renovationsvognen ved Nat forpestede den ganske By og ruskede Folk ud af deres sødeste Søvn.

– – –

Men Besøget gælder jo først og sidst Kirkegaarden og Gravene. Det gyser i mig ved Tanken om de vældige, evigt susende Træer, der syrnede Jorden, sugede Kraft fra Blomsterne og jordslog Gravmælerne. I truende Geledder stod de som opplantede Vogtere over de arme Døde, at de ikke skulde undslippe Dommedag. Synd for dem dernede, alle elskede de Sol, og her var kun Skygge.

Men hvad er dog det? Kirkegaarden ligger jo badet i tindrende Sol! Ikke et Træ er at skue, fraregnet de lave, sørgende Pile, der hælder sig hviskende ned over de glemte og prøver at lindre Ensomheden ved at mumle lidt Folkesnak ned i Gravene.

Himlen er blevet dobbelt høj, alt har skiftet Udseende. Det er ikke blot de manglende Træer med deres snogede Rødder og svøbende Skygger. Nej, nu ser jeg: Deroppe bagved, hvor *Skovbakken* før løftede en støvet grøn Mur af forvitrede Træer, der runder sig nu som et mægtigt Amfiteater det straalende Højdedrag, tindet af ranke, fritstaaende Stammer med brede Kroner. Der hamres og bankes, der spades og forkes. Jorden selv lyser hvidgul som Blomsterblade. Er man da ved at grave Skovbakken ud for at lede efter Sagnets Skat? Saamænd er man ej. Men endelig har man faaet Sans for Lys og Farver og Friheden ogsaa for de Døde.

Jeg bevæges. Gennem min Sjæl [*en linie ulæselig*] fra alle dem, der ligger tyst og trangt dernede, endnu sukkende efter Livet de modvillig forlod. Jeg tror ikke paa Opstandelse og evigt Liv, men jeg føler dybest inde, som om hver af dem inderligt nyder det, der her er sket, og stumt takker den nye Slægt, der nu sprænger og larmer og forvandler. Før havde de kun Pust fra Fjord og Eng, nu har de Sol, Skyers Vandren og Stjerners stille Straalen.

Far og Mor sover ogsaa dernede. Om de da sover. Mere vilde det ligne dem at drøfte Amtsavisens Indhold og Børnenes Breve. Kunde Far se op, han vilde græmme sig over mine hvide Haar: – Herregud, Barn, som du er blevet gammel! Mor vilde tysse paa ham: – Hvad gør dog det, lille Jac, blot hun er hæderlig og klarer sig i Tilværelsen! Saa smiler de til hinanden og nikker. Disse Smaanik, der for gamle Ægtefolk betyder det samme som timelange Samtaler for de Yngre.

Efeu slynger sig over Graven. Saadan har de ønsket det, saadan skal det være. Navnene paa Stenen begynder saa smaat at viskes ud. Hvor længe vil det vare, til ingen mere véd, hvor de er stedt til Hvile? Børnene, der virkede hver sin Verdensdel, vil dog aldrig samles her med dem, der gav dem Livet. Det er Forældres Skæbne.

Skyerne trækker sig sammen, vi faar uroligt Vejr. Et hastigt Smut til Bedstemor og Tante Sofie, Jordens ædleste Kvinder. Bedstemor har endnu Mosrosen paa sin Grav. Mosrosen, som hun fik af Priorinden paa Støvringgaard Frøkenkloster, da hun giftede sig for mere end Hundrede Aar siden, og plejede og tog Stiklinger af og sendte over de store Have til Børnebørnene. Stiklingerne groede, blev til Buske, men gik dog ud. Kun Mosrosen paa Bedstemors Grav, den er trofast. Jeg plukker et Blad og lægger mod min Kind. Det føles køligt som Bedstemors Kys i de sidste Aar, da Blodet randt langsomt, og Tiden for hende begyndte at gaa i Staa.

Draaberne falder, Kuldegys gaar over de Dødes Have. Vi flygter – for at redde Hattens ligegyldige Straa. Saadan er man …

Op paa Skydepavillonen, hvor jeg som Nykonfirmeret gav Chokolade til Bedsteveninderne – uden at eje de nødvendige Penge – og siden led alle Helvedes Kvaler for at faa Skillingerne spinket sammen og betale den svære Gæld paa siger og skriver, to Kroner

og fem og tyve Øre! Men vi snakkede for over en Million Kroner om vor dyrebare unge Elskov, der dengang – vi var fire om det – gjaldt den samme uimodstaaelige Kavaler.

Vi ser ud over Gudenaadalen. Den er mægtig, den staar endnu, ja Fjorden er snarest bredere. Der er plantet en Haandfuld Huse her og der, men de skader ikke. Vi véd jo, hvordan der saa ud fra Bedstemors Vindue, da end ikke Tømmergaarden spærrede Udsynet til Verdens Ende. En Svæveflyver maatte kunne sejle ud over Fjorden, synke og stige, glide hen over Bakkernes Aas ud mod Havet. Kattegat. Pyt!

– – –

Men hvad er Besøg i Randers uden Frk. *Staugaards* Konditori? Og en Gang "Hofdessert"! Gør det noget, man bliver en Smule overmæt? Naar det er Hofdessert. Sort af Chokolade, hvidt af Flødeskum, og saa det indvendige …

Frk. Staugaard indførte *kun* Smør, *kun* Piskefløde og *kun* de dyreste Æg. Byen studsede – Kagerne var ikke store – saa købte den. Før var det de *Randers Handsker*, de *Randers Piger* (eller var det Aalborg?) og de *Randers Laks*, som jeg aldrig smagte, de var for kostbare for os indfødte. Nu er det de *Randers Kager!*

Og der ligger *Hospitalet*, der ikke er et Sygehus, men en Stiftelse, hvor man, naar man er tilstrækkelig agtværdig, tilstrækkelig gammel, tilstrækkelig ubemidlet, og af begge Køn, kan faa fri Bolig, fri Kiste og fri Føde mod at testamentere Hospitalet sine medbragte Møbler. Hvad Hospitalet saa siden gør af Møblerne, kunde jeg lide at vide. De vilde danne et Bjerg, om de endnu var i Behold, disse mange Generationer af medbragte Møbler.

Som Barn drømte ogsaa jeg – naar Verden gik mig imod – om at ende i Hospitalet mellem mange Potteplanter og Whistpartier og Kaffe Lørdag Aften.

– – –

Over for Hospitalet bor gamle *Urmager Ussing*. Det er Søster, der siger "gamle", han er yngre end jeg, men det snakker vi ikke om. Han bor deroppe, hvor Markisen skærmer mod alt for hidsig Sol. Han er Urmager af Profession, i Virkeligheden Videnskabsmand, jeg tror, det hedder Entomolog, i hvert Fald noget med -log. Havde han i Tide lagt Urmageriet paa Hylden og helliget sig det Værk, der tikker i hans Indre, Danmark vilde sikkert i ham have haft endnu en af de Borgere, der bringer Bud ud over Verden og hindrer Glemselens Slør i at dale over Navnet – et Par af Evighedens talløse Sekunder.

Hans Stue er som en Afdeling af naturhistorisk Museum i New York, ganske vist kun en lille Afdeling, men det berømte Museum kan ikke opvise mere fuldkomne Præparater af Undervandsfisk, Insekter og Bløddyr end han. Han skriver undertiden i "Randers Amtsavis". Gad vide, om Byen forstaar at vurdere ham efter Fortjeneste.

Jeg læste nylig, hvordan han, efter at have udklækket en saare sjælden Sommerfugl, der for tidligt krøb ud af Puppen, formelig tvangsfodrede den ved Hjælp af en Pincet. Hvem gør ham sligt efter? – Randers kender ham mest som Urmager og mener sikkert, han er er blot en snurrig Fætter, der gider sysle med Ting, han saamænd ikke forstaar sig synderlig paa. Men spørg de Herrer, der forstaar sig paa det! De anerkender hans Viden, hans Forskning og hans Resultater.

Han var en af de grimme Ællinger, der laa i Svaneæg, men aldrig som H.C. Andersen blev til den stolte Svane, der sejlede under Firmamentet, syngende Danmarls Navn. Hvad manglede han? Sig mig det? Aah jo, jeg tror nu nok, jeg véd det. Han foretrak at blive i Andedammen. Og der er jo ogsaa godt at være. Hyggeligt og stilfærdigt. Der hænder umaadelig meget, især hvis man har et Gadespejl og kan se helt hen til, hvor Gaden drejer.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 8.9.1938

Med Bil gennem Verden –
Heden

Karin Michaëlis fortæller om sine Indtryk af Rold Skov og Rebild Bakker, men navnlig af Alheden og de gamle Gruber ved Daubjergdaas.

Fra Randers til Hobro er kun en Springvej – nu og med Bil. Men dengang Far var ung og rejste til Hobro for at se til Kæresten sin, flokkedes de Randers Borgere om ham og gav ham Breve med, som han saa flyede rundt til Venner og Bekendte i Hobro. Det var, inden man havde indført Frimærker. Far var født Samler, snart gjaldt det Rav, snart Konkylier, Roser, Duer, Bøger, Udklip, men ogsaa Frimærker. Da min Bror tog til København for at læse, og Pengene var smaa, skænkede Far ham en komplet Samling af danske Frimærker, der manglede ikke ét. Det var en Formue, og vi vidste det ikke. Gad vide, hvor mange eller faa Kroner, den gik for. Men min Broder fik da nogle Maaltider Mad, saa Frimærkerne var godt anvendt.

Hobro … lille skiksommelige, langgadede By med Haver synkende ned mod Vandet, og hele Byen beslægtet, og jeg en af Slægten. Langt ude, men alligevel. Min første store Rejse som Femtenaarig gik til Hobro, hvor jeg drak mig en tung Kafferus hver evige Aften. Haverne var altid forskellige, Menneskene de samme. Der var Kringler, Søsterkager og Julekager. Kaffen blev sikkert kogt i Grukedler, Kopperne fyldtes igen og igen. De Gamle i Slægten sov til Middag i Dynehave, med røde Nisseluer paa, Mændene. Kvinderne i Natkappe og Underskørt. For at styrke sig til Eftermiddagskaffen. Der besluttede jeg at skrive Slægtens Historie, og nu er de alle døde. Ikke én tilbage. Hobro er en fremmed By. Den er ogsaa vokset, og det passer ikke i mit Kram.

Saa er *Mariager* bedre. Den synes endnu at sove Tornerosesøvn om en yndig Prinsesse og mange, mange Emeritusser. Jeg har selv været forelsket i en saadan Mængde af Præstegaarde med Bindingsværk og hvidskurede Gulve, at jeg næsten føler mig som Emeritus. Mariager er for yndig til at være virkelig. Mon nogen Sinde der er hørt Barnegraad i Mariager? Utænkeligt.

Nu dukker vi ind i Rold Skov. "Syv Røvere fra Rold". Der var det, Bedstemor fortalte om Røvere der spændte Snore ud over Vejen og fangede Rejsende. Der var det, den slemme, slemme Røver huggede Fingeren af Naadigfrøknen, fordi han ikke kunde slide Ringen af. Men Fingeren rullede ind under Sengen, og paa det blev Røveren fanget og kom paa Hjul og Stejle.

Rold Skov er dyb og dejlig, naturligvis er den forstet og rigtig, men med lidt god Vilje kan man meget godt lade, som om den endnu er ubetraadt af Menneskefod. Urskov!!!

Jeg har i sin Tid saaet saa mange Drømme i den Skov, nu maa de være groet op, men jeg finder dem ikke mere. Kun Duften af Bregner og Solskyggerne er tilbage. Ja, og Uendeligheden.

Uendeligheden, som vi li'godt slipper ud af, for vi er jo paa Vej til de Rebild Bakker. Nu siger jeg noget, man ikke maa sige, knap nok tænke, derfor nøjes jeg med at hviske det ud over Lyngen: – Himlen være lovet, at Dalgas ikke fik gjort Kaal paa hele den danske Hede! Han har høstet saa mange Lavrbær, den gode Mand, at det ikke kan gøre ham Fortræd, naar en anden En finder, at Heden er Danmarks største Skat. Jeg har været saa dirrende bange for, at Heden kun var en ussel Lap lyngklædt Jord, hvor man til alle Sider saa Hedeselskabets Plantager og sølle vantrevne Agre, og saa kører man gennem Lyng i Arealer, der synes større end selve Avstralien. Vi svipper ind paa Landeveje, hvor til alle Sider Jorden er polstret og bolstret med rødblomstrende Lyng. Duften slaar imod os i lange, honningmættede Pust.

Stilhed foroven. Stilhed forneden. Uhyre Vidder med blaanende Horisont. Evigheden aabenbarer sig for os. Hist og her ligger smaa sortladne, gulkalkede Hedegaarde puttet ind til Pynt, som en hankeløs Kop med Grøftekantsblomster i et Kældervindue.

Sindet vider sig ud, favnende, ejende. Bilen standser af sig selv. Den, ogsaa den, vil sanse Hedestilheden. Den hvide, faste Vej gaar som et Bændelbaand ind i alt det røde, længere fremme fortoner den sig og forsvinder, Sommerferien er forbi, Folk er færdige med Ferierejser, vi er alene i den vide, vide Verden. To smaa Agerhøns tripper tværs over Vejen med hinanden i Haanden. De ser os ikke, eller ænser os ikke.

Var der bare ingen Hugorme til, jeg vilde dykke mig ned i den røde Lyng, gemme mig der, lade Solen bage mig i Søvn, men jeg har en indgroet Rædsel for Hugorme, siden jeg engang saa saadan en Kanlje staa paa Halen og sveje med Hovedet, som talte den paa Knapperne: Skal, skal ikke, skal … Jeg kom væk i en Hast. Og slap for Hug, men Skrækken satte Ar.

De Rebild Bakker topper op. Man maa have set dem, ellers gaar det ikke an at vise sig i Amerika. Mangen Amerikaner af nordisk Æt er ikke mere helt klar over Hovedstaden i lille Danmark, men de Rebild Bakker, dem har han hørt om, dem spørger han til, som til en gammel Kending, og der staar man saa flov og uvidende. Men herefter … Det skal ikke komme an paa den geodætiske (hedder det ikke saadan?) Højde, jeg giver dem flot et Par Tusind Meter, dog uden evig Sne. Saa kommer han hertil til næste Sommer!

Rebild Bakker vilde gøre sig paa *worlds fair*, hvor de er ude efter "alt, hvad der er dejligt".

Vi indkvarteres øverst oppe i et Dukkehus, propert, som naar Dukkehuset lige er pakket ud Juleaften, inden fugtigklæbrige Sukkerfingre har mærket det. Der er saa pillent, at vi egentlig burde skyve Skoene af. Bakkerne løfter sig lige for. Men dem ved man om, de er fortærskede i Bladene. Derimod er der noget med et Kalkbrud og Huler. Kalkværket viser selv Vej, det tager sig ud i Landskabet, som et velskaaret Billede. Rammen er Lyng.

Et Drengebarn følger os ned i Kulden: femten Meter under Jorden, fem og tredive Meter Tyngde ovenfra. En svar Vægt, selv om vi har brede Skuldre. Se, havde vi nu vendt Næsen hjemefter, var der blevet en lang Harang om det Kalkbrud og Bundgaards Værker, der staar og fryser omkring i de fugtmættede Hvælvinger, hvor Loftet somme Tider – dog ikke altid – styrter ned. Men siden skal vi se noget, som er vores Hemmelighed, og det fortjener samme tre Stjerner som god Konjak og berømte Byer i Bädeker.

Vi udtrykker os passende og driver tilbage til Dukkestuen med de nye Senge og den gode Søvn.

– – –

I Gaar Rold Skov, i Dag Alheden. Selve Alheden. Kommer det mon af den Al, der ligger under Lyngen, eller er det Alheden som Alverden? Det sidste lyder bedst i Sindet. Hvis *det* ikke er Sommerferie! Vi er vores egen Herre. Vi kan standse Bilen, hvor vi vil, sætte Farten op til det uhyrlige, køre os selv til Døde, ingen kan hindre os. Vi lever paa Toppen af Verden, vi ejer den fra Horisont til Horisont.

Men da vi glider ind i *Viborg*, føler vi os smaa og lurvede. Byen virker, som var den vasket i Sæbevand og pudset efter med et tørt Skind. Den er frygtelig ren og umaadelig fin.

Vi stopper op over for Domkirken, vender beskedent Vognen ind mod en Mur uden Vinduer, og der spiser vi vore medbragte lille Mad og drikker en fæle gammel Kaffe af Termoflasken.

Domkirken maa besigtiges. Som Rundetaarn af Vestjyden og Thorvaldsen af Turisttyskeren. Det fortrydes ikke. Slet ikke. Den *Skovgaard* maa have haft sin Barnetro i Behold, ellers havde han aldrig kunnet pynte en Kirke saa fromt og rørende, bare med Pensel og en Bit svag Kulør. Lyset falder skønt gennem Korets Ruder og giver netop det varme Skær, der hører sig til. Men Kirken er ny, og en Kirke har mindst at være Aarhundreder

gammel, hvorfor vi klavrer ned i Krypten, den er ægte nok. De dunster godt af muldne Ben og mørnede Kister, af Fugt og Kirkens Tugt og Munkekutter. Vi er helt alene. Der ligger en Hoben brukne Kapitæler af Kampesten. Kunde man snuppe en til Erindring? De er lovlig tunge. Vi redder Moralen. Og suser mod *Hald*. Paa Vejen kommer vi om ved fire unge Tatere, to af hvert Køn, højst tyve Aar. Haaret suser ud fra Hovederne, solide Tjavser. Mon Cyklerne er kommen ærligt til? Fattige ser de ud, her dingler en Blikkedel, der en rusten Jernspand. Klæderne bestaar af Lap paa Lap og Klud paa Klud – saadan ser en Tater ud! Har de husket at gaa til Præst eller Borgmester, inden de blev Mand og Kone? *A tvi'ler!*

Vi er inde i en Skov af vældige Ege. Aldrig saa jeg en saadan Skov. Hvordan er det sket, at Bøgen, den Forbryder, ikke har besejret de kongelige Ege? De staar der sammenfiltrede, forvredne, i de utroligste Stillinger. De maa være saa gamle som rigtige Kirker. Se, hvor de strækker sig ud over Søen, de dykker deres Kæmpeslangegrene og gror videre under Vandet.

Atter møder vi vore Tatere, nu træder de Pedalerne lidt træls. Sveden driver af dem. Vi burde have inviteret dem til en Gang Kaffe i den store Restaurant, som tager imod alle de Haldgæster fra Viborg med Opland. Men da vi besinder os, er de borte. Er Taterne af Zigøjneræt? Eller er det ikke snarere gode danske Mænd og Kvinder, der fik for meget af Lummerheden i lave Stuer, saa hellere sulte i den frie Natur, rapse lidt her og hapse lidt der. Naar Tateren gifter sig, bliver den udkaarne, Mand eller Kvinde, ufravigelig ogsaa Tater. Noget maa der være, som drager og holder fast. Jeg kender en Taterslægt, hvor Kvinden gennem tre Generationer giftede sig med ærbare Bondemænd, og alle tre Mænd rev Hjemmets Pæle op og drog ud paa Eventyr med den brune Pige.

Mer Hede. Guddommelig Hede. Sindet fyldes med en Sødme, som skulde det briste. Bo her selv i den usleste faldefærdigste Hytte, tækket med Rør, Rygningen lagt af Lyngtørv, sidde der og skrive og høre Stilheden tone. Ikke tænke paa, hvad ondt der foregaar ude i Verden, ikke lide med eller for nogen. Blot leve, vegetere. Med Lyng til alle Sider og smaa Agerhøns trippende over Vejen …

Søster fortæller mig, at Tuerne dér er Kæmpehøje fra Bronzealderen. For min Skyld gerne fra Jern- eller Kobberalderen. Ja, kunde man faa Lov til i Ro og Mag at grave saadan en lille Høj ud og finde et Par Guldhorn eller andre Skatte, var det slet ikke saa værst, men hvor vi kommer frem, er Fredningsmærket advarende stukket ned i Tuen, og vi vil helst undgaa Konflikt med Loven.

Vi nærmer os *Daubjergdaas*, hvor de ni Røvere saa frydefuldt blev hængt. Der var saamænd Plads til mange flere paa Daasen, men man maa jo nøjes med det lidt, naar man ikke kan faa det meget.

Tampen brænder! Vi roder rundt i noget, der ligner en lille Landsby, for i et af Husene der bor Manden, vi skal have fat paa. Ikke en eneste stunthoset Hyrdedreng har vi mødt, og det er da kun en barbenet Unge, der peger med den ene Haand, medens han borer et Par Fingre af den anden ind i Munden. Dær!!!

Jeppe Aakjær skrev engang en Bog om Jens Langkniv, Egnens Skræk. Naar Jens blev forfulgt, og Forfølgerne var ham i Hælene, slog han et Smut ind mellem Revl og Krat, og væk var han, som om han sank ret ned i Jorden. Det gentog sig saa tit, at man omsider – i Stedet for at ty til Overtro og Spøgeri – forklarede det med, at Langkniv kendte underjordiske Huler, som kun han havde Adgang til. Aakjær døde, inden disse underjordiske Huler blev opdaget. Det skete saalunde: Børn leger, Hund bliver borte, ret som det er, den søkker ned og ikke saa meget som Halen rager op. Børnene jager hjem efter Far, og Far graver ud. Jens Langknivs Gemmested er afsløret for Efterverdenen.

Min Ledsagerske lover mig, at i Dag skal jeg lære at gyse. Hun har hørt om de Gange, der strækker sig "milevidt" under Jorden. Længere end selve Katakomberne, og er det ikke Sandhed, saa er det Løgn. Hundens og Børnenes Far er Ejer af Gemmestedet, foreløbig i

hvert Fald, til maaske en Dag Staten lægger Haand paa det og indfører Elektricitet, uddannet Fører og andet mere.

Vi forebringer vort Ærinde og venter, at Manden skal følge os did. Men han har Forfald. Vi faar Nøglen, vi kan vel nok selv finde det. Vi har nemlig bildt ham ind, at vi har været der før. Vi blinker til hinanden, sætter os i Bilen og haaber, at Tilfældet og gode Mennesker vil føre os paa rette Vej. En lille snehvid grønlandsk Hund gør os Helvede hedt ved sin Halsen og Jamren klos op ad Bilhjulene. Vi taler blidt, vi taler haardt til den, den farer mellem Hjulene, glor op paa os og jamrer. Vi ønsker ikke at myrde Hunden, vi prøver at rase fra den, forgæves, de bitte fire hvide Ben flyver frem, dens Strube trættes heller ikke.

Vi kører langt og længe, paa den Manér kommer vi ikke der, hvor vi skal. Vi standser, stiger ud, og pludselig er Grønlænderen det fredsommeligste Væsen paa Jorden. Den logrer og slikker Hænder og smiler til os: Kom I bare! Med et Skuldertræk skridter vi efter Hunden, der ser sig tilbage, piler hen snart til den ene, snart til den anden. Gaar vi i en Retning, jubler den af Fryd. Saa gaar det op for os, at Hunden er Rejsefører. Vi overlader vores unge Liv i dens Hænder. Ind i skumle Krat gaar det, ingen Sti at skue.

Med ét staar vi over for en Laage. En Laage plejer nu van at befinde sig i et Rækværk eller Stakit, Laagen her staar i majestætisk Ensomhed, som de syngende Memnonstøtter i Ægyptens Land. Vi vil gaa uden om, men Grønlænderen tvinger os ind gennem Laagen og danser videre. Lidt efter ny stakitløs Laage. Hunden svipper ned i en Pøl og slukker Tørst, men er tilbage, inden vi begynder at bæve for Vildfarelse. Nu synker Terrænet. Nedad. Nedad. Er det klogt at gaa videre? Det ser lidt løjerligt ud, det her. Men dernede, der er en rigtig Kælderindgang med rødmalet Dør, saagar behængt med vissent Egepur. Nøglen passer, Hunden bjæffer livsaligt og kaster sig mod Døren. Dens bedaarende kloge Øjne glimter af Skælmeri. Endelig har de Fæhoveder da begrebet, hvad Meningen var!

Vi skotter lidt omkring, inden vi begiver os ind i det rugende Mørke. Klam, ond, iskold Luft slaar os i Møde. Hunden danser forrest. Tør den, tør vi. Heldigvis har vi Tændstikker, og ved Tændstikkens Skær finder vi en Flaske staaende i en tom Cigaræske. Flasken har en Tællepraas i Halsen. Vi smugler os et Par Meter ned i Uhyggen, men farer tilbage med et Ryk. Hvad var det? Lyd af Levende. Rotte? Morder? Hunden glammer og viser Tænder.

Hvorfor gik Manden ikke med? Turde han ikke? Véd han noget?

Der er saa lavt til Loft, at vi hele Tiden render Panden mod den klamme, spindelvævsfyldte Hvælving. Paa et Fremspring i Kalkmuren, der er sort af Skidt og af Ælde finder vi atter en Æske med Flaske. Denne Gang er der ingen Praas i Halsen, men noget, der ligner efter en Væge. Vi tænder, det spruder. Det synes, som om Flasken – og vi – skal springe i Luften. Saa Manden ikke fordægtig ud?

Grønlænderen napper os skiftevis i Kjolesømmen: – Dumme Tøse! siger den. I har jo mig! Ja, hvis ikke netop den er dresseret til at lokke os i Baghold?

Vi ser os tilbage. Endnu kan vi skimte en Anelse af Lys fra den Verden, vi forlod. Men nu bøjer Gangen, og vi har kun Flaskernes sølle Skær at holde os til. Hvor mange Flasker har vi tændt? Hvor langt er vi inde? Hvor mange Gange er vi gaaet til venstre, hvor mange til højre? Her er modbydeligt! Blodet fryser i Aarerne. For første Gang føler jeg Nag mod min Kammerat, der har voldet dette. Jeg hører hende drage Vejret snappende. Hun altsaa bare lader modig. Da hyler jeg op i vild Rædsel. Mit Hoved har strejfet noget levende, bevægeligt. Ved Flaskens Skin stirrer jeg ind i smaa, glippende Øjne, ser et firkantet Gab aabne sig for smaa bitte spidse Rovtænder og hører vild Hvæsen: En Flagermus hænger der og skræmmer Livet af mig. Den bringer os til at le. Trylleriet er hævet.

Lille hvide Hund er sandelig i sit Es. Den drager frem som en stolt Triumfator. Det skulde da ikke være samme Hund, der dumpede ned og saadan fandt Jens Langknivs Smuthul?

Nu tænder vi Flaske ved Flaske, vi har vist snart vandret en Fjerdingvej. Og Gangene faar aldrig Ende. Saa lidt som Flagermusene, der aabenbart maa lide af pervers Trang til Kulde og Ensomhed. Jeg mente ellers, de slumrede Dagene hen mellem Løvet i Skovens Træer.

Sæt Flaskerne er gaaet ud. Ingen har undersøgt, hvor megen Vædske der var i dem …

Snart er vi i de lave, buede, raathuggede Gange, hvor Foden snubler i Slibrighed, snart staar vi i brede, høje Rum, der maaske tjente Langkniv til Sovekammer og Dagligstue.

Vi ser tilbage. Sandelig, der er kun Mørke. Flasken dér er altsaa gaaet ud. Endnu har vi Tændstikker, men vil de slaa til. Vi er som lammede ved Tanken. Hunden danser besværgende om os med sine Tusinde overtalende Fagter: Vis dog, I er voksne Dannekvinder! Té jer ikke som vidskræmte Børn!

Men vi haster tilbage. Flaskerne lyser i det fjerne, svagt er Blusset som de, hvorved den lille Pige med Svovlstikkerne skulde ind i Eventyrets Salighed. Hendes Drømme var søde, om Gaas og Juletræ, vores er blodige, angstfyldte, frysende. Hjertet hamrer.

Vi taler ikke. Tungen klæber til tørre Ganer. Forvirrende brænder de smaa Lys, har vi mistet Retningen? Men Hunden? Den kender jo Vejen. Dyr har Instinkt. Det Mennesket for længst har mistet.

Og nu øjner vi igen det fredelige Dagens Lys fra vores egen solbeskinnede, lune Jord. Den sidste Flaske pustes ud. Vi slammer Døren til, vrider Nøglen om i Hængelaasen.

Tak, vi har lært at gyse! – men dejligt var det.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 14.9.1938

Med Bil gennem Verden –

Besøg i Lykkeland

Karin Michaëlis fortæller om sine Indtryk fra et Besøg hos Markus Bjerre paa Venø.

Det kom sig i Struer, da vi pillede ved Buchholtz' Dørhammer. Hult klang det, ingen Skridt nærmede sig, og Regnen faldt strid og trøstesløs. Nede i Gaden standsede en Mand, rundede Haanden som Raaber og forkyndte ud i Stilheden: Buchholtz'es er taget til Sverige! Der stod vi, forknytte, skuffede. Vi havde saadan glædet os til at overraske de to elskelige Mennesker. Nu lod vi en Seddel med Hilsen dale gennem den kunstnerisk udsmykkede Postkasseaabning, og liflig Bjældeklirren svirrede om i de tomme Stuer. Postkassebjælder, ret et Paafund Buchholtz værdig.

Hvad nu? Tage paa Hotel og kede sig en Aften igennem? Nej! Kort Krigsraad. Resultat: Vi tager til Venø! Jeg har aldrig set Markus Bjerre, men vi er fine Venner gennem Aar, et Venskab bestaaende i henrivende Smaabreve fra ham og vistnok alt for hastige Svar fra mig. Men Venner det er vi.

En lille venlig Mand forklarer, at naar vi gaar ind paa Kontoret der, faar vi god Besked, for derinde har man Forbindelse med Markus Bjerre. Vi buser ind og hele Kontoret staar til Tjeneste. Man telefonerer over til Øen: Jo, Bjerre er i Marken, men vi er da saa inderlig velkommen!

En af Herrerne fra Kontoret, der vist tror, vi hverken kan sanse eller samle, følger os over til Havnen lige for Øjnene af os. Baad hugger ved Baad, en Urskov af tjærede Fiskergarn er udspændt mellem høje Stænger, som Spindelvæv parate til at fange Kæmpefluer. Han spørger pænt ud i Klyngen af unge Fiskere, om ikke nogen vil fragte os over. Tavshed. Ikke en Pibe tages ud af Munden, ikke en Skraa vendes. Vi er Luft. Man skulde tro, han havde spurgt, om nogen vilde ofte Livet for vor Skyld. Igen spørger han: Er der da ikke en eneste, der vil? Samme nedslaaende Tavshed. Saa lyder fra Bunden af en Motorbaaden dyb Røst: Hvad faar man for det? Flot henkaster vi: Forlang hvad De vil. Og Kravet er saamænd skikkeligt. Vi lodses ned, adskillige Favne synes det mig, og ud skvalper Baaden med brummende Motor, ud i de stormpiskede Bølger.

Vi klarer det godt til at begynde med. Turen skal højst vare tyve-tredive Minuter, den Slat Limfjord! Manglede bare. Man er vel gammel Amerikafarer, har krydset den store Dam hele tolv Gange. Men Vejret ser ondt ud. Vældige Havmaager folder Vingerne sammen, piler som Torpedoer ned i Dybet og snupper en Fisk i hver Mundfuld. Vi fanger et Sølvglimt, saa er Fisken gylpet ned. Kun en særlig slugvorn Maage forregner sig. Den basker op med en sprællende Aal, en ren Søslange i Forhold til dens egen Størrelse. Aalen stritter voldsomt imod, og oppe i Luften bliver Havmaagen nødt til at give los. Aalen suser halekulds tilbage i sit eget Element, mens Havmaagen rødmende af Skam fyger bort og fjæler sig mellem de sorte Skyer.

Baaden bevæger sig fremad i sikre Stød, dog vælter den til Siderne. Vi klamrer os til den høje Ræling og lader som ingenting.

Det er vel Gaarden, den store trappegavlede Bygning der? Naa ikke, altsaa længere borte. Tungtladede Skyer jager imod os, Fraade strinter os om Ørerne, Søen hyler. Vi svøber os i alt, hvad svøbes kan, men Vand er vaadt, enten det saa rammer foroven eller forneden. Vi er ikke paaklædt til den Lystfart.

Jo længer vi kommer ud, jo mere forkuet dukker Baaden sig. Det føles helt betænkeligt. Man faar Lyst at glide ned i Bunden og lade staa til, om Baaden rullede rundt. Bygerne pisker, Bølgerne sparker bagud. Snart rammes vi sidelæns, snart vippes vi op og falder dybt.

Saa dybt, at vi bliver ømme af Sædets Haardhed. Men en Trøst har vi: Sejlbaad er rigtignok anderledes livsfarlig! Og saa øjner vi jo Land hele Tiden.

Markus Bjerres Gaard, siger Motormanden, den med Møllen! Men eftersom vi den udslagne Dag har set Gaard efter Gaard, hver med sin vanddrivende Vindmølle, og Møllerne ogsaa render rundt paa Venø, er det vanskeligt at vide, hvad der er hvad.

En smal rækværksløs Bro strækker sig ud i det brede Vand. Paa Tide! Vi kravler op og maaler svimlende Broens Længde. Der skal vi balancere. Hen ad smaa slidte Staver mellem smalle Tipvognskinner! Vil Skæbnen os ilde, sender den et særligt ondartet Vindstød, og vi er Fiskenes Føde. I denne Storm kan vi umuligt redde os paa Land. Men Skæbnen er os god. Vi naar virkelig ind og staar paa Venø ved Foden af en grøn pølvaad Skrænt, der med sit Læbælte beskytter Gaarden.

Markus Bjerre dukker op, han slaar ud med Armene til Velkomst. Jeg undres. Er denne spinkle, lille Mand nu ogsaa min Brevven? Ham der skriver alle de bedaarende Kroniker? Jeg forstillede mig ham høj og hærdebred, men ham er det.

Vi føres ind paa den brede Gaardsplads, hvor Aarstallet 1932 staar skrevet over Stalde og Lader. I 1923 opførte han de tre stolte Længer, for otte Aar senere at se dem gaa op i Luer en stormende Efteraarsdag, hvor Brandvæsnet end ikke kunde naa over det fraadende Vand. Alt brændte ned til Grunden.

Jeg ved ikke, hvordan her var før, men efter at have levet Dagen til Ende, ønsker jeg heftigt, man kunde sætte hele Molevitten paa Ruller – eller pille det i Stumper og Stykker, nummerere det og sende det over som Danmarks Bidrag til *the worlds* fair i New York. Vi har mangt og meget, der ogsaa vilde gøre sig derovre, hvor vi for Tiden har en næsten ufattelig god Presse. Men Markus Bjerres Gaard og hans Folk siger li'godt Sparto til, hvad jeg har set af dansk Bondeliv. Det er Markus Bjerre selv, der stempler sig som Bonde, og Gaarden som Bondegaard. Syv Heste, tredive Malkekøer, godt et Par Hundrede Tønder Land, Kone og ti Børn, det er Bestanden.

Kone og ti Børn! Ja. Konen er fynsk i sin Frodighed, jysk i sin Styrke, og dog er der noget over hende, som ikke er helt dansk, noget dunkelt i Blikket fra Hedenold, fra Spanien, fra Taterne. Maaske er Øjnenes Iris blaanet saa dybt af det stærke Lys og den svare Blæst. Hun har mange Kvinders Styrke i mere end én Forstand. Denne Kvinde, der for et Par Aar siden fejrede Sølvbryllup, har sat ti Børn i Verden, alle sunde, kønne og kraftige. Og man tiltror hende Kvindelighed, Ømhed og Ungdom nok til at sætte endnu en halv Snes Unger ind i den Venø-Verden.

– Kun en Gang har jeg maattet hente Doktor til hende! Jo da, retter han, og saa den Gang da Jordemoderen selv laa og fødte.

Hvor findes vel i vore vanskelige Tider en Bonde – siden han nu vil benævnes saadan – der driver to Hundrede Tønder Land saa godt som kun ved Hjælp af en Børneflok, han selv har avlet og fostret op paa samme Jord!

En Søn er gift og flyttet bort, en Datter er i København. Resten er hjemme. Tre ranke Sønner samt en Fætter besørger den daglige Drift og deler Arbejdet sig imellem uden Vrøvl. Mens Fru Bjerre og hendes Døtre enes om Gerningen i Køkken og Fadebur, foruden al det udendørs Arbejde, Kvinder kan nytte ved i en stor Landhusholdning. Af Mindreaarige er igen en ni Aars Krabat, en Sanglærke af en otte Aars Pige, bestaaende af smuttende Smil, og saa *Grete*.

Grete er tretten Aar. Man kunde tage hende for atten. Et stort, herligt Stykke Pigebarn med stærke, rolige Træk og et Aasyn, besjælet af havdyb Alvor. Men naar hun endelig smiler, er det, som naar Solen spiller over Havet og spejler sig i hver en Bølge, flimrende og gnistrende.

– Dette Pigebarn, siger Faderen, er født Landmand. Som treaarig Tøs var hun ikke blot Ven med samtlige Køer og Kalve, men kendte hvert enkelt af de mange Smaalam, der for alle

andre var ens som Æg. Hun gaar Moderen til Haande, ufortrødent som et Urværk, uden at ødsle med overflødige Ord. Netop i Dag er hun alene om Gerningen, de ældre Søstre er paa Besøg i Nærheden.

Vi har jo dygtige Landmænd i Hylde og Fylde, og det er nemt nok at prange med god Afgrøde paa de givtige Jorde paa Fyn og i Østjylland, men her oppe paa Venø, hvor det er saa barsk, at Roser, der ikke læner sig mod en Solmur, fortabes, her i evig Kamp med Naturen, maa Dygtigheden, der kræves for at opnaa Resultater, jo mangedobles. Og medens den danske Bonde selvfølgelig ofte er i Besiddelse af Skønhedssans, er det saare sjældent, at denne Sans naar sin højeste Udvikling. Hos Markus Bjerre bøjer man sig i dyb Beundring. Hvert Møbel svarer saa selvfølgeligt til Rummets Forhold og Farver, som Børnenes blonde Haarfylde til deres pragtfulde Sundhed.

Skønt Stuerne saa sandt ikke staar til Stads med floromvundne Kroner og tildækkede Stole, er der over dem noget særligt, der sætter Skel mellem Søgn og hellig.

Det overmaade store Stuehus opvarmes fra Centralfyr i Kælderen, dels ved haandskaarne Tørv. Hernede er ogsaa den store Ovn, hvor hver Maaned bages Rugbrød af halvandet Hundrede Pund Mel. Dejgen æltes af Sønner og Døtre, hver Bagning føles som en Fest. Og her bages de mangepundige Hvedebrød, der smager bedre end den mest udspekulerede Kage. I Kælderen opbevares i store luftige Rum Aarets Syltning, Saltning og Vin af Havens Bær i deres halvhundred Liter Flasker. Kun de røgede Pølser og Skinker hænger oppe paa Loftet, der er som en Dansesal for sig.

Jeg piller ved den gammeldags Rulle med Kampesten paa Overfladen og opdager studsende, at den glider saa let, at et Barn kunde betjene den.

Hele Huset over brænder klart og hyggeligt Petroleumslamper. Hvilket Arbejde at holde dem i saa flunkende Stand. Klart brænder de uden Os eller Lugt af Petroleum. Og er Petroleumslamper som de bør være, giver de skønnere Lys end noget andet, fraregnet Vokslys.

Der er et Utal af Værelser. Jeg farer vild i dem. Her er ødslet med Plads, men denne Ødslen virker tilbage paa Børnene og giver dem Holdning og Selvfølelse. De har aldrig været klemt inde i smaalurvede Humre.

Huset skinner af Renlighed. Arbejdet er saa velordnet, at Gnidninger er ukendt. De mange Søskende holder sammen, ikke fordi man indprenter dem Hensyntagen, men de er vokset op i Fred og Samdrægtighed, og det daglige Arbejde, de alle elsker, forbinder dem i ubrydelig Enighed.

Kun undrer det mig saare, at tilsyneladende ingen af Børnene lider af Udve. Paa Venø lever kun godt et Par Hundrede Mennesker, et snævert Samfund saadan set. Øen er ikke rig, man faar ikke det daglige Brød med Hænderne i Skødet. Det er en Begivenhed at tage til Fastlandet, til Struer, men ingen synes at savne Verden uden for Verona. De har nok i det brusende, syngende Vand, der gaar uden for Vinduerne, det idelige Sus af Fugletræk, den store Fugleyngel langs Strandkanten, den høje Himmel og de vandrende Skyer. Øjnene synes opladte for en Skønhed, der aldrig bliver saa dagligdags, at den føles kedsommelig.

Vi skal Tur over Øen, men lægger for med Haven, som den utrættelige, dog aldrig travle Husfrue selv pusler med. Der er Hylde og Fylde af lysende Salatbede, af Ærter og Bønner, af Gulerødder og andet Græs, alt det, hvormed de ti Unger er blevet fodret op, alt det, der var gavnligt for deres Vækst saa vel den aandelige som den legemlige. Inde i Drivhuset gror mandshøje Tomatplanter og Drueklaserne hænger tungt og talrigt.

Og nu gaar vi over Øen i Blæst og Slud, mens Mørket falder paa. Ryler skriger om Kap med Viber og Maager. Af og til snubler vi over Tuer eller Pigtraad, der desvære ogsaa har fundet Vej hertil. Nu og da synker Stokken ned i runde Huller som boret af Følhove. Det er, erfarer jeg, *Mosegrisenes* Værk. Mosegrisene er en Slags Vandrotter, nogen lede Smaadjævle, der formerer sig fulminant og til Tider ødelægger store Værdier ved at skambide

Kornstraaene. Man kan ikke komme dem til Livs, deres Dødsfjende Mikkel Ræv er ukendt paa Venø, og de føler sig som fredede Husdyr.

Muslingeskallerne knaser under vore Fødder, da vi følger Strandkanten, Bjerre bukker sig efter en stor lukket Skal og viser, hvordan Maagerne, de frække Tingester, bærer sig ad for at faa dem vristet op. Maagen snapper den lukkede Musling i Næbbet, flyver højt op og lader den plumpe ned. I Faldet aabner den sig. Røveren er straks over den og gør sig til gode med dens saftige Indhold.

Det er Nadvertid. Omkring det smukke Langbord er bænket en Flok Ungdom, man daarlig kan se sig mæt paa. Svingende Fade gule Bønner og festlig røde Gulerødder forsvinder som en Mis under Kropsarbejdernes sunde glubske Appetit. Blændende Tænder har de alle. Tandlægen tjener ikke Guld paa denne Familie.

Som de ler! Men de taler ikke meget, for Højttaleren bringer netop Nyheder fra Ind- og Udland. Derefter stilles ind til gammel svensk Dansemusik, og man føler sig som til Høstgilde.

Vi ældre, desværre satte Mennesker sidder ved et finere Bord i Sideværelset. Husets Frue gaar til og fra, men ikke som den nervøst tulrende Husmoder eller Tjenerinde. Nej, hun er ogsaa, naar hun bevæger sig, præget af behagelig Ro, hun er den omsorgsfulde Værtinde, Moderen for os alle.

Jeg kunde ikke tænke mig nogen herligere Model til et Monument for Almoderen end denne frodige, livsvarme Kvinde. Hun har visselig aldrig gjort sig Bekymringer, om hun var smal nok i Midjen, om hendes Barm var for svær. Hendes Skikkelse udstraaler Lykke over at være til. Ogsaa Markus Bjerre, Bonden, Digteren, den dejlige Skildrer af dagligt Liv i Sol og Blæst, ogsaa han er paa sin rette Plads. Hvad man end bød ham, han vilde ikke forandre sin Levevis, næppe ændre sit Gaardbrug. Hans Smil er som den fjerne Klang af Kirkeklokker: Fred, Fred. Men han har jo ogsaa opnaaet alt, hvad et Menneske selv i sine dristigste Drømme kan hige imod: *Lykken gennem Arbejde*. Han er ét med sin Jord og ét med sin Tid.

Ægteparret er af god gammel Æt. Markus Bjerre viser os et Billede forestillende fem rankryggede Mænd, faste i Blikket, alle med samme fintformede, følsomme Mund. Det er hans Far og fire Farbrødre, der blev fotograferede, da de alle var over de firs. Og han slægter dem godt nok paa trods Spinkelheden.

Hans Far var et af tolv Børn, hans Mor et af nitten, hundrede levende Børnebørn blev til af dette Par! Vi slutter Dagen i den uforglemmelige Dagligstue med Vinduer mod tre Sider og Væggene behængt med ypperlige Malerier. Mens Regnen slaar mod Ruderne, bærer Husmoderen selv Kaffen ind med de mange hjemmebagte Kager. Aftenkaffen er en Kompliment til Gæsterne. Her spises ellers kun tre Gange i Døgnet.

Vi snakker til langt over Sengetid. Natten falder paa. Gæsterne føres op paa Værelset, hvor Gulv og Vægge er som den lyseste Honning. Hvide Mollsgardiner blafrer frem og tilbage. Lammeskind af en Størrelse, saa de minder om Isbjørneskind ligger foran Sengene. Og nu samles Tonerne fra alle Havens Træer og Buske med Lyden af ruskende Regn, Bølgekast og -knusen, Stormfugleskræp og Nattestilheden, der duver hen gennem Larmen. Man ønsker ikke at sove, men vaage og tage det hele ind i sig, lade det synke ned og blive et Evighedsminde.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 9.10.1938

Den amerikanske Indendørs-Arkitekt

Karin Michaëlis fortæller om den kvindelige amerikanske *interior decorator*, hendes Uddannelse og hendes Virksomhed.

Agter man at bygge Hus, sender man Bud til en Arkitekt, gennemdrøfter Sagen med ham og faar Tegninger til Huset, som han foreslaar det. Man bifalder Tegningerne eller foretager Ændinger, Overslaget over Omkostningerne godkendes, og nu begynder han paa Opførelsen. Man har egentlig ikke mere med Huset at gøre, før det afleveres, rede til Indflytning. Saadan finder vi alle, det er saare naturligt.

Men derimod, hvad angaar Indretningen af Værelserne, Valg af Tapeter, Møbler, Tæpper og andet Udstyr, det vil vi nok bede om selv at bestemme. Ganske vist ved vi om Efterkrigstidens Ny-Rige, der i dyre Domme anskaffede sig færdigsyede Hjem, hvor de i mange Tilfælde sad og kom fremmede til sig selv. Sagen var, at disse Hjem var uorganiske og havde intet med Beboernes Karakter og Sædvaner at skaffe. Vi trak paa Skuldrene ad saadanne Hjem og forestillede os den indendørs Arkitekt som et moderne Maskinmenneske, der kun hørte til i Sammenhæng med rige Pralhanse, som ikke ejede Smag eller Skønhedssans, men krævede at leve i et Milieu, der kunde kaste Glans over dem.

Taler man saa med moderne, kultiverede Amerikanere, faar man noget helt andet at vide. Nu er det Amerikaneren, der trækker paa Skulderen ad vor Uvidenhed, Arrogance og Mangel paa Kendskab til de virkelige Forhold.

Der findes i Amerika *interior decorators* af begge Køn, men langt de fleste er Kvinder, og Virksomheden har taget et ganske enormt Opsving i de sidste to Aartier. Uddannelsen er lige saa langvarig som Bygningsarkitektens og endnu mere mangeartet. Først studeres der adskillige Aar, saa tages der Eksamen, men tro ikke, at man nu kan nedsætte sig som selvstændigt arbejdende Indendørs-Arkitekt, nej, man maa pænt begynde fra neden og naar kun fremad og opad, hvis man har fremragende Egenskaber. Foruden medfødt Smag kræves virkelig Kunstforstand, Kendskab til samtlige Materialer og deres Behandling, man maa vide alt om alle Træsorter, Metaller, Marmor og andre Stenarter, Stoffer, maa være inde i Farvning, maa kunne tegne og male, endog, om det ønskes, kunne udføre Kalkmalerier paa Væggene, man maa være praktisk, forretningskyndig, matematisk dygtig, have Sans for Rumforhold og Lysvirkninger, maa kunne stenografere, skrive og regne i lynende Fart.

– – –

Amerika er ikke blot et mægtigt Land, men et Land, hvor Arbejde skattes, og hvor – nu – paa saare faa Undtagelser nær alle arbejder. Rig som Fattig, Ung som Gammel, og – dette er da min Overbevisning – Kvinderne mest.

Nybyggerne begyndte med at rydde Urskov og bryde Jord. De samlede sig i smaa Kolonier, og omkring disse groede Byerne op. Længe havde de saa travlt med at underlægge sig de Rigdomme, den nye Verden raadede over, at der hverken blev Tid eller Tanke for det, man i den gamle Verden kaldte Kultur. Men da man endelig var saa vidt, at man ogsaa gav sig i Kast med at uddanne de finere Sanser, skete det i samme aandeløse Hast og med samme brændende Iver, som da man fældede Træer og gjorde Jorden frugtbar.

Der kom en Tid, hvor Amerikaneren, naar han havde samlet sig Formue, nærmest betragtede sin Kvinde som en Prydgenstand, og hun lod det gerne ske. Han sled for Pengene, hun ødslede dem bort til Tant og Stads.

De Tider er uigenkaldelig forbi. Krigen satte Skel.Vel var der ogsaa før Verdenskrigen dygtige og udmærkede Kvinder til, men ikke i saadan Mængde som nu. Under Verdenskrigens almene Mangel paa Arbejdskraft blev Kvinderne ogsaa i Amerika puffet ind paa alle Omraader. Overalt aabenbarede de forbløffende Snarraadighed, Udholdenhed,

Fantasi og Interesse. Da Mændene saa kom tilbage fra Løbegravene, havde de helst smidt Kvinderne ud, men det lykkedes nu ikke. Vel blev Manden ofte foretrukket paa Kvindens Bekostning. Man ansaa ham stadig for at være Hjemmets Opretholder og Eneernærer, og Kvinden saa sig i mange Tilfælde trængt ud og henvist til huslig Gerning og underordnede Stillinger paa Kontorer og Fabriker. Men hun havde faaet Smag paa selvstændigt Arbejde og kendte Sødmen ved at være selverhvervende og have samme Pligter og samme Rettigheder som Manden. Hun kastede sig nu over alle Slags Studier, og netop Modstanden bevirkede, at hun endnu en Gang vilde bevise, hun ikke var Manden underlegen. Den Omvæltning, som blev Følgen heraf, har vistnok ikke sin Mage i Verdenshistorien.

Hun prøvede ikke at trænge Manden ud – det være sagt til hendes Ære – hun vilde blot have sin Plads i Solen, og Solen for hende var Arbejdsmarkedet. Følgerigtigt indsaa hun, at hun først maatte besejre de Omraader, hvor hun i Kraft af sit Køn og sin Fysik var mere egnet end Manden. Dette gjaldt, foruden Huslighed, Gerningen som Børneopdrager og Sygeplejer, Omsorgen for Gamle og Fattige. Hun ønskede sig ikke uddannet i Slagterhaandværket, end ikke naar det foregik i Uniform og ved Hjælp af Kanoner og Giftgas. Hun var sig bevidst, at hun endnu ikke kunde tage det op med Manden som Opfinder. Markarbejde ligesaa, medens Behandlingen af de Frugter og Urter, der tjener til at opbygge Cellerne i Barnelegemet, hørte under hendes Domæne, ligesom det mere tilkom hende at undervise Børn og prøve at udligne Svælget mellem Fattig og Rig.

Hun havde længe vidst, at hun ejede særlige Forudsætninger for at udføre alt henhørende under Modefaget. Hendes Erfaringer som Husmoder, Nødvendigheden af at administrere smaa Pengemidler, lod hende ane, at hun ogsaa maatte have Chancer som Forretningskvinde. Hun var smidig, hun forstod at manøvrere med Mænd uden ligefrem at lade Kønnet spille nogen fremtrædende Rolle. Paa gamle Billeder af Suffragetter (Kvindesagskvinder) ser man ofte en slem Samling stive, kantede eller udbulnede Kvinder, snart med vandkæmmet, snart med tjavset Haar, iført hæslige og sletsiddende Klæder. Den moderne Amerikanerinde, uanset Alder, vurderer sit Ydre og hæger om det efter alle Kunstens Regler. Hun vil være en Øjenslyst for sit eget Spejl og føler at Manden foretrækker et tiltalende, indtagende Ydre frem for et Fugleskræmsel.

Da hun nu saa sig om for at finde nye Arbejdsfelter, faldt Blikket paa det saa nærliggende og uhyre vigtige: Hjemmets Udstyr. Hun slog ned paa dette, hun tog Sejren hjem og blev i Løbet af kort Tid saa godt som Enehersker. Den kvindelige *interior decorator* var skabt.

– – –

Selvsagt kan de Mindrebemidlede ikke tillade sig den Luksus at anvende Indendørsarkitekt, skønt de i højere Grad end de Velhavende vilde kunne drage Fordel af hendes Viden, Erfaring og mange smaa Finesser. Den Tid kan ikke være fjern, hvor Staten ansætter Indendørsarkitekter, der gratis hjælper med at indrette smaa Hjem. Begyndelsen hertil er allerede gjort, men Sagen er endnu i sin Vorden. Det er ikke her, den amerikanske *interior decorator* for Øjeblikket tjener sine Sporer, saa lidt som hun særlig er Raadgiver for rige Mennesker uden Smag.

Det med Smag er nu noget for sig. Hvad er Smag? Skønhedssans? Ja, men hvad er saa Skønhedssans? Vi føler det, naar vi træder ind i en Stue, hvor alt virker behageligt, men skal vi forklare det, mangler vi Ord. Vi ved kun, at somme er født med Smag, andre har tilsyneladende saare lidt af den Vare. Men vi ved ogsaa, at jo mere Mennesker ser og er omgivet af skønne Genstande, jo hurtigere udvikles Sansen for Skønhed. visse Mennesker fødes og vokser op i gamle fornemme Hjem, hvor Kulturen er nedarvet gennem Generationer. For dem er meget selvfølgeligt, som for andre tilegnes langsomt og under Møje. I Amerika er Forholdene anderledes end i Evropa. Naar Moden dér skifter, skifter den samtidig for Fattig og Rig, for Høj og Lav. Ingen slipper udenom. Man følger Moden slavisk, enten man vil eller ej. Ingen nok saa stærkt udpræget Individualitet kan gaa imod Strømmen.

Man følger Moden, uvilkaarligt, som man indordner sig under den Ganghastighed, der er den gængse for Stedet, hvor man opholder sig. Naar derfor Moden for Møbler, Tapeter, Gardiner, ja Ordningen af Blomster i Vaser, forandres, gør hele Befolkningen i Løbet af kort Tid Forandringen med. Vi oplever i Virkeligheden, at Gennemsnittet af Mennesker ser saa temmelig ens paa det allermeste. I hvert Fald i Amerika.

– – –

Og nu gaar vi over til at skildre, hvori den kvindelige *interior decorator's* Gerning bestaar. Vi udvælger som Eksempel en af hendes Klienter, en af de meget velhavende Society-Damer. Gift eller Ugift har hun alle Hænder fulde. Hun fører udstrakt Selskabelighed, er Medlem af talløse Komitéer, dyrker mangeartede Interesser, politiske, kommunale, kunstneriske, og hun har Pligter til alle Sider. Staar hun som Medindbyder til en Koncert, sørger hun for, at Koncerten bliver, hvad den lover. Er hun i Komitéen, der skaffer Penge til Opretholdelse af et Hospital for syge og fattige Børn, skaffer hun de nødvendige Penge, hvor dybt hun end skal gribe i sin egen Lomme. Det er hende en Æressag ikke blot at være af Navn, men af Gavn. Medens i Evropa Omsorgen for Syge og Fattige nærmest er underlagt Stat og Kommune, er man i Amerika – i hvert Fald var man det til ganske nylig – udelukkende henvist til privat Godgørenhed. Uden at sige for meget kan man hævde, at samtlige Institutioner derovre, der udretter noget virkeligt, har deres bedste Støtte i fremragende Kvinders uegennyttige og frivillige Arbejde.

Den Kvinde, der her skal skildres, har sine Kontorer uden for Hjemmet, i en af de Skyskrabere, der udelukkende bestaar af Kontorer. Paa Navnelisten ved Indgangen staar hun opført som Fru N.N., ikke under Mandens Firmanavn. Her har hun først sit helt private Kontor, saa Privatsekretærens, Kontoret, hvor Maskinskriverne sidder, og hvor Bogholderiet er – hun omsætter jo store Kapitaler, dels til eget Brug, dels til Godgørenhed. Endelig har hun her et Værelse, hvor hun kan blive masseret og tage Bad, skulde hun føle Trang til det midt i Arbejdet.

Paa Kontoret modtager hun sine juridiske Raadgivere og sin vigtigste Medhjælp: Overhusholdersken, der aflægger Rapport og modtager Ordrer. Overhusholdersken har Ansvaret for samtlige Residenser i By og paa Land, oppe i Bjergene og nede ved Søen. Hun har igen Husholdersker under sig, der hver leder en af de mange Boliger. Personalet er glimrende trænet, hvad enten det gælder Stuepiger, Kokke med Hjælpersker, Tjenere, Fyrpassere, Gartnere eller Rengøringskoner. Fruen henvende sig sjælden direkte til Personalet, men lader alt gaa gennem Overhusholdersken, der engagerer, afskediger eller forfremmer, bestemmer Lønninger og bilægger Stridigheder. Hun maa være født Organisator for at kunne paatage sig en saadan Stilling. Er Fruen paa Rejse og det store Hjem i Byen lukket for Sommeren, og kommer hun ind for et Par Dage, lader hun ikke Hjemmet lukke op, men tager paa Hotel og afholder sine Komitémøder paa Kontoret, der naturligvis er udstyret saare raffineret, men samtidig praktisk.

Enhver velhavende Kvinde er udsat for Kritik. Man vil saaledes sige: Hvorfor anskaffer hun sig nu en Bluse til to Hundrede Dollar, naar hun i Forvejen har alle Skabene fulde? Sandt nok. Det er ødselt og overflødigt. Og de fleste af os er jo enige om, at Fordelingen af Mammon er uhyggelig tilfældig og meningsløs. Men her gælder det nu ikke at reformere Samfundsordenen, men at skildre visse Forhold i Aaret 1938. Og saa maa det siges, at jo mere Damen køber, jo flere Penge sættes der i Omløb, og jo flere Mennesker faar Fortjeneste. Hvis hun derimod satte sine Penge paa Rente, var det kun Pengeinstitutionerne, der drog Fordel af hendes Rigdom.

Hun har i Forvejen en Bolig i New York, en i South Carolina, har *ranch* ude i Vesten, Jagthytte oppe i Rocky Mountains, Vintervilla i Florida, foruden den store Lystyacht og den private Flyvemaskine, og nu faar hun Lyst til at indrette endnu et Hjem, i Staten Maine. Men hun har lige saa lidt Tid til selv at indrette dette Hjem som til at sy sine Klæder og stoppe sine

Strømper, skønt hun ganske sikkert kunde gøre begge Dele. Hun er praktisk og hurtig, har set meget, rejst meget og hørt meget. Det er kun Tiden, det kniber med. Derfor sender hun nu Bud efter – ikke en tilfældig *interior decorator*, men den *interior decorator*, der allerede til hendes fulde Tilfredshed har hjulpet hende adskillige Gange før. Indendørsarkitekten kender hende, kender baade hendes Smag, hendes Ejendommeligheder og har i det hele taget studeret hende som Menneske. De to Damer sætter sig hyggeligt til rette og snakker om Tingene som to Veninder. Saa kaldes Bygningsarkitekten til. Naar Stilarten er valgt, medbringer han Tegninger, man drøfter Værelsernes Mængde og Størrelse og det nødvendige Antal af Gæstesuiter.

Tidspunktet for Bygningens Fuldendelse fastslaas og overholdes selvfølgelig paa Dag og Time. Medens Opførelsen staar paa, har den kvindelige *interior decorator* mange Konferencer med Arkitekten, hun maa gentagne Gange tage til Maine for at forvisse sig om, at alt bliver som ønsket. Arkitekten bestemmer Vinduernes udvendige Højde, men det er meget muligt, hun vil have dem lavere – eller højere – indvendig, og saa bliver det en Sag mellem de to, hvordan noget saa modstridende kan forenes. Men det bliver forenet ved Hjælp af arkitektoniske Kneb.

Samtidig maa hun have Øje paa hver Finger for at sikre sig, at hendes Medhjælpere inde i Byen ogsaa ganske nøje udfører de Bestillinger, hun har sat dem til. Det at indrette et Hjem betyder nemlig ikke kun at anskaffe Møbler og hænge Gardiner op. Nej, hver nok saa lille Enkelthed maa tages i Betragtning, og hver Bagatel maa sanktioneres af den Dame, der skal bo i Huset. Arkitekten leverer den raa Bygning, han har intet med Tapeter, Dørfarver og Gulvbelægning at gøre udover, at han lader udføre, hvad den indendørs Arkitekt giver ham Besked om. Hun skal se med Ejerindens Øjne, føle med hendes Sind, hun skal være lunefuld, hvis Ejerinden er lunefuld, det vil sige være forberedt paa, at Ting, der bestemmes i Dag, skal gøres om i Morgen. Men i Almindelighed stoler Ejerinden paa hende og blader kun flygtigt Prøverne, der forevises hende, igennem og nikker til de fleste Forslag.

Længe i Forvejen maa der være gjort Overslag over, hvor meget Materiale der vil medgaa til Møbelbetræk, til Forhæng, Puder og Tæpper. Ofte maa Stofferne bestilles i Evropa eller ude i Østen. De store Handelshuse i New York, der udelukkende sælger en gros, viser samtlige kendte *interior decorators* den Tillid at laane dem ret store Prøver. Saadanne Prøver laanes aldrig ud til Private.

*Interior decorator'*en maa sørge for, at Stofferne kommer i rette Tid, og staa inde for, at de er komplet som Prøverne. Den mindste Afvigelse i Tykkelse, Vævemaade eller Farvenuance kan føre til, at en hel Række Værelser maa ommonteres. Hun skyer ingen Møje. Det kan være nødvendigt for hende at gennemgaa Prøvekollektioner i en halv Snes en gros Huse, inden hun finder netop det Stof, der egner sig til at beklæde det indvendige af Lampeskærmene, for at Lyset netop faar den varme og dog klare Virkning, der er Hensigten. Hun maa staa inde for, at alle Værelser er i Orden paa den fastsatte Dato. Medens Arkitekten kan forcere sit Arbejde ved at tage flere Haandværkere til Hjælp, maa den "indvendige" Arkitekt selv udføre Størstedelen af Arbejdet. Naar det kniber, viger hun ikke tilbage for at hjælpe med at flytte tunge Møbler ud fra de mægtige Flytteomnibuser og rykke dem paa Plads inde i Stuerne. Er Tiden knap, arbejder hun Søndagen med og den halve Nat. Alt sorterer under hende. Fra Dørhaandtagene, der undertiden – dog selvfølgelig kun saare sjældent – er af det pure Guld, til Badeværelsernes Gulvmaatter og Vægmalerier, der maaske forestiller Livet paa Havsens Bund, saa man tror at befinde sig dybt nede i rindende, blaagrønne Vande, hvor Fisk og sælsomme Havuhyrer flyder omkring mellem Tang og Alger.

Er Tapeterne sat op, Døre og Vinduer i Orden, Varmeledningen gennemprøvet, kommer Turen til Tæpperne. Disse er ofte knyttet i Anledningen, men endnu oftere samlet af lange Længder, der føjes sammen af svære Lynlaase, saa de kan rives fra hinanden, naar Huset

lukkes, og de skal i Depot. Naar de er lagt paa Gulvene, sidder en Flok unge Piger og klipper til og kanter, saa nagles Tæpperne fast her og der.

Spejle hænges op, Møblerne ankommer og stilles paa Plads efter Tegningen. Alle Møbler er indpakket i gennemsigtigt Glaspapir, saa man har fuld Oversigt over Virkningen. Kroner hænges op, Lampetter befæstes, og nu kommer alle de Smaating, der faar Værelserne til at synes beboede. Skrivebordet er ikke tomt. Ejerindens monogrammerede Papir ligger i Skuffer og Rum sammen med spidsede Blyanter, Fyldepenne, Frimærker, Telegramblanketter, Lak og Signet. Paa Skrivebordet er Lampe, Mappe, Kalender, Notitsbøger. I Paaklædningsværelset er ikke blot anbragt den Krystalbesætning med Guldmonogram, der er forlangt, men Flakonerne der fyldt med de særlige Parfumer, Ejerinden foretrækker. Overalt staar smaa Lamper med duftende Olier til at forfriske Luften med, naar der bliver røget. I Skabene er Dækketøj og Linned i Hylde og Fylde. Ikke den mindste Køkkengenstand mangler. Sofaerne bugner af forskelligartede Puder, Betrækket til hver enkelt udsøgt for sig.

Den Husholderske, der leder det nye Hjem, ankommer et Par Dage før Herskerinden og har medbragt en Lastbil stuvet med Levnedsmidler, Vin og Konserves. I sidste Øjeblik trækkes Papiret af Møbler, Lamper og Gulvtæpper. Alt er flunkende rent og støvfrit. Saa sættes der Blomster i Vaserne, den nyanlagte Have faar en sidste Overhaling, og nu kan Ejerinden med Gæster tage sin Bolig i Besiddelse.

– – –

Kort efter modtager hun en specificeret Regning, der er saa lang, at den fylder en eller flere tykke Bøger. Der er gjort Regnskab for hver enkelt Ting, er det saa kun en Proptrækker. Men saa kan der rigtignok gaa lang Tid, inden Regningen bliver honoreret. Den store *interior decorator* maa have en stor Kapital bag sig. Hun tager sig godt betalt, men er ogsaa nødt til det. Hendes Udgifter er uhyre. Medens Kunden betaler, naar det passer hende, maa hun selv betale de Handlende med kort Varsel, hvorved hun udsættes for svære Rentetab. Saa maa hun mindst én Gang om Aaret foretage Studierejser til Evropa eller endnu længere bort. I Evropa gør hun Indkøb af gamle, ægte Møbler fra Slotte, der "sælger ud". Det kan lønne sig, men det kan ogsaa gaa galt, som for et Par Aar siden, hvor Moden uden Varsel svingede fra Staalmøbler til de afskyelige victorianske Pude- og Klunkemøbler, for ligesaa brat at slippe dem og slaa ned paa noget helt modsat. Saa længe den ene Stilart er paa Mode, kan man faa næsten, hvad det skal være for Møblerne, forudsat man kan bevise Ægtheden. Skifter Moden, er alt værdiløst.

– – –

Den moderne *interior decorator* elsker sin Gerning og føler den som et Kald. Har hun Held med sig, ender hun med stor Formue, men Pengene er for hende det mindre væsentlige. Hendes Ærgerrighed gaar ud paa at udføre Arbejdet saa fuldkomment, at ikke den mest kræsne og kritiske Beskuer kan finde noget at udsætte. Saa moderne er hun i sit Syn paa Tilværelsen, at det ikke overrasker hende, hvis det Hjem, hun i Dag afleverer og véd er af overdaadig Skønhed og Raffinement, om fem Aar kasseres som "gammeldags og kedsommeligt". Det er Livets Gang, det skaffer hende ny Fortjeneste og nyt Afløb for hendes altid heftigt arbejdende Fantasi.

Hun har om sig en Stab af unge og yngre Medarbejdersker, der alle staar paa Pinde for hvert af hendes Vink, og alle, som hun selv, efterhaanden bliver uhyre forvænte og kræsne af al den Luksus, de er Vidne til. De er ikke alt for højt gagerede, men ikke det største Tilbud vilde kunne friste dem, hvis det forlangtes, de skulde paatage sig Indretningen af Hjem af en lavere Standard, skønhedsmæssigt set, end de her er vant til.

– – –

De danske Hjem er – og det siger jeg efter at have rejst Verden over og set mig om i alle Krese – de smukkeste, de mest smagfulde og de mest særprægede af alle. Derfor mener jeg,

at Stillingen som *interior decorator* i Amerika maa være som skabt for danske unge Kvinder, der har Mod paa at rejse ud og søge Lykken gennem Arbejde.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 18.11.1938

Agnes Henningsen

Paa *Agnes Henningsen*s 70 Aars Fødselsdag i Dag sender *Karin Michaëlis* hende dette Brev:

Kære Agnes Henningsen!

Det er jo en større Fødselsdagskage, der sættes paa dit Bord denne Morgen. Maaske havde du saagar ønsket den mindre. Skal vi sige kun til sytten Lys i Stedet for de halvfjerds. Til Gengæld lyser den langt mere netop nu i Aarets allersommørkeste Maaned.

Skønt vil de skinne, Lysene, i den Stue, du har valgt til at hvile ud i efter dine mange Rejser i alle Hjertets Vidunderlande. Lad dem skinne og fortælle dig igen, hvad du har hørt saa ofte før: Du er en af de faa benaadede Kvinder, om hvem det med rette kan siges: *Lykkelige!*

Forgangen sad jeg og talte med en af vore store Malere. Han var ved med Penslen at fæstne de sidste Rester af det, der engang var "Pigen med Glasskaarene", en hærget, afbleget Kvinde, et Træ, hvis Blade saa godt som alle var hvirvlet bort i Efteraarets Storme. Vi talte om Kvinder i al Almindelighed, men sluttede op om én i Særdeleshed. Saa sagde han, Maleren: – Har du kendt Agnes Henningsen, da hun var ung?

– Kendt og kendt ... Dengang kendte jeg kun hendes Ydre, men det forblev ogsaa uforglemmeligt!

Maleren lagde Hovedet paa skraa og kneb Øjnene sammen, mens han dyppede Penslen i falmede Farver! – Hun er den skønneste Kvinde, jeg nogen Sinde har set. Aldrig før og aldrig siden har jeg mødt hendes Lige! Og saa, tilføjede han, hun gik ikke paa sine Ben. Hun svævede!

Mærkeligvis, ogsaa jeg mindes denne Svæven fra første Gang, jeg saa dig, uden at vide, hvem du var. Jeg blev uvilkaarligt staaende som for at fastholde en flygtende Drøm. Egentlig var du jo lille, ja du maa have været lille, for selv om man gror lidt nedad med Aarene, mange Tommer kan det næppe dreje sig om. Altsaa lille var du, men du fyldte hele Strøgfortovet med Sol og Foraar. Det var selve Sejren, der kom gaaende. Kvinden, den altbesejrende – der vidste at hun var det.

Underansigtet fik Skygge fra en af Datidens mægtige Hatte, men den formaaede dog ikke at skjule dine blaa-blaa, tindrende, stærke, salige Øjne. Hagen dominerede paa baade pudsig og rørende Maade, en ren Mussolinihage, der sagde: – Varsko, her kommer jeg! Ikke at du var vigtig eller kry, nej, det var saa selvfølgeligt, som naar en lille Pige strunker sig i en ny fin Kjole. En lille stor Kvinde flagrede forbi under Livets lystige Karneval. Uden Maske! Jeg tilstaar, jeg vendte mig, da jeg hørte nogen mumle: – Det var jo Agnes Henningsen! Med Blikket fulgte jeg den fine Skikkelse, til den fortonede sig i Mylderet.

Om din Paaklædning ved jeg intet. Paa det Omraade husker jeg ikke fra Næse til Mund. Siden har jeg set dig saa ofte, men mindes dig ikke i Forbindelse med nogen Kulør. Og alligevel, naar jeg tænker paa dig, falder Ordet: *Okseblodsfarvet*, mig ofte i Sinde. Det kom saadan: Du havde været til Væddeløb, og et Blad, der berettede om Løbene og opremsede de notable Personligheder, der havde været til Stede, skrev: – Og man saa den fortryllende Agnes Henningsen i okseblodsfarvet Toilette. Paa en eller anden Vis passer den voldsomme Farve til dig.

Ellers havde du jo i Grunden dit Ydre imod dig. Jeg ved godt, Læseren vil studse og mene det modsatte, men jeg bliver ved mit. Du var saa uforskammet paatrængende smuk, at man nemt kunne komme til at tro, at en saadan Dejlighed ikke kunne have ogsaa indvendige Fortrin. Den Uretfærdighed maa du dele med samtlige smukke Kvinder.

Mændene svirrede om dig som Fluer om en Honningskaal. Jeg siger med Vilje ikke: "som Fluer om en Sukkerskaal". Fluen kan sætte sig paa Sukkeret, nippe og flyve væk, Honningskaalen fanger. Fluen æder sig til Doms i den søde Spise. Mon ikke ogsaa de fleste af disse gode Mænd forsaa sig paa dit Ydre og glemte at se efter, hvad du indeholdt, naar man gjorde sig den Umag at lukke dig op?!

– – –

Engang har du været Barn, kan jeg tænke, men det kommer vi tilbage til. Det første, jeg rigtig ved om dig, er, at du var Mor, alt for ung Mor til en hel lille Børneflok. Komisk at tænke sig dig trillende med Barnevogn og lægge Smaakræ til Brystet. Utvivlsomt har du været en bedaarende Mor. Børnene var for dig baade Dukker og spillevende Unger. Sikke du har rumsteret med dem! Jeg synes, jeg kan høre dig huje gennem alle Stuerne med dine Killinger i Hælene, den ene hylende højere af Henrykkelse end den anden. Din Datter var den mørkeste, den varmeste. Og aldrig har du, det tør jeg tage Paré paa, givet dine Unger den bekendte Endefuld. Saadan var du nemlig ikke. Du forstod kun at elske. At elske betyder at være god imod, og du var god imod alt og alle, der kom i din Nærhed. Dermed vil jeg nu ikke sige, at du favnede vidt i din Godhed, for det tror jeg ikke. Ikke dengang. I de Tider var du jo selv Verdens fagre Midtpunkt. Dukkerne, Børnene, hørte til som Møbler, Blomster, Musik og Bøger. Ja, og Godter! Slikmund maa du have været. Og nydelsessyg indtil yderste Grænse. Naar det regnede, nød du Regnen med alle Porer og fandt, at intet kunne lignes ved en styrtende Skylle. Ud for du og lod dig regne til. Jeg ser dig staa med opvendt Ansigt og aaben Mund, mens Regndraaberne kildrende trillede dig ned i Svælget. Hver Gang du saa et Æble, var det Syndefaldets glødende røde, uimodstaaelige Æble, du satte dine hvide graadige Tænder i. Skinnede Solen, skinnede den for at gøre dig personlig Glæde.

Hvorfra jeg ved det? Tja, jeg kan jo læse, og jeg har læst dine Bøger (og glemt dem igen, som man glemmer alle Bøger), men jeg læste dem dog ikke, som Fanden læser Biblen, men som den, der forstaar Ordenes eget sælsomme Liv. Jeg kender Ordenes Farver og Former, deres Vandren, deres Dans, deres Flugt og deres Trampen. Du, du anede saamænd ikke selv, hvad du brugte Ordene til. De smagte godt, det var alt. De var, som Børnene og Regndraaberne, Part i den guddommelige Leg, hvormed du tilbragte din Tid. Du sang dem ud. Som de nynnede sig frem inde i dig. Digte har du vist aldrig skrevet. Digte var du selv, lad andre om at skrive dem.

– – –

Men det var dine Bøger. Straks fra den første mærkede man dette nye flimrende, der ikke var og aldrig blev til at tage fat paa. Dertil er vi smaa Mennesker for haardhændede. Der fløj Sommerfugle over dine Bøgers Blade. Undertiden kastede Vingerne lette Smaaskygger, saa Læseren uvilkaarlig pustede for at blæse dem væk, og væk var de, før han besindede sig paa, hvad de egentlig kom af.

Dine Bøger hang ikke sammen, sagde man, de havde ingen etisk Værdi – tror jeg det hedder – intet Formaal, ingen Tendens. Du skildrede Sommer, Sol, Børn, Mænd, Mad og hele det Rodsammen, der udgør det daglige Liv. Vel at mærke, det daglige Liv, som du formaaede at omtrylle til en Fest. Du skrev ikke lyst og let, for som saa mangen skuffet Sjæl i Fantasien at forgylde den graa Hverdag, nej, du skrev, fordi du ikke kendte andet end Fest og Glans og Glæde. De Smaatterier, du naturligvis ogsaa vidste en Smule om (skønt du sikkert aldrig har haft hverken Tandpine eller Hovedpine, og dine Børn sikkert kom til Verden, medens du laa og læste en god Bog og gnaskede Godter til), de smaa Pinagtigheder har du haft dit herlige Letsinds Glemsomhed til at smutte henover, som den dygtige Skøjteløber sætter over Revner i Isen.

Forkælet af alle, forgudet af mange, tiljublet af dine Børn, omgivet af en til Tænderne forsvarsbevæbnet Vennekreds, forekom du, og du maatte forekomme os alle usaarlig.

– – –

Men Guderne er misundelige. Det ærgrede dem, at et lille Menneskebarn gik dem i Næringen. De rottede sig sammen for at finde det Punkt, hvor den usaarlige Frue kunde rammes. Snart hittede de paa ét, snart paa et andet. En Tid troede de i deres Taabelighed, at du lod dig slaa ned af Kampen for det daglige Brød for dig og dine. Men de tog svarlig Fejl. Du gik til Kampen som til Dans. Pennen, der hidtil havde været et sirligt lille Legetøj, gav sig til at dryppe Guld, naar du befol det. Saa prøvede de Modgang paa det kunstneriske Omraade. Du følte nok af og til Kritikkens Giftbrod trænge gennem Huden, men Blodets Sundhed var saa stor, at du selv fremstillede Modgiften. Heller ikke her kunne du rammes.

Der gik Aar, der gik mange Aar, stadig mudrede og skumlede de vrede Guder for at finde din Akilleshæl. De fandt den ikke, for den var der ikke. Ikke dengang. Ikke før den store Kærlighed kom til dig. Alt forud var jo kun flyvende Sommer, Solstraalers Blomsterkys og ikke andet.

Da Kærligheden slog ned i dig, var den næsten for stor til at kunne fattes.

Da blev du en anden. Hverken større eller mindre, hverken bedre eller ringere, men en anden.

Kvinde helt igennem viede du dit Liv og alle dine Tanker til den Mand, der havde evnet at vække Alfølelsen i dig. Hidtil havde du – for det er dig medfødt – forstaaet Kvinder, som kun faa. Alle deres hemmelige Veje, deres Krinkelkroge – ikke for intet er du fra Provinsen – deres lille Underfundighed og deres mange smaa Daarligdomme, dem kendte du, dem havde du smilende Medynk med.

Men fra nu af kom *Verden* ind i dit Sind. Med den store Kærlighed vaktes ogsaa den store, dybe Samfølelse med alt, hvad der lever og lider. Især med Vægt paa lider.

Du lagde Tilværelsen om, du byggede Hegn om dit Hjem og din Lykke. To Mennesker fandt Fred hos hinanden, i gensidig Forstaaelse og Tillid, i det at aande den samme Luft, gaa samme Veje, læse samme Bøger, følge de samme Skyer, vaagne til samme Dage.

Denne Form for Lykke, der jo er den største, der findes, synes ikke at egne sig til digterisk Behandling, undtagen maaske gennem Vers. Og Digte skrev du jo ikke. Desuden gør den fuldkomne Lykke sky. Den lader sig ikke drøfte, den kan ikke skildres i festligt Lag. Den er kun for de to.

Du var dig selv og dog en anden. Endnu klang din Latter sejrrig og med de dunkle Strubelyde, der var egen for dig, men noget var lukket inde, gemt for den eneste ene. Og saa, ikke sandt, Agnes, Lykken kom jo ikke, da du var sytten, den kom langt senere, derfor var du maaske mere moden til at skønne paa den. Hver Dag vaagnede du til ny Undren over, at det var dig, der oplevede dette.

Guderne saa til. Gule og grønne af Misundelse. Indtil de en skønne Dag opdagede, at den usaarlige Frue kunne rammes dødeligt gennem den, hos hvem hun havde fundet den varige Lykke. Da lo de, men deres Latter lød ilde.

Hvad der siden skete, véd alle de, der er interesseret i Begrebet Agnes Henningsen og Simon Koch. Saa nær stod jeg ikke, at jeg i Enkeltheder fulgte den Tragedie, der slog ham ud og brød hans Kraft og Livsglæde. Kun saa meget véd jeg, at du, Kvinden, anvendte al den usigelige Ømhed, du raader over, for at lindre hans Smerte. Du havde kun én Tanke: Tanken for ham. Han blev tavs, indesluttet. Din Kongeørn sad i Bur med stækkede Vinger og Lænke om Benet. Forgæves prøvede du med dine smaa fine Fingre at bryde Burets Jernstænger og slide Lænken af. Du saa det blodige Kød, men det lykkedes dig ikke.

Og den Dag kom, hvor du var ene: En Grav. Minder. Sorg.

– – –

Da saa jeg dig. Nu var din Latter som en sprukken Klokke. Visnet var Smilet, svækket Øjnenes Glans. Grædt var alle dine Taarer. Og du havde kun én Tanke: Tanken om ham.

Saa tog du fat, du lille Kvinde. Du ville rejse ham et Monument, rejse det for hele Verden, som det stod rejst i dit Hjerte. Du formede i Ler, du huggede i Marmor, Dag og Nat

arbejdede du. Det gjaldt at gøre hans Træk saa levende, at Beskueren fornam Aandedrættet, følte Blodets Pulseren. Det var et overmenneskeligt Arbejde, du gav dig i Kast med.

Vi, som kender dig, kender ogsaa din store indre Sandfærdighed. Netop din Ærbødighed over for Modellen hindrede dig i at udnytte Fantasien til Forskønnelse, til at glatte efter med. Kunstværket skulle gengive ham nøje, som han var. Som han var i dine Øjne. Og, ser du, Agnes, det lader sig slet ikke gøre, fordi alt det, som kun du vidste, var alt for helligt til at tage med. Det var et Sisyfosarbejde, du begav dig til, en Kærlighedsgerning som den, den hellige Julian udførte, da han lod den Spedalske varme sig ved hans nøgne Legeme.

Bogen, din sidste, "Det rigtige Menneske", er dit Storværk, og det skal nok blive staaende, selv om det ikke er det, de mange Læsere vil gribe til som det kæreste. Du er jo i Læsernes Øjne den om Kvinder alvidende Kvinde. Kolibrien blandt Fuglene. Man vil se dig flagre, se dine tusind Farver straale og gnistre. Og "Det rigtige Menneske" er en Bog bygget op af Taarer og vaagne Nætter.

– – –

Jeg har sagt det før, at var du født i Frankrig, ville man nævne dig som man nævner Colette: Eneren. Danmark er lille, Pladsen begrænset. Og saa er der en Vanskelighed, som kun tjener dig til Ære: Du er svær at overføre paa fremmede Sprog. Du, som den udødelige Herman Bang. Det vigtigste ligger dels mellem Linjerne og dels i Ordenes Stilling. Du anvender kun Sprogets allerenkleste Midler, du bruger aldrig kunstfulde Billeder, men du lader Ordene leve. En lille, en uendelig lille Omstilling af Ordene i en dagligdags Sætning, og ny Ynde, ny Sødme springer mod Læseren. Hvert Ord har sin Særbetydning i sig selv, men faar Tusind nye Betydninger anbragt mellem andre Ord. Er Oversætteren aldrig saa aarvaagen, aldrig saa nænsom, der er Ting, han ikke orker at gengive. Naar en Sang er skrevet i én Toneart, kan den jo overføres i alle, men den klinger kun helt, som den skal, naar den holdes i den oprindelige.

– – –

Du har skrevet om purunge Kvinder, om Kvinder i deres bedste Alder, du har skrevet om Kvinder, der for længst havde overskredet Livshøjden. Men Barnet, jeg mener det Barn, som du selv har været, hvor er det? Om det Barn har du hyllet Tavshedens Kaabe. Var det ikke snart paa Tide, du aabnede for alle de Skatte, der ligger i Minderne om Barndommen? Nu, hvor den store Stilhed begynder at falde paa, hvor Solnedgangen nærmer sig, netop nu begynder Minderne at gløde. Hent dem op! Skænk dem til os. Skriv om din Barndom, den der gjorde dig til vores allesammens Agnes Henningsen.

– – –

Halvfjerds Aar. Det nytter jo ikke at komme med den Frase: Hvad saa, naar man føler sig ung! Man ved, at hvert Aar fra nu af bliver et Trin nedad. Kræfterne svinder. Sanserne svækkes. Man er paa retur. Den ene faar lidt Gigt, den anden lidt Bronkitis. Noget følger der altid med Aarene. Trist at sige ved en saadan festlig Lejlighed. Men heldigvis har man en Trøst lige ved Haanden, en stor og vidunderlig Trøst: Jo ældre man bliver, jo mere har man oplevet, tænkt, følt, lidt og set, og jo mere kæmpemæssige bliver Mindernes Gruber.

Det har de ældre forud for Ungdommen, og det er ikke lidet!

Du er den ældste af os to! Føler du, at jeg siger det med et lidt hoverende Smil? Jeg tilstaar, det gør mig altid godt, at der *endnu* findes nogen, der er ældre. Og fire Aar er jo et vældigt Spand af Tid! Men vi er dog hinanden saa nær af Aar, at jeg nogenlunde ved, hvordan du tager imod de halvfjerds.

"Oplevelsernes Tid" er forbi. Det slipper vi ikke om ved. Og det gør lidt ondt. Ikke just, at vi med Misundelse ser paa Ungdommen. Tværtimod. Aarene gør mild, overbærende. Man ønsker at fjerne hver Sten fra de Unges Vej, man ønsker at give dem Vaaben mod alle synlige og usynlige Fjender. Men man husker ogsaa, fra sig selv, at Erfaring, bibragt af de Ældre, er som den Sne, der faldt i Fjor. Tak, maa jeg bede om at gøre mine Erfaringer selv!

Mange ældre Mennesker prøver at udslette sig selv og kun leve i andre eller for andre uden at kræve Gengæld. Det er en Maade, som saa mange andre, at bedøve sig paa. Men ingen god Udvej.

Nej, lad os holde fast paa, hvad vi har og hvad vi er, til det sidste, til det allersidste. Saa længe Øjnenes Lys ikke er slukt, har vi *Naturen*, den vi aldeles ikke aner om i de unge Aar. Vi bruger den som Indpakningspapir om Drømme, der skal opbevares. Men vi naar ikke ind i den. Det kommer med Aarene. Stjernerne skinner for os. Solen staar op og gaar ned for os. De groende Vækster faar ny Betydning. Og Menneskene trænger til os.

Vi er blevet fordringsløse. Ikke taabeligt beskedne, men slet og ret fordringsløse. Vi forstaar nu at lytte til Klodernes Sang, til Menneskenes bankende, bedrøvede Hjerter. Vi hører de Afdødes sagte Stemmer, naar de kommer til os i vaagne Nætter.

Ærgerrigheden, denne lave Fjende af al Broderlighed, er svundet bort. I Grunden har vi det dejligt.

Ja, vi har det saa godt, naar vi rigtig ser os for, at vi føler det som en beskidt Tanke, at det nogen Sinde overhovedet kan være forbi.

Og saa, til allersidst, har vi jo vores egen søde lille Hemmelighed, som vi ikke betror til nogen Mors Sjæl – vi ønsker ikke at nedkalde Latteren – den Hemmelighed: at vi inderst inde kun er sytten Aar, sytten fagre unge Aar. Dem staar vi fast ved. Dem kan ingen tage fra os.

Lille store Agnes, lad kun de halvfjerds Lys brænde ned i Novemberdagens Mørke. Halvfjerds Fakler Fortiden til Ære. Men hold fast ved, nu og altid, at du aldrig bliver mere end de sytten kostelige Aar.

Til Lykke med Dagen, til dig, og til Lykke med Agnes Henningsen til Landet, der fostrede dig, og som har Æren af at kalde dig sin.

Din Ven

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 13.1.1939

Amerikas Sindssvage

Karin Michaëlis fortæller om sine Indtryk af Skoler og Anstalter for Sindssvage i U. S. A.

Benævnelsen synes mig ikke skaansom nok, men jeg har ingen bedre. Den dækker alle de Stakler, der blev stedmoderligt behandlet af Naturen, da det kom til Fordeling af Hjernesubstansen. Den gælder saavel dem, der ved usigelig Flid og Taalmodighed fra Lærernes Side i Tidens Løb sættes i Stand til, om end paa saare beskeden Vis, at kunne fortjene det daglige Brød ved eget Arbejde, som ogsaa dem, der nødvendigvis har stadigt Ophold paa Anstalter, hvor der igen skelnes mellem Idioter og Børn, der forbliver paa et meget lavt aandeligt Standpunkt.

*

For ikke alt for længe siden lod man i alle Lande og i alle Skoler de saakaldte "Sinker" sidde sammen med normale Børn. De kunde ikke følge med, man lod dem sidde over Aar efter Aar. Ofte blev de frygteligt mishandlet baade af uforstaaende Lærere og af de i deres Uvidenhed saa ubarmhjertige Kammerater. Ofte blev deres medfødte Mangler fejlagtigt opfattet som Dovenskab og Uopmærksomhed. Man mente, de kunde, om bare de vilde. Det er frygteligt at tænke paa, hvad saadanne Børn har været udsat for af onde Ord, Latterliggørelse og Prygl. Videnskaben har heldigvis gjort Ende paa sligt. Det vilde være utænkeligt i vore Dage at behandle "Sinkerne" som før i Tiden.

Saa saare der viser sig Tegn paa vanskelig Opfattelse, bliver Barnet underkastet Intelligensprøve, og herefter bestemmes det ikke blot, i hvilken Kategori Barnet hører til, men ogsaa og især, hvor Læreren maa have sin Opmærksomhed henvendt, hvor man mener, der er smaa Udviklingsmuligheder tilstede. Syn og Hørelse spiller ogsaa ind, og man raader nu over ypperlige Apparater, der arbejder med usvigelig Sikkerhed paa disse Omraader.

Intelligensprøverne gentages med to Maaneders Mellemrum for de Skolesøgende, svagtbegavede Børns Vedkommende. Barnets Væsen, Ydre, Familieforhold, Fremgang, Stilstand eller Tilbagegang noteres, og Materialet opbevares, først i Skolearkivet, senere paa mere sikre Steder, hvor det kan blive af uhyre Nytte, naar det gælder at finde tilbunds i de Slægter, der volder Samfundet mest Besvær og Bekostning.

Sinkerne behandles af Lærerinder, der er uddannet udelukkende med dem for Øje. Gerningen er næsten umenneskelig og opslidelig. Intet Under, at disse Lærerinder ældes før Tiden. Der kræves bundløs Taalmodighed, Kærlighed til Børn, Medlidenhed, Fantasi, naturlig Munterhed og stor legemlig Sundhed, skal Lærerinden ikke i Løbet af faa Aar blive et nervøst udueligt Vrag.

*

Jeg havde det Held at møde to Veninder, ansat i forskellige Skoler, begge som Lærerinder for undernormale Børn, begge glødende interesseret i Gerningen. Jeg besigtigede begge Skoler, men da Metoden er den samme, nøjes jeg her med at skildre den ene.

En Fattigskole i Hjertet af New York. En af de gamle Skoler, der synger paa sit sidste Vers. Jeg saa dér noget, som jeg formodede var en Nyhed, men som viste sig tvertimod at være forældet og kasseret i alle moderne Skoler, nemlig Klasser med forskydelige Vægge. Efter Timen ruller Børnene selv disse Vægge tilside, og i Stedet for seks eller otte Klasser, hver med det urimeligt store Antal Børn paa fyrretyve, dannes et stort højt Rum, der

nemmere lader sig ventilere. Nu bygges Skolerne jo overdaadig herligt, Væggene er saa godt som af Glas, saa Ventileringen, der tilmed er "airkonditioneret", er fuldkommen.

Skolen her bar tydelige Vidnesbyrd om Kvarterets Fattigdom. Misrøgtet, snavset. Trapperne af Jern eller beklædt med riflet Jern. Gulvene hæslige, Pulte og Bænke ligesaa. Ovenover alle Trappegelændere tykke Staaltraadsgitre, der gav det hele et fængselsagtigt Præg, men for øvrigt kun var der for at beskytte Børnene mod Ulykker.

De mellem to og tre Tusind Børn var saa godt som alle for smaa i Forhold til deres Alder. Mer end Halvdelen var af Skolelægen erklæret for underernærede, og fik paa Skolen daglig et forsvarligt Maaltid Mad. Adskillige saa ud som i fremrykket Stadium af Tuberkulose, men Undersøgelsen sagde dem fri, de var kun forsømte.

*

Men det var Sinkerne. I den Klasse, hvor jeg tilbragte min Dag, var der "kun" tyve, Drenge og Piger, i den biologiske Alder mellem syv og tretten Aar. Disse tyve Børn betød tyve forskellige Undervisningsmetoder. Deres aandelige Alder laa mellem fem og otte Aar, for enkeltes Vedkommende endnu lavere. Mærkeligvis, just disse Børn var, for mig at se, opvakte og livlige og nemme at have med at gøre. Ved første Øjekast.

Lærerinden sørger for, at de ikke sidder stille mere end højst en halv Snes Minutter. Arbejdet skifter ustandseligt. Hun har Opmærksomheden henvendt paa hvert enkelt Barn, Timen igennem. Rundt de tre Vægge løber lave Glasskabe, som Børnenes Bøger, Haandarbejder og Legetøj opbevares i. Børnene faar Nøglerne udleveret og skal selv hente Tingene. Nu viser det sig, at de færreste er i Stand til at tælle. Naar et Barn skal hente fem Bøger af en Stabel, staar det længe og roder og mumler og prøver sig frem, kommer saa rendende med hele Stabelen, eller et ganske forkert Antal. Nogle leger med kulørte Kugler, andre trækker Perler paa Snor, fletter Hestetømmer, former i Ler, tegner med farvede Blyanter, syr, hækler, strikker.

Der læses. Ak! For disse Børn at udtale Ordene er en Vanskelighed for sig, de visner og dør, inden de kommer over Læberne, og Læsningen er endda intet imod Skrivningen. Der skrives paa en stor Vægtavle, afstreget med solide røde Streger, imellem dem en tyndere rød Streg, til at afmærke Højden over Linjen og under Linjen, saavel af de korte som af de lange Bogstaver. Jeg ser Børn, der gennem tre Aar har faaet Skriveundervisning. Lærerinden staar ved Siden og dikterer: Nedad, nedad, Runding, opad, opad, nu ikke længere! Saa: Rundt, rundt, rundt, stop! Og de tre Bogstaver, Drengens Navn: Joe, staar der. – Prøv nu selv! Den ene Dreng frembringer et umuligt Virvar, den anden skriver sit Navn tydeligt og danser af Glæde. Her arbejdes med Ros, Ros og Ros igen.

Undertiden glipper det fuldstændigt for Barnet, der simpelthen ikke rører sig. Naar Lærerinden gaar hen, stryger Drengen eller Pigen over Haaret og taler indtrængende, bønfaldende, opnaaes der dog kun en kejtet Hovedrysten. Barnet vil ikke. Noget uforklarligt, indvendigt stritter imod. Og Lærerinden har intet Middel til at føre sin Vilje igennem. *Heldigvis* er enhver Form for Straf her forbudt.

Hun mener i sin Tro paa den uudtømmelige Taalmodighed, at det i Aarenes Løb vil lykkes hende at bibringe de fleste af disse tyve Børn en ringe Færdighed i Læsning og saa meget Skrivning, at de selv kan skrive Navn og Adresse.

Da hun er meget musikalsk, spiller Musikundervisningen en stor Rolle, og her er ogsaa Resultaterne de største. Børnene synger, jublende og smukt, saa længe hun synger med, og paa Klaveret fremtryller levende Rytmer. Men lader hun Børnene prøve alene, er det sørgeligt at høre paa.

Mange er ogsaa farveblinde.

Vi gaar ned i Værkstedet, der er i Kælderen. Der arbejder de større Drenge, i Alderen mellem tretten og sytten. Deres aandelige Alder ikke over syv Aar. De laver Sløjd og nemme Møbler. De synes glade over deres Arbejde og høster rig Ros. Nu faar jeg Øje paa en lang køn Dreng med et ejegodt, blidt Udtryk i Ansigtet. Han er Skolens Pryd!!!! Han er, mener man, den fødte Kunstner.

Jeg erfarer nu, at denne, Syttenaarige, som lille Dreng gik i katolsk Skole, hvor man aabenbart ikke endnu kendte til Intelligensprøve. Han kunde ikke følge med, var ikke i Stand til at lære hverken Skrivning eller Læsning. Han blev pryglet Dag efter Dag, indtil han var saa modfalden og opgivet, at han sad hen som en livløs Klump.

Endelig kommer han over i Skolen her, i Sinkeklassen, bliver kærligt behandlet, og man mærker, at han gør sig uhyre Umage. En Dag bliver han – som Led i Undervisningen – med en Flok andre, sendt op paa Naturhistorisk Museum. Man beder Børnene bagefter fortælle, hvad de har iagttaget, og forsøge at ridse noget af det huskede ned paa Papir. Drengen tegner et helt Hefte fuldt. Han tegner Fabeldyrene, han har set – alt jo efter Hukommelsen – tegner et Skib i komplet rigtig Forkortelse, han tegner tekniske Apparater, som er saa indviklede, at der egentlig hører Ingeniøruddannelse til at forstaa dem. Alt vidner om udpræget Skønhedssans. Nu faar han Sæbe at forme i og laver adskillige Dyr og Fisk, han har set, og enhver maa undres. Samtidig begynder Skrivekunsten at gaa op for ham, og han kan nu udtrykke sig paa Papiret, saa det baade er forstaaeligt og med en usædvanlig køn Skrift.

Om han derfor bliver Kunstner, om hans Kunst derfor vil sætte ham i Stand til at tage Konkurrencen op, er jo endnu et aabent Spørgsmaal, men man tør haabe.

De andre Drenge i denne Sinkeklasse vil for Størstedelen blive Snedkere paa saadanne Fabriker, hvor der kun laves groft Arbejde. Samt – – – – blive Chauffører! Jeg studser, for er der noget, der kræver Snarraadighed og Behændighed, maa det da være at styre en Vogn ind og ud i New Yorks frygtelige Trafik, men jeg gaar ud fra, at Lærerne ved, hvad de taler om, og at man ikke vilde tillade dem blot at vove Forsøget, hvis man ikke var vis paa, at de kunde tilegne sig tilstrækkelig Færdighed.

Enkelte af Drengene her viser saa lidt Fremgang, at man allerede nu regner med, at de aldrig vil kunne ernære sig selv.

*

En Dag tager jeg ud til *Letchworth Village*, hvor der er ikke mindre end 2800 "feebleminded" (sindssvage) Børn af begge Køn. Kolonien er akkurat 28 Aar gammel og bestaar, foruden af Patienterne, af 700 Hjælpere og et stort Landomraade med smukke, solfyldte Bygninger. Antallet af Børn stiger og falder, der er Plads til godt halvfjerde Tusind, et Tal man ofte har været oppe paa. For Tiden er der altsaa Mulighed for mange flere, end Anstalten huser. Der er ialt kun 26 rene Idioter, 123 Imbecile, 30 Moroner, Resten befinder sig paa aandelige Alderstrin som smaa Børn og vil aldrig naa videre.

Letchworth er ikke blot for de allerfleste Patienters Vedkommende deres blivende Hjem, men ogsaa Forsøgsanstalt for Videnskabsmænd, der her har et stort Materiale at arbejde med. Dog ligger det i Sagens Natur, at Resultaterne ikke er synderlig store. Man foretager en Mængde Operationer, især i Mund, Svælg og Næse. Der tages Blodprøver og gøres Hjernebarkstudier. Kranier af de paa Anstalten døde, undersøges omhyggeligt. Laboratoriet er i Gang fra Morgen til Aften, men som sagt, der er ikke meget at opnaa.

Det levende Materiale kan ikke yde stor Hjælp. Disse Børn og Voksne, for i Følge den biologiske Alder bliver Staklerne jo ogsaa Voksne her, kan ikke afgive Forklaring, kan ikke besvare Spørgsmaal.

Man ser graahaarede, opsvulmede Kvinder med fjogede eller evigt grinende Ansigter, gamle, smaa skrumpne Mænd i Flok og Følge med ganske smaa Drenge og Piger. De gør

ikke noget galt. De gør slet ingenting. De bliver helst staaende, hvor man stiller dem, sættes de i Gang, saa gaar de, somme med Besvær, rokkende, svajende, de fleste foroverbøjede. Enkelte japper omkring. Jeg faar udpeget en fyrretyveaarig Kvinde, der ikke kan sige fem sammenhængende fornuftige Ord, men hun ved, hvilken Dag i Ugen det er, og denne Viden fylder hende med intens Fryd. Man skænker hende en Gave ved at spørge: Hvad Dag er det i Dag?

Sovesalene er naturligvis store, luftige, med Vinduer til Gulvet og al den Sol, der bare vil skinne. Man behøver ikke Sikkerhedsforanstaltninger, ingen tænker paa at løbe væk.

Patienterne vækkes Kl. 5 om Morgenen. Da jeg undres over denne urimelig tidlige Time, hvor det dog kun gælder om at faa Tiden til at glide, svarer man, at det tager adskillige Timer, inden man faar Patienterne vasket, redt og klædt paa. De maa alle have Hjælp. Men er de klædt paa og stillet op, og Døren aabnes, bevæger de sig helt pænt i Gaasegang eller parvis henad Vejen til den store fælles Spisesal. Her deles de i smaa Flokke, der hver især finder hen til deres eget Bord, hvor de bliver staaende, hver bag sin Stol, til Klokkesignalet byder dem at sidde ned. I Kor siges der saa et Par Linjer af en lille Slags Bøn, og Maden sættes for dem: Skaale med Søbemad eller finthakket Kød og mosede Grønsager. Tre Maaltider daglig, ingen Mellemmaaltider. Alt spises med Ske, og alle kører Maden i sig, kejtet og graadigt som smaa forslugne Børn.

*

Men i adskillige Sale er Sengene befolket Dag som Nat. Her ligger dels de Syge, hvis Sygdom man ofte ikke kan bestemme, samt de, der ikke kan bevæge sig, fordi Manglerne i Hjernen ogsaa berører Førligheden.

Der ligger de saa, man kunde kalde dem "levende Lig", var det ikke for den sagte Vaanden eller hjerteskærende Graad, der ustandselig lyder. Plejerskerne er sikkert gode opofrende Kvinder, ellers vilde de slet ikke paatage sig denne Gerning, men de kan ikke hjælpe Staklerne, de ved ikke, hvorfor de vaander sig, hvorfor de græder. Maaske har de Smerter…

Jeg spurgte Anstaltens ledende Læge, en forholdsvis ganske ung Mand, der imidlertid allerede har været her i ti Aar, om han nu kom i personlig Kontakt med Patienterne. Han viste med en træt Haandbevægelse paa Forsamlingen. For de allerflestes Vedkommende var Tilstanden jo saadan, at Sympatier saavel som Antipatier var udelukket. Patienterne var for ham kun Numre. Han studerede, han haabede at tjene Videnskaben. Han vidste, der blev gjort for Patienterne, hvad gøres kunde, men Interesse for den enkelte var udelukket.

*

Ca. femhundrede deltog i Skoleundervisningen. Der var Klasser med Billedbøger og Klaver. Paa hvert enkelt Møbel var anbragt et stort Skilt, hvor med Kæmpebogstaver var skrevet: Stol, Bord, Klaver, Vindue. Man prøver nemlig paa at faa saa mange som mulig til at tilegne sig en lille Ordskat, saa de gennem Enstavelsesord, eller korte Tostavelsesord, bliver i Stand til at gøre sig forstaaelige. Selv tyve Ord er meget i Forhold til Lallen. Og her er det netop, at grænseløs Taalmodighed udretter det utrolige.

Naturligvis kommer Patienterne ud i Luften, de, der kan, sidder i Gynger, Vipper og andre bevægelige Tingester. Somme graver, planter, vander.

Arbejdssalene synes mig det allermest tiltalende. Pigerne har forskellige Slags Haandarbejder, deriblandt baade Knipling – med mange Knappenaale – Strikning, Knytning, Vævning og Korsstingsbroderi. De ynder tilsyneladende at sidde her. Fingrene bevæger sig mekanisk, de smiler under Arbejdet, og maa saaledes føle en vis Glæde derved.

Deres aandelige Alderstrin er mellem et og tre Aar!!!

Ikke desto mindre saa jeg noget, der stadig er mig ufatteligt. En Pige i, hvad jeg vil kalde, Konfirmationsalderen – i Virkeligheden paa den treaariges Stadium – sad med en Broderiramme, hvori hun med grøn Traad afsyede et Mønster, der laa foran hende. Dette Mønster var paategnet med mange Farver og forestillede et Landskab med Træer, Dyr, et Slot og meget andet. Pigen kunde ikke tælle til fem. Hvordan hun da med usvigelig Sikkerhed føjede Sting til Sting og afsyede dette saa indviklede Mønster med dets mange tusinde Sting, ja, det er en af de Gaader, som hverken Lærer eller Læge formaar at løse. Det vil sige, der gives jo den Forklaring, at medens Hjernevirksomheden er indskrænket og Udviklingsmuligheden gaaet istaa hænder det, at et enkelt lille Omraade er forblevet intakt. Men Forklaringen er ikke udtømmende.

Drengene høvler og sløjder, reparerer Møbler, laver Koste, fletter Stolesæder, ja, de har endog en lille Sættemaskine. Men herude gælder det ikke at skaffe Levebrød. De, der er her, vil aldrig kunne naa saa vidt, at de selv kan tjene til Brødet. Genstandene, der laves, udstilles og sælges. De købes af Velyndere, og af Gæster.

*

I en enkelt Sal ser jeg en Flok Pigebørn sidde med Symaskiner. De hører egentlig ikke til her. Man har taget dem af Barmhjertighed, og fordi der netop er Plads. De er undernormale, hvad Forstanden angaar, men ikke saa lavtstaaende, at de ikke godt udenfor Anstalten kunde arbejde. Deres svigtende Hjerne gør, at Viljekraften ikke sætter ind. Disse Pigebørn falder som Offer for den første og bedste samvittighedsløse Mand, altid endnu i Barnealderen. De har alle faaet deres første Barn som tolv-trettenaarige, aner ikke, hvem der er Fader til Barnet, hvem af de mange, og det bekymrer dem ikke. Var de udenfor, vilde de gaa fra Haand til Haand og sætte mange Børn i Verden, Børn, der, saavidt man menneskelig set kan beregne, vilde blive enten Forbrydere eller Svaghjernede …

Himlen skal vide det ikke var Skønheder, alt andet, de sad sløvede og tappede paa Maskinen. Sommetider fniste en, og saa fniste de alle.

Jeg foreslog som en fornuftig Udvej, at saadanne Stakler blev steriliseret, men Lægen forklarede mig, at det gik ikke an. Det er ikke mange Maaneder siden, det blev opdaget, at Forstanderinden i et Hjem for vanartede Pigebørn i en Stat, hvor Sterilisation er lovmæssig – misbrugte sin Magtstilling til uden videre at lade saadanne Piger sterilisere, som hun af en eller anden Grund havde set sig gal paa.

Dog skulle man mene, at Sterilisation kunde foretages under saa sikre Foranstaltninger, at sligt ikke blev muligt.

*

Hvor kommer disse Børn fra? Er Samfundet Skyld? Forholdene? Hjemmet? Forældrene? Havde deres Skæbne kunnet været undgaaet?

Svaret er baade ja og nej. Man giver mig statistisk Stof. Der er forkerte Giftermaal. Mellem nærbeslægtede. Mellem Undernormalt-begavede. Børneavl af syfilitiske Forældre, af Drankere, af Forældre, der er forfaldne til Misbrug af narkotiske Midler.

Saa er der Slumkvarterne og de fra Fødslen forsømte Børn. Jeg erfarer, at langt Størstedelen for Tiden rekruteres blandt Italienere og Negre. Mange kommer ogsaa fra Familier, hvor Far lever med Datter, Mor med Søn, Broder og Søster med hinanden – alt indenfor samme Familie! Ofte aflæsses efterhaanden en hel Børneskare her, Kuld af samme to Forældre.

Her findes ikke Børn med "forbryderiske Instinkter", som det kaldes. Og ingen, der er farlige for deres Omgivelser. Det er jo ikke en Sindssygeanstalt, men et Hjem for Sindssvage.

Hver Patient koster Stat og Kommune godt tre Hundrede Dollars om Aaret. Jeg véd endda ikke, om Rente af Hus og Jord er regnet med, sikkert er Lægernes Gage uden for denne Beregning.

*

Naar man forlader Letchworth, er man optaget af det store Spørgsmaal: Naar kommer vi saa vidt, at en naadig Lov tillader at give disse Stakler en Drik, saa de smertefrit glider over i den evige Søvn. Her er intet Haab. Ingen Hjerneoperation vil kunne hjælpe, ingen Undervisning nytte. Ingen nok saa opofrende Kærlighed bringe Glæde. De lever jo ikke. Og naar man ikke lever, hører man ikke til blandt de Levende. Gravene er under Jorden. De Døde bliver til Muld, og Muld giver Grøde.

Men Lægerne ryster paa Hovedet. De viser Tanken fra sig. De tør ikke paatage sig Ansvaret. Hvorfor? Jeg har endnu aldrig faaet et tilfredsstillende Svar.

"Man maa ikke slaa ihjel!" Som om det var et Svar i en Tid, hvor Krigens Massemord tolereres, og hvor hele Verden ruster op mod en ny Krig!

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 24.6.1939

Til Penklub-Kongres i New York

Karin Michaëlis giver denne Skildring af det nylig afholdte internationale Penklub-Stævne i New York.

Naturligvis er det fornøjeligt at have Huset fuldt af glade Gæster, men Forberedelserne tager ofte stærkt paa Husmoderens Kræfter.

I dette Tilfælde blev det nu *Bessie Beatty*, Penklubbens Generalsekretær, der med Hjælp af den unge Skribent *Gould Cassal*, tog Hovedparten af Besværet, og hvem derfor ogsaa Hovedparten af Æren tilfalder.

Siddende højt i en af New Yorks Skyskrabere sled disse to længe og ufortrødent for at kalde Medlemmer sammen fra alle Verdensdele. Det lykkedes. I Aar var der imidlertid en særlig Vanskelighed: endnu mere end før havde man Møje med at hitte Adressen paa alle de Digtere, Forfattere og Essayister, der ikke ejer blivende Sted, men flakker fra Land til Land og beder om Opholdstilladelse. Ingen vidste saaledes, hvor *Silone* befandt sig, om i Schweiz eller i Frankrig, heller ikke jeg vidste Besked, saa telegraferede man til *Andersen Nexø*, dog, siden Silone ikke viste sig, har man næppe faaet ham opsporet.

Alligevel var Gæsternes Antal forbløffende. Jeg tror næppe, nogen Penklub har kunnet opvise en saa broget Samling Skribenter fra saa mange Egne som Tilfældet var her. Kun savnede man de fleste store amerikanske Digtere. Havde dette en Grund eller skyldtes det Tilfældigheder?

Indbydelsen lød paa tre Dages Gæstfrihed i New York og tre Dage uden for Byen. Lad mig straks forklare noget, der ikke er alment bekendt: Medens Penklubkongresserne i de fleste Lande finansielt understøttes fra Stat og Kommune, maa den amerikanske Penklub selv skrabe de nødvendige Husholdningspenge sammen. Derfor kunde der selvsagt ikke være Tale om saa vældige Fester som til Eksempel i Budapest i 1932, hvor bogstavelig talt hele Ungarn syntes at folde sig ud i blændende Pragt og ikke vidste Maade med at fejre os.

I New York mødtes de Delegerede og Æresgæsterne paa *Algonquinhotellet*, hvor Penklubben holder til til daglig. Vi fragtedes saa straks over til Verdensudstillingen, og her gjaldt det at holde sammen og ikke fare vild. Solen brændte, og naar Solen brænder Jorden, brænder Jorden Fodsaalerne. Maaske var Vejen ikke lang, os forekom den som en ren Ørkenfart. Men omsider havnede vi dog i "The Hall of Music", hvor den mere officielle Velkomst fandt Sted.

Hvad foregaar der saa paa en Kongres? Der snakkes!

Er det en Kongres bestaaende af Pen- og Blækmennesker, snakkes der Bøger, Forlægger, Presse og Kaar. Der laa en let Taage af Politik over de mange Møder, men Ordene, der blev talt, var vejet paa Fornuftens Guldvægt. Mange Kattepoter. Ingen voldsomme Udbrud. Ingen Slag i Bordet. Ingen Finger tegnende med Blod under Himlen. Luften var hele Kloden over just i de Dage saa ladet med Elektricitet, at man hver Time kunde befrygte en Verden i Flammer.

Der sker egentlig aldrig store Ting ved saadanne Sammenkomster, alligevel er de af gennemgribende Betydning: Skribenter fra alle Lejre mødes i Frihed og Venskabelighed, man vil hinanden vel, man stifter nye Bekendtskaber og uddyber de gamle. Desuden betyder det, sjæleligt set, enormt for de Fædrelandsløse endelig engang igen at føle sig i Havn, at være blandt deres egne.

Mellem de to daglige Møder var der fornøjelige Spisninger i Udstillingens smukke og mærkelige Lokaler. Der blev lagt for med en kraftig Cocktail, herefter nødes kun Isvand. Spisningen blev ikke generet af Taler. Var der en Time tilovers, besaa man et og andet; der var Indbydelser nok.

Vi saa saaledes i Flok og Følge *General Motors*' "Amerika om tyve Aar", et Panorama, der tager Luven fra Udstillingens samtlige Pano- og Dioramaer. Det er simpelt hen uforligneligt, og min Tro, ogsaa her er det en Dansker, der i hvert Fald staar for Pengekassen, vores egen *William Knudsen* i Detroit. Jeg har nu set dette Panorama tre Gange, men maa se det en halv Snes Gange til, inden jeg drister mig til den Skildring, der bør skrives.

Tredje Dags Aften stor Gallamiddag paa Plazahotellet, hvor den hollandske Forfatter *Louis Schepp* og jeg uafvidende plumpede ind i et Privatselskab, satte os til Bords og i alle Maader befandt os ypperligt, indtil en Herre lidt forlegen spurgte, om vi maaske hørte til Penklubbens Gæster?

Vi fandt jo da derhen, hvor vi skulde. Til Stede var blandt andre Spanieren *Negrin*, der blev stærkt hyldet – men uden for Hotellet gik Mænd op og ned med Skilte, hvorpaa der stod: – Vi ønsker ingen Negrin her!

Næste Dag var vi bedt til Lunch i Det hvide Hus i Washington.

Vejen er lang, saa vi mødtes paa Banegaarden i den aarle Morgen, hvor vores elskelige Miss Beatty for omkring som Hyrdehunden, der danser rundt om Faareflokken, til den er naaet i Fold. Folden var Særtoget til Washington.

Alle var vi enige om at dvaske og sove de fire-fem Jernbanetimer, men til Søvn blev det nu ikke. Dejlig er Vejen til Washington paa alle Aarets Tider, men dejligst, naar den er lueforgyldt af Foraarets Sol. Alt tindrer, Farver formelig bløder op af Jorden, der er brunrød, men somme Steder er helt blommefarvet.

Der er langt mellem Husene, endnu længere mellem Husflokkene. Landsbyer som hjemme ses ikke fra Toget.

Skov, Skov og atter Skov. Fin mild graciøs Skov, ungdommeligt lysende. Medens Skovene, der følger Banelinjen mellem *Moskva* og *Nisjni Novgorod* (eller *Gorki*, som det jo nu hedder), synes uudryddelige, saa tætte og tunge staar Kæmpestammerne, er Skovene her rene Pyntegenstande. Man fatter kun ikke, at New York, der stadig klager over sine Slumkvarterer og strides med Manden *Moses* om Penge til flere Parker, ikke lægger Haand paa disse uhyre ubenyttede Arealer og omdanner dem til sunde Menneskeboliger.

*

Penklubbens Præsident, *Dorothy Thompson, Sinclair Lewis'* Kone, Landets næsten mest omtalte Dame, er ikke med i Toget. Ligesom hun glimrer ved sin Fraværelse under de fleste af Møderne. Hun har saa travlt – ikke med at støve af i Stuerne og lave Mad til Mand og Barn, men med at tale i Radio, skrive i Blade og holde Foredrag om Verdenspolitiken. Hun er et af de kommende White House Præsidentemner, og det kan med nogenlunde Sikkerhed forudsiges, at hun før eller senere bliver "Landets første Dame".

Dorothy ser godt ud, selv om det Straal, der særprægede hende for femten Aar siden, er veget for mild Værdighed. Nu, hun er over Fyrrernes Tærskel, lader hun roligt Haaret graane. Aldrig vilde det falde en Amerikanerinde ind – naar hun ikke netop hører til i Hollywood – at lade sit Haar farve. Er Dorothy ikke med i Toget, vil hun sikkert støde til i Washington.

Kongressens mest erklærede Kæledægge er den lille, sprælske Kineser *Lin Yu Tang*. Han er fantastisk indtagende. Jeg traf ham og hans Kone i Fjor i en snæver Kres. Allerede da var han stærkt fremme i Rampelyset paa Grund af Bedstsælgeren: "Mit Land og mit Folk". Parret er fuldblods Kinesere, men har tilegnet sig saa meget af Vestens Kultur, at man til Tider glemmer, de ikke er Evropæere. Han er som en stor, forkælet Skoledreng, lige afholdt af Lærere og Kammerater, han spiller dem alle paa Næsen med samme Henrykkelse. Sprængfuld af Indfald, som han er, virker han som et futtende Festfyrværkeri. I Almindelighed godlidende kan han, naar det passer ham, ogsaa udskyde giftige Pile, der altid rammer i Centrum. Han klukler, og det lyder som Smaabølgerne i en styrtende Bæk. En

Aladdinnatur. Verden kommer ham i Møde med aabne Arme, han holder af Mennesker, husker Ansigter, er den fødte Taler, dertil lykkelig gift og Far til tre liflige Smaatøse i Alderen mellem otte og femten.

Disse Pigebørn – skal vi sige de to af dem – har haft den mageløse Dristighed at nedskrive deres – Erindringer! Den yngste agerer Kommentator og giver sit lille Besyv i Form af et Par næsvise og kloge Sætninger. De to andre er forskellige som Ild og Vand, den yngre usædvanlig begavet, særpræget i hver Sætning og fortællende løst og fast, uden et Sekund at betænke sig paa at udlevere sit berømte Ophav.

Han spinkle, glasklare Røst høres fra Væg til Væg i den største Sal, man gaar ikke Glip af en eneste af hans Pointer.

Det gør man heller ikke, naar *Van Loon* (han med den morsomme Verdenshistorie, der foregav at være skrevet for Børn, men i Virkeligheden udelukkende er tænkt for Voksne), staar paa Talerstolen. Blot han viser sig, begynder Tilhørerne at le. De véd, at nu vanker der noget. Det véd han ogsaa selv, maaske lidt vel meget. Sandelig, det klukker ogsaa i ham, naar han serverer sine Randbemærkninger, men snarest som Skvulpen af Mælk i overfyldte Spande, der bæres i Aag. Han har et eget Trick. Naar han nærmer sig Pointen, sænker han Stemmen til Hvisken og siger Ordene saa hastigt, som var de fuldkommen ligegyldige og overflødige. Man kan forestille sig Virkningen.

De amerikanske Talere er ikke saa helt nemme at forstaa for os Evropæere. De modulerer ikke synderligt, Stemmeklangen føles søvndyssende, og man bliver træt af at høre efter. Men har man tvunget sig til at høre offentlige Talere, opdager man, at Amerika netop har opelsket stor Talekultur.

Børn opøves allerede i Skolen til at forme smaa Taler og holde dem efter alle Kunstens Regler. Amerika er nok Frihedens Land, men ogsaa her er der visse Formaliteter, der nu engang lægges Vægt paa, og som man ikke slipper uden om.

I enhver bedre Skole lægges der stor Vægt paa – hvad vi Danske saa sandt ikke lærer – at udtale sidste Bogstav i hvert Ord ganske tydeligt. Gør man sig dette til Regel, mærker man til sin Forbløffelse, at man benytter Læberne, at man adskiller Ordene og at man intet sluger. Dette lader sig lære og er endda ikke vanskeligt. Sværere, meget sværere, er det at lade Ordene rulle rundt inde bag Tænderne, inden man slipper dem løs. Og af disse to Ting bestaar engelsk Talekunst.

Paa Kongressen blev udelukkende talt Engelsk. Som eneste Undtagelse maa nævnes *Jules Romains*.

Naturligvis var det højst forskelligt Engelsk, man fik at høre, talt snart af Grækere, Sydafrikanere, Chilenere, snart af Skandinaver og Stillehavets Øboer, men gjorde man sig Umage, fik man dog Hovedsagen med. Tilmed var de enkelte Taler beundringsværdigt korte.

Jeg maa ikke glemme *Nellie Coad*, den Delegerede fra New Zealand, som var rejst en uhyre Vej for at tilbringe seks Dage i Samvær med Skribenter. Hun hører til de Kvinder, man ikke lægger Mærke til, før man pludselig spidser Ører og med ét er flammende Beundring for. Hun havde dér i sit fjerne, afsidesliggende Fædreland tilegnet sig utrolig Viden, skønt, hvad hun højlydt beklagede, det var umuligt at tilegne sig fremmede Sprog i New Zealand, da man aldrig hørte dem og aldrig fik Anledning til at tale dem. Hendes Interesse gjaldt den hele vide Verden, men hvor hun end begyndte, altid endte hun med lille Danmark, der tydeligvis for enhver New Zealænder synes Foregangslandet, som den danske Befolkning synes Jordens ypperste, mest fremskredne Folkefærd. Hjertet tog til at svulme i Livet ved at høre hende tale, hvorfor jeg ogsaa flot indbød hende paa hele Nationens Vegne. Og hun kommer, stol paa det!

Vi er imidlertid naaet til Washington, Byen med de smalleste Arbejderboliger i Verden, Husfronterne er, om jeg husker ret, mellem seks og syv Alen!! Og de findes endnu i Tusindvis.

Guvernementsbygningerne faar aldrig Ende. Der bygges for Millioner og Milliarder, knap er Bygningerne under Tag, før de allerede er for smaa, og der begyndes forfra.

Det hvide Hus dukker frem i den grønne Park. Jeg var der i Fjor til en Damete, der ikke var beaandet. Men Fejlen var min, jeg havde ment, at Mrs. Roosevelt ikke havde andet at tage sig til end underholde mig alene, og saa havde hun indbudt endnu et Dusin Damer, hvoraf somme saagar med Afkom.

Nu blev vi lodset ind i en Stue, hvor vi stod oprejst snappende efter Luft som Hundestejler, der ser efter Solen. Ind kom Mrs. Roosevelt, sommerligt klædt, ypperlig Skikkelse, morgenfrisk med den store Mund fuld af Latter. Hun har saa ofte selv ytret sig om sin Grimhed, at man har Lov at røre ved hendes ydre Fordele og Mangler. Ganske vist, da hun var ung Pige, kan hun ikke have været smuk eller virket erotisk indtagende, men nu ser hun udmærket ud, og netop den store, grimme Mund, som hun ikke mere skammer sig over, danner snarest et Plus.

Hun vilde gerne, sagde hun, trykke Haanden paa hver især, men da hendes Mand var nødt til at arbejde, burde vi først gaa over og hilse paa ham!

Ud vandrede vi i det grønne Græs, hvor et Orkester i blaa Bukser og postbudrøde Jakker spillede for os. Mrs. Roosevelt førte an. Det var som en halvglemt Selskabsleg fra de ganske unge Aar. Den lange Kæde af leende og snakkende Mennesker traskede i Hælene paa Værtinden, som gik vi efter Musik, først uden om Bygningen, saa ind gennem Glasverandaen (tror jeg da) og rundede op i Præsidentens Arbejdsværelse. Han sad foran Skrivebordet, vendt ud mod Gæsterne. Jeg havde ham lige for Øje den udslagne Tid. Og nu skete der noget, der virkelig for mig var en Oplevelse. Vi kender jo alle Roosevelts berømte Smil fra Biografernes Ugerevy. Ikke altid virker det lige spontant. Her defilerede en Flok vildfremmede Mænd og Kvinder forbi, og til hver især havde Præsidenten ikke blot et Haandtryk – det kunde jo være mekanisk – men et splinternyt, hjerteligt, ligesom genkendende eller glad overrasket Smil. Et Smil, der var hentet frem til hver enkelt. Og medens han smilede og gav Haanden, mumlede han de banale Ord, der nu engang hører sig til herovre, naar man møder fremmede Mennesker.

Hans Skrivebord var, uha uha, proppet og stoppet med Smaadyr, Gaver fra nær og fjern, Dyr, der skal bringe Lykke.

Ud igen, forbi de blaabuksede Spillekanter og ind i den store Glasveranda, hvor Lunchen blev indtaget ved runde Borde. Vi var for mange, saa nogle tyede ind i Banketsalen, under Maleriet af Washington, White Houses sidste Akkvisition.

Vi fik akkurat den Lunch, der passer til Dagen og Vejen. Isafkølet Suppe, saa en Tallerken med en forvirrende Bunke forskelligt, om Kød, Fisk, Salat, Grønsager, spørg mig ikke, jeg aner det ikke, men nydeligt smagte det. Endelig Is, Kage og hele Tiden stærk og god Kaffe, der blev skænket om, som der ellers skænkes Vin, af flittige Tjenere.

Nu hilste Værtinden paa hver enkelt Gæst og fortalte os, at det i de senere Aar havde været Regel, at hvem der vilde, kunde se Det hvide Hus enkelte Dage hver Uge. Tilstrømningen var blevet saa mægtig, at man siden Jul paa hver af disse Dage havde haft Besøg af – mellem 25 og 35 Tusind Mennesker!!!!

Som Husmoder tænkte jeg uvilkaarligt paa de ægte Tæpper, der laa rundt om i Lokalerne, men maaske rulles de af, mens Gæsterne tramper Gulvene til.

Mrs. Roosevelt, der selv var Guide, sørgede for, at vi fik at se, hvad den store Mængde saa, og hvad der var forbeholdt særlige Gæster.

Jeg véd ikke, hvordan andre føler det, men jeg er altid ved at forgaa af Generthed, naar jeg saaledes trækkes gennem fremmede Menneskers Privatlejlighed. Vor Værtinde gjorde sit Yderste for at underholde os. Hun fortalte om Præsidentens Forkærlighed for Marine og Marineskibe. Værelserne vrimlede af Modeller, Fotografier og Malerier, desuden erfor vi,

hvem der havde sovet (eller var død) i hvilken Seng, og i hvad for et Værelse hvilken Traktat var blevet underskrevet.

Alle Ansigter udtrykte den mest levende Interesse. Jeg kunde lide at vide, hvor mange der blot en Time senere huskede et Kvidder af det hele.

Men da vi endelig fjernede os, var det med varm og oprigtig Tak til Mrs. Roosevelt, der under det flere Timer lange Besøg ikke et Nu havde vist Træthed eller Ligegyldighed.

Vi skulde *sightsee* Byen. Men heldigvis hentede min Ven *Shalom Asch* (han med de tre tykke Byer) mig over i Sønnen *Nathan Aschs* store Bil, og vi suste ud til *Mount Vernon*, Valfartsstedet for alle rettroende Republikanere.

Sønnike er herovre mindst lige saa beundret som Fader Shalom er i Evropa. Svært at sige, hvem af de to der er Far og hvem Søn. Shalom ser ud, som om han bar paa Alverdens Synd og Sorg, Nathan, som om Livet var kun en Lykkedrøm.

Mount Vernon er Stedet, hvor *George Washington* levede som Præsident. Alt er saa vidt muligt uforandret. Huset er lille, Stuerne smaa, Møblerne gammeldags uden derfor at være blevet særlig kønne. Have og Park er yndige. Skyerne brast, Himlen sortnede. Vandet styrtede ned, jaget af Lyn. Vi søgte Tilflugt i Vognen og suste ind til en Hr. Bladudgiver, der boede saa stort og flot, at man begreb, hans Haandværk var eftertragtet. Væggene fyldt med kostelige franske Billeder fra Barbizontiden, hans Frue iført en hvid, plisseret Robe, en Aabenbaring af Skønhed, den langbenede Datter kunde have været klædt i Gulvklude og vilde endda have været en Øjenlyst.

Til Stede var en Bunke Damer med ægte Perler, de var saare elskværdige men vistnok en lille bitte Smule forbavsede over, at vi ikke spiser Vanilleis med Fingrene.

Omsider havnede vi i Toget. Sol gik ned. Vi faldt til i de bløde, sagtelig fjedrende Vogne, sludrede, vandrede hen i Spisevognen og indtog den ventende Middag.

Sidste Dag var vi indbudt af *Radio City* til at bese hele Apparatet. Jeg har set det før, og det keder mig gudsjammerligt, men føres man alene omkring, er man nødt til at lade interesseret, gaar man i Flok, bryder man sig fejl om at vise Velopdragenhed. Stakkels Fører! Han saa efterhaanden helt modfalden ud. Det var ham ikke muligt at fange blot Funke af Interesse i vore sløve Aasyn. Først da vi blev televiserede, vaktes vi lidt til Daad, men helt vaagne blev vi, da vi saa Lyden i Billeder. Konsonanterne som Bastians Haar, strittede forvildet til alle Sider, Vokalerne som kraftige, lige Baand kantet med forskellige Slags Tandhjulstakker. Og da Foreviseren saa sang Vokalerne, saa vi de skønnest ornamenterede Baand, fuldkommen matematisk nøjagtige, forskellige for enhver Vokal.

Det var værd at skue. Det maa med Tiden indvi en helt ny Sanglærermetode.

Vi gled saa op til Toppen af Verden, det suste sært i Maven, da vi steg, der oppe fra maa det være idealt at sige Verden ret farvel og vove Springet uden at behøve at tænke paa Udgifter til Kiste eller Undertaker.

Vi drak hinanden til i svære Drikke og haabede paa at mødes i September i Stockholm til næste Penklubkongres.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 19.4.1940

Paa Fart gennem Staterne

Med denne Artikel indleder *Karin Michaëlis* Skildringen af en tre Ugers Bilfærd gennem De forenede Stater.

Man betror os saa venligt, at vi er ravruskende gale. At vi nok kommer hjem med Halen mellem Benene efter at have kørt Bilen sønder og sammen. Eller maaske vi slet ikke naar tilbage, men ender vores unge Liv i den store Ørken, hvis vi da ikke ramler ned fra Toppen af et Bjerg eller vælter ud i en Flod. Man skulde ikke tro, vi var ved vores fulde fem! Et saa vanvittigt Foretagende: Fra Kyst til Kyst i Løbet af tre Uger – endda med Afstikkere her og der!

Man bønfalder os om i det mindste at sende Postkort fra hver By, vi naar til med hele Lemmer, saa Familien ved, hvor den skal begynde at søge, om alle Spor pludselig standser.

Det lover vi, men agter kun at holde det, for saa vidt det passer i vore Kram.

Det hele er jo virkelig gaaet i saa susende Fart, at vi end ikke har naaet at holde den søde lille *Chevrolet* over Daaben og give den et kristent Navn. Nu glider den bort med os, kun forsynet med Nummer, som de ukendte Døde ovre paa Potters Field.

Hvad ved vi om den? Intet. Mindre end intet. Vil den holde til alle de Krav, vi kan finde paa at stille til dens Kræfter? Vil den være en lige saa god *sport* som i sin Tid en vis lille *Bugatti*, der rutschede os over Alperne: Middag paa *Col di Tenda*, Aften i *Milano* … eller vil den dunke vore Hoveder til Plukfisk som en anden Vogn, jeg turede rundt i i Semmeringbjergene …?

Naar det hele er overstaaet, vil vi være adskilligt klogere end nu. Fremfor alt vil jeg – forhaabentlig – endelig have tilegnet mig en Smule amerikansk Geografi. Det kan tiltrænges! Herre Je, som det kan tiltrænges! I Evropa hjalp det ikke.

– – –

Vi er enige om, at vi er ude efter Eventyret. Det maa ikke koste synderligt. Vi agter ikke at stille Fordringer. Vi tager til Takke med, hvad der byder sig.

Den ene er forsynet med Bolsjer, den anden med Kinin, den tredje med Insektpulver. Parfyme og Fotografiapparat har vi i Fællesskab.

Vi gør en straalende Begyndelse med at ramme den forkerte Landevej, da vi halser ud fra New York. Vejen har Nummer, fra nu af vil vi mærke os alle de Numre, der betyder Landeveje paa vor Rute. Heldigvis er der noget, der hedder at vende om. Det gør vi. Og hermed er vor eneste Fejlkørsel noteret.

Jeg har – for første Gang – væbnet mig med Notebog. Den ligger i mit Skød med en nyspidset Blyant. Nu gælder det at lægge Mærke til alt nyt, sjældent og notabelt!

Vejret er, som det sig hør og bør paa denne Aarsens Tid. En Anelse af Vind, som vi selv er Herre over at lade suse mildt eller voldsomt, eftersom vi sætter Farten op og aabner Vindver til.

– – –

Vi har været oppe syv Stunder før Dag og hverken faaet vaadt eller tørt, vi hilser med Jubel efter fire Timers Kørsel det indbydende Skilt: *Dansk Smørrebor*. Derunder paa sin Fransk: *Horsedeuvre*. Huset ligger i en Bugt ved Landevejen, røde Markiser straaler oppe og nede. Paa Rygningen af en Sidebygning staar Storkefar, snittet i Træ, med det rødeste Næb og den sødeste Vadefod, parat til at pløje rundt i Nilslam for at rode efter færdiglavede Børn.

Huset aflokker os Henrykkelseshvin, da vi træder ind. Fantasi har her boltret sig af Hjertenslyst. Flasker, Glas og Vaser er opstillet paa Hylder sammen med krusedullede Nipserier. En overdaadig lykkelig Sjæl har sat sit Stempel paa dette Pavlun. Se nu de smaa firkantede Borde, alle forsynet med hidsigt blomstrede Duge, derover Kopper og Tallerkener

i alle Farveladens Kulører. Ingen Kop paa sammefarvet Underskaal. Alt har byttet Gaarde som i lystig Leg. Glassene spruder rødt, blaat, grønt og gult. Gardinerne har nydelige flubbede Garneringer som gammeldags Bukseben. Lofterne er ternede, Stolene stribede, Gulvene hvidskurede.

I Sideværelset staar saa det danske *Smørrebor* bugnende af Leverpostej, Lammerullepølse, Sildesalat og Flæskesteg, ja Fedtegrever, tror jeg tilforladelig, der er strøet over Kartoffelsalaten. Vi bænker os og lader Maden smage.

Da kommer Værtinden, frodig som en Hvedemark, Haaret gyldent, mægtigt som et i Smør bagt Franskbrød lagt i Krummelyrer. Hvor er hun forsonet med Tilværelsen! Hun lider intet Savn i nogen Henseende, selv om hun nok er lidt Enke, hvad hun betror os. Hun er saa dansk, som dansk kan være, skønt det nu er mere end tredive Aar siden, hun drog over Havet for at stifte Hjem. Siden hentede hun sin Mor og sine Søskende over og skabte ogsaa Lykken for dem. Her har hun ikke boet alle Dage, men fra hun rykkede ind i denne Bolig, fik den Afglans af hende.

Da en af os ryster paa Hovedet ved Tilbud om Kaffe og foretrækker Mælk, slaar hun Nakken tilbage og aabner sit friske Gab til styrtende Latter: *– Do kalder daj dansk, og saa ve dokke ha Kaffe!*

Inden vi forlader disse hellige Haller, slaar vi et Slag ud i Køkkenet for at byde farvel og Tak. Værtinden sidder vidt skrævende paa en Trefod med en stor Spølkum i Haanden, Cigaret i Munden. Hun nyder Tilværelsen med hvert Aandedrag. Tjeneren, der gaar til og fra, er ikke ilde. Hun forstaar at vælge sine Folk med Omhu. Men hun begaar ingen Dumheder. Ikke hun!

Af Fornufthensyn opsøger vi et lille afsides Rum og venter at finde en Tremmedør eller Dør med udskaaret Hjerte. Ingen af Delene. Paa den ene staar prentet Navnet *Romeo*, paa den anden *Juliet*.

Sig saa ikke, at Romantikken er ved at uddø …

– – –

Vi føjter af Sted. Vejene er, enten de saa er som slaaet efter Lineal eller snerler sig ud og ind, saa godt som altid delt i tre Striber, hvoraf den midterste er sortladen, de ydre lyse. Man har eksperimenteret med Midterstriben, der har Bredde som de andre, men kun er til for at skille fremkørende og modgaaende Vogne. Det lader sig gøre paa forskellig Vis. Denne Maade, vi her møder, synes mig ualmindelig fjoget. Midten er belagt med noget pudserløjerligt noget, der svagt minder om Laaget paa en vældig langstrakt Sarkofag, saa langt, at den mindst maa have været til en Dinosaur. Saa stopper Kistelaaget for længere fremme at begynde forfra. Man mener jo, der saa maa foregaa et og andet i Jorden, maaske gaar der en Undergrundsbane, der faar Lys gennem Kistelaaget. Aldeles ikke. Det er slet og ret en af Maaderne at bede de Kørende holde sig paa den Side, hvor de har noget at skaffe.

Hist og her paa høje Master suser smaa Flyvemaskiner af Papir rundt om sig selv. Er de til Salg? Er det Reklame? For hvad? Og nu kommer vi om ved den første af de Landevejskantudstillinger, der siden forfølger os gennem samtlige Stater, ja helt ud i den goldeste Ørken. Udstilling af amerikansk Husflid, især Genstande i brændt Ler. Kopper, Kander og Fade, saa krast overmalede, at man begriber en af Aarsagerne til, at Negrenes Hytter almindeligvis ikke kender til Maling. Al Maling anvendes til at kolorere Lertøj med. Der er Legetøj, Gynger, Vipper, Sprællemænd. Og saa er der Bugtalerens næsvist rørende Monokleknægt, der for Tiden sludrer sig ind i alle Hjerter over Radioen. Han er kun en Dukke. Stemmen, han taler med, er laant fra en anden Mands Mave, alligevel er han saa spillevende, at han ikke blot kan optage Konkurrencen med, men sejrer over alle Samtidens kvindefødte Kunstnere. Han gør Lykke, Hvalpen, saa de ældste, mest haardkogte Forretningsmænd, Børsmatadorer, videnskabelige Granskere og Politikere forlader deres

Gerning og holder sig i Nærheden af Radioen, naar Tiden nærmer sig, for ikke at gaa Glip af en eneste af hans udspekulerede Uforskammetheder.

Vi af den ældre Aargang mindes jo *Gustav Lund* og hans "Larslejstrædes Latinskole"-Dreng. Men det maa erkendes, at denne er mere hjertevindende, maaske fordi han altid, trods sin uhyrlige Frækhed, villigt indrømmer sine Fejl – uden dog, heldigvis, at rette dem!

Der sælges sikkert millionvis af Hoveder i Gips og Hoveder i Ler af Fyren; hvor ofte man end ser det snedige Øje funkle gennem Monoklen, aldrig faar man for meget af det Syn.

Landevejsudstillingen anbringes enten direkte paa Vejkanten eller paa svagt buede Fjæl, der virker som Guirlander. Et Sted er Genstandene stillet op saa nær Kirkegaarden, at Gravstenene danner Baggrund.

Nu maa man ikke forestille sig en amerikansk Kirkegaard i Lighed med en dansk, hvor Gravene skjuler sig mellem svale Alléer af skyggefulde Træer. Her er i Virkeligheden hverken Træer eller Gravsteder. Stenene, om de nu er i Form af en opslaaet Bog, et Kors, en Træstub eller hvad, er plantet midt i det sparsomme afsvedne Græs. Kun nu og da, sikkert hvor det gælder et elsket Barn, der nylig blev revet bort, ser man en lille Flok Potteplanter i Række, den ene bag den anden, som var de vandret lige ud fra Barnekamret og fulgt efter Kisten, til den blev sænket ned. De har det ikke godt, Solen tørrer dem ud i Løbet af et eneste Døgn.

– – –

Man tager mod Sommergæster! Man tager mod Sommergæster hele Amerika over. Det første Skilt vækker Minder. Villabyerne ser ud, som var de byggede med det for Øje at tage imod Sommergæster. Hvert Hus har Skilt ude.

Landskabet er med ét ganske udansk. Vejene er fuldkomne Rutschbaner. Man slipper ikke for at tænke paa de Heste, der sprængtes til Døde i dette op og ned … Vi har kørt det meste af Dagen, og her møder vi den første Hest. Den har det nu ikke daarligt. Den lunter af Sted for en Smule Pindevogn halvfuld af Grønsager. Kusken slumrer blideligt paa Bukken. Sagtens standser Hesten af og til for at tage sig en Mundfuld Græs ved Vejkanten.

Nej, vil man se! *Gæster med Madkurve velkomne!* Er det ikke rørende? I selve Landet Amerika! Men det volder Bilerne, der kan smutte ud, lige saa nemt som de smutter ind. For dem er der Bord og Bænk i hver en Skov, paa hver en Grøftekant. Fører de Maden med, er der ikke synderligt at tjene. Men lokkes de af Skiltet, kan man jo haabe at sælge dem et Par kolde Drinks eller tre. Især naar Ganen føles tør og gloende, og man har Is i Kælderen.

Cabins! Cabins! Cabins!

Det skriges ud fra alle Skove, det hvines gennem alle Landsbyer, det hviskes fra Flodbredderne, sukkes fra Bjergene og skræppes fra Storbyernes Udkanter. *Cabins! Cabins! Cabins!* Det virker komplet som Reklamen for et nyt uovertræffeligt Fødemiddel, der næsten faas gratis.

Hotellerne sætter deres Skilte op som altid, men hvad er deres kedsommelige *rooms with bath* i Forhold til det gesvindte, fornøjelige *Cabins* – tilmed er der jo Cabins med *shower* og uden *shower*. Cabins med Senge til to, tre, fire eller flere. Dette er ikke sagt for Spas. Det er den rene skære Sandfærdighed. Man betaler Sengepladsen efter, hvor mange man agter at proppe sammen. Cabins med Seng til en enkelt faas kun ved at betale for to! Hver Seng er mindst tiltænkt et Par, men som sagt, man staar sig ved at være en større Familie om at dele Sengen.

Der er elegante Cabins, og der er det modsatte. Men medens der paa Hotellerne findes en Grænse for, hvad der kan bydes af Mangel paa Komfort, saa findes denne Grænse ikke for Cabins. Jeg har set … bedre ikke at uddybe Emnet!

Hvad det egentlig er, der faar ellers fornuftige Mennesker til at foretrække disse Lilliputhuse fremfor rigtige Hotelværelser, begriber jeg ikke. Oprindelig var det sagtens, fordi Folk, der boede i Nærheden af Skove, nemt kunde smække nogle Smaaskure op og tage

Gæster Natten over. Og saa maaske, fordi Bilister, der gerne sov ved Havsens Bred, men ikke yndede at lade Bilen fylde med Sand og Saltvand, lod den staa højt og tørt for selv at sove i Badekabinen ude paa Stranden. Entreprenante Sjæle har saa set deres Snit til at opstille Kabiner, baade hvor de naturligt hørte til, og hvor det mildest talt er unaturligt! Man træffer dem mellem Boretaarnene midt i Petroleumsstanken, flankeret af Salooner, op ad Jernbanestationer, ved Kirkegaarde og andre lige saa hyggelige Steder.

– – –

Man forfalder til at læse paa Skilte. – *Spis!* bydes der, og en Haand paa Skiltet peger frem mod Stedet, hvor Gerningen skal udføres.

Et andet reklamerer med: *Skønhedshvil fem Hundrede Fod derfra!* Næste Skilt fortæller, at der *"kun er tyve Mil til Hamburg!"*

Langt er vi ikke naaet, alligevel synes man at være dybt inde i en af *Sinclair Lewis'* Romaner. Bladene vender sig selv.

Her er Majsmarker. Majsen er høj og grøn med Dusk i Toppen. Den er baade han og hun paa samme Tid. Den kan da ikke have ægteskabelige Vanskeligheder. Tænk, hvis Menneskene var indrettet paa samme Vis, hvor det hele vilde være meget mere ligetil. Men det er de nu altsaa ikke. Og ser man nærmere til, er der det mærkelige ved Majsen, at medens Han-Delen brovtende strækker Hals og har det i Længden, skjuler den trinde Hun-Del sig blufærdigt i Lavningen. For vi er saa beskedne, vi Kvindfolk!

Traktorerne er af Størrelse som rene Lokomotiver, men ikke altid udfører de Arbejdet saa propert, som de burde. Jeg ser mange uregelmæssige Skaar, hvor Traktoren ligesom har faaet for meget af de vaade Varer, saa den ikke kan gaa lige ad en Gulvfjæl.

Vi sidder og nyder Landskabets store fredelige Linjer, men har lidt Hjemve efter vrinskende Heste, der galoperer rundt i Tøjret og sætter Liv til alle Sider. Det synes saa utænkeligt, at der engang var en Leg, som bestod i at "samle paa hvide Heste". Havde man mødt hundrede, havde man Lov at ønske, og Ønsket gik i Opfyldelse. Hvor er I, alle min Barndoms hvide Heste?

– – –

Det er Lørdag, den rare, travle Dag, der gaar forud for Søndag. Hvoraf kommer det mon, at de mange smaa propre Villabyer – den ene den anden saa lig som Korn paa samme Aks – staar og ser ud, som var hele Befolkningen flygtet eller ramt af dræbende Sot? Hverken Barn eller Voksen at øjne. Paa Verandaerne, alle indhegnet af støvgraat Myggenet, staar Gyngestolene og rokker frem og tilbage i Aftenbrisen, som lullede de sig selv i Blund. Her og der ligger endnu en slunken Hund, urørlig, som holdt den Vagt over Lig. Er der sket noget? Kan der være sket noget i Retning af Pest eller Krig, siden vi forlod New York?

Men inden vi faar Tanken drøftet til Ende, suser vi ind i en By, der er spillende funklende fuld af Lysreklamer, en By, hvor Bilen ikke kan komme frem for Mennesker. Det ligner hen efter Frilørdag derhjemme, naar Indhøstningen er endt.

Forretningerne er nær ved at sprække, saadan maser Kunderne paa. Man er skam taget til Staden for at ekvipere baade Spisekammer og Klædeskab.

Ja, og saa er den Dag forbi. Der er ikke sket store Ting. Naturligvis kunde jeg have sørget for et lille Mord eller et *hold up*, men for en Gangs Skyld synes jeg nu, det kunde være helt rart at nøjes med den tarvelige Sandhed.

Hvad jeg herved tillader mig.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 24.6.1940

Paa Fart gennem Staterne

Karin Michaëlis fortsætter her Skildringen af sin tre Ugers Bilfærd fra Kyst til Kyst i De forenede Stater og giver en Række brogede Indtryk af sine forskelligartede Indtryk undervejs. I dette Brev fortæller hun bl.a. om et Besøg hos William S. Knudsen.

Fem hundrede Miles første Dag! Godt skuldret, lille gummipotede Kammerat!

Vi overnatter, men paa Slaget 5 purres vi ud, og en halv Time senere glider vi af Sted i en Luft kølig som Lindeblade mod Huden og i en Aroma, som naar Elletræer blomstrer.

Først en Verden af Skov, hele Jordkuglen begroet med Træer, helt op til Himlen. Derefter spredte Agre og det modsatte af Velstand.

Intet Madsted vidt og bredt.

Vi havner efter flere Timers Søgen i en ensomtliggende Købmandsbod, der reklamerer med "Gratis zoologisk Have". Haven bestaar af en af Sult og Sorg gennem Maaneder hentørrende Klapperslange, der ligger som skrumpent Pergament mellem tørre Sten ved en Pyt stinkende, slimet Fugtighed af Størrelse som et Fodaftryk. I et andet Bur styrter hid og did som et løbsk Perpendikel en Coyoteunge, hæsblæsende og skælvende af Rædsel for Mennesker og alt hvad menneskeligt er. Coyoten er alle Faarehyrders bitreste Fjende. Saa dræb den da, dræb den, hvortil al denne ulidelige Pine? Endelig i tredje Bur, ubeskyttet mod Solens Brand, en pjusket Ugle. Fjerene hænger som Bladene paa en udgaaet Busk.

Hos Købmanden har usleste Fattigdom til Huse. Bag Bygningen er hængt Tøj til Tørre, Tøj, som man ser det i Whitechapel … Sæbe koster ogsaa Penge. Tøjet er gennemsigtigt af Slid. Konen klager bittert: Forrige Uge efterlod kaade Gæster tre Kattekillinger, nu har hun ogsaa dem at føde paa …

*

Et Minedistrikt mellem skallede Høje. Graat og tragisk. Da vi stopper for at faa en kold Drink, ser vi tre unge Mænd bøjet over en udlevet Grammofon, der formedelst den indkastede Skilling dræver kvalmende Sange ud i Søndagen. De unge Minearbejdere lytter henført: Dette er deres Adspredelse efter en Uge tilbragt i Jordens skumle Indre. Paa Byens tomme Torv synger Frelsens Hær om Paradisets grønne Enge.

Tung, beklemmende Taage lukker sig om os. Pittsburg, Jernbyen, er nær. Mon det ikke var i Pittsburg, den sorte Rose blev til gennem Krydsning mellem Dunst og Duft, Sod og Sarthed? Mændene bruger saa mange Flipper der, som Dagen har Timer. Men da vi hastig skærer gennem de Bydele, hvor Smaafolk hører til, kommer vi ud i Kvarterer saa elegante, at selv Græsstraaene paa de lave Plæner synes friserede af Kammerjomfru.

Den gasforgiftede Taage bølger atter om os et Stykke Vej. Den virker dobbelt modbydelig mod den kilderene Luft, der slaar os i Møde, hver Gang vi runder Bjergets ene Side. Svinger vi saa igen en halv Omgang, har vi Stank og Kulos.

*

Første Bilkirkegaard! Ubegravede Lig i Tusindvis. Her kan – mod fem Dollars kontant – enhver faa Lov at rode og rave, saa galt han lyster, til han har tilstrækkeligt til at flikke sig en firehjulet, kørbar Genstand sammen. Om han ogsaa kan indblæse Vognen længere Liv, bliver hans Sag. Ingen Garanti. Men der siges, at mange unge Fyre med fikse Fingre paa den Manér

kommer billigt til det Køretøj, hvormed de drager ud i Verden for at lede efter Prinsessen og det halve Kongerige.

*

Huskede jeg Nyheden? Til Morgen mødte vi to Cyklister og en levende Hest!! Fodgængere er der nok af, men kun den Slags, der staar stille paa Vejen med opadvendt Tommelfinger som Tegn paa, at de nok vil køre med. Vi har fuldt Læs, men havde vi det ikke, er det langtfra sagt, vi havde Mod til at sige: Sid op! Der gaar Rygter om *Hitchhikere* – saadan hedder de – der, naar de naar en tilpas øde Egn skærer Struben over paa det rare Menneske, der tog dem op at køre.

Nu synker vi ned ad saa usandsynlige Bakker, at det kipper i de ædle Dele, og man frygter at spilde dem undervejs. Den lille Chevrolet staar omtrent paa Hovedet, men klarer alt som en Mis. Uden Indvending, uden Brovten. Man kunde lære Beskedenhed af den!

*

Vi naar Sletten, hvor Golfbanerne breder sig. Velklædte Gentlemen sveder Søndagen af med deres Caddy i Hælene. En sær Leg for voksne Mandfolk! Gik de i Stedet i Hestegang og trak et Tærskeværk, gjorde de samtidig Gavn og forenede det nyttige med det behagelige. Men naturligvis, saa længe de drysser rundt og hugger til en lille, værgeløs Bold, gør de jo ikke større Fortræd – og de faar Kontorbenene rørt.

*

Søndag i London er det værste jeg ved, men Søndag i Cleveland kommer nok ind som en flot Nummer 2. Sikke der maa være tjent Penge, inden Byen fik sin nuværende Façon.

Indrømmet, det er lidt tarveligt alt for ofte at snakke om Mad, men Bugen er nu en af vores mange Guder. Luften tærer. Vi maa have Mad! Chaufføren antyder paa en fin, men eftertrykkelig Maade, at han hører Ølhunden glamme.

Vi kører rundt i Villakvarterer, der synes at huse lutter Hertuger og lignende ufattelige Væsner i kniplingsforhængte Stuer, hvor franske Ure tikker Kedsomhed ned i svære Tæpper. Vi følger Korsoen langs Vandkanten. Der maa da findes Restauranter, er de aldrig saa kostbare. Nej.

Endelig standser vi foran et Hotel, der faar os til at snappe efter Vejret. Tør vi virkelig vove os ind? Vi tør. Og kom vi med jernklampede Træsko, det vilde ikke høres i disse Tæpper. Maveføre Samfundsstøtter sidder i luftpumpede Klubstole, gumlende paa mavebæltede Cigarer. De værdiger os ikke et Blik. De, saa lidt som de gallonerede Tjenere. Vi er Luft, ikke engang ren Luft. Vi sniger os gennem Lokalerne, til vi naar en kølig, mosaikbelagt Hall vendende ud til en Have, Springvand plasker og hamrer Sekunderne i Skaar.

Vi forsvinder.

Cleveland i Søndagsfred.

*

Detroit vedkommer os. I Detroit stod vor Chevrolets Vugge. Og der bor William S. Knudsen, eller "Mr. Nutzen", som han kaldes. Vi har Hilsen til ham. Det er blevet Mandag, og vi hitter nemt General Motors' Centralbygning. Den virker ærefrygtindgydende. Jeg ved

ikke, hvoraf det kommer, men alle Vegne, hvor mægtige Penge manipuleres, føler man sig saa kummerfuld fremmed og overflødig.

Vi skrider – jeg tripper – over marmorne Gulve, hvis Politur vilde faa Skopudsere til at blegne af Misundelse, og derinde, i det vigtigste Kontor, sidder han, den jævne Mand med det kønne, gode Smil. Ingen Skaberi. Ingen falsk Beskedenhed. Man vilde faa Sympati for ham, enten han var Sporvognskonduktør, Natportier – eller Mr. Nutzen i Detroit, en af Statens største Mænd.

Han indbyder os til Lunch og gør sig saagar den Umag at lade Bordet pynte i danske Farver. Som Vært er han idel Velvilje og Sorgløshed, alligevel har vi paa Fornemmelsen, at hans Tanker vandrer viden om, mens han underholder sine Gæster. Langt senere erfarer vi tilfældigt, at han netop i disse Dage har store Vanskeligheder med sine Arbejdere. Han, som saa mange andre. Der sættes haardt imod haardt.

*

Vi er ikke langtfra at køre Væddeløb med os selv. Maalet er: Chicago inden Midnat. Det skal naas. Det bliver naaet.

New York bør ses i blaa sollys Morgenluft, Chicago derimod ved Aften og helst efter pølende Regn. Vi sad jo godt hyttet, mens Tordenen drønede og Lynene med Guldgriffel kradsede Tal paa den hvinende Himmeltavle.

Vi manglede de sidste hundrede Miles, Pokkers ogsaa, om vi ikke gjorde dem med! Det kunde gaa galt. Bilen kan skride i Pludderet, det er ikke nok, at Ens egen Chauffør kan sine Ting, han maa ogsaa værge sig mod Dosmernes Uberegneligheder.

Forude ser vi den rødlige Dunst som af mange Højovne, og der begynder det Sammensurium, der gaar under Fællesnavnet: Chicago, Kullagre, Tømmergaarde, Fabriker, Togstammer, endeløse Togstammer.

Vi kører og kører, faar det dog aldrig Ende? Bedst som vi mener, at nu er vi ved Centrum, smutter vi ud i mørke Øder med smaa lave Huse, og igen brøler Togene forbi. Intet Under, man ikke kan hitte de Gangstere, der vil søge andre Græsgange. Der gaar Tog Nat og Dag hvert Minut, hvem kan staa og tage Vare paa hvert mistænkeligt Fjæs?

Eventyrlig høje, gennemlyste Huse. Kompakte Masser af Murværk. Huse med Vinduer, der virker som udskaarne firkantede Stykker Stjernehimmel sat paa Højkant. Huse som opført af hugget Sukker. Overvældende.

Byen er jo ikke elsket af dem, der flyttede did, og endnu mindre af tilfældige Rejsende. Men maaske, hvis man var født der, og ens Forfædre ligeledes … Hvem kan vide.

Hotellet har fire Hundrede Værelser. De vender ikke alle ud imod samme Baggaard. Tæt ved ligger Marechal Fields berømte Stormagasin, hvor alt kan købes fra Jernbaneskinner til adopterede Børn og Tyggegummi. Det er Staternes største Magasin. Efterhaanden faar man Forkærlighed for de allerbittemindste Butiker med kun én bag Disken, gammeldags Pengeskuffe og Faddersladder i Tilgift.

Vi er indbudt til Lunch i den kønneste Klub, jeg har set. Den er "kun for Kvinder", hvad det saa vil sige, eftersom der var omtrent lige saa mange Mænd til Stede. Klubben er bygget af Kvinder, for Kvinders egne Penge – der ikke alle er snydt paa Husholdningsregnskabet. Udstyret i denne Klub er delvis skænket af rige Velyndere, ligesom adskillige Enkeltværelser er stiftet efter Giverens Smag, der heldigvis i alle Tilfælde er ypperlig. Hver Stilart er repræsenteret, kun ikke den hæslige. Syv Etager, Spillesale, Balsale, her holdes store og smaa Selskaber, og inden Gæsterne kommer, kan Værtinden faa al den Skønhedsbehandling, hun ønsker, og tilmed tage sig en solid Svømmetur i det store Bassin øverst oppe. Kun én Mangel fandt jeg: Hvorfor var her ikke installeret et rask lille Ægteskabskontor?

*

Vi køres gennem Byen, langs Michigansøen, der skal være rent umanerlig ondskabsfuld, naar den Side vender ud. I Dag opfører den sig som et artigt Dessertbarn. Svinene lader vi som nonexistent og spinder gennem Parkerne.

Det er Parker, det her!

Man ligefrem søler i Plads. Men noget maa der jo ogsaa gøres for de Menneskemillioner, der er tvunget til at oversomre i denne Verdens fjerde- eller femtestørste og hedeste By.

Det er jo nu Mode, at Verdensudstillinger gaar over i Historien i Form af Parker, en økonomisk Idé. Terrænet efter den sidste Udstilling vil med Tiden udvikle sig saare smukt, endnu er Træerne lidt spæde, og det hele lidt for nyt, medens Terrænet fra Halvfemsernes Kæmpeudstilling – den, der aldrig blev overtrumfet – er tungt og tætløvet, næsten for skyggefuldt. Men hvorfor er her saa mennesketomt? Hvorfor trækker man ikke alle Børn og Mødre ud ved Haarene, saa længe Heden staar paa og her er Ly og Læ?

Jeg har valgt at køre i den fremmede Vogn, og er svippet foran hos Chaufføren. Han er som de fleste Chauffører vi træffer paa, Student, og tjener til de sidste Universitetsaar ved at have Plads som Privatchauffør i Sommermaanederne. Han tilhvisker mig alle de Oplysninger, jeg beder om.

Snart har vi vores smaa private Hemmeligheder, som vi nok skal holde for os selv … Vi er ganske enige om, at et af de største Problemer her er Negerspørgsmaalet – men vi er ikke enige om Løsningen.

Saa falder Ordet *slum*, og da vi netop kører gennem et Kvarter, hvor udelukkende *colored people* har slaaet sig ned, spørger jeg, om samtlige Negre her bor under saa gunstige Vilkaar. Chaufføren smiler: Kvarteret her var indtil for ti Aar siden et af Chicagos fineste og dyreste, saa flyttede der et Par Negre ind, alle andre flyttede ud, og med ét Slag var det rutschet ned til en Brøkdel af dets tidligere Værdi.

Om jeg har Lyst at se et Negerslumkvarter? Jeg nikker. Bag i Vognen tales europæisk Politik. Ingen mærker, hvor vi kører hen.

*

Ja, dette er *slums* … De ligner dog ikke hverken dem i New York eller i London. Man skulde snarere tro, Gaderne her var dømt til Nedrivning, og midt som Arbejdet var i fuld Gang blev det afbrudt for ikke at genoptages. Vinduerne mangler ofte Indfatning og bestaar af et gabende Hul i Muren. Af Dørene er ofte kun Hængslerne tilbage, eller Fyldningen sparket ud, saa Hunde og Katte har nem Adgang. Verandaerne raadner, Dørtrinene er ædt op af Svamp. Man har paa Fornemmelsen, at Beboerne, naar det kniber at holde Kulden ude, simpelt hen brækker løs af Træværket. Visse Façader har store Revner, der er tætnet med Klude og hvad som helst. Der er Møddinger i alle Kroge. Kadavere ligger i stinkende Opløsning. Børn med stilkede Ben pirrer rundt i de væmmelige Rester. Her er tæt beboet.

Ved Synet af dette, er man klar over, at en Opgørets Time maa komme før eller senere … Og da vil der flyde Blod …

*

Gangsterne i New York skal Thomas Dewey nu nok til en vis Grad faa Ram paa. Negerproblemet ligger uden for hans Sfære og – hans Magt.

Adskillelsen mellem Neger og Hvid synes endnu skarpere i Chicago end i New York. Kun i ganske enkelte Skoler gaar hvide og kulørte Børn sammen. Chaufføren finder dette ganske forkasteligt. Han er ikke kemisk fri for Racehovmod.

Hvem ved, maaske bliver det dog *Father Divine*, der lægger Grund til Forstaaelse. Father Divine, der af somme anses for virkelig guddommelig og af andre for at være en snedig Spekulant i Folks Uvidenhed og Daarskab, har i hvert Fald udrettet, hvad ingen anden formaaede. Han har skabt et Samfund af colored people, der ved egen Kraft og uden Tilskud fra Staten forsøger at klare Arbejdsløshedens Nød og lever i Fordragelighed, Beskedenhed og Tilfredshed. Han har sparet Staten for Millioner i Understøttelse til Arbejdsløse.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 5.7.1940

Paa Fart gennem Staterne

Karin Michaëlis fortsætter Skildringen af sin Bilfærd gennem U.S.A. og fortæller om eventyrlige Indtryk og Oplevelser i fjerne Egne af Staterne.

Overalt paa Vejene sammenrullede knuste eller døende Slanger. Det synes uundgaaeligt. Medens Skovenes firbenede Dyr instinktmæssigt styrter bort ved Lyden af Bilhjulenes Syden, lægger Slangerne sig mageligt til Rette i Solen. De tænker ikke paa at flytte sig. De saa lidt som visse vilde Fugle, der ikke endnu er blevet kloge af Skade. Høns og Kyllinger klarer den fint, hvorimod Fasaner, Agerhøns, ja Høge, falder som Offer for Ildvognenes hensynsløse Rasen. De første Gange lukker man Øjnene og gyser, snart bliver det Vane, det tages med i Købet.

Dynger af Træer ligger raadnet omkuld. Ikke fældet af store Storme, men ramt af den Sot, der i de sidste Aar hærger Staternes Skove værre end Lungepesten hærgede Fronterne under Krigen. Dejlige, fritstaaende Træer, der som ved et Mirakel ikke er ramt af Smitten, breder Kronerne ud og danner mørke Skyggeøer midt i Solhavet.

Et utiltalende Skilt ved Vejkanten forkynder: *Eksklusiv, moderne Kirkegaard. Billige Priser*.

Bad land hedder Stedet. Kunde oversættes med: Daarligt Land. *Bad land* har noget med Karakteren at skaffe. Bad land er langt værre end daarligt Land. Daarligt kan Landet være, naar det er hærget af Sandflugt, af Flod, Tørke eller Forsømmelse. Landet er da uskyldigt. Men *Bad land* siges med en Betoning, der ikke lader Tvivl om, at det er selve Landet, der tynges af Forbandelse, som Straf for et eller andet.

Bad land er et af Naturens store Undere. Det er uforklarligt, som alle Undere, naar de er ægte. Det ligger ikke kun i Farver og Former. Det mest paafaldende er her maaske denne trykkende Stilhed, lig den, der hviler over Luft og Hav under en fuldstændig Solformørkelse. Men ogsaa Formerne vækker til Eftertanke. Vidste man ikke bedre, vilde man tro, at disse Templer, Tabernakler og Borge var skabt af Menneskehaand, blevet til under længst forsvundne Kulturer, siden overgydt med Lava, som for at udviske og kamouflere. Nu er Lavaen størknet, og alt er uforanderligt.

Nede i Bjergenes Drypstenshuler og Ishuler ser man lignende Formationer, der ophidser Fantasien og faar den til at løbe løbsk. Men til Stilhed og Form kommer her Farverne, smeltet ned af Solbrand og blodige Vulkaner.

Bad land er sat ud af Funktion. Jorden lever ikke og kan ikke dø. Paa Steder minder den om Sahara, er regelmæssigt riflet, men Riflerne i Sahara dannes af flyvende Sand og Vindens Aandepust, mens Riflerne her er skællede og skarpe, støbte. Hvem forlanger af en Ørken, at den skal gro Druer? Ørkenen lover intet, den lokker ikke Planter til under falsk Foregivende. Men *Bad land* hvisker og kalder Frø til gennem Luften, det kommer fygende og slider for at slaa Rod. Vil tro paa, der findes Føde og Fugt, blot Kravene stemmes ned til det mindste. Forgæves. Ingen Kraft sendes op nedefra, ingen Væde sænkes ned fra oven. Her falder ikke Dug, her findes ikke Humus. Planterne ligner levende Lig.

Storladent, majestætisk er Udsynet, forskelligt for hver Drejning i Landskabet. Her er Rifter og Revner som flaaet i levende Kroppe med rustne Knive. Betændelsen sætter ind og breder sig.

Bad land er Faarenes Paradis. Paa denne tilsyneladende nøgne gulrøde Jord gror Græsser, der allerede sidst i Juni er svedet til Hø og daarligt kan ses af det menneskelige Øje. Her trives Faarene, der kan gaa ude Sommer som Vinter. Faarehyrden drager om som Urtidens

Nomade. Hans hele Verden er i den sejldugsdækkede Karre, hvor han tilbereder sin Føde, tager sine Hvil og sover mellem sine Hunde.

Næppe er vi udenfor og aander op efter et Ophold i selve Eventyrets Land, før vi i det fjerne ser *The Black Hills* tone frem. De hilser os velkommen, fugtigt grønne, fulde af Sødme og Ynde. De hviler i deres egen Blidhed, de sorte Høje, hvor Dyrene danser og Ildfluerne tændes, naar Sol gaar ned.

Vi har særligt Ærinde her. Ind og ud mellem Kløfter og Tinder, over Broer kun baarne af Træstammer og lagt med Fjæl over Stammer, op i de store Højder, op til Klippen, hvor den danske Billedhugger nu i Aar og Dag hamrer for at udødeliggøre enkelte af Nationens store Mænd ved at fæstne deres Aasyn i Sten og give dem Format, saa de kan ses milevidt bort. Billedhuggeren hedder *Gutzon Borglum* og er navnkundig overalt, hvor Kunstnere kendes.

Maaske findes der i Kina eller Indien større Billedhuggerværker end disse, i Europa i hvert Fald ikke. Længe søgte man for at finde netop den Klippevæg, der var som skabt af Naturen til at hænge disse fem Præsidentportræter paa. Borglum fik Arbejdet overdraget som den eneste, der ejede Mulighed for at kunne udføre det med heldigt Resultat. Det siger sig selv, at et Ansigt, saa stort at der er adskillige Meter fra Øje til Øje, saa stort at en hel Skare Arbejdere kan staa paa Underlæben, mens man maa paa Stilladser for at udforme Overlæbens Krusning, ikke kan blive saa fint i Detaljerne som en udskaaret Signetring. Alligevel virker det uforglemmeligt, naar man staar paa Platformen, hvor selve Atelieret befinder sig og stirrer over den vældige Slugt, over Skove og andre Bjerge til Klippevæggen, hvor Ansigterne lyser i Solen, hvor man kun ved Hjælp af stærke Kikkerter faar Øje paa Kunstnerne, der kryber om, mindre end Kolerafluer.

Naar de fem Ansigter om et Par Aar dømmes færdige, vil der samtidig aabnes Hoteller med alt, hvad dertil hører, saa Strømmen af Gæster kan slaa sig ned og blive betjent paa Stedet.

Men Ansigterne selv, de forbliver i den store Højde og den ædle Fjernhed, de vil ikke blive udsat for Besøgendes Hærværk i Form af Blyantsnavne og næsvise Bemærkninger.

*

Vi er paa Vej til *Rocky Mountains*, der altid har staaet for mig som noget vildt og overvældende attraaværdigt. Vildskabem er mindre end ventet, dog imponeres man i ti Tusind Fods Højde, hvor vi kører ad nye Veje, der kælent smyger sig om forrevne Klipper, her og der med en Smule Sne, der ikke kan eller ikke vil smelte.

Det er paa Tinderne i Rocky Mountains at en Klump Sne i Faldet kan deles, et Snefnug havner i Stillehavet, et andet flyder med Strømmen ud i Atlanten, et tredje endelig opsluges af den meksikanske Golf. Det kaldes noget som *continental divide*, og er ogsaa et af Naturens Undere.

*

Indianerne sværmer omkring. Mange i Biler, de fleste i fuld Krigsmaling. En bitte brun Tingest klædt kun i sit eget Indianerskind staar proppet ned i to Bilringe, der danner en naturlig, men ubevægelig Gangkurv. Drengens spæde Fingre tumler forgæves med Gummien, Kræfterne strækker ikke til. Han sparker og spjatter, maa pænt blive, hvor han er, til Far og Mor løser ham ud af Fængslet.

*

Vi lader Vognen gøre Holdt. Vi maa samle os for at faa Visheden til at synke ned. Jo, vi er ved et af de store Maal. Drømmen bliver til Virkelighed. Om lidt er vi foran Indgangen til *Yellowstone Parken*, Stedet, hvor paa en Plet saa godt som alle Naturens Undere er trængt sammen.

Det forekommer lidt prosaisk, at Vagten ved Indgangen kræver Entré. Noget hjælper det, da han ogsaa kræver Skydevaabnene udleveret. Vi har ingen. Men andre har. De bæres forsigtigt ind i Vagtstuen, hvor Løbene undersøges, Kuglerne tælles og Vaabnene plomberes, inden de gives tilbage. I Parken maa ikke løsnes Skud uden i yderste Livsfare.

Vi rutscher ind mellem skønne, bevoksede Klippeskrænter, langs en glasklar Strøm nede i Dybet. Foreløbig maa vi sørge for Logis, at vi ikke skal tvinges til at overnatte i et af de umanerlig kostbare Hoteller. At alt her er dyrt, siger sig selv. Parken holdes kun aaben i tre Maaneder.

Vi beslutter os for at bo i Cabinebyen bag ved *Old Faithful*-Hotellet. De halvtredje Hundrede smaa Træhuse ligger under Kæmpetræer og danner hele Gaderækker. Udvendig er Kabinerne af halverede Stammer med Barken paa, indvendig dels af Stammer, dels af Brædder og Planker. Gulvene er umalede, Sengene af Træ ikke ulig gammeldags Karlekammersenge, men med eftergivende Madrasser og Forhæng imellem. Der er elektrisk Lys, Gyngestol, Vandstel og Slaaudspand. Dertil en primitiv Kakkelovn, hvis Meningsløshed faar os til at hyle af Latter. Kakkelovn her!!! Den er formet af tynde Jernplader og af Façon som et Brød. Røret er knebet ud gennem et Hul i det opad tilspidsede Loft. Paa Gulvet opstablet en hel Rummeter Brænde og ved Siden en Malerpotte med en grødlignende Masse og en Tinske. Paa Anvisningen staar, at man skal lægge Brændet til rette, anbringe et Par Skefulde af Massen foran og sætte en Tændstik til. Naa, vi har ikke Varme behov. Var her blot en Frigidaire, hvor man kunde lave sig lidt Isvand.

Der er hverken Nøgle til Døren eller Slaa til at trække for indvendig. Her leves nok som i Frode Fredegods Dage.

Vi kører Aftentur for at samle Appetit og naa noget af alt det, der helst skulde naas. Først er der jo selve *Old Faithful*, den kogende Kilde, der suser op i otte Etagers Højde hver Time, Dag og Nat, uden tilsyneladende at blive træt. Vi glor lidt paa den, kører saa fornærmet videre.

Nej, lad os begynde med en Gang *Canyon*. Canyon, det ved man da, hvad er.

Det myldrer med Turister, der har samme Idé. Fra saadanne, der stavrer mellem Stokke, til dem, der hopper som Gedekid. Alle bevæger vi os i samme Retning, alle længes vi efter en ublufærdig Beskuen af Jordens ulægelige Raadsaar.

Her er Vandfald og Parkering af mindst tusind Biler. Saaret lader sig ikke fotografere, uden at Bilerne kommer med.

Old Faithful-Hotellets Spisesal – der er høj som en gotisk Kirke, Søjlerne er barkede Fyrrestammer – rummer adskillige Hundrede sultne Gæster. Mad og Servering er upaaklagelig. Sideværelset, en Sal af lignende Dimensioner, har desværre Loft, hvad der virker trykkende. Der, som en lille Ø i en større Sø, sidder samtlige Gæster nu bænket med Sangbog i Haanden. En ung Kvinde dirigerer, og alle bliver som Børn igen: Der danses, fortælles, siges Vittigheder og synges igen. Det er Betjeningen, erfarer vi, der forestaar Underholdningen!

I en tredje Sal endelig sælges Souvenirs, Skidt og Kanel – mindst Krydderi. Men da man ikke er tvunget til at købe, bør man ogsaa tæmme sin private Kritik.

*

Sengetid. Ovre i Cabinebyen hænger Lygter mellem Træerne. Det er vanskeligt at hitte de rigtige Numre i disse uniformerede Boligkolonner. Men vi finder hver til sit – og opdager

pludselig, at i Stedet for den frygtelige Hede er nu tænderklaprende Kulde. Man tænder op. Paa Ovnen staar en stor Kedel, der straks giver sig til at synge, mens Rummet fyldes med behagelig Straalevarme. Man falder i Søvn, velsignende den lille Kakkelovn.

Midt om Natten vaagner man næsten stivfrossen. Ilden er gaaet ud. Man vikler sig ind til Haaret og falder atter i Søvn.

Klokken fem lyder et ensartet Raab udenfor, det bliver højere, jo nærmere det kommer. Er det ikke: Ild! Ild! Gud i Himlen, Skoven er da ikke ved at brænde over Hovedet paa os! Vi farer ud af Sengen og til Døren, netop da en skikkelig Hotelkarl med Spand over Armen standser og spørgende raaber det ene Ord *Fire?* Det betyder, om han skal tænde op, saa man kan hygge sig under Paaklædningen. Derfor altsaa er alle Døre aabne.

Hyllet i sin Kimono vandrer man Morgentur i Cabinebyen. Billedet er bedaarende. Fra samtlige smaa Skorstensrør stiger fin blaa Brænderøg. Træerne breder deres Løv, saa man gaar i grønt Lys.

*

Vi kører *sightseeing* i vores egen Vogn og kommer om ved adskillige Kilder, der snart ryger op i Vejret, fut fut, og snart ligger og smaaputrer, som Suppe rettelig skal og bør. Old Faithful gør sin Pligt, men Rundetaarn er mere end otte Etager højt, og der er endnu højere til Maanen. Jeg imponeres langt mere af de mange Smaasøer fyldt med en tykmælkeagtig Substans, hvorpaa flyder aakandeformede Genstande i de sarteste Nuancer, svagt gule, hyacintblaa, gammelrosa og grønlige. Ogsaa de er i Slægt med de hede Kilder. Længe ligger de ganske stille, kun udsendende deres egen modbydelige Dyveldræksaande. Saa begynder det at boble svagt i en af Aakanderne, og et Par Sekunder efter koger hele Suppedasen over.

Mellem Træerne stiger Dampe op alle Vegne. Men Stanken er det mest markante.

Vandfald og farlig Højde. Og saa: Bæverdæmningen!!

De Bævere er nogle rene Sataner til at slide i det. De holder ikke otte Timers Dag. Hvad de kan udrette, naar de tager fat for Alvor! Intet Træ kan værge sig mod deres Angreb, de kan endda nøje beregne, til hvad Side det skal falde. Siden amputerer de Træets Lemmer og slæber dem ud, hvor Ingeniørarbejdet foretages. Her deler de en stor Sø i to Dele. Hinsides Søens fjerneste Halvdel græsser Antiloper samt et Ægtepar Elgtyr og hans Madam, medens fagre Flamingoer pynter op som lyserøde Blomster i slanke Glas.

*

Vi har længe kikket efter Bjørnene. Vi vil se de rigtige Bjørne. Helst ikke saa dresserede, at de tigger Penge for selv at købe Slik for dem.

Naturligvis er vi ikke bange, ikke Spor, manglede bare. Alligevel, da den første vældige Bamse kommer vadende, husker vi dog at trække Ruden op. Forsigtighed er en Borgmesterdyd! Bamse vralter hen, rejser sig paa Bagbenene og klemmer Snuden flad mod Glasset for at kikke ind. Saa rokker han med Hovedet, som vilde han sige: *Fjolser!* Da han igen staar paa fire, lader vi Glasset falde ned og kyler Ferskener ud til ham. Det kan han lide! Han aabner Gabet. Mer! Mer! Og da vi mener, nu er det nok, lægger han sin ikke just nyvaskede Flab paa Glassets Rand og ser bebrejdende paa os. Heldigvis ruller næste Vogn frem, og han forlader os.

Saa kommer der en Bjørneunge, der er ude paa egen Haand. Den ser lidt modfalden ud, som havde den nylig faaet sig en Omgang af Bjørnemors Krabask. Den tager imod vores milde Gaver, uden Smil eller Tak. Rigtig en kedsommelig Fyr.

Men her kommer luntende et Par Unger i Overgangsalderen. Vi døber dem Hans og Grethe. Den mindste naar først hen, og staaende paa Trinbrættet gnasker den Nødder og

Frugter i sig, til store Broder hiver den ned og Parret ligger i vildt Haandgemæng. Snart ude i Støvet, snart inde under Vognen.

Da de har raset ud, er den Store Eneherre over Situationen. Den er meget fræk. Vi giver den, hvad vi synes passende. Den er ikke tilfreds med det og staar nu ikke blot paa Trinbrættet, men bøjer sig ind i Vognen for at tage selv.

Vi bliver en Smule urolige og langer Poserne med Gotter over paa Forsædet. Chaufføren staar udenfor og fotograferer.

Bjørnehans dingler lidt frem og tilbage, han har oversnust mig fra Top til Taa, mens jeg flere Gange forgæves har prøvet at befri mig fra hans plumpe Hoved.

I min Uvidenhed aner jeg ikke, at jeg sidder og leger med en stor Fare.

Bjørnen begynder at brumme og viser Tænder. Dens Hoved ligger saa tungt paa mine Knæ, at jeg ikke kan røre mig, altsaa heller ikke faa Vogndøren bakset op. Den vælter sig formelig frem, det drejer sig om et halvt Sekund, og den ligger paa alle fire i Vognen. Netop i det Sekund begriber Fotografen, at ikke alt er, som det skal være. Han, der selv har Kræfter som en Bjørn, faar Døren krænget op, og ved fælles Kræfter faar vi den ubudne Gæst værfet ud.

Nu har vi faaet tilstrækkeligt af de Yellowstonebjørne. Det er knap nok, vi drejer Blikket efter den brune enorme Bjørnemutter, hvis tre Unger forgæves prøver at klavre op ad Stentrinene til den naturlige Sodavandskilde. Hver Gang en af Ungerne trimler ned, ser Moderen sig forfærdet om, tæller til to og suser ned for at stille Nummer tre paa alle fire.

Maaske var samtlige Bjørne dresseret, i saa Fald var Dressuren lykkedes over al Forventning. Men jeg skulde ligodt nødig møde en af de Bamser ved Nattetid paa en øde Vej.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 2.10.1940

Paa Fart gennem Staterne

Karin Michaëlis skildrer i denne afsluttende Kronik Turen langs Stillehavets Kyst.

Det er en god Slump Aar siden, jeg sad og forgyldte den kedsommeligste af alle Skoletidens Timer, Geografitimen, med at foregøgle mig, hvorhen jeg vilde rejse, naar jeg slap væk fra Skolens Slaveri og blev rig nok til kun at gøre, hvad jeg havde Lyst til. Et af Stederne hed: *Det store eller stille Hav*.

Hvorfor denne Konstellation af Ord virkede, saa den lod sig gentage i det uendelige uden at miste sin Tiltrækning, aner jeg ikke, men saadan var det.

Siden, som Voksen, naar Verden gik mig imod, har jeg ofte mumlet for mig selv: *Det store eller stille Hav!* I Klangen var Fred, Harmoni, Skønhed.

– – –

Og nu er vi Stillehavet saa nær, at om ikke Vognens Hvislen paa Vejen overdøvede det, vilde man kunne høre Bølgernes Klingen mod Kyst.

Vi er *bound for* San Francisco. Der hvor det store Jordskælv ombragte min kæreste Venindes ene Broder. Endnu har hun to Brødre derovre, men hører ikke fra dem, ved ikke om dem. Jeg maa finde dem og bringe Hilsen. De staar nok i Telefonbogen. Ja, og saa den unge Smed fra Thurø, han bor jo i Nærheden. Hans Kone rejste alene over med fire Børn, hvoraf det mindste laa ved Brystet. Hvilken Heltegerning!

Hvad mere er der med San Francisco? Naturligvis, der er *Kineserkvarteret* og *Alcatrasfængslet* i Bugten. Det er det Fængsel, hvorfra ingen endnu er flygtet i Live. Saa de to, der forsvandt i Forfjor, ligger sagtens paa Havsens Bund. Strømmen er for stærk til at klare igennem svømmende.

Thomas Mooney sad i *San Quentin*, uskyldigt dømt, en Menneskealder. Hans Haar blev graat, hans Haar blev hvidt. Nu er han en fri Mand igen – og Haaret er atter brunt og blankt. Et Mirakel – eller et Farvemiddel?

Jeg var til Stede i Madison Square-garden, da han blev hyldet af en Skare Arbejdere paa tyve, tredive Tusinde. Det varede tre Timer, inden han selv kom til Orde, saa lang Tid tog Defileringen af Deputationer og Oplæsning af Telegrammer.

Han saa opstemt ud. Nogle fandt, for opstemt.

Jeg spørger: kan man være for glad over Friheden efter tyve Aars uskyldig Indespærring?

Adskillige er vrede paa ham. Han har ladet sig skille fra den Kvinde, der var hans Kone, da Dommen faldt. Ingen ved Aarsagen, alligevel vover alle at dømme ham. Hans Popularitet, der kort før var skyhøj, er i rapid Tilbagegang.

I adskillige Aar vilde et Besøg i San Francisco for mig have været ensbetydende med en Visit hos Thomas Mooney i Fængslet. Det er overflødigt nu.

– – –

Vi skal paa Konsulatet for at hente Brev, og nu oplever jeg noget, der i Uhygge overgaar det meste af, hvad jeg har været ude for. San Francisco er jo bygget paa Høje. Naa, det er Rom ogsaa. Der blev jeg aldrig svimmel. Er ikke ogsaa Wien bygget op og ned ad Vinbjerge?

Men saa stejlt bygger man i San Francisco, at Sporvognene ikke kan slæbe sig op ved egen Hjælp. De gaar paa Ledning nede i Jorden, forbundet med et Staalhejseværk, der trisser dem op. Alene den metallene Lyd nede fra Jorden er saa unaturlig, at man maa skynde sig bort for ikke at faa Brækningsfornemmelser.

Vor lille slidsomme Chevrolet skal hale os op. Den har intet underjordisk Metaltov at skure op ad. Vi sætter os til Rette og lader staa til. Der er en vis Form for Angst, der gør stum. Jeg er vis paa, var vi gaaet baglæns ned i Dybet, jeg havde ikke givet et Kny fra mig.

Bakkerne er brudt i flere Platforme, hvor de skæres af Tværgaderne. Hver Gang Bilen naar en saadan omtrentlig Sikkerhed, giver den et Støn, der giver Genlyd inde i mig. Saa er vi oppe, men … Gud hjælpe mig, om vi ikke straks begynder paa en Nedfart Magen til!

– – –

Aftenen tilbragte vi i Kineserkvarteret, en stor og glimrende Overraskelse. Kineserkvarteret i New York er skrumpet ind til ingenting, dette er vældigt, fyldt med Kostbarheder og Kunstskatte. Det er illumineret som paa *Broadway* omkring *Times Square*, og det vrimler med Købere, mest Kvinder.

Der er to Slags Butiker, dem for Fremmede og dem for Kineserne. Det siger sig selv, hvor man staar sig ved at købe. Betjeningen er udsøgt, Snyderi kendes ikke. De smaa Kineserinder, der fører om og pakker ind, er saa fortryllende af Ydre og Væsen, at man forekommer sig selv ulidelig plump og uden al Kultur ved Synet af deres Bevægelser og ved Lyden af deres blide fint modulerede Stemmer.

Det ægte kinesiske Maaltid med berusende Risvin til smagte fortræffeligt, saa længe vi sad til Bords, men da vi rejste os, var der et eller andet, der skuffede, en Bismag eller en Bilugt, der forstyrrede Nydelsen. Vi fik ikke Lyst til at gentage Eksperimentet.

– – –

Hotelsengene er upaaklagelige her, Lærredet er fint og køligt, hver Dag rene Lagner. Vi undres, Aarsagen er, at man har indskrænket Betjeningen. Stuepigerne gaar efter endt Ottetimersdag, og ingen kommer i Stedet. Naar alle Senge er frisk betrukne, kan man tage mod Gæster naar som helst uden Forlegenhed. Men er Sengene altid, som de bør, kan det godt skorte paa Værelsets Properhed. Et Sted laa der ved Ankomsten et Par lasede Herresokker lige ved Sengens Hovedgærde; da vi to Dage efter drog af, laa Sokkerne der endnu.

– – –

Vi befinder os i det kaliforniske Frugtland. Det bugner. Vi følger Kysten. Ind mod Landsiden ligger Appelsinlunde Side om Side med Ananasmarker og Æbleplantager. Hvor ved Vejen et skyggende Træ er at skue, vokser straks en lille Hytte – et Telt eller Skur – op, og her falbydes Frugt af Sødme og Dejlighed, saa man kunde ønske at omvendes til den Slags Vegetarisme, der nøjes med Frugt og intet derudover. Ned fra Telttaget eller fra Træernes Grene hænger i Tusindtal af blæreformede Flasker fyldt med gylden Cider. Man kan udvikle sig til Dranker i Løbet af faa Timer.

– – –

Kaliforniens røde Jord syner godt til den grønne Beplantning. Alt hvad krybe kan og gaa, søger da ogsaa udefter. Enhver kan for en billig Penge købe eller leje en Klat Jord uden derfor at behøve at ulejlige sig med at bygge Hus. Nemmere er det at flytte hid med Bil og Telt. Frugt koster intet. Fisk kan tages i Elvene eller fra Havet. Mælk leveres ved Teltaabningen. Klæder er overflødige. Lændeklud til Hannerne, Susebukser og Brystholder til de fyldige Hunner, de slanke nøjes med en stumpet Badebuks. Ungerne stunter rundt som i Edens Have – uden Figenblad. Her foregaar aldrig Syndefald. Nemlig.

Trods alt dette, der jo maa godskrives San Francisco, forsones jeg ikke med Gadernes Stejlhed eller Skuffelsen, da Telefonbogen vel svirrede med det rigtige Efternavn, men samtlige Fornavne var forkerte. Jeg mærkede, at det ikke vilde lykkes mig at finde min Venindes Brødre. Var det mine Søskende, der saadan var dukket ned i evig Tavshed, jeg vilde næppe kunne overleve det.

– – –

Los Angeles er … alt og dets Modsætning! Skøn og hæslig, proper og beskidt, frodig og gold, Provins og Storby, fornem og smagløs. Alt og dets Modsætning.

Tilflyttere føler sig straks en Smule søsyge, men som Tiden gaar, og de finder sig til Rette i de forvirrende Forskelligheder, hvoraf Kæmpebyen er nittet sammen, faar de den kær. Ingen Fædrelandsfølelse, ingen Hjemve skal faa dem til mere at rykke Teltpælene op. *Her er Stedet*.

Men Bil maa der til. Bil er her nødvendig som Hundeslæde paa Grønland. Byen er udbredt paa et Terræn som hele Nordsjælland. Folk er provinsagtigt videbegærlige og har samtidig Storstadens komplette Ligegyldighed over for Næstens Ve og Vel. Notabene, indtil Venskab er sluttet. Los Angeles er Venskabernes By.

Vi ser bort fra Hollywood.

Men da vi nu kommer nordfra, nødes vi til at begynde med Hollywood. Vi tager den i Opløbet og ved Senaften. Udenfor stopper vi ved et Skilt med: *Information*. Pæne unge Mennesker synes her at vide alt. De har timelig Forbindelse med samtlige Hoteller og ved, hvor hvem rettelig hører til. For os er det smigrende. Vi anvises et Apartmenthouse med tip top møbleret Soveværelse, Salon, Badeværelse, Køkken med Udstyr af Sølv og Krystal, med Frigidaire og Vaskemaskine samt elektrisk Tørreapparat. Alt passer os, kun Prisen ikke. Vi søger nedad til beskednere Steder.

Dog, Hollywood naaede at imponere. Men kun for denne ene Aften. Mage til Butiksstraal og Luftreklamer, Mage til Butiker, Frugtbutiker, der strakte sig langt ud paa Gaden! At ikke alle Filmstjerner her sørger for at blive Fiksstjerner paa denne Himmel, nej om vi forstaar.

Overgangen mellem Hollywood og Los Angeles søgte vi forgæves. Den findes nemlig ikke.

Byen er, set ved Dag, en snurrig Blanding af Skyskrabere og Hundehuse. Ikke bygget efter mere Plan end Guldgraverbyerne. Gaderne er brede nok, men de fleste virker som Sidegader uden Hovedaarer. Kostelige Banker med Søjler og Dikkedarer, klos op ad dem Bilgarager med Bølgeblikstage, Skure og Tomter.

Og saa Parker, med Papirstumper og Palmer, Parker uden Papirstumper, men med Palmer. Palmen er en Afart af normal Vegetation. Har man ikke følt det før, saa føler man det nu.

Her er altsaa *Viftepalmen*, Prydsgenstanden fra vore Forældres Plydsesdagligstuer, hvor den stod som en evig opspændt Parasol og fangede Støv. Den ser yderst uplejet ud med Bladene hængende ned i alle Længder, visne og strittende som Haarduskene paa de Abemennesker, der vises frem paa Markeder.

Føniks- eller *Fjerpalmen* staar altid og trænger til Vand. Øverste Halvdel er grønlig. Resten klæber ind til Stammen, men kun til det Punkt, hvor Stammen skrumper ind og bliver kosteskaftsagtig. Planten faar herved Lighed med en Lampepudser. Saa er der de *adelige Palmer*, dem der bor sammen med fornemme Folk og staar Vagt foran Klubber, Residenser og lignende. De faar Bad Morgen og Aften og svulmer i Taljen af dette Vellevned, saa de snart ligner Kæmpeananas med lidt Dusk i øverste Ende af Frugten.

– – –

Hvad havde vi at søge i Hollywood? Jeg har engang faaet en Film drejet her. Filmen var vist god nok, men den havde ingen Lighed med mit Manuskript og fik derfor ingen Interesse for mig. Men er man ved Stillehavskysten, hører det med at titte ind bag Kulisserne i Hollywood – især fordi ikke alle og enhver kan skaffe sig Adgang.

Vi havde "Tid", som hos Tandlægen, og mødte præcis. Sekunderne dryppede fra Væguret som Sveden fra de Ventendes Pander. En lille tynd Fyr hviskede Hemmeligheder ind i Telefontragten og forklarede, at den Herre, der skulde føre os om, straks vilde være her. Han kom. Hans Tøj sad perfekt. Han var fjong i alle Maader og havde det Smil, der vilde gøre sig i langstrakte Elskovsscener.

Han viste os Garderober med mølædte Uniformer, endnu med de størknede Blodpletter fra Verdenskrigen. Pelse hang og faldt i Støv mellem fyrstelige Silkekjolers Falbelader. Der

var Skæg og Kalvekrøs, Marskalstave og Hundepiske. En Marskandiserbod af dem, hvor Konen desværre gik hen og døde, og Manden ikke rigtig kan klare sig alene.

Vi kneb os frem ad smalle, fedtede Veje mellem Skure og Pakhuse og Studier. Overalt sad Klynger af Kosaker iført alt det Skæg, der lod sig klistre fast omkring Næse, Mund og Øjne. Kvinder traskede hid og did i komiske og rørende Dragter fra Midten af forrige Aarhundrede. Dragterne var ægte nok. Kvinderne hørte vor Tid til. Somme var i Bruneller, andre i Sko med Hul til Storetaaen. Alle sjokkede de lige hjælpeløst i de folderige Kjoler.

Vi skulde se en Optagelse, men det lod sig ikke gøre. Man arbejdede kun i ét Studie, og det gjaldt en Snescene. Adgang ikke mulig.

Vi saa Huse med Façade og ingenting bagved. Gader paa alle Sprog, bygget op som af bemalede Skærmbrædter. Og saa var der et Vand til Indspilning af Søscener.

For Øjeblikket havde man kun Brug for "oprørt" Vand. Hertil anvendtes to Mandfolk, der stod i Vand til Skrævet og baksede op og ned hver med sin Ende af en tom Baad. Eftersom Baaden gylpede op og ned, kom Vandet i heftig Bevægelse og gav naturlige Lyde fra sig. Hensigten var naaet. Dog forekom Bølgerne mig ikke mere farlige end Brølene fra den sølle narkotiserede Løve, der kørte paa Motorcykle op ad Væggene sammen med Domptøren.

Worlds Fair Atelier var stuvende fuldt af Menneskelemmer i Gips. Herinde lavedes ogsaa Gummiheste til Brug for Nærbilleder, naar Cowboyerne ret skal vise deres Kunster.

Her var ditten og datten, kun ikke en "Stjerne". De var sagtens alle krøbet ind i Himlen, som Stjerner plejer van, naar Solen staar højt.

Vi huskede da rigtignok at sige pænt farvel og mange Tak til den unge Mand med det vindende Smil.

– – –

Og med rolig Samvittighed søger vi ud af Byen. Det er nu ikke ligetil. Byen strækker sig jo umanerligt. Snart er vi i hvad jeg vil kalde de sørgelige Rester af Guldgraverbyen, saa midt i et *Ostende* af Livsglæde, Nøgenhed og Surfryttere. Derfra forbi Kæmpehoteller og Palæer i Haver bevogtet af til Tænderne væbnede Politisoldater. Haver, der ikke synes at høre denne Jord til. Saa følger en komplet hollandsk Fiskerby, et Stykke *Volendam*, Smakke ved Smakke.

En Skov af Boretaarne, der gror helt ud i Vandet, hvor de har deres undersøiske Beholdere. Nu igen en lille Landsby. Flere Boretaarne. Her og der bevæger Pumpemaskinen sig skævt op og ned, ufortrødent og søvndyssende.

Den arbejder automatisk som Malkemaskinen. Naar Yveret er tømt, anbringes den paa næste Ko.

Boretaarne som her optrædende *en masse* minder i deres sortladne Gennemsigtighed om græshoppeafgnavede Træskeletter.

Lidt Lugt af Lampeos.

Lugten giver Plads for den ramsalte Havdunst, og nu glider vi langs den høje Overstrand. Nedenfor knuses lange hvidbræmmede Bølger mod Sandbredden. Flokke af "Søndagsfiskere" staar i Vand til Maven, hævende og sænkende deres Fiskestænger. Det er skkert baade Oliemagnater og Børsspekulanter. I Nærheden holder Tjenere og Chaufførr Vagt med varme Plaider, at de høje Herrer ikke skal faa sig en Forkølelse paa Halsen! Længere tilbage er Biler og Trailere parkeret for Natten.

Kysten er for det meste høj og rødgul, med stærkt indhulede Brinker. Malerisk.

Man hører spanske Brokker, møder Kvinder med høje Kamme i Haaret.

– – –

San Diego, om hvis Eksistens jeg – Sandheden i Ære – ikke havde Anelse for en Uge siden, ligger nær Grænsen. Hinsides skal være Spillebuler, saa det forslaar, men vi lader os ikke friste.

San Diego, som vi syner ved Dag, er Stillehavskystens reneste og mest fuldkomne Perle. Naar jeg engang faar Stunder, vil jeg anskaffe mig et Værk om Byen og tilegne mig Viden om dens Oprindelse. Sandelig, her er gammel Kultur.

Skove af Nerier staar i Blomst. Hække om Haver er konvolvolusblaa. Mimoserne dufter stærkere end i Sydfrankrig. Fra Husmurene falder tragtformede Blomster ned, røde som Vin og Blod.

Paa en Klippe højt over San Diego ligger en Samling snehvide Bygninger med Klostergaarde af maurisk Tilsnit.

I San Diego kunde man godt tilbringe et Par Maaneder uden at faa for meget.

Men ikke nu, vi er allerede for hjemgaaende.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 30.7.1945

Hilsen til Danmark

Med denne Hilsen til Danmark indleder *Karin Michaëlis* en Serie af Kroniker fra Amerika.

Gennem nu næsten umindelige Tider har jeg længtes efter igen at kunne skrive frit fra Hjertet til jer alle derhjemme.

Dér lever man i sit eget Land og tager det som noget givet; først i det Nu, hvor man er langt borte, og alle Sunde synes lukkede, begynder man for Alvor at ane, hvad Ens Fædreland i Virkeligheden betyder. Hvor mange Nætter har jeg ikke i disse Aar ligget vaagen, haabende endnu engang at sætte Foden paa dansk Jord, haabende – mod alt Haab – at finde Landet, som da jeg forlod det, og at møde alle de Kære igen.

Før har jeg altid saa flot henkastet: "Naar jeg først er død, er det ligemeget, i hvilken Rendesten man kaster mine Levninger!" Nu ved jeg, at der staar en lille hvid Kirke paa en yndig Kirkegaard, skraanende ned mod blide Vande, hvor Sol gaar ned, spejlende Bøgeskove, og hvor hvidsejlede Baade glider af Sted med Morild dryppende fra Aarebladene. Hvor Kirkegaarden er anlagt i Terrasser, og hver Grav er som en lille Eventyrhave for sig.

Der hører jeg til – skønt det ikke er min Fødeby – der hører jeg til, dér ønsker jeg at ligge.

Jeg ved jo nok – desværre –, at naar den Tid kommer, vil mit Øre være lukket for al Lyd som mit Indre for al Tanke, men jeg er født til at fabulere, og følgelig udpønsker jeg mig nu Evigheden, som den passer mig. Jeg vil da ligge paa den lille hvide Kirkegaard under Slyngrosernes Væld, Duft af Reseda, medens Solen gaar ned, medens Voksne og Børn gaar Aftentur til Gravene og piller det Ukrudt op, der i Dagens Løb har vovet sig frem. Man vil ogsaa standse ved min Grav og, for en Aarrække maaske, sende venlige Ord ned, de Ord, som jeg ligger og tørster efter; men snart vil hun dernede være glemt som Nattergalenes Fløjt fra Aaret før, og saa maa jeg trøste mig med at høre om kommende Slægter, der ogsaa vil blive Støv, som jeg bliver Støv. Dog, det vil være vidunderligt at ligge der midt i Vandenes Klukken, midt i Aftenklokkernes Klang, midt i Fuglenes sidste søvnige Pip. Jeg formelig længes efter det …

Ikke desto mindre vil jeg helst leve mange, mange Aar endnu. Der er saa meget, der trænger paa og vil gøres. Ting, der skal skrives, Samtaler, der skal føres, Løfter, der skal opfyldes. Dertil hører, at man maa have Orden i Tingene, sørge for, at der er tomt, naar man gaar sin lille Vej, sørge for, at Huset ikke ligner en Marskandiserbod, som de Efterlevende siden ønsker Pokker i Vold.

Nu ikke mere om Død og Kirkegaard. Den Tid, den Sorg! Dette skal jo kun være Hilsen og Haandslag til jer alle derhjemme, alle I, der beskæftiger mine Tanker og hindrer mig i at faa Pennen til, som ellers, at føjte hen over Papiret.

Hvor er I henne, I store og smaa?

Heldigvis har jeg disse Aar været forskaanet for andre Dødsbudskaber end det, at *Mika* er borte, Mika, store, gode, trofaste Hund! Ven! Dyr! med Menneskeøjne. Vi var saa nære Venner, og nu, du er borte, er det mig en Trøst at mindes, at du aldrig i de mange Aar, vi var sammen, har faaet et Slag eller blot et ondt Ord. Du var slem til at løbe efter Høns, men kun én Gang saa jeg Følgerne deraf. Jeg fandt en halvdød Høne i Haven. Jeg selv følte mig halvdød ved Synet, men snappede Hønen og jog op mod Huset, kaldende "Thitten, Thitten!" Og da søde lille Thitten – min Husalf og Støtte – kom, hviskede jeg: "Hug Hovedet af den!" Thitten svarede: "Det kan jeg ikke!" Da jeg saa, fortvivlet, selv vilde gøre det, tog den kære Thitten det døende Dyr ud af min Haand og gjorde det. Siden betroede hun mig, at jeg havde været som Papir i Ansigtet.

Mika, du maatte jo straffes, og du blev det. Jeg lukkede dig inde i Huggehuset, alene med den døde Høne, og siden rørte du ikke et Stykke Fjerkræ mere …

Da jeg rejste, sagde jeg ikke farvel for at skaane dig for Afskedssmerten. Det har været haardt for dig at vandre forbi det tomme Hus. Kom du nogen Sinde over det? Hvem kan læse andres Tanker? Hvem kan se ind i et blødende Hundehjerte? Gid jeg havde kunnet holde dit Hoved og se ind i dine Øjne i Bristningens Nu …

– – –

Hvor er du, *Herdis*, muntre Veninde, du, der var selve Livskraften for os alle! Du, om hvem jeg altid sagde: "Ifald Herdis, midt i silende Regn, finder paa at sige: "Hvor Solen dog skinner!", saa skinner Solen!" Saa stor er Magten i dit Smil og din glade varme Stemme.

Sidder du nu og gnider dit "ømme Knæ" lidt? Mén af Aarene maa vi jo alle have – eller skriver du Brev til et af de "Børnebørn", din svenske Søster var saa snild at forskaffe dig? Eller sidder du hos vor fælles Veninde *Selma* og mundhugges i al Elskværdighed over Bridgekortene sammen med *May Hennings*? Hvornaar kan jeg igen være Fjerdemand til en Bridge? Vil det nogen Sinde mere ske?

Og hvor er du, *"Søster"*, der ogsaa kommer fra Randers og derfor er lige saa fuld af Tossetheder som jeg selv. Er man fra Randers, lærer man aldrig at blive som alle andre, lige meget hvor solidt man bliver kanøflet. Det er vi to blevet, Søster, men vi har haft det dejligt alligevel, har vi ikke? Husker du vor Biltur gennem Hitlertyskland? Da vi kom til Luthers *Wartburg* og vandrede oppe mellem Vagtposterne! Og næste Morgen, da en Officer kom ind i Hotellet og spurgte efter mig, og jeg sikkert som Amen i Kirken troede, at nu skulde jeg i Koncentrationslejr. Og saa var det lige det modsatte! Han var Grev den og den og Slotskommandant tillige. Nu havde han hørt, at jeg "beærede" Wartburg med min Nærværelse, og udbad sig derfor selv at maatte føre mig omkring. Timevis vandrede vi rundt med ham. Ved Afskeden forærede han mig en Bog, han havde skrevet om Wartburg, et nummereret Eksemplar. Da frygtede jeg, han skulde tro, jeg maaske var Nazi, og sagde derfor rent ud, at jeg afskyede hans Hitler. Officeren slog Hælene sammen og bukkede: "Naadige Frue, lad mig gøre Dem opmærksom paa, at Deres Anskuelse deles af mange her!" De Ord har jeg aldrig kunnet glemme.

Der er Snese af Navne, der svirrer om inde i mig, hvert som et stort Spørgsmaal: Hvordan gaar det *A.C.V.* og hans storartede Kone? Hvordan lider *Johannnes* med Hustru og Børn og Forældre?

Og *Niels Jørgensen*, ham i Gaarden? Har der mon igen været Mund- og Klovsyge?

Min elskelige *Overlæge* i Svendborg sendte mig i alle disse Aar Blomster til Jul og Paaske, og hver Gang tudede jeg Pottevis af Taarer, men det var af Glæde. Han og min søde Veninde *Julie* fra de ganske unge Aar, hun med hvem jeg har delt saa meget ondt og godt, hun og Overlægen huskede altid gennem Røde Kors-Breve at holde mig à jour med det vigtigste. Men saa, kort før Jul, fortalte *Peter Freuchen* mig, at mit Hus paa Thurø var fyldt med tyske Officerer, og *at alt, hvad jeg ejede, var konfiskeret!* Det skar lidt i Hjertet, dog ikke ret længe. Jeg trøstede mig med, at jeg næppe kunde have over hundrede Aar tilbage, og var endelig alt, hvad jeg havde samlet sammen i mit lange Liv, borte, nuvel, saa stor en Grav, at jeg kunde tage det altsammen med, vilde jeg næppe have faaet paa det lille Thurø.

Tre Maaneder senere kom endnu et Røde Kors-Brev fra Overlægen flyvende ind med det Jubelbudskab, at *mit Hus endnu var intakt*. Hvad skal jeg tro? Hvad skal jeg tænke.

Inden jeg slutter dette mit første Budskab til Danmark, maa jeg have Lov at sig til hver og en af de Pragtmennesker i København og langs Kysten, de, der i Efteraaret i Fjor stod Vagt om vore Landsmænd af jødisk Æt, *at Danmark har indlagt sig uvisnelig Hæder ved jeres Handling*. Det er min uafrystelige Overbevisning, at som Aarene og Aarhundrederne gaar, vil denne jeres Daad staa i endnu mere lysende Glorie, knyttet til Danmarks Navn.

Alle var enige om Infamien af Nazisternes Optræden over for de værgeløse Jøder, men *Danmark og Danmark alene i hele Verden lykkedes det paa dette Omraade at byde Hitler Trods og tage Brodden af hans nedrige Anslag*.

Sammen med denne Tak til Danske maa selvfølgelig ikke glemmes, hvad vi til alle Tider skylder Sverige, der tog imod vore Flygtninge uden at stille Spørgsmaal eller kræve Forklaring. Jødernes Flugt til Sverige er den helligste og skønneste Begivenhed i disse Mørkets og Ondskabens saa skæbnesvangre Aar.

Og endelig en Tak, inderlig Tak til vor *Konge*. Han har ristet sit Navn i Historien og var den, som fik os alle til at opretholde Haabet, selv naar det saa mørkest ud.

Lad det ikke vare for længe, inden vi ses. *For nu ventes der paa Skib herovre* …

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 6.8.1945

Her samles ind!

Karin Michaëlis fortæller i et Brev fra New York om det omfattende og vældige Indsamlingsarbejde, der er i Gang i U.S.A. for at hjælpe det sultende og frysende Europa, især de nødlidende Landes Smaabørn.

Rundt i New York ligger spredt en Del *Thriftshops* (finere Marskandiserbutiker, der alle er etablerede med godgørende Formaal). De startede alle derved, at en Flok velhavende Kvinder ved en Komsammen besluttede at gøre noget nyttigt: At lave en ny Thriftshop. Til den Ende forpligtede enhver sig til hver Maaned at bidrage med et vist Antal brugte Klædningsstykker, fra Sko og Undertøj til Kjoler, Pelsværkskaaber og – Brudekjoler! Samt at fremskaffe fem Damer, der hver især lovede at gøre som de oprindelige.

Videre forpligtede enhver sig til at bidrage med et mindre Beløb hver Maaned til Leje og Drift af Butiken. Endelig maa hver Dame love at tilbringe en Dag hver Maaned som Tilsynshavende i Boden; er hun forhindret maa hun stille Stedfortræder.

Genstandenes Pris bestemmes i Fællesskab. Prisen er altid meget lav, da det gælder at skaffe billig Garderobe til saadanne Kvinder, der, af Hensyn til deres Erhverv, maa være velklædte, men som har for smaa Midler til at kunne købe nye Klæder. Disse "Thriftshops" har været et uvurderligt Gode især for mange unge Kunstnerinder, der havde smaa Engagementer og ikke vidste, hvordan de skulde skaffe den nødvendige Dragt til at optræde i. Men nu lukker de, én efter én, ikke af Mangel paa Kunder, – snarest det modsatte. De kan ikke skaffe Klæder! Alt, hvad Overklassen og den nogenlunde velsituerede Middelklasse kan skrabe sammen, bringes nu til de Kæmpeindsamlinger, der arbejder med fuld Damp paa at *beklæde det nøgne og frysende Europa.*

Den første af disse Indsamlinger sattes i Gang ifjor, og Æren for den tilkommer helt og holdent den danskfødte *Gerda Schairer*, der har kæmpet som en Løvinde dels for at faa Indsamlingen startet dels for at gøre den til en straalende Sukces.

Dens Hovedformaal var at samle komplette Udstyr til nyfødte Børn og til Børn mellem 2 og 6 Aar. Nu er Foreningen gaaet sammen med den amerikanske "Redda Barnen" (kendt fra første Verdenskrig) og bærer Navnet *Childrens' Federation*. Det er den eneste store internationale Børneorganisation.

Her indsamles gode brugte Klæder, der renses og – om nødvendigt – repareres af Damer, som gør dette Arbejde gratis. Der indsamles ogsaa Penge til at opkøbe Partivarer fra Fabrikerne, der sælger til Spotpris af Hensyn til det smukke Formaal. Disse Stoffer tilklippes og sys af Foreningens Damer, men en stor Del, især Drengetøj, Overfrakker og Kaaber, klippes paa Fabrikerne af Arbejderne, som laaner Fabrikens Maskiner og syr gratis et Par Timer efter Fyraften. Det er deres Bidrag til de europæiske Børn!!

Det drejer sig ikke om Smaating. Sidste Jul havde Gerda Shairer [*læs*: Schairer] samlet *halvanden Million Pund*. Der var da tusindvis af Babyudstyr rede, og i hvert enkelt befandt sig ikke mindre end 33 Stykker Smaatøj, alt saa fint, delikat og farveskønt, at det maatte fryde enhver ung Mors Øjne saa vel som Hjerte.

De første Klæder, der naaede den befriede Del af Holland, kom fra denne Forening, der fragtede Kister med Tøj til England, hvorfra det blev fløjet over og kastet ned.

Der er for Øjeblikket ankommet Masser af Udstyr til Nyfødte og lidt større Børn i Danmark, og langt flere er undervejs eller venter kun paa Skibslejlighed.

300 Kvindeforeninger herovre støtter Foretagendet med at samle ind og sy, og deriblandt tyve Kvindefængsler.

Hidtil var man koncentreret om *Danmark, Norge, Sverige* og *Finland*, men nu er Foreningen udvidet til ogsaa at gælde *Holland* og *Belgien, Italien* og *Frankrig*. Senere vil Resten af Landene blive betænkt.

Saa er der *den danske Indsamling*, der har Underafdelinger overalt, hvor der er danske Settlements. Sjælen i den er vor egen varmhjertede Ven *Jean Hersholt*. Den Forening har Skibsladninger rede, alt nedpakket i vældige Kister, alt skærmet mod Møl og Fugt.

Men den allerstørste Tøjindsamling tager Sigte paa *hele Europa*. Den blev først sat i Scene dette Foraar, til Gengæld med saadan Bram og Brask, at selv den mest døve var tvunget til at høre. Til at beklæde det mer end halvnøgne Europa regnes der med at behøves *halvandet Hundrede Millioner Pund* … En saa uhyre Mængde kan kun skaffes, hvis alle tager Del. Hvad bevisligt er sket. Staten *Alaska* møder saaledes med gennemsnitligt Bidrag fra hver enkelt Borger (fra Nyfødt til Olding) af *4 7/8 Pund*, Staterne *Arizona* og *Maryland* hver med *3¾ Pund*. Staten *New York* alene har samlet *10 Millioner Pund!*

Denne Indsamling ledes af *Henry Kaiser* (Manden, der bygger "Libertyskibene"), og fra den Dag, Modtagelsescentrene aabnede deres Døre, har der været en endeløs Valfart med Bylter og Pakker. Enhver Borger føler det ikke blot som en hellig Pligt, men som et Privilegium, at man henvender sig til ham om Hjælp.

Det kniber med Fodtøj herovre. Ikke, at der ligefrem er Mangel paa Læder, men den skrappe Rationering – nødvendig af Hensyn til Hæren og Europa – gør, at Forældre har vanskeligt ved at holde slidende Smaafolk med Saaler. Dog, ingen gør Vrøvl. Et Ymt om Børnene i Europa, der maa gaa barbenede i Frost og Slud, er nok til at standse enhver Klage i Opløbet.

U.N.R.R.A., Forkortelse af "de forenende Nationers Hjælpe- og Genrejsningsfond" (*the United Nations' Relief and Rehabilitation Administration*) er i fuldt Sving med at arrangere Forsendelse og Uddeling af *Føde*, men ogsaa Nødvendighedsartikler som *Sysager, Værktøj, Barberblade, Tandbørster* og lignende.

Medens den her uhyre afholdte tidligere Guvernør *Herbert Lehman* er Hovedlederen af U.N.R.R.A., er fornylig selve *Herbert Hoover* (Europas reddende Engel fra første Verdenskrig) blevet kaldt til "det hvide Hus" og har af den nye Præsident faaet overdraget Distributionen af samtlige Fødemidler. Et Kæmpearbejde lagt paa en enkelt Mands Skuldre. Men, om nogen i Verden vil kunne føre denne Gerning til Ende med Held, saa er det ham. Ingen nulevende Mand (eller Kvinde) har Erfaring paa dette Omraade som han.

Var Nøden stor efter første Verdenskrig, er den mangedobbelt nu, og det er endnu et aabent Spørgsmaal, hvorvidt det vil lykkes at hindre Hungersnød og dens Følger i hele Europa. Det gælder jo ikke blot akkurat at holde Liv i de sultende Millioner, men at skaffe dem saa god og nærende Mad, at de kan genvinde deres tabte Livskraft, saa deres Børn ikke skal fødes som Vrag paa Grund af Forældrenes Lidelser.

Mælk er nødvendig for Børn som Sol for Planter. Der vil blive sendt alt, hvad undværes kan, i koncentreret Form, men her er et Omraade hvor Staterne maa holde igen. Det gaar ikke an at sende saa meget at Børnene her gaar til Grunde af Mælkemangel.

Ved Udgangen af Juni vil der være naaet til Europa en og en Kvart Million – følg nu med, Læser – *ikke Pund, men Tons* Fødemidler!!! Af disse gaar godt og vel *Halvdelen* til *Grækenland*, det mest nødstedte af samtlige Lande. *Jugoslavien* faar *199.000 Tons, Polen 89.000 Tons, Italien 78.000 Tons, Tjekoslovakiet 76.000 Tons* og saa videre.

Har jeg saa ikke Ret, naar jeg hævder, at Amerikanerne ikke nøjes med at give af deres Overflod?

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 27.8.1945

"Landet, der flyder med Mælk og Honning"

Karin Michaëlis korrigerer i flere Henseender den almindelige Opfattelse af Amerika som "Landet, der flyder med Mælk og Honning". Hun fremhæver Bolignød, Lejeaager og Vareknaphed, men fortæller ogsaa om de mange vidunderlige Opfindelser til Brug for det moderne Køkken.

Dette er den almene Opfattelse af "De forenede Stater". Opfattelsen er ikke helt gal, men rigtig er den heller ikke. Ganske vist, Amerika er jo svimlende rigt paa Kul, Olie, Mineraler, Uld, Vandkraft foruden Markens Grøde og Industrien, der – støttet af videnskabelige Opfindelser – gaar fremad med Kæmpeskridt.

Ja, var der intet, der hed "Krig", og var Menneskene rene Engle, kunde det nok hævdes, at "Landet flyder med Mælk og Honning", men Befolkningen har gennemlevet og gennemlidt to Verdenskrige, og selv om der nok nu og da – maaske ved Fejltagelse – fødes en Engel eller to, er de næppe mere hyppigt forekommende end *Dionne-Femlingerne*, der nylig oplevede deres elleveaarige Fødselsdag.

Den amerikanske Arbejder faar saa høj Løn, at han kan tillade sig Bolig med Centralvarme, Bad, Frigidaire foruden Alverdens elektriske Bekvemmeligheder. Han kan skaffe sig Bil paa Afbetaling, læsse Teltet paa Taget, stoppe Kone og Børn ind i Vognen og ture Landet rundt i Ferien, hvis han da ikke foretrækker at sende Børnene i Lejr og alene sammen med Konen i sine to Ugers Ferie dase ved Sø eller i Bjerge. Hans Kone er altid velklædt som samtlige amerikanske Kvinder af den hvide Race, hans Børn fraadser i Biograf og Icecream. Kort sagt, alt kunde være i skønneste Orden, hvis ikke … hvis ikke …!!

Og nu kommer vi til Forholdene, som de har udviklet sig, og der vil gaa "baade Vinter og Vaar", inden de ændrer sig betydeligt.

Arbejderen kan tillade sig en anstændig Bolig, at sige, *hvis* han finder den! Men siden Privatbyggeri stoppede automatisk og fuldstændigt paa Grund af Krigen, opføres der slet ingen Beboelseshuse, og Bolignøden er efterhaanden overvældende.

Ifjor tilbragte jeg det meste af Aaret i Californiens blide solrige Klima i Los Angeles, hvor jeg boede hos Venner, der havde deres eget 8 Værelsers Hus i to Etager, beliggende i en stor frodig Have. Der forløb saa godt som aldrig en Dag uden at Dørklokken ringede og Vildtfremmede – ofte næsten hændervridende – tryglede os om at afstaa et Værelse. Undertiden holdt et helt Flyttelæs udenfor. Familiefaderen sprang ned og forklarede, at han havde oprykket sine Teltpæle, da han havde faaet vellønnet Krigsarbejde her, men nu havde han, med Møbler og Familie kørt omkring i to Døgn uden at kunne opdrive Tag over Hovedet …

Der drives grim Aager med Lejen. Dog, i New York er man nogenlunde sikker. Her vaager Byens nidkære Borgmester *La Guardia* – en flommefed Gummibold – af italiensk Oprindelse, men af enorm Dygtighed og Integritet.

En Familie kom over fra Europa, og – ukendt med Sproget – maatte den erlægge forud en ganske ublu Husleje og endda være glad til, saa man tav stille og fandt sig i Forholdene. Men en skønne Dag kom der Besøg af to uniformerede Betjente, der endda mødte med Tolk, og nu blev Husfaderen underkastet formeligt Forhør, som var han mindst mistænkt for Lystmord. Baade han og hans Kone rystede af Skræk. Men hvad sker? To Dage efter kommer Værten og tilbagebetaler de to Trediedele af den erlagte Leje og gør store Undskyldninger: "Det var en beklagelig Fejltagelse."

Vist var det ej. Det var *La Guardia* og ingen anden!

New York har – uvist af hvilken Grund – nægtet Tilladelse til Opstilling af de saakaldte "færdigsyede" Huse. Skønt de ofte er baade kønne, praktiske, holdbare og altid billige. Til Gengæld vil Byens egne kæmpemæssige Byggeprojekter snart træde i Kraft.

Der er under Krigen gjort en Mængde Opfindelser, der ikke lod sig nyttiggøre, da al Kraft nødvendigvis maatte anvendes i Vaabenfabrikerne og til andet Krigen angaaende. Af disse Opfindelser gælder mange det moderne Køkken og vil blive hilst med Jubel af samtlige Husmødre.

Vi har jo hjemme i Danmark haft enkelte Prøver paa slige Køkkener, helt af rustfrit Staal, Glas og Marmor. Men de fandtes kun i velhavende Hjem. Nu vil de blive indført overalt, saa selvfølgeligt som i sin Tid Bad og W.C.

De allersidste Køkkener er rene Drømmesyn; man napper sig i Armen, naar man ser dem i Drift. Her kan saaledes i Dagens Løb "opspares" Sol, som anvendes til at oplyse Trapper, Dørtrin, Gelændere og Bordben med svagt fosforagtigt Skær, saa man kan gaa omkring ved Nat uden at tænde Lys og uden at risikere Liv og Lemmer.

Foruden det elektriske Isskab er der under Køkkenbordet et Fryseapparat, hvor man kan opbevare Kød og Fjerkræ i mange Maaneder saa frisk som nyslagtet; en anden Afdeling er til Frysning af Grønsager og Frugt. Saa man kan faa friske Jordbær selv i den strengeste Vintertid.

Ovnen er selvlysende, noget mange Slags Gryder ogsaa er. Alle Kogekar har Gradmaaler og Kontrolur. Gryden kan stilles til at koge paa Minuttet og slukke paa Minuttet.

Husmoderen kan forberede Hovedmaaltidet om Morgenen, gaa til Arbejde Dagen lang, og ved Hjemkomsten forefinder hun Middagen færdig kogt, bagt og stegt.

Hun behøver ikke at tørre Støv af; et Apparat besørger den Gerning i et Nu, og saa findes der ikke Støvgran skabt.

Naturligvis kan ikke enhver Arbejder straks anskaffe sig alle disse moderne Apparater, men han har Adgang til dem alligevel. I samtlige af Kommunen projekterede Byggekomplekser vil alt sligt forefindes, ikke i den enkeltes Lejlighed men til fælles Afbenyttelse for alle.

Det lyder som "Fremtidsmusik". Nuvel. Men Dirigenten staar paa Podiet med Taktstokken hævet, rede til at slaa an. Om lidt kan vi alle høre Musiken.

Dette var om Stedet, hvor Maden skal tilberedes og spises, nu lidt om Maden selv.

I derhjemme har sikkert hørt om alt det, der fra Staterne er sendt og vil blive sendt til Europa, og adskillige blandt Jer har sikkert tænkt: "Pyt, det takker Pokker dem for! De har jo i Hylde og Fylde af alt og sender kun, hvad de ikke har Brug for!"

Dette er den store Misforstaaelse, jeg har sat mig for at berigtige.

Straks, da Amerika gik ind i Krigen og Rationeringen blev indført, tog man det med et Smil. Butikerne var bugnende fulde, og havde man ikke Mærker nok til dette eller hint, var der altid Venner, som havde for mange. Men eftersom der blev sendt flere og flere Tropper til de mange Fronter – Soldaterne maatte jo nødvendigvis holdes i god Foderstand –, begyndte Folk her at fatte, hvad det i Virkeligheden gjaldt. Man maatte jo nemlig ikke blot regne med, hvad der skulde til for at holde Hæren vedlige, men ogsaa tænke paa de uhyre Mængder, der gik til Havsens Bund, sænket af Undervandsbaadene.

Man opbød alt for at holde Kvægavl og Agerbrug paa Højden, men det var ikke altid nemt at skaffe Gødningsstoffer op fra Sydamerika, at faa Landbrugsmaskinerne repareret og skaffe Mandskab til Høstarbejdet i rette Tid. Knaphed satte ind.

Misforstaa mig ikke. Her blev *ikke sultet*, og Underernæring var mere Følge af Uvidenhed end af Mangel, men der fandtes Underernæring, især blandt Skolebørn. Den rigelige Anvendelse af Vitaminer var saare virkningsfuld, men ikke alle troede paa dette moderne Mirakel; desuden: Vitaminer fik man ikke gratis!

Fra at synes en munter Spøg, blev Rationeringen til et alvorligt og indviklet Problem, som kun de færreste løste helt tilfredsstillende.

Saa godt som altid har der været nok af *Kaffe*. *Te* er mere sparsom, men Te kan faas og er god. *Mel*, *Brød* og *Æg* er ikke rationeret, saa lidt som *Kartofler* og andre *Grønsager*. Ej heller *Fisk* kræver Mærker. Alle har Mærker til *Sukker*, *Smør* og *Kød*. Hvad hjælper det, naar Borte har taget det? Naar man maa staa i Kø for at faa *Fisk*, og midt under Ventetiden bliver Skiltet hængt ud: *Alt udsolgt*.

Man kan traske forgæves rundt i Timevis for at købe et Fjerdingpund Smør – efter i flere Uger ikke at have smagt den Vare. Man irriteres over Slagterens Hovedrysten, blot man stikker Ansigtet ind i Butiken.

Kød er blevet en Luksusartikel. Ikke som hjemme: Østers og Fasaner, der angaar Pengepungen. "Og har du Penge, saa kan du faa! og har du ingen, saa kan du gaa!"

At købe paa det "sorte Marked" er umoralsk og farligt, det kan føre lige lukt i Fængsel.

Slagterboderne staar ofte lukket halve Uger ad Gangen, og er de aabne, risikerer man, at hele Lageret bestaar af Hønsevinger og Andehalse.

Indtil for nylig var visse mindre ansete Dele paa Kreaturer at faa uden Mærker, saaledes (hvad vi Danske vilde anse for store Delikatesser) *Lammelever* og *Fjerkrælever*, *Nyre*, *Mave*, *Lunge*, *Tunge*, *Hjerne* og *Hjerte*. Men saa kom der en ny Lov. Efter den maa Krigsfangerne ikke faa andet Kød end netop disse mindre ansete Dele, der da i samme Time forsvandt fra Markedet, som havde de aldrig eksisteret.

Men tro blot ikke, at Folk bliver sure, fordi de ikke faar Kød. Alle véd jo, at hver Bid Kød, der gaar deres Mund forbi, enten kommer de tapre Krigsmænd tilgode eller hjælper sygelige, underernærede europæiske Børn.

Amerikaneren siger aldrig en Lyd om, at "de i Europa skulde bare vide, hvilke Ofre her bringes". *Aldrig*. Det er hans Form for Moral. Han finder det selvfølgeligt, og "saa snakker vi ikke mer om det"!

Ja, Amerikaneren har Egenskaber, man maa tage sin Hat af for.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 10.9.1945

De Krigsbeskadigede

Karin Michaëlis fortæller om "Røde Kors"-Søstrenes storslaaede Barmhjertighedsgerning over for de Krigsbeskadigede – og om det lige saa storslaaede Genrejsningsarbejde, der udøves for at gøre Krigsinvaliderne i Stand til ved eget Arbejde at sørge for sig selv og deres.

Langsomt, tøvende glider de ind, de vældige, hvidmalede Hospitalsskibe med det altsigende røde Kors malet paa Skibssiden. De har haft Farten oppe, siden de lettede Anker fra Krigsskuepladsen, men jo nærmere de nu kommer Land, jo mere synes de at ihukomme Bjørnsons skønne Ord: "Kør langsomt, vi kommer tidsnok hjem!"

Hver Maaned indtil ingen véd hvorlænge, vil disse Skibe bringe 40,000 Saarede til Hjemlandet. Ingen faar nøjagtig at vide, naar et saadant Skib kan ventes, saa lidt som nogen Slægtning faar Lov at komme om Bord. Saa vidt muligt bringes Skibets levende Last fra Borde efter Skumringens Frembrud, eller før Dagen gryer helt.

Ved Landgangen staar de talløse Røde Kors-Biler parate, og med kærlig Nænsomhed anbringes de Saarede undervejs styrkede og lindrede af kyndige Sygeplejersker. Nu er det disse tilladt at vise deres Følelser i Ord som i Handling. Saa helt anderledes end da de, Maaneder, maaske Aar før, var med til – i sorten Nat – at hente de unge, uprøvede Mænd og rutsje dem ud til Skibet, der skulde føre dem ud i de tusinde Farer. Efter endt Træning blev de unge Mænd proppet ind i Lastbiler og føget af Sted gennem Skove, gennem Landsbyer, ind imellem Bjerge, hvorhen? Intet anede de, intet fik de at vide. Bag sig havde de Afskedssmerten fra Far og Mor, og indvendig groede den graa Frygt for det, der forestod. I Bilen var ogsaa Røde Kors-Søstre, om dem havde man kun hørt godt, til dem vendte man sig nu i Haab om Varme og Forstaaelse. Men ikke et Ord: Ikke et Blik, der tydede paa Medlidenhed! Intet Ord kom over deres Læber, selv om en af de unge Krigsmænd brød sammen ude af Stand til at beherske sig. De prøvede ikke at tørre hans Taarer, klappede ikke hans Kind eller hviskede trøstende Ting. Han undredes maaske over denne Følelsesløshed, han kunde jo ikke vide, at det hørte til deres Træning. Deres Reglement. Et Reglement blevet til gennem dyrekøbt Erfaring. Men nu, hvor samme unge Mænd blev baaret i Land og var paa Vej til Hospitalet, nu stod det Røde Kors-Søstrene frit for at vise al den Ømhed, deres Sind rummede.

Samtlige Saarede kører nu i en næsten endeløs Række ad den stueglatte, herligt asfalterede Vej til den Kæmpelejr, hvor der holdes første Rast. Her bringes de tilsengs, faar oplivende Drikke og veltillavet Mad, og Lægerne begynder straks at klassificere dem efter Arten af deres Skader. Men de klassificeres desuden efter Hjemstedets Beliggenhed. Man er kommet til det naturlige Resultat, at Side om Side med Lægevidenskabens Undere er det den bedste Kur at anbringe Patienten saa nær Hjemmet, at han ofte kan have Besøg af sine Kære.

Det er en Kendsgerning, at naar de Saarede – efter det Helvede, de har været igennem, og som i mange Tilfælde sætter Spor for Resten af Tilværelsen og omstyrter alle tidligere Planer – nu, hvor de er i Sikkerhed for alt, hvad der hører ind under Krigens Myrden, – nu kun har én Tanke: *igen at opnaa Forbindelse med Hjemmet.* Dette er formelig livsensvigtigt.

Netop derfor har der samlet sig en Skare Kvinder, der frivilligt giver Tid, Kraft og Sjælsstyrke for at frembringe denne Forbindelse paa hurtigste og mest effektive Maade, nemlig ved mundtlig Samtale.

Disse Kvinder – der hver skænker en af Ugens Dage – møder Klokken 7 Morgen og arbejder til 7 Aften, maa ofte forlade deres Hjem Klokken 5 for i Tide at naa Lejren. De gaar nu fra Seng til Seng sammen med en Søster, der bærer Navnelisten. Navnene krydses af.

Navn og Adresse paa Familien nedskrives. Er den Saarede ikke i Stand til at give tilstrækkelig klar Adresse, sætter man sig i telefonisk Forbindelse med Egnen, ligemeget hvor langt borte denne monne være. Er alt i Orden, ordner man Telefonsamtale i Løbet af et Par Timer. En Tidsfrist maa der til, dels for at styrke de Syge ved eventuel Indsprøjtning eller andre smertestillende Midler, men dels – og især – for at overtale saadanne Patienter, der, paa Grund af Skadens Omfang ikke vil i Forbindelse med deres Nærmeste. Her udfører de gode Kvinder et enormt Arbejde, og det maa siges, hidtil med 100 Procent godt Resultat. Er nu Forbindelsen etableret, opstilles en Telefonbod ved Sengen, til højre eller til venstre efter hvilken Arm der kan tages i Brug. Mangler begge Arme, agerer den tilstedeværende Hjælperske Arm. Mere end 50 saadanne Telefonboder staar til Raadighed.

Der ringes. Den syge kalder. I de fleste Tilfælde er hans første Ord: Mor! Det lyder mest som et Støn eller et Skrig; saa tager han sig sammen. Nu spørger hun selvfølgelig til hans Befindende og her – siges det – at saa godt som alle de Saarede udviser største Heroisme, idet de alle som en med lys og lykkelig Stemme raaber: "Jeg har det glimrende!"

Men ikke altid lyder det dog overbevisende for Moderen, der ikke blot lytter med Øret, men endnu mere med Hjertet. Og det sker, at der for den anden Ende af Traaden lyder det dumpe Fald af et Legeme: Moderen er besvimet.

Inden Sønnen fatter, hvad der er sket, afbryder den tilstedeværende Kvinde Forbindelsen, ladende over for Patienten, som om det skyldes en Fejl fra Telefonselskabets Side. Hun skynder sig bort og telefonerer selv til Hjemmet, paalæggende Familien endelig at faa Moderen beroliget, saa hun ikke røber sin Angst, naar Samtalen genoprettes.

– – –

Disse første Samtaler strækker sig over alle Stater paa Kryds og tværs. De koster mange Penge, selv om Telefonselskaberne giver en vis Rabat. Pengene hertil fremkommer udelukkende ad privat Vej og skaffes gennem de omtalte Damer. Hver Gang tusind Dollars er optelefoneret, indbetales Beløbet i nærmeste Bank, der saa distribuerer Pengene til de forskellige Linjer. Det kan ske, at der bliver Ebbe i Kassen, og i saa Fald sendes nogle af Damerne paa Lyntogt til Venner og Bekendte og til Rigmænd for at skaffe ny Forsyning. *Aldrig* har man maattet indstille Telefoneringen af Mangel paa Midler.

– – –

I Løbet af 24 Timer vil største Parten af de Saarede være paa Vej til det Hospital, hvor de antages at forblive, til Udskrivningen finder Sted. Mange har langt Sygeleje forude, adskillige maa holde Sengen i Aarevis. Men her er det, at De forenede Stater har sat et vældigt System i Gang for at gøre nyttige, tilfredse og selverhvervende Borgere ud af de Saarede. Lige meget, hvor haardt medtagne de synes at være. De Tider er heldigvis forbi for altid, hvor en Krigsinvalid – Manden med Træben eller det tomme Frakkeærme – sendtes rundt i Gaardene med en Lirekasse og fristede en kummerlig Tilværelse ved saaledes at tigge Skillinger sammen.

Endelig er det fuldt og helt gaaet op for Samfundet, hvad det skylder hine Mænd, der unge og ranke drog til Fronten og vender hjem som mere eller mindre forkrøblede Individer. Nu ved Samfundet, at det har den ufravigelige Pligt at give alt – til det yderste – for at afbetale noget af Gælden. Dette kan ikke gøres i Form af selv den rigeligste Pension, men kun ved at skaffe den Skadelidte hans Selvtillid tilbage og sætte ham i Stand til *ved eget Arbejde at sørge for sig og sine*.

Jeg har nu været i Staterne i henimod seks Aar, men drister mig selvfølgelig ikke til at hævde, at man paa dette specielle, og saa uhyre vigtige Omraade, er naaet videre her end andre Steder. Dog, jeg ved – og derfor tør jeg staa inde – at Amerikas forenede Stater, fra Præsident, Kongres og Senat og de videnskabelige Fakulteter til Middelstand og Arbejder, alle staar samlet i fuld Enighed om at bringe ethvert Offer for at opnaa det saa vidt muligt fuldkomne, hvad angaar Rehabilitering af Krigsbeskadigede.

– – –

Et Regnestykke er stillet op. Det ser saaledes ud: Forudsat man udbetalte enhver Invalid en maanedlig Pension stor 100 Dollars, vilde dette i Løbet af ti Aar blive saa og saa mange Hundrede eller Tusinde Millioner – og de Beskadigede vilde være lige vidt …

Hvis man derimod sætter alt ind paa at sætte dem i Stand til igen at blive selverhvervende Borgere mellem Borgere, og dette vilde andrage ca. 10.000 Dollar for hver enkelt, vilde dette i Løbet af ti Aar gaa op til en tilsyneladende uhyre Sum.

Alligevel, saadan har man udregnet det, vil dette betale sig, idet de Skadelidte i Løbet af samme ti Aar ikke blot vil have indtjent dette Beløb, men langt mere.

Ja, man gaar videre endnu. Man siger, at selv om – selv om – det vilde koste *25.000 Dollar pro persona, vilde et saadant Beløb forrente sig*, dels i rede Penge, men dels i det Fond af Lykke og Tilfredshed, som frembragtes.

– – –

Efter ovenstaaende er det klart, at ingen Slags Udgift vil blive sparet, hvor det gælder at genrejse de Krigsbeskadigede og give dem tilbage til Samfundet som tillidsfulde og tilfredse Arbejdere.

– – –

Genrejsningsarbejdet afventer ikke det Tidspunkt, hvor den Saarede atter er oven Senge, men sætter ind lige fra Begyndelsen. Saa snart de værste Smerter fra at være konstante kun optræder sporadisk, og den Syge overhovedet er i Stand til at tænke, lægges der for med manuelle Øvelser af alle Slags. Samtidig undersøger man, i hvilken Retning Patientens Ønsker og Evner ligger. Ofte har han, inden Krigen, været beskæftiget ved noget, der slet ikke tiltalte ham, medens han higede mod noget helt andet.

Men forudsat at han var tilpas ved sin Gerning paa til Eks. en Motorfabrik, saa bringer man simpelthen Motorfabriken til ham. Det lyder fantastisk, dog det er en nøgtern Kendsgerning. Herovre er allerede Snese af Militærhospitaler omdannet i saadan Retning, at Sygesalene mere ligner store Fabriksværksteder, og mange flere vil blive indrettet paa samme Vis. Hver Patient vil, naar Tiden er inde, faa den Uddannelse, der svarer til Hensigten.

Der er snart ikke mere det Haandværk, der ikke udføres paa Sygestuerne, ikke den Maskine, der ikke opstilles der. Men da ikke alle Patienter er indrettet for rent manuelt Arbejde, gives der ogsaa al Slags aandelig Undervisning og alle Slags skriftlige Kursus.

– – –

Det har vist sig, at store Mængder af disse Patienter hele Livet har syslet med Ønsket om at eje eget Hus og Have og dér dyrke Grønsager og Frugt dels til eget Brug, dels for at leve deraf. Men endnu flere har som Livsdrøm næret Tanken om at eje en lille Farm og leve Bondens slidsomme men velsignede Tilværelse. Saadanne Mænd faar nu Hjælp til at erhverve Hus eller Farm, dels i Form af direkte Tilskud – altsaa *Gave fra Samfundet* – dels i Form af *billige Laan*. Samtidig, medens at Patienten nu, skønt sengeliggende, sættes ind i alt, hvad der hører ind under Havedyrkning og Landbrugsarbejde, gennem Læsning og Foredrag, faar man Familien til at gøre det samme, saa der straks, naar Patienten er udskrevet og i Stand til at klare sig med sine kunstige Lemmer, "kan løftes i Flok".

Der kunde fortælles om dette i Timevis, men jeg haaber, at selv denne Mundsmag giver et nogenlunde paalideligt Billede af, hvad der her gøres for at vise den Krigsbeskadigede, at han ikke mere anses som en Overflødig eller en Byrde for Samfundet.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 2.6.1946

Een Dag er for Herren…

I et Amerika-Brev fortæller *Karin Michaëlis*, der nu er paa Vej hjem fra U.S.A., Indtryk og Oplevelser fra et længere Sygeleje og et dejligt Rekreationsophold hos nære Venner.

Een Dag er for Herren som tusind Aar og tusind Aar som en Dag. Det er en af de faa Brokker, jeg opsnappede, da jeg i Aaret 1887 "gik til Præsten" hos "Gamle", alias Pastor *Scharling* i Randers og kedede mig Sjælen ud af Livet med Skriftsteder, som jeg ikke forstod, og han ikke evnede at begribeliggøre.

Men Sætningen randt mig atter og atter i Hu, da jeg laa fladt paa min Ryg i fire fulde Maaneder uden at maatte have Besøg, uden at læse og, helst, uden at foretage mig en Bevægelse. Tilmed blev det mig indprentet hver evige Dag, at jeg "ikke maatte have tunge Tanker og ikke være ked af noget".

Dag og Nat vandrede forbi med Sol, Sne og Stjerner. En lille Pine i Hjertet med øjeblikkelig følgende Morfinindsprøjtning var en helt behagelig Afveksling.

En elskelig "speciel" Sygeplejerske sad ved min Seng de 12 af Døgnets Timer for at foretage alle de mig forbudte Bevægelser, læse Aviser og Breve for mig, medens Uret tikkede Sekunderne ud i Evighedsrummet og Tiden stod stille.

Ja, én Dag er for Herren som tusind Aar og tusind Aar som en Dag.

Og det blev Juleaften – som i Amerika *ikke* fejres. Ugen før havde syngende Skarer af Børn og Unge underholdt Hospitalet i de tidlige Aftentimer med Julehymner, til det næsten blev for meget af det gode. Men selve Juleaften hørtes ikke en Lyd. Den længste og ensomste Juleaften, jeg har oplevet, og det skønt min Stue af kærlige Hænder var smykket paa det kosteligste med duftende Roser og groende Julestjerner. Paa mit lille Juletræ var i Stedet for Lys og Kræmmerhuse hængt Breve og Telegrammer fra Venner rundt om i Verden. Men Tiden stod stille.

Og hvis jeg vilde prøve at sætte lidt Fart i den, risikerede jeg, at der kom Skidt i Urværket, saa det hele for Alvor og for bestandig gik i Staa – at sige for mig.

Men da saa Dagen kom, hvor jeg – i Ambulance – det var første Marts – kørtes de mange Mil i snedækt Landskab op gennem Connecticuts yndige Bølgebakker til kære Venner var det pludselig, som havde de fire Maaneder kun varet én lille kort Time. Glemt var Hospitalet med dets hvide Rutine, de stille, venlige Ansigter, de tusindfold gentagne samme Ord sagt med samme trøstende Betoning, borte var Interessen for de andre Syge og Døende; nu var Tiden trukket op, Urværket sat i Gang. Ambulancen tikkede mig ind i den nye Verden, der hed *Livet*.

*

Der hænder dog saa meget i Tiden, der staar stille. Det hændte saadan for mig, at jeg hver Dag gennem fire Maaneder fik to kærlige Kys af min Læge, ét naar han kom og ét naar han gik. Jeg har alle Dage været en Hund efter Kys, saa det var jo Mad for Mons. Man være ikke bange: Han var 10 Aar yngre end jeg, men ellers lige til at forelske sig i. Og nævn mig *den* Patient, der ikke er lidt – eller meget – forelsket i sin Læge.

Og hver Dag i de fire Maaneder fik jeg Brev fra Arméen, fra en ung Uniformeret: min Søsters Søn, der var i den Del af Hæren, der, heldigvis, slap for at komme til Slagmarkerne, men blev herovre og arbejdede med nyopfundne særlige Redskaber til at ihjelslaa. Denne unge Dreng, som forøvrigt er baade Ægtemand og Fader, havde, som saa mange andre Soldater, en Hund hos sig, og de daglige Breve handlede mere om Hundens Genialitet end

om Ejeren selv. Dog fik jeg af Brevene et saa livagtigt Indtryk af Tilværelsen i "Onkel Sam"s Klæder, at jeg syntes selv at deltage i Øvelser, Marchture og den næsten overdaadige Fodring.

Hvilken Forskel paa hin Tid, da de Randers "Jenser" i min tidlige Barndom blev hundset af raa Korporaler, under Tusindtal af Eder og Knubs, paa den lille Rideplads, medens vi sad med Barnepigen og saa til under grædende Taarer og med Mordlyst i Hjertet. Her synes det, som en Overordnet og Underordnet, uden at det dog skorter paa Disciplin – er Bonkammerater.

Foruden disse Breve fra min unge Slægtning fik jeg, – Maneder igennem – daglig Brev fra vores egen *Peter Vildmand Freuchen* – og det var Breve, der virkede som en Sol, der fik Blomster til at springe ud i Sygeværelset.

Nej, at et Menneske kan have et saa sprudlende, tindrende, glødende Indre, og være villig til at lade det pulsere over i et andet System, der for Tiden var sat ud af Funktion!

Freuchens Breve kom dansende, snart let paa Taa, snart med Træskostøvler, saa det drønede efter, snart føjtende og forfløjne som unge Gadetøse, snart dundrende som Dommedagsklokker, eller formanende som yndige gamle Mors haabløse Forsøg paa at indpode sin ældste Datter dameagtige Manerer. Altid var Freuchens Breve fulde af Eventyrtrang og skummende af Livsglæde.

De burde engang udkomme som Bog: "At læse højt ved en Sygeseng".

Allermest ufatteligt, naar man ved, at samme skæggede Peter Nordpolsfarer netop led af samme Sygdom som jeg, og egentlig burde være lige saa topmaalt forsigtig.

– – –

Og nu sidder jeg midt i det straalende Foraar i Connecticut og befinder mig "som en Bisp i en Gaaserede" eller snarere som en knebrende Stork paa Taget af en af de sammenbyggede Bøndergaarde ved de saftige Enge langs Randers Fjord.

Det store Hus ligger i en Kæmpehave, hvor der er hele blaa Søer af Violer, et Syn jeg aldrig før har set, – medens Træer som Hængepile tynges til Jorden af blegrøde rosenagtige Blomster, og selve Grønsværet er som overdrysset med Strøsukker: Millioner af bittesmaa, hvide skinnende Stjerner.

Husets Frue, er, foruden at være min Veninde, ogsaa min Skolekammerat fra Frøken Nisteds Skole i Randers. Men skønt jeg ikke mindes Grønskollingen fra den Tid – hun er hele fem Aar yngre – saa husker hun mig tydeligt staaende i et Hjørne af Skolegaarden, højlydt deklamerende, – Himlen vide hvad!

Cathrine Mickelsen er lille og graciøs af Skikkelse. Hun tilhører den snart uddøde Menneskeslags, der næsten beder om Forladelse for sin Eksistens, – ikke af Mindreværdsfølelse, men af ægte, vidunderlig Beskedenhed. Og denne lille – i Virkeligheden imponerende *store* – Kvinde har sat fire Børn i Verden, der – hver for sig – har højnet Danmarks Navn i Udlandets Øjne. Ganske forbløffende Børn.

Den ene Søn – alle Børnene er Kunstnere – var for en Række Aar kunstnerisk Direktør for et stort Firma. En skønne Dag kom han hjem og havde opsagt sin baade vigtige og indbringende Stilling: – Dette er jo ikke Liv! Hvortil har jeg Kone og Børn, naar jeg er borte fra dem alle Dagens Timer?

Og han købte en, adskillige Tusind Tønder Land stor Ranch oppe i *Montana*s høje, klare Bjergluft. Dér har han siden ført en paradisisk Tilværelse i og med Naturen, opdrættet Jerseykvæg og fartende rundt paa usadlet Hest, overjordisk lykkelig.

To andre Børn, Sønnen *Gunnar* og Datteren *Sandra*, har ligeledes erhvervet sig en Ranch i Montana, medens de for det meste har deres Gerning i og omkring New York. Gunnar skriver, maler og modellerer i Træ, Sandra maler og skriver. Og der er ikke Dilettanteri, no sir, ikke det. For hør nu bare:

Som vi alle ved, udsendes der gennem den amerikanske Radio en Mængde fortvivlende Bras, der sponsoreres af Fabrikanter af Sæbe, Hundemad, Tandpasta og Hostedraaber. Det hed sig længe, at Publiklum kun vilde have sligt.

Her kommer Søskendefirkløveret *Sandra*, *Gerda*, *Gunnar* og *Asger* Mickels ind. Sandra er den ledende Kraft. Hun besluttede at vise alt Folket, at den sakaldte "almindelige Mening" tog forbandet fejl. Hun og Gerda lagde deres haarfagre Hoveder i Blød og skrev et Radioskuespil i Fortsættelser, et Kvarter hver Dag fem Dage om Ugen. Her var ingen Slaaen paa Snuden, intet Mord, Selvmord, Voldtægt eller Banksvig. Men god, sund, solid Kunst. Producenterne, der havde været lidt ængstelige, var nær ved at tabe Næse og Mund. Lytterne var simpelt hen ellevilde. Breve strømmede ind, og Brevstrømmen sagtnede ikke i de fire og et halvt Aar, hvor Skuespillet "Imod Stormen" vedblev sin Sejrsgang gennem Luften. Da Forfatterne, i dette Tilfælde de to Søstre, omsider lod det ende, blev de formelig bombarderet med Bønbreve om endelig at begynde igen, man kunde simpelt hen ikke tænke sig Tilværelsen uden "Imod Stormen".

Mickels-Konsortiet har alt i alt skrevet en hel Række saadan fortsættende Skuespil, hvoraf for Tiden "Den enlige Rejse" gaar paa snart tredje Aar for Millioner og Millioner af Lyttere i og uden for Staterne.

Paa et Tidspunkt, hvor mange, her og der og alle Vegne, var tilbøjelige til enten at tie Danmark ihjel eller bebrejde det lille Land, at det ikke bød Overmagten mere effektiv Trods, lagde Sandra Handlingens Skueplads over til Danmark, og mange Maanerder igennem fik hendes talløse Lyttere deres daglige Kvarters dramatiske Skildring af Danmarks stadige og vældige Indsats i Undergrundsarbejdet. At Stemningen efterhaanden vendte sig, og vort lille Land til sidst erhvervede sig udelt Respekt og Beundring, det skyldes ikke mindst Sandra Mickels og hendes Søster.

I flere af disse Skuespil har medvirket den danske Præst, Pastor *Dorff*. Denne Guds Mand, der – nu 70 – lige har taget sin Afsked som Præst, synes at være Yndlingen blandt de Optrædende. Ikke blot har han et herligt Organ og en dertil svarende Sangstemme, der ufattelig, men sandt, ikke har lidt af Tidens Tand, men han er den fødte Skuespiller. Han, som den allereneste af det store Ensemble, er sat uden for Censur, det vil sige, at ingen Instruktør rører ved hans Opfattelse. Direktøren siger selv, det vilde kun virke forstyrrende paa denne gudbenaadede Naturbegavelse.

For to Aar siden fandt en udsøgt Festmiddag Sted paa Waldorf Astoria, hvor Sandra Mickels blev offentlig hædret som "Aarets største og en af Nationens vigtigste Radioskribenter".

Yngste Datter Gerda er for Tiden i Danmark, samlende Stof til næste Skuespil. Hun havde for nogle Aar siden en høj Stilling inden for O.W.I. [*United States Office of War Information*] i London, og det var hende, der, som den første, lige efter Krigens Ophør med Bomber af O.W.I. Gang paa Gang sendtes til Tyskland for at hente autentiske Beretninger om Forholdene.

Og disse fire Søskende saa alle Lyset i eller nær ved Randers, og alle ser de op til Moderen som til en Gud.

Viden om har jeg været, og Indblik i mange Skæbner har jeg faaet, men *aldrig* har jeg set et Sammenhold i Kærlighed og Enighed mellem Mor og Børn og mellem Søskende som i denne Familie.

Saa mine fire Maaneder paa Ryggen blev rigeligt opvejet ved Foraaret i dette Bad af Ømhed og Glæde.

Alligevel længes jeg efter at flagre tilbage til min lille lune Thurø-Rede. Naar nu bare Hjertet vil slaa til, for ligesom det er forbudt "at være ked af noget", er det vist lige saa galt "at være *for* glad".

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 1.8.1948

Til Champagnegilde med Drachmann

Karin Michaëlis, der har modtaget Drachmannlegatet, kalder i den Forbindelse et Minde til Live om et Champagnegilde i 90erne, som hun og hendes Mand deltog i sammen med Digteren.

Det ligger næsten to Menneskealdre tilbage i Tiden, men for mig synes det stadig som i Gaar. *Dog* vilde jeg næppe nogen Sinde have skrevet det ned, var der ikke hændet det glædeligt overraskende, at jeg blev betænkt med *Drachmann-Legatet*, det saakaldte "Champagnelegat", dog haaber jeg ikke, at Drachmann i sin Grav forbander mig, selv om jeg ikke bruger alle Pengene til Champagne.

Sophus Michaëlis og jeg blev gift 1895, og et Par Aar efter havde *Ennas* Opera "Aucassin og Nicolette", hvortil min Mand havde skrevet Teksten, Première i Hamborg. Musikforlæggeren Wilhelm Hansen og *Enna* med nogle Slægtninge tog ned til Premièren. Vi blev ogsaa opfordret, men skønt vi ansaa os for særdeles velhavende, kunde vi ikke saadan mir nix dir nix paatage os en Udenlandsrejse med Hotel og alt muligt.

Min Mand var ansat ved "Tidens Krav" med det mageløse aarlige Honorar stort 2000 Kr., hvorfor han skulde anmelde samtlige Bøger, Koncerter, Teaterforestillinger og Maleriudstillinger. Det kunde én Mand ikke overkomme, saa jeg hjalp til i Smug, satte endog ofte hans Mærke under Artiklerne. Desuden skrev jeg Fortællinger à 5 Øre pr. Linje; hvad der gik over 200 Linjer blev ubarmhjertigt skaaret af, lige meget hvor.

Enna vilde gerne have sin Digter med, og saa blev det aftalt, at vi fik et Forskud paa hele 200 Kr. Nu var der selvfølgelig ikke den Luksus, vi ikke kunde tillade os. Dog rejste vi paa tredje Klasse for ikke ligefrem at smide Pengene i Rendestenen. Og da vi kom til Hamborg, traskede vi af, hver med sin lille Haandkuffert, den lange Vej til Hamborgs aller som fineste Hotel "Hamburgerhof", hvor vi allerede fandt Enna installeret. Vi gjorde som han og fik et Værelse overfor i selve Tagetagen med skraa Vægge, men billigt, aa saa billigt!

Vi kom tidsnok til de sidste Prøver, hvor jeg snart begyndte en lille Flirt med Heltetenoren, en ung Dreng. Han inviterede mig saagar op paa sit Værelse, hvad jeg dog betakkede mig for. Derimod tillod jeg ham at stjæle et Kys efter Premièren og var oven i Købet en Smule stolt af, at en veritabel Operasanger vilde værdiges at gøre Kur til mig.

Med Holger Drachmann var vi sammen fra første Aften, og han var, al den Tid vi opholdt os i Hamborg, rørende blid og hensynsfuld. Mig behandlede han nærmest som et lille uforstandigt Barn, man skulde være god ved. Vi vidste jo alle, at han var i Hamborg for at være sammen med "Edith, den store noble Kvinde", men mærkeligt nok gjorde han ikke Tegn til at forestille hende for os. Saa tog jeg Mod til mig og sagde lige ud, at vi alle vilde være mere end lykkelige ved at lære Edith at kende. Han saa lidt forbavset ud: – Ja men hun er saa sky. Hun er bange for Mennesker! Og han tilføjede: – Jeg skal sige det til hende fra dig, saa maaske overvinder hun sig til at komme!

Ganske rigtigt, næste Aften havde vi *Edith* ved vort Bord. Sandelig! Hun var sky! Hun virkede komplet selvudslettende. Aldrig hævede hun Stemmen til mere end en Hvisken, og oftest svarede hun kun ja og nej eller nøjedes med en Hovedbøjning eller Hovedrysten. Drachmann var den fuldendte Gentleman i sin Optræden over for hende. Dog følte vi os ligesom lettede, da hun, tidligt, brød op, og han fulgte hende bort.

Efter Premièren, som i hvert Fald alle vi fra Danmark opfattede som en stor Sukces, indbød Drachmann de to Brødre Enna med Fruer og min Mand og mig til Lunch i Raadhuskælderen, det bedste Spise- og Drikkested i Hamborg.

Drachmann havde Aftenen før skrevet et lille Digt til mig, jeg mindes ikke Digtet, men husker, at han skrev det paa en Stump græsgrønt, krøllet Papir, som han trak op af Lommen. Vi mødtes i Raadhuskælderen og var alle i højt Humør. Der blev lagt for med Kaviar og Champagne, derefter et Dusin Østers pr. Mand. Saa ringede Telefonen. Ernst Enna, Familiens Velhaver, blev kaldt til et vigtigt Forretningsmøde. Lidt efter kimede det igen. Drachmann blev kaldt til Telefonen og kom modfalden tilbage. Ogsaa han maatte bort, noget ganske uventet, men uopsætteligt, krævede hans Nærværelse. Han mente at kunne være tilbage om imellem en halv Time og tre Kvarter og bad os endelig ikke lade det indvirke paa vores Stemning, men forlange hvad som helst, vi ønskede at spise og drikke. Han vilde være gladere, jo flere Flasker Champagne, vi gjorde Kaal paa.

Han gik, og der sad vi, tre Damer og to Herrer. Jeg ved ikke hvordan, men Samtalen kom til at dreje sig om, at Drachmann var berygtet for at bede Folk til store Selskaber, og hvem, der saa glemte at møde frem, var den ædle Vært. Her *havde* han dog været. Han havde ovenikøbet drøftet hvilken stegt Fugl, hver enkelt af os ønskede efter de herlige Skaldyr. Jeg var saa heldig at støde paa en Perle i en af mine Østers. Den var hverken hvid eller stor, men Perle er *Perle*, og jeg lovede mig selv at opbevare den til mine Dages Ende, som det hellige Minde om Drachmannfesten i Hamborg.

Tiden led, og eftersom vi længst havde stillet vor Appetit, begyndte Samtalen at gaa istaa. Opvarteren kom med Spisekortet for at vi kunde vælge Desserten. Jeg, der er saare slikken, havde glædet mig til Is med Chokoladesauce, og var lige ved at bestille denne min Yndlingsret, da jeg under Bordet mærkede et lille Stød mod min Fod. Sophus Michaëlis sad lige over for mig. Det maatte være ham, der saaledes paakaldte min Opmærksomhed. Forbløffet saa jeg over paa ham, og i samme Nu gik hele den sørgelige Sagernes Stilling op for mig, og jeg skyndte mig – næsten raabende – at sige: – Ikke for en Pose Guld vilde det være mig muligt at nyde mere!

Til min Sorg opdagede jeg, at begge Fruerne Enna, saavel som selve Komponisten, allerede havde bestilt den mest indbydende Isanretning, jeg mindes at have set for mine Øjne. Min Mand og jeg var saaledes de eneste, der tilsyneladende opfattede Situationens Alvor. Selskabet bestilte nu Kaffe, og, skønt min Mand med Blikket gjorde alskens Tegn og underlige Gerninger for at advare mig, forlangte jeg ogsaa Kaffe, gaaende ud fra, at Regningen alligevel vilde blive saa stor, at en Kop Kaffe fra eller til ikke vilde spille nogen væsentlig Rolle. Men da jeg saa Sophus Michaëlis' ulykkelige Ansigtsudtryk, fortrød jeg, og var lige ved at kalde Opvarteren hen og afbestille Kaffen. Jeg var klar over, at skønt der var to Mænd til Stede, vilde det blive min Mand, der udelukkende kom til at staa inde for Betalingen.

Nu arbejdede min lille Hjerne for fuld Damp: Vi havde begge vor 20 Karat Vielsesring, Sophus en – desværre kun sølvforgyldt – Urkæde med tilsvarende Ur, samt en Slipsnaal, uden synderlig Værdi. Jeg var endnu ikke begyndt at samle paa Smykker, saa mit Bidrag vilde ikke hjælpe os i denne Nødens Stund. Ganske vist, vi havde jo endnu Størstedelen af de 200 Kroner i Behold, men med dem skulde jo Hotellet betales. Hvad vilde der ske, i Fald vi ikke var i Stand til at betale dette overflødigt overdaadige Maaltid? I gamle Dage, paa Dickens Tid, kunde man sættes i Gældsfængsel – det var sikkert ophævet, men paa den anden Side, var jeg vis paa, at vi ikke slap ud fra Hotellet, før vi havde betalt til sidste Hvid og Skilling. Jeg mindes fra min Skoletid, at Datteren af det fornemme *Martens Hotel* i Randers fortalte, hvorledes Skuespillere og Handelsrejsende, der ikke kunde betale deres Regning, vel fik Lov at gaa, men uden Kuffert. Hvis man [*en linie mangler*] med min eneste Fløjlskjole og min Mands eneste Kjolesæt, hvilken Skandale! Sæt det kom i Bladene!

Endelig lod det til, at August Enna indsaa, vi var i Knibe. Han begyndte at tælle sine Penge og højlydt beklage sig over noget kniplingsbesat Undertøj, hans smukke Frue havde købt som Forskud paa de store Operaindtægter, der jo maatte komme – *hvis* de kom! Han og

min Mand begyndte at hviske sammen, nu begge lige hovedrystende. Stemningen var paa Bristepunktet. Jeg var ikke langt fra at mærke det trække op til veritabel Graad.

Aa……Endelig! der kommer Drachmann styrtende ind, som forfulgt af en Skare onde Aander: – Undskyld – undskyld! Jeg kunde ikke slippe før – – men nu er jeg her, nu skal vi til at have det hyggeligt! Nej lad os gaa et andet Sted hen. Nu har I siddet her saa længe!

Drachmann vinkede Opvarteren hen, min Mand og jeg saa paa hinanden. Vi var begge lige overbeviste om, at Drachmann om et Øjeblik vilde prøve at spise Opvarteren af med en, for Tilfældet, opfundet Historie, eller maaske bede August Enna og min Mand komme ham til Hjælp med Hensyn til Regningen.

Hvad sker?

Drachmann griber ned i Lommen. Der høres en Klirren, og i næste Nu slænger han en Haandfuld af ægte, levende Guldstykker udover Dugen og siger til Opvarteren: Her! tag selv hvad der tilkommer Dem og læg 20 pCt paa for Deres Mund!

Jeg har aldrig været dømt til Døden, men jeg kan levende forestille mig en Dødsdømt, der i det Nu, Øksen er hævet til Fald – ser det hvide Benaadningsflag vifte som Tegn paa, at Livet er givet ham tilbage.

Saadan følte jeg, og skønt vi af en Slags Generthed aldrig senere drøftede denne Oplevelse, er jeg fuldsikker paa, at min Ægtemage følte akkurat som jeg.

Hvilket Træf af Skæbnen, der altid har været mig god: at Drachmann skulde staa op af Graven *udelukkende* for at skænke mig sit berømmelige Legat halvthundrede Aar efter, han skrev sit græsgrønne Digt til mig, og indbød os begge til Champagnegildet i Hamborg.

Karin Michaëlis.

Politikens Kronik 1.10.1948

Livsaften og Livsglæde

Karin Michaëlis fortæller paa 50 Aars Dagen for sin Debut om et langt Forfatterlivs Lykke.

Jeg kan ikke huske fra Næse til Mund, hverken Ansigter, Navne eller nære Begivenheder. Det voldte min Sygdom og maaske min Alder.

At jeg gaar i mit syvoghalvfjerdsindstyvende Aar, forekommer mig rentud ubegribeligt. Ganske vist maa jeg gaa med Stok og kan ikke uden Hjælp krydse en Gade eller stige op i en Bil. Alligevel er jeg til Tider – indvendig – ikke et Minut over de fagre sytten Aar. Den Tids himmelstormende Fryd og Begejstring ligger mig endnu i Blodet.

Jeg kan ikke paastaa, jeg har mine Sansers *fulde* Brug, som Herdis, der kun har et Par pinende Knæ at kæmpe med. Øjnene var alle Dage mit svage Punkt. Dels ser jeg kun med det ene. Min Skeleoperation som Femaarig foraarsagede, at jeg – i Stedet for at kigge indad mod Næsen – kom til at skotte ud mod Ørerne, og da man ikke godt samtidig kan se, hvad der foregaar paa Købmagergade og i Vimmelskaftet, slog jeg mig til Taals med, at være saa godt som Enøjet.

Og det ene – det gode – Øje havde jeg ikke megen Nytte af. Jeg levede og levede højt – dejligt og farligt – paa min *Høre-og-Lugtesans*. Den sidste drev jeg op til Virtuositet. Hver Ven og Frænde kendte jeg paa hans og hendes særegne Lugt, hver Stue og Forretning, jeg gik forbi ligesaa. Det undrer mig noget, at min Næse ikke groede i Længden og blev til en hel Snabel.

Og saa – ved en Operation, der maatte foretages uden Forberedelse – kom man til at beskadige Lugtenerverne, mit kostbareste Aktiv, og nu skelner jeg ikke mellem Violduft og Kostaldlugt. Hvilket ikke forhindrer mig i med indbildt Vellyst at benytte den uovertræffelige franske "Nummer 5".

Og Hørelsen. Far maatte opgive sit Violinspil paa Grund af tiltagende Døvhed, og til sidst kunde man daarligt raabe ham op. Saa galt er det ikke med mig. Endnu har jeg fuld Glæde af god Musik, den 4. Oktober skal jeg saaledes overvære Italienerdrengens Dirigeren; men jeg kan ikke følge selskabelig Pludren omkring et Middagsbord.

Nu ved De altsaa saa meget om min *legemlige* Habitus. Den *aandelige* er i bedste Orden. Efter en Maaneds dødelige Ensomhed og Kedsomhed paa *Montebello*, hvor jeg sad muttersene ved et Bord, og ingen nærmede sig mig – alle troede, Ensomheden var selvvalgt – medens jeg ofte laa og tudede i min Seng af Forladthed – blev jeg saa rask og udhvilet, at jeg maatte – *maatte*, om jeg vilde eller ej, som en Rasende kaste mig ud i Arbejdet.

Lægen har forbudt mig at skrive mere end højst en Time pr. Dag. Men det skriver inde i mig alle Døgnets 24 Timer, og stundom tvinges jeg til at give efter og skrive midt i sorten Nat med Hovedet paa Puden. Skriften – ellers lille, men usvigelig klar – bliver saa derefter. Jeg elsker Mennesker og har Venner over hele Kloden. En sær Dag skulde det være, hvor jeg ikke faar Brev fra en eller flere af de andre Verdensdele foruden de af de europæiske Lande, hvis Sprog jeg nogenlunde behersker.

Man plejer at stifte sine livsvarige Venskaber i de unge Aar. Jeg faar til Stadighed nye og herlige Venner.

Min Elev fra Læsø – nu gift ind i Diplomatiet i Argentina – skriver: "Efter min Datter og hendes Barn staar ingen mig nær som du!" Hun var 14 og jeg 16, da jeg for ét Aar paa den sandede Ø indviede hende i de Brokker, der endnu hang ved fra Skoletiden.

Og min allersomlifligste og charmerende *Edita Morris* skriver: "Efter min Mand og min Dreng er du min kæreste Ven her paa Jorden!"

– – –

Lad os ikke tale for meget om min Forfattervirksomhed. Den er kendt, i hvert Fald i Europa. Jeg er oversat paa samtlige europæiske og flere Sprog i andre Verdensdele. Selv kan jeg tælle op til 36, men der er sikkert flere. De allerfærreste Lande er i Bernerkonventionen – altsaa de skaffer mig Ære og Glæde, men ikke en Skilling.

Pressen skældte mig saa læsterligt ud for mine første Bøger og igen efter de, der fulgte Sukcesbøgerne "Barnet" og "Lillemor", at jeg besluttede overhovedet ikke at røre en Finger for at faa fat i Anmeldelser. Saaledes kom jeg kun over de rosende eller dadlende, der blev sendt mig med Posten.

Dog kan jeg endnu henrykkes ved Tanken om visse Anmeldelser, saaledes en hel Pakke fra Frankrig. Dem vilde jeg have gemt, men en fransk Journalist laante dem og leverede dem aldrig tilbage. De var saa straalende, at jeg længe gik rundt som i Rus. Af Navnene husker jeg kun *André Maurois'* begejstrede Udtalelser og først og fremmest *Romain Rollands*. Han skrev: "Efter at have læst Deres "Femmes" (den franske Titel paa "Syv Søstre sad"), begriber jeg ikke, at jeg nogen Sinde har vovet at skrive om Kvinder!"

Tysklands i sin Tid berømte *Clara Viebig* skrev – for ogsaa at se Sagen fra den anden Side – om "Farlige Alder": "Havde jeg vidst, hvilke Uhumskheder Bogen rummede, havde jeg ikke rørt den med en Ildtang. Nu nøjedes jeg med at brænde den!"

Siden mødtes vi i Wien, jeg blev forestillet under min daværende Mands Navn, Frau Professor *Stangeland*, og jeg opnaaede at besejre hende, saa hun talte om mig i de højeste Toner og var saare flov, da hun erfor, at jeg var den slemme Bogs Ophav.

Jeg har været over Atlanten mindst 20 Gange, 10 hver Vej, har gennemtrawlet Amerika fra Kyst til Kyst, fra Canada til Meksiko, engang i Bil med *Elna Munch* og engang med Toget, indbudt af en amerikansk Veninde. Foruden de talløse Rejser rundt i Europa, dels for at se mig om, dels fordi jeg var paa Foredragsrejser i de fleste Lande, endog saa langt som i Italien og Rusland.

Kedeligt har mit Liv ikke været, fraset den helsebringende Montebellomaaned.

Mine Venner har hjemme i alle Lejre. Der er Præsidenter, Ambassadører og Rigmænd, der er Vaskekoner, Kokkepiger og Tugthuspensionærer. Til min Glæde, noget jeg *virkelig* er stolt af, hører jeg Gang efter Gang, naar jeg gæstes af en forhenværende Fange, at jeg har "saadan et godt Navn inde i Huset", hvormed menes Fængslet.

Det er ogsaa faldet i min Lod at frelse adskillige Menneskeliv paa Grund af mit Venskab med *Pilsudski*. Men da jeg Gang paa Gang appellerede til hans Barmhjertighed, og han føjede mig, skrev han til sidst, at nu maatte det have en Ende! Han kunde ikke tillade enhver Spion ustraffet at snige sig over Grænsen og slippe fra det ved at lade mig gaa i Forbøn for ham.

Saa maa det vist være nok for denne Gang. Dog lad mig nævne et Par Bøger, der ligger mig paa Sinde netop nu: *Karen Aabyes* "Magasin du Monde" har skænket mig stor Glæde. Der er uforlignelige Menneskeskildringer i Bogen. At samtlige Individer ender i Flammerne, virker ligegyldigt. Det ved vi jo, de skal. Ellers er det et Mesterværk i det smaa.

Og saa har det ladet mig føle Stolthed, at *Tove Ditlevsen* hævder, min Stil og mine Bøger har haft afgørende Indflydelse paa hendes Skribentvirksomhed. Ikke alene er hun en af dem, der vil naa langt baade i Hjem og Udland, men hun er den *eneste*, der har gjort mig denne Ære.

Endelig har jeg lige erfaret, at *Edita Morris'* nye Bog – mig tilegnet – har faaet de mest straalende Anmeldelser i den amerikanske Presse. Hun siger selv: "Den er inderligt daarlig". Men i Gaar skrev en Ven fra New York, at den var blevet "rent ud fantastisk anmeldt af New York Times fornemste Anmelder". Saa jeg glæder mig vildt, til den naar mig i Hænde.

Karin Michaëlis.